17TH INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCH CONGRESS

SOCIAL AND EDUCATIONAL SCIENCES

19 - 20 AUGUST 2023

Full Text Book

Tam Metin Kitabı

UBAK

ANKARA BİLİM ÜNİVERSİTESİ

www.ubaksymposium.org

The 17th International Scientific Research Congress

-Social and Educational Sciences-

17. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi

- Sosyal ve Eğitim Bilimleri –

UBAK

19 - 20 August 2023

Ankara

Proceeding Book

Bildiri Tam Metin Kitabı

Editor

Prof. Dr. Emel ÇETİNKAYA

Ankara 2023

Broadcaste Coordinator / Yayın Koordinatörü

Dr. Muhammet ÖZCAN

General Publishing Director / Yayın Yönetmeni

Dr. Muhammet ÖZCAN

Editor / Editör

Prof. Dr. Emel ÇETİNKAYA

Bu kitapta yayınlanan Bildiri Tam metinleri "Bookcites Kitap Atıf Dizini" tarafından taranmaktadır

Cover Design / Kapak Tasarım

Bülent POLAT

Interior Design / İç Tasarım

Mahmut Sami TEMİZ

First Edition / Birinci Basım ©

August 2023 - Ankara

ISBN

978-625-6861-43-5

Asos Yayınevi

1st Edition 30 August / 2023

Address / Adres: Çaydaçıra Mah. Hacı Ömer Bilginoğlu Cad. No:67/2-4/Merkez/Elazığ

E-Mail: asos@asosyayinlari. com

Web: www. asosyayinlari. com

İnstagram: https://www. instagram. com/asosyayinevi/

Facebook: https://www. facebook. com/asosyayinevi/

Twitter: https://twitter. com/Asosyayinevi

Ankara 2023

BOARDS / KURULLAR

Supporting Institutions / Destekleyen Kurumlar
Ankara Bilim Üniversitesi

Honor Board / Onur Kurulu
Prof. Dr. Yavuz DEMİR, Ankara bilim Üniversitesi Rektörü

Chairman of the Organizing Committee / Düzenleme Kurulu Başkanı
Prof. Dr. Emel ÇETİNKAYA, Sakarya Üniversitesi

Congress Organizing Committee / Düzenleme Kurulu
Prof. Dr. Emel ÇETİNKAYA, Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Zafer YILMAZ, Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Zekerya AKKUŞ, Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Aydın GÜVEN, Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Ramazan KAYA, Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Zafer YILMAZ, Atatürk Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Handan AKKAŞ, Ankara Bilim Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Huriye EMEN, İstanbul Topkapı Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Esra TÜRE, Amasya Üniversitesi
Dr. Bülent POLAT, Milli Eğitim Bakanlığı

Congress Scientific Committee / Bilim Kurulu
Doç.Dr. Gülbarşin ADAMBAEVA, Yessenov Üniversitesi, Kazakistan
Dr. Öğretim Üyesi Mamdouh ALENEZİ, Prince Sultan University
Doç. Dr. Gülser AKTAN, Bursa Uludağ Üniversitesi
Doç. Dr. Türkan ASKEROVA, Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi
Dr. Öğretim Üyesi Osman ASLAN, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi
Doç. Dr. Fatma Nur Yorgancılar ATATOPRAK, Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Ferda ATLI, İnönü Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Alpertunga AVCI, Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Gönül BALKIR, Kocaeli Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Hande BARLIN, Gebze Teknik Üniversitesi
Doç.Dr. Didem Paşaoğlu BAŞ, Anadolu Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Zafer BAŞKAYA, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Doç.Dr. Cemal BAYAK, Pamukkale Üniversitesi
Prof.Dr. Fatih BEKTAŞ, Trabzon Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Asiye BERBER, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Doç. Dr. Shener BILALLI, International Balkan University
Doç. Dr. Eda BOZKURT, Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Ümmügülsüm CANDEĞER, Osmaniye Korkutata Üniversitesi
Doç. Dr. Elifhan Köse ÇAL, Karamanoğlu Mehmet Bey Universitesi
Dr. Öğretim Üyesi Özgür ÇALIŞKAN, Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Özlem ÇAKIR, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Bilal ÇELİK, Sakarya Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Hilal ÇİFTÇİ, Çankırı Karatekin Üniversitesi
Doç. Dr. Kemal ÇİFTYILDIZ, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Gökhan DEMİRKOL, Çankırı Karatekin Üniversitesi
Doç. Dr. Türkan Polatçı DEMİRKOL, Çankırı Karatekin Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Gül DERTLİ, İstanbul Topkapı Üniversitesi
Doç. Dr. Rabia Köse DOĞAN, Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Füsun Çoban DÖŞKAYA, Dokuz Eylül Üniversitesi
Dr. Faruk DÜNDAR, University of Glasgow
Doç. Dr. Nihada Delibegovic DZANİC, University of Tuzla
Doç. Dr. Akın EFENDİOĞLU, Çukurova Üniversitesi

Dr. Öğretim Üyesi Huriye EMEN, İstanbul Topkapı Üniversitesi
Doç. Dr. Füsun EKŞİ, İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Doç. Dr. Subhan EKŞİOĞLU, Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Duygu Gür ERDOĞAN, Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Zuhal ERGEN, Çukurova Üniversitesi
Doç. Dr. Aydın ERTEKİN, Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Halil İsmail ERTON, Atılım Üniversitesi
Prof. Dr. Ebru GÖZÜKARA, Istanbul Arel University
Prof. Dr. Canan HAMURKAROĞLU, Karabük Üniversitesi
Prof. Dr. Irshad HUSSAİN, The Islamia University of Bahawalpur
Prof. Dr. Emel İSLAMOĞLU, Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Cemal İYEM, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Prof. Dr. İdris KADIOĞLU, Dicle Üniversitesi
Doç. Dr. Serpil KAHRAMAN, Yaşar Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Hülya KALYONCU, İstanbul Topkapı Üniversitesi
Prof. Dr. Behset KARACA, Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Cemile Bahtiyar KARADENİZ, Ordu Üniversitesi
Doç. Dr. Adem KARAKAŞ, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Özlem KARAKIŞ, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Elvan KARAKOÇ, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Alper KARASOY, Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç. Dr. Sevinç KASIMOVA, Bakü Devlet Üniversitesi
Prof. Dr. Sibel KILIÇ, Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Şenol KORKUT, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Doç. Dr. Elvira LATİFOVA, Bakü Devlet Üniversitesi
Prof. Dr. Cem Harun MEYDAN, Ankara Bilim Üniversitesi
Prof. Dr. Meruert MUSABAEVA, Eurasian National University, Kazakaistan
Doç. Dr. Naka NİKSİC, Belgrad Üniversitesi, Sırbistan
Prof. Dr. Mehmet Akif OCAK, Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Ayla OĞUZ, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Doç. Dr. Özlem ÖZGÜR, Selçuk Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Gülbin ÖZKAN, Yıldız Teknik Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Gülşen Fatma Çulhaoğlu PİRENCEK, Çankaya Üniversitesi
Doç.Dr. Özgül POLAT, Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Galbatsova SHAHRUZAT, Daghestan State University
Prof. Dr. Gulnoz SATTOROVA, Özbekistan İlimler Akademisi
Doç. Dr. Vafa SAVAŞKAN, Artvin Çoruh Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Mesut SOYALIN, Siirt Üniversitesi
Dr. Gülzada STANALİEVA, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Yusuf SÜLÜN, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Doç. Dr. Leyla ŞENER, Anadolu Üniversitesi
Doç. Dr. Perihan ŞIKER, Niğde Ömer Halisdemir üniversitesi
Prof. Dr. Türkmen TÖRELİ, Dokuz Eylül Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Esra TÜRE, Amasya Üniversitesi
Doç. Ayşegül TÜRK, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. F. Oben ÜRÜ, Istanbul Arel University
Prof. Dr. Andrey VOLODİN, Moskova State University, Russia
Dr. Öğretim Üyesi Ali Fuat YALÇIN, Necmettin Erbakan Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Sercan YAVAN, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Hasan YAZICI, Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr. Ömer YILAR, Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Türkan Karakuş YILMAZ, Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Zafer YILMAZ, Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Gökçe YOĞURTÇU, Kırgız Türk-Manas Üniversitesi
Prof. Dr. Yusuf YURDİGÜL, Atatürk Üniversitesi

Dr. Öğretim Üyesi Meltem YURTÇU, İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Nurshat ZHUMADİLOVA, Kazakistan, Karaganda Bolaşak Üniversitesi

Sekretary / Sekreterya
Dr. Esra TÜRE
Ebru Buket AYGÜN

TAM METİNLER

PROCEEDINGS

İçindekiler

Şeflerin Gaziantep Gastronomi Şehri İmajına Yönelik Değerlendirmeleri 11
Arnavutluk'ta İspanyonlca Öğretimine Diyakronik Bir Yaklaşım 21
Promoting Language Learning and Cultural Understanding Through the Effective Use of Films in Foreign Language Teaching 25
Kariyer Gelecek Zaman Perspektifi: Ölçek Geliştirme, Güvenilirlik ve Geçerlilik Çalışması 34
Video Konferans Araçlarının Kullanılabilirliğinin Karşılaştırılması: Görev Tabanlı Bir Çalışma 42
Kayseri Sanayisine Katkı Sağlayan Sanat; Hacılar Bezi 62
Kargo Firmalarına Yönelik Şikayetlerin İçerik Analizi: Aras ve Yurtiçi Kargo Örneği 75
Türkiye'de Disleksi Alanında Yürütülen Müdahale Araştırmalarının İncelenmesi 81
Nikolay Gogol'ün Edebi Yaratıcılığında Eskatalojik Tarih Anlayışı 94
2013-2023 Yılları Arasında Uyarlanabilir Öğrenme Sistemleri Kapsamında Yapılan Tez ve Makalelerin İçerik Analizi 101
İdari Personele Verilen Hizmet İçi Eğitimlerin İş Doyumu ve Motivasyonlarına Katkısı; Bartın Üniversitesi Örneği 115
2011-2023 Yılları Arasında Ortaokul İngilizce Öğretim Programları Üzerine Yapılan Tez Çalışmalarının İncelenmesi 125
Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimine Yönelik Hazırlanan Farklı Düzeylerdeki Metinlerin Çekim Eklerinin Kullanımı Bakımından İncelenmesi 133
Alan Temelli Bilgisayarsız Kodlama Entegrasyon Eğitimi ve Uygulamaya Yansımaları 142
Farklı Sınıf Seviyelerinde Verilen Robotik Kodlama Eğitiminin Bilgi İşlemsel Düşünme Becerisi Üzerindeki Etkisi 150
Roman İlkokul Öğrencilerinin Okuldan Beklentilerinin İncelenmesi 157
İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Okul Ortamında Saygı Kök Değerine Yönelik Görüşleri 164
Arnavutluk'ta İspanyonlca Öğretimine Diyakronik Bir Yaklaşım 173
Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzlarında (1928-2005) Batı Kaynaklı (Fransızca) Kelimeler ve Özellikleri 178
Konferans Çevirmenlerine Yönelik İş Yükü Yönetimi 188
Uzaktan Çeviri: Dostumuz Mu Düşmanımız mi' 193
Sosyal Medyadan Kitaplara Popüler Kültürün Sürüklediği Türkçe 198
"yalnızlık" Temalı Şiirlerin Çevirisinde Çevirmenin Aynasından Yansı(Ma)yanlar 202
Avrupa Birliği Metinlerinin Çevirilerinde İzlenebilecek Stratejilerin ve Faydalanılacak Teknolojik Araçların İncelenmesi 209
Evaporatif Terakota Soğutucular 217
2023 Prag Quadrennial'i Öğrenci Bölümü ve Performans Mekânı Tasarımında Yeni Yaklaşımlar 226
Leonardo da Vinci'nin Gözünden Resmin Kız Kardeşi Müzik 236
Türkiye'de Kredi Faiz Oranlarının Enflasyon Üzerine Etkileri 240
AR-GE Harcamaları ve AR-GE Personeli Açısından Türkiye ve Avrupa Birliği Ülkelerinin Karşılaştırılması 248

Stratejik Yönetim ve Dijital Pazarlamada Yeni Fırsatlar ve Zorluklar 258
Siparişimi Kutusunda Gönderebilir misiniz? Pandora'nın Sürdürülebilirlik Sınavı 262
Sürdürülebilirliğin Alt Boyutlarının Çeşitli Kârlılık Göstergeleri Üzerindeki Etkisi: Katılım Bankaları Üzerine Panel Veri Yöntemi ile Bir Uygulama 271
Tedarikçi-Alıcı İlişkileri Literatürü Örgütler Arası Bağımlılık İlişkileri Hakkında Ne Söyler..... 282
Personnel Selection With Machine Learning Within the Scope of Person-Environment Theory..... 292
İnsan Kaynaklarında Personel Seçimi Uygulaması..... 298
Hazır Giyim Sektöründe Sürdürülebilirlik Performansı*..... 305
Tedarik Zinciri Yönetiminde Bulanık Modelleme ve Uygulama Alanları..... 315
Döviz Kurunun Yabancı Turist Sayısı Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği (2014-2023)..... 321
Örgütsel Adaletin İhbar Etme Niyeti (Whistleblowing) Üzerindeki Etkisinde Öğrenilmiş Çaresizliğin Aracılık Rolü..... 334
Pazarlama Ders İçeriklerinin Konu Modelleme Analizi ile İncelenmesi 342
Anadolu Sahası Türk Masallarında Ağaç Kültü..... 348
Sportif Eğitim Uzmanlarının İş Doyum Düzeylerinin Kariyer Planlama Tutumlarına Etkisi 359
Nesnesi Satranç Olan Sanatçı Özneler: Saıto, Kusama, Ono, Kruger, Whiteread ve Emin..... 373
Marcos Yöntemiyle Türkiye'nin Kültür İstatistiklerinin İncelenmesi 386
Merkezi Finans Birimi Olarak Maliye Bakanlığı ve Fonksiyonları: Türkiye Örneği 393
Post-Fordist Türk Kamu Yönetiminde Toplumsal Cinsiyet..... 410
Elazığ İli Özelinde Yoksulların Siyasal Reklamlardan Etkilenme Düzeylerine Yönelik Bir Alan Araştırması 420
Makine-İnsana ve Yapay Zeka İle Sosyal Bilim İlişkisine Dair Bir Eleştiri Denemesi..... 437
Types of Nationalisms and Reflections in the Constitutions..... 451
How Did Neoliberalism Affect the Cıtızenship Rights in Latın America..... 458
Minyatür Sanatı ve Derviş Zaim Cenneti Beklerken Filmi Renk Kullanımı 463
İç Mekânda Güvenli Tahliyeye Yönelik Mekânsal Analiz ve Tahliye Stratejileri Değerlendirmesi 473
Gıda İsrafını Önleme ve Azaltma Yolları: Türkiye'deki Turizm İşletmelerinden Örnek Uygulamalar 485
Türkiye'nin Ulusal Katkı Beyanı Üzerine Bir Değerlendirme: Mevcut Durum ve Fırsatlar..... 496
Kömüre Bağımlı Yerleşim Alanlarına Adil Dönüşüm Perspektifinden Bakış..... 506
Sağlık Sosyolojisi Bağlamında Boşanma ve Sağlık İlişkisi 517
Cemal Gürsel'in Anadolu Seyahatleri (1960) 524
Vukû'ât-i Cinâ'iye Cetvellerine Göre Sivas Vilayeti'nde Suç ve Suçlular (Temmuz-Ağustos 1912)..... 535
Malazgirt Savaş Alanının Tespiti, Tarihi ve Arkeolojik Yüzey Araştırması: 2020 Yılı Ön Hazırlıkları 550
Kayseri Yerel Basının Demokrat Parti İktidarına Bakışı 559
1973 Genel Seçimleri ve Medya 572

Sanat Yoluyla 21. Yüzyıl Becerileri Eğitimi: 21. Yüzyıl Tasarımında Sanat & Bilim Tübitak 4005 Projesi Katılımcı Öğretmen ve Eğitmen Görüşleri 582

The Importance of Storytelling in Speaking Activities for Foreign Language Students 599

Importance of Multilingualism and Small Languages 604

Where Do Beliefs Come From and How Do They Impact Us 609

Makale id= 87

Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0001-9649-2019

Şeflerin Gaziantep Gastronomi Şehri İmajına Yönelik Değerlendirmeleri

Dr. Öğretim Üyesi Adem Ademoğlu[1]
[1]Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi

Özet: *Bu çalışma, UNESCO tarafından 2015 yılında gastronomi şehri olarak seçilen Gaziantep'te faaliyet gösteren yerel mutfak şeflerinin, gastronomi şehri imajına yönelik değerlendirmesini gerçekleştirmeyi amaçlamakta ve bu bağlamda kavramsal bir model sunmayı hedeflemektedir. Gaziantep, tarih boyunca pek çok farklı medeniyete ev sahipliği yapmış olması ile öne çıkmaktadır. Bu kent, yeme içme kültürüne dayalı zengin kültürel çeşitliliği ve doğal cazibesinin yanı sıra gastronomi temalı fuar ve festivaller, aşçılık kursları, sokak yemekleri çeşitliliği ve yerel gastronomik çeşitlilik gibi unsurlardan dolayı araştırma alanı olarak seçilmiştir. Çalışmada, nitel araştırma yöntemine dayalı veri toplama tekniği olarak yarı yapılandırılmış görüşme formundan yararlanılmıştır. Örneklemin belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırma verileri Gaziantep kent merkezindeki yerel mutfaklarda çalışan 14 şeften elde edilmiştir. Mutfak şefleri ile yapılan görüşmeler neticesinde gastronomi şehir imajına yönelik olumsuzluklar pahalılaşma, kalitesizleşme, kent kimliğinin yozlaşması, kültürel deformasyonu, şehir imajının sarsılması şeklinde beş tema altında toplanmaktadır. Kent imajını olumlu yönde etkileyen unsurlar ise yerel yemeklerin yaygınlığı, markalaşma, kent hareketliliği, sürekli turist girişi ve ekonomik büyüme olarak beş tema altında ele alınmaktadır. Aynı zamanda gastronomi kent imajının sürdürülebilirliğinin sağlanması için politika yapıcılara, yöneticilere, üretici ve tüketicilere birtakım sorumluluklar düşmektedir. Bu bağlamda çalışmada gelecekte yapılacak araştırmalar ile ilgili araştırmacı ve uygulayıcılara yönelik öneriler sunulmaktadır.*

Anahtar Kelimeler: *Gastronomi Şehri, Yerel Mutfak, Kent İmajı*

Chefs' Evaluations Regarding the Gastronomy City Image of Gaziantep

Abstract: *This study aims to evaluate the perceptions of local kitchen chefs operating in Gaziantep, designated as a gastronomy city by UNESCO in 2015, regarding the city's gastronomy image, and in this context, to exhibit a conceptual model. Gaziantep stands out for having hosted various civilizations throughout history. This city has been selected as a research area due to its rich cultural diversity based on culinary culture, natural charm, and elements such as gastronomy-themed fairs and festivals, culinary courses, street food variety, and local gastronomic diversity. In the study, a semi-structured interview form based on qualitative research methodology was utilized as the data collection technique. Purposive sampling method was employed in determining the sample. The research data were obtained from 14 chefs working in local kitchens in the city center of Gaziantep. As a result of the interviews with kitchen chefs, the negative aspects regarding the gastronomy city image are grouped under five themes: increase in prices, decline in quality, degradation of city identity, cultural distortion, and damage to the city's image. The factors positively affecting the city image include the prevalence of local dishes, branding, urban vibrancy, continuous tourist influx, and economic growth, which are examined under five themes. Furthermore, certain responsibilities fall upon policymakers, managers, producers, and consumers to maintain the sustainability of the gastronomy city image. In this context, the study provides suggestions for researchers and practitioners regarding future research in the field.*

Keywords: *Gastronomy City, Local Cuisine, City Image*

GİRİŞ

Gastronomi, günümüzde yemeklerin hazırlanması, sunumu, tüketimi ve yemek kültürleriyle ilgili çok boyutlu bir alandır (Akbaba ve Kendirci, 2016). Kavramın tarihsel olarak ilk ortaya çıkışı aslında hayatta

kalmak ve karın doyurmak gibi temel fizyolojik ihtiyaçlar için kullanılmış ve zamanla içinde hazırlanışı ve sunuş gibi ritüellerle anlamlar kazanmıştır (Mintz ve Du Bois, 2002). Ayrıca yemeklerin fiziksel, kimyasal, biyolojik ve kültürel yönlerini inceleyen birçok bilim ve disiplini de içermektedir (Hall vd., 2003; Gülen, 2017). Bunun yanı sıra gastronomi sadece karın doyurma olarak algılanmayıp bütüncül bir deneyim duygusunun yaşanmasına olanak sunar (Gillespie, 1994). Özdemir ve Altıner (2019) göre gastronomi, yiyecek ve içeceklerin belirli hijyen ve sanitasyon standartlarına uygun bir şekilde hazırlanarak, görsel ve tat duyusu açısından tatmin edici bir sunumla sunulduğu, bir yemek kültürü veya yemek sanatı olarak tanımlanır (Dilsiz, 2010; Özdemir ve Altıner, 2019). İnsan yaşamında bu denli önemli rol oynayan gastronomi fiziksel ihtiyaçların ötesine geçerek yeme içme deneyimi gibi eşsiz duyguların yaşanmasını sağlamıştır. Bireyler için bu eşsiz gastronomik deneyim duygusunun yaşatılmasında gastronomi kentleri etkili olmaktadır. Toplumların yeme içme kültürlerinin deneyimlendiği turizm destinasyonlarına gastronomi kentleri olarak ifade edilmektedir (Kivela ve Crotts, 2005). Daha açık bir ifadeyle gastronomi kentleri kavramı bir turizm destinasyonunda yemek ve yemek kültürüne özgü unsurların kent kimliği ve turistik çekim gücünün oluşumunda farklı bir bakış açısı sunmayı desteklemektedir.

Gastronomi kent imajı ise, bir destinasyonun sahip olduğu yerel lezzetleri, yemek kültürü, sokak lezzetleri, restoranları, şefleri, sosyal ve kültürel etkinlikleri, gıda pazarları ile ilişkilendirilen toplumsal bir algıdır (Folgado-Fernández vd., 2017). Kent imajının arttırılması ile kentlerin markalaşmasına katkı sunma, yerel ekonomiyi canlandırma ve kentin turizm endüstrisine değer sağlar (Hsu ve Scott, 2020; Baydeniz vd., 2023). Kent kimliğinin geliştirmeye yönelik çalışmalar destinasyonların ekonomik ve kültürel açıdan gelişiminde ve dünya çapında tanınırlığında önem taşır (Zhu, ve Yasami, 2021). Bu çalışma ile gastronomi kentleri kavramını tanımlamak, imaj ve destinasyon imajının özelliklerini incelemektir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Gastronomi, bir topluluğun yemek alışkanlıklarını yansıtmanın yanında bir kentin kültürel kimliğini, tarihini ve sosyal dokusunu da yansıtan önemli bir unsurdur (Sarıışık ve Özbay, 2015). Gastronomi kenti ise, yeme içme unsurlarının bir kentle özdeşleşmesi ve bu kültür etrafında meydana gelen şehir anlayışını karşılamaktadır (Sandıkcı vd., 2022). Söz konusu bu kentler, yemek ve yemek kültürünü koruma, tanıtma ve gastronomik turizm ürünlerinin yaratıcı deneyimler sunmasını sağlar. Bunun yanında da yerel ürünlerin kullanımını, bu yemeklerin tarihini, toplumsal ve kültürel temellerini ortaya koyar (Hjalager, 2010; Long ve Woodside, 2013). Bu kentler, çeşitlilik ve yaratıcılığı, yerel ürünlerin kullanımını destekleme; eğitim ve araştırma faaliyetlerine, etkinlik ve festivallere ev sahipliği yapma gibi bazı belirgin özellikleri bulunmaktadır (Bucak ve Aracı, 2013).

İmaj, bir ürünün ya da bir varlığın algılanması veya kabul edilen tasviri olarak ifade edilmektedir (Meenaghan, 1995). Ker'e (1998) göre imaj "insan zihninde ve düşüncesinde bir ürün, kurum, yer ya da kişi ile ilgili oluşturduğu psikolojik değer yargısı ve bilişsel resim" olarak tanımlanmaktadır. Kent imajı ise, bir destinasyonun sahip olduğu ürün ve kültürel çeşitliliğe göre şekillenmektedir. Bu değer değer yargıları ve fikirler kentin sahip olduğu ürünlerle birleşerek imaj oluşumunu sağlar (Çiçek ve Ilgaz, 2015). Destinasyonlar, turizm sektörünün temel odağında yer alan ve turistlere çeşitli olanaklar sunulan coğrafi bölgelerdir. Söz konusu bu bölgeler doğal güzellikleri, turistik cazibe merkezleri ve kültürel zenginlikleri ile ziyaret mekânları olarak bilinmektedir. Destinasyon imajı, belirli bir destinasyon ya da bölge hakkındaki bireylerin etkileşimleri sonucu oluşan inanç, algı ve değerler toplamı olarak söylenir (Hosany vd., 2007; Akyurt ve Atay, 2009).

Gastronomi kent imajı, kente özgü bir takım faktörlerin etkileşimi ile oluşmaktadır. Bunlar arasında bir kentin yeme içmeye dayalı kültürü ile ortaya çıktığı, bu unsurlara bağlı deneyimlerin zenginliği ve çeşitliğinin yer aldığı, bu sayede de kentteki turizme ve buna bağlı ekonomik ve sosyal gelişimine katkıda bulunduğu imajı ifade eder (Ritchie vd., 2011; Sánchez-Cañizares ve López-Guzmán, 2012). Bunun yanı sıra sadece kentlerin yemek tarzını değil, ayrıca gastronomik ürünlerin hazırlanma ve sunum şeklini, yerel ürünlere yaklaşımını, yemek kültürünün toplumsal ve kültürel yapısını içermektedir. Yerel ve uluslararası turist bağlamında bölgenin turizm potansiyelinin artmasını sağlamakta ve turistlerin gastronomik deneyim yaşamalarına olanak sunmaktadır (Kivela ve Crotts, 2005; Smith ve Robinson, 2006). Gastronomi kent imajının temelinde tarih, coğrafya ve göç gibi durumların yanında kent

sakinlerinin geleneksel tariflerini sürdürmeleri, daima yerel ürün vurgusunun sağlamaları ve yenilikçi yaklaşımları yer alır (Chen ve Huang, 2016). Kent imajının oluşumunu ve sürdürülebilirliğini kentte düzenlenen fuar ve festivaller, yemek konulu yarışmalar ve kaliteli restoranların varlığı söylenebilir.

Turistik destinasyonların olumlu imajı sayesinde turistlerin tatil bölgesi seçimi kolaylaşmaktadır (Kılıç ve Akyurt, 2011; Lai vd., 2019). Bu destinasyonlar turizm sektörü için hayati bir rol üstlenmekte ve destinasyon ziyaretinde bulunan turistlerin ilgisini çekerek tatil deneyimlerinin zenginleştirilmesini sağlamak ve bölgenin ekonomik kalkınmasına katkıda bulunmak gibi önemli rolleri bulunur (Okumus vd., 2007; Benli ve Yenipınar, 2018). Destinasyon imajı oluşturma sürecinde kişisel faktörler ve uyarıcı faktörler yer almaktadır. Bunlardan kişisel faktörler psikolojik ve sosyal etkenlerden oluşurken, uyarıcı faktörler bilgi kaynakları, önceki deneyimler ve dağıtım kanallarından oluşur (Baloğlu ve McClearry, 1999).

YÖNTEM

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemine dayalı fenomenoloji (olgu bilim) yöntemi benimsenmiştir. İçinde bulunulan ortamda meydana gelen olay, durum, algı ve deneyimler olarak açığa çıkmaktadır. Veri toplama tekniği olarak yarı yapılandırılmış görüşme formundan yararlanılmıştır. Bu bağlamda, kavramsal olarak aşina olunan konularla ilgili derinlemesine araştırma amacıyla fenomenoloji yöntemi uygun bir araştırma alt yapısı sunar (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Araştırmanın Amacı

Bu çalışma, UNESCO tarafından 2015 yılında gastronomi şehri olarak seçilen Gaziantep'te faaliyet gösteren yerel mutfak şeflerinin, gastronomi şehri imajına yönelik değerlendirmesini gerçekleştirmeyi amaçlamakta ve bu bağlamda kavramsal bir model sunmayı hedeflemektedir.

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Çalışmanın evrenini Gaziantep kent merkezinde yer alan mutfak şefleri oluşturmakta, örneklemini ise Gaziantep kent merkezindeki yerel mutfaklarda çalışan 14 şef oluşturmaktadır.

Çalışmada, tesadüfi olmayan örnekleme tekniklerinden, amaçlı örnekleme tekniği kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme, evrenden uygun görülen veya araştırmaya katılmaya istekli ve konu hakkında bilgi sahibi olanların örnekleme dâhil edilmesini anlamını taşımaktadır (Gegez, 2010). Çalışmanın verileri, 11 Mayıs 2023 ile 15 Temmuz 2023 tarihleri arasında yüz yüze yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilmiştir.

Veri Toplama Aracı ve Değerlendirilmesi

Araştırma soruları "Gaziantep gastronomi şehri imajına yönelik düşünceleriniz nelerdir?", "Gaziantep gastronomi şehri imajının olumlu yönleri ya da olumsuz yönlerini nedenleri hakkında düşünceleriniz nelerdir?" belirtilen bu sorular aracılığıyla katılımcıların yaklaşımlarının keşfedilmesi sağlanmıştır. Nitel araştırma metodolojisi içerisinde yer alan içerik analizi, araştırmacının elde ettiği bilgileri inceleyerek belirlenmiş olan temalara göre gruplandırılma, özetleme ve yorumlama süreçlerinde oluşur. Bu sayede verilerin tekrarlanabilir ve geçerli sonuçlar elde etmek amacıyla kullanılan bir araştırma yöntemidir (Krippendorff, 1980). Bu çalışmada, genel tarama modellerinden ilişkisel tarama modeline bağlı karşılaştırma ve keşfetmeye yönelik betimsel bir çalışmadır. Çalışmada, konuya dair detaylı betimlemeler ve kodlamalar gerçekleştirilmiştir.

BULGULAR

Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin betimleyici istatistikler Tablo 1'de gösterilmiştir. Katılımcıların çoğunluğunu erkeklerin (f=9) oluşturduğu görülmektedir. Katılımcılar yaş değişkenine açısından incelendiğinde çoğunluğunu 45 yaş ve üzeri bireylerin oluşturduğu görülmektedir. Eğitim durumları bakımından katılımcıların önemli bir kısmını sırasıyla lise (f=5) ve lisans (f=4) mezunlarının oluşturduğu görülmektedir. Katılımcıların meslekte çalışma süresine bakıldığında ise çoğunluğunu (f=10) çalışanın 15 yıl ve üzeri çalıştığı görülmektedir.

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgiler

Katılımcı Adı	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	Meslekte Çalışma Süresi
K1	Erkek	50	Lise	36 yıl
K2	Kadın	48	Ön Lisans	18 yıl
K3	Erkek	62	Ortaöğretim	25 yıl
K4	Erkek	56	Ortaöğretim	22 yıl
K5	Kadın	47	Lisans	12 yıl
K6	Erkek	38	İlkokul	19 yıl
K7	Kadın	32	Ortaöğretim	10 yıl
K8	Erkek	46	Lise	14 yıl
K9	Erkek	34	Lisans	16 yıl
K10	Kadın	38	Lise	8 yıl
K11	Erkek	44	Lise	23 yıl
K12	Kadın	46	Lisans	15 yıl
K13	Erkek	52	Lise	23 yıl
K14	Erkek	43	Lisans	27 yıl

Tablo 2'de katılımcıların gastronomi şehir imajına ilişkin tema ve kodları yer almaktadır. Katılımcıların ifadelerinden yola çıkılarak oluşturulan 10 tema ve bu temalara bağlı 69 adet kod görülmektedir. "Fiyat algısı" temasının altında 10 adet kod yer almaktadır. Bunlar şu şekilde ifade edilmektedir "pahalılık, yüksek fiyat, ucuz değil, masraflı, ekonomik, ulaşılabilirlik, değerinin üzerinde, ödeme güçlüğü, kazıklanma, uygun fiyat". "Ürün kalitesi" temasının altında 10 adet kod yer almaktadır. Bunlar şu şekilde ifade edilmektedir "özensiz, niteliksiz ürün, ithal ürün, sıradan, yerel olmayan, tarihi geçmiş, kötü görünüm, lezzetsiz, hijyen ve temizlik, sıra dışı". "Kent kimliğinin yozlaşması" temasının altında 8 adet kod yer almaktadır. Bunlar şu şekilde ifade edilmektedir "göç, kültür şoku, yaşam şekli, beklenti farkı, kontrolsüz üretim, denetim eksikliği, yerele saygı, mesleki yozlaşma". "Kültürel deformasyona yol açma" temasının altında 6 adet kod yer almaktadır. Bunlar şu şekilde ifade edilmektedir "kalabalık, standart dışı, geleneksellikten kopuş, özenti, benzeşme, asosyallik". "Olumsuz kent imajı" temasının altında 5 adet kod yer almaktadır. Bunlar şu şekilde ifade edilmektedir "aşırılık, yoğunluk, kontrol eksikliği, yetersiz hizmet, alt yapı sorunları". "Kültürel Tanıtım" temasının altında 8 adet kod yer almaktadır. Bunlar şu şekilde ifade edilmektedir "keşfetme, deneyim, ürün yelpazesi, kültürel zenginlik, atmosfer, ilgi, yerellik, tarihi mekanlar". "Markalaşma" temasının altında 5 adet kod yer almaktadır. Bunlar şu şekilde ifade edilmektedir "tanıtım, pazarlama, reklam, yerel ürünler, güvenli şehir". "Kent hareketliliği" temasının altında 5 adet kod yer almaktadır. Bunlar şu şekilde ifade edilmektedir "günlük tur, yerel pazarlar, fuar ve festivaller, müzeler, aşçılık kursları". "Sürekli turist girişi" temasının altında 6 adet kod yer almaktadır. Bunlar şu şekilde ifade edilmektedir "rahatlık, konfor, ürün çeşitliliği, ulaşılabilirlik, konum, danışmanlık hizmeti". "Ekonomik büyüme" temasının altında 6 adet kod yer almaktadır. Bunlar şu şekilde ifade edilmektedir "günlük gastronomik tur, markalaşma, yatırım, kalkınma, sanayileşme, istihdam".

Tablo 2. Katılımcıların Gastronomi Şehir İmajına İlişkin Tema ve Kodları

Temalar	Kodlar	Kod sayısı
Fiyat Algısı	Pahalılık, Yüksek Fiyat, Ucuz Değil, Masraflı, Ekonomik, Ulaşılabilirlik, Değerinin Üzerinde, Ödeme Güçlüğü, Kazıklanma, Uygun Fiyat	10
Ürün Kalitesi	Özensiz, Niteliksiz Ürün, İthal Ürün, Sıradan, Yerel Olmayan, Tarihi Geçmiş, Kötü Görünüm, Lezzetsiz, Hijyen ve Temizlik, Sıra Dışı	10
Kent Kimliğinin Yozlaşması	Göç, Kültür Şoku, Yaşam Şekli, Beklenti Farkı, Kontrolsüz Üretim, Denetim Eksikliği, Yerele Saygı, Mesleki Yozlaşma	8

Temalar	Kodlar	Kod sayısı
Kültürel Deformasyona Yol Açma	Kalabalık, Standart Dışı, Geleneksellikten Kopuş, Özenti, Benzeşme, Asosyallik	6
Olumsuz Kent İmajı	Aşırılık, Yoğunluk, Kontrol Eksikliği, Yetersiz Hizmet, Alt Yapı Sorunları	5
Kültürel Tanıtım	Keşfetme, Deneyim, Ürün Yelpazesi, Kültürel Zenginlik, Atmosfer, İlgi, Yerellik, Tarihi Mekanlar	8
Markalaşma	Tanıtım, Pazarlama, Reklam, Yerel Ürünler, Güvenli Şehir	5
Kent Hareketliliği	Günlük Tur, Yerel Pazarlar, Fuar ve Festivaller, Müzeler, Aşçılık Kursları	5
Sürekli Turist Girişi	Rahatlık, Konfor, Ürün Çeşitliliği, Ulaşılabilirlik, Konum, Danışmanlık Hizmeti	6
Ekonomik Büyüme	Günlük Gastronomik Tur, Markalaşma, Yatırım, Kalkınma, Sanayileşme, İstihdam	6
Toplam		**69**

Tablo 2'de gastronomi şehir imajına ilişkin şeflerin ifadelerinden yola çıkılarak elde edilen temalara yer verilmiştir. Genel olarak incelendiğinde en çok koda sahip temanın "fiyat algısı" ve "ürün kalitesi" 10'ar koda sahip olduğu belirlenmiştir

1.Tema: Fiyat Algısı

Katılımcılar Gaziantep gastronomi şehri imajına ilişkin "fiyat algısı" temasına bağlı 10 kod üretmişlerdir. İlgili tema altında katılımcıların ifadelerinden bazıları şu şekildedir.

K3: *"Bir gastronomi şehri olan Gaziantep'te yerli ve yabancı turistlerin yoğun ilgisi sebebiyle birçok gastronomi ürününde pahalılık göze çarpmaktadır."*

K4: *"Gaziantep gastronomik açıdan ürün çeşitliliği ve ürün tedariğinin kolay sağlanabildiği bir kent olmakla birlikte ürünlerin yüksek fiyatlı ve değerinin üzerinde satılışından dolayı yerel halkın ürünlere ekonomik ulaşılabilirliğini engellemektedir. Gastronomik ziyaret için gelen turistlerde bu pahalılık göze çarpmasa da yaşayan yerel halk için büyük bir sorun teşkil eder."*

K10: *"Pahalılık sebebiyle bir takım beklentilerin karşılanamadığı durumlar ortaya çıkmaktadır. Buradaki değerinin üzerinde fiyatlandırma yapılan ürün ya da ürünlerin olması gelen kişilerin o hizmete ulaşılabilirlik düzeyini de düşürmektedir."*

K13: *"Bölgede her ürünü deneyimlemek isteyen kişilerin çokluğu göze çarpsa da orta ve alt gelir grubundaki turistler için en çok tercih edilen ürünler fiyat tatmin düzeyinin paralel olduğu düşünülen uygun fiyatlı ürünlerdir."*

2.Tema: Ürün Kalitesi

Katılımcılar Gaziantep gastronomi şehri imajına ilişkin "ürün kalitesi" temasına bağlı 10 kod üretmişlerdir. İlgili tema altında katılımcıların ifadelerinden bazıları şu şekildedir.

K1: *"Gastronominin en önemli unsuru olan görsel sunum her zaman ürünün ekran yüzüdür. Kişiler daima sunulan tabakta görsellik arar ve gözüne hoş gelen o ürünü hafızasına öylece kaydeder. Bu denli önemli bir yere sahip olan görsellik Gaziantep gastronomi şehirinde de en önemli unsurlardandır. Her ne kadar yerel lezzetleri deneyimleme hayaliyle bölge ziyaretleri gerçekleştirilse de kimse özensiz olarak sunulmuş bir yemekten büyük bir haz alarak yemeye başlamaz."*

K2: *"Tüketilecek bir ürün önce görsel hazza hitap etmelidir. Hijyen kurallarından uzakta kötü görünüme sahip bir ürünü hiç kimse tüketmek istemez. Gastronomik bir ürünü tüketiciye sunarken öncelikle hijyen ve temizlik kuralları göz önüne alınıp yemeğin tarihi geçmişi tabakta resmedilirken lezzetsiz ve özentisiz olmamasına dikkat edilmelidir."*

K7: *"Gerek tezgahta sergilenen ürünler gerekse restoran menüsünde yer alan yemekler, bölgenin gastronomi imajına yakışır bir şekilde sunulmalıdır. Tüm bu ürün kalitesini ortaya koymaya çalışırken de hijyen kuralları esnetilmeden yerine getirilmelidir."*

3.Tema: Kent Kimliğinin Yozlaşması

Katılımcılar Gaziantep gastronomi şehri imajına ilişkin "kent kimliğinin yozlaşması" temasına bağlı 8 kod üretmişlerdir. İlgili tema altında katılımcıların ifadelerinden bazıları şu şekildedir.

K2: "Turistlerin fazlaca ilgi gösterdiği destinasyonlarda sıkça karşımıza çıkar hale gelen kent kimliğinin yozlaşması durumu gastronomi şehirlerinde de yer yer kendini göstermektedir. Gastronomi açısından da önemli olan bu konu birtakım sorunlar ortaya çıkarabilmektedir. Örneğin yerel bir üretici normalde olan üretim kapasitesinin gelen ziyaretçilere yetersiz olduğunu düşünerek fazla üretim yapma düşüncesine kapılabilmektedir."

K8: *"Seri üretim ekipmanlarına geçerek var olan geleneksel üretime aykırı hamleler yaparak arz edilen miktarda ürün elde edilse de asıl olan geleneksel ürünün üretim şeklinin değişmesi gastronomi imajı açısından olumlu bir durum değildir."*

K9: "Gaziantep bulunduğu coğrafi bölgeden, çevre illere göre olan yaşam şekli farklılığından dolayı dikey ve yatay göçlerin çokça yaşandığı bir kenttir. Bu göçlerin fazlalığı ve kontrolsüzlüğünün sebep olduğu kültür şoku, kontrolsüz üretim, denetim eksiliği gibi sıkıntılar yeme içme unsurlarını olumsuz yönde etkilemektedir."

K11: *"Denetim eksikliğinin olmasıyla da birlikte daha büyük yozlaşmalara sebep olacak bir durumun oluşmaması adına yerel ürün ve yerel halkı koruyarak gastronomi imajı daha yüksek seviyelere çıkarılabilir."*

4.Tema: Kültürel Deformasyona Yol Açma

Katılımcılar Gaziantep gastronomi şehri imajına ilişkin "kültürel deformasyona yol açma" temasına bağlı 6 kod üretmişlerdir. İlgili tema altında katılımcıların ifadelerinden bazıları şu şekildedir.

K4: *"Çok sayıda turist popülasyonu olan gastronomi şehirlerinde yerel halkın çok farklı kültürlere sahip ziyaretçi ağırlaması bir takım kültürel deformasyonları ortaya çıkarabilmektedir."*

K6: *"Gelen ziyaretçilerin tüketim davranışlarına benzeşme yerel halka yansıyabilmektedir. Geleneksellikten kopmaya başlayan yerel halkın düzeyi bölgenin gastronomi imajı düzeyini de aynı oranda etkilemektedir."*

K8: *"Birçok kültürü bünyesinde barındıran Gaziantep aldığı göçler sebebiyle eskiye nazaran daha kalabalık bir kent haline gelmiştir. Bu göçler kentin kültürel yapısının bozulmasında ve gıda sektöründe de geleneksellikten kopuşa, özensiz ürün üretilmesine sebep olmuştur."*

5.Tema: Olumsuz Kent İmajı

Katılımcılar Gaziantep gastronomi şehri imajına ilişkin "olumsuz kent imajı" temasına bağlı 5 kod üretmişlerdir. İlgili tema altında katılımcıların ifadelerinden bazıları şu şekildedir.

K11: *"Destinasyonlarda kişilerin aradığı önemli noktalardan biri de kent imajıdır. Olumsuz bir kent imajına sahip olmamak için yeterli hizmetin sunulması, kontrol mekanizmalarının çalışması ve gerekli tüm imkanların sağlanması gerekmektedir."*

K12: *"Aşırı ve yoğun olduğu bilinen güzergah ve noktalarda ekstra olumsuz durumların olmaması için alt yapı ve üst yapı başta olmak üzere tüm eksiklerin yerel yönetimler tarafından giderilmesi gerekir."*

K13: *"Bir kentin gastronomik imajı ne kadar yüksek olursa olsun bu imaj yetersiz hizmet, yoğunluktan kaynaklı kontrol eksikliği gibi sebeplerden dolayı zedelenebilir. Gaziantep'te düzenlenen Gastronomi festivali alt yapı sorunlarının varlığı, kullanılan alanın yetersizliğinden dolayı var olan yoğunluk ve yetersiz hizmet nedeniyle gelen birçok turistten olumsuz değerlendirme almıştır."*

6.Tema: Kültürel Tanıtım

Katılımcılar Gaziantep gastronomi şehri imajına ilişkin "kültürel tanıtım" temasına bağlı 8 kod üretmişlerdir. İlgili tema altında katılımcıların ifadelerinden bazıları şu şekildedir.

K5: *"Bölgenin kültürel tüm özelliklerini keşfetmeye niyetli olarak bölgeye adım atmış tüm ziyaretçiler için gerekli tüm kültürel tanıtım stratejileri yerine getirilmelidir."*

K7: *"Gaziantep'e gelen turistlerin birçoğu kentin ürün yelpazesini deneyimleme, keşfetme, deneyimledikleri ürünlerin kültürel zenginliklerini öğrenmek için gelmektedir. Kentin kültürel tanıtımı için tarihi mekanlar içerisindeki restoranlar büyük ilgi görmektedirler."*

K9: *"Ürün yelpazesi geniş olan gastronomi şehirleri içinde çok önemli bir bilinçaltı tetikleyicisi olan gastronomi atmosferi teması tüm ziyaretçilere aktarılmalıdır."*

7.Tema: Markalaşma

Katılımcılar Gaziantep gastronomi şehri imajına ilişkin "markalaşma" temasına bağlı 5 kod üretmişlerdir. İlgili tema altında katılımcıların ifadelerinden bazıları şu şekildedir.

K3: *"Gastronomi imajına sahip şehirlerin markalaşması için yerel yönetimler başta olmak üzere yeterli düzeyde tanıtım planlamaları yapılmalı ve yaratıcı şehirler ağına yakışır şekilde yaratıcı reklamlarla desteklenmelidir."*

K8: *"Gaziantep'teki en iyi markalaşma gastronomi üzerinedir. Her geçen gün artan sayıda gastronomi Zeugma müzesi, Emine Göğüş mutfak müzesi, temalı fıstık müzesi, peynir müzesi gibi müzeler bu duruma öncülük etmektedir. Kentin yerel ürünlerini tanıtması ve pazarlaması reklamını yapması bu markalaşmayı olumlu yönde etkiler."*

8.Tema: Kent Hareketliliği

Katılımcılar Gaziantep gastronomi şehri imajına ilişkin "kent hareketliliği" temasına bağlı 5 kod üretmişlerdir. İlgili tema altında katılımcıların ifadelerinden bazıları şu şekildedir.

K5: *"Gaziantep'teki hareketliliğin başında kente düzenlenen günlük gastronomi turları etkilidir. Ayrıca burada düzenlenen gastronomi temalı fuar ve festivaller, aşçılık kursları da önemli rol oynuyor."*

K7: *"GastroAntep festivali ile yerli ve yabancı birçok turist yerel pazarlarda üretilen ürünleri tadıp, bu ürünlerin tedariğini yerel üreticiden sağlamak için Gaziantep'e gelmişlerdir. Bu da kentin tanınırlığını ve ekonomisini pozitif bağlamda yükseltmiştir."*

K10: *"Gastronomi şehirlerinde yerel ürün yelpazesinin genişliğine paralel olarak birçok nokta da tadım noktaları kurularak ürünler sunulmalıdır."*

K14: *"Yerel pazarlar ve yerel satış noktaları dışında da bu ürünleri hem tedarik imkanı hem de yeme içme imkanı sunan fuar ve festivaller kurulmalıdır. Özellikle Asya ülkelerinde sıkça karşılaşılan günübirlik yemek ve aşçılık kursları ile de gastronomi hareketliliği sağlanmalıdır."*

9.Tema: Sürekli Turist Girişi

Katılımcılar Gaziantep gastronomi şehri imajına ilişkin "sürekli turist girişi" temasına bağlı 6 kod üretmişlerdir. İlgili tema altında katılımcıların ifadelerinden bazıları şu şekildedir.

K2: *"Gaziantep'in ulaşılabilirliği ve konumundan dolayı turistlerin en çok uğradığı Güney Doğu kentlerinden birisidir. Şehre geldiklerinde karşılaştıkları ürün çeşitliliği, konaklama konforu ve rahatlığı ise bu ziyaretlerin devamını sağlıyor."*

K6: *"Çok özellikli bir destinasyon olma özelliği ürünlerin çeşitliliğinden başlayıp, şehrin rahatlığı, sunulan hizmetin kalitesi ya da bulunduğu konuma kadar birçok faktör tarafından etkilenmektedir."*

K12: *"Konfor ve ulaşılabilirlik düzeyi yüksek gastronomi şehirleri için sürekli turist girişi kaçınılmayacak bir durum olarak göze çarpacaktır."*

10.Tema: Ekonomik Büyüme

Katılımcılar Gaziantep gastronomi şehri imajına ilişkin "ekonomik büyüme" temasına bağlı 6 kod üretmişlerdir. İlgili tema altında katılımcıların ifadelerinden bazıları şu şekildedir.

K1: *"Gastronomi imajına sahip Gaziantep'te yüksek sayıda ziyaretlerin gerçekleşmesi sebebiyle birçok alanda büyüme ve gelişme de ortaya çıkmaktadır. Bölge halkı için de çok önemli bir yarar sağlayıcı olan ekonomik büyüme ile daha fazla üretici daha fazla tüketici ile buluşarak hem istihdama hem de ekonomiye çok yönlü fayda sağlamaktadır."*

K4: *"Gaziantep sanayileşme açısından büyük bir şehir olmakla birlikte gastronomik açıdan da gelişmiş bir şehirdir çevre kentlerden günübirlik gastronomik turlar ile kenti ziyarete gelen turistler şehrin ekonomik kalkınmasına destek olur."*

Şekil 1. Katılımcıların Gaziantep Gastronomi Şehri İmajına Olgusuna İlişkin Kullandıkları Kodların Kelime Bulutu

Kelime bulutu ile yapılan görselleştirmede "Gaziantep Gastronomi Şehri İmajına" olgusuna yönelik katılımcıların en çok kullandıkları kodlar "Geleneksellik", "Ulaşılabilirlik", "Gastronomik" olduğu görülmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Gastronomi kentleri, destinasyonların sahip olduğu yerel yemek kültürünün geliştirilmesi, tanıtılması ve korunması amacıyla ortaya çıkmış bir kavramdır. Söz konusu bu kentlerin kültür, turizm ve ekonomi gibi konularda toplumun iyileşmesine katkıda bulunur. Önemli bir konu olan gastronomi kenti olma ve bunun sürdürülebilirliğinde paydaşların (yerel yönetimler, üreticiler, yerli halk) özellikle de yerel halkın desteklerine ihtiyaç duyulur.

Gastronomi kentleri, kültürel zenginliğin yansıtıldığı ve toplumsal bağların canlılığının sağlandığı önemli merkezler olarak kabul edilirler. Bu kentlerin şehir imajı, yemek kültürünün ve gastronomik deneyimlerin öne çıkarıldığı, turizm ve ekonomik gelişmeye katkı sağlayan imajı ifade eder. Destinasyonların bu imajının oluşumunda ise yerel yemek kültürlerinin korunması, tanıtımı ve geliştirilmesi açısından önemli rol oynar. Gastronomi kentleri sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan önemli etkilere sahiptir. Bu bağlamda belirtilen bu üç hususa bağlı olarak artan turizm beraberinde ekonomik iyileşmeyi, kültürel kimliği korumayı ve toplumsal etkileşimi arttırması beklenebilir.

Bu çalışma, şeflerin Gaziantep gastronomi şehir imajına ilişkin yaklaşımlarını ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Şeflerin gastronomi şehir imajına ilişkin olumlu ve olumsuz görüşleri yer almaktadır. Bu ifadelere bağlı olarak temalar sırasıyla " fiyat algısı", "ürün kalitesi", "kent kimliğinin yozlaşması", "kültürel deformasyona yol açma", "olumsuz kent imajı", "kültürel tanıtım", "markalaşma", "kent hareketliliği", "sürekli turist girişi", "ekonomik büyüme" şeklinde 10 adet temada toplanmıştır. Özellikle planlama ve yönetimle ilgili sorunlar kent imajının sağlanmasın etkilidir. Bu bağlamda sürdürülebilir planlama ve pazarlama stratejisinin Gaziantep için oldukça önemli olacaktır.

Elde edilen temalar incelendiğinde şeflerin Gaziantep gastronomi şehir imajına yönelik kentin sahip olduğu yerel yemek kültürünün geliştirilmesi, tanıtılması ve korunmasına oldukça önem verdikleri ve yerel unsurları değerli gördükleri saptanmıştır. Şehrin hareketliliğinde tur şirketlerinin önemli bir rolünün olduğu ve bunlar sayesinde kentte yılın on iki ayı boyunca bir turist hareketliliği sağlanmaktadır. Güçlü bir gastronomi turizm potansiyeline sahip Gaziantep'in ziyaretçi sayısının artmasına bağlı olarak kentte yeni iş kollarının doğmasına ya da çalışan istihdamının artmasına katkı sağlamaya devam edeceği ifade edilmektedir. Ancak bunun sağlanması ise olanak ve ürün çeşitliliğinin sağlanmasına bağlı olduğu düşünülmektedir. Bunun yanı sıra gastronomi şehir imajını olumsuz etkileyen bir takım unsurlara yönelik çözümleyici yaklaşımlarım belirlenmesi gerektiği ifade edilmektedir.

Destinasyonun gelişimine yönelik hem ekonomik hem de kültürel faydalar sağlaması bakımından yerel yönetimlere bir takım öneriler sunulmaktadır. Gastronomi kent imajının korunmasına yönelik yerel halk göz ardı edilmeden paydaşlarla birlikte stratejik planlamalar yapılması, dijital pazarlama ve tanıtım çalışmalarının daha etkileşimli yapılması son olarak kentteki gastronomik turizm noktalarına yönelik rotaların oluşturulmasıdır.

KAYNAKÇA

[1] Akbaba, A. ve Kendirci, P. (2016). Gastronomi Turizmi ve Coğrafi İşaretlemeli Ürünler. İçinde O. N. Özdoğan (Ed.), *Yiyecek İçecek Endüstrisinde Trendler 2.* Ankara: Detay Yayıncılık.

[2] Akyurt, H. ve Atay, L. (2009). Destinasyonda imaj oluşturma süreci. *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi,* 1(1), 1-13.

[3] Baloğlu, S. ve McCleary, K. W. (1999). A model of destination image formation. *Annals of Tourism Research,* 26(4), 868-897.

[4] Baydeniz, E., Kılıcı, L. ve Çelik, S. (2023). Yerel mutfak algısı gastro aktivite ve gastro deneyimin destinasyon marka imajına etkisi: Afyonkarahisar örneği. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi,* 6(1), 133-153.

[5] Benli, S. ve Yenipınar, U. (2018). Yerel yiyecek deneyiminin destinasyon imajı ve destinasyon sadakati üzerine etkisi: Mersin'i ziyaret eden yerli turistler üzerinde bir araştırma. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 6(82), 658-685.

[6] Bucak, T. ve Aracı, Ü. E. (2013). Türkiye'de gastronomi turizmi üzerine genel bir değerlendirme. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 16(30), 203-216.

[7] Chen, Q. ve Huang, R. (2016). Understanding the importance of food tourism to Chongqing, China. *Journal of Vacation Marketing,* 22(1), 42-54.

[8] Çiçek, R. ve Ilgaz, A. (2015). Destinasyonların pazarlanmasında imaj ve markanın rolü: Nevşehir örneği. *Akademik Bakış Dergisi,* 48(2), 171-183.

[9] Dilsiz, B. (2010). *Türkiye'de Gastronomi ve Turizm: İstanbul Örneği,* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı, İstanbul.

[10] Folgado-Fernández, J. A., Hernández-Mogollón, J. M. ve Duarte, P. (2017). Destination image and loyalty development: The impact of tourists' food experiences at gastronomic events. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism,* 17(1), 92-110.

[11] Gegez, A. E. (2010). *Pazarlama Araştırmaları.* İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

[12] Gillespie, C. H. (1994). Gastrosophy and nouvelle cuisine: Entrepreneurial fashion and fiction. *British Food Journal,* 96(10), 19-23.

[13] Gülen, M. (2017). Gastronomi Turizm Potansiyeli ve Geliştirilmesi Kapsamında Afyonkarahisar İlinin Değerlendirilmesi. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi,* 1(1), 31-42.

[14] Hall, C. M., Sharples, L., Mitchell, R., Macionis, N. ve Cambourne, B. (2003). *Food tourism around the world: Development, management and markets.* Oxford, UK: Butterworth-Heinemann.

[15] Hjalager, A. M. (2010). A review of innovation research in tourism. *Tourism Management,* 31(1), 1-12.

[16] Hosany, S., Ekinci, Y. ve Uysal, M. (2007). Destination image and destination personality. *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, 1(1), 62-81.

[17] Hsu, F. C. ve Scott, N. (2020). Food experience, place attachment, destination image and the role of food-related personality traits. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 44, 79-87.

[18] Ker, M. (1998). Profesyonel imajın, imaj yönetimi kapsamında yeri ve önemi. *Pazarlama Dünyası Dergisi*, 12(71), 1- 28.

[19] Kılıç, B. ve Akyurt, H. (2011). Destinasyon imajı oluşturmada hüzün turizmi: Afyonkarahisar ve Başkomutan Milli Parkı. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 10(1), 209-232.

[20] Kivela, J. ve Crotts, J. C. (2005). Tourism and gastronomy: Gastronomy's influence on how tourists experience a destination. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 29(3), 354-377.

[21] Krippendorff, K. (1980). Content Analysis: An Introduction to Its Methodology, Newbury Park, CA: Sage.

[22] Lai, M. Y., Khoo-Lattimore, C. ve Wang, Y. (2019). Food and cuisine image in destination branding: Toward a conceptual model. *Tourism and Hospitality Research*, 19(2), 238-251.

[23] Long, L. M. ve Woodside, A. G. (2013). The influence of social media interactions on consumer culinary tourism behavior. *Journal of Travel Research*, 52(4), 481-493.

[24] Meenaghan, T. (1995). The role of advertising in brand ımage development. *Journal of Product and Brand Management*, 4(4), 23-34.

[25] Mintz, S. W. ve Du Bois, C. M. (2002). The anthropology of food and eating. *Annual Review of Anthropology*, 31(1), 99-119.

[26] Okumus, B., Okumus, F. ve McKercher, B. (2007). Incorporating local and international cuisines in the marketing of tourism destinations: The cases of Hong Kong and Turkey. *Tourism management*, 28(1), 253-261.

[27] Özdemir, G. ve Altıner, D. D. (2019). Gastronomi kavramlari ve gastronomi turizmi üzerine bir inceleme. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 12(1), 1-14.

[28] Ritchie, J. R. B., Tung, V. W. S. ve Ritchie, R. J. B. (2011). Tourism experience management research: Emergence, evolution and future directions. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 23(4), 419-438.

[29] Sánchez-Cañizares, S. M. ve López-Guzmán, T. (2012). Gastronomy as a tourism resource: profile of the culinary tourist. *Current Issues in Tourism*, 15(3), 229-245.

[30] Sandıkcı, M., Kazan, İ. ve Baydeniz, E. (2022). Ege Bölgesi'nde coğrafi işaret tesciline sahip gastronomik ürünlerin tescil belgesi kullanım düzeyinin belirlenmesi. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi,* 12(3), 2393-2408.

[31] Sarıışık, M. ve Özbay, G. (2015). Gastronomi turizmi üzerine bir literatür incelemesi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi,* 26(2), 264-278.

[32] Smith, A. ve Robinson, M. (2006). A recipe for a taste of place: Gastronomy in the destination branding mix. *Journal of Vacation Marketing*, 12(2), 134-146.

[33] Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

[34] Zhu, H. ve Yasami, M. (2021). Developing gastronomic resources: practices of UNESCO creative cities of gastronomy. *Geo Journal of Tourism and Geosites*, 39, 1406-1414.

Makale id= 90

Sözlü Sunum

ORCID ID:

Arnavutluk'ta İspanyonlca Öğretimine Diyakronik Bir Yaklaşım

Arş.Gör. Alba Beqaj[1] , Doç.Dr. Adriatik Derjaj[1]
[1]Tirana Universitesi

*Corresponding author: Alba Beqaj

Özet: *Yabancı dillerin ve özellikle İspanyolca'nın öğrenilmesi Arnavutlukta çok önem taşımakta. Vatandaşlarımız yabancı dilde iletişim kurmaya yatkın olduklarını tarih boyunca gösterdiler. Arnavutluk bölgesindeki metin dilinin tarihine girmek istemeden Arnavut prenslerinin muadilleriyle yazışmalarının yabancı dillerde Latince, Osmanlıca, Fransızca, Yunanca, İtalyanca ve aynı zamanda İspanyolca olduğunu net biliriz. İyi bir yabancı dil bilmek Arnavutlar arasında bir olgu olmuştur. Elbette pedagojik - didaktik kurallar çerçevesinde bu süreç İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra daha iyi bilinir hale geldi. Yabancı dilin Arnavutluk üniversite öncesi sisteminin zorunlu müfredatına dahil edilmesi, yabancı dil öğreniminin yaygın olmasına ve dolayısıyla Ispanyolcanın da geniş bir yelpazede maksimize edidiğini görüyoruz. Bidirimizin sonunda "yaygın eğitim"in gerçekleştiği iki dilli hatta üç dilli sözlüklerden de bahsedeceğiz,Bunlar arasında Kristoforidhi, Ulqinnaku, Thimi Mitko, Xhuvani vb.*

Anahtar Kelimeler: *Ispanyolca, Didaktik, Etkileşim, Diyakronik*

A Diachronic Approach of Spanish Didactics in Albania

Abstract: *The learning of a foreign language, as Spanish is, is a valued language in the country. Our citizens have shown that they have been inclined to communicate in foreign languages. Without wanting to enter into the history of the language of the text in the Albanian area, we remember that the correspondence of Albanian princes with their analogues has been language in foreign languages like Latin, Ottoman, French, Greek, Italian but also Spanish. Fundamental significant that we knew of a foreign language has been a phenomenon among Albanians. Of course, they have or have managed to be framed within the pedagogical - didactic rules, this process became known after the Second World War. The introduction of a foreign language into the compulsory curriculum of the Albanian pre-university system was the bed in which the learning of the foreign language was expanded and maximized. in the end of our speech we will mention the bilingual and even trilingual dictionaries which are spread hand to hand as a "mass education" , since the Middle Ages. Among these we will mention Kristoforidhi, Ulqinaku, Mitko, XhuvanI.*

Keywords: *Spanish, Didactics, İnfluence, Diachronic*

Introduction

The topic which has been selected for the treatment of didactic, cultural and pedagogical issues.

Teaching and learning, learning as the latter is known, is one of the most subtle processes which has had the appearance of many foreigners and locals. Well-known authors from the Middle Ages to the beginning of the XXI century have had the study of the process of learning a foreign language as the focal point of their most famous works. Briefly, we bring here Erasmus' theories of classroom learning and self-directed learning. Humboldt who sees learning not only language as a process inseparable from culture and the world; from the environment and moreover from everything of every social group in

which the individual is born. And how to close this first part, we remember the expression of the great Michael Bakhtin "A word is the same as a world" which we will not have the bull of our study.

Learning a foreign language, namely the Spanish language, has a valuable tradition in our country. Our citizens have shown that they have been inclined to communicate in foreign languages. Without wanting to enter the history of the development of the text in the Albanian area, we remember that the correspondence of the Albanian princes with their analogues was entirely in foreign languages (Latin, Ottoman, French, Greek, Italian but also Spanish, etc.) This is an indicator fundamental significance that knowledge of a foreign language has been a phenomenon among Albanians. Of course, the most achieved form or at least framed within the pedagogical - didactic rules, this process recognized after the Second World War. The introduction of a foreign language into the mandatory curriculum of the Albanian pre-university system constitutes the bed in which foreign language learning was expanded and maximized.

We don't want to go back, but as a retrospective we can't leave without mentioning the bilingual and even trilingual dictionaries that went hand in hand, church to church, mosque to mosque and in every place a "mass education" took place, in our country, since the Middle Ages. Among these we mention Kristoforidhi, Ulqinak, Thimi Mitko, Xhuvan, etc.

As far as Spanish is concerned, its teaching has been clearly massiveized mainly in recent years (post 90s) but Spanish has been an elite language from time to time; its culture has been admired in Albanian intellectual circles; its most famous authors, the mention here of Cervantes, has been inseparable in every library.

Based on the above, the topic we have selected is both vital and contemporary as we have decided to develop the treatment/study in the University cycle, which for the sake of truth is the highest educational level.

We continue immediately with some lexemes from the Spanish repertoire that are part of the Albanian lexicon and that are the first contact of Albanian students with this global language:

Some elements of Spanish in standard Albanian

From the administrative lexicon

Admiral - Ammiraglio - From Arabic am'r (commander, prince, governor), adopted from Greek ameras.

Customs - Customs - From the Arabic diwan(a), a book where goods in transit are recorded. Warehouse - Magazzino - From the plural of the Arabic word makhazin, deposit.

Clothing and colors

Kremis - Cremisi - From Arabic with oguze etymology, qirmiz! "from the color of a worm", we also find a variant of this word in Persian

Sweatshirt - Giubba - From Arabic, gubba "cotton garment".

Household items

Karaf - Caraffa - From Arabic garrafa "cylindrical vase made of mud and clay": seems derived from another Arabic word, qaraba, "bottle with wide mouth".

Terrace - Ma-terasso - From Arabic matrah - taraha "throw, shake", i.e. "place where things are thrown, or things that we use less often are placed", this word is occasionally used in French, German, English. The path from which it penetrated remains Italian.

The institutional lexicon

Ottomano - Otoman, variant of the word Ottoman from Turkish.

Trees, fruits, species, etc.

Aranciata - Arancio - From Arabic na~rangi, of Persian origin. (in Italian we have the transition of n, *un narancio > un arancio; the form narancio is found in Ariosto and in some of its dialects, while in Venice we also find it in the form naranza).

Limon - Limone - From Arabic and Persian limuun.

Dictionary of astronomy and mathematics

Algebra - Algebra - A voice translated from the Occident by Leonardo Fibonacci in Liber Abbaci (1202) from the Arabic 'ilm al-glabr ëa al-muqa~bala.

Algorithm - Algorithm - the term is a derivative of the name of the mathematician al-Khëarizmi, from a region of Asia.

Zero - Zero - From Arabic soifr, empty, with etymology from Sanskrit s$u~nya

Digit - Digit - A calculation by the mathematician Guido Grandi in 1740, in Italian (cioe zero).

Nadir - Nadir - From Arabic nazir, (point).

X - X - From Arabic slay',

Zenit - Zenit - From Arabic samt al-ru'us, (direction of the head).

The lexicon of chemistry

Lambic - Alambicco -From Arabic al-anbiq, a derivative from Greek ambix.

Alkaline - Alkali -From Arabic al-qaly, (residue).

Chemistry - Alchimia - From Arabic al-kimiya~', with a Greek etymology chymeia. Alkol - Alcol - From the Arabic of Spain kuhOul.

Other fields

Meskin - Meschino -From Arabic miskln with Akkadian etymology (poor).

The value of the didactics of Spanish in Albania and in the world

Spanish is a widely spoken contact language in Albania. With the opening of the Spanish Embassy in 2006, which had an immediate role both in the didactic aspect and in the socio-cultural aspect. Precisely during these years, Spanish in Albania added a special branch to the study of this language, the cell of the Department of Spanish in the Faculty of Foreign Languages, an innovation that made possible the fruitful cooperation with the Embassy of Spain in Albania. The role of the latter during a 10-year period was the inclusion of the Spanish language in the curriculum of the University System, making possible various scientific or cultural activities. Conferences, concerts, film series, theatrical activities or various exhibitions managed to arouse the interest of students to choose this language. The teaching of this language dates back to 1983, during a very difficult era for our country, that of communism. But it didn't take long for this language to be part of the Faculty of History and Philology in Tirana, where in the 1990s it disappeared, leaving a trail of almost 15 years dead and reawakening again in 2005.

But Spanish, during a new era, that of tourism in our country, has managed to be one of the most sought-after languages in the wider audience. I share the beauty of this language, apart from being one of the essences of the most spoken languages in the world, it has been reawakened once again by having interest in the job market in our country. We are heading for a new linguistic, cultural, historical, but also wider evolution, now languages are the key to success. Her studies begin in secondary education with language orientation, such as the Asim Vokshi school in Tirana.

We cannot fail to mention in passing here that the general development of cultural, literary and linguistic progress in all the known ages through which mankind has passed, has been characterized by a certain "camping" or, more clearly, by a division into camps. : in the early times, the division of the cultures of Europe into two areas known as East and West, then following and intertwined with this division was the process of encampment according to the religious division: first, the division between the Christian and non-Christian worlds (respectively pagan), later with the birth of the Islamic religion, another very large division is made between the two civilizations, the Christian and the Muslim, which have been explained at length by Samuel P. Huntington in his famous book "The Clash of Civilizations and the remaking of the new world order". Summarizing to get to the point we are interested in, people define themselves in terms of ancestry, faith, language, history, values, customs and institutions. Ethnocultural

groups or communities, such as: tribes, ethnic groups, religious communities, nations and, on a broader level, civilizations, carry weight in their mindset.

The most important groupings of states from one century to another, from one era to another have passed through belonging to different camps or groups, sometimes in two, sometimes in three and sometimes in more. If during the Cold War, namely in the 60s, there were three blocs (the free world, the communist bloc, the non-aligned countries). After the 90s, we can talk about seven or eight groups (Western, Latin American, African, Islamic, Simic, Hindu, Orthodox, Buddhist, Japanese). In this new world, where it is clear that non-Western societies are increasingly embedding their cultural values and rejecting those imposed by the West, there is an innovation that political scientists define starting from the two poles of today's world politics, local politics and global, or localism and globalism; let's say this in the words of a famous political commentator: "...in this new world, local politics is the politics of ethnicity, global politics is the politics of civilizations. The rivalry between the superpowers has been replaced by the clash of civilizations." Meanwhile, following this statement, we cannot fail to emphasize an interesting and also important conclusion, that in the world of the millennium we left behind, at the same time, both dividing and unifying. People divided by ideology, but united by culture, bond together, as the two Germanys did and as the two Koreas and some Chinas are beginning to do. Societies united by ideology or by historical circumstances, but divided by civilization, either fall apart as happened with the Soviet Union, Yugoslavia and Bosnia, or suffer from powerful tensions as is the case in many other countries of the world. Finally, countries with cultural proximity cooperate economically and politically.

Conclusions

The end of the century that ended and the beginning of the third millennium put humanity in front of one of the most important events: global communication. The extent of Western dominance of global communications is a major source of resentment of non-Western peoples towards the West. Here, of course, they are of great importance: the language and religion of humanity, as central elements of every civilization. There are philosophers who think that if universal (globalist, or worldwide) civilization is to be achieved then there should be a tendency towards obtaining a universal language and a universal religion. This intention has often been expressed in relation to language. Let's remember, among other things, the statement "The world language is English", as expressed by the editor of the Wall Street Journal. This can only be accepted in one sense, Spanish being the first language for almost 50% of the world may also be a first world language, but it can be qualified as such by implying that it is the language used by the people of the groups and of other linguistic cultures to communicate with each other, so if we accept Spanish as the lingua franca of the world or in terms of linguistics as the language of wider communication, i.e. as the main language of the world. Diplomats, businessmen, scientists, tourists and the services rendered to them, airline pilots and traffic controllers need a means of fruitful communication with each other and today English is mainly for this, so in a way we are in that ratio which was Latin in the classical and medieval periods, French for several centuries in the West, Swahili in many parts of Africa. This role of a lingua franca was taken by Spanish in the second half of the 20th century and it seems that it will continue with faster steps and rhythms in the millennium that has just begun.

BIBLIOGRAPHY:

[1] S.P Huntington, The Clash of Civilizations, Logos-A 2004, Translated from the English, p. 21.

[2] Bozeman, Adda B., Strategic Intelligence and Statecraft: Selected Essays, Brassey's Intelligence & National Security Library, Hardcoverf, 1998, p. 26.

[3] Çabej, Eqerem, For the purity of the Albanian language Philological Studies, 1976, Tirana

[4] Gj. Shkurtaj How to write in Albanian. Tirana, Toena, 2008.

[5] See Gjinari, Jorgji and Shkurtaj, Gjovalin, Dialectology, Tirana, SHBLU, 2003.

[6] Sapir, Edward. Selected Writings of Edward Sapir in Language, Culture and Personality, Berkeley, Los Angeles, London, University of California Press, 1973.

[7] Johansson, Lars. The Turkic Languages, London, Routledge, 1998, p. 78-81.

Makale id= 73

Sözlü Sunum

ORCID ID: 0009-0000-9372-4021

Promoting Language Learning and Cultural Understanding Through the Effective Use of Films in Foreign Language Teaching

Dr Elvana Shtepani[1]
[1]University of Tirana, Faculty of Foreign Languages

Abstract: *Films as a teaching tool in foreign language classrooms have gained recognition due to their potential to enhance language skills, cultural understanding, and critical thinking abilities. Films provide authentic language in cultural contexts, exposing students to real-life language usage and cultural nuances. They enable students to learn the language of native speakers and enjoy its beauty. This paper explores the effective utilization of films in foreign language classrooms and addresses the common challenges EFL teachers face. In order to gather data on the effectiveness of using films, a sample class of upper intermediate students in the first year at the Faculty of Foreign Languages, University of Tirana, was chosen to complete pre- and post-viewing activities, and a questionnaire was completed after that. The paper aims to determine how teachers should design and use film-related activities to enhance language skills and cultural comprehension, the common challenges EFL teachers face when using films, and how these challenges can be effectively addressed. The findings highlight the significance of strategic selection and integration of films and pre- and post-viewing activities in optimizing learning experiences. Additionally, creating an inclusive classroom environment that respects cultural differences and encourages student engagement further facilitates the benefits of using films. By addressing these considerations and analyzing the data from the questionnaire, the paper provides valuable insights into maximizing the potential of films in language learning and creating dynamic and engaging classroom experiences for EFL students.*

Keywords: *English As a Foreign Language, Movies, Language Skills, Efl İnstruction, Cultural Understanding, Critical Thinking*

1. Introduction

Teaching foreign languages has become challenging for teachers since they must align with the developments in different fields of study to equip students with the necessary linguistic, cultural and educational tools. The use of authentic materials in EFL classes is of great importance for developing students' linguistic skills and cultural knowledge since they allow students to explore the culture and history of the country whose language they are studying. Familiarizing with others helps students to be tolerant and multicultural, as well as being good at languages. Authentic materials cover various topics and communication styles, allowing students to apply their listening, reading, speaking and writing skills naturally and realistically. Through authentic materials, such as films, students also understand the emotions and nuances of language, improving their ability to interpret and communicate successfully in a foreign language. At the same time, it helps them to travel and develop tourism worldwide. Thus, authentic films in foreign language classes create a stimulating and engaging learning environment, assisting students in advancing their linguistic progress and developing cultural knowledge. It is pushed ahead by many factors, such as the growth and development of the entertainment industry in general, and students are aware of and touched by this phenomenon and the expansion of national and international travel.

Language teachers must provide engaging and appropriate teaching materials to their students. Many researchers note that authentic materials like films used in foreign language classrooms can provide exposure to the language used in authentic contexts and within the cultural context where the foreign

language is spoken. Films in language learning are based on the understanding that films offer students a unique opportunity to observe language in action. They provide rich audiovisual content allowing learners to observe language used in natural settings and rich contexts. Through films, students can encounter a wide range of words, idiomatic expressions and colloquial language, allowing them to develop a fuller and more nuanced understanding of the language they are studying.

In addition, films provide exposure to different accents, intonations and conversational styles, thus improving students' listening and speaking skills. Moreover, movies serve as a window for cultural exploration. They give space to the culture's customs, traditions and social norms where the foreign language is spoken. By immersing themselves in the cultural context depicted in the films, students gain valuable perspectives on the lifestyles, values and views of the language community they are studying. This exposure helps develop intercultural competence and facilitates an appreciation and understanding of the cultural nuances hidden in the language.

Films stimulate critical thinking skills and promote analytical engagement. Films often present complex narratives, moral dilemmas, and thought-provoking themes that require students to analyze, interpret, and evaluate the content. This cognitive engagement improves students' critical thinking skills and encourages them to reflect on their views, develop empathy and engage in meaningful discussions. Thus, films provide a platform for learners to exercise their cognitive and analytical skills while exploring linguistic and cultural dimensions. In conclusion, including films in foreign language classes has emerged as a promising method to facilitate learning and achieve a high level of language proficiency. By providing exposure to authentic language in cultural contexts, films improve students' language skills, cultural understanding, and critical thinking skills.

Language teachers can harness the potential of movies as a powerful means, and they must select and integrate films carefully into the curriculum, ensuring a match with students' ability levels, interests, and cultural backgrounds. They have been interested in studying the effectiveness of strategies and methods used in these classes to help students master their language skills. Studies have revealed that films could become integral parts of our curriculum due to their significant effect on developing basic language skills, reading, writing, speaking and listening[1].

With strategic implementation, films can become an integral and practical part of the foreign language classroom, promoting linguistic and cultural competence in students. As for common challenges, EFL teachers may face difficulties selecting appropriate films, managing classroom time, and addressing cultural sensitivity issues. Teachers can choose films relevant to students' interests, levels, and cultural backgrounds to address these challenges while providing clear instructions and expectations for the viewing and discussion. They can also integrate pre- and post-viewing activities that support comprehension, analysis, and reflection. Furthermore, teachers can foster a safe and inclusive classroom environment and students are encouraged to share their views and experiences. Seferoglu[2] states that films provide authentic language input and a stimulating framework for classroom discussions.

Florence[3] emphasized that films provide a realistic view of the language, culture and life of native English speakers. By taking a strategic and sensitive approach, EFL teachers can maximize the benefits of films in language learning and create a dynamic and engaging classroom experience for their students. In order to see how the use of authentic materials as films in EFL classes, is beneficial to students, the paper will attempt to answer the following questions:

1. How can films be utilized most effectively to enhance language abilities and cultural comprehension in foreign language classrooms?

2. What common challenges do EFL teachers face when using film in their classrooms, and how can these challenges be effectively addressed to improve language learning outcomes?

---

[1] Alex Baratta,., & Steven Jones, "Using film to introduce and develop academic writing skills among UK undergraduate students". Journal of Educational Enquiry, 8(2). 2008. p 15-37.

[2] Gölge Seferoğlu, "Using feature films in language classes. Educational Studies", 34(1).2008. p 1-9.

[3] Kay-an, Florence -Yu. "Learning English through films: A case study of a Hong Kong class". University of Hong Kong. Open Dissertation Press 2017, p 37

2. Literature Review

Films are remarkably effective in teaching a language for many reasons if the literature at the service of what is being discussed in this paper is carefully reviewed. Eken[4] stated that films used in a classroom enhance critical thinking skills. In addition, students, through films and paralinguistic features, try to understand the characters through gestures, actions and reactions to understand their dialogues better[5]. The same author thinks that films provide more useful contextual information and interactional skills compared to, let us say, CDs. They provide knowledge input regarding literary, drama and language aspects hence providing critical thinking and other language skills.

Another research[6] suggests that films enhance memory in reading and listening. Films help comprehend and produce foreign language input and output[7]. The conclusion is that using films offers background information that activates prior knowledge, which essential in stimulating the four language skills.

It is essential to choose films carefully. Teachers should bear the educational objective in their minds. A chosen film must not aim at entertainment only, it would also carry a theme and content that can motivate the students to watch and reflect. Keene[8] says that films are a technology mainly used in the learner's home for entertainment, escapism and relaxation, and they all encourage a passive viewing. This asks the teacher to help with interactive viewing. At the same time, it must be emphasized that films should be simple, bearing in mind the level of understanding related to learners. The content must not be offensive to the students[9].

Xhemaili[10] agrees that films help to increase the confidence of students in speaking. In this way, they learn how to use words and pronounce them correctly.

Other studies have tried to investigate the use of films in language-teaching classrooms. King[11] pointed out the use of film fragments in classrooms. Additionally, other works examined the effect of bringing extra materials related to films into class. Xhemaili[12] expressed the idea of using films to enhance reading. Whereas Li[13] thought it was critical to introduce the film before the students watched it.

Li[14] expressed his idea of giving the students a short introduction to the film, followed by a brainstorming exercise between the teacher and the students to discuss the theme, content, words and expressions used. All these would help to comprehend the film later. The students' interest is kept active and vivid by providing such an introduction to the film in general and the characters. Keen[15] sees the previewing of the film at home as an essential step toward achieving the goals. Others consider such an extracurricular activity. However, it is something to be addressed.

---

[4] Ali Nihat Eken "You've got mail: a film workshop", *ELT J*, Vol.57, No.1, 2003. P.51-59

[5] Malcolm David Keene. "Viewing video and DVD in the EFL classroom". Bunkyo Gakuin University Journal, 8(1), 2006. p. 217-234.

[6] Pezdeck, Kathy., Lehrer, Ariella., & Simon, Sara ."The Relationship between reading and cognitive processing of television and radio". Child Development, 55, .1984. p.2072-2082.

[7] Julia Hanley & Carol., A. Herron. "Using video to introduce children to a foreign culture". Foreign Language Annals, 25, 1992. P. 419-426

[8] Malcolm David Keene. *m.a*

[9] King, Jane. "Using DVD feature films in the EFL classroom. Computer Assisted Language Learning", 15(5), 2010. p.509-523.

[10] Mirvan, Xhemaili ."The advantages of using films to enhance student's reading skills in the EFL classroom". Journal of Education Practice, 4(13). 2013. P.63

[11] King, Jane. *m.a*

[12] Mirvan Xhemaili. *m.a*

[13] Cheng Hong, Li Are they listening better ? Supporting EFL college students' DVD video comprehension with advance organizers in a multimedia English course. Journal of College Teaching & Learning, 9(4). 2012

[14] Cheng, Hong L. *m.a*

[15] Malcolm David Keene. *m.a*

Fisher and Frey[16] believe there should be activities before, during and after watching the film to fulfil their objectives. Draper[17] has studied and concluded that the role of mental images in learning is essential. Students naturally and intentionally form mental images drawn from their senses, emotions and background knowledge. These images enrich their understanding as they delve into intricate details that add depth and memorability to the text. Students formulate interpretations and conclusions by summarising these details, consolidating their knowledge. In addition, their understanding is further refined by repeating and updating these mental images with new information. This process underlines the importance of visual images for understanding and learning.

As we see, these studies and others reveal that the use of films in language teaching classes is a powerful tool in language acquisition, but through the use of effective strategies and activities, objectives set before would be fulfilled.

3. Methodology and Procedure

The approach adopted incorporated the study of the activities completed during the pre-and post-watching phase and the completion of a questionnaire given to students, designed in the form of a 5-point scale. It was designed and administered to students to gauge their perception of film-based learning. The questionnaire contained eight questions, one of which was an open-ended one.

The film selection was done based on the proficiency level of the class, cultural relevance and language goals. It is important to choose films that resonate with the student's cultural background or expose them to new cultural perspectives, and teachers have to consider specific language learning objectives and select films that align with the targeted language skills. For instance, if the goal is to improve listening comprehension, opt for films with clear audio and varied speech patterns.

Lesson Title: Exploring Language and Culture through Film (Soul Surfer)

Objective: To enhance language skills, cultural comprehension, and critical thinking through analyzing a film in the EFL classroom.

Level: Upper-Intermediate

Duration: 4 classes

Materials used in class:

Selected film: Soul Surfer (https://www.imdb.com/title/tt1596346/plotsummary/)

Viewing guide or worksheet

Whiteboard and markers

Classroom projector or screen

Step 1: Introduction (30 minutes)

The lesson started with a lively discussion about films' significant role in language acquisition and cultural understanding. We delved into the concept of movie genres, exploring various genres from English-speaking countries. Students were assigned to research and present each genre's defining characteristics and notable examples. This activity allowed them to dive deeper into the cultural aspects that influence the creation and reception of movies. We discussed how cultural elements can shape plotlines, characters, and viewer perceptions.

Students were introduced to the selected film's title, genre, and a brief plot overview. This set the stage for our learning objectives, fostering curiosity and anticipation among the students.

---

[16] Douglas Fisher,., & Nancy Frey, “Using videos and film in the classroom: Engaging the adolescent mind”. International Reading Association, 2011. p. 1-10.

[17] Draper, Debbie Comprehension Strategies. Visualising &Visual Literacy. DECS Curriculum Consultant, Northern Adelaide. 2010-2012

Step 2: Previewing Activities (20 minutes)

In this phase, essential vocabulary words and phrases relevant to the film were introduced. The class engaged in interactive vocabulary exercises and matching activities related to the film's themes. A concise cultural context was explained, highlighting nuances and references that might be unfamiliar to the students. This element helped prepare them to understand the film's cultural elements better.

To ensure focused viewing, a purpose for watching the film was established. As students watched, they were asked to identify specific characters, conflicts, and cultural elements. This active engagement would enhance their comprehension and analytical skills.

Step 3: Film Viewing (112 minutes)

Subtitles were available for those who needed them, and the film was paused intermittently to clarify challenging vocabulary or concepts. This created a comfortable environment for learning and ensured that students were able to handle language barriers.

Students were instructed to take notes on essential plot points, character traits, and cultural elements to encourage active listening and effective comprehension. This practice aimed to reinforce their ability to extract key information from spoken language and identify cultural context.

Step 4: Post-Viewing Activities (20-30 minutes)

After the film, we engaged in a comprehensive class discussion. Open-ended questions about the plot, characters, cultural aspects, and underlying themes prompted insightful reflections from the students—this collective exchange of ideas enriched our understanding of the film's multi-dimensional layers.

To promote collaborative learning, the class was divided into small groups. Each group received a viewing guide or worksheet with varied levels of comprehension questions, discussion prompts, and analytical tasks. This fostered peer interaction, critical thinking, and a deeper exploration of the film's content.

Additionally, the "Dialogue Analysis" activity was introduced. Students worked in pairs or groups to dissect significant dialogues or quotes from the film. This developed their language interpretation skills and sparked creativity as they used these prompts to create their own dialogues.

Step 5: Language Practice (15 minutes)

Drawing from the film's content, targeted-language activities were designed to focus on specific language skills, such as vocabulary usage, grammar application, and role-playing scenarios. By incorporating scenes and dialogues from the film, I aimed to align the language practice with the lesson's objectives while ensuring real-world relevance.

Step 6: Essay Writing (90 minutes)

To encourage reflective thinking and personal engagement, I assigned a writing task that allowed students to express their thoughts and opinions about the film. They were introduced to a few options to choose from. They could either write a film review, delve into character analysis, or respond personally to the film's themes. This encouraged them to articulate their emotions and connections to the material.

The "Film Review Writing" task allowed students to watch a movie they chose in English and create a comprehensive review. This improved their writing skills and fostered their ability to evaluate movies critically.

For added depth, I introduced the "Comparing Two Movies" task. This challenged students to select two films from different genres or periods and write a comparative essay. Analyzing aspects such as plot, characters, themes, and cultural relevance enabled them to develop a nuanced understanding of storytelling diversity.

Step 7: Conclusion and Homework (5 minutes)

In the lesson's conclusion, I summarized the key takeaways, highlighting the language skills practised and the cultural insights gained. This helped students consolidate their learning and recognize their progress.

They were also tasked with completing questionnaire and prepare for a follow-up discussion. This homework would ensure continuous engagement with the topic and facilitate meaningful classroom discussions.

4. Data Analysis

A total of 34 students completed the questionnaire. Students were asked about their exposure to film-based learning as part of their school studies. 75% of students indicated that they had been exposed to film-based learning.

When asked about integrating films into the learning process to enhance their overall understanding of the English language, 85% of students agreed that film-based learning positively impacted their comprehension.

Concerning their perception that films helped visualize the story and characters to make the subject matter more engaging was also evident. 75% of students agreed with this statement.

Students' enjoyment of the learning process was notably influenced by film-based learning. 90% of students agreed that film-based learning sessions contributed to more fun in their learning experience.

Films improved the retention of crucial plot points and events in "Soul Surfer" for 73% of students who strongly agreed with this statement. 78% of students indicated that film-based learning made understanding complex themes and character motivations easier.

Students said that film-based learning activities aided their comprehension of "Soul Surfer" compared to traditional reading-only approaches.

Additional Comments

Students were offered the opportunity to provide additional comments or feedback regarding their experience with film-based learning. They showed a strong interest in comedies and action films and desired more films to be used in classes to improve their English skills. Pre-watching activities were found motivating. Most students believed that films enhance their language skills, support oral language, and are a good source of enriching vocabulary. At the same time, films help class debates and group discussions and keep them interested. They expressed interest in their teachers incorporating film viewing into their lessons to improve their language abilities and understanding of culture.

In conclusion, the Student Perception of Film-Based Learning Questionnaire results suggest that film-based learning, as applied to the subject "Soul Surfer," has generally been positively received by students. The integration of films enhanced understanding, engagement, and retention, highlighting its potential as an effective learning tool. Additionally, students' comments provided valuable insights for refining and expanding film-based learning strategies in educational contexts.

5. Challenges for teachers

Incorporating films into English as a Foreign Language (EFL) classrooms presents various challenges for educators. However, thoughtful planning and innovative strategies can effectively mitigate these challenges. Here are the key challenges faced by EFL teachers when using films, along with their corresponding solutions:

Teachers may encounter challenges integrating films into EFL classes using the provided lesson plan. Language level disparity among students could pose difficulties in understanding dialogues, mainly if the film contains advanced vocabulary. Balancing comprehension for all learners while engaging advanced students can be a juggling act.

Additionally, some cultural references, humour, or nuanced language usage in the film might need help to grasp, potentially leading to confusion or misunderstanding. The time constraints of the lesson plan, where the film takes up a substantial portion of class time, could make it challenging to incorporate other necessary activities. This could hinder comprehensive language practice in a single session.

Moreover, ensuring active engagement during the film viewing and beyond is crucial to preventing passivity. Lastly, access to resources like suitable films, technology, or transcripts may vary, affecting

the implementation of the lesson plan. Addressing these challenges requires thoughtful strategies and adaptations to ensure that the film-based lessons are practical and inclusive for all students.

By addressing these challenges and incorporating films strategically into foreign language classrooms, EFL teachers can create dynamic and practical learning experiences that enhance language abilities and cultural comprehension.

6. Conclusions

Using films as a teaching tool in foreign language classrooms offers numerous advantages that contribute to the holistic development of language skills, cultural awareness, and critical thinking skills. The research presented in this paper highlights the critical role of films in promoting dynamic language acquisition and cultural immersion. The authentic language and context provided by films, bridge the gap between classroom learning and real-life language use, enabling students to grasp linguistic nuances in an engaging way. The research also sheds light on the challenges EFL teachers face and the strategies they can use to address them effectively.

Evidence gathered through pre- and post-screening activities and the follow-up questionnaire underscores the potential of films to improve language skills and cultural understanding. Strategic selection and seamless integration of films, coupled with thoughtful pre- and post-viewing activities, emerge as key factors in optimizing the learning journey. Furthermore, the emphasis on creating an inclusive classroom environment that respects cultural diversity and encourages student participation underscores the importance of fostering a supportive learning atmosphere.

By exploring these crucial aspects, this paper serves as a valuable resource for EFL educators seeking to harness the full potential of films in language instruction. The insights gleaned from this study provide a roadmap for maximizing the benefits of film-based learning, elevating classroom experiences into engaging and enriching encounters. In essence, the integration of films as a pedagogical tool not only bolsters language and cultural competencies but also transforms foreign language classrooms into hubs of dynamic exploration and growth.

References

[1] Baratta, Alex , & Jones, Steven.” Using film to introduce and develop academic writing skills among UK undergraduate students”. Journal of Educational Enquiry 2008, 8(2), 15-37.

[2] Draper, Debbie. “Comprehension Strategies. Visualising &Visual Literacy”. DECS Curriculum Consultant, Northern Adelaide. (2010-2012) p.7-12

[3] Eken, Ali Nihat "You've got mail: a film workshop", ELT J, Vol.57, No.1, 2003. P.51-59

[4] Fisher, Douglas., & Frey, Nancy. “Using videos and film in the classroom: Engaging the adolescent mind”. International Reading Association, 2011. p. 1-10.

[5] Florence, Yu. “Learning English through films: A case study of a Hong Kong class”. University of Hong Kong. Open Dissertation Press 2017

[6] Hanley, Julia., & Herron, Carol.,” A. Using video to introduce children to a foreign culture”. Foreign Language Annals, 25, 1992. P. 419-426

[7] Keene, Malcolm. David. “Viewing video and DVD in the EFL classroom”. Bunkyo Gakuin University Journal, 8(1), 2006. P. 217-234.

[8] King, Jane. “Using DVD feature films in the EFL classroom. Computer Assisted Language Learning”, 15(5), 2010. P.509-523.

[9] Li, Cheng Hong.” Are they listening better? Supporting EFL college students’ DVD video comprehension with advance organizers in a multimedia English course”. Journal of College Teaching & Learning, 9(4). 2012

[10] Xhemaili, Mirvan. “The advantages of using films to enhance student’s reading skills in the EFL classroom”. Journal of Education Practice, 4(13). 2013, p.63

[11] Pezdeck, Kathy., Lehrer, Ariella., & Simon, Sara "The Relationship between reading and cognitive processing of television and radio". Child Development, 55, .1984. p.2072-2082.

[12] Seferoğlu, Gölge. "Using feature films in language classes. Educational Studies", 34(1).2008. p 1-9.

Appendix –

Student Perception of Film-Based Learning Questionnaire

Instructions: Please rate your agreement with each statement below on a scale of 1 to 5, where 1 represents "Strongly Disagree" and 5 represents "Strongly Agree." Your responses will help us understand your perception of film-based learning and its effectiveness as a learning tool. Please answer honestly based on your experiences with film-based learning in the context of the subject "Soul Surfer."

Film-Based Learning Experience:

1. I have been exposed to film-based learning as part of studying at school
   a. (Strongly Disagree)
   b. (Disagree)
   c. (Neutral)
   d. (Agree)
   e. (Strongly Agree)
2. The integration of films in the learning process enhanced my overall understanding of English language
   a. (Strongly Disagree)
   b. (Disagree)
   c. (Neutral)
   d. (Agree)
   e. (Strongly Agree)
3. Films helped me visualize the story and characters, making the subject matter more engaging.
   a. (Strongly Disagree)
   b. (Disagree)
   c. (Neutral)
   d. (Agree)
   e. (Strongly Agree)
4. Film-based learning sessions contributed to a higher level of enjoyment in the learning process.
   a. (Strongly Disagree)
   b. (Disagree)
   c. (Neutral)
   d. (Agree)
   e. (Strongly Agree)

5. The use of films improved my retention of key plot points and events in "Soul Surfer."
   a. (Strongly Disagree)
   b. (Disagree)
   c. (Neutral)
   d. (Agree)
   e. (Strongly Agree)
6. I found it easier to grasp complex themes and character motivations through film-based learning.
   a. (Strongly Disagree)
   b. (Disagree)
   c. (Neutral)
   d. (Agree)
   e. (Strongly Agree)
7. Film-based learning activities aided my comprehension of "Soul Surfer" compared to traditional reading-only approaches.
   a. (Strongly Disagree)
   b. (Disagree)
   c. (Neutral)
   d. (Agree)
   e. (Strongly Agree)
8. Additional Comments: Please provide any additional comments or feedback regarding your experience with film-based learning."

Makale id= 27

Sözlü Sunum

ORCID ID:

Kariyer Gelecek Zaman Perspektifi: Ölçek Geliştirme, Güvenilirlik ve Geçerlilik Çalışması

Araştırmacı Emine Gürsoy[1] , Prof.Dr. Ayşenur Büyükgöze Kavas[2]
[1] Giresun BİLSEM
[2]Ondokuz Mayıs Üniversitesi

*Corresponding author: Emine Gürsoy

Özet: *Gelecek Zaman Perspektifi kişinin gelecekteki psikolojik zamanına yönelik bilişleri, duyguları ve eylemleri içeren bir kişilik özelliği olarak tanımlanmaktadır. Gelecek zaman perspektifi, gelecekle ilgili iyimserliğe paralel olarak gelecekteki başarı beklentilerini temsil eder. Bandura'nın özyeterliliği alana özgü ele alındığı gibi alana özgü ele alınmış ve Kariyer Gelecek Zaman Perspektifi ölçeği hazırlanması amaçlanmıştır. Araştırmada Giresun'da yer alan 8 farklı ortaokuldan 8. Sınıf öğrencileri yer almaktadır. Açımlayıcı faktör analizi için 255'i kız 225'i erkek 480, doğrulayıcı faktör analizi için 225 kız 199'u erkek 424, toplam 904 öğrenci örneklemi oluşturmaktadır. Ölçek geliştirme çalışmasında SPSS 25 ve Amos 24 programı ile açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi kullanılmış, madde ayırt edicilikleri belirlenmiş ve Cronbach Alpha güvenirlik sayısı hesaplanmıştır. Çalışma sonunda toplam varyansın 66.80'sini açıklayan 17 maddeden ve 5 alt boyuttan (hız, bağlılık, değer, fırsat, uzantı) oluşan bir ölçek elde edilmiştir. Temel bileşenler analizi öncesinde verilerin faktör analizine uygunluğunu değerlendirmek amacıyla Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett testi yapılmıştır. Bu testin sonucunda KMO değeri 0,84 ve Bartlett Sphericity testi ki-kare değeri ise 2824,224 (p< ,000) olarak anlamlı düzeyde bulunmuştur. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı (Cronbach Alfa) .87, alt boyutlarda; değer.81, bağlılık .79, fırsat .85, uzantı .79, hız .85 olarak hesaplanmıştır. Kariyer Gelecek Zaman Perspektifi Ölçeğinin doğrulayıcı faktör analizinde (RMSEA = .02, SRMR= .03, GFI =.97, NFI = .94, CFI = .99, TLI= .99, IFI=.99) mükemmel uyum ölçütlerine sahip olduğu ve sonuç olarak kariyer danışmanlığı alanında geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu belirlenmiştir.*

Anahtar Kelimeler: *Kariyer Gelecek Zaman Perspektifi, Kariyer, Ortaokul*

Career Future Time Perspective: Scale Development, Reliability and Validity Study

Abstract: *The Future Tense Perspective is defined as a personality trait that includes cognitions, emotions, and actions regarding the person's future psychological time. The future time perspective represents expectations for future success in line with optimism about the future. Bandura's self- efficacy has been handled as field-specific as well as field-specific, and it is aimed to prepare a Career Future Time Perspective scale. 8th grade students from 8 different secondary schools in Giresun are included in the research. For exploratory factor analysis, 255 girls 225 boys 480 students, for confirmatory factor analysis 225 girls 199 boys 424 students, a total of 904 students. In the scale development study, exploratory and confirmatory factor analysis was used with SPSS 25 and Amos 24 programs, item discriminations were determined and the Cronbach Alpha reliability number was calculated. At the end of the study, a scale consisting of 17 items and 5 sub-dimensions (speed, commitment, value, opportunity, extension) was obtained, which explained 66.80 of the total variance. Before principal component analysis, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) and Bartlett tests were performed to evaluate the suitability of the data for factor analysis. As a result of this test, the KMO value was 0.84 and the Bartlett Sphericity test chi-square value was found to be 2824,224 (p< .000) at a significant level. Internal consistency coefficient of the scale (Cronbach's Alpha) was .87, sub- dimensions; value .81, engagement .79, opportunity .85, extension .79, speed .85. The confirmatory factor analysis of the Career Future Time Perspective Scale (RMSEA = .02, SRMR= .03, GFI =.97, NFI = .94, CFI = .99, TLI= .99, IFI=.99) had excellent fit criteria and As a result, it has been determined that it is a valid and reliable measurement tool in the field of career counseling.*

Keywords: *Career Future Time Perspective, Career, Secondary School*

1.GİRİŞ

Kariyer kavramı, gelişimsel açıdan değerlendirilmekte ve bireyin hayatının tüm evrelerinde yer almaktadır. Kariyer gelişimi ise yaşamın tüm boyutlarını kapsayan çok boyutlu karmaşık bir süreçtir (Hall ve Du Gay, 1996). Super kariyer gelişimini belli evrelere ayırmıştır. 8. Sınıf öğrencileri Super'a göre büyüme dönemindedir. Bireyde zaman algısı ile eğitim süreci de önemli olmaya başlar, bu şekilde kendini ve geleceği daha doğru bir şekilde değerlendirir. Birey becerileriyle birlikte mesleki hedeflerini belirlemektedir (Sharf, 2006). Kariyer gelişim döneminde bu becerilere sahip olabilecek bireyin hedeflerinin ortaokul döneminde belirlenmesi gerekmektedir.

Gelecek zaman perspektifi kavramsal olarak bireylerin geleceğin zihinsel temsili olarak ifade edilir. Gelecek zaman perspektifi öncelikle kişinin geleceğe ne kadar önem verdiğine odaklanır. Gelecek zamanı perspektifi düzenler, hedefler ve beklentiler belirler, farklı görevlerdeki performansı motive edip izler ve performansın hedefleri yerine getirip getirmediğini değerlendirir (Husman ve Shell, 2008). Gelecek zaman perspektifi, kişinin hedeflere ne derece önem verdiğini ve mevcut davranışının gelecekteki hedeflere ne ölçüde bağlandığını inceleyerek, tek başına gelecek hakkında düşünme eyleminin ötesine bir adım atar.

Geleceğe odaklanma, bireylerin gelecekteki hedefleri ve sonuçları düşünme eğilimi olarak kabul edilmektedir (Barnett ve diğerleri, 2020; Shipp ve Aeon, 2019 ; Shipp ve diğerleri, 2009). Geleceğe odaklanma, öğrencilerin çalışma katılımının davranışsal bir itici gücüdür (Peetsma, 2010). Geleceğe odaklananların, uzun vadeli hedeflere ulaşmak ve okul eğitiminde daha iyi performans sergilemek için kısa vadeli cazibelerin üstesinden gelme olasılığı daha yüksektir (Husman ve diğerleri, 2015).

Ergenler, kariyer kimliklerini netleştirmeye (Erikson, 1963), mesleki ilgi alanları ve gerçekler hakkında bir farkındalık geliştirmeye ve gelecekteki kariyerleri hakkında daha fazla düşünerek kariyer planlama ve kariyer araştırması gibi kariyerle ilgili görevleri üstlenmeye başlarlar (Super, 1990).

Gelecek zaman perspektifi yüksek bireyler uzak gelecekte hedeflere daha fazla değer verme ve hedeflerine ulaşmada etkili olduğu düşünülen mevcut faaliyetlerde daha fazla çaba gösterme eğilimindedir (Thoms ve Blasko, 2004).

Gelecek Zaman Perspektifi, kariyer hazırlığını etkileyen faktörleri anlamak amacıyla incelenmiştir (Husman ve Lens, 1999, Savickas, 1991). Kişinin gelecekteki hedefleri (yani değerlik) ne ölçüde dikkate aldığı ve bunlara değer verdiğini ifade eder ve bu hedeflere ulaşmada mevcut görevlerin veya sorumlulukların önemini anlar (Devolder ve Lens, 1982 , Simons ve diğ. 2004). GZP' li kişilerin aktif olarak hedeflerini ve beklentilerini oluşturmaları, davranışlarını düzenlemeleri ve mevcut görevlerdeki performanslarını sürekli olarak izlemeleri ve değerlendirmeleri beklenir (Husman ve Shell, 2008).

Seginer (2003)"Geleceğe yönelik oryantasyonun veya bireylerin geleceğe dair imajının, hedef belirleme ve planlama için zemin sağladığını ve bu nedenle önemli bir ergen gelişim görevi olarak kabul edildiğini" belirtir.

Literatürde birçok GZP kavramsallaştırması bulunmasına rağmen (Stolarski, Fieulaine ve Beek, 2014; Andre ve diğerleri, 2018), bu çalışma, ergenler için özel olarak hazırlanmış GZP'nin kapsamlı ve alana özgü ölçümünü içeren kavramsallaştırmaya odaklanmaktadır (Peetsma, 1992). Dahası, eğitim ve kariyerin yaşam alanlarına açıkça atıfta bulunarak, alana özgü bir GZP kavramsallaştırması düşünülmüştür.

Ortaokul öğrencileri kariyer gelişimleri açısından değerlendirildiğinde geleceğe yönelik hedefler belirlemek için önemli bir dönemdedirler. Ergen için arkadaş aile ve öğretmen de bu dönemde önemli destek sistemleridir ve gence karşı tutumları önemlidir. Ergenlik dönemi gibi karmaşık

süreçte olan ergen çoğu zaman liseye geçiş sürecinde sadece girdiği sınavdan aldığı puan ya da not ortalamasına göre, ailenin yönlendirmesiyle kariyer tercihinde pasif konumdadır. Gencin geleceğe yönelik algısını belirlemek için gerekli ölçme aracının geliştirilmesi hedeflenmiştir. Gelecek Zaman Perspektifinin temeli Sosyo-Duygusal Seçicilik Teorisine dayanmaktadır.

1.1. Sosyo-Duygusal Seçicilik Teorisi

Duygusal deneyimlerdeki yaş farklılıklarının altında yatan psikolojik mekanizmalar, Carstensen'in Sosyo-Duygusal Seçicilik Kuramı'nda (SST) öne sürülmüştür (Neiss ve diğerleri, 2009). Bu teori, sosyal davranışın yaşam boyunca bilgi ve duyguyla ilgili hedefler tarafından motive edildiğini açıklar (Carstensen, Isaacowitz ve Charles, 1999).

Sosyo-Duygusal Seçicilik Teorisine göre, insanların hedefleri, geleceğe dair ya açık uçlu ya da sınırlı olarak algılanmalarına dayanır ve bu nedenle uyarlanabilirdir (Lang ve Carstensen, 2002).

SDST, bireylerin önceliklerinin, hedef seçimlerinin ve tercihlerinin zaman algılarıyla birlikte değiştiğini iddia etmektedir (Hicks, Trent, Davis ve King, 2012). Zamanı değerli olarak algıladıklarında, uzun ve bilinmeyen bir gelecek karşısında kendilerini hazırlamaya çalışırlar (Carstensen, Fung ve Charles, 2003). Gelecek odaklı hedefler tarafından motive edilirler (Reed ve Carstensen, 2012) ve bilgi toplamak, ufukları genişletmek ve yeni beceriler edinmek için önemli kaynaklar tahsis ederler (Carstensen ve diğ., 2003; Sims, Hogan ve Carstensen, 2015). Bu nedenle, genç insanların gelecekte başarılı adaptasyona yardımcı olacak hedefler peşinde koşma olasılıkları daha yüksektir (Carstensen ve diğerleri, 2000).

Bununla birlikte, yaşla birlikte motivasyonel değişiklikler meydana gelir ve ruh halini iyileştirme hedefleri etkinleştirilir. İnsanlar geleceği sınırlı olarak algıladığında, duygusal deneyimler gibi anlık ihtiyaçlar uzun vadeli kazanımlardan daha önemli hale gelir (Carstensen, 1995). Şimdiki zamana yönelik anlam ve duygusal doyum hedefleri kısıtlı zaman dilimlerinde ön plana çıkmaktadır (Reed ve Carstensen, 2012).

Carstensen ve ark. (1999), bireylerin gelecekle ilgili kaygılarından kurtulduklarında, o anda meydana gelen deneyimlerin ön plana çıktığını ileri sürmüşlerdir. Böylece yaşlı insanlar dikkatlerini şimdiye çevirir ve duygusal durumlardan tatmin olan hedeflerin peşinden giderler (Carstensen ve diğ., 2003).

2.YÖNTEM

Çalışma kapsamında beş boyutlu Kariyer Gelecek Zaman Perspektifi Ölçeğinin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Araştırmacı tarafından Kariyer Gelecek Zaman Perspektifi Ölçeğinin geliştirme süreci özet halinde aşağıda sunulmuştur.

Tablo1. Ölçek Geliştirme Süreci

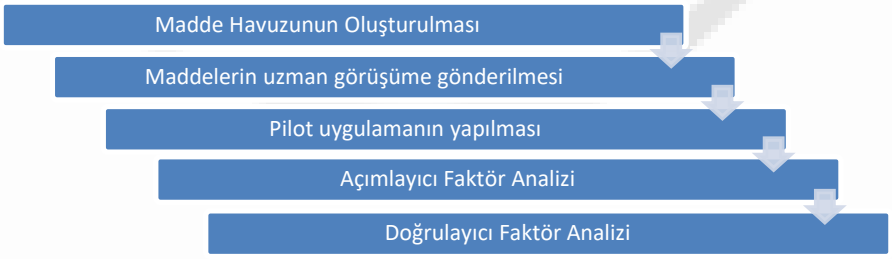

2.1.İşlem

Veriler toplandıktan sonra istatistiksel işlemlere geçilmiştir. Bu aşamada; 56 maddelik ölçek katılımcılara uygulandıktan sonra veriler SPSS paket programında analize sokulmuştur. Yapılmış olan geçerlik ve güvenirlik çalışmaları bulgular bölümünde verilmiştir.

2.2. Araştırma Grubu

Birinci araştırma grubunu, ölçek geliştirmenin uygulama basamağındaki ilk aşama olan odak grup görüşmesi, literatür taraması ve uzman görüşleri sonrası son şekli verilen 43 maddelik deneme formu kullanılarak değerlendirilen 547 8. sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Elde edilen veriler Açımlayıcı Faktör Analizi için kullanılmıştır.

Toplanan verilerin analiz öncesinde Çok yönlü uç veriler Mahalonobis uzaklığı ile belirlenmiştir. Çok yönlü uç değerler için kabul edilen ölçüt, $p<.001$düzeyindeki Mahalonobis uzaklığı kritik ki-kare değeri ile karşılaştırılarak 67 veri analizden çıkartılmıştır. 480 veri ile analizlere devam edilmiştir.

Tablo 2. KMO ve Bartlett's Testi Değerleri

Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterliliği		,924
Bartlett Küresellik Testi	Ki kare	8293,143
	sd	903
	p	0,000

Yukarıdaki çizelge incelendiğinde KMO değeri ,924 olarak bulunmuştur. KMO testi, hem dağılımın faktör analizi yapmak için yeterli olup olmadığını hem de kısmi korelasyonların küçük olup olmadığını test etmek için önemlidir. KMO değeri 1'e yaklaştıkça mükemmel, 0,50'nin altında ise kabul edilemez olarak değerlendirilir. Tavşancıl (2010)'a göre 0,90 ve üstü mükemmel, 0,80 ve üstü çok iyi, 0,70 ve ,60'ların vasat ve 0,50 ve altının ise kötü olduğunu belirtmiştir. Bu araştırma neticesinde elde edilen KMO değeri mükemmel (,924) olarak bulunmuştur. Bununla birlikte yapılmış olan Barlett's testine göre ise; 8293,143 (p<.00) değerleri bulunmuştur. Bu durum değerlerin anlamlı olduğunu ve kullanılan verilerin çok değişkenli normal dağıldıklarını göstermektedir.

Tablo 3. Birinci Çalışma Grubu AFA Döndürülmüş Matris Bileşeni Özdeğerleri ve Açıklanan Varyans Oranları

Faktör	Öz Değer	Açıklanan Varyans %	Kümülatif %
1	4.163	24.487	24.487
2	3.117	18.336	42.824
3	1.584	9.316	52.140
4	1.350	7.940	60.081
5	1.142	6.720	66.801
6	.751		
7	.595		
8	.582		
9	.533		
10	.491		
11	.461		
12	.428		
13	.406		
14	.388		
15	.361		
16	.337		
17	.310		

Tablo 4. Scree Plot Grafiği

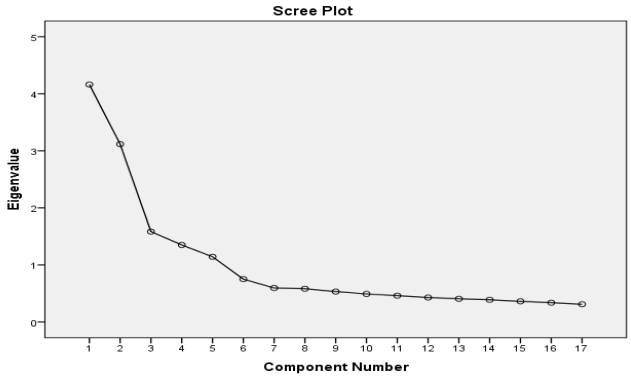

Tablo 4'te scree plot grafiğinde de 5 faktör yapının var olduğu görülmektedir.

Tablo 5. Açımlayıcı Faktör Analizine Göre Maddelerin Faktör Yükleri ve Madde Toplam Puan Korelasyonları

	Faktörler					Mad. Top.
Madde	1	2	3	4	5	Puan Korelasyonu
Madde26	,850					,581
Madde24	,834					,490
Madde25	,821					,666
Madde30	,766					,701
Madde43		,864				,697
Madde42		,843				,745
Madde40		,831				,729
Madde41		,828				,680
Madde37			,872			,671
Madde39			,811			,731
Madde38			,768			,647
Madde11				,830		,706
Madde4				,709		,698
Madde10				,680		,681
Madde13					,826	,678
Madde19					,786	,639
Madde14					,734	,616

Tablo 6. KGZP Ölçeğinin Alt Boyutlarının Katılımcılar İçin Madde Analizi Sonuçları

Madde Numarası	Madde Toplam Puan Korelasyonu	T (Alt % 27**-Üst %27**)	p değeri (Alt % 27**-Üst %27**)
Madde26	,581	22,213	0,000***
Madde24	,490	20,543	0,000***
Madde25	,666	24,136	0,000 ***
Madde30	,701	22,59	0,000***
Madde43	,697	23,619	0,000***
Madde42	,745	33,216	0,000***
Madde40	,729	19,834	0,000***
Madde41	,680	30,267	0,001***
Madde37	,671	3,522	0,000***
Madde39	,731	4,339	0,000***

Madde38	,647	5,292	0,000***
Madde11	,706	4,074	0,000***
Madde4	,698	5,255	0,000***
Madde10	,681	3,231	0,000***
Madde13	,678	6,299	0,000***
Madde19	,639	5,432	0,000 ***
Madde14	,616	7,86	0,000***

n = 480, ** $n_1 = n_2 = 130$,

*** $p < 0,05$ için anlamlı değerler.

Ölçekte yer alan maddelerin ayırt ediciliklerinin belirlenmesi amacıyla ölçekten elde edilen ham puanlar büyükten küçüğe doğru sıralanmış, alt %27 ve üst %27'de yer alan grupların puan ortalamaları bağımsız grup t-testi ile karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma sonucunda alt ve üst grup madde puanlarının ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Buradan hareketle ölçeğin, istenen niteliği ölçmesi bağlamında ayırt edici olduğu söylenebilir.

Tablo 7. Faktör Analizi Sonucunda Belirlenen Alt Boyutlar ve Bu Boyutlardan Yük Alan Maddeler

Faktörler	Madde Sayısı	Madde Numarası
Değer	3	4,10,11
Bağlılık	3	13,14,19
Fırsat	4	24,25,26,30
Uzantı	3	37,38,39
Hız	4	40,41,42,43

Yukarıdaki tablodan da anlaşıldığı üzere; birinci faktör 3 maddeden; ikinci faktör 3 maddeden; üçüncü faktör 4 maddeden; dördüncü faktör 3 maddeden; beşinci faktör 4 maddeden oluşmaktadır. Maddelerin dağılımları da ayrıca tablo da görünmektedir. Ölçeğin toplam madde sayısı 17 olarak elde edilmiştir. Ölçek alt boyutlarına sırasıyla; değer, bağlılık, fırsat, uzantı ve hız'dır. Her alt boyutun kendi puanı olmakla birlikte, tüm alt boyutların toplam puanı güçlü kariyer gelecek zaman perspektifini göstermektedir.

Doğrulayıcı faktör analizi için 225 kız 199'u erkek 424 öğrenci örneklemi oluşturmaktadır.

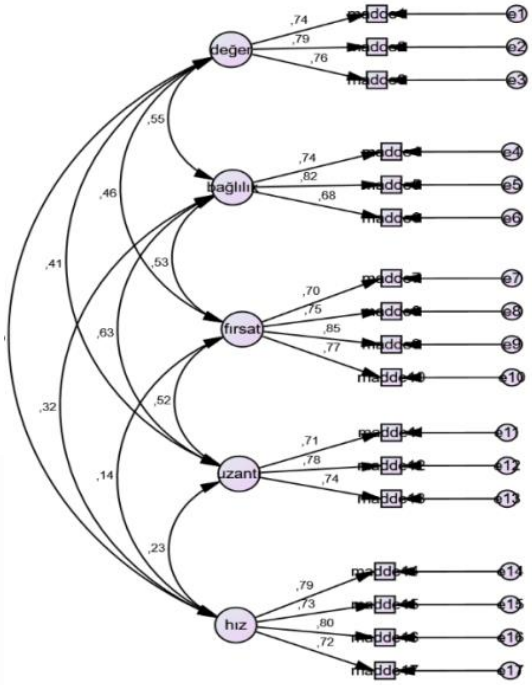

Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı (Cronbach Alfa) .87, alt boyutlarda; değer.81, bağlılık .79, fırsat .85, uzantı .79, hız .85 olarak hesaplanmıştır. Kariyer Gelecek Zaman Perspektifi Ölçeğinin doğrulayıcı faktör analizinde (RMSEA = .02, SRMR= .03, GFI =.97, NFI = .94, CFI = .99, TLI= .99, IFI=.99) mükemmel uyum ölçütlerine sahip olduğu ve sonuç olarak kariyer danışmanlığı alanında geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu belirlenmiştir.

3. TARTIŞMA VE SONUÇ

Hem açımlayıcı (Pohlmann, 2004) hem de doğrulayıcı (Sümer, 2000) faktör analizinde doğru bir ölçümün elde edilebilmesi örneklem genişliğinin büyük olmasına bağlıdır. Her iki analizin tercih edildiği çalışmalarda örneklem boyutunun 500'ün üzerinde olması tercih edilmelidir (Noar, 2003). Bunun için her iki analiz sürecinde birinci araştırma grubundan elde edilen 547 kişilik veri seti kullanılmıştır. Ayrıca 424 kişilik farklı bir veri seti üzerinde DFA tekrarlanmıştır. Lester ve Bishop'a göre (2000) yapı geçerliğine ilişkin yapılan son çözümleme, ilk başta belirlenen kavramsal çerçeveyi temsil etmelidir. KGZPÖ'nün DFA analizleri sonucunda elde edilen faktör yapısının KGZP becerilerinin beş alt beceri alanından oluştuğuna ilişkin öngörülen kuramsal çerçeve ve AFA sonuçlarıyla örtüştüğü gözlenmiştir. Buna göre KGZPÖ'nün değer, bağlılık, fırsat, hız, uzantı olmak üzere 5 alt boyutu olduğu tespit edilmiştir.

Birinci araştırma grubunun verileri üzerinden hesaplanan iç tutarlılık katsayılarının alt ölçekler ve toplam puan açısından yüksek olması KGZPÖ'nün benzer bir yapıyı ölçtüğünü göstermektedir. Ölçekte yer alan maddelerin ayırt ediciliklerinin belirlenmesi amacıyla yapılan, alt %27 ve üst %27'de yer alan grupların puan ortalamaları bağımsız grup t-testi ile karşılaştırılmıştır ve buradan hareketle ölçeğin, istenen niteliği ölçmesi bağlamında ayırt edici olduğu söylenebilir.

Gerek geçerlik gerekse de güvenilirliğe ilişkin kanıtlara göre KGZPÖ, geçerliği ve güvenilirliği olan bir araçtır. Ergenlik döneminin başlangıcında olan 8. Sınıf öğrencilerin KGZP düzeylerini tespit edilerek, farklı değişkenlerle beraber yapılacak ölçümler sonucunda elde edilecek verilerle ihtiyaca yönelik kariyer rehberliği faaliyetleri planlanabilir.

4. KAYNAKÇA

[1] Carstensen, L. L. (1995). Evidence for A Life-Span Theory of Socioemotional Selectivity. *Current Directions in Psychological Science*, *4*(5), 151−156. doi: 10.1111/1467-8721.ep11512261

[2] Carstensen, L. L., Fung, H. H., Charles, S. T. (2003). Socioemotional Selectivity Theory and the Regulation of Emotion in the Second Half of Life. *Motivation and Emotion, 27*(2), 103−123. doi: 10.1023/A:1024569803230

[3] Carstensen, L. L., Isaacowitz, D. M., Charles, S. T. (1999). Taking Time Seriously: A Theory of Socioemotional Selectivity. *American Psychologist, 54*(3), 165−181. doi: 10.1037/0003-066X.54.3.165

[4] Devolder, M., Lens, W. (1982). Academic Achievement and Future Time Perspective as A Cognitive-Motivational Concept. *Journal of Personality and Social Psychology*, 42, 566–571.

[5] Hall, S., Du Gay, P. (Eds.). (1996*). Questions of Cultural İdentity*: SAGE Publications. Sage.

[6] Hirsch, J. K., Floyd, A. R., Duberstein, P. R. (2012). Perceived Health in Lung Cancer Patients: the Role of Positive and Negative Affect. *Quality of Life Research, 21*(2), 187−194. doi: 10.1007/s11136-011-9933-4

[7] Husman, J., Shell, D. F. (2008). Beliefs and Perceptions About the Future: A Measurement of Future Time Perspective. *Learning and Individual Differences*, 18, 166 -175.

[8] Lang, F. R. ve Carstensen, L. L. (1994). Close Emotional Relationships in Late Life: Further Support for Proactive Aging in The Social Domain. *Psychology and Aging, 9*(2), 315−324. doi: 10.1037//0882-7974.9.2.315

[9] Lester, P.E. ve Bishop, L.K. (2000). Handbook Of Tests and Measurement in Education and the Social

[10] *Sciences.* Maryland: Scarecrow Press.

[11] Neiss, M. B., Leigland, L. A., Carlson, N. E., Janowsky, J. S. (2009). Age Differences in Perception and Awareness of Emotion. *Neurobiology of Aging, 30*(8), 1305−1313. doi: 10.1016/j.neurobiolaging.2007.11.007

[12] Noar, S.M. (2003). The Role of Structural Equation Modeling in Scale Development. *Structural Equation Modeling, 10(4)*, 622–647.

[13] Peetsma, T. T. D. (2000). Future Time Perspective as A Predictor of School Investment. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 44(2), 177–192.

[14] Pohlmann, J.T. (2004). Use and Interpretation of Factor Analysis in the Journal of Educational Research: 1992-2002. *The Journal Of Educaitonal Research*, 98(1), 14-23.

[15] Reed, A. E. ve Carstensen, L. L. (2012). The Theory Behind the Age-Related Positivity Effect. *Frontiers in Psychology, 3*, 1−9. doi: 10.3389/fpsyg. 2012.00339

[16] Savickas, M. L. (1991). The Meaning of Work and Love: Career Issues and Interventions. *The Career Development Quarterly*, 39, 315–324.

[17] Sharf, R.S. (2006). *Applying Career Development Theory to Counseling*. Toronto: Thomson Wadsworth.

[18] Sims, T., Hogan, C., Carstensen, L. (2015). Selectivity as an Emotion Regulation Strategy: Lessons From Older Adults. *Current Opinion in Psychology, 3*, 80−84. doi: 10.1016/j.copsyc.2015.02.012.

[19] Sümer, N. (2000). Yapısal Eşitlik Modelleri: Temel kavramlar ve örnek uygulamalar. *Türk Psikoloji*

[20] Yazıları, 3(6), 49-74.

[21] Tavşancıl, E. (2010). Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi.

[22] Thoms, P., Blasko, D. (2004). Future Time Perspective as A Temporal Anchor: Applications to Organizations. *Journal of Business & Economics Research*, 2 (11), 27-40.

Makale id= 33

Sözlü Sunum

ORCID ID: 0009-0001-2024-1894

Video Konferans Araçlarının Kullanılabilirliğinin Karşılaştırılması: Görev Tabanlı Bir Çalışma

Araştırmacı Gizem Üçüncü[1] , Prof.Dr. Ömür Akdemir[1]
[1]Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

*Corresponding author: Gizem Üçüncü

Özet: *Son yıllarda, özellikle Covid-19 sürecinde, video konferans araçlarının daha yaygın kullanılmaya başlandığı ve mesleki, eğitim ve hatta sosyal yaşamın sürdürülmesi için daha önemli hale geldikleri görülmüştür. Bu da kullanımı kolay ve kullanıcı dostu arayüzlere olan ihtiyacı ortaya çıkarmaktadır. Bu çalışmada, video konferans araçlarının kullanılabilirliklerinin verimlilik, etkililik ve memnuniyet açısından değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Katılımcılar, uygun örnekleme yöntemi kullanılarak Ankara'da bulunan bir devlet üniversitesinde Yönetim Bilişim Sistemleri bölümünde öğrenim gören öğrencilerden seçilmiştir. 12si erkek ve 9u kadın olmak üzere toplam 21 katılımcı ile çalışma gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar Teknoloji Öz-Yeterlilik Kısa Envanterine verdikleri cevaplar doğrultusunda her grupta 7şer kişi olmak üzere 3 gruba (acemi, ileri ve uzman) ayrılmıştır. Her grup, Zoom, Microsoft Teams ve Webex için toplantı planlama, başkalarını toplantıya davet etme, toplantıya katılma, ekran paylaşma, doküman paylaşma ve toplantıdan ayrılma görevlerini gerçekleştirmiştir. Görev tamamlama süresi ile verimlilik değişkeni, görev tamamlama oranı ile etkililik değişkeni ve Sistem Kullanılabilirlik Ölçeği ile toplanan veriler ile kullanıcı memnuniyeti değişkeni ölçülmüştür. Sonuçlar SPSS programı ile analiz edilerek tek yönlü ve iki yönlü varyans analizleri uygulanmıştır. Çalışmanın sonuçları, video konferans araçları arasında memnuniyet puanları ve görev tamamlama oranı açısından anlamlı bir fark olduğunu ortaya koymuştur. Zoom, Microsoft Teams ve Webex'ten daha yüksek bir memnuniyet puanına sahiptir. Microsoft Teams, Webex'ten daha yüksek bir görev tamamlama oranına sahiptir. Sonuçlar ayrıca katılımcıların teknoloji öz-yeterlik düzeyleri arasında memnuniyet puanları, görev tamamlama oran ve sürelerine göre anlamlı bir fark olmadığını göstermiştir.*

Anahtar Kelimeler: *Kullanılabilirlik, Video Konferans Araçları, Zoom, Microsoft Teams, Webex.*

Comparing Usability of Video Conferencing Tools: A Task-Based Study

Abstract: *In recent years, especially during Covid-19, video conferencing tools have become more widely used and more important for professional, educational and even social life. In this period, it has been seen that video conferencing tools became more widely used and more important for professional, educational, and even social life. This reveals the need for easy-to-use and user-friendly interfaces. In this study, it is aimed to evaluate the usability of video conferencing tools in terms of efficiency, effectiveness and satisfaction. The participants were selected from the students studying in the Department of Management Information Systems at a state university in Ankara using convenience sampling method. The study was conducted with a total of 21 participants, 12 male and 9 female. The participants were divided into 3 groups (novice, advanced and expert) with 7 people in each group based on their answers to Brief Inventory Technology Self-Efficacy. Each group performed the following tasks for Zoom, Microsoft Teams and Webex: planning a meeting, inviting others to a meeting, participating in a meeting, sharing a screen, sharing a document and leaving a meeting. the efficiency variable was measured by task completion time, the effectiveness variable by task completion rate, and the user satisfaction variable by data collected with the System Usability Scale. The results were analyzed with SPSS program and one-way and two-way analysis of variances were applied. The results of the study revealed that there was a significant difference between the video conferencing tools in terms of satisfaction scores and task completion rate. Zoom has a higher*

satisfaction score than Microsoft Teams and Webex. Microsoft Teams has a higher task completion rate than Webex. The results also showed that there was no significant difference between the participants' technology self-efficacy levels according to their satisfaction scores, task completion rates and times.

Keywords: *Usability, Video Conferencing Tools, Zoom, Microsoft Teams, Webex*

1. Introduction

1.1. Background of The Study

Information is vital as a source for learning, controlling uncertain conditions, managing and executing processes, and building professional relationships. With the integration of information technology into many fields, people working in business world are witnessing dramatic changes. These developments affect how we work, where we work and what work we do (Byström, Heinström & Ruthven, 2019). Its role has evolved from traditional “back office” to a “strategic” one. Thus, it both supports business plans/targets and shapes new business strategies of the organizations (Henderson & Venkatraman, 1999).

New generation communication tools facilitate communication between the employees and their stakeholders/partners. They can be used to organize virtual meetings or workgroups. Employees in different locations benefit from communication technologies instead of meeting face-to-face. At the same time, travel costs, moving expenses or hiring can be reduced with the help of network technologies (Wienclaw, 2021).

The Internet has also important contributions to learning environments. Wilson (1996) divided the learning environments into three categories and talked about their relationship with technology. In the computer microworld environment, which refers to self-contained computer-based learning, it can help deploy, maintain, and update training software and educational modules. In the classroom-based learning environment, it can assist with the distribution of course materials through course Web sites and the e-mail-based communication between the instructor and students. In the virtual learning environment, it can provide a ubiquitous multimedia network instead of the traditional telecommunications-based video conferencing network (Parikh & Parolia, 2005).

The pace of technological change today makes usability more important and complex. Therefore, the difference of the performance between well-designed and poorly designed systems becomes more obvious. The increasing complexity of new systems pushes the limits of our knowledge of what usability is and how they should be designed. The main measure of determining the usability of a system is how well it supports users' capacity to understand, learn from, and modify it. Design for usability must consider how users will deal with novelty, improvise, and adapt (Adler & Winograd, 1992).

Researchers have determined dimensions and their measurements for the usability concept. According to Nielsen (1993), who is a web usability consultant and human–computer interaction researcher, usability has five components (learnability, efficiency, memorability, errors, and satisfaction). A typical way to measure efficiency is to record the task completion time of experienced users while performing some test tasks, whereas satisfaction can be tested by asking users questions to get their opinion. According to the Shackel (2009), usability has four components (effectiveness, learnability, flexibility and attitude). He reports effectiveness can be measured based on task performance (e.g., in terms of speed and errors). He introduces the concept of "attitude" as one of the functionalized measures of usability and claims that satisfaction leads to continuous and persistent use of the system. In this study, effectiveness, efficiency and satisfaction will be measured in accordance with the methods in the literature.

1.2. Problem Statement

Developing information sharing technologies cause people find new ways to communicate with each other. In the past, while they used telegram, fax, pager, letter, pay phone etc., they now use computers, mobile phones, tablets, and many applications. As an example of applications, video conferencing tools have also been created to facilitate social interaction and information flow between people. These tools, whose numbers are increasing day by day, have created a competitive field among information

technology companies in order to make more profit. They must design their products more user-friendly to ensure customer retention and increase satisfaction. Their features, services, interfaces, etc. are evaluated by researchers and professionals with usability evaluation methods.

However, it has been seen that these platforms are evaluated using questionnaire, survey, scale etc. While user do tasks with that, such as creating a meeting, attending a meeting, inviting others to the meeting, etc., their performances have not been adequately measured in the literature. To fill this gap, this study aims to compare usability of chosen applications according to the users' task completion rate and time.

1.3. Purpose Statement

The main purpose of this study is to determine how the task completion rate and time and satisfaction score of users change based on the video conferencing tools.

1.4. Research Questions

This study will look for answers to eight questions.

a) Does the user satisfaction score change based on the video conferencing tools?

b) Does the task completion time of users change based on the video conferencing tools?

c) Does the task completion rate of users change based on the video conferencing tools?

d) Does the user satisfaction score change based on the technology self-efficacy levels?

e) Does the task completion time of users change based on the technology self-efficacy levels?

f) Does the task completion rate of users change based on the technology self-efficacy levels?

g) How does the technology self-efficacy level of users affect their satisfaction score in different video conferencing tools?

h) How does the technology self-efficacy level of users affect their task completion time in different video conferencing tools?

1.5. Significance of The Study

The research is significant since it contains an experimental (task-based) usability test. Within the context of this study, video conferencing tools' meeting scheduling, inviting others to the meeting, joining the meeting, sharing screen/document etc. many functions will be tested for users' task completion rate and time. The usability dimensions of these tools (efficiency, effectiveness, and user satisfaction) is calculated and compared with each other. Thus, this study will guide information technology companies and its results will give many arguments for companies to redesign or tweak their products to make them ideal.

1.6. Scope of The Study

The participants of this study are university students studying at the Faculty of Business, Department of Management Information Systems. They are divided into three categories according to their level of computer literacy (novice, advanced and expert). Participants' demographic information, their task-based performances on three tools (Zoom, Microsoft Teams, and Webex), and their responses to the System Usability Scale (SUS) are analyzed. These data help to make inferences about which tool is more useful and how the task performance of the participants affects their satisfaction scores.

1.6. Key Terms of The Study

The important terms for this study are defined below.

Usability: Usability is defined as a system, product or service used by specified users with effectiveness, efficiency, and satisfaction in a determined context of use. In this study, system usability is handled.

Effectiveness: Effectiveness refers to the accuracy and completeness with which users achieve certain goals.

Efficiency: Efficiency is resources used in conjunction with the results achieved.

Satisfaction: Satisfaction is a concept that what extent user's attitude as a result of the use of a system, product or service meet the user's needs and expectations.

Video conferencing tool: Video applications or software that enables interaction and communication between people regardless of their physical contact or movement.

2. Literature Review

In this section, main variables are explained in detail and then the past research and findings related to this study are reviewed.

2.1.Video Conferencing Tools: Zoom, Microsoft Teams, and Webex

2.1.1.Zoom

Eric Yuan, who is behind the success of Cisco's collaboration platform, Webex, found Zoom in 2011. It reached one million users after two years. This success has resulted in it becoming a mature video conferencing product. In 2018, the Zoom app marketplace is opened to increase the work experience with Zoom and its integrations. In January 2019, Zoom launched Zoom Phone, its cloud telephone service. With this development, it has evolved from a web meeting app to versatile business communication service. In addition to the success of video and phone services, Zoom Team Chat is released as a messaging platform. And in early 2020, with the onset of the coronavirus pandemic, Zoom daily meeting attendees exceed 300 million in just four months (Kent, 2021).

On May 22, 2020, Zoom published draft design of its end-to-end encryption offering. This big step supported the goal of the most secure video meeting platform (Krohn, 2020). It has built the following gold standard for video conferencing and real-time collaborative communication:

- Much greater emphasis on augmented and virtual reality
- A considerable overhaul of Zoom's UI/UX
- More investment in hardware products (Shah, 2022'de ulaşıldı).

2.1.2.Microsoft Teams

In 2016, Microsoft officially launched Microsoft Teams software as a service linked to its Office 365 subscriptions. Microsoft CEO Satya Nadella states that Microsoft Teams will offer chat, meeting, notes, Office, Planner, PowerBI, and various extensions and applications to support team work. It is similar to Slack in terms of providing the alternative chat sessions such as open or private (Warren, 2016).

Although Teams looks like Slack, it is launched as a rival to collaboration pioneer Slack. According to the released by Microsoft in April 2020, the daily active users of Teams saw 75 million. It became the fastest developing business app in its history (Finnegan, 2020).

During the summer of 2022, Microsoft has added many new features and functions to Teams. Upgrades make the Teams meeting experience better and work more efficient. Staff reports in Ohio News (2022) noted that the most notable feature is the assignment of co-organizers to meetings. They can edit meeting options and become a breakout room manager. In addition, Microsoft Planner, a light-weight project management tool, and self-chat are integrated into Teams.

2.1.3.Webex

Webex is founded by Subrah Iyar and Min Zhu in 1995. Its initial public offering is in 2000. After Webex acquired Intranets.com in 2005, it could provide and offer online collaboration tools like document sharing and calendars. Webex is listed on the NASDAQ National Market and then NASDAQ Global Select Market in 2006. In 2007, Cisco bought Webex to compete with Microsoft and other software vendors. Its name changed as Webex Meetings in April 2018. Cisco launced a new service, which is rebranded Cisco Spark in 2015. This service began to offer with a new interface as Webex Teams in June 2018 (Gillis, 2020).

Video conferencing firms are seriously increasing the number of users, as people have to social distance during the coronavirus. Companies such as Zoom and Microsoft have reported that their meetings and meeting minutes demonstrate significant increases. Cisco also announced that its popular Webex video service has attracted a great attention. Cisco CFO Kelly Kramer said they had 500 million meeting attendees in April 2020, which equates to 25 billion meeting minutes (Howley, 2020).

2.2.Usability

In today's world, technology offers many services and products to people. Increasing diversity gives people the right to choose according to the characteristics of services or products. They want to spend less time completing any task, learn more easily, and avoid distracting details while using it. Companies also make great efforts to create the latest technologies in order not to be left behind. At this point, usability becomes important not only for creating a good user experience, but also for gaining a decisive market advantage.

According to the International Standard Organization (ISO) 9241-11 (2018), usability is defined as follows:

> "extent to which a system, product, or service can be used by specified users to achieve specified goals with effectiveness, efficiency, and satisfaction in a specified context of use"

For effectiveness, users need to get precision and complete results while achieving set goals. Efficiency also refers to the resources (time, human effort, costs and materials) that plays an important role in taking good results. Satisfaction is how users experience a system, product or service (ISO, 2018). While ISO technical committee describes usability in three dimensions, Nielsen (1993) mentions these five usability attributes in his book "Usability Engineering":

Learnability: The system should be understandable that user can perform some tasks.

Efficiency: The system should be efficient in order for user get high-efficiency after learning the system.

Memorability: The system should be memorable for user. When they do not use the system for a while, they can easily remember everything without having to relearn.

Errors: The system should have a low error rate, not extreme rates. Users can make few and simple errors during the use of the system.

Satisfaction: The system should be satisfying, so that user is content while using it.

A visual representation of the usability definition specified in the ISO 9241-11 standard document has been prepared by Cagiltay (2016) (Figure 1).

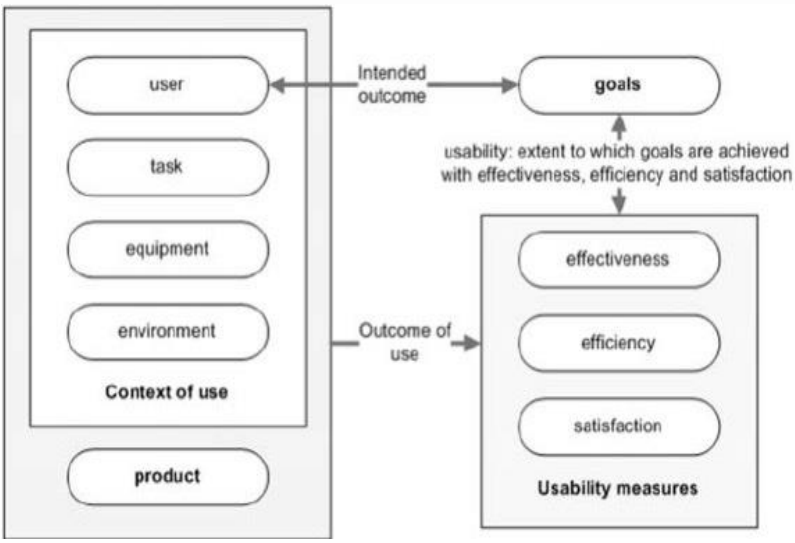

Figure 1. Demonstration of usability according to ISO 9241-11 standard

According to the Acartürk and Cagiltay (2006), usability is the ability to easily and effectively use the works determined in an application by the users determined as the target group, after the necessary training and support is given, in appropriate environmental conditions. In line with ISO's statements, it can be expressed in terms of the efficiency, effectiveness and satisfaction of the users in the target group while performing the given tasks.

Shackel (1985) also proposed operational definition of usability. He claimed that if the criteria are given numerical values, usability could be determined and measured. The terms are presented by effectiveness, learnability, flexibility and attitude. Unlike other definitions, he added flexibility which can be called adaptation to a certain percentage change in tasks or environments.

Krug (2014) put the most important principle of usability in his book. It is "do not make me think!". He argued that web pages should be clear, obvious and self-explanatory as possible. He pointed out that there is a competition on the internet, where users will turn to other alternatives, if they are disappointed.

The importance of usability can be seen from situations that suffer from its lack. In his book An Introduction to Usability, Patrick W. Jordan (2002) reports that lack of usability may be annoying for user, and life-threatening. If products used by people in daily lives is difficult to use and impractical, they cause disappointment. In some cases, useless products can be dangerous. For instance, a poorly designed car stereo can distract drivers. Moreover, products frequently used in the workplace can also affect job satisfaction among the employees of that organization. Goodwin (1987) also handled system usability. While a system with good usability allows effective use of functional capabilities, a system with poor usability may not be used at all or its functions may be removed because it will iste time and effort on users.

Usability metrics can specify based on the needs of the studies, but they can be difficult to gather. It is usually measured by the user's performance through specific test tasks. The simplest measures as a quality metric; success rate, task completion time, the error rate, and user's subjective satisfaction. It is also possible to gather more specific metrics like the percentage of task time or the number of times they backtrack. (Nielsen, 2001). Since each study will have unique usability characteristics, exact metrics cannot be prescribed for every type of study. However, the metrics that are commonly used or that fit each usability study scenario can be determined (Tullis & Albert, 2008).

Ten common usability studies and recommendations for each metric are listed in Table 1 (Tullis & Albert, 2008).

Table 1. Ten common usability studies and their most appropriate metrics

Usability Study Scenario	Task success	Task time	Errors	Efficiency	Learnability	Issues-Based Metrics	Self-Reported Metrics	Behavioral and Physiological Metrics	Combined and Comparative Metrics	Live Website Metrics	Card-Sorting Data
1. Completing a transaction	X			X		X	X			X	
2. Comparing products	X			X			X		X		
3. Evaluating frequent use of the same product	X	X		X	X		X				

Usability Study Scenario	Task success	Task time	Errors	Efficiency	Learnability	Issues-Based Metrics	Self-Reported Metrics	Behavioral and Physiological Metrics	Combined and Comparative Metrics	Live Website Metrics	Card-Sorting Data
4. Evaluating navigation and/or information architecture	X		X	X							X
5. Increasing awareness							X	X		X	
6. Problem discovery						X	X				
7. Maximizing usability for a critical product	X		X	X							
8. Creating an overall positive user experience							X	X			
9. Evaluating the impact of subtle changes											
10. Comparing alternative designs	X	X				X	X		X		

2.3.Usability Evaluation Techniques

Researchers have proposed different types of classification for usability evaluation techniques. Dix. et al. (2004) made a broad distinction between expert analysis and user participation. Evaluation by the designer or a usability expert, without involvement by users, is particularly useful for assessing early designs and prototypes. On the other hand, evaluation that studies actual use of the system requires a working prototype or implementation.

2.3.1.Evaluation Through User Participation

User based evaluation techniques include experimental methods, observational methods, query techniques, and physiological monitoring methods such as eye tracking and measures of heart rate and skin conductance (Dix. et al., 2004).

User based evaluation techniques (usability testing), where the real users are studied, analyze user behavior during the execution of tasks in the application. The list of encountered problems is reported for redesign suggestions. The test design and maintenance process must be well planned and managed

to ensure the reliability of the results. A good usability testing should consist of the following steps (Matera et al., 2006):

1. **Defining the goals of the test:** The objectives of the evaluation can be general, like end users satisfaction; or they can be spesific, like the effectiveness of a navigational bar/label.
2. **Defining the sample of users that will participate in the test:** Test sample must be representative of the entire user population. It can be defined through the following criteria: the user experience (experts vs. novices); the age; the frequency of application usage; the experience with similar apps.
3. **Selecting tasks and scenarios:** Tasks should represent actual activities that people can perform on the app. Scenarios can be the results obtained during requirements identification, differently, they can be deliberately prepared to detect unexpected situations.
4. **Establishing how to measure the level of usability of the system:** Before organizing a usability testing, it is necessary to determine which parameters measure the results. The measures type can vary from the subjective ones (the user satisfaction or the difficulty of use, etc.); to the objective ones (the task completion time, the number and the type of errors, the number of accomplished tasks, the number of time users invoke help, etc.). Experimenter might use other methods such as the think aloud, the co-discovery (or collaborative approach), and the active intervention. For usability tests and expert reviews, written user surveys, based on the use of questionnaires and interviews, are also acceptable methods. Shneiderman and Plaisant (2005) have argued that directed activities in a survey form provide the most fertile frameworks for unanticipated discoveries. Some valuable examples of IBM questionnaires that measure user satisfaction with computer system usability are the After-Scenario Questionnaire (ASQ), the Post-Study System Usability Questionnaire (PSSUQ), and the Computer System Usability Questionnaire (CSUQ) (Lewis, 1995).
5. **Preparing the needed material and the experimental environment:** The experiment should be created with appropriate equipment like computer and a video camera to record user behavior. The roles of the team members should be predetermined, and supporting materials (manuals, pencils and papers, etc.) should be available. Before starting the test, a pilot session is necessary to control whole test procedures (Matera et al., 2006).

2.4.Recent Research on the Usability of Video Conferencing Tools

Within the scope of this study, how the usability of video conferencing tools is investigated has been examined. As these tools have been used frequently due to the COVID-19 outbreak, they are subject to usability tests more often. In recent studies, researchers have reviewed the general characteristics of each tool and tried to detect which one is better. (Dash et al., 2021; Toan et al., 2022; Biswas et al., 2021; Correia, Liu & Xu, 2020; Abushamleh & Jusoh, 2021; Parra & Granda, 2021).

Dash et al. (2021) aimed to understand perspective of usability and practicality of audio and video conferencing platforms in the current situation. They reviewed various available online platforms and compared their essential features, their benefits, the system and operating system, user interface, number of individuals who can participate, price packages, security, customer support, and limitations. They found that a perfect video conferencing service is none; but, the features each program can vary. Some prominent findings are as follows; Zoom supports all kinds of communication methods, Cisco Webex and Microsoft Teams present for more added features to the same with enhanced security and customer support, Google Meet or GoToMeeting provide fast interface and small groups like workshop.

Contrary to the above study, Toan et al. (2022) identified the best platform. They evaluated video conferencing softwares (Google Meet, Zoom, Microsoft Teams, Skype, TranS, VNPT Meeting, Zalo, and Facebook Room) using two stage grey-based multi-criteria decision making. Initially, the evaluation criteria have been determined using a literature review and expert's opinions to employ the approach. After identified the criteria weights, quality of video/audio, ease of use, mobile experience, number of participants allowed, and video recording capability have been ranked as the five most important criteria. Finally, Microsoft Teams is found to be the best.

Biswas et al. (2021) also used a novel extension of a recently developed multi-criteria decision making algorithm to compare eight video conferencing tools (Zoom, Microsoft Teams, Google Meet, Webex, GotoMeeting, We Chat, WhatsApp, and Skype). They found that decision makers or users give more importance ease of operations, compatibility with multiple systems and devices, quality of the voice, and video transmission and features. In addition, Zoom, Microsoft Teams, and Google Meet are preferred by the users.

Correia, Liu and Xu (2020) analyzed four widely used videoconferencing systems: Zoom, Skype, Microsoft Teams, and WhatsApp. They adopted the Quality in Use Integrated Measurement (QUIM) model proposed by Seffah et al. (2006) in this study as the strategy of usability analysis. The final analysis shows that the usability of Skype is the best among the four systems, followed by Zoom, Teams, and WhatsApp. The biggest differences seem to relate to the efficiency, effectiveness, safety, satisfaction, and usefulness usability factors.

Abushamleh and Jusoh (2021) compared one e-learning platform and two meeting tools (Moodle, Zoom and Microsoft Teams), which have been widely used in Jordanian universities, are compared through System Usability Scale (SUS). This questionnaire mainly focuses on three subcategories under usability: ease of use, efficiency, and easy to learn. The finding indicates that Zoom has better usability results than others.

Parra and Granda (2021) evaluated two of the most commonly used meeting solutions for virtual university classes: Webex and Zoom. They used User Experience Questionnaire and Microsoft Reaction Cards to evaluate these solutions. The results showed that Zoom is significantly more attractive than Webex, although there is no significant difference between them in the classic aspects of usability or user experience.

Some researchers have worked on the usability evaluation methods of video conferencing systems in their study (Khalid & Hossan, 2016; Ozturk et al., 2021; Ismail et al., 2021; Pal & Vanijja, 2020) Khalid and Hossan (2016) have claim that there is a lack of empirical study on usability evaluation of the interactive systems in educational contexts. In this study, they identified usability errors and measures user satisfaction of a dedicated video conferencing systems in a Danish university's classrooms. They found that lack of user manual, user training, prompt IT support and vendor involvement, and understanding about the use context are major subjective usability factors perceived by teachers, students, and administrative officials.

Ozturk et al. (2021) are told functionality, performance and usability test of video conferencing products developed by webRTC in terms of domestic products. After analyzed the Nielsen heuristics, they have realized that all products need improvement in the presentation of error messages and prevention of errors, while the help and documentation seem by far weak.

Ismail et al. (2021) aims at evaluating the usability of Zoom and Teams for online lecturing activities based on a new set of heuristics focusing on cognitive styles. A thorough and systematic usability study is conducted based on the proposed heuristics. They found that in Teams, there are issues for visibility heuristic and error prevention whereas in Zoom they found the major problems are in the consistency in the layout, and error prevention. They also proposed a set of guidelines to support informed selection of online lecturing platforms.

Pal and Vanijja (2020) evaluated Microsoft Teams as the reference platform in their study. To provide streamline and unify the process of usability evaluation, they used the System Usability Scale (SUS), and Technology Acceptance Model (TAM) popular in their fields. They concluded that SUS as well as the TAM scores are indicative of the likelihood to recommend and the overall experience obtained after using Microsoft Teams.

3.Methdodology

In this section, methodology of the study is defined in detail. It includes the following subjects such as the research design, study group, data collection procedure, and data analysis.

3.1.Research Design

This quantitative study presents an opportunity to compare three video conferencing tools (Zoom, Microsoft Teams, and Webex) based on the performance of the participants while performing the tasks set for the study. The study design is a posttest only quasi-experimental research design to evaluate the usability of selected video conferencing tools (Creswell, 2015). Their usability is measured in three dimensions (effectiveness, efficiency, and satisfaction) according to the definition of Cagiltay (2016). To assess effectiveness, efficiency, and satisfaction level, we calculated the participants' scores task completion time, task completion rate and responses to the System Usability Scale, respectively.

3.2. Study Group

The study is carried out using the convenience sampling by taking samples that are conveniently located. Since convenience sampling is used to select the participants, they are not randomly selected. Participants are composed of university students studying at the Department of Management Information Systems of a public university located in the capital of Türkiye. In addition, age of them are from 19 to 23.

3.3.Data Collection

Data collection is carried out in the computerized environment. Each participant used their personal mobile phone or computer to fill out surveys in Google Forms and complete tasks using their personal computer with the screen recorder application.

As the first part of the data collection procedure, Brief Inventory of Technology Self-Efficacy - Short Form (BITS-SF) is used to assess computer self-efficacy (CSE). It is created by Arne Weigold to determine people's levels of confidence in novice (basic computer use), advanced (skills beyond basic use that do not typically require specialized knowledge), and expert (skills typically requiring specific training) computer skills (Weigold & Weigold, 2021). It includes six items that the strongest items on Brief Inventory of Technology Self-Efficacy (BITS). Participants respond to items using Yes or No. Higher numbers of Yes responses indicates higher level of CSE. A score of 0 represents negligible CSE, whereas scores of 1-2 represent CSE for the novice computer skill level, 3 represents CSE for the novice-to-advanced level, 4 for the advanced level, 5 for the advanced-to-expert level, and 6 for the expert level (Weigold, 2021). The survey link is sent to participants via the distance education platform of the University. Before the survey, each participant is informed about the consent form. They also filled demographic information form. To test the reliability of the data collected with this survey, Cronbach alpha coefficient (.718) is calculated.

To measure usability of Zoom, Microsoft Teams, and Webex, 3 task sets with 6 different sub-tasks are created. The application instructions are prepared to inform participants about how to follow task steps. It is also requested from the participants who record their screens with the suggested screen recorder app while performing their tasks. The application instructions, and other useful information are shared via the distance education platform of the University and e-mail.

As the last part, System Usability Scale (SUS) is used to make inference about the participants' satisfaction. SUS is developed by Dr. John Brooke in the 1980s. It is a simple and ten-item scale that provides an overview of subjective assessments of usability. It is a Likert scale that includes the degree of agreement or disagreement with the statement over 5 (or 7) point (Brooke, 1996). SUS scores ranging from 0 to 100, indicate the overall usability of the system. To calculate the SUS score, the score contributions from each item are summed. Each item's score contribution ranges from 0 to 4. For items 1,3,5,7, and 9 the score contribution is the scale position minus 1. For items 2,4,6,8 and 10, the contribution is 5 minus the scale position. The sum of the scores is multiplied by 2.5 to obtain the overall value of SU (Brooke, 1996). After completing tasks, participants filled SUS sent via AYBUZEM. For reliability studies, Cronbach alpha coefficients of the SUS are calculated. The reliability of the data collected for Zoom, Microsoft Teams, and Webex are .788, .772, and .841, respectively.

3.4. Data Analysis

According to the BITS scores, the participants are divided into three categories according to their level of computer literacy (novice, advanced and expert). They performed the tasks for all three applications,

respectively meeting scheduling, inviting others to the meeting, joining the meeting, and sharing screen/document, leaving a meeting a signing out. After completed tasks, the screen recordings are analyzed. Task completion time is calculated in seconds. For each participant, the duration of the subtasks is summed, and the total completion time is calculated. Task completion rate is given a score 0 or 1. 0 indicates that the task is not completed, and 1 indicates that the task is completed. For each participant, the score of the subtasks is averaged, and the total completion rate is calculated. Finally, SUS scores are calculated for each participant. Participants' demographic information, their technology self-efficacy level, their task completion time and rate on three tools (Zoom, Microsoft Teams, and Webex), and their responses to the SUS are analyzed using the SPSS version 29.0.1.0. Parametric one-way and two-way ANOVA tests are used.

4.Findings

4.1. Research Question One: Does the user satisfaction score change based on the video conferencing tools?

Table 2. Descriptive statistics and ANOVA results of video conferencing tools by satisfaction score

		N	*Mean*	*Std. Deviation*		*Sum of Squares*	*df*	*Mean Square*	*F*	*p*
Satisfaction Score	Zoom	21	75.8333	15.35687	Between Groups	7767.460	2	3883.730	12.188*	.000
	M. Teams	21	58.9286	16.74387	Within Groups	19118.452	60	318.641		
	Webex	21	48.9286	20.96979	Total	26885.913	62			

Table 3. Multiple comparisons of video conferencing tools by satisfaction score

		Mean Difference	*Std.Error*	*P*	*95% Confidence Interval* *Lower Bound*	*Upper Bound*
Zoom	Teams	16.90476*	5.50879	.009	3.6660	30.1436
	Webex	26.90476*	5.50879	.000023	13.6660	40.1436
Teams	Zoom	-16.90476*	5.50879	.009	-30.1436	-3.6660
	Webex	10.00000	5.50879	.173	-3.2388	23.2388
Webex	Zoom	-26.90476*	5.50879	.000023	-40.1436	-13.6660
	Teams	-10.00000	5.50879	.173	-23.2388	3.2388

Dependent Variable: User Satisfaction Score

*The mean difference is significant at the 0.05 level.

After the normality test conducted, one-way ANOVA is used to analyze the first research question. The mean of satisfaction scores of participants is higher for Zoom (M = 75.8333, SD = 15.35687) than Microsoft Teams (M = 58.9286, SD = 16.74387), and Webex (M = 48.9286, SD = 20.96979). A one-way ANOVA test indicated there is a significant difference between the three groups, (F (2,21) = 12.188, p = .000) according to their satisfaction scores. Since the p value is greater than 0.05 (p = .307) with Levene's test, the assumption of homogeneity of variances is provided. To determine between which groups the statistical difference is, Tukey HSD test is applied as a post hoc test. Tukey HSD test is preferred because it is based on the same between-group sample numbers (balanced data) (Lee, S. & Lee, D. K., 2005). Table 3 shows that whereas there is a significant difference between Zoom and Microsoft Teams ($p < .05$), and Zoom and Webex ($p < .05$), there is no difference between Microsoft Teams and Webex ($p > .05$).

4.2. Research Question Two: Does the task completion time of users change based on the video conferencing tools?

Table 4. Descriptive statistics and ANOVA results of video conferencing tools by task completion time

		N	*Mean*	*Std. Deviation*		*Sum of Squares*	*df*	*Mean Square*	*F*	*p*
Task Completion Time	Zoom	21	136.7619	53.41526	Between Groups	8643.651	2	4321.825	1.120	.333
	M. Teams	21	162.7143	72.85818	Within Groups	231580.762	60	3859.679		
	Webex	21	160.3333	58.45967	Total	240224.413	62			

After the normality test conducted, one-way ANOVA is used to analyze the second research question. According to the results, there is no significant difference (F (2,21) = 1.120, p = .333) between video conferencing tools in terms of task completion time of users.

4.3. Research Question Three: Does the task completion rate of users change based on the video conferencing tools?

Table 5. Descriptive statistics and ANOVA results of video conferencing tools by task completion rate

		N	*Mean*	*Std. Deviation*		*Sum of Squares*	*df*	*Mean Square*	*F*	*p*
Task Completion Rate	Zoom	21	.9595	.09162	Between Groups	.102	2	.051	5.468*	.007
	M. Teams	21	.9676	.06840	Within Groups	.559	60	.009		
	Webex	21	.8786	.12191	Total	.661	62			

Table 6. Robust tests of equality of means of video conferencing tools by task completion rate

	Statistica	*df1*	*df2*	*P*
Welch	4.338	2	38.035	.020*

a. Asymptotically F distributed.

Table.7. Multiple comparisons of video conferencing tools by task completion rate

		Mean Difference	*Std.Error*	*P*	*95% Confidence Interval* *Lower Bound*	*Upper Bound*
Zoom	Teams	-.00810	.02495	.944	-.0797	.0635
	Webex	.08095	.03328	.051	.0094	.1525
Teams	Zoom	.00810	.02495	.944	-.0635	.0797
	Webex	.08095*	.03051	.017	.0175	.1606
Webex	Zoom	-.08095	.03328	.051	-.1525	-.0094
	Teams	-.08095*	.03051	.017	-.1606	-.0175

Dependent Variable: Task Completion Rate

*The mean difference is significant at the 0.05 level.

After the normality test conducted, one-way ANOVA is used to analyze the third research question. This test compared video conferencing tools with reference to the task completion rate of users. The mean of task completion time of participants are slightly higher for Microsoft Teams (*M* = .9676, *SD* = .06840) than Zoom (*M* = .9595, *SD* = .09162), and Webex (*M* = .8786, *SD* = .12191). The result of ANOVA demonstrates a significant difference (*F* (2,21) = 5.468, *p* = .007) between the groups. Since the *p* value is smaller than 0.05 (*p* = .010) with Levene's test, the assumption of homogeneity of variances is not provided. Therefore, Welch test is calculated (*p* = .020) and significant difference is found between the groups (Table 6). To find the source of the difference, Games-Howell test is used as a post hoc test. Games and Howell recommend use of this method when unequal variances are detected; it can be liberal with respect to a if sample sizes are small (6 or longer) (Toothaker, 1993). Table 7 represents that while there is a significant difference between Teams and Webex (p < .05), there is no difference between Zoom and Microsoft Teams (p > .05) and Zoom and Webex (p > .05).

4.4. Research Question Four: Does the user satisfaction score change based on the technology self-efficacy levels?

Table 8. Descriptive statistics and ANOVA results of technology self-efficacy levels by satisfaction score

		N	*Mean*	*Std. Deviation*		*Sum of Squares*	*df*	*Mean Square*	*F*	*p*
User Satisfaction Score	Novice	7	187.0000	42.70831	Between Groups	1704.667	2	852.333	.612	.553
	Advanced	7	193.1429	33.68199	Within Groups	25066.286	18	1392.571		
	Expert	7	171.7143	34.91759	Total	26770.952	20			

After the normality test conducted, one-way ANOVA is used to analyze the fourth research question. The test indicated no significant difference (*F* (2,7) = .612, *p* = .553) between the groups (novice, advanced, expert) in terms of user satisfaction scores.

4.5. Research Question Five: Does the task completion time of users change based on the technology self-efficacy levels?

Table 9. Descriptive statistics and ANOVA results of technology self-efficacy levels by task completion time

		N	*Mean*	*Std. Deviation*		*Sum of Squares*	*df*	*Mean Square*	*F*	*p*
Task Completion Time	Novice	7	495.5714	176.98480	Between Groups	13694.381	2	6847.190	.312	.736
	Advanced	7	437.5714	125.67797	Within Groups	394562.857	18	21920.159		
	Expert	7	446.2857	136.53536	Total	408257.238	20			

After the normality test conducted, one-way ANOVA is used to analyze the fifth research question. According to the results, there is no significant difference (*F* (2,7) = .312, *p* = .736) between the groups (novice, advanced, expert) in terms of task completion time of users.

4.6. Research Question Six: Does the task completion rate of users change based on the technology self-efficacy levels?

Table 10. Descriptive statistics and ANOVA results of technology self-efficacy levels by task completion rate

		N	*Mean*	*Std. Deviation*		*Sum of Squares*	*df*	*Mean Square*	*F*	*p*
Task Completion Rate	Novice	7	.9600	.04233	Between Groups	.013	2	.006	1.861	.184
	Advanced	7	.9520	.05039	Within Groups	.061	18	.003		
	Expert	7	.9043	.07686	Total	.074	20			

After the normality test conducted, one-way ANOVA is used to analyze the sixth research question. According to the results, there is no significant difference (F (2,7) = 1.861, p = .184) between video conferencing tools in terms of task completion rate of users.

4.7. Research Question Seven: How does the technology self-efficacy level of users affect their satisfaction score in different video conferencing tools?

Table 11. Descriptive statistics of technology self-efficacy levels in different video conferencing tools by satisfaction score

		N	*Mean*	*Std. Deviation*
Novice	Zoom	7	76.7857	14.62833
	M. Teams	7	61.0714	12.32013
	Webex	7	48.9286	24.27521
Advanced	Zoom	7	79.6429	15.90523
	M. Teams	7	62.1429	22.09961
	Webex	7	51.0714	20.04459
Expert	Zoom	7	71.0714	16.57415
	M. Teams	7	53.5714	15.60296
	Webex	7	46.7857	21.54038

Dependent Variable: User Satisfaction Score

Table 12. Two-way ANOVA results of technology self-efficacy levels in different video conferencing tools by satisfaction score

	Type III Sum of Squares	*df*	*Mean Square*	*F*	*P*
Corrected Model	8403.770a	8	1050.471	3.069*	.006
CategoryofBITS	569.246	2	284.623	.832	.441
CategoryofVCT	7767.460	2	3883.730	11.347*	.000
CategoryofBITS* CategoryofVCT	67.063	4	16.766	.049	.995
Error	18482.143	54	342.262		
Total	263081.250	63			
Corrected Total	26885.913	62			

a. R Squared = .313 (Adjusted R Squared = .211)

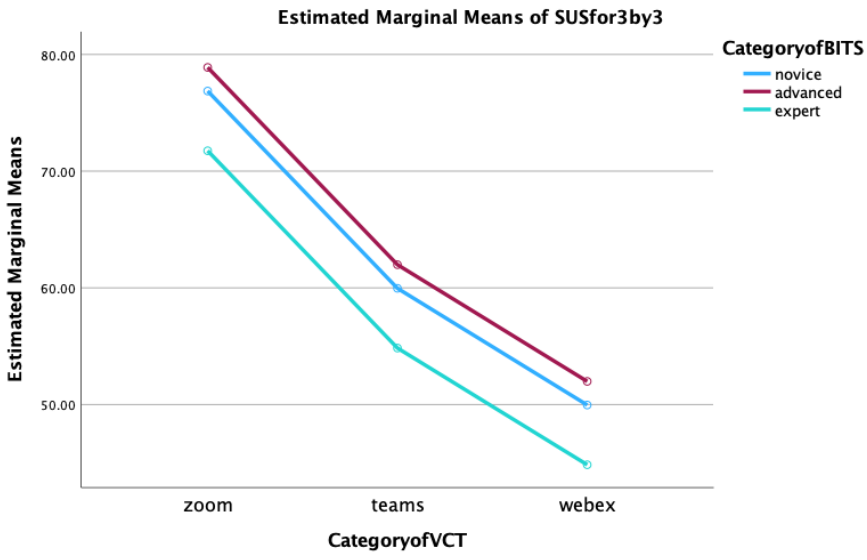

Figure 2. Line graph of technology self-efficacy levels in different video conferencing tools by satisfaction score

After the normality test is conducted, two-way ANOVA is used to analyze the seventh research question. A 3X3 split plot pattern is used to test this effectiveness. In the design, the first factor defines the technology self-efficacy levels (novice, advanced, expert) and the second factor defines the types of video conferencing tools (Zoom, Microsoft Teams, Webex). In each technology self-efficacy level, the mean of satisfaction scores of participants are higher for Zoom than Microsoft Teams, and Webex. According to the results (Table 12), there is no interaction (F (4,7) = .049, p = .995) between two main effect variables. However, when technology self-efficacy scores are not taken into account, satisfaction scores differed in terms of video conferencing tools (F (2,7) = 11.347, p = .000). Since the p value is greater than 0.05 (p = .606) with Levene's test, the assumption of homogeneity of variances is provided. To find the source of the difference between video conferencing tools, Tukey HSD test is used as a post hoc test. Tukey HSD test is preferred because it is based on the same between-group sample numbers (balanced data) (Lee, S. & Lee, D. K., 2005). Table 3 shows that whereas there is a significant difference between Zoom and Microsoft Teams ($p < .05$), and Zoom and Webex ($p < .05$), there is no difference between Microsoft Teams and Webex ($p > .05$).

4.8. Research Question Eight: How does the technology self-efficacy level of users affect their task completion time in different video conferencing tools?

Table 13. Descriptive statistics of technology self-efficacy levels in different video conferencing tools by task completion time

		N	*Mean*	*Std. Deviation*
	Zoom	7	170.4286	72.62887
Novice	M. Teams	7	177.0000	87.98864
	Webex	7	148.1429	54.94673
	Zoom	7	124.8571	31.71975
Advanced	M. Teams	7	152.5714	52.23619
	Webex	7	160.1429	57.48747
	Zoom	7	115.0000	34.48671
Expert	M. Teams	7	158.5714	82.73826
	Webex	7	172.7143	68.67002

Dependent Variable: Task Completion Time

Table 14. Two-way ANOVA results of technology self-efficacy levels in different video conferencing tools by task completion time

	Type III Sum of Squares	*Df*	*Mean Square*	*F*	*P*
Corrected Model	25267.270a	8	3158.409	.793	.611
CategoryofBITS	4564.794	2	2282.397	.573	.567
CategoryofVCT	8643.651	2	4321.825	1.086	.345
CategoryofBITS* CategoryofVCT	12058.825	4	3014.706	.757	.558
Error	214957.143	54	3980.688		
Total	1720198.000	63			
Corrected Total	240224.413	62			

a. R Squared = .105 (Adjusted R Squared = -.027)
Dependent Variable: Task Completion Time

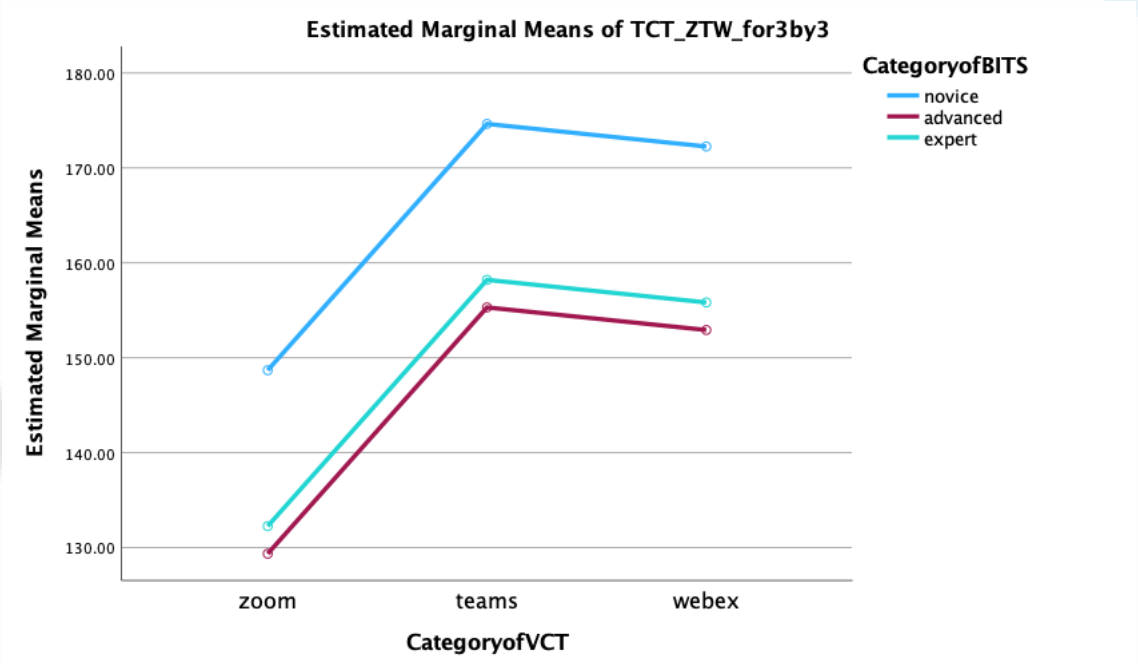

Figure 3. Line graph of technology self-efficacy levels in different video conferencing tools by task completion time

After the normality test is conducted, two-way ANOVA is used to analyze the eighth research question. A 3X3 split plot pattern is used to test this effectiveness. In the design, the first factor defines the technology self-efficacy levels (novice, advanced, expert) and the second factor defines the types of video conferencing tools (Zoom, Microsoft Teams, Webex). According to the results, there is no interaction (F (4,7) = .757, p = .558) between two main effect variables.

5.Discussion and Conclusion

In this section, summary of key findings, interpretations, discussion how our findings relate to the literature, possible limitations, and recommendations for further research are took part.

In the 21st century, with the widespread use of advanced video conferencing tools, people are now able to connect for a variety of reasons, such as business purposes, teaching and training needs. Evaluating their usability is important to improve application's design and meet user expectations.

The goal of the study is to compare usability of video conferencing tools from three aspects (effectiveness, efficiency, and satisfaction). Technology self-efficacy levels of the participants are determined as novice, advanced, and expert and are examined the changes according to the dimensions of usability. Participants participated in the usability test, which included the tasks set in the applications. While effectiveness dimension is measured by the task completion rate, efficiency dimension is measured by the task completion time. After usability testing, the scores of System Usability Scale are calculated to measure satisfaction dimension. Within the scope of the study, it is aimed to measure the following statements:

- Evaluating whether the variables of user satisfaction score, task completion time and rate change according to video conferencing tools
- Evaluating whether the variables of user satisfaction score, task completion time and rate change according to technology self-efficacy levels
- Assessing how users' technology self-efficacy levels affect satisfaction scores and task completion time variables in different video conferencing tools

The notable findings are presented below:

- There is a significant difference between video conferencing tools according to satisfaction scores of the participants. Zoom had a higher satisfaction score than Microsoft Teams and Webex. Zoom's user-friendly design, user-friendly interface, and increased awareness of the tool are thought to increase participant satisfaction. Therefore, Zoom should be the first choice for businesses, organizations, and institutions.
- There is a significant difference between video conferencing tools according to task completion rate of the participants. Microsoft Teams had a higher task completion rate than Webex. Microsoft Teams' interface is expected to be easier to use and more comprehensible than Webex, which will help reduce error rates and help people complete tasks more easily.
- There is no significant difference between technology self-efficacy levels of the participants according to their satisfaction scores, task completion time and rate.
- There is no interaction between two main effect variables (video conferencing tools and technology self-efficacy levels) in terms of satisfaction scores and task completion time.

Research conducted by Wibowo et al. (2021) confirms the finding of our study on which video conferencing platform is best regarding satisfaction scores. They intended to provide a usability test of video conferencing applications (such as Zoom, Google Meet, and Big Blue Button). They used the System Usability Scale (SUS) and the Usefulness, Satisfaction, and Ease of Use (USE) questionnaire as the usability testing model. Zoom has the highest usability value compared to Google Meet and Big Blue Button based on the calculation of the SUS Score and USE Questionnaire). Study of Wibowo et al. (2021) supports the conclusion of this paper.

Margounakis et al. (2020) attempted to evaluate popular video conferencing tools (Big Blue Button, Google Meet, Skype for Business, WebEx, Zoom) with the assistance of appropriate methodology based on rubrics and the SUS questionnaire for interactive systems. According to results of their study, Zoom (first) and Google Meet (second) are rated higher than the others by teachers at all levels of education. Study of Margounakis et al. (2020) also supports the conclusion of this paper. While there are studies that reach similar results (Abushamleh & Jusoh, 2021; Parra & Granda, 2021), there are also studies that reach different results (Toan et al., 2022; Correia, Liu & Xu, 2020). It is thought that these different results are due to factors such as sample, usability test methods, evaluation criteria, etc.

In this study, no significant difference is found between technology self-efficacy levels of participants in terms of task completion time, task completion rate, and satisfaction scores. However, Alfadda and Mahdi (2021) found that there is a positive correlation between computer self-efficiacy and other

variables (perceived usefulness, actual use of Zoom, perceived ease of use, attitude, and behavioral intention of using Zoom).

5.1. Limitations

As with any study, our research has some limitations. Our participants consist of university students from the Management Information Systems Department of the public university. The sample diversity could be increased to generalize the findings. Besides, our total sample size is 21, 7 people in each group. It makes it harder to do more powerful analysis. In our study, data collected in virtual environment. Participants recorded their screens while doing tasks in their personal computer. This may be leads to errors in the calculation of the task completion time because of the factors such as operation system, processor speed, Internet speed etc.

5.2. Recommendations

Since there are not enough studies evaluating the usability of video conferencing tools empirically, researchers can focus on this area. The study can be replicated by mobile applications of video conferencing tools. For tasks applications, any computer lab can be used to increase control and minimize confounding factors.

6.References

[1] Abushamleh, H. & Jusoh, S. (2021). Usability evaluation of distance education tools used in Jordanian universities. *Innovation and New Trends in Engineering, Science and Technology Education Conference.* doi: 10.1109/IETSEC51476.2021.9440491

[2] Adler, P. S. & Winograd, T. A. (1992). *Usability: Turning technologies into tools*. United States of America: Oxford University Press.

[3] Alfadda, H. A. & Mahdi, H. S. (2021). Measuring students' use of zoom application in language course based on the technology acceptance model (TAM). *Journal of Psycholinguistic Research*. https://doi.org/10.1007/s10936-020-09752-1

[4] Biswas, S., Pamucar, D., Chowdhury, P. & Kar, S. (2021). A new decision support framework with picture fuzzy information: Comparison of video conferencing platforms for higher education in India. *Discrete Dynamics in Nature and Society,* 1-22. https://doi.org/10.1155/2021/2046097

[5] Brook, J. (1996). SUS - A quick and dirty usability scale. In Jordan, P. W., Thomas, B., Weerdmeester, B. A. & McClelland, I. L. (Ed), *Usability evaluation in industry* (pp.189-194). United States of America: Taylor & Francis.

[6] Byström, K., Heinström, J. & Ruthven, I. (2019). *Information at work: Information management in the workplace*. United Kingdom: Facet Publishing.

[7] Cagiltay, K. (2016). İnsan bilgisayar etkileşimi ve öğretim teknolojileri (2.Baskı). Bölüm: 18, Cagiltay, K. & Goktas, Y. (Ed), *Öğretim teknolojilerinin temelleri: Teoriler araştırmalar eğilimler* içinde (ss. 297-314). Ankara: Pegem.

[8] Correia, A. P., Liu, C. & Xu, F. (2020). Evaluating videoconferencing systems for the quality of the educational experience. *Distance Education,* 41(4):429–452. https://doi.org/10.1080/01587919.2020.1821607

[9] Creswell, J. W. (2015). *Educational research* (5th edition). United States of America: Pearson Education.

[10] Dash, S., Samadder, S., Srivastava, A., Meena, R. & Ranjan, P. (2021). Review of online teaching platforms in the current period of COVID-19 pandemic. *Indian Journal of Surgery,* 84(1):12-17. https://doi.org/10.1007/s12262-021-02962-4

[11] Dix, A., Finlay, J., Abowd, G. D. & Beale, R. (2004*). Human-computer interaction* (3rd edition). United Kingdom: Pearson Education Limited.

[12] Finnegan, M. (2020). *How to get the most out of Slack*. Retrieved October 2, 2022. https://www.computerworld.com/article/3257934/how-to-get-the-most-out-of-slack.html

[13] Gillis, A. S. (2020). *Cisco Webex*. Retrieved September 28, 2022 https://www.techtarget.com/searchunifiedcommunications/definition/Cisco-Webex

[14] Goodwin, N. C. (1987). Functionality and usability. *Communications of the ACM, 30*(3), 229-233.

[15] Henderson, J. C. & Venkatraman, N. (1999). Strategic alignment: Leveraging information technology for transforming organizations. *IBM Systems Journal*, 32(1):472-484.

[16] Howley, D. (2020). *Cisco boasts 'amazing takeup' of WebEx as locked-down users flock to video conferencing*. Retrieved September 28, 2022. https://ca.finance.yahoo.com/news/cisco-boasts-amazing-takeup-of-web-ex-as-lockeddown-users-flock-to-video-conferencing-175343698.html

[17] International Standard Organization. (2018). Ergonomics of human system interaction - Part 11: Usability: Definitions and concepts. Switzerland: ISO Copyright Office.

[18] Ismail, H., Khafaji H., Fasla, H., Younis, A. R. & Harous, S. (2021). A cognitive style-based usability evaluation of Zoom and Teams for online lecturing activities. *IEEE Global Engineering Education Conference*, 1565-1570. doi:10.1109/EDUCON46332.2021.9454100

[19] Jordan, P. W. (2002). *An introduction to usability.* United States of America: CRC Press Taylor & Francis Group.

[20] Kent, D. (2021). *The history of Eric Yuan's Zoom*. Retrieved September 26, 2022. https://dispatch.m.io/eric-yuan-zoom/

[21] Khalid, S. & Hossan, I. (2016). Usability evaluation of a video conferencing system in a university's classroom. *International Conference on Computer and Information Technology*. doi:10.1109/ICCITECHN.2016.7860192

[22] Krohn, (2020). *Zoom publishes draft design of end-to-end encryption offering.* Retrieved September 26, 2022. https://blog.zoom.us/zoom-publishes-draft-design-of-end-to-end-encryption-offering/

[23] Krug, S. (2014). *Don't make me think, Revisited.* United States of America: New Riders.

[24] Lewis, J. R. (1995). IBM computer usability satisfaction questionnaires: Psychometric evaluation and instructions for use. *International Journal of Human-Computer Interaction*, 7(1):57-78.

[25] Margounakis, D., Pachidis, T. & Politis, D. (2020). A rubric-based evaluation of video conferencing services for educational use. *8th International Scientific Conference Technics and Informatics in Education*, 124-132.

[26] Matera, M. & Rizzo, F. (2006). Carughi, G. T. Web usability: Principles and evaluation methods. In Mendes, E. & Mosley, N. (Ed.) *Web engineering* (pp. 143-180.) doi: 10.1007/3-540-28218-1_5

[27] Nielsen, J. (1993). *Usability engineering.* United States of America: Academic Press.

[28] Nielsen, J. (2001). *Usability metrics*. Retrieved October 3, 2022. https://www.nngroup.com/articles/usability-metrics/

[29] Ohio News. (2022). *Get ready for fall semester with new Microsoft Teams features*. Retrieved September 30, 2022. https://news.ohio.edu/news/2022/08/get-ready-fall-semester-new-microsoft-teams-features

[30] Ozturk, S., Eren Yetim, S., Sahin, A. S., Ceyhan, K. Basaran, M., Kose Aslan, G. & Oztanır, O. (2021). Functionality, performance and usability tests of webRTC based video conferencing products. *15th Turkish National Software Engineering Symposium*. doi: 10.1109/UYMS54260.2021.9659594

[31] Pal, D. & Vanijja, V. (2020). Perceived usability evaluation of Microsoft Teams as an online learning platform during COVID-19 using system usability scale and technology acceptance model

in India. *Children and Youth Services Review*, 119:1-12. https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105535

[32] Parikh, M. A. & Parolia, N. (2005). Multiple internet technologies in in-class education. In Khosrow-Pour, M. (Ed), *Encyclopedia of information science and technology* (pp. 2069-2073). United States of America: Idea Group Reference.

[33] Parra, O. & Granda, M. F. (2021). Evaluating the meeting solutions used for virtual classes in higher education during the COVID-19 pandemic. *16th International Joint Conference on Computer Vision, Imaging and Computer Graphics Theory and Applications*, 2:190-197. doi: 10.5220/0010258201900197

[34] Shackel, B. (1985). Human factors and usability – Whence and whither?. *ACM German Chapter Conference Software-Ergonomie*, 13-31.

[35] Shackel, B. (2009). Usability–Context, framework, definition, design and evaluation. *Interacting with Computers*, 21:339–346. doi: 10.1016/j.intcom.2009.04.007

[36] Shah, H. *How Zoom became the best web-conferencing product in the world in less than 10 years*. Retrieved September 28, 2022. https://nira.com/zoom-history/

[37] Shneiderman, B. & Plaisant, (2005). *Designing the user interface: Strategies for effective human-computer interaction* (4th edition). United States of America: Pearson Education.

[38] Toan, P.N., Dang T. T. & Hong, L. T. T. (2022). Evaluating video conferencing software for remote working using two-stage grey MCDM: A case study from Vietnam. *Mathematics*, 10(946):1-22. https://doi.org/10.3390/math10060946

[39] Tullis, T. & Albert, B. (2008). *Measuring the user experience: Collecting, analyzing, and presenting usability metrics*. United States of America: Morgan Kaufmann Publishers.

[40] Warren, T. (2016). *Microsoft Teams launches to take on Slack in the workplace*. Retrieved September 30, 2022. https://www.theverge.com/2016/11/2/13497992/microsoft-teams-slack-competitor-features

[41] Weigold, A. (2021). Brief Inventory of Technology Self-Efficacy (BITS) and Brief Inventory of Technology Self-Efficacy – Short Form (BITS-SF) Manual. Retrieved November 10, 2022. https://www.bitssurvey.com/downloads.html

[42] Weigold, A. & Weigold, I. K. (2021). Measuring confidence engaging in computer activities at different skill levels: Development and validation of the Brief Inventory of Technology Self-Efficacy (BITS). *Computers & Education*, 169. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2021.104210

[43] Wibowo, A. W. A., Rahmawati, B. D. & Mastrisiswadi, H. (2021). Video conferencing as a face-to-face online meeting app: user preference based on usability testing. *Jurnal Sistem dan Manajemen Industri*, 5(2):98-104. http://dx.doi.org/10.30656/jsmi.v5i2.3432

[44] Wienclaw, R. A. (2021). Network in business. Salem Press Encyclopedia. Research Starters. (Veri Tabanından alıntı).

[45] Zoom Video Communications Inc. (2021). Zoom security guide, *White Paper, August*.

Makale id= 69

Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0003-1503-146X

Kayseri Sanayisine Katkı Sağlayan Sanat; Hacılar Bezi

Öğr. Gör. Dr Zahide Şahin[1]
[1] Kayseri Üniversitesi

Özet: *Hacılar, Kayseri'nin güneyinde, Erciyes Dağı'nın eteğindedir. 61,3 km²'lik alana sahip olan ilçedir. Engebeli bir arazi üzerindedir ve karasal iklime sahiptir. Hacılar sanayinin ilk adımı 1940'lı yıllara dayanmaktadır. İlçede kurulan dokumacılar kooperatifi ile çulha (çulfalık) dokuma tezgahlarının, Hacılar'da yaygınlaşması sonucu kaputbezi, savan, dimi, kırzet, diril vb. kumaşların dokunmasıyla yörede sanayinin ilk temelleri atılmıştır. Hacılar ilçesinde 2. Dünya savaşı yıllarında 2500 dokuma tezgahında en kaliteli kaput bezleri dokunmuştur. 1950 yılından önce, Hacılar yöresinde kumaş dokumacılığı oldukça önemliydi. Bu yıllarda Kayseri'de bulunan Sümer bez fabrikasından alınan pamuk ipliklerle, el tezgahlarında kumaşlar genellikle erkekler tarafından dokunurdu. Kadın ve çocuklar ise masura sarma işleminde çalışarak dokuma yapan kişinin daha fazla kumaş dokumasına yardımcı olurlardı. Yörede beyaz dokunan kumaşlara "kabut veya kaput bezi", kareli kumaşlara "çar" denir. Çar adı verilen kumaşlar yöredeki kadınlar tarafından manto gibi üst giysisi şeklinde günümüze kadar kullanılmıştır. Boyuna çizgili kumaşlara "diril veya tiril" denilmektedir. Bu kumaşlardan pijama, gömlek gibi kıyafetler elde edilmiştir. Siyah ve beyaz renkte dokunan kumaşlara "kırzet" denir. Sofra bezi şeklinde kullanılır. Savan adı verilen dokumalar yörede halıların üzerine serilerek kullanılır. Ayrıca kış hazırlıkları yapılırken bulgur kaynatılır, çorba kesilir savan üzerinde kurutulur. Tekstil fabrikalarının kurulması ile elde dokunan bezlere talep azalmış, yörede kumaş dokumacılığının yerini halı ve kilim dokumacılığı almış, fabrikasyon halı ve kilimler piyasaya sürülünce yörede halı ve kilimlerde neredeyse dokunmaz hale gelmiştir. Ayrıca Hacılar yöresi insanları, Hacılar bezinden kazandığı paralarla Kayseri'de işletmeler kurmuş, bu işletmelerde yörenin insanı iş bulmuş, maddi yönden durumu iyileşen ve başka sektörlerde iş bulan yöre insanı bez dokumacılığını bırakmıştır. Son yıllarda Hacılar kumaşı tekrar canlandırılmaya çalışılmaktadır.*

Anahtar Kelimeler: *Hacılar, Kumaş, Bez, Kaput Bezi, Şoylama (Haşıllama)*

Art Contrıbutıng to Kayseri Industry; Hacılar Cloth

Abstract: *Hacilar is in the south of Kayseri, at the foot of Mount Erciyes. It is a district with an area of 61.3 km². It is on a rough terrain and has a continental climate. The first step of the Hacılar industry dates back to the 1940s. As a result of the weaving cooperative established in the district and the çulha (çulfalık) weaving looms becoming widespread in Hacılar, hood fabric, savanna, twill, kilt, diril and so on. With the weaving of fabrics, the first foundations of the industry were laid in the region. The highest quality hood cloths were woven on 2500 looms in the Hacılar district during the Second World War. Before 1950, fabric weaving was very important in the Hacılar region. In these years, fabrics were usually woven by men on hand looms with cotton threads taken from the Sumerian cloth factory in Kayseri. Women and children, on the other hand, worked in the bobbin winding process, helping the weaver to weave more fabric. Fabrics woven in white in the region are called "kabut or hood cloth", and checkered fabrics are called "tsar". The fabrics called tsar have been used by the women of the region in the form of upper garments such as coats until today. Longitudinally striped fabrics are called "diril or tiril". Clothes such as pajamas and shirts were obtained from these fabrics. Fabrics woven in black and white are called "kryzet". It is used as a table cloth. Weavings called savanna are used by laying on carpets in the region. In addition, during the winter preparations, bulgur is boiled, the soup is cut and dried on the savannah. With the establishment of textile factories, the demand for hand-woven cloths decreased, carpet and rug weaving took the place of fabric weaving in the region, and when fabricated carpets and rugs were put on the market, carpets and*

rugs in the region became almost non-woven. In addition, the people of the Hacilar region established businesses in Kayseri with the money they earned from the Hacilar cloth, the people of the region found jobs in these enterprises, the local people who improved their financial situation and found work in other sectors left cloth weaving. In recent years, efforts have been made to revive the Hacilar fabric.

Keywords: *Hacılar, Fabric, Cloth, Cloth Hood, Sizing*

1. GİRİŞ

Kayseri; Akkışla, Bünyan, Develi, Hacılar, İncesu, Kocasinan, Melikgazi, Pınarbaşı, Sarıoğlan, Sarız, Tomarza, Yahyalı, Talas, Özvatan, Felahiye ve Yeşilhisar olmak üzere 16 ilçeden oluşmaktadır[1]. Ankara ve Konya'dan sonra İç Anadolu'nun üçüncü büyük kenti ve sanayi merkezidir. Sanayicileri ve dokuyucuları ile öne çıkan Hacılar ilçesi, Kayseri'nin güneyinde, Erciyes Dağı'nın eteğinde yer alan engebeli bir arazi üzerine kurulmuş, karasal iklime sahip bir ilçedir (Bknz fotoğraf:1).

Fotoğraf:1-Hacılar ilçesinden genel görünüm.

Hacılar halkı, oğuzların kayı boyundandır. Daha önceleri, Adana yöresinde yarı göçebe şeklinde yaşarken, aralarında çıkan anlaşmazlık üzerine, önceleri yaylak olarak yaz aylarında geldikleri Erciyes'in eteklerine 15.yy.'da yerleşmişlerdir (Subaşı 1998:225). Hacılar aşireti, birkaç defa yer değiştirmiş, bugünkü ilçenin bulunduğu yerde, yerleşik hayata geçmişlerdir. Hacılar, 1931 yılında nahiye, 1990 yılında da Kayseri'ye bağlı ilçe olmuştur (Dulkadir 1985:10).

İnsanların dış etkenlerden korunmasını ve yaşadıkları çevrenin güzel bir şekilde döşenmesini sağlamak gibi önemli gereksinmelerini sağlayan dokumacılık, insanlığın en eski sanatlarındandır kuşkusuz (Genç 1997:8). Ekmek, su, hava kadar insanoğlunun diğer ihtiyaçları da giderek artmıştır. İlk insanlar, kendilerini soğuğa karşı bitkilerle korurken, zamanla bunun yerini işlenmiş hayvan ürünleri almıştır. Ayrıca; "değişik olsun, iyi görüneyim" içgüdüsü de her geçen gün insanoğlunu arayışa götürmüştür (Aytaç 1989:2).

Eski söyleyişi ile "tokımak" bugünkü söyleyişi ile "dokumak" sözü, tokmak kelimesinden kaynaklanan bir fiildir. Her hangi bir şeyi tokmaklayarak, tokmak ile döverek imal etmek anlamına gelmektedir. Osmanlı döneminin aşağı yukarı sonuna kadar, tokmak ile dövülmek suretiyle imal edilen kılıç ve benzeri silahlar için de halı, kilim vb. gibi tezgâhta iplik düğümleri bir tokmak ile sıkıştırılarak yapılan şeyler için de "dokumak" fiili kullanılırdı. Bugün ise bu tabir yalnız halı, kilim ve kumaş imal etmek için kullanılmaktadır. Ancak, şuna dikkat edilmelidir ki, tokımak (dokumak) sözünün kaynağı olan tokmaklamak sözü; sıkıştırmak, sıkılaştırmak anlamına da gelmektedir (Genç 1997:8).

[1]https://kayseri.csb.gov.tr/kayseri-hakkinda-i-768/22.08.2023 tarihli verilere göre.

Engebeli araziye sahip Hacılar ilçesinde, yeterli tarım arazisi bulunmadığı için yöre halkı, hayvancılığa ve 1935-1940'lı yıllarda ise bez dokumaya yönelmiştir. Hacılar yöresi; bez dokuyarak geçimini uzun yıllar bu sanattan sağlamış, Kayseri'ye tekstil atölyesi ve fabrikalarının kurulmasından sonra, bez dokumacılığını bırakarak kilim ve halı dokumaya yönelmiştir.

1.1. Hacılar Bezinin Tarihçesi: Hacılar ilçesinde bez dokumanın nasıl başladığı ile ilgili yöre halkı çeşitli bilgiler vermektedir. Bunlardan ilki, Hacılar doğumlu Hasan Hüseyin (Soyadı tespit edilemedi) beyin hanımı, Denizli Babadağ'dan gelin gelmiş, yöredeki kadınları toplayıp kumaş dokumayı öğretmiştir. Bir diğer görüş ise 1940'lı yıllarda, Hasan usta olarak bilinen kişi tarafından, Hacılar yöresine çulha (çulfalık) tezgâhın, Burdur'dan getirildiği yönünde yöre halkı bilgi vermektedir. Diğer bir görüş ise; Hacılar'ın varlıklı ailelerinden olan Ahmet Köker ve oğulları tarafından dokuma tezgâhlarının yöreye getirilerek tüm Hacılar halkı arasında bez dokumacılığının yaygınlaşmasını sağlamış olabileceği şeklindedir.

Hacılar ilçe merkezinde ve köylerinde hemen hemen her evde bez dokunmuştur. Varlıklı ailelerin evlerine, yevmiye karşılığında dokuyucuların gelip dokuma yaptığı belirtilmektedir[2]. Birden fazla tezgâhı olanlar ilçede zengin olarak gösterilmektedir. Hacılar sanayinin ilk adımı 1945'li yıllara dayanmaktadır. Hacılar dokumacılar kooperatifi, Kayseri'de dokumacılığın yaygınlaşması ve gelişmesi; iplik ve pamuklu dokuma ürünlerinin toptan ve daha ucuza elde edilmesi, dokunan bezlerin daha kolay pazarlanması gibi amaçlarla kurulmuştur (Kartın 2008:505). Dokumacılar kooperatifi ile dokuma tezgâhları, Hacılar'da yaygınlaşmış, yörede kaputbezi, savan, dimi kumaşlar dokunarak, sanayinin ilk temelleri atılmıştır (Özdemir 2003:8). Hacılar yöresi bez dokuyarak kazandığı paralarla, önce atölyeler kurmuş, atölye ve bez dokumacılığından kazanılan paralarla; Kayseri Organize Sanayi bölgesinden araziler almış, fabrika binaları yaptırmış, fabrikaların içine makinalar almıştır. Hacılar bezi önce Hacılar ekonomisine, sonra Kayseri ekonomisine önemli katkılar sağlamıştır. Hacılar yöresi insanları, Kayseri'de iş yerleri kurup, bu iş yerlerinde yörenin insanları iş bulunca, yörede bez dokumacılığı giderek azalmış, günümüzde ise bu kumaşı merak edenlere tezgâhta göstermek amacıyla dokunmaktadır. Yöredeki insanlarda bezlerin dokunduğu iplikler, tezgâh ya da tezgâh parçaları, masura vb. malzemeler hala bulunabilmektedir. Hacılar bezi, yörede satılmak, günlük hayatta kullanmak, çeyizlere konmak için dokunduğundan yöre halkında bezden yapılmış ürünler mevcuttur.

"Kazım YEDEKÇİOĞLU, 1949 yılında Erciyes Halkevleri Dergisinin 73. sayısında, Hacılar kumaş sanatı ile ilgili şu bilgileri vermektedir: "Yazın amelelik, taş kırıcılık, ustalık vb. yapan Hacılar halkı, kışın boş durmaz, el tezgâhları ile bez dokur. Bugün köyde 482 ortaklı bir dokumacılar kooperatifi mevcuttur. Bu kooperatifin 1374'ü köyde, 482'si de hariçte 1856 tezgâhı vardır. Her tezgâh günde ortalama olarak 25-30 m. bez dokumaktadır. Bu, günde 20 bin; yılda da 1 milyon metre bez eder. Bu yekûn bir bucak için küçümsenmeyecek bir sanayi faaliyetidir. Bazı tezgâhlar ince tülbent de dokumaktadır. Hacılar'ın bezini İstanbul kapışarak alır; bezi boyar, silindirler, Kayseri'ye, tüm Anadolu'ya tekrar satarlar (Baktır 2006:58)".

1.2. Dokumasında Kullanılan Malzemeler: Dokuma Tezgâhı, çıkrık, teçce (tekçe), makara, kazan, un, şoylama ocağı, çezgi dolabı ve iplik, hacılar bezinin dokunmasında kullanılır. Ayak üzerine kurulan dokuma tezgâhları, mamer, sermin tefe, tarak, kücü (gücü) ile ön ve arka ayakların üzerine sabitlenmiş olan tefeyi taşımaya yarayan iskeleden oluşur. Çok renkli dokumalarda, gücü (kücü) sayısı ve gücülerin aşağı yukarı hareket etmesini sağlayan ayakların (pedalların) sayısı artar. Dört ayaklı tezgâhlarda, ayaklar gücülere sağlam ipliklerle tutturulmuş vaziyettedir. Gücüler, ayakların yanı sıra aynı zamanda yukarıda düzen ağacına da bağlanır.

1950 yıllarından önce, Hacılar yöresinde kumaş dokumacılığı ön planda idi. Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası, Birinci Beş Yıllık Sanayileşme Planı (1934) kapsamında kurulmuştur[3]. O yıllarda faaliyette bulunan Sümer bez fabrikasından alınan pamuk ipliklerle (Bknz Fotoğraf:2), el tezgâhlarında, kumaşlar; genellikle erkekler tarafından dokunurdu. Kadın ve çocuklar ise masura sarma işleminde çalışarak, dokuma yapan kişinin daha fazla kumaş dokumasını sağlarlardı[4].

---

[2] Mustafa EJDER; 1960 Hacılar doğumlu, halı esnafı. 22.08.2023 tarihinde verdiği bilgilere göre.

[3] https://blomand.gen.tr/s%C3%BCmer-bez-fabrikas%C4%B1/20.08.2023 tarihinde alınan verilere göre.

[4] Nuh Mehmet ÖZCAN; 1942 Hacılar doğumlu, 2010 yılında verdiği bilgilere göre.

Fotoğraf:2-Bez dokumasında kullanılan pamuk iplikler

Hacılar bezi, hemen hemen her evde en az bir tezgâhta dokunmuştur. Bir evde iki tezgâhın olması, halkın gözünde zenginlik göstergesiydi.

1.3. Çözgü İpinin Hazırlanması: Tezgâha çözgü çözülmeden önce, çözgü iplerinin hazırlanması gerekir. Dokumanın kaliteli olması için dokumada kullanılacak iplerin numarası da önemlidir. 6 numaralı iplik kalın, 24 numaralı iplikler en incedir. İpler ne kadar ince kullanılırsa, kumaş o kadar kaliteli olur. Bobin şeklinde satın alınan ipler, tekçe (tece/teçce) adı verilen alete sarılır (Bknz Fotoğraf:3).

Fotoğraf:3-Teçce/Tekce

Tekçe döndürülerek bobindeki ipler çile haline getirilir (Bknz Fotoğraf:4).

Fotoğraf:4-Çile

Hangi ebatta dokuma yapılacaksa o ebada yetecek kadar çile hazırlanır (Bknz Fotoğraf:5).

Fotoğraf:5-Bobinlerin çile haline getirme işlemi.

Çile haline getirilen ipler (Bknz Fotoğraf:6), şoylama (haşıllama) işlemine tabi tutulur. Şoy; un ve su karıştırılarak elde edilen bir sıvıdır. Şoyun iplere uygulanmasına ise "şoylama (haşıllama) denir (bknz Fotpğraf:6).

Fotoğraf:6-Şoylama işlemi

Şoylama iki şekilde yapılır. Birincisinde; nişasta unu veya normal un, suyla birlikte kazana konur, hamur olana kadar pişirilir, istenilen kıvama gelince kazan ateşten indirilir. İpler geniş bir leğen içerisine düzgünce yatırılır. Şoy adı verilen hamur, iplerin her tarafına işleyecek şekilde dökülür, çaput sarılmış bir ağaç yardımı ile ipler iyice bastırılır, sabaha kadar bekletilir. İkincisinde ise; Ocağın üzerine kurulan kazana su konulur, içerisine yeteri kadar un katılarak karıştırılır, kaynatılır, şoy elde edilir. Şoyun içine iplikler bastırılır. Bu işlem yarım saat kadar sürer. Şoyun ipin her yerine işlemesi sağlanır, ipin sertleşmesi beklenir. İpler hangi şekilde şoylanırsa şoylansın, kazanda ya da leğende şoylanan ipler; gölge bir yere gerilen iplerin üzerine itina ile serilir, beklemeye bırakılır. Daha sonra buradan alınan ipler, güneşli bir yere asılarak kurumaya bırakılır, iplerin birbirine yapışmaması için bir iki saat arayla değnek yardımı ile dövülerek iplerin araları açılır, şoylanan iplerin üzerinde göze çarpan hamur kalıntıları varsa iplerden alınır. Şoylanan ipler iyice kuruduktan sonra çileler (gelepler) iki el arasına alınarak güzelce çırpılır ve böylece iplerde kalan unlarda iplerden uzaklaştırılır. Çırpılan gelepler, örtülerin arasına konularak bir gün de burada bekletilir. Şoylama işlemine tabi tutulan iplikler sertleşir, böylece tarak ve gücünün hareketlerinden tüylenmez, ipler sağlamlık kazandığından dokuma sırasında kolay kolay kopmaz, büzülmez ve daha rahat dokuma yapılır[5]. Şoylama işlemi uygulanan iplerle dokunan bezlerin ömrü daha uzun olur. Bezler, renkli ipliklerle dokunacaksa ipler, şoylama işleminden sonra boyama işlemine tabi tutulur. İçleri su ile dolu olan boyama kazanlarına veya boya tenekelerine atılan iplerin üzerine çarşıdan alınan hazır boyalar yeterli miktarda katılır. Boyanın daha iyi tutması içinde üzerine limon tuzu, turşu suyu ve tuz eklenerek belli bir süre kaynatılır. Boya kabından alınan ipler daha sonra kurumaya bırakılır ve sonrada çözgü hazırlanır. Daha çok kara boya ile hazırlanan iplerden "kırzet" adı verilen kumaşlar dokunur. Hacılar kumaşında önceleri genellikle siyah-beyaz ya da kırmızı-beyaz renkler birlikte kullanılarak dokunurdu.

1.4. Çözgünün Tezgâha Çözülmesi: Şoylama işleminden sonra çileler tekçe üzerine takılır. Tekçe üzerindeki gelepten ipin ucu alınarak çıkrığa takılmış olan kaleme veya masuraya tutturulur (Bknz Fotoğraf:7).

Fotoğraf:7-Masura

"Naran" adı verilen ip yardımıyla çevrilen çıkrık, tekçe üzerindeki ipleri, çözgü için kaleme, dokuma içinde masuraya sarar. Sarma işlemi çok sıkı bir şekilde yapılmazsa dokuma sırasında "pükleme" denilen ipin masuradan sıyrılması sorunu yaşanır. 90 veya 100 cm. eninde ki dokumalarda ne kadar çözgü kullanılacaksa o kadar kalem sarılarak çözgüye hazır hale getirilir.

Önceden hazırlanmış olan iskele üzerine çözgü ipleri, belli sayıdaki kalemlerden alınarak bir avuçta toplanır, uç kısmı tezgâh üzerindeki çivinin birine takılır. 36–40 m. civarında bir top oluşur. İpler sıra ile tek tek çapraz (bir alt bir üst olmak üzere) olarak gücü, tefe mili ve tarakların arasından dikkatlice geçirilerek hazırlanır. Taraklar arasından geçirilen ipler, sermin ağacının kanallarından geçirilir.

[5] Fatma ÖZCAN'nın 2011 yılında verdiği bilgilere göre.

Çözgünün boşta kalan ucu ise arka ve üst mamerden geçirilip gerginleştirildikten sonra belli bir düzende 3-4 ayrı top olacak şekilde toplanarak tezgâhın 1-2 m. üst kısmında bir yere gerginleştirilerek bağlanır veya iplerin ucuna ağırlıklar bağlanarak gerginleştirilip yukarıdan aşağıya bırakılır. Bu asılan çözgü dokuma işi gerçekleştikçe ara ara tezgâha doğru kaydırılır.

1.5. Bezin Dokunması: Hacılar'da, kadınlar dokumaya başlarken "elimi kuş eyle" diyerek dokumaya başlarlar böyle diyerek dokumaya başlanırsa, dokumanın kolayca üreyip en kısa zamanda biteceğine inanılır. Dokumaya başlarken dışardan eli ağır, uyuşuk biri gelirse dokumanın yavaş ilerleyeceğinden korkulur, salı günü sallanır düşüncesiyle yeni dokumaya salı günleri genelde başlanmaz. Bezler ayaklı/pedallı tezgâhlarda dokunur (Bknz Fotoğraf:8).

Fotoğraf:8-Pedallı tezgâh

Tezgâhın ön tarafına kem gözlerden korusun düşüncesiyle nazarlık asılır. İki ayaklı tezgâhlarda dokuma işi en kolay olanıdır. Dokuyucunun bulunduğu yer çukurdur ve dokuyucu dokumayı genellikle ayakta yapar. Dokuma işlemini yapan kişi sırayla bir sağ bir sol ayağını kullanarak gücüleri hareket ettirir. Bu esnada açılan ağızlıkdan sağ el ile mekiği karşı tarafa geçirip, sol el ile tarağı kendine doğru çekerek atkı ipliğini sıkıştırır. Tekrar ayakları ile gücüleri hareket ettirerek bu sefer mekiği sol eli ile ters tarafa atar, sağ el ile tarağı çeker ve dokuma işlemini bu şekilde sistemli olarak devam ettirir. Dokumayı yapan kişi dokuma sırası ilerledikçe dokunan kısmı, tezgâh üzerinde bulunan sermin ağacına sarar, çözgünün gergin durmasını sağlayan sermin demirini yuvasından çıkartır. Dokumanın karşı tarafında ağırlıklarla bağlı olan çözgü iplerini ise dokumanın sarılacağı kadar bırakır. Gevşeyen dokuma sermin ağacına sarıldıktan sonra, önce sermin demiri yerine takılır. Ağırlıklar tekrar yerine konarak çözgüler yeniden gerginleştirilir ve dokuma işlemine devam edilir.

Dört ayaklı tezgâhlarda yapılan dokuma işlemi zordur ve çok dikkat gerektirir. Ayaklar sıra ile birbirini takip eder. Dokuma sırasında hata olursa düzeltmesi zor olur. Dört ayaklı tezgâhlar genellikle renkli dokumalar için kullanılmaktadır. Kumaş renkli dokunacak ise bu daha çok emek ve vakit demektir[6].

Hacılar bez dokumalarının satılanları büyük çoğunluğu beyaz olur. Hacılar yöresinde hemen hemen bütün yöre halkı kumaş dokuduğundan; dokunan kumaşlar Hacılar'da satılamaz, Kayseri ve İstanbul'a gönderilirdi. Genellikle de dokuyan değil kumaşları pazarlayanlar kâr elde ederlerdi.

14-16 Şubat 2011 tarihlerinde, ERÜ Mustafa Çıkrıkçıoğlu Meslek Yüksekokulu Geleneksel El Sanatları Bölümü'den Öğr. Gör. Dr. Zahide ŞAHİN Koordinatörlüğünde, ERÜ Sabancı Kültür Sitesi Sergi Salonunda "Kayseri'de Geleneksel Sanatlarımızı Yaşatan Ustalarımız" çalıştayı gerçekleştirişmiştir. Çalıştayda; Kayseri ve ilçelerinde, geleneksel sanatlarımızı yaşatan ustalara ve uyguladıkları sanat eserlerine yer verilmiştir. Çalıştay; Geleneksel Sanatlarımızı yaşatan ustalarımıza ve kaybolan

[6] Ferman KAKİLLİOĞLU 2011 yılında verdiği bilgilere göre.

mesleklere dikkat çekmek amacıyla düzenlenmiştir. Bu çalıştayda Hacılar yöresi kuımaş dokuma sanatını Sayın Mehmet GÜRLAŞ göstermiştir (Bknz Fotoğraf:9). Mehmet GÜRLAŞ, 1938 yılında Hacılar'da doğmuştur. İlkokul mezunudur. Mehmet Usta 1952-53 yıllarında kumaş dokuma sanatını ağbeylerinden öğrenmiştir. Uzun yıllar kumaş dokuyan usta, bu sanata ilginin azalmasından sonra yörede bulunan birçok kişi gibi kumaş dokumayı bırakıp, halıcılık sanatına yönelmiştir. Hacılar kumaşını canlandırma projelerinde usta severek elinden geleni yapmış yakın zamanda da vefat etmiştir.

Fotoğraf:9-Mehmet Gürlaş usta

1.6. Hacılar Bezinin Kullanım Alanları: Hacılar bezi (kumaşı); Hacılar ilçesinin giyim kültüründe, çeyiz geleneğinde, bebek kıyafetlerinde, kefenlerde, okul önlüklerinde, ev döşemesinde, mutfafta kısacası hayatın hemen her alanında yöre ihtiyacını karşılamış aynı zamanda yöre halkı bu bezleri satarak gelir elde etmişlerdir.

1.6.1. Kaput (Amerikan) Bezi: Yörede beyaz dokunan kumaşlara "kabut veya kaput bezi" denilmektedir. Kaput bezinin dokunmasında kullanılan iplikler şoylanır. Genellikle kaput bezi dokumalarının eni 90 cm. veya 1m.olur. Bir günde 8-10 m. dokunabilmektedir. Hacılar'da daha çok kaput, tırpani, adı verilen kumaşlar dokunur, bunlar yorgan içi, iç giyim kumaşları olarak kullanılır. Hacılar yöresi için Kaput bezi büyük önem taşır, çeyiz sandıklarında anneden kıza yadigâr olarak mutlaka kumaş verilirdi (Bknz Fotoğraf 10-11). Hacılar ilçesinde 2. Dünya savaşı yıllarında 2500 dokuma tezgâhında en kaliteli kaput bezleri dokunmuştur (Tekin 2005:67).

Fotoğraf:10-Çeyizlik kumaş üzerine kanaviçe işleme

Fotoğraf:11-Çeyizlik kumaş üzerine kanaviçe işleme

1.6.2. Diril (Tiril) Bezi: Boyuna çizgili kumaşlara "diril veya tiril" denilmektedir. Diril kumaşların genellikle eni:87cm; boyları 2.84 cm. olur. Farklı renklerde diril/tiril kumaş dokunurdu (Bknz Fotoğraf:12). Bu kumaşlardan; pijama, gömlek gibi kıyafetler ve bir zamanlar kadınların çok kullandıkları makarna çar ya da çar denilen ürünler yapılırdı (Bknz Fotoğraf 13). Makarna Çarlar; siyah-beyaz veya lacivert-beyaz renklerden küçük kareler şeklinde dokunurdu[7].

[7] Ayşe BAYAR'ın 2013 yılında verdiği bilgilere göre.

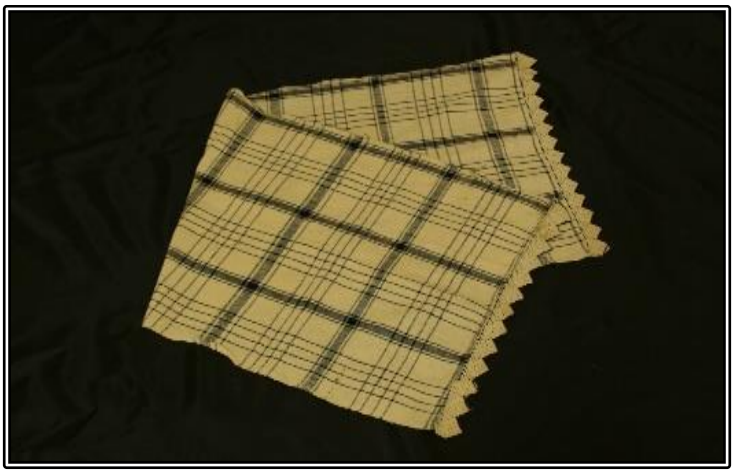

Fotoğraf:12-Çeyiz için hazırlanan havlu örneği

Fotoğraf 13-Çar

Yörenin kareli "çar" adı verilen kumaşları ünlüdür. Çar denilen kumaşlar iki parça halinde dokunur, sonra birleştirilip dikilir ve kare formunda kumaş elde edilir. Çarın eni 1.78cm, boyu 2.18 cm'dir. Kadınlar manto gibi üst giysisi şeklinde kullanırlar. Çar dokumaları, üst giysisi şeklinde kullanan kadınlara Hacılar yöresinde az da olsa rastlanır.

1.6.3. Savan: dokumalar yörede halıların üzerine serilerek kullanılır. Ayrıca bağları ile ünlü yörede meyve sebze bol yetişir be bu ürünlerden kışlık hazırlıklar elma, armut vb. dilimlenir bu dilimler güneşte savana serilerek kurutulur, yine yörede bulgur kaynatılır, çorba kesilir savan üzerine serilir.

1.6.4. Kırzet: Siyah ve beyaz renkte dokunan kumaşlara "kırzet" denir. Sofra bezi şeklinde kullanılır, okul önlükleri ve erkek pantolonları dikilirdi (Bknz Fotoğraf:14).

Fotoğraf: 14-Kırzet bezi örnekleri

2. Hacılar bezini canlandırmak için günümüzde yapılan dokumalar: Hacılar ilçesinde halkeğitim merkezinde yörenin bezini yaşatmak için kurs açılmış, 2011-2012 yıllarında Hacılar bezi dokuma ustası Mehmet Gürlaş, açılan kursta bez dokumalar yapmış (Bknz Fotoğraf:15), kursiyerler ustanın dokuduğu kumaşlara boyama, işleme, dikiş gibi uygulamalarla ürüne dönüştürmüştür.

Fotoğraf:15-Son yıllarda dokuna kumaş örneği

3. SONUÇ

Anadolu'da hemen hemen her yörenin kendine özgü dokumaları vardır. Geleneksel bez dokumacılığı Anadolu'da çeşitli alanlarda kullanılmış ve genellikle üretildiği yerlerle anılmıştır. Bu yörelerden örnekler şu şekilde verilebilir: Şile bezi (İstanbul), Karacakılavuz bezi (Tekirdağ), Elpek bezi (Zonguldak), Buldan bezi (Denizli), Rize bezi, Kutnu Kumaş dokumacılığı (Gaziantep) gibi. Bu yörelerde dokunan kumaş dokumacılığı oldukça başarılıdır ve yöreler kumaşları ile kendini tanıtmakta, kumaş dokuyarak yöresel el sanatlarını yaşatmakta, yöre halkının geçim kaynağı kumaş dokumacılığı olabilmektedir. Hacılar'da hemen hemen her evde dokuma tezgâhlarının olduğu bilinmektedir. Teknolojinin gelişmesiyle el tezgâhları önemini yitirmiş ve kumaş dokumacılığı unutulmaya yüz tutmuştur. Hacılar bezinin dokunduğu pedallı tezgâhlarının birçoğunun atıl durumdadır. Çalışır durumda olan bir adet tezgâhın, Hacılar Belediyesi Kültür Müdürlüğünce koruma altında alındığı ve Belediye bağlı sergi salonunda sergilendiği görülmüştür. Tezgâhta, Hacılar bezi dokumacılığını gösteren bir görevli bulunmaktadır.

Teknolojinin ilerlemesi ile birlikte, Hacılar kumaş dokuma sanatı yerini ticaret ve sanayiye bırakmıştır. Bir zamanlar Hacılar yöresinin geçim kaynağı olan hatta birçok işletmenin kurulmasına kaynak sağlayan Hacılar kumaş dokuma sanatı teknolojik gelişmelerden sonra dokunmamıştır (Ensari 2022:1).

Sanayi siteleri ve büyük organize sanayi bölgeleri sanayi sektörünün altyapısı olarak değerlendirilebilir8. Türkiye'nin en önemli markalarını bünyesinde barındıran holdingler ve şirketler Hacılar'lı iş adamları tarafından hayata geçirilmiş. İSO verilerine göre Kayseri'deki ilk 15 firma içinde 8'i Hacılar ilçesindendir. Hacılar'lı iş insanlarının sahip olduğu fabrikalar; fiber optik kablodan, yatağa, mobilyadan, makinaya, seramikten, elektrikli ev aletlerine kadar geniş bir ürün gamıyla, dünyanın dört bir yanına ihracat gerçekleştirmektedir.

Hacılar yöresinde yaşayan yeni nesil; yörelerinde böyle bir sanatın varlığından bile habersizdir. Yerel yönetimler, son yıllarda Hacılar kumaş dokuma sanatı tekrar canlandırılmaya çalışılmaktadır. Hacılar kumaşından hediyelik eşyalar üretilmektedir. Günümüzde genellikle tek renk dokunmaktadır. Kumaşların üzerine boyama, kurdele nakışı, Maraş işi vb. tekniklerle desenler yapılmaktadır.

Kumaştan elde edilen paralarda yöre halkı fabrikalar kurmuş, fabrikaların içine teknolojik makineler almıştır. Kayseri'nin sanayi şehri olmasında dokumacılıktan kazanılan paralar önemli yer tutmaktadır. Hacılar yöresinde yapılan araştırmalarda, bez dokumayı bilen yaşlı usta sayısının bir elin parmaklarını geçmediği, usta-çırak ilişkisine dayanan bu sanatta çırak yetişmediği, yeni neslin bu sanatın adını bile bilmediği tespit edilmiştir. Unutulmaya yüz tutmuş geleneksel el sanatlarımızdan olan ve öz kültürümüzü yansıtan Hacılar bezinin, somut olmayan kültürel miras listesine alınmasını sağlayıp, gelecek nesillere aktarılmasını, geleneksel özelliklerinin korunarak çağdaş tasarımlarla yaşatılması önemlidir.

4. KAYNAKÇA

[1] Anonim (1998). Kayseri Valiliği Milli Eğitim Müdürlüğü; Cumhuriyetimizin 75. yılında Kayseri Eğitim Belgeseli, Kayseri, s. 153.

[2] Aytaç, Çetin (1989). El dokumacılığı, Ankara, s.1-2.

[3] Baktır, Ahmet (2006). Belgelerle Hacılar (3), Hadak (Hacılar Dağcılık ve Kış Sporları Merkezi Yayın Organı), Kasım Sayı:9, s. 58-59.

[4] DULKADİR, Hilmi (1985). Mut ve Çevresinde Milli El sanatlarımız; (Istar Dokuma), Dokuma Tekniği, Çeşitleri, Milli Gelenek, Görenek ve Sanatları Serisi:1, Ankara, s.10.

[5] Ensari, Oktay (2022). "Havası Sert, İnsanı Mert" Hacılar, Sanayici Diyarı, Ekoomim.com/Köşe Yazısı 05.05.2022.

[6] Genç, Reşat (1997). Kaşgarlı Mahmud'a göre XI. Yüzyılda Türklerde Dokuma ve Yaygı işleri, Arış Üç Aylık Halı, dokuma ve İşleme Sanatları Dergisi, Yıl:1, Sayı:3 Ankara, s.8.

[7] Kartın, Cengiz (2008). Hacılar Dokumacılar Küçük Sanat Kooperatifi Şirketi'nin Kuruluşu ve Dokumacılığın Hacılar'daki Yeri, I. Hacılar Sempozyumu Bildiri Kitabı, Kayseri, s. 505.

[8] ÖZDEMİR, Beste Nigar (2003). Hacılar'ın Yazgısı, Büyük Hacılar, Kayseri Hacılar İlçesi Kültür, Ekonomi ve İletişim Platformu, Sayı:1, s.8.

[9] Subaşı, Muhsin İlyas (1998). Dünden Bugüne Kayseri, Geçit Yayınevi, 4. Baskı, s.225.

[10] Tekin, Osman (2005). Hacılar'ın Başarı Hikâyesi, Hadak (Hacılar Dağcılık ve Kış Sporları Merkezi Yayın Organı), Nisan, Sayı:6, s. 67.

[11] https://kayseri.csb.gov.tr/kayseri-hakkinda-i-768/22.08.2023 tarihli verilere göre.

[12] https://blomand.gen.tr/s%C3%BCmer-bez-fabrikas%C4%B1/20.08.2023 tarihinde alınan verilere göre.

CANLI KAYNAKLAR

[1] Ayşe BAYAR'ın 2013 yılında verdiği bilgilere göre.

[2] Fatma ÖZCAN'nın 2011 yılında verdiği bilgilere göre.

[8] https://kayseri.csb.gov.tr/kayseri-hakkinda-i-768/22.08.2023 tarihli verilere göre.

[3] Ferman KAKİLLİOĞLU 2011 yılında verdiği bilgilere göre.

[4] Mustafa EJDER; 1960 Hacılar doğumlu, halı esnafı. 22.08.2023 tarihinde verdiği bilgilere göre.

[5] Nuh Mehmet ÖZCAN; 1942 Hacılar doğumlu, 2010 yılında verdiği bilgilere göre.

Makale id= 150

Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0002-0161-8748

Kargo Firmalarına Yönelik Şikayetlerin İçerik Analizi: Aras ve Yurtiçi Kargo Örneği

Dr. Öğretim Üyesi Yasin Gültekin[1]
[1]ÇOMÜ

Özet: *Günümüzde üretim ve tüketim noktaları arasında mesafelerin artması, tedarik zinciri yönetiminin öneminin ortaya çıkması ve özellikle de e-ticaret alışverişlerine olan yönelimin her geçen gün daha da yükselmesi kargo firmalarının üzerlerine düşen sorumluluk ve görevleri artırmaktadır. Rekabetin yoğun yaşandığı bu süreçte kargo firmalarının müşterilerinin şikayet ve önerilerini dikkate alarak müşteri memnuniyetlerini artırmaları gerekmektedir. Bu çalışmanın amacı müşterilerin özellikle son bir yıl içinde kargo firmaları ile yaşadıkları sorunları inceleyerek, bu husustaki beklenti ve isteklerini anlamaktır. Bu doğrultuda çalışmada Türkiye'nin önde gelen iki kargo firması olan Aras Kargo ve Yurtiçi kargo firmalarına sikayetvar.com sitesi üzerinden yapılan şikayetlerin analiz edilmesi amaçlanmıştır. Ulaşılan toplam 2242 şikayet içerik analizi ile irdelenmiştir. Sonuç olarak özellikle "Yanlış adrese teslimat", "Adrese teslimatın yapılmaması" ve "Geç teslimat" gibi teslimat süreçlerinde yaşanan sorunların yoğun olarak şikayetlere yansıdığı tespit edilmiştir. Bunun yanında iki büyük firma arasında şikayet konularının kayıp oranı ve fiyatlandırma politikası gibi alanlarda farklılaştığı görülmektedir.*

Anahtar Kelimeler: *Kargo, Müşteri İlişkileri, Şikâyet Yönetimi Abstract*

Content Analysis of Complaints Against Cargo Companies: Example of Aras and Yurtiçi Kargo

Abstract: *The increasing distances between production and consumption points, the emergence of the importance of supply chain management and especially the increase in e-commerce shopping day by day increase the responsibilities and duties of cargo companies. In this period where competition is intense, cargo companies need to increase customer satisfaction by taking into account the complaints and suggestions of their customers. The aim of this study is to understand the problems, expectations and requests of customers with cargo companies, especially in the last year. In this direction, It is aimed to analyze the complaints made to two of Turkey's leading cargo companies which Aras Kargo and Yurtiçi cargo companies, through the website sikayetvar.com. A total of 2242 complaints were examined through content analysis. As a result, it has been determined that the problems experienced in the delivery processes such as "Delivery to the wrong address", "No delivery to the address" and "Late delivery" are reflected in the complaints intensively. In addition, it is seen that the complaint issues between the two big companies differ in areas such as damage rate and pricing policy.*

Keywords: *Cargo, Customer Relations, Complaint Management*

1. KARGO HİZMETİ

Türk Dil Kurumu'na göre kargo kelimesi "uçak, gemi vb. bir taşıtla taşınan eşya, yük, bir yerden bir yere yük veya posta taşıyan şirket, bu şirketin taşıdığı yük veya posta, kargo paketi" anlamlarına gelmektedir (sozluk.gov.tr, 2023). Kargo taşımacılığı, taşınması gereken yükün, birtakım kurallar ve sorumluluklar çerçevesinde bir noktadan başka bir noktaya taşınması olarak ifade edilebilir (Karagöz vd. 2019). 1980'li yıllarda Türkiye'de sosyo-ekonomik alanlarda yaşanan hızlı değişim ile birlikte geleneksel posta taşımacılığına alternatif yeni bir sektörün ortaya çıkması neredeyse bir zorunluluk haline gelmiştir. Kargo taşımacılığı gerek özel gerek kamu ve gerekse bireysel gönderilerin hızlı ve güvenli taşınması ilkesi ile hareket ederek ülkemizde taşımacılık sektörünün yeniden dizaynına katkı

sağlamıştır (Deniz ve Gödekmerdan, 2011).

Ülkemizde günümüzde çok sayıda kargo şirketi faaliyet göstermekte olup bu şirketler arasında faaliyetlerine başlayan ilk özel kargo şirketi 1982 yılında kurulmuş olan Yurtiçi Kargo'dur (Tanyaş, 2004). Yurtiçi kargo şirketinin kurulmasını takip eden yıllarda kargo hizmeti sektörü önemli bir ihtiyacı karşılamaya dönük olarak sürekli gelişme göstermiş ve pek çok kargo şirketi kurularak faaliyetlerine başlamışlardır. Kargo taşımacılığı tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de son yıllarda oldukça önemli gelişme göstermiştir. Özellikte elektronik ortamda alışverişin hızla artması ile birlikte kargo şirketlerine duyulan ihtiyaç da giderek artmıştır.

1.1. Müşteri İlişkileri

Müşteri ilişkileri ve bu ilişkilerin yönetimi, ticari kuruluşlar için kritik bir unsurdur çünkü müşterilerin memnuniyetleri ve yeniden satın alma davranışları önemli ölçüde buna bağlıdır. Günümüzde özellikle sosyal medya platformları, müşteri memnuniyeti ve geri bildirimleri ölçme açısından işletmelere önemli geri bildirimler sunmaktadır (Israeli, Lee ve Karpinski, 2019). Bu bağlamda gerek sosyal medya üzerinden yapılan eleştiri ve şikayetler ve gerekse diğer dijital ortamlardaki şikayetler ve geri bildirimler müşteri ilişkileri açısından fırsat olarak değerlendirilmeli ve mutlaka bu konuda bir iletişim ve çözüm mekanizması geliştirilmelidir.

1.2. Şikayet Yönetimi

Dijital iletişim, insanların iletişim kurma şeklini hızla değiştirmiştir. Sosyal medyanın yaygınlaşmasıyla birlikte, insan iletişiminin giderek artan bir oranda geleneksel yüz yüze ortamdan çevrimiçi ortama kaymıştır (Jenkins-Guarnieri, Wright ve Johnson 2013). Aynı biçimde müşteri öneri ve şikayetleri ile ilgili çeşitli dijital platformlar bu gereksinim için faaliyet göstermekte ve müşterilere hızlı ve kesintisiz iletişim imkanı sunmaktadır. Türkiye'de özellikle şikayetvar.com web sitesi müşteri şikayetleri konusunda önemli bir gereksinimi karşılamakta ve çoğu müşteri, aldığı ürün veya hizmetten memnun kalmadığında bu siteye başvurarak şikayetini kolayca ifade edebilmektedir.

Müşteri şikayetleri herhangi bir işletmenin kaçınılmaz bir parçasıdır. Önde gelen şirketlerin çoğu müşterilerine kusursuz ürün veya hizmetler sunmaya ve dolayısıyla şikayetleri en aza indirmeye çalışırken, iyi yönetilen bir müşteri şikayet sisteminin varlığı, şirketlerin tekliflerini iyileştirmek ve devam etmek için yararlanabilecekleri önemli müşteri verilerinin kaynağı olabilir (Ayoub, 2020). Ancak iyi bir şikayet yönetim sistemi kurulursa şirketler şikayetlerde yer alan "Müşterinin Sesi" verilerinden yararlanabilir. Müşteri şikayetlerini yeterince ele almak, daha fazla müşteri memnuniyeti ve sadakati ile sonuçlanmaktadır (Zairi, 2020).

2. GEÇMİŞ ÇALIŞMALAR

Kargo taşımacılığı ile ilgili şikayetler üzerine yapılmış geçmiş çalışmalara bakıldığında; Deniz ve Gödekmerdan (2011) kargo taşımacılığında müşteri şikayetleri ile ilgili yaptıkları araştırmada kargonun yanlış adres ve kişiye teslim edilmesi, kargonun hasar alması, kargonun kaybı, gecikmeler, fazladan ödeme çıkarılması ve iade sorunları gibi şikayetlerin ön plana çıktığı görülmüştür. Atmaca ve Turğut (2015) kargo şirketi seçim kararında etkili olan unsurlara dair yaptıkları araştırmada fiyat, kargonun kaybolması, paketin zarar görmesi ve istenildiğinde ulaşılabilmesi gibi kriterlerin öne çıktığı tespit edilmiştir. Yanar vd. (2017) sikayetvar.com'da 2017 yılında müşteri şikayetlerini içerik analizi ile incelemiştir. Araştırma sonuçlarına bakıldığında; en fazla paylaşılan üç şikayetin konusu sırası ile; hizmetin zamanında yerine getirilmemesi, zamanında teslimatın yapılmaması ve hizmet kalitesinin yetersiz olması olarak belirtilmektedir. Çakmak ve Özkan (2017) tarafından yapılan diğer bir çalışmada müşterilerin kargo firmalarından beklentilerinde; ürünün açılıp kurcalanmaması, kargonun doğru zaman ve yere teslimi, kargonun eksiksiz teslimi gibi konular vurgulanmıştır. Karagöz vd. (2019) kargo firmalarının tercih nedenlerine dair yaptığı ölçek geliştirme çalışmasında; 12 faktörlü bir yapı ortaya konmuştur. Bunlar sırasıyla; Firma Kalitesi, fiyatlandırma, müşteri memnuniyet çabaları, teknolojiye adaptasyon, çalışma koşulları, ulaşılabilirlik, fiziksel görünüş, teslimat süreci, gizlilik ve güvenilirlik politikası, takip bilgi sistemi, çalışanların tavırları gibi başlıklardır. Burucuoğlu ve Yazar (2020) kargo firmalarına yönelik şikayetler üzerine yaptığı araştırmada ise; şikayetlerin en fazla adrese teslimatın yapılmaması, adreste bulamama, personelin olumsuz tavırları ve teslimatın yapılmaması gibi konular olduğu görülmüştür. Atılgan ve Yoğurtçu'nun (2021) Twitter üzerinden kargo firmalarına yönelik

görüşler ile yaptığı araştırmada ise en sık kullanılan kelimelerin “uzak” “kal” ve “engel” olduğu belirlenmiştir.

3. YÖNTEM

Bu çalışma nitel araştırma tekniklerinden içerik analizi gerçekleştirilmiştir. Öncelikle www.sikayetvar.com web sitesi aracılığı ile Aras Kargo ve Yurtici Kargo’ya ait erişime açık müşteri şikayetleri incelenmiştir. Şube sayıları Aras kargo 846 şube Yurtiçi 800 şube, Google arama refarans alınarak kargo firmalarının internet sitelerinin ziyaret edilme sıklıklarına bakıldığında en fazla aylık bazda yaklaşık 10 milyon kez ziyaret edilen Aras kargo ile 8 milyon ziyaretçi ile Yurtiçi kargo ilk iki de yer almaktadır (Lojiport, 2023). İnternet sitelerinin ziyaretçi sayılarına bakılarak bu iki firmanın en popüler iki kargo firması olduğu belirtilebilir. Şikayetvar sitesinde 14.08.2022- 14.082023 gerçekleşen şikayet başlıkları ele alınmıştır. Toplamda erişim sağlanan Aras kargoya ait 2093 şikâyet ve Yurtiçi kargoya ait 149 şikayet ile toplamda 2242 veri araştırmaya dahil edilmiştir. Bu araştırmada yıl, firma, şikâyet konu sayısı (5) kısıtı konmuştur. Veriler içerik analizi ile analiz edilmiştir. İçerik analizi eldeki metinlerden oluşturulan temaların çıkma sıklıklarını belirlenmesi için kullanılan bir analiz tekniğidir (Drisko ve Maschi, 2016). Lojistik ve pazarlama alanında uzman akademisyenlerin görüşleri doğrultusunda araştırmada kullanılacak nihai kodlar belirlenmiştir. Sonuç olarak müşteri şikayetleri 4 ana kod ve 13 alt kod altında toplanmıştır. Bu ana kodlarda teslimat süreçleri; özellikle teslimatın gerçekleşmesi sırasında yaşanan aksaklıkları kastedilmekte, iletişim; kargo çalışanları ile müşteriler arasında oluşan iletişim problemlerini kastedilmekte, ürün ile ilgili sorunlar; ürünün kaybı ve hasar almasını kastetmekte, fiyat ise müşterinin ödediği fiyattan memnuniyetsizliğini belirtmektedir. Burada sırası ile bu şikayetler incelenecektir.

3.1. Bulgular

Tablo 1. Müşteri Şikayetleri

Kodlar	ARAS	YURTİÇİ	Toplam
Teslimat Süreçleri			
Kargo takibi	11		11
Kurye sorunları	30		30
Adrese teslimatın yapılmaması	502	12	514
Geç teslimat	215	10	225
Yanlış adrese teslimat	957	34	591
Adreste yoktunuz problemi	34		34
İletişim			
Bilgi Eksiklikleri	6		6
Personelin ilgisizliği	39	20	59
Habersiz iade	42	17	59
Yalan Beyan	75	5	80
Ürün			
Kayıp	160	12	172
Hasar	22	19	41
Fiyat			
Yüksek Fiyat		20	20

Şikayetler incelendiğinde müşterilerin en fazla teslimat süreçlerine, daha sonra sırası ile ürün, iletişim ve fiyat ile ilgili sorunları üzerine şikayetlerde bulunduğu görülmektedir. Alt kodlara bakıldığında şikayetler teslimat sürecinde; adrese teslimatın yapılmaması, geç teslimat ve yanlış adrese teslimat yoğunlaşmaktadır. İletişim kodunun altında ise yalan beyan, habersiz iade ve personel ilgisizliği şikayetleri dikkat çekmektedir. Diğer taraftan ürün ilgili hasar ve kayıp şikayetleri ile fiyat konusunda şikayetlerde olduğu tespit edilmiştir.

Geçmiş çalışmalarda belirtildiği gibi (Burucuoğlu ve Yazar, 2020) şikayet açısından farklılıklar görülen bu iki firmada özelikle toplam şikayet bazında aralarında büyük farklılıklar olduğu görülmüştür. Üzerine en fazla şikayet olan kargo firması Aras Kargo olurken, Yurtici Kargo firmasına yapılan şikayet sayısının çok düşük olduğu görülmüştür. Özellikle teslimat sürecinde; adrese teslimatın yapılmaması, geç teslimat ve yanlış adrese teslimat konularında Aras kargonun çok fazla şikayet aldığı gözlemlenmiştir. İletişim konusunda nisbeten her iki firmaya yapılan şikayetler yakın iken özellikle ürün kayıp oranlarında Aras kargoya çok fazla şikayet olduğu görülmüştür. Diğer verilere göre farklılık gösteren bir şikayet konusu ise fiyatlandırmadır. Burada diğer kodlardan farklı olarak Yurtiçi kargo firmasının daha fazla şikayet aldığı tespit edilmiştir.

Şekil 1'de kodların sıklıklarına göre WordArt aracılığı ile oluşturulmuş kelime bulutu yer almaktadır. Çalışmanın kelime bulutu kodların sıklıklarına göre oluşturulmuş ve en yoğun tekrar edilen şikayet konuları kalın ve ön plana çıkacak şekilde haritalanmıştır.

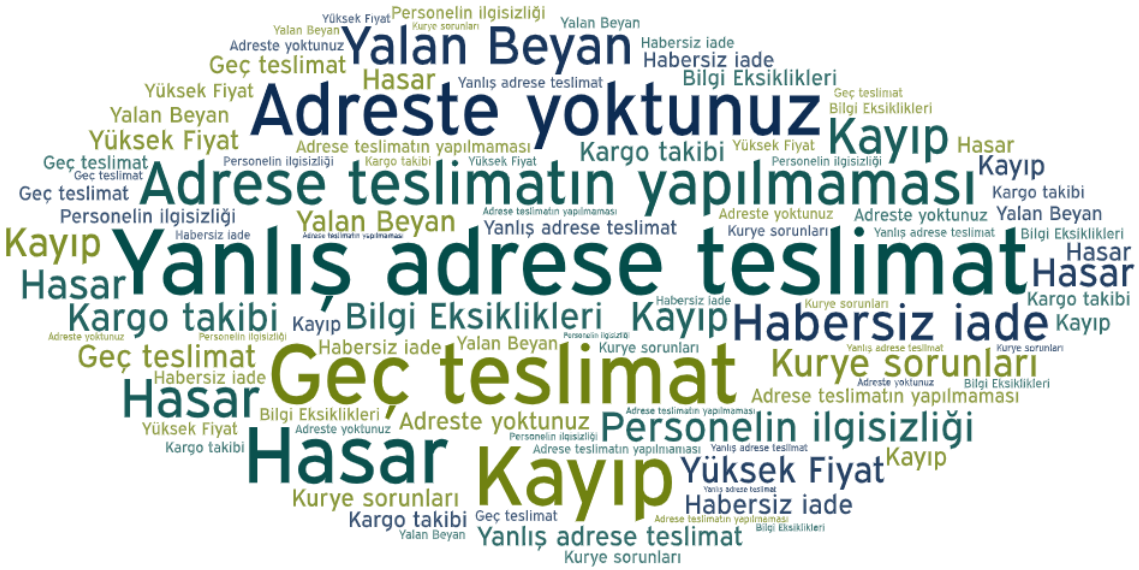

4. SONUÇ

Günümüzde dijitalleşme, evden satın alma, temassız alışveriş gibi trendlerle beraber kargo firmalarının faaliyetlerinin daha fazla artığını, dolayısıyla kargo firmalarının performanslarının çok daha önemli bir hale geldiği görülmektedir.

Bu araştırmada yapılan analiz sonuçlarında şikayetlerin teslimat süreçleri, iletişim eksiklikleri, ürün ve fiyatlandırma problemleri gibi temalarda toplandığı görülmektedir. Öncelikle şikayet sıklığına bakıldığında Aras Kargo'nun Yurtiçi Kargo'ya göre çok daha fazla şikayet aldığı tespit edilmiştir. Burada yoğunluğu teslimat süreçlerinde kargonun adrese teslimatın yapılmaması, geç teslim edilmesi ve yanlış adrese teslim ve de ürünlerin kaybolması gibi şikayetler oluşturmaktadır. Yurtiçi Kargo daha az şikayet almasına rağmen "Personelin ilgisizliği", "Habersiz iade", "Hasarlı kırık ürün teslimi" ve "Yüksek Fiyatlandırma" gibi konularda iyileştirmeler yapması gerekmektedir. Hatta Aras kargoya göre şikayetin tek fazla olduğu fiyatlandırma konusu üzerinde düşünüp, çözümler üretebildiği takdirde tercih edilme oranında fazlalaşacağı düşünülmektedir.

Kargo şirketlerinden hizmet satın alan hedef kitlelerin yaşadıkları memnuniyetsizlikleri dile getirmeleri ile ortaya çıkan şikâyetler, kargo firmaları tarafından doğru yönetildiklerinde tehdit edici özelliklerinden sıyrılarak fırsata dönüşebilmekte ve müşteri sadakatini sağlayan/güçlendiren bir unsur olabilmektedir. Söz konusu döneme istinaden şikâyetlerin, doğru yönetildiklerinde işletmeler için birer armağan olarak değerlendirilmesi gerektiğini söylemek mümkündür. Aksi takdirde düzeltmeler gerçekleştirilmez ise müşteriler alternatif daha iyi hizmet sağlayan kargolara yöneleceklerdir. Bunun gibi kötü durumlar ile karşılaşmamak için firmalar şikayetleri dikkat ile takip etmeli ve zayıf yönlerini geliştirmelidirler.

Bu çalışmada elde edilen sonuçların, müşteri memnuniyeti arttırma çalışmaları için önemli bir kaynak olacağına inanılmaktadır. Kargo firmalarının şikayetvar.com sitesi üzerinden iletilen şikayet içeriklerinin irdelenmesi, işletmelere şikayet yönetimi ve müşteri ilişkileri yönetimi açısından önemli katkılar sağlayacaktır. Şikayetvar.com sitesi üzerinden son 1 yıllık zaman aralığı belirlenerek incelenen şikayetler bu yönü ile kesitsel bir özellik göstermektedir. Bu çalışmanın ileride gerçekleştirilecek araştırmalarda farklı forum siteleri ve sosyal medya platformları gibi şikayet kaynaklarından faydalanarak daha geniş bir zaman aralığında ele alınması faydalı olacaktır. Ayrıca, ilgili araştırma internet üzerinden elde edilen ikincil veriler üzerinden içerik analizi ile gerçekleştirilmiş olup daha sonraki, çalışmalarda, araştırma verileri direk tüketicilerden yani birinci ağızdan alınarak farklı nitel (odak görüşme, mülakat, hikâye ve cümle tamamlama, vb.) veya nicel (anket, vb.) yöntemler yolu ile de toplanabilir.

5. Kaynakça

[1] Atılgan, K. Ö., & YOĞURTCU, H. (2021). Kargo Firması Müşterilerinin Twitter Gönderilerinin Duygu Analizi. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *18*(1), 31-39.

[2] Atmaca, H. E. & Turğut, D. (2015). Kargo Şirketi Seçimine Yönelik Kriterlerin Belirlenmesinde Türkiye Genelinde, Çukurova İktisadi İdari Bilimler Dergisi,19(2) 65-79

[3] Ayoub, M.F. (2020). Digitalization of Complaint Handling Process and Cargo Revenue Management at Middle East Airlines (MEA).

[4] Burucuoğlu, M., & Yazar, E. E. (2020). Üçüncü Parti Platformda Kargo Firmalarına Yapılan Müşteri Şikayetlerinin İçerik Analizi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *16*(1), 99-114.

[5] Cakmak, A. ve Ozkan, B. (2017). Kargo Kullanıcılarının Onem Verdikleri Faktorlerin, Kargo Firmaları Tarafından Başarım Duzeylerinin İncelenmesi. Journal of History Culture and Art Research, 6(4), 1010-1028. doi:http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v6i4.1036

[6] Deniz, A. ve Gödekmerdan, L. (2011). Müşterilerin Kargo Firmalarının Sunduğu Hizmetlere Yönelik Tutum ve Düşünceleri Üzerine Bir Araştırma, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 15 (2), 379-396.

[7] Drisko, J. W., & Maschi, T. (2016). *Content analysis*. Pocket Guide to Social Work Re.

[8] Gürce, Merve Yanar ve Tosun, Petek (2017). ‘‘Kargo Hizmetlerine İlişkin Müşteri Şikâyetleri: Bir İçerik Analizi.’’ İşletme Araştırmaları Dergisi, 9(3), 177-196.

[9] Israeli, A. A., Lee, S. A., ve Karpinski, A. C. (2019). The Relationship Between Internet Addiction And Negative eWOM. *The Service Industries Journal*, 39 (13-14), 943-965.

[10] Jenkins-Guarnieri, M. A., Wright, S. L., ve Johnson, B. D. (2013). The Interrelationships Among Attachment Style, Personality Traits, Interpersonal Competency, And Facebook Use. *Psychology of Popular Media Culture*, 2 (2), 117-131.

[11] Karagöz, Y., Mutlu, H.T., Sağır, S., ve Celil, M. (2019). Kargo Şirketi Seçimini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesine Yönelik Ölçek Geliştirilmesi: Sivas Örneği. *Ekonomik Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 15, 235-24.

[12] Lee, S. A., Karpinski, A. C. ve Israeli, A. A. (2020), Customer Behavioural Analysis: The Impact Of Internet Addiction, Interpersonal Competencies And Service Orientation On Customers’ Online Complaint Behaviour, *Research in Hospitality Management*, 10(2). 97-105.

[13] Lojiport,2023, https://www.lojiport.com/turkiyenin-en-populer-kargo-sirketleriaciklandi-114335h.htm

[14] Tanyaş, M., (2004). Global Açıdan Lojistik, *Lojistik*, Sayı: l.

[15] Türk Dil Kurumu (2023). Güncel Türkçe Sözlük. httbs://sozluk.gov.tr

[16] Ulutaş, A. (2020). SWARA tabanlı CODAS yöntemi ile kargo şirketi seçimi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *9*(3), 1640-1647.

[17] Zairi, M. (2000). Managing Customer Dissatisfaction Through Effective Complaints Management Systems. *The TQM Magazine*, 12(5), 331-335.

Makale id= 141

Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0002-8081-6258

Türkiye'de Disleksi Alanında Yürütülen Müdahale Araştırmalarının İncelenmesi

Araştırmacı Elif Cansel Yıkmış[1] , Dr. Öğretim Üyesi Fidan Özbey Gökçe[1]
[1]Düzce Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

*Corresponding author: Elif Cansel Yıkmış

Özet: *Okuma, yazılı sembollerin anlamını çözümleme sürecidir. Bu süreç, harfler ve rakamlar gibi görsel sembolleri tanıma, dil yapısını anlama, kelime anlamlarını çözme ve metin içeriğini anlamlandırma yeteneklerini içerir (Adams, 1990). Eğitim etkinlikleri sıklıkla okuma yazma, anlama, anlatma ve konuşma üzerine kuruludur (Akyol, 1997). Bireyin kendisine ve çevresine hâkimiyeti, topluma uyumlu olması ve bağımsız bir şekilde hareket edebilmesi için okuma yazmanın önemi belirtilmektedir (Heilman, Blair & Rupley, 1990). Okuma güçlüğü, bir bireyin yazılı metinleri anlama, çözümleme ve yorumlama süreçlerinde zorlandığını ifade eder. Okuma güçlüğü çeken bireyler, görsel sembolleri tanıma, kelime anlamlarını anlama ve metin akışını takip etme konularında sorunlar yaşayabilirler (Adams, 1990). Özel öğrenme güçlüğü ise; çocuğun okuma-yazma; matematik beceriler, konuşma-dinleme, akıl yürütme yeteneğini kazanma ve kullanabilmesinde yaşadığı zorluklardır. Özel öğrenme güçlüğü türlerinden biri olan okuma güçlüğü (Disleksi), okuma akıcılığında ve okuduğunu anlamada yaşanılan güçlük olarak tanımlanmaktadır (Kalka ve Lockiewicz, 2018). Bu araştırma; Türkiye'de disleksi alanında 2013-2023 yılları arasında yürütülen müdahale araştırmalarının çeşitli değişkenler açısından gözden geçirildiği bir derleme çalışmasıdır. Bu araştırmanın modeli ise nitel araştırma desenlerinden doküman analizidir. Araştırma kapsamına dahil edilen çalışmalara erişim sürecinde öncelikle elektronik veri kaynakları taranmış ve bu taramalar sonucunda "dahil etme ölçütleri" göz önünde bulundurularak 2 doktora tezi ve 7 yüksek lisans tezi olmak üzere 9 tez, 13 makale ve 1 TÜBİTAK projesi olmak üzere toplam 23 adet çalışma incelenmiştir. Bu araştırmada gözden geçirilen çalışmalar sekiz tema altında derlenmiş ve incelenmiş ve yorumlanmıştır.*

Anahtar Kelimeler: *Okuma, Okuma Eğitimi, Okuma Güçlüğü, Öğrenme Güçlüğü*

Giriş

Okuma, yazılı sembollerin anlamını çözümleme sürecidir. Bu süreç, harfler ve rakamlar gibi görsel sembolleri tanıma, dil yapısını anlama, kelime anlamlarını çözme ve metin içeriğini anlamlandırma yeteneklerini içerir (Adams, 1990). Okuma, sürekli gelişen bir beceridir (Johnson, 2017). Türk Dil Kurumu okumayı "Bir yazıyı meydana getiren harf ve işaretlere bakıp bunları çözümlemek ve seslendirmek.'' olarak tanımlar. Eğitim etkinlikleri sıklıkla okuma yazma, anlama, anlatma ve konuşma üzerine kuruludur (Akyol, 1997). Bireyler kendi çevreleri ve kültürleri sayesinde hem sözlü hem de yazılı iletişim süreçleriyle okur yazar olurlar (Heilman, Blair & Rupley, 1990). Bireyin kendisine ve çevresine hâkimiyeti, topluma uyumlu olması ve bağımsız bir şekilde hareket edebilmesi için okuma yazmanın önemine vurgu yapılmaktadır.

Okuma güçlüğü, bir bireyin yazılı metinleri anlama, çözümleme ve yorumlama süreçlerinde zorlandığını ifade eder. Okuma güçlüğü çeken bireyler, görsel sembolleri tanıma, kelime anlamlarını anlama ve metin akışını takip etme konularında sorunlar yaşayabilirler (Adams, 1990). Amerikan Psikiyatri Birliği'ne göre okuma bozukluğu, bireyin yaşı; standart testlerle ölçülen zekâ düzeyine uygun şekilde aldığı eğitime karşılık doğru okuma, akıcı okuma ve okuduğunu anlama kısımlarında beklenenin önemli derecede altında ölçülen okuma başarısı olarak tanımlanmaktadır. Okumada görülen zorlanma, okuldaki

akademik başarıyı ya da okuma becerileri gerektiren günlük yaşam etkinliklerini önemli derecede bozmaktadır.

Özel öğrenme güçlüğü, "okuma, yazma, dinleme, konuşma harfleme, düşünme ya da matematiksel becerileri gerçekleştirmede ortaya çıkarak sözlü ya da yazılı dili kullanma veya anlamayı içeren psikolojik süreçlerin birinde ya da birkaç alanda meydana gelen bozukluk" olarak tanımlanmakta (Akçin, 2009) ve dört grupta incelenmektedir.

- Okuma güçlüğü (Disleksi)
- Aritmetik güçlüğü (Diskalkuli)
- Yazılı anlatım güçlüğü (Disgrafi)
- Başka türlü adlandırılamayan öğrenme bozuklukları (DSM 4)

Okuma Güçlüğü (Disleksi): disleksi, nörolojik kökenli bir özel öğrenme güçlüğüdür (Uluslararası Disleksi Derneği, 2003). Kelimeleri doğru ve akıcı bir şekilde tanımada zorluk, yazmada ve kodlamada zayıflık görülmektedir. Bu sorunların kaynağının dilin fonolojik yapısından kaynaklandığı öngörülmektedir. Disleksi, okuduğunu anlama becerisinde de sorunlar yaşanmasına neden olmaktadır ve bu sebeple bireyin okuma başarısı, kelime bilgisi ve okuduğunu anlama yeteneği zayıf kalmaktadır (Balcı,2017). Okuma güçlüğü olan öğrencilerin yaşadığı sorunlar ile ilgili yapılan çalışmalarda Gökçe-Sarıpınar ve Erden (2010) 1.-5. sınıflara devam eden disleksili öğrencilerin harf-hece atlama, sözcüğü yanlış okuma, pozisyon değiştirme, yerine harf koyma, harf-hece ekleme hatalarını akranlarına göre daha sık yaptıkları sonucuna ulaşmıştır (Baydık, Ergül&Bahap Kudret, 2012). Akyol ve Yıldız (2010) durum çalışmalarına katılan disleksili bir beşinci sınıf öğrencisinde en sık olarak yerine sözcük koyma ve sözcüğü yanlış okuma hatalarını gözlemlemiştir. Disleksi konusunda yürütülen hem ulusal hem de uluslar arası bilimsel araştırmalar da ağırlıklı olarak bu öğrencilerin okuma problemlerinin belirlenmesi ve çözümüne yönelik süreçleri ele almaktadır.

Bu araştırmada Türkiye'de disleksi alanında 2013-2023 yılları arasında yürütülen müdahale araştırmaları incelenmiştir. Bu araştırma kapsamında incelenen bilimsel çalışmalarda ulaşılan sonuçlar ile alanyazındaki ilgili araştırmalara genel bir bakış açısı sunmak hedeflendiğinden araştırmanın önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca elde edilen veriler doğrultusunda ileri araştırmalara yönelik öneriler geliştirmek suretiyle araştırmacılara ışık tutarak bu araştırmanın alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu araştırma ile alanyazındaki ilgili araştırmaların eğilimleri, amaç ve sonuç örüntüleri de ortaya konularak benzer çalışmaların çok kez tekrarı yerine yeni, özgün çalışmalara yönlendirme hususunda araştırmacılara yol gösterilmesi hedeflenmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı Türkiye'de disleksi alanında 2013-2023 yılları arasında yürütülen müdahale araştırmalarının incelenmesidir.

Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma; Türkiye'de disleksi alanında 2013-2023 yılları arasında yürütülen müdahale araştırmalarının çeşitli değişkenler açısından gözden geçirildiği bir derleme çalışmasıdır. Derleme çalışmaları araştırılan konuyla ilgili yürütülen bilimsel çalışmaların belirlenen ölçütler doğrultusunda ele alınarak, sınıflanması ve incelenmesi şeklinde yürütülen çalışmalardır. Derleme araştırmalarının alanyazına toplu-genel bir bakış açısı sunma katkısı vardır. Ayrıca diğer araştırmacılara ileri araştırmalarda aynı çalışmaların tekrar edilmesi yerine yeni-özgün çalışmalara yönlendirme katkısı da vardır (Cresswell, 2013; Herdman, 2006).

Bu araştırmanın modeli ise nitel araştırma desenlerinden doküman analizidir. Doküman analizi, yazılı belgelerin içerdikleri tüm bilgilerin hassas bir şekilde, derinlemesine ve sistematik olarak analiz etmek için kullanılan nitel bir araştırma yöntemidir (Wach, 2013). Doküman analizlerinde veri kaynakları araştırmanın amacına uygun olarak toplanan dokümanlardır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu araştırmada kullanılan dokümanlar Türkiye'de disleksi alanında yürütülen müdahale araştırmalarının elektronik raporlarıdır.

Türkiye'de alan yazında disleksi ile ilgili yürütülen çalışmaların bu araştırmaya dahil edilebilmesi için araştırmacılar tarafından önceden belirlenen ölçütleri karşılamaları gerekmektedir. Dahil etme ölçütleri şu şekilde sıralanmaktadır:

a) Araştırmaların 2013-2023 yılları arasında yürütülmüş olması

b) Disleksi ile ilgili çalışmalar olması

c) Müdahale ve sonuçlarını içermesi

d) Yüksek lisans / doktora tezi olması veya hakemli bir dergide yayınlanmış olması

e) Çalışmaların Türkiye'de gerçekleştirilmiş olması

Veri Toplama ve Analiz Süreci

Araştırma kapsamına dahil edilen çalışmalara erişim sürecinde öncelikle elektronik veri kaynakları taranmıştır. Bu kapsamda ULAKBİM, Google Akademik, Ulusal Tez Merkezi veri tabanlarından "disleksi okuma" , "disleksi", "okuma müdahaleleri", "özel öğrenme güçlüğü", "özgül öğrenme güçlüğü", "okuma güçlüğü" anahtar kelimeleri ile tarama yapılmış ve bu taramalar 2013-2023 yılları aralığında sınırlı tutulmuştur. Taramalar sonucunda "dahil etme ölçütleri" göz önünde bulundurularak 2 doktora tezi ve 7 yüksek lisans tezi olmak üzere 9 tez, 13 makale ve 1 TÜBİTAK projesi olmak üzere toplam 23 adet çalışma incelenmiştir.

Nitel araştırmalarda kullanılan diğer veri analizi yöntemlerinde olduğu gibi doküman analizi de verilerden anlam çıkarmak ve araştırılan konu hakkında bir anlayış oluşturmak için verilerin incelenmesini ve yorumlanmasını gerektirmektedir (Corbin & Strauss, 2008).

Bu araştırmada Şekil 1'de yer alan Kıral (2020) tarafından oluşturulan doküman analizi süreci takip edilerek yürütülmüştür.

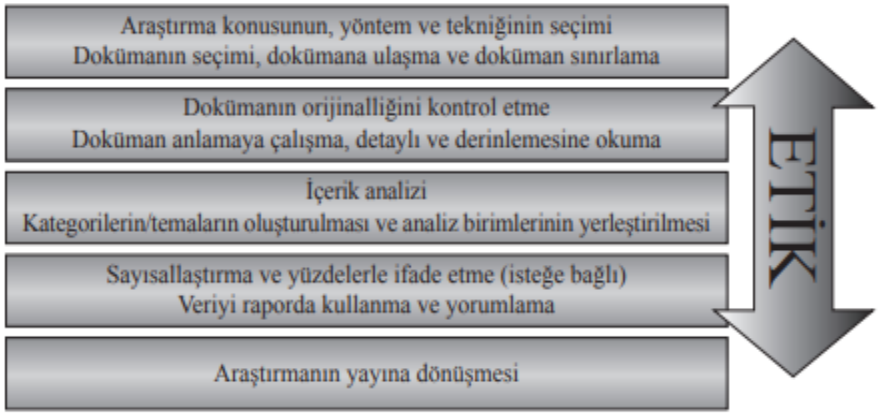

Şekil 1- Doküman Analizi Süreci

Şekil 1'de görüldüğü gibi önce araştırma konusu belirlenmiş, yöntem ve teknik seçilmiş, dokümanlar seçilmiş, onlara ulaşılmış ve sınırlandırılmıştır. Elde edilen dokümanların orjinalliği teyit edilmiş, dokümanlar detaylı ve derinlemesine okunarak anlamaya çalışılmıştır. Daha sonra içerik analizi yapılmış bu kapsamda kategoriler, temalar ve kodlar oluşturulmuştur. Oluşturulan tema ve kodlar üzerinden sayısallaştırma ve yüzdelerle ifade etme aşamasında geçilmiştir. Oluşturulan veriler raporlanmış ve yorumlanmıştır. Tüm bu süreçlerde de etik unsurlar göz önünde bulundurulmuştur.

Bu araştırmanın veri analizi sürecinde kodlayıcılar arası güvenirlik hesaplaması yapılmıştır. Bunun için ilk olarak elde edilen çalışmaları belirlenen tema ve alt temalara ilişkin kodlama anahtarlarının başlıkları ve bunlara ilişkin bir kodlama formu oluşturulmuştur. Bu form ile kodlayıcılar arası güvenirlik hesaplanmıştır. Kodlayıcılar arası güvenirlik verisinin hesaplanmasında "Görüş birliği / Görüş birliği + Görüş ayrılığı X 100" formülü kullanılmıştır (Tekin-İftar ve Kırcaali-İftar, 2012). Kodlama formlarına

ilişkin tutarlılık incelenerek yapılan değerlendirme sonucunda kodlama güvenirliği yüzdesi %90-%100 aralığında hesaplanmıştır.

Bu araştırmada gözden geçirilen çalışmalar belli temalar altında derlenmiş ve incelenmiştir.

Bu temalar şu şekilde sıralanmaktadır;

1- Araştırmaların yürütüldüğü yıllara göre dağılımı
2- Araştırma türlerine göre dağılımı
3- Araştırmalara Dahil Edilen Katılımcıların Özellikleri
4- Araştırmaların Yöntemlerine İlişkin Özellikleri
5- Araştırmalarda Kullanılan Müdahale Yöntemleri ve Etkililiğine İlişkin Veriler
6- Araştırmalarda Kullanılan Müdahale Yöntemlerinin İzleme, Kalıcılık ve Genelleme Verileri
7- Araştırmalarda Gerçekleştirilen Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları
8- Araştırmalarda Alınan Etik Önlemler

Bulgular

Garfik 1- Araştırmaların yürütüldüğü yıllara göre dağılımı

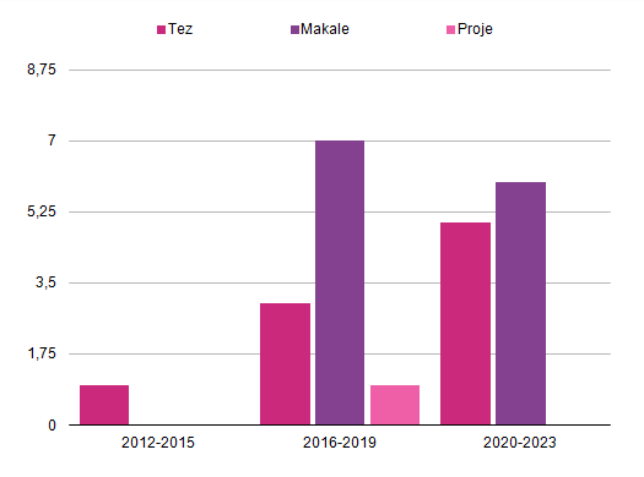

Grafik 1'de görüldüğü gibi son on yılın ilk çeyreğinde disleksiye yönelik müdahale çalışmaları sınırlı düzeydedir ve özelikle son 5 yılda artış göstermiştir.

Grafik 2- Araştırma türlerine göre dağılımı

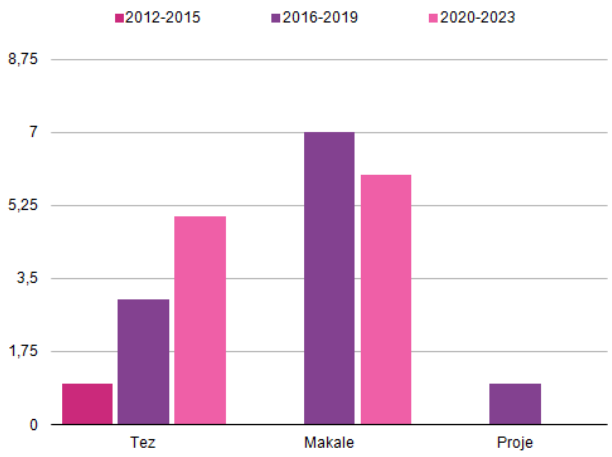

Grafik 2'de görüldüğü gibi disleksi alanında yürütülen müdahale araştırmalarının türlerine bakıldığında makale türündeki araştırmalarda artış söz konusudur.

Tablo -1 Araştırmalara Dahil Edilen Katılımcıların Özellikleri

Yazar	Yaş	Cinsiyet	Engel Türü
Akbulut, 2021	9	Belirtilmemiş	Disleksi
Akgül, 2021	—	—	Disleksi
Akın, 2020	7-8 yaş arası toplam 24 öğrenci	K ve E	Disleksi
Alkan, 2019	10 yaşında 44 öğrenci	K ve E	Disleksi
Atmaca, 2020	9-10 yaş arası toplam 16 öğrenci		Disleksi
Bakır, 2018	5 -10 yaş arası toplam 293 öğrenci	K ve E	Disleksi
Balcı, 2017	11	K	Disleksi
Çayır, 2017	9	E	Disleksi
Çelik&Tural-Hesapçıoğlu, 2019	6-12 yaş aralığında toplam 219 öğrenci	K ve E	Disleksi
Çolak, 2019	9	K	Disleksi
Demirtaş, 2017	7 yaşında 72 öğrenci	K ve E	Disleksi
Dıramsız, 2022	7-12 yaş arası toplam 128 çocuk	K ve E	Disleksi
Dinç, 2017	8	Belirtilmemiş	Disleksi
Gacar, 2019	10 yaşında 3 öğrenci	K ve E	Disleksi
Kırıcı, 2022	8-9 yaş arası toplam 11 öğrenci	K ve E	Disleksi
Kodan, 2016	9	E	Disgrafi
Kurnaz, 2021	8 ve 9	K ve E	Disleksi
Mengi, 2020	8-13 yaş arası toplam 24 öğrenci	K ve E	Disleksi
Özer-Şanal, 2017	—	—	Disleksi
Polat, 2013	8-10 yaş arası toplam 6 öğrenci	K ve E	Disleksi
Sarı, 2020	8-9 yaş arası toplam 10 öğrenci	K ve E	Disleksi
Serter, 2021	12-18 yaş arası toplam 14 öğrenci	K ve E	Disleksi
Sirem, 2021	9 yaşında 6 öğrenci	K ve E	Disleksi

Tablo 1'de görüldüğü gibi katılımcıların yaşları 7-13 arasında değişmektedir. Katılımcıların tümünün disleksi tanısı vardır ve her iki cinsiyetten de katılımcılar çalışmalarda yer almıştır.

Tablo 2- Araştırmaların Yöntemlerine İlişkin Özellikleri

Yazar	Nitel Araştırmalar	Nicel Araştırmalar	Tek Denekli Araştırmalar	Karma Araştırmalar	Eylem Araştırması
Akbulut, 2021			x		
Akgül, 2021	x				
Akın, 2020		x			
Alkan, 2019		x			
Atmaca, 2020		x			
Bakır, 2018		x			
Balcı, 2017	x				x
Çayır, 2017	x				x

Yazar	Nitel Araştırmalar	Nicel Araştırmalar	Tek Denekli Araştırmalar	Karma Araştırmalar	Eylem Araştırması
Çelik&Tural-Hesapçıoğlu, 2019		x			
Çolak, 2019	x				
Demirtaş, 2017		x			
Dıramsız, 2022	x				
Dinç, 2017					x
Gacar, 2019			x		
Kırıcı, 2022		x			
Kodan, 2016	x				x
Kurnaz, 2021		x	x		
Mengi, 2020	x				
Özer-Şanal, 2017		x			
Polat, 2013					x
Sarı, 2020				x	
Serter, 2021				x	
Sirem, 2021		x			

Tablo 2 ’de görüldüğü gibi disleksi konusunda yürütülen ulusal çalışmalardan 7 tanesi nitel araştırma olarak desenlenmiş, 10 tanesi nicel araştırma olarak desenlenmiş, 3 tanesi tek denekli araştırma olarak desenlenmiş, 2 tanesi karma araştırma olarak desenlenmiş, 5 tanesi de eylem araştırması olarak desenlenmiştir.

Tablo 3- Araştırmalarda Kullanılan Müdahale Yöntemleri ve Etkililiğine İlişkin Veriler

Yazar	Müdahale Yöntemleri	Etkililik Verileri
Akbulut, 2021	Bu çalışmada öğrenciye Alfred Tomatis tarafından geliştirilen “Tomatis metodu” uygulanmıştır.	Müdahale etkili olmuştur.
Akgül, 2021	Bu çalışmada okuma ve yazma güçlüğünü gidermeye yönelik etkinlik sayfalarının içerik özellikleri ve amaç-etkinlik uygunluğu incelenmiştir	Sanal ortamlarda okuma ve yazma güçlüğünü gidermeye yönelik etkinlik sayfalarının içerik ve amaç-etkinlik uygunluğu özelliklerinin yeterince nitelikli olmadığı belirlenmiştir.
Akın, 2020	Öğrencilere Zenginleştirilmiş Okuma Becerileri Müdahale Paketi" (ZOBEP) programı uygulanmıştır.	Müdahale etkili olmuştur.
Alkan, 2019	Öğrencilerin öncelikle okuma düzeyleri belirlenmiş ve kaydedilen görüntülerle okuma hızları, doğru okuma düzeyleri ve prozodik özellikler değerlendirilmiştir. Ardından tekerleme içerikli etkinlikler 15 hafta boyunca haftada 2 kez deney grubuna uygulanmıştır.	Müdahale etkili olmuştur.
Atmaca, 2020	Deney grubundaki disleksili öğrencilere COGENT Bilişsel Gelişim Programı altı hafta boyunca 12 oturum şeklinde uygulanmıştır.	Müdahale etkili olmuştur.

Yazar	Müdahale Yöntemleri	Etkililik Verileri
Bakır, 2018	Bu çalışma disleksi tanılı öğrencilere öğrenme güçlüklerini anlamak ve eğitim müdahalesi geliştirmek amacıyla Hızlı Otomatik İsimlendirme (RAN) testinin Türkçe versiyonunu kullanmıştır.	Müdahale etkili olmuştur.
Balcı, 2017	Bu çalışma disleksili öğrencinin okuma becerilerini geliştirmek için çoklu duyusal öğrenme temelli bir eğitim programı uygulayarak müdahalede bulunmuştur.	Müdahale etkili olmuştur.
Çayır, 2017	Bu çalışmada okuma yetersizliği olan bir ilkokul 3. sınıf öğrencisinin okuma becerilerini geliştirmek amacıyla bireyselleştirilmiş okuma programı uygulanmıştır.	Müdahale etkili olmuştur.
Çelik&Tural-Hesapçıoğlu, 2019	Öğrencilere Wechsler Çocuklar için Zekâ Ölçeği-IV (WISC-IV), Özgül Öğrenme Bozukluğu Klinik Gözlem (ÖÖB-KG) Bataryası, Özgül Öğrenme Güçlüğü Belirti Tarama Listesi (MOYA) ve Raven Standart Progresif Matrisler Testi gibi ölçüm araçları uygulanmıştır.	Müdahale etkili olmuştur.
Çolak, 2019	Bu çalışmada disleksi tanılı öğrencilere drama yöntemiyle okuma yazma öğretimi uygulanmıştır.	Müdahale etkili olmuştur.
Demirtaş, 2017	Öğrencilerin sözcük okuma, sesbilgisel farkındalık, hızlı isimlendirme ve çalışma belleği becerileri farklı ölçüm araçları kullanılarak değerlendirilmiştir. Örneğin, Kelime Okuma Testi (KOBİT), Erken Okuryazarlık Testi (EROT), Hızlı İsimlendirme Ölçeği ve Çalışma Belleği Ölçeği gibi araçlar kullanılarak ölçümler gerçekleştirilmiştir.	Müdahale etkili olmuştur.
Dıramsız, 2022	Bu çalışmada, disleksi tanılı çocuklarda kaba motor becerileri, motor planlama, görsel algı becerileri, reaksiyon hızı, yürütücü işlevlerin okuduğunu anlamaya etkisi incelenmiştir.	Müdahale etkili olmuştur.
Dinç, 2017	Bu çalışma disleksi tanılı öğrencinin okuma güçlüğünü gidermek amacıyla bireyselleştirilmiş bir okuma programı uygulanarak müdahalede bulunmuştur.	Müdahale etkili olmuştur.
Gacar, 2019	Öğrencilere yönelik STEM etkinlikleri uygulanmış ve bu etkinlikler sonucunda akademik performanslarının, kariyer ilgilerinin, sınıfta motivasyon yönelimlerinin ve STEM eğitimine devam isteklerinin nasıl etkilendiği incelenmiştir.	Müdahale etkili olmuştur.
Kırıcı, 2022	Akıcı Okuma ve Okuduğunu Anlama Destek Eğitim Programı (OKA2DEP)" adlı bir müdahale uygulanmıştır.	Müdahale etkili olmuştur.
Kodan, 2016	Öğrencinin yazma hataları tespit edilmiş ve bu hataları düzeltmeye yönelik bir bireysel çalışma programı hazırlanmıştır. Bu program 40 saatlik bir süre boyunca uygulanmıştır.	Müdahale etkili olmuştur.
Kurnaz, 2021	Bu araştırma ile disleksi olan öğrencilerde ilkokuma yazma öğretiminde ses temelli cümle yöntemi ile cümle (çözümleme) yönteminin etkililiğinin karşı- laştırılması amaçlanmıştır.	Müdahale etkili olmuştur.
Mengi, 2020	Bu çalışmada disleksi tanılı öğrencilerin iletişim becerilerini geliştirmek amacıyla Grice'ın işbirliği ilkesi temel alınarak bir müdahale programı uygulanmıştır.	Müdahale etkili olmuştur.
Özer-Şanal, 2017	Çalışmada disleksili bireylerin öğrenme süreçlerine yönelik olarak teknoloji kullanımı incelenmiştir.	Müdahale etkili olmuştur.

Yazar	Müdahale Yöntemleri	Etkililik Verileri
Polat, 2013	Bu çalışmada özel disleksi, diskalkuli ve disgrafi tanılı öğrencilere yönelik bir öğretim programı uygulanmıştır.	Müdahale etkili olmuştur.
Sarı, 2020	Öğrencilere yönelik müdahale olarak bir öğretim programı oluşturulmuş ve bu program öğrencilere altı ay boyunca uygulanmıştır.	Müdahale etkili olmuştur.
Serter, 2021	Disleksi tanılı öğrencilere kısa film öyküsü yazma eğitimi programı ugulanmıştır.	Müdahale etkili olmuştur.
Sirem, 2021	Bu çalışma, okuma güçlüğü yaşayan ilkokul üçüncü sınıf öğrencileri için bir "Okuma Destek Programı" (ODEP) geliştirilip öğrencilere uygulanmıştır.	Müdahale etkili olmuştur.

Tablo 3'de görüldüğü gibi araştırmalarda kullanılan müdahale yöntemleri olarak çeşitli eğitim / öğretim programları, destek eğitim programları, çeşitli teknolojiler, bireyselleştirilmiş öğretim programları, drama, bilişsel gelişim programları, tekerleme içerikli etkinlikler ve okuma becerileri müdahale paketleri uygulandığı görülmektedir. Araştırmalarda uygulanan tüm müdahale yöntemlerinin de okuma becerileri üzerinde etkili olduğu görülmektedir.

Tablo 4- Araştırmalarda Kullanılan Müdahale Yöntemlerinin İzleme, Kalıcılık ve Genelleme Verileri

Yazar	İzleme Verileri ve Kalıcılık Verileri	Genelleme Verileri
Akbulut, 2021		
Akgül, 2021		x
Akın, 2020		
Alkan, 2019		
Atmaca, 2020		
Bakır, 2018		
Balcı, 2017		
Çayır, 2017		
Çelik&Tural-Hesapçıoğlu, 2019		
Çolak, 2019		
Demirtaş, 2017		
Dıramsız, 2022		
Dinç, 2017		
Gacar, 2019		
Kırıcı, 2022		
Kodan, 2016		
Kurnaz, 2021		
Mengi, 2020		
Özer-Şanal, 2017		x
Polat, 2013		x

Yazar	İzleme Verileri ve Kalıcılık Verileri	Genelleme Verileri
Sarı, 2020		
Serter, 2021		x
Sirem, 2021		

Tablo 4'de görüldüğü gibi yapılan müdahalelerin etkilerinin belli bir zaman sonrasındaki kalıcılık düzeylerine bakılan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak genelleme düzeylerine 4 araştırmada bakılmıştır.

Tablo 5- Araştırmalarda Gerçekleştirilen Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları

Yazar	Geçerlik Çalışmaları	Güvenirlik Çalışmaları
Akbulut, 2021		
Akgül, 2021		x
Akın, 2020	x	x
Alkan, 2019		
Atmaca, 2020	x	x
Bakır, 2018		
Balcı, 2017		
Çayır, 2017		
Çelik&Tural-Hesapçıoğlu, 2019	x	x
Çolak, 2019		
Demirtaş, 2017	x	x
Dıramsız, 2022	x	x
Dinç, 2017		
Gacar, 2019	x	x
Kırıcı, 2022	x	x
Kodan, 2016	x	x
Kurnaz, 2021		
Mengi, 2020		
Özer-Şanal, 2017		
Polat, 2013	x	
Sarı, 2020		
Serter, 2021		
Sirem, 2021	x	

Tablo 5'de görüldüğü gibi 10 tane araştırmada geçerlik çalışmaları yapılmış, 9 tane araştırmada ise güvenirlik çalışmaları yapılmıştır.

Tablo 6- Araştırmalarda Alınan Etik Önlemler

Yazar	Etik Önlemler
Akbulut, 2021	—
Akgül, 2021	Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan araştırma için gerekli izin alınmış; veri toplamaya uygulama izni alındıktan sonra başlanmıştır.
Akın, 2020	—
Alkan, 2019	—
Atmaca, 2020	—
Bakır, 2018	*HOTİ Resimler* kartında, çocuklar tarafından çok tanıdık ve bilinir olan nesne resimleri kullanılmıştır. Karttaki nesne resimlerini belirlemek için MEB ve Boğaziçi Üniversitesi Etik Komitesi'nden alınan izinle, İstanbul'un değişik bölgelerinde yer alan okullarda bir pilot çalışma yapılmıştır.
Balcı, 2017	—
Çayır, 2017	—
Çelik&Tural-Hesapçıoğlu, 2019	Veri toplama aşamasına geçilmeden önce, Ankara Üniversitesi Etik Kurul Daire Başkanlığına başvuru yapılmış ve Etik Kurul onayı alınmıştır.
Çolak, 2019	—
Demirtaş, 2017	—
Dıramsız, 2022	Hacettepe Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu tarafından GO 21/970 numarası ile izlenen çalışma 21.09.2021'de değerlendirilerek tıbbi etiğe uygun bulundu. Çalışmanın etik kurul onayı, orijinallik raporu ve dijital makbuzu sırası ile eklerde yer almaktadır.
Dinç, 2017	—
Gacar, 2019	—
Kırıcı, 2022	Belirlenen öğrencilerin aileleri "Araştırmaya Gönüllü Katılım Sözleşme Formunu ve Demografik Bilgi Formunu" doldurmuşlardır. Araştırma 2019 yılı içerisinde gerçekleştirildiği için etik izin formu bulunmamaktadır ancak araştırma için ilgili kurum ve ailelerinden izin alınmıştır.
Kodan, 2016	Öğrencinin isminin verilmesinin etik olarak uygun olmadığı düşünül- düğünden öğrenci için Ahmet kod adı kullanılmıştır.
Kurnaz, 2021	Öğrenciler "öğrenci 1, öğrenci 2, …" olarak tanımlanmıştır.
Mengi, 2020	—
Özer-Şanal, 2017	—
Polat, 2013	—
Sarı, 2020	Deney grubundaki öğrencilere ve ailelerine bilgilendirme yapılmış ve onlara eğitim verecek olan üniveriste 3.sınıfta öğrenim gören öğretmen adaylarına rıza onay formu doldutturulmuştur.
Serter, 2021	—
Sirem, 2021	Araştırmanın uygulamaları için Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonundan izin alınmıştır.

Tablo 6'da görüldüğü gibi araştırmalarda; etik kurul izni alınmış, katılımcıların gerçek isimleri yerine kod isimler kullanılmış, ailelerden yazılı onaylar alınmış ve resmi kurum izinleri alınmış. Ancak 9 araştırmada alınan etik önlemlere değinilmemiştir.

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışma kapsamında Türkiye'de disleksi alanında yürütülen müdahale araştırmalarının incelenmiştir. Son on yılın ilk çeyreğinde disleksiye yönelik müdahale çalışmaları sınırlı düzeydedir ve özelikle son 5 yılda artış göstermiştir. Disleksi alanında yürütülen müdahale araştırmalarında makale türündeki çalışmalarda artış söz konusudur. Ilıman (2021) tarafından yürütülen araştırmada disleksi ile ilgili araştırmaların özellikle 2019 yılından sonra arttığı yönünde bulguya ulaşılmıştır.

Disleksi konusunda yürütülen ulusal çalışmalardan 7 tanesi nitel araştırma olarak desenlenmiş, 10 tanesi nicel araştırma olarak desenlenmiş, 3 tanesi tek denekli araştırma olarak desenlenmiş, 2 tanesi karma araştırma olarak desenlenmiş, 5 tanesi de eylem araştırması olarak desenlenmiştir. Yıldız ve Aydoğmuş (2021) yürüttüğü çalışmada Türkiye'de okuma güçlüğünü gidermeye odaklanan ilkokul düzeyindeki araştırmaları incelemişlerdir. Bu çalışmada da ulaşılan araştırmaların %62'sini makaleler, %38'ini tezler oluşturmaktadır. Ayrıca bu çalışmaya göre araştırmaların % 70'nitel, 29'u nicel olarak yürütülmüştür. En çokda eylem araştırması yöntemi kullanılmıştır. Kanlı (2022)'nın yürüttüğü araştırmada ise özel öğrenme güçlüğü olan öğrencilerin okuma becerilerine ilişkin Türkiye'de yapılmış tezler incelenmiştir. Bu araştırmada da çalışmaların sıklıkla nicel araştırma yöntemleri kullanılmıştır ve sıklıkla betimsel çalışmalardan oluştuğu görülmüştür.

Araştırmalarda kullanılan müdahale yöntemleri incelendiğinde; çeşitli eğitim/öğretim programları, destek eğitim programları, çeşitli teknolojiler, bireyselleştirilmiş öğretim programları, drama, bilişsel gelişim programları, tekerleme içerikli etkinlikler ve okuma becerileri müdahale paketleri uygulandığı görülmektedir. Araştırmalarda uygulanan tüm müdahale yöntemlerinin de okuma becerileri üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Yıldız ve Aydoğmuş (2021) tarafından yürütülen çalışmada da müdahale yöntemleri olarak müdahale paketleri, okuma programları, teknoloji destekli müdahalelerin yanı sıra pek çok farklı yöntem ve teknik kullanılmıştır. Araştırmaların yaklaşık %40'ında okuma problemlerinin azaltılması ve okuma becerilerinin geliştirilmesinde akıcı okuma strateji, yöntem ve tekniklerinin (koro okuma, tekrarlı okuma, eko okuma, birlikte okuma, eşli okuma, paylaşımlı okuma, rehberli okuma, okuyucu tiyatroları, model okuma) kullanıldığı görülmektedir.

Bu araştırmada incelenen çalışmaların tümünde yapılan müdahaleler etkili sonuç vermiştir. Başka bir deyişle planlanan müdahaleler disleksili çocukların okuma performansını olumlu etkilemiştir. Ilıman (2023) tarafından yürütülen bir çalışmada erken çocukluk döneminde özel öğrenme güçlüğüyle ilgili Türkiye'de yapılan lisansüstü çalışmalar incelenmiştir. Ilıman'ın bu çalışmasında da incelenen tüm müdahale araştırmalarında (29 çalışma) uygulanan yöntem,, strateji ya da eğitim programları etkili bulunmuştur ve öğrencilerin performanslarında olumlu yönde artış görülmüştür.

Bu araştırmada müdahalelerin etkilerinin belli bir zaman sonrasındaki kalıcılık düzeylerine bakılan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak genelleme düzeylerine 4 araştırmada bakıldığı görülmektedir. Özellikle genelleme çalışmalarının okuma becerilerinde önemli olduğu düşünülmektedir. Bunun nedeni okuma performansını farklı ortam ve farklı materyallerine genellenmenin sağlanması tam öğrenme açısından önemlidir. Ancak incelenen araştırmalarda genelleme çalışmalarının yalnızca 4 araştırmada yapılması bir eksiklik olarak görülebilir. Bu bağlamda ileri araştırmalar için okumaya yönelik müdahale programlarında farklı ortam ve farklı materyallere yönelik genelleme çalışmalarına yer verilmesi önerilebilir.

Bu araştırmada 10 tane araştırmada geçerlik çalışmaları yapılmış, 9 tane araştırmada ise güvenirlik çalışmaları yapılmıştır. Geçerlik ve güvenirlik çalışmaları tüm bilimsel araştırmalarda yapılması gereken önemli çalışmalardır. Geçerlik çalışmaları, ölçülmek istenen şeyin ne derece doğru şekilde ölçüldüğünü ortaya koyan çalışmalardır. Güvenirlik çalışmaları ise farklı durumlar da dâhil olmak üzere her ölçümde benzer sonuçlara ulaşılmayı hedefler. Bu çalışmalar bilimsel araştırmaları güçlü kılan çalışmalardır. İleri araştırmaların geçerlik ve güvenirlik çalışmalarının yapılması suretiyle yürütülmesi önerilerbilir.

Bu araştırmada alınan etik önlemler incelenmiştir. İncelenen çalışmalarda etik kurul izinleri alınmış, katılımcıların gerçek isimleri yerine kod isimler kullanılmış, ailelerden yazılı onaylar alınmış ve resmi kurum izinleri alınmış. Ancak 9 araştırmada alınan etik önlemlere değinilmemiştir. Pek çok araştırmada etik önlemler alınsa dahi raporda bu önlemlere değinilmemektedir. Halbuki bilimsel araştırmalar açısından bakıldığında etik kavramı büyük önem arz etmektedir. Araştırma sırasında toplanan verilerin

özgün olması, yararlanılan kaynaklar ve yardım alınan kişilerin belirtilerek bir ürün ortaya koyulması bilimsel araştırma etiğinin bir gerekliliği ve aynı zamanda ahlaki bir sorumluluktur (Uğurlu,2020). İleri araştırmalar için alınan etik önlemlerin açık bir şekilde araştırma raporunda yer verilmesi önerilebilir.

Kaynaklar

[1] Akbulut, C. U., & Seçmen, P. (2021). Disleksi olan piyano öğrencisinde tomatis metodu etkisi. *Journal of International Social Research, 14*(79).

[2] Akçin, N. (2009). Öğrenme güçlüğü gösteren çocukların yazma sürecinde gösterdiği özellikler. M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 29, 5-8. http://dspace.marmara.edu.tr/handle/18832014/1046

[3] Akgül, F. (2021). Sanal ortamlarda okuma ve yazma güçlüklerini gidermeye yönelik paylaşılan etkinlik sayfalarının özellikleri.

[4] Akın, U., & Özmen, E. (2020). Öğrenme güçlüğü riski olan öğrencilerin akıcı okuma ve okuduğunu anlama becerilerinde zenginleştirilmiş okuma becerileri müdahale paketinin etkililiği: Müdahaleye tepki modeli düzey-II yaklaşımı uygulaması.

[5] Alkan Yılmaz, Z. (2019). İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin akıcı okuma becerilerini geliştirmede tekerlemelerin etkisi. *Ordu University*.

[6] Atmaca, F. (2020). Bilişsel gelişim programının (cogent) özel öğrenme güçlüğü olan öğrencilerin okuma ve yazma becerilerine etkisi (Master's thesis, Eğitim Bilimleri Enstitüsü).

[7] Bakır, F. H., & Babür, N. (2019). Hızlı otomatik isimlendirme testi'nin Türkçeye uyarlanması. *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi*, *35*(2), 35-51.

[8] Balcı, E., & Çayır, A. (2017). Çoklu Duyusal Öğrenme'nin disleksi riski olan bir ilkokul 4. sınıf öğrencisinin fonolojik farkındalık becerisine etkisi.

[9] Creswell, J. W. (2013). Educational research: Planning, conducting, and evaluating.

[10] Corbin, J. & Strauss, A. (2008). Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory. Thousand Oaks: Sage.

[11] quantitative. New Jersey.

[12] Çayır, A., & Balcı, E. (2017). Bireyselleştirilmiş okuma programının disleksi riski olan bir ilkokul öğrencisinin okuma becerileri üzerindeki etkisi Ss, 455-470. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, *6*(1), 455-470.

[13] Çelik, C. (2019). Özgül öğrenme güçlüğünde zihinsel işlevlerin değerlendirilmesi ve müdahale yöntemlerinin etkililiği.

[14] Çolak, Y. (2019). Disleksi teşhisi konmuş çocuklara drama ile okuma yazma öğretimi. *Kesit Akademi Dergisi*, (20), 225-243.

[15] Demirtaş, Ç. P. (2017). Okuma güçlüğü olan öğrencilerde okuma, sesbilgisel farkındalık, hızlı isimlendirme ve çalışma belleği becerilerinin incelenmesi [Examination of reading, phonological awareness, rapid naming, and working memory skills in students with reading difficulties]. *Unpublished master's thesis, Ankara University, Institute of Educational Sciences, Ankara, Turkey). Retrieved from http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi.(Thesis Number 456695).*

[16] Deveci, M, Koç, E . (2020). Öğrenme Güçlüğü Konusunda Yayınlanmış Makalelerin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi, WOS ve TR Dizin Örneği. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 9 (5) , 4088-4120. Retrieved from http://www.itobiad.com/tr/pub/issue/57287/774509

[17] Dıramsız, M. (2023). Disleksili Çocuklarda Kaba Motor Ve Bilişsel Becerilerin Okuduğunu Anlamaya Etkisinin İncelenmesi.

[18] Dinç, R. (2017). Okuma güçlüğü yaşayan öğrencide okuma becerisini geliştirmeye yönelik bir eylem araştırması.

[19] Gacar, Z. (2019). Stem etkinliklerinin okuma sorunu olan Öğrencilerin akademik performanslarına Etkisi (Master's thesis, Fen Bilimleri Enstitüsü).

[20] Kalka, D. ve Lockiewicz, M. (2018). Happiness, life satisfaction, resiliency and social support in students with dyslexia. *International Journal of Disability, Development and Education*, *65*(5), 493-508.

[21] Kıral, B. (2020). Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,15,170-189.*

[22] Kırıcı, E., & Melekoğlu, M. (2022). Özel öğrenme güçlüğü olan öğrencilerin okuma becerilerinin oka2dep ile değerlendirilmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, *51*(236), 2830-2850.

[23] Kodan, H. (2016). Yazma güçlüğü olan üçüncü sınıf öğrencisinin el yazısı okunaklığının geliştirilmesi: Eylem araştırması. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *20*(2), 523-539.

[24] Kurnaz, A., & Karamuklu, E. S. (2022). Disleksi Olan Öğrencilerde Cümle Çözümleme ve Ses Temelli Cümle Yöntemleri İle İlkokuma Yazma Öğretiminin Etkililiğinin Karşılaştırılması. *Milli Eğitim Dergisi*, *51*(236), 2871-2902.

[25] Mengi, E. Disleksi Tanısı Olan İlköğretim Çağındaki Öğrencilerin Konuşmalarının Grice'ın İşbirliği İlkesi Açısından İncelenmesi. *GENÇ DİLBİLİM YAZILARI*, 91.

[26] Polat, E. (2013). Özel öğrenme güçlüğü yaşayan öğrenciler için web destekli uyarlanabilir öğretim sistemi tasarımı (Doctoral dissertation, Sakarya Universitesi (Turkey)).

[27] Serter, S. S. (2021). Araştırmacı Öğretmen Yöntemi Kullanılarak Disleksili Bireyler ile Yapılan Kısa Film Öyküsü Yazma Çalışması. *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (9), 58-80.

[28] Sirem, Ö., & Baş, Ö. (2021). Okuma Destek Programının İlkokul Öğrencilerinin Okuma Güçlüğü Sağaltımına Etkisi. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *50*(1).

[29] Şanal, S. Ö., & Erdem, M. (2017). Disleksili Bireylerin Öğrenme Süreçlerinde Öğretim Teknolojilerinin Kullanımı: Alanyazın Taraması.

[30] Taymaz Sarı, O., & Biçer, E. (2020). Öğrenme Güçlüğü Olan Çocuklarda Bireysel Destek Eğitim Programı Uygulaması. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, *1*(38), 1-17.

[31] Uğurlu, H. (2020). Bilimsel araştırmalarda etik. Ahi Evran Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, 1(1), 67-78.

[32] Uluslararası Disleksi Derneği (2003). What is dyslexia? 11 Aralık 2014 tarihinde http://www.interdys.org sayfasından erişilmiştir.

[33] Wach, E. (2013). Learning about qualitative document analysis.

Makale id= 13

Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0001-7748-5219

Nikolay Gogol'ün Edebi Yaratıcılığında Eskatalojik Tarih Anlayışı

Dr. Öğretim Üyesi Nazan Coşkun[1]
[1]Selçuk Üniversitesi

Özet: *Rus edebiyatında edebi yaratıcılıkları içinde farklı disiplinlere ilgi duyan ve bunu eserlerine yansıtan pek çok yazar içinde Nikolay Gogol'ün yaratıcılığı din ve tarih bilimleriyle doğrudan bağlantılı olarak önem arz eder. Eğitimini tamamladığında devlet hizmetine girerek vatana hizmet etmeyi hayal ederken edebi kariyerine başlayan Gogol, bütünsel olarak tatmin olamaz. Hizmet düşüncesini üniversitede hoca olarak yerine getirmek için uğraşır. Çalışmamızın konusunu oluşturan Gogol'ün edebi eserlerine yansıyan tarih anlayışı bu uğraşla beraber başlar. Yazar, Peterburg Üniversitesi Dünya Tarihi bölümünde göreve başlamasıyla tarih alanında doğrudan yer edinir. Gogol, bu dönemde başta Ukrayna tarihi olmak üzere Ortaçağ tarihi üzerine de okumalar yapar. Ne var ki genç yazar bir süre sonra üniversitede alanı olmayan bir konuda ders vermenin zorluğuyla yüzleşir ve edebi kariyerine geri dönüş yapar. Ancak Gogol, her ne kadar Rus edebiyatının en başarılı yazarları arasında sayılsa da geçirdiği ruhsal krizle beraber varoluşsal anlam duygusunda bir tür parçalanma olarak tanımlayabileceğimiz bir yeniden yapılanma sürecine girer. Ölüm korkusunun eşlik ettiği bu kırılma döneminden sonra öncelikle somut bir bilim olarak başlayan tarih ilgisi, eskatolojik tarih anlayışına doğru belirgin bir gelişim gösterir. En geniş manada dünyanın sonunu ifade eden eskatolojik duyumsayış, Rus felsefesi ve edebiyatında geniş yer bulan bir olgu olarak yeryüzünde Tanrı krallığı arayışından beslenir. Bu anlamda dünyevi yaşamı insandaki Tanrı imgesi ile anlamlı kılmak önemlidir. Ancak Gogol eskatalojik tarih anlayışı bağlamında insandaki tanrısal imgeyi yakalayamaz. Bu tarihsel çıkmaz, Gogol'ü eskatalojik bir tarih anlayışından eskatalojik bir varoluş duyumsamasına sürükler. Bu çerçevede çalışmamızda Gogol'ün tarih anlayışının somut tarihsel ilgiden eskatalojik tarih anlayışına dönüşünün edebi eserleri çerçevesinde değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda yazarın yaşamı, yaratıcılığı ve içinde yetiştiği toplumsal-tarihi koşullar bir bütün olarak değerlendirilecektir. Yazarın tüm eserleri bağlamında yapılacak olan genel inceleme ardından nüshalarını yakmasıyla bilinen Ölü Canlar eseri, eskatalojik duyumsayışın zirvesi olarak irdelenecek, edebiyat ve tarih bilimi arasındaki ilişki bağlamında incelememiz tamamlanacaktır.*

Anahtar Kelimeler: *Gogol, Tarih, Edebiyat, Eskataloji, Ölü Canlar*

Eschatological Understanding of History in Nikolaı Gogol's Literary Creativity

Abstract: *Among many authors in Russian literature who give importance to different disciplines in their literary creativity and reflect this on their works, the creativity of Nikolai Gogol is important in direct connection with the sciences of religion and history. Gogol, who started his literary career while dreaming of serving the country by entering the state service when he completed his education, cannot be fully satisfied. He strives to fulfill the idea of service as a teacher at the university. The understanding of history reflected in Gogol's literary works, the subject of our study, starts with this effort. When the author starts working at the History Department at Petersburg University, he takes a direct place in the field of history. However, after a while, the author faces the difficulty of lecturing on a subject that is not his field at the university and returns to his literary career. However, Gogol goes through a spiritual crisis and enters a period of restructuring that we can define as a kind of disintegration in the existential sense. After this disintegration period his interest in history, which first started as a concrete science, shows a significant development towards the eschatological understanding of history. Eschatological perception, which expresses the end of the world, is fed by the search for God's kingdom on earth as a phenomenon that has a wide place in Russian literature. This historical impasse drives Gogol from an eschatological understanding of history to an eschatological sense of existence. In this context, it is aimed to evaluate the transformation of Gogol's understanding of history from concrete historical interest to eschatological understanding of history within the*

framework of his literary works. In line with this purpose, the author's life, creativity, and the socio-historical conditions in which he grew up will be evaluated as a whole.

Keywords: *Gogol, History, Literature, Eschatology, Dead Souls*

1.Giriş

Gerçeği olduğu gibi, somut verilerle aktarma düsturundan hareket eden tarih bilimiyle gerçek ve kurgunun iç içe geçtiği edebiyat bilimi arasındaki ilişki, oldukça kadim ve önemlidir. Nitekim Kemal Erol, *Tarih-Edebiyat İlişkisi ve Tarihî Romanların Tarih Öğretimine Katkısı* başlıklı çalışmasında iki disiplin arasındaki etkileşimi şu sözlerle açıklar:

> *Tarihin malzemesi, geçmişte yaşanmış olaylar ve insanın hayatına karışmış kültürel değerler ve durumlardır. Tarih, bütün bunları bazı belgelere dayanarak inceler. Bu belgelerin önemli bir parçasını oluşturan edebî eserler, medeniyet tarihinin bir parçası olarak ele alınabilecek edebiyat tarihinin en temel kaynaklarını, dolayısıyla ilgi alanını oluşturmaktadır. Zira bu eserler, yazıldığı dönemin pek çok açıdan çekilmiş fotoğrafı durumundadır. Bu yönüyle edebî eserler, sözlü ve yazılı ürünler, gelecek için tarihsel bir anlam yüklenir; geçmişle geleceği buluşturma noktasında oynadığı rol bakımından büyük bir önem taşır. Tarih ile edebiyatın buluştuğu kavşak da burasıdır (Erol, 2012:60).*

Rus edebiyatında edebi yaratıcılıkları içinde farklı disiplinlere ilgi duyan ve bunu eserlerine yansıtan pek çok yazar içinde Nikolay Gogol'ün yaratıcılığı din ve tarih bilimleriyle doğrudan bağlantılı olarak önem arz eder. Eğitimini tamamladığında devlet hizmetine girerek vatana hizmet etmeyi hayal eden Gogol, 1830 yılında başladığı memurluk hizmetinde kısa sürede başka arayışlara dalar. İlk şiiri *İtalya'yı (Италия)* ve ilk nesri olarak kabul edilen Hans Kühelgarten'i bu yıllarda kaleme alır. Ne var ki ilk eserleriyle bir anda başarıya ulaşamayan ancak memurluktan da sıkılan Gogol, 1831 yılında Yurtsever Enstitüsünde tarih dersleri vermeye başlar.

2.Gogol ve Tarih

Gogol'ün tarih anlayışı bu uğraşla beraber gelişir. Bu yıllarda tarihi roman yazarı M. Zagoskin ile tanışması da yazarın düşüncelerine etki eden faktörler arasında ele alınabilir. Yazar, tarih bilimiyle olan ilişkisini 1834 yılında Petersburg Üniversitesi Dünya Tarihi bölümünde göreve başlamasıyla sürdürür. Yazarın bu dönemde verdiği derslerden birkaçı daha sonra *Arabeskler (Арабески)* adlı eserinde yayınlanır. Bunlardan biri *Ortaçağ'a Dair (О средних веках)* başlıklı dersidir. Yazar burada Ortaçağ'ı tüm dünyada büyük bir dönüşümün gerçekleştiği, Antik dünyayı modern dünyayla bağlayan düğümü oluşturan bir dönem olarak tanımlar. Gogol, *Dünya Tarihi Öğretimine Dair (О преподавании всеобщей истории)* başlıklı bir diğer dersinde, dünya tarihinin sık sık yapıldığı üzere tüm halkların ve devletlerin ortak bir bağlantısı, ortak bir planı, ortak bir amacı olmayan, düzensiz, cansız ve kuru bir biçimde bir dizi olaydan oluşan özel tarihlerinin koleksiyonu olarak sunulmasını eleştirir ve Dünya tarihinin misyonunu şöyle açıklar:

> *Evrensel tarih, tüm insanlığı kucaklamalı, insanlığın başlangıçtan, zavallı bebekliğinden nasıl geliştiğini, çeşitli şekillerde ilerlediğini ve nihayet şimdiki çağa nasıl ulaştığını, eksiksiz bir tablo içinde sunmalıdır. İnsanın özgür ruhunun beşikten itibaren cehalet, doğa yasaları ve devasa engellerle mücadele ederek kanlı emeklerle katlandığı tüm bu büyük süreci göstermek; evrensel tarihin amacı budur! (Gogol, 2009:29).*

Gogol, bu dönemde başta Ukrayna tarihi olmak üzere Ortaçağ tarihi üzerine de okumalar yapar. Erken dönem İngiliz tarihi ile ilgili olarak kaleme aldığı *Alfred (Альфред)* adlı oyunu ve *Taras Bulba(Тарас Бульба)* adlı eseri yazarın tarihe olan ilgisini yansıtması bakımından önemlidir. Ne var ki genç yazar, bir süre sonra üniversitede alanı olmayan bir konuda ders vermenin zorluğuyla yüzleşir. Aleksandra

Annenskaya, Gogol'ün başarılı olan iki dersinden sonra tüm derslerinin vasat geçtiğini ve dinleyicilere yansıyan hoşnutsuzluğun Gogol'ü de etkilediğini belirtir. Araştırmacı, Gogol'ün bu dönemde Mihail Pogodin'e yazdığı mektuptan alıntı yaparak yazarın bu süreçte tarihe olan yaklaşımını açıklar. Söz konusu mektupta Gogol şunları yazar:

> *Neden melankoliye düştüğümü bilmiyorum. Müsvedde kâğıdı elimden düştü ve baskıyı durdurdum. Nasıl olduysa artık kalem, kâğıda çiziktirirken ilham dolu bir zevkle çalışılmıyor. Tarihten bir şeylere başlar başlamaz hemen eksiklerimi fark ediyorum. Kâh daha geniş kapsamlı ele almadığıma üzülüyorum, kâh aniden yeni bir tasarı oluşuyor ve eskisi yok oluyor (Annenskaya, 2019: 43-44).*

Tarih çalışırken melankoliye düştüğünü belirten Gogol, böylece edebi kariyerine dönüş yapar. 1835 yılında üniversitedeki görevinden ayrılan Gogol, ünlü eseri *Ölü Canlar (Мёртвые души)* üzerinde çalışmaya başlar. Bu yıla kadar Gogol'ün tarihe olan ilgisi profesyonellikten uzak bir izlenim verir ve somut tarih bilimine dayanır. 1836 yılı itibariyle Gogol'ün yaşamında bir tür kırılma gerçekleşir. Bilhassa 1837 yılında çağdaşı ve arkadaşı Aleksandr Puşkin'in ölümü, Roma seyahati ve Katoliklik ile yakın etkileşim ve sağlık sorunları gibi durumlarla beraber Gogol'ün dünya görüşünde belirgin bir değişim gözlenir.

3.Gogol'ün Eskatolojik Dönüşümü

Eskatolojik tarih algısı bağlamında yaşanan bu dönüşümü açıklamadan önce eskatalojiye değinmek yerinde olacaktır. Ne var ki bu noktada ilk açıklanması gereken sorun; tarih ve eskatoloji arasındaki ilişki bağlamında Gogol'ün eskatolojik dönüşümünün kökenidir. Bu soruya doğrudan *Tarih ve Eskatoloji* kitabının yazarı Rodolf Bultmann aracılığıyla cevap vermek mümkündür. Bultmann'a göre tarihin gerçek öznesi nedir sorusunun cevabı insandır. Edimlerle yaşamak insanın gerçek özüdür ki tarih de insan edimleriyle yapılandırılır. Bu çerçevede araştırmacı şöyle bir ilerleme çizgisi ileri sürer: Tarih, insan edimleri ile biçimlenirken; insan edimleri, amaçlar ve niyetler tarafından ortaya konulur ve insan yaşamı daimi olarak geleceğe doğru yönlendirildiğinde netlik kazanır. İnsanın ufku daima geleceğe yöneliktir (Bultmann, 2006: 130-131). Bu çerçevede tarihi bilincin eskatolojik tarih bilincine doğru evrimi bir anlamda varoluşsal bir yolculuktur.

Bu doğrultuda Bultmann, en geniş manada dünyanın sonunu ifade eden eskatolojiyi şöyle tanımlar: Eskatoloji, son şeylerin ya da daha doğru bir biçimde, bilinen dünyamızın kendileriyle sona ulaştığı olayların öğretisidir. Bu dünyanın sonunun ve onun yıkılışının öğretisidir (Bultmann, 2006:29). Rus düşüncesi bağlamında eskatoloji; varoluşsal sorunlar, yaşamın, tarihin anlamı gibi sorunlarla aynı düzlemde, bu sorunlarla bağlantılı olarak varlık gösterir. Rus felsefesinde eskatoloji, merkezinde ölüm ve ölümsüzlüğe dair düşüncelerin yer aldığı bir tür etik söyleme dönüşür ve düşünürlerin yaklaşımı bağlamında kendi içinde ikiye ayrılır. Birinci düşüncede tarihsel ilerleyişe bütünsel olarak olumsuz yaklaşılırken, şiddetli bir kıyametçilik ilkesi hâkimdir. Burada hiçbir anlamı olmayan insanlık tarihinin bütünsel yenilgisi söz konusudur. İkinci düşüncede tarihsel ilerleyiş, kötü bir son değil; dönüşüm süreci olarak ele alınır ki bu anlamda bu düşünce iyimser eskatoloji olarak adlandırılabilir (Juravleva, 2017:23). Bu düşüncede dünyevi yaşamı insandaki Tanrı imgesiyle anlamlı kılmak önemlidir.

Gogol'ün eskatolojik dünya duyumsayışı birinci yaklaşımla ilişkilendirilir. Yazarın esakatolojik duyumsayışı özellikle *Dostlarla Yazışmalar'dan Parçalar (Выбранные места из переписки с друзьями)* adlı eserinde ifade ettiği düşüncelerle bağlantılı olarak açıklanır. Aslında bu dönemi ani bir değişim olarak tanımlamak pek de mümkün değildir. Dindar bir ailede büyüyen Gogol'ün öteki dünyaya dair eskatolojik duyumsayışı Petersburg'dan annesine yazdığı 2 Ekim 1833 tarihli mektubunda, kız kardeşinin yetiştirilmesiyle ilgili şu sözlerinde görmek mümkündür:

> *Ona dinin hükümlerini öğretin. Bu her şeyin temelidir. Gelecekteki yaşama dair daha fazla bilgi verin, çocukların sevdiği tüm olası renklerle, doğruları bekleyen sevinçleri ve zevkleri, günahkârları korkunç, acımasız işkencelerin beklediğini anlatın. Tanrı aşkına, iyi ya da*

kötü her hareketinde ona bundan daha sık bahsedin. Bunun ne gibi faydalı sonuçlar doğuracağını göreceksiniz (Akt.Voropayev, 2016: 9-24).

Gogol, bu deneyimi yaşadığını ve kendisi için de çok önemli olduğunu belirtirken annesine Kıyamet Günü hakkındaki hikâyesinin onun için taşıdığı anlamı hatırlatır:

Herkesin vaftiz edildiğini gördüğüm için vaftiz oldum. Ama bir keresinde - bu olayı şimdi olduğu gibi canlı bir şekilde hatırlıyorum. Senden bana Kıyamet'ten bahsetmeni istedim ve sen bana bir çocuk olarak erdemli bir yaşam için insanları bekleyen nimetleri çok güzel, çok net, çok dokunaklı ve günahkârların ebedi azaplarını çok çarpıcı, çok korkunç bir şekilde anlattın. Anlattıkların beni fazlasıyla sarstı ve içimdeki tüm hassasiyeti uyandırdı. Bunlar ruhuma yüksek düşüncelerin tohumlarını ekti ve ardından üretti (Akt.Voropayev, 2016: 9-24).

Görüldüğü üzere eskatolojik bilincin kökleri Gogol'ün çocukluğuna dayanır. Ancak kökleri eskiye dayansa da *Ölü Canlar* ve *Yazışmalar'ın* kaleme alındığı süreç, eskatolojik bilincin belirginlik kazandığı dönemdir. Bu kırılmaya tetikleyen olgulardan ilki; ölüm korkusudur; yurtdışında sıtmaya yakalanması, sık sık sağlığından şikâyet etmesi, bu bağlamda önemlidir. Ne var ki Gogol'ün çocukluğundan itibaren gösterdiği kimi özellikler, geçirdiği ruhsal dönüşümün ani olmadığını göstermektedir. Nitekim Rus din felsefesinden özgün bir yeri olan S.Frank, Gogol'e dair değerlendirmelerin genel olarak onun bir realist ve hicivci olduğunu noktasında birleşse de aslında Gogol'ün yaratıcılığının, dünya görüşünün en başından beri yaşam imgelerindeki dış gerçeklikten çok kendi içsel kaygılarını ifade eden yetenekli, mistik bir ruh olduğunu savunur. Eleştirmene göre Gogol'ün ruhu en başından beri içinde canlı mizahla, melankoli ve keder karışımını barındırır (Frank, 2009:633-644). Bu anlamda yazarın *Soroçinets Panayırı (Сорочинецкая ярмарка)* öyküsünün sonunda yer alan şu satırlar dikkat çekicidir:

Ruhumuzun güzel ama geçici konuğu sevinç de öyle uçup gitmez mi? Tek bir ses neşeyi anlatma çabasını sürdürmez mi boşuna? Kendi yankısında hüznü, boşluğu duymaya başlamıştır artık bu ses, sonra o da susar (Gogol, 2006a:41).

Yazarın *Eski Zaman Beyleri (Старосветские помещики)* adlı öyküsü de eskatolojik duyumsayışa doğru yol alan evriminin anlamlandırılmasında dikkat çekici eserler arasında yer alır. Yaşlı bir çiftin huzurlu hayatının dokunaklı hikâyesinin anlatıldığı bu öyküde ansızın ilk olarak evin yaşlı hanımı, sırf kedisi kaçtı diye bunu ölümün onu almaya geldiğinin işareti olarak görür ve "*bu yaz öleceğimi biliyorum, ölüm kapımı çaldı artık*!" (Gogol, 2021:20) sözleriyle adeta kendisini ölüme hazırlar. Nitekim yaşlı kadın birkaç gün sonra hastalanır ve ölür. Karısının ölümünden beş yıl sonra derin yalnızlığın ortasında, kocası Afanasiy İvanoviç bahçede dolaşırken aniden birinin ona seslendiğini duyar ancak dönüp baktığında kimseyi göremez. Biraz düşündükten sonra bu sesin karısı olduğunu ve onu çağırdığına karar verir. Bu inançla tıpkı karısı gibi kısa sürede ölür. Öyküde anlatıcının bu olay üstüne şu değerlendirmeleri Gogol'ün düşüncelerine ışık tutar: "*Ne yalan söyleyeyim, bu esrarlı çağrılar her zaman korkutmuştur beni. Hatırlıyorum çocukluğumda çok duyardım bu sesi: bazen birileri açıkça seslenirdi arkamdan*" (Gogol, 2021:27). Nitekim H. Troyat, Gogol'ün çocukluğunda sessizlik içinde gaipten gelen sesler duyduğunu ve donup kaldığını belirtir (Troyat, 2000: 12). Gogol'ün eskatolojik duyumsayış bağlamında değerlendirilen eserlerinden biri de *Müfettiş'tir (Ревизор*). Eserin sonunda yer alan *sessiz sahne* bir anlamda kıyamet gününün betimi olarak yorumlanır. Dolandırıldığını anlayan belediye başkanı ve yanındakiler büyük bir yıkım içindeyken içeri giren Jandarma, gerçek müfettişin belediye başkanını çağırdığını bildirir ve eser kıyamet günü korkusuyla özdeşleştirilen şu sözlerle sona erer: *Bu sözler herkesi yıldırım çarpmışa döndürür. Kadınlar hep bir ağızdan hayret içinde bağrışırlar. Hepsi duruşlarını aniden değiştirir ve yeni duruşlarında heykel gibi donup kalırlar (Gogol, 2006b:117).*

Bu çerçevede Gogol'ün *Ölü Canlar'ı* yazma sürecinde başlayan ruhsal kırılmasının kökenlerinin eskiye dayandığı ve bunun pek çok eserinde yansıma bulduğu görülmektedir. Ne var ki *Ölü Canlar'la* zirveye taşınan süreçte ölüm korkusunun eşlik ettiği bu kırılma döneminden sonra Gogol'ün öncelikle somut bir bilim olarak başlayan tarih ilgisi, eskatolojik tarih anlayışına doğru belirgin bir evrim geçirdiği de açıktır. Zira *Yazışmalar* 1846 yılında yayınlandığında dönemin Slavcı ve Batıcı olarak iki kampa ayrılmış olan tüm düşünürlerinde şok etkisi yaratır ve sert bir biçimde eleştirilir. Dönemin önde gelen eleştirmenlerinden V. Belinski'nin de ünlü *Gogol'e Mektup*'unun kaleme alınmasına neden olan bu eserdir. Frank'a göre tüm bu tepkiler Gogol'ün dine yönelişini açıkça ifade ettikten sonra içsel huzuru bulamaması, yaratıcılığın solması, *Ölü Canlar*'ın ikinci cildini yakması gibi olgularla eleştirileri haklı çıkarır (Frank, 2009:633-644). Bir diğer araştırmacı V. Zenkovski'ye göre *Yazışmalar'*da Gogol'ün 1830'ların sonlarında kendi içinde şekillenmeye başlayan ve *Ölü Canlar*'ın birinci cildinin yayınlanmasından sonra tüm gücüyle ortaya çıkan yenidünya görüşünün ilk taslağını buluruz. Gogol, yeni ruh halinin gücü ve inanılmaz derinliğiyle karşımızda durur. Bu çerçevede Zenkovski, Gogol'ü, bütünsel bir dini kültüre dönüşün ilk peygamberi, Ortodoks kültürün peygamberi olarak tanımlar (Zenkovski, 1955: 55). Ona göre Gogol'ün eserlerinin ana motifi yaşam için kurulan kilise düşüncedir. Nitekim Gogol, kilisenin hayat olduğunu şu sözleriyle açıklar:

> *Kilisemiz sözlerimizle değil, içimizde kutsanmalıdır. Kilise hakikatini ilan etmeliyiz... Bizim için sadece propaganda mümkündür – hayatımız budur. Hayatımızla, zaten bütünsel olarak yaşam olan Kilisemizi savunmalıyız; ruhumuzun kokusuyla hakikatini ilan etmeliyiz. Kilisemizin canlı olmadığını, yaşamsal olmadığını söylüyorlar, ama bu doğru değil, zira kilisemiz hayatımızdır (Gogol, 1847a:59).*

Ne var ki yazar, onu *Ölü Canlar'ı* yakmaya sürükleyen eskatolojik duyumsayışta varoluşun anlamsızlığı, ölüm, öteki dünyaya yönelim gibi dürtülerle hareket ederken, sonrasında yaşam olarak tanımlayacağı kilise olgusundan önce, eseri yaktığı zaman içinde bulunduğu ruh halini şöyle açıklar:

> *Beş yıllık, böylesine hastalıklı gerilimlerle yürütülen, her satırı sarsıntı yaratan, en iyi düşüncelerimi oluşturan ve ruhumu meşgul eden pek çok şeyin olduğu bir eseri yakmak kolay olmadı. Ama her şey yanmıştı dahası, O an ölümü karşımda gördüğümde arkamda en azından beni hatırlatacak bir şey bırakmak istedim (Gogol, 1847a:151).*

Bu çerçevede yazarın eskatolojik duyumsayışa evrilen düşüncelerinde *Ölü Canlar* adeta bir tür zirve olarak tanımlanır. Frank'a göre eserin başlığı da sembolik bir anlama sahiptir. Zira Gogol, dünyanın her yerinde kötülük tarafından içsel olarak yok edilen, ruhen harap olmuş ölü ruhlar görür. Etrafında ölü ruhlar görmesi dünyaya keder dolu gözlerle bakmasındandır (Frank, 2009:633-644). K. Moçulski de düşüncelerini benzer bir biçimde ifade eder ve Gogol'ün her yerde, her şeyi ölüm kisvesi altında gördüğü için ölümün nefesini duyumsadığını belirtir (Moçulski, 1995:34). Nitekim Gogol, *Yazışmalar*'da şöyle der: *Her şey sağır. Her yerde mezarlar. Tanrım, dünyan giderek boş ve kasvetli bir hal alıyor* (Gogol, 1847a:284). Bu çerçevede Frank, Yazışmalar'ı Gogol ve onun gibi gerçek bir Rus olan herkesin trajik dini özleminin mükemmel bir belgesi olarak görür ve burada aniden kurtuluş arzusunun güçlü bir ilkesel güçle uyanarak tüm dünya ve sanatın anlam ve değerini yitirdiği bir yere dönüştüğünü belirtir (Frank, 2009:633-644). Yazarın bu düşüncesini *Ölü Canlar*'da Murazov'un şu sözlerinde de görmek mümkündür:

> *Öteki dünyayı düşünmeden para kazanabileceğini sanıyorlar değil mi? Oysa ahret hayatını düşünmeyen bir kimsenin zenginliğini sağlam temeller üzerine oturtması olacak şey değildir. Uluslar gibi, insanların da yoksulluk içinde kıvrandıkları süreler oluyor. Fakat tenin ruhun yerini tutacağını sanmak apaçık aldanmaktır. Bu durumda, yeniden doğru yolu*

seçerek, ölü canları unutup, kendi ruhunuzun kurtuluşunu düşünmeyecek misiniz? (Gogol, 2005:379).

Yukarıda belirttiğimiz üzere iyimser eskatolojide dünyevi yaşamı insandaki Tanrı imgesi ile anlamlı kılmak önemlidir. İnsandaki Tanrı imgesi ise doğrudan İsa'ya gönderme yapar. Ne var ki Gogol, kıyametçi eskatalojik tarih anlayışı bağlamında insandaki tanrısal imgeyi yakalayamaz. Ancak insanlarda göremediği bu imgenin doğrudan kendisi peşine düşer. Nitekim yazar, *bu yolda, duyarsızca, neredeyse nasıl olduğunu bilmeden, insan ruhunun anahtarının O'nda olduğunu görerek Mesih'e geldim* der. (Gogol, 1847b:9). Ancak örneğin Gogol'ün kısmen çağdaşı olarak 1846 yılında edebiyata adım atan Dostoyevski'nin Knyaz Mışkin imgesinde yaratmaya çalıştığı gibi Gogol, dünyevi düzen içerisinde insandaki Tanrı'yı aramaz. Ödül onun için öteki dünyadadır. Manevi bir ölüm olarak görülen bu dünyadan kurtuluş, görevi yerine getiren kullar için Tanrı'yla birlik içinde mutlulukla sonlanacaktır. Nitekim yazar şöyle açıklar düşüncelerini:

İster kral, ister dilenci olsun, görevini dürüstçe yerine getiren herkes için eşit bir ödül belirleyen Tanrı'nın inayeti mucizevîdir. Herkes orada eşitlenecek, zira herkes Rabbinin sevincine girecek ve Tanrı'da eşit olarak yaşayacaklardır (Gogol, 1847a:194).

Gogol'ün eskatolojik yaşam duyumsayışının anlamlandırılmasında Kudüs ziyareti de önemli bir açı oluşturur. Bu ziyaret, bir anlamda Gogol'ün iyimser bir eskatoloji peşinde çaba harcaması olarak yorumlanabilir. Ne var ki Gogol burada beklediği huzuru veya aradığını bulamaz. Bu ziyaret yazarın istekleri ve benliği arasındaki zıtlığı açığa çıkarır. Nitekim Gogol, bu ziyaretten duyduğu memnuniyetsizliği şu sözlerle aktarır:

Kalben hiç bu kadar huzursuz olmamıştım. ... Mesih'in mezarında, sanki içimdeki kalbin ne kadar soğuk, ne kadar bencil ve kibirli olduğunu hissetmek için bulunuyordum (Akt. Annenskaya, 2019:108).

Böylece Gogol'ün içinde *manevi bir yıkım, yenilgi ve reddedilme hissi yerleşir* (Sunar, 2022:279). Nitekim Gogol'ün ruhsal durumunun bu ziyaretten sonra giderek kötüleştiği bilinmektedir. Zira kıyametçi eskatolojik bilinci giderek güçlenen yazar, bu bilinci sakinleştirmek için gerçekleştirdiği girişiminde beklediği huzuru bulamaz.

4.Sonuç

Sonuç olarak 19.yüzyıl Rus edebiyatının ilk yarısının başlıca yazarları arasında yer alan Gogol, yaşam yoluna devlet hizmeti hayali ile başlarken tarih hocalığı gibi bir görevle, farklı bir dünyaya atım atar. Ne var ki somut tarih bilimi, geleceğin büyük dehasını tatmin edemez. Bu tatminsizlik, yazarın uzman olmadığı bir alanda görev yapmasıyla açığa çıkarken, yetersizlik duygusuyla pekişir. Sadece ilk iki dersinde başarılı olan Gogol, kısa sürede tarih alanında yetersiz olduğu düşüncesiyle görevinden ayrılır. Edebiyat, yaşamının hiçbir döneminde Gogol'ün terk etmediği yegâne mesleği olarak kalır. Ancak edebi yaratıcılığı somut tarihsel uğraştan eskatolojik tarih anlayışına doğru evrilen düşünceleriyle harmanlanır. Gogol, bir anlamda dünyevi yaşam üzerindeki olayların irdelenmesine dayanan tarih ilgisinden, dünyanın sonu ve öteki dünyanın varlığına dair tartışmalara dayanan eskatolojik duyumsayışa doğru ilerlerken *Dostlarla Yazışmalardan Parçalar*'ı kaleme alarak adeta yenidünya duyumsayışını ilan etmiş olur. Dünyanın sonuna dair duyumsayışta dünyevi düzenin önemsizleşmesinin en açık örneğini ise yazarın *Ölü Canlar'ın* ikinci cildini ateşe vermesi olduğunu söylemek mümkündür. Eskatolojik ölüm duyumsayışı içerisinde yaşayan yazar, 1852 yılında İncil'den metinler yazma uğraşı içinde bir anlamda hezeyanlarla dolu olarak yaşama veda eder. Bir anlamda *Ölü Canlar*'da Murazov'un sözlerinde ifade ettiği gibi tenin ruhun yerini tutacağını sanmanın apaçık aldanma olduğunun bilincinde olarak ruhunun kurtuluşunun hezeyanını yaşar.

KAYNAKÇA

[1] Annenskaya,A. (2019). Rus Edebiyatının Usta Kalemi Gogol, Çev. Fatmanur Harmandar, Ankara: Etkin Yayınevi.

[2] Bultmann, R. (2006). Tarih ve Eskatoloji Sonsuzluğun Mevcudiyeti, Çev. Emir Kuşçu, Ankara: Elis Yayınları.

[3] Erol, K. (2012). Tarih-Edebiyat İlişkisi ve Tarihî Romanların Tarih Öğretimine Katkısı. Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, s.59-70.

[4] Frank, S.L. (2009). "*Religioznoye soznaniye Gogolya*", N.V.Gogol: Pro et contra, Tom I,Petersburg: RHGA, S. 633-644.

[5] Gogol, N.V. (1847a). Vıybrannıye mesta iz perepiski s duruzyami, Peterburg.

[6] Gogol, N.V. (1847b). Avtorskaya ispoved, Public Domain.

[7] Gogol, N.V. (2005). Ölü Canlar, Çev. Recep Şükrü Güngör, İstanbul: Timaş.

[8] Gogol, N.V. (2006a). Dikanka Yakınlarında Bir Çiftlikte Akşam Toplantıları, Çev. Ergin Altay, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

[9] Gogol, N. (2006b). Müfettiş, Çev. Birnur Buzcu, İstanbul: Şule Yayınları, 2006.

[10] Gogol, N.V. (2009). Arabeski, Petersburg: Nauka.

[11] Gogol, N.V. (2021). Taras Bulba ve Mirgorod Öyküleri, Çev. Ergin Altay, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

[12] Juravleva, A.V. (2017). Fenomen eshatologiçeskoy etiki K.N.Leontyeva, İvanova.

[13] Moçulski, K.V. (1995). Gogol, Solovyov, Dostoyevski, Moskva: Pespublika.

[14] Sunar, M. (2022). Nikolay Vasilyeviç Gogol, 19.Yüzyıl Rus Edebiyatı Altın Kalemler, Ankara: Nobel Yayınları.

[15] Troyat, H. (2000). Gogol, Çev. Bedia Kösemihal, İstanbul: Multilingual.

[16] Voropayev, V.A. (2016). "*Eshatalogiya N.V.Gogolya*", Elektronnıy jurnal "Yazık i tekst langpsy.ru". Tom 3. № 4. s. 9–24.

[17] Zenkovski, V. (1995). Russkiye mıysliteli i yevropa, Paris: Umca Press, 1955.

Makale id= 9

Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0002-7306-5820, 0009-0000-5261-3771, 0009-0003-4978-538X, 009-0004-0281-1285

2013-2023 Yılları Arasında Uyarlanabilir Öğrenme Sistemleri Kapsamında Yapılan Tez ve Makalelerin İçerik Analizi

Prof.Dr. Özlem Çakır[1] , Araştırmacı Fatma Bilir[2] , Araştırmacı Hande Sarıalioğlu[3] , Araştırmacı Hande Kahyaoğlu[2]
[1]Ankara Universitesi Egitim Bilimleri Fakultesi BOTE Bolumu
[2]Milli Eğitim Bakanlığı
[3] Milli Eğitim Bakanlığı

Özet: *Bu çalışmada, uyarlanabilir öğrenme sistemleri kapsamında yapılan tez ve makaleler içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Bu amaç doğrultusunda 2013-2023 yılları arasında Türkiye'de yayımlanan 19 tez ve 5 makale olmak üzere 24 çalışma incelenmiştir. Bu çalışmaların; yapıldığı yıllara, araştırma yöntem ve desenlere, çalışma sahalarına, örneklem çeşitlerine, örneklem grup ve büyüklüklerine, veri toplama araçlarına, veri analiz yöntemlerine, amaç ve sonuçlarına, yayınlanan dergilere, enstitülere, anabilim dallarına ve üniversitelere göre dağılımlarına bakılmıştır. Çalışmada elde edilen veriler betimsel içerik analizi ile analiz edilmiştir. Çalışmaların anabilim dalına göre dağılımına bakıldığında, en fazla çalışmanın Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Anabilim Dalında olduğu tespit edilmiştir. Üniversitelere göre dağılımına bakıldığında en fazla çalışmanın Ankara Üniversitesinde yapıldığı görülmüştür. Çalışmaların genellikle tezlerden oluştuğu, en fazla çalışmanın 2019 yılında yapıldığı belirlenmiştir. Araştırma yöntemi olarak en fazla karma yöntemin en az nitel yöntemin kullanıldığı tespit edilmiştir. Örneklem grubu olarak genellikle öğrencilerin tercih edildiği görülmüştür. Çalışma sahalarının çoğunlukla lisans öğrencilerinden oluştuğu, örneklem büyüklüğünde en çok 1-100 arası olduğu tespit edilmiştir. Verilerin toplanmasında en fazla başarı testi, ölçek ve kişisel bilgi formunda yararlanıldığı, veri analizinde betimsel analiz yönteminin kullanıldığı tespit edilmiştir. Çalışmaların daha çok uyarlanabilir bir öğretim sistemi hazırlamak ve etkililiğini incelemek amacıyla yapıldığı belirlenmiştir. Çalışmalar sonuçlarına göre incelendiğinde; uyarlanabilir sistemin öğrenmeyi olumlu etkileyerek akademik başarıyı arttırdığı en çok rastlanan sonuç olmuştur.*

Anahtar Kelimeler: *Uyarlanabilir Öğrenme, Uyarlanabilir Öğretim, Uyarlanabilirlik, Uyarlanabilir Hiper Medya Sistemleri*

Content Analysis of Thesis and Articles Made Within the Scope of Adaptive Learning Systems Between 2013-2023

Abstract: *In this study, theses and articles made within the scope of adaptive learning systems were examined by content analysis method. For this purpose, 24 studies, including 19 theses and 5 articles, published in Turkey between the years 2013-2023 were examined. These studies were analyzed according to years of research, research methods and designs, study areas, sample types, sample groups and sizes, data collection tools, data analysis methods, objectives and results, published journals, institutes, departments and universities. Considering the distribution of studies according to the department, it was determined that the most studies were in the Department of Computer Education and Instructional Technologies. Looking at the distribution according to universities, it was seen that the most studies were conducted at Ankara University. It was determined that the studies generally consisted of theses, and the most studies were done in 2019. As a research method, it was determined that the mixed method was used the most and the least qualitative method was used. It was observed that students were generally preferred as the sample group. It has been determined that the study areas mostly consist of undergraduate students and the sample size is between 1 and 100 at most. It was determined that achievement test, scale and personal information form were used most in data collection, and descriptive analysis*

method was used in data analysis. It was determined that the studies were mostly carried out to prepare an adaptable teaching system and to examine its effectiveness. When the studies are examined according to the results; It was the most common result that adaptive system increased academic achievement by positively affecting learning.

Keywords: *Adaptive Learning, Adaptive Teaching, Adaptability, Adaptive Hyper Media Systems*

1. Introduction

The fact that individuals' personality traits, learning styles, ways of processing information and the sources of information they use are different also differentiate their learning needs [1]. The ignorance of these differences in individuals by educational institutions causes various learning problems [2]. In the solution of these problems, personalized learning based on individual characteristics and adaptive learning approach (ALA), which offers a learning environment suitable for individual characteristics, have an important place.

Personalization is defined as the process of changing the functionality, interface, information content or distinctiveness of the system in order to make education suitable for the individual's personality [3]. Personalized teaching practices should be carried out in individual steps and a one-to-one relationship should be established between the student and the people, programmes or materials that help him/her learn [4]. Personalized teaching approach is an educational system that can be applied in individual lessons or in the classroom. Personalization ensures that students' personal goals and interests are incorporated into the curriculum, thus increasing achievement and improving distracting student behaviours [5]. The aim of personalization is to tailor the instructional content according to students' personal backgrounds and interests [6].

Adaptive learning approach (ALA) basically refers to personalized learning approach [7]. The main purpose of the ALA is to provide a learning environment suitable for the characteristics of the individual. ALA provides learners with a learning environment that is shaped according to their preferences and needs throughout the teaching process [8]. ALA has been developed according to the different learning needs of learners [9].

Adaptive teaching and adaptable teaching are different from each other [10]. In adaptive teaching, the system is adapted by the user. The user has the authority to change and adapt the system parameters [11]. For example, the user can choose one of the interfaces presented to him/her, change the font or font size, choose from different content types such as text, video, picture. After the user makes a parameter setting, the settings are fixed unless the user makes another change. In user-adapted systems, there is usually a dialogue window where the user enters information or questionnaires where the user can indicate their preferences [12]. In this way, the system can create, save and merge user profiles [13]. In a user-adapted system, the user is in control and the user must have sufficient metacognitive skills on how to set up the system [14]. In adaptable teaching, the system adapts itself by following the user's actions in the system [11]. In adaptable systems, personalization is done automatically by the system based on user behavior, not by the user. For example, the system in a training software; It can decide the learning level based on the answers given by the user to the questions, and automatically determine the difficulty level of the next question according to the student's answer. In adaptive systems, adaptations are made according to the data obtained from the user's interaction with the system. Adaptable systems may occasionally need tests and survey to accurately understand what the user has in mind [12]. Adaptive teaching systems (ATS) structure the learning environment according to the student's goals, interests and preferences. They are advanced environments that personalized instruction for each individual student [13].

Adaptive teaching systems have four basic components. These are;

- **Subject area model:** It defines the structure of the learning content consisting of content and links.
- **User model:** It is the representation of the information obtained from the user's movements and interaction with the system.

- **Teaching model:** Contains pedagogical rules for integrating the subject area model and the student model. Adaptations are made in line with these rules.
- **Inference mechanism:** It is the mechanism that allows the dynamic adaptation of contents or links for each learner.

In adaptive teaching systems, the stages of student modeling and adaptation take place as follows:

- Student modelling includes the stages of collecting information about the student, constructing the student model and updating the student model.
- Realizing adaptations includes the stages of content adaptation and navigation adaptation.

The variables handled in the student modeling phase may be related to the student or independent of the student. For example, when creating a student model considering the subject area, variables related to the student such as the student's prior knowledge, interest, and learning style are taken into account. At the same time, student-independent variables such as the goal of the subject and the relations between the subjects taken into account. A student model is developed that represents student characteristics, often using feedback from surveys. This model is updated according to the usage patterns of the students and necessary adaptations are made.

There are two stages in the realization of adaptations: content adaptation and navigation adaptation [13]. Content adaptation ensures that the content is presented in a way that is appropriate for the learner in line with their knowledge, goals and other characteristics. Content adaptation includes changes in the information to be included in the pages and the way the information is presented. For example, the type of presentation of a topic can be different according to the user's preference, or content can be displayed in accordance with the student's cognitive style. When adapting the content, it is ensured that the page content consists of appropriate information and is presented. Navigation adaptation tries to simplify the link structure to minimize the routing problems encountered in multimedia. Thus, it helps the learner to find the optimum path to follow in the learning material.

The adaptive teaching system ensures that the right content is delivered to different learners with the right strategy. The adaptive teaching system is constantly updated depending on the student's learning speed and style. Thus, the learning process is constantly monitored. Today, positive factors such as the diversification of theories explaining learning, the widespread use of information and communication technologies, and the use of more appropriate techniques in determining the individual characteristics of learners have made adaptive teaching approach research widespread.

The research sought answers to the following questions:

- What are the aims of the theses made within the scope of ALA between 2013-2023?

Methodologically, in the theses made within the scope of ALA between 2013-2023;

- What research methods were used?
- What is the sample size?
- Which sample groups were studied?
- What are the data collection tools?
- What techniques were used to analyze the data?

2. Method

2.1. Research Model

Descriptive content analysis approach was adopted in the study. Descriptive content analysis is the process of systematically analyzing the studies on a subject [15].

In the selection of studies to be analyzed:

- To be made between 2013-2023,

- Keywords include one or more of the following: adaptive learning/teaching/education, adaptability, adaptive intelligent learning system or adaptive hypermedia system,
- Full text access authorization,
- The criteria of being within the scope of learning/teaching/education practices were used.

According to the specified criteria, 26 studies, 20 theses and 6 articles, which can be used as data sources in the research, were reached.

2.2. Data Collection and Analysis

In order to examine the theses in a systematic way, a review form has been developed considering similar studies in the literature.

The review form was composed of 4 parts in order to determine some features of the studies. These sections are;

- **Descriptive information of studies:** Type of study (thesis or article), year of study, type of thesis (master or doctorate), university, institute, department information, journal in which the article was published
- **Methodological information of the studies:** Research design / method, sample / study group, data collection tools, data analysis techniques
- **Purpose of studies:** Purpose statement of study
- **Results of the studies:** Concluding sentence of the study

Evaluation of the studies was made with the examination form consisting of the specified sections. If there is no information in the studies that meet the criteria specified in the form, the relevant section is left blank. Content analysis approach was adopted in the analysis of the data obtained as a result of the evaluations. The findings obtained as a result of the analyzes were converted into frequency tables and presented descriptively.

3. Findings

Considering the evaluation criteria determined in the study, 26 studies were analyzed. Six of these studies consist of articles and 20 of them consist of theses. These studies were analyzed according to the determined criteria and the findings were presented in tables.

Table 1: Distribution of the studies according to thesis and article status and years of study

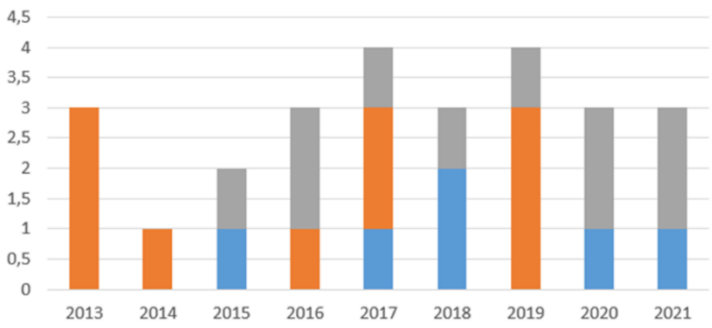

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
PhD			1	2	1	1	1	2	2
Master's Degree	3	1		1	2		3		
Article			1		1	2		1	1

The distribution of 26 studies on ALA conducted between 2013 and 2023 according to their status as thesis and article and the years they were conducted are given in table 1. It is seen that 10 of these studies are master's thesis, 10 of them are doctoral thesis, and 6 of them are articles. When the distribution of the studies according to years is analyzed, no study was found in 2022 and 2023. The most studies were conducted in 2019 with 1 doctoral thesis, 3 master's theses and in 2017 with 1 doctoral thesis, 2 master's theses and 1 article. The least study was conducted in 2014 with 1 master's thesis.

Table 2: Distribution of studies according to university and journals

University/ Journal	N	%
Anadolu University	3	11.5%
Ankara University	7	26.9%
Ataturk University	1	3.8%
Gazi University	2	7.6%
Hacettepe University	2	7.6%
Mustafa Kemal University	1	3.8%
Sakarya University	2	7.6%
Süleyman Demirel University	1	3.8%
Trabzon University	1	3.8%
Academia Journal of Educational Research	1	3.8%
Journal of Educational Technology Theory and Practice	2	7.6%
Journal of Buca Faculty of Education	1	3.8%
International Distance Education Conference, 2015	1	3.8%
Journal of National Education	1	3.8%
TOTAL	**26**	**100%**

Table 2 shows the distribution of the studies according to the university and the journals in which they were published. When Table 2 is analyzed, it is seen that the most studies were conducted in Ankara University with 7 theses. There are 3 theses in Anadolu University, 2 theses each in Gazi, Hacettepe and Sakarya Universities and 1 thesis each in other universities. When the articles were analyzed, it was determined that 2 articles were published in the Journal of Educational Technology Theory and Practice and 1 article each in other journals.

Table 3: Distribution of studies according to institutes and journals

Institutes	N	%
Institute of Educational Sciences	16	61.5%
Institute of Science and Technology	1	3.8%
Institute of Postgraduate Education	1	3.8%
Institute of Social Sciences	2	7.6%

Institutes	N	%
Conference	1	3.8%
Magazine	5	19.2%
TOTAL	**26**	**100%**

Table 3 shows the distribution of studies according to institutes and journals. When Table 3 is analyzed, it is seen that the most studies were conducted in the Institute of Educational Sciences with 16 theses. There are 2 theses in the Institute of Social Sciences and 1 thesis each in other institutes. When the articles are analyzed, it is seen that 5 articles were published in journals and 1 article was published in a conference.

Table 4: Distribution of studies according to department and journals

Departments	N	%
Computer Education and Instructional Technology	16	61.5%
Distance Education	2	7.6%
Informatics	1	3.8%
Basic Education	1	3.8%
Conference	1	3.8%
Magazine	5	19.2%
TOTAL	**26**	**100%**

Table 4 shows the distribution of the studies according to the department and journals. When Table 4 is analyzed, it is seen that the most studies were conducted in the Department of Computer Education and Instructional Technology with 16 theses. There are 2 theses in the Department of Distance Education and 1 thesis each in other departments. When the articles are analyzed, it is seen that 5 articles were published in journals and 1 article was published in a conference.

Table 5: Distribution of studies according to research methods

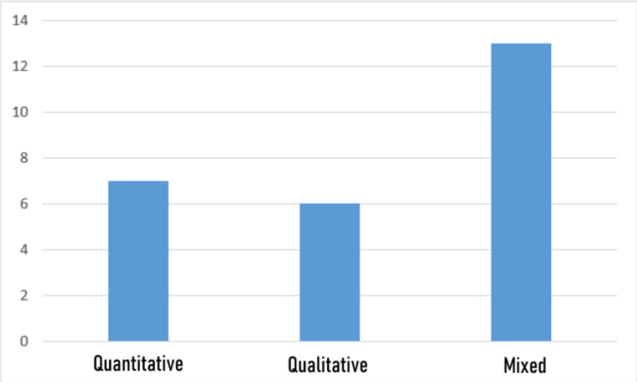

Table 5 shows the distribution of the studies according to research methods. When the methods used in the studies were analyzed, it was determined that the number of quantitative studies was 7, the number of qualitative studies was 6 and the number of mixed studies was 13.

Table 6a: Distribution of Studies According to Sample Groups

Sample Groups	N	%
Student and Expert	1	3.8%
Student	21	80.76%
Academician	2	7.6%
Teacher	1	3.8%
Adaptive Teaching Platforms	1	3.8%
TOTAL	**26**	**100%**

Table 6a shows the distribution of the studies according to the sample groups. When the studies are analyzed according to the sample group, it is seen that the sample group of 21 studies consists of students. While the sample group of 2 studies consisted of academicians, the sample groups of 1 study each consisted of students, experts, teachers, adaptive teaching platforms.

Table 6b: Distributions According to Work Areas

Working Site	N	%
Primary School	2	7.6%
Middle School	4	15.3%
High School	1	3.8%
High school, associate degree, postgraduate	2	7.6%
Licence	10	38.4%
Postgraduate	1	3.8%
Associate Degree, Undergraduate	1	3.8%
Primary School, High School, Associate Degree, Bachelor's Degree, Master's Degree, Doctorate	1	3.8%
Professor, Associate Professor, Lecturer, Assistant Professor, Specialist and Research Assistant	1	3.8%
Teacher	1	3.8%
Adaptive Teaching Platforms	2	7.6%
TOTAL	**26**	**100%**

Table 6b shows the distribution of the studies according to the study areas. It is seen that 10 of the studies were conducted with undergraduate students, 4 with secondary school students, 2 with primary school students, 1 with high school students, 2 with high school, associate and undergraduate students, and 2 with adaptive teaching platforms. In addition, 1 of the studies was conducted with graduate, associate and undergraduate students, 1 with primary school, high school, associate, undergraduate, graduate and

doctoral students, 1 with professors, associate professors, assistant professors, lecturers, specialist professors and research assistants, and 1 with teachers.

Table 7: Distribution of Studies According to Sample Size

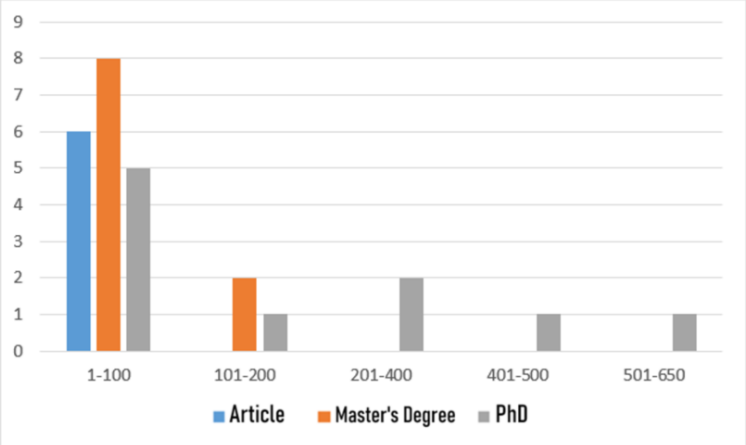

Table 7 shows the distribution of studies according to sample size. It is seen that the sample size between 1-100 is mostly preferred in theses and articles conducted between 2013-2023 (6 articles, 8 master's theses, 5 doctoral theses). There are 2 master's theses and 1 doctoral thesis with a sample size between 101-200. Sample size between 201-400 was found in 2 doctoral theses, sample size between 401-500 was found in 1 doctoral thesis, and sample size between 501-650 was found in 1 doctoral thesis.

Table 8: Distribution of Studies According to Data Collection Tools

Data Collection Tools	N	%
Event Forms	1	3.8%
Scale	2	7.6%
Achievement test, Scale	6	23.0%
Achievement test, Scale, Log records	2	7.6%
Interview Form, Achievement test, Log records	4	15.3%
Questionnaire, Achievement test, Interview form	2	7.6%
Document analysis	2	7.6%
Delphi survey	1	3.8%
Achievement test, Personal information form	5	19.2%
Personal information form, Achievement test, Interview form	1	3.8%
TOTAL	**26**	**100%**

Table 8 shows the distribution of the studies according to data collection tools. It is seen that more than one data collection tool was used in the analyzed studies. 6 studies used achievement test and scale, another 5 studies used achievement test and personal information form, 4 studies used interview form,

achievement test and log records, 2 studies used document analysis, 2 studies used questionnaire, achievement test and interview form, 2 studies used scale. In 1 study each, Delphi questionnaire, activity forms and personal information form, achievement test and interview form were preferred.

Table 9: Distribution of Studies According to Data Analysis Method

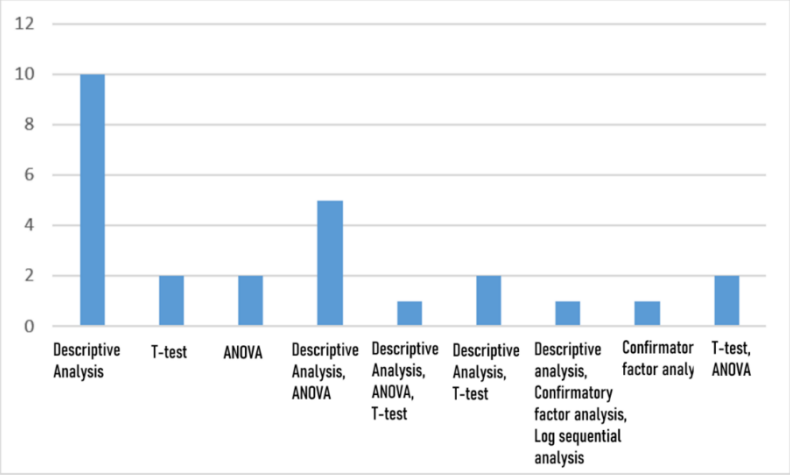

Table 9 shows the distribution of the studies according to the data analysis method. It is seen that 10 of the studies used descriptive analysis, 5 used descriptive analysis and ANOVA, 2 used only ANOVA, 2 used descriptive analysis and T-test, 2 used only T-test, 1 used descriptive analysis, ANOVA and T-test, 1 used descriptive analysis, confirmatory factor analysis and log sequential analysis, 2 used T-test and ANOVA.

Table 10: Distribution of Studies According to Their Purposes

Objectives	**N**	**%**
Modelling effective variables in hyper environments	1	3.8%
To examine the impact of personalized instruction	5	19.2%
To reveal students' views on adaptive learning environments	1	3.8%
Preparing an adaptive teaching system and analyzing its effectiveness	8	30.7%
To design an adaptive teaching system	2	7.6%
Determine the principles of adaptive instructional system design	2	7.6%
To examine the impact of adaptive teaching	6	23.0%
Creating models and rules that can be used in adaptation	1	3.8%
TOTAL	**26**	**100%**

Table 10 shows the distribution of the studies according to their aims. When the studies were examined according to their purposes; 8 studies were conducted to prepare an adaptive teaching system and examine its effectiveness, 6 studies were conducted to examine the effect of adaptive teaching, 5 studies were conducted to examine the effect of personalized teaching, 2 studies were conducted to design an adaptive teaching system, 2 studies were conducted to determine the principles of adaptive teaching system design, 1 study was conducted to model the variables that are effective in hypermedia

environments, 1 study was conducted to reveal students' opinions about adaptive learning environments, and 1 study was conducted to create models and rules that can be used in adaptation.

Table 11: Distribution of Studies According to Results

Results	N	%
The adaptive system positively affects learning and increases academic success.	9	34.6%
Personalized instruction has no statistically significant effect on learning.	2	7.6%
Students evaluated adaptive environments positively.	1	3.8%
Adaptive teaching system reduces the cognitive load on the student.	2	7.6%
Adaptive environments have a positive impact on learning.	6	23.0%
Web-based adaptive learning environment has no significant effect on academic achievement.	1	3.8%
Learners needed feedback most in items requiring procedural and conditional knowledge.	1	3.8%
Adaptive teaching systems should be developed according to the principles identified.	2	7.6%
It was determined that the academic achievement of the students in the group using personalized text was high and the students' opinions were positive.	1	3.8%
It was determined that personalization did not have a statistically significant effect on the attitude towards interactive whiteboard.	1	3.8%
TOTAL	**26**	**100%**

Table 11 shows the distribution of the studies according to their results. When the studies were analyzed according to their results, ten different categories emerged. In 9 of the studies, the adaptive system positively affects learning and increases academic achievement. 6 studies concluded that adaptive environments have a positive effect on learning. 2 studies concluded that personalized instruction has no statistically significant effect on learning. 2 studies concluded that adaptive teaching system reduces the cognitive load on students. In 2 studies, it was concluded that adaptive teaching systems should be developed according to the principles determined. 1 study concluded that students evaluated adaptive environments positively. 1 study concluded that web-based adaptive learning environment has no significant effect on academic achievement. In 1 study, it was concluded that learners most needed feedback on items requiring procedural and conditional knowledge. In 1 study, it was concluded that the academic achievement of the students in the group using personalized text was high and student opinions were positive. In 1 study, it was found that personalization did not have a statistically significant effect on the attitude towards the interactive whiteboard.

4. Discussion and Conclusion

It was determined that studies conducted within the scope of adaptive teaching approach between 2013-2023, 10 were master's theses, 10 were doctoral theses and 6 were articles. The high number of theses provides more and more detailed information about adaptive teaching approach. When the distribution of the studies according to years is examined, it is determined that the most studies were conducted in 2017 with 4 studies (1 doctoral thesis, 2 master's thesis, 1 article) and again in 2019 with 4 studies (1 doctoral thesis, 3 master's thesis). While the least study was conducted in 2014 with 1 master's thesis, no study was found in 2022 and 2023 within the scope of adaptive teaching approach.

When the distribution of the studies according to the university and the journals in which they were published is analyzed, it was found that the highest number of studies were conducted at Ankara University with 7 studies and the lowest number of studies were conducted at Atatürk University, Mustafa Kemal University, Süleyman Demirel University and Trabzon University with 2 studies. It can

be said that Ankara University has contributed more to the related field thanks to these studies on adaptive teaching approach.

When the distribution of the studies according to institutes and journals was analyzed, it was determined that the most studies were conducted in the Institute of Educational Sciences with 16 theses and the least studies were conducted in the Institute of Natural Sciences and Graduate Education with 1 thesis. Since adaptive teaching approach is a concept related to education, it is a natural result that most of the studies were conducted in the Institute of Educational Sciences. When the articles were analyzed, it was seen that the highest number of articles were published in journals with 5 studies, the lowest number of articles were published in conferences with 1 study.

When the distribution of the studies according to the departments and journals is analyzed, it is found that the highest number of studies were conducted in the Department of Computer Education and Instructional Technology with 16 studies, and the lowest number of studies were conducted in the Departments of Informatics and Basic Education with 1 study. At this point, it is not surprising that most of the studies were conducted in the Department of Computer Education and Instructional Technology since adaptive teaching approach is within the scope of instructional technologies. When the articles were analyzed, it was found that the most studies were published in journals with 5 articles and the least studies were published in conferences with 1 article.

When the distribution of the studies according to research methods was analyzed, it was found that mixed method was used in the highest number of studies (13 studies) and qualitative method was used in the lowest number of studies (6 studies). The use of mixed method in the studies is an indication that the results obtained are obtained from comprehensive studies.

Distribution of the studies according to sample groups, It is seen that the most studies were conducted with students with 21 studies, while the least studies were conducted with students and experts with 1 study, teachers with 1 study, and adaptive teaching platforms with 1 study. The fact that the studies were mostly conducted on students provided data on the effectiveness of the adaptive teaching approach on students' learning.

When the distribution of the studies according to the study areas was examined, it was determined that the most studies were conducted with undergraduate students with 10 studies. This shows that more data were obtained on the effectiveness of adaptive teaching approach on undergraduate students.

When the distribution of the studies according to the sample size is examined, in the theses and articles conducted between 2013-2023, the sample size between 1-100 is preferred in 6 articles, 8 master's theses and 5 doctoral theses, only 1 doctoral thesis has a sample size between 501-650.

When the distribution of data collection tools of the studies is analyzed, it is seen that achievement test and scale were used the most with 6 studies, personal information form, activity forms and Delphi survey were preferred in at least 1 study. The use of all these data collection tools enabled to obtain data on the effectiveness of adaptive teaching approach.

Looking at the distribution of data analysis methods in the studies, it was determined that descriptive analysis method was used the most with 10 studies. The descriptive analysis of the data provided findings on distributions such as frequency and percentage.

When the distribution of the studies according to their aims is analyzed, the most common aim is "to prepare an adaptive teaching system and examine its effectiveness" with 8 studies. With 1 study, "modelling the changes that are effective in hypermedia environments", "revealing students' opinions about adaptive learning environments" and "creating models and rules that can be used in adaptation" were the least common objectives. This shows that data were collected for the preparation of an adaptive teaching system and determination of its effectiveness.

When the results obtained from the studies are analyzed, it is seen that "adaptive system increases academic achievement by positively affecting learning" is the most common result with 9 studies. With 1 study, the least common results are "web-based adaptive learning environment has no significant effect on academic achievement", "learners most needed feedback on items requiring procedural and conditional knowledge", "students evaluated adaptive environments positively", "it was determined that

the academic achievement of the students in the group using personalized text was high and student opinions were positive" and "it was determined that personalization did not have a statistically significant effect on the attitude towards the interactive board um". According to these results, it can be said that adaptive teaching approach positively affects learning and increases academic achievement.

5. Suggestions

The results obtained from this research; It is thought that the studies on adaptive teaching approach will enable to identify the strengths and deficiencies of the studies and can be a source for future studies.

Conducting future studies in different fields and with more students will contribute to the field.

In the future studies on the subject of adaptive teaching approach:

- The number of qualitative method studies for theses and mixed method studies for articles can be increased.
- Different data collection tools and data analysis methods can be used.
- Sample size can be increased.
- Studies can be conducted at different education levels.
- More article studies can be done.
- The effectiveness of adaptive teaching approach in the education of different fields can be investigated.

6. References

[1] Riding , R. and Rayner , S. (2002). cognitive styles and learning strategies : Understanding style differences in learning and behavior . London : David Fulton Publishers .

[2] Guyer , T. and Cebi , A. (2015). Content analysis for adaptive educational hypermedia studies in Turkey. Education and Science, 40(178), 61-83. doi : 10.15390/EB.2015.4051

[3] Ozarslan , Y. (2010). IPTV as a personalized learning environment. Paper presented at the International Educational Technologies Conference. Istanbul.

[4] Keller FS, & Sherman JG *The Keller Plan handbook : Essays on a personalized system of instruction* . Menlo Park, Ca .: W. A. Benjamin, Inc. , 1974. (In press).

[5] Howe , LW & Howe , MM (1975) Personalizing Education : Values Clarification and Beyond. New York: Hart Publ .

[6] Cakir Balta, O. (2008). The effect of using personalized verbal mathematical problems in computer and classroom environment on student success . Doctoral Thesis, Ankara University/Institute of Educational Sciences.

[7] Kim, J., Lee, A. & Ryu , H. (2013). Personality and its effects on learning performance : Design guidelines for an adaptive e- learning system based on a user model. International Journal of Industrial Ergonomics , 43, 450-461.

[8] Somyürek , S. (2009). Adaptive learning environments: A new paradigm in educational hypermedia design. Journal of Information Technologies, 2(1), 29-38.

[9] Mulwa , C., Lawless , S., Sharp , M., Arnedillo-Sanchez , I., & Wade , V. (2010, October). Adaptive educational hypermedia systems in technology enhanced learning : A literature review . Of Proceedings of the 2010 ACM Conference on Information Technology Education (pp . 73–84). Midland , MI: Central Michigan University .

[10] N. Koch , “Software Engineering for Adaptive hypermedia Systems : Reference Model, Modeling Techniques and Development Process ”, Ph.D. Thesis, Ludwig- Maximilians - University of Munich , 2000.

[11] FT Alotaiby , "A Component Based Functional Model For E-Learning Systems ", PhD Thesis, George Mason University , 2005.

[12] PD Bra , "Design Issues in Adaptive Hypermedia Application Development", Proceedings of the Second Workshop on Adaptive Systems and User Modeling on the World Wide Web, Toronto and Banff, Canada , 29-39, 1999.

[13] Brusilovsky , P. (1998). Methods and Techniques of Adaptive hypermedia . Adaptive hypertext and Hypermedia (Editors : P. Brusilovsky , A. Kobsa , J. Vassileva), Boston: Kluwer academic Publishers , 1-44.

[14] J. Kurhila , " Considering Individual Differences in ComputerSupported Special and Elementary Education ", PhD Thesis, University of Helsinki, 2003.

[15] Çalık, M. and Sözbilir , M. (2014). Parameters of content analysis. Education and Science, 39(174), 33-38.

Examined Theses and Articles

[1] Aydin, F. (2021). Design and development of a hybrid model in intelligent teaching systems . Hacettepe University, Institute of Educational Sciences, Ankara.

[2] Aygun, ES (2019). Designing a gamified adaptive intelligent teaching system for problem solving teaching. Trabzon University, Graduate Education Institute, Trabzon.

[3] Aslan, A., Goksu, I. and Karaman, S. (2018). The effect of adaptive distance in-service training on success and completion time and teacher opinions . Journal of Buca Education Faculty, (45), 103-115

[4] Balci, T. (2016). The effect of using personalized practice questions in Turkish teaching on student success. Ankara University, Institute of Educational Sciences, Ankara.

[5] Baz, F. Ç (2016). Designing a web-based adaptive online learning environment in accordance with the blended teaching model and its effect on student success. Mustafa Kemal University, Institute of Science and Technology, Hatay.

[6] Baz, F. C. and Trigger, E. (2017). Opinions of students using adaptive online learning environment on media usage. Academia Journal of Educational Research, 2(2), 20-28.

[7] Burak, D. (2020). Designing, implementing and evaluating an adaptive learning environment for primary school social studies teaching. Anadolu University, Institute of Educational Sciences, Eskişehir.

[8] Ceran , O. (2021). Developing an Adaptive Learning Environment for Information Security Education. Gazi University, Institute of Educational Sciences, Ankara.

[9] Brave, EG (2013). Investigation of the effects of adaptive teaching on disappearance and cognitive load in terms of students' cognitive styles. Ankara University, Institute of Educational Sciences, Ankara.

[10] Cebi , A. (2016). Modeling of variables that affect probability-based adaptive hyper- environments. Gazi University, Institute of Educational Sciences, Ankara.

[11] Celebi, F. (2014). The effect of navigation strategy in adaptive learning environments on wandering time and path and perception of being lost. Ankara University, Institute of Educational Sciences, Ankara.

[12] Cetinkaya, L. and Keser, H. (2018). Design principles of adaptive educational web environments: The learner model. Journal of Educational Technology Theory and Practice, 8(1), 320-345.

[13] Demirören, S. (2013). Evaluation of the effectiveness and efficiency of adaptive learning with Performance Criteria . Ankara University, Institute of Educational Sciences, Ankara.

[14] Dogan P. (2017). The effect of personalization on the achievement of undergraduate students in English teaching. Ankara University, Institute of Educational Sciences, Ankara.

[15] Emek, MS (2019). Gamification-supported adaptive learning environment for SQL learning: development, implementation, evaluation. Süleyman Demirel University, Institute of Educational Sciences, Isparta.

[16] Erdogdu, F. (2020). The effect of using adaptive motivation strategies on student motivation and success. Journal of Educational Technology Theory and Practices, 10(2), 549-576.

[17] Gungoren, O. C. (2015). The effect of adaptive educational web environments on students' academic achievement and motivation. Sakarya University, Institute of Educational Sciences, Sakarya.

[18] Hopcan , S. (2013). Having learning difficulties 1.-3. Development, implementation and evaluation of a web-assisted adaptive learning system for primary school students . Sakarya University, Institute of Educational Sciences, Sakarya.

[19] Karsli , BM (2020) Development of Integrated Social Interaction System with E-Learning Contents, Investigation of Interaction Dynamics and Adaptability over User Experiences . Ataturk University, Institute of Educational Sciences, Erzurum.

[20] Keskin, S. (2019). Determination of User Profiles for Adaptive Feedback System Design. Hacettepe University, Institute of Educational Sciences, Ankara.

[21] Mete, F., Coşkun, B. (2021). Investigation of the Effect of Personalized Text Use on Student Success and Motivation in Turkish Teaching. Journal of National Education, 50(230), 221-240

[22] Ozkan, P. (2019). The effect of personalized instruction on student success and interest in the lesson in verbal fraction problems. Ankara University, Institute of Educational Sciences, Ankara.

[23] Ozkeskin, EE (2017). Design, development and evaluation of adaptive open and distance learning system. Anadolu University, Institute of Social Sciences, Eskişehir.

[24] Sezgin, S. (2018). Examination of adaptability- based gamification design principles for online courses . Anadolu University, Institute of Social Sciences, Eskişehir.

[25] Tuna, G. (2015). Intelligent and Adaptive e-Learning Environments. International Distance Education Conference, Russia.

[26] Zeytçioğlu , AM (2017). The Effect of Using Interactive Board and Group Personalized Verbal Mathematical Problems in Classroom on Student Achievement The Example of Darüşşafaka High School. Ankara University, Institute of Educational Sciences, Ankara.

Makale id= 15

Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0003-3572-0297

İdari Personele Verilen Hizmet İçi Eğitimlerin İş Doyumu ve Motivasyonlarına Katkısı; Bartın Üniversitesi Örneği

Araştırmacı Ebru Demir[1]
[1]Bartın Üniversitesi

Özet: *Bu çalışmada Bartın Üniversitesinde görev yapan ve hizmet içi eğitim alan idari personelin iş doyumu ve motivasyon düzeylerinin belirlenmesi ve özellikle ülkemizde kamu kurumlarında hizmet içi eğitim programı geliştirme alanındaki çalışmaların teşvik edilmesi ile yapılacak çalışmalara model oluşturulması amaçlanmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden betimsel model kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Bartın Üniversitesi Rektörlüğü'ne bağlı birimler, fakülteler, yüksekokullar ve meslek yüksekokullarında görev yapan ve hizmet içi eğitim almış olan personel oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Verilerin analizinde, nitel veri analizi tekniklerinden içerik analizi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgulardan bazıları şöyledir: Verilen hizmet içi eğitimlerin personelin iş doyumunu ve motivasyonunu pozitif yönde etkilediği, personele çalışma ortamlarında uygulayabilecekleri yeni bilgi ve beceri kazandırarak işlerini daha hızlı ve verimli yaptıkları, revize edilen mevzuatlar hakkında bilgi sahibi oldukları ve bu eğitimlerin çeşitlendirilerek arttırılması gerekliliği ortaya çıkmıştır.*

Anahtar Kelimeler: *Hizmet İçi Eğitim, Motivasyon, İş Doyumu*

The Contribution of in Service Training Given to the Administrative Staff to Their Jop Satisfaction and Motivation; the Case of Bartın University

Abstract: *This study aims to state the motivation levels and job satifaction of the administrative personnel serving at Bartın University who have had in-service-training; and to be a model for the studies carried out to encourage the practices -particularly in public institutes- in the field of in-service-training programme development. Descriptive model, one of the qualitative research methods, was used in the study. The experimental group of the study consists of the personnel, who have had in-service-training, working at Organizational Units, Faculties, Schools and Vocational Schools of the Bartın University. Semi-structured interview form was prepared to collect data. Of the qualitative data analysis, content analysis was used in the procedure of data analysis. The results of the study showed that; the in-service-trainings have a significant positive effect on the motivation and job satisfaction of the personnel. The trainings also ensure new knowledge and skills to the personnel that they can apply in their institutions; perform faster and in a more productive way. The findings of the study have also shown the need for varied in-service-trainings which help the personnel be informed about the revised legislation.*

Keywords: *In-Service Training, Motivation, Job Satisfaction*

Giriş

Günümüzde değişim ve gelişim oldukça önemli bir yere sahip olup; yaşanan gelişmelerin ve değişmelerin dışında kalma durumunuz söz konusu olmamaktadır. Bir noktada ortaya çıkan sosyal, kültürel, ekonomik ve teknolojik değişiklik ile yenilikler başka bir yerde az bir zamanda etkisini gösterebilmektedir. 21. yüzyıl ülkeler ve toplumlarda hızla bilimsel ve teknolojik ilerlemelere, ekonomik ve sosyal gelişmelere, anlaşılmaz siyasi değişiklere şahit olmuştur. Yeni yüzyılın bu değişen ve gelişen şartlarına ayak uydurabilmek, çağdaş bir toplum olarak yaşayabilmek için, okur-yazar olmanın dışında eğitim oldukça önemli bir yere sahiptir. Günümüz dünyasında eğitime yatırım yapan

yetişmiş kalifiye elemana sahip ülkeler her zaman daha avantajlı konumdadırlar (Cin, 2008 akt; Ertaş, 2014).

Hizmet içi eğitim ile personelin verimini incelemek, etkinliğini ve performansını tespit edebilmek ve kalite bilincinin yerleşmesini sağlamak mümkündür. Hizmet içi eğitim ile çalışanların farklılıkları, kabiliyet ve yeterliklerini keşfetmek mümkündür. Gelişen teknoloji sayesinde çalışanların çağın gerisinde kalma gibi endişelerinin oluşması da engellenmiş olacaktır. Personel kurumuna bağlı ve kendine güvenen nitelikte olacak aynı zamanda geleceğe umutla bakacaktır. Hizmet içi eğitime verilen önem çalışanların farklı kurumlarda aynı meslekte görev yapanlar ile arasındaki farklılığı arttırarak personelin kendini daha motive hissetmesini sağlayacaktır. Bunun sonucunda kurumu dışarıdan gözlemleyenlerin bakış açısını değiştirecek kurumsal imajı pozitif yönde etkileyecektir. Bu durum kurum çalışanlarının da saygınlığını arttıracak, verilen eğitimler çalışanların eksikliklerini giderebilme konusunda da katkı sağlayacaktır (Selimoğlu ve Yılmaz, 2009).

Günümüzün hızla değişen şartları ve buna paralel olarak artan ihtiyaçlar doğrultusunda toplumlar ve bireylerin yaşamları doğrudan etkilenmektedir. Yaşanan bu gelişme ve değişimler bir yandan toplum yaşamını etkilerken bir yandan da bireyin sahip olması gereken niteliklerin sürekli olarak revize olmasına neden olmaktadır. Böylece bireylerin artık çok yönlü olarak yetiştirilmesi zorunlu hale gelmiştir. Bu doğrultuda, olgu ve olayları derinlemesine değerlendirebilen, takım çalışmasına önem veren, günümüz şartlarına uygun bilgi ve becerilerle donatılmış, kendisini ve çevresini sürekli geliştirebilen ve sürekli eğitimi yaşam biçimi haline getirebilen bireylerin yetiştirilmesi büyük bir öneme sahiptir. Artık, bireylerin çok daha fazla eğitilmesi ve sürekli olarak değişen şartlara uygun olarak geliştirilmesi elzem olmuştur. (Gürcan, 2005).

Geçmiş dönemlerde hizmet içi eğitim denildiğinde eğitilenlerce düşünülen yalnızca teknik bilgi yüklemesi oluyorken, bugün verilen bu eğitimler bireylere teknik bilgiden daha önemli olan; hızlı karar alma ve uygulama, sürekli gelişim, değişimlere ayak uydurma, baskı altında iş yapabilme ve tüm şartlar altında üretimi sürdürebilme becerileri edindirmeyi hedeflemektedir (Görmüş ve Kahya, 2014).

İnsanın doğasında kendini geliştirerek güncel bilgiler edinme yatkınlığı her zaman olmuştur. İş ortamında bu eğilim en üst seviyede olup, çalışma hayatı öğrenme eğilimine ulaşmada ki en elverişli yerdir. Çalışmanın her aşamasında personel sürekli olarak öğrenme ve kendisini revize etme buna bağlı olarak da görevinde ilerleme eğilimi çabasındadır. Hizmet içi eğitimle personele verilen imkanlar kişiyi doyuma ulaştırmakla beraber kişinin ulaşmış olduğu bu doyumun verilen hizmetlerin yerine getirilmesinde giderek artan pozitif yönlü bir etkisi olmaktadır (Can, 2011).

Bugün hem kamu kurumlarına hem de özel sektöre baktığımızda ihtiyacımız olan prensiplerin eskisi gibi olmadığını görmekteyiz. Kurumlar için çalıştırdıkları personelin sadece fiziksel gücü değil bilgi ve beceri düzeyleri de oldukça önemli bir yer edinmiştir. Vizyon ve misyon sahibi kurumlar planladıkları çeşitli eğitimlerle çalışanlarının verimlilik düzeylerini daha üst seviyelere taşıyabileceklerini fark etmişlerdir (Arslan, 2019).

Üniversitelerde akademik personel ve öğrenciler arasında köprü görevi gören ve tüm idari işleyişi yürüten personel için belirlenen kanun kapsamında verilen hizmet içi eğitim etkinlikleri yetersiz kalabilmektedir. İdari personelin yeni bilgi ve beceriler edinmesi, var olan bilgi ve becerilerinin yenilenmesi, özgüveninin artması, kendisini geliştirmesi, başarılı olabilmesi için belli alan ve konularla sınırı çizilmiş bir hizmet içi eğitim yerine kendisi ve yaptığı iş için gerekli olan alan ve konularda hizmet içi eğitim planlanmalıdır (Toklu, 2012).

Çalışanların yeni bilgi ve beceri edinebilmeleri için kaliteli bir hizmet içi eğitim ile personelin değişikliklere uyum sağlayabilmesi kolaylaşmış olacaktır. Ayrıca hizmet içi eğitim, çalışanlarda kendini gerçekleştirme ve yükselme isteği oluşturarak, kurumlarca personelinden maksimum faydayı almalarına katkıda bulunur. Zaman ve emek kaybının önüne geçilmesi, teknolojiden en kapsamlı şekilde yararlanılması ve yeniliklerin takibinin kolaylaşması için programlı ve kaliteli verilen bir eğitim amacına ulaşmış olacaktır. Bu da personelin iş tatminine doğrudan etki edecektir (Karaosman, 2014).

Bartın Üniversitesi 2008 yılında kurulmuş; genç, dinamik, yenilikçi, kaliteye önem veren ve değer üreterek paydaş memnuniyetini en üst noktalara taşıyan bir üniversitedir. Üniversiteye atanan idari personel farklı illerden gelmekte olup idari personele bölgenin tanıtımı, kuruma uyum, kurumda çalışan

diğer personelle işbirliği, idari personelin sahip olması gereken temel bilgi, beceri ve tutumlar konusunda verilen hizmet içi eğitimler ile ilgili son yıllarda ciddi anlamda adımlar atılmaya başlandığı görülmekle birlikte; yapılacak olan eğitimlerin çeşitliliğinin arttırılarak devam edilmesi Üniversite personeli için büyük önem arz etmektedir.

Araştırmanın Amacı ve Problemi

Bu araştırmanın temel amacı; Bartın Üniversitesinde görev yapan idari personelin aldığı hizmet içi eğitimler ile bu eğitimlerin iş doyumu, performansı, mesleki ve kişisel gelişimi ile motivasyonlarına olan katkısının incelenmesi amaçlanmaktadır. İdari personele verilen hizmet içi eğitimlerin iş doyumu ve motivasyonlarına etkisi hakkında görüşleri nedir ve verimlilik boyutu açısından personelin görüşleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır? sorusu ve aşağıdaki alt sorular problem durumumuzu oluşturmaktadır.

1- Size göre verilen hizmet içi eğitim konuları açık ve anlaşılabilir işlendi mi? Varsa aksayan yönler ile ilgili görüşlerinizi belirtir misiniz?

2- Almış olduğunuz hizmet içi eğitimlerin, gereksiniminizi karşılayarak sizde bir iş doyumu (mesleki tatmin) sağladığını düşünüyor musunuz? Neden?

3- Almış olduğunuz hizmet içi eğitimler dışında başka hangi konularda hizmet içi eğitim alsaydınız çalışma sürecinde daha motive olurdunuz?

4- Almış olduğunuz hizmet içi eğitimler size kurumunuzda uygulayabileceğiniz yeni bilgi ve beceriler kazandırdı mı? Cevabınız evet ise bu bilgi ve becerilerin neler olduğu hakkında bilgi verir misiniz?

5- Almış olduğunuz ya da verilecek olan hizmet içi eğitimlerle ilgili düşünce ve görüşleriniz alındı mı?

- Cevabınız hayır ise bu durum motivasyon ve iş doyumunuzu nasıl etkiledi?
- Cevabınız evet ise bu durum motivasyon ve iş doyumunuzu nasıl etkiledi?

6- Hizmet içi eğitim aldıktan sonra mesleğinizle ilgili motivasyon düzeyinizin arttığını düşünüyor musunuz?

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada Bartın Üniversitesinde görev yapan idari personelin almış oldukları hizmet içi eğimleri hakkında görüşleri incelendiğinden nitel araştırma yöntemlerinden betimsel model kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinin özellikleri doğal ortama duyarlılık sağlaması, araştırmacının aktif rol alması, bütüncül bir yaklaşıma sahip olması, algıların ortaya konması, araştırma deseninde esneklik ve tümevarımcı bir analize sahip olmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Betimsel model ise var olan durumun olduğu gibi ortaya çıkarılmasıdır (Erdoğan, 2012).

Çalışma Gurubu

Araştırmanın çalışma gurubunu Bartın Üniversitesinde görev yapan 15 idari personel oluşturmaktadır. Bu nedenle amaçlı örnekleme yöntemlerinden ulaşılabilir örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Ulaşılabilir örneklem yöntemi araştırmacıya kolaylık, hız ve pratiklik kazandırır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Çalışmaya katılan personelin meslek bilgileri Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1 Kişisel Bilgiler

Aşağıdaki tabloda çalışmaya katılan personele ait kişisel bilgilere yer verilmiştir.

Değişken	Alt değişken	Sayı (N)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	6	40,00
	Erkek	9	60,00

Değişken	Alt değişken	Sayı (N)	Yüzde (%)
Eğitim Durumu	Ön Lisans	1	6,66
	Lisans	13	86,68
	Yüksek Lisans	1	6,66
Yaş	20-30	3	20,00
	31-40	10	66,66
	41-60	2	13,34
Görevde Geçirdiği Süre (Yıl)	0-5	4	26,66
	6-10	6	40,00
	11-15	3	20,00
	20 üzeri	2	13,34

Çalışmaya katılan 15 personelin 6'sı (%40,00) kadın ve 9'u (%60,00) erkektir. Eğitim durumu bakımından, katılan personelin 1'i (%6,66) ön lisans, 13'ü (%86,68) lisans, 1'i (%6,66) yüksek lisans mezunudur. Çalışmaya katılan personelin yaşları incelendiğinde 3'ünün (%20,00) 20-30 yaş, 10'unun (%66,66) 31-40 yaş ve 2'sinin (%13,34) ise 41-60 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Görevde geçirdiği süre bakımından ise 4'ü (%26,66) 0-5 yıl, 6'sı (%40,00) 6-10 yıl, 3'ü (%20,00) 11-15 yıl, 2'si (%13,34) 20 yıl üzeri olarak belirlenmiştir.

Bulgular ve Yorumlar

Bu bölümde Bartın Üniversitesin de görev yapan ve hizmet içi eğitim alan personelin iş doyumları ve motivasyon düzeyleri ile ilgili görüşleri Tablo 2'de açıklanmaktadır.

Katılımcıların verilen hizmet içi eğitim konularını açık ve anlaşılabilir bulması ile ilgili bilgiler Tablo 2.1' de gösterilmektedir.

Tablo 2.1. Verilen hizmet içi eğitim konularının açık ve anlaşılabilir olması

Tema	Kod	Frekans
Hizmet içi eğitim konularının açık ve anlaşılır olma durumu	Açık ve anlaşılır	11
	Kısmen anlaşılır	2
	Açık ama anlaşılır değil	1
	Açık ve anlaşılır değil	1

Tablo 2.1' de görüldüğü gibi on bir katılımcı hizmet içi eğitimlerin açık ve anlaşılır olduğu, iki katılımcı kısmen anlaşılır olduğu, bir katılımcı açık anlatıldığını düşünüp anlaşılır bulmadığı ve bir katılımcı da açık ve anlaşılır bulmadığı cevabını vermiştir.

Katılımcıların vermiş oldukları cevaplardan bazıları örnek olarak aşağıda sunulmuştur.

K1: *"Verilen hizmet içi eğitim konuları açık ve anlaşılır şekilde işlendi."*

K3: *"Eğitimler yerinde ve zamanında yapıldı. Özellikle pandemi dönemi olması münasebetiyle çok çok yerindeydi. Konular açık ve gayet anlaşılabilir işlendi. Lakin iş yükünün pandemi döneminde biraz artması sebebiyle eğitimlerin hepsi için olmamakla birlikte sadece bir kısmına katılamadım."*

K9: *"Hizmet içi eğitim konuları açık ve anlaşılır işlendi. Personelin görüşü doğrultusunda yeni konularda da hizmet içi eğitim yapılmalı."*

K11*: "Hizmet içi eğitim konuları açıktı ve ancak yeterince anlaşılabilir şekilde verilmediğini düşünmekteyim. Daha sade anlatılması gerektiği fikrindeyim.''*

K14: *"Verilen eğitimler açık ve anlaşılır işlenmiştir fakat eğitimlerin pandemiden dolayı uzaktan işlenmesi konuların anlaşılırlığını etkilemiştir."*

Katılımcıların almış oldukları hizmet içi eğitimlerin, gereksinimlerini karşılayarak iş doyumu (mesleki tatmin) sağlama durumları ile ilgili bilgiler Tablo 2.2'de gösterilmektedir.

Tablo 2.2. Hizmet içi eğitimlerin, gereksinimleri karşılayarak iş doyumu (mesleki tatmin) sağlama durumu

Tema	Kod	Frekans
Hizmet içi eğitimlerin iş doyumu sağlama durumu	Sağlamıştır	11
	Sağlamamıştır	3
	Kısmen sağlamıştır	1

Tablo 2.2' de görüldüğü gibi on bir katılımcı hizmet içi eğitimlerin gereksinimlerini karşılayarak onlarda bir iş doyumu (mesleki tatmin) sağladığını belirtmiştir. Üç katılımcı ise hayır cevabı vererek eğitimlerin yüzeysel işlendiği ya da yeterli bulmadıkları cevabını vermiştir. Bir katılımcı ise gereksiniminin ve iş doyumunun kısmen karşılandığını ifade etmiştir.

Katılımcıların vermiş oldukları cevaplardan bazıları örnek olarak aşağıda sunulmuştur

K9**:** *''Hizmet içi eğitimin bana faydası olduğuna inanıyorum. Çünkü insan sürekli aynı işi yapınca kanunlara ve ilgili yönetmeliklere bakmaya biliyor. Ben biliyorum deyip. Ama eğitimde atladığı ve mevzuatta yapması gerekenleri görünce eğitime katılan için çok faydalı olduğuna inanıyorum.''*

K10: *''Tabi ki hayır. Teknolojik gelişmeler ile birlikte mevzuat konuları ve iş alanları sürekli değişim ve yenilik istemektedir. Personel olarak gereksinimlerim hiç bitmemekte olup, mesleki tatmin düzeyinde yeterli eğitimleri henüz tamamlamış değilim.''*

K12: *''Evet düşünüyorum, memurluğun tekdüzeliğinden kurtulduğumuza inanıyorum.''*

K15*: ''İş doyumu sağlamadı. Mesleki alanda biraz katkı sağladı.''*

Katılımcıların almış oldukları hizmet içi eğitimler dışında başka hangi konularda hizmet içi eğitim almış olsalardı çalışma sürecinde daha motive olurlardı sorusu ile ilgili görüşleri Tablo 2.3'te gösterilmektedir.

Tablo 2.3. Katılımcıların verilen hizmet içi eğitimler dışında başka hangi konularda hizmet içi eğitim verilseydi çalışma sürecinde daha motive olurlardı sorusu ile ilgili görüşleri

Tema	Kod	Frekans
Hangi konularda hizmet içi eğitim verilseydi motive olurlardı durumu	Zaman yönetimi	3
	Eğitimler yeterli	2
	Yöneticilere verilmeli(adil, hakkaniyet, koordinasyon ve iletişim)	5
	MYS-KBS eğitimleri	2
	Masa başı duruş egzersizleri	3

Tablo 2.3'te katılımcıların başka hangi konularda hizmet içi eğitim almaları durumunda motive olma görüşlerine bakıldığında; zaman yönetimi, personelin gün içinde sıkça kullandığı MYS-KBS gibi

programlar hakkında daha detaylı eğitimler, masa başı egzersizleri ve yöneticilere de verilmesi gereken eğitimler olduğunu belirtmişlerdir. Bu görüşler dışında verilen eğitimlerin yeterli olduğunu düşünen iki kişi de mevcuttur.

Katılımcıların vermiş oldukları cevaplardan bazıları örnek olarak aşağıda sunulmuştur.

K5: *"İş yükümlülüğünü azaltmaya yarayacak eğitimler olabilir. Mesela görev tanımlarının tam uygulanmasına yönelik amirlere yönelikte hizmet içi eğitim verilmesi gerektiğini düşünüyorum."*

K7: *"Hem iş hayatında hem de özel hayatta günümüzün en önemli sıkıntılarından birisi belki de zaman yönetimi, bu bakımdan zaman yönetimi, kriz yönetimi gibi iş hayatını doğrudan etkileyen konularda eğitimler verilebilir. Bu eğitimler sayesinde hem kişi çalışma sürecinde motive olur hem de kişisel gelişimine katkıda bulunulmuş olur. Ayrıca her işin başı sağlık olduğu için ve günümüzün büyük bölümü masa başında geçtiği için hareketsiz kalmakla beraber duruş bozukluklarına bağlı kas ağrıları, eklem ağrıları gibi ağrılar oluşmaktadır. Bundan dolayı oluşacak ağrı ve rahatsızlıkları en aza indirmek için yapılabilecek basit egzersizler ile ilgili eğitim verilebilir. Bu da hem çalışana değer verildiğini gösterir ve motive eder düşünesindeyim."*

K11: *"Adil ve hakkaniyetli bir yöneticide olması gerekenler ile devlet memurunun mobbing veya uğradığı haksızlıklar karşısında nasıl davranması gerektiği gibi eğitimler."*

K12: *"Kapsamlı olduğunu düşünüyorum bence yeterli."*

K14: *"MYS VE KBS gibi eğitimlerin uygulamalı verilmesi daha iyi olurdu. Birde amirlerin de koordinasyonu sağlama ve iletişim hakkında özellikle eğitim almalarını isterdim."*

K15: *"Memuriyet ilk atandığımızda yapacağımız iş konusunda, kullanacağımız sistemler (UBYS, KBS, MYS, YÖKSİS, SGK gibi) konusunda eğitim verilmiş olsa idi daha motive olurduk."*

Katılımcıların almış olduğu hizmet içi eğitimlerin kurumunuzda uygulayabileceğiniz yeni bilgi ve beceriler kazandırdı mı? sorusuna verdikleri cevapları Tablo 2.4' da gösterilmektedir.

Tablo 2.4. Katılımcıların almış olduğu eğitimler sonucunda yeni bilgi ve beceriler kazanma durumları ile ilgili görüşleri

Tema	Kod	Frekans
Eğitimlerin yeni bilgi ve beceri kazandırma durumu	Kazandırmıştır	13
	Kazandırmamıştır	2

Tablo 2.4' de görüldüğü gibi on üç katılımcı almış oldukları eğitimlerin kendilerine bilgi ve beceri kazandırdığını ifade etmiştir. İki katılımcı ise verilen eğitimlerin yeni bilgi ve beceri kazandırmadığını düşünmektedir.

Katılımcıların vermiş oldukları cevaplardan bazıları örnek olarak aşağıda sunulmuştur.

K2: *"Evet, almış olduğumuz bu eğitimlerin bize kazandırdığı bilgi ve beceriler olmaktadır. Örneğin kamu yönetiminde etik ve etik davranış ilkelerinin önemi, mevzuat değişikliği olduğunda bu değişiklikler hakkında bilgi sahibi oluyoruz."*

K5: *"Evet oldu. Yeni başlayan bir memur olarak söyleyebilirim ki bu eğitimler memuriyete başlandığı ilk aydan verilseydi belki de ilk iki yıl bu kadar yıpranmış olmazdım."*

K8: *"Evet. Gerek gelişen ve değişen elektronik bilgi ve belge konuları hakkında olsun gerek otomasyon sistemi hakkında olsun alınan eğitimler hizmetimizi hızlı ve etkili kılmaktadır."*

K9: *"Aldığım hizmet içi eğitimler bende uygulayacağım işyerinde yeni bilgi ve beceriler kazandırdı. Örnek olarak stres konusunda verilen hizmet içi eğitimi verebilirim stresli olduğum zaman yapmam gerekenler hakkında bana çok faydası oldu. Çünkü insan stresini işyerinde iş yaparken kontrol edemezse*

kilitleniyor ve yapabileceği şeyleri de yapamıyor. Ama stresi yönetmeyi bilince yapacağının daha fazlasını da yapabiliyor. Algısı açık oluyor."

K11: *"Herhangi bir bilgi veya beceri kazandığımı düşünmüyorum."*

K12: *"Kazandırdı örneğin sosyal medyanın daha doğru kullanımında ve öfke ile kontrolde daha sakin olabilmem gerektiği gibi."*

Katılımcılara hizmet içi eğitimler verilmeden önce hangi konuda eğitime ihtiyaçlarının olup olmadığı konusunda düşünce ve görüşleri alındı mı sorusuna verdikleri cevaplar Tablo 2.5' da gösterilmektedir.

Tablo 2.5. Katılımcılara hizmet içi eğitimler verilmeden önce hangi konuda eğitime ihtiyaçlarının olup olmadığı konusunda düşünce ve görüşleri alınma durumları ile ilgili görüşleri

Tema	Kod	Frekans
Eğitim ihtiyaçları hakkında görüşleri alınma durumu	Evet	14
	Hayır	1

Tablo 2.5' de görüldüğü gibi on dört katılımcı eğitimler verilmeden önce düşünce ve görüşlerinin alındığını belirtmiştir. Katılımcıların çoğu motivasyon ve iş doyumlarının olumlu yönde etkilendiğini ve kendilerini değerli hissettiklerini belirtmiştir. Bir katılımcı ise görüşünün alınmadığını söylemiştir.

K2: ''Evet. Bu durum motivasyon ve iş doyumumu olumlu yönden etkilemiştir.''

K4: ''Evet. Önemsenildiğimi hissettirdi.''

K6: ''Alındı. Kişisel görüş ve fikirlere önem verildiğinin göstergesidir diye düşünüyorum. Motivasyonumu olumlu etkiledi.''

K11: ''Hayır alınmadı. Verilen hizmet içi eğitimlerin düzenleyenler tarafından kendi iş yüklerini azaltmaya yönelik olması nedeniyle motivasyon olarak herhangi bir katkısı olmamaktadır.''

K12: ''Cevabım evet, bizzat ne tür eğitimler istediğimiz soruldu ve daha değerli olduğumuz hissettirildi.''

K14: ''Evet, hangi eğitimlere ihtiyacımız olduğunun sorulması motivasyonumu arttırdı. Kurumun çalışanlarına verdiği önemi gösterdiğini düşünüyorum.''

Katılımcıların hizmet içi eğitim aldıktan sonra meslekleri ile ilgili motivasyon durumları Tablo 2.6' da gösterilmektedir.

Tablo 2.6. Katılımcıların hizmet içi eğitim aldıktan sonra meslekleri ile ilgili motivasyon durumları

Tema	Kod	Frekans
Hizmet içi eğitim aldıktan sonra meslekleriyle ilgili motivasyon durumları	Motivasyonum arttı	7
	Değişiklik olmadı	5
	Motivasyon artmamış fakat mesleki bilgi artmıştır	3

Tablo 2.6' da görüldüğü gibi yedi katılımcı almış oldukları hizmet içi eğitimlerin meslekleriyle ilgili motivasyon düzeylerinde artış olduğunu belirtmiş olup, beş katılımcı ise mesleki motivasyon hissetmediklerini belirtmiştir. Üç katılımcı ise motivasyonlarının artmadığını fakat mesleki açıdan bilgilerinin pekiştiğini ifade etmiştir.

Katılımcıların vermiş oldukları cevaplardan bazıları örnek olarak aşağıda sunulmuştur.

K3: *'' Evet. Aldığım eğitimler yaptığım iş ile ilgiyse ve bunun neticesinde işimi doğru yapıyorsam evet olumlu.''*

K5: *''Bilgim arttı fakat çokta motivasyonumun arttığını söyleyemem. Çünkü bence ne kadar eğitim verilirse verilsin birim yetkilileri ne derse o oluyor genelde iş konusunda.''*

K6: *''Tam anlamıyla motivasyon düzeyimi artırmadı fakat mesleğimiz kapsamında yeni ve pekiştirme amaçlı bilgiler öğrendik.''*

K8: *''Bir işi layıkıyla yapmak çalışmayı seven insan için motive edici bir unsurdur. Bu sebepten işimi iyi yapmam için öğrendiğim her bilgi beni her zaman mutlu kılar.''*

K12: *'' Evet düşünüyorum daha işe odaklı hale geldim diyebilirim.''*

K14: *''Evet düşünüyorum, hizmet içi eğitimlerle bir araya gelip yaptığımız işlerle ilgili bilgi alış verişinde bulunmak motivasyonumu olumlu etkileyerek kurumuma daha bağlı ve aidiyet duygusu hissetmemi sağlamıştır.*

Tartışma ve Sonuç

Bartın Üniversitesinde görev yapan idari personelin almış oldukları hizmet içi eğitimlerin iş doyumu ve motivasyonlarına katkısının belirlenmesi ile ilgili görüşleri ortaya konulduğunda:

Araştırmanın birinci sorusuna verilen cevapların sonucuna göre; katılımcıların çoğu verilen hizmet içi eğitimleri açık ve anlaşılır bulduklarını söylemişlerdir.

Araştırmanın ikinci sorusuna verilen cevapların sonucuna göre; personele verilen hizmet içi eğitimlerin, katılımcıların gereksinimlerini karşılayarak iş doyumu oluşturma durumlarına on bir katılımcı mesleki tatmin yani iş doyumu yaşadıklarını belirtmiştir. Yaptıkları iş ve işlemleri daha sağlıklı ve hızlı yaptıklarını, unuttukları bazı konuları tekrardan hatırladıklarını ve memurluğun tekdüzeliğinden çıkılarak daha iletişim halinde olduklarını belirtmişlerdir. Üç katılımcı da eğitimlerin iş tatminlerinde değişiklik yapmadığını belirterek, eğitimlerin yüzeysel işlendiğini daha pratiğe dönüştürülen eğitimler almak istediklerini, eğitimlerin uygulamalı olarak yapılmasını ve görsellerle desteklenebileceğini belirtmişlerdir.

Araştırmanın üçüncü sorusuna verilen cevaplar farklılık göstermektedir. Burada hizmet içi eğitimin çeşitliliği ortaya çıkmakta olup verilen cevaplar; zaman yönetimi, memurun mevcut görevde yaptığı iş ve işlemlere yönelik eğitimlere ağırlık verilmesi, MYS-KBS gibi Üniversitenin kullandığı bazı programlara ilişkin eğitimlerin çeşitli zaman aralıklarıyla tekrar verilmesi, çalışanın masa başında geçirdiği uzun zaman dilimi göz önünde bulundurularak masa başı duruş egzersizleri konularında eğitimler verilmesi, stresle başa çıkma eğitimlerinin aralıklarla tekrarlanması ve kurumlarda sadece iş görene değil yöneticilere de; adil ve hakkaniyetli olma, koordinasyonu sağlama ve iletişim kurma becerileri gibi çeşitli eğitimler verilmesi gerektiği sonuçları ortaya çıkmıştır. Çalışanların uğradıkları haksızlıklar ve mobbing karşısında nasıl davranmaları gerektiği hakkında eğitim almak istedikleri de yine verilen cevaplar arasında yer almaktadır.

Araştırmanın dördüncü sorusuna verilen cevapların sonucuna göre; katılımcıların büyük bir kısmı aldıkları hizmet içi eğitimlerin, çalışma ortamlarında uygulayabilecekleri yeni bilgi ve beceri kazandırarak işlerini daha hızlı ve verimli yaptıklarını, revize edilen mevzuatlar hakkında bilgi sahibi olduklarını, sosyal medyanın ve kişisel verilerin doğru kullanımı hakkında gerekli bilgilere sahip olarak bilgi ve becerilerini daha da arttırdıkları sonucuna varılmıştır.

Araştırmanın beşinci sorusuna verilen cevapların sonucuna göre; katılımcıların neredeyse hepsi hizmet içi eğitimler verilmeden önce görüşlerinin alındığını ifade etmişlerdir. Çalışana hangi konularda hizmet içi eğitime ihtiyacı olduğunun sorulması personelin motivasyonunda oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu çalışma, çalışana verilen değeri göstererek, önemsendiğinin hissettirilmesidir. Kurumun çalışanlarına verdiği önemi ortaya koyarak, personelin görüş ve önerilerine önem verilmesi iş tatminini pozitif yönde etkilemekte ve kuruma olan aidiyet duygusunu arttırmaktadır. Çalışanların aksayan veya düzeltilmesi gereken konularda bir araya gelerek fikirlerini iletmek konusunda bir araç olarak kullanılan hizmet içi eğitimler bir nebze de olsa personelin rahatlamasına vesile olmuştur.

Araştırmanın altıncı sorusuna verilen cevapların sonucuna göre; verilen hizmet içi eğitimlerin çalışan motivasyonunu olumlu yönde arttırarak bilgi alışverişinde bulunulan ortamın oluşmasının daha işe odaklı, verimli ve kaliteli bir iş ortamının sağlanmasına, kişinin çalıştığı kuruma bağlılık ve aidiyet hissetmesine, artan motivasyon düzeyi sonrasında daha görev bilinciyle çalışan bir personel yapısı ortaya çıkmıştır. Bu çalışmaya paralel olarak çalışan Vurgun (2018)'a göre, göreve yeni başlayan personel aşama aşama aldığı eğitimler ile ilerleme göstermektedir. Bu eğitim ve geliştirme programları çalışanlarda motivasyon artışı ve kendine değer verilme hissini de arttırarak başarısında pozitif yönlü artışı tetiklemektedir. Araştırmanın sonucunda ortaya çıkan veriler ile Vurgun (2018)'un verileri bu araştırmanın bulgularını destekler niteliktedir. Kocatürk (2016)'e göre; hizmet içi eğitimler kısa bir sürede netice verebilecek etkinlikler değildir. Ancak, belirli bir plan doğrultusunda uygulandığında kurumların verimliliğini ve performansını artıran önemli bir araç haline gelebilir.

İnsana yapılan yatırımların değişen ve gelişen çalışma hayatında kurumlara çeşitli şekillerde katkılarda bulunduğu ortaya çıkmıştır. Kuan-Tzu "Bir yıl sonrasıysa düşündüğün, tohum ek. On yıl sonrasıysa tasarladığın, ağaç dik. Ama düşünüyorsan yüz yıl ötesini, halkı eğit. Bir kez tohum ekersen, bir kez ürün alırsın. Bir kez ağaç dikersen on kez ürün alırsın. Yüz kez olur bu ürün eğitirsen halkı. Birisine bir balık versen bir kez doyar karnı. Balık tutmayı öğret doysun her gün karnı" sözleriyle eğitimin ne derece öneme sahip bir kavram olduğunu belirtmişti. O yıllarda halkın eğitilmesi önemli bir yere sahip değilken, günümüzde ne derece gerekli olduğu tartışmasız benliğimize kazındı. Çeşitli eğitimlerin toplumsal kesim seviyesinde ya da organizasyon merkezli bir şekilde verilmesinin her iki taraf içinde sağladığı faydalar yapılan çalışmalar sonucu ortaya çıkarılmıştır (Doğançay, 2018).

Kaynakça

[1] Arslan, D.D. (2019). Yerel yönetimlerde hizmet içi eğitim programlarının çalışan motivasyonuna etkisini belirlemeye yönelik bir araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

[2] Can, E. (2011). Türkiye'de kamu personelinin hizmet içi eğitiminde bilişim teknolojilerinin rolü, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

[3] Doğançay, S. Ö. (2018). Hizmet içi eğitim ile iş tatmini arasındaki ilişki; banka personeli üzerinde bir araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.

[4] Erdoğan, T. (2012). İlköğretim birinci sınıf öğrencilerinin bitişik eğik yazı yazma gelişimlerinin incelenmesi. Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim ve Bilim Dergisi, 37(165), 94-103.

[5] Ertaş, Ş. (2014). Hizmet İçi Eğitimin verimliliğe etkisi konusunda idari personelin görüşleri (Gazi Üniversitesi örneği,) Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

[6] Görmüş, A.S. ve V. Kahya, (2014). Hizmet içi eğitim programlarının kamu çalışanlarının motivasyonuna etkisi: Eti Maden İşletmelerinde bir uygulama. Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 1(1), 37-49.

[7] Gürcan, B. (2005). Emniyet teşkilatında hizmet içi faaliyetleri ve polis eğitim merkezleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

[8] Karaosman, E. (2014). Katılım bankalarında verilen hizmet içi eğitimin iş tatmini üzerine etkileri katılım bankalarında çalışan personel üzerinde bir uygulama, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

[9] Kocatürk, S. (2016). Hizmet içi eğitimin çalışan performansına etkisi: bir meta-analiz çalışması, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

[10] Selimoğlu, E. ve Yılmaz, H.B. (2009). Hizmet içi eğitimin kurum ve çalışanlar üzerine etkileri. Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi, 5(1), 1-12.

[11] Toklu, E. (2012). Düzce Üniversitesi'nde görevli idari personelin hizmet içi eğitim ihtiyacının saptanması, Yüksek Lisans Tezi, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce.

[12] Vurgun, H. E. (2018). Çalışan personelin eğitim ve geliştirmeye yönelik algısının, örgütsel vatandaşlık davranışı düzeyine etkisi; İSMEK (İstanbul Büyükşehir Belediyesi hayat Boyu Öğrenme Merkezi) uygulaması, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

[13] Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (9. Baskı). No:76, Ankara: Seçkin Yayınları.

Makale id= 19

Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0002-8343-5565

2011-2023 Yılları Arasında Ortaokul İngilizce Öğretim Programları Üzerine Yapılan Tez Çalışmalarının İncelenmesi

Araştırmacı Hakan Çiftçi[1] , Doç.Dr. Zeynep Akın Demircan[1]
[1]Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

*Corresponding author: Hakan Çiftçi

Özet: *2011-2023 yılları arasında ortaokul İngilizce eğitim programları üzerine yapılan tez çalışmalarının incelenmesi Hakan Çiftçi Doç. Dr. Öğr. Üy. Zeynep Akın Demircan Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bu çalışmanın amacı 2011 yılından beri ortaokul İngilizce eğitim programları üzerine yapılan yüksek lisans ve doktora tezlerinin yöntemine, yılına, örneklemine vs. göre incelenmesidir. Bu çalışmada 2011-2023 yılları arasında Ortaokul İngilizce Eğitim programları üzerine yapılan yüksek lisans ve doktora tezleri incelenmiştir. Ulusal tez merkezi üzerinden yapılan taramalarda araştırma konusuna uygun 39 teze ulaşılmıştır. Ulaşılan tezler araştırmacının cinsiyeti, araştırmanın dili, yılı, türü, yöntemi ve veri toplama araçları açısından incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda incelenen tezlerde araştırmacıların cinsiyetine göre 30 kadın ve 9 erkek araştırmacı bulunmuştur. Tezlerin diline bakıldığında 30 Türkçe ve 9 İngilizce tez yazıldığı görülmüştür. Tezlerin türüne bakıldığında ortaokul İngilizce eğitim programları üzerine 37 yüksek lisans tezi ve 2 doktora tezi yapıldığı görülmüştür. Tezlerin yapıldığı yıllara bakıldığında 6 tez ile en çok 2020 yılında; en az ise 1'er tez ile 2016 ve 2023 yıllarında tezler yazıldığı görülmüştür. Tezlerde incelenen programlara bakıldığında ise en çok YDA 5. sınıf İngilizce programı üzerine araştırmalar yapıldığı; en az 5 araştırma ile 6. sınıf İngilizce programı üzerine araştırmalar yapıldığı bulunmuştur. Tezler yöntemi açısında incelendiğinde, 17 tezin nitel yöntemlerle, 12 tezin nicel yöntemlerle ve 10 tezin ise karma yöntemlerle yapıldığı sonucuna varılmıştır. Tezlerde birden fazla veri toplama aracı kullanılmıştır. En çok kullanılan veri toplama aracına bakıldığında en çok kullanılan veri toplama aracının 18 adet ile görüşme formları olduğu; en az kullanılan veri toplama aracına bakıldığında ise 3 defa ile günlüklerin olduğu ortaya çıkmıştır. Tezlerde veri toplamak için çalışılan örneklemlere bakıldığında ise en çok çalışılan veri kaynağının öğrenciler olduğu; en az ise idareciler ve veliler olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca bazı tezlerde doküman incelemesi ile veri toplanıldığı görülmüştür.*

Anahtar Kelimeler: *Yabancı Dil, İngilizce, Ortaokul İngilizce Öğretim Programları, 5. Sınıf İngilizce, 6. Sınıf İngilizce, 7. Sınıf İngilizce, 8. Sınıf İngilizce, Eğitim Programı, Öğretim Programı*

Analysis of Thesis Studies On Middle School English Teaching Programs Between 2011 and 2023

Abstract: *The aim of this study is to examine the master's and doctoral theses conducted on middle school English teaching programs since 2011, based on their methodology, year, sample, etc. In this study, 39 master's and doctoral theses conducted on middle school English teaching programs between 2011 and 2023 were examined on the National Thesis Center. As a result of the study, it was found that out of the examined theses, 30 were conducted by female researchers and 9 by male researchers. In terms of language, 30 theses were written in Turkish and 9 in English. Regarding the type of theses, it was observed that 37 master's theses and 2 doctoral theses were conducted on middle school English teaching programs. In terms of the years in which the theses were conducted, the highest number of theses (6) were written in 2020, while the lowest number (1 each) were written in 2016 and 2023. When examining the programs investigated in the theses, it was found that the most research was conducted on the YDA 5th grade English program, while the least research (5 studies) was conducted on the 6th grade English program. In terms of methodology, it was concluded that 17 theses were conducted using qualitative methods, 12 theses using quantitative methods, and 10 theses using mixed methods. Multiple data collection tools were used in the theses. When looking at the most frequently used data collection tool, it was found*

that interview forms were used the most (18 times), while diaries were used the least (3 times). In terms of the samples worked with to collect data in the theses, it was found that students were the most commonly studied data source, while administrators and parents were the least commonly studied sources. Additionally, document analysis was used to collect data in some theses.

Keywords: *Foreign Language, English, Middle School English Teaching Programs, 5th Grade English, 6th Grade English, 7th Grade English, 8th Grade English, Education Program, Teaching Program*

Giriş

"Öğretim programı" Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde "Bir okulu bitirmek veya bir alanda uzmanlaşmak için okunması gereken ders ve konuları kapsayan plan, müfredat, ders programı, müfredat programı." şeklinde açıklanmıştır. Demirel (2013) öğretim programını, herhangi bir eğitim basamağında derslerde işlenecek konularla ilgili tüm etkinlikleri kapsayan bir süreç; Çakmak, Kaçar ve Arıkan (2019) ise ders kitaplarının ve ders içeriklerinin hazırlanmasında veya bir dersin planlanmasında, eğitim yaşantılarının düzenlenmesinde ve öğrencilerin değerlendirilmesinde bir rehber görevi üstlenen bir program olarak tanımlamaktadır. Demirel (2013) ve Akpunar (2010) ise öğretim programını "okulda ya da okul dışında bireye kazandırılması planlanan bir dersin öğretimiyle ilgili tüm etkinlikleri kapsayan yaşantılar düzeneği" olarak tanımlamıştır.

İngiliz dili için güncel ve etkili bir eğitim programı, içeriğin ve altyapının programın periyodik olarak gözden geçirilmesini gerektirir. 2012 yılından başlayarak 8+4 sisteminden 4+4+4 sistemine geçişte ortaokul İngilizce öğretim programlarında da birçok yenilik ve değişiklik yapılmıştır. MEB, en son değişikliğini yabancı dil ağırlıklı 5. Sınıf İngilizce öğretim programını 2017 yılında yayınlayarak yapmıştır. Bu çalışmada özellikle 2011 yılının seçilmesi MEB'in 2012 yılında itibaren eğitim-öğretim programlarında yaptığı değişikliklerden dolayıdır. Yeni İngilizce öğretim programları üzerine yapılan tezlerin incelenmesiyle ve ortaokul İngilizce eğitim programları hakkında yapılan çalışmaların belirli özellikleri bakımından bir arada incelenmesi ile bütüncül bir bakış açısının sunulması hedeflenmiştir. Bu araştırma, İngilizce eğitim programları hakkında akademik çalışma yapmak isteyen araştırmacıları belirli konular hakkında yol gösterici olacaktır.

Bu çalışmanın amacı ortaokul İngilizce öğretim programları üzerine yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesidir. Bu genel amaç doğrultusunda araştırmada aşağıda belirtilen sorulara cevap aranmıştır:

1. İncelenen tezlerin dili nedir?
2. Tezlerden kaç tanesi yüksek lisans kaç tanesi doktora tezidir?
3. Tezlerden daha çok hangi yöntemler kullanılmıştır?
4. Çalışmalarda örneklem olarak daha çok ne veya kim seçilmiştir?
5. Daha çok hangi sınıfların eğitim programları çalışılmıştır?
6. Çalışmalardan hangi veri toplama araçları daha çok kullanılmıştır?

Araştırmanın Yöntemi

Ortaokul İngilizce öğretim programları üzerine yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi amacıyla gerçekleştirilen bu araştırma nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemine göre desenlenmiştir. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2021, s.189). Bu araştırmada da ortaokul kademesinde uygulanan İngilizce öğretim programlarını konu edinen lisansüstü tezlerin incelenmesi amaçlandığında doküman incelemesi yönteminin kullanılmasına karar verilmiştir.

Bu araştırma çalışma grubu Ortaokul İngilizce öğretim programları üzerine yapılan ve YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında "İngilizce öğretim programları", 'ortaokul İngilizce öğretim programları', '5. Sınıf İngilizce öğretim programları', '6. Sınıf İngilizce öğretim programı', '7. Sınıf İngilizce Öğretim programı', '8. Sınıf İngilizce öğretim programı' 'İngilizce Dersi' ve 'yabancı dil' anahtar sözcükleri ile taranarak ulaşılan ulusal alanda yayınlanmış lisansüstü tezlerden oluşmaktadır. Araştırmada 2011-2023 yılları arasında yayımlanmış olan lisansüstü tezler incelenmiştir. Araştırılan tezlerin ölçüt olarak 2011 yılından itibaren olmasının nedeni Millî Eğitim Bakanlığı'nın 2012 yılından itibaren yaptığı değişiklikle ilkokul kademesini 1.-4. Sınıflar olarak ve ortaokul kademesini de 5.-8. Sınıflar olarak ayırmasıdır.

Araştırmada incelenecek tezlerin belirlenmesinde ölçüt örnekleme tekniğinden yararlanılmıştır. Ölçüt örnekleme tekniğinin temelinde, araştırmada belirli bir dizi ölçütü veya araştırmacı tarafından belirlenen belirli bir ölçütün kullanılmasıyla araştırma sorularına yanıt aranması yer almaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Bu doğrultuda araştırmada incelenecek olan tezlerin belirlenmesinde şu ölçütler dikkate alınmıştır:

- Çalışmaların YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yayınlanmış olması
- Çalışmaların 2011-2023 yılları arasında gerçekleştirilmiş olması
- Çalışmalarda "İngilizce öğretim programları", 'ortaokul İngilizce öğretim programları', '5. Sınıf İngilizce öğretim programları', '6. Sınıf İngilizce öğretim programı', '7. Sınıf İngilizce Öğretim programı', '8. Sınıf İngilizce öğretim programı', 'İngilizce Dersi' ve 'yabancı dil' anahtar kelimelerinin bulunması

Belirlenen ölçütlere göre yapılan incelemede ortaokul İngilizce öğretim programlarına yönelik yapılmış ve YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yayınlanmış 39 teze ulaşılmıştır.

Araştırmada belirlenen ölçütler doğrultusunda seçilen ortaokul İngilizce öğretim programlarının konu alındığı lisansüstü tezlerden gerekli verilerin elde edilebilmesi amacıyla araştırmacılar tarafından belirlenen kriterler dikkate alınmıştır. Araştırmanın çalışma grubunda yer alan tezler şu kriterlere göre incelenmiştir:

- araştırmacının cinsiyeti,
- araştırmanın dili,
- yılı,
- türü,
- yöntemi
- örneklem/çalışma grubu
- veri toplama araçları

Araştırma kapsamında incelenen tezlerden elde edilen verilerin analizinde betimsel analiz tekniğinden yararlanılmıştır. Betimsel analiz gerçekleştirilen araştırmada elde edilen verilerin önceden belirlenen temalara göre düzenlenip yorumlanarak sunulabilir. Betimsel analizde sıklıkla doğrudan alıntılara yer verilir. Bu analiz yöntemindeki amaç araştırma sonucunda elde edilen bulguları düzenli ve yorumlanmış bir şekilde okuyucuya sunmaktır (Şimşek ve Yıldırım, 2013, s. 239).

Bulgular

1. Ortaokul İngilizce Öğretim Programına İlişkin Gerçekleştirilen Lisansüstü Tezlerin Araştırmacının Cinsiyetine Göre Dağılımına İlişkin Bulgular

Ortaokul İngilizce öğretim programına ilişkin yapılan lisansüstü tezlerin araştırmacıların cinsiyetlerine göre dağılımı Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Ortaokul İngilizce Öğretim Programına İlişkin Gerçekleştirilen Lisansüstü Tezlerin Araştırmacının Cinsiyetine Göre Dağılımı

Cinsiyet	Yüksek lisans f	Doktora f	Toplam	Yüzde %
Kadın	**28**	**2**	**30**	**%76,92**
Erkek	**8**	**1**	**9**	**%23,08**
Toplam	**36**	**3**	**39**	**%100**

Tablo 1 incelendiğinde ortaokul İngilizce öğretim programına ilişkin gerçekleştirilen lisansüstü tezlerin araştırmacıların cinsiyetleri yüzdelik oranları kadın araştırmacılar %76 (28 yüksek lisans, 2 doktora), erkek araştırmacılar %24(8 yüksek lisans, 1 doktora) olduğu görülmektedir. Tablo 1'e göre kadın araştırmacı sayısının erkek araştırmacı sayısından fazla olduğu görülmektedir.

2. Ortaokul İngilizce Öğretim Programına İlişkin Gerçekleştirilen Lisansüstü Tezlerin Yazım Diline Göre Dağılımına İlişkin Bulgular

Ortaokul İngilizce öğretim programlarına ilişkin yapılan lisansüstü ve doktora tezlerinin yazım diline göre dağılımı tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Ortaokul İngilizce Öğretim Programına İlişkin Gerçekleştirilen Lisansüstü Tezlerin Yazım Diline Göre Dağılımı

Dil	Yüksek lisans f	Doktora f	Toplam	Yüzde %
Türkçe	**27**	**3**	**30**	**%76,92**
İngilizce	**9**	**-**	**9**	**%23,08**
Toplam	**36**	**3**	**39**	**%100**

Tablo 2 incelendiğinde, Türkçe yazılan tezlerin yüzdelik oranlarının %76 (27 yüksek lisans ve 3 doktora tezi); İngilizce yazılan tezlerinin oranının %24 (9 yüksek lisans tezi) olduğu görülmektedir.

3. Ortaokul İngilizce Öğretim Programına İlişkin Gerçekleştirilen Lisansüstü Tezlerin Türlerine Göre Dağılımına İlişkin Bulgular

Ortaokul İngilizce Öğretim Programına İlişkin Gerçekleştirilen Lisansüstü Tezlerin Türlerine Göre Dağılımı tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Ortaokul İngilizce Öğretim Programına İlişkin Gerçekleştirilen Lisansüstü Tezlerin Türlerine Göre Dağılımı

Tür	f	%
Yüksek Lisans	**36**	**%92,31**
Doktora	**3**	**%7,69**
Toplam	**39**	**%100**

Tablo 3 incelendiğinde Ortaokul İngilizce Öğretim Programına İlişkin Gerçekleştirilen Lisansüstü Tezlerin yüzdelik oranları yüksek lisans tezlerinin %92,31 (36) ve doktora tezlerinin %7,69 (3) olduğu görülmüştür. Ortaokul İngilizce programları üzerine daha çok yüksek lisans çalışmaları yapılmıştır.

4. Ortaokul İngilizce Öğretim Programına İlişkin Gerçekleştirilen Lisansüstü Tezlerin Yıllarına Göre Dağılımına İlişkin Bulgular

Ortaokul İngilizce Öğretim Programına İlişkin Gerçekleştirilen Lisansüstü Tezlerin Yıllarına Göre Dağılımına İlişkin Bulgular tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Ortaokul İngilizce Öğretim Programına İlişkin Gerçekleştirilen Lisansüstü Tezlerin Yıllarına Göre Dağılımı

Yıl	Yüksek lisans f	Doktora f	Toplam	Yüzde %
2011	**3**		**3**	7,69
2012	**2**		**2**	5,13
2013	**1**	**2**	**3**	7,69
2014	**3**		**3**	7,69
2015	**2**		**2**	5,13
2016	**1**		**1**	2,56
2017	**1**		**1**	2,56
2018	**3**		**3**	7,69
2019	**3**	**1**	**4**	10,26
2020	**6**		**6**	15,38
2021	**4**		**4**	10,26
2022	**6**		**6**	15,38
2023	**1**		**1**	2,56
Toplam	**36**	**3**	**39**	**100**

Tablo 4 incelediğinde, ortaokul İngilizce öğretim programına ilişkin gerçekleştirilen lisansüstü tezlerin yıllarına göre dağılımı yüzdelik oranlarının 2011'de %7,69(3), 2012'de %5,13(2), 2013'te %7,69(3), 2014'de %7,69(3), 2015'te %5,13(2), 2016'da %2,56(1), 2017'de %2,56(1), 2018'de %7,69(3), 2019'da %10,26(4), 2020'de %15,38(6), 2021'de %10,26(4), 2022'de %15,38(6) ve 2023'te %2,56(1) olduğu görülmüştür. Ortaokul İngilizce programları üzerine en çok 2020(6) ve 2022(6) yıllarında araştırmalar yapıldığı; en az ise 2016(1), 2017(1) ve 2023(1) yıllarında tez çalışmaları yapıldığı görülmüştür.

5. Ortaokul İngilizce Öğretim Programına İlişkin Gerçekleştirilen Lisansüstü Tezlerin Sınıf Düzeylerine Göre Dağılımına İlişkin Bulgular

Ortaokul İngilizce öğretim programına ilişkin gerçekleştirilen lisansüstü tezlerin sınıf düzeylerine göre dağılımı tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Ortaokul İngilizce Öğretim Programına İlişkin Gerçekleştirilen Lisansüstü Tezlerin Sınıf Düzeylerine Göre Dağılımı

Sınıf Düzeyi	Yüksek lisans f	Doktora f	Toplam	Yüzde %
Yda 5. sınıf	**6**	**1**	**7**	**17,95**
5 Sınıf	**5**	**1**	**6**	**15,38**
6 Sınıf	**5**		**5**	**12,82**

Sınıf Düzeyi	Yüksek lisans f	Doktora f	Toplam	Yüzde %
7 Sınıf	5	1	6	15,38
8 Sınıf	10		10	25,64
4.-5. Sınıf	1		1	2,56
5.-6. Sınıf	1		1	2,56
7.-8. sınıf	1		1	2,56
6.-7.-8. sınıf	2		2	5,13
Toplam	36	3	39	100,00

Tablo 5 incelendiğinde, ortaokul İngilizce öğretim programına ilişkin gerçekleştirilen lisansüstü tezlerin sınıf düzeylerine göre dağılımı yüzdelik oranlarının Yda 5. Sınıf %17,95(7), 5. Sınıf %15,38(6), 6. Sınıf %12,82(5), 7. Sınıf %15,38(6), 8. Sınıf %25,64(10), 4.-5. Sınıf %2,56(1), 5.-6. Sınıf %2,56(1), 7.-8. Sınıf %2,56(1), 6.-7.-8. Sınıf %5,13(2) olduğu görülmüştür. Tezlerin dağılımlarına bakıldığında en çok 8. Sınıf programları üzerine çalışıldığı ortaya çıkmıştır.

6. Ortaokul İngilizce Öğretim Programına İlişkin Gerçekleştirilen Lisansüstü Tezlerin Kullanılan Araştırma Yönteme Göre Dağılımına İlişkin Bulgular

Ortaokul İngilizce öğretim programına ilişkin gerçekleştirilen lisansüstü tezlerin kullanılan araştırma yönteme göre dağılımı tablo 6'da sunuluştur.

Tablo 6. Ortaokul İngilizce Öğretim Programına İlişkin Gerçekleştirilen Lisansüstü Tezlerin Kullanılan Araştırma Yönteme Göre Dağılımı

Araştırma Yöntemi	Yüksek lisans f	Doktora f	Toplam	Yüzde %
Nicel	12		12	30,76
Nitel	16	1	17	43,58
Karma	8	2	10	25,64
Toplam	36	3	39	100

Tablo 6 incelendiğinde, ortaokul İngilizce öğretim programına ilişkin gerçekleştirilen lisansüstü tezlerin kullanılan araştırma yöntemine göre dağılımı yüzdelik oranlarının nicel yöntemin %30,76(12), nitel yöntemin %43,58(17) ve karma yöntemin %25,64(10) olduğu görülmüştür. İncelenen tezlerde en çok nitel yöntemin kullanıldığı ortaya çıkmıştır.

7. Ortaokul İngilizce Öğretim Programına İlişkin Gerçekleştirilen Lisansüstü Tezlerin Kullanılan Veri Toplama Araçlarına Göre Dağılımına İlişkin Bulgular

Ortaokul İngilizce öğretim programına ilişkin gerçekleştirilen lisansüstü tezlerin kullanılan veri toplama araçlarına göre dağılımı tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7. Ortaokul İngilizce Öğretim Programına İlişkin Gerçekleştirilen Lisansüstü Tezlerin Kullanılan Veri Toplama Araçlarına Göre Dağılımı

Veri Toplama Aracı	Yüksek lisans f	Doktora f	Toplam	Yüzde %
Görüşme	16	2	18	26,8656716
Anket	6	1	7	10,4477612
Ölçek	7	1	8	11,9402985
Günlük	2	1	3	4,47761194
Test	9	1	10	14,9253731
Doküman Analizi	8	1	9	13,4328358
Gözlem	5	2	7	10,4477612
Diğer	5		5	7,46268657
Toplam	58	9	67	100

Tablo 7 incelediğinde, ortaokul İngilizce öğretim programına ilişkin gerçekleştirilen lisansüstü tezlerin kullanılan veri toplama araçlarına göre dağılımı yüzdelik oranları incelediğinde görüşme % 26,86(18), anket %10,44(7), ölçek %11,94(8), günlük %4,47(3), test %14,92(10), doküman analizi %13,43(9), gözlem %10,44(7), diğer %7,46(5) olduğu görülmüştür. İncelenen 39 araştırmada en çok kullanılan veri toplama aracının %26 ile görüşmenin olduğu; en az kullanılan veri toplama aracının ise günlüğün olduğu ortaya çıkmıştır.

8. Ortaokul İngilizce Öğretim Programına İlişkin Gerçekleştirilen Lisansüstü Tezlerin Örnekleme/Çalışma Grubuna Göre Dağılımına İlişkin Bulgular

Ortaokul İngilizce öğretim programına ilişkin gerçekleştirilen lisansüstü tezlerin örnekleme/çalışma grubuna göre dağılımı tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8. Ortaokul İngilizce Öğretim Programına İlişkin Gerçekleştirilen Lisansüstü Tezlerin Örnekleme/Çalışma Grubuna Göre Dağılımı

Örneklem/Çalışma Grubu	Yüksek lisans f	Doktora f	Toplam	Yüzde %
Öğretmen	10		10	25,6410256
Öğrenci	10	1	11	28,2051282
Öğretmen-öğrenci	6	2	8	20,5128205
Diğer	10		10	25,6410256
Toplam	36	3	39	100

Tablo 8 incelendiğinde, ortaokul İngilizce öğretim programına ilişkin gerçekleştirilen lisansüstü tezlerin örnekleme/çalışma grubuna göre dağılımı yüzdelik oranlarının öğretmen %25,64(10), öğrenci %28,20(11), öğretmen %20,51(8) ve diğer çalışma gruplarının %25,62(10) olduğu ortaya çıkmıştır. Araştırmalarda en çok kullanılan çalışma grubunun öğrencilerin olduğu görülmüştür.

Sonuç

Araştırmanın sonucunda incelenen tezlerde araştırmacıların cinsiyetine göre 30 kadın ve 9 erkek araştırmacı bulunmuştur. Tezlerin diline bakıldığında 30 Türkçe ve 9 İngilizce tez yazıldığı görülmüştür. Tezlerin türüne bakıldığında ortaokul İngilizce eğitim programları üzerine 36 yüksek lisans tezi ve 3 doktora tezi yapıldığı görülmüştür. Tezlerin yapıldığı yıllara bakıldığında 6 tez ile en çok 2020 yılında; en az ise 1'er tez ile 2016 ve 2023 yıllarında tezler yazıldığı görülmüştür. Tezlerde incelenen programlara bakıldığında ise en çok YDA 5. sınıf İngilizce programı üzerine araştırmalar yapıldığı; en az 5 araştırma ile 6. sınıf İngilizce programı üzerine araştırmalar yapıldığı bulunmuştur. Tezler yöntemi açısında incelendiğinde, 17 tezin nitel yöntemlerle, 12 tezin nicel yöntemlerle ve 10 tezin ise karma yöntemlerle yapıldığı sonucuna varılmıştır. Tezlerde birden fazla veri toplama aracı kullanılmıştır. En çok kullanılan veri toplama aracına bakıldığında en çok kullanılan veri toplama aracının 18 adet ile görüşme formları olduğu; en az kullanılan veri toplama aracına bakıldığında ise 3 defa ile günlüklerin olduğu ortaya çıkmıştır. Tezlerde veri toplamak için çalışılan örneklemlere bakıldığında ise en çok çalışılan veri kaynağının öğrenciler olduğu; en az ise idareciler ve veliler olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca bazı tezlerde döküman incelemesi ile veri toplanıldığı görülmüştür.

Kaynakça

[1] Arastaman, G., Öztürk Fidan, İ. & Fidan, T. (2018). Nitel araştırmada geçerlik ve güvenirlik: Kuramsal bir inceleme. YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi, 15(1), 37-75.

[2] Çakmak, Zafer & Arıkan, Irfan & Kaçar, Turan. (2019). SBÖP'NİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ.

[3] Demirel, Ö. (2010). Kuramdan Uygulamaya: Eğitimde Program Geliştirme. Ankara: Pegem Yayınları.

[4] Karasar, N. (2010). Bilimsel araştırma yöntemi. (21. Basım). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım

[5] Karasar, Niyazi (2006). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

[6] MEB. (2013). İlköğretim kurumları (ilkokullar ve ortaokullar) fen bilimleri dersi (3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar) öğretim programı. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.

[7] Saban, A. & Ersoy, A. (2019). Eğitimde nitel araştırma desenleri. Ankara: Anı.

[8] Türk Dil Kurumu Sözlüğü. (2023). https://sozluk.gov.tr/20.06.23 tarihinde edinilmiştir.

[9] Ulusal Tez Merkezi. (2023, Haziran 29). https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/

[10] Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin.

Makale id= 21

Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0001-6600-6753

Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimine Yönelik Hazırlanan Farklı Düzeylerdeki Metinlerin Çekim Eklerinin Kullanımı Bakımından İncelenmesi

Dr. Öğretim Üyesi Musa Kaya[1]
[1]Bayburt Üniversitesi

Özet: *Bu çalışma yabancı dil olarak Türkçe öğretimine yönelik olarak hazırlanan farklı düzeylerdeki metinlerde çekim eklerinin kullanılma durumunu incelemek amacıyla hazırlanmıştır. Nitel araştırma yöntemi kullanılarak gerçekleştirilen çalışmanın verileri doküman analizi tekniği ile elde edilmiştir. Elde edilen veriler frekans ve yüzdelik analizleri yapılarak yorumlanmıştır. Çalışmanın veri kaynağı olarak Yunus Emre Enstitüsü tarafından hazırlanan A1, A2, B1, B2, C1 ve C2 düzeylerinde Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti Ders Kitapları kullanılmıştır. İncelenen metinler eşit kelime sayısına sahip olacak biçimde her düzeydeki kitabın son ünitelerinin okuma etkinliklerindeki metinler arasından seçilmiştir. Yapılan araştırma sonucunda incelenen metinlerde toplam 173 çekim ekinin kullanıldığı tespit edilmiş, tamlanan ekinin (f= 61) bütün düzeylerde isimlere eklenen çekim ekleri arasında ilk sırada yer aldığı görülmüştür. Kullanım sıklığı bakımından tamlanan ekini; çokluk eki (f= 26), tamlayan eki (f= 19), bulunma durumu eki (f= 18), belirtme durumu (f= 16), yönelme durumu eki (f= 14), ayrılma durumu eki (f= 9), bildirme eki (f= 7) ve zaman eki (f= 3) takip etmiştir. Eklerin kullanım özellikleri değerlendirildiğinde tamlanan ekinin bütün düzeylerde benzer sıklıkta kullanıldığı, çokluk ekinin B2 düzeyinde oldukça yüksek sayıda kullanılmakla birlikte diğer düzeylerde dağılımının yakın sayılarda olduğu, tamlayan ekinin A2 dışındaki düzeylerde benzer sayılarda kullanıldığı, bulunma durumu ekinin B2 düzeyinde kullanılmazken diğer düzeylerde ise kullanım sıklığı bakımından düzenli bir dağılımının olmadığı, belirtme durumu ekinin A1 dışındaki düzeylerde eşit biçimde kullanıldığı, yönelme durumu ekinin kısmen düzenli bir dağılıma sahip olduğu görülmüştür. Ayrılma durumu, bildirme ve zaman eklerinin ise kullanımlarının düzeylere göre oldukça değişkenlik gösterdiği, bazı düzeylerde bu eklere yer verilmediği tespit edilmiştir. Yapılan araştırmanın sonuçları, Türkçenin eklemeli bir dil oluşu, çekim eklerinin kelime grubu ve cümle oluşturmadaki işlevleri göz önüne alındığında özellikle yabancı dil olarak Türkçe öğrenen bireyler için hazırlanan eserlerde bu eklerin kullanım sıklık ve özelliklerinin dil seviyelerine uygun biçimde düzenlenmesinin gerektiği düşünülmektedir.*

Anahtar Kelimeler: *Türkçe Öğretimi, Dil Düzeyleri, Çekim Ekleri*

Investigation of Textual Materials Developed for the Instruction of Turkish as a Second Language at Varied Proficiency Levels with Regard to the Application of Inflectional Suffixes

Abstract:*This research investigates inflectional suffixes in texts for teaching Turkish as a foreign language at different proficiency levels, using qualitative document analysis. data. The primary data was derived from seven Climate Turkish Teaching Set Textbooks, specifically designed for A1, A2, B1, B2, C1, and C2 proficiency levels in Turkish as a foreign language, as provided by the esteemed Yunus Emre Institute. Subsequently, the acquired data underwent a comprehensive interpretation process, employing frequency and percentage analysis methods. The research found a total of 173 inflectional suffixes used in the texts. The Definite article suffix had the highest frequency (f= 61), followed by the plural suffix (f= 26), Possessive suffix (f= 19), Locative suffix (f= 18), direct object suffix (f= 16), dative suffix (f= 14), Ablative suffix (f= 9), Reported speech suffix (f= 7), and Time suffix (f= 3). The research emphasizes the importance of aligning the frequency and characteristics of inflectional suffixes with language proficiency levels, especially in materials for foreign learners of Turkish, considering its agglutinative nature and their role in word and sentence formation.*

Key Words: *Teaching Turkish, language levels, inflectional suffixes.*

1. GİRİŞ

Dil; uzun bir tarihsel süreçte değişerek gelişen, nesiller boyunca bilgi, deneyim ve kültür aktarımı sağlayarak millî kimlik ve benliğin devamlılığını sağlayan önemli bir araçtır. Toplumların yaşam, düşünüş, inanç veya kültürlerinin teşekkülünde önemli bir rol oynayan dil; aynı zamanda milletlerin geleceklerini şekillendiren temel unsurlardan biridir. Konuşulduğu coğrafya, ülke ve konuşur sayısı ne olursa olsun bütün diller toplumların hayatında her zaman en yaygın, etkili ve kalıcı iletişim ve etkileşim aracı olma özelliği taşımaktadır.

Yaşam şartlarının ve iletişim olanaklarının değişmesiyle birlikte insanlar kendi ana dillerinin yanı sıra bir ya da daha fazla yabancı dili kullanma gereksinimi duymuş, bu da yabancı dil öğretiminin hızla gelişmesine ve yaygınlaşmasına katkı sağlamıştır. Türkçe de yabancı dil olarak öğretimi yapılan, farklı milletlerden binlerce kişinin öğrendiği diller arasında yer almıştır (Kaya, 2023). Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi (YDOTÖ) alanındaki çalışmalar da söz konusu gelişmelere uygun olarak artmış, çok sayıda araştırmacı YDOTÖ'ni farklı boyutlarıyla ele almıştır (Dilber, 2018; Kaya ve Şen, 2023; Küçük ve Kaya, 2018; Maden, 2021). Yapılan bu çalışmalar YDOTÖ'nde program, materyal, öğretici, öğrenci ve öğretim sürecinin geniş bir şekilde ele alınmasına ve YDOTÖ'nin daha nitelikli bir hâle getirilmesine önemli katkılar sunmaktır.

Yabancı dil öğretimi ana dili eğitiminde olduğu gibi dört temel dil becerisinin geliştirilmesi temelinde yürütülür ve dil öğrenen bireylerin bu becerileri bütün dil düzeylerinde belirlenen ölçütlerde kazanmaları hedeflenir (Barın, 2004). Dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerileri geliştirilirken aynı zamanda dil bilgisi kuralları kavratılarak doğru ve ölçünlü dilin öğrenilmesi sağlanır. Bu süreçte dil bilgisi yapılarının aktarılması bir seçenek veya isteğe bağlı bir uygulama değil, yabancı dili öğrenen bireyler için zorunluluktur. Zira günlük hayatın her alanında konuşulan ana dili veya ikinci dili doğal biçimde edinen birey dil bilgisi yapılarını doğru biçimde kullanmakta herhangi bir zorluk yaşamazken yabancı dil öğrenenler için dil bilgisi kurallarının öğretimi kritik bir öneme sahiptir (Avcı ve Küçük, 2017; Kaya, 2023). Yeni bir dili öğrenen bireylerin bu dilin kurallarını ve dil bilgisi yapılarını kavramadan o dili tam ve doğru biçimde anlaması; duygu, düşünce, istek veya gereksinimlerini ifade edebilmesi mümkün değildir.

Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde dil bilgisi öğretiminin temel unsurlarından biri de eklerin kullanım ve cümledeki işlevinin kavratılmasıdır. Özellikle cümle kurma ve kelimelerin anlamlı birlikler oluşturmasını sağlayan çekim eklerinin (Üstünova, 2004) Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen bireyler tarafından doğru biçimde kavranılması ve kullanılması dildeki yetkinliklerinin geliştirilmesi bakımından çok önemlidir. Alanyazında yapılan araştırmalar da YDOTÖ'nde eklerin işlevini gösteren örnekler sunmakta, özellikle Türkçe gibi eklemeli bir dilin öğretiminde bu dil bilgisi yapılarının önemini ortaya koymaktadır (Arslan ve Klicic, 2015; Barcın, 2019; Boylu, 2014; Çelik, 2019; Gökçebağ, 2018; Khomeniuk, 2020; Şahin, 2012).

Alanyazında yapılan çalışmalarla önemi somut bir şekilde ortaya konulan çekim eklerinin yabancı dil olarak Türkçe öğretimi kaynaklarında dağılımlarının düzeylere göre ne şekilde ve nasıl yer aldığı ilgili herhangi bir çalışmanın tespit edilememiş olması bu çalışmanın ortaya konulmasında önemli bir etken olmuştur. Yapılan bu çalışmanın çekim ekleri konusunu farklı boyutuyla ele alması bakımından YDOTÖ alanında çalışan araştırmacı, yönetici, öğretici ve materyal hazırlayıcılar için dil bilgisi öğretiminin planlanması ve uygulanmasında katkı sunacağı öngörülmektedir.

Yabancı dil olarak Türkçe öğretimine yönelik olarak hazırlanan farklı düzeylerdeki metinlerde çekim eklerinin kullanılma durumunu incelemek amacıyla hazırlanan bu çalışmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. A1 düzeyinde incelenen metinde isimlere eklenen çekim eklerinin dağılımı nasıldır?
2. A2 düzeyinde incelenen metinde isimlere eklenen çekim eklerinin dağılımı nasıldır?
3. B1 düzeyinde incelenen metinde isimlere eklenen çekim eklerinin dağılımı nasıldır?
4. B2 düzeyinde incelenen metinde isimlere eklenen çekim eklerinin dağılımı nasıldır?
5. C1 düzeyinde incelenen metinde isimlere eklenen çekim eklerinin dağılımı nasıldır?

6. C2 düzeyinde incelenen metinde isimlere eklenen çekim eklerinin dağılımı nasıldır?
7. İncelenen metinlerde isimlere eklenen çekim eklerin düzeylere göre genel dağılımı nasıldır?
8. İncelenen metinlerde isimlere eklenen çekim eklerinin dağılımı nasıldır?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Nitel araştırma yaklaşımıyla gerçekleştirilen çalışma doküman inceleme tekniği ile yürütülmüştür. Doküman inceleme araştırmacının araştırmasının amaçları doğrultusunda veriler toplamak amacıyla dokümanların incelemesi ile gerçekleştirilir. Doküman inceleme konu ile alakalı olgu ve olaylar hakkındaki yazılı belgelerin incelenmesiyle yapılır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu araştırma da basılı veya elektronik kaynakların belirlenen ölçüt ve amaçlar doğrultusunda sistemli bir biçimde incelenmesini gerektirmesi sebebiyle doküman analizi yöntemi kullanılmıştır.

2.2. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın verileri Yunus Emre Enstitüsü tarafından hazırlanan Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti'ndeki A1, A2, B1, B2, C1 ve C2 ders kitaplarından elde edilmiştir. Bu öğretim seti; YDOTÖ'nde yurt içi ve yurt dışında yaygın biçimde kullanılması, erişilebilirliği ve dijital ortamda da kullanılabilir olması nedeniyle seçilmiştir. Verilerin elde edilmesi amacıyla belirtilen öğretim setinden farklı düzeylerdeki kitapların okuma etkinliklerinde yer alan metinler arasından hacim ve içerik olarak uygun olanlar belirlenmiştir. Seçilen metinlerin 50 kelimelik kısmı incelemeye alınmış, daha sonra her metin çekim eklerinin kullanımı bakımından incelenmiştir. İnceleme sonucunda tespit edilen ekler frekans ve yüzdelik analizleri yapılarak tablolar halinde sunulmuştur.

2.3. Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmanın verileri herhangi bir veri kaybı veya yanlış tespit edilme durumu göz önünde bulundurularak çalışmanın geçerlik ve güvenirliğinin sağlanması amacıyla iki alan uzmanıyla gözden geçirilmiş ve incelenmiştir.

2.4. Araştırmanın Sınırlılığı

Bu araştırma, Yunus Emre Enstitüsü tarafından hazırlanan Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti'nde yer alan A1, A2, B1, B2, C1 ve C2 düzeyindeki kitapların okuma etkinliklerinde bulunan metinlerdeki isimlere eklenen çekim eklerinin incelenmesi ile sınırlıdır. Bu doğrultuda her düzeyin son ünitesindeki okuma metinlerinden birer adet seçilmiş ve inceleme seçilen metinlerle sınırlandırılmıştır.

3. BULGULAR

Araştırma sonucunda elde edilen veriler frekans ve yüzdelikleri belirtilerek aşağıdaki gibi tablolar halinde sunulmuştur.

3.1. Araştırmanın "A1 düzeyinde incelenen metinde isimlere eklenen çekim eklerinin dağılımı nasıldır?" sorusuna ilişkin bulgular

Tablo 1. A1 Düzeyinde İncelenen Metinde İsimlere Eklenen Çekim Eklerinin Dağılımı

İsim Çekim Ekleri	***f***	***%***
Tamlanan eki	11	37,9
Ayrılma durumu eki	5	17,2
Bulunma durumu eki	4	13,7
Çokluk eki	4	13,7
Tamlayan eki	3	10,3
Yönelme durumu eki	2	6,8

İsim Çekim Ekleri	*f*	%
Belirtme durumu eki	1	3,4
Toplam	29	100

Tablo 1'e göre A1 düzeyinde yer alan metinde tamlanan ekinin 11 (%37,9), ayrılma durumu ekinin 5 (%17,2), bulunma durumu ekinin 4 (%13,7), çokluk ekinin 4 (%13,7), tamlayan ekinin 3 (%10,3), yönelme durumu ekinin 2 (%6,8) ve belirtme durumu ekinin 1 (%3,4) kez kullanıldığı görülmektedir. Toplam 29 çekim ekinin tespit edildiği metinde en fazla tamlanan eki en az ise belirtme durumu ekinin kullanıldığı görülmüştür.

Kelimelere eklenen çekim eki sayısına bakıldığında da 4 kelimede iki çekim ekinin, 3 kelimede ise 3 çekim ekinin birlikte kullanıldığı tespit edilmiştir.

3.2. Araştırmanın "A2 düzeyinde incelenen metinde isimlere eklenen çekim eklerinin dağılımı nasıldır?" sorusuna ilişkin bulgular

Tablo 2. A2 Düzeyinde İncelenen Metinde İsimlere Eklenen Çekim Eklerinin Dağılımı

İsim Çekim Ekleri	*f*	%
Tamlanan eki	6	30
Bulunma durumu eki	5	25
Belirtme durumu eki	3	15
Yönelme durumu eki	2	10
Zaman eki (ek-fiil)	2	10
Çokluk eki	1	5
Belirtme durumu eki	1	5
Toplam	20	100

Tablo 2'de görüldüğü gibi A2 düzeyinde incelenen metinde tamlanan eki 6 (%30), bulunma durumu eki 5 (%25), belirtme durumu eki 3 (%15), yönelme durumu eki 2 (%10), zaman eki 2 (%10), çokluk eki 1 (%5) ve belirtme durumu eki 1 (%5) kez kullanılmıştır. Toplam 20 çekim ekinin tespit edildiği metinde en fazla tamlanan ekinin en az ise belirtme durumu ekinin kullanıldığı görülmüştür.

Kelimelere eklenen çekim eki sayısına bakıldığında da bu düzeyde bir kelimede 2 bir kelimede ise 3 çekim ekinin birlikte kullanıldığı belirlenmiştir.

3.3. Araştırmanın "B1 düzeyinde incelenen metinde isimlere eklenen çekim eklerinin dağılımı nasıldır?" sorusuna ilişkin bulgular

Tablo 3. B1 Düzeyinde İncelenen Metinde İsimlere Eklenen Çekim Eklerinin Dağılımı

İsim Çekim Ekleri	*f*	%
Tamlanan eki	10	32,2
Tamlayan eki	4	12,9
Bildirme eki	4	12,9
Yönelme durumu eki	4	12,9

İsim Çekim Ekleri	*f*	%
Belirtme durumu eki	3	9,6
Çokluk eki	3	9,6
Bulunma durumu eki	2	6,4
Ayrılma durumu eki	1	3,2
Toplam	31	100

Tablo 3'e göre B1 düzeyinde incelenen metinde tamlanan eki 10 (%32,2); tamlayan, bildirme ve yönelme durumu eki 4 (%12,9), belirtme durumu ve çokluk eki 3 (%9,6), bulunma durumu eki 2 (%6,4) ve ayrılma durumu eki 1 (%3,2) kez kullanılmıştır. Elde edilen verilere göre B1 düzeyinde incelenen metinde en fazla tamlanan eki en az ise ayrılma durumu ekinin kullanıldığı tespit edilmiştir.

Kelimelere eklenen çekim eki sayısına bakıldığında da bu düzeyde üç kelimede 2, bir kelimede ise 3 çekim ekinin birlikte kullanıldığı belirlenmiştir.

3.4. Araştırmanın "B2 düzeyinde incelenen metinde isimlere eklenen çekim eklerinin dağılımı nasıldır?" sorusuna ilişkin bulgular

Tablo 4. B2 Düzeyinde İncelenen Metinde İsimlere Eklenen Çekim Eklerinin Dağılımı

İsim Çekim Ekleri	*f*	%
Tamlanan eki	14	38,8
Çokluk eki	13	36,1
Tamlayan eki	4	11,1
Belirtme durumu eki	3	8,3
Bildirme eki	1	2,7
Yönelme durumu eki	1	2,7
Toplam	36	100

Tablo 4'e göre B2 düzeyinde incelenen metinde tamlanan eki 14 (%38,8), çokluk eki 13 (%36,1), tamlayan eki 4 (%11,1), belirtme durumu eki 3 (%8,3), bildirme ve yönelme durumu eki 1 (%2,7) kez kullanılmıştır. Buna göre B2 düzeyinde incelenen metinde en fazla tamlanan ekinin en az ise yönelme durumu ekinin kullanıldığı tespit edilmiştir.

Kelimelere eklenen çekim eki sayısına bakıldığında da bu düzeyde beş kelimede 2, üç kelimede ise 3 çekim ekinin birlikte kullanıldığı belirlenmiştir.

3.5. Araştırmanın "C1 düzeyinde incelenen metinde isimlere eklenen çekim eklerinin dağılımı nasıldır?" sorusuna ilişkin bulgular

Tablo 5. C1 Düzeyinde İncelenen Metinde İsimlere Eklenen Çekim Eklerinin Dağılımı

İsim Çekim Ekleri	*f*	%
Tamlanan eki	11	37,9
Tamlayan eki	4	13,7

İsim Çekim Ekleri	*f*	%
Belirtme durumu eki	3	10,3
Yönelme durumu eki	3	10,3
Çokluk eki	3	10,3
Ayrılma durumu eki	2	6,8
Bildirme eki	2	6,8
Bulunma durumu eki	1	3,4
Toplam	29	100

Tablo 5'te görüldüğü üzere C1 düzeyinde incelenen metinde tamlanan ekinin 11 (%37,9), tamlayan ekinin 4 (%13,7), belirtme durumu, yönelme durumu ve çokluk ekinin 3 (%10,3), ayrılma durumu ve bildirme ekinin 2 (%6,8) ve bulunma durumu ekinin 1 (%3,4) kez kullanıldığı tespit edilmiştir. Elde edilen verilere göre incelenen metinde en fazla tamlanan ekinin en az ise bulunma durumu ekinin kullanıldığı görülmüştür.

Kelimelere eklenen çekim eki sayısına bakıldığında da bu düzeyde dört kelimede 2, iki kelimede ise 3 çekim ekinin birlikte kullanıldığı belirlenmiştir.

3.6. Araştırmanın "C2 düzeyinde incelenen metinde isimlere eklenen çekim eklerinin dağılımı nasıldır?" sorusuna ilişkin bulgular

Tablo 6. C2 Düzeyinde İncelenen Metinde İsimlere Eklenen Çekim Eklerinin Dağılımı

İsim Çekim Ekleri	*f*	%
Tamlanan eki	9	31
Bulunma durumu eki	6	20,6
Tamlayan eki	4	13,7
Belirtme durumu eki	3	10,3
Yönelme durumu eki	2	6,8
Çokluk eki	2	6,8
Ayrılma durumu eki	1	3,4
Zaman (ek-fiil) eki	1	3,4
Toplam	28	100

Tablo 6'ya göre incelenen metinde tamlanan eki 9 (%31), bulunma durumu eki 6 (%20,6), tamlayan eki 4 (%13,7), belirtme durumu eki 3 (%10,3), yönelme durumu ve çokluk eki 2 (%6,8), ayrılma ve zaman eki 1 (%3,4) kez kullanıldığı görülmektedir. Elde edilen verilere göre C2 düzeyinde incelenen metinde en fazla tamlanan eki en az ise zaman ekinin kullanıldığı tespit edilmiştir.

Kelimelere eklenen çekim eki sayısına bakıldığında da bu düzeyde üç kelimede 2, bir kelimede ise 3 çekim ekinin birlikte kullanıldığı belirlenmiştir.

3.7. Araştırmanın "İncelenen metinlerde isimlere eklenen çekim eklerin düzeylere göre genel dağılımı nasıldır?" sorusuna ilişkin bulgular

Tablo 7. Eklerin Düzeylere Göre Dağılımı

İsim Çekim Ekleri	A1	A2	B1	B2	C1	C2
Tamlanan eki	11	6	10	14	11	9
Çokluk eki	4	1	3	13	3	2
Tamlayan eki	3	-	4	4	4	4
Bulunma durumu eki	4	5	2	-	1	6
Belirtme durumu eki	1	3	3	3	3	3
Yönelme durumu eki	2	2	4	1	3	2
Ayrılma durumu eki	5	-	1	-	2	1
Bildirme eki	-	-	4	1	2	-
Zaman (ek-fiil) eki	-	2	-	-	-	1
Toplam	29	20	31	36	29	28

Tablo 7' ye göre tamlanan ekinin bütün düzeylerde genel olarak birbirine yakın sayılarda kullanıldığı, çokluk ekinin B2 düzeyinde oldukça yüksek sayıda olmakla birlikte düzeylere göre dağılımının birbirine yakın sayılarda olduğu, tamlayan ekinin A2 dışındaki düzeylerde yakın ve aynı sayılarda kullanıldığı, bulunma durum ekinin B2 düzeyinde kullanılmazken diğer düzeylerde ise düzenli bir dağılımının olmadığı, belirtme durumu ekinin A1 dışındaki düzeylerde eşit biçimde kullanıldığı, yönelme durumu ekinin kısmen düzenli bir dağılıma sahip olduğu görülmektedir. Ayrılma durumu, bildirme ve zaman eklerinin ise kullanımlarının düzeylere göre oldukça değişkenlik gösterdiği, bazı düzeylerde bu eklere yer verilmediği tespit edilmiştir.

3.8. Araştırmanın "İncelenen metinlerde isimlere eklenen çekim eklerinin dağılımı nasıldır?" sorusuna ilişkin bulgular

Tablo 8. İncelenen Metinlerde İsimlere Eklenen Çekim Eklerinin Dağılımı

İsim Çekim Ekleri	*f*	%
Tamlanan eki	61	35,2
Çokluk eki	26	15
Tamlayan eki	19	11
Bulunma durumu eki	18	10,4
Belirtme durumu eki	16	9,2
Yönelme durumu eki	14	8
Ayrılma durumu eki	9	5,2
Bildirme eki	7	4
Zaman (ek-fiil) eki	3	1,7
Toplam	173	100

Tablo 8'de görüldüğü üzere incelenen metinlerde tamlanan eki 61, çokluk eki 26, tamlayan eki 19, bulunma durumu eki 18, belirtme durumu eki 16, yönelme durumu eki 14, ayrılma durumu eki 9, bildirme eki 7 ve zaman eki 3 kez kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlar bütün dil düzeylerindeki

metinlerde tamlanan ekinin en fazla kullanılan çekim eki olurken en az kullanılan ekin ise zaman eki olduğunu göstermektedir.

4. SONUÇ

Yabancı dil öğretiminin hızla yaygınlaştığı günümüzde Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi de benzer biçimde yaygınlaşmakta, alanyazında kuramsal ve uygulamaya dönük çalışmalar artmaktadır. Ortaya konulan çalışmalar YDOTÖ'nin daha nitelikli ve etkin biçimde yürütülmesine katkı sunarak Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen bireylerin bu süreçte karşılaştıkları sorunlara çözüm üretilmesine ve ihtiyaç duyulan materyallerin geliştirilmesine olanak sağlamaktadır. Bu çalışma da YDOTÖ'nde yurt içi ve yurt dışında yaygın biçimde kullanılan, Yunus Emre Enstitüsü tarafından hazırlanan Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti'nde yer alan ders kitapları çekim eklerinin kullanımı bakımından incelenerek değerlendirilmiştir. Bu yönüyle araştırma alandaki materyallerin farklı değişkenler açısından incelendiği çalışmalarla benzerlik taşımaktadır.

Yabancı dil olarak Türkçe öğretimine yönelik olarak hazırlanan, Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti'nde yer alan metinlerde isimlere eklenen çekim eklerinin incelendiği çalışmada ulaşılan sonuçlar şu şekildedir:

İncelenen metinlerde bütün düzeylerde en fazla tamlanan ekinin kullanılmış olması üzerinde durulması gereken bir konudur. Zira bu ekin tamlayan ekinin kullanımıyla sıklık bakımından benzerlik göstermesi beklenirken böyle bir düzenleme veya kullanımın olmadığı tespit edilmiştir. Özellikle Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen bireylerin aralarında anlam ilişkisi kurularak oluşturulan ve isim tamlamaları şeklinde adlandırılan bu yapıları anlayabilmeleri için tamlayan ve tamlanan unsurlarının birlikte verilmesi, en azından bunların düzeylere göre uyarlanması gerekmektedir. Yapılan inceleme bu sözcük gruplarının kullanımıyla ilgili böyle bir kaygının gözetilmediğini göstermektedir.

Diğer eklerin kullanımıyla ilgili olarak; çokluk ekinin B2 düzeyinde yoğun kullanımı dışında genel olarak eklerin kullanım sıklıklarının düzeylere göre dengeli bir biçimde dağılım gösterdiği ve dil düzeylerine göre farklılık göstermediği, bazı eklerin bazı düzeylerde tespit edilemediği bunun da örneklem olarak ele alınan kısımla ilgili olduğu söylenebilir. Bununla birlikte yabancı dil olarak Türkçe öğrenen bireyler tarafından diğer ad durum eklerine göre daha zor kavradıkları görülen belirtme durumu ekinin kullanımının düzeylere göre belirli bir artış göstermesi gerekirken böyle bir düzenleme tespit edilememiştir. Zaman ve bildirme eklerinin kullanımıyla ilgili olarak bildirme ekinin B1, B2 ve C1 düzeylerinde kullanılması bu ekin temel düzeyde anlaşılmasının daha zor olabileceği düşünüldüğünde bu kullanımın yerinde olduğu, zaman ekinin ise her düzeyde belirli bir artış gösterecek biçimde kullanılması doğru olacağı söylenebilir.

Türkçe eklerin yoğun ve farklı işlevlerle kullanıldığı bir dildir. Bu nedenle hazırlanan/hazırlanacak materyallerde eklerin kullanım özelliklerinin oldukça önemli olduğu söylenebilir. Alanyazında yabancı dil olarak Türkçe öğrenen bireylerin yanlışlarının tespiti üzerine yapılan araştırmalarda eklerden kaynaklanan yanlışların fazlalığı, eklerin kullanım özelliklerinin belirlenmesine yönelik gerçekleştirilen bu araştırmada üzerinde durulan konunun önemini destekler niteliktedir (Arslan ve Klicic, 2015; Çerçi, Derman ve Bardakçı, 2016; Nurlu ve Kutlu, 2015).

Bu araştırma belirli sayıda kelime içeren metinler üzerinde gerçekleştirildiği için bütün eserler için genellenebilir sonuçlar vermese de eklerin kullanımına yönelik fikir ve farkındalık oluşturacak verilere ulaşıldığı söylenebilir. YDOTÖ'ne yönelik olarak hazırlanmış kitap setleri veya farklı nitelikteki materyaller üzerine yapılacak çalışmalar daha doğru, genellenebilir ve yararlı sonuçlar elde edilmesini sağlayacaktır.

Kaynakça

[1] ARSLAN, M. ve KLİCİC, E. (2015). "Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Yazma Becerisinin Gelişiminde Karşılaşılan Sorunlar: Bosna Hersek Örneği", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *5*(2): 169-182.

[2] AVCI, Y. ve KÜÇÜK, S. (2017). "Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Dil Bilgisi Öğretimi", Turkish Studies (Elektronik), 12(35): 49-67.

[3] BARCIN, S. (2019). "Kırgızlara Türkçe Öğretiminde Ad Durum Eklerinin Yeri", *Aydın Tömer Dil Dergisi*, *4*(1): 30-55.

[4] BARIN, E. (2004). "Yabancılara Türkçe Öğretiminde İlkeler", Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD), (1): 19-30.

[5] BOYLU, E. (2014). "Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenen Temel Seviyedeki İranlı Öğrencilerin Yazma Problemleri", Zeitschrift für die Welt der Türken, 6(2): 335-349.

[6] ÇELİK, Y. (2019). "Arap Kökenli Öğrencilerin Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde A Seviyesinde Yaptıkları Yazım Yanlışları ve Çözüm Önerileri", Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, 1(1): 23-27.

[7] ÇERÇİ, A., DERMAN, S. ve BARDAKÇI, M. (2016). "Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin yazılı anlatımlarına yönelik yanlış çözümlemesi", *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, *15*(2): 695-715.

[8] DİLBER, N. Ç. (2018). "Yabancılara Türkçe Öğretimi Üzerine Yazılan Kaynak Kitaplara İlişkin Bir İnceleme", Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 31: 111-128.

[9] GÖKÇEBAĞ, D. (2018). "Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen yunanlıların yaptıkları dilbilgisel hataların incelenmesi", *Uluslararası yabancı dil olarak Türkçe öğretimi dergisi*, *1*(2): 100-116.

[10] KHOMENİUK, A. (2020). "Ukrayna'da yabancı dil olarak Türkçe öğretimi ve karşılaşılan sorunlar üzerine bir inceleme", Uluslararası Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Dergisi, 3(1): 5-20.

[11] KAYA, A. ve ŞEN, Ü. (2023). "Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Kalıp İfadeler Üzerine Yapılan Çalışmalara Yönelik Bir Değerlendirme", RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, (34): 208-221.

[12] KAYA, F. B. (2023). "Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Dil Bilgisi", s. 93-105. Ed. AKKAYA, N., 100 Soruda Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi, Akademisyen Kitabevi, Ankara.

[13] KAYA, M. (2023). "An Analysis of the Studies on the Effect of Language Transfer on Teaching Turkish as a Foreign Language", Language Teaching and Educational Research, 6 (1): 39-54 . DOI: 10.35207/later.1247884

[14] KÜÇÜK, S. ve KAYA, E. (2018). "Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi ile İlgili Hazırlanan Tezlerde Geçen Anahtar Kelimelere Yönelik İçerik Analizi/Content Analysis of the Keywords in the Dissertations on Teaching Turkish as a Foreign Language", Journal of History Culture and Art Research, 7(5): 442-456.

[15] MADEN, S. (2021). "Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Ders Kitapları İle İlgili Lisansüstü Tezlerin Analizi", Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi, 5(1): 90-102.

[16] NURLU, M. ve KUTLU, A. (2015). "Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde temel seviye a1 yazma sorunları: Afganistan örneği", Kara Harp Okulu Bilim Dergisi, *25*(2): 67-87.

[17] ŞAHİN, E. Y. (2012). "Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenen Öğrencilerin Yazılı Anlatımlarındaki Ek Yanlışları", Tarih Okulu Dergisi, 2013(XV).

[18] ÜSTÜNOVA, K. (2004). "Eklerin Öğretimi Üzerine Bir İki Söz", Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5 (6): 173-182.

[19] YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H. (2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Makale id= 28

Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0001-9609-0247

Alan Temelli Bilgisayarsız Kodlama Entegrasyon Eğitimi ve Uygulamaya Yansımaları

Araştırmacı Eda Yılmaz[1] , Doç.Dr. Polat Şendurur[1]
[1]OMÜ

*Corresponding author: Eda Yılmaz

Özet: *Hızlı bir değişim içinde olan dünyada çağa ayak uydurabilmek için kodlama bilmenin önemi gün geçtikçe artmaya devam etmektedir. Üst düzey düşünme becerileri kazandırılması için en iyi yöntemlerden biri olan kodlamayı çocuklara öğreterek onları geleceğe donanımlı bir şekilde hazırlamak isteyen öğretmenler için kodlama eğitimi veren birçok kurum/kuruluş bulunmaktadır. Ancak bu kurum/kuruluşların verdiği eğitimler öğretmenlerin sadece kodlama alanında farkındalık kazanmasını ya da öğrendiklerini kendi uygulayabilecekleri kadar bilgi sahibi olabilmesini sağlamaktadır. Ayrıca tüm alanlar için ortak olarak düzenlenen kodlama eğitimleri öğretmenlerin kodlama becerilerini artırsa da kodlama etkinlikleri hazırlama ve derse entegre etme adına yetersiz kalmaktadır. Bu çalışmanın amacı, alanlara özel kodlama entegrasyonu eğitimleri vererek katılımcı öğretmenlerin kodlama becerilerini geliştirmenin yanında entegrasyon durumuna da katkı sağlamaktır. Çalışmada Samsun ilinde görev yapan ve bilgisayar bilimi ile ilgili sınırlı bilgisi olan 12 branş öğretmeniyle çalışılmıştır. Kendilerine önce bilgisayar bilimi ile ilgili teorik eğitimler verilmiş; ardından kodlama öğretimindeki yaklaşımlardan biri olan bilgisayarsız bilgisayar bilimi etkinlikleri hazırlama ile ilgili uygulamalı bir eğitim verilmiştir. Öğretmenler kazanımlarına uygun olarak bilgisayarsız bilgisayar bilimi etkinliği hazırlamış ve sınıflarında uygulamışlardır. Veri toplamak için çalışma grubundaki öğretmenlerle ön görüşme ve son görüşme yapılmıştır. Ayrıca etkinliklerin uygulanması sırasında araştırmacı da gözlemci olarak etkinliğe katılmıştır. Verilerin analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına bakıldığında, bilgisayar bilimlerine dair bir bilgisi olmayan ve ön yargısı bulunan öğretmenlerin çalışma ile birlikte ön yargısı kırılmış, bu alana dair bir farkındalık oluşmuş ve ilerleyen meslek yaşamlarında yapılan etkinlikleri devam ettirmek istediklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin ana branş derslerin çoğunluğunda bilgisayarsız bilgisayar bilimi etkinliklerini gerçekleştirmekten keyif aldıkları ve tekrarlamak istedikleri; görsel sanatlar ve beden eğitimi ve spor derslerinde bu etkinlikleri gerçekleştirmektense dersi her zamanki gibi işlemek istedikleri sonuçlarına ulaşılmıştır.*

Anahtar Kelimeler: *Bilgisayarsız Bilgisayar Bilimi, Kodlama Eğitimi, Disiplinlerarası Kodlama Etkinliği*

Fıeld-Base Unplugged Codıng Integratıon Traınıng and Its Impacts On Practıces

Abstract: *The importance of knowing coding continues to increase in order to keep up with the rapidly changing world. There are many institutions/organizations that provide coding training for teachers who want to teach children coding and prepare them better equipped for the future. However, the trainings provided by these institutions/organizations just enable teachers to gain awareness in the field of coding. In addition, the given coding trainings are insufficient in terms of preparing and integrating coding activities into the lesson. The aim of this study is to contribute to the integration situation as well as improving the coding skills of the participating teachers by providing field-specific coding integration trainings. In the study, 12 branch teachers working in Samsun took part. They were first given theoretical education on computer science; then, a practical training was given about preparing unplugged computer science activities. Teachers prepared an unplugged computer science activity in accordance with their learning outcomes and applied them in their classrooms. In order to collect data, preliminary and final interviews were conducted. In addition, the researcher participated in the activity as an observer during the implementation of the activities. Descriptive analysis method was used in the analysis of the data. If we examine the results of the research, the prejudices of the teachers who do not have knowledge about computer science were overcame with the study, an awareness of this field was raised and they stated that they*

wanted to continue the activities in their later professional life. The students enjoy performing unplugged computer science activities in the majority of the major courses and they want to continue to experience it later in these courses. It was concluded that instead of performing these activities in visual arts and physical education-sports classes, they wanted to perform the lesson as usual.

Keywords: *Unplugged Science, Coding Education, İnterdisciplinary Coding Activity*

Giriş

Endüstri 4.0 ve beraberinde getirdikleri ile çok önemli bilimsel ve teknolojik gelişmelere tanıklık etmekteyiz. Gelişen teknoloji ile hayatı daha da kolaylaşan insanlar, bir yandan dünya dışı yaşam ortamları oluşturmaya çalışırken bir yandan da insan genlerinde düzenlemeler yaparak insan ömrünü uzatmanın yollarını aramakta; yaptığı bilimsel ve teknolojik çalışmalarla hayatımıza birçok yenilik kazandırmaktadır.

İş ihtiyacını sensörler aracılığıyla algılayan, uzaktaki diğer üretim araçları ile internet yoluyla etkileşim sağlayabilen, ihtiyaç duyduğu üretim bilgisini bulut sistemler içerisindeki büyük veriden alan akıllı makine ve sistemleri içeren karanlık fabrikaların hayata geçirilmesiyle birlikte nitelikli insan gücüne ihtiyaç artmıştır (Bilim ve Teknik, Eylül 2020). Işıkların söndürüldüğü fabrikalar olarak da adlandırılan karanlık fabrikalarda robot teknolojisinin ürünleri birçok alanda insan gücünün yerini almaya başlamıştır. 2018 yılında, Çin e-ticaret devi JD.com, Şanghay da kendi kendine çalışan bir depo ve nakliye tesisi kurmuş, 500 işçi ile karşılanabilecek işgücü ihtiyacını otomatik sistemlerle elde etmiştir. Bu karanlık fabrikada insan olarak yalnızca beş teknisyen bulunmakta ve tek sorumlulukları robotların sürekli çalışır durumda olmasını sağlamaktır. Bu örnekten de anlaşılacağı üzere bilimsel ve teknolojik ilerlemeler hızlı bir şekilde devam etmekte ancak bu yeni gelişmelere adapte olamayanların da yeni düzende kendine yer bulması giderek zorlaşmaktadır.

İçinde bulunduğumuz yüzyılda yaşanan bilimsel, teknolojik gelişmeler ile toplumsal dönüşümleri düşündüğümüzde insanın sahip olması gereken niteliklerin önceki yüzyıldan oldukça farklı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Teknolojinin yaygın olarak kullanımı, insanlara e-ticaret, e-öğrenme gibi hayatlarını kolaylaştırabilecek farklı olanaklar sağlarken; veri güvenliği, bağımlılık ve siber zorbalık gibi olumsuz durumlarla karşılaşmalarına da ortam hazırlayabilmektedir. Dolayısıyla; teknoloji ile çevrelenen dünyada çocuklara ve gençlere neler öğretilmesi gerektiği, üzerinde durulması gereken en önemli noktalardan biridir. İçinde bulunduğumuz yüzyılda bireylerin sahip olması gereken nitelikler 21. yy becerileri (problem çözme, işbirlikli çalışma, yaratıcılık, eleştirel düşünme vb.) olarak isimlendirilmektedir (Büyükkarcı ve Taşlıdere, 2019). Bilgi İşlemsel Düşünme (BİD) Becerisi, 21.yy becerileri içerisinde yer alan, çocukların küçük yaştan itibaren sahip olması gereken önemli beceri alanlarından birisidir (Wing, 2006).

İlk defa Papert tarafından alan yazına kazandırılan BİD, asıl popülerliğini Wing tarafından 2006 yılında yapılan araştırmaya borçludur (İbili, Günbatar ve Sırakaya, 2020). BİD, Bilgisayar Biliminden (BB) yararlanarak, insan davranışlarını anlama, problem çözme ve sistem tasarlama olarak tanımlanmaktadır. BİD‘ in problem çözmeden farkı, çözümün insan ya da bilgisayar kontrolündeki bir algoritma ile sağlanmış olmasıdır. BİD; BB’ nin kavramlarından yararlanarak problem çözme, sistem tasarlama ve insan davranışlarını anlama olarak tanımlanır. (Gülbahar ve Kalelioğlu, 2018). Wing (2006) BİD’ i problem çözmenin, sistem tasarlamanın ve temel bilgisayar bilimi kavramları yoluyla insan davranışlarını anlamanın bir yolu olarak tanımlamaktadır.

BİD becerisi, belli bir meslek grubunda çalışanların değil okuma-yazma gibi herkesin sahip olması gereken özellikler arasında olduğundan; bu beceriyi küçük yaştan itibaren çocuklara kazandırmak için öğretim ortamlarının ve etkinliklerinin yeniden tasarlanması gerekmektedir. Öğretim ortamında kullanılacak olan etkinliklerde öğrencilerin deneme yanılma fırsatı bulması ancak yanıldığı noktalarda pes etmeden denemeye devam edebileceği, mantıksal sorgulama yapabildiği, hatalarını tespit edip düzeltebildiği ve iş birliği yapabileceği ortamlar sağlanmalıdır(Kocaçil, 2020). Çocuklarla yapılacak olan BİD becerisi kazandırma etkinliklerinde; çocukların yaş gruplarına uygun olacak şekilde problemlerin belirlenmesi ve süreçte çocuklara rehberlik edilmesi önemlidir.

BİD becerisinin kazandırılması için öğretim sürecinde farklı yöntem ve teknikler kullanılmaktadır. Kodlama, BİD becerisinin kazandırılmasında en çok kullanılan araçlardan biridir. Kodlamanın BİD' in alt kümesi olarak kabul edildiği söylenebilir. BİD sayesinde öğrenciler bilgisayarlar ile çözümlerini otomatik hale getirip problemleri daha etkili çözebilecek ve düşünmenin sınırlarını genişletebilecektir. (Gülbahar, Kert, Kalelioğlu, 2018).

Programlama ve kodlamanın kullanım şekillerine bakıldığında ikisinin ayrı kavramlar olduğu ama çoğu zaman birbiri yerine kullanıldığı ve aynı kavramlar olarak algılandığı görülmektedir. Bu nedenle bu çalışmada bu iki kavram aynı varsayılacak ve "kodlama" olarak ifade edilecektir. Alan yazına bakıldığında kodlama ile ilgili yapılan birçok tanımlama olduğu görülmektedir. Kodlama, problemleri çözmek, insan bilgisayar etkileşimini sağlamak ve belirli bir görevi bilgisayar tarafından gerçekleştirebilmek amacı ile komut setlerini kullanarak yapılan uygulama geliştirme süreci olarak tanımlanmaktadır (Demirer ve Sak, 2016). Kodlama süreci analiz yapabilme, problem çözme becerisini arttırma, kavram geliştirme, sorunları belirli algoritmalar haline getirip programlama dillerine dönüştürme ve düzenleme sürecidir (Arabacıoğlu, Bülbül ve Filiz, 2007).

Kodlama eğitiminde çocuğun hedef davranışları kazanabilmesi için kodlama eğitiminin nasıl verileceği ve kalitesi büyük önem arz etmektedir. Verilecek olan kodlama eğitiminin öğretim programı çocukların sosyal, duygusal ve ahlaki gelişimi göz önünde bulundurularak hazırlanmalıdır. Geleneksel kodlama dillerinin yapısal olarak karmaşık olması özellikle küçük yaş grubu çocuklar tarafından metinsel programlama dillerinin öğrenilmesi zorlaştırabilmektedir. Son zamanlarda kodlama yapabilmeyi nispeten kolaylaştıran, kullanıcı dostu ve birçok görsel özellikleri bulunan blok tabanlı kodlama uygulamaları, robotik kodlama kitleri ve bilgisayarsız kodlama etkinlikleri gibi uygulamalar, kodlama öğrenmeye yeni başlayanlar için geliştirilmiştir (Aytekin vd., 2018).

Çocuklara kodlama öğretirken bunun kalıcı olmasını da sağlamanın yolları aranmaktadır. Kalıcılığı sağlayacak olan yollardan birisi de kodlama eğitiminin eğitsel robotlar aracılığıyla verilmesi ve küçük yaş gruplarında blok tabanlı kodlama uygulamalarının ya da teknolojik oyuncakların kullanılmasıdır. Gelişen teknolojinin bir ürünü olan robotlar, öğrencilerin yeteneklerini ve özgüvenlerini arttırıcı aynı zamanda bilimsel bilgilerin öğreniminde ve bilginin kalıcılığını arttırmada önemli bir yere sahiptir (Karahoca, Karahoca ve Uzunboylu, 2011). Öğrenciler bir robotu kullanırken yani kodlarla robotu kontrol ederken üst düzey düşünme becerileri de gelişebilmektedir. Eğitsel robot kitlerinin öğretim ortamlarına dâhil edilerek kodlama öğretiminin gerçekleştirilmesi öğrencilerin kolay ve eğlenceli bir şekilde öğrenmesini sağlarken; öğrendiklerinin de kalıcı olmasını ön ayak olmaktadır. 1990'lı yıllardan itibaren eğitsel robot setlerini öğrenme ortamlarına dâhil etmiş birçok ülke bulunmaktadır. Ülkemizde robot eğitimi, genellikle 2000'li yılların sonlarında, pilot uygulama, robot kulüpleri, okullarda robot tasarım yarışmaları şeklinde hayata geçirilmiştir (Koç, 2012). Dünyada ve ülkemizde robotik kodlama ile gerçekleştirilen eğitim-öğretim faaliyetleri birçok kurum ve kuruluş tarafından desteklenerek geliştirilmekte ve erken çocukluktan yetişkin eğitimine kadar her yaş seviyesine uygun teknoloji ve robotikle alakalı kurs imkânı bulunmaktadır.

Çocuklara BİD ve kodlama becerisi kazandırabilmek için kullanılan programlama ortamlarından bir diğeri de blok tabanlı programlama platformlarıdır. Eğitsel robot kullanımı çocukların yazdıkları kodların somut çıktılarını görmeleri açısından her ne kadar motive edici olsa da hiçbir kodlama temeli olmayanlara kodlama öğretimi için yaygın olarak blok tabanlı uygulamalar kullanılmaktadır. Programlamada deneyime sahip olmayan öğrencilere blok tabanlı araçlar yardımıyla programlamanın temel ilkeleri ve BİD öğretilebilir (Weintrop ve Wilensky, 2015). Sürekle bırak mantığıyla çalışan kod bloklarını kullanarak bu platformlarda oyun, dijital hikaye vb. uygulamalar üretebilmektedirler. Çocukların platformlarda yaptıkları çalışmaları ilgilenenlerle paylaşabiliyor olmaları onları hem motive etmekte hem de paylaşılan diğer çalışmaları inceleyerek kendilerini geliştirme imkânı bulmaktadırlar.

BİD ve kodlama becerilerinin geliştirilebilmesi için kullanılan bir diğer yöntem Bilgisayarsız Bilgisayar Bilimi (B^3) olarak geçen bilgisayarsız kodlama etkinlikleridir. Okul öncesi çocukların gelişim özellikleri ve doğasına bakıldığında B^3 etkinliklerinin -diğer yaş gruplarında olduğu gibi- bu yaş grubuna kodlama ve BİD becerisi kazandırmak için kullanılabileceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bilgisayarsız kodlama ile çocukların herhangi bir teknolojik araca ihtiyaç duymadan algoritma, döngü,

birim, komut gibi kodlama kavramlarına ilişkin etkinlikleri gerçekleştirebilmesine fırsat tanınmaktadır (Canbeldek, 2020).

B^3 etkinlikleri programlama öğretim seçenekleri arasında en çok dikkat çeken, eğlenceli yöntemlerden biridir. Bilgisayar kullanmadan bilgisayar bilimlerinin temelini öğrencilere kazandırmayı hedefleyen bu öğretim etkinlikleri araştırmacıların ve eğitimcilerin dikkatini çekmiş ve günden güne yaygınlaşmaya başlamıştır (Kukul ve Karataş, 2016). Her yerde bulunabilen kalem, kâğıt, makas, ip gibi materyallerle gerçekleştirilen etkinlikler ile öğrenciler BB ve kodlamanın temel ilkelerini öğrenebilmektedirler.

Teknoloji üretmek ülkelerin ana hedeflerinden biri olduğu gibi teknoloji üretecek bireylerin yetiştirilmesi de ülkelerin temel hedefi haline gelmiş ve bu durum rekabet ortamının oluşmasına neden olmuştur (Topuz ve Göktaş, 2015). Bu rekabet ortamında ortaya çıkan olgulardan biri de kodlama küçük yaşlarda verilen kodlama eğitimleridir. Amerika Birleşik Devletlerinin sivil toplum kuruluşları, Microsoft ve Google gibi teknoloji ve yazılım şirketlerinin desteğiyle okullarda kodlama eğitimi konusunda birçok çalışma yapılması; Güney Kore Bilim ve Gelecek Planlama Bakanlığının programlama derslerini zorunlu hale getirmesi, Avustralya Eğitim Bakanlığının birinci sınıftan itibaren programlama dilleri ve kod eğitimi verilmesini sağlaması ve Hindistan'da ilkokulda kodlama eğitimi verilmesi yönünde çalışmaların yapılması ilgili duruma dair verilebilecek örneklerden sadece birkaçıdır (Sayın ve Seferoğlu, 2016).

Ülkemizde kodlama ile ilgili ilk olarak, üniversitelerde lisans düzeyinde programlama eğitimleri verilmektedir. 2007 yılında TÜBİTAK tarafından yaz bilim kampları ve robotik eğitim uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Ardından 2015 yılında yine TÜBİTAK tarafından yürütülen Robot Bilim Projesi'nde Robotsan tarafından üretilen iDea ve O-bot' lar kullanılarak ortaokul öğrencilerine eğitimler verilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı(MEB), önceleri seçmeli ders olarak ortaokullara eklediği bilgisayar derslerini 2013 yılında Bilişim Teknolojileri ve Yazılım(BT) dersi adı altında 5 ve 6. Sınıflar için zorunlu dersler arasına almıştır. Ardından ortaöğretim kurumlarında okutulacak seçmeli derslerin içerisine bilgisayar derslerini eklemiştir. Ayrıca mesleki ve teknik liselerinde bilgisayar bölümleri mevcuttur. Bunlara ek olarak ilkokul düzeyinde sınıf öğretmenlerinin serbest etkinlik saatlerinde öğrencilere kodlama eğitimleri vermesi ile ilgili resmi açıklama yapılmıştır.

Öğrencilere BİD becerisi kazandırabilmesi ve kodlama öğretebilmesi için öğretmenlerin bu alanlarda desteklenmesi gerekmektedir. Yani BİD becerilerine ve kodlama öğretecek bilgi ve beceriye sahip olabilecekleri eğitimler almaları sağlanmalıdır. Özellikle eğitim fakültelerindeki öğretmen adaylarının kodlama ve BİD gibi alanlarda kendilerini hem bireysel hem de mesleki olarak geliştirebilecekleri eğitim alma ihtiyaçları gün geçtikçe artmaktadır. MEB öğretim programlarının içerisine kodlamayı yerleştirmiş ancak öğretmenlere kodlamayı derslerine nasıl entegre edeceklerine dair herhangi bir eğitim gerçekleştirmemiştir. Bu bağlamda bu çalışma BB hakkında sınırlı bilgisi olan öğretmenlere BB ve B^3 etkinlikleri ile ilgili eğitimler verildikten sonra kendilerinin derslerine B^3 etkinliklerini nasıl entegre edebilecekleri uygulamalı olarak gösterilmiştir. Yani, branşa özel kodlama entegrasyonu eğitimleri vererek katılımcı öğretmenlerin kodlama becerilerini geliştirmenin yanında entegrasyon durumuna da katkı sağlanmaya çalışılmıştır. Çalışma kapsamında öğretmenlerin takip ettikleri öğretim programlarındaki B^3 etkinliklerine uygun noktaları tespit ederek, bu noktalara yönelik B^3 etkinlikleri tasarlama becerilerine katkı sağlanacaktır. Branşı ya da kişisel ilgisi gereği kodlama öğrenmek ve öğretmek isteyen öğretmenlere hem kendilerini geliştirme hem de öğrendiklerini aktarabilme becerisi kazandırılması hedeflenen bir diğer unsurudur. Ayrıca çalışma sonunda benzer eğitimler için bir model ortaya konulacak, takip eden eğitimler için bir referans ve BİD becerisini her branş içinde destekleyecek etkinlikler tasarlanması sağlanacaktır.

Yöntem

Çalışma, tasarım temelli araştırma yöntemi (design based research) etrafında kurgulanmıştır. Öğretmenlerin yaşadığı problemi çözeceği düşünülen alana özgü B^3 eğitimleri tasarlanmıştır. Bu eğitimler katılımcıların temel algoritma kurgulama becerilerine katkı sağlarken, diğer yandan B^3 entegrasyon becerilerini de geliştirmesi hedeflenmiştir.

Katılımcılar

Çalışmanın örneklemini Samsun ilinin bir ilçesinde ortaokul kademesinde aynı öğrenim düzeyinde

görev yapan on iki öğretmen oluşturmaktadır. Buradaki amaç, küçük bir çalışma grubu ile çalışma grubuna dahil her durumun kendine özgü boyutlarının incelenmesi ve B^3 entegrasyonunun her derse uygun etkinlikle uygulayıp sonuçlarını ortaya koymaktır. Çalışmada ikişer Türkçe, Matematik ve İngilizce, birer Fen Bilimleri, Sosyal Bilgiler, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Beden Eğitimi ve Spor, Görsel Sanatlar ve Müzik branşlarından 12 gönüllü öğretmenle çalışılmıştır. Çalışılan 7 kadın 5 erkek öğretmenin mesleki deneyim yılları birbirine yakın olmakla birlikte ortalama 12 yıldır aktif olarak öğretmenlik yapmaktadırlar.

Veri toplama araçları

Çalışma B^3 etkinliklerine yönelik literatür taraması ile başlamış ve açık uçlu sorulardan oluşan iki ayrı yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulmuştur. Yarı yapılandırılmış görüşme formlarından biri uygulama öncesi diğeri uygulama sonrası kullanılması için hazırlanılmıştır. Ayrıca görüşme formu ve veri toplama ile ilgili etik kurul süreçleri işletilip gerekli izinler alınmıştır. Oluşturulan taslak görüşme formları bir branş öğretmeni ile pilot görüşme yapılarak denenmiştir. Görüşme sonunda iyileştirme çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmada öğretmenlerin B^3 ve uygulama sürecine bakış açılarını kendi düşünceleri ve algıları ile ifade edebilmelerine imkan tanımak amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Çalışma öncesi uygulanan yarı yapılandırılmış görüşme formunda katılımcı öğretmenlerin "Bilgi İşlemsel Düşünme, Bilgisayar Bilimi ve Bilgisayarsız Bilgisayar Bilimi" kavramları hakkında ne bildikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Uygulama sonrasında yapılan görüşmede ise katılımcı öğretmenlerin çalışma süresi boyunca yapılan çalışmalara dair kişisel görüşleri alınmıştır. Çalışmada farklı ölçme araçları (yarı yapılandırılmış görüşmeler, gözlemler ve alan notları) ile eğitim başarısı tespit edilmeye çalışılmıştır. Öğretmenler sınıflarında B^3 etkinliklerini uygularken araştırmacı da derse gözlemci olarak katılmıştır. Etkinlikler sırasında öğrenci ve öğretmenlerin davranış ve tutumları yakından gözlemlenmiştir. Elde edilen bulgular içerik analizi yöntemleri ile bütüncül olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca etkinliklerin oluşturulmasında, eğitimlerin aktarılmasında ve verilerin analizinde alan uzmanlarının görüşlerine başvurulmuştur.

Çevrimiçi eğitim ve veri toplama süreci

Katılımcı grubunun katılımıyla iki çevrimiçi toplantı gerçekleştirilmiştir. Bu toplantılarda katılımcı gruba "Bilgi İşlemsel Düşünme", "Bilgisayarsız Bilgisayar Bilimi" ve " Bilgisayarsız Bilgisayar Bilimi Etkinliği Hazırlama" eğitimleri verilmiştir. Ardından araştırmacı ve ilgili öğretmenlerle bire bir yapılan çalışmalar sonucunda B^3 etkinlikleri hazırlanmıştır. Öğretmenler araştırmacı ile birlikte hazırladıkları B^3 etkinliklerini derslerinde uygulamışlardır. Uygulama anlarına araştırmacı gözlem yapmak amacıyla katılım sağlamıştır. Uygulamalardan sonra öğretmenlerle görüşme gerçekleştirilmiştir. Kaydedilen görüşmelerin detaylı transkripsiyonu araştırmacılar tarafından oluşturulmuş ve katılımcılara teyit etmek amacıyla gönderilmiştir.

Veri analizi, geçerlik ve güvenirlik

Görüşme sonrasında görüşme yapılan katılımcılar için kodlar belirlenerek gruplama yapılmıştır. Görüşme yapılan katılımcıların branşlarını belli edebilmek amacıyla kodlamada branşlara uygun harfler kullanılmıştır. Görüşme formlarındaki benzer kavramlar bir araya getirilerek araştırmanın amacına uygun şekilde tema ve kodlar oluşturulmuştur. Verilerin analiz edilmesi için içerik analizi yöntemi kullanılmıştır.

Miles ve Huberman'ın (1994) (aktaran Yıldırım ve Şimşek, 2011) bir araştırmada elde edilen bulguların ve sonuçların inandırıcılığını ve aktarılabilirliğini anlayabilmek için hazırladıkları sorular göz önünde bulundurularak araştırmanın bu konulardaki yeterliliği sağlanmaya çalışılmıştır. Görüşmelerde araştırmacının kendi öznel düşüncelerinden sonuçların etkilenmemesi için görüşme soruları diğer araştırmacı ile birlikte her bir soru üzerinde tartışılarak hazırlanmıştır. Ayrıca görüşmeler tamamlandıktan sonra görüşme yapmayan araştırmacı transkriptleri gözden geçirmiştir ve görüşmeler sırasında yönlendirme yapılmadığını tespit etmişlerdir. Görüşme transkriptleri çıkarıldıktan sonra katılımcıların hepsine kendi görüşmelerine ait transkriptler gösterilerek teyit etmeleri istenmiştir. Katılımcı teyidi sırasında olumsuz bir geri dönüş yaşanmamıştır. Elde edilen bulgular araştırmacı tarafından yorumlanmadan olduğu şekliyle ayrıntılı bir biçimde betimlenmiştir. Araştırma sonuçlarının araştırma soruları ile tutarlı olduğu tespit edilmiştir.

Bulgular

Çalışma sonunda elde dilen bulgular özet olarak bu bölümün altında sunulmaktadır. Bu bağlamda 5. Sınıf kademesinde eğitim veren öğretmenlerin B^3 etkinliklerinin derslerine entegrasyonu ile ilgili görüşlerinden yola çıkılarak temalar oluşturulmuştur. "BB' lerine Yer Verme", "BB Algısında Değişiklik", "B^3 ile Dersin Örtüştüğü Noktalar", "B^3 Etkinliklerine Erişim", "Öğrencilerin Etkinliği Tekrarlama İsteği" ve "Etkinlikleri Yeniden Kullanma İsteği" başlıklarına yer verilmiştir.

BB' lerine Yer Verme

Araştırma sonuçları incelendiğinde, öğretmenlerden Bilgisayar Bilimi etkinliklerine derslerinde yer verdiğini belirtenler, akıllı tahtadan müzik, dokuman ya da oyun geçme şeklinde yer verdiklerini ifade etmişlerdir. Bu durum katılımcı öğretmenlerin Bilgisayar Bilimi ile ilgili kavram karmaşası yaşadığını göstermektedir. Çünkü derslerinde teknolojik aletleri kullanma ile Bilgisayar Bilimini karıştırdıkları sorulan görüşme sorularına verdikleri cevaptan anlaşılmaktadır. Ayrıca matematik gibi sınav odaklı olarak öğretim gerçekleştirilen derslerde, ders saatinin kazanımları vermek için yeterli olmaması nedeniyle öğretmenler, teknoloji odaklı etkinlikleri zaman kaybı olarak gördüklerini ve bu nedenle etkinlik yapmamayı tercih ettiklerini görüşmelerde dile getirmişlerdir. Katılımcı öğretmenlerin bazıları (Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Görsel Sanatlar) dersin normal akışından farklı olarak yaptığı bu etkinliklerin hoşuna gittiğini ancak öğretmen adına yorucu olduğunu düşündüğü ve sınıf kontrolünün normal ders akışı içerisinde daha kolay sağlayabildiğini belirterek çok sık bu tür etkinliklere yer vermeyi tercih etmediğini eklemiştir.

BB Algısında Değişiklik

Kazanımlarını yetiştirmekte zorlandıkları için farklı etkinlikler uygulamadıklarını belirten matematik öğretmeni katılımcılar bu çalışma öncesinde B^3 etkinlikleri ile de kazanımlarını verilemeyeceğini; bunların sadece kazanımı pekiştirme etkinliği olarak yapılabildiğini düşündüğünü belirtmiştir. Çalışmanın öğretmenler üzerinde farkındalık yarattığı ve ön yargılarını kırdığı ulaşılan bir diğer sonuçtur. Ayrıca öğretmenler uygulamalı olarak etkinlikleri hazırlayıp gerçekleştirdikten sonra derslerindeki birçok kazanımı vermek için bu etkinlikleri kullanabileceğini dile getirmiştir.

B^3 Etkinliklerine Erişim

Öğretmenler, ders içi etkinliklerini temin ettikleri platformlarda "B^3 etkinliği" ismiyle yapılan paylaşımlara rastlamadıklarını ancak içerik olarak B^3 etkinliklerine yakın olan etkinlikler bulunduğunu belirtmişlerdir.

Öğrencilerin Etkinlikleri Tekrarlama İsteği

Beden Eğitimi ve Spor Öğretmeni ve Görsel Sanatlar Öğretmeni katılımcılar B^3 etkinliklerini derste öğrencilerin yapmak istemediklerini, bu nedenle kendilerinin derslerinde bu tarz etkinliklere yok denecek kadar az yer verdiklerini belirtmişlerdir. Görsel Sanatlar ve Beden Eğitimi ve Spor derslerinde öğrenciler, akademik olarak bir ölçmeye tabi tutulmadıkları ve akademik durumlarının bu derslerdeki başarıları üzerinde bir etkisinin olmadığının bilincinde oldukları için; öğrencilerin bu derslerde daha farklı bir tutuma sahip olduklarını, bu dersleri sevdiklerini öğretmen görüşlerinden anlamaktayız. Bu nedenle öğrencilerin bu derslerde, dersin olağan akışı dışında herhangi bir etkinlik yapma isteklerinin yok denecek kadar az olduğu ilgili öğretmenler tarafından belirtilmiştir.

Etkinlikleri Yeniden Kullanma İsteği

Etkinlik tamamlandıktan sonra öğrencilerin etkinlikleri tekrarlamak istemedikleri derslerin Görsel Sanatlar, Beden Eğitimi ve Spor ve Türkçe dersleri olduğu görülmektedir. Görsel Sanatlar ve Beden Eğitimi ve Spor dersinde öğrencilerin çok istekli bir şekilde etkinliğe katılmadıklarını ve bir an önce dersin olağan akışına dönmek istediklerini ilgili öğretmen belirtmiştir. Öğrencilerin Türkçe dersinde etkinlikleri tekrarlama isteklerinin olmayışını da etkinlikleri tamamlayamamış olmalarına ve zorlandıkları için yeniden yapmak istemediklerini öğretmen görüşlerinden yola çıkarak söyleyebiliriz.

Sonuç, tartışma ve öneriler

Bu çalışmada alanlara özel kodlama eğitimleri verilerek katılımcı öğretmenlerin kodlama becerilerini geliştirmenin yanında entegrasyon durumuna katkı sağlamak amaçlanmıştır. Çalışmada bilgisayar

bilimi ile ilgili sınırlı bilgisi olan on iki branş öğretmen ile önce online toplantılar düzenlenerek "Bilgi İşlemsel Düşünme(BİD)", "Bilgisayarsız Bilgisayar Bilimi(B^3)" ve "B^3 etkinliği hazırlama" eğitimleri verilmiştir. Ardından araştırmacı ve öğretmenlerle birlikte branşlarına yönelik seçtikleri kazanıma uygun B^3 etkinlikleri tasarlanmış ve ilgili öğretmenler tarafından uygulanmıştır. Uygulama esnasında araştırmacı gözlemci olarak etkinliklere katılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu ile veriler toplanmış ve içerik analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda öğretmenlerin B^3 etkinliklerinin derslerine entegrasyonu ile ilgili görüşlerinden yola çıkılarak temalar oluşturulmuştur. "Bilgisayar Bilimlerine(BB) Yer Verme", "BB Algısında Değişiklik", "B^3 ile Dersin Örtüştüğü Noktalar", "B^3 Etkinliklerine Erişim", "Öğrencilerin Etkinliği Tekrarlama İsteği" ve "Etkinlikleri Yeniden Kullanma İsteği" başlıklarına yer verilmiştir.

Öğretmenlerin görüşme sırasında BB' ne derslerinde akıllı tahta kullanımı, sunum yansıtma, video gösterimi şeklinde yer verdiklerini ifade etmişlerdir. Bu durumdan yola çıkılarak öğretmenlerin BB kavramıyla derslerinde teknoloji kullanıyor olma durumunu karıştırdıkları sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca matematik gibi sınav odaklı olarak öğretim gerçekleştirilen derslerde, ders saatinin kazanımları vermek için yeterli olmaması nedeniyle öğretmenler, teknoloji odaklı etkinlikleri zaman kaybı olarak gördüklerini ve bu nedenle etkinlik yapmamayı tercih ettiklerini görüşmelerde dile getirmişlerdir. Oysaki, B^3 etkinlikleri, öğrencilerin motivasyonlarını artırmakta ve motivasyonu artan öğrencilerin de derse aktif katılım sağlamasından dolayı akademik başarılarına da olumlu etki etmektedir (Çimşir, 2019).

Çalışmanın öğretmenler üzerinde farkındalık yarattığı ve ön yargılarını kırdığı ulaşılan bir diğer sonuçtur. Öğretmenlere sürekli olarak mesleki gelişim olanaklarının sunulması ve kaliteli e-içeriklerin sunulması nitelikli gençler yetiştirmek için atılması gereken adımlardır (Gülbahar ve Kalelioğlu, 2018). Çalışmamızca ayrıca öğretmenler uygulamalı olarak etkinlikleri hazırlayıp gerçekleştirdikten sonra derslerindeki birçok kazanımı vermek için bu etkinlikleri kullanabileceğini dile getirmiştir. Kukul ve Karataş (2016), Bilişim Teknolojileri ve Yazılım(BT) öğretmenleriyle gerçekleştirdiği çalışmasında öğretmenlerin derslerinde B^3 etkinliklerinin kullanımı konusunda olumlu tutum geliştirdikleri ve bu etkinlikler sayesinde öğrencilerin hem eğlenerek öğreneceklerini hem de derse olan motivasyonlarının artabileceğini düşündükleri sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca bu çalışmada BT öğretmenleri, B^3 etkinlikleriyle öğrencilerin üst düzey düşünme becerilerinin gelişebileceği ve kalıcı öğrenmenin sağlanabileceği konusunda da olumlu görüşler belirttiği görülmüştür.

Öğretmenler, ders içi etkinliklerini temin ettikleri platformlarda "B^3 Etkinliği" ismiyle yapılan paylaşımlara rastlamadıklarını ancak içerik olarak B^3 etkinliklerine yakın olan etkinlikler bulunduğunu belirtmişlerdir. Etkinlik tamamlandıktan sonra öğrencilerin etkinlikleri tekrarlamak istemedikleri derslerin Görsel Sanatlar, Beden Eğitimi ve Spor ve Türkçe dersleri olduğu görülmektedir. Görsel Sanatlar ve Beden Eğitimi ve Spor dersinde öğrencilerin çok istekli bir şekilde etkinliğe katılmadıklarını ve bir an önce dersin olağan akışına dönmek istediklerini ilgili öğretmen belirtmiştir**.** Öğrencilerin Türkçe dersinde etkinlikleri tekrarlama isteklerinin olmayışını da etkinlikleri verilen sürede tamamlayamamış olmalarına ve zorlandıkları için yeniden yapmak istemediklerini öğretmen görüşlerinden yola çıkarak söyleyebiliriz. Küçükkara ve Aksüt(2021) okul öncesi çocuklarla gerçekleştirdikleri B^3 etkinliklerinin bazılarını çocukların yeniden tekrarlamak istedikleri sonucuna ulaşmışlardır. Ancak karmaşık B^3 etkinliklerini çocuklar verilen sürede tamamlayamadıkları için ek süre verilmesi gerekmiştir. Bu durum motivasyonlarının azalmasına ve etkinliği tekrarlamak istememelerine neden olmuştur.

KAYNAKÇA

[1] Arabacıoğlu, T., Bülbül, H. İ., & Filiz, A. (2007). Bilgisayar programlama öğretiminde yeni bir yaklaşım. *Akademik Bilişim,* 193-197.

[2] Aytekin, A., Çakır, F. S., Yücel, Y. B., & Kulaözü, İ. (2018). Geleceğe yön veren kodlama bilimi ve kodlama öğrenmede kullanılabilecek bazı yöntemler. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, *5*(5), 24-41.

[3] Alp Coşkun, E. ve Coşkun, Y.(2020). *Karanlık Fabrikalar Geleceği Aydınlatacak mı?* Bilim ve Teknik Dergisi, Eylül. ss. 58. Ankara: Tübitak Yayınları

[4] Büyükkarci, A. (2019). Kodlama ile zenginleştirilmiş 5E modelinin 4. sınıf matematik başarısına, kalıcılığına ve tutumuna etkisi (Doktora tezi). Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi.

[5] Canbeldek, M. (2020). Erken çocukluk eğitiminde üreten çocuklar kodlama ve robotik eğitim programının etkilerinin incelenmesi (Yayımlanmamış doktora tezi). Pamukkale Üniversitesi, Denizli.

[6] Çimşir, E. (2019). Programlama öğretiminde bilgisayarsız bilgisayar bilimi etkinliklerinin öğrencilerin akademik başarılarına etkisi (Yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun).

[7] Demirer, V., & Sak, N. (2016). Dünyada ve Türkiye'de programlama eğitimi ve yeni yaklaşımlar. *Eğitimde Kuram ve Uygulama, 12*(3), 521-546.

[8] Gülbahar, Y., & Kalelioğlu, F. (2018). Bilişim teknolojileri ve bilgisayar bilimi: Öğretim programı güncelleme süreci. *Millî Eğitim dergisi*, 47 (217), 5-23. https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli Eğitim Dergisi/217.pdf

[9] Gülbahar, Y., Kalelioğlu, F., Kert, S. B., Kaplan, A., Koçak, B., İliş, E., … Kaymak-Özgür, Y. (2018). *Bilişim teknolojileri ve yazılım dersi öğretmen rehberi*. Ankara. Erişim Adresi: http://tegm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_04/15151415_BiliYim_Teknolojileri_ve_YazYlYm_Dersi_1._Seviye_YYretmen_Rehberi_Ylkokul_2018-2019.pdf

[10] İbili, E., Günbatar, M. S., & Sırakaya, M. (2020). Bilgi İşlemsel düşünme becerilerinin incelenmesi: Meslek liseleri örneklemi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, *28*(2), 1067-1078.

[11] Karahoca, D., Karahoca, A., & Uzunboylu, H. (2011). Robotics teaching in primary school education by project based learning for supporting science and technology courses. *Procedia Computer Science*, *3*, 1425-1431.

[12] Kocaçil, S. (2020). *Programlanabilir eğitsel oyuncak robot tasarımı ve okul öncesi dönemde kullanılması* (Yüksek Lisans Tezi, Kocatepe Üniversitesi, Afyon). Erişim adresi: http://www.acikerisim.aku.edu.tr/xmlui/handle/11630/8482

[13] Koç, Ş. (2012). *Robotik destekli fen ve teknoloji laboratuvar uygulamaları: Robolab.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Erciyes Üniversitesi, Kayseri.

[14] Kukul, V., & Karataş, S. (2016). *Bilgisayar kullanmadan bilgisayar bilimi eğitimi: Öğretmen adaylarının görüşleri.* 10th International Computer and Instructional Technologies Symposium (ICITS), Rize.

[15] Küçükkara, M. F., & Aksüt, P. (2021). Okul öncesi dönemde bilgisayarsiz kodlama eğitimine bir örnek: Problem çözme becerileri için etkinlik temelli algoritma. *Journal of Inquiry Based Activities*, *11*(2), 81-91.

[16] Sayın, Z., & Seferoğlu, S. S. (2016). Yeni bir 21. yüzyıl becerisi olarak kodlama eğitimi ve kodlamanın eğitim politikalarına etkisi. Akademik Bilişim Konferansı, 2016, 3-5.

[17] Topuz, A., & Göktaş, Y. (2015). Türk eğitim sisteminde teknolojinin etkin kullanımı için yapılan projeler: 1984-2013 dönemi. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, *8*(2), 99-110.

[18] Weintrop, D., & Wilensky, U. (2015). *To block or not to block, that is the question: Students' perceptins of blocks-based programming*. Paper presented at the 14th Annual IDC Conference, Boston, MA.

[19] Wing, J. M. (2006). Computational thinking. *Communications of the ACM*, *49*(3), 33-35.

[20] Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Nitel Araştırma Yöntemleri.* Ankara: Seçkin.

Makale id= 43

Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0003-1664-8445

Farklı Sınıf Seviyelerinde Verilen Robotik Kodlama Eğitiminin Bilgi İşlemsel Düşünme Becerisi Üzerindeki Etkisi

Araştırmacı Mine Öz[1] , Doç.Dr. Polat Şendurur[1]
[1]Ondokuz Mayıs Üniversitesi

*Corresponding author: Mine Öz

Özet: *Robotik kodlama eğitimi ile bilgi işlemsel düşünme becerisi arasında ilişki olduğunu gösteren birçok çalışmanın olduğu bilinmektedir. Yapılan araştırmalarda robotik kodlama eğitiminin öğrencilerin; problem çözme, yaratıcı düşünme, algoritmik düşünme, eleştirel düşünme, mantıksal düşünme, derse katılma, bilgi işlemsel düşünme ve mesleki alan becerilerinin geliştirilmesine olumlu katkılarının olduğu ifade edilmiştir. Türkiye'de birçok özel ve resmi eğitim kurumu tarafından robotik kodlama eğitimleri farklı yaş seviyelerinde yürütülmektedir. Ancak bu eğitimler ve farklı faktörler açısından eğitimlerin etkinliği araştıran çalışmalar dikkate alındığında ilgili duruma bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşan girişimlerin sınırlı olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu çalışmanın amacı farklı seviyelerde verilen robotik kodlama eğitimlerinin bilgi işlemsel düşünme becerilerine etkilerini bütüncül bir yaklaşımla ortaya çıkarmaktır. Bu doğrultuda araştırma nedensel karşılaştırma araştırması olarak tasarlanmış ve bu karşılaştırma içerisinde robotik kodlama eğitimlerinin bilgi işlemsel düşünme becerisi üzerindeki olası etkileri nicel verilere dayanarak incelenmişti. Toplamda ilköğretim kademesinden 1,2,3,5,6,7 ve 8. sınıf olmak üzere toplamda 121 öğrenci üzerinden yürütülmüştür. Kontrol grubunda sadece programlama eğitimi alanlar deney grubunda programlama ile beraber robotik kodlama eğitim alanlar yer almıştır. Araştırmada elde edilen veriler ilkokul ve ortaokul öğrencileri için geliştirilmiş ölçekle elde edilmiştir. Sonuçlar için varyans analiz ile gruplar arasında farklar ortaya çıkarılmıştır. Araştırmada programlama ile beraber robotik kodlama eğitimi alan öğrencilerin bilgi işlemsel düşünme becerilerinin daha olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.*

Anahtar Kelimeler: *Bilgi İşlemsel Düşünme, Robotik Kodlama Eğitimi*

The Effect of Robotic Coding Education Given At Different Grade Levels On Computational Thinking Skills

Abstract: *It is known that there are a number of studies indicating that there is a relationship between robotic education and computational thinking skills. In the studies, it has been stated that robotic education positively contributes to developing students' problem-solving, creative thinking, algorithmic thinking, critical thinking, logical thinking, participation in the lesson, computational thinking, and professional field skills. In Turkey, robotic training is carried out by many private and public educational institutions at different age levels. However, considering these training and studies investigating the effectiveness of this training in terms of different factors, it is seen that there need to be more attempts to approach the relevant situation from a holistic perspective. Therefore, this study aims to reveal the effects of robotic training at different levels on computational thinking skills with a holistic approach. In this direction, the research was designed as a causal comparison. Within this comparison, the possible effects of robotic training on computational thinking skills were analyzed based on quantitative data. The study was conducted with 121 primary education students from the 1st, 2nd, 3rd, 5th, 6th, 7th and 8th grades. In the control group, only those who received programming education and those who received programming and robotic education were included in the experimental group. The data obtained in the study were analyzed using a scale developed for primary and secondary school students.*

Keywords: *Computational Thinking, Robotic Education*

GİRİŞ

Algoritma bir soruna çözüm üreterek ya da belirlenen hedefe nasıl ulaşılacağının anlatıldığı bir süreçtir. (Çakır, 2018). Problem çözüme ulaştıran bu süreç algoritmanın içerisinde barındırdığı bir düşünce süreci olmasıdır (Aho, 2012). Öte yandan problem çözüme amacıyla kullanılan terimlerden birisi de bilgi işlemsel düşünmedir (BİD). Bilgi-işlemsel düşünme, bilgisayar biliminin esas bileşenlerinden yararlanarak sorunlarla başa çıkma, dizayn etme ve bireylerin hareketlerini anlamanın yöntemidir (Wing, 2006). İncelenen araştırmalarda kodlama uygulamaların öğrencilerinin birçok becerisine katkıda bulunduğu belirtilmektedir. Kodlama uygulamaları öğrencilerin; problem çözme, yaratıcı düşünme, algoritmik düşünme, eleştirel düşünme, mantıksal düşünme, derse katılma, bilgi işlemsel düşünme ve mesleki alan becerilerinin geliştirilmesine olumlu katkılarının olduğu ifade edilebilir. Eğitsel robotlar ile çalışan öğrencilerin ellerinde somut nesnelerin olması ve anında dönüt verebilmeleri onlarda gerçek yaşam problemleri ile ilgilendikleri hissini doğurmakta, bu da motivasyonlarını arttırmaktadır (Mahmure, Korkmaz & Çakır, 2020). Eğitimde eğitsel robotiklerin kullanımı Seymour Papert tarafından yapılandırmacılık (Constructivism) kuramından esinlenerek gelişimini sağlayan inşacılık (Constructionism) yaklaşımını kapsar (Ackermann, 2001). Ülkemizde programlama eğitimi konusunda yapılan çalışmalar dikkate alındığında özellikle erken yaşlarda programlama eğitiminin öneminin arttığı görülmektedir. Programlama eğitiminde robotik setlerin kullanılması neticesinde öğrenciler soyut programlama yapılarını somut çıktılarla deneme ve düzeltme imkânı bulacak bu sayede gerçek yaşam problemlerine yaparak yaşayarak daha etkin çözümler getirebileceklerdir.

Bilgi-işlemsel düşünme becerisi, herhangi bir problemin adımlar halinde çözümünü oluşturma, çözümün benzer problemlerle ilişkilendirilmesi, karmaşık problemleri çözülebilir alt parçalara bölme ve problemlerin çözümünde bilgisayarların da desteğinin olması durumu olarak da tanımlanmıştır (Yadav, Hong, & Stephenson, 2016). Kodlama uygulamaları öğrencilerin; problem çözme, yaratıcı düşünme, algoritmik düşünme, eleştirel düşünme, mantıksal düşünme, derse katılma, bilgi-işlemsel düşünme ve mesleki alan becerilerinin geliştirilmesine olumlu katkılarının olduğu ifade edilebilir. Programlama öğretimi de bilgi işlemsel düşünme becerisinin geliştirilmesi sürecinde başvurulan yaklaşımlar arasındadır. Çünkü programlama öğretimi 21. yy becerilerinin öğrencilere kazandırılmasında faydalı yaklaşımlardan biridir (Torun, Akçay, & Çoklar, 2015). Literatürde yer alan çalışmaların doğrultusunda bu çalışmanın amacı ilkokul ve ortaokul öğrencilerinin seviyeleri doğrultusunda robotik kodlama eğitimi aldıkları bu süreçte öğrencilerin bilgi-işlemsel düşünme becerilerinin incelenerek etkilerini ortaya çıkarmaktır Bu kapsamda araştırmanın amacı ilkokul ve ortaokul öğrencilerinin bilgi-işlemsel düşünme kodlama sürecinde etkisi şeklinde belirlenmiştir.

Bu çalışmanın amacı farklı seviyelerde verilen robotik kodlama eğitimlerinin bilgi-işlemsel düşünme becerileri üzerindeki etkilerini bütüncül bir yaklaşımla ortaya çıkartmaktır. Bu araştırma sürecinde robotik kodlama eğitimi gören öğrencilerin bilgi-işlemsel düşünme becerileri üzerindeki değişimleri incelenmiştir. Günümüzde farklı seviyelerde programlama eğitimleri verilmektedir. Bu eğitimler hem bilişim teknolojileri ve yazılım dersi müfredatında yer almakta hem de okul dışı eğitim merkezlerinde robotik kodlama eğitimleri verilmektedir. Ayrıca robotik kodlama merkezlerinde robotik setler üzerinden eğitimler verilmektedir. Robotik setlerin maliyeti fazla olduğundan dolayı genel olarak bu eğitimler özel kurumlarda daha çok verilmektedir. Bu maliyetli robotik setleri çocuklara programlama becerileri dışında başka etkileri var mı var ise neler olduğunu ortaya çıkarmaya çalışılmıştır.

Günümüzde özelikle bilişim teknoloji alanında uygulanan blok kodlama ve robotik kodlama etkinlikleri önemli denilebilecek bilgisayar aktiviteleri olarak dikkat çekmektedir. Robotik kodlama öğrencinin bilgi-işlemsel düşünme becerilerine etkileri birçok çalışmada yer almıştır. Yapılan çalışmalarda öğrencinin motivasyonu arttırma gibi birçok olumlu etkisi olduğu da vurgulanmıştır. Ramazanoğlu (2021), robotik kodlama uygulamalarının ortaokul öğrencilerinin bilgisayara yönelik tutumlarındaki kaygıların azalttığı, bilgi-işlemsel düşünme becerilerine yönelik öz yeterlilik algılarının yükseldiği sonuçlarına yer vermiştir. Kodlama uygulamaları öğrencilerin; problem çözme, yaratıcı düşünme, algoritmik düşünme, eleştirel düşünme, mantıksal düşünme, derse katılma, bilgi-işlemsel düşünme ve mesleki alan becerilerinin geliştirilmesine olumlu katkılarının olduğu ifade edilebilir. Bu çalışmada bu etkilere bütüncül bir şekilde bakılarak bilgi-işlemsel düşünme becerilerinin etkisine çok boyutlu bakılmıştır.

YÖNTEM

Araştırma deseni

Araştırma nedensel karşılaştırma araştırması şeklinde gerçekleşmiştir. Nedensel karşılaştırma araştırmaları var olan bir durumun ortaya çıkması ve bu durumun veya olayın nedenlerini ve bu nedenlere etki eden değişkenleri sonuçlarını belirlemeye yönelik araştırmalardır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz, Demirel, 2008).

Katılımcılar

Araştırma ilköğretim öğrencileri (1., 2. Ve 3. sınıf) gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya katılan farklı kademelerdeki öğrencilerin tamamı bilişim teknolojileri ve yazılım dersi kapsamında programlama eğitimi almakta iken aynı grupta yer alan öğrencilerin bir kısmı ek olarak robotik kodlama eğitimlerine katılmaktadır. Bu nedenle öğrenciler robotik kodlama eğitimi alıp almama durumlarına göre ikiye ayrılmaktadır. Çalışma bu iki grubun karşılaştırılması şeklinde yürütülmüştür. Tablo 1 çalışmaya katılan toplam katılımcı sayısını vermektedir. Buna göre tüm katılımcılardan ilgili veri toplama araçlarıyla eksiksiz veri toplanabilmiştir. Bilgi-İşlemsel Düşünme Becerisinin yanında cinsiyet, sınıf ve grup bilgileri de elde edilmiştir. Buna göre çalışmada toplam 62 öğrenci yer almıştır.

Tablo 1. Katılımcı sayısı

		Cinsiyet	Sınıf	Grup
N	Geçerli	62	62	62
	Kayıp	0	0	0

Veri toplama araçları

Çalışmada ilkokul öğrenciler için Relkin, Rulter, ve Bers (2021) tarafından geliştirilen ve Çetin, Şendurur ve Otu (2016) tarafından Türkçeye uyarlaması yapılan ölçek kullanılmıştır. Ölçekte toplam 15 soru yer almaktadır. Ölçek öğrencilerin algoritma, modülerlik, kontrol yapıları, gösterim, donanım-yazılım ve hata ayıklama becerilerine yönelik sorular içermektedir. Her bir soru dört şıktan oluşmaktadır. Soruların içerisinde doğrudan bilgisayar ile ilgili kavramlar ve herhangi bir programlama diline yönelik sorular bulunmamaktadır. Bu özelliği ile dijital okur-yazarlık becerilerinden bağımsız olarak bilgi-işlemsel düşünmeye yönelik ölçüm yapılabilmektedir.

Veri analizi

Araştırmada öncelikle ortalama ve standart sapma gibi tanımlayıcı istatistiki veri analizi gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda cinsiyete, sınıfa ve gruba göre dağılımlar verildikten sonra kodlama ve robotik + kodlama gruplarının tanımlayıcı istatistiki verileri sunulmuştur. Daha sonra çıkarımsal veri analizi için veri setinin uygunluğu test edilmiş ancak normal dağılım koşulunu sağlanmadığı görülmüştür. Bu nedenle grupları karşılaştırmak için Mann-Whitney-U testi ile parametrik olmayan karşılaştırma yapılmış ve grupların ön test ve son testleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiştir.

Bulgular

Çalışma sonunda elde dilen bulgular tablolar oluşturularak bu bölümün altında sunulmaktadır. Katılımcılardan 32'si kız, 302u ise erkek öğrencilerden oluşmaktadır (bkz. Tablo 2). Buna göre erken ve kız öğrenciler birbirine yakın bir dağılım göstermiştir.

Tablo 2. Cinsiyete Göre Dağılım

Cinsiyet	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Erkek	32	51,6	51,6	51,6
Kız	30	48,4	48,4	100,0
Toplam	62	100,0	100,0	

Çalışmada ilkokul bir, iki ve üçüncü sınıf seviyelerinden öğrenciler yer almıştır. Birinci sınıf seviyesinden 23 öğrenci çalışmada yer alırken, ikinci sınıf seviyesinden ise 29 öğrenci ile çalışma tamamlanmıştır (bkz. Tablo 3). Üçüncü sınıf seviyesinden ise 10 öğrenci çalışmaya dâhil olmuştur. İlkokul dördüncü sınıf seviyesi çalışmanın dışında bırakılmıştır.

Tablo 3. Sınıf düzeyine göre dağılım

Sınıf	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
1	23	37,1	37,1	37,1
2	29	46,8	46,8	83,9
3	10	16,1	16,1	100,0
Total	62	100,0	100,0	

Çalışma içerisinde yer alan tüm öğrenciler kodlamaya giriş derslerine katılmaktadır. Toplam 62 öğrenciden 50 tanesi sadece kodlama eğitimi alırken 12 öğrenci ise kodlamanın yanında robotik eğitimlerine de katılmıştır. Öğrencilerin kodlama ve robotik+kodlama gruplarına dağılımları Tablo 4'de özetlenmiştir.

Tablo 4. Kodlama/robotik+kodlama gruplarına göre dağılım

Grup	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Robotik+Kodlama	12	19,4	19,4	19,4
Kodlama	50	80,6	80,6	100,0
Total	62	100,0	100,0	

Bilgi işlemsel düşünme becerilerine yönelik gerçekleştirilen ölçümlere bakıldığında ön-test uygulamasında robotik+kodlama grubu 15 üzerinden 5.83'lük bir ortalamama puan elde ederken aynı değer kodlama grubunda 5.30 olmuştur. Son test ortalamalarına bakıldığında ise robotik+kodlama grubu 11.92 olurken, kodlama grubu ön-teste göre daha düşük bir ortalama göstermiş ve bu değer 4.44 olarak ölçülmüştür. Sonuçlara ilişkin bilgiler tablo 5'de özetlenmiştir.

Tablo 5. Kodlama/robotik+kodlama grupları tanımlayıcı istatistikler

	Grup	Ortalama	Standart Sapma	Skewness	Kurtosis
Ön test	Robotik+Kodlama	5.83	1.90	0.29	-1.16

	Grup	Ortalama	Standart Sapma	Skewness	Kurtosis
	Kodlama	5.30	1.85	1.08	3.16
Son test	Robotik+Kodlama	11.92	3.12	-1.79	3.17
	Kodlama	4.44	2.10	1.30	2.62

Tablo 5'de sunulan ortalama değerler arasında anlamlı farklar olup olmadığına ilişkin durum ise Mann Whitney-U parametrik olmayan bağımsız örneklem analizi ile test edilmiştir. Buna göre ön test sonuçlarında robotik+kodlama grubu ile kodlama grubu arasında anlamlı bir fark tespit edilememiştir (U(12,50)=260.50, Z=-0.734, p=0.46). Ancak son test sonuçlarına bakıldığında ise iki grup arasında robotik-kodlama grubunun lehine anlamlı bir fark olduğu anlaşılmıştır (U(12,50)=1304.00, Z=-4.89, p=0.00).

Tablo 6. Mann-Whitney-U Test

	Ön test	Son test
Mann-Whitney U	260.50	29.00
Wilcoxon W	1535.50	1304.00
Z	-0.734	-4.89
Asymp. Sig. (2-tailed)	0.46	0.00

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Yapılan çalışmada bilgi-işlemsel düşünme becerisi üzerinde farklı seviyelerde verilen kodlama ve robotik eğitimlerinin etkisi incelenmiştir. Çalışmanın ön test aşamasında grupların birbirine yakın seviyelerde bilgi-işlemsel düşünme becerisine sahip olduğu görülmüştür. Bu durum önceden öğrenilen bilgi, beceriye bilişsel düzeylerinin öğrencilerin deneyimlerinin birbirine benzer olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla süreç içerisinde öğrencilerin gruplara ayrılmasına neden olan ve araştırmaya konu olan farklılığın bilgi-işlemsel düşünme becerileri üzerindeki olası değişkenliğe katkı sağladığı ifade edilebilir. Çalışmaya katılan öğrencilerin cinsiyet ve sınıfı gibi bağımsız değişkenler kapsamında herhangi bir farklılık göstermediği görülmektedir. İncelenen birçok çalışmada cinsiyet değişkeninin etkisinin farklılaştığı anlaşılmaktadır (Atman Uslu, 2023; Atmatzidou & Demetriadis, 2016; Espino & González, 2016; Sun, Hu, & Zhou, 2022). Bu açıdan elde edilen bulgular mevcut literatürle kısmen uyumluluk göstermiştir. Bir diğer önemli nokta ise bir, iki ve üçüncü sınıf seviyeleri arasında bilgi işlemsel düşünme bağlamında farklılık tespit edilememiş olmasıdır. Çalışmaya küçük yaş gruplarının dâhil edilmiş olması incelenen bu çalışmanın öğrencilerin birbirine benzer olmasına neden olabilir. Ayrıca okul öncesi dönemde gerçekleştirilen etkinliklerin belirli oranda bilgisayarsız bilgisayar bilimi etkinliklerini çağrıştırıyor olması da bilişsel gelişim süreçlerinden kaynaklanan etkinin azalmasına neden olmuş olabilir.

Son testten alınan sonuçlardan yola çıkılarak ise robotik+kodlama eğitimi alan öğrenci grubunun olumlu etki aldığı söylenebilir. Bu bağlamda literatürle uyumlu sonuçlar elde edildiği görülmüştür (Chevalier, Giang, Piatti, & Mondada, 2020; Ioannou & Makridou, 2018). Ancak çalışmanın kontrollü bir deney olmamasından dolayı iki grup arasındaki fark büyümüş olabilir. Nitekim robotik etkinliklerine katılım gösteren öğrencilerin diğer gruptan daha fazla öz motivasyona sahip olma ihtimali yüksektir. Gönüllülük esasına göre robotik etkinliklere katılan öğrenciler ders dışında da sürece katkı sağlayacak aktivitelerde bulunmuş olabilir.

Sonuç olarak çalışma önemli bulgular sunmakla beraber daha kontrollü bir ortamda ilgili durumun test edilmesi önem arz etmektedir. Bu gibi benzer çalışmaların daha standardize etkinlikler üzerinden karşılaştırılması yapılabilir. Robotik kodlama eğitimlerinin kontrollü bir şekilde eğitim öğretim süreçlerine daha erken yaşlarda sisteme entegre edilmesi daha faydalı sonuçlar alınmasını sağlayabilir. Erken yaş gruplarına yönelik etkinlik ve robotik setlerinin erişilebilirliğinin arttırılması gerekir. Sınıf öğretmenlerinin robotik kodlama alanına ön bilgilerini almalarını sağlayacak eğitimleri verilmesi gerekir. Böylece öğrencileri bu alana adapte olmaları kolaylaşabilir.

Kaynakça

[1] Ackermann, E. (2001). Piaget's constructivism, Papert's constructionism: What's the difference. *Future of learning group publication, 5*(3), 438.

[2] Aho, A. V. (2012). Computation and computational thinking. The computer journal, 55(7), 832-835.

[3] Atman Uslu, N. (2023). How do computational thinking self-efficacy and performance differ according to secondary school students' profiles? The role of computational identity, academic resilience, and gender. *Education and Information Technologies, 28*(5), 6115-6139.

[4] Atmatzidou, S., & Demetriadis, S. (2016). Advancing students' computational thinking skills through educational robotics: A study on age and gender relevant differences. Robotics and Autonomous Systems, 75, 661-670.

[5] Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2008). Bilimsel araştırma yöntemleri.

[6] Chevalier, M., Giang, C., Piatti, A., & Mondada, F. (2020). Fostering computational thinking through educational robotics: A model for creative computational problem solving. *International Journal of STEM Education, 7*(1), 1-18.

[7] Çakır, M. K. (2008). Structural optimization of a triner aircraft wing by using genetic algorithm (Master's thesis, Middle East Technical University).

[8] Espino, E. E. E., & González, C. G. (2016). *Gender and computational thinking: Review of the literature and applications.* Paper presented at the Proceedings of the XVII International Conference on Human Computer Interaction.

[9] Ioannou, A., & Makridou, E. (2018). Exploring the potentials of educational robotics in the development of computational thinking: A summary of current research and practical proposal for future work. Education and Information Technologies, 23, 2531-2544.

[10] Mahmure, K. A. Y. A., Korkmaz, Ö., & ÇAKIR, R. (2020). Oyunlaştırılmış robot etkinliklerinin ortaokul öğrencilerinin problem çözme ve bilgi işlemsel düşünme becerilerine etkisi. Ege Eğitim Dergisi, 21(1), 54-70.

[11] Sun, L., Hu, L., & Zhou, D. (2022). Programming attitudes predict computational thinking: Analysis of differences in gender and programming experience. *Computers & Education, 181*, 104457.

[12] RAMAZANOĞLU, M. (2021). ROBOTİK KODLAMA UYGULAMALARININ ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN BİLGİSAYARA YÖNELİK TUTUMLARINA VE BİLGİ İŞLEMSEL DÜŞÜNME BECERİSİNE YÖNELİK ÖZ YETERLİLİK ALGILARINA ETKİSİ. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 25(1), 163-174.

[13] Relkin, E., de Ruiter, L. E., & Bers, M. U. (2021). Learning to code and the acquisition of computational thinking by young children. Computers & Education, 169, 104222.

[14] Torun, F., Akçay, A., & Çoklar, A. N. (2015). Bilgisayar oyunlarının ortaokul öğrencilerinin akademik davranış ve sosyal yaşam üzerine etkilerinin incelenmesi. *Karaelmas Eğitim Bilimleri Dergisi, 3*(1), 1-11.

[15] Wing, J. M. (2006). Computational thinking. *Communications of the ACM, 49*(3), 33-35.

[16] Yadav, A., Hong, H., & Stephenson, C. (2016). Computational thinking for all: Pedagogical approaches to embedding 21st century problem solving in K-12 classrooms. *TechTrends*, *60*, 565-568.

Makale id= 53

Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0002-5870-3986

Roman İlkokul Öğrencilerinin Okuldan Beklentilerinin İncelenmesi

Dr. Ethem Gürhan[1]
[1]Milli Eğitim Bakanlığı

Özet: *Bu çalışmanın amacı, Konya'da ikamet eden Roman ilkokul öğrencilerinin okuldan beklentilerinin neler olduğunu ortaya koymaktır. Türkiye'de önemli bir nüfusa sahip olan Romanların eğitimi, temel eğitim sorunlarından biridir. Roman çocuklar etnik Türk vatandaşıdır ve diğer vatandaşların çocuklarıyla aynı eğitim hakkına sahiptir. Fakat toplumun Roman algısı ve diğer nedenlerden dolayı Roman öğrencilerin eğitimleri eksik kalmaktadır. Romanlardan çok az sayıda son yıllarda belediye çalışanı, öğretmen ve hatta milletvekili çıksa da toplumda memur pozisyonlarına gelen roman sayısı oldukça azdır. Maddi yetersizlikler ve sosyo-ekonomik koşullar nedeniyle devletin sunduğu eğitim olanaklarına erişememe, erken evlilikler ve hayata erken atılmanın Romanların eğitim hayatını olumsuz etkilediği araştırmalarda tespit edilmiştir. Bu sebeplerle araştırmacı, Roman ilkokul öğrencilerinin okuldan beklentilerini merak etmiştir. Araştırma, nitel araştırma yönteminin bir deseni olan durum çalışması deseni ile yürütülmüştür. İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin oluşturduğu katılımcılar için araştırmanın amacına uygun olarak beş açık uçlu sorudan oluşan bir görüşme formu hazırlanmıştır. Araştırma Konya ilinde Romanların ikamet ettiği Doğanlar Mahallesinde gerçekleştirilmiştir.*

Anahtar Kelimeler: *Roman Öğrenciler, Eğitim Kaygısı, Okul Beklentileri*

Examination of Roma Primary School Students' Expectations From School.

Abstract: *The aim of this study is to reveal what the expectations of Roma primary school students residing in Konya are from school. The education of Roma, who have a significant population in Turkey, is one of the main educational problems. Roma children are ethnic Turkish citizens and have the same right to education as the children of other citizens. However, due to society's perception of Roma and other reasons, the education of Roma students remains incomplete. Although a small number of Roma have become municipal employees, teachers and even MPs in recent years, the number of Roma who have become civil servants in society is very small. The lack of access to state-provided educational opportunities due to financial inadequacies and socio-economic conditions, early marriages and early entry into life have been identified in studies as having a negative impact on the educational life of Roma. For these reasons, the researcher was curious about Roma primary school students' expectations from school. The research was conducted using a case study design, which is a design of qualitative research methodology. An interview form consisting of five open-ended questions was prepared in accordance with the purpose of the research for the participants, who were fourth grade primary school students. The research was conducted in Doğanlar Neighborhood where Roma people reside in Konya province.*

Keywords: *Roma Students, Educational Anxiety, School Expectations.*

1 GİRİŞ

1.1 Romanlar Hakkında Genel Bilgiler

Dil olarak Hintçe ile Romanca arasında ilk ciddi karşılaştırmayı yapan dilbilimci August Friedrich Pott 1844-1845 yıllarında kaleme aldığı «*Die Zigeuner in Europa und Asien*» adlı kitapta Roman dilinin kendine has özelliklerinin olduğunu ve yapısal olarak da Hindistan'da konuşulan Sanskritçeye çok benzediğini ifade etmektedir (Yürüktümen, 2010). Roman filologlarına göre Romani yahut Romans denilen bu dil, Hint-Avrupa dil grubu üyesidir. Özellikle Hint Sanskritçesinin özelliklerini taşıyor

olması dikkat çekicidir (Özkan, 2000). Bu bilgiler ışığında Romanların anavatanının Hindistan olduğunu söyleyebiliriz. Hindistan'dan da tüm dünyaya yayılmışlardır.

Dünyanın çoğu ülkesinde varlığını sürdürmeye çalışan Romanlar, genelde içinde yaşadıkları toplumdan farklı, kimi yerleşik kimi gezgin olan, toplum tarafından dışlanan ve bu nedenle de dezavantajlı gruplar içerisinde zikredilen bir topluluktur. Yapılan bir araştırmada sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı olan Romanların %57 si belediye, valilik, vakıf, dernek ve hayırsever vatandaşlardan aldıkları desteklerle hayatlarını idame ettiklerini belirtmişlerdir (Fırat ve İlhan, 2019). Dünya üzerinde Romanlar şimdiye kadar üç kez toplanarak kararlar almışlardır.

1. Dünya Çingene Kongresi 1971 yılında Londra'da toplanmış ve *çingene* kelimesi yasaklanarak bunun yerine Roman kelimesinin kullanılması kararlaştırılmıştır. Bu araştırmada da Roman kelimesi kullanılmıştır.

2. Dünya Roman Kongresi ise 1978 yılında Cenevre'de toplanmış ve Hindistan'ın anavatanları olduğunu kabul etmişlerdir.

3. Dünya Roman Kongresi ise 1981 yılında Göttingen'de yapılmıştır. Bu kongrede de Almanya'dan tazminat istenmesi kararlaştırılmıştır. Ancak bu istekleri karşılıksız bırakılmıştır. Çünkü Adolf Hitler döneminde "Roman Soykırımı" diye isimlendirilen iki milyon civarında Roman gaz odalarında zehirlenerek, yakılarak ve tıp deneylerinde kobay olarak kullanılarak katledilmişti. Bununla da yetinmeyen Naziler yaşadıkları çağdan üç kuşak gerideki Roman soyundan gelen herkesi katletmişlerdir (Kurtuluş, 2012).

1.2 Konya'daki Romanlar

Konya'daki Romanların şehrin kenar mahallelerinin yanı sıra şehir merkezinde de ikamet ettikleri gözlemlenmiştir. Konya'daki Romanlarla yapılan görüşmelerde her ne kadar dedelerimiz Erzurum'dan veya Van'dan buraya gelip yerleşmişiz deseler de kökenleri Selçuklulara dayanmaktadır. Türk soyundan geldiklerini ve Müslüman olduklarını, başlarında bulunan ululari Kara Yağmur'un birliğinde 'Horasan Erleri' olarak Anadolu'ya geldiklerini söylemektedirler. Ayrıca kendilerinin bağlı oldukları Hümmedci Karayağmur'un kabrinin Kütahya Tavşanlı'da olduğunu söylemektedirler (Gürhan, 2023).

1.3 Okul Kavramı ve Eğitimde Adaletsizlik

Bireyleri birbirine bağlayan karşılıklı ilişkiler sistemine "toplum" denir (Giddens, 2000). Toplumu oluşturan bireylerin temel eğitimi ilkokullarda yapılmaktadır. Okulların amacı insanı eğitmek, yetiştirmek ve topluma kazandırmak olmuştur. Sümerlerde okula giden çocukların büyük bölümü zengin çocuklarıydı. Gelişmemiş toplumlarda ise okula soylu ailelerin erkek çocukları devam etmekteydi. Fakir ailelerin çocukları ise bu imkâna sahip değillerdi (Mutluay, 2010). Bu vahim durum bize eğitim alırken adaletisizliğin ta ilk çağlardan beri var olduğunu göstermektedir. Gürhan (2023) okul sözcüğünün Yunancada eğlence ve boş zaman sözcükleriyle aynı kökten türediğine vurgu yapmaktadır. Bu nedenle okul zengin ve boş zamanı olan kişilere yönelik bir eğitim kurumu olarak kendini göstermektedir.

Hurn (2016) okulların toplumun zengin kesimine hitap ettiğini , toplumdaki adaletsizliği daha da güçlendiren hatta geçmişten gelen kuralları devam ettiren araçlar olduğunu belirtmektedir. Toplumlar da bu adaletsizliğe çanak tutan üst tabaka ve alt tabaka olarak hiyerarşik bir hal almıştır. Böyle bir hiyerarşik toplumda da okulun görevi üst tabakadakilerin imtiyazlarını koruma altına almaktır (Bourdieu ve Passeron, 2015). Çağdaş toplumlarda zorunlu ve parasız eğitime geçilmiş, böylece en düşük gelirli kesime bile ulaşılbilmiştir . Eğitim politikalarında eğitim harcamalarına ve zorunlu ücretsiz eğitime erişime öncelik verilmektedir (Akkan ve Buğra, 2021). Roman öğrencilerin gittikleri okulların maddi olarak yetersiz olmasına ilişkin tespitler vardır (Alp ve Taştan, 2010). 2022 MEB politikasında temel eğitim okullarına da liselerde olduğu gibi direkt ödenek çıkarılmaya başlanmıştır. Bu durum mevcut adaletsizliğin giderilmesi bakımından olumlu bir gelişmedir.

1.4 Roman Çocukların Okul Ortamına Girişi

Bir Roman ailenin akrabalık ilişkilerine verdiği önem ile sahip olduğu otorite ve güç doğru orantılıdır. Aile üyelerinin sayısı da aileyi güçlü kılan bir diğer unsurlardan biridir. Roman aile yapısı genellikle geniş aile yapısıdır. Geniş aile yapısı aynı zamanda ekonomik iş gücünün temelini oluşturması itibariyle

de ön plandadır. Bu bağlamda Romanlarda ailenin ekonomik hayattaki öneminin büyük olduğu söylenebilecektir. Öyle ki, yerleşik hayata geçmiş olan ailelerin çocukları genellikle ayakkabı boyacılığı, simit satıcılığı ve dilencilik yoluyla sokakta çalıştırılarak aile ekonomisine katkıda bulunmaktadır (Özkan, 2000: 47). Yapılan araştırmalarda sokakta çalıştırılan çocukların önemli bir kısmını, Roman ailelerin çocuklarının oluşturduğu saptanmıştır (Genç, Taylan ve Barış 2015).

Eğitim insan haklarından biridir ve bu hak uluslararası sözleşmelere göre devletin güvencesindedir. Okul ortamı Roman çocukların alışageldikleri ortamlardan çok farklı bir ortam olup, kendine has kuralları olan, bu kurallara mutlak surette uyulan bir ortamdır. Serbestlik içinde büyüyen Roman çocuklar kurallı ortama uyum sağlama, arkadaş bulma ve akademik başarı konusunda güçlük çekebilmektedirler. Okulun temposu (okula mecburi devam, ders takibi, ödevler, oyun kuralları vs.) onlara sıkıcı gelebilmektedir. Bu yüzden akademik kariyerini tamamlayan Roman vatandaşımız çok azdır. Bu araştırmanın çıkış noktası da burasıdır.

1.5 Problem Cümlesi

Roman ilkokul öğrencilerinin okuldan beklenti düzeyleri nasıldır?

1.6 Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı ilkokul 4. sınıfta öğrenim gören Roman ilkokul öğrencilerinin, okuldan beklenti düzeylerinin nasıl olduğunun öğrenci görüşlerine göre incelenmesidir. Bu araştırma ilkokulda öğrenim gören Roman ilkokul öğrencilerinin okuldan beklenti düzeylerinin nasıl olduğunu ortaya koymak açısından önemlidir. Ayrıca Roman öğrencilerin eğitim sisteminin bir parçası olduğu göz önünde bulundurularak kapsayıcı eğitime katkısı olacağı için de önem arz etmektedir. Bunun yanı sıra alanyazında daha önce böyle bir araştırma olmadığından alanyazına da önemli bir katkısı olacaktır.

2 YÖNTEM

2.1 Araştırmanın Deseni

Bu araştırmanın amacına ve konusuna uygun olarak nitel araştırma desenlerinden durum çalışması deseni tercih edilmiştir. Bu desende bir ya da daha çok durum ayrıntılı olarak araştırılmaktadır. Durum çalışması olayların araştırmacı tarafından derinlemesine incelenmesine imkân tanımaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

2.2 Katılımcılar

Araştırmanın katılımcılarını Konya ilinde 2022-2023 eğitim öğretim yılında iki ilkokuldaki 4. sınıf 3 kız ve 4 erkek olmak üzere toplam 7 Roman öğrenci oluşturmaktadır.

Tablo 2 Katılımcı Listesi

Katılımcı Öğrenciler	Cinsiyeti	Sınıfı	Ebeveyn Birlikteliği	Kardeş Sayısı	Okul Dışında Çalışma
Ö1	E	4	Birlikte	5	Evet
Ö2	E	4	Birlikte	4	Evet
Ö3	E	4	Birlikte	3	Evet
Ö4	K	4	Birlikte	4	Hayır
Ö5	K	4	Birlikte	5	Hayır
Ö6	E	4	Birlikte	7	Evet
Ö7	K	4	Boşanmış	2	Hayır

2.3 Veri Toplama Araçları

Roman öğrencilere yönelik hazırlanmış yarı yapılandırılmış aşağıdaki 5 sorudan oluşan görüşme formu ile veriler toplanmıştır.

Öğrencilere sorulacak sorular:

1. Okul çalışanları, öğretmenler ve okul idarecilerinden beklentileriniz nelerdir? Onlarla herhangi bir olay yaşadınız mı? Anlatınız.
2. Okul arkadaşlarınızdan beklentileriniz nelerdir? Onlarla herhangi bir olay yaşadınız mı? Anlatınız.
3. Diğer öğrenci velilerinden beklentileriniz nelerdir?
4. Okulun size ne gibi imkanlar sunmasını istersiniz? Anlatınız.
5. Okuldan aldığınız eğitim sonucunda ileride ne olmak istiyorsunuz hedefiniz nedir?

2.4 Verilerin Analizi

Toplanan veriler içerik analizi yöntemlerinden biri olan betimsel içerik analizi yöntemi kullanılarak bulgulara ulaşılmıştır. Bu analiz yönteminde elde edilen sonuçların, hedeflenen konulara yönelik olarak gelecekte planlanan çalışmalara yön göstermesi beklenmektedir (Berg ve Lune, 2011; Yıldırım ve Şimşek, 2013).

3 BULGULAR

Bu bölümde öğrencilere yöneltilen sorulara verdikleri cevaplardan yola çıkılarak ulaşılan bulgulara yer verilmiştir. Öğrencilere yöneltilen;

1- *Okul çalışanları, öğretmenler ve okul idarecilerinden beklentileriniz nelerdir? Onlarla herhangi bir olay yaşadınız mı? Anlatınız.* sorusuna;

> Ö2» «*Hocam okul çalışanları, öğretmenler ve müdürler bana iyi davranıyorlar. Onları seviyorum. Yalnız bazen okulda öğrenciler kavga ediyorlar, ben ayırmaya çalışıyorum. Öğretmenim beni de kavga edenler arasında zannedip bana ceza veriyor. Olsun o benim öğretmenim. Kantinciden bir şey alırken bana çok bağırıyor. Bana «ne istiyorsun mırtıp!» Diyor. Bize bağırmadan kızmadan alacağımız yiyecekleri vermesini isterdim.*»

cevabından Roman öğrencilere kavgacı damgası vurulduğu ve okul çalışanlarının onları aşağıladığı bulgusuna ulaşılmıştır. Ö3 ve Ö6 da Ö2 yi destekler cevaplar vermişlerdir.

> *Ö7 ise» Hocam öğretmenimi ve okulumu çok seviyorum. Ama bizim sınıfta birinin bir şeyi kaybolsa öğretmenimiz ilk önce bizim mahalleden olan çocukların çantalarını arıyor. Bu da kötü hissetmemize neden oluyor. Biz hırsız değiliz.*

Ö1, Ö2 ve Ö3 de *sınıfta kaybolan eşya olduğu zaman arkadaşlarımız hemen bizden şüpheleniyorlar*

Cevabını vererek sınıf arkadaşlarının ve bazı öğretmenlerin Roman öğrencileri hırsız olarak damgaladıkları bulgusuna ulaşılmıştır.

2- Okul arkadaşlarınızdan beklentileriniz nelerdir? Onlarla herhangi bir olay yaşadınız mı? Anlatınız. sorusuna:

> Ö4» *Hocam arkadaşlarımla genel olarak çok iyi anlaşıyorum. Özellikle oyunlarda. Ama bir iki tane arkadaşım var. Onlar benimle oynamak istemiyorlar. Eşleşmelerde benimle aynı takıma düşmek bile istemiyorlar. Galiba anneleri babaları Doğanların çocuklarıyla oynamayın demişler. İsterdim ki tüm arkadaşlarım beni sevsin. Bizim eve gelsinler ben de onların evlerine gideyim. Ama bugüne kadar hiçbir arkadaşım beni evine davet etmedi. Ben onları davet ettim ama gelmediler.*

Cevabını vererek oyunlarda genel olarak arkadaşları tarafından benimsendiği fakat bazı arkadaşları tarafından dışlandığı bulgusuna ulaşılmıştır. Ö1, Ö2, Ö3 ve Ö5 de bu cevabı destekler cevaplar vermişlerdir.

Ö6 Arkadaşlarımdan beklentim okulda olduğu gibi evlerine de davet etmeleri, beraber yemek yememiz, oyun oynamamız. Ama zor gibi hocam.» cevabını gülerek veriyor. Ö6 *«Hocam hiçbir hedefim yok. Okuldaki arkadaşlarım benimle oynamıyor. Beni oyunlarda hep dışarda bırakıyorlar ben de kenarda oturup onları izliyorum. Futbol oynarken bile kaleye geçeyim diyorum onu bile kabul etmiyorlar. Galiba biz fakiriz diye öyle davranıyorlar. Çünkü bizim sınıfta herkesin arabası var bizim yok. Bir de bizim evimiz kötü diye. Ben de bu yüzden okula gitmek istemiyorum. Mahallede arkadaşlarımla oynamak daha güzel. Onlar bana değer veriyorlar.*

Ö6 nın cevabından Roman öğrencilerin bazı arkadaşları tarafından dışlandığı fakat kendisi gibi Roman olan çocuklar tarafından dışlanmadığı; bunun için de okuldan uzaklaşarak sokaktaki arkadaşlarıyla oynamayı tercih ettiği bulgusuna ulaşılmıştır. Bu cevaptan da Roman öğrencilerin arkadaşları tarafından dışlandığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Ö4 ün *sınıf beslenmesi gününde sıra bize gelmişti. Arkadaşlarım annemin hazırladığı yiyeceklere dokunmadılar bile. Ben onların annelerinin hazırladığı yiyecekleri yiyorum onlar benim annemin hazırladığı yiyecekleri yemiyorlar. Buna çok üzülüyorum*

cevabından,

Ö7 nin bazı arkadaşlarımın birbirlerinin evlerine gittiğini, beraber doğum günü kutlamaları yaptıklarını biliyorum. Ama beni hiçbir zaman çağırmadılar. Beni de çağırmalarını isterdim

cevabından Roman öğrencilerin dışlandıkları bulgusuna ulaşılmıştır.

3- Diğer öğrenci velilerinden beklentileriniz nelerdir? sorusuna;

Bu soruya;

Ö1, çocuklarına Doğanların çocuklarıyla oynamayın demesinler.

Ö2, bizi de diğer çocuklar gibi görsünler ayrımcılık yapmasınlar.

Ö3, çocuklarının bizim evlerimize girmelerine izin versinler.

Ö4, bizim kötü insanlar olmadığımızı bilsinler. Bizi yemeğe davet etsinler, biz de onları davet edelim

şeklinde cevaplar verilmiştir. Bu cevaplardan Roman öğrencilerin diğer öğrenci velileri tarafından da dışlanıp damgalandıkları ve Roman öğrencilerin bunu istemedikleri ve bu durumdan rahatsız oldukları bulgusuna ulaşılmıştır.

4- Okulun size ne gibi imkanlar vermesini istersiniz? sorusuna;

Ö2, okul dağıldıktan sonra bizim gibi fakir olan aileler için bilgisayar sınıfları açılsa, ödevlerimizi biz de internetten bulup yapsak, internet oyunları biz de oynasak çok güzel olurdu. Çünkü bizim evimizde bilgisayar da yok internet de yok. Gebenler kendi aralarında konuşurken hep internetteki oyunlardan bahsediyorlar. Ben şahsen imreniyorum hocam. Müdüre söyleyin nolur bizim için bilgisayar sınıfı açsın.

Ö1, Ö3, Ö5 ve Ö6 'nın istekleri de aynı yönde. Bu cevaplardan Roman öğrencilerin maddi imkansızlıklar yüzünden bilgisayar ve internet erişimlerinin olmadığı ve bunun okul tarafından kendilerine verilmesini istedikleri bulgusuna ulaşılmıştır.

5-Okuldan aldığınız eğitim sonucunda ileride ne olmak istiyorsunuz hedefiniz nedir? sorusuna;

Ö7, benim bir hedefim yok Hocam. Babam kız kısmı okul okumaz diyor. Diğer ailelerin kaçan kızlarını örnek gösteriyor. Benim de onlar gibi olmamam için erkenden evlendirecek beni. Zaten biz Romanlarda kızlar erken evlendirilir. Annem de 14 yaşında evlendiğini söylemişti. Annem şimdi bizi terk edip başka bir adamla evlendi. Babam ve babaannemin yanında kalıyorum şimdi. Babam yaramazlık yapsam annene benzeme deyip duruyor. Çok üzülüyorum. Ama okumak isterdim. Öğretmen olmak isterdim.

Ö4 ve Ö5 de annem okumamı istiyor fakat babam buna pek taraftar değil.

Ö1, Ö2, Ö3 ve Ö6 okulumuzu ve öğretmenlerimizi çok seviyoruz fakat ailemizin geçimini sağlamak amacıyla babamızla çoğu zaman işe çıkmak zorundayız

cevaplarından hayata erken atılan erkek öğrencilerin de erken yaşlarda evlendirildikleri, ailelerinin okul okusalar bile devletin kendilerine iş vermeyeceğine inandırılıp okuldan beklenti düzeylerinin düşük olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

4 SONUÇLAR

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- Roman öğrencilerin ailelerindeki ve çevrelerindeki kötü rol modelleri örnek aldıkları ve okuldan beklentilerinin düşük olduğu,
- Roman öğrencilerin okulda bazı arkadaşları, okul çalışanları ve öğretmenleri tarafından dışlandıkları, kabul edilme ve benimsenme beklentilerinin olduğu,
- Roman ailelerin eğitim düzeyinin düşük olması, eğitimin ve okulun onlar için bir anlam ifade etmediği, bu sebeple Roman ilkokul öğrencilerinin de okul ümitlerinin kırıldığı okuldan beklentilerini olumsuz etkilediği,
- Kız çocuklarının ev işlerinde çalıştırıldığı ve çeşitli nedenlerle erken yaşta evlendirildikleri, erkek öğrencilerin ailenin bütçesine katkıda bulunmak amacıyla çalıştırıldıkları ve erken evlendirildikleri, bunun da okul beklentilerini olumsuz etkilediği,
- Ayrıca Romanların istihdam konusunda da endişelerinin olduğu, Roman öğrencilerin de çevrelerindeki kötü örneklere bakarak gelecekten bir beklentilerinin kalmadığı ve okuldan beklenti düzeylerinin düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

5 ÖNERİLER

Roman ilkokul öğrencilerinin okuldan beklentilerini artırmak için;

- Öğretmen ve idarecilere kapsayıcı eğitim hakkında seminerler verilebilir. Roman öğrencilerin akademik başarılarının artırılması için ek kurslar açılabilir. Öğrenci ve velilere de sosyal içerme ve kaynaşma konulu seminerler verilebilir.
- Roman velilere ve öğrencilere eğitimin ve okulun önemi anlatılmalı ve eğitime kazandırılabilirler. İstihdam konusunda Ülkemizdeki olumlu rol model olmuş Romanlar örnek gösterilerek, hatta onlara ulaşılabilirse Romanlara etkili konuşmalar yapmaları sağlanabilir. Devletin vatandaşlarını kucakladığına ve asla ayrım yapmadığına bu insanlar örnek gösterilebilir.
- Roman velilere yapılan sosyal yardımlar artırılmalı ve çocukların çalıştırılmaması için her türlü tedbir alınmalıdır.
- Erken yaşta yapılan evlilikler gerekli önlemler alınmalı ve Roman öğrencilerin eğitimine gereken önem verilmelidir. Çünkü bu ülkenin geleceği olan çocuklarımızın içinde Roman çocuklar da vardır. Kaybedecek tek bir çocuğumuz yoktur, olmamalıdır.
- Araştırmacılar, Roman ilkokul öğrencilerin eğitime kazandırılmaları için gerekli çözüm yolları hakkında araştırma yapabilirler.
- Eğitim politikacıları ve siyasetçiler Roman vatandaşlarımızın okula kazandırılmaları için gerekli tedbirleri alabilirler.

KAYNAKÇA

[1] Akkan, B., & Buğra, A. (2021). Education and “categorical inequalities’’: Manifestation of segregation in six country contexts in Europe. Social Inclusion, 9(3), 313-323. http://dx.doi.org/10.17645/si.v9i3.4289.

[2] Alp, S., & Taştan, N. (2010). Türkiye’de ırk veya etnik köken temelinde ayrımcılığın izlenmesi raporu: 1 Ocak-31 Temmuz 2010. İstanbul Bilgi Üniversitesi. https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/24/Irk_veya_Etnik_Koken_Izleme_Raporu.pdf. Erişim: 16.08.2023.

[3] Berg, B. L., & Lune, H. (2011). Qualitative research methods for the social sciences (8th ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson.

[4] Bourdieu, P., & Passeron, J.-C. (2015). Yeniden üretim: Eğitim sistemine ilişkin bir teorinin ilkeleri (A. Sümer, L. Ünsaldı ve Ö. Akkaya, Çev.). Heretik Yayınları.

[5] Fırat, M., & İlhan, S. (2019). Çingenelerde yoksulluk ve sosyal dışlanma: Malatya örneği. Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(3), 265-277.

[6] Genç Y., Taylan, H.H., ve Barış İ. (2015). Roman çocuklarının eğitim süreci ve akademik başarılarında sosyal dışlanma algısının rolü. The Journal of Academic Social Science Studies, 33, 79-97. http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2796

[7] Giddens, A. (2000). Sosyoloji. (Yay. Haz. Hüseyin Özel-Cemal Güzel). Ayraç Yayınları.

[8] Gürhan, E. (2023). Roman ilkokul öğrencilerinin okula aidiyet duygularının incelenmesi [Yayımlanmamış Doktora tezi], Necmettin Erbakan Üniversitesi.

[9] Hancock, I. (2002). We are the Romani People. Hatfield: University of Hertfordshire Press

[10] Hurn, C. (2016). Okulun imkân ve sınırlılıkları: Eğitim sosyolojisine giriş. (A. Kayısılı ve A. Soylu, Çev.). Pegem Akademi Yayıncılık.

[11] Kurtuluş B. (2012). Devletsiz bir halk olarak Çingeneler: Kökenleri, sorunları, örgütlenmeleri. (Der.: Levent Ürer), Roman olup Çingene kalmak (s. 17-43). Melek Yayınları.

[12] Mutluay, N. (2010). Eski yakın doğu toplumlarında çocuk, Alter Yayınları.

[13] Özkan, A.R. (2000). Türkiye çingeneleri, Tc. Kültür bakanlığı yayınları.

[14] Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. (Dokuzuncu baskı). Seçkin Yayınevi.

[15] Yürüktümen, M.E. (2010). Türk sinemasında çingenelerin temsili [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Makale id= 79

Sözlü Sunum

ORCID ID:

İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Okul Ortamında Saygı Kök Değerine Yönelik Görüşleri

Araştırmacı Fatma Uğuz[1] , Doç.Dr. Mustafa Kocaarslan[1] , Doç.Dr. Asiye Parlak Rakap[1]
[1]Bartın Üniversitesi

Özet: *Soyut bir kavram olan değer, günümüze değin farklı şekillerde tanımlanmış, çoğunlukla ahlaki bir olgu olarak kabul edilmiştir. Kavramsal yapısından bağımsız olarak ele alındığında değerler bireylere, hangi durumlarda nasıl davranışlar tercih etmeleri gerektiğini anlatmaya çalışır ve çeşitli ortamlarda, yaşantılar yoluyla öğrenilir. Okul ve aile, çeşitli araştırmalarda vurgulanmakta olan önemli iki ortamdır. Bu araştırmanın odak noktası, ilkokul öğrencilerinin okul ortamında kök değerlerden biri olan saygıyla ilgili deneyimleridir. Bu bağlamda araştırma fenomenoloji deseninde dizayn edilmiştir. Araştırmanın çalışma grubu, kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi ile ulaşılan 9 dördüncü sınıf öğrencisinden oluşmaktadır. Veriler, yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla toplanmıştır. Elde edilen veriler, içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Veri analizinde iki ana temaya ulaşılmıştır. Saygının boyutları temasıyla ilgili saygının davranış, iletişim, duygu ve ilişki boyutlarını içeren dört ana kategori belirlenmiştir ve her kategoride farklı kodlar ortaya çıkmıştır. Saygıda ortam temasında, yaşam ve saygı olmayan ortam olarak adlandırılan iki ana kategori ve bu kategorilerle ilişkili kodlar belirlenmiştir. Yaşam kategorisi, saygının sağlandığı ve önemsendiği bir ortamı ifade ederken, saygı olmayan ortam kategorisi ise saygının eksik olduğu ve ihlal edildiği bir ortamı temsil eder. Bulgular, ilkokul öğrencilerine göre olumsuz bir fiziksel ve sosyal ortamda saygısızlığın yaygın hale geldiğini, öğrencilerin saygı olan ve olmayan fiziksel ve sosyal ortamı ayırt edebildiğini, saygısızlığın kötü sözler, kavgalar, çöplerin atılması gibi unsurlarla kendini gösterdiğini belirttiklerini ortaya koymaktadır. Araştırmadan elde edilen sonuçlar, ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin saygı kavramına nasıl baktıklarını, bu değeri nasıl anladıklarını ve nasıl uyguladıklarını göstermesi açısından önem arz etmektedir.*

Anahtar Kelimeler: *Değerler, Değerler Eğitimi, Kök Değerler, Saygı.*

Perspectıves of 4th Grade Prımary School Students On the Root Value of Respect in the School Envıronment

Abstract: *Value, which is an abstract concept, has been defined in different ways until today and has mostly been accepted as a moral phenomenon. When considered independently of its conceptual structure, values try to tell individuals how they should prefer behaviors in which situations and are learned through experiences in various environments. School and family are two crucial environments that are highlighted in various studies. The focus of this research is on the primary school students' experiences related to respect, which is one of the root values in the school environment. In this context, the research has been designed in the phenomenology pattern. The study group of the research consists of 9 fourth-grade students who were reached by easily accessible sampling method. The data were collected through semi-structured interviews. The obtained data were analyzed by the content analysis method. Two main themes have been reached in the data analysis. Four main categories have been identified related to the theme of the dimensions of respect, which include the behavior, communication, emotion and relationship dimensions of respect, and different codes have emerged in each category. In the theme of environment in respect, two main categories called life and non-respect environment and the codes associated with these categories have been identified. The category of life refers to an environment in which respect is provided and cared for, while the category of environment without respect represents an environment in which respect is lacking and violated. The findings reveal that disrespect has become widespread in a negative physical and social environment according to elementary school students, students are able to distinguish between a physical and social environment that is respectful and not, and that disrespect manifests itself with elements such as bad words, fights, garbage disposal. The results obtained from the research are important in terms of showing how elementary school fourth-graders look at the concept of respect, how they understand this value and how they apply it.*

Keywords: *Values, Values Education, Root Values, Respect.*

1.GİRİŞ

Değer kavramı, 19. yüzyıl başlangıcından günümüze önemini koruyan bir kavramdır (Spates, 1983). Değerler, insanların tutum ve davranışlarını şekillendirmede, onların dünyayı algılamasında ve insan ilişkilerinde belirleyici rol oynar. Sahip oldukları değerler, insanların yaşamlarına yön verir, kararlarını etkiler ve önceliklerini belirler (Ulusoy ve Dilmaç, 2014). Değerler, kişilerin kendilerini tanımlama biçimlerini ve toplum içindeki yerlerini belirler. Ayrıca değerler, insanların etik ve ahlaki bir temel oluşturmasına yardımcı olur ve toplumsal uyumu güçlendirir. İnsanlar, değerlerini bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde benimserler ve bu değerler, onların düşünce kalıplarını, davranışlarını ve ilişkilerini etkiler. Değerler üzerine yapılan araştırmaların temel amacı, insanların değer algılarını belirlemek ve tutum, davranış, toplumsal deneyim ve rolleriyle etkileşimlerini ortaya çıkarmaktır (Mehmedoğlu, 2006).

Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), bilimsel yaklaşımları benimseyen, ulusal ve kültürel değerlere duyarlı, estetik değerleri önemseyen, nitelikli ve ahlaki bireyler yetiştirme hedefiyle hareket etmektedir (MEB, 2022). Bu doğrultuda, Türk Milli Eğitiminin temelinde evrensel ve ulusal değerler bulunmakta olup, değerler eğitimine önem verilmektedir.

Kök değerler, insanların ilişkilerini güçlendirir, toplumda uyumu sağlar ve ahlaki bir temel oluşturur. Bu nedenle, değerler eğitimi, bireylerin değerlerini anlamalarını, içselleştirmelerini ve bu değerlere dayalı olarak hareket etmelerini teşvik etmek için önemli bir araçtır. Literatür incelendiğinde, saygı ile ilgili çeşitli araştırmalar bulunmaktadır. Örneğin Öztürk (2015) dördüncü sınıflarla yaptığı nitel çalışmada öğrencilerin saygıyla ilgili bilgi, algı ve tutumlarını, Sever ve Gürdoğan Bayır (2020) dördüncü sınıf öğrencilerinin bir duygu olarak saygı ve saygıyla ilişkili diğer duygularını ve Aslan (2019) ise dördüncü sınıf öğrencilerinin duygu ve düşüncelere yönelik saygısını farklı değişkenler açısından incelemiştir. Ancak bu araştırmaların, ilkokul dördüncü sınıf düzeyindeki öğrencilerin saygıyla ilgili düşünce ve algılarını çeşitli değişkenler açısından ele almakla birlikte, okul ortamında saygı kavramıyla nasıl etkileşimde bulundukları, bu konudaki deneyimleri ve bu deneyimlerin nasıl şekillendiği hakkında sınırlı bilgi sundukları düşünülmektedir. Bu araştırmanın amacı, öğrencilerin saygı değerini nasıl algıladıklarını ve okul ortamında nasıl deneyimlediklerini belirlemektir.

Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

S(1).. Araştırmaya katılan ilkokul 4. sınıf öğrencileri saygıyı nasıl tanımlamaktadır?

S(2). Araştırmaya katılan ilkokul 4. sınıf öğrencilerinin saygı farkındalığı nasıldır?

S(3). Araştırmaya katılan ilkokul 4. sınıf öğrencilerinin okul ortamında saygı farkındalığı nasıldır?

2.YÖNTEM

2.1.Araştırmanın Modeli

Bu araştırma nitel araştırma yöntemlerinden biri olan fenomenoloji deseninde dizayn edilmiştir. Fenomenoloji deseninin amacı yaşanılan deneyimin anlamlandırılmasıdır (Tekindal ve Uğuz-Arsu, 2020). Araştırmada, yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla, gönüllü ve ebeveyn onamları alınmış ilkokul dördüncü sınıf çocuklarından veriler toplanmıştır. Görüşmelerde açık uçlu sorulardan oluşan bir görüşme protokolü kullanılmıştır ve bu görüşme protokolü alan uzmanı iki öğretim üyesinin görüşleri dikkate alınarak hazırlanmıştır Araştırma sürecinde, görüşmeler birebir ve yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Görüşme sürecinde eş zamanlı olarak katılımcıların söyledikleri her şey not alınmış, katılımcılardan açık ve samimi yanıtlar almaya özen gösterilmiştir. Veriler, içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Temalar, kategoriler ve kodlar, katılımcıların aktardıkları görüşleri ve deneyimleri doğrultusunda belirlenmiştir. Analiz süreci tamamlandıktan sonra, elde edilen bulgular dikkate alınmıştır. Bulgular, araştırmanın amacına ve sorularına yanıt verme açısından değerlendirilmiştir. Bulgular, ilgili literatür ve mevcut bilgiyle karşılaştırılarak yorumlanmış ve sonuçlar çıkarılmıştır. Bu yöntem, katılımcıların görüşlerini ve deneyimlerini derinlemesine anlama ve araştırmanın hedeflerine ulaşma amacını taşımaktadır.

2.2.Çalışma Grubu

Araştırmanın katılımcıları, kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Şimşek (2018) kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemini şu şekilde tanımlamıştır: Araştırmacının kolay yoldan ulaşabileceği katılımcılardan oluşur bu sayede zaman, işgücü ve maliyetten tasarruf etmeyi sağlar. Araştırma için gerekli izinlerin alınmasında kolaylık sağlar (Şimşek, 2018:122). Araştırmaya 2022-2023 eğitim-öğretim yılının ikinci döneminde Bartın ilinde bulunan bir ilkokulun dördüncü sınıf öğrencileri katılmıştır. Gönüllülük esas alınmıştır. Öğrencilere ve öğrencilerin velilerine araştırmaya katılmaları için onam formları verilmiştir. Katılmak isteyen öğrenciler ile görüşme yapılmıştır.

2.3.Veri Toplama Aracı

Yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi, araştırmacının belirli konu başlıkları ya da sorularla görüşmeyi gerçekleştirdiği bir yöntemdir (Ergun, 2021). Veriler doygunluğa ulaştığında veri toplama süreci noktalanmıştır. 9 katılımcı ile görüşülmüştür. Veriler toplanırken eş zamanlı analizi de yapılmıştır. Katılımcıların kişisel bilgileri maskelenmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanırken, konuya ilişkin literatür taraması yapılmış ve alanyazındaki çalışmalar incelenmiştir. Sorular hazırlanırken konuya odaklanan açık uçlu ve kapalı uçlu sorular içermesine dikkat edilmiştir. Sorular tasarlanırken; araştırmanın amacı ve katılımcıların özellikleri göz önünde bulundurulmuştur. Sorular özgün, anlaşılır ve nettir ve katılımcıların profillerine uygun, deneyimlerini, düşüncelerini ve tutumlarını yansıtmalarını sağlamayı amaçlan şekilde hazırlanmıştır. Soruların uygunluğu konusunda uzman görüşüne başvurulmuş, uzman görüşme formu uzmanlar tarafından doldurulmuştur. Uzmanlardan alınan bilgiler ışığında soruların revizesi yapılmıştır. Revizasyonu yapılmış sorular ile pilot uygulama yapılmıştır. Akabinde görüşme formu son halini almıştır.

2.4.Verilerin Toplanması ve Analizi

2022-2023 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde uygun zaman ve uygun ortamda Bartın il merkezine bağlı olan bir ilkokulda 4. sınıfta öğrenim gören 9 öğrenci ile görüşmeler yapılmıştır. Veriler yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile sessiz ve uygun bir odada toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi, araştırmacının belirli konu başlıkları ya da sorularla görüşmeyi gerçekleştirdiği bir yöntemdir (Ergun, 2021). Öğrenciler ile tek tek görüşülmüştür. Elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. İçerik analizi, birden fazla kelimeden oluşan metinlerin içerik kategorilerine belli kurallara bağlı olarak dönüştürülmesini sağlayan sistematik bir yöntemdir (Stemler, 2001'den akt. Kaya ve Koçak-Usluel, 2011).

3.BULGULAR

Veri analizinde öğrencilerin saygı kavramına ilişkin görüşleri iki ana tema olarak yapılandırılmıştır: saygının boyutları ve saygıda ortam. Saygının boyutları temasıyla ilgili saygının davranış, iletişim, duygu ve ilişki boyutlarını içeren dört ana kategori belirlenmiştir ve her kategoride farklı kodlar ortaya çıkmıştır. Saygıda ortam temasında, yaşam ve saygı olmayan ortam olarak adlandırılan iki ana kategori ve bu kategorilerle ilişkili kodlar belirlenmiştir. Yaşam kategorisi, saygının sağlandığı ve önemsendiği bir ortamı ifade ederken, saygı olmayan ortam kategorisi ise saygının eksik olduğu ve ihlal edildiği bir ortamı temsil etmektedir.

3.1. Saygının Boyutları

Saygının boyutları temasında dört kategori bulunmaktadır. Bunlar saygının; davranış, iletişim, duygu ve ilişki boyutudur

Tablo 1. Katılımcı Öğrencilerin Saygının Boyutları Hakkındaki Görüşlerine Dair Tema:1 Kategoriler ve Örnek İfadeler

Tema:1	Kategori	Örnek İfadeler	f	%
Saygının Boyutları	**Davranış Boyutu**	İyi davranır	4	11,7
		Hoşgörülü davranma	3	8,8

Tema:1	Kategori	Örnek İfadeler	f	%
		Toplam	**7**	**20,5**
	İletişim Boyutu	Kötü söz söylememek	5	14,7
		Bağırmamak	4	11,7
		Toplam	**9**	**26,4**
	Duygu Boyutu	Sevgi Duymak	4	11,7
		Güven vermek	2	5,8
		Üzmemek	2	5,8
		Toplam	**8**	**23,5**
	İlişki Boyutu	Hiyerarşik	8	23,5
		Doğrusal	2	5,8
		Toplam	**10**	**29,4**
		Genel Toplam	**34**	**100**

Tablo 1 incelendiğinde katılımcı öğrencilerin saygının davranış boyutunu tanımlarken başkalarına iyi davranmaya, görev ve sorumluluklarını yerine getirmeye değindikleri görülmüştür. İyi davranışlar arasında nazik olmak, yardım etmek, başkalarının duygularına saygı göstermek ve olumsuz davranışlardan kaçınmak bulunur. Saygının davranış boyutu kategorisinde değerlendirilen görüşlerden biri olan K1 şu ifadeleri kullanmıştır;

K1: "...İyi davranmak, şiddet uygulamamak."

İyi davranmak, şiddet uygulamamak ve öğretmenlerin verdiği görevleri yapmak gibi davranışlar saygıya örnek olarak verilmiştir. Bu kategoride sınıflandırılan görüşlerden biri olan K2, şu ifadeleri kullanmıştır.

K2: "...Derse vaktinde gelmek, derste parmak kaldırıp konuşmak saygıdır..."

Saygı, öğretmenlerin otoritesini kabul etmeyi ve onların verdiği görevlere saygı duymayı içerir. Öğretmenlerin önerilerine ve talimatlarına dikkat etmek önemlidir. Bu kategoride sınıflandırılan görüşlerden biri olan K2, şu ifadeleri kullanmıştır.

K2: "...Öğretmenlerin verdiği görevleri yapmalıyız..."

Sonuç olarak, öğrenciler saygıyı davranışlar üzerinden tanımlamış ve iyi davranışlara odaklanmışlardır. Nazik olmak, yardım etmek, başkalarının duygularına saygı göstermek, öğretmenlerin otoritesini kabul etmek, mahremiyete saygı göstermek ve eğitim değerlerine saygı duymak gibi davranışlar saygının birer örneği olarak değerlendirilmiştir.

Katılımcılar saygıyı tanımlarken saygının iletişim boyutuna dair örnekler vermişler, saygılı insanların nasıl iletişim kurması gerektiğine dair ifadelerde bulunmuşlardır. Kötü söz kullanmamak, bağırmamak, güzel sözler söylemek gibi iletişim davranışları saygıyla ilişkilendirilmiştir.

Saygı, başkalarıyla iletişim kurarken saygılı bir dil kullanmayı içerir. Küfretmek, hakaret etmek veya aşağılayıcı bir şekilde konuşmamak önemlidir. Bu kategoride sınıflandırılan görüşlerden biri olan K9, şu ifadeleri kullanmıştır.

K9: "...Küçük kardeşimiz kötü söz söylerse ona bunu yapma demek..."

Saygı, başkalarıyla konuşurken bağırmamayı ve ses tonuna dikkat etmeyi gerektirir. Karşılıklı iletişimde nazik bir şekilde konuşmak önemlidir. Bu kategoride sınıflandırılan görüşlerden biri olan K6, şu ifadeleri kullanmıştır.

K6: "...Arkadaşlarımıza bağırmamak..."

Saygı, başkalarına karşı güzel ve kibar sözler söylemeyi içerir. Başkalarını desteklemek, takdir etmek ve teşekkür etmek önemlidir. Öğrenciler, iletişim davranışlarıyla saygıyı ilişkilendirmektedir. Saygı, başkalarıyla iletişim kurarken kötü sözler kullanmamayı, bağırmamayı ve güzel sözler söylemeyi içerir. Küfretmek, hakaret etmek veya aşağılayıcı bir dil kullanmamak saygının bir ifadesidir. Aynı şekilde, ses tonuna dikkat etmek ve nazik bir şekilde konuşmak da saygılı iletişimin bir parçasıdır. Başkalarına karşı güzel ve kibar sözler söylemek, onları desteklemek, takdir etmek ve teşekkür etmek dördüncü sınıf öğrencilerine göre saygılı iletişim davranışlarının örnekleridir. Öğrenciler, bu davranışları sergileyerek saygılı iletişim kurulduğunu belirtmektedir.

Katılımcılar saygıyı tanımlarken saygının duygu boyutuna dair örnekler vermişlerdir. Saygı ile bağlantılı duygulara dair ifadelerde bulunmuşlardır. Sevgi duymak, annenin isteklerine dikkat etmek, güven vermek gibi duygusal yönler saygıyla ilişkilendirilmiştir.Saygı, sevgi ve şefkatle ilgili bir duygusal bağ kurmayı içerir. Başkalarını sevmek, değer vermek ve önemsemek önemlidir. Bu kategoride sınıflandırılan görüşlerden biri olan K1, şu ifadeleri kullanmıştır.

K1: "...Bana saygı duyan kişinin gözlerindeki neşe dolu çiçek dolu bakışlardan anlayabiliyorum..."

Saygı, aile ilişkilerinde önemli bir rol oynar. Anneye saygı göstermek, isteklerini yerine getirmek ve onun duygularını önemsemek önemlidir. Bu kategoride sınıflandırılan görüşlerden birini belirtmiş olan K2, şu ifadeleri kullanmıştır.

K2: "...Annemiz bir şey istediğinde onu üzmemeliyiz..."

Saygı, başkalarına güven duymayı ve güvenilir olmayı içerir. Karşılıklı güven, ilişkilerin temelidir ve saygı bu güvenin sürdürülmesini sağlar. Bu kategoride sınıflandırılan görüşlerden biri olan K5 ve K7, şu ifadeleri kullanmıştır.

K5: "...Bana güvenir..."

K7: "...Güven verir..."

Öğrenciler, saygıyla ilişkilendirilen duygusal yönleri de göstermektedir. Öğrencilere göre saygı, sevgi, şefkat ve güvenle ilgili duygusal bağları içerir. Başkalarını sevmek, değer vermek ve önemsemek saygının bir parçasıdır. Aynı şekilde, annenin isteklerine dikkat etmek ve onun duygularını önemsemek saygının bir ifadesidir. Güven de saygının önemli bir unsuru olup, başkalarına güven duymak ve güvenilir olmak ilişkilerin temelini oluşturur. Öğrenciler, bu duygusal yönleri sergileyerek saygılı davranışlar göstermekte olduklarını belirmiştir.

Katılımcılar saygıyı tanımlarken saygının ilişki boyutuna dair örnekler vermişlerdir. Saygılı olan insanların ilişkilerinin nasıl olduğuna dair ifadelerde bulunmuşlardır.

Diğerlerinin eşyalarına saygı göstermek, söz verdiğini tutmak, hayvanlara ve çevreye saygı duymak gibi ilişki boyutuyla ilgili davranışlar, öğrencilere göre saygıyı yansıtmaktadır. Bunlarla birlikte, öğrenciler bu kategoriye yönelik hiyerarşik ve doğrusal ilişkiyi benimseyen ifadeler kullanılmıştır. Başkalarına ait olan eşyalara saygı göstermek başkalarının mülkiyetine saygılı olmayı gerektirir. Bu, paylaşmanın önemini anlamak ve başkalarının eşyalarına zarar vermeden kullanmak anlamına gelir. Bu kategoride sınıflandırılan görüşlerden biri olan K1, şu ifadeleri kullanmıştır.

K1: "...Mesela arkadaşımın silgisini izin alıp kullanırım..."

Verilen sözleri tutmak, güvenilir olmak ve söz verilen durumlarda sorumluluk sahibi olmak anlamına gelir. Örneğin, arkadaşınıza bir şey vaat ettiğinizde bunu yerine getirmek ve verdiğiniz sözleri tutmak saygının bir ifadesidir. Sözlerinizi yerine getirmek, karşınızdaki kişiye değer verdiğinizi gösterir. Bu kategoride sınıflandırılan görüşlerden biri olan K4 ve K6, şu ifadeleri kullanmıştır.

K4: "...Arkadaşım bana saygı duyuyor benimle oyun oynuyor istediklerimi yapıyor. Birbirimizin sözünü tutarız..."

K4: "...Birisi bir oyuncağı istiyorsa ona saygı duyarız ve oyuncağı ona veririz..."

Hayvanların duygularına ve ihtiyaçlarına saygılı olmak, onlara zarar vermeden sevgi ve şefkat göstermek, onların haklarına saygı duymak bu kategoriye dahildir. Hayvanlara karşı duyarlı ve

merhametli olmak, saygılı davranışların bir örneğidir. Bu kategoride sınıflandırılan görüşlerden biri olan K4, şu ifadeleri kullanmıştır.

K4: "…Hayvanlara da saygı duyuyorum. Canlarını yakmadan seviyorum…"

Saygı duymak kişilerin düşüncelerini, duygularını ve haklarını önemsediğimizi ifade eder. Örneğin, öğretmenlere, büyüklere, küçüklere, aile üyelerine veya diğer insanlara saygı göstermek bu kategoriye girer. Saygı duyulan kişilere karşı anlayışlı olmak, onların fikirlerini dinlemek ve değer vermek saygının bir göstergesidir. Bu kategoride sınıflandırılan görüşlerden biri olan K4, şu ifadeleri kullanmıştır.

K4: "…Sadece kendi öğretmenime değil okuldaki tüm öğretmenlere saygılıyım. Arkadaşlarıma saygılıyım…"

3.2. Saygıda Ortam

Saygıda ortam temasında, iki ana kategori belirlenmiştir: yaşam ve saygı olmayan ortam. Yaşam kategorisi, saygının sağlandığı ve önemsendiği bir ortamı ifade ederken, saygı olmayan ortam kategorisi ise saygının eksik olduğu ve ihlal edildiği bir ortamı temsil eder.

Tablo 2. Katılımcı Öğrencilerin Saygıda Ortam Teması Hakkındaki Görüşlerine Dair Tema:2 Kategoriler ve Örnek İfadeler

Tema:2	**Kategori**	**Örnek İfadeler**	f	%
Saygıda Ortam	**Yaşam**	Okul Kuralları	5	11,1
		Sınıf Kuralları	2	4,4
		Toplam	**7**	**15,5**
	Saygı olmayan	Kötü bir yer	3	6,66
		Fiziksel ortam	6	13,3
		Sosyal ortam	19	42,2
		Sınıf ortamı	5	11,1
		Okul ortamı	5	11,1
		Toplam	**38**	**84,4**
		Genel Toplam	**45**	**100**

Öğrenciler, küçüklerine dikkat etme, tuvaletleri temiz tutma, derslere odaklanma, okul eşyalarına zarar vermeme gibi örnekler vermişlerdir. İletişimde anlayışlı olma ve saygıya dayalı genel açıklamalar kurma da önemli bir vurgu olarak öne çıkmıştır. Bu kategoride sınıflandırılan görüşlerden biri olan K2, şu ifadeleri kullanmıştır.

K4: "…Bazıları tuvaleti kirli bırakıyor, temiz bırakmalıyız…"

Ayrıca, kurallara uyma, sessiz olma, eşyalarına saygı gösterme gibi geniş bir önem vurgulamışlardır. Bu kategoride yer verilen görüşlerden birini belirtmiş olan K9, şu ifadeleri kullanmıştır.

K9: "…Mesela sınıf arkadaşımız bizden bir şey istedi. Ona saygılı bir şekilde 'hayır veremem' demesi gerekiyor. Ya da onun saygılı bir şekilde bizden bir şey istemesi gerekiyor.."

Öğrenciler, küçüklerine dikkat etme, tuvaletleri temiz tutma, derslere odaklanma ve okul eşyalarına zarar vermeme gibi davranışları önemli bulmaktadır. Ayrıca, iletişimde anlayışlı olma ve genel saygı çerçevesinde iletişim kurma da vurgulanmaktadır. Öğrenciler, tuvaletlerin temiz tutulması konusunda sorumluluklarının farkındadır ve kurallara uyulması gerektiğini belirtmektedir. Diğer yandan, sessiz olma, eşyalara saygı gösterme gibi davranışlar da genel bir önem taşımaktadır. Öğrenciler, birbirlerine saygılı bir şekilde taleplerde bulunmanın ve reddetmenin önemini vurgulamaktadır.

Kötü bir fiziksel ve sosyal ortamda saygısızlık olduğu belirtilmiştir. Kötü sözler, kavgalar, çöplerin atılması gibi unsurlar saygısızlığı temsil etmektedir. Bu kategoride yer verilen görüşleri belirten K7, K2, K5 ve K9 şu ifadeleri kullanmıştır.

K7: "...Kötü bir ortam olurdu..."

K2 ve K5: "...Çok kötü bir yer olurdu..."

K9: "...Hiç sessizlik olmazdı..."

Çöplük gibi bir ortam, yerlere çöp atma, gürültü gibi fiziksel unsurlar saygısızlığı yansıtmaktadır. Bu kategori altında sınıflandırılan görüşlerden biri olan K1, K2 ve K3 şu ifadeleri kullanmıştır.

K1 ve K3: "...Çöplük gibi olurdu..."

K1 ve K2: "...Yerlere çöp atarlar..."

Kötü sözler söylemek, kavga etmek, kulaktan kulağa konuşmak gibi sosyal unsurlar saygısızlık olarak nitelendirilmiştir. Bu kategori altında sınıflandırılan görüşlerden biri olan K7ve K4 şu ifadeleri kullanmıştır.

K7: "...Herkes saygısız davranırdı. Hiç kimse kimsenin fikrine saygı duymazdı, dinlemezdi..."

K4: "...Herkes birbirleriyle dalga geçerdi..."

Öğretmenlere saygı duymamak, düzgün konuşmamak, dersleri dinlememek gibi sınıf ortamında saygısız davranışlar belirtilmiştir. Bu kategori altında sınıflandırılan görüşlerden biri olan K1 ve K8 şu ifadeleri kullanmıştır.

K1: "...Kapıyı çalmadan girerlerse derslerimiz bölünür. İstediği zamanda girerler çıkarlar ve ders saatlerine uymazlar..."

K8: "...Ödevlerini yapmazlardı..."

Okul kurallarına uymamak, disiplinsizlik, izin almadan dışarı çıkmak gibi okul ortamında saygısızlık örnekleri verilebilir. Bu kategori altında sınıflandırılan görüşlerden biri olan K3 ve K2 şu ifadeleri kullanmıştır.

K3: "...Disiplin hiç olmazdı..."

K2: "...Çevreye de saygı duymazlardı..."

Genel olarak, bulgular gösteriyor ki ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerine göre olumsuz bir fiziksel ve sosyal ortamda saygısızlık yaygın hale gelmektedir. Saygısızlık, kötü sözler, kavgalar, çöplerin atılması gibi unsurlarla kendini göstermektedir. Ayrıca, çöplük gibi bir ortam, yerlere çöp atma, gürültü gibi fiziksel unsurlar da saygısızlığı yansıtmaktadır. Sosyal açıdan ise kötü sözler söylemek, kavga etmek, kulaktan kulağa konuşmak gibi davranışlar öğrencilere göre saygısızlık olarak nitelendirilmektedir. Öğretmenlere saygı göstermemek, düzgün konuşmamak, dersleri dinlememek gibi davranışlar sınıf ortamında saygısızlık olarak belirtilmektedir. Okul kurallarına uymama, disiplinsizlik, izin almadan dışarı çıkma gibi davranışlar da okul ortamında saygısızlık örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm bu bulgular, saygısızlığın farklı boyutlarını ve çeşitli unsurlarını vurgulamaktadır.

4.SONUÇ

Araştırma sonucunda katılımcılar saygıyı dört farklı boyutta tanımlamaktadır. Bunlar sırasıyla saygının davranış, iletişim, duygu ve ilişki boyutları olarak ifade edilmiştir. Katılımcıların saygı olan ve olmayan ortamı ayırt edebildikleri, saygı olmayan ortamda olabilecek olumsuzlukları ön görebildikleri ve okul ortamında kimlere ve nelere saygı duyulması gerektiğinin farkında oldukları ortaya çıkmıştır.

Bulgular, ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerine göre saygının olumlu sonuçlarının daha ağır bastığını göstermektedir. Hoşgörülü olmayı, alay etmemeyi saygı ile ilişkilendirmişlerdir. Aslan (2019) yaptığı çalışmada öğrenciler hoşgörüyü, hataları affetme, yardımlaşma, alay etmeme, paylaşma olarak ifade etmektedirler. Öğrencilerin hoşgörü ve saygıyı benzer şekilde algıladıkları söylenebilir.

Sever ve Gürdoğan (2020) araştırmasında saygılı olmanın adil olmayı orta düzeyde yordayan bir değişken olduğu belirtilmiştir. Bu araştırmadan elde edilen bulgularda doğrudan adaletli olmak kavramı belirtilmemiştir ama benzer ortamı sağlayabilecek kurallar ve disiplin ifadeleri kullanılmıştır. İyi bir iletişim ortamı, güçlü ilişkiler, hoşgörü ve anlayış, adaletin sağlanması gibi faktörler toplumun sağlıklı işleyişine katkı sağlar. Saygı olmayan ortamı ifade ederken öğrencilerin kullandıkları ifadeler okul ikliminin saygısız düşünülemez bir yer olduğunu destekler niteliktedir. Külekçi-Akyavuz (2019) ilkokul 4. Sınıf öğrencilerinin istenmeyen davranışları ile ilgili araştırmasında söz hakkı almadan konuşma, kavga etme, sorumluluklarını yerine getirmeme, derse geç gelme, eşyaları izinsiz alma, gürültü, argo kelimeler kullanma, yalan söyleme, öğretmenin veya arkadaşlarının sözünü kesme bulgular elde etmiştir. Bu bulgular ile bu araştırmada saygı olmayan ortamı tanımlayan ifadeler benzerlik göstermektedir. Saygılı bir ortam sağlandığında istenilmeyen davranışlarda büyük oranda azalacaktır. Saygı temelli bir okul kültürünün, öğrencilerin sosyal ve duygusal gelişimine olumlu katkı sağlayabileceği ve daha olumlu ilişkiler kurmalarını teşvik edebileceğini görülmektedir. Bu nedenle, okul yönetimi ve eğitimciler, saygı kavramını vurgulayan ve güvenli, destekleyici bir okul ortamı oluşturmaya yönelik stratejileri benimsemelidir. Saygı sadece öğrenciden öğretmene değil, öğretmenden öğrenciye de hissettirilmelidir.

Elde edilen bulgularda katılımcılar saygı davranışlarını büyüklerine gösterme eğilimindedirler. Öztürk (2015) çalışmasında öğrencilerin saygı kavramını çoğunlukla iyi davranış olarak tanımladığı görülmektedir. Bu araştırmada da saygının davranış boyutunda "iyi davranmak" ifadesi ile benzerlik göstermektedir. Öztürk (2015) çalışmasında öğrencilerin saygı duydukları kişiler genel olarak aile büyükleri ve öğretmenler olarak görülmektedir. Bu araştırmanın bulguları ile benzerlik göstermektedir. Öğrenciler çoğunlukla hiyerarşik bir ilişki içerisinde öğretmenlere ve büyüklerine saygı gösterdiklerini ifade etmiştirler. Öğrencilerin saygıyı büyüklerinden görerek öğrenebildiği söylenebilir. Büyüklerin saygı duyması ve saygıyı teşvik etmesi büyük önem taşır. Saygının teşvik edilmesi için çeşitli adımlar atılabilir. Eğitim kurumları ve okullar, saygıya dayalı değerlerin öğretilmesi için programlar geliştirebilir. Öğrencilere saygılı davranışları modellemek için rol model kişiler seçilebilir ve teşvik edilebilir. Okul idareleri ve öğretmenler, ailelerle bu noktada iletişimde olup iş birliği geliştirebilir.

Bu çalışma, saygının hüküm sürdüğü bir ortamın yaratılmasının önemini vurgulamaktadır. Öğrencilerin kendilerini güvende ve değerli hissettiği bir ortamda, toplum yanlısı davranma olasılıkları daha yüksektir. Saygıyı öğretmek için eğiticiler rol model olmalıdır. Saygı temelli değerler eğitimi ve okulun saygı kültürünün geliştirilmesi, öğrencilerin akademik başarılarını artırmak ve sağlıklı bir öğrenme ortamı oluşturmak için önemli bir adımdır.

5.KAYNAKÇA

[1] ASLAN, S. (2019). "İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin duygu ve düşüncelere saygı ile hoşgörü tutumları ve görüşlerinin incelenmesi". E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi, 2019 10(2):80-97.

[2] CRESWELL, J. W. (2015). "Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni" BÜTÜN, M. ve DEMİR, S. B. (Çev. Ed.). Siyasal Kitabevi, Ankara.

[3] ERGUN, O. (2021). "Görüşme Teknikleri" https://medium.com/@oktayergun/g%C3%B6r%C3%BC%C5%9Fme-teknikleri-881f03b1cb66, 29.02.2020

[4] KAYA, G., & KOÇAK, Y. (2011). "Öğrenme-öğretme süreçlerinde bit entegrasyonunu etkileyen faktörlere yönelik içerik analizi", Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 2011 (31):48-67.

[5] KÜLEKÇİ AKYAVUZ, E. (2019). "İlkokul Öğrencilerinin Sergiledikleri İstenmeyen Davranışlar" , Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi , 2019 1 (35): 30-40

[6] LANGLAND, S., LEWİS-PALMER, T., & SUGAİ, G. (1998). "Teaching Respect in the Classroom: An Instructional Approach", Journal of Behavioral Education, 1998 8(2):245–262.

[7] MEB (2006) "17. Milli Eğitim Şurası kararları", https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29165619_17_sura.pdf ,09.06.2023

[8] MEHMEDOĞLU, A. (2006). "İlâhiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Yönelimleri ve Dindarlık-Değer İlişkisi (M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Örneği)", Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2006 (30):133-167.

[9] MERTZ, C., ECKLOFF, T., JOHANNSEN, J., & VAN QUAQUEBEKE, N. (2015). "Respected Students Equal Better Students: Investigating the Links between Respect and Performance in Schools" ,Journal of Educational and Developmental Psychology, 2015 5(1): 74-85. https://doi.org/10.5539/jedp.v5n1p74

[10] MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI, (2022). "Genel Müdürlüğümüzce Hazırlanan Değerler Eğitimi Etkinlik Kitabı Yayımlandı." https://ogm.meb.gov.tr/www/genel-mudurlugumuzce-hazirlanan-degerler-egitimi-etkinlik-kitabi-yayimlandi/icerik/1665 , 19.11.2022

[11] ÖZTÜRK, N. (2015). "Saygı değerine ilişkin öğrenci görüşleri", Bartin University Journal of Faculty of Education Special Issue on XIV. International Participation Symposium of Primary School Teacher Education, 2015 Özel Sayı: 298–305.

[12] ROBERTS, R. (2020). "Qualitive interviev questions guidance for novice researchers", The Qualitative Report, 2020 25(9): 3185-3203.

[13] SEVER, I. & GÜRDOĞAN BAYIR, Ö. (2020). "Examining the relationship between empathy, helpfulness, respect and fairness: A path analysis.", Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2020 49(1):257-277.

[14] SPARKS, D. S. (2016). "Saygı duyulduğunu hissetmek, öğrencinin okulla ilişkisini nasıl değiştirir?",https://www.pbs.org/newshour/education/feeling-respected-transforms-student-school , 04.08.2016

[15] SPATES, J. L. (1983). "The Sociology of Values", Annual Review of Sociology, 1938 9(1):27-49.

[16] OZAN-LEYMUN, Ş., ODABAŞI, F., & KABAKÇI-YURDAKUL, İ. (2017). "Eğitim ortamlarında durum çalışmasının önemi", Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi, 2017 5(3): 367-385.

[17] ŞAHİN, A., & ERGÜL, S. (2022). "Sınıf Öğretmenlerinin Öğrencilerine Okuma Alışkanlığını Kazandırma Stratejileri: Bir Olgubilim Çalışması", Erciyes Journal of Education, 2022 6(1): 19-43.

[18] ŞİMŞEK, A. vd. (2018). "Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri", Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

[19] TARHAN, N. (2013). Aile Okulu, Timaş Yayınları, İstanbul.

[20] TEKİNDAL, M., & UĞUZ, A. (2020). "Nitel araştırma yöntemi olarak fenomenolojik yaklaşımın kapsamı ve sürecine yönelik bir derleme", Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 2020 20(1):153-182.

[21] TOPAL, Y. (2019). "Değerler Eğitimi ve On Kök Değer", Mavi Atlas , 2019 7(1): 245-254.

[22] ULUSOY, K., & DİLMAÇ, B. (2014). Değerler eğitimi, Pegem Akademi, Ankara.

[23] UYANIK, G. K. (2016). "Kök değerlerin eğitimdeki yeri ve önemi", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2016 (36): 141-150.

Makale id= 90

Sözlü Sunum

ORCID ID:

Arnavutluk'ta İspanyonlca Öğretimine Diyakronik Bir Yaklaşım

Arş.Gör. Alba Beqaj[1] , Doç.Dr. Adriatik Derjaj[1]
[1]Tirana Universitesi

*Corresponding author: Alba Beqaj

Özet: *Yabancı dillerin ve özellikle İspanyolca'nın öğrenilmesi Arnavutlukta çok önem taşımakta. Vatandaşlarımız yabancı dilde iletişim kurmaya yatkın olduklarını tarih boyunca gösterdiler. Arnavutluk bölgesindeki metin dilinin tarihine girmek istemeden Arnavut prenslerinin muadilleriyle yazışmalarının yabancı dillerde Latince, Osmanlıca, Fransızca, Yunanca, İtalyanca ve aynı zamanda İspanyolca olduğunu net biliriz. İyi bir yabancı dil bilmek Arnavutlar arasında bir olgu olmuştur. Elbette pedagojik - didaktik kurallar çerçevesinde bu süreç İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra daha iyi bilinir hale geldi. Yabancı dilin Arnavutluk üniversite öncesi sisteminin zorunlu müfredatına dahil edilmesi, yabancı dil öğreniminin yaygın olmasına ve dolayısıyla Ispanyolcanın da geniş bir yelpazede maksimize edidiğini görüyoruz. Bidirimizin sonunda "yaygın eğitim"in gerçekleştiği iki dilli hatta üç dilli sözlüklerden de bahsedeceğiz,Bunlar arasında Kristoforidhi, Ulqinnaku, Thimi Mitko, Xhuvani vb.*

Anahtar Kelimeler: *Ispanyolca, Didaktik, Etkileşim, Diyakronik*

A Diachronic Approach of Spanish Didactics in Albania

Abstract: *The learning of a foreign language, as Spanish is, is a valued language in the country. Our citizens have shown that they have been inclined to communicate in foreign languages. Without wanting to enter into the history of the language of the text in the Albanian area, we remember that the correspondence of Albanian princes with their analogues has been language in foreign languages like Latin, Ottoman, French, Greek, Italian but also Spanish. Fundamental significant that we knew of a foreign language has been a phenomenon among Albanians. Of course, they have or have managed to be framed within the pedagogical - didactic rules, this process became known after the Second World War. The introduction of a foreign language into the compulsory curriculum of the Albanian pre-university system was the bed in which the learning of the foreign language was expanded and maximized. in the end of our speech we will mention the bilingual and even trilingual dictionaries which are spread hand to hand as a "mass education" , since the Middle Ages. Among these we will mention Kristoforidhi, Ulqinaku, Mitko, XhuvanI.*

Keywords: *Spanish, Didactics, İnfluence, Diachronic*

Introduction

The topic which has been selected for the treatment of didactic, cultural and pedagogical issues.

Teaching and learning, learning as the latter is known, is one of the most subtle processes which has had the appearance of many foreigners and locals. Well-known authors from the Middle Ages to the beginning of the XXI century have had the study of the process of learning a foreign language as the focal point of their most famous works. Briefly, we bring here Erasmus' theories of classroom learning and self-directed learning. Humboldt who sees learning not only language as a process inseparable from culture and the world; from the environment and moreover from everything of every social group in which the individual is born. And how to close this first part, we remember the expression of the great Michael Bakhtin "A word is the same as a world" which we will not have the bull of our study.

Learning a foreign language, namely the Spanish language, has a valuable tradition in our country. Our citizens have shown that they have been inclined to communicate in foreign languages. Without wanting to enter the history of the development of the text in the Albanian area, we remember that the correspondence of the Albanian princes with their analogues was entirely in foreign languages (Latin, Ottoman, French, Greek, Italian but also Spanish, etc.) This is an indicator fundamental significance that knowledge of a foreign language has been a phenomenon among Albanians. Of course, the most achieved form or at least framed within the pedagogical - didactic rules, this process recognized after the Second World War. The introduction of a foreign language into the mandatory curriculum of the Albanian pre-university system constitutes the bed in which foreign language learning was expanded and maximized.

We don't want to go back, but as a retrospective we can't leave without mentioning the bilingual and even trilingual dictionaries that went hand in hand, church to church, mosque to mosque and in every place a "mass education" took place, in our country, since the Middle Ages. Among these we mention Kristoforidhi, Ulqinak, Thimi Mitko, Xhuvan, etc.

As far as Spanish is concerned, its teaching has been clearly massiveized mainly in recent years (post 90s) but Spanish has been an elite language from time to time; its culture has been admired in Albanian intellectual circles; its most famous authors, the mention here of Cervantes, has been inseparable in every library.

Based on the above, the topic we have selected is both vital and contemporary as we have decided to develop the treatment/study in the University cycle, which for the sake of truth is the highest educational level.

We continue immediately with some lexemes from the Spanish repertoire that are part of the Albanian lexicon and that are the first contact of Albanian students with this global language:

Some elements of Spanish in standard Albanian

From the administrative lexicon

Admiral - Ammiraglio - From Arabic am'r (commander, prince, governor), adopted from Greek ameras.

Customs - Customs - From the Arabic diwan(a), a book where goods in transit are recorded. Warehouse - Magazzino - From the plural of the Arabic word makhazin, deposit.

Clothing and colors

Kremis - Cremisi - From Arabic with oguze etymology, qirmiz! "from the color of a worm", we also find a variant of this word in Persian

Sweatshirt - Giubba - From Arabic, gubba "cotton garment".

Household items

Karaf - Caraffa - From Arabic garrafa "cylindrical vase made of mud and clay": seems derived from another Arabic word, qaraba, "bottle with wide mouth".

Terrace - Ma-terasso - From Arabic matrah - taraha "throw, shake", i.e. "place where things are thrown, or things that we use less often are placed", this word is occasionally used in French, German, English. The path from which it penetrated remains Italian.

The institutional lexicon

Ottomano - Otoman, variant of the word Ottoman from Turkish.

Trees, fruits, species, etc.

Aranciata - Arancio - From Arabic na~rangi, of Persian origin. (in Italian we have the transition of n, *un narancio > un arancio; the form narancio is found in Ariosto and in some of its dialects, while in Venice we also find it in the form naranza).

Limon - Limone - From Arabic and Persian limuun.

Dictionary of astronomy and mathematics

Algebra - Algebra - A voice translated from the Occident by Leonardo Fibonacci in Liber Abbaci (1202) from the Arabic 'ilm al-glabr ëa al-muqa~bala.

Algorithm - Algorithm - the term is a derivative of the name of the mathematician al-Khëarizmi, from a region of Asia.

Zero - Zero - From Arabic soifr, empty, with etymology from Sanskrit s$u~nya

Digit - Digit - A calculation by the mathematician Guido Grandi in 1740, in Italian (cioe zero).

Nadir - Nadir - From Arabic nazir, (point).

X - X - From Arabic slay',

Zenit - Zenit - From Arabic samt al-ru'us, (direction of the head).

The lexicon of chemistry

Lambic - Alambicco -From Arabic al-anbiq, a derivative from Greek ambix.

Alkaline - Alkali -From Arabic al-qaly, (residue).

Chemistry - Alchimia - From Arabic al-kimiya~', with a Greek etymology chymeia. Alkol - Alcol - From the Arabic of Spain kuhOul.

Other fields

Meskin - Meschino -From Arabic miskln with Akkadian etymology (poor).

The value of the didactics of Spanish in Albania and in the world

Spanish is a widely spoken contact language in Albania. With the opening of the Spanish Embassy in 2006, which had an immediate role both in the didactic aspect and in the socio-cultural aspect. Precisely during these years, Spanish in Albania added a special branch to the study of this language, the cell of the Department of Spanish in the Faculty of Foreign Languages, an innovation that made possible the fruitful cooperation with the Embassy of Spain in Albania. The role of the latter during a 10-year period was the inclusion of the Spanish language in the curriculum of the University System, making possible various scientific or cultural activities. Conferences, concerts, film series, theatrical activities or various exhibitions managed to arouse the interest of students to choose this language. The teaching of this language dates back to 1983, during a very difficult era for our country, that of communism. But it didn't take long for this language to be part of the Faculty of History and Philology in Tirana, where in the 1990s it disappeared, leaving a trail of almost 15 years dead and reawakening again in 2005.

But Spanish, during a new era, that of tourism in our country, has managed to be one of the most sought-after languages in the wider audience. I share the beauty of this language, apart from being one of the essences of the most spoken languages in the world, it has been reawakened once again by having interest in the job market in our country. We are heading for a new linguistic, cultural, historical, but also wider evolution, now languages are the key to success. Her studies begin in secondary education with language orientation, such as the Asim Vokshi school in Tirana.

We cannot fail to mention in passing here that the general development of cultural, literary and linguistic progress in all the known ages through which mankind has passed, has been characterized by a certain "camping" or, more clearly, by a division into camps. : in the early times, the division of the cultures of Europe into two areas known as East and West, then following and intertwined with this division was the process of encampment according to the religious division: first, the division between the Christian and non-Christian worlds (respectively pagan), later with the birth of the Islamic religion, another very large division is made between the two civilizations, the Christian and the Muslim, which have been explained at length by Samuel P. Huntington in his famous book "The Clash of Civilizations and the remaking of the new world order". Summarizing to get to the point we are interested in, people define themselves in terms of ancestry, faith, language, history, values, customs and institutions. Ethnocultural groups or communities, such as: tribes, ethnic groups, religious communities, nations and, on a broader level, civilizations, carry weight in their mindset.

The most important groupings of states from one century to another, from one era to another have passed through belonging to different camps or groups, sometimes in two, sometimes in three and sometimes in more. If during the Cold War, namely in the 60s, there were three blocs (the free world, the communist bloc, the non-aligned countries). After the 90s, we can talk about seven or eight groups (Western, Latin American, African, Islamic, Simic, Hindu, Orthodox, Buddhist, Japanese). In this new world, where it is clear that non-Western societies are increasingly embedding their cultural values and rejecting those imposed by the West, there is an innovation that political scientists define starting from the two poles of today's world politics, local politics and global, or localism and globalism; let's say this in the words of a famous political commentator: "...in this new world, local politics is the politics of ethnicity, global politics is the politics of civilizations. The rivalry between the superpowers has been replaced by the clash of civilizations." Meanwhile, following this statement, we cannot fail to emphasize an interesting and also important conclusion, that in the world of the millennium we left behind, at the same time, both dividing and unifying. People divided by ideology, but united by culture, bond together, as the two Germanys did and as the two Koreas and some Chinas are beginning to do. Societies united by ideology or by historical circumstances, but divided by civilization, either fall apart as happened with the Soviet Union, Yugoslavia and Bosnia, or suffer from powerful tensions as is the case in many other countries of the world. Finally, countries with cultural proximity cooperate economically and politically.

Conclusions

The end of the century that ended and the beginning of the third millennium put humanity in front of one of the most important events: global communication. The extent of Western dominance of global communications is a major source of resentment of non-Western peoples towards the West. Here, of course, they are of great importance: the language and religion of humanity, as central elements of every civilization. There are philosophers who think that if universal (globalist, or worldwide) civilization is to be achieved then there should be a tendency towards obtaining a universal language and a universal religion. This intention has often been expressed in relation to language. Let's remember, among other things, the statement "The world language is English", as expressed by the editor of the Wall Street Journal. This can only be accepted in one sense, Spanish being the first language for almost 50% of the world may also be a first world language, but it can be qualified as such by implying that it is the language used by the people of the groups and of other linguistic cultures to communicate with each other, so if we accept Spanish as the lingua franca of the world or in terms of linguistics as the language of wider communication, i.e. as the main language of the world. Diplomats, businessmen, scientists, tourists and the services rendered to them, airline pilots and traffic controllers need a means of fruitful communication with each other and today English is mainly for this, so in a way we are in that ratio which was Latin in the classical and medieval periods, French for several centuries in the West, Swahili in many parts of Africa. This role of a lingua franca was taken by Spanish in the second half of the 20th century and it seems that it will continue with faster steps and rhythms in the millennium that has just begun.

BIBLIOGRAPHY:

[1] S.P Huntington, The Clash of Civilizations, Logos-A 2004, Translated from the English, p. 21.

[2] Bozeman, Adda B., Strategic Intelligence and Statecraft: Selected Essays, Brassey's Intelligence & National Security Library, Hardcoverf, 1998, p. 26.

[3] Çabej, Eqerem, For the purity of the Albanian language Philological Studies, 1976, Tirana

[4] Gj. Shkurtaj How to write in Albanian. Tirana, Toena, 2008.

[5] See Gjinari, Jorgji and Shkurtaj, Gjovalin, Dialectology, Tirana, SHBLU, 2003.

[6] Sapir, Edward. Selected Writings of Edward Sapir in Language, Culture and Personality, Berkeley, Los Angeles, London, University of California Press, 1973.

[7] Johansson, Lars. The Turkic Languages, London, Routledge, 1998, p. 78-81.

Makale id= 48

Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0002-8966-0130

Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzlarında (1928-2005) Batı Kaynaklı (Fransızca) Kelimeler ve Özellikleri*

Arş.Gör. Hamide Efil [1]
[1] Ordu Üniversitesi

Özet: *Türkçede yer alan bulunan yabancı kelime oranı Orhun Abidelerinde %1 iken zamanla artış gösterir. İslamiyet'in kabulü ile başlayan doğu kaynaklı diller etkisini Tanzimat'tan sonra, batı özentisi ile Fransızcaya bırakır. Bu çalışmada Türk Dil Kurumu tarafından çıkartılan yazım kılavuzları kaynak olarak alınmıştır. 1928 tarihli imla lügatinden başlanarak (tıpkıbasımlar hariç) 2005 tarihli yazım kılavuzuna kadar olan 13 kılavuz taranmış ve Fransızcadan dilimize geçen kelimeler tespit edilmiştir. Fransızcadan dilimize geçen kelimelerin yazım ve kullanım özellikleri aktarılmaya çalışılmıştır. Tespit edilen 4969 Fransızca kelimenin isim, sıfat, zarf ve de ünlem olarak kullanım sayısı ve terim olarak Fransızcadan Türkçeye geçen kelimeler aktarılacaktır. Tespit ettiğimiz 4969 kelimenin 2333'ünün terim olarak kullanılırken, 2636 kelime ise özenti olarak dilimize yerleşmiştir.*

Anahtar Kelimeler: *Türkçe, Yazım, Fransızca, Batı Kaynaklı Kelimeler.*

Western (French) Words and Their Features in Turkish Language Institution Spelling Guides (1928-2005)

Abstract: *While the rate of foreign words in Turkish was 1% in the Orkhon Monuments, it increases over time. The eastern languages that started with the adoption of Islam gave way to French after the Tanzimat period due to western aspirations. In this study, the spelling guides issued by the Turkish Language Association were taken as a source. Starting from the 1928 dated spelling dictionary (excluding facsimiles) to the 2005 dated spelling guide, 13 guides were scanned and words from French were identified. The spelling and usage features of the words that have passed into our language from French have been tried to be conveyed. The number of the 4969 French words as nouns, adjectives, adverbs, adverbs and interjections, and the words that have passed from French into Turkish as terms will be presented. While 2333 of the 4969 words we identified are used as terms, 2636 words have entered our language as wannabes.*

Keywords: *Turkish, Spelling, French, Words of Western Origin.*

Köklü bir tarihe sahip olan Türk Dili milyonlarca insan tarafından konuşulmaktadır. Her dilde olduğu gibi Türkçe de tarih boyunca başka dillerle etkileşim halinde olmuştur. Bu durum yabancı dillerle Türkçe arasında kelime alışverişine de yol açmıştır. Bu sebeple çağdaş Türkçenin sorunlarından biri de bilinçsizce dilimize yerleşen yabancı kelimelerdir. Orhun abidelerinde %1 olan yabancı kelime oranı yıllar içerisinde artmıştır.

İslamiyet'in kabulü ile başlayan Türkçedeki Arapça ve Farsça etkisi, Türklerin Anadolu'ya göç etmesi ve Tanzimat hareketiyle yerini Fransızcaya bırakır. Dilimiz, Arapça ve Farsça etkisinden kurtulmadan Fransızca kelimeler de Türkçeye dâhil olmaya başlar.

---

* Bu bildiri, Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Dili Anabilim dalında hazırlanan, "Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzlarında (1928-2005) Batı Kaynaklı (Fransızca) Kelimeler ve Özellikleri" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Canlı bir varlık olan dil, değişerek gelişebilir. Sondan eklemeli bir dil olan Türkçe gelişmeye çok müsait bir yapıdadır. Dilde ses, biçim, söz dizimi, anlam ve sözvarlığı alanında kısa ya da uzun sürede bir takım değişmeler olabilir. Söz varlığı dış etkenlerden en hızlı etkilenen kısımdır. Yeni karşılaşılan yeni kavram ya da varlığa dilde bir karşılık bulmak gerekir. Bu noktada Türkçe sondan eklemeli bir dil olduğu için kelime türetmeye uygundur.

Türkçe türetme imkânı yüksek olan bir dildir. Eski metinlerin söz varlığı bakımından zengin olması bununla da açıklanabilir. Türk diline giren Doğu kökenli kelimelerin sözvarlığındaki etkisini yok etmek için dilde arınma politikası izlenmesine rağmen bugünkü Batı kaynaklı kelimelere karşı aynı hassasiyet gösterilmemektedir. Yapılan incelemelerin ışığında, bir dilde bulunan temel öğeleri içeren 100 sözcüklük bir çizelgede, 1000 yıl içerisinde temel sözcüklerin aşağı yukarı % 81'i yitirilmeden kalmakta % 19 dolayındaki sözcük ise yitirilmektedir.[1]

Söz varlığı bir dili oluşturan kelimelerin örgüsüdür. Bu örgü yerli kelimeler, yabancı kelimeler ya da alıntı kelimelerden oluşabilir. Yerli kelimeler dilin kendi kökeninde bulunur. Alıntı kelimeler ise ticaret, siyaset, bilim gibi nedenlerle etkileşim halinde olan dillerden dilimize geçer. Bunun dışında komşu ülkelerin dilleri birbirini etkilerken, fetih gibi nedenlerle ile de kültürü baskın olan toplumdan etkilenme durumu oluşur.

Bin yıl önceye gidersek bilim dili olarak kullanılması düşünülen Arapça ve Farsça bilim dili olarak kalmamış ve dili tamamen etkisi haline almıştır. 1920'lerde neredeyse Türkçe kelime kalmamış ve bunun düzeltilmesi için çalışmalar başlatılmıştır.

Osmanlı döneminde Arapça ve Farsçaya gösterilen bu tavır Tanzimat sonrasında yerini Fransızcaya bırakmıştır. İlk başlarda yeni karşılaşılan nesnelere isim vermeyle başlayan bu durum buluşlar artıkça dilimize daha çok Batı kaynaklı kelime girmesine neden olmuştur. Diğer bir neden ise özenti, kişilerin kendini farklı gösterme ya da ilgi çekme çabası olabilir. Bu noktada ise dilin yetersizliğinden söz etmek yanlış bir tutum olur.

Atatürk yabancı diller hakkındaki düşüncelerini şöyle belirtmektedir: *"Millî his ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin millî ve zengin olması, millî hissin gelişmesinde başlıca müessirdir. Türk dili, dillerin en zenginlerindendir, yeter ki bu dil şuurla işlensin. Ülkesinin yüksek istiklalini korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır."* Atatürk, dili bir milletin bağımsızlığın yegâne garantisi olarak görüyor ve milletimizin başka dillerin boyunduruğu altına girmeden bağımsız olarak kalabileceğini vurguluyordu. Dilini başka dillere esir eden bir milletin bağımsızlığından da söz etmek yersiz olacaktır.

Türk Dil Kurumu'nun internet ortamında kullanıma sunduğu Güncel Türkçe Sözlük sayfasında yer alan alıntı kelimelerin sayısıyla ilgili şu bilgilere yer verilmektedir. Türk Dil Kurumu'nun 2005'in sonlarına doğru yayımladığı tek ciltlik Türkçe Sözlük 'ün 10. baskısında 104 bini aşan söz varlığı bulunmaktadır. Madde başı kelime sayısı 63.818 madde içi 13.589 olmak üzere toplam 77.407'dir. Arapça kelimelerin sayısı 6.643, Farsça kelimelerin sayısı 1.374'tür. Rumca, İtalyanca, İspanyolca, Fransızca, Almanca, İngilizce gibi Batı dillerinden alınan kelime sayısı ise 6.744'tür. Toplam alıntı kelime sayısı 14.996'dır; bu sayı toplam madde başının %23.49'una tekabül ediyor. Batı kaynaklı kelimelerin kullanımı dilimizde resmî kurum isimlerinde kullanılacak kadar popüler bir hâl almıştır: Konjonktür Dairesi, Lojistik Başkanlığı, Enformasyon Dairesi... gibi.

Batı kaynaklı kelimeler, Türkçeye alıntı, çeviri, ödünç kelime şeklinde girmektedir. Kelime türü bakımından alıntı kelimelerde isim, sıfat, zarf ve ünlem türlerini görmekteyiz. Türkçe sözlükte yer alan Fransızca kelimelerin 4119'u isim, 712'si sıfat, 8'i zarf ve 8 'i de ünlemdir.[2]

Bizim yaptığımız çalışma da ise Türkçe sözlükte ve 2005 tarihli yazım kılavuzunda yer alan Fransızca kelimelerden, 4252'si isim, 761'i sıfat, 8'i zarf ve 5'i ünlemdir. Diller arasındaki ilişkinin yoğunluğu fazla ise zamir ve fiil türünde kelime alımı daha fazla olmaktadır.

Batı kaynaklı kelimelere Türkçe ekler getirilerek türetme yapılmaktadır. İsimden isim yapma ekleri olarak +CI, +lL, +lI,+lIK, +sIz, +sIz +CI,+CA, +giller gibi ekler kullanılır. (asistanlık, lisanslı,

[1] Doğan AKSAN, Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dil Bilim, TDK yay. , Ankara, 2003. C.III. , s. 17.
[2] Mustafa, Sarı, **Türkçenin Batı Dilleriyle İlişkisi**, TDK yay., Ankara, 2008, s.100.

müzecilik, vb.). Bunun dışında Batı kaynaklı isimlere +lA- eki getirilerek fiil oluşturulmaktadır. (azot+la, krem+le, bant+la vb.) Batı kaynaklı kelimeler yanlarına yardımcı fiil alarak da kullanılır (lisans yapmak, provoke etmek, alerji olmak vb.). Bunun dışında alıntı kelimelerde tür değişikliği meydana gelmektedir. Kaynak dilde isim olarak kullanılan bir kelime Türkçeye geçtikten sonra sıfat ya da başka bir kelime türü olarak kullanılabilir. Fransızca objektif kelimesi, kaynak dilde isim, sıfat olarak kullanılır. Türkçede de isim, sıfat olarak kullanılırken, zarf olarak da kullanılmaktadır.

Bunların dışında ise imla olarak batı kaynaklı kelimeler her zaman tartışma konusu olmuştur. Kelime başında ortasında ünsüzlerin yan yana gelmesi nedeniyle kelime başında veya kelime içinde ünlü türemesi bir imla sorunudur. Yıllara göre bu konuda değişik uygulamalar yapılmıştır.

Batı kaynaklı kelimelerle ilgili olarak daha önceden yapılmış pek çok tez[3], yazılmış birçok makale ve kitap bulunmaktadır. Söz konusu çalışmalarda genellikle hikâyeler, romanlar kaynak olarak kullanılmış, ya da gazete, dergi veya medya iletişim araçları yapılan çalışmalara kaynaklık etmiştir. Türk Dil Kurumunda oluşturulan Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğünde de hikâye ve romanlar kaynak olarak kullanmıştır.

Tanzimat'tan sonra gelişen Türk edebiyatı eserleri TDK'nin Batı kaynaklı kelimeler üzerinde çalışmasının başlangıç noktası olmuştur. Tarama ve fişleme için Türkçe edebî eserler kaynak olarak kullanılmıştır. 87 yazarımızın 466 eseri fişlenmiştir. Bunlardan 46 yazarımızın *(*Adalet Ağaoğlu, Ahmet Hamdi Tanpınar, Ahmet Midhat Efendi, Ahmet Rasim, Ahmet Vefik Paşa, Ali Seydi, Attila İlhan, Ayşe Kulin, Aziz Nesin, Buket Uzuner, Cemil Meriç, Elif Şafak, Enis Batur, Ferit Edgü, Fethi Naci, Füruzan, Haldun Taner, Halide Edip Adıvar, Halikarnas Balıkçısı, İnci Aral, Memduh Şevket Esendal, Nazım Hikmet Ran, Necip Fazıl Kısakürek, Nezihe Meriç, Nurullah Ataç, Oğuz Atay, Oğuz Özdeş, Orhan Pamuk, Peyami Safa, Pınar Kür, Refik Halid Karay, Reşat Nuri Güntekin, Ruşen Eşref Ünaydın, Sabahattin Ali, Sabahattin Eyüboğlu, Sami Paşazade Sezai, Selim İleri, Sevinç Çokum, Tahsin Yücel, Tarık Buğra, Tomris Uyar, Yahya Kemal Beyatlı, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Yaşar Kemal, Yavuz Bülent Bakiler, Ziya Gökalp*)* 280 eserinin denetimi tamamlanmış ve Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü şu andaki hâlini almıştır. Hâlen eserler bir taraftan taranırken bir taraftan da fişlenmeleri devam etmektedir. Edebî eserlerimizde geçmiş Batı kökenli 5.321 söz ve bunların yer aldığı 25.530 örnek cümle bulunmaktadır. Sözlük, Prof. Dr. Şükrü Halûk Akalın'ın başkanlığında, 4 profesör,1 doçent, 2 Yrd. Doçent ve 1 araştırma görevlisinden oluşan Türkçede Batı Kökenli Yabancı Kelimeler Sözlüğü[4] Çalışma Grubu tarafından hazırlanmış, Prof. Dr. Şükrü Halûk Akalın, Prof. Dr. Recep Toparlı, Dr. Yücel Dağlı ve Şefik Bilâl Çavuşoğlu tarafından genel ağa aktarılmıştır.

"Batı kökenli diller arasında ana dilimizi en çok etkilemiş olan dil, Fransızcadır. Özellikle 1839 Tanzimat'ından sonra Avrupa ile ilişkiler, genellikle Fransızca kanalıyla gerçekleşmiştir. Fransızcanın etkisi yazın alanının yanı sıra hukuk (avukat, formalite, jüri, kadük, kapitülasyon, laik, laisizm, legal, lisans, noter, patronaj, plebisit, protesto, vize vb.), siyaset (asimilasyon, deklarasyon, entegrasyon, kabine, referandum, reform) ve çeşitli bilim alanlarında görülmeye başlanmış, birçok terimin yanında,

[3] Furqan Hameed, "Türkçeye Geçmiş Batı Kökenli Kelimelerin İmlâsı Üzerine Bir Araştırma", Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi), Ankara, 1990.
Filiz Şensoy, "Medya Ve İletişim Yolu İle Türkçeye Girmiş Yabancı Sözcükler", Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi), Y. Lisans Tezi, Temmuz, 2006.
Esin Turgut, "Türk Dilindeki Fransızca Kelimeler", Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi), Y. Lisans Tezi, Edirne, 2009.
Birol İpek, "Anadolu Ağızlarında Yabancı Kelimeler - Fonetik İnceleme-", Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi), Elazığ, 1997.
Yeşim Bayraktar, "Yazılı Basında Batı Kaynaklı Yabancı Kelimelerin Kullanımı", İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi),, İstanbul, 2006.
Nuray Bozdemir, "8. Sınıf Öğrencilerinin Yazılarında ve Ders Kitaplarında Kullanılan Batı Kökenli Sözcüklerin Karşılaştırılması / İzmir İli", Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi), 2008.

[4] Hanifi Vural, Tuncay Böler; "Türkçe Sözlük (TDK)'den Hareketle 1944'ten 2005'e Dilimizdeki Batı Kökenli Sözcükler", s. 60.

Batı yaşamının ve düşüncesinin özellikle varlıklı ve aydın kesimlerdeki yansımasıyla günlük yaşama ilişkin pek çok sözcük (apartman, baskül, biblo, ceket, garaj, karne, kartvizit, şömine, tablo, tabure, tuvalet, tül vb.) Türkçeye girmiştir." Yabancı kelimelerin Türkçeye geçiş sürecini geçmişten günümüze irdelemek gerekirse Göktürkçe döneminde dilimizdeki yabancı kelime oranı %1 ile ifade ediliyordu. Daha sonraki dönemlerde bu oran çeşitli nedenlerle artış göstermiş. Doğan Aksan, Uygurlardan günümüze gelen metinlerde Çin, Sogot, Sanskrit dilleri gibi birçok yabancı dilden Türkçeye giren kelimelerin oranını %2 ile %5 arasında göstermektedir. Yine 11. yüzyıla ait Kutadgu Bilig'de bu oran %1,9'dur. Kutadgu Bilig'den 150-200 yıl sonra yazıldığı anlaşılan Atebetü'l-Hakayık' ta yabancı kelime oranının yükseldiğini ve %20'ye, bazı yerlerde %26'ya çıktığını görüyoruz. Eski Anadolu Türkçesinde ise yabancı kelime oranları Yunus Emre'de %13, Aşık Paşa'nın Garibnâmesi' nde %20, Ahmet Fakih'in Çarhnâmesi'nde %28'dir. 15. yüzyıl sonları ve 16. yüzyılın başlarında oluşmaya başlayan Yeni Türkçe döneminde Arapça ve Farsça kelimeler Türk dilinde bir hayli artış göstermiştir. Bu dönemde yabancı kelimeler Bâkî'de %65, Nef'î'de %60 ve Nâbî'de %54'e yükselir. Tanzimat döneminde ise Namık Kemal'de %62, Şemsettin Sami'de %64, Ahmet Mithat'ta %57 civarındadır. Bu oranlar 1965'e kadar %25'e düşmüştür.[5]

Mehmet Doğan[6] yabancı kelimelerle ilgili görüşlerini aktarırken geçen iki yüzyıllık tarihimizin, bir yüzyılında savaşlarla yok edilmek istendiğimizi söyler. Diğer yüzyılda yabancı kelimelerin dilimizi istila etmesi nedeniyle dilde esaret düşüncesi ile yok edilmeye çalışıldığımızı anlatır. Başka bir deyişle savaşlarla yapılamayanın dildeki yabancılaşma ile başarılmaya çalışıldığını vurgular. Milletin bağımsızlığının temel taşlarından birinin dilde bağımsızlık olduğu bir kez daha gözler önüne serilir.

Zeynep Korkmaz'ın da söylediği gibi Türkçeye giren Fransızca kelimler ve Fransızca kanalıyla gelen Almanca, İngilizce ve İtalyanca gibi Batı kaynaklı kelimelerdir.[7] Fransızca kelimelerin hızla dilimize yerleşmesi Arapça ve Farsça kelimeleri dilimizden çıkarırken onların yerine Fransızca kelimeler alınmasıdır. 1727 de matbaanın icadı ile konuşma dilinde olan kelimeler yazı diline de girmeye başlar ve Tanzimat sonrasında dönemin aydınlarını ve devlet kurumlarında da tercih edilir olması durumu yabancı kelime kullanımını artırır.

Batı ile karşı karşıya gelen Osmanlı aydınları ihtiyaçları olan kavramlar karşısında Batı kaynaklı kelimelere ellerinden geldiğince Osmanlı Türkçesi ile karşılık bulmaya çalışmış ve tamlamalar içinde yeni türetmeler yapmıştır. Batı kaynaklı kelimeyi aynen almaları gerektiğinde ise iki tür uygulama yapmışlardır. Türkçeye mal etmek istemedikleri kelimeleri özgün imlası ile yazmak diğeri ise Türkçenin ses ve yapı özelliğine uydurarak yabancı kelimeyi Türkçeleştirmeye çalışmak. Bu konuda da Osmanlı aydınları ikiye ayrılmışlardır. Bir kısım dilde sadeleşmeden yana olsa dahi bir kısım Osmanlı aydını yabancı kelime kullanımını özenti boyutlarına getirecek seviyede yabancı sözcükler kullanmıştır. Yrd. Doç. Dr. Mustafa Sarı, kitabında[8] Türkçe sözlükte geçen Fransızca kelimeleri kullanıldığı alanlara göre: Bilim ve teknoloji, sağlık, ekonomi ve politika, sosyal bilimler, giyim kuşam, yiyecek, ev, dekorasyon, eğlence müzik, kültür, sanat, medya ve sosyal hayat, kimya, spor olarak sınıflandırılmıştır. 20.yy'la geldiğimizde Cumhuriyetin ilanı birlikte Batı ile olan ilişkilerimiz de artmaya devam etmiştir. Bilim ve teknikte ilerlerken yeni buluşlar Batıda olan ismiyle dilimize girmeye devam eder. Cumhuriyet'ten sonra dilde sadeleşmeye önem verilirken, dilimizden çıkartılan Arapça ve Farsça kelimelere Türkçe karşılık bulamadan Fransızcası dilimize girmeye başlamıştır. Dilimizden çıkartılıp yerine Türkçesi kullanılan kelimeler olmasına rağmen (zaviye-açı, zait-artı örnekleri gibi), dilimizden çıkartılan bazı Osmanlı Türkçesine ait kelimeler çıkarılıp yerine Türkçesi bulunana kadar Fransızcası (cerrah- operatör, tabip-doktor örnekleri gibi) kullanılmaya başlanmıştır. Dilde sadeleşme çabasında Arapça ve Farsça kelimeler dilden çıkartılıp yeni kelime alınmazken aynı uygulama Fransızca için aynı hassasiyet gösterilememiştir. Günümüz de İngilizceden dilimize geçen kelimeler ile aynı sorunu yaşamaktayız.

Türklerin Anadolu ve Rumeli'ye yerleşmesi ile Batı kaynaklı kelime alışverişi başlar. Dilimize giren

---

[5] Doğan Aksan, **Türkçenin Sözvarlığı**, Engin Yay., Ankara 1996, s.126-130.
[6] D. Mehmet Doğan, **Yüzyılın Soykırımı**, İz yayıncılık, İstanbul.
[7] Zeynep Korkmaz, "Batı Kaynaklı Yabancı Kelimeler ve Dilimiz Üzerindeki Etkileri", Türk Dili Üzerine Araştırmalar, TDK Yay., Nu:629, C.1, Ankara 1995, s.853.
[8] Sarı, age., s. 46.

Batı kaynaklı kelimelerin etkisini Fatin Sezgin, eserinde yirmi başlık altında toplar.

1. Karşılaşılan yeni eşya ve kavramlar,
2. Farklı bir medeniyet alanına geçme gayretleri,
3. Yabancı ülkelere duyulan ilgi,
4. Yabancı ülkelerde yaşama ve oralara yapılan yolculuklar,
5. Alafranga modası ve Batı tarzı yaşama özentisi,
6. Yabancı dil eğitimi ve yabancı dille eğitim,
7. Argo yoluyla yabancılaşma,
8. İdeolojik akımların doğurduğu hava,
9. Üslûba yönelik kullanım,
10. Sadeleştirme akımının getirdiği yönelimler,
11. Bazı meslek ve sanatların yabancılar veya azınlıklar tarafından yürütülmesi,
12. Uluslararası ve çok uluslu şirketler,
13. İtibar ve incelik ifadeleri,
14. Kavram farklarını karşılama,
15. Millî değerler konusundaki duyarsızlık ve yabancılık,
16. Dilin kendi yapısından gelen direnç derecesi,
17. Kitle iletişim araçları,
18. Aydınların halka yabancılaşması,
19. Bazı meslek ve sanatların kendine özgü terim kullanmaları
20. Gülünçlük aracı olarak kullanma.[9]

Sarı, Türkçenin Batı kaynaklı dillerden kelime almasını şu nedenlere açıklar.

1. *Toplumun yeni bir varlık, nesne ya da kavramla karşılaşması,*
2. *Coğrafi sebepler,*
   - *Yer adları*
   - *Bitey ve direy (fauna ve flora)*
   - *Gemicilikle ilgili kelimeler*
   - *Unvan adları*
3. *Sosyal sebepler,*
4. *Politik ve ekonomik sebepler,*
5. *Bilim ve Teknolojideki gelişmeler ve iletişimin Hızlanması*[10]

Batı kaynaklı kelimeleri yazımını incelediğimiz 1928 tarihli İmlâ Lügatinden başlayarak kılavuzların bu konu ile ilgili aktardığı bilgiler ışığında tutumlarını inceleyelim.

Dil encümeni tarafından hazırlanan 1928 tarihli İmlâ Lügatinde *"Garp aslından olan kelimeler ki, eskiden İtalyancadan, yüz seneden beri de fransızcadan, biraz da ingilizce, almanca ve başka Avrupa dillerinden alınmıştır. Bu kelimeler en ziyade, gemiciliğe, asrî tekniğe ve beynelminel hayata*

[9] Sezgin, age. s. 45-116.
[10] Sarı, age. s. 24-41.

mütaalliktir."[11] *" Ya hiç türkçeleri olmıyan veya arap köklerinden yapılan kelimelerden daha kolay anlaşılan Fransızca, Almanca ve İngilizceden alınmış kelimeler ki, bazı kerre, felsefe, iktısadiyat, tıp, tabiiyat, mühendislik teknik ve saireye dair eserlerde görülmektedir. Reçetelerini hemen tamamile fransızca yazan doktorlarımız, konuşmalarında ve Fakültedeki derslerinde, bu nevi Fransızca tabirleri kullanmaktadır."*[12] İmlâ Lügatinde sıralama Arap harflerine göre yapılmıştır. Kelimelerin Latin harflerine göre yazılışı verilmesinin yanında sıralama Arap harflerine göre yapılmıştır. Batı etkisinin yoğun olduğu büyük harf düzeninin dahi Fransızca gibi yapılmasından belli olur.

1941 tarihli İmlâ kılavuzunda kelimeler Latin harfleri ile verilmiş sıralama da Latin alfabesine göre yapılmıştır. Dilimize geçen Batı kaynaklı kelimelerin yazımı için şu bilgiler aktarılmıştır. "*Türkçede kelime başında iki sessiz bir arada gelmez. Ancak Avrupa dillerinden dilimize geçmiş ve o yolda yazılagelmiş olan bazı kelimeler bu şekilde de yazılırsa imlâ yanlışı sayılmaz*."[13]

1962 tarihli İmlâ Kılavuzu'nda Batı kaynaklı kelimeler için, 1941 tarihli İmlâ Kılavuzu ile aynı tutum benimsenmiş ve aynı açıklamaya yer verilmiştir.

1965 tarihli Yeni İmlâ Kılavuzu'nda Batı kaynaklı kelimelerin ile ilgili değişiklikler için şu bilgiler verilmiştir. "*Eski imlâ kılavuzuna göre yabancı dillerden alınmış olan kelimelere ince söylenmesi gereken "l" harfinden sonra "a" geliyorsa bu "a" üzerine uzatma (düzeltme) işareti (^A) konuluyordu: Lâstik, klâsik, plân, Lâtin...gibi. Yeni imlâ kılavuzunda Batı'dan alınmış kelimelerdeki ince "l"yi belirtmek için bu harften sonra gelen "a" üzerinde işaret konulmamıştır. Çünkü bunlardaki "a", asıllarında kısa ve işaretsizdir. Yani yukarıdaki örneklerle bunlara benzeyen kelimeler artık lastik, klasik, plan, Latin, flama... imlâsıyla yazılacaktır.*"[14] Fransızca kelimelerin imlâsı için "*Fransızcanın imlâsı ise, gramerinin etkisi ile, konuşmada kullanılmayan sesleri gösterdiğinden ve ufak tefek ses farkları için, bir ünlü yerine birkaç ünlü, bir ünsüz yerine birkaç ünsüz taşıdığından güç bir imlâ şeklidir. İmlâda sıkı sıkıya gramere bağlanmak da çok defa yük olmaktadır.*"[15] açıklamasına yer verilmiştir. 1965 tarihli yeni imlâ kılavuzunda yabancı sözlerin imlâları için, *"Yabancı sözlerin imlâları da otuz altı yıllık denemeden sonra artık belirmiştir. Bu sözleri kullananların çoğu, okur yazar insanlar oldukları için, aslına yakın şekilleri almakta direnmektedirler. Spor sözü, başlangıçta, birkaç dergi ve gazetede sıpor, sipor ya da ispor, ıspor şekillerinde yazıldı ise de tutunmaları sağlanamadı. Bu yolla yabancı kelimeleri Türkçeleştirme olanakları kaybolmuş bulunmaktadır."* denilir.[16] 1975 yılında yayımlanan yeni İmlâ Kılavuzu'nda yabancı kelimelerin yazımı için *Batıdan alınmış sözcüklerdeki ince "l" yi belirtmek için bu harften sonra gelen "a", asıllarında da kısa ve işaretsizdir. Yani yukarıdaki örneklerle bunlara benzeyen sözcükler artık lastik, klasik, plan, Latin, flama. yazımıyle yazılacaktır.*[17] denilmiştir. 1975 tarihli İmlâ Kılavuzu'nda bir başka değişiklik de *" İki ünsüzle başlayan spor, standart, program, gram, tren. gibi sözcükler, eski imlâ kılavuzuna göre, sipor, istandart, purogram, gıram, tiren biçiminde de yazılabiliyordu. Yeni yazım kılavuzu bunlardan yalnız, spor, standart, program, gram, tren yazımını yeğlemiş öteki yazılışları yazım dışı saymıştır." şeklinde aktarılmıştır.* Fransızca kelimeler için *"Fransızcanın yazımı ise dilbilgisinin ve sözcük asıllarının etkisi ile, konuşmada belirtilmeyen sesleri gösterdiğinden ve ufak tefek ses ayrımları için, bir ünlü yerine birkaç ünlü, bir ünsüz yerine birkaç ünsüz kullanıldığından güç bir yazım biçimidir."* olarak aktarılmıştır.[18]

1977 tarihinde yayımlanan yeni yazım kılavuzunda yabancı kelimelerin yazımıyla ilgili şu kurallar aktarılmıştır. *"22. İki ünsüzle başlayan ya da biten yabancı sözcükler, ünsüzler arasına ünlü almadan yazılır: gram, tren, program, fren, problem, prens, proje, kristal, kreş, stadyum, staj, stop, stil, stüdyo, propaganda, flört, prova; film, realizm, radikalizm, feyz, pens, lüks, teyp, form...gibi.*

23. Yabancı sözcüklerde, içsesteki /g/ ler (coğrafya, fotoğraf, kozmoğraf gibi, yazımı kalıplaşmış

---

[11] Dil Encümeni, İmlâ Lügati, Devlet Matbaası, İstanbul, 1928, s. V.
[12] Dil Encümeni, age., s. VI.
[13] **İmlâ Kılavuzu**, TDK yay., Cumhuriyet Basımevi, İstanbul, 1941, s. XXXVI.
[14] **Yeni İmlâ Kılavuzu,** TDK yay., Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1965, s. XV.
[15] **Yeni İmlâ Kılavuzu**, age., 1965, s. 2.
[16] **Yeni İmlâ Kılavuzu**, age., 1965, s. 22.
[17] **Yeni Yazım Kılavuzu**, TDK yay., Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1975, s. XV.
[18] **Yeni Yazım Kılavuzu**, age., 1975, s. XII.

örneklerin dışında) korunur: stenograf, telgraf, paragraf, bibliyograf, biyografi, sismograf, daktilograf, diyagram, dogmatizm, otobiyografi, kardiyografi, magma. gibi.

24. Yabancı sözcüklerin sonundaki /g/ ler korunur: diftong, pedagog, demagog, sinagog, katalog, jeolog, arkeolog, psikolog, filolog, monolog, homolog, prolog, ürolog, biyolog, vantrilog. gibi.

25. Yabancı sözcüklerdeki /ua/ sesi (Fransızca yazımındaki oi) korunacak, araya /v/ konmayacaktır: puan, kuaför, şampuan, kuartet, kuars, trotuar, repertuar, obsertuar. gibi.

Yazım geleneği ve söyleyiş alışkanlığı nedeniyle, kimi sözcüklerde /v/ korunmuştur: konservatuvar, kruvazör, tuvalet. gibi."[19] 1981 yılında yayımlanan yeni yazım kılavuzunda yabancı kelimelerin yazımıyla ilgili görüşler, 1977 tarihli yazım kılavuzunda belirtildiği gibidir.

1985 tarihli imlâ kılavuzunda ise yabancı kelimelerin yazımı hakkında şu ifadelere yer verilmektedir. *" Batı kökenli kelimelerde l ünsüzünün ince okunduğunu göstermek için de düzeltme işareti konur: klâsik, lâhana, lâmba, Lâtin, plâk, plâj, plân. Ancak, Batı dillerinde buna benzer bir işaretin kullanılmadığı göz önüne alınarak yeni kelimelerde bu işaretin kaldırılması yazılış yanlışı sayılmaz.*[20]

1985 tarihli İmlâ kılavuzunda yabancı kelimelerin yazımı için şu bilgiler de maddeler halinde verilmiştir.

"87. İki ünsüzle başlayan Batı kökenli kelimeler, ünsüzler arasına ünlü almadan yazılır: Francala, gram, gramer, gramofon, grup, pratik problem, profesör, program, proje, propaganda, protein, prova, psikoloji, slogan, snop, spiker, spor, staj, stil, stres, stüdyo, trafik, tren, triptik, trotuar, trup.

Bunun gibi, iki ünsüzle biten Batı kökenli kelimeler de ünsüzler arasına ünlü almadan yazılır: aks, film, form, lüks, natürmort, risk, seks, teyp.

İçinde yan yana iki ünsüz bulunan Batı kökenli kelimeler de ünsüzler arasına ünlü almadan yazılır: alafranga, biyografi, elektrik, fotograf, gangster, kilogram, orkestra, paragraf, program, telgraf, topograf.

Yabancı kelimelerin içindeki -g- ler olduğu gibi korunur: biyografi, diyagram, dogma, magma, paragraf, program, telgraf.- Bunun gibi, yabancı kökenli kelimelerin sonundaki -g'ler de olduğu gibi kalır: arkeolog, demagog, diyalog, filolog, jeolog, katalog, monolog, psikolog, Türkolog, ürolog.

88. Yaygın olarak kullanılan Batı kökenli kelimeler Türk yazılış kurallarına göre yazılır: asfalt, beton, dekan, doktor, doküman, doz, dram, duş, elektrik, enerji, envanter, endüstri, enstitü, enstrüman, gangster, kovboy, kültür, metot, radyo, profesör, rektör, üniversite, realist, natüralist, şoför, trajedi, komedi, komik, televizyon, virtüoz, virüs, vites, viraj, volkan gibi.

90. Yabancı kökenli yaygın bilim terimleri Türkçe söyleyişe göre yazılır: enjeksiyon, hidrojen, kriz, molekül, oksijen, operasyon, radyum, tüberküloz, türbin.

91. Ancak bir takım bilim ve uzmanlık dallarında kullanılan terimler orijinal biçimlerine göre yazılır: adagio, andante, cuprum, deseptyl, quercus, terminus technicus."[21]

1988 tarihli imlâ kılavuzunda, 1993 tarihli imlâ kılavuzu ve 1996 tarihli imlâ kılavuzunda Batı kaynaklı kelimelerin imlası ile ilgili görüşler, 1985 tarihli imlâ kılavuzuyla aynıdır.

2000 tarihli Yazım Kılavuzunda ise Batı kaynaklı kelimelerin yazımıyla ilgili şu maddelerle bilgi verilmiştir:

"*2. İki ünsüzle başlayan Batı kökenli alıntılar, ünsüzler arasına ünlü konmadan yazılır: francala, gram, gramer, gramofon, grup, kral, kredi, kritik, plân, pratik, problem, profesör, program, proje, propaganda, protein, prova, psikoloji, slogan, snop, spiker, spor, staj, stil, stüdyo, trafik, tren, triptik.*

Ancak bu tür birkaç alıntıda, söz başında veya iki ünsüz arasında bir ünlü türemiştir. Bu ünlü söylenişte

---

[19] Yeni Yazım Kılavuzu, TDK yay., İlkyaz Basımevi, Ankara, 1977, s. 25-26.
[20] **İmlâ Kılavuzu**, TDK yay., Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1985, s. 7.
[21] **İmlâ Kılavuzu**, TDK yay., Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara,1985, s. 23-24.

de yazılışta da gösterilir: iskarpin, iskele, iskelet, istasyon, istatistik, kulüp.

3. İçinde yan yana iki veya daha fazla ünsüz bulunan Batı kökenli alıntılar, ünsüzler arasına ünlü konmadan yazılır: alafranga, apartman, biyografi, elektrik, gangster, kilogram, orkestra, paragraf, program, telgraf.

4. İki ünsüzle biten Batı kökenli alıntılar, ünsüzler arasına ünlü konmadan yazılır: aks, film, form, lüks, modern, natürmort, risk, seks, slayt, teyp.

5. Batı kökenli alıntıların içindeki ve sonundaki g ünsüzleri olduğu gibi korunur: biyografi, diyagram, dogma, magma, monografi, paragraf, program; arkeolog, demagog, diyalog, filolog, jeolog, katalog, monolog, psikolog, Türkolog, ürolog.

Ancak coğrafya, fotoğraf ve topoğraf kelimelerinde g 'ler, ğ 'ye döner.

Bilim, sanat ve uzmanlık dallarında kullanılan bazı terimler: adagio, andante, cuprum, deseptyl, quercus, terminus technicus."[22]

2005 tarihli yazım kılavuzunda Batı kaynaklı kelimelerle ilgili yazım kuralları 2000 tarihli yazım kılavuzunda kullanılan yazım kuralları benimsenmiştir.

1928 tarihli İmlâ Lûgati'nden başlayarak 2005 tarihli yazım kılavuzuna kadar olan kılavuzlarda Batı kaynaklı kelimelerin imlası yıllara göre farklılık göstermiştir. 1928 yılında Batı kaynaklı kelimelerin yazımı ile ilgili net bir kural olmamakla birlikte, büyük harf düzeninde Fransız usulünün örnek alınmış olması dikkat çekicidir. 1941 tarihli kılavuzda ise kelimeler Latin harfleriyle yazılmış ve Latin harf sırasına göre düzenlenmiştir. Bu kılavuzda sadece iki sessiz harfin kelime başında yan yana gelmemesi kuralı hatırlatılmış fakat Batı kaynaklı kelimelerin bu şekilde yazılmasının bir imla yanlışı olmayacağı belirtilmiştir. 1928 tarihli İmlâ Lûgati'nden 2005 tarihli yazım kılavuzuna kadar Batı kaynaklı kelimelerin imlası ile ilgili iki kural dikkat çeker. Çünkü bu iki kuralda yıllara göre değişik uygulamalar yapılmıştır. Karara varılmayan birinci konu Batı kaynaklı kelimelerde düzeltme işaretinin kullanımı. "l" sesinden sonra gelen "a" ünlüsünde düzeltme işareti 1928, 1941, 1962, 1985, 1988, 1993,1996, 2000, tarihli yazım kılavuzlarında kullanılırken 1965, 1975, 1977, 1981, 2005 tarihli kılavuzlarda kullanılmamıştır.

İkinci değişiklik ise kelime başında bulunan iki ünsüz harften önce veya kelime başındaki ünsüz harflerin arasına ünlü getirilip getirilmemesidir. Bu kuralda da yıllara göre değişiklikler gözlenmiştir. 1928, 1965, 1975, 1977, 1981, 1985, 1988, 1993, 1996, 2000, 2005 tarihli kılavuzlarda araya ünlü alınmadan yazılırken 1941 ve 1962 tarihli kılavuzlarda ise her iki şekil de kullanılmıştır. Bunların dışında yabancı sözcüklerde kelime içi veya kelime sonu "g" sesinin korunup korunmaması kurallar arasındadır. Yabancı sözcüklerdeki "ua" sesinin arasına koruyucu "v" ünsüzünün getirilip getirilmemesi yabancı kelimelere dair imla kuralları arasında yer almıştır. Mevcut kuralların hemen hemen hepsinde istisnai kullanımlar da mevcuttur. Tanzimat hareketi ile dilimize giren Fransızca kelime sayısı artış gösterir. Bunun en önemli sebebi Batıda meydana gelen bilim, teknik ve kültürel gelişmelerdir. İhtiyaç ve özenti kelime alımının en önemli sebepleri arasındadır.

Fransızcadan dilimize terim olarak geçen kelimeler şu şekildedir. 315 tane tıp terimi dilimize Fransızca aracılığıyla geçmiştir. Kimya terimleri 369, fizik terimleri 210, felsefe terimleri 146, jeoloji terimleri 108, biyoloji terimleri 108, müzik terimleri 93, matematik terimleri 93, zooloji terimleri 77, botanik terimleri 74, anatomi terimleri 59, sosyoloji terimleri 57, spor terimleri 59, psikoloji terimleri 56, ekonomi terimleri 50, mineraloji terimleri 52, astronomi terimleri 41, edebiyat terimleri 40, coğrafya terimleri 38, askerî terimler 34, dil bilimi terimleri 46, tiyatro terimleri 30, mimari terimleri 25, sinema terimleri 22, teknik ve teknoloji terimleri 20, televizyon terimleri 11, denizcilik terimleri 18, tarih terimleri 17, din bilgisi terimleri 14, ticaret terimleri 14, eğitim terimleri 10, hukuk terimleri 13, mantık terimleri 7, maden terimleri 4, fizyoloji terimleri 3, kelimeden oluşmaktadır. Anlam bakımından yaptığımız tasnifte kelimeler mecaz anlamlı kelimeler, argo kelimeler, eskimiş kelimeler olarak sınıflandırılmıştır. Türkiye Türkçesine Fransızcadan girmiş, mecaz anlamlı kelime 58, eskimiş kelime

[22] **İmlâ Kılavuzu**, TDK yay., Ankara, 2000, s. 47-48.

37, argo anlamlı kelime ise 5 tanedir. Alıntı kelimelerde anlam bakımında mecaz, argo kelimelerin bulunması bu kelimelerin ne denli dile yerleştiğini göstermektedir. Eskimiş anlamlı kelimeler de alıntılar geçmişi hakkında bize bilgi vermektedir.

Fransızcadan kelimelerin doğu veya batı kaynaklı başka bir dilden bir ek veya kelime ile birleşerek yeni bir kelime oluşturduğunu gördük. Doğu kaynaklı dillerden Farsça ile birleşerek 6 kelime, Arapça ile birleşerek 17 yeni kelime meydana gelmiştir. Batı kaynaklı dillerden İtalyanca ile birleşerek 1 kelime, İngilizce ile birleşerek de 12 yeni kelime oluşturulmuştur. Türkçe ile Fransızca bir kelimenin birleşmesinden ise 25 farklı kelime ortaya çıkmıştır. Fransızcanın söyleyiş bakımından Türkçeye uygunluğu üzerine etraflıca çalışılması gereken bir konudur. Tespit ettiğimiz 4969 kelimenin 2333'ünün terim olarak kullanıma alınmıştır. Terim olarak kullanılan kelimeleri ihtiyaç olarak nitelendirebiliriz. 2636 kelime ise Tanzimat hareketi ile yüzünü Batıya dönen yazarların ve Batılı gibi konuşup, yazmayı, giyinmeyi, özel ve önemli olmak zannedenlerin dilimizi yozlaştırması olarak düşünülebilir. Her zaman karşılaşılan yeni kavram ve varlıklara Türkçe bir isim verilmesinin uygun olacağını ve başka dillerden kelime almanın zaman içerisinde dildeki yozlaşma ve tahribatın geri dönülmeyecek zararlar verebileceğini unutmamak gerekir.

KAYNAKLAR

[1] Aksan, Doğan, Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim) TDK yay. Ankara, 2000.

[2] Doğan Aksan, Türkçenin Sözvarlığı, Engin Yay., Ankara, 1996.

[3] Atatürk'ün Yolunda Türk Dil Devrimi, TDK Yay., Ankara, 1981.

[4] Bayraktar, Yeşim, Yazılı Basında Batı Kaynaklı Yabancı Kelimelerin Kullanımı, İstanbul Üni. TDE. Ana Bil. Dal. İstanbul. 2006.

[5] Bozdemir, Nuray, 8. Sınıf Öğrencilerinin Yazılarında Ve Ders Kitaplarında Kullanılan Batı Kökenli Sözcüklerin Karşılaştırılması / İzmir İli, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Y. Lisans Tezi, Afyonkarahisar, 2008.

[6] Dil Devrimi Üzerine, TDK Yay. ,Ankara, 1967.

[7] Dil Encümeni, İmla Lûgati, İstanbul Devlet Matbaası, 1928.

[8] Doğan Aksan, Türkçenin Sözvarlığı, Engin Yay., Ankara 1996, s.126-130.

[9] Doğan, D. Mehmet, Yüzyılın Soykırımı, İz yayıncılık, İstanbul, 2004.

[10] Efil, Hamide Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzlarında (1928-2005) Batı Kaynaklı (Fransızca) Kelimeler Ve Özellikleri, Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ordu, 2011.

[11] Ercilasun, Ahmet, KORKMAZ Zeynep, Yabancı Kelimelere Karşılıklar, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1995.

[12] Hameed, Furqan, Türkçeye Geçmiş Batı Kökenli Kelimelerin İmlâsı Üzerine Bir Araştırma, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Y. Lisans Tezi, Ankara, 1990.

[13] İmla Kılavuzu, Ankara TDK yay., Ankara, 1941.

[14] İmla Kılavuzu, Ankara TDK yay., Ankara, 1962.

[15] İmla Kılavuzu, Ankara TDK yay., Ankara, 1985.

[16] İmla Kılavuzu, Ankara TDK yay., Ankara, 1988.

[17] İmla Kılavuzu, Ankara TDK yay., Ankara, 1993.

[18] İmla Kılavuzu, Ankara TDK yay., Ankara, 1996.

[19] İmla Kılavuzu, Ankara TDK yay., Ankara, 2000.

[20] İpek, Birol, Anadolu Ağızlarında Yabancı Kelimeler – Fonetik İnceleme- , Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Y. Lisans Tezi, Elazığ, 1997.

[21] Korkmaz, Zeynep, "Batı Kaynaklı Kelimeler ve Dilimiz Üzerindeki Etkileri", Türk Dili, S: 24(Ağustos 1995), s. 843-858.

[22] Sarı, Mustafa, Türkçenin Batı Dilleriyle İlişkisi, TDK yay., Ankara, 2008.

[23] Sezgin, Fatin, Türkçede Batı Kaynaklı Kelimelerin Yoğunluğu, TDK Yayınları, Ankara, 20004.

[24] Şensoy, Filiz, Medya Ve İletişim Yolu İle Türkçeye Girmiş Yabancı Sözcükler, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Y. Lisans Tezi, Temmuz, 2006.

[25] Vural, Hanifi, Böler, Tuncay; "TDK'den Hareketle 1944'ten 2005'e Dilimizdeki Batı Kökenli Sözcükler", Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Sayı 36, s. 60, Erzurum, 2008.

Makale id= 58

Sözlü Sunum

ORCID ID:

Konferans Çevirmenlerine Yönelik İş Yükü Yönetimi

Dr. Öğretim Üyesi Esra Ozkaya Marangoz[1]
[1]Istanbul Universitesi

Özet: *Konferans çevirmenleri önemli bir bilişsel iş yükünü yönetmekte ve bunu yaparken bilgileri diller arasında anında işleme, çevirme ve aktarma gibi karmaşık süreçlerle başa çıkmak durumundadır. Bu çok yönlü bilişsel talep, akut konsantrasyon, hafızada tutma ve durumsal farkındalığı korurken dilsel ve kültürel bağlamlar arasında hızla geçiş yapmalarını gerektirir. Dilsel doğruluk, akıcılık ve çeşitli konulardaki nüansları dengelemek, bilişsel kaynaklarına önemli bir yük bindirir. Konferans çevirmenleri, bu zorlu meslekte başarılı olmak için bilişsel kapasitelerini ustaca tahsis etmeli, dikkatlerini sözlü çevirinin karmaşıklıklarını yönetmeye stratejik olarak dağıtırken ilgili tüm katılımcılar için kesintisiz ve anlaşılır bir iletişim sağlamalıdır. Önerilen bu bildiri, sözlü çeviri sırasında ortaya çıkan çabaları ve konferans çevirmenlerinin böylesine zorlu bir görevle başa çıkmaları için kullanılabilecek bazı yöntemleri ele almaya çalışacaktır.*

Anahtar Kelimeler: *Sözlü Çeviri, Çaba Modeli, İşyükü Yönetimi, Konferans Çevirmenliği*

Workload Management for Conference Interpreters

Abstract: *Conference interpreters are tasked with managing a substantial cognitive workload, navigating the intricate process of instantaneously processing, translating, and conveying information between languages. This multifaceted cognitive demand requires them to rapidly switch between linguistic and cultural contexts, while also maintaining acute concentration, memory retention, and situational awareness. Juggling linguistic accuracy, fluency, and the nuances of various subject matters places a significant burden on their cognitive resources. To succeed in this demanding profession, interpreters must skillfully allocate their cognitive capacity, strategically distributing their attention to manage the complexities of interpretation while ensuring seamless communication for all participants involved. This proposed paper will attempt at addressing the efforts at play during the task of interpreting and some methods which might be of use for the interpreters to cope up with such a demanding task.*

Keywords: *Interpreting, Effort Model, Workload Management, Conference İnterpreting*

Introduction

Conference interpreting involves the real-time translation of spoken language between two or more languages during meetings, conferences, and other multilingual events. The interpreter's task is not only linguistically demanding but also cognitively and emotionally challenging due to the need for rapid information processing, linguistic dexterity, and maintaining cultural nuances. Effective workload management is crucial for interpreters to maintain consistent high-quality performance and avoid exhaustion.

Daniel Gile's Effort Model

Daniel Gile, a renowned researcher in the field of conference interpreting, proposed the Effort Model as a comprehensive framework to analyze and understand the various dimensions of interpreter effort. The model identifies four primary types of effort: Listening and analysis, memory, production and coordination efforts.

1. **Listening and Analysis Effort:** The core of conference interpreting lies in the interpreter's ability to comprehend spoken language and promptly extract the essence of meaning. This initial phase demands an intense cognitive effort – the Listening and Analysis Effort. Here, interpreters not only engage in the act of hearing but also engage in an active process of deciphering complex linguistic structures, identifying idiomatic expressions, and discerning cultural nuances. This effort requires rapid processing and analysis to grasp the speaker's intent, ensuring a seamless transition from source to target language.
2. **Memory Effort:** Memory Effort constitutes a central pillar of the interpreter's craft. As information flows incessantly, interpreters must retain a significant amount of information while simultaneously decoding, analyzing, and producing speech in the target language. This effort extends beyond mere memorization; it involves short-term memory allocation to hold segments of discourse, followed by cognitive transfer to the long-term memory to ensure accurate, coherent, and contextually appropriate rendering.
3. **Production Effort:** Interpreting transcends passive comprehension; it mandates the Production Effort – the process of articulating coherent and idiomatic language in the target tongue. This effort involves the transformation of abstract ideas into a comprehensible linguistic form. It requires not only linguistic mastery but also the ability to adapt one's style and tone to match the speaker's intent and the audience's cultural background.
4. **Coordination Effort:** Conference interpreting often occurs in high-stakes settings, such as international negotiations or diplomatic summits. In such scenarios, multiple interpreters might collaborate to provide interpretation in various languages. The Coordination Effort encompasses the intricate dance between interpreters as they seamlessly transition between roles of active interpretation and passive comprehension, ensuring the continuous flow of communication. This effort is essential to maintain coherence, fluency, and accuracy across languages, guaranteeing that the interpreted message resonates authentically with the original.

Gile's Effort Model encapsulates the multi-dimensional challenges interpreters face, offering a structured framework to dissect and comprehend the complexities of their profession. These effort dimensions are not isolated; they interact dynamically, shaping the interpreter's experience and performance. By recognizing the cognitive, physical, and psychological demands of each effort dimension, interpreters can strategize and manage their workload effectively, striving for optimal performance and minimizing the risk of burnout.

AIIC WORKLOAD STUDY:

Conference interpreting, a vital element in cross-cultural communication, demands a unique blend of linguistic finesse, cognitive prowess, and adaptability. The International Association of Conference Interpreters (AIIC) embarked on a pioneering journey with its Workload Study in 2002, delving into the psychological, physical, and physiological parameters that shape the interpreter's experience.

Psychological Parameters: Perceptions and Attitudes

The AIIC Workload Study delves into the intricate psychological dimensions that underpin an interpreter's workload. Perceptions and attitudes toward workload play a significant role in shaping the interpreter's experience. It reveals that interpreters who perceive their workload as manageable, well-structured, and supported by effective team communication tend to exhibit higher levels of job satisfaction and performance. Attitudes toward stress and pressure influence an interpreter's psychological well-being, highlighting the importance of stress management strategies and psychological resilience training.

Physical Parameters of Working Conditions: Creating an Optimal Environment

In the world of conference interpreting, the physical environment significantly impacts the interpreter's workload and performance. The AIIC Workload Study recognizes the essential elements of physical parameters, including air quality, noise insulation, and lighting, within interpreting booths. A conducive working environment directly affects cognitive focus and physical well-being. Poor air quality or

inadequate noise insulation can elevate stress levels and contribute to mental fatigue. Adequate lighting, on the other hand, facilitates effective reading of documents and minimizes visual strain.

Physiological Parameters: The Interpreter's Health

The AIIC Workload Study casts a spotlight on the physiological parameters that mirror an interpreter's overall health. Long hours of intense cognitive engagement coupled with the demands of continuous interpretation can potentially influence physiological indicators such as heart rate and blood pressure. Interpreters experiencing high levels of cognitive load during assignments may witness transient physiological changes. Understanding these physiological markers can aid in designing strategies that manage workload more effectively, promoting interpreter well-being.

Looking at the literature, there are a number of work-related stress factors characterizing the task of simultaneous interpreting. Delivery of speech is one of these. Stenzl describes the delivery of speech as follows:

- "Interpretation involves not only linguistic elements and what they convey, but also intonation, voice quality, changes in pitch and loudness, pauses and non-linguistic elements such as facial expressions, gestures etc. All these can contribute to the message and may have to be verbalized by the interpreter (Stenzl, 1983)."

Another factor is increased time on task which could be explained by the extended duration of work conducted by an interpreter. "Results of a study (Moser-Mercer et al., 1998) aimed at investigating the effect of increased time on task on physiological and psychological stress and on performance showed that physiological and psychological tendencies emerge as time on task increases. The sample included 5 experienced conference interpreters. The participants worked for 30 minutes, rested for 3 minutes and continued working for the next 50 minutes after which they were given a 2-minute break. According to the findings, the participants seemed to experience an increase in stress emotions (anxiety, depression, aggressiveness) during the first 30 minutes and as task overload set in, they responded with an "I couldn't care less" attitude."[1]

The other factors include insufficient visibility of the speaker and/or audience, physical working conditions, task-related factors, interpersonal factors, home/work interface and subjective (emotional) factors.

Regarding the visibility; "an unobstructed view of speaker and audience is an explicit requirement (Cooper et al., 1982). Since the most crucial step in the three- phase model (decoding-transfer-encoding) of the translation process seems to be that of analysis and understanding, the interpreter seems to need as much information as possible for a satisfactory performance, especially in critical situations". [2]

The physical conditions also play a pivotal role as they can affect levels of physical comfort.

Interviews were conducted with 33 interpreters in Europe (Cooper et. al., 1982), the following physical environmental factors were reported as general sources of stress:

- Poor ventilation
- Excessive or inadequate lighting
- -mall booths
- Acoustics: Misuse of microphones and background noise
- Uncomfortable seating: stress on neck and back

Task-related factors include "extremely high levels of concentration and information overload, long work periods, long workdays, extended work periods and long workdays, lack of consideration on the part of the delegates or the organizer, incompetent speakers, preparations for the sessions, lack of

[1] AIIC Work Load Study, ibid.
[2] AIIC Work Load Study, page 8.

significant career advancement and lack of official recognition of experience, poor organization and stress related to monitoring by chief interpreters, or more often, the lack of evaluation or feedback on performance". [3]

1. Interpersonal factors include "relationships with colleagues - uncooperative colleagues, competition for jobs (especially among freelancers).
2. Relationship with superiors or organizers - fear of turning down too many jobs in a row, and need to maintain a good relationship with the organizers".[4]

In terms of the home/work interface, the Work Load Study quotes "personal problems which can distract interpreters from performing well and frequent travel and long absences, which may be disruptive to family and social life".

Last but not least the subjective (emotional) factors are playing an important role within the overall task-related factors. According to AIIC Work Load Study, interpreters "report feelings of responsibility for the outcome of the conference and insecurity regarding employment".[5]

In synergy, these psychological, physical, and physiological parameters shape the intricate tapestry of conference interpreting workload. The AIIC Workload Study underscores the importance of holistic support for interpreters, acknowledging that effective workload management encompasses multiple dimensions. For psychological well-being, fostering a positive attitude toward workload, offering stress management resources, and promoting team collaboration are critical. On the physical front, optimizing working conditions, maintaining air quality, and ensuring suitable lighting contribute to interpreters' comfort and efficiency. Moreover, by monitoring physiological indicators, interpreters can gauge their physical responses and adopt proactive measures to maintain optimal health.

All these factors have undoubtedly some repercussions on the output of the conference interpreters. However there are a number of strategies which might work for the conference interpreters which could be summarized as below:

Workload Management Strategies

It is crucial interpreters to develop effective workload management strategies. Here are some key considerations for interpreters to optimize their performance and well-being:

1. **Preparation:** Adequate preparation is fundamental for managing cognitive effort. Familiarizing oneself with the subject matter, researching specialized terminology, and studying relevant documents can reduce the cognitive load during interpretation.
2. **Active Listening:** Improving listening skills reduces cognitive effort. Interpreters should focus on capturing the main ideas and contextual nuances, allowing them to convey meaning accurately without translating verbatim.
3. **Rest and Breaks:** To address physical effort, interpreters should incorporate regular breaks and exercises to prevent physical strain and fatigue. Ergonomic considerations, such as comfortable seating and proper posture, are also crucial.
4. **Emotional Resilience:** Developing psychological resilience is essential for managing emotional effort. Techniques such as mindfulness, stress management, and conflict resolution can help interpreters navigate challenging emotional situations.
5. **Teamwork and Support:** Collaborative efforts with colleagues and clients can help distribute the workload and mitigate stress. Communication with event organizers and speakers can ensure optimal conditions for interpreting.

[3] AIIC Work Load Study, page 11-12.
[4] AIIC Work Load Study, page 12.
[5] AIIC Work Load Study, page 12.

Conclusion

Conference interpreting demands a multifaceted approach to workload management. Daniel Gile's Effort Model provides interpreters with a comprehensive framework to understand and address the cognitive, physical, and psychological dimensions of their effort. By implementing effective workload management strategies, interpreters can enhance their performance, longevity in the profession, and overall well-being. As the field of conference interpreting continues to evolve, a continued focus on workload management will be vital for sustaining the excellence of language professionals.

References

[1] AIIC Work Load Study, February (2002) https://aiic.net/page/657/interpreter-workload-study-full-report/lang/1.

[2] Moser-Mercer, B., A. Künzli, M. Korac. (1998). Prolonged turns in interpreting: Effects on quality, physiological and psychological stress (Pilot study). Interpreting, 3:1, pp. 47-64.

[3] Cooper, Cary L., Rachel Davies and Rosalie L. Tung. (1982). Interpreting Stress: Sources of job stress among conference interpreters , Multilingua 1-2, pp. 97-107.

[4] Carver, C., M. Scheier & J. Weintraub. (1989). "Assessing coping strategies: A theoretically based approach". Journal of Personality and Social Psychology 56(2). 267–283.

[5] Gile, D. (1995). Basic concepts and models for interpreter and translator training. John Benjamins Publishing.

[6] Setton, R., & Dawrant, A. (2016). Conference Interpreting: A Complete Course. John Benjamins Publishing.

[7] Pöchhacker, F., & Shlesinger, M. (Eds.). (2002). The Interpreting Studies Reader. Routledge.

[8] Mikkelson, H. (2000). A proposed curriculum for conference interpreter training: An update. The Translator, 6(2), 197-220.

[9] Sandrelli, A. (2009). Dealing with stress in the interpreting profession: A study of causes and remedies. In B. Nicodemus & L. Swabey (Eds.), Advances in Interpreting Research (pp. 113-127). John Benjamins Publishing.

[10] Salgado Serrano, J. (2019). Conference interpreters' cognitive management strategies during simultaneous interpreting. Interpreting, 21(2), 231-254.

[11] Moser-Mercer, B. (2003). Sight translation and interpreter training. In F. Pöchhacker & M. Shlesinger (Eds.), The Interpreting Studies Reader (pp. 312-320). Routledge.

[12] Gerver, D., & Sinaiko, H. W. (1978). The effects of source language presentation rate on the performance of simultaneous conference interpreters. In R. W. Brislin (Ed.), Translation: Applications and Research (pp. 165-202). Gardner Press.

[13] Davitti, E. (2017). Assessing interaction in multilingual institutional settings: Knowledge, ideology and power. Routledge.

[14] Hale, S. (2019). Community interpreter training manual. Routledge.

Makale id= 66

Sözlü Sunum

ORCID ID:

Uzaktan Çeviri: Dostumuz Mu Düşmanımız mi'

Dr. Öğretim Üyesi Esra Ozkaya Marangoz[1]
[1]Istanbul Universitesi

Özet: *Bu bildiri taşıdığı çeşitli yönleri, avantajları ve dezavantajları tartışarak uzaktan sözlü çeviriye kısa bir genel bakış sunmayı önermektedir. Teknolojik gelişmeler sayesinde çok sayıda kolaylığın sunulduğu uzaktan sözlü çeviri, konferans çevirmenlerinin uzaktan dil hizmetleri sunmasını sağlar. Bu makale, çevirmenlerin dünyanın farklı noktalarında yer alan katılımcı ve konuşmacılarla bağlantı kurmasına ve çeşitli sektörlerde gezinmesine olanak tanıyarak sunduğu kolaylık ve erişilebilirliği vurgulamaktadır. Uzaktan sözlü çevirinin olumlu tarafı, esnekliği artırması, seyahat maliyetlerini azaltması ve kullanılabilirliği artırması şeklinde özetlenebilir. Bununla birlikte, taşıdığı zorluklar arasında teknoloji güvenilirliği, azalan sözlü dil dışı ipuçları ve azalan kişisel etkileşim ile ilgili potansiyel sorunlar yer almaktadır. Bu çalışma, uzaktan sözlü çevirinin günümüz dünyasında dinamik dil hizmetleri alanında sunduğu faydaları ve sınırlamaları irdeleyerek uzaktan sözlü çevirinin çok yönlü niteliğine kapsamlı bir bakış sunmayı amaçlamaktadır.*

Anahtar Kelimeler: *Uzaktan Sözlü Çeviri, Uzaktan Eşzamanlı Çeviri, Sözlü Çeviri Platformları, Konferans Çevirmenliği*

Remote Interpreting in a Nutshell: Friend Or Foe'

Abstract: *This paper proposes to provide a concise overview of remote interpreting, discussing its various aspects, advantages, and disadvantages. Remote interpreting, facilitated by technological advancements, enables interpreters to provide language services from a distance. This paper highlights the convenience and accessibility it offers, allowing interpreters to connect with clients worldwide and navigate diverse industries. On the positive side, remote interpreting enhances flexibility, reduces travel costs, and increases availability. However, challenges include potential issues with technology reliability, diminished non-verbal cues, and reduced personal interaction. This abstract serves as a comprehensive glimpse into the multifaceted landscape of remote interpreting, capturing both its benefits and limitations in the dynamic realm of language services.*

Keywords: *Remote İnterpreting, Remote Simultaneous İnterpreting, İnterpreting Platforms, Conference İnterpreting*

Introduction

Interpreting plays a crucial role in overcoming language barriers and facilitating effective communication in various contexts, ranging from international diplomacy to business negotiations. With advancements in technology, remote interpreting has gained prominence, offering two main approaches: remote simultaneous interpreting (RSI) and remote consecutive interpreting (RCI). This essay aims to analyze the pros and cons of these two modes of remote interpreting, considering their impact on accuracy, accessibility, cost-effectiveness, and interpersonal dynamics.

Pros and Cons of Remote Simultaneous Interpreting (RSI):

Pros:

Facilitating Real-Time Multilingual Communication:

RSI's primary significance lies in its ability to enable real-time multilingual communication. In international conferences, business negotiations, and virtual events, RSI empowers participants to engage in discussions without the constraints of language differences. Unlike traditional interpreting methods, where participants may experience delays waiting for translations, RSI ensures that messages are conveyed simultaneously in multiple languages. This synchronous interpretation not only enhances the fluidity of communication but also maintains the rhythm and engagement of interactions.

Fostering International Collaboration:

In today's globalized economy, businesses and organizations are increasingly collaborating across borders. RSI serves as a catalyst for such collaboration by enabling stakeholders from different linguistic backgrounds to collaborate seamlessly. Whether it's coordinating cross-border projects, negotiating international contracts, or conducting virtual training sessions, RSI ensures that all participants can actively contribute, irrespective of their native languages. This fosters a sense of equality and unity, thereby strengthening international partnerships and enhancing global progress.

Promoting Inclusivity and Accessibility:

One of RSI's notable contributions is its role in promoting inclusivity and accessibility. In multilingual events or conferences, RSI eliminates language-based barriers, allowing participants who speak different languages to engage fully and meaningfully. This inclusivity extends to individuals with hearing impairments, as RSI can be integrated with sign language interpretation, making events more accessible for the deaf and hard of hearing community. By bridging linguistic and accessibility gaps, RSI cultivates a more inclusive and equitable society.

Enhancing Educational and Cultural Exchanges:

The impact of RSI extends beyond business and diplomacy into the realms of education and culture. Virtual classrooms and online educational platforms can leverage RSI to facilitate global educational exchanges, enabling students from diverse backgrounds to learn from each other's perspectives. Similarly, cultural events and exhibitions can reach a wider audience by providing real-time interpretation, allowing individuals to immerse themselves in various cultural experiences without language barriers. This enhances cross-cultural understanding and appreciation, contributing to a more interconnected world.

Challenges and Considerations:

While the benefits of RSI are undeniable, it is essential to acknowledge the challenges it poses. Technical glitches, potential information loss due to simultaneous interpretation, and cognitive overload for interpreters are some of the issues that need to be addressed. Additionally, ensuring high-quality interpretation and maintaining participant engagement in virtual environments require careful planning and coordination.

Cons:

Accuracy and Interpretation Quality:

A primary concern regarding RSI revolves around the potential compromise of interpretation accuracy and quality. Simultaneous interpreters, who are responsible for rendering spoken content in real time, may encounter difficulties in fully grasping the context and nuances of the speaker's message. This could result in misinterpretations or omissions that impact the integrity of the communication. Unlike consecutive interpreting, where the interpreter has time to analyze and convey the message, RSI places interpreters under immense pressure to deliver rapid and precise translations. Thus, maintaining a high standard of accuracy becomes a formidable challenge in the context of RSI.

Interpreter Well-being and Cognitive Load:

The demanding nature of RSI can have significant implications for the well-being of interpreters. The rapid pace and constant cognitive processing required during simultaneous interpretation may lead to cognitive overload and mental fatigue. Prolonged exposure to such conditions can potentially affect the interpreters' performance, contributing to errors and reduced interpretation quality. Furthermore, the

lack of nonverbal cues and physical presence of the speaker in remote settings can exacerbate the sense of isolation and detachment, impacting the overall experience for interpreters.

Technological Reliance and Technical Glitches:

Another concern inherent in RSI is the heavy reliance on technology. Stable internet connections, high-quality audio equipment, and specialized software are prerequisites for successful RSI. Any disruptions or technical glitches, such as audio delays, poor video quality, or connectivity issues, can severely hinder the interpretation process and disrupt the flow of communication. The vulnerability of technology to unexpected failures poses a risk that event organizers and participants must consider when opting for RSI.

Shifts in Communication Dynamics:

RSI introduces a shift in the traditional dynamics of communication. In-person interactions allow for a natural exchange of nonverbal cues, body language, and facial expressions, contributing to a holistic understanding of the speaker's intent. However, RSI may limit the transmission of these cues, potentially leading to misunderstandings or misinterpretations. The absence of physical presence might also alter the interpersonal dynamics between speakers, interpreters, and participants, affecting the overall quality of communication and engagement.

Pros and Cons of Remote Consecutive Interpreting (RCI):

Pros:

- **Contextualization:** RCI allows interpreters to convey a more comprehensive understanding of the speaker's intended message, as they have time to analyze the content before rendering it in the target language.
- **Clarity:** The sequential nature of RCI ensures that the interpreter can provide a more accurate and polished rendition of the original message, minimizing the risk of misunderstandings.
- **Interpersonal Connection:** RCI can foster a stronger interpersonal connection between participants, as the slower pace allows for more direct interaction and engagement.

Cons:

- **Time Consumption:** RCI elongates the overall duration of the event, which might be impractical for time-sensitive situations such as business negotiations or live broadcasts.
- **Reduced Real-time Engagement:** The time gap between the speaker's original message and the interpreted version may impede dynamic interactions, impacting the natural flow of conversations.
- **Limited Applicability:** RCI is better suited for one-on-one or small group interactions, as larger gatherings may become unwieldy due to the extended time required for interpretation.

Making remote simultaneous interpreting (RSI) interpreter-friendly involves addressing the unique challenges that interpreters face in virtual environments. By implementing strategies to enhance interpreter well-being, accuracy, and overall experience, RSI can become a more sustainable and effective solution. Here are some suggestions:

- **Ergonomic Workspace Setup:** Provide interpreters with ergonomic furniture and equipment, including comfortable chairs, adjustable desks, and proper lighting. A conducive physical environment can help prevent physical discomfort and strain during long interpreting sessions.
- **High-Quality Equipment:** Ensure that interpreters have access to high-quality headsets, microphones, and webcams to guarantee clear audio and video input. This minimizes the risk of communication breakdowns due to technical issues.
- **Reliable Internet Connection:** Stable and high-speed internet connectivity is crucial for seamless RSI. Event organizers should work to ensure interpreters have access to reliable internet connections to prevent disruptions during interpreting sessions.

- **Advanced Technical Support:** Offer immediate technical support to interpreters in case of any technical glitches or connectivity issues. Having dedicated IT personnel on standby can help resolve issues promptly and minimize downtime.
- **Pre-event Familiarization:** Allow interpreters to familiarize themselves with the content and context of the event before it begins. Providing background materials, scripts, or agendas can help interpreters prepare adequately and deliver more accurate interpretations.
- **Controlled Presentation Pace:** Coordinate with speakers to maintain a moderate speaking pace, which gives interpreters enough time to process the information and deliver accurate interpretations. Rapid speech can increase cognitive load on interpreters.
- **Nonverbal Communication:** Encourage speakers to use clear verbal cues and provide contextual information to assist interpreters in capturing nuances and emotions accurately, compensating for the absence of nonverbal cues.
- **Rest Breaks and Rotation:** Organize regular rest breaks for interpreters to prevent cognitive fatigue. For extended events, consider implementing a rotation system to ensure interpreters maintain optimal performance.
- **Visual Context:** Provide interpreters with access to visual aids, presentations, or videos displayed during the event. This visual context can enhance their understanding of the content and improve interpretation quality.
- **Interpreting Collaboration Tools:** Use dedicated interpreting platforms that offer features like mute buttons, relay channels, and glossaries to facilitate smooth collaboration among interpreters and maintain accuracy.
- **Post-Event Feedback:** Encourage interpreters to provide feedback about their RSI experience, including challenges and areas for improvement. This feedback loop can help event organizers refine their approach and address interpreter concerns.
- **Professional Development and Training:** Invest in continuous training and professional development for interpreters in the realm of RSI. This helps interpreters stay up-to-date with technological advancements and best practices.
- **Interpreters' Well-being Support:** Offer resources for interpreter well-being, such as tips for managing stress, practicing self-care, and maintaining a healthy work-life balance.

By implementing these suggestions, event organizers and stakeholders can create a more interpreter-friendly environment for remote simultaneous interpreting. This approach not only enhances the quality of interpretation but also contributes to the overall success of multilingual events and effective cross-cultural communication.

Conclusion

Both remote simultaneous interpreting (RSI) and remote consecutive interpreting (RCI) offer distinct advantages and drawbacks, catering to different communication contexts and needs. While RSI excels in facilitating real-time multilingual communication and cost-effectiveness, it may suffer from technical hiccups and potential cognitive overload. On the other hand, RCI provides a more comprehensive and polished interpretation, enabling better contextualization and interpersonal engagement. However, it can be time-consuming and less suitable for large-scale events. Ultimately, the choice between these two approaches depends on the specific requirements of the event and the balance between real-time communication and interpretation accuracy. As technology continues to evolve, it is likely that both modes of remote interpreting will find their place in various spheres, contributing to a more interconnected global society.

While remote simultaneous interpreting offers numerous benefits in overcoming language barriers and facilitating cross-cultural communication, it is important to acknowledge and address the concerns associated with its implementation. The challenges of maintaining accuracy, interpreter well-being, technical dependencies, and shifts in communication dynamics cannot be ignored. Mitigating these

concerns requires a balanced approach that considers the capabilities of technology, the well-being of interpreters, and the complexities of intercultural communication. As RSI continues to evolve, it is crucial for stakeholders to collaborate in finding solutions that enhance the effectiveness of remote interpreting while ensuring the highest standards of interpretation quality and participant experience.

REFERENCES

[1] Valero-Garcés, C., & Martin, A. (Eds.). (2020). The Routledge Handbook of Interpreting. Routledge.

[2] Chapter 24: Valero-Garcés, C. (2020). Remote interpreting in multilingual, multicultural settings.

[3] Fantinuoli, C., & Braun, S. (2015). Multilingual Digital Storytelling: Engaging with Remote Interpreting Data. Springer.

[4] Grbic, N. (2020). Remote Interpreting: Advantages and Challenges. Journal of Foreign Language Teaching and Applied Linguistics, 7(1), 59-66.

[5] Riccardi, A. (2019). Remote Interpreting: A Comprehensive Overview. FITISPos International Journal: Research in Translation and Interpreting Studies, 2(2), 72-103.

[6] Braun, S., & Taylor, J. (2015). Videoconference and remote interpreting in criminal proceedings. The International Journal of Speech, Language and the Law, 22(1), 1-17.

[7] Valero-Garcés, C. (2016). Challenges of and perspectives for the future of remote interpreting. Interpreting, 18(2), 193-208.

[8] Roziner, I., & Shlesinger, M. (2010). Much ado about something remote: Stress and performance among remote interpreting practitioners. Interpreting, 12(2), 214-247.

[9] Braun, S., & Juffermans, K. (2019). The deployment of remote interpreting in criminal proceedings: Implementation, impact and implications. The International Journal of Evidence & Proof, 23(4), 317-338.

[10] Gaspar, R. S. (2020). Remote interpreting: When the medium becomes part of the message. Journal of Visual Communication and Image Representation, 71, 102785.

[11] Valero-Garcés, C. (2021). Professional and User Perspectives on Remote Interpreting. Translation and Interpreting Studies, 16(2), 251-272.

Makale id= 70

Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0002-9848-4204

Sosyal Medyadan Kitaplara Popüler Kültürün Sürüklediği Türkçe

Dr. Öğretim Üyesi Abdulkadir Bayram[1]
[1]Kayseri Üniversitesi-Develi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Özet: *Dilin gelişimi içinde kelime alışverişleri oldukça normal bir durumdur. Geçmişten bugüne, yani tarihî Türk lehçelerinden çağdaş Türk lehçelerine Türkçe iletişim hâlinde olduğu dillerle kelime alışverişi içinde olmuştur. Ancak her dönemde bu alışveriş dilin doğal yapısına uygun gelişmiştir. Türkçe aldığı kelimeyi kendi dil yapısına uydurarak kullanıma sunmuş ve kelimeyi kendi dil unsuru hâline getirmiştir. Bugün Türkiye Türkçesinde dil kullanımına bakıldığında çok sayıda yabancı kelime görülmektedir. Bu kelimelerin bir kısmı Türkçenin dil yapısına uygun hâle gelmişken büyük bir kısmı ise Türkçenin dil yapısına aykırı ve alıntılandığı şekliyle kullanılmaktadır. Bu durum televizyon kullanımıyla başlamış, internet kullanımıyla yaygınlaşmış ve sosyal medya kullanımıyla dile iyiden iyiye yerleşmiştir. Bu durum Türkçenin doğal kelime alışverişi çerçevesinden çıkarak bir baskı, bir akış hâline gelmiştir. Bu baskı popüler kültür üzerinden şekillenmiş ve bu kelimeler özellikle genç neslin dilinde yaygınlaşmıştır. Tam tabiriyle Türkçeye kelime girişi, kelimelerin kullanımındaki yaygınlık ve değişiklikler bir "sürüklenme" şeklinde gelişim göstermeye başlamıştır. Bu kelimeleri kullanmak veya mevcut kelimeleri kısaltıp değiştirerek kullanmak özellikle genç nesil içerisinde moda hâline gelmiştir. Bu konuda daha önce birçok çalışma yapılmış, internet ortamı ve sosyal medyada dilin kullanımı, popüler kültürle sürüklenen bazı kelimeler üzerine çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmanın amacı ise sosyal medyada Türkçe kullanımının geldiği son noktayı, son örneklerle, gösterip bu durumun çok satan ve genç nesil tarafından çok okunan kitaplara etkisinin tespit edilmesidir. Bu bağlamda sosyal medya taranarak yeni örnekler bulunmuş, çok satan ve genç nesil tarafından tercih edilen kitaplardan üç tanesi seçilerek dilsel sürüklenmenin romanlardaki durumu gözler önüne serilmiştir. Sonuç olarak sosyal medyadaki dili yozlaştıran kelime ve kullanım şekillerinin artarak devam ettiği ve çok okunan kitaplara da yansıyarak dil yozlaşmasının kalıcı hâle gelmeye başladığı tespit edilmiştir.*

Anahtar Kelimeler: *Sürüklenme, Popüler Kültür, Sosyal Medya, Dil Yozlaşması, Roman Dili*

From Social Media to Books Turkish Driven by Popular Culture

Abstract: *Word exchanges are quite quite normal in the development of language. However, in every period, this exchange has developed in accordance with the natural structure of the language. Turkish adapted the word to its own linguistic structure and put it into use, making it its own linguistic element. When we look at the use of language in Turkey Turkish today, we see a large number of foreign words. While some of these words have become compatible with the linguistic structure of Turkish, a large number of them are used as they are quoted and contrary to the linguistic structure of Turkish. This settlement has become a pressure, a flow out of the natural word exchange framework of Turkish. This pressure has been shaped by popular culture and these words have become widespread, especially among the younger generation. Literally speaking, the entry of words into Turkish, the prevalence and changes in the use of words began to develop in the form of a "drift". It has become fashionable, especially among the younger generation, to use these words or to shorten and modify existing words.The aim of this study is to show the current state of Turkish usage in social media, with recent examples, and to determine the impact of this situation on best-selling books that are widely read by the young generation. In this context, new examples were found by scanning social media, and three of the best-selling books preferred by the young generation were selected and the situation of linguistic drift in novels was revealed. As a result, it has been determined that the words and usage patterns that corrupt the language in social media continue to increase and that language corruption has become permanent by reflecting on the widely read books.*

Keywords: *Drifting, Popular Culture, Social Media, Language Degeneration, Novel Language*

1.GİRİŞ

Dil canlı bir varlıktır. Bu bağlamda dilin kavramlarının değişim hâlinde olması bazı kavramların veya kullanım şekillerinin değişmesi, bazı kelime ve kavramların kullanımdan düşmesi, yerlerine yenilerinin girmesi dilin doğal akışı içinde normal bir gelişim şeklidir. Ancak internet kullanımının yaygınlaşıp sosyal medyanın hayatımıza girmesiyle bu değişimler, yer değiştirme ve dönüşümler dilin doğal akışından çıkıp hâkim dillerin ve dolayısıyla sosyal medya odaklı oluşan popüler kültürün baskısıyla oluşmaya başlamıştır. Bu baskı sonucu dil doğal akışından çıkmış popüler kültür odaklı bir sürüklenmeyle değişim ve dönüşüme uğramaya başlamıştır. Bu değişim ve dönüşümde anahtar kelime sürüklenmedir. Daha önce tarafımızca yapılan bir çalışmada da (Bayram, 2020:20) ifade edildiği gibi popüler kültür bir sel gibi Türkçeyi önüne katarak sürüklemektedir. Bu sürüklenmede dilin doğal gelişimi sekteye uğramış yapay ve zorlama bir yolla dile yeni kelime ve kavramlar girmiş kullanım şekilleri, kelime gruplarının kullanımları gibi dilin yapısal tarafı da mecburî bir değişikliğe uğramıştır. Türkçe tam anlamıyla bir sürüklenme yaşamış ve sürüklenmeye de devam etmektedir. Bu değişim önce internet ortamıyla sınırlıyken sosyal medyanın gelişiminin ve popülerliğinin artmasıyla sosyal medya üzerinden sözlü dile, konuşma diline girmiştir. Özellikle genç kuşağın dilini esir alan bu kullanımlar artık sözlü dili de aşmış son çıkan ve çok satılan kitaplara girmeye başlamıştır. İlk önce sosyal medya ve konuşma diline, oradan edebî metinler olarak düşündüğümüz kitap türündeki eserlere de giren bu yapıların kullanım sıklığının, dilin korunması ve kullanımı açısından tehlikeli boyutlara ulaştığı görülmektedir. Bu aykırı örnekler bugün geldiği seviyeyle dili kirletmekle kalmayıp, kitaplara da girmesiyle dilin doğal kullanım malzemesiymiş gibi kabul edilerek kullanılmaktadır. Bu durum dile hem kelime bazında hem yapı bazında önlenemez zararlar verecek seviyeye gelmiştir. İnternet diliyle ilgili birçok çalışma yapılmıştır (Bayram, 2021), (Kabadayı, 2006). Bu çalışmada yeni örnekleriyle dil kullanımının üzerinde durulacak ve çok satan kitaplar taranarak kirlenmenin kitaplardaki boyutu tespit edilmeye çalışılacaktır.

1.1.Yeni Örneklerle Sosyal Medya Dili

Sosyal medya, popüler kültürün etkisiyle yaklaşık on yıldır Türkçe konuşma diline kısmen yön vermektedir. Bu bağlamda doğal akışından çıkan dil sosyal medyanın etkisiyle sürüklenerek olumsuz yönde gelişim göstermektedir. Daha önce çalışmalarda da vurgulanan bu durumla ilgili son örnekler şu şekildedir:

Bilgisayar oyunlarında sıklıkla kullanılan bir “K” ifadesi bulunmaktadır. Bu ifade İngilizcede sayıların yanına getirilir ve “bin” anlamı taşır. Gençler arasında oldukça yaygın olan bu ifade konuşma dilinden yazı diline de girmiştir. “Sınavda 75K sıralama yaptım. Oyunda 1K puan topladım, onun fiyatı 10K” gibi kullanımlarla sıkça karşılaşılmaktadır.

Televizyonda yer almaması gereken herhangi bir görüntü için sıkça “RTÜK afk kalmış” şeklinde yorumlar görülmektedir. Burada kullanılan “afk” ifadesi İngilizce “Away From Keyboard” ifadesinin kısaltmasıdır “klavyeden uzak kalmak” şeklimde anlamlandırılabilir. Bu yapının da kullanım sıklığı giderek artmaktadır.

Bir diğer örnek sosyal medyadan alınmıştır. Bir videonun üzerine yazılan ifadede “Bana göre aşırı cringe. Sen belki beğenmişsindir” (İnstagram, 2023) denilmektedir. Burada “utanç verici” anlamındaki İngilizce “cringe” kelimesi sanki Türkçe ifadeymiş gibi Türkçe cümlenin içinde kullanılmaktadır.

Yine sosyal medyada kullanılan yabancı ifadenin yardımcı fiille birlikte birleşik fiil olarak kullanılması oldukça yaygın bir durumdadır: “Yazık gerçekten, trade etmeyi bırakmıştım” (Twitter, 2023), “Çok fazla detay var ortamda... Hangisine focus olacagını sasırıyorsun muazzam” (Twitter, 2023). İkinci cümlede ünlü ve ünsüz seslerin yazımı konusunda da ciddi hatalar bulunmaktadır.

Türkçenin yaşadığı bu sürüklenme bazı örneklerde daha ciddi boyutlara ulaşmıştır. Artık İngilizce ifadelerle deyim oluşturulmaya başlanmıştır. Örnekte “Tamamıyla pick me geçinen, 2 gün ilgi alamazsa serum fotosu atacak birine benziyor” denilmektedir. Burada deyim hâline getirilen “pick me geçinmek” yapısı İngilizce “beni seç” ifadesinin yorumlanmasıyla oluşan “kendini hemcinslerinden üstün görme” anlamı taşımaktadır. Müziği açıp kapatmak yerine üretilen bir ifade de “müziği canlandırmak” ifadesidir. “Müziği canlandıralım, eğlenelim” (Twitter, 2022) örneğine de yine sosyal medyada rastlanmaktadır.

İngilizce "bağış" anlamına gelen "donate" kelimesi "fazla gelen donate'i geri yollamak istiyor" (Twitter, 2023) ifadesiyle okunuşuna göre ek getirilerek de kullanılmaktadır.

Yeniden düzenlenen müziklerle Türkçeye giren ve sonrasında video düzenleme anlamında da yaygınlaşan İngilizce "edit" kelimesi yine Türkçe bir kelimeymiş gibi cümle içinden rahatlıkla kullanılmaktadır. "Ne iyi edit ya" (Twitter, 2022) kullanımıyla göze çarpan kelime yine Türkçe ek alarak "editlemek" şeklinde de kullanılmaktadır. Bu tür kullanımlar tam bir sürüklenme örneğidir.

Buluşma, tanışma için kullanılan "date" kelimesi de yine oldukça yaygındır. Bu kelime de deyimleştirilerek ve okunuşuna göre ek getirilerek "datee çıkmak" şeklinde kullanılmaktadır.

Son olarak birçok kelime, yapısına uygun olmadan kısaltılarak kullanılmaktadır: Günaydın kelimesinin kısaltılmasıyla kullanılan kelime bir örnekte "güzel sabahtan güno" (Twitter, 2023), müsait kelimesinin kısaltılmasıyla oluşan kelime yine bir örnekte "Çarşamba müsoyum" (Twitter, 2023) şeklinde kullanılmaktadır. Mükemmel anlamında dillerde dolaşan "mük" ifadesi de en yaygın örnekler arasındadır.

1.2 Çok Satan Kitapların Dili

Geçmişten son yıllara kadar eserlerin çok okunması, çok satanlar arasında girmesi, eserin konusuna, anlatımına, dil kullanımına, içeriğine bağlı olarak değişmekteydi. Güncel duruma baktığımızda ise bütün bu özelliklerin yerini sadece popülerliğin aldığı görülmektedir. Popüler kültür yazın dünyasını da etkisi altına almıştır. Bu bağlamda, büyük ölçüde, eserlerin popüler olması ve satılması üzerine odaklanan bir yazın dünyası ortaya çıkmaya başlamıştır.

Çok satılan ve genç nesil arasında popüler olan kitaplara baktığımızda dikkat çekilmesi gereken ilk konu konuşma dilinin hiçbir kontrolden geçirilmeden, düzenleme yapılmadan, üzerinde düşünülmeden yazı diline yani kitaplara aktarılmış olmasıdır. "Zeynep senin için bir adet Onur var" (Alkoç, 2021: 92). "Aral'ın iki dilim tatlı ve dondurmayı gömüşünü izledim" (Aksoy, 2022: 46). "Lan, lan sakın..." (Alkoç, 2021: 92) gibi doğrudan aktarım örneklerine kitaplarda rastlanmaktadır.

Konuşma dilinde, hatta argoda kullanılan bazı kelimeler popüler kitaplarda rahatlıkla kullanılırken konuşma diline ve sosyal medya diline yansıyan bazı kelimelerinin anlamının oldukça dışında kullanımları da yine bu kitaplarda örneklendirilmiştir: "Ayrıca Duygu'ya yürüdüğünü inkâr etme!" (Aksoy, 2022: 160). "Hiçbiriyle gram ilgim alakam olmamıştır." (Aksoy, 2022: 265). Sen bu elemana yürüyor musun?" (Alkoç, 2021: 30). Örneklerde "gram" ve "yürümek" kelimelerinin kullanımı birer sürüklenme örneğidir.

Noktalama işaretleri de bu kitaplarda kullanım alanının oldukça dışında kullanılmıştır: "Son versene?" (Aksoy, 2022, 22). "Biz? Hiç, sahilde yürüyüşe çıkmıştık." (Aksoy, 2022, 363). "Çünkü her şey an'ını bekliyordu." (Alkoç, 2021: 9). "Güzel şeyler gelmek için an'ını bekler." (Alkoç, 2021:9). "Onur'un babasının. Klasik-özel-üniversite-müdürü-arabasına doğru ilerlediğimiz sırada..." (Alkoç, 2021, 185). "Bu muydu öfkelenince geldiği hâl?(!)" (Alkoç, 2021, 264). "Ne cinayeti?(!)" (Alkoç, 2021, 291). "YAPMADIM DİYOR, DUYMUYOR MUSUNUZ?(!)" (Alkoç, 202, 301). Örneklerde kullanılan kesme işareti hem anlamı olumsuz etkilemiştir hem de kullanım sebebi anlaşılamayacak durumdadır. Kısa çizgi kullanım amacına hiçbir şekilde uymayan yerlerde kullanılmıştır. Kinaye yapmak için kullanılan parantez içi ünlem işareti amacının dışında ve neden kullanıldığını anlamlandıramadığımız yerlerde birçok kez kullanılmıştır. Metnin akışı içerisinde bir cümlenin tamamımın büyük harflerle yazıldığı görülmektedir. Bir örnekte biz kelimesinden sonra soru işareti kullanılmış ve "hiç sahile çıkmıştık" şeklinde anlamsız bir cümle sonunda noktayla kullanılmıştır. Bunun yanında yazım ve ifade yanlışları bulunan kelime ve cümlelere de rastlanmıştır: "Hiçbir kapı, içeri girmek isteyen öfkeli bir deliyi dışarıda tutacak kadar sağlam değildir hiçbir evde" (Aksoy, 2022, 7) cümlesinde "de" bağlacının yazımı yanlıştır.

Deyim kullanımlarında ve ifadelerde de birçok yanlışa rastlanmıştır. "Aramızda kesin olan sınırlardan birini çiğnemiştim" (Aksoy, 2022:10) "Sınırı aşmak" ya da "kuralı çiğnemek" deyimlerin doğru kullanımlarıdır. Burada "sınır çiğnemek" şeklinde anlamsız bir deyim kullanılmıştır. "İnanamaz kahkahalar..." (Alkoç, 2021: 16). Yine bu ifadenin de anlaşılamayacak durumda olduğu görülmektedir. "Sanırım bende ego düşüklüğü sorunu vardı." (Alkoç, 2021: 54) cümlesindeki ifadeler anlamca açık değildir. "Ve mütevazisin de." (Alkoç, 2021:118) örneğinde "mutevazı" kelimesinin kullanımı yanlıştır.

Bir örnekte "ampul yanmak" deyiminin "ampul patlamak" şeklinde anlam ve kullanım olarak yanlış kullanıldığı görülmektedir: Aniden beynimde binlerce ampul patladı" (Atmaca, 2023: 63). Çeviri metinlerin etkisiyle dilimize giren yapılardan "giriş yapmak" ifadesi örnekte kullanılmıştır: "Şimdi D bölgesine giriş yaptık" (Atmaca, 2023: 356). Türkçe dil yapısına göre bu ifade girmek şeklinde olmalıdır.

Yabancı kelimelerin ve sosyal medya kaynaklı ifadelerin yer aldığı çok sayıda örneğin bulunduğu görülmektedir: "Burak: asdfbasdsd" (Alkoç, 2021: 92). "Burak: "Yani geliyorsun. SHIT." (Alkoç, 2021: 122). "Arabanın üstünde FREEDOM! diye bağırdığını gördüm." (Alkoç, 2021: 185) şeklindeki örnekler kitaplarda yer almıştır.

İncelenen kitaplarda örneklerini alamayacağımız seviyede ve çok sayıda küfür içerikli ifade bulunmaktadır.

2. SONUÇ

Yapılan inceleme, örneklendirme ve kitap taramaları sonucunda çeşitli sonuçlara ulaşılmıştır.

Sosyal medya ifadeleri açısından dil kirlenmesi etkisini arttırarak devam etmektedir. Yabancı kelime kullanımları kısaltmalı kullanımlar ve buna benzer yanlışlıklar konuşma dili ve sosyal medya ifadeleri arasında sıkça kullanılmaktadır. Bu ifadelerin, bu kullanımların popüler kültür etkisiyle bir sürüklenme oluşturarak dilin doğal unsurlarıymış gibi kullanıldığı görülmüştür.

Sosyal medya ve yazı dilindeki kullanımların çok satan, genç nesillerin okuduğu kitaplara yansıdığı bu kitaplarda ciddi seviyede anlatım ve ifade yanlışlıklarının bulunduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bu kitaplarda küfür içerikli çok sayıda ifadenin kullanıldığı görülmüştür.

Bütün bu durumlara, kullanımlara rağmen bu kitapların genç nesil arasında yaygın şekilde okunması "Karantina" isimli eserin yüz on beş baskı yapması dikkat çekicidir.

Bu bağlamda Türkçede, konuşma dilinden, sosyal medyaya ve kitaplara kadar ulaşan, ciddi boyutlarda bir dil kirlenmesinin olduğu bir kez daha gözler önüne serilmiştir. Özellikle genç neslin kullandığı Türkçenin doğal gelişim ekseninden çıkarak popüler kültür etkisinde bir sürüklenme yaşadığı, bu sürüklenmenin etkisinin her geçen gün arttığı görülmüştür.

Bu durumun önlenmesi için genç nesilde farkındalık ve dil bilinci oluşturacak çalışmaların yapılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

[1] AKSOY B. (2022). Onun Şeytanları, Epsilon, İstanbul.

[2] ALKOÇ B. (2021). Karantina Mahşerin Dört Atlısının Hikâyesi, İndigo, İstanbul.

[3] ATMACA M. (2023). Ötanazi Okulu, Ephesus, İstanbul.

[4] BAYRAM, A. (2020)."Popüler Kültürle Sürüklenen Sözcükler", Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020 (2): 19-29.

[5] BAYRAM, A. (2021). "Dijital Dünya'da Türkçe Kullanımı", s.139-172, (Ed.) Temel M. Koçak Ö. F., Dijital Çağda İletişim Kültür ve Medya I Dijitalleşme ve İletişim, Çizgi Kitabevi, İstanbul.

[6] KABADAYI, O. (2006). "Ağ Ortamındaki Türkçeye Genel Bir Bakış", Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi 652, 298-314.

[7] Örneklerin Alındığı İnternet Kaynakları

[8] Örnekler (15.05.2023) tarihinde İnstagram isimli sosyal medya sitesinden; (15.03.2023) (20.01.2023), (24.01.2023), (26.01.2023), (01.12.2022), (01.01.2023), (08.11.2022) tarihlerinde Twitter isimli sosyal medya sitesinden alınmıştır.

Makale id= 77

Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0001-9089-5175

"yalnızlık" Temalı Şiirlerin Çevirisinde Çevirmenin Aynasından Yansı(Ma)yanlar

Dr. Öğretim Üyesi Dolunay Kumlu[1]
[1]Trakya Üniversitesi

Özet: *Şiir çevirisi, yazın çevirisi alanında oldukça ilgi gören ve araştırılan konuların başında gelmektedir. Şiir çevirileriyle ilgili çalışmalarda ele alınan konular kuramsal çerçevede şiirlerin kendine özgü doğası kapsamında değerlendirilir. Bu çalışmada, yalnızlık temalı şiirlerin çevirisinde çevirmenin izlediği yaklaşım erek odaklı çeviri kuramı temelinde incelenmiştir. Bu amaca yönelik olarak, Edwin Arlington Robinson'ın The House on the Hill ve Philip Larkin'in Talking in Bed adlı şiirleri örnek metinler olarak seçilmiştir. Öncelikle, kuramsal zeminde şiir çevirisinde izlenebilecek yöntem ve yaklaşımlar ele alındıktan sonra, şiirlerin biçemsel çözümlemesi yapılmıştır. Ardından, bu çalışmada yapılan çeviri incelemesinde çerçeveyi çizecek kuram olarak Gideon Toury'nin erek odaklı çeviri bağlamında öne sürdüğü görüşler ve normlar çerçevesinde seçilen şiirlerin çevirileriyle karşılaştırmalı analizler yapılmıştır. Bu analizlerin amacı, yalnızlık temalı şiirlerin çevirisinde çevirmenin çeviri sürecine yansıtabildiği ve yansıtamadığı unsurları ele almaktır. Bu amaçla, Toury'nin terimleri olan "yeterlilik" ve "kabul edilebilirlik" kriterleri açısından ve kaynak metne ve erek metne yakınlık bağlamında bir inceleme yapılmıştır. Çalışmada incelenen kaynak metin ve erek metin arasında yapılan karşılaştırmada elde edilen bulgular örneklerle açıklanarak ve yorumlanarak değerlendirme ve öneriler sunulmuştur.*

Anahtar Kelimeler: *Şiir Çevirisi, Erek Odaklı Çeviri, Yeterlilik, Kabul Edilebilirlik, Toury*

(De)Reflections from the Translator's Mirror in the Translation of "Loneliness" Themed Poems

ABSTRACT: *Poetry translation is one of the most popular and researched topics in the field of literary translation. The issues addressed in studies on poetry translations are evaluated within the theoretical framework of the unique nature of poems. In this study, the translator's approach to the translation of loneliness-themed poems is analyzed on the basis of target-oriented translation theory. For this purpose, Edwin Arlington Robinson's The House on the Hill and Philip Larkin's Talking in Bed were selected as sample texts. First of all, after discussing the methods and approaches that can be followed in poetry translation on theoretical grounds, the poems were stylistically analyzed. Then, comparative analyses were done with the translations of the selected poems within the framework of the views and norms put forward by Gideon Toury in the context of target-oriented translation as the theory that will set the framework for the translation analysis in this study. The aim of these analyses is to address the elements that the translator can and cannot reflect in the translation process in the translation of loneliness-themed poems. For this purpose, an analysis was done in terms of Toury's terms "adequacy" and "acceptability" and in the context of closeness to the source text and the target text. The findings obtained from the comparison between the source text and the target text are explained and interpreted with examples, and evaluations and suggestions are presented.*

Key Words: *Poetry Translation, Theme in Poetry, Untranslatability in Poetry, Target-Oriented Translation, Gideon Toury.*

1. Kuramsal Çerçeve

Şiir dili diğer yazın türlerinin eserlerine ait dil kullanımlarından farklı özellikler içeren bir dildir. Jakobson (1960:350) şiiri diğer dillerden ayıran özelliğinin şiiri vazgeçilmez, yoğun ve kendine özgü kılan dili olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla bu dilin bir başka dile çevirisi de çevirmenlere zorluk çıkaran konuların başında gelir. Şiir çevirisi, aynı zamanda yazın çevirisi alanında oldukça ilgi gören ve

araştırılan konuların başında gelmektedir. Şiir çevirileriyle ilgili çalışmalarda ele alınan konular kuramsal çerçevede şiirlerin kendine özgü doğası kapsamında değerlendirilir.

Şiir çevirilerinde çevirmeyi zor kılmanın ötesinde, çevrilemezliği doğuran bazı özellikleri Altay (2001: 29) altı ana grup altında toplamıştır: 1. Sapmalar, 2. Yinelemeler, 3. Cinas, 4. Özel Ad Kullanımı, 5. Kısa ve Eksiltili Anlatım, 6. Ritim ve Ölçü. Bu çalışmada, örnek olarak seçilen iki şiir ve çevirileri incelenerek Altay'ın önerdiği gruplar altında incelenen bazı konularda çevirmeni çevrilemezliği götürebilecek örneklendirme yapılmıştır.

Newmark'a (1991:9) göre "en yoğun anlamda yaratıcılık, imge, ölçü ve seslerin ritmi gibi birçok önemli faktörün oluşturduğu şiirin çevirisindedir. Çünkü şiirlerde "şairlerin ve yaratıcı yazarların dili o dilin en yerleşik dilbilgisi kurallarına aykırı olarak ve alışılmışın dışında kullanması" söz konusudur (Leech, 1960: 139). Şiirlerde Latincede imago olarak geçen ve kopya ya da benzerlik anlamına gelen "imge" kavramı da önemlidir (Aksoy, 2002:125). Ilek'e (1970:111) göre şiirsel imge özel bir dil yapısıyla ilişkilidir. Çevirmenler şiirde geçen ve şiirin hem anlatımsal hem de estetik bir unsuru olan imgeleri doğru alımlarsa başarılı bir çeviri yapabilmektedir. Fakat şiirde söz sanatları kadar zor aktarılabilen unsurlardan biri olan imgelerin doğru kavranmasının da oldukça zor olduğu söylenebilir. İmgelerimizin zenginleşmesi için kendimiz dışındaki zihinlerin imgeleme süreci ile tanışmak yani çok okumak gerekir (Frye, vd., 1987).

Uyak konusu da şiir çevirisinde zorluğu ve çevrilemezliği beraberinde getirir. Uyak "iki ya da daha fazla dizenin sonunda aynı sesin yinelenmesi" olarak tanımlanabilir (Aksan, 1995: 188). Çevirmenlerin uyaklı şiirleri çevirmesi uyaksız olanları çevirmelerine göre daha zordur. Bazen de uyakların çevrilememesi kaçınılmaz hale gelir. Ölçü ise hecelerin düzeni ile ilgilidir. Uzun-kısa, açık-kapalı şeklinde sıralanan hecelerle belli bir ritim yapılır. Çevirmenin bu ritmi yakalaması, kaynak metnin hece düzenine uyması çok zor hatta çoğunlukla olanaksızdır.

Bu çalışmada şiirlerin incelenmesi ve yorumlanması için şiirlere özgü farklı konularla ilgili seçilmiş örneklerin karşılaştırılıp yorumlanmasıyla sonuca varılırken temel alınan kuram Toury'nin erek odaklı çeviri kuramı olmuştur. Gideon Toury'nin erek odaklı kuramında çeviri erek dizge içinde gerçeklik kazanır. Toury'nin erek odaklı çeviri ve çeviri normları açısından çevirmenin tutumu ile ilgili olarak belirginleştirdiği kavramlara bakılırsa : "yeterlilik" ve "kabul edilebilirlik" kavramlarıdır. Çeviri kaynak metnin normlarına yakınsa "yeterli çeviri" olarak, hedef metnin normlarına yakınsa "kabul edilebilir" çeviri olarak kabul edilmektedir (Toury, 1995, ss.56-57).

Bu çalışmada örnek olarak seçilen "yalnızlık" temalı şiirlerin çözümlenmesi sonrası çevirilere bakılarak ve Toury'nin görüşleri temel alınarak yapılan bu şiir çevirilerinin "yeterli" mi "kabul edilebilir" mi olduğu konusu aydınlatılmaya çalışılmıştır.

2. Kaynak Metinlerin Tanıtımı

Bu çalışmada yapılan inceleme kapsamına giren "yalnızlık" temalı şiirlerden ilki Edwin Arlington Robinson tarafından 1896 yılında yazılan *The House on the Hill* adlı şiirdir. Şiir aşağıda verilmiştir:

The House on the Hill

They are all gone away,
The House is shut and still,
There is nothing more to say.

Through broken walls and gray
The winds blow bleak and shrill:
They are all gone away.

Nor is there one to-day
To speak them good or ill:
There is nothing more to say.

Why is it then we stray
Around the sunken sill?
They are all gone away,

And our poor fancy-play
For them is wasted skill:
There is nothing more to say.

There is ruin and decay
In the House on the Hill:
They are all gone away,
There is nothing more to say.

Çalışmada yer alan "yalnızlık" temalı şiirlerden ikincisi Philip Larkin tarafından 1964 yılında yazılan *Talking in Bed* adlı şiirdir. Şiir aşağıda verilmiştir:

Talking in Bed

Talking in bed ought to be easiest,
Lying together there goes back so far,
An emblem of two people being honest.

Yet more and more time passes silently.
Outside, the wind's incomplete unrest
Builds and disperses clouds in the sky,

And dark towns heap up on the horizon.
None of this cares for us. Nothing shows why
At this unique distance from isolation

It becomes still more difficult to find
Words at once true and kind,
Or not untrue and not unkind.

Yukarıda metni sunulan iki şiir bu çalışmada kaynak metin olarak nitelendirilecektir. Çevirileri için erek metin ya da çeviri metin betimlemeleri kullanılacaktır. Kaynak metinlerin incelenmesinin ardından şiirlerin çevirileri olan erek metinler

3. Şiirlerin Çözümlenmesi

Şiirlerin çevirilerini incelemeden önce biçemsel çözümleme yapmak yerinde olacaktır. Her iki şiir için öne çıkan özellikleri açısından değerlendirme yapılarak gerçekleştirilmiştir.

3.1. The House on the Hill Şiirinin Çözümlenmesi

Edwin Arlington Robinson' " The House on the Hill" adlı şiirini 1896 yılında yazmıştır. Şiirde tema yalnızlık hissi, geçmişe ve anılara özlemdir. Şiirde bir ev betimlenmektedir. Boş ve artık kullanılmayan eski bir evdir betimlenen. İçinde yaşayanların olmaması şairi üzmekte fakat bunu değiştirmek için elinden bir şey gelmediğini belirtmektedir. Şiirde şairin bahsettiği evin kendi çocukluğunun geçti ev mi, evlendikten sonra yaşadığı ev mi yoksa gözlemlediği bir ev mi olduğu biraz belirsiz bırakılmıştır.

Bu şiirde bu evin yalnız, kimsesiz çürüyüp gitmesi bir insanın yaşlılığında yalnız kalması, eski dostlarını ve kaybettiği sevdiklerini anarak bir ruhsal ve bedensel bir çürüyüş içinde olması ile özdeşleşir. Evin gerçek mi olduğu yoksa sembolik bir benzetme unsuru mu olduğu konusunda da yorum okuyucuya bırakılmıştır. Şiirlerinin çoğunda olduğu gibi bu şiirde de karısı tarafından terk edilişi ve yalnızlığı öne çıkar. Şiirle ilgili bazı yorumlarda şairin kendine mektup yazar gibi şiir yazdığından da bahsedilir.

Şiir 5 tane 3 dizeden oluşan bentler ve 1 tane 4 dizeden oluşan kıta biçiminde, *villanelle* adı verilen düzenle yazılmış bir şiirdir. *Uyak* olarak a b a ilk beş bentte mevcutken son dörtlükte a b a a uyak sistemi vardır. *Birinci ve üçüncü dizeler* şiirde farklı yerlerde tekrarlanmıştır. İkinci, Üçüncü, Dördüncü ve Beşinci bentlerin son dizelerinde bu **tekrarlar** yapılmıştır. Son dörtlükte ikisi **yan yana** kullanılmıştır. Villanelle şiirlerde **ölçü** kalıbı bulunmasa da şiir dizelerinde heceler dengeli dağılımdadır. Sessel açıdan bakılırsa, **aliterasyon**lar yani sessiz harf yinelemeleri mevcuttur: Örnek: 1. sunken sill, 2. blow bleak Söz sanatlarından **ironi** mevcuttur. "…nothing more to say" sürekli tekrarlansa da aslında şairin söylemeye çalıştığı ve çabaladığı şeyler hatta aslında söyleyecek çok şeyi olduğu da açıkça anlaşılmaktadır.

3.2. Talking in Bed Şiirinin Çözümlenmesi

Philip Larkin "Talking in Bed" adlı şiirini 1964 yılında yazmıştır. Şiirin ana teması yalnızlık olup, temayla örülü hayal kırıklığı, başarısızlık, beklentilerle gerçekler arasındaki uçurum ve modern dünyadaki aşk ile ilgili alaycı ifadeler bulunmaktadır. Şiirin anlattıklarına daha detaylı bakarsak, kırıcı olmayan, sert de olmayan sözcükleri bulmak uzun yıllar birlikte yaşayan insanlar için bile zorlaşmıştır. Artık birbirlerine karşı daha çok sessiz kalıyorlar, çünkü hem gerçeğe aykırı olmayan hem de kırıcı olmayan sözler bulamıyorlar. Yataktaki iletişimin koptuğu izlenimi veriliyor.

Şair Philip Larkin hiç evlenmemiş ve evliliğin büyük bir yakınlaşma getirmediğini düşünüyor. Sanki uzakta durmuş yataktakileri izliyor gibi bir izlenim veriliyor. Şiirde iç içe üç zincir halkasıyla örülen kavramlar vardır. Bunlar: 1. Yataktaki iki kişiyi bağlayan ev, evin dış halkasında çevre ve doğa, nihayetinde son halkada şairi okura bağlayan çepeçevre saran halka vardır. (Mazid, 2013) Şair bu yatağın ötesinde bu zincirin halkalarını ve ötesini de görebiliyor ve farkındalığı var. Şiirde duyduğumuz ses sadece şairin sesi olduğundan bu şiirin geleneksel bir şiir olduğu söylenebilir.

Tema yalnızlık olduğundan iletişim kuramama, sessizlik, paylaşılan tek başınalık, duygusuzluk temaya bağlı yan konular olarak karşımıza çıkıyor. Yalnızlık ve sessizlik içinde gelen doğadan gelen sesler öne çıkmış: 'Rüzgârın sesi' gibi. Rüzgâr için "unrest" huzursuzluk kavramını verirken kişilerin huzursuzluğunu vermeye çalışmış.

Şair hissettiği yalnızlığı doğadan ve dünyadan yardım alarak çözmeye çalışıyor. Dünyayı gözlemleyerek kendine bu yalnızlık ve iletişimsizlik için yanıtlar arıyor. Doğru ve nazik kelimeleri seçmenin ne kadar zor olduğunu, bu zorlanışta kimseyle paylaşımı olmadığını, kimsenin duygularla ilgilenmediğini, zorunda da olmadıklarını anlatıyor. Şair kendisi de kafa karışıklığı içinde oluşunu ön plana çıkarmaya çalışmış.

Uyak açısından bakıldığında, **aba cac dcd eee** gibi bir düzen görülüyor. Şiirde **süreklilik hissi** uyaklarla verilmiş. *Sözcüksel* açıdan bakıldığında, **somut** (yatak, kasaba, bulut, vb.) **ve soyut** isimlerin sayıca dengede olduğu görülüyor. (yalnızlık, zaman, huzursuzluk, vb.) *Sessel* açıdan bakıldığında, Şiirde **s** sesinin çok kullanılması fısıltı sesini andırması bakımından yalnızlığı ve sessizliği çağrıştırıyor: silently outside unrest. becomes still words (aliterasyon) yapılmıştır. N seslerinde de tekrar eden aliterasyona başvurulmuştur. *Dilbilgisel* olarak bakıldığında, günlük dil kullanımı, **yalın ve basit** sözcükler seçilmiş. Hem düz cümle, hem ünlem cümle yapıları vardır. *Söz Sanatlarından* kişileştirme yapılmış bulutları ve rüzgârı kişileştirmiş.

Anlamsal açıdan, **çok anlamlılık** mevcuttur. "lying" hem uzanmak hem de yalan söylemek olarak iki anlamı da geçerli olabilecek şekilde kullanılmıştır. *Sembolik* kullanım olarak "emblem" sözcüğü seçilmiş ve eskiden birbirlerine karşı dürüst olan iki kişinin artık olmadığını çağrıştırma amaçlı **sembolik** olarak kullanılmıştır. Zıt kavramlarla yalnız olmadan yaşanan yalnızlık anlatılmaya çalışılmıştır: **true untrue - kind unkind.**

4. Erek Metinlerin Tanıtımı

Bu çalışmada yapılan inceleme kapsamına giren "yalnızlık" temalı şiirlerden ilki olan Edwin Arlington Robinson tarafından 1896 yılında yazılan *The House on the Hill* adlı şiiri Gülsevin Eren Güngör çevirmiştir. Bu çalışmada, bu çeviri temel alınarak inceleme yapılmıştır. Şiirin çevirisi aşağıda verilmiştir:

Tepedeki Ev

Herkes gitmiş…
Issız ve sessiz tepedeki ev.
Söylenecek bir şey kalmamış…
Soluk, yıkık duvarlar arasında soğuk rüzgârlar esiyor şimdi.
Herkes gitmiş…
Bir kişi bile yok bugün onlardan söz edecek.
Söylenecek bir şey kalmamış…
Öyleyse neden dolanıyoruz kırık pencerenin önünde?
Herkes gitmiş…
Bizim zavallı düş oyunlarımız boşa bir uğraş artık.
Onlar için söylenecek bir şey kalmamış…
Kırık dökük dolu tepedeki ev.
Herkes gitmiş…
Söylenecek bir şey kalmamış…

Edwin Arlington Robinson

Çeviren: Gülsevin Eren Güngör

"Yalnızlık" temalı şiirlerden ikincisi olan ve Philip Larkin tarafından 1964 yılında yazılan *Talking in Bed* adlı şiiri Roni Margulies çevirmiştir. Bu çalışmada bu çeviri temel alınarak inceleme yapılmıştır. Şiirin çevirisi aşağıda verilmiştir:

Yatakta Konuşmak

Yatakta konuşmak en kolay şey olmalı,
Bir gelenek sanki böyle yan yana uzanmış olmak:
İki kişinin içtenlikliğinin kanıtı.

Oysa konuşmadan geçen zaman gittikçe uzuyor.
Dışarıda rüzgârın o eksik karmaşası
Bir toparlıyor bulutları bir dağıtıyor,

Karanlık kentler yığılıyor ufukta.
Ve umursamıyor tüm bunlar bizi. Yanıtlanmıyor
Sorumuz: bu denli uzakken tekillikten, yatakta,

Niye daha da zor, neden,
O sözcükleri bulmak, hem sevecen, hem içten,
Ya da en azından, ne kırıcı, ne yalan.

Philip Larkin
Çeviren: Roni Margulies

5. Bulgular

Bu çalışmada incelenen *The House on the Hill* şiirinin çevirisi Tepedeki Ev başlığıyla Gülsevin Eren Güngör tarafından yapılmıştır. Biçimsel açıdan bakılırsa, çevirmenin **villanelle biçimini** koruyamadığı görülmektedir. Şairin a b a ve son dörtlükte a b a a yaptığı biçiminde yaptığı **uyaklar** da çeviri metinde yoktur. **Ölçü** açısından bakılırsa, dengeli hece dağılımı çevirisinde korunamamıştır.**Ses**ler açısından bakarsak dize tekrarları dışında kaynak metindeki sessiz tekrarlamaları yoluyla yapılan **aliterasyon**a örnek olacak ıssız ve sessiz yıkık dökük gibi örnekler çeviride de mevcuttur. Çevirmen, aliterasyon yapabilmiştir. Şiirdeki **sözcük seçimleri** açısından bakıldığında, çeviride sözcüksel düzeyde eşdeğerlik örnekleri mevcut: fancy-play, düşsel oyunlar. **Noktalama işaretleri** açısından bakılırsa, kaynak metindeki açıklayıcı iki nokta kullanımı çeviri metinde eksiltili cümle sonunda tercih edilen üç noktaya dönüşmüştür.

Bu çalışmada incelenen *Talking in Bed* şiirinin çevirisi Yatakta Konuşmak başlığıyla Roni Margulies tarafından yapılmıştır. **Biçimsel** olarak bakıldığında 3lü dizelerden oluşan bentler biçiminde yazılmıştır. Şiirin çevirisinde bu biçimsel yapı korunmuştur. Kaynak metin olan şiirin uyak düzeninde **aba cac dcd eee** gibi bir düzen görülüyor. Şiirde süreklilik hissinin uyaklarla verilmiş olabileceği düşünülmektedir. Erek metin olan şiir çevirisinde de uyak düzeni aynen korunabilmiştir. **Sözcüksel** açıdan incelendiğinde somut ve soyut isimler çeviride de korunmuştur. **Sesbilim** açısından bakıldığında, s seslerinin oldukça çok tekrar edilmesiyle yalnızlığı, sessizlikteki fısıldamaları, rüzgârın esinti seslerini çağrıştırma amaçlanan kaynak metindeki etki çeviri metinde korunamamıştır. S sesine pek yer verilememiştir. Erek metinde aliterasyona pek yer verilmemiştir. *Dilbilgisel* açıdan bakıldığında, günlük dil kullanımı, **yalın ve basit** sözcüklerin seçimi çeviri metinde de mevcuttur. Düz cümleler çeviride de mevcutken, kaynak metinde olmayan soru cümle yapıları çeviri metinde kullanılmıştır. Çok anlamlılık çeviride çevirmene sorun çıkaran konulardan biridir. Kaynak metinde "Lying" fiilinin hem uzanmak hem yalan söylemek anlamında kullanılması söz konusudur. Çeviride yan yana uzanmak olarak alınmış, yalan söyleme anlamı yitirilmiştir. Türkçe'de bu etkiyi vermek oldukça zordur. Şiirde sembolik kullanım amaçlı tercih edilen "emblem" sözcüğüyle eskiden var olan dürüstlüğün artık var olmadığı çağrışımı verilmiştir. Türkçesinde "kanıt" diye çevrilerek sembolü olma gibi bir soyut anlamı kaybolmuş, daha somut bir anlam kazanmıştır. Kaynak metinde kullanılan zıt kavramlar ve verilen etki de çeviri metinde korunamamıştır.

6. Sonuç

Şiirlerde ana temayı ve tema etrafında şair tarafından örülen bazı konu ve motifleri çevirilerinde çevirilerin ellerinden geldiğince korumaktadırlar. Fakat farklı açılardan incelendiğinde şiir çevirilerinde çevirmenlerin pek çok unsuru çevirilerinde kullanmayı ya da korumayı (aynen muhafaza etmeyi) başaramadıkları görülmektedir. Bu unsurlar yapısal (dilbilgisi), sözdizimsel, anlamsal, sessel ve sözcüksel unsurların yanı sıra sembolik unsurlar ve söz sanatları ve şiirlere özgü uyak, ölçü ve diğer özellikler olarak özetlenebilir.

Bu çalışmada incelenen şiirlerde de temalar yalnızlık, geçmişe ve sevdiklerine özlem gibi duygularla bezendiğinden çeviri metinlerde tema konusunda sıkıntı olmadığı çevirmence kolayca aynen yansıtılabildiği görülmektedir. Verilen örneklerde de görüleceği üzere, şiir çevirilerinde diğer

bileşenlerin aktarımı zordur ve şiir çevirmenlerinin elinden geldiğince aktarabildiği ya da aktaramadığı unsurlardır.

Çalışmanın kuramsal çerçevesinde yer alan Gideon Toury'nin erek odaklı ve betimleyici çeviri yaklaşımına göre değerlendirildiğinde, her iki şiirin çevirisinde de çevirmenlerin çevirilerini erek kültüre yakın durarak yaptıkları görülmüştür. Bu nedenle Toury'nin kaynak kültüre yakın çeviriler için önerdiği "yeterli" çeviri ve erek kültüre yakın çeviriler için önerdiği "kabul edilebilir" çeviri kavramlarından "kabul edilebilir" çeviri kavramının her iki şiirin çevirisi için de betimleme amaçlı kullanılabileceği görülmektedir. Çalışma kuramsal temelde çeşitli örneklerle açıklık kazandırma amaçlı incelemeler içeren bir çalışma olmuştur. Benzer çalışmalara ışık tutması ümit edilmektedir.

Kaynakça

[1] Aksan, D. (1995). *Şiir dili ve Türk şiir dili*. Ankara: Engin Yayınevi.

[2] Aksoy, B. (2002). *Geçmişten günümüze yazın çevirisi*. Ankara: İmge Kitabevi.

[3] Altay, A. (. (2001). Şiir çevirisinde çevrilemeyenler. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 18 (1), 0-0 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/huefd/issue/41189/510476.

[4] Frye, N. ve ark., (1987). *The practical imagination*. Harper and Row: New York.

[5] Ilek, B. (1970). "On translating images", The nature of translation Ed. James Holmes Paris: House of Slovac Academy of Sciences.

[6] Jakobson, R. (1960). "Linguistics and poetics", Style in language. Thomas A. Sebeak (ed.) Massachusetts: The MIT Press.

[7] Larkin, P. (1964). *Whitsun weddings*. London: Faber& Faber.

[8] Leech, G. (1969). A linguistic guide to English poetry. London: Longman 1985 "Stylistics" Teuen Van Dijk (ed) Discourse and Literature. Amsterdam: John Benjamins.

[9] Mazid, B. M. (2013). A stylistic analysis of Larkin's 'talking in bed', the Philip Larkin society.

[10] Newmark, P. (1991). *About translation*. London: Longman.

[11] Robinson, E.A. (1896). *The torrent and the night before*. [Cambridge, Mass]: Printed for the author.

[12] Toury, G. (1995). *Descriptive translation studies and beyond* . Amsterdam: John Benjamins.

[13] Tepedeki Ev Şiiri, https://www.antoloji.com/tepedeki-ev-2-siiri/, 16.08.2023

[14] Yatakta Konuşmak Şiiri, https://www.ateslekarsilikveren.com/2017/07/yatakta-konusmak.html, 16.08.2023

Makale id= 78

Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0001-9089-5175

Avrupa Birliği Metinlerinin Çevirilerinde İzlenebilecek Stratejilerin ve Faydalanılacak Teknolojik Araçların İncelenmesi

Dr. Öğretim Üyesi Dolunay Kumlu[1]
[1]Trakya Üniversitesi

Özet: *Avrupa Birliği dünyada en fazla dili resmi dil ve çalışma dili olarak kabul eden kurumdur. Bünyesinde ve bağlı kurumlarında yapılan işlerde 24 dil resmi dil olarak kullanılmaktadır. Bu nedenle, çeviri hizmetine ve çevirmenlere en çok ihtiyaç duyan kurum olduğu söylenebilir. Avrupa Birliği'ne üye ülkelerdeki çeviri faaliyetlerine bakıldığında resmi dil olarak kabul edilen dillerden birisinin kullanılmadığı ve adaylık sürecinde olan ülkelerin bir resmi dil aracılığıyla Birlik müktesebatını kendi dillerine çevirdikleri görülmektedir. Türkiye için de durum farklı değildir. Sırasıyla AB Genel Sekreterliği, AB Başkanlığı ve halihazırda Dış İşleri Bakanlığı bünyesinde AB Başkanlığı bünyesinde çeviri faaliyetleri yürütülmektedir. Bu çalışmada, bu amaçla yürütülen çeviri faaliyetlerinin içeriğinin, izlenen stratejilerin ve kullanılabilecek teknolojik araç ve imkanların incelenmesi ve çevirmen yetiştiren lisans programlarının müfredatına bunların ne şekilde entegre edilmesi gerektiği ile ilgili bir çalışma yapılmıştır. Türkiye'de mevcut lisans programlarına örnek oluşturulabilecek uygulamalardan örnekler verilerek bu konuda çalışan akademisyenlere ve eğitim alan öğrencilere ışık tutmak amaçlanmıştır.*

Anahtar Kelimeler: *Avrupa Birliği, Ab Metinleri Çevirisi, Ab Terimleri*

Investigating the Translation Strategies and the Technological Tools to be Utilized in the Translation of European Union Texts

ABSTRACT: *The European Union is the organization that recognizes the most languages in the world as official and working languages. In its organization and affiliated institutions, 24 languages are used as official languages. Therefore, it can be said that it is the institution that needs translation services and translators the most. When we look at the translation activities in the member states of the European Union, it is seen that one of the languages accepted as official languages is not used and the countries in the candidacy process translate the EU acquis into their own languages through an official language. The situation is no different for Turkey. The Secretariat General for EU Affairs, the Ministry for EU Affairs and currently the Translation Coordination Office of the Directorate for EU Affairs under the Ministry of Foreign Affairs have carried out translation activities. This study aims to examine the content of translation activities carried out for this purpose, the strategies followed, the technological tools and opportunities that can be used, and how these should be integrated into the curricula of undergraduate programs that train translators. It is aimed to shed light on academics and students working in this field by giving examples of practices that can serve as examples for existing undergraduate programs in Turkey.*

Key Words: *European Union, EU Texts, EU Translations, EU Acquis.*

1. Giriş

Avrupa Birliği, Avrupa'daki ülkelerin birleşip insancıl ve barışçı amaçlarla bir araya gelmesini hedefleyen görkemli bir ideal ve hayalin bir parçasıydı. Yüzyıllarca süren savaşlar bu savaşlarda çok sayıda insanın hayatını kaybetmesine neden oldu. Dolayısıyla Avrupa'nın ileri gelenleri bir araya gelip düşünürlerden de görüş ve destek alarak barışı sürdürmek için bir araya gelip siyasi ve ekonomik açıdan güçlenebilmeyi öngördüler.

1951 yılında, Belçika, Federal Almanya, Lüksemburg, Fransa, İtalya ve Hollanda'dan oluşan 6 üye devlet bir araya gelmesiyle Kömür ve Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) kuruldu. Daha önce hiç yaşanmamış bir deneyimle ilk kez bazı devletler kendi istek ve iradeleriyle egemenliklerini kısmen ulusüstü bir kuruma devretmekteydi. Sonrasında gerçekleştirilen kurucu antlaşmalarla günümüzdeki yapısal, siyasi ve ekonomik formuna dönüşen Avrupa Birliği dünyada en çok ülkenin üye olduğu en büyük ve güçlü devletler topluluğu haline gelmiştir. Kendine ait para birimi olan avro (euro) kullanıma geçtikten sonra ülkeler para birimlerinde ortak olmuşlardır. Üye devletlerde yaşayanlar için sınırların kaldırılması da gerçekleştirilerek bir ülkeden diğerine seyahat serbestleştirilmiş, AB vatandaşlığı çerçevesinde farklı üye ülkelerde oturmak ve çalışmak daha kolay hale gelmiştir.

Avrupa Birliği'nin çok uluslu ve çok dilli yapısı gereği çeviri hizmetleri zorunluluk haline gelmiştir. Birlik kapsamında 27 farklı ulus ve 24 farklı dil bulunması çevirmen ihtiyacını Birlik kapsamında olan ülkelerin yanı sıra adaylık sürecindeki ülkelere de taşımıştır. Adaylık öncesinde bu süreçteki ülkelerin mevzuatlarını AB müktesebatına ve mevzuatına uyumlaştırmaları beklenmektedir. Bu da içeriğin tamamının çevirisini gerektirmektedir. Bu çalışmada, Avrupa Birliği mevzuatı ve müktesebatının çevirilerinin yapılması için istihdam edilmek üzere yetiştirilecek çevirmen adaylarının eğitiminde öğrenmeleri gereken bilgiler ele alınmıştır. AB metinlerinin çevirilerinin nasıl yapılması gerektiği, hangi çeviri yöntem ve stratejilerinin kullanılabileceği ve bu amaçla yapılacak çevirilerde çevirmenin işinde yardımcı olacak teknolojik araçlar da incelenmiştir.

2. Avrupa Birliği ve Çok Dillilik

Avrupa Birliği dünyada en fazla dili resmi dil ve çalışma dili olarak kabul eden kurumdur. Bünyesinde ve bağlı kurumlarında yapılan işlerde 24 dil resmi dil olarak kullanılmaktadır. Bu nedenle, çeviri hizmetine ve çevirmenlere en çok ihtiyaç duyan kurum olduğu söylenebilir.

Avrupa Birliği'ne üye ülkelerdeki çeviri faaliyetlerine bakıldığında resmi dil olarak kabul edilen dillerden birisinin kullanılmadığı ve adaylık sürecinde olan ülkelerin bir resmi dil aracılığıyla Birlik müktesebatını kendi dillerine çevirdikleri görülmektedir. Türkiye için de durum farklı değildir.

T.C. Dış İşleri Bakanlığı nezdinde Avrupa Birliği Genel Sekreterliği kapsamında başlayan AB müktesebat çevirileri sürecinde bu çevirilere kaynak oluşturacak ve oldukça kapsamlı olan bir terimler sözlüğü hazırlanmıştır. Bu sözlüğün oluşumunda alanda çalışan akademisyenlerden de destek ve bilgi alınmıştır. Daha sonra T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı'nın kurulmasıyla çeviri hizmetleri bu kapsama alınmıştır. Ardından T.C. Dış İşleri Bakanlığı bünyesinde Avrupa Birliği Başkanlığı kurulmuştur ve hâlihazırdaki AB çeviri eşgüdüm çalışmaları Başkanlık'a bağlı faaliyetler biçiminde kurumsal olarak yürütülmektedir.

3. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı yürütülen çeviri faaliyetlerinin içeriğinin, izlenen stratejilerin ve kullanılabilecek teknolojik araç ve imkânların incelenmesi ve çevirmen yetiştiren lisans programlarının müfredatına bunların ne şekilde dâhil edilmesi gerektiği konusunun ele alınmasıdır. Bu bağlamda mevcut programlardaki uygulamalarından çeviri örnekleri sunularak konunun somutlaştırılması amaçlanmıştır.

4. Avrupa Birliği Başkanlığı'nın Çeviri Hizmetleri

T.C. Dış İşleri Bakanlığı bünyesinde kurulmuş olan Avrupa Birliği Başkanlığı, AB Hukuku ve Çeviri Daire Başkanlığı bünyesindedir. Bu kurumsal çatıda çeviri eşgüdüm çalışmaları yapılmaktadır. AB Hukuku ve Çeviri Daire Başkanlığı'nın web sayfasında görev ve faaliyetlerini şöyle tanıtmaktadır: "AB Hukuku ve Çeviri Daire Başkanlığı a) Avrupa Birliği müktesebatına uyum için hazırlanan ve görüş için Avrupa Birliği Başkanlığına gönderilen mevzuat taslaklarının Avrupa Birliği hukukuna uygunluğunu inceler ve görüş verir; b) Avrupa Birliği Hukukuna ve Türkiye - Avrupa Birliği Ortaklık Hukukuna, bu alanlardaki gelişmelere ve Avrupa Birliği Adalet Divanı içtihadına ilişkin çalışmalar yapar ve ihtiyaç duyulan konularda görüş verir; c) Avrupa Birliği müktesebatının ve katılım müzakereleri çerçevesinde ihtiyaç duyulan Türk mevzuatının çeviri çalışmalarının eşgüdümünü sağlar, bu kapsamda yapılan çevirilerin uygunluğunu denetler ve ilgili altyapı ve envanter çalışmalarını yürütür; ve ç) Avrupa Birliği

müktesebatı çeviri sürecine ilişkin farkındalık çalışmalarını yürütür ve Avrupa Birliği terminolojisi veri tabanını oluşturur".[1]

4.1. Çeviri Eşgüdüm Çalışmaları

Türkiye'nin, AB'ye katılım sürecinde AB müktesebatına uyum sağlamasının yanında, katılımdan uygun bir süre önce söz konusu müktesebatın Türkçeye çevirisini tamamlaması gerekmektedir.

Çeviri eşgüdüm çalışmalarıyla ilgili olarak ilgili web sayfasında şu ifadelerle konuya çerçeve çizilmiştir: "Ülkemizin AB müktesebatının Türkçeye çevrilmesi yükümlülüğü çerçevesinde, Avrupa Birliği Başkanlığı koordinasyonunda AB mevzuatının çevirilerinin yapılmasının sağlanması ve çevirisi tamamlanan mevzuatın teknik, dil bilimsel ve hukuki revizyonu çalışmalarına temel teşkil etmek üzere, Başkanlığımızda ve ilgili kurum ve kuruluşlarımızda mevcut olan AB mevzuatı çevirilerine ilişkin bilgilerin güncellenmesine yönelik çalışmalara devam edilmektedir."[2]

4.2. AB Mevzuatı Çeviri Rehberi ve AB Mevzuatı Çeviri Rehberi Ekler Kitapçığı

AB mevzuatının Türkçeye çevrilmesinde ve çevirilerin dilbilimsel ve hukuki revizyonunun yapılması için AB Mevzuatı Çeviri Rehberi hazırlanmıştır. Daha sonra bu rehber güncellenip eki niteliğinde olan "AB Mevzuatı Çeviri Rehberi Ekler Kitapçığı" ile birlikte yayımlanmıştır. Rehber'in İngilizce, Fransızca ve Almanca versiyonları mevcuttur.[3] Bu rehberler AB müktesebatının çevirileri ve mevzuatın uyumlaştırılması bağlamında çevrilecek metinler için bir biçem kılavuzu gibidir. İçinde dilbilgisi, söz dizimi, sözcük seçimi, noktalama kullanımı, biçimsel unsurlar, kalıp ifadeler gibi pek çok konuda çevirmenlerin kafasında belirsizlik oluşturan konuları aydınlatmak açısından oldukça faydalıdır.

Aşağıda görselleri mevcut olan bu kaynaklar bu konuda lisans dersi verilen yükseköğretim kurumlarında da ders kaynağı olarak kullanılmakta ve fayda sağlamaktadır.

Şekil-1: AB Mevzuatı Çeviri Rehberi

[1] https://www.ab.gov.tr/ab-hukuku-ve-ceviri-daire-baskanligi_51631.html
[2] https://www.ab.gov.tr/44332.html
[3] https://www.ab.gov.tr/44498.html

Şekil-2: AB Mevzuatı Çeviri Rehberi-Ekler Kitapçığı

4.3. AB Başkanlığınca Hazırlanan AB Terimleri Veritabanı

Özel alan çevirilerinde terimlerin doğru kullanımı açısından veritabanları oldukça önem taşır. AB terimlerinin çevirilerinde kurumsal ve resmi yapısı gereği oldukça net ve açık olunması gerektiğinden terim birliğini sağlama amaçlı bir çalışma olan bir veri tabanı Türkiye'de de oluşturulmuştur.

"AB terminolojisi elektronik veri tabanı (*termAB*) 2018 yılında oluşturulmuştur. Terminoloji alanındaki ISO standartları doğrultusunda oluşturulan, terim sorgulama özelliğine sahip *termAB,* genel AB terimlerinin yanı sıra Avrupa Birliği Çok Dilli Eşanlamlılar Sözlüğü'nde *(EuroVoc)* benimsenen sınıflandırma sistemine uygun biçimde konu alanlarına ayrılmış terimler ile AB müktesebatında yaygın biçimde kullanılan kalıplaşmış söz öbeklerini ve cümleleri de içermektedir. AB müktesebatı metinlerinden *termAB'*a aktarılacak terimler AB Başkanlığı'nın ilgili daire başkanlıklarının da görüşü alınarak belirlenmekte ve söz konusu terimlerin Türkçe karşılıkları ilgili kamu kurumlarının onayı alınarak verilmektedir. Çeviri odaklı bir terminoloji veri tabanı olan *termAB* terimlerin hedef dildeki karşılıklarının yanı sıra tanım, kullanım notu, açıklama gibi ilave bilgileri ve terimlerin alındığı kaynakları da sunmaktadır".[4] Aşağıdaki görselde web sayfasında sunulan hizmetin ekran görüntüsü verilmiştir:

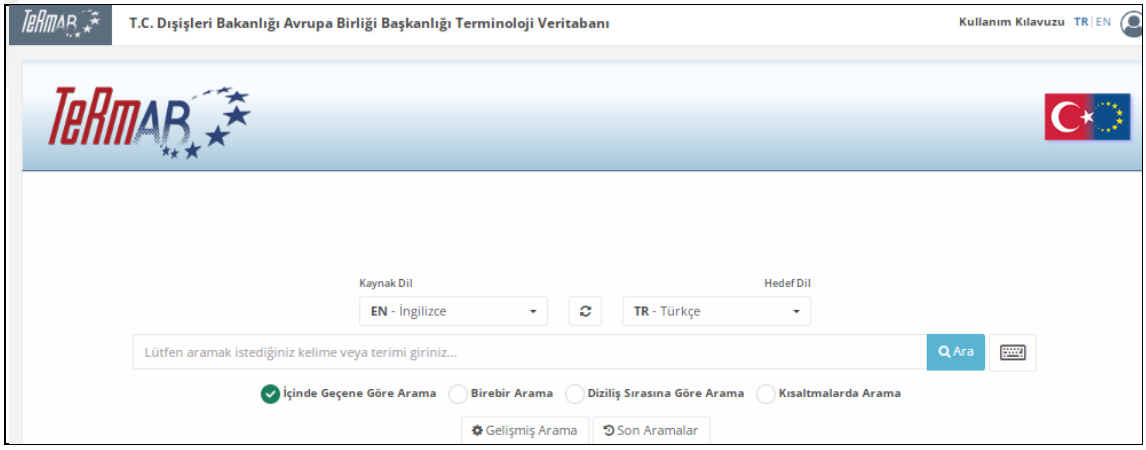

Şekil-3 TermAB Veritabanı Uygulaması Ekran Görüntüsü

[4] https://termab.ab.gov.tr/#/index/main

4.4. AB Başkanlığının Müktesebat Çevirisiyle İlgili Kullanıma Açtığı Sözlükler

AB Metinleri gibi özel alan çevirisi kapsamında yer alan metinler için veritabanlarının yanı sıra etkin kullanım gerektirecek verimli içeriğe sahip sözlükler oldukça gereklidir. Hem elektronik hem de basılı formatı bulunan AB Terimleri Sözlüğü oldukça kapsamlı ve kullanımı kolay bir araçtır. Aşağıda görseli verilmiş olan sözlük AB metinlerini çevirecek tüm çevirmenlere ve çevirmen adayı çeviri eğitimde devam eden öğrencilere tavsiye edilebilir niteliktedir:

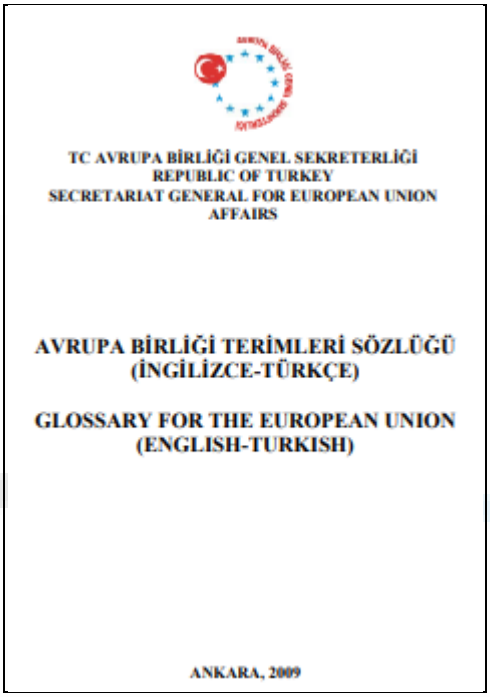
TC AVRUPA BİRLİĞİ GENEL SEKRETERLİĞİ
REPUBLIC OF TURKEY
SECRETARIAT GENERAL FOR EUROPEAN UNION AFFAIRS

AVRUPA BİRLİĞİ TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ
(İNGİLİZCE-TÜRKÇE)

GLOSSARY FOR THE EUROPEAN UNION
(ENGLISH-TURKISH)

ANKARA, 2009

Şekil-4: AB Terimleri Sözlüğü

5. AB Metinlerinin Çevirisinde Yöntem ve Stratejilerin İncelenmesi

AB metinlerinin çevirisinin nasıl yapılması gerektiği konusuna bakıldığında bu konuda yöntem ve stratejiler konusunda sınırlı sayıda çalışma olduğu görülmektedir. AB Başkanlığınca hazırlanan AB Rehberi ve Rehber Ekleri birer başucu kaynağı olsalar da, konuyla ilgili akademik yayınlarda AB çevirileri için yöntemsel öneriler konusu çok ön plana alınmamıştır. Özel alan çevirisi ve hukuk çevirisi kapsamlarına giren AB çevirileri, bu alanlardaki çeviriler için yazılmış yayınlarda önerilen kuramsal ve yöntemsel çerçeve içinde yer bulmuştur.

AB çevirilerinin nasıl yapılması gerektiği çevirmen bireylerin eğitim süreçlerinde kazandırılması gereken bazı bilgi ve becerileri gerektirir. Türkiye'deki Mütercim ve Tercümanlık lisans programlarının çoğunda AB Metinleri Çevirisi Dersleri yer almaktadır. Dersin teme amacı öğrencilerin iş hayatına atılmadan AB ile ilgili çeviri yapacakları durumlarla karşılaşmaları durumunda donanımlı olmalarını sağlamaktır. İçerik olarak bakıldığında, bu derste öğrencilerin Avrupa Birliği'nin kuruluşu ve tarihçesi ile günümüze kadar geçen süreçte kurucu antlaşmalar temelinde geçirdiği değişimler mutlaka öğrencilerin bilmesi gereken temel bilgilerdir. Bu amaçla bu içeriğe sahip bir metin seçilerek öğrencilere okuma veya çeviri yaptırma yoluyla konuya veya alana giriş yapılabilir. Bu amaçla aşağıdaki görselde Türkiye'deki bir lisans programında yer alan bir AB Metinleri Çevirisi dersinin müfredatında seçilen bir örnek yer almakta ve Birlik'in tarihçesi ile ilgili bilgi kaynağı olarak kullanılabilmektedir. Bu örnekte yer alan içeriğin Türkçesi de AB Başkanlığı web sitesinde yer almaktadır.[5] Örnek metin şu şekildedir:

[5] https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-tarihcesi_105.html

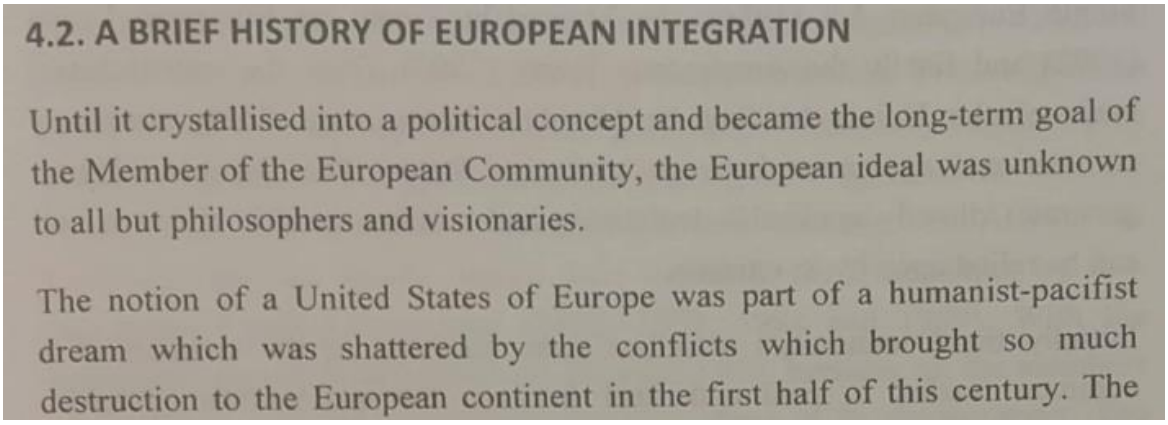

4.2. A BRIEF HISTORY OF EUROPEAN INTEGRATION

Until it crystallised into a political concept and became the long-term goal of the Member of the European Community, the European ideal was unknown to all but philosophers and visionaries.

The notion of a United States of Europe was part of a humanist-pacifist dream which was shattered by the conflicts which brought so much destruction to the European continent in the first half of this century. The

Şekil-5: Avrupa Birliği'nin tarihçesini anlatan metin örneği. (Boztaş, 2012: 51)

5.1. AB Metinlerinde Dil ve Biçem

Avrupa Birliği Başkanlığının hazırladığı AB Mevzuat Çevirisi Rehberi ve Ekleri adlı iki dosyada, bu alanda yapılacak çevirilerde öğrencilerin nasıl dilsel ve biçemsel özellikleri olan metinleri çevirecekleri konusunda oldukça detaylı ve faydalı bilgiler bulunmaktadır. Konuya giriş niteliğinde bir metinden fikir sahibi olan öğrenciler, bu rehberler ile çevirisini yapacakları metin alt türlerini, bu metinlerin kendine özgü dilsel, metinsel ve biçemsel özelliklerini de yine bu rehberlerden öğrenebilir. Biçimsel olarak kaynak metinlerin biçimleri temel alınmakta olduğundan çevirecekleri AB metni hangi türde ve işlevde bir belge ise onun gerektirdiği biçimi aldığından genellikle kaynak biçimlerin korunduğu söylenebilir.

5.2. AB Terimleri/Terminolojisi

Alana ait metinlerin çevirisinde genellikle çevirmen adaylarının veya çevirmenlerin en zor buldukları konu terimlerin doğru karşılanmasıdır. Avrupa Birliği kurumsal yapısı gereği tüm müktesebat ve mevzuatında geçen terimlerde terim birliği yapılması gereken resmi içerikli çevirileri bünyesinde barındırır. Bu noktada AB sözlükleri, TermAB ve diğer AB ile ilgili kaynaklar faydalı olacaktır.

5.3. Kuramsal ve Yöntemsel Öneriler

Avrupa Birliği çok kültürlü ve uluslar üstü yapıda iletişim ortamlarına sahip bir topluluk olduğu için terim ve kavramlarının uluslararasılaştırılması gerekir ve dilsel açıdan nötr bir yapıya sahip olmayan metinlerdir. (Sosoni, 2012: 77) Garzone (2000: 397) kuramsal açıdan bakıldığında genel çeviri kuramlarının hem özel alan çevirisi hem de hukuk çevirisi özellikleri taşıyan AB metinlerinde yetersiz kaldığını ifade eder.

Nida (2003, 142) ise bu kadar çok dil çeşidinin bir arada bulunduğu, bu kadar çeşitli metinlerin çevirisini gerektiren ve bu kadar çeşitli ihtiyaçları olan bir alıcı kitlesi olan bir çeviri türü için tek ve baskın bir kuram modeli önerilemeyeceğini belirtir. AB metinlerinin çevirisi söz konusu olduğunda toplumsal, politik, kültürlerarası ve dilsel çerçevelerdeki konumu oldukça önemlidir(Sosoni, 2012: 81).

Dil çeşitliliğinden dolayı dilsel sınırların belirsiz olduğu söylenebilir. Örneğin "biz" ve "onlar" kimi hangi ülkeleri, kurumları veya şahısları ifade etmektedir? Bir başka örnek metin üzerinde yine lisans programlarında yer alan ders kapsamında ele alınabileceklerden örnek ifadeler için aşağıdaki görsele bakılabilir:

AVRUPA BİRLİĞİ METİNLERİ

4.1 NEGOTIATING FRAMEWORK

Principles governing the negotiations

1. The negotiations will be based on Turkey's own merits and the pace will depend on Turkey's progress in meeting the requirements for membership. The Presidency or the Commission as appropriate will keep the Council fully informed so that the Council can keep the situation under regular review. The Union side, for its part, will decide in due course whether the conditions for the conclusion of negotiations have been met; this will be done on the basis of a report from the Commission confirming the fulfilment by Turkey of the requirements listed in point 6.

Şekil-6: Derste örnek oluşturabilecek çeviri amaçlı çözümlemesi ve çevirisi yapılabilecek bir AB metni örneği (Boztaş, 2012, 41)

Bu metnin çevirisinde AB Rehberine gönderme yapılarak üzerinde durulabilecek bir konu Union ve union arasındaki fark olabilir. "The Union" biçimindeyken Avrupa Birliği "union" olarak yazıldığında ise "birlik, birleşme" gibi çevrilebileceği örneklendirilebilir.

Benzer biçimde metinde geçen"the Commission" ve "the Council" terimlerinin kurumsal bağlamda çevirileri de buna bağlanabilir. Ayrıca "Council of the Europe" ve "European Council" ve bunların çevirileri arasında fark olduğundan bahsedilmelidir. (Rehber: 52)

6. Sonuç

Sonuç olarak, çevirmen adaylarının günlük hayatta çok karşılaşmadıkları bir alan ve metin türlerine sahip bir özel alan çevirisi kapsamında yer alan AB çevirileri kendine özgü dilsel, terminolojik, biçimsel, biçemsel ve metinsel özellikler taşıyan metinlerdir. Lisans programlarında AB Başkanlığının web sitesindeki bilgilerden faydalanıp, çeviri eşgüdüm ofisinde çalışmakta olan çeviri uzmanlarından görüşler, seminer benzeri etkinlikler rica edilebilir. Bu etkinlikler birinci ağızdan ve doğrudan bilgi alımı sağlayacağından oldukça faydalı olabilir.

Uygulamada her adımda önerilen sözlük ve Rehber'i ve eklerini kullanmak yerinde olacaktır. Ayrıca her yıl AB Başkanlığında düzenlenen Genç Çevirmenler Yarışması da bu alanda çeviri yapmayı özendirecek özelliklere sahip bir yarışmadır. Katılımın teşvik edilmesi genç çevirmen adaylarını olumlu motive edebilecek niteliktedir. Bu çalışmada kuramsal ve uygulamalı olarak AB metinlerinin çevirisi ile ilgili neler yapılabileceği ele alınmıştır ve bundan sonra benzer konularda yapılacak çalışmalara ışık tutması ümit edilmektedir.

Kaynakça

[1] Boztaş, İ. *Hukuk çevirisi*. Ankara: Pelikan Yayınevi.

[2] Sosoni, V. 2012. A hybrid translation theory for EU texts. ISSN 2029-7033. *Vertimo Studijos*. 2012. 5.

[3] Garzone G. 2000. Legal translation and functionalist approaches: a contradiction in terms? ASTTI/ ETI, 395–414. <http://www.tradulex.org/Actes2000/Garzone.pdf> [accessed 15-08-2023].

[4] Nida E. 2003. *Fascinated by languages*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins.

[5] TC. Dış İşleri Bakanlığı AB Başkanlığı Web Sayfası www.ab.gov.tr [Erişim: 12.08.2023]

Makale id= 81

Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0002-6853-9219

Evaporatif Terakota Soğutucular

Doç.Dr. Betül Aytepe Serinsu[1]
[1]Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi

Özet: *Teknolojinin yeterli olmadığı, elektriğin zor elde edildiği kırsal bölgelerde insanlar yiyecek ve içeceklerinin bozulmaması için alternatif çözümler bulmuşlardır. Özellikle sıcak iklime sahip az gelişmiş veya gelişmekte olan pek çok farklı bölgelerde, o yörenin kültürel yapısına göre gıdaların daha uzun muhafazası için doğal çareler bulunarak yaşam kolaylaştırılmıştır. Sıcaklığın 40 derece ve üzerine çıktığı Afrika, Hindistan, Suriye gibi çeşitli Ortadoğu ülkelerinin bazı kırsal kesimlerinde buzdolabının kullanılamadığı yerlerde ve fazla enerji harcamadan yiyecek-içeceklerini doğal bir sistemle soğuk tutmayı tercih eden kitlelerde, geleneksel üretim yapılan terakota soğutucular tercih edilebilmektedir. İki farklı terakota form iç içe yerleştirilerek, arasında kalan boşluğa toprak konulması ve sürekli nemli tutulması suretiyle soğutulma eylemi gerçekleştirilmektedir. İç hazneye sebze ve meyve gibi bozulabilen gıdalar yerleştirilmekte olup, serin kalabilmesi için kapak veya ıslak bir bez kapatılarak ürünlerin uzun süre taze kalması, besin değerini kaybetmemesi ve raf ömrünün uzaması sağlanmaktadır. Evaporatif terakotaların bir başka kullanılış biçimi ise doğal klimalardır. Modüler terakotaların içine doldurulan sular, gözenekli yüzeyden rüzgârın etkisiyle buharlaşmakta ve ortamı enerji harcamadan soğutabilmektedir. Terakotalar sanatsal ve işlevsel açıdan pek çok şekilde karşımıza çıkmaktadır. Zararsız bir hammadde olan toprağın fırınlanması sonucu elde edilen gözenekli yapıdaki terakotaların soğutucu özelliklerinin farklı amaçlarla uygulanış biçimlerinin incelemesi bu nitel araştırmanın kapsamını oluşturmaktadır.*

Anahtar Kelimeler: *Evaporatif Soğutucu, Terakota, Geleneksel, Ekoloji, Sürdürülebilirlik*

Evaporative Terracotta Coolers

Abstract: *In rural areas where technology is lacking and electricity is difficult to obtain, people have found alternative solutions to prevent food and beverages from spoiling. Especially in many underdeveloped or developing regions with hot climates, life has been made easier by finding natural remedies to preserve food longer according to the cultural structure of that region. In some rural areas of various Middle Eastern countries such as Africa, India, Syria, where the temperature rises to 40 degrees and above, where refrigerators cannot be used and the masses prefer to keep their food and beverages cold with a natural system without spending much energy, traditionally made terracotta coolers can be preferred. Two different terracotta forms are placed inside each other and the cooling effect is achieved by placing soil in the space between them and keeping it constantly moist. Perishable foods such as vegetables and fruits are placed in the inner chamber and covered with a lid or wet cloth to keep the products cool, keeping them fresh for a long time, preventing them from losing their nutritional value and extending their shelf life. Another way to use evaporative terracotta is as a natural air conditioner. Water filled into the modular terracotta evaporates from the porous surface with the action of the wind, cooling the environment without using energy. Terracotta can be seen in many artistic and functional forms. The porous structure obtained as a result of the firing of soil, which is a harmless raw material.*

Keywords: *Evaporative Cooler, Terracotta, Traditional, Ecology, Sustainability*

1. GİRİŞ

Toprak denilince ilk akla gelen, üzerinde yaşanılan, hayatın devam ettiği ve medeniyete tanıklık eden alandır. Geçmişten günümüze tüm medeniyetler bir önceki medeniyetten etkilenerek kendi kültürel sentezini oluşturur. Topraktan yapılmış kap-kacak-çanak-çömlek gibi kullanım eşyaları bu yansımanın bir parçası olup Anadolu'da ilk yapılan çömleklerin 'Neolitik' döneme yani yaklaşık M.Ö. 7000'li yıllara dayandığı bilinmektedir. Antik dönemden günümüze aralıksız kullanılan terakotalar, her dönemde kendi

kültürünü bir sonraki kuşağa taşıyabilen nadir geleneksel eşyalardır. Tarih boyunca kullanıldığı her dönemde; kil tabletlerde, dini inanışlardaki ritüelde, günlük mutfak kullanım eşyalarında, ocaklarda, rölyeflerde, heykellerde olmak üzere her zaman her medeniyette var olan, değerini yitirmeyen ve tarihe tanıklık eden nesneler olarak yaşamın içinde yer alan önemli buluntular arasındadır.

Terakota, düşük derecede pişen, muhtevasında kırmızı demir oksidin zengin olduğu kahverengi, turuncu, kiremit kırmızısı gibi pek çok renk tonuna sahip bir toprak çeşididir. Kırmızı toprak suyla karıştırılıp, belli bir kıvama geldikten sonra yoğurularak plastik bir özelliğe sahip olur böylece şekillendirilmesi kolaylaşır. Kontrollü kurutma sürecinin ardından yaklaşık 700-1100 santigrat pişme derecesi aralığında fırınlanmaktadır. Çıkarılan kil yataklarına göre, killerin pişme derece aralığı değişebilmektedir. Sırlanmayan terakotalar gözenekli, nefes alabilen özelliğe sahip olması nedeniyle; sağlıklı, çevreye ve doğaya dost, hijyenik, atık duruma geldiğinde zamanla doğada çözünerek çevreye toksik içerik bırakmayan pek çok olumlu özelliklere sahiptir.

Basit bir soğutma yöntemi olan buharlaşmalı soğutma, insan tarihinde uzun bir uygulama kaydına sahiptir. En eskisinin, Mısırlıların pencerelerine ıslatılmış sazlık asarak içeri giren rüzgar aracılığıyla mekanı soğuttukları bilgisidir (Lin ve Chua, 2023:16).

Milattan önce 2500'lü yıllara ait duvar resimlerinde ve kabartmalarında kölelerin, asillerin serinlemesi için su dolu kapların üzerinden yelpaze salladıkları görülmektedir. Evaporatif (sulu klima) soğutma mekanizmalarının binalara uygulanmasının ilk örneklerinin Antik Mısır'da olduğu yapılan kazılardan anlaşılmaktadır (Resim 1). Yine Roma ve Yunan medeniyetlerinde de benzer uygulamalar ile insanların serinledikleri bilinmektedir (Springday, 2018).

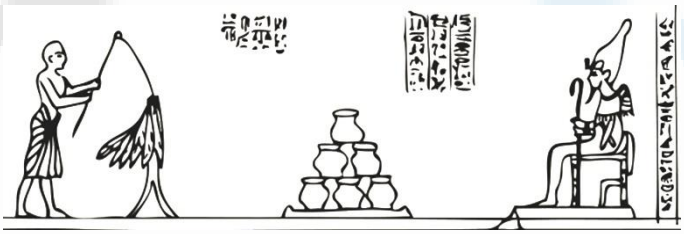

Resim 1. Antik Mısır'da soyluların serinlemesi için evaporatif soğutmayı kullandığını gösteren duvar resmi (Springday, 2018).

En eski soğutma yöntemi olarak karşımıza çıkan evaporatif soğutma, tarih boyunca sıcak ve kuru iklimlerde etkili bir iklimlendirme aracı olarak kullanılagelmiştir. Buhar sıkıştırmalı mekanik soğutma sistemlerine göre bazı dezavantajları olsa da enerji maliyetlerinin artmasıyla, çeşitli projelerde alternatif soğutma sistemi olarak tercih edilebilmektedir. Evaporatif soğutma, suyun buharlaşması sırasında ihtiyaç duyduğu enerjiyi içinde bulunduğu hava akımından alarak havanın soğumasını sağlamaktadır. Buharlaşmalı (evaporatif) soğutmanın direkt ve endirekt olmak üzere iki farklı tipi bulunmaktadır. Evaporatif soğutma sadece insanların bulundukları ortamları soğutmak için değil gıda maddelerinin bozulmadan uzun süre saklanması için de kullanılmıştır. Örneğin, yaz aylarında testi içinde muhafaza edilen suyun soğutulması, tuğla malzeme ile iki parçadan yapılmış ve iki tuğlanın arasına konulan suyun buharlaşmasıyla gıdaların soğuk tutulması sağlanan doğal dolapların kullanım prensibi, evaporatif soğutma ilkesine dayanmaktadır. Bu örnekler sayesinde insanoğlunun 4500 yıllık evaporatif soğutma tecrübesine sahip olduğu ve kullandığı anlaşılmaktadır. Biraz daha yakın zamana bakıldığında, 16. yüzyılda Leonardo da Vinci'nin hava geçişine izin verecek şekilde yapılmış içi delikli bir su çarkının yarısını, suyun içinde kalacak şekilde yerleştirmesiyle havayı evaporatif olarak soğuttuğu, nem seviyesini ölçen ilk higrometreyi icat ettiği görülmektedir. 17. ve 18. yüzyıllarda Pascal, Boyle, Bernoulli, Euler, Pitot ve Chezy gibi bilim adamları akışkanlar mekaniği, fizik ve matematik alanlarındaki çalışmalarıyla evaporatif soğutmanın daha iyi anlaşılmasını sağlamışlardır (Mechanic, 2019).

2. EVAPORATİF TERAKOTA SOĞUTUCULAR

2.1. Evaporatif Terakota Gıda Soğutucuları

Bu tür ilkel soğutucular, elektriğe/buzdolabına sahip olamayan sıcak ve kuru iklimli bölgelerde (özellikle Afrika'nın bazı köylerinde), halkın yiyeceklerini daha uzun süre saklayabilmeleri için tasarlanmış ürünlerdir. Hava sıcaklığı 40 santigrat derece üzerindeyken, terakotaların içi yaklaşık 10 santigrat dereceye kadar düşebilmektedir. Bunun yanı sıra geleneksel yaşamın sürdüğü birçok bölgede, terakota küp veya testilerde saklanan sular belli bir serinlikte kalabildiğinden sıcak iklimlerde kullanmak için tercih edilebilmektedir.

Evaporatif soğutma, buharlaşmanın etkisini doğal bir ısı emici olarak kullanmaktadır. Havadan gelen ısı, suyu buharlaştırmak üzere emilir. Emilen ısı miktarı, buharlaştırılabilen su miktarına bağlıdır (Santamouris ve Asimakopoulos, 1996: 404).

Asırlık bir Hint geleneği olan Matka isimli terakota küplerde içme suları saklanmaktadır. Terakotalara konulan su, yaklaşık 10-14˚C sıcaklıkta serin kalmakta ve aromatik bir tat oluşmaktadır (Resim 2). Çok sıcak olan iklimlerde, terakotaların gözenekli yapısı ile buharlaşma meydana geldiğinden Matka'lardan içilen su ne sıcak ne de çok soğuktur (The Sangyan, 2022).

Resim 2. Matka, Terakota su küpleri, Hindistan (The Sangyan, 2022).

Sıcak hava, içi su dolu gözenekli terakotayla temas ettiğinde, dış yüzey buharlaşmaktadır. Toprağın ısı geçirgenliği az olduğundan su daha kolay soğuyabilmektedir. Resim 3'te suyun nasıl serin kaldığı şematik olarak verilmiştir.

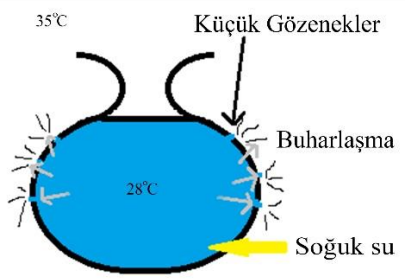

Resim 3. Gözenekli toprak çömlekte suyun serin kalması (Manova, 2019).

Batı, kuzey ve orta Afrika'nın Senegal'den Sudan'a uzanan yarı kurak bölgelerinde birçok küçük ölçekli çiftçi, pazar satıcısı ve aile; sebzeleri depolama ve muhafaza etme konusunda sorun yaşamaktadır. Hasat edilen sebzeler satılmadan veya yenmeden önce bozulma riski taşıyabilmektedir, bu durum çiftçiler/satıcılar için gelir kaybına neden olmaktadır. Sorun, özellikle elektrik şebekesinin yeterli olmadığı alanlarda yaşanmaktadır. Bu nedenle, soğutma konusunda mali veya teknik engellerle karşılaşanlar terakota soğutucuları tercih etmektedir (Adams, 2018).

Evaporatif terakota gıda soğutucusunun hazırlama ve kullanılış süreci Resim 4, 5 ve 6'da yer almaktadır.

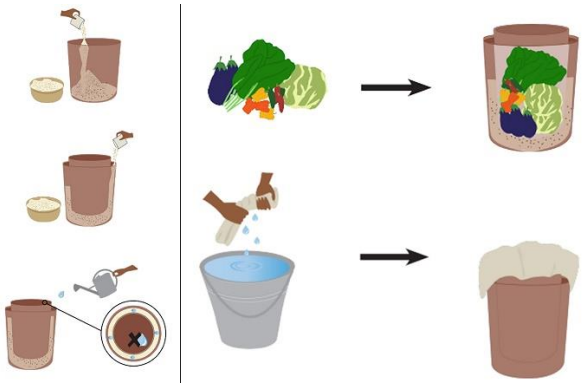

Resim 4. Evaporatif terakota soğutucunun çalışma prensibi (Mit D-Lab).

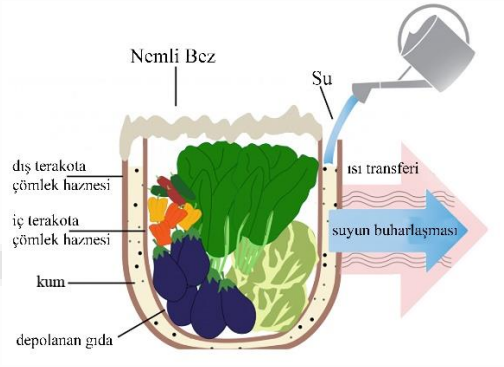

Resim 5. Evaporatif terakota soğutucunun çalışma prensibi (Verploegen ve Mangino, 2021).

Resim 6. Evaporatif terakota soğutucu montajı (Osuch, 2014).

Nijeryalı Mohammed Bah Abba, 1990'ların sonlarında çabuk bozulan gıdaların raf ömrünü günlerden haftalara uzatabilen, geliştirdiği form sistemi sayesinde düşük maliyetli çift cidarlı terakota hazneler (pot in pot) ile sürdürülebilir ve sağlıklı fonksiyonel soğutucular tasarlamıştır. Özellikle elektriksiz köylerde yoğunlukla tercih edilmekte olan evaporatif soğutucuların kullanımı halkın yaşam kalitesini artırarak sağlıklı gıdaya sahip olmayı ve ekonomik açıdan fayda kazandırmayı hedeflemiştir. İki cidar arasına konulan kum sürekli ıslak tutularak, içteki hazneye konulan yiyeceklerde bakteri oluşumu engellenmiştir, gıdalar serin bir ortamda kalarak hijyen sağlanmıştır (Resim 7 a ve b). Bu kullanım prensibinde, içine konulan gıdaların olduğu terakotalar, gölgede bulunmalı ve üzeri ıslak bezle örtülü olmalıdır (Strauss, 2016).

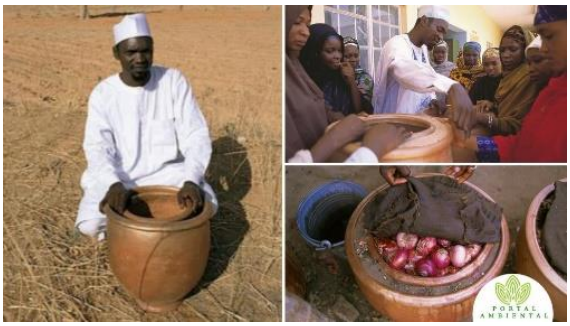

a. Evaporatif terakota soğutucu (Portal Ambiental, 2023).

b. Tuğla soğutucu (Adams, 2018).

Resim 7. Küp ve Tuğla ile evaporatif terakota soğutucular.

Arapça'da kil çömlek anlamına gelen Zeer'ler buharlaşmalı doğal soğutuculardır, gölgeli ve havadar bir yere yerleştirildiğinde, dışarıya çıkan su molekülleri buharlaşarak yüzeyi soğutmaktadır. İşleyişinde su, soğutucu görevi görürken, yoğuşmayı doğa sağlamaktadır. Bu duruma bağlı olarak içine konulan sebze, meyveler birkaç hafta taze tutulabilmektedir (Resim 8).

Resim 8. Evaporatif terakota soğutucunun kullanımına daiR verilen eğitim (Verploegen, 2018).

Sağlık sektöründe ilaçları saklamak için de çift cidarlı terakotalar tercih edilebilmektedir. Hindistan'da bir ilaç firması, insülinin bir kez kullanıldığında oda sıcaklığında 4 hafta veya 4-8°C'de buzdolabında 3 ay saklanabildiğini ancak elektriği olmayan sıcak iklimlerde buzdolabı yoksa çift kap yöntemi kullanılarak terakotalarda saklanabileceğini Hindistan Pediatri Akademisi önermiştir (Bhattacharyya, 2022), (Resim 9).

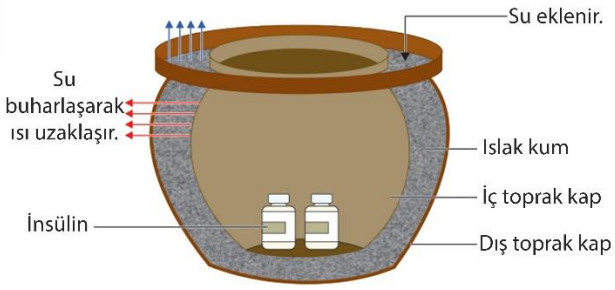

Resim 9. Evaporatif terakota soğutucuda ilaç muhafazası (Bhattacharyya, S, 2022).

Bir başka evaporatif terakota soğutucu tasarımı ise Hindistanlı çömlekçi M. Sivasamy tarafından üretilmiştir. Sivasamy'nin tasarımında dış hazne olan küpün içi suyla dolmaktadır ve su azaldıkça yandan ilave edebilmek için bir delik bulunmaktadır. Küpün ağız kısmına tam oturan yine terakotadan

yapılmış tepsi/güveç şeklinde ayrı bir çukur form daha vardır. Derinliği olan bu hazneye gıdalar yerleştirildikten sonra küpün kapağı kapatılmaktadır Resim 10).

Adını terakota buzdolabı koyduğu ürününde, iki cidar arasına kum konulmadan sadece su doldurularak soğutucu özellik kazandıran Sivasamy, zaten var olan bir tasarımı değiştirerek kendi fikirleri doğrultusunda yeniden projelendirdiğini belirtmektedir (Kannadasan, 2022).

Resim 10. Terakota buzdolabı, M. Sivasamy (The Hindu, 2022).

Tüflerin oyulmasıyla veya mağara, kayalardan oluşan doğal soğutma alanlarında uzun süreli gıda saklama yapılabilmektedir. Terakota soğutucular, toprağa gömülerek veya doğal kayaların içine yerleştirilerek saklanırsa, yıl boyunca yiyecekler taze kalabilmektedir (Resim 11).

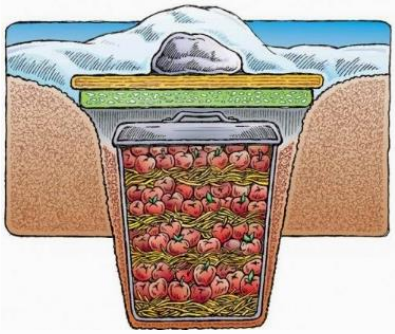

Resim 11. Toprağa gömülerek saklanan evaporatif terakota soğutucu (Küçükaslan, 2015).

2.2. Evaporatif Terakota Klimalar

Sıcak iklimlerde klima kullanımının artması, enerji maliyetini de yükseltmektedir. Geçmiş dönemlerde yaşayan insanlar bir takım geleneksel soğutma sistemleri tasarlayarak sıcaktan korunmayı başarmışlardır. Mısır ile Filistin mimarisinden ve geleneksel soğutma çözümlerinden ilham alarak mimari yapılara çağdaş bir soğutma sistemi geliştiren Yael Issacharov, elektriksiz soğutma sağlayan terakota klimalar tasarlamıştır. Geleneksel rölyef dekorlarından yola çıkarak tasarladığı modüller/paneller, duvara asılarak veya seperatör olarak düzenlenebilmektedir. Böylece mimari yapıya hem estetik bir karakter katmakta hem de fonksiyonel özellik kazandırmaktadır. Her bir panelin içinin boş olması ve birbirine olan bağlantısı ile su, iç kısımda dolaşım sağlamaktadır. Sırsız topraktan üretilmesi ile su, gözenekli terakota modüllerden buharlaşarak damlacık şeklinde dışarıya çıkmaktadır (Resim 12). Böylece, mekân hiçbir enerji harcamadan doğal yolla soğumaya ve aynı zamanda nemlenmeye başlamaktadır.

Sarang Sheth, Nave Klima Sistemi adıyla bu tasarımın, 2022 yılı A Tasarım Ödülü aldığını belirtmektedir. Ayrıca, geleneksel teknolojinin metro istasyonlarında ve küçük apartman dairelerinde düşük teknolojili soğutucu-nemlendiricilerde uygulandığını ifade etmektedir (Sheth, 2022).

Resim 12. Modüler terakota klima, Alçı Kalıp ve Döküm, Nave klima sistemi, Yael Issacharov, (Issacharov, 2022).

Bu fikre yakın bir başka proje ise bir metro istasyonu için planlanmıştır. Metro istasyonlarının düşük enerji tüketimi ile soğutulmasını hedefleyen Intsui Design firması, terakota kiremit sistemlerinin arasından geçen su kanalları tasarlamıştır. Modüler birimlerin işlevselliği, enerji tüketiminin az oluşu, doğal malzemeden üretilmesi sayesinde 2021 yılında tasarım ödülüne aday gösterilmiştir. Terracotta Valley Wind isimli projede; geri kazanılmış su ile buharlaşmalı soğutma yapılması ve metro istasyonlarını eşit şekilde soğutmak için hareket eden trenin rüzgâr enerjisinden faydalanılması amaçlanmıştır (Resim 13).

Modüllerin içinden geçen su buharlaşmakta ve soğutulmuş havayı sirküle ederek, metrodaki trenlerin istasyona geliş-gidiş hareketleri sayesinde ortaya çıkan serbest enerji kullanılmaktadır. Trenler, tıpkı bir körük pompasının yapacağı işlevi, hareket ederken soğuk havayı etrafa dağıtarak yerine getirmektedir. Trenin periyodik hareketi, Terracotta Valley Wind'in elektrik ihtiyacını tamamen ortadan kaldırarak, enerji gerektirmeyen ve sıfır kirlilik yayan uygun maliyetli bir çözüm haline getirmektedir. Ayrıca baştan beri geri kazanılmış su, kullanılmaya devam edilerek sürdürülebilirlik her açıdan değerlendirilmektedir (Sheth, 2022).

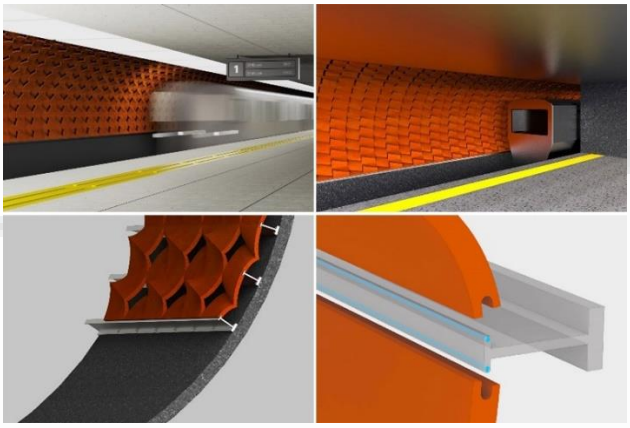

Resim 13. Modüler terakota klima, Terracotta Valley Wind projesi, Intsui design (Sheth, 2022).

3. SONUÇ

Tasarımcı ve sanatçılar, farklı disiplinlerden destek alarak bilim-sanat-teknoloji-estetik gibi çok yönlü araştırmaların harmanlanmasıyla ayrıca kültürün, aracı bir güç olması sayesinde etkili projeler üretebilmektedir. Doğayla dost projeler geliştirildikçe, ekolojik sürdürülebilirliğe, sosyal sorumluluğa, ekonomik açıdan olumlu yaklaşımlara önemli katkılar sağlanmış olacaktır.

Terakotalar pişmiş toprak malzeme ile üretildiğinden yalın olarak kullanılabilen sağlıklı eşyalarıdır. Evaporatif terakota soğutucular yiyeceklerin bozulmadan korunmasını, içine konulan gıda veya sıvının serin kalmasını sağlayarak özellikle kırsal bölgelerde yaşayan insanlara faydalı hale gelen kullanım eşyaları olarak tercih edilmektedir. Bunun yanı sıra, günümüzde gelenekselliğin devam ettiği terakota üretimi gerçekleşen çeşitli bölgelerde, elektrik/buzdolabı olsa dahi terakota kap kacaklar peynir saklamak, yoğurt mayalamak, suyu serin tutmak gibi pek çok açıdan kullanılmaya devam edilmektedir.

Talep arttıkça yerel çanak-çömlek endüstrisine ve üreticilerine katkı sağlamaktadır. Sürdürülebilirlikle birlikte çevreyle dost faydalı tasarımların benimsenmesi sayesinde geniş çaplı çok yönlü olumlu kazanımlar elde edilebilmektedir. Kırsal bölgelerde tercih edilen bu doğal soğutucular, israfın azalmasına, enerji tasarrufu ile ekonomikliğe ve çevreci bir yaklaşıma katkı sağlamaktadır.

Evaporatif terakota klima tasarımları, geleneksel anlayıştan yola çıkılarak çağdaş yorumlarla pek çok tasarımcı tarafından yeniden uygulanmaktadır. Kaynakların en iyi şekilde kullanılması ile sürdürülebilirliği öne çıkarmak ihtiyaç ve gereklilik haline gelmiştir. Faydalı ürün projelerinin artarak geliştirilmesinin gelecek dönemlerde daha da yaygınlaşacağı düşünülmektedir. Tasarruflu ve sağlıklı ürünlerin her geçen gün bireyler tarafından tercih edildiğini bunun yanı sıra yaşadığımız çevreye duyarlılığın arttığını, doğal yaşama yeniden dönüşün başladığını günümüzde görmekteyiz.

KAYNAKÇA

[1] ADAMS, N. (2018, 20 Haziran). "MIT researchers release evaluation of low-cost cooling devices in Mali", Mit News. https://news.mit.edu/2018/mit-d-lab-cite-evaluation-low-cost-evaporative-cooling-devices-mali-0620, 18.02.2023

[2] BHATTACHARYYA, S. (2022), "Standard Treatment Guıdelines 2022", Diabetes Mellitus, https://iapindia.org/pdf/Ch-022-STG-Diabetes-Mellitus.pdf,

[3] ISSACHAROV, Y. [@yael.issacharov]. (2022). "NAVE". Instagram. https://www.instagram.com/yyael.is/, 27.06.2023.

[4] KANNADASAN, A. (2022, 8 Nisan). "Coimbatore potter creates an earthen refrigerator to store vegetables", The Hindu, https://www.thehindu.com/life-and-style/coimbatore-potter-creates-an-earthen-refrigerator-to-store-vegetables/article65292222.ece, 15.05.2023.

[5] KÜÇÜKASLAN, E. (2015). "Gıdaları Yıl Boyunca Saklama Teknikleri", Ziraat, https://ziraatyapma.blogspot.com/2014/05/gdalar-yl-boyunca-saklama-teknikleri.html, 19.05.2023.

[6] LIN, J. ve CHUA, K. J. (2023). *Indirect Dew-Point Evaporative Cooling: Principles and Applications.* Springer. http://doi.org/10.1007/978-3-031-30758-4

[7] MANOVA. (2019, 22 Haziran). "Why is the water in the earthen pot cool?", https://www.learnmoredeeply.com/why-is-the-water-in-the-earthen-pot-cool, 24.05.2023.

[8] MIT D-LAB. "Evaporative Cooling for Fruit & Vegetable Storage", Ziraat https://d-lab.mit.edu/sites/default/files/inline-files/Assembly%20guide_English_reader_Final_0.pdf, 18.02.2023.

[9] MECHANIC (2019, 11 Kasım). "Tarihte Hvac -Evaporatif Soğutma", https://www.mechanic.com.tr/tarihte-hvac-evaporatif-sogutma/, 18.01.2023.

[10] OSUCH, J. (2014). "Off-grid Refrigeration With The Zeer Pot", Seed to Pantery School, https://seedtopantryschool.com/grid-refrigeration-zeer-pot/, 10.04.2023.

[11] PORTAL AMBIENTAL (2021, 28 Nisan). "Profesor Nigeriano Enseña A Hacer Una Nevera Que No Necesita Energía Para Funcionar", https://portal-ambiental.com/ecologia/profesor-nigeriano-ensena-a-hacer-una-nevera-que-no-necesita-energia-para-funcionar/, 15.04.2023.

[12] SANTAMOURIS, M. ve ASİMAKOPOULOS, D. (1996). Passive Cooling of Buildings, Earthscan, Newyork.

[13] SHETH, S. (2021, 4 Nisan). "Water-Cooled Terracotta Tiles Provide Natural Cooling To Subway Stations During The Summer", Yanko Design, https://www.yankodesign.com/2021/04/04/water-cooled-terracotta-tiles-provide-natural-cooling-to-subway-stations-during-the-summer/, 22.06.2023.

[14] SHETH, S. (2022, 22 Eylül). "Natural Energy-Free Air Conditioner Uses The Cooling Properties Of Terracotta To Regulate Temperatures", Yanko Design,

https://www.yankodesign.com/2022/09/22/natural-energy-free-air-conditioner-uses-the-cooling-properties-of-terracotta-to-regulate-temperatures/, 21.06.2023.

[15] SPRINGDAY. (2018, 23 Nisan). "Evaporatif Soğutma Teknolojisinin Tarihi", https://springday.com.tr/evaporatif-sogutma/, 11.01.2023.

[16] STRAUSS, G. (2016). "No Electricity? A Low-Tech System Keeps Things Chilled", National Geographic, https://www.nationalgeographic.com/science/article/mohammed-bah-abba-explorer-moments-cooling-technology-helping-Africans, 10.04.2023.

[17] THE HINDU (2022, 14 Nisan). "No power, clay fridge to store vegetables" [Video]. Youtube. No power, clay fridge to store vegetables, 15.05.2023.

[18] THE SANGYAN [@thesangyan]. (2022, 2 Kasım). #IndiaWaterWeek #IWW2022 #WaterSecurity #SustainableDevelopment #LeaveNoOneBehind [Tweet]. Twitter. https://twitter.com/thesangyan/status/1587865112836440064/photo/1, 15.02.2023.

[19] VERPLOEGEN, E. ve MANGINO, M. (2021, 30 Mart). "Clay Pot Coolers: Keep Produce Fresh Without Electricity", Engineering for Change, https://www.engineeringforchange.org/news/clay-pot-coolers-keep-produce-fresh-without-electricity/, 07.04.2023.

[20] VERPLOEGEN, E. (2018). "Clay Pot Coolers", Mitd-Lab. https://d-lab.mit.edu/research/evaporative-cooling-vegetable-preservation/clay-pot-coolers, 07.04.2023.

Makale id= 143

Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0002-1064-3750

2023 Prag Quadrennial'i Öğrenci Bölümü ve Performans Mekânı Tasarımında Yeni Yaklaşımlar

Dr. Öğretim Üyesi Lütfiye Başak Özdoğan[1]
[1]MSGSU

Özet: *Çek Cumhuriyeti'nde 1967 yılından beri dört yılda bir gerçekleşen ve uluslararası bir etkinlik olan Prag Quadrinalli bu yılda önemli sayıda ülkenin katılımı ile gerçekleşti. Tiyatro ve operada sahne/kostüm tasarımı ve tiyatro mimarisi üzerine dünyadaki gelişmelerin ve yeni yaklaşımların takip edilebildiği sergileme son birkaç buluşmadır izleyiciyi ve bu alanda üreten sanatçı, tasarımcı, öğrenci ve akademisyenleri performans tasarımı ve skenografi üzerine düşünmeye davet ediyor. Değişen dünyanın sahne sanatlarına ve tasarım anlayışına olan yaklaşımını disiplinler arası ve tasarımcının yaratımına odaklı düşünmemizi sağlayan ekinlikte bu yıl ''Nadir'' konsepti çerçevesinde üretilen işler sergilendi. Geçtiğimiz pandemi süreci ardından alışkanlıklar, mekân, iletişim, mesafe, duyular ve karşılaşmaları içeren başlıklar çerçevesinde yaratıcılık alanları araştırıldı. Ulusal ve okullar olarak iki bölümden oluşan sergilemenin profesyonel kısmı dünyadaki pek çok tasarımcının çalışmalarına ayrılırken okullar kısmı öğrencilerin kendi kültürlerini ve yerel kimliklerini düşünerek hazırlamaları beklenen açık alanlarda düzenlendi. Sunulacak bildiri ile Türkiye'deki sahne tasarımcıları ve bu alanda eğitim veren okulların 1999 yılından katıldığı ve mesleki olarak çok önemli deneyimler edinilen etkinliğin bu yıl nasıl ele alındığı aktarılacak ve eğitime katkıları anlatılacaktır.*

Anahtar Kelimeler: *Performans Tasarımı, Sahne, Skenografi*

New Approaches To 2023 Prague Quadrennial Student Department and Performance Space

Abstract: *Organized in Czech Republic once in every four years since 1967, The Prague Quadrennial, which is an international event, took place with the participation of many countries this year as well.The exhibition where the developments and approaches on stage/costume design and theatre architecture in theatre and opera around the world can be followed has invited viewers as well as designers, students and academicians producing in this field to reflect on performance design and scenography since 2011.In the event where new suggestions for interdisciplinary approaches in performing arts and the interaction between the designer's creation process and the viewer can be witnessed, works that are created under the theme 'RARE' were exhibited this year.The effect of the changes that came after the pandemic period on habits, places, communication, distances, senses and encounters were studied.The exhibition consisted of two sections: the National Section, the professional section which is reserved for the works of many designers in the world, and the Schools Section, open spaces where students were asked to create arrangements in consideration of their culture and local identities.With the prepared notice, the trace of Turkey's participation in this event will be laid chronologically and how the Students' Section of the Quadrennial is approached in general will be explained based on personal observations.*

Keywords: *Prag Quadrennial, Scenography, Stage, Performance Design*

Prag Quadrennial'iNedir?

Prag Quadrennial'iÇek Cumhuriyeti'nin Prag şehrinde Kültür Bakanlığı ve Tiyatro Enstitüsü desteğiyle 1967 yılından beri dört yılda bir gerçekleşen ve sahne sanatları alanında dekor, kostüm, scenography (senografi) ve performans tasarımına dair yapılan en kapsamlı sergilerinden biridir. Başladığı yıllardan itibaren dünyanın pek çok ülkesini temsilen katılan sanatçıların yer aldığı etkinlik, tiyatro ve operada yapılan tasarımların yanı sıra tematik bölüm altında tiyatro mimarisine yönelik önerileri de içerir. İki

hafta süren festivalin ilk yıllardaki içeriği; sahneye yönelik tüm disiplinlerde dekor, kostüm, ışık ve objeleri tasarlayan kişilerin yönetmen ve oyuncuyla birlikte sahnelemenin yaratıcı ortağı olduğunu görünür hale getirmek ve tasarımın yaratım sürecinde oluşan çizim, eskiz, maket, kostüm gibi her türlü malzemenin kendi başına bir sanat değeri olarak izleyiciye aktarılmasını sağlamaktır. Aynı zamanda açıldığı ilk yıldan itibaren tiyatro ve sahne tasarımı eğitimi veren okulların ziyareti yapılmış, belgeseller gösterilmiş ve sempozyumlar dahilinde mesleki konular tartışılmıştır. İlerleyen dönemlerde bu içerik genişleyerek etkinlik içinde atölye, konferans, söyleşi ve performansların olduğu ve katılımcıları arasında profesyonel tasarımcılar, mimarlar, sanatçılarla birlikte öğrenci, akademisyen, teorisyenlerin de yer aldığı ve çağdaş sanatın sergileme çeşitleriyle ifade bulan bir platforma dönüşmüştür.

Her dört yılda bir değişen PQ küratörünün belirlediği başlık, küratöryel bir metin eşliğinde en az bir yıl öncesinden ilan edilir. Katılımcılar duyurulan takvim içinde başvuruda bulunmak ve kendilerini temsil edecek ülke küratörlerini bildirmek durumundadır. Etkinlikte yer alan özel temalı sergiler, atölye ve performans alanları dışında ulusal ve okullar bölümünde her ülkeye belirli bir metrekare ayrılır. Sergi komiteleri tarafından katılımcıların mekâna nasıl yerleşeceklerine dair bilgiler ve teknik ihtiyaçlar tespit edilerek tüm organizasyon planlanır. Her ülke bu konuda belirlenen miktarlarda ödeme yaparak sergi mekânlarını ve malzemeleri kiralar. Her türlü transport, ulaşım ve konaklama katılımcılar tarafından sağlanır. Her serginin sonucu en iyi hazırlanan ülkeye Altın Triga ödülü verilir.

Sergi çoğunlukla Výstaviště'de bulunan ve 1891'de inşa edilmiş Endüstri Sarayı'nda gerçekleşmiştir.2011'den itibaren ise kentin birçok yerinde sergi mekânları oluşturularak izleyiciye yeni deneyimler sunulur ve bu sayede tiyatrodaki klasik sahne mekânı ve mimarisine alternatif düşünceler geliştirilir. Quadrennial'in bir diğer önemli katkısı da her yıl sergi üzerine hazırlanan kataloglar ve bu alanda hazırlanan kitapların bir arada görülebileceği yayınlar bölümüdür. 1967 yılından itibaren oluşturulmuş fotoğraf arşivleri ve bilgiler hem etkinliğin web sayfasında hem de basılı katalog halinde mevcuttur. Ayrıca atölye çalışmaları çevresinde düzenlenen söyleşi ve paneller bu konuda mesleki görüş ve bilgi paylaşımına yönelik çok önemli katkılardır.

2011'de o güne dek olagelen Uluslararası Senografi ve Tiyatro Mimarisi başlığı küratör Sodja Lotar'ın duyurusuyla ''Prag Quadrenniali Performans Tasarımı ve Mekânı'' olarak değiştirilir. Bu değişiklikle dünyadaki siyasi ve ekonomik koşulların da izdüşümüyle dönüşen gösteri olgusuna, mekân, seyirci, performans ve tasarım konularında yeni yaklaşımlar ve deneyimler getiren bir bakış açısı kazandırılır. Tasarımcının yaratıcılık alanı sınırlarından ve kalıplaşmış tanımlarından özgürleştirilerek mekân, uzam, beden, ışık, sesle bütünleşen felsefi ve disiplinler arası bir olanağa ulaşır. Bu yıl festivalin sanat yönetmenliği görevini üstlenen Markéta Fantováve ve ekibinin web sitesinde kaleme aldıkları PQ hakkında bölümünde sergilemenin içeriği ve önceki yıllara göre değişimi net bir şekilde ifade edilmiştir.

''1960'ların sonlarında PQ' nun başlangıcından milenyumun dönüşüne kadar, maket sergileri, tasarım eskizleri ve sahnelemedeki uluslararası gelişmeleri sunan performans fotoğrafları, PQ Sergilerinin merkezinde yer aldı. Bu formatlar, zihinleri haritalandıran ve yaratıcılarının hayal gücüne kapı açan mükemmel kaynaklar olmaya devam ediyor. Öte yandan, bu biçimler yaratıcı sürecin ve performatif sanat eserinin yalnızca bir bölümünü yakalar: maketler, çizimler ve fotoğraflar bazen bize performansın ortamı, koşulları, duyguları ve genel atmosferi hakkında çok az şey söyler. Doğal olarak, senografiyi izleyicinin katılımı da dâhil olmak üzere tüm bölümlerini içeren orijinal biçiminde sunmanın tek yolu, onu canlı olarak deneyimlemek veya eylem halinde sunmaktır. 2003'ten bu yana, giderek daha fazla sayıda ülke, performatif öğeler içeren, izleyiciyi yeni hayali alanlara çeken ve izleyicileri aktif katılımcılara dönüştüren sergiler getiriyor. Bu dürtülerden hareketle ana sergiler etrafında yavaş yavaş ortaya çıkan festivalin boyutu ve popüleritesi arttı. Bu gelişmelerin her ikisi de PQ'yu diğer sanat mesleklerine açtı ve performans tasarımının/senografisininçok disiplinli doğasını gösterdi.'' (Fantova vd.,2023)

2019'da PQ, sergiler, söyleşiler, atölye çalışmaları ve performanslardan oluşan bölümleriyle 106 ülkeden 8.005 profesyonel, öğrenci ve diğer aktif katılımcıyı ağırlayarak 70.000 izleyiciye ulaşır.08-18 Haziran 2023 tarihlerinde gerçekleşen ve 59 ülkenin katıldığı 15. PQ festivalini ise 11.000 'e yakın kişi ziyaret etti. Ulusal bölümde Kıbrıs, öğrenci bölümünde ise Lübnan bu yılki ödülün sahibi oldu.(Petrová P.,2023)

Prag Quadrennial Tarihçe

1959 yapılan Bienal de São Paulo (Görsel Sanatlar Bienali) sırasında, FrantišekTröster tarafından 1914-1959 döneminde Çek ve Slovak sahne tasarımı ve tiyatro mimarisinin gelişimi üzerine tasarlanan özel bir serginin hazırlanması üzerine bu konudaki ilk adım atılır. Serginin sonucu Çekoslovakya için bir altın madalya olur. Sonraki üç Bienal boyunca **serginin devam eden başarısı, Prag'da her dört yılda bir Avrupa'da uluslararası bir sahne tasarımı sergisine ev sahipliği yapılmasına yol açar.** 1967'deki prömiyerinden bu yana, uluslararası düzeyde düzenli bir sergi olarak dört yılda bir tekrarlanır ve ismi **PQ** olarak bilinmektedir.

1967-71 sergilerinde yalnızca ulusal bölümlerde profesyoneller yer alırken 1975 yılında Okullar Bölümü tematik alanı ilk kez düzenlenecek ve 1979 yılında okullar bölümü kalıcı hale gelecektir. 1979 yılının tematik bölümü kukla üzerinedir. 1983 yılında Çekoslovakya özel bir sergileme olmaktan çıkar ve genel sergilemenin içinde olma kararı alır ve genel olarak sergileme biçimleri enstalasyona dönüşür. 2003 yılı öncesinde genellikle ulusal bölümde profesyonel tiyatroların ve tasarımcıların mesleki gelişimi ve yaklaşımları üzerine işler ön plandayken 2003 yılından itibaren okullar kısmı canlanacaktır. Bu sayede sahne tasarımı eğitimi veren okulların dünyadaki değişimle ilgili aktif bir düşünür olarak sergide yer alması ve PQ aracılığıyla yeni bakış açıları kazanmaları hedeflenecektir. 2003''te PQ'nun sadece bir sergi değil ortak bir düşünme ve buluşma alanı olduğuna dikkat çekilir. Dikkat çeken etkinliklerden bir diğeri de öğrencilere yönelik olan ve OISTAT (Uluslararası Senografi, Tiyatro Mimarları ve Teknisyenleri Örgütü) ile PQ iş birliğiyle yapılan Scenofest bölümüdür. 2007'de bu kısım ana bölümlerden biri haline gelir. 2007'de PQ küratörü Prof. Arnold Aranson olur ve ülkelerden küratörlerinden kendilerinin belirleyeceği bir tema istenir. Canlı performans ve etkinlikler ana bölümün parçası olur. 2011'de genel yönelim performans tasarımı üzerinedir. 2015 senografinin diğer görsel sanatlarla ilişkisi araştırılır ve bu yıldan itibaren tüm katılımcılar dünyanın içinde olduğu sosyal, kültürel ve politik olaylara kişisel perspektifleri yönünde üretmeye davet edilir. 2015 yılında *SharedSpace* projesi kapsamında üretilen projeler, mekâna özgü gösteriler ve performanslar şeklinde şehrin birçok kapalı ve açık alanında gerçekleşir.(Gabrielvova J.,18-23)

2019 yılında ise serginin genel teması PQ' da verilen büyük ödülü temsil eden Altın Triga heykelciğindeki 3 atı temsilen Hayal Gücü, Dönüşüm ve Hafızadır.

Türkiye'nin PQ'ya Katılımı

Türkiye ilk kez sahne tasarımcısı Evcimen Perçin öncülüğünde toplanan bir ekibin 1999 yılında yapılan PQ ziyareti ardından alınan kararla 2003 yılında MSGSU Güzel Sanatlar Fakültesi Sahne Dekorları ve Kostümü Bölümü öncülüğünde Quadrennial'e katılır. Evcimen Perçin 1976 yılında Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Sahne ve Görüntü Sanatları Bölümü mezuniyetinin ardından 1977 yılında Ankara Radyo ve Televizyonu ve 1978 yılında İstanbul Radyo Televizyonu'nda sahne tasarımcısı olur. Bu kurumda baş dekoratörlük unvanı alarak yöneticilik yapar. 1991 yılında Boğaziçi Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü'nden *Bizans Konstantinopolis'inin Kentsel Biçimi Üzerine Bir İnceleme* başlıklı teziyle mezun olur. İstanbul'da Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nde sinema ve televizyon için set tasarımı üzerine dersler verir. 2003 yılından başlayarak yürütülen PQ Türkiye katılımlarında önemli rol oynar ve 2007 ile 2015 yıllarında Türkiye Ulusal Bölümü'nün küratörü olur. Birçok ülkede yaptığı mesleki araştırmalar sonucu 2003 yılında OISTAT Türkiye Merkezi'nin kurucusu ve OISTAT Eğitim Komisyonu'nun aktif bir üyesi olur. 2003 yılında Türkiye'de ilk defa oluşturulan Sahne Tasarımcıları Derneği'nin kuruluşunda yer alır.

2003 yılında serginin başlığı *Dünyanın Labirenti ve Tiyatronun Cenneti* olarak ilan edilir. Bu ilk katılımda ulusal ve okul bölümünün Türkiye Küratörü Prof. Bengi Bugay'dır. Okullar Bölümü tasarım ekibinde MSGSU GSF Sahne Dekorları ve Kostümü Bölümü öğretim üyeleri; Fatma Öztürk, Başak Özdoğan, Çağla Tulukçu, Murat Benan Yıldız, ve Kaya Zeki Koçer yer alır. Yerleştirmede endüstriyel boyutta atık koli kartonlarından oluşturulan panolara yerleştirilmiş öğrenci çalışmalarından oluşan maket, kukla ve çizimler yer alır. ''Scenofest' kapsamında ''Kral Lear'' oyunu üzerine yapılan sunumlarda bugün sahne tasarımı ve kostümü konusunda birçok ödül sahibi olan Tomris Kuzu ve o yıllarda sahne tasarımı eğitimi alan oyuncu Tuğba Büyüküstün katılarak başarı kazanırlar. Ulusal Alanda devlet tiyatrosu ve şehir tiyatrolarının profesyonel dekor ve kostüm tasarımcılarının işlerine ilk kez yer verilir.

Şekil 1: 2003 Okullar Bölümü

Şekil 2: 2003 Okullar Bölümü

2007 yılında Türkiye küratörü ulusal ve mimari alanda Evcimen Perçin'nin yardımcı küratörlük görevi İstanbul Devlet Opera ve Balesi tasarımcılarından Zeki Sarayoğlu ve ve yine aynı kurumdan sahne tasarımcısı Efter Tunç destekleriyle standın tasarım ve uygulaması gerçekleşir.. Okullar Bölümü'nde ise küratör Prof. Bengi Bugay'dır. Tasarım Ekibi; Fatma Öztürk, Başak Özdoğan, Çağla Tulukçu, Nihan Şen, Kaya Koçer ve Pınar Gerçek'tir. Okullar bölümünün tasarım fikri fotoğraf bölümü ile iş birliği içinde gelişir. Çeşitli oyun metinlerindeki önemli karakter ve tiyatro figürlerinin sahne kutuları formunda karakterize edilmesi ve kutunun ön yüzeyine yerleştirilmiş göze denk gelen mercekler aracılığıyla içerideki çizimleri 3 boyutlu algılamamıza yarayan bir tasarım gerçekleştirilir. Bu yıl profesyoneller dalında özel bir sergi olan, ülkeleri temsil eden tek bir tasarımcının seçildiği bölümde Devlet Opera ve Balesi sahne tasarımcısı Yücel Tanyeri'nin işleri yer alır. *Geçmişten Günümüze* başlığı ile sergilenen çalışmalar eşliğinde ilk kez katılınan tiyatro mimarisi bölümüne Ayşe Türemiş'in *19. Yüzyıl İstanbul Tiyatroları* araştırmaları ve Cem Yücel'in çağdaş bir sahne mimarisi örneği olan *Garaj İstanbul* üzerine tanıtımı yer alır.

Şekil 3: 2007 Okullar Bölümü

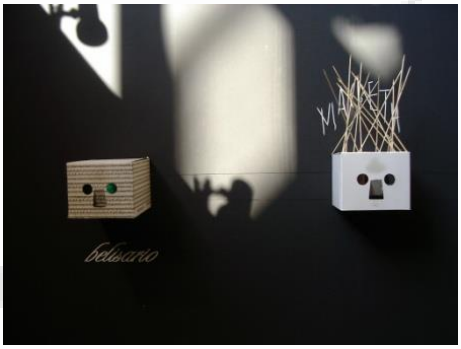

Şekil 4: 2007 Okullar Bölümü

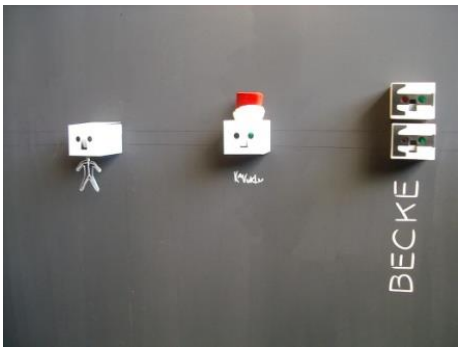

Şekil 5: 2007 Okullar Bölümü

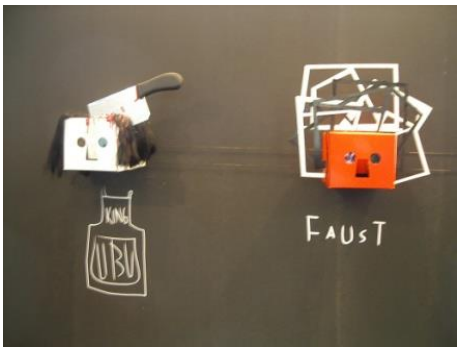

Şekil 6: 2007 Okullar Bölümü

2011 yılında Türkiye Ulusal Bölüm küratörü Ankara Devlet Tiyatroları sahne tasarımcısı ve sahne teknik direktörü Hakan Dündar olur. Pek çok tasarımcının işlerinden oluşan her yere gidebilen sahne temalı vagon enstalasyonu *Orient Express* ile sergiye katılınır. Düzenleme o yıl gençlerin ve çocukların oyları ile ulusal bölüme en iyi sergi tasarımı ödülü kazandırır. Okullar kısmında ise Türkiye'de bulunan sahne tasarımı üzerine eğitim veren okulların öğrenci çalışmaları ilk kez bir arada sergilenir. MSGSU Sahne Dekorları ve Kostümü Bölümü başkanı Prof. Bengi Bugay küratörlüğünde, İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sahne Sanatları Bölümü Sahne Tasarımı Ana Sanat Dalı, Erzurum Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sahne Sanatları Bölümü Sahne Tasarımı Ana sanat Dalı öğrencilerinin çalışmaları tarihi bir at arabası içinde maket, kukla, kostüm ve çizimler olarak sergilenir. Tasarım ekibinde Fatma Öztürk, Başak Özdoğan, Nihan Şen, Kaya Zeki Koçer, Pınar Gerçek ve Deniz Kurdak yer alır.

Şekil 7: 2011 Ulusal Bölüm

Şekil 8: 2011 Ulusal Bölüm

Şekil 9: 2011 Okullar Bölümü

PQ 2015 'in teması Hava, Müzik, Politika olarak belirlenmiştir. SharedSpace projesi kapsamında gerçekleştirilen mekâna özel projeler, gösteriler ve performanslar şehrin teatralliğinin kullanımını önerir. Tiyatro insanların bir araya geldiği ve önemli sosyo-politik ilişkilerin yaratıldığı bir yerdir. SharedSpace teması ile senografinin sosyal işlevine dikkat çekerek, paylaşmak, ilişkilendirmek ve aynı zamanda çatışma içinde olmak için bir alan sağlanır. Senografi için yapılanların nasıl yapıldığından çok neden yapıldığı ile ilişkilenerek tasarımın etkisi, gücü ve izleyiciye performatif deneyimin nasıl kazandırılabileceği ile ilgilenilir. 2015 yılında Türkiye küratörü yeniden Evcimen Perçin olur ve ulusal bölümde o yıl kapalı bulunan ve yıkılan İstanbul Atatürk Kültür Merkezi'ne saygı duruşu niteliğinde bir sergi düzenlenerek bu kurumda çalışmış birçok profesyonel tasarımcıya sergide yer verilir. Sergi öncesi hazırlık sürrecinde Nihan Şen DAMU'da *Özgürlük Alanları ve Protestonun Sahnesi* başlıklı bir bildiri sunar. Öğrenci Bölümü Küratörü ise MSGSU Güzel Sanatlar Fakültesi Sahne Dekorları ve Kostümü Bölümü Başkanı Prof. Refika Tarcan'dır. Tarcan'ın tasarımı ile katılınan sergide yürütücü ekip öğretim üyeleri; Murat Benan Yıldız, Kaya Zeki Koçer, Süreyya Temel ve Selim Cinisli'dir. Müzik teması

üzerine hazırlanan odada portenin sol anahtarı ve ölçüsü yerine sessizliğe gömülü beyaz notalar gibi düşünülen öğrenci çalışmaları yer alır. AKM'nin kapalı olup İstanbul'un pek çok yerinde çoğalan inşaat gürültülerinin kentin kimliğini yansıtan seslerini yok etmesine atıfta bulunulur. Öğrenci bölümü Kafka Evi'nde gerçekleşir ve burada Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi, Erzurum Atatürk Üniversitesi öğrenci çalışmaları birarada yer alır.

Şekil 10: 2011 Evcimen Perçin

Şekil 11: 2011 Okullar Bölümü

Şekil 12: 2011 Okullar Bölümü

2019 yılında Türkiye küratörü ve ulusal bölümün tasarımcısı Hakan Dündar'dır. Profeyonel alanda birçok tasarımcının işi karekod okuma yöntemi ile takip edilebilen bir enstelasyon içinde yer alır. Okullar Bölümü Küratörü ise Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sahne Sanatları Ana Sanat Dalı Öğr. Üyesi ve sahne tasarımcı Selim Cinisli tarafından tasarlanır. MSGSU, Atatürk Üniversitesi ve İzmit Kocaeli Üniversitesi Sahne Sanatları Bölümü öğrencilerinin işleri yer alır. Serginin konsepti quadreinalin ödülü Altın Triga'nın üç figüründe görülen döngüselliğe ithafen *Hayal Gücü, Dönüşüm ve Bellek'*tir. Tüm ülkeler kendi yaratıcılıklarını ortaya koyma konusunda serbest bırakılmış ve ortak bir başlığa zorlanmamıştır fakat üzerinde durmaya ve düşünmeye davet ettikleri bir rota olarak *"Ayrılığımız yanılsamasından uyanmak için buradayız." cümlesini belirlerler.* Dünyadaki tüm politik ayrıştırmalara ve siyasi kimliksizleştirilmeye karşı, üretilecek işler aracılığıyla senografinin birleştirici gücünü deneyimlemek esas alınır. Okullar Bölümü yerleştirmesi bir küp/oda şeklinde realize edilir. Odanın iç/dış alan ve yüzeyleri ışık kaynağı ve gölge perdesi aracılığıyla oyun kavramına hizmet edecek şekilde tasalanır. Huizinga'nın oyun kavramı referans alınarak tasarlanan odada izleyici tarafından algılanan görüntüyle, oda içinde performansçılar tarafından oynanan oyunun eylemsel karşıtlığı sorgulanır ve

ortaya çıkan dualiteyle ötekileştirme, şiddet, hayal gibi kavramların gerçekliği performans ve gölge oyunu aracılığıyla araştırılır.

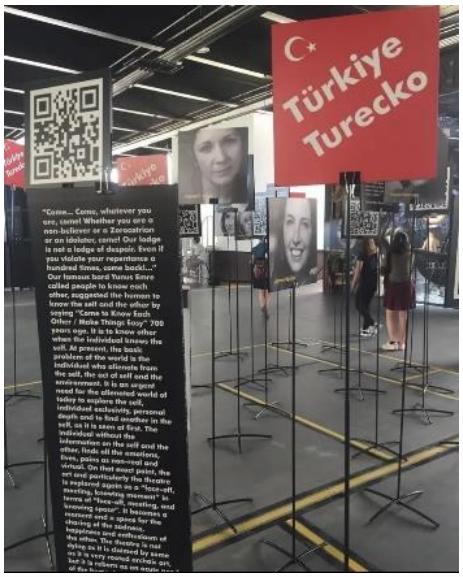

Şekil 13: 2019 Ulusal Bölüm

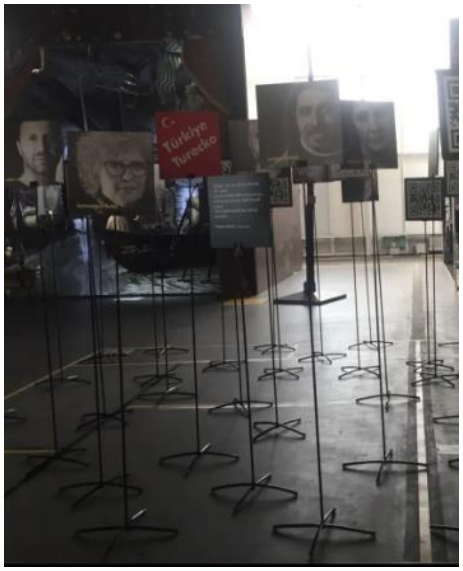

Şekil 14: 2019 Ulusal Bölüm

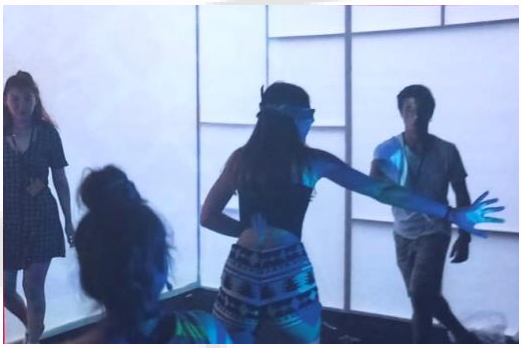

Şekil 15: 2019 Ulusal Bölüm

Şekil 16: 2019 Ulusal Bölüm

PQ23 Okullar Bölümü

PQ 2023 Covid-19 salgını ardından Öğrenci Sergisi için tema olarak: Eşsiz Yerlerin Nadir Öyküleri cümlesinden yola çıkarak *Nadir* sözcüğü etrafında şekillendi.4 yıl süresince yaşanan pandemi, göçler, iklim krizi, Rusya'daki savaş ve pek çok nedene bağlı olarak ifade biçimlerimiz değişti. Klasik tiyatro mimarisi tüm bu dönüşüm için tam olarak yeterli gelmedi. Bu sebeple quadrennialin perforsmans ve mekân tasarımına yönelik tutumu bu yıl için ilk kez mimari bölümün bir açık alan gösteri mekânı olarak tasarlanmasına yansıdı. Tiyatro mimarisine getirdiği sınırlar, ekolojik krizden doğan sürdürülebilir malzemeler, klasik tiyatro mekanlarının bilindik kodlarına karşı dönüşen izleme ve katılma pratikleri bu seneki serginin ele aldığı sorulardı. Senografinin bu konular etrafında sorgulanan ve yeni bir ifade aracı olarak izleyiciyle birebir anlar üretilen bir hale gelmesine odaklanıldı.

Sergi çağrısında herkesin bu fikri kendi kültürüne yoğunlaşarak ve buradan ilham alarak ele alabileceğine dikkat çekildi. Özellikle performans tasarımlarının izleyicilerin duyularını, duygularını ve algılarını tam olarak içine aldığı yerel bilgiye dayalı senografik deneyimler yaratılması adına öğrenciler teşvik edildi. Bu amaçla PQ'da ilk kez yapılan bir uygulama olarak mezuniyetinden itibaren 5 yılı tamamlamamış genç tasarımcılara da bu sergide yer verileceği açıkladı.

Kriz bizi insani kırılganlığımız üzerine düşünmeye, mesafenin, yakın ve uzak şeylerin önemini, yakın çevreyle ve dünyanın çevresiyle ilişkimizi ve kendi hareketliliğimizi -bunun ne kadar gerekli olduğunu- yeniden düşünmeye yöneltti. Tiyatro binaları boş kalırken ve halka açık etkinlikler güvenlik önlemleriyle kısıtlanırken, pek çok yaratıcı alan sanat ve insanlar arasındaki teması deneyimlemek için yeni olanaklar aradı. İnsanlar arasındaki doğrudan karşılaşmalar insan düzeyinde nadir, hatta benzersiz hale geldi. Sanat işte bu insani, kişisel, basit, hassas ve samimi düzeyde doğar. PQ 2023 performans tasarımcılarını, sahne yönetmenlerini ve performans uygulayıcılarını mevcut güvencesizlik, belirsizlik ve çığır açan değişim durumunda, pandemi sonrası gelecekte dünyanın ve tiyatronun nasıl görünebileceğini hayal etmemize yardımcı olmak için NADİR hayal güçlerini ve yaratıcılıklarını kullanmaya çağırıyoruz.. (Fontava 2023)

Ulusal ve Öğrenci Sergisi bu yıl Endüstri Sarayı'ndan farklı bir alanda yapıldı. Holešovice Bölgesi eskiden tarihi bir mezbahayken bugün dükkanlar, galeriler ve avangart tiyatroların yer aldığı bir yer halindedir. Pazar alanının kapalı bölümleri ulusal alan için, açık alanları ise öğrenci çalışmalarına ayrıldı. Yaklaşık 45 ülkenin yer aldığı alanda enstalâsyonlar içinde yer alan performans ve etkinlikler izleyicinin de katılımlarıyla sağlandı. Birincilik ödülünü alan Lübnan'ın tasarım fikri; ülkede kriz yaratan anların ve patlamaların içinden toplanan çıkma malzemelerle ses çıkaran objeler ve mekanizmalar tasarlayarak seyirci aracılığıyla toplumsal bir tepki göstermeye olanak sağlamaktı. Hırvatistan ise depremden arta kalan materyallerle oluşturduğu giysilerle dış ortamın malzemede yarattığı değişime yönelik oluşan yeni hikâyeler aktardı. Belçika'nın acil durum tiyatrosu sosyo-politik dayatmaların bir kaçışı gibi tasarlanan taşınabilir ve kendi içinde üretime olanaklı olan gezici bir sahne ile yer aldı. Litvanya'nın gökyüzünü parselleyen yerleştirmesi, Portekiz'in sürekli dokunan iletişim ağı serginin dikkat çeken diğer işleriydi.

Şekil 1: Lübnan

Şekil 18: Hırvatistan

Şekil 19: Belçika

Şekil 20: Litvanya

Şekil 21: Portekiz

Küratörlüğünü Patrick Du Wors'un üstlendiği diğer bir sergi ise üniversitelerin katıldığı serbest olarak oluşturulan ekiplerin bir aradalığı ile üretilen‘’Ortak Tasarım’’ projesiydi. Kostüm, ışık, mimari, sosyoloji, set tasarımı gibi farklı departmanlardan bir araya gelen öğrencilerin çeşitli kavramlar, olaylar, oyun metinleri, libretto vb. araçlardan yola çıkarak ortak bir mekân, oyun/deneyim alanı kurguladıkları projelerin içeriği; şiddet, kimlik, iletişim, iklimsel krizler, mekân kavramları üzerine tartışmaktı. Sunumlar, yazılı açıklamalar, 3 boyutlu uygulama, çizim, dijital paftalar, video, maket olarak gerçekleşti. Bu bölümde yer alan Victoria Üniversitesi Tiyatro Bölümü’nün Jason Rothery ve Eric Rose'un *Window* adlı oyunundan uyarlanan çalışmanın danışmanlığını sahne tasarımcısı ve bu üniversitenin öğretim üyesi Kerem Çetinel ve Patrick Du Wors gerçekleştirdi. Profesyonel tasarımcılar Ulusal Galeri Ticaret Fuarı Sarayı’nı 5. Katında hazırlanan ‘’Parçalar’’ bölümünde yer aldılar. Burada senografik çalışmada maket oluşturmanın işi ifade eden en önemli unsurlardan biri oluşuna vurgu yapılmış ve tüm quadrinalin meselesine yönelik etkili çalışmalar sergilenmiştir.

Bu yıl yapılan atölyelerden biri de PQ Studyoda gerçekleşen *Result Driven Workshop* etkinliğidir. Fenomolojik tasarım anlayışıyla dijital araçları kullanan ve başlığı ‘’Amplifying Sensory Materiality’’ olan atölye Kostüm senografı, araştırmacı ve yazar Donetella Barbieri, . PQ küratörlerinden Nadia Malik ve kostüm tasarımcısı Pınar Gerçek bu atölyenin yürütücülüğü üstlendiler.

Türkiye bu yıl yaşadığımız Kahramanmaraş depremi nedeniyle katılımını her alanda geri çekmiştir. Öncesinde gönderilen ve kabul gören konsept çerçevesinde sahne tasarımı eğitimi alan Türkiye ve dünyadaki çeşitli okulların öğrencilerini manüel bir eylem olan mektup yazımı aracılığıyla buluşturmak ve farklı oyun metinleri üzerine karşılıklı mektuplaşarak toplanacak dökümanlardan bir enstalasyon yaratmak fikri tasarlanmıştır. Fakat deprem moral ve fizik olarak farklı bir seçim yapmaya neden olur. PQ Sergi komitesinin teklifi üzerine varlığımızı hissettirebilmek ve acımızı paylaşmak üzere MSGSU Sahne Dekor ve Kostümü Bölümü, Türkiye’deki tüm okulların bu konudaki üzüntüsünü dile getirmek adına bir poster hazırlandı. Posterin içeriği depremde evini kaybeden öğrencimizin PQ 2023 katılımcı ve öğrencilerine gönderdiği açık bir mektup oldu.

Şekil 22: Mektup

KAYNAKÇA

[1] BİLKOVA M.,PTACKOVA V., HİLMERA J.,ADAMEZYK V., A Mirror Of World Theather II, Theatreİnstute, Praha,

[2] GABRİELOVA J., (2015),Prague Quadrennial of Performance Design and Space 2015, Arts and TheatreİnstUte, Praha,

[3] FANTOVÁ M., PŘÍHODOVÁ B., DRÁBEK P.,(2023), ''ABOUT PQ'',https://pq.cz/about-pq/, 21.08.2023

[4] FANTOVÁ M ., (2023) , https://pq.cz/pq-2023-info/artistic-concept, 22.08.2023

[5] https://pq.cz/

Makale id= 146

Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0002-7376-3661

Leonardo da Vinci'nin Gözünden Resmin Kız Kardeşi Müzik

Dr. Öğretim Üyesi Pınar Çelik Demiray[1]
[1]Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Özet: *Da Vinci, İtalya'nın mistik ve rasyonel güçleri arasından ortaya çıkarak Rönesans sanatını yapılandıran ve insan şeklini kendinden önce kimsenin yapamayacağı bir ustalıkla çizen dehadır. Çevresini ve doğayı kendi öz algısıyla yansıtarak yaşam bulduran Da Vinci, resim anlayışını diğer sanat dalları ile karşılaştırmıştır. Da Vinci'ye göre; resim göze, müzik ise daha önemsiz olan işitme duyu organına hitap eder ve bu sebeple müziği resmin kız kardeşi yakıştırması ile adlandırmıştır. . Önemli ölçüde sanat, güzelliği ortaya çıkaran göz ve duyuları tatmin etmek amacıyla var olan düşünce yapısına hâkimdir. Onun görüşlerini yorumlayabilmek ve doğru olarak anlamlandırabilmek için, yaşadığı dönem özelliklerini iyi anlamak gerekir. Bu amaçla Leonardo'nun resim ve müzik üzerine olan düşüncelerine dair net bir bakış açısı oluşturulmaya çalışılacaktır. Rönesans döneminde Da Vinci'nin sanat anlayışı ve evrensel güzellik ilkeleri (1), resim, müzik ve şiir karşılaştırmaları (2) araştırmanın alt konularını oluşturmaktadır. Çalışmada yer alan fikirlerin, sanatsal yaklaşımların ve değerlendirmelerin, farklı bakış açısı kazandıracağı düşünülmektedir. Ayrıca filozofların sanat dallarıyla olan ilişkilerini içeren yeni çalışmalara yön vereceğine inanılmaktadır.*

Anahtar Kelimeler: *Leonardo da Vinci, Müzik ve Resim. Sanat*

Sister of Painting Through the Eyes of Leonardo da Vinci Music

Abstract: *Da Vinci is the genius who emerged from the mystical and rational forces of Italy, structured the art of the Renaissance and drew the human form with a mastery that no one before him could do. Da Vinci, who brought life to life by reflecting his environment and nature with his own self-perception, compared his understanding of painting with other branches of art. According to da Vinci; Painting appeals to the eye and music to the less important sense organ of hearing, and for this reason, he named music as the sister of painting. . To a great extent, art dominates the mindset that exists to satisfy the eyes and senses that reveal beauty. In order to interpret and correctly interpret his views, it is necessary to understand the characteristics of the period in which he lived. For this purpose, it will be tried to create a clear perspective on Leonardo's thoughts on painting and music. In the Renaissance period, Da Vinci's understanding of art and universal beauty principles (1), comparisons of painting, music and poetry (2) constitute the sub-topics of the research. It is thought that the ideas, artistic approaches and evaluations in the study will give a different perspective. It is also believed that it will direct new studies involving the relations of philosophers with the branches of art.*

Keywords: *Leonardo da Vinci, Music and Painting, Art*

1. Giriş

Duyu organları tarafından iletilen her şey beyin tarafından algılanır. "Algıyla bağlantısı en yakın olan duyu eylemde en hızlı olandır" (Da Vinci, çev. 2022, s. 24). Bu duyu göz olarak nitelendirilmiştir. Duyuların birbiri ile olan bağlantısı ve her bireyde farklı algılanması göz ardı edilmemesi gereken önemli bir olgudur. "Bütün bilgilerimiz kavrayışımızın ürünüdür" sözü de Leonardo da Vinci'nin kendisine aittir (s. 24). Onun yazıları ayrı ayrı bir bütünü oluşturur. Burada göz duyusunun diğerlerinden farklı ve hızlı olması onu öncelikli kılsa da, bireylerin ruhsal karakteri, algılayış formları her bireyde ayrı vücut bulmaktadır. Duyularından herhangi biri zarar görmüş bireyler diğer duyu organlarının

bağlantısı ve yoğunluğu ile yaşamını normalleştirmeye çalışır. Bu durum Türköz Sarp tarafından (2013, s.20), "duyulardan herhangi birindeki bir eksiklik, diğer özellikli bir duyunun daha fazla görev üstlenmesi ve buna bağlı olarak çok daha fazla gelişmesine yol açar" ifadesiyle daha açık bir şekilde aktarılmıştır. Ayrıca Campen (1997), "insanların müzik dinlerken seslerin temsil ettiği renkleri görebilmeleri, 19.yy ortalarında yeni bir sanat akımı olarak ortaya çıkmıştır" diyerek seslerin renklerle olan ilişkisin ortaya koymuştur (aktaran Aktuğ, 2002).

Müzik işitsel olarak algılanan, ancak konser anında ışık, kostüm, beden dili gibi birçok parametre ile görsel algınında yoğun olarak bulunduğu iç içe unsurları içerir. Çoraklı Kahraman (2021), müziğin görsel olgusu üzerine; piyanonun siyah beyaz tuş görselinin etkileyici bir unsur olması sebebiyle birçok ressamın tablosunda da hayat bulduğunu ifade etmiş ve örnekler sunmuştur. Sadece piyano değil, orkestra, opera, kuartet ve çalgı icralarının da görsel özellikleri dönem özelliklerini barındıran farklı anlatım biçimleri ile dinleyicileri etki altına alabilmektedir. İşitilen ancak tüm duyulara hitap eden müzik anlık performanslara dayanır. Çünkü "maddeden ayrılmış olan tek sanattır" (Aktuğ, 2002). Dolayısıyla soyut ve anlık bir süreci kapsar. Resimden ayrılan en önemli farkı buradadır ki Leonardo da Vinci için müzik daha yaratılış anında yok olurken resim güzelliğini korur. Bu durum resmin kalıcılığını nitelendirirken onun yaşadığı döneme göre müziğin an içerisinde yitimini ifade ettiğini göstermiştir. Çünkü Leonardo'nun yaşadığı dönemde besteleme süreçleri, müziksel anlatımlar ve dönemin getirdiği değişim sancıları görüşlerini etkilemiştir. 20. yy ressamlarından Paul Klee, resim kadar müzik sanatından da etkilenmiş ve her iki dalın biçimsel sanatına eğilerek, Bach ve Mozart'ı müziğin ulaşabileceği doruk noktası olarak görmüştür (Satır ve Kayserili, 2013). Ressamların yaşadıkları döneme ait sanatsal oluşumlar, onların düşüncelerine de yön vermiştir.

1.2. Rönesans döneminde Leonardo da Vinci'nin sanat anlayışı ve evrensel güzellik ilkeleri

Rönesans dâhilerin dönemi olarak da bilinen değişimlerin çağıdır. Yu'a göre (2016), Rönesans reform sürecinde; müzik ve sanat tarzındaki değişimler insanların dünya görüşlerini, kültürel anlayışlarını ve hümanizm olgusunu yansıtmıştır. Ortaçağda müzik tanrı ile ilişkiyi ifade ederken seküler müziğin gelişmesiyle birlikte müzik, din dışında da var olmuş, insan odaklı yapılmaya başlamıştır (Yu, 2016).

Müzik aletlerine yönelik tarihsel gelişim; gravürler, kabartmalar ve resimler aracılığıyla aktarılmıştır. Resim yoluyla aktarılan tüm bilgiler sayesinde resim dalı, sanat akımları arasında başı çekmiştir. Rönesans dönemi müzik çalgılarının diğer dönemlere göre daha çok resmedildiği bir dönemdir (Göçer, 1997). Bu durum resim ve müzik sanatının etkileşim içerisinde yol aldığını göstermiştir. Örnek olarak; Göçer (1997), Van Eyck'in müzisyen melekleri tablosunda; meleklerin müzik aletleri ile uyumunun hissedildiğini ve rönesans resim anlayışını yansıtarak müziğin yaşayan bir ifadeyle sunulmadığını belirtmiştir. Bu durumu Barok dönem resmi olsaydı meleklerin içsel duygularını da yansıtan bir anlatıma sahip olabilirdi diye yorumlamıştır.

Einstein, İtalya'da yönetimsel olarak yaşanan karışıklıkların Leonardo da Vinci'nin yaşamını da etkilediğini ve bu dönemin rasyonel ve mistik farklara bölündüğünü açıklamıştır (Da Vinci, çev. 2022). Ayrıca İtalya'nın ulusal hedef anlayışında sağlam bir güce sahip olmaması, Leonardo'nun güçlü ve zayıf yanlarına yansımıştır. Bu durum İtalyan sanatını belli sınırlarla çevrelemiştir. Tüm bunlara rağmen Leonardo güçlü bilimsel çalışmalara hâkim olmuş, insanlara düşünceleri hayalperest gelse de resimleriyle uyandırmayı başarmıştır. Keele (1964), Leonardo'nun sanatında doğanın deneysel gözlemine ve bilimin yeni bakış açısına yer verdiğini belirtmiştir.

Leonardo hayal gücünü güzellik yaratma üzerine kullanmış, duyuları en çok da gözü tatmin etmek için hakikat arayışına yönelmiştir. Sanat anlayışı realizm ışığında ilerlemiş, doğayı gözlemlemiş ve doğadan hiç kopmamayı tercih etmiştir. "Doğada hiçbir şey nedensizce üretilmez. Nedeni anlayın, böylece deneyime ihtiyacınız olmayacaktır" ifadesiyle doğa gözlemini açıkça sunmuştur.

1.3. Leonardo da Vinci anlayışında resim ve müzik

Leonardo'ya göre müziğin işitme yani kulak duyu organı ile bağlantısı, resmin ise göze hitap eden her şeyi kapsaması, bu iki sanatı birbiri ile bağlayan bir kız kardeş ilişkisini andırır. Duyulardan gözün kulağa göre daha ayrıcalıklı olduğunu da özellikle vurgulamıştır. Bu yüzden resim sanatı, kız kardeşlerden abla görevini üstlenerek sanat organlarının gelişimlerini bizlere kanıtlar halinde sunmuştur.

Rönesans döneminde henüz kayıt cihazlarının ve fotoğraf makinelerinin keşfedilmemiş olması nedeniyle, müzik performansları icra sonrasında yok olmuştur. Leonardo bu durumu ölümlü olarak nitelendirmiştir. Resim sanatının kalıcı olması onun gözünde daha sağlam bir anlayış yaratmıştır. Bu bakış açısı, diğer sanat dalları tarafından ressamların maruz kaldığı eleştiriler Leonardo'nun savaşçı yönünü yansıtmıştır. Kendi sanat dalının özelliklerini tüm detaylarıyla betimlerken diğer sanat dalları ile kıyaslayarak karşı görüşlerini sunmuştur. Aslında bu yaklaşımı ile diğer sanat dallarını tasvir ederken özelliklerini ortaya çıkarmış, birbirleri ile olan ilişkilerini de gözler önüne sermiştir. Hümanist bir kimlikle evrensel güzellik anlayışının prensiplerini açığa çıkararak, dünyanın güzelliklerini hayranlıkla izlemiş, çalışmalarına da yansıtmıştır.

Renkler ve müziksel tınıların birbiri ile örtüştüğü, iç içe niteliklerinin ele alındığı görüşler, Antik çağlardan başlayıp 20. yy'ın başlarında önce çıktığı bilinmektedir. Jewanski (2012), yedi tane renk skalasının yedi müzik notası ve gezegenle olan bağlantısını ortaya çıkaran ilk uygarlığın Antik Yunan'a ait olduğunu belirtmiştir (aktaran Mestan, 2013). Günümüzde notaların renklerle ilişkisinin zeminini hazırlayan çoğu kanıtlar aynı zamanda tınıların görsel içeriklerle bağdaştırılmasının da birer kanıtı olmuştur.

Noë ve Thompson (2002), zihin bilimin görme duyusunu epeyce kusurlu olarak tanımladığını ve çoğu zaman gördüğümüzü sandığımız şeyleri görmediğimizi belirtmiştir (aktaran Kara, 2014, s. 98). Görme büyük bir yanılsamadır diyerek eklemiştir. Görme yanılsama barındırır ise işitme seslerin ayrımlarında gizlenen yanılsamaları içerebilir. O halde sesler ile düşünmeye çalıştığımızda karşımıza yalın olarak seslerin tekil gelmediği gerçeği çıkar. Seslerin diğer seslerden farkını ayrıştırarak duyulduğu, bu durumun sadece işitmeyi değil bütün algı ve bilme biçimleri ile bağlantılı olduğu bilinmektedir (Kara, 2014, s. 99). Resim ve müzik duyular aracılığı ile iletilen ancak olduğu gibi yalın imgeleşmeyen yani; düşünme, perspektif ve öz algılama yoluyla kişileştirilen bir sanat dalıdır.

> *"Tanrılara yapılan resimlerin etrafında ilahi tapınmalar düzenlenir. Müzik ise bu tapınmalarda bir süs olarak itaat eder"* (Da Vinci, çev. 2022, s. 73).

Leonardo'nun müziğe ilişkin görüşleri Rönesans döneminin özelliğini yansıtan en ideal bir örnek olarak karşımıza çıkmıştır. Bugün müzik biliminin geldiği noktada; teknolojik cihazlarla stüdyo ortamlarında, radyolarda veya konserlerde kayıtlanarak arzu edildiği anda tekrar ulaşılabilir olan müzik, her toplumun kültürel öğelerini taşımıştır. Müzik beşeri bilimler içerisinde yer almış, insan ve doğa sesleri, müziğe yansımış, psikolojik ve fizyolojik etkileri insanlar üzerinde olumlu sonuçlar göstermiştir (Boşnak, Kurt ve Yaman, 2017). Müziğin ilerlediği bu sürece rağmen Leonardo da Vinci döneminin çok ilerisinde görüşlere sahip bir dehadır. Resim sanat dalını diğer sanatlardan koruma içgüdüsüyle diğer alanlarla kıyaslasa da, müziği resim sanat dalının kardeşi olarak görmüş, benzer yanlarını da ortaya çıkarmıştır. Resim dalının beşeri bilimlerin dışında tutulmasını ancak müziğin beşeri bilimlere dâhil edilmesini haklı olarak eleştirmiş ve bu sözleri eklemiştir: *"Nasıl müzik ve geometri sürekli niceliklerin orantılarıyla uğraşıyorsa, aritmetik süreksiz nicelikler üzerinde çalışıyorsa, resim de gölgelerin, ışığın, mesafenin ve perspektifin orantılarının bütün nicelik ve nitelikleriyle ilgilenir"* (Da Vinci, çev. 2022, s.74). Rönesans döneminde resim dalının beşeri bilimlerin dışında tutulmasına ilişkin eleştirilerinde, resim alanına dair savunmalarında realist bir bakış açısı ile yaklaşmış ve diğer görüşleri çürütmüştür. Aynı zamanda resimlerinin orantıdan oluştuğunu açıklarken, müziğin de orantıdan oluştuğunu içermesi yine benzer özelliklerinden birisini daha açıklığa kavuşturmuştur.

2. Tartışma ve Sonuç

Müzik hem işitsel hem görseldir, doğadan esinlenir ve doğa seslerini barındırır, başlangıcından sonunda kadar ölçülülük ve orantı içerisinde var olur, hem gerçekçi hem de hayalperest tınılar içerir, ahenklidir ve özellikle romantik dönemle birlikte özgürleşmiştir. Tıpkı Leonardo da Vinci'nin resimden bahsederken söz ettiği özelliklerin çoğunu içerdiği aynı genetik formlardan doğar. Bir resim görselinin müzik arka fon ile buluşması anlatımı ve duygu yoğunluğunu güçlendirirken, aynı resmin daha enerjik bir müzikle buluşması anlatımı değiştirir, bu durum zıt anlayışlar ya da anlamsızlıklar oluşturabilir. Müzik, soyut olduğu kadar resim de kişinden kişiye göre değişik duygular içerdiği soyut anlayışları doğurur. Müzik yazılı olarak kalıcı olduğu kadar duyumsal olarak uçucudur ancak insanların uzun süre etkisinden çıkamadığı bir geçeklik de yaratır. Resim, yazılı olarak kalıcı olduğu kadar soyut olarak da insanlarda farklı anlamlar bulabilir, beğeni ve ilgi alanlarına göre etki oluşturabilir. Her ikisi de hem

soyut hem de somut olarak karşımıza çıkan birer sanat dalı olarak tartışılabilir. Ressamların müziği görselleştirmeye çalıştığı bilinmekle birlikte, Bach'ın yapıtlarında yer alan armonik ve tematik yapılar, modern ressamların eserlerine yansımış ve yeniden yaratılmıştır (Önal, 2018). Bu durum her iki sanat dalının etkileşimini ve oluşan akımların birbirlerinden doğuşunu bizlere kanıtlar.

Leonardo da Vinci günümüzde hala bir sır olarak kalmış, bilimi, buluşları, fikirleri, sanatı ile kendinden çok sonraki nesillere ışık tutmuş bir öncüdür. Fikirleri ve bilimsel yönü sanatına yansıyan, resimde evrensel güzellik anlayışını yaratıcı kimliğiyle özgürleştiren ve bunu doğadan kopmadan gerçekçi anlayışla ele alan özel bir ruha sahiptir. Yaratıcılık tüm sanat dallarının her zaman en önemli ortak noktası olmuştur. Yaratmak ölümsüzleşme yolunda tek yoldur diyen Coşkun (2012) yaratıcılık üzerine yoğunlaşırken, kalıcı izli etki bırakabilen ve ilerici bakışla yaratılan ürünler sanatın sonsuzluğu ile kutsanabilir.

KAYNAKLAR

[1] Aktuğ, E. (2002). Resim - müzik ilişkisinin 19. ve 20. yüzyıl piyano müziğine yansıması ve Mussorgsky'nin 'Bir Sergiden Resimler' i üzerine ikonografik tanımlama. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Müzik Bilimleri Ana Bilim Dalı, İzmir.

[2] Boşnak, M., Kurt, A. H., ve Yaman, S. (2017). Beynimizin müzik fizyolojisi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 12 (1), 35-44.

[3] Coşkun, G. Müzik bilimi ve yaratıcılık. Ulusal Kimliğin Semboller ve Erovizyonla Temsili, 14.

[4] Da Vinci L. (2022). Sanat ve yaşam üzerine düşünceler (A. Göç Çev.). Maya Kitap, İstanbul.

[5] Göçer, E. (1997). Rönesans'ta Müzik Aletleri Konulu Resimler ve 20. Yüzyıl Resim Sanatında Müziğin Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Resim Ana Sanat Dalı, İstanbul.

[6] Kahraman, D. (2021). Piyanonun özgün nitelikleri. Sanat Yazıları, (45), 523-534.

[7] Kara, U. Y. (2014). Müzik üstüne düşünceler. Moment Dergi, 1(1), 87-103.

[8] Keele, KD (1964). Leonardo da Vinci'nin rönesans anatomisine etkisi. Tıbbi geçmiş, 8 (4), 360-370.

[9] Mestan, H. (2013). Müzik ve renk ilişkisi. Kaygı. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, (20), 299-304.

[10] Önal, M. A. (2018). Müzik Ve Resim İlişkisi: Resim Sanatında Müziğin Yeniden Üretimine İlişkin Örnekler. İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, 8(18), 98-109.

[11] Satır, M., ve Emin Kayserili, M. (2013). Paul Klee'nin Müziğe Dönüşen Resimleri. Journal of Graduate School of Social Sciences, 17(2).

[12] Türköz Sarp F. (2013). İşitme Engelli Bireylerde Görsel Algı. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Grafik Tasarım Ana Sanat Dalı Programı, İstanbul.

[13] Yu, J. (2016, January). The Influence of Renaissance and Religious Reform on the Development of Music and Art Style. In International Conference on Humanities and Social Science 2016 (pp. 452-456). Atlantis Press.

Makale id= 57

Sözlü Sunum

ORCID ID: 0009-0005-2658-4889, 0000-0001-7485-3194

Türkiye'de Kredi Faiz Oranlarının Enflasyon Üzerine Etkileri

Araştırmacı Rukiye Ağırkaya Çelik[1] , Prof.Dr. Ahmet Şengönül[1]
[1]Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

*Corresponding author: Rukiye Ağırkaya Çelik

Özet: *Politika faizinin piyasa faiz oranlarının altında seyretmesi eğer döviz kurları düşük faiz nedeni ile kontrolden çıkmaz ve diğer politikalar ile kontrol edilebilir ise ihtiyaç, taşıt, gayrimenkul (konut) ve kredi kartı ile kullanılan kredilerini ve dolayısı ile toplam tüketim harcamaları artışıyla toplam talebi artıracaktır. Böylece toplam talep artışı eğer toplam çıktı (üretim) seviyesi aynı oranda artırılmaz ise bir talep enflasyonuna neden olacaktır. Buna karşın düşük faiz ortamı var iken döviz kurlarının kontrolden çıkması olasılığını artıracağı da öngörülebilecek bir gelişme olarak bir sorun olarak karşımıza çıkması muhtemeldir. O halde yüksek faiz politikası ve bankaların buna uygun olarak kredi faiz oranlarını da yükseltmesi hem döviz kurlarını baskı altında tutabilecek hem de toplumun toplam talebini kısıtlayarak enflasyon ile daha etkin bir mücadele fırsatı doğurabilecektir. Bu çalışmada Türkiye'de 2012-2023 dönemleri arasında uygulanan kredi faiz oranlarının yine bu dönemde yükselişe geçen enflasyon oranlarına olan kısa ve uzun dönem etkileri incelenmiştir. Buna göre uygulanan faiz politkalarının kısa ve uzun dönemde enflasyona olan etkileri analiz edilmiştir. ARDL modeli kullanılarak ulaşılan sonuçlara göre tüketici kredi faiz oranlarında azalmanın ve üretici kredi faiz oranlarındaki artışların uzun dönemde enflasyonu artırdığı sonucuna varılmıştır. Böylece döviz kurları ve petrol fiyatlarının etkisine ek olarak bu dönemde Türkiyede ayrıştırılmış kredi faiz oranlarının enflasyona geçiş etkisi bulunmuştur.*

Anahtar Kelimeler: *Kredi Faiz Oranları, Enflasyon, Ardl*

The Effects of Loan Interest Rates On Inflation in Turkey

Abstract: *If the policy rate stays below the market interest rates, if the exchange rates do not get out of control due to low interest rates and can be controlled by other policies, it will increase the total demand with the increase in consumer, vehicle, real estate (housing) and credit card loans and thus total consumption expenditures. Thus, the increase in aggregate demand will cause a demand inflation if the level of total output (production) is not increased at the same rate. On the other hand, in a low interest rate environment, it is likely to appear as a problem, a development that can be predicted to increase the possibility of exchange rates getting out of control. In that case, the high interest rate policy and the banks' raising the loan interest rates accordingly will both keep the exchange rates under pressure and limit the aggregate demand of the society, thus creating an opportunity to fight inflation more effectively. In this study, the short and long-term effects of the loan interest rates applied in Turkey between the 2012-2023 periods on the inflation rates, which were on the rise in this period, were examined. Accordingly, the short- and long-term effects of interest policies on inflation were analyzed. According to the results obtained by using the ARDL model, it is concluded that the decrease in consumer loan interest rates and the increase in producer loan interest rates increase inflation in the long run. Thus, in addition to the effect of exchange rates and oil prices, the pass-through effect of disaggregated loan interest rates to inflation was found in Turkey in this period.*

Keywords: *Loan Interest Rates, Inflation, ARDL*

1. GİRİŞ

Kredi faiz oranları, ülke ekonomisinde yakından izlenen değişkenlerden biridir. Ekonominin reel ve parasal sektörleri arasında yarattığı ilişki açısından da son derece önemlidir. Faiz oranları, tüketim ve yatırım kararlarını, artan toplam talebi ve ekonomiyi etkilemektedir. Büyümenin belirlenmesi ve parasal kararların alınmasında etkin rol oynadığı için faiz oranlarının ekonominin tamamını etkilediğini söylemek mümkündür (Yay, 2012) Para politikası uygulaması açısından, merkez bankası tarafından belirlenen faiz oranları, ekonomik aktivitede ve dolayısıyla makroekonomik değişkenlerin yönünü belirleyen en önemli faktörlerden biridir. Fiyat istikrarı, ekonomik ve sosyal istikrar için vazgeçilmez bir ön koşuldur. Tarihi uzun bir geçmişe sahip olan enflasyon, fiyatlar genel düzeyindeki sürekli artış olarak tanımlanmaktadır. Enflasyon, ekonomik yapının ve finansal mekanizmanın bozulmasına yol açarak, makro düzeyde işleyemeyen gelir ve kaynak dağılımı, ödemeler dengesi, bütçe ve istihdam gibi temel unsurlar için gerekli olan finansal fonksiyonların ve ekonominin yapısının bozulmasına yol açmaktadır (Arslan & Yapraklı, 2008)

Türkiye'de, gelişmiş bir ülkelere göre banka dışı finansal aracılar az gelişmiştir ve sermaye piyasası henüz gelişme aşamasındadır. Bu sebeple bankalar, tasarruf birikimi ve tasarrufların kullanım alanlarına dağıtılması bakımından önemlidir. Finansal sistemde bu kadar önemli bir yere sahip olan bankacılık sektörünün sorunsuz çalışması aynı zamanda güçlü bir ekonomik yapının varlığına bağlıdır. Bu bağlamda, enflasyon ile bankacılık sektörü arasındaki ilişkinin olumlu ve verimli olarak işleyebilmesi, fiyat istikrarına ve enflasyonun makul seviyelerde kontrol edilmesine bağlıdır. Buna yönelik etkin para politikası ile bankacılık sisteminin güçlendirilmesi ve sıkı maliye politikası ile yeni bir ekonomik ortamın oluşturulması gerekmektedir. Aksi takdirde enflasyon sorunları etkin bir özellikle bankacılık sektörünün gelişmesini olumsuz etkileyerek banka kredilerinin doğru kişi ve kuruluşlara dağıtılmasında sorunlara neden olmakta ve harcama ve yatırım kararlarını olumsuz etkileyebilmektedir. Büyümeyi sağlamak için finansal piyasaların serbestleştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca borç verme arttıkça faiz oranları yükselmekte, tasarruflar ve kredi kapasitesi artmakta, üretim ve yatırım teşvik edilmektedir. Bu temelde, ülkenin rekabet gücü artarken, piyasanın işleyişini sağlayacak istikrarlı bir büyüme gerçekleştirilebilmektedir (Apaydın, 2018).

2. ÇALIŞMANIN KAPSAMI VE KONUSU

Politika faizinin piyasa faiz oranlarının altında seyretmesi sonucunda eğer döviz kurları düşük faiz nedeni ile kontrolden çıkmıyor ise bankaların müşterilerine verdiği ihtiyaç, taşıt, gayrimenkul (konut) ve kredi kartı ile kullanılan kredilerini ve dolayısı ile toplam tüketim harcamaları artışıyla toplam talebi artıracaktır. Böylece toplam talep artışı eğer toplam çıktı (üretim) seviyesi aynı oranda artırılmaz ise bir talep enflasyonuna neden olacaktır. Buna karşın düşük faiz ortamı var iken döviz kurlarının kontrolden çıkması olasılığını artıracağı da öngörülebilecek bir gelişme olarak bir sorun olarak karşımıza çıkması muhtemeldir. O halde yüksek faiz politikası ve bankaların buna uygun olarak kredi faiz oranlarını da yükseltmesi hem döviz kurlarını baskı altında tutabilecek hem de toplumun toplam talebini kısıtlayarak enflasyon ile daha etkin bir mücadele fırsatı doğurabilecektir. Buna göre uygulanan faiz politikalarının kısa ve uzun dönemde enflasyona olan etkileri analiz edilmiştir. ARDL modeli kullanılarak ulaşılan sonuçlara göre tüketici kredi faiz oranlarında azalmanın ve üretici kredi faiz oranlarındaki artışların uzun dönemde enflasyonu artırdığı sonucuna varılmıştır. Böylece döviz kurları ve petrol fiyatlarının etkisine ek olarak bu dönemde Türkiye'de ayrıştırılmış kredi faiz oranlarının enflasyona geçiş etkisi bulunmuştur.

Bu çalışmasında uygulanan düşük faiz politikasına uygun olarak kredi faizlerindeki düşüşlerin enflasyon üzerindeki etkileri Türkiye için incelenmiştir. 2012-2023 yılları arasında aylık veriler kullanılarak Merkez Bankasının politika faiz oranına uygun olarak hareket eden bankaların tüketici ve ticari banka kredi oranlarındaki değişmesinin talep ve arz etkileri ile enflasyona etki edebileceği hipotezi test edilmiştir. Pesaran vd., (2001) tarafından geliştirilen Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif Modeli (ARDL), En Küçük Kareler yöntemi ile tahmin edilerek tüketici ve ticari kredi faiz oranlarındaki değişimin enflasyon oranlarını etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Model seçme kriterlerine göre uygun gecikmeler belirlenmiş ve kısa ve uzun dönem etkileri incelenmiştir. Buna göre uygulanan faiz politikalarının kısa ve uzun dönemde enflasyona olan etkileri analiz edilmiştir. ARDL modeli kullanılarak ulaşılan sonuçlara göre tüketici kredi faiz oranlarında azalmanın ve üretici kredi faiz oranlarındaki artışların uzun

dönemde enflasyonu artırdığı sonucuna varılmıştır. Böylece döviz kurları ve petrol fiyatlarının etkisine ek olarak bu dönemde Türkiye'de ayrıştırılmış kredi faiz oranlarının enflasyona geçiş etkisi bulunmuştur.

3. EKONOMETRİK ANALİZ

3.1. Model, Veri Seti ve Yöntem

Çalışmanın bu bölümünde, Türkiye'de 2012:07-2023:04 dönemlerini içeren aylık veriler kullanılarak, açıklayıcı değişkenler ile bağımlı değişken arasındaki uzun ve kısa dönemli ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Dönemler arasında açıklayıcı değişkenlerin, açıklanan değişkenleri oransal olarak hangi ölçüde etkilediği üzerine ekonometrik testlerden yararlanılmıştır. Çalışmada, E-Views 10 paket programı kullanılarak ekonometrik analiz gerçekleştirilmiştir. Analizde kullanılan veriler, TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) ve TCMB-EVDS (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi) kaynaklı olarak elde edilmiştir.

Tablo 1: Ekonometrik Modelde Kullanılacak Değişkenler

Değişken Sembolü	Değişken Adı
ENFO	Son 12 aya göre enflasyon oranı
TKFO	Son 12 aya göre tüketici kredilerine uygulanan faiz oranı
ÜKFO	Son 12 aya göre üretici (ticari) kredilerine uygulanan faiz oranı
PF	Son 12 aya göre Brent petrol fiyatlarındaki değişim oranı
REDK	Reel Efektif Döviz Kuru

Analizde enflasyon oranlarını etkileyen değişkenler olarak Denklem (3.1)'de gösterildiği üzere sırasıyla enflasyon oranı (ENFO), Tüketici kredileri faiz oranı (TKFO), üretici (ticari) kredi faiz oranı (ÜKFO), petrol fiyatları (PF) ve reel efektif döviz kuru (REDK) döviz kuru (*DK*) değişkenleri yer almaktadır. Modele ayrıca Covid pandemisinin yaşandığı dönemi temsilen bir kukla değişken eklenmiş ayrıca serilerin mevsimsel (aylık) etkisini gidermek için mevsimsel kukla eklenmiştir.

$$enfo_t = \beta_0 + \beta_1 tkfo_t + \beta_2 ükfo_t + \beta_3 pf_t + \beta_4 redk_t + \beta_5 D_{covidt} + \varepsilon_t \qquad (3.1)$$

Bu tezde tüketici ve üretici kredi faiz oranlarının enflasyona etkisi incelenir iken aynı zamanda bu etkilerin kısa dönemde nasıl bir seyir incelemiş olduğu da tartışılacaktır. Buna göre Denklem (3.1)'deki modelin kısa dönem dinamiklerinin tahmin edilmesi gerekir. Bu amaçla Denklem (3.1) aşağıdaki dönüşümü yapılmalıdır.

$$\Delta enfo_t = \alpha_0 + \sum_{j=1}^{k} \alpha_{1j} \Delta enfo_{t-j} + \sum_{j=0}^{p} \alpha_{2j} \Delta tkfo_{t-j} + \sum_{j=0}^{q} \alpha_{3j} \Delta ükfo_{t-j}$$

$$+ \sum_{j=0}^{m} \alpha_{4j} \Delta pf_{t-j} + \sum_{j=0}^{n} \alpha_{5j} \Delta redk_{t-j} + \lambda \varepsilon_{t-1} + u_t \qquad (3.2)$$

Denklem (3.2) En Küçük Kareler (EKK) yöntemi ile tahmin edilerek, açıklayıcı değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki kısa dönem etkileri bulunur. Pesaran (2001)' e göre denklemin farkları alınmış kısa dönem katsayıları eğer uzun dönem değerlerine adapte olabiliyor ise hata düzeltme katsayısı (ECM) olan λ katsayısı negatif ve anlamlı olmalıdır. ECM katsayısı modeldeki değişkenlerin kısa dönemde eş bütünleşme ilişkileri kaybolsa da uzun dönemde tekrar uzun dönem ilişkisine yakınsayabileceğinin tespiti için incelenir. Bu halde ECM katsayısı anlamlı ve negatif ise değişkenler arasında hem uzun dönem ilişkisinin varlığı ortaya konur iken katsayı değişkenlerin kısa dönem ilişkisinin bittiğinden itibaren ne kadar sürede ve oranda tekrar uzun dönem ilişkisine ulaştığı bilgisini verir (Pesaran vd., 2001).

Pesaran vd. (2001) çalışmasını takip ederek Denklem 3.2 de tanımlanan katsayı başa çekilerek eşitlik Denklem 3.3'e dönüştürülür. Bunun nedeni değişkenler arasındaki eşbütünleşme testini yapmaktır. Değişkenlerin aynı dereceden ve birinci dereceden bütünleşik olma zorunluluğu Engle ve Granger (1987) eşbütünleşme testinin uygulanmasına kısıt getirebilmektedir. Bu durumda Pesaran vd. (2001) tarafından geliştirilen ve bağımlı değişkenin birinci dereceden bütünleşik olması halinde diğer değişkenlerin farklı derecelerden bütünleşik olması durumunda bile kullanılabilen Sınır (Bound) testi kullanılabilir. Bu testin uygulanabilmesi için Pesaran vd. (2001), Denklem (3.1)'deki modelin hata terimini ve diğer değişkenlerin sadece birinci gecikmelerini kullanarak Denklem (3.3) oluşturulmuştur.

$$\varepsilon_{t-1} = enfo_{t-1} - \beta_1 tkfo_{t-1} - \beta_2 ükfo_{t-1} - \beta_3 pf - \beta_4 redk \qquad (3.3)$$

Son olarak Denklem (3.3) deki ECM katsayısı olan eşitliğin sağ tarafı Denklem (3.2)' deki yerine yazılarak aşağıdaki modele Denklem (3.4)'e ulaşılır.

$$\begin{aligned}\Delta enfo_t &= \alpha_0 + \sum_{j=1}^{k} \alpha_{1j} \Delta enfo_{t-j} + \sum_{j=0}^{p} \alpha_{2j} \Delta tkfo_{t-j} + \sum_{j=0}^{q} \alpha_{3j} \Delta ükfo_{t-j} \\ &+ \sum_{j=0}^{m} \alpha_{4j} \Delta pf_{t-j} + + \sum_{j=0}^{n} \alpha_{5j} \Delta redk_{t-j} \\ &+ \alpha_6 enfo_{t-1} + \alpha_7 tkfo_{t-1} + \alpha_8 ğkfo_{t-1} + \alpha_9 pf_{t-1} + \alpha_{10} redk_{t-1} + \varepsilon_t \qquad (3.4)\end{aligned}$$

Denklem (3.4)'de ortaya çıkan model gecikmesi dağıtılmış otoregresif model (ARDL) olup bu model En Küçük Kareler yöntemi ile tahmin edilmesinden açıklayıcı değişkenlerin kısa ve uzun dönemde bağımlı değişkeni ne derece etkileyip etkilemediği bulunur. Ayrıca kısa dönemde değişkenler arasında ilişki kaybolur ise bu ilişkinin ne kadar bir hız ile uzun dönem patikasına geri geldiği de bulunur. Bağımlı ve açıklayıcı değişkenlerin otoregresif süreçteki gecikme sayıları model seçme kriterine göre belirlenip en uygun model tahmin edilecektir (Pesaran vd., 2001).

3.2. Ekonometrik Analiz ve Testleri

Ekonometrik analize, ilk olarak doğrusal ARDL yöntemin kullanılacağından Pesaran vd. (2001)'in Sınır Testinin (Bound Test) yapılması ve bu testin sonucuna bağlı olarak ARDL yöntemi ile modellerin tahmini ile başlanacaktır. İlk önce serilerin birim kökler ve dolayısıyla serilerin durağan olup olmadıkları ve ardından bu seriler arasında eş bütünleşme olup olmadığı incelenecektir. Zaman serisi analizlerinde sahte regresyon vb. sorunların önüne geçilmesi için birim kök testlerine yönelmek gerekmektedir. Bu amaçla ilk olarak ADF birim kök testi ve Zivot-Andrews birim kök testleri yapılmıştır. Daha sonra uygun gecikmenin belirlenmesi üzerine sınır testi yaklaşımı kullanılmış, son olarak ARDL analizi yapılmıştır. Bu testlerin sonuçları aşağıda sırasıyla verilmiştir.

3.2.1. Augmented Dickey-Fuller ve Zivot-Andrews Testleri

ARDL Sınır testi ise serilerin hem I(0) hem de I(1) olduğu durumlarda, düzey durağan ve birinci farkları uygulandığında kullanılabilmektedir. Eş bütünleşme ilişkisinin incelenmesinden önce serilerin durağanlığı, birim kök testleri ile kontrol edilmektedir. Bu amaçla geleneksel olarak varsayılan ADF (Augmented Dickey Fuller) birim kök testi kullanılmıştır. Ancak ADF serilerde yapısal kırılmayı hesaba katmadığı, sonrasında yapısal kırılmayı içeren Zivot ve Andrews (1992) tarafından geliştirilen Zivot-Andrews birim kök testi ile durağanlık analiz edilmiştir. Test sonuçları Tablo 2'de rapor edilmektedir.

Tablo 2: Birim Kök Testleri

	ADF Test İstatistikleri (Sabit ve Trend)			ZA Test İstatistikleri (Sabit ve Trend)		
Değişkenler	**Düzey**	**1. Fark**	**Bütünleşme**	***t*-değeri**	***t*-tablo[a]**	**Bütünleşme**
ENFO	-3.09 (0.11)	-3.42 (0.00)	I(1)	-3.61 (0.12)	-5.57	I(1)
TKFO	-3.07 (0.03)	-7.44(0.00)	I(1)	-4.99 (0.02)	-5.57	I(1)
ÜKFO	-3.52 (0.04)	-7.43 (0.00)	I(1)	-4.89 (0.00)	-5.57	I(0)
PF	-7.89 (0.00)	-9.21 (0.00)	I(0)	-11.52 (0.00)	-5.57	I(0)
REDK	-3.33 (0.06)	-9.41 (0.00)	I(1)	-3.63 (0.18)	-5.57	I(1)

*% 10, ** %5*** %1 anlamlılık düzeylerindeki *p*-değerlerini göstermektedir. [a] *t*-tablo değerleri, ki sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerindeki değerleri –5.57, -5.08 and –4.82 dir- Zivot ve Andrews (1992) in sabitte ve trendde kırılmayı dikkate alan C modeline göre düzenlenen tablosundan alınmıştır. **Not:** Tabloda * %10, ** %5 ve *** %1 anlamlılık düzeylerinde p değerlerini ifade etmektedir.

ADF birim kök testi sonuçları incelendiğinde ENFO ve TKFO değişkenleri %1 olasılık düzeyine göre I(1), ticari kredi faiz oranı (TKFO) değişkeni de %1 önem seviyesine göre I(1) yani birinci mertebeden durağandır. Ancak petrol fiyatları artış oranını ifade eden PF değişkeni %1 önem seviyesine göre I(0) yani farkı alınmadan düzeyde durağan olarak bulunmuştur. Reel efektif döviz kurundaki değişmeyi gösteren REDK değişkeni ise %1 olasılık düzeyine göre I(1) yani birinci dereceden durağan olarak bulunmuştur. Aynı Tabloda rapor edilen ZA birim kök test sonuçlarına göre birinci dereceden farkı alınan ENFO serisi yapısal kırılma ile birlikte birim kök içermemektedir yani değişken durağandır. ÜKFO değişkeni olasılık değerleri % 1 kritik seviyesinde olduğundan yapısal kırılma ile birlikte birim kök içermemektedir, durağandır. Ayrıca TKFO ve PF değişkenleri farkı alınmadan olasılık değerleri %1 kritik seviyeden küçük olduğundan olayı yokluk hipotezi reddedilebilir, seri yapısal kırılma ile birlikte birim kök içermemektedir.

3.3. ARDL Modeli

Pesaran (2001)'in F sınır (Bound) testi uygulandıktan sonra model kurma kriteri olarak kullanılan Schwarz-Bayesian (SBC)'a göre kurulan ARDL sınır testi (10,0,0,11,0) şeklinde tahmin edilmiştir. Tahmin edilen model değişen varyans, , Seri olarak otokrelasyon (Breusch-Godfrey Serial LM Test) ve durağanlık testlerine (CUSUM ve CUSUM Squared) testlerine (Şekil 1 ve 2) tabii tutulmuştur. Bu testlere göre kurulan ARDL modeli tahminleri oto korelasyon, değişen varyans sorunları taşımamakta ve model durağan (stabil) olduğu yani model parametrelerinin kararlı olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3: ARDL Sınır Testi Sonuçları

Ho: Değişkenler arasında uzun dönem ilişki yoktur.

Test İstatistiği		k	Kritik Sınır Değerleri		Anlamlılık Düzeyi
F değeri	13.837	4	I(0)	I(1)	
			3.3	4.06	%10
			3.47	4.57	%5
			2.89	4.57	%2.5
			4.40	5.72	%1

Tablo 3'de verilen ARDL Sınır testi sonuçlarına göre F-istatistik değeri 13.8370 olarak bulunmuştur. Pesaran (2001) tarafından % 1 anlamlılık seviyesinde alt sınır 4.4 ve üst sınır ise 5.72 olarak bulunmuştur. Elde edilen F-istatistik değeri (13.8370) üst sınır değerinden (5.72) büyük olduğundan dolayı değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin olmadığı yokluk hipotezi (H_0) %1 anlamlılık seviyesinde reddedilmiştir. Seriler eş bütünleşiktir yani uzun dönemde değişkenler arasında ilişki söz konusudur.

Tablo 4: ARDL Modelinin Uzun Dönem Tahmin Sonuçları

Değişken	Katsayı	Standart Hata	*t*-istatistiği	*p*-değeri
TKFO	4.0184	1.9456	-2.0653	[0.041]
ÜKFO	3.3779	1.6037	2.1062	[0.038]
PF	4.54E-17	1.34E-17	3.3748	[0.001]
REDK	-1.3675	0.6680	-2.0471	[0.049]

Tablo 4'de ARDL uzun dönem tahmin sonuçları incelendiğinde bağımlı değişken enflasyon oranları ile bağımsız değişkenler tüketici kredi faiz oranları, ticari kredi faiz oranları, petrol fiyatları ve reel efektif döviz kuru arasında uzun dönemde istatistiki olarak anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. Sırasıyla tüketici kredi faiz oranındaki yüzde 1'lik bir değişim, enflasyon oranında yaklaşık yüzde 4'lük aynı yönde bir değişime, ticari kredi faiz oranlarındaki yüzde 1'lik bir değişim enflasyon oranlarında yaklaşık yüzde 3.37'lik bir tersi yönde bir değişime neden olmaktadır. Diğer yandan petrol fiyatlarındaki yüzde birlik artış ise enflasyon oranlarını aynı yönde yüzde 4.54'lik değişime neden olmaktadır. Ancak bağımlı değişken enflasyon oranı ile reel efektif döviz kuru arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuş ve reel efektif döviz kurunda meydana gelen yüzde birlik bir değişim enflasyon oranlarında yaklaşık yüzde 1.367'lik ters yönde bir değişime neden olmaktadır.

Tablo 5: ARDL Modelin Kısa Dönem Tahmin Sonuçları

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-statistics	Prob.
ECM (-1)	-0.121209	0.014255	-8.502635	0.0000

Tablo 5'te yer alan kısa döneme ait modelin tahmin sonuçları incelendiğinde hata düzeltme terimi ECM(-1) istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ve katsayısı -0.121 olarak gözlemlenmektedir. Yani kısa dönemde gerçekleşebilecek dengesizliklerin uzun dönemde tekrar dengeye ulaşacağını ifade etmektedir.

Şekil 1: CUSUM Testi

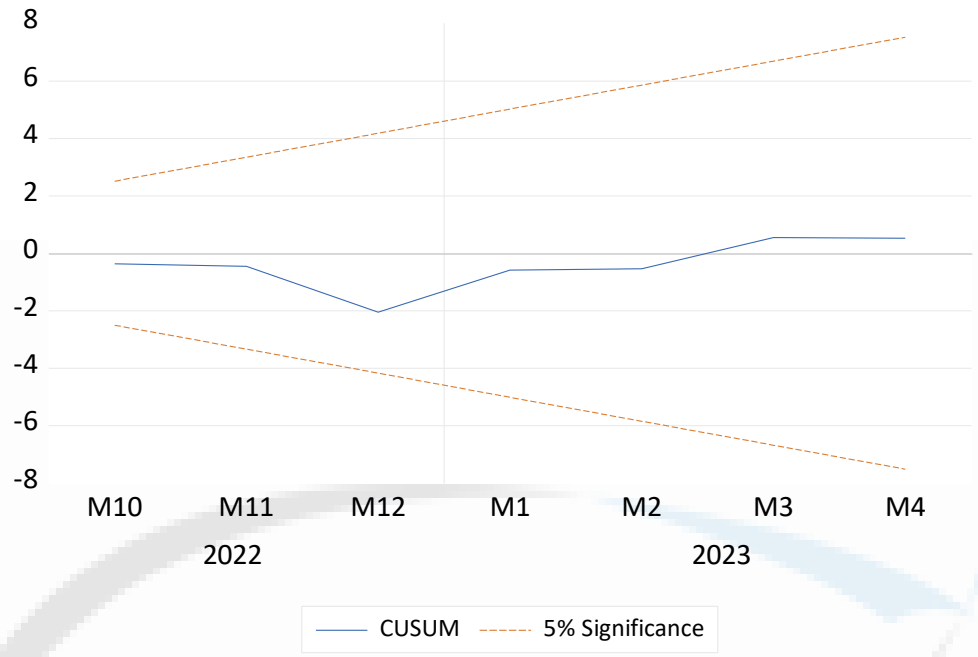

Şekil 2: CUSUM of Squares Testi

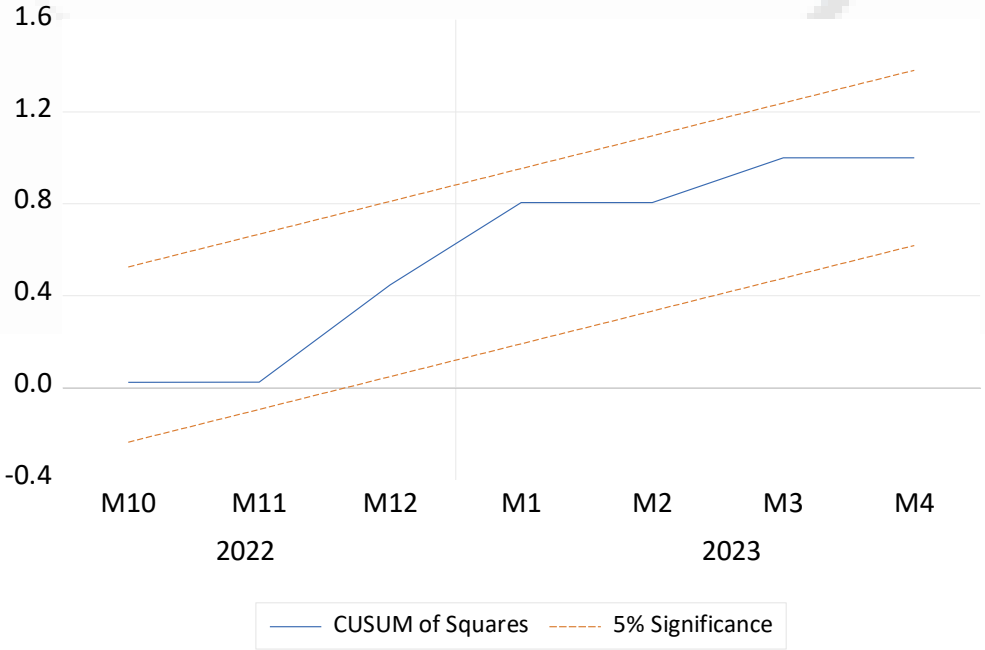

4. SONUÇ

Bu çalışmada Türkiye'de 2012-2023 dönemleri arasında uygulanan kredi faiz oranlarının yine bu dönemde yükselişe geçen enflasyon oranlarına olan kısa ve uzun dönem etkileri incelenmiştir. Buna göre uygulanan faiz politikalarının kısa ve uzun dönemde enflasyona olan etkileri analiz edilmiştir.

ARDL modeli kullanılarak ulaşılan sonuçlara göre tüketici kredi faiz oranlarında azalmanın ve üretici kredi faiz oranlarındaki artışların uzun dönemde enflasyonu artırdığı sonucuna varılmıştır. Böylece döviz kurları ve petrol fiyatlarının etkisine ek olarak bu dönemde Türkiye'de ayrıştırılmış kredi faiz oranlarının enflasyona geçiş etkisi bulunmuştur.

Ulaşılan bulgulara göre, tüketici kredi faiz oranlarında düşüş talep yönlü enflasyonu artırmaktadır. Ticari (üretici) kredi faiz oranlarındaki artış yine arz yönlü enflasyonu artırmaktadır. Reel efektif döviz kurundaki düşüşler enflasyonu artırmaktadır. Politika faiz oranına uygun olarak hareket eden tüketici ve ticari banka kredi oranlarının talep ve arz etkileri ile enflasyona etki ettiği ortaya konulmuştur. Enflasyonu düşürmeyi hedefleyen politikalar uygulanırken politika faizine uygun hareket eden kredi faizlerinin enflasyona etkisi göz önünde bulundurulmalıdır.

KAYNAKÇA

[1] APAYDIN, Ş. (2018). Türkiye'de Banka Kredilerinin Ekonomik Büyüme Üzerinde Etkileri. Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdare Bilimler Dergisi, 15-28.

[2] ARSLAN, İ., ve YAPRAKLI, S. (2007). Banka Kredileri ile Enflasyon Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Analiz(1983-2007). Ekonometri ve İstatistik Dergisi, 88-103.

[3] ARSLAN, İ., ve YAPRAKLI, S. (2008). Banka Kredileri Ve Enflasyon Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Analiz(1983-2007). İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi, 7, 88-103.

[4] BAKTEMUR, F. İ. (2021). Enflasyon İle Faiz Oranları Arasındaki Doğrusal Olmayan Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20(42), 1147-1158.

[5] ENGLE, Robert F. ve C. W. J. GRANGER (1987). "Co-Integratıon and Error Correctıon: Representatıon, Estımatıon, And Testıng" Econometrica,55(2): 251-276.

[6] KIRCA, M., ve CANBAY, Ş. (2022). Determinants of housing inflation in Turkey: a conditional frequency domain causality. International Journal of Housing Markets and Analysis, 15(2), 478-499.

[7] PESARAN, M. Hashem, Yongcheol SHIN, ve Richard J. SMITH. (2001). "Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships" Journal of Applied Econometrics. 16(3):289–326.

[8] TCMB. (2022). EVDS, www.tcmb.gov.tr

[9] TÜİK (2023), www. tuik.gov.tr

[10] YAY, G. G. (2012). Para ve Finans Teori-Politika (Cilt 1). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Makale id= 161

Sözlü Sunum

ORCID ID:

AR-GE Harcamaları ve AR-GE Personeli Açısından Türkiye ve Avrupa Birliği Ülkelerinin Karşılaştırılması

Öğr. Gör. Dr. Atakan Akıncı[1]
[1] Piri Reis Üniversitesi

Özet: *Ülkeler AR-GE'nin ekonomideki yerini güçlendirmeye ve ekonomi üzerindeki güçlü etkisini artırmaya özel ilgi göstermelidirler. Bu anlamda, bir ülkede ekonomik büyüme ve ekonomik kalkınma için güçlü bir AR-GE altyapısının kurulması gereklidir. AR-GE altyapısının yanı sıra gayrisafi AR-GE harcamaları (GERD), toplam araştırmacı sayısı ve iş gücü içindeki AR-GE personeli oranı gibi göstergeler de önemli faktörlerdir. Bu göstergeler, bir ülkenin AR-GE'ye yaklaşımı hakkında ilk izlenimi sağlayabilir. Gayrisafi AR-GE harcamalarının AR-GE faaliyetleri üzerindeki etkisi ve AR-GE personelinin niteliği gibi diğer konular burada tartışılmamakta ve analiz edilmemektedir. Bunun yerine, Türkiye ve Avrupa Birliği (AB) ülkeleri hakkında ilk izlenimi edinmek ve ülkelerin AR-GE'ye yönelik tutumlarını anlamak için gayrisafi AR-GE harcamaları, toplam araştırmacı sayısı ve iş gücü içindeki AR-GE personeli oranı incelenmektedir. Bunu yapmak için AB İstatistik Ofisi (EUROSTAT) tarafından sağlanan 2010-2021 yılları arasındaki AR-GE verileri kullanılmaktadır. Bu çalışma, Türkiye ve AB ülkelerini karşılaştırarak Türkiye için şu noktaları vurgulamaktadır: a) Kamu ve yükseköğretim sektörü hariç, AR-GE harcamalarının GSYİH içindeki payı son yıllarda artmıştır; b) Kamu sektörü hariç, toplam araştırmacı sayısı son yıllarda artmıştır; c) Kamu sektörü hariç, AR-GE personelinin işgücü içindeki payı son yıllarda artmıştır; d) AR-GE harcamalarının payı ile AR-GE personelinin işgücü içindeki payı oldukça düşüktür.*

Anahtar Kelimeler*: AR-GE Harcaması, AR-GE Politikası, Türkiye, Avrupa Birliği.*

Comparison of Türkiye and European Union Countries in terms of R&D Expenditures and R&D Personnel

Abstract: *Countries show special interest in enhancing the place of R&D in the economy and increasing its powerful effect on the economy. In this sense, the establishment of a strong R&D infrastructure is necessary in a country for its economic growth and economic development. Indicators such as gross expenditure on R&D (GERD), total number of researchers, and the share of R&D personnel in labor force are also important factors as well as R&D infrastructure. These indicators may provide first impression about a country in terms of its attitude to R&D. Other topics such as the effect of GERD on R&D activities and quality of R&D personnels are not discussed and analyzed here. Instead of this, GERD, total number of researchers, and the share of R&D personnel are viewed to get first impression about Türkiye and European Union (EU) countries and to understand their attitudes to R&D. To do this, R&D data that is provided by the statistical office of the EU (EUROSTAT) is used for the period between 2010 and 2021. By comparing Türkiye and EU countries, this study emphasizes the following points for Türkiye: a) Share of R&D expenditure in GDP has increased in recent years except government (GOV) and higher education (HES) sector; b) Total number of researchers has increased in recent years, except GOV; c) Share of R&D personnel in labor force has increased in recent years, except GOV; d) Share of R&D expenditure and share of R&D personnel in labor force are quite small.*

Keywords*: R&D Expenditure, R&D Policy, Türkiye, European Union.*

1. INTRODUCTION

Since the beginning of time, human beings have invented or innovated tools that make life easier and that meet needs and wants. Over the last centuries, invention and innovation activities have continued

increasingly, especially after victory of mechanical power in the second half of the 1700s. Developments in science and technology (S&T) and changes in social and commercial life have boosted these activities.

In the twentieth century, under the pressure of two different World War, countries needed better technology to survive therefore they increased their S&T and research and development (R&D) activities. Today, under the pressure of more complicated and confidential economic war, S&T and R&D activities have become essential part of an economy strategically.

S&T and R&D issues became much-discussed topics among academicians and countries, which must be investigated continuingly. It is understood that these strategic topics must be monitored and analyzed methodologically. In this sense, Organization for Economic Co-operation and Development (OECD) Working Party of National Experts on Science and Technology Indicators (NESTI) agreed on Frascati Manual in 1963 in Italy. Today, statistical offices/institutions in countries monitored R&D statistics by following the Manual that is updated,

In this study, Türkiye and EU countries are compared in terms of R&D statistics. In this sense, indicators such as gross expenditure on R&D (GERD) and total number of researchers are used because it is considered that these both indicators may provide first impression about a country in terms of its attitude to R&D. Other topics such as the effect of GERD on R&D activities and quality of R&D personnels are not discussed and analyzed here. To do this, R&D data that is provided by the statistical office of the EU (EUROSTAT) are used for the period between 2010 and 2021.

2. R&D AND ECONOMY

R&D is a strategic factor that increase the probability of occurrence of invention and innovation. Increase in the probability brings more chance to invent or innovate a technology. Therefore, technological progress supports the economy.

Todaro and Smith (2015) mention the connection among nonlinear technological progress, inventions and innovations, and complex scientific knowledge, which are based on R&D infrastructure and R&D activities. Technological progress is the most important source of economic growth development in traditional neoclassical growth theory and much-discussed variable in economic growth models in order to endogenize it. Romer (1990) emphasized R&D sector and the importance of researchers in labor force by including it in economic growth model.

R&D activities cause new scientific knowledge and therefore inventions and innovations, which are vital sources for economic growth and development in the long run (Romer, 1986; Jones and Williams, 2000; Shefer and Frenkel, 2005). In other words, R&D activities are kinds of locomotive for knowledge accumulation. A country must increase its R&D activities in its economy to accelerate knowledge accumulation and to produce its own technology instead of importing, contracting, and employing. According to Aghion and Howitt (1992), basic scientific research is one of the six ways of knowledge accumulation, and it requires strong R&D infrastructure like R&D laboratories with all necessary equipment, scientists and engineers, and assistants.

Countries must increase their expenditures on R&D to install strong R&D infrastructure that is based on laboratories and R&D personnel, and to support R&D activities. At the same time, the number of qualified R&D personnel must be increased to sustain R&D activities. In the next, Türkiye and EU countries are viewed in terms of R&D expenditure, researcher and R&D personnel.

3. TÜRKİYE AND EU COUNTRIES IN TERMS OF R&D

Türkiye and EU countries are viewed here to get first impression about them in terms of gross expenditure on R&D (GERD), researchers, and R&D personnel. Türkiye's and EU countries' attitudes to R&D is also aimed to understand. Although understanding an attitude to R&D of a country requires comprehensive analysis about R&D, here, these indicators are used to get a first impression about it. To do this, R&D data that is provided by EUROSTAT are used for the period between 2010 and 2021 because data availability.

3.1. R&D Expenditure by Türkiye and EU Countries

R&D expenditure is well-known indicator in literature and its share in GDP is monitored every year. To understand countries' interest in R&D, the share of total R&D expenditure in GDP must be checked.

Figure 1 shows share of total R&D expenditure in GDP by Türkiye and EU countries. Countries that have the share more than 3% in recent years are Sweden, Austria, Belgium, and Germany. The shares of Denmark and Finland dropped to below 3% in last decades. Countries that have the share between 2% and 3% in recent years are Finland, France, and Netherlands. The shares of Estonia and Slovenia dropped to below 2% in last decade. However, Slovenia increased its share over 2% in recent years. Countries that have the share between 1% and 2% in recent years are Czechia, Estonia, Hungary, Ireland, Italy, Luxembourg, Portugal, Spain, Croatia, Greece, Lithuania, Poland, Slovakia, and Türkiye. Particularly, Croatia, Greece, Lithuania, Poland, Slovakia, and Türkiye increased their share over 1% in the last decade. However, the share of Slovakia dropped to below 1% again in recent years.

Figure 1: Share of Total R&D Expenditure in GDP by Countries

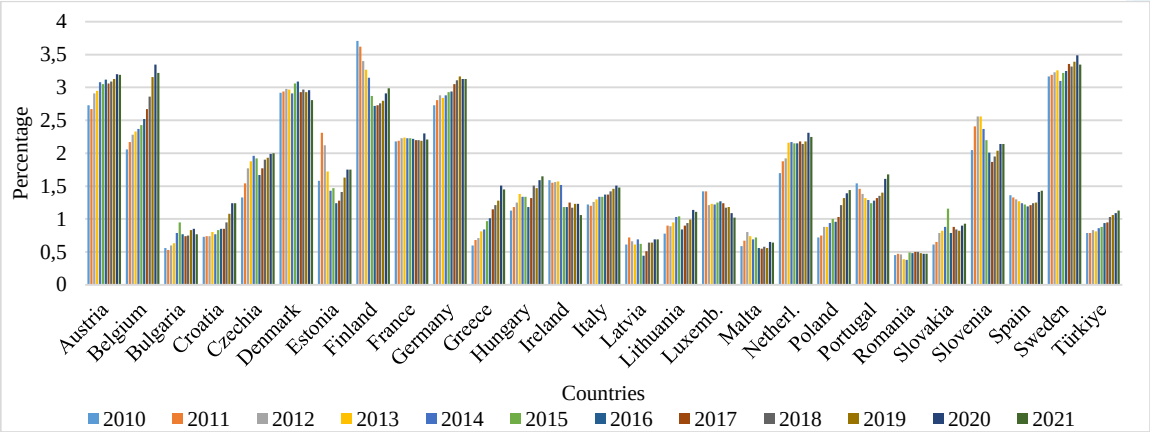

Source: EUROSTAT.

The share of total R&D expenditure in GDP is also monitored in terms of sectors such as Business Enterprise Sector (BES), Government Sector (GOV), and Higher Education Sector (HES).

Figure 2: Share of Total R&D Expenditure in GDP in Business Enterprise Sector by Countries

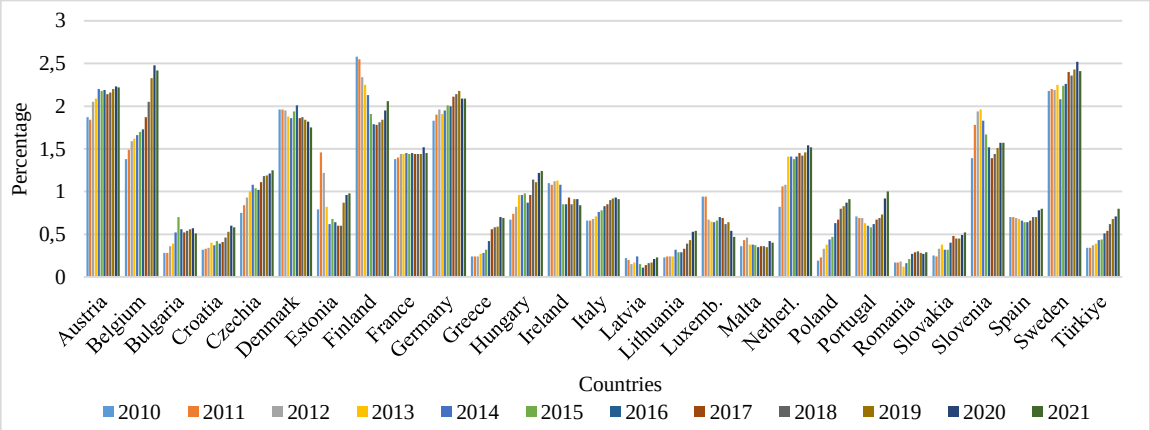

Source: EUROSTAT.

Figure 2 shows the share of total R&D expenditure in GDP in BES by Türkiye and EU countries. In this sector, countries that have the share more than 2% in recent years are Austria, Belgium, Finland, Germany, and Sweden. Belgium, Finland, and Germany increased their share rapidly over 2% in recent years. In this sense, Belgium is the most remarkable country. Countries that have the share between 2% and 3% in recent years are Czechia, Denmark, France, Hungary, Netherlands, and Slovenia. In this sense, Czechia and Hungary is the most remarkable country. The shares of other countries are below 1% in recent years. The shares of Estonia and Ireland dropped to below 1% in the last decade while Czechia, Hungary, and Netherlands increased their share over 1%.

Figure 3 shows the share of total R&D expenditure in GDP in GOV by Türkiye and EU countries. In this sector, Germany is the only country that have the share more than 0.4% in the last decade. Countries that have the share less than 0.1% in the last decade are Denmark, Ireland, Malta, Poland, Portugal, and Türkiye. Although the share of Malta was more than 0.1% and the share of Poland was more than 0.25 in the last decades, their shares dropped to below 0.1% rapidly in recent years. The share of Türkiye has decreased in recent years.

Figure 3: Share of Total R&D Expenditure in GDP in Government Sector by Countries

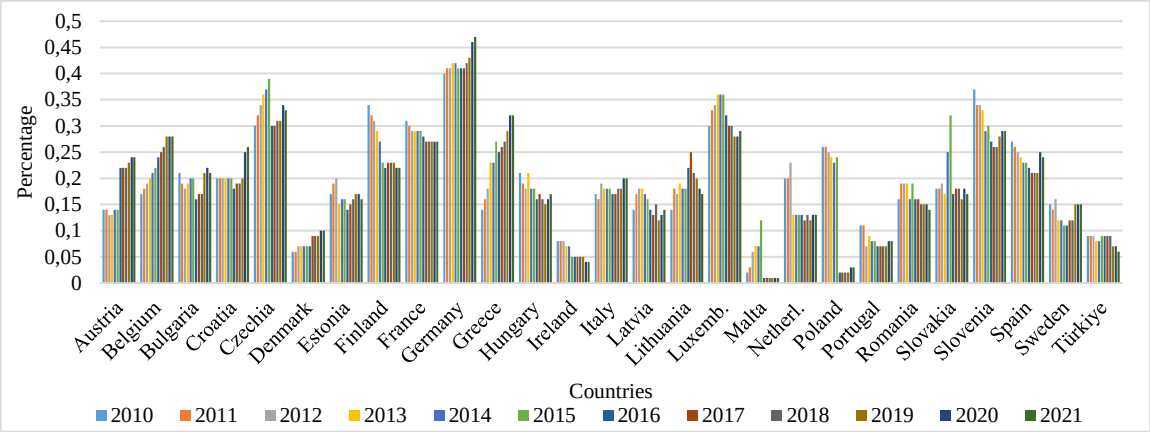

Source: EUROSTAT.

Figure 4: Share of Total R&D Expenditure in GDP in Higher Education Sector by Countries

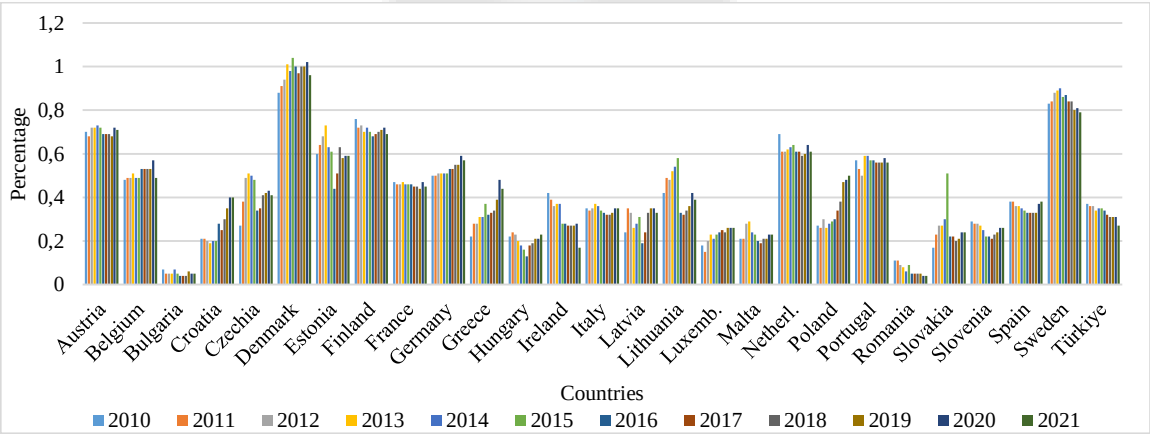

Source: EUROSTAT.

Figure 4 shows the share of total R&D expenditure in GDP in HES by Türkiye and EU countries. In this sector, Denmark is only country that increased its share over 1% in last decade. Additionally, there are only two countries that have the share more than 0.8%: Denmark and Sweden. Austria, Estonia, Finland,

and Netherlands have the share more than 0.6% in the last decade even though the shares of Estonia and Netherlands dropped below to 0.6% in some years. Bulgaria and Romania have the lowest share, around 0.05%. The share of Türkiye is more than 0.2% but it has decreased in recent years.

3.2. Number of Researchers by Türkiye and EU Countries

Researchers are one of the main parts of S&T and R&D activities in the economy. As a qualified human capital, countries must raise their scientists and researchers more than ever. They are important to sustain S&T and R&D activities and to produce knowledge. They are one of the strategic factors that contributes to knowledge accumulation process. In this sense, total number of researchers is another indicator that is monitored by countries and second variable in this study that is viewed to get first impression about Türkiye and EU countries and to understand their attitudes to R&D.

Figure 5 shows total number of researchers by Türkiye and EU countries. Germany and France are remarkable countries that have approximately 700.000 and 450.000 researchers, respectively. Spain has more than 200.000 researchers in the last decade while Italy and Türkiye have increased their number of researchers above this in recent years. Additionally, Netherlands and Poland have increased their number of researchers above 100.000 in the last decade.

Figure 5: Total Number of Researchers by Countries

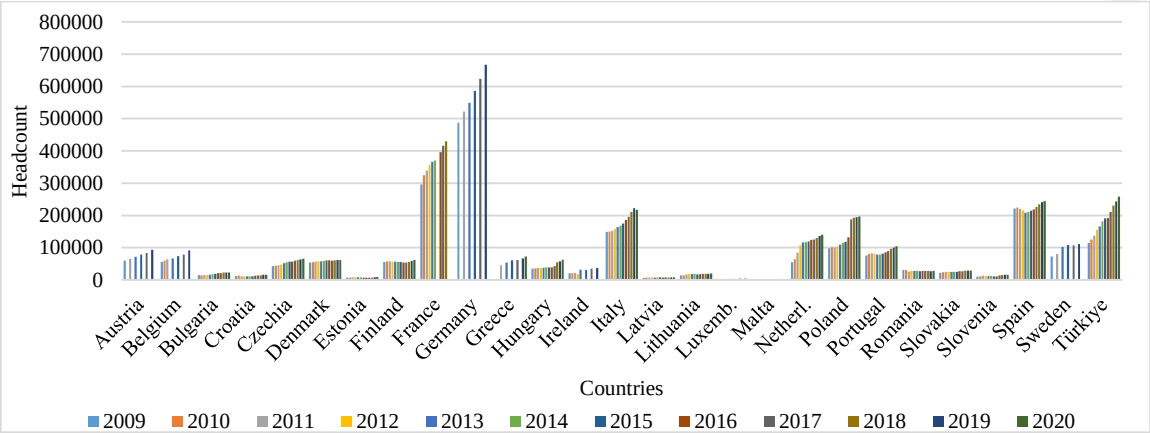

Source: EUROSTAT.

Figure 6: Total Number of Researchers in Business Enterprise Sector by Countries

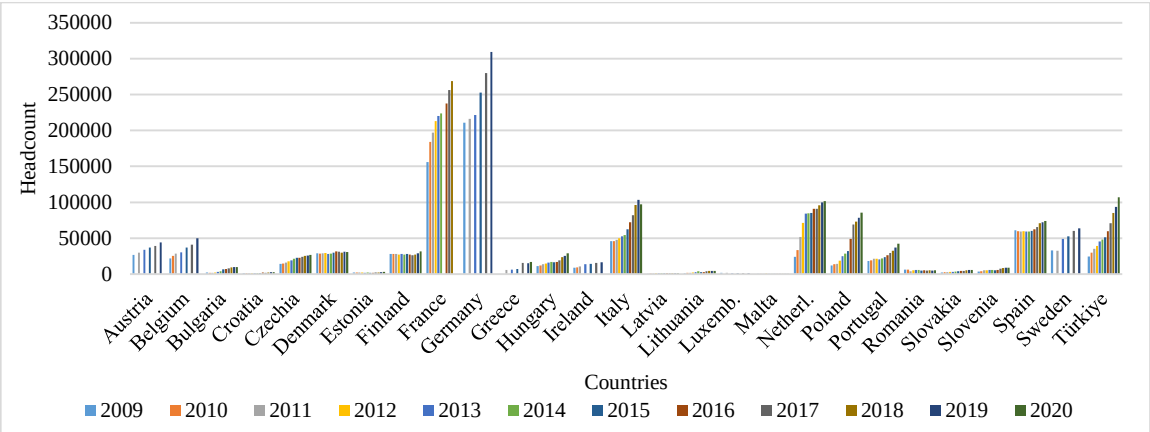

Source: EUROSTAT.

Total number of researchers by Türkiye and EU countries is also monitored in terms of sectors such as Business Enterprise Sector (BES), Government Sector (GOV), and Higher Education Sector (HES).

Figure 6 shows total number of researchers in BES by Türkiye and EU countries. In this sector, Germany is only country that have researchers more than 300.000 in recent years. Countries that have the greatest number of researchers are Germany and France in the last decade in BES, respectively. Italy, Netherlands, and Türkiye have increased their number of researchers over 100.000. However, the other countries in the figure have less than 100.000 researchers.

Figure 7 shows total number of researchers in GOV by Türkiye and EU countries. In this sector, Germany is the only country that have more than 70.000 researchers in recent years. The number of researchers in Spain is between 30.000 and 40.000 in the last decade while Italy and France have increased their numbers of researchers over 30.000. Other countries have less than 10.000 researchers, except Sweden, Poland, Greece, and Czechia. The number of researchers in GOV in Türkiye has decreased in recent years.

Figure 7: Total Number of Researchers in Government Sector by Countries

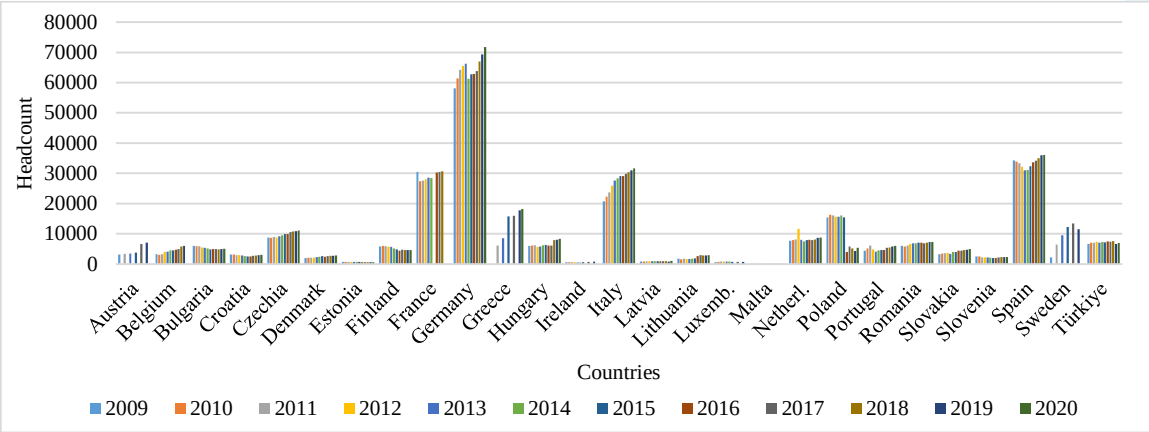

Source: EUROSTAT.

Figure 8: Total Number of Researchers in Higher Education Sector by Countries

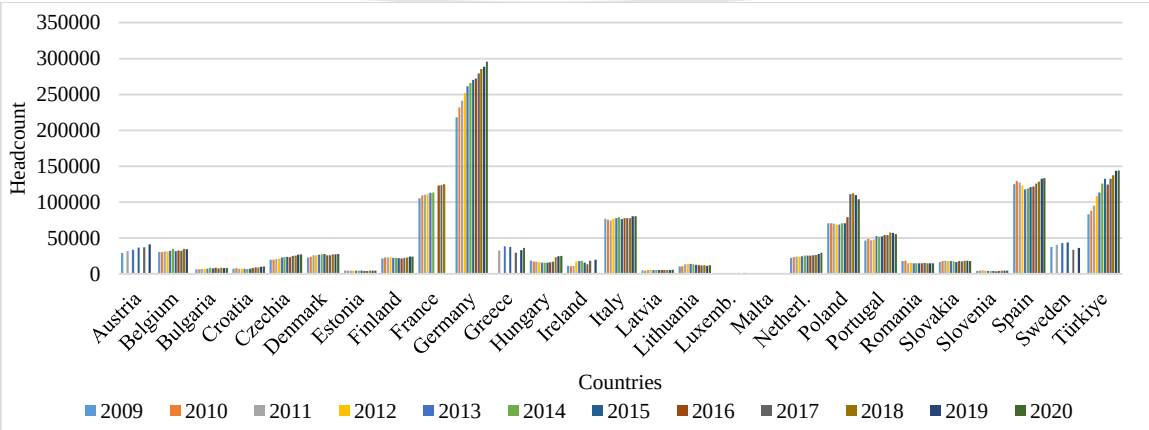

Source: EUROSTAT.

Figure 8 shows total number of researchers in HES by Türkiye and EU countries. In this sector, Germany is only country that has the number of researchers in HES in recent years approximately 300.000. France and Spain have more than 100.000 researchers in the last decade while Poland and Türkiye have

increased their number of researchers above 100.000 in recent years. In Italy, there are approximately 80.000 researchers in the last decade. The number of researchers in other countries is less than 50.000.

3.3. Share of R&D Personnel in Labor Force by Türkiye and EU Countries

Labor force is one of the prominent variables in economics, which is important to analyze and understand the economy in a country. In terms of R&D, the share of R&D personnel in labor force is another variable that is used to get first impression about Türkiye and EU countries and to understand their attitudes to R&D.

Figure 9 shows share of R&D personnel in labor force by Türkiye and EU countries. In 2021, Belgium and Sweden have the highest share of R&D personnel in labor force, approximately 2.3% and %2.2, respectively. Denmark is the only country that has more than 2% share of R&D personnel in its labor force in the whole last decade. Even if Finland's share decreased below 2% in the last decade, the share has passed it in 2021. However, Luxembourg could not achieve that. In recent years, Austria, Czechia, France, Germany, Netherlands, and Slovenia have more than 1.5% share of R&D personnel in their labor force. Additionally, Finland, Lithuania, Poland, Portugal, Spain have more than 1%. The other countries have less than 1% share of R&D personnel in their labor force, except Romania and Türkiye. Romania has the less share of R&D personnel in its labor force with less than 0.5% share while Türkiye has increased its share above 0.5% in recent years.

Figure 9: Share of R&D Personnel in Labor Force by Countries

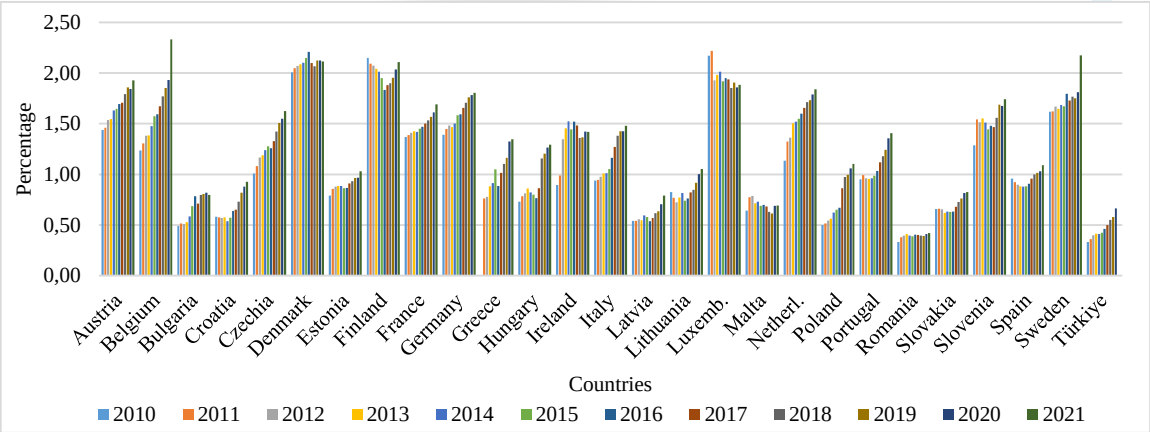

Source: EUROSTAT.

Share of R&D personnel in labor force by Türkiye and EU countries is also monitored in terms of sectors such as Business Enterprise Sector (BES), Government Sector (GOV), and Higher Education Sector (HES).

Figure 10 shows share of R&D personnel in labor force in BES by Türkiye and EU countries. In this sector, the shares of Belgium and Sweden are approximately 1.6% in 2021, except previous years. Denmark is the only country that has more than 1.2% share of R&D personnel in its labor force in the last decade. The shares of Austria, Belgium, Finland, Netherlands, and Sweden increased above 1.2% in recent years. Additionally, Bulgaria, Croatia, Estonia, Greece, Latvia, Lithuania, Romania, Slovenia, and Türkiye generally have approximately 0.4% share and less than it in recent years. It is seen that the share of R&D personnel in labor force in BES in Türkiye has increased in recent years, in other words, it has doubled approximately.

Figure 10: Share of R&D Personnel in Labor Force in Business Enterprise Sector by Countries

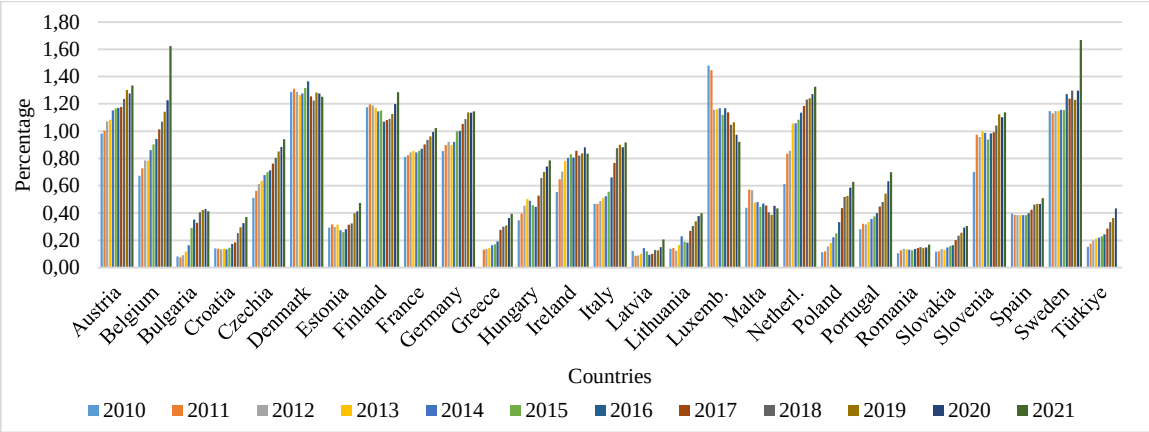

Source: EUROSTAT.

Figure 11 shows share of R&D personnel in labor force in GOV by Türkiye and EU countries. In this sector, Luxembourg is remarkable country that has the greatest share of R&D personnel in its labor force, almost more than 0.4% share. In recent years, Greece is the only country that has more than 0.3% share. Bulgaria, Czechia, Germany, and Slovenia have more than 0.2% share while other countries have less than it. Especially, Denmark, Ireland, Malta, Portugal, and Türkiye have less than 0.1% share. It is important to emphasize that the shares of Finland, Netherlands, and Türkiye have decreased in recent years.

Figure 11: Share of R&D Personnel in Labor Force in Government Sector by Countries

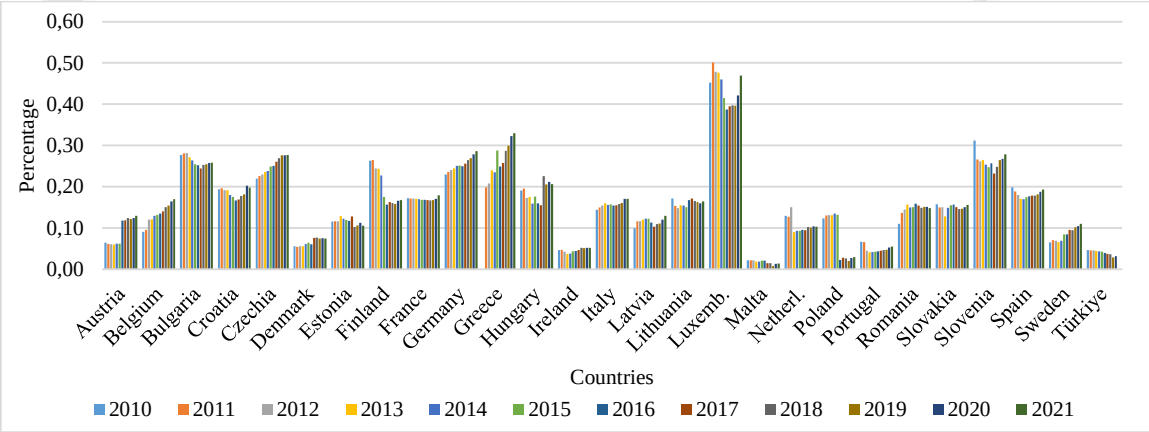

Source: EUROSTAT.

Figure 12 shows share of R&D personnel in labor force in HES by Türkiye and EU countries. In this sector, Denmark has the greatest share of R&D personnel in its labor force in HES, approximately 0.8% share. Finland, Portugal, and Greece are countries that have increased their share of R&D personnel in labor force in HES above 0.6% share in recent years while the share of Irland decreased below this share in recent years. Belgium, Greece, and Lithuania are countries that have increased their share of R&D personnel in labor force in HES above 0.5% share in the last decade. The share of Belgium and Lithuania decreased below this rate. Austria, Estonia, France, Latvia, Luxembourg, Netherlands, Poland, and Sweden increased their share above 0.4% share while Croatia, Czechia, Germany, Itay, and Slovenia increased their share above 0.3% share. The shares of Slovakia and Spain are between 0.3% and 0.4%

share in recent years. Countries that have the share below 0.2% in the last decade are Bulgaria, Romania, and Türkiye. However, Türkiye increased its share slightly in recent years.

Figure 12: Share of R&D Personnel in Labor Force in Higher Education Sector by Countries

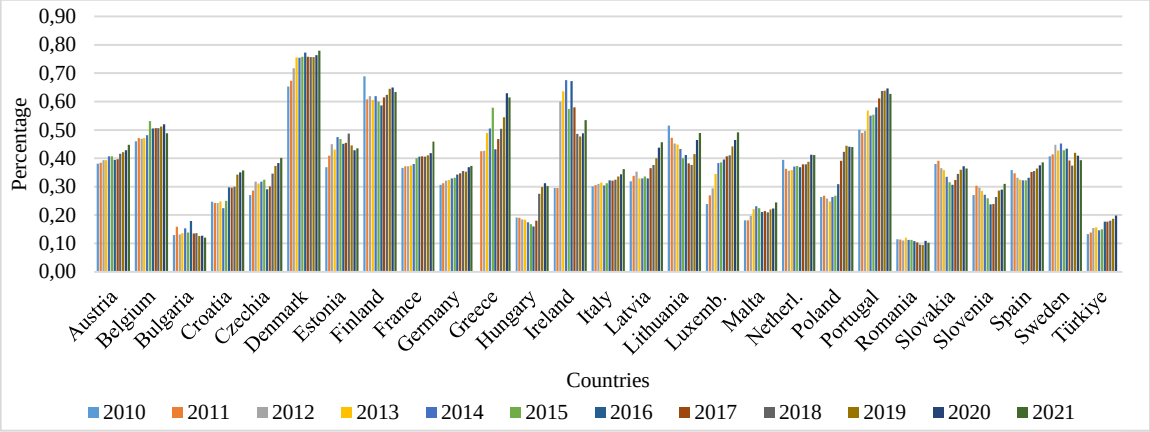

Source: EUROSTAT.

4. CONCLUSION

R&D is strategic and necessary factor that support economic growth and economic development for a country. It is a strong ability to have, and a muscle that is hard to improve. Countries must struggle to have this strong ability, and they must improve their R&D muscle in this merciless and competitive world to survive. They must also show special interest in enhancing the place of R&D in the economy and increasing its powerful effect on the economy.

This study presents first impressions on Türkiye and EU countries by using some indicators such as GERD, total number of researchers, and the share of R&D personnel in labor force. It is claimed that these three indicators may provide first impression about a country in terms of its attitude to R&D. Other topics such as the effect of GERD on R&D activities and quality of R&D personnels are not discussed and analyzed here. To do this, R&D data is used for the period between 2010 and 2021, which is provided by EUROSTAT.

By comparing Türkiye and EU countries, it is clearly seen that Türkiye is one of the last countries generally in three indicators. For instance, even if the share of total R&D expenditure in GDP in Türkiye, the first indicator, has increased above 1% in recent years, it is one of the least shares. From the sectoral perspective, increase in the share in BES is the reason of increase in the share of total R&D expenditure in GDP in Türkiye because the shares in GOV and HES have decreased in recent years. The second indicator, total number of researchers, shows that Türkiye has increased its total number of researchers in recent years, and it shows similar trends like France and Germany even though the difference between Türkiye and France/Germany in terms of the number of researchers is quite high. From the sectoral perspective, the number of researchers in Türkiye has increased in BES and HES, except GOV. The last indicator, the share of R&D personnel in labor force, has increased in Türkiye in recent years even if Türkiye's share is one of the least ones. From the sectoral perspective, this share has increased in BES and HES, except GOV.

As a conclusion, this study emphasizes the following points for Türkiye as a conclusion: a) Share of R&D expenditure in GDP has increased in recent years, except GOV and HES sector; b) Total number of researchers has increased in recent years, except GOV; c) Share of R&D personnel in labor force has increased in recent years, except GOV; d) Share of R&D expenditure and share of R&D personnel in labor force are quite small.

In the future, in terms of comparative studies, R&D statistics about Türkiye and EU countries or other countries can be analyzed in detail. Research on reasons why a country is one of the last countries in terms of R&D statistics can be investigated.

REFERENCES

[1] AGHION, P. and HOWITT, P. (1992). "A Model of Growth through Creative Destruction", Econometrical, 60 (2): 323-351.

[2] EUROSTAT (2023). "Research and Development (R&D)", https://ec.europa.eu/eurostat/data/database, 16 August 2023.

[3] JONES, C. I. and WILLIAMS, J. C. (2000). "Too Much of a Good Thing? The Economics of Investment in R&D", Journal of Economic Growth, 5: 65-85.

[4] OECD (1963). "The Measurement of Scientific and Technical Activities: Proposed Standard Practice for Surveys of Research and Development", https://www.oecd.org/sti/inno/Frascati-1963.pdf, 19 August 2023.

[5] ROMER, P. M. (1990). "Endogenous Technological Change", Journal of Political Economy, 98 (5): S71-S102.

[6] ROMER, P. M. (1986). "Increasing Returns and Long-Run Growth", Journal of Political Economy, 94 (5): 1002-1037.

[7] TODARO, M. P. and SMITH, S. C. (2015). Economic Development., 12th Edition, Pearson, USA.

[8] SHEFER, D. and FRENKEL, A. (2005). "R&D, firm size and innovation: an empirical analysis", Technovation, 25: 25-32.

Makale id= 10

Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0002-1846-4503

Stratejik Yönetim ve Dijital Pazarlamada Yeni Fırsatlar ve Zorluklar

Dr. Öğretim Üyesi Ekrem Süzen[1] , Dr. Öğretim Üyesi Murat Başal[1]
[1] İstanbul Gelişim Üniversitesi

*Corresponding author: Ekrem Süzen

Özet: *İşletmeler gelecekleri konusunda hedefler belirlemektedir. Bu doğrultuda bir şirketi veya kuruluşu daha rekabetçi hale getirmek için prosedürler ve hedefler belirleme süreci olarak bilinen stratejik yönetim için tipik olarak bunlara ulaşmak amacıyla personel ve kaynakların etkili biçimde dağıtımının yapılmasıdır. Bu yüzyılda sanayi devriminden bilgi teknolojisine geçtiğimiz dijital bir çağın içindeyiz. İşletmeler bu süreç içinde ürün ve hizmetlerini tüketicilere ulaştırabilmek adına dijital platformlardaki pazarlama fırsatlarını kullanmaya başlamaktadırlar. Bu değişim içinde stratejik yönetim sürecinde dijital pazarlama olanaklarının yapılmasına elverişli ve uygun şartlar ile bunları yapılmasında karşılaşılan sıkıntı ve zorlukların belirlenmesi çalışılmaktadır. Bu çalışmadaki amaç bir işletmeyi ya da organizasyonu yönetenlerin ileriye dönük alacakları stratejik kararlarda çağın en önemli alanlarından biri olan dijital pazarlama süreçlerini kullanmalarında oluşacak fırsat ve zorluklarının belirlenmesidir. Bu doğrultuda Google form üzerinde oluşturulan anket formu İstanbul ilinde faaliyet gösteren hizmet sektöründeki işletmelerden oluşturulan örneklem dahilinde ele alınan işletmelerden 74 tanesine uygulanmıştır. Elde edilen veriler SPSS istatistik programı 25.0 dahilinde analizleri yapılış yapılan Anova ve t testi neticesinde sonuçlar test edilmiştir. Bu değerler neticesinde yapılması gerekenlere yönelik fırsatlar ile zorluklar konusunda yönlendirici olmuştur. Sonuç olarak, stratejik yönetim ve dijital pazarlama arasındaki ilişki, işletmelere dijital dönüşüm sürecinde fırsatlar sunarken aynı zamanda zorlukları da beraberinde getirir. İşletmeler, bu süreçte stratejik yönetim yaklaşımlarını ve dijital pazarlama uygulamalarını bir araya getirerek rekabet avantajı elde edebilirler. Ancak başarılı bir dijital dönüşüm için teknolojik zorlukları aşmak, iş kültürünü değiştirmek ve veri güvenliği konularında dikkatli olmak önemlidir.*

Anahtar Kelimeler: *Stratejik Yönetim, Dijital Pazarlama, Fırsat, Zorluk*

Strategic Management and Digital Marketing New Opportunities and Challenges

Abstract: *Businesses set goals for their future. Accordingly, for strategic management, known as the process of setting procedures and objectives to make a company or organization more competitive, it is typically the effective allocation of personnel and resources to achieve them. In this century, we are in a digital age where we have passed from the industrial revolution to information technology. In this process, businesses are starting to use marketing opportunities on digital platforms in order to deliver their products and services to consumers. Within this change, it is tried to determine the suitable and appropriate conditions for making digital marketing opportunities in the strategic management process and the difficulties and difficulties encountered in doing them. The aim of this study is to determine the opportunities and difficulties that will arise in the use of digital marketing processes, which is one of the most important areas of the age, in the strategic decisions to be taken by those who manage a business or organization. In this direction, the questionnaire form created on the Google form was applied to 74 of the companies in the sample formed from the companies in the service sector operating in the province of Istanbul. The results were tested as a result of the Anova and t test, which were analyzed within the SPSS statistical program 25.0. As a result of these values, it has been a guide in terms of opportunities and difficulties for what needs to be done. As a result, the relationship between strategic management and digital marketing presents opportunities for businesses in the digital transformation process, but also brings challenges. In this process, businesses can gain competitive advantage by combining strategic management approaches and*

digital marketing practices. However, for a successful digital transformation, it is important to overcome technological challenges, change the business culture and be careful about data security.

Keywords: *Strategic Management, Digital Marketing, Opportunity, Challenge*

Giriş:

Günümüzde işletmeler, hızla değişen dijital çağa uyum sağlamak ve rekabet avantajı elde etmek için stratejik yönetim ve dijital pazarlama arasındaki ilişkiyi anlamak zorundadır. Bu bildiri, stratejik yönetim ve dijital pazarlama arasındaki bağlantıyı araştırarak, işletmelerin dijital dönüşüm sürecinde karşılaşabilecekleri fırsatlar ve zorluklar hakkında bilgi sunmayı amaçlamaktadır

İşletmelerin stratejik yönetim yaklaşımlarını dijital pazarlama uygulamalarıyla birleştirmeleri, rekabet avantajı elde etmeleri ve müşteri deneyimini iyileştirmeleri için önemli bir adımdır. Bu süreçte işletmelerin teknolojik zorlukları aşmak, iş kültürünü ve değişim yönetimini yönetmek, veri güvenliği ve mahremiyeti konularında dikkatli olmak gerekmektedir.

Dijital dönüşüm ve stratejik yönetim

Dijital dönüşüm sürecinde işletmeler, stratejik yönetim yaklaşımlarını benimseyerek dijital pazarlama uygulamalarını etkin bir şekilde kullanabilirler. Örneğin, SWOT analizi ve PESTEL analizi gibi stratejik yönetim araçları, işletmelerin dijital pazarlama stratejilerini geliştirmelerine yardımcı olabilir. Bu araçlar sayesinde işletmeler, iç ve dış çevrelerini analiz ederek rekabet avantajı elde etme ve hedef kitlelerini daha iyi anlama fırsatı yakalayabilirler.

Dijital pazarlama uygulamaları da işletmelerin stratejik hedeflerine ulaşmalarına katkı sağlar. SEO (arama motoru optimizasyonu), işletmelerin web sitelerini arama motorlarında üst sıralara çıkarmalarına yardımcı olurken, sosyal medya pazarlaması, işletmelerin marka bilinirliğini artırmada etkili bir araçtır. E-posta pazarlaması ise müşterilerle kişiselleştirilmiş iletişim kurma ve sadık müşteri tabanı oluşturma konusunda önemli bir rol oynar.

Ancak dijital dönüşüm sürecinde karşılaşılan zorluklar da göz ardı edilmemelidir. İşletmeler, sınırlı bütçeler, yetersiz altyapı, iş kültürü ve değişim yönetimi zorluklarıyla karşılaşabilirler. Bu sorunlarla başa çıkmanın yolları arasında teknolojik yatırımları önceliklendirmek, personelin dijital yetkinliklerini geliştirmek ve liderlik tarafından değişimi desteklemek yer alır. Ayrıca, veri güvenliği ve mahremiyeti konularında da gerekli önlemlerin alınması önemlidir.

Stratejik yönetim ve dijital pazarlama arasındaki ilişki, işletmelere dijital dönüşüm sürecinde fırsatlar sunarken aynı zamanda zorlukları da beraberinde getirir. İşletmeler, bu süreçte stratejik yönetim yaklaşımlarını ve dijital pazarlama uygulamalarını bir araya getirerek rekabet avantajı elde edebilirler. Ancak başarılı bir dijital dönüşüm için teknolojik zorlukları aşmak, iş kültürünü değiştirmek ve veri güvenliği konularında dikkatli olmak önemlidir. İşletmeler, bu zorlukları aşmak için aşağıdaki çözüm önerilerini dikkate alabilir:

Teknolojik yatırımları önceliklendirme: İşletmeler, dijital dönüşüm sürecinde uygun teknolojik altyapıyı oluşturmak için yatırımlar yapmalıdır. Bütçeyi dijital projelere yönlendirerek, işletmenin dijital pazarlama stratejisini destekleyen araçları ve sistemleri kullanabilirler.

Personel yetkinliğini geliştirme: İşletmeler, dijital dönüşüm sürecinde çalışanların dijital yetkinliklerini artırmak için eğitim ve geliştirme programları düzenleyebilirler. Dijital pazarlama araçlarını kullanma becerilerini geliştirmek, işletmenin dijital stratejisinin etkin bir şekilde uygulanmasına yardımcı olacaktır.

Liderlik ve değişim yönetimi: İşletme liderleri, dijital dönüşüm sürecinde aktif bir rol oynamalı ve değişimin destekçisi olmalıdır. İş kültüründe dijitalleşmeyi teşvik etmek ve çalışanları değişime yönlendirmek için liderlik yetkinliklerini kullanmalıdırlar.

Veri güvenliği ve mahremiyeti: İşletmeler, müşteri verilerini korumak ve mahremiyetlerini sağlamak için gerekli önlemleri almalıdır. Veri güvenliği politikaları oluşturmak, siber saldırılara karşı koruma sağlamak ve yasal düzenlemelere uyum sağlamak önemlidir.

İyi uygulama örnekleri olarak, dijital dönüşüm sürecinde başarılı olan işletmelerden bazıları şunları yapmışlardır:

Netflix: Stratejik yönetim yaklaşımlarını kullanarak, geleneksel video kiralama modelini dijital yayın platformuna dönüştürdüler. Dijital pazarlama stratejileriyle müşterilerin ilgi alanlarına ve tercihlerine yönelik kişiselleştirilmiş içerik sunarak büyük bir müşteri tabanı oluşturdular.

Amazon: Stratejik yönetim ve dijital pazarlama stratejilerini birleştirerek, e-ticaret sektöründe lider bir konuma geldiler. Müşteri odaklılık ve kişiselleştirme prensiplerini benimsediler ve sürekli olarak dijital pazarlama araçlarını ve teknolojilerini geliştirdiler.

Coca-Cola: Dijital pazarlama stratejilerini kullanarak, müşteri deneyimini iyileştirdi. Sosyal medya pazarlaması, dijital reklam kampanyaları ve mobil uygulamalar gibi dijital pazarlama araçlarını aktif bir şekilde kullandı. Ayrıca, tüketici davranışlarını analiz etmek ve pazar trendlerine uyum sağlamak için veri analitiği ve yapay zeka teknolojilerini benimsediler.

Starbucks: Stratejik yönetim ve dijital pazarlama araçlarını birleştirerek, müşterilerine benzersiz deneyimler sunan bir kahve zinciri haline geldi. Mobil uygulama üzerinden sipariş verme, sadakat programları ve sosyal medya etkileşimleri gibi dijital pazarlama stratejilerini etkin bir şekilde kullandı.

Nike: Stratejik yönetim ve dijital pazarlama araçlarını kullanarak, spor giyim ve ayakkabı sektöründe başarılı bir marka haline geldi. Dijital pazarlama stratejileriyle hedef kitlelerine ulaşmak için etkileyici içerikler ve sosyal medya kampanyaları oluşturdular. Ayrıca, e-ticaret platformları üzerinden doğrudan satış yaparak müşterilere kolaylık sağladılar.

Sonuç

Sonuç olarak, stratejik yönetim ve dijital pazarlama bir araya geldiğinde işletmelere büyük fırsatlar sunmaktadır. Dijital dönüşüm sürecinde, işletmelerin stratejik yönetim yaklaşımlarını benimsemeleri ve dijital pazarlama araçlarını etkin bir şekilde kullanmaları önemlidir. Teknolojik zorlukları aşmak, iş kültürünü değiştirmek ve veri güvenliği konularında dikkatli olmak, başarılı bir dijital dönüşüm için gereklidir. İyi uygulama örnekleri, işletmelere stratejik yönetim ve dijital pazarlama alanlarında ilham verebilir ve başarıya giden yolda rehberlik edebilir.

Kaynakça

[1] Cianni, M., & Steckler, S. (2017). Transforming organizations to a digital world. People&Strategy, 40(2), 14-19.

[2] Çiftçioğlu, B., Mutlu, M., & Katırcıoğlu, S. (2019). Endüstri 4.0 ve insan kaynakları yönetiminin ilişkisi. Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 31-53.

[3] Hair, J. F., Black, W., Black, B., Babin, B., & Anderson, R. (2009). Multivariate data analysis. Prentice Hall. Pearson Education.

[4] Haşıloğlu, S. B., Baran, T., Aydın, O. (2015). Pazarlama araştırmalarındaki potansiyel problemlere yönelik bir araştırma: Kolayda örnekleme ve sıklık ifadeli ölçek maddeleri. Pamukkale İşletme ve Bilişim Yönetimi Dergisi, 19-28.

[5] İstanbul Sanayi Odası. (2018). İstanbul bölgesi sanayide dijital dönüşüm analizi raporu. İstanbul Sanayi Odası.

[6] Kaiser, H. (1974). An Index of Factorial Simplicity. Psychometrika, 31-36.

[7] Karasar, N. (2017). Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar ilkeler teknikler. Nobel Yayınevi, Ankara.

[8] Mc Kinsey Global Institute. (2016). Digital globalization: The new era of global flows. Mc Kinsey Global Institute.

[9] McLaughlin , S. (2017). Dynamic capabilities: Taking an emerging technology perspective. International Journal of Manufacturing Technology and Management, 62-81.

[10] Mert, G. (2020). Kurumların stratejik yönetim süreçlerinde dijitalleşmenin rolü. International Journal Of Socıal, Humanıtıes And Admınıstratıve Scıences, 41-58

Makale id= 40

Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0001-8087-7758

Siparişimi Kutusunda Gönderebilir misiniz? Pandora'nın Sürdürülebilirlik Sınavı

Dr. Öğretim Üyesi Neslihan Paker[1]
[1]İzmir Kavram Meslek Yüksekokulu

Özet: *İşletmelerin çevresel sürdürülebilirlik uygulamalarının başarıya ulaşması ancak hedef pazarlarının beklentileri ile uyumlu olması halinde olanaklı olup, bu bakımdan uygulamaların müşterinin değer algısında yarattığı etkilerin yakından takip edilmesi büyük bir öneme sahiptir. Bu çalışmanın amacı, elektronik ticaret üzerinden satış yapan lüks ürün pazarı işletmelerinin, sonuçları doğrudan müşteriye yansıyan çevreci ambalaj uygulamalarının, çevrimiçi müşteri yorumları üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır. Çalışma keşifsel bir tasarıma sahip olup, Pandora mücevher markasının Trendyol üzerinden satışı yapılan ve en beğenilen beş ürününe dair müşteriler tarafından yapılan 370 adet olumsuz yorum değerlendirilmiş, çevreci ambalajın konu olduğu yorumlara lüks değer algısı yazını temelinde Maxqda programı aracılığıyla içerik analizi uygulanmıştır. Ayrıca, SPSS yazılımı aracılığıyla çevreci ambalaj uygulaması ve diğer nedenlerin ürün değerlendirmeleri üzerindeki etkileri Ki-kare ilişki testi ile değerlendirilmiştir. Bulgular, uygulamanın amaç edindiği çevreci yaklaşımın müşteri algısında olumlu bir karşılık bulamadığını ve olumsuz yorumların %32'sinin çevreci ambalaj uygulamasıyla ilgili olduğunu göstermektedir. Ambalaj ve diğer nedenlerden ötürü ürünlere verilen puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Fonksiyonel değer uygulamadan en olumsuz etkilenen lüks değer algısı olup, finansal ve sosyal değerler sırasıyla bu unsuru takip etmiştir. Çalışma lüks pazarda yer alan işletmelere çevreci ambalaj uygulamaları konusunda önerilerde bulmakta ve ilgili yazınlara katkılar sunmaktadır.*

Anahtar Kelimeler: *Lüks Değer Algısı, Sürdürülebilir Tüketim, Çevreci Ambalajlama, Elektronik Ticaret, Elektronik Ağızdan Ağıza Pazarlama*

Could You Send My Order in Its Box' the Sustaınabılıty Challenge of Pandora

Abstract: *Businesses' environmental sustainability practices have to fulfill target markets' expectations, so it's crucial to monitor their effects on customer value perception. The purpose of this study is to reveal the effects of environmental packaging practices, the results of which are reflected directly to the customer, on online customer reviews of luxury goods market businesses selling through electronic commerce. The study has an exploratory design, and 370 negative comments made by customers on the five most favorite products of Pandora jewelry brand sold through Trendyol were evaluated, and content analysis was applied to the comments on environmental packaging through Maxqda software on the basis of luxury value perception literature. The effects of green packaging and other factors on product evaluations were examined using the SPSS Chi-square relationship test. The findings show that the application did not find a positive response in customer perception, and 32% of negative comments are related to green packaging. Products scored differently for packaging and other reasons that were statistically significant. Functional value negatively affected luxury value perception the most, followed by financial and social values. The study provides suggestions to businesses in the luxury market about environmentally friendly packaging practices and contributes to the related literature.*

Keywords: *Luxury Value Perception, Sustainable Consumption, Green Packaging, Electronic Commerce, Electronic Word-of-Mouth Marketing*

GİRİŞ

İşletmelerin çevreci uygulamalarının, ekosistemin sürdürülebilirliği üzerinde olumlu etkileri olması bir yana, yükselen çevre bilinci dolayısıyla pazarda rekabetçi üstünlük kazanmalarına olanak vermesi bakımından da önemi giderek artmaktadır. Öte yandan lüks pazarda yer alan işletmelerin temel lüks

algısı unsurlarını riske atmadan, sonuçları doğrudan müşteriye yansıyan çevreci uygulamalarda bulunması, üstesinden gelinmesi güç bir ikilem olarak ortaya çıkabilmektedir. Yapılan bazı araştırmalar, lüks alıcılarının lüks ve sürdürülebilirlik konuları birlikte ele alındığında ikircikli bir tutuma sahip olduğunu göstermektedir (Kapferer ve Michaut-Denizeau, 2014:1).

Ambalaj, ürününe koruma ve taşıma kolaylığı sağlaması gibi fonksiyonel faydalar yaratması bir yana pazardaki rakiplerinden farklılaştırması ve tutundurmaya yardımcı olması gibi avantajlar sunması bakımından da önemli bir pazarlama unsurudur (Altunışık vd., 2017:327-328; Mucuk, 2017:145-146). Ambalaj; yüksek kalite, nadirlik, özgünlük, prestij, hedonizm gibi vaatler sunan lüks pazarının (Wirtz vd., 2020: 667) en önemli sektörlerinden biri olan mücevher ürünlerinin (Baker vd., 2018:39) sunumunda ve satışında da çok önemli bir rol oynamaktadır. Araştırmalar, tüketici dikkatinin %50'sinden fazlasının mücevher ürününün dış unsurlarına odaklandığını göstermektedir ki, bu da ambalajın tüketicinin dikkatini çekmede ve satışları artırmada oynadığı önemli role işaret etmektedir. Öte yandan, mücevher sektörü, gereksiz kutuların kullanımını içeren aşırı ambalajlama ile doğal kaynakların tükenmesine sebep olmakta ve çok fazla atık yaratmaktadır (Castillo, 2023:9). Dolayısıyla, son yıllarda gerek otoriteler (EP, 2023) gerekse ünlü lüks markaları ambalajlama ile ilgili sürdürülebilirlik konularında ciddi adımlar atmaktadırlar (Burberry, 2023; Gucci-Equilibrium, 2020; Pandora-Group, 2023).

Ambalajın lüks tüketim pazarındaki önemi vurgulanmakla birlikte, çevreci ambalaj kullanımının tüketicinin lüks satın alma davranışı üzerindeki etkisine ilişkin araştırmalar literatürde sınırlıdır (Ciunel, 2021:6). Mağaza atmosferi ya da fiziksel kanıtlar müşterilerin kalite algısının oluşmasında önemli bir unsurdur (Öztürk, 2016:144). Elektronik ticaret müşterinin kalite algısını destekleyecek bu unsurlardan yoksun olup, lüks değer algısını yaratma konusunda fiziksel perakendecilikten çok daha farklı çabalara ihtiyaç duymaktadır. Bu yönüyle de çevrimiçi uygulamalar üzerinden yapılan lüks ürün satışlarında çevreci uygulamaların yaratacağı etki araştırmaya değer bir konudur. Dahası, günümüzde çevrimiçi yorumlar diğer müşterilerin satın alma kararlarını etkileyen önemli bir tutundurma aracı olup (Mudambi ve Schuff, 2010:186; Verma ve Yadav, 2021:112), memnuniyeti düşük müşterilerin yapacağı olumsuz yorumların diğer müşterileri de etkilemesi oldukça muhtemeldir. Dolayısıyla, işletmelerin çevreci uygulamalarının müşterinin kullanımını doğrudan etkilemesi halinde, çevrimiçi alış verilerde tüketicinin lüks değer algısını nasıl etkilediğini araştıran çalışmalara ihtiyaç vardır. Bu çalışmanın amacı; elektronik ticaret üzerinden satış yapan lüks ürün pazarı işletmelerinin, sonuçları doğrudan müşteriye yansıyan çevreci ambalaj uygulamalarının, çevrimiçi müşteri yorumları üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır. Çalışma keşifsel bir tasarıma sahip olup, Trendyol üzerinden satışı yapılan ve çevreci ambalaj uygulamasını yürütmekte olan Pandora mücevher markasının en çok satılan beş ürününe yapılan çevrimiçi olumsuz yorumlarının lüks değer algısı yazını temelinde değerlendirilmesini esas almıştır.

Çalışmada sırasıyla; pazarlamada ambalaj unsurunun önemi ve çevreci ambalaj uygulamaları, lüks değer algısı ve ambalajın lüks değer algısına etkisi ile ilgili literatürlere yer verilmiştir. Aaraştırma metodolojisine değinildikten sonra, Trendyol üzerinden yapılan çevrimiçi yorumlar Ki-kare ilişki testi ve içerik analizi ile değerlendirilmiştir. Çalışmanın son kısmında, bulgular ilgili yazın temelinde tartışıldıktan sonra, lüks pazarda yer alan işletmelere çevreci ambalaj uygulamaları konusunda tavsiyelerde bulunulmakta ve gelecekte alanda yürütülecek akademik çalışmalar için öneriler sunulmaktadır.

1. LİTERATÜR TARAMASI

1.1. Pazarlamada Ambalaj Unsuru ve Çevreci Ambalaj Uygulamaları

Ambalaj, ürünün korunmasını, taşınmasını ve saklamasını kolaylaştırması gibi temel fonksiyonel faydaları sağlamasının yanı sıra, tüketicinin satınalma kararları üzerindeki etkisi dolayısıyla önemli bir pazarlama unsurudur (Juárez-Varón vd., 2021:2; Maleki vd., 2020:838). Ambalaj bir tutundurma aracı olarak; ürün hakkında bilgi vermekle kalmayıp, benzerlerinden farklılaşmasını sağlamakta ve marka imajının oluşmasına yardımcı olmaktadır (Celhay ve Trinquecoste, 2015:1015; Mucuk, 2004:146). Ambalajda yenilik yapılması, özünde yapılmasa bile, üründe yenilik yapıldığı algısını oluşturabilmektedir. Ayrıca uzun süreli kullanılan ambalajlar ürünün tüketici çevresinde uzun süre varlığını sürdürmesi (Altunışık vd., 2017:328) ve dolayısıyla ürün/marka bilinirliliğini artırması gibi avantajlar yaratabilmektedir.

Ambalaj birçok yönden olumlu bir etkisi olan bir pazarlama aracı olmakla birlikte, aynı zamanda önemli bir maliyet unsurudur (Mucuk, 2004:146). Hatta bazı ürünlerin ambalaj maliyetinin ürün maliyetinden çok daha fazla olduğu görülmektedir. Dahası, ambalaj atıklarının çevresel sürdürülebilirlik üzerine olumsuz etkilerinin olduğu yadsınamaz bir gerçektir (Altunışık vd., 2017:329). 2009 ve 2020 yılları arasında kullanılan ambalaj kütlesi Avrupa Birliği'nde üretilen atık miktarını %20 oranında artmıştır. Avrupa Parlamentosu tarafından yayınlanan ve 2030 yılına kadar uygulamaya geçirilmesi hedeflenen, Ambalaj ve Ambalaj Atıkları Direktifi (PPWD - 94/62/EC sayılı Direktif) ambalaj atığı üretiminin önlenmesini, ambalajların yeniden kullanımını, geri dönüşümünü ve ambalaj atıklarının diğer şekillerde geri kazanılmasını teşvik etmektedir (EP, 2023). Bütün ambalaj atıklarının %70, kâğıt ve karton atıklarının ise %85'inin geri dönüştürülmesi hedefler arasındadır.

Son yıllarda birçok lüks markanın, ambalajlama da dâhil, sürdürülebilirlik konusunda ciddi adımlar attıkları görülmektedir (Ciunel, 2021:4). Örneğin ünlü giyim firması Gucci 2020 yılında yeşil ambalaj uygulamasını devreye almış ve elektronik ticaret üzerinden yaptığı satışlarda kullandıkları ambalajları %100 geri dönüştürülebilir kâğıt ve karton malzemelerden üretmeye başlamıştır. Ambalajlarının katlanabilir olması dolayısıyla aynı zamanda hacim optimizasyonunun sağlanması suretiyle taşıma operasyonlarındaki karbon ayak izi de azaltılmıştır. Öte yandan firma, sadece çevreci olmakla kalmayıp, ambalajların estetik yönünü de dikkate almıştır. Firmanın ambalajları tasarımlarında kullanılan yeşil unsurlar bakımından çevreci misyonu temsil etmenin yanı sıra marka imajına yakışan niteliktedir (Gucci-Equilibrium, 2020). Benzer bir yaklaşımla, Burberry markası da, Fashion Pact girişimin bir üyesi olarak, plastik ambalajlara alternatif olarak kâğıt bazlı ambalajlara yönelmiştir (Burberry, 2023).

Lüks tüketim pazarının önemli bir parçası olan mücevher sektörü, gereksiz kutuların kullanımını içeren aşırı ambalajlama ile doğal kaynakların tükenmesine sebep olmakta ve çok fazla atık yaratmaktadır. Bu nedenle, sürdürülebilir ambalajlama uygulamalarının çok önemli olduğu günümüzde; mücevher markalarının yarattıkları çevresel etki konusunda daha fazla sorumluluk alması ve geleneksel ambalajlama yerine çevre dostu alternatifler sunması her geçen gün daha fazla önem kazanmaktadır (Castillo, 2023:9)

1.2. Lüks Değer Algısı ve Ambalajın Lüks Değer Algısına Etkisi

Lüks; nadirlik, özgünlük, estetik, ayrıcalık, benzersizlik, statü, prestij, elitizm, yaratıcılık, genişletilmiş benlik ve hedonizm (Ko vd., 2019:406) gibi sıfatlarla tabir edilen ve üstün kalite ve fiyat (Holmqvist et al., 2020, p. 504) çağrışımlarıyla anılan bir kavramdır. Lüks tüketimin odağında müşterilerin diğerleriyle uyum sağlamak için satın alması (çoğunluğa katılım etkisi) veya müşterilerin kendilerini diğerlerinden farklılaştırmak için satın alması (züppe etkisi) (Michaelidou vd., 2021:952) gibi temel motivasyonlar yer alabilmektedir. Tüketiciler ayrıca, daha güçlü bir şekilde kendini ifade etme veya kimlik oluşturma, kendini gerçekleştirme veya öz saygı duygularını yükselttiği için kendilerine yönelik değerlere de dikkat edebilmektedirler (Kauppinen-Räisänen vd., 2019:232).

Değerler, arzu edilen davranışların veya nihai durumların seçilmesine veya değerlendirilmesine rehberlik eden inançlardır (Wiedmann vd., 2007:4). Lüks değer algısına dair ilgili yazında farklı sınıflandırmaların olduğunu görmek mümkündür. Örneğin sembolik, deneyimsel ve fonksiyonel değerler (Veloutsou vd., 2021:371), kişilerarası (referans gruplarına ait olma, göze çarpma ve benzersizlik gibi değerler) ve kişisel değerler hedonizm ve mükemmeliyetçilikle ilgili özel ve kendine yönelik faydalar bunlar arasında sayılabilir (Shukla, 2019:783). Wiedmann et al. (2007: 4) lüks değer algısıyla ilgili tüm bilişsel ve duygusal değer boyutlarının çok boyutlu bir modelde sentezlenmesinin önemine değinmiştir. Yazar lüks değer algısını; işlevsel (kalite, benzersizlik, kullanılabilirlik vb.), finansal (fiyat, indirim vb.), sosyal (göze çarpma, prestij vb.) ve bireysel (materyalizm, hazcılık vb.) olmak üzere dört farklı değer boyutunda tanımlamıştır.

Castillo (2023:9) etkili ambalaj tasarımının olumlu bir duygusal tepki yaratabileceğini, kalite ve lüks algısı uyandırabileceğini belirtmektedir. Maleki vd. (2020:848) ambalajın malzeme özellikleri ile lüks algısı arasında bir ilişki olduğunu ortaya koyan bir çalışma yürütmüştür. Araştırmanın bulguları; ambalaj malzemesinin duyusal beklentiyi, marka tutumunu, kalite ve fiyat algısını etkilediğini göstermektedir. Phophalia vd. (2021:99) tarafından yapılan araştırmanın sonuçları, lüks tüketim pazarının önemli ürün gruplarından biri olan mücevherlere dair memnuniyeti sağlayan faktörler arasında reklam ve promosyon kategorisi altında yer alan ambalajlamanın olduğunu göstermektedir.

Lüks ürün üzerine yapılan bazı çalışmalar, ambalaj malzemesi ve sürdürülebilirlik kaygısını birlikte ele alarak, tüketicinin satınalma niyeti üzerindeki etkisini ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Çalışma sonuçları; lüks pazar tüketicisinin satınalma kararları üzerinde çevresel kaygının ve çevreci ambalaj malzemesi kullanımının etkisinin olmadığını göstermektedir (Ciunel, 2021:19).

2. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ VE VERİ TOPLAMA

Araştırmada; çevreci ambalaj ve lüks değer algısı arasındaki ilişkiyi değerlendiren çalışmaların yetersiz olması dolayısıyla keşifsel tasarım tercih edilmiştir. Araştırma; elektronik ticaret üzerinden satış yapan lüks ürün pazarı işletmelerinin, sonuçları doğrudan müşteriye yansıyan çevreci ambalaj uygulamalarının, çevrimiçi müşteri yorumları üzerindeki etkilerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırma konusu olarak lüks tüketim pazarının popüler mücevher markası olan ve e-ticaret üzerinden de satışı yapılan Pandora markası seçilmiştir. Pandora 1982 yılında Danimarka'da kurulmuş ve günümüzde 100'den fazla ülkede 6500'ün üzerindeki satış noktası bulunan ünlü bir mücevher markasıdır. Pandora son yıllarda sürdürülebilirlik esaslı uygulamalar başlatmış, daha düşük karbon emisyonuna sebep olan ve geri dönüştürülebilir karton ambalaja yönelmiştir. Taşımada kullanılan ambalajlarda tamamen plastik malzemeden vazgeçmiş ve ürünlerin korumasında kullanılan ambalaj malzemelerindeki plastik miktarını ise %75 oranında azaltmıştır (Pandora-Group, 2023). Pandora Türkiye pazarında da hem fiziksel mağazaları hem de Trendyol e-ticaret sitesi üzerinden satış yapmaktadır. Türkiye'nin en çok tercih edilen alış veriş sitesi Trendyol üzerinden yaptığı satışlarda son bir yılı aşkın bir süredir çevreci ambalaj uygulamasını gerçekleştirmekle birlikte, söz konusu uygulama ürün tanıtım sayfasının ürün özellikleri kısmında belirtilmemektedir. Çevreci uygulamaya dair bilgilendirme, paketleme konusunda problem yaşayan veya müşteri yorumlarından ön fikir edinen müşterilerin satıcıya sorması halinde yapılmaktadır. Satıcı; ürünlerin bir kutuda iki ya da üç adet olarak paketlendiği, ambalajlarda kullanılan malzemelerin plastik içeriğinin %75 oranında azaltıldığını ve geri dönüştürülebilir materyalden yapıldığını, garanti belgelerinin ise A4 formatında fatura numarasına özel olarak basıldığını belirtilmektedir.

Araştırma kapsamında, en yüksek puan alan/ en çok satılan beş çeşit Pandora ürününe (Boncuklu Kalp Küresi Charm, Dalgalı Koyu Mavi Murano Cam Okyanus Charm, Moments Kalp Bileklik, Düz Klipsli Bileklik, Moments Pave Klipsli Bileklik) yapılan en düşük puanlı (1 ve 2 yıldızlı) çevrimiçi 370 adet yorum değerlendirilmiştir. Dolayısıyla çalışma ikincil verilere dayalı olarak yürütülmüştür. İkincil veriler; örnekleme kısa sürede ulaşma avantajı yaratan, kaynak verimliliği sağlayan ve başkaları tarafından toplanmış hali hazırdaki verilerdir (Given, 2008:232; Nakip, 2013: 90).

Analizlerin ilk aşamasında, çevreci ambalaj uygulamasının olumsuz yorumlardaki kullanım sıklığını (frekans) ve diğer nedenler ile birlikte değerlendirildiğinde ürün puanlandırması üzerindeki etkisini belirlemek üzere; SPSS yazılımı aracılığıyla Ki-kare ilişki testleri uygulanmıştır. Sonuçlar Tablo 1, Tablo 2 ve Tablo 3'de yer almaktadır. Ki-kare ilişki testi pazarlama araştırmalarında sıklıkla kullanılmakta olup, iki değişken arasında ilişki olup olmadığını test etmektedir (Kavak, 2013:283; Nakip, 2013:324). İkinci aşamada ise; çevreci ambalaj uygulaması ile ilgili yorumlar yönlendirilmiş içerik analizi (directed content analysis) aracılığıyla incelenmiştir. Bu tür içerik analizi yönteminde, teorik çerçeveye dayalı olarak başlangıç kod listesi oluşturulduktan sonra, yeni ortaya çıkan kod veya alt kodlar eklenmek suretiyle analiz yürütülmektedir (Hsieh ve Shannon, 2005:1281). Çalışmada Hennigs vd.(2012:1021) tarafından önerilen lüks değer algısı unsurları esas alınarak başlangıç kodları belirlenmiş, sonrasında sırasıyla açık ve eksenel kodlama aşamaları takip edilmiştir (Neuman, 2006:322). Öncül kodlama için ilgili anahtar kelimeler tanımlanmış, örnek cümleler belirlenmiştir. Nihai kodlama tablosunda dört ana, beş adet alt kod tanımlaması yapılmış olup Tablo 4'de görülmektedir. Toplamda 145 kodlama gerçekleştirilmiştir.

Tablo 1. Çevreci Ambalaj ve Diğer Nedenlerin Olumsuz Yorumlardaki Kulanım Sıklığı

	Kullanım Sıklığı			
Problem	**1 Yıldız**	**2 Yıldız**	**Toplam**	**%**
Çevreci Ambalaj	82	36	118	32
Diğer	210	42	252	68
Toplam	292	78	370	100

Tablo 2. Çevreci Ambalaj ve Diğer Nedenlerin Yorum Değerlendirmeleri ile İlişki Testi

	Değer	Serbetlik Derecesi (df)	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Ki-Kare	9,255	1	,002		
Continuity Correction	8,442	1	,004		
Likelihood Ratio	8,872	1	,003		
Fisher's Exact Test				,004	,002
Geçerli Vaka Sayısı	370				

Tablo 3. Çevreci Ambalaj ve Diğer Nedenlerin Yorumlar Üzerindeki Etkisinin Değerlendirilmesi

		Problem		
		Çevreci Ambalaj	**Diğer**	**Toplam**
1 Yıldız	Gözlenen	82	210	292
	Beklenen	93,1	198,9	292,0
	Problemdeki %'si	%69,5	**%83,3**	%78,9
2 Yıldız	Gözlenen	36	42	78
	Beklenen	24,9	53,1	78,0
	Problemdeki %'si	**%30,5**	%16,7	%21,1
Toplam	Gözlenen	118	252	370
	Beklenen	118,0	252,0	370,0
	Problemdeki %'si	%100	%100	%100

Tablo 4. Çevreci Uygulamadan Etkilenen Lüks Değer Boyutları

1.Fonksiyonel Değer Algısı	**3. Sosyal Değer Algısı**
1.1. Kalite	3.1. Prestij
1.2. Kullanışlılık	**4.Bireysel Değer Algısı**
2. Finansal Değer Algısı	4.1.Hedonik
2.1.Fiyat	

3. BULGULAR

3.1. Frekans ve İlişki Testleri

İncelenen 370 olumsuz yorumun % 32'si çevreci ambalaj uygulaması ile ilgili olup, müşteriler tarafından yapılan her üç yorumdan birinin uygulamayla ilgili olduğu görülmektedir. Çevrimiçi yorumlar diğer müşterilerin satın alma kararlarını olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Mudambi ve Schuff, 2010:186; Verma ve Yadav, 2021:112). Ambalajla ilgili problemlerin iadeye değil, müşteri memnuniyetsizliğine ve olumsuz elektronik ağızdan ağıza pazarlamaya (e-WOM) sebep olduğu görülmektedir. Ayrıca, olumsuz yorumlara 1 veya 2 yıldız verilmesiyle, problemin çevreci ambalaj ve diğer nedenlerle ilgili olması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($\varkappa 2$= 9,255, df: 1, N=370, p<0,005, Fi (Phi) = -,158 p<0,005, Kramer'in V testi= 0,158 p<0,005). 1 yıldızlı yorumların diğer nedenlerle, 2 yıldızlı yorumların ise çevreci uygulamayla daha çok ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Yorumlara bakıldığında 1 yıldız verilen diğer sebeplerin takının kararması, kusurlu olması gibi iadeyi gerektiren nedenler olduğu anlaşılmaktadır. "*Klips yeri kararmış gibi geldiği için iade*" (Moments Kalp Bileklik ile ilgili müşteri yorumu).

3.2. Olumsuz Yorumların İçerik Analizi

Pandora e-ticaret üzerinden yaptığı satışlarda, çevreci ambalaj uygulamasından bahsetmemektedir. Ayrıca, müşterilere yapılan uygulama standart değildir. Bazı müşteriler tek bir ürün siparişini kutusunda satın alabilmekteyken, bazıları birden fazla ürünü tek bir kutuda teslim almaktadır. Dahası, bazı müşterilere sadece ağzı kapanabilir bir plastik poşet içerisinde ürün gönderilmekteyken, bazen bu poşet ezilebilir yapıda basit bir karton zarfın içerisine konulabilmektedir. Ürün sertifikası ise mağazada verilen karton kitapçık değil, arkalı önlü basılan bir A4 formudur. Müşteriler böyle bir uygulamadan ancak diğer müşteriler tarafından yapılan çevrimiçi yorumları okumaları veya satıcıya problem iletmeleri halinde haberdar olmaktadırlar.

Çevreci ambalaj uygulaması ile ilgili yorumlar lüks değer algısı yazını temelinde değerlendirildiğinde en sık bahis olunan yorumların fonksiyonel değer algısı ile ilgili olduğu görülmektedir. Müşteriler yaptıkları yorumlarda tek ambalajda birden fazla takının gönderilmesini veya ürünün kutusuz gönderilmesini Pandora kalitesine yakıştıramadıklarını sıklıkla dile getirmişlerdir. Pandora ürünleri gümüşten üretilmekte olup, havayla temas etmemeleri gerekmektedir. Dolayısıyla kendilerine kutu gönderilmeyen müşteriler plastik torbada saklamayı yeterli bulmadıkları için farklı ambalajlar tedarik etmek zorunda olduklarını belirtmişlerdir.

Finansal Değer Algısı; ürünü satın almak için harcanan maddi kaynak yani para ile kazanılan değer arasında ilişki kurmaktadır. Pandora ürünleri özellikle orta gelirli bir tüketici için normal bir gümüş takıya göre oldukça pahalıdır. Dolayısıyla müşterilerin ödedikleri paranın büyüklüğü karşısında şık bir ambalaj içerisinde ürünün gönderilmesi beklentisinde oldukları görülmüştür. Ürün plastik poşetinde basit ve özensiz görünmekte ve ödenen paranın karşılığını vermemektedir.

Müşterilerin bazıları Pandora'yı hediye amaçlı almaktadır. Özellikle bu amaçla alan müşterilerin ciddi bir memnuniyetsizlik yaşadıkları görülmektedir. Hediye vermek karşısındakine değerli olduğunu hissettirmek kadar ait olduğu grubun içerisinde prestij ve sosyal güç kazandırmaktadır. Hediyelerin kendisi dışında, kutusu ve hatta ayrıca özenli ambalajı algıyı pozitif yönde etkilemektedir. Kutusuz gönderilen Pandora ürünlerinin bu haliyle hediye olarak verilemeyeceği yorumlara sıklıkla yansımış olup, sosyal yönelimli lüks değer algısı temelinde değerlendirilebilir.

Bireysel Değer Algısı, lüks tüketimin en temel yapı taşlarından biri olan hazcı duygularla ilgilidir. Orijinal kutusunda gönderilmeyen siparişlere dair yaşanan hayal kırıklığı yorumların çoğunda algılansa da, açıklıkla dile getirildiği yorumların son derece sınırlı olduğu gözlenmektedir.

Genel olarak yorumlar incelediğinde; "özensiz ambalaj", "Pandora kalitesine yakışmadı", "mağazadan alın", "hediye kutusuz verilmez", "orijinal mi?", "paranın karşılığını verin", "sürdürülebilirlik naylon poşetle olmuyor" şeklinde söylemlerin öne çıktığı görülmektedir. Kısaca, müşterilerin çevreci ambalaj uygulamasını olumlu değerlendirmediklerini ve hatta samimiyetsiz bulduklarını söylemek mümkündür.

Yorumlarla ilgili değer boyutları Şekil 1'de, söylemlere dayalı kelime bulutu ise Şekil 2'de dile getirilme sıklıkları vurgulanmak suretiyle yer almaktadır.

Şekil 1. Çevreci Ambalaj Uygulamasından Etkilenen Lüks Değer Boyutları

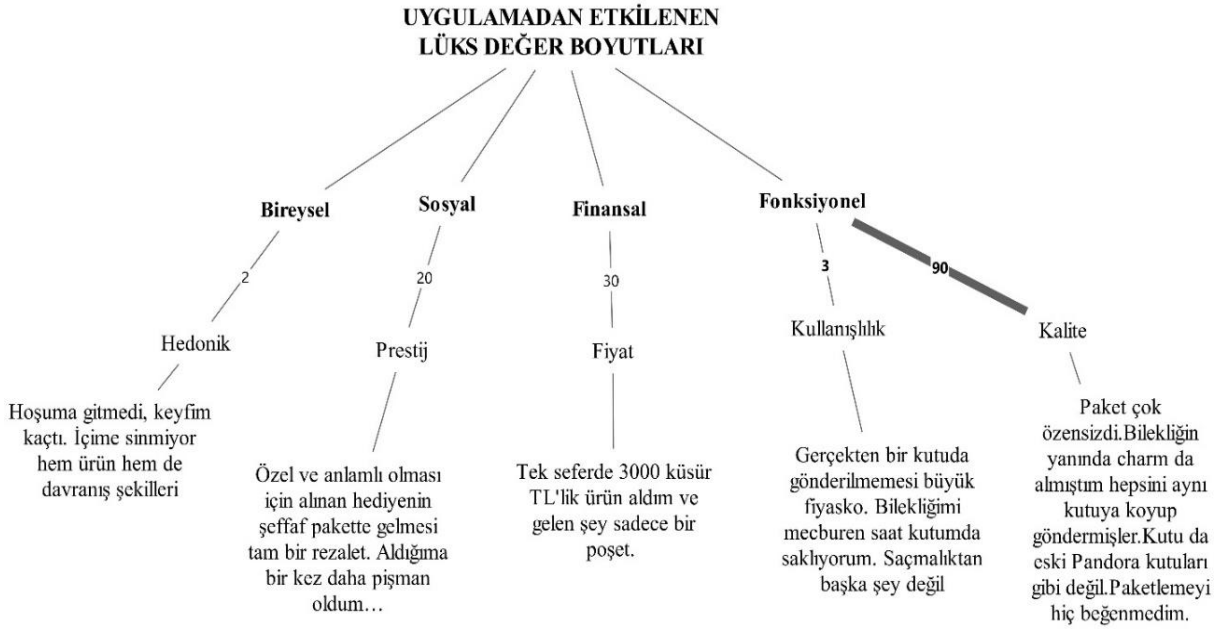

Şekil 2. Çevreci Ambalaj Uygulamasına Dair Söylemlerin Kelime Bulutu

4.TARTIŞMA, SONUÇ VE UYGULAYICILARA ÖNERİLER

Ambalaj; lojistik, pazarlama ve çevre olmak üzere üç alan üzerinde etkisi önemli bir bileşendir (Ciunel, 2021:3). Dolayısıyla, işletmelerin çevresel sürdürülebilirlik uygulamalarında bu üç unsuru da dikkate alması son derece önemlidir. Çevreci yaklaşımlar, iyi bilinen markaların öncülüğünde ve otoritelerin işletmelere dayatmaları sayesinde, her geçen gün daha fazla görülür olmuştur. Kurumsal Sosyal Sürdürülebilirlik raporları birçok şirket tarafından topluma arz edilmekte ve marka değerlerini, şirket imajlarını bu sayede artırmaktadır. Ancak çevreci uygulamaların başarısı hedef pazarlarının beklentileri ile uyumlu olması halinde olanaklıdır. Bu bakımdan uygulamaların müşterinin değer algısında yarattığı etkilerin yakından takip edilmesi büyük bir öneme sahiptir. Bu çalışma Pandora mücevher markasının Trendyol üzerinden satışı yapılan ürünlerine yapılan olumsuz yorumları değerlendirmek suretiyle, çevreci ambalajın müşterinin lüks değer algısı üzerindeki etkisi ortaya koymaya çalışmıştır.

Çalışma bulguları dikkate alındığında, şikayetlerin özellikle fonksiyonel değer boyutunu etkilediği görülmektedir. Lüks tüketim vaatleri arasında biriciklik, özen, orjinallik gibi temel unsurlar bulunmaktadır (Ko vd., 2019:406). Hennigs vd. (2012:1031) markaya göre müşterinin lüks değer algısı boyutlarına verdiği önemin değişebileceğini belirtmektedir. Pandora'nın vaadi kendi bilekliğini kendin yarat gibi kişiye biricikliğini hissettirmeyi merkeze almaktadır. Ürünün tasarımı orijinal ve taşları çok özeldir. Bilekliğe takılan her charm için müşteriler farklı bir anlam yüklemektedir. Marka değerini yaratan bu unsurların ambalajda olmaması, ürünlerin sıradan, özensiz bir poşete konulması markanın vaat etiği biricik olma, herkesten farklı olma imajı ile tutarlı değildir. Çevreci ambalajlarda malzemenin az kullanılması, geri dönüştürülebilir olması gibi özellikler kullanılmaktadır. Ancak malzeme kadar, ambalajın tasarımı da önemlidir. Örneğin, Gucci firmasının ambalaj tasarımı sürdürülebilirliği yansıtan yeşil renklerde ve özellikli kabartmalara sahiptir (Gucci-Equilibrium,2020). Pandora firmasının da benzer şekilde ambalaj tasarımında biricikliği yakalaması, müşterinin kaliteli ürün aldığı algısını perçinleyecektir. Öte yandan, naylon poşet, plastik malzemesi azaltılmış olsa bile, çevre karşıtı algısı yaratmaktadır. Pandora'nın çevresel sürdürülebilirlik amacı anlaşılamamıştır. Ürünün web sitesinde, ambalajın da ürün vaadi içerisinde yer alan bir unsur olduğu dikkate alınmadan müşteriye bilgi verilmemesi son derece olumsuz sonuçlar yaratmıştır. Çevreci ambalaja dair bilginin ürün özellikleri ile birlikte sitede verilmesi elzemdir.

Çevreci ambalaj adı altında sadece naylon poşetle sevkiyat e-ticaret satışına özgüdür. Mağaza satışlarında bu uygulamanın olmaması, hem tutarsızlık hem de algıda adaletsizlik yaratmaktadır. Ürün, aynı miktarda para verilerek mağazadan kutusunda alınırken, e-ticaret üzerinden naylon torbada gönderilmektedir. Müşterilerin bir kısmı, mağazadan alanlar kadar kendilerine değer verilmediğini belirtmekte ve Trendyol yerine mağazadan ürünlerin alınmasını tavsiye etmektedir. Naylon veya karton

poşet dolayısıyla, paranın karşılığını alamadığını söyleyen müşteri grubu vardır. Müşteri verdiği parayla sadece ürünü değil ambalajı da satın almaktadır. Finansal faydayı ön planda tutan pazar segmenti için promosyon yapılması bu olumsuz algının şiddetini hafifletebilir. Çevreci ambalaja övgü yapıldığına dair kanıta olumlu yorumlarda rastlanmamıştır. Ancak çevreye önem veren böyle bir segment olabilir. Dolayısıyla müşteriye kutu almak yerine mesela onun adına ağaç bağışı yapmak gibi bir seçenek sunulmasının olumlu sonuçlar yaratması mümkündür. Ayrıca hediye olarak satın almak isteyenler için mutlaka ambalaj tedariği yapılmalı ve çevrecilik uygulaması müşteriye dayatılmamalıdır.

4.1. Araştırma Kısıtları ve Gelecek Çalışmalar İçin Öneriler

Sadece Trendyol alışveriş sitesi, Pandora markası ve sınırlı sayıda ürünün araştırmaya dahil edilmiş olması, ikincil verilerin ve nitel analiz yöntemlerinin kullanılmış olması çalışmanın en büyük kısıtlarıdır. Araştırmanın genellenebilir sonuçların üretildiği ve birincil verilere dayalı kantitatif çalışmalarla geliştirilmesi önerilmektedir. Lüks değer algısı üzerinde cinsiyet, ekonomik durum, kültür, deneyim gibi etkili birçok faktör vardır. Örneğin, kadınların görsel ambalaj unsurlarından erkeklere kıyasla daha fazla etkilendiği görülmektedir (Maleki vd.,2020:845). Gelecekte müşteri profili unsurlarının dikkate alındığı çalışmalar yapılabilir. Satın alma amacı (örneğin hediye amaçlı veya kendisi için satın alma) sonuçlar üzerinde farklılık yaratabilir, dolayısıyla yeni çalışmalara konu edinilmesi önerilmektedir. Pazarda müşterilerin farklı lüks değer boyutlarına önem verildiği görülmektedir. Segmentasyon çalışmaları ile bu konu araştırılabilir ve pazara uygun promosyon olanakları geliştirilebilir. Konjoint analizleri aracılığıyla, müşterinin ürünün kutusu ile ikame edebileceği değer teklifleri (örneğin doğa için bağış, fiyat indirimi, farklı tasarımda ambalaj) üzerine yapılacak araştırmalar gelecek çalışmalar için tavsiye edilmektedir.

KAYNAKÇA

[1] Altunışık, R., Özdemir, Ş., ve Torlak, Ö. (2017). Pazarlama İlkeleri ve Yönetimi, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.

[2] Baker, J., Ashill, N., Amer, N., ve Diab, E. (2018). “The internet dilemma: An exploratory study of luxury firms’ usage of internet-based technologies”, Journal of Retailing and Consumer Services, 41(1): 37-47.

[3] Burberry. (2023). Annual Report 2022/23, https://www.burberryplc.com/content/dam/burberryplc/corporate/documents/annual-report-2022-23/Annual-report-2022-23.pdf, 01.08.2023.

[4] Castillo, E. M. (2023). The sustainable modular jewellery box, Lisans Projesi, University of Skövde, İsveç.

[5] Celhay, F., ve Trinquecoste, J. F. (2015). “Package graphic design: Investigating the variables that moderate consumer response to atypical designs”, Journal of Product Innovation Management, 32(6): 1014-1032.

[6] Ciunel, M. J. (2021). The Interplay of Sustainable Packaging Material and Consumers' Environmental Concern for Luxury Products, Yüksek Lisans Tezi, Universidade NOVA de Lisboa, Portekiz.

[7] EP, European Parliament (2023). Revision of the Packaging and Packaging Waste Directive, https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/745707/EPRS_BRI(2023)745707_EN.pdf, 08.08.2023.

[8] Given, L. M. (2008). The Sage Encyclopedia of Qualitative Research Methods, Sage Publications, Inc., Amerika Birleşik Devletleri.

[9] Gucci-Equilibrium. (2020). Gucci Equilibrium Impact Report, https://equilibrium.gucci.com/, 07.08.2023.

[10] Hennigs, N., Wiedmann, K. P., Klarmann, C., Strehlau, S., Godey, B., Pederzoli, D., Neulinger, A., Dave, K., Aiello, G., ve Donvito, R. (2012). “What is the value of luxury? A cross-cultural consumer perspective”, Psychology ve Marketing, 29(12):1018-1034.

[11] Holmqvist, J., Ruiz, C. D., ve Peñaloza, L. (2020). "Moments of luxury: Hedonic escapism as a luxury experience", Journal of Business Research, 116(1):503-513.

[12] Hsieh, H.-F., ve Shannon, S. E. (2005). "Three approaches to qualitative content analysis", Qualitative Health Research, 15(9):1277-1288.

[13] Juárez-Varón, D., Mengual-Recuerda, A., Ferrándiz-Bou, S., ve Alarcón-Valero, F. (2021). "Aspects of industrial design and their implications for society. Case studies on the influence of packaging design and placement at the point of sale", Applied Sciences, 11(2):517.

[14] Kapferer, J.-N., ve Michaut-Denizeau, A. (2014). "Is luxury compatible with sustainability? Luxury consumers' viewpoint", Journal of Brand Management, 21(1):1-22.

[15] Kauppinen-Räisänen, H., Gummerus, J., von Koskull, C., ve Cristini, H. (2019). "The new wave of luxury: The meaning and value of luxury to the contemporary consumer", Qualitative Market Research: An International Journal, 1-39.

[16] Kavak, B. (2013). Pazarlama ve Pazar Araştırmaları, Tasarım ve Analiz, Detay Yayıncılık, Ankara.

[17] Ko, E., Costello, J. P., ve Taylor, C. R. (2019). "What is a luxury brand? A new definition and review of the literature", Journal of Business Research, 99:405-413.

[18] Maleki, S., Amiri Aghdaie, S. F., Shahin, A., ve Ansari, A. (2020). "Investigating the relationship among the Kansei-based design of chocolate packaging, consumer perception, and willingness to buy", Journal of Marketing Communications, 26(8):836-855.

[19] Michaelidou, N., Christodoulides, G., ve Presi, C. (2021). "Ultra-high-net-worth individuals: self-presentation and luxury consumption on Instagram", European Journal of Marketing, 56(4):949-967.

[20] Mucuk, İ. (2004). Pazarlama İlkeleri, Türkmen Kitabevi, İstanbul.

[21] Nakip, M. (2013). Pazarlama Araştırmalarına Giriş, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

[22] Neuman, W. L. (2006). Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches (6 ed.). Allyn and Bacon, Baston.

[23] Pandora-Group. (2023). The Pandora Story, https://pandoragroup.com/about/pandora-in-brief/the-pandora-story, 01/08/2023.

[24] Phophalia, M. S., Sharma, M., ve Kastiya, S. (2021). A Study of Factors Contributing to Satisfaction from Jewellery Products. Age, 18(28):131.

[25] Shukla, S. (2019). "A study on millennial purchase intention of green products in India: applying extended theory of planned behavior model", Journal of Asia-Pacific Business, 20(4):322-350.

[26] Veloutsou, C., Christodoulides, G., ve Guzmán, F. (2021). "Charting research on international luxury marketing: where are we now and where should we go next?", International Marketing Review, 39(2):371-394.

[27] Wiedmann, K.-P., Hennigs, N., ve Siebels, A. (2007). "Measuring consumers' luxury value perception: a cross-cultural framework", Academy of Marketing Science Review, 2007(7):1-23.

[28] Wirtz, J., Holmqvist, J., ve Fritze, M. P. (2020). "Luxury services", Journal of Service Management, 31(4):665-691.

Makale id= 49

Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0003-2474-8913

Sürdürülebilirliğin Alt Boyutlarının Çeşitli Kârlılık Göstergeleri Üzerindeki Etkisi: Katılım Bankaları Üzerine Panel Veri Yöntemi ile Bir Uygulama

Dr. Öğretim Üyesi Fatih Akbaş[1]
[1]Ordu Üniversitesi

Özet: *Toplumun çevresel duyarlılığının artmasıyla birlikte yatırımcıların bir kısmı portföylerine finansal olmayan faaliyetleri de raporlayan firmaları eklemeye başlamıştır. Bu firmalar uluslararası raporlama standartlarına uygun şekilde ekonomik, sosyal ve çevresel performanslarını raporlamaktadır. Hizmet sektöründe yer alan bankalarda yasal zorunluluk ya da gönüllülük esasına göre kurumsal sürdürülebilirlikleriyle ilgili faaliyetlerini raporlamaktadır. Bu çalışmanın amacı katılım bankalarının karlılık göstergeleri üzerinde sürdürülebilirliğin alt boyutlarının etkisinin incelenmesidir. Çalışmada Türkiye'de faaliyette bulunan katılım bankalarına ait 2018-2021 yıllarını içeren veriler kullanılmıştır. Panel veri analiz yönteminin kullanıldığı bu çalışmada katılım bankalarının yayınladıkları raporlarından sağlanan veriler ile ekonomik, sosyal ve çevresel performans puanları hesaplanmıştır. Hesaplanan bu puanların seçilen performans göstergeleri üzerindeki etkisi incelenmiştir. Analiz sonucunda aktif karlılık (ROA) ve ekonomik karlılık (ROI) üzerinde sürdürülebilirliğin alt boyutları olan Ekonomik sürdürülebilirlik (Esur) ve Sosyal sürdürülebilirlik (Ssur) değişkenleri pozitif yönde etkili olurken ROE üzerinde hiçbir alt boyutun etkisi tespit edilememiştir. Çevresel sürdürülebilirlik (Csur) alt boyutu sadece ROA kârlılık göstergesi üzerinde negatif yönde etkili olmuştur.*

Anahtar Kelimeler: *ROE, ROI, ROA, Kurumsal Sürdürülebilirlik, Katılım Bankası*

The Effect of Sub-Dımensıons of Sustaınabılıty On Varıous Profıtabılıty Indıcators: An Applıcatıon On Partıcıpatıon Banks Wıth Panel Data Method

Abstract: *With the increase in the environmental awareness of society, some investors have started to add companies that also report non-financial activities to their portfolios. These companies report their economic, social, and environmental performances in accordance with international reporting standards. It says its actions are related to corporate sustainability in banks in the service sector based on legal obligation or voluntariness. This study aims to examine the effect of the sub-dimensions of sustainability on the profitability indicators of participation banks. The study used the data of the participating banks operating in Turkey for 2018-2021. In this study, in which the panel data analysis method was used, economic, social, and environmental performance scores were calculated with the data obtained from the reports published by participation banks. The effect of these calculated scores on the selected performance indicators was examined. As a result of the analysis, while the variables of Economic sustainability (Esur) and social sustainability (Ssur), which are the sub-dimensions of sustainability, have a positive effect on return on assets (ROA) and economic profitability (ROI), no sub-dimensions have been detected on ROE. The environmental sustainability (Csur) sub-dimension only negatively affected the ROA profitability indicator.*

Keywords: *ROE, ROI, ROA, Corporate Sustainability, Participation Bank.*

1. GİRİŞ

Firmalar faaliyet sonuçlarını finansal raporları aracılığıyla paylaşırlar. Bu geleneksel raporlar firmaların mali verilerini içermektedir. Muhasebe birimlerinde oluşturulan bilgiler finansal raporlar aracılığıyla parasal olarak ifade edilebilen açıklamalara dönüşür (Özsözgün Çalışkan, 2012, s. 51). 70'li yıllara

kadar paydaşlar, finansal verileri yeterli bulurken, sanayileşmenin çevre ve iklim üzerindeki olumsuz etkilerin toplum tarafından anlaşılması, yenilenebilir kaynakların sanayileşmenin etkisiyle, yenilenebilme kapasitelerinin düşmesi, toplumun işletmelerden beklentilerinin değişimine yol açmıştır. Roma kulübü tarafından yayınlanan "*Büyümenin Sınırları"* isimli araştırmanın dünya petrol kriziyle aynı dönemlere örtüşmesi, sınırlı kaynak ve sınırsız insan ihtiyaçları kavramındaki tüketim paradigmasının sorgulanmasında önemli bir dönüm noktası olmuştur. İşletmeler artık raporlarında sadece ortakları ve hissedarlarına yönelik mali verileri değil sosyal sorumluluk olarak algıladıkları faaliyetleri de raporlamaya başlamışlardır. 1980'lerin başlarında, firmaların çevresel etkilerinin de raporlamaya başlamasına etkili olan, Hindistan'da meydana gelen Bhopal, Ukrayna'daki Çernobil felaketleri, asit yağmurları vb. sanayileşme kökenli çevre kirliliği ve iklim değişikliği sonucu ortaya çıkan küresel ölçekli olaylar gerçekleşmiştir. Çevresel etkileri içeren bu raporlar, firmaların su tüketimi, atık yönetimi, emisyon gazlarının azaltılması gibi ekolojik alanlarda çevresel etkilerini içermektedir (Özmen vd., 2020:156). 1987 yılında çevre-sanayileşme arasındaki ilişkini sürdürülebilir olmasını amaçlayan rapor (Brundtland Raporu) Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulunda kabul edilmiştir. Rapor insan faaliyetlerinin küresel ölçekte ekosistem üzerinde etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Kalkınmanın farklı bir açıdan ele alındığı rapor (Bozlağan, 2010:1019–1020), sürdürülebilir kalkınmayı*" bugünün gereksinimlerini gelecek kuşakları kendi gereksinmelerini karşılama yetisinden mahrum bırakmamak*" olarak tanımlamıştır (Özmehmet, 2008:6–7). Brundtland Raporundan sonra çevre ile ilgili konular uluslararası alanda daha çok tartışılmaya başlanmıştır. Bunlardan en önemlisi olan 1992 Rio çevre kalkınma konferansı çevre konusunu dünyanın gündemine taşımıştır (Tarakçıoğlu Altınay, 2016:50–51).Firmaların ekonomik, sosyal ve çevresel faaliyetlerini ayrı ayrı raporlarken 1994 yılında Elkington tarafından (Triple Bottom Line-TBL) kavramı icat edilmiştir. Bu kavram işletmenin performansının ölçülmesinde ekonomik, sosyal ve çevresel çizgileri kullanarak bir çerçeve sunmaktadır (Alhaddi, 2015:8). Kurumsal sosyal sorumluluk yaklaşımında TBL'ye göre firmalar bu üç alandaki faaliyetleri ile değerlendirilmektedir (Yanık ve Türker, 2012:300). Bu çalışma katılım bankalarının 2018-2021 yıllarına ait faaliyet raporlarında yer alan ekonomik, sosyal ve çevresel açıklamalarını değerlendirerek, bu faaliyetlerdeki performanslarının finansal performansları üzerindeki etkisini dengeli panel yöntemi kullanılarak analiz etmiştir.

2. FİNANSAL VE SOSYAL RAPORLAMANIN SON DÖNEMDEKİ DEĞİŞİMİ

Finansal raporlamada uluslararası bir standart geliştirilmesi amacıyla 1973 yılında Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi kurulmuştur. Komite 2000 yılında Muhasebe Standartları Kuruluna dönüşünceye kadar "*Muhasebe Standartları* " ismiyle 39 adet standart yayınlamıştır. Bu tarihten sonra Muhasebe Standartları Kurulu uluslararası standart yayınlama yetkisini devralmıştır. Finansal piyasalarda şeffaflık, hesap verilebilirlik ve verimlilik sağlamak amacıyla standartlar oluşturan kurul 2001 yılında tüm standartlarını güncelleyerek "Uluslararası Finansal Raporlama Standartları" (UFRS) ismiyle yayınlamıştır. Standartlar, bilgi kullanıcılarına karşılaştırılabilir, şeffaf ve güvenilir bilgileri aktarılarak finansal karar verme sürecine katkı sağlamaktadır (Zor ve Korga, 2020:4). Avrupa Birliği (AB) finansal raporlama konusunda uluslararası muhasebe standartları tarafından hazırlanan raporlama standartlarının, AB borsalarında yer alan şirketlerin konsolide finansal raporlarını 2005 yılından itibaren bu standartlara göre hazırlama zorunluluğu getirmiştir (Demir ve Aktas, 2015:1322). AB, OECD (Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü) Uluslararası Para Fonu (IMF), Uluslararası Menkul Kıymetler komitesi (IOSCO) gibi kuruluşlar UFRS benimsemişlerdir. Türkiye'nin AB üyelik süreci ve Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) IOSCO üyesi olmaları nedeniyle 2005 yılından itibaren banka ve borsa üyesi firmalar UFRS uyumlu raporlama yapmaktadır (Korkmaz, Temel ve Birkan, 2007:100).

Sosyal raporlama sürecine bakıldığında AB tarafından sosyal raporlama alanında atılan önemli adımlardan biri, 2014 yılında "*Kurumsal Sürdürülebilir Raporlama Direktifi*nde" yapılan değişiklikle sosyal çevresel ve yönetişim faktörlerine ek olarak insan hakları konularındaki firma uygulamalarını raporlama zorunluluğu getirmesidir. AB ilgili direktife 2022 yılında yönetişim faktörlerini de eklemiştir. AB borsalarına kote tüm şirketlerin yanı sıra, tüm büyük şirketler ve 500'den fazla çalışanı olan toplum yararına kurumlar direktif kapsamındadır. Bu kapsama giren kurumların ciroları AB şirketlerinin cirolarının %75'ine tekabül etmektedir. Direktifin kapsamına giren işletmeler 2024 mali yılına ait sosyal, çevresel ve insan hakları ile ilgili verilerini 2025 yılında raporlamak zorundadır (Kreusch, 2022).

AB aday ülkesi olarak Türkiye'de sosyal raporlama ile ilgili önemli gelişmelerden ilki 2003 tarihinde SPK tarafından kamuoyuyla paylaşılan Kurumsal yönetim İlkeleridir (KYİ). İlkeler, raporlama ve yönetimde şeffaflığın sağlanması amaçlamaktadır (Başar ve Başar, 2006:218). 2021 yılında KYİ de yapılan bir değişiklik ile SPK tarafından, hisseleri borsada işlem gören bankalara "*Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Çerçeve"* raporlarını "*uy ya da açıkla"* prensibiyle açıklama zorunluluğu getirmesidir (Borsa İstanbul, 2020). Raporlama alanındaki bir başka gelişmede BİST Sürdürülebilirlik Endeksinin 2014 yılında hesaplanmaya başlanmasıdır (Borsa İstanbul, 2022).

Finansal kuruluşlar ekonomik büyüme için kilit bir rol oynarlar. Bankalar sürdürülebilir kalkınma için gerekli fonları sağlayan en önemli finansal kuruluşlardandır (Güler Aras vd., 2018). Türkiye'de faaliyette bulunan bankalar, sürdürülebilir kalkınmaya katkı açıklamalarını, kamuoyuyla paylaştıkları faaliyet raporlarında ya da finansal olmayan raporlarında sunmaktadır. Sürdürülebilirlik raporlamaları belirli raporlama çerçevelerine göre düzenlenmektedir. Dünyada en sık kullanılan bazı raporlama çerçeveleri, Küresel Raporlama Girişimi (GRI), Birleşmiş milletler küresel ilkeler sözleşmesi, karbon saydamlık projesi, entegre raporlama şeklinde sayılabilir (Altun, 2018:40–41).Türkiye'deki bankalarda bu raporlama çerçevelerine uygun sürdürülebilirlik raporları yayınlamaktadırlar. Bu raporlar aracılığı ile potansiyel yatırımcı ve müşterilerini etkilemek ve finansal performanslarını arttırmak istemektedirler. Çünkü son dönemlerde hem yatırımcılar arasında hem de müşteriler arasında çevreci hassasiyetler oldukça artmıştır.

3. FİNANSAL PERFORMANS SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK İLİŞKİSİNİ İNCELEYEN ÇALIŞMALAR

Literatürde banka kârlılığı ve sürdürülebilirliğin alt boyutları arasındaki ilişkiyi inceleyen nicel çalışmalarda sürdürülebilirlik göstergesi olarak genelde ESG (Çevre, sosyal ve yönetişim) boyutları, finansal performansı temsilen muhasebe temelli ve/veya performans temelli göstergeleri kullanılmıştır. Bu muhasebe ve/veya performans temelli göstergeler arasında özellikle özkaynak kârlılığı (ROE), aktif kârlılığı (ROA) ve ekonomik kârlılığı (ROI) değişkenleri sıklıkla kullanılmıştır. Aşağıda literatürde öne çıkmış ve bu konu ile ilişkisi yüksek çalışmalara yer verilmiştir

Preston ve O'Bannon (1997), 1982-92 döneminde 62 firmaya ait ROA,ROE,ROI oranlarını finansal performans göstergesi olarak belirlemiştir. Kurumsal sosyal performans göstergesi olarak Fortune dergisi tarafından her yıl yayınlanan kurumsal itibar anketi kullanılmıştır. Analiz sonucunda, paydaş teorisiyle tutarlı, sosyal ve finansal performans göstergeleri arasında pozitif bir ilişki, finansal performansın sosyal performanstan önce ya da eş zamanlı olduğuna dair güçlü kanıtlar tespit edilmiştir. Düzer ve Önce (2017), 2008-2014 yılları arasında benzer varlık büyüklüğüne sahip sürdürülebilirlik raporlaması yapan ve yapmayan firmaların ROA, ROE, fiyat/kazanç, piyasa değeri/defter değeri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırma sonucunda sürdürülebilirlik raporlaması yapan firmaların ROA ve ROE oranlarının raporlama yapmayan firmalardan daha yüksek olduğu tespit etmişlerdir. Raporlama yapmayan firmaların fiyat/kazanç oranı raporlama yapan firmalardan daha yüksektir. Firmalar arasında Piyasa değeri/defter değeri açısından anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Kasbun vd. (2016), 2006-2013 yıllarını kapsayan çalışmalarında, Malezya borsasında listelenmiş firmaların çevresel, ekonomik ve sosyal açıklamalarını içeren sürdürülebilirlik raporları ile varlık ve özkaynak getiri oranları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. 2013 yılında ROE ve bağımsız değişkenler arasında anlamlı bir ilişki tespit etmişlerdir. ROA açısından sadece ekonomik sürdürülebilirlik ve toplam sürdürülebilirlik arasında istatistiksel olarak anlamlı pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Shakil vd. (2019), 2015-2018 dönemini kapsayan çalışmalarında bankaların ESG performanslarının finansal performansları üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. ESG performans verileri Refinitiv Asset4 ESG veri tabanında bulunan Türkiye'den de 7 bankanın yer aldığı 93 yükselen piyasa bankasına aittir. Bankaların muhasebe ve piyasa temelli verileri ise Refinitiv DataStream veri tabanından alınmıştır. Araştırma sonucunda sosyal ve çevresel performans ile finansal performans arasında pozitif ilişki, yönetişim performansının ise finansal performansı etkilemediği tespit edilmiştir. Jan vd. (2019), 2008-2017 yıllarını kapsayan çalışmalarında, İslami bankaların sürdürülebilirlik uygulamaları ile finansal performansları arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Piyasa perspektifinden sürdürülebilirlik performansının finansal performans üzerinde etkisinin olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. İslami finans endeksi ile önemli pozitif bir ilişki tespit etmişlerdir. Buallay (2019), 2007-2016 yılları arasında 235 bankayı incelediği çalışmasında, Tobin's q, Aktif ve Özkaynak karlılıkları ile ESG konuları arasındaki

ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucunda, çevresel açıklamaların ROA ve Tobin's q'yu olumlu yönde etkilerken, kurumsal yönetim açıklamalarının ROA ve ROE'yi olumsuz etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Araştırmadan elde edilen bir diğer sonuç ise kurumsal yönetim açıklamalarının Tobin q üzerinde pozitif etkili olduğudur. Paltrinieri vd. (2020), 2014-2017 yıllarını kapsayan araştırmalarında gelişmiş ve gelişmekte olan 16 ülkeye ait 224 banka verisini kullanarak, İslami finansal piyasaların gelişiminde sürdürülebilirlik stratejilerinin etkisini incelemişlerdir. İslami Finans Kalkınma Göstergesinin (IFDI) bağımlı değişken olarak kullanıldığı çalışma sonucunda, sosyal sürdürülebilirlik uygulamaları ile IFDI arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Doğan ve Kevser (2021), 2013-2018 döneminde Türkiye'de faaliyette bulunan sürdürülebilirlik raporu yayınlayan on bankaya ait verileri kullanmışlardır. Araştırmada bankaların finansal performansları (ROA, ROE) ve sahiplik yapıları ile sürdürülebilirlik puanları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırma sonucunda, bankaların ekonomik, sosyal ve çevresel performanslarının yüksek ya da düşük olmasıyla finansal performansları arasında ilişki tespit edilememiştir. Yuen vd. (2022), ESG bileşenlerinin banka kârlılığı üzerindeki etkisini COVİD 19 salgınını da göz önüne alarak araştırmıştır. 2006-2021 yıllarını kapsayan çalışmada 51 ülkeden 487 banka verisi genelleştirilmiş momentler yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz sonucunda ESG standartlarını benimsemenin banka kârlılığını düşüreceği tespit edilmiştir. Uzun dönemde ise ESG standartlarını benimsemenin bankaların performanslarını iyileştirmeye yardımcı olabileceği tespiti yapılmıştır. Zaman ve Ellili (2022), Birleşik Arap Emirlikleri'nde (BAE) 2014-2019 döneminde seçili bankaların ESG performanslarının finansal performansları üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Çalışmada, ESG performanslarının sürekli arttığı ve finansal performanslar üzerinde anlamlı ve pozitif bir etki bulunmuştur.

Sürdürülebilirlik ve finansal performans arasındaki ilişkiye yönelik literatürde incelendiğinde, çalışmaların genelde borsalarda yer alan bankalar üzerine odaklandığı görülmektedir. Uluslararası çalışmalarda farklı sonuçlar elde edilse de İslami bankacılığa ilişkin çalışmaların oldukça yeni olduğu söylenebilir. Türkiye'de yapılan çalışmalar geleneksel bankalar ya da sektör üzerine odaklanırken, katılım bankalarının sürdürülebilirlik ve finansal performans ilişkisine yönelik çalışmaların kısıtlı olduğu görülmektedir. Çalışma ile bu kısıtlılık giderilmek istenmiştir.

4. MODEL VERİ VE YÖNTEM

Çalışmada, katılım bankalarının sürdürülebilirliğinin alt boyutlarının kârlılıkları üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Katılım bankalarının kârlılığına ilişkin kullanılan göstergeler, aktif kârlılık, özkaynak kârlılığı ve vergi öncesi karın pasiflere oranıdır. Sürdürülebilirliğin alt boyutları olarak da ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik performansları kullanılmıştır. Çalışma için oluşturulan üç model eşitlik 1,2 ve 3'te gösterilmiştir. Analizlerde dengeli panel tercih edilmiştir. Örneklem dönemi 2018-2021 yıllarıdır. Söz konusu dönem dengeli panel veri yöntemi için en fazla gözlemi içeren tarih olması nedeniyle seçilmiştir. Araştırmada bu tarihler arasında faaliyette bulunan Kuveyt Türk, Vakıf katılım, Albaraka Türk, Ziraat , Türkiye Finans ve Emlak katılım bankaları örneklemde yer almıştır.

$$ROA_{i,t} = Esur_{i,t} + Csur_{i,t} + Ssur_{i,t} + TopkTopak_{i,t} + LnTopakt_{i,t} \quad (1)$$

$$ROE_{i,t} = Esur_{i,t} + Csur_{i,t} + Ssur_{i,t} + TopkTopak_{i,t} + LnTopakt_{i,t} \quad (2)$$

$$ROI_{i,t} = Esur_{i,t} + Csur_{i,t} + Ssur_{i,t} + TopkTopak_{i,t} + LnTopakt_{i,t} \quad (3)$$

Eşitlik 1 de yer alan 1.modelde ROA değişkeni t zamanda i bankasının aktif karlılığını, Eşitlik 2 de yer alan ROE değişkeni t zamanda i bankasının özkaynak kârlılığını, Eşitlik 3 de yer alan ROI değişkeni t zamanda i bankasına ait vergi öncesi karın pasiflere oranını (ekonomik kârlılık) göstermektedir. Üç modelde de aynı bağımsız değişkenler kullanılmıştır. Bu değişkenler: Esur t zamanda i bankasına ait ekonomik alt boyut puanını, Csur t zamanda i bankasına ait çevresel alt boyut puanını, Ssur t zamanda i bankasına ait sosyal alt boyut puanını, TopkTopak t zamanda i bankasına ait aktif kalitesini, LnTopakt t zamanda i bankasının aktif toplamının doğal logaritmasını göstermektedir.

ROA bankaların 1 birim aktifleriyle kaç birim kar, ROE bankaların 1 birim özkaynaklarıyla kaç birim kar elde ettiklerini ifade ederken; ROI yatırımların verimliliğinin göstergesi olarak kullanılmaktadır.

Literatürde bankaların kârlılık göstergesi olarak ROA ve ROE kullan çalışmaların (Haslem (1968); Aydın (1980); Bourke (1989); Hassan ve Bashir (2005); Staikouras ve Wood (2011); Wu ve Shen (2013); Doğan (2013); Türkdönmez ve Babuşcu (2019) Önder ve Çelik (2021); Karakaş ve Acar (2022); Alp vd. (2010)) yanında firmalarda ekonomik kârlılığın, kârlılık göstergesi olarak kullanıldığı (Saleem ve Rehman (2011); Okuyan (2013); Malik vd.(2016); Kocaman vd..(2016)) çalışmalarda bulunmaktadır. Sosyal alandaki kriterler Ssur, çevresel alandaki kriterler Csur, ekonomik alandaki kriterler Esur olarak modellerde yer almaktadır. Bu kriterlere ait sürdürülebilirlik puanları Aras vd. (2016) oluşturduğu "*Türk Bankacılık Sektörü 'ne Özgü Kurumsal Sürdürülebilirlik Kriterlerinin Listesi*" kullanılarak hesaplanmıştır. Kriter listesi ile faaliyet raporlarında yer alan açıklamaların karşılaştırılmasıyla puanlamalar yapılmıştır. Faaliyet raporlarında yer alan kriter açıklamalarına 1, olmayan açıklamalara 0 puan verilerek bulunan toplam, kriter sayısına bölünerek sürdürülebilirlik puanları hesaplanmıştır.

Eşitlik 1, Eşitlik 2 ve Eşitlik 3'teki modellerde yer alan bağımsız değişkenlerden toplam kredi ve alacakların toplam aktiflere oranı (TopkTopak), bankaların aktif kalitesi ve kredi risk göstergesidir. Kredilerin içindeki takipteki kredilerin oranının artması, bankanın kârlılığı üzerinde olumsuz etki yaratacaktır. Bankaların risk almaları hem oran hem de kârlılık üzerinde etki yapacaktır (Sarıtaş, Kangallı Uyar ve Gökçe, 2016:91). LnTopakt, toplam aktiflerin doğal logaritması alınarak hesaplanmıştır. Araştırmada kontrol değişkeni olarak kullanılmıştır. Büyüklük ve kârlılık arasında genel olarak pozitif bir ilişki beklenmektedir (İskenderoğlu vd., 2012:294). Ancak büyüklük bazı verimsizliklere de yol açabilmektedir (Atasoy, 2007:57). Bu değişkeni Najam vd. (2022) çalışmalarında kontrol değişkeni olarak kullanmışlardır.

Modellerde yer alan tanımlayıcı istatistiklere ait veriler Tablo 1'de yer almaktadır. Buna göre bağımlı değişkenlerden ROE en yüksek değere, ROA ise en düşük değere ise sahiptir. Bağımlı değişkenler arasında en yüksek ortalama yine 12,58 ile ROE ye aittir. Ortalama sürdürülebilirlik puanlarına bakıldığında Esur 0,96 ile en yüksek puana sahiptir. En düşük puana Csur 0,34 ve Ssur ise 0,71 puana sahiptir. TopkTopak oranına bakıldığında 0 ile 79,95 değerleri arasında olduğu görülmektedir. En düşük değerlerin sıfır olması faaliyetine yeni başlayan kamu katılım bankalarından kaynaklanmaktadır.

Tablo 1. Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Gözlem	Ortalama	Standart hata	En düşük	En yüksek
ROA	24	2,789	9,587	0,095	47,76
ROE	24	13,581	9,683	1,66	49,37
ROI	24	2,629	7,745	0,074	38,9
Esur	24	0,968	0,844	0,75	1
Csur	24	0,349	0,368	0	1
Ssur	24	0,710	0,234	0,045	0,931
TopkTopak	24	57,377	14,195	0	79,95
Ln Topakt	24	17,671	1,082	13,945	19,353

Tanımlayıcı istatistiklerin ardından Eşitlik 1, 2 ve 3'te yer alan modellerin zaman ve birim etkilerinin çift ya da tek yönlü olup olmadıklarının sınanması gerekmektedir. Tablo 2 de sınama sonucu yer almaktadır.

Tablo2. Tahminciler Arasında Karar Vermek İçin Kullanılan Testler

	TYZESE			TYBESE			TYBEEÇO			TYZEEÇO			IYEÇO		
	ROA	ROE	ROI	ROA	ROE	ROI	ROA	ROE	ROI	ROA	ROE	ROI	ROA	ROE	ROI
F-İstatistiği	0,603	0,858	0,667	5,184	7,292	5,080									
Ki-Kare							5,887	3,883	5,219	0,000	0,000	0,000	5,901	4,823	5,309
Olasılık Değeri	0,623	0,481	0,585	0,007	0,019	0,008	0,008	0,024	0,011	1,000	1,000	1,000	0,001	0,090	0,070

Tablo 2'de her üç karlılık göstergesi içinde, İki Yönlü En çok Olabilirlik Testinin (IYEÇO) ki kare değerinin istatistiki açıdan anlamlı çıkması iki yönlü ilişkinin varlığını ortaya koymuştur. Ancak iki yönlü modelin geçerliliğinden emin olabilmek için, her model için tek yönlü birim ve zaman etkilerinin varlığı en çok olabilirlik ve sabit etkiler testleriyle sınanması gereklidir. Birim etkinin sınanması amacıyla Tekyönlü Birim Etkiler En Çok Olabilirlik Testi (TYBEEÇO) ile Tekyönlü Birim Etki Sabit Etkiler (TYBESE) testleri yapılmıştır. Test sonuçları, her üç model içinde birim etkilerin geçerli olduğunu ortaya koymuştur. Zaman etkilerinin sınanması içinde Tek Yönlü Zaman Etkiler En çok Olabilirlik Testi (TYZEEÇO) ile Tekyönlü Zaman Etki Sabit etkiler (TYZESE) testleri yapılmıştır. Testlerin sonucunda her üç model içinde zaman etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Model tahmininde birim etkilerin varlığının tespit edilmesinden sonra, panel veri analizlerinde kullanılan sabit ve rassal etkilerden hangisinin kullanılacağına karar vermek için Hausman Testi kullanılmıştır. Tablo 3'te Eşitlik 1, Eşitlik 2 ve Eşitlik 3'teki her model için ayrı ayrı gerçekleştirilen Hausman Testi istatistikleri ve bu istatistiklerin olasılık değeri yer almaktadır.

Tablo 3. Hausman Testi

Hipotez	Test Adı	Test İstatistiği			Olasılık Değeri		
		ROA	ROE	ROI	ROA	ROE	ROI
$H_0: \sigma_u^2 = 0$ $H_1: \sigma_u^2 \neq 0$	Hausman Testi	11,99	26.47	11,91	0,0350	0,0001	0,0361

Tablo 3'teki sonuçlara göre, ROE 0,0001 olasılık değeri ile %1 anlamlılık düzeyinde, ROA ve ROI ile %5 anlamlılık düzeyinde sonuç ortaya koymuştur. Bu sonuçlar, model tahmininde sabit etkiler yönteminin kullanılması gerektiğini göstermektedir.

Panel veri analizinde genel tahmin yöntemi bazı varsayımlara dayanmakladır. Öncelikle bu varsayımların sağlanıp sağlanmadığı incelenmelidir. Eğer modelin otokorelasyon, kesit bağımlılık, değişen varyans problemlerinin varlığı söz konusu ise bu problemlere dirençli tahmin modelleri kullanılmalıdır.

Tablo 4. Temel Varsayımların Testi

Hipotez	Test Adı	Test İstatistiği			Olasılık Değeri		
		ROA	ROE	ROI	ROA	ROE	ROI
H_0: Otokorelasyon Yok H_1: Otokorelasyon Var	Bhargava, Franzi ve Narendranathan'ın DW Testi	1,69	2,43	1,68	Test İstatistiği <2 ise otokorelasyon önemlidir.		
H_0: Kesit Bağımlılık Yok H_1: Kesit Bağımlılık Var	Pesaran CD Testi	0,473	1,223	0,996	0,6364	0,2215	0,3194
H_0: Sabit Varyans H_1: Değişen Varyans	Değiştirilmiş Wald Testi	187,9	68,60	131,05	0,0001	0,0001	0,0001

Tablo 4 de otokorelasyonun sınanmasında modelin birim etkiler içermesi sebebiyle Bhargava, Franzi ve Narendranathan'ın DW Testi tercih edilmiştir. Sınanan modelde test istatistik değeri ROA ve ROI için 2'nin altında ROE için 2'nin üstünde çıkmıştır. Test istatistiği sonucuna göre ROA ve ROI modellerinde otokorelasyon problemi bulunmaktadır. Değişen varyans varlığının test edilmesi için Değiştirilmiş Wald Testi kullanılmıştır. Sonuçlar tüm modellerde değişen varyans problemini kanıtlamaktadır. Pesaran CD Testi zaman boyutunun kesit boyutundan küçük olduğu durumlarda yatay kesit bağımlılık probleminin test edilmesinde kullanılmaktadır. Testin sonucuna göre, yatay kesit bağımlılığının üç model içinde

geçerli olmadığı ortaya konmuştur. Bu sonuçlara göre ROE modelinde sadece değişen varyans problemi vardır. Bu sebeple ROE modelinin tahmin edilmesinde Huber Eicker White tahmincisi kullanılacak, ROA ve ROI modellerinde otokorelasyon ve değişen varyans olduğu için Driscoll Kraay tahmincisi kullanılacaktır.

Tablo 5. Modelin Analiz Sonuçları

Bağımlı / Bağımsız	Katsayı			Standart Hata			Olasılık Değeri		
	ROA	ROE	ROI	ROA	ROE	ROI	ROA	ROE	ROI
Esur	4,387	-9,872	5,005	4,3875	10,695	1,459	0,072***	0,398	0,042**
Csur	-2,425	4,953	-1,601	-2,4255	5,494	0,903	0,085***	0,409	0,175
Ssur	32,265	28,159	28,160	32,265	37,888	7,844	0,040**	0,491	0,037**
TopkTopak	-0,547	-0,529	-0,438	-0,547	-0,111	0,022	0,001*	0,05**	0,001*
Ln Topakt	-7,495	-6,467	-6,401	-7,495	2,268	0,474	0,001*	0,036**	0,001*
Sabit	140,324	146,116	116,603	16,929	15,403	6,689	0,001*	0,001*	0,001*
F- İstatistik	9,84	41363,76	7,79				0,044	0,0608	0,001
R2	0,977	0,362	0,974						
Gözlem Sayısı: 24 *p<.01, **p<.05, ***p<.10									

Stata 15 programı kullanılarak Eşitlik 1 ve 3'te yer alan model Driscoll-Kraay tahmincisiyle, Huber Eicker White tahmincisi ile Eşitlik 2'de yer alan model analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonuçları Tablo 5'te raporlanmıştır. Modellerin genel anlamlılığını ifade eden F istatistiklerinin olasılık değerleri; modelin anlamlılığının ROI için %1, ROA ve ROE için sırasıyla %5 ve %10 olduğunu göstermektedir. Modelin açıklama düzeyi R^2 değeriyle ifade edilmektedir. Eşitlik 1.2.ve 3'te yer alan modellerin R^2 değerleri sırasıyla, %97, %36, %97"dir. Eşitlik 2'de yer alan modelin genel açıklama düzeyi düşük bir ilişki düzeyini ifade ederken eşitlik 1 ve eşitlik 3 de yer alan modellerin ilişki düzeyi yüksek bir ilişki düzeyini ifade etmektedir. Eşitlik 2 de yer alan modelin oranı düşük gözükse bile, sosyal bilimlerde kayda değer bir ilişki düzeyi olarak kabul edilmektedir.

Yapılan analiz sonucunda Eşitlik 1'deki tüm değişkenler, Eşitlik 2'deki değişkenlerden üçü, Eşitlik 3'te yer alan değişkenlerden beşi, %1, %5, %10 düzeylerinde anlamlı çıkmışlardır. Eşitlik 1'de yer alan modelde anlamlı çıkan değişkenlerden Esur ve Ssur Değişkenlerin işareti pozitif, diğer değişkenler negatiftir. Eşitlik 2'de yer alan modelde anlamlı çıkan değişkenlerden, TopkTopak ve LnTopakt Değişkenlerinin işareti negatiftir. Eşitlik 3 de yer alan modelde anlamlı çıkan değişkenlerden, Esur ve Ssur Değişkenlerinin işareti pozitif, TopkTopak ve LnTopakt Değişkenlerinin işareti negatiftir. Bu sonuçlar Eşitlik 1'de yer alan modelde Esur ve Ssur değişkeninde meydana gelebilecek bir birimlik değişimin ROA değişkenini aynı yönde etkileyebileceğini, diğer değişkenlerdeki bir birimlik artış, ROA değişkenini ise azaltacağını göstermektedir. Eşitlik 2 de yer alan modelde TopkTopak ve LnTopakt değişkenlerindeki bir birimlik artış ROE değişkenini ters yönde azaltacaktır. Eşitlik 3 de yer alan modelde Esur ve Ssur değişkenlerinde meydana gelebilecek bir birimlik değişim ROI değişkenini aynı yönde etkileyebilecek, TopkTopak ve LnTopakt değişkenlerindeki bir birimlik artış ROI değişkenini ters yönde azaltacaktır. Tablo 5'te yer alan bilgiler ışığında şunları söylemek mümkündür:

a. Eşitlik 1'de yer alan model için; Esur da meydana gelebilecek 1 birimlik artış, ROA değişkenini 4,387 artırmakta, Csur da meydana gelebilecek 1 birimlik artış, ROA değişkenini 2,425 azaltmakta, Ssur da meydana gelebilecek 1 birimlik artış, ROA değişkenini 32,265 artırmakta, TopkTopak da meydana gelebilecek 1 birimlik artış, ROA değişkenini 0,547 azaltmakta, LnTopakt da meydana gelebilecek 1 birimlik artış, ROA değişkenini 7,495 azaltmaktadır.

b. Eşitlik 2'de yer alan model için; TopkTopak da meydana gelebilecek 1 birimlik artış, ROE değişkenini 0,5295azaltmakta, LnTopakt da meydana gelebilecek 1 birimlik artış, ROE değişkenini 6,467 azaltmaktadır.

c. Eşitlik 3'te yer alan model için; Esur da meydana gelebilecek 1 birimlik artış, ROI değişkenini 5,005 artırmakta, Ssur da meydana gelebilecek 1 birimlik artış, ROI değişkenini 28,160 artırmakta, TopkTopak da meydana gelebilecek 1 birimlik artış, ROI değişkenini 0,4380 azaltmakta, LnTopakt da meydana gelebilecek 1 birimlik artış, ROI değişkenini 6,401 azaltmaktadır.

ROA ve ROI kârlılık göstergeleri üzerinde sürdürülebilirliğin alt boyutları olan Esur ve Ssur değişkenleri pozitif yönde etkili olurken ROE üzerinde hiçbir alt boyutun etkisi tespit edilememiştir. Csur alt boyutu sadece ROA kârlılık göstergesi üzerinde negatif yönde etkili olmuştur.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çalışma Türkiye'de faaliyette bulunan katılım bankalarının çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirlik puanlarını hesaplayarak belirlenen kârlılık göstergeleri üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışmada her bir kârlılık göstergesi (ROA, ROE, ROI) için aynı model oluşturulmuştur. Dengeli panel veri yönteminin tercih edildiği çalışmada tüm katılım bankalarının örnekleme dahil edilebilmesi için 2018-2021 yıllarına ait verileri kullanılmıştır. Eşitlik 1'de yer alan model için yapılan analiz sonucunda istatistiki açıdan anlamlı, aktif kârlılık ile ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik arasında pozitif, çevresel sürdürülebilirlik, toplam kredilerin toplam aktiflere oranı ve toplam aktiflerin doğal logaritması arasında negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Aktif kârlılık üzerinde en yüksek etkiye sahip değişken sosyal sürdürülebilirlik alt boyutu olduğu görülmüştür. Bu oran arttıkça bankaların aktif kârlılığı artacaktır. Eşitlik 2'de yer alan model için özkaynak kârlılığı ile yalnızca iki değişken arasında (toplam kredilerin toplam aktiflere oranı ve toplam aktiflerin doğal logaritması) istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Özkaynak kârlılığı üzerinde sosyal, çevresel ve ekonomik sürdürülebilirlik puanları arasında istatistiksel olarak ilişki tespit edilememiştir. Ekonomik kârlılık üzerinde en yüksek etkiye sahip değişken sosyal sürdürülebilirlik alt boyutu olduğu görülmüştür. Bu oran arttıkça bankaların aktif kârlılığı artabilecektir. Shakil vd. (2019) benzer sonuçları elde etmişlerdir. Sosyal sürdürülebilirlik uygulamalarının bankaların tüm kar değişkenleri üzerinde pozitif bir ilişkiye sahip olması, bu uygulamaları bankaların içselleştirdiğini göstermektedir. Çevresel sürdürülebilirlik özkaynak kârlılığı arasında anlamlı bir ilişki yokken, aktif kârlılık ve ekonomik kârlılık arasında anlamlı ve negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Bu sonuç bankaların çevresel uygulamaları bir maliyet unsuru olarak görüp içselleştirmemiş olabilecekleri anlamına gelebilir. Toplam kredilerin toplam aktiflere oranı ve toplam aktiflerin doğal logaritması ile tüm kârlılık göstergeleri arasında anlamlı ve negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Literatürün aksine toplam kredilerin aktiflere oranı ile kârlılık göstergeleri arasında negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Doğru (2011)'da çalışmasında ROA ve ROE ile toplam kredilerin aktiflere oranı arasında negatif bir ilişki tespit etmiştir. Bu sonuç kredilerin içindeki takipteki kredi oranının artmasından kaynaklanmış olabilir. Çalışma bankaların aktif büyüklüğü ve kârlılık göstergeleri arasında negatif ilişki bulunmuştur. Atasoy (2007), Naceur ve Goaied (2001) ile Çelik ve Kaya (2019) büyüklük ile ROA arasında negatif bir ilişki tespit etmiştir. Dolayısı ile literatür ile uyumlu bir sonuç olduğu ifade edilebilir.

Analiz ile elde edilen sonuçlar katılım bankalarının sürdürülebilirliğin alt boyutlarından sosyal sürdürülebilirlik uygulamalarını içselleştirdiği bununda kârlılıklarını arttırdığı şeklinde yorumlanabilir. Çevresel sürdürülebilirlik alt boyutu yalnızca aktif kârlılık oranıyla anlamlı ve negatif bir ilişki içerisinde olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç bankaların çevresel sürdürülebilirlik uygulamalarını maliyet unsuru olarak gördükleri ya da bu uygulamalarının operasyonlarının bir parçası olarak görmedikleri şeklinde yorumlanabilir. Ekonomik sürdürülebilirlik alt boyutu açısından bakıldığında aktif kârlılık ve ekonomik kârlılık arasında pozitif ve anlamlı bir ilişkinin varlığı tespit edilirken, özkaynak kârlılığı ile istatistiki açıdan ilişki tespit edilememiştir. Genel olarak bakıldığında ortakların koydukları her bir birim kaynak için elde ettikleri kârı gösteren özkaynak kârlılığı ile sürdürülebilirlik alt boyut uygulamaları arasında istatistiki olarak bir ilişki tespit edilememiştir. Çalışma katılım bankalarının sürdürülebilirlik alt boyutları ile performans göstergeleri arasındaki ilişkiyi inceleyen öncül çalışmalardandır. Bu açıdan literatürdeki eksikliği dolduracağı düşünülmektedir. Çalışmanın sonraki

çalışmalara yön verebilecek bir potansiyeli bulunmaktadır. Katılım bankalarının sektördeki payı arttıkça büyüyen örneklemle yeni analizler yapılabilir. Elde edilen sonuçlar kıyaslanarak katılım bankalarının konuya ilişkin gelişimi ve değişim analiz edilebilir.

KAYNAKÇA

[1] Alhaddi, H. (2015). Triple Bottom Line and Sustainability: A Literature Review. Business and Management Studies, 1(2), 6–10.

[2] Alp, A., Ban, Ü., Demirgüneş, K. ve Kılıç, S. (2010). Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığın İçsel Belirleyicileri. İMKB dergisi, 12(46), 1–13.

[3] Altun, N. (2018). Finansal Olmayan Bilgilerin Raporlanmasında Küresel Raporlama İlkeleri. ARHUSS, 1(1), 31–49.

[4] Aras, Guler, Tezcan, N. ve Kutlu Furtuna, O. (2018). Multidimensional comprehensive corporate sustainability performance evaluation model: Evidence from an emerging market banking sector. Journal of Cleaner Production, 185, 600–609.

[5] Aras, Güler, Tezcan, N. ve Kutlu Furtuna, Ö. (2016). Geleneksel Bankacılık ve Katılım Bankacılığında Kurumsal Sürdürülebilirlik Performansının Topsis Yöntemiyle Karşılaştırılması. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü Yönetim Dergisi, 27(81), 58–81.

[6] Atasoy, H. (2007). Türk Bankacılık Sektöründe Gelir-Gider Analizi ve Karlılık Performansının Belirleyicileri. Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü , Ankara.

[7] Aydın, D. (1980). Bankalarda Mali ve Ekonomik Göstergeler ve Dağılımları. Yayınlanmamış Doçentlik Tezi. Anadolu Üniversitesi. Eskişehir.

[8] Başar, A. B. ve Başar, M. (2006). Sosyal Sorumluluk Raporlaması ve Türkiye'deki Durumu. Sosyal Bilimler Dergisi, 6(2), 213–230.

[9] Borsa İstanbul. (2020). SPK "Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Çerçevesi"ni yayınladı. Erişim adresi: https://www.borsaistanbul.com/tr/duyuru/3175/spk-surdurulebilirlik-ilkeleri-uyum-cercevesini-yayinladi

[10] Borsa İstanbul. (2022). Borsa İstanbul'da Sürdürülebilirlik. Erişim adresi: https://borsaistanbul.com/tr/sayfa/58/borsa-istanbulda-surdurulebilirlik

[11] Bourke, P. (1989). Concentration and other determinants of bank profitability in Europe, North America and Australia. Journal of Banking & Finance, 13(1), 65–79.

[12] Bozlağan, R. (2010). Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, (50), 1011–1028.

[13] Buallay, A. (2019). Is sustainability reporting (ESG) associated with performance? Evidence from the European banking sector. Management of Environmental Quality: An International Journal, 30(1), 98–115.

[14] Çelik, S. ve Kaya, F. (2019). Banka Kârlılığına Etki Eden Mikro Değişkenler: Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Bir Araştırma. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19(3), 765–788.

[15] Demir, Z. ve Aktas, A. (2015). The Development of Financial Reporting and the International Integration Studies in Turkey. Procedia Economics and Finance, 23, 1321–1339.

[16] Doğan, M. (2013). Katılım ve Geleneksel Bankaların Finansal Performanslarının Karşılaştırılması: Türkiye Örneği. Muhasebe ve Finans Dergisi, (58), 175–188.

[17] Doğan, M. ve Kevser, M. (2021). Relationship Between Sustainability Report, Financial Performance, and Ownership Structure: Research on The Turkish Banking Sector. Istanbul Business Research, 50(1), 77–102.

[18] Doğru, C. (2011). Karlılığın Belirleyicileri Analizi: Teori ve Orta Ölçekli Bir Banka Uygulaması. Maliye Finans Yazıları, (91), 47–75.

[19] Düzer, M. ve Önce, S. (2017). Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlaması ve Finansal Performans: BİST'te İşlem Gören Şirketler İçin Karşılaştırmalı Bir Analiz. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2(2), 637–648.

[20] Haslem, J. A. (1968). A Statistical Analysis of The Relative Profitability of Commercial Banks. The Journal of Finance, 23(1), 167–176.

[21] Hassan, M. K. ve Bashir, A.-H. M. (2005). Determinants of Islamic Banking Profitability. Islamic Perspectives on Wealth Creation içinde (ss. 118–140). Edinburgh University Press.

[22] İskenderoğlu, Ö., Karadeniz, E. ve Atioğlu, E. (2012). Türk Bankacılık Sektöründe Büyüme, Büyüklük ve Sermaye Yapısı Kararlarının Karlılığa Etkisinin Analizi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi2, 7(1), 291–311.

[23] Jan, A., Marimuthu, M. ve @ Mat Isa, M. P. bin M. (2019). The nexus of sustainability practices and financial performance: From the perspective of Islamic banking. Journal of Cleaner Production, 228, 703–717.

[24] Karakaş, A. ve Acar, M. (2022). The Effect of Liquidity on Profitability in Commercial Banks: Evidence from Turkish Banking Sector. BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi, 16(2), 139–171.

[25] Kasbun, N. F., Teh, B. H. ve Ong, T. S. (2016). Sustainability Reporting and Financial Performance of Malaysian Public Listed Companies. Institutions and Economies, 8(4), 78–93.

[26] Kocaman, M., Altemur, N., Aldemir, S. ve Karaca, S. S. (2016). Ekonomik Kârlılığı Etkileyen Faktörler: İSO 500 Sanayi İşletmeleri Uygulaması. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13(35), 320–332.

[27] Korkmaz, T., Temel, H. ve Birkan, E. (2007). Uluslararası Muhasebe Standartları ve KOBİ'lere Etkileri. Muhasebe ve Finansman Dergisi, (36), 96–105.

[28] Kreusch, L. (2022). The Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD). Erişim adresi: https://plana.earth/academy/csrd-corporate-sustainability-reporting-directive#:~:text=The Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD) is the new EU,companies' non-financial performance

[29] Malik, M. S., Awais, M. ve Khursheed, A. (2016). Impact of Liquidity on Profitability: A Comprehensive Case of Pakistan's Private Banking Sector. International Journal of Economics and Finance, 8(3), 69–74.

[30] Naceur, S. Ben ve Goaied, M. (2001). The determinants of the Tunisian deposit banks' performance. Applied Financial Economics, 11(3), 317–319.

[31] Najam, H., Abbas, J., Álvarez-Otero, S., Dogan, E. ve Sial, M. S. (2022). Towards green recovery: Can banks achieve financial sustainability through income diversification in ASEAN countries? Economic Analysis and Policy, 76, 522–533.

[32] Okuyan, H. A. (2013). Türkiye'deki En Büyük 1000 Sanayi İşletmesinin Kârlılık Analizi. Business and Economics Research Journal, 4(2), 23–36.

[33] Önder, Ş. ve Çelik, İ. (2021). Entegre Raporlamanın Firma Karlılığına Etkisi: Bankacılık ve Çimento Sektörü Üzerine Bir Uygulama. Muhasebe ve Finansman Dergisi, (2), 61–72.

[34] Özmehmet, E. (2008). Dünyada ve Türkiye'de Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımları. Yaşar Üniversitesi E Dergisi, 3(12), 1853–1876.

[35] Özmen, A., Karakoç, M. ve Yeşildağ, E. (2020). Sürdürülebilirlik Raporlaması: Sürdürülebilirlik Endeksinde Yer Alan Şirketler Üzerine Bir Uygulama. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (63), 153–174.

[36] Özsözgün Çalışkan, A. (2012). Sürdürülebilirlik Raporlaması. Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi, 5(1), 41–68.

[37] Paltrinieri, A., Dreassi, A., Migliavacca, M. ve Piserà, S. (2020). Islamic finance development and banking ESG scores: Evidence from a cross-country analysis. Research in International Business and Finance, 51, 101100.

[38] Preston, L. E. ve O'Bannon, D. P. (1997). The Corporate Social-Financial Performance Relationship A Typology and Analysis. Business & Society, 36(4), 419–429.

[39] Saleem, Q. ve Rehman, R. U. (2011). Impacts of liquidity ratios on profitability (Case of oil and gas companies of Pakistan). Interdisciplinary Journal of Research in Business, 1(7).

[40] Sarıtaş, H., Kangallı Uyar, S. G. ve Gökçe, A. (2016). Banka Karlılığı ile Finansal Oranlar ve Makroekonomik Değişkenler Arasındaki İlişkilerin Sistem Dinamik Panel Veri Modeli ile Analizi: Türkiye Araştırması. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 11(1), 87–108.

[41] Shakil, M. H., Mahmood, N., Tasnia, M. ve Munim, Z. H. (2019). Do environmental, social and governance performance affect the financial performance of banks? A cross-country study of emerging market banks. Management of Environmental Quality: An International Journal, 30(6), 1331–1344.

[42] Staikouras, C. K. ve Wood, G. E. (2011). The Determinants of European Bank Profitability. International Business & Economics Research Journal (IBER), 3(6).

[43] Tarakçıoğlu Altınay, A. (2016). Entegre Raporlama ve Sürdürülebilirlik Muhasebesi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(25), 47–64.

[44] Türkdönmez, C. S. ve Babuşcu, Ş. (2019). Bankaların Karlılık Performansını Etkileyen Faktörler. Başkent Üniversitesi Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3(1), 37–54.

[45] Wu, M.-W. ve Shen, C.-H. (2013). Corporate social responsibility in the banking industry: Motives and financial performance. Journal of Banking & Finance, 37(9), 3529–3547.

[46] Yanık, S. ve Türker, İ. (2012). 300Sürdürülebilirlik ve Sosyal Sorumluluk Raporlamasındaki Gelişmeler (Tümleşik Raporlama). İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, (47), 291–308.

[47] Yuen, M. K., Ngo, T., Le, T. D. Q. ve Ho, T. H. (2022). The environment, social and governance (ESG) activities and profitability under COVID-19: evidence from the global banking sector. Journal of Economics and Development, 24(4), 345–364.

[48] Zaman, S. ve Ellili, N. O. D. (2022). The Effect of ESG Disclosure on the Financial Performance of UAE Banks. SSRN Electronic Journal. doi:10.2139/ssrn.4043024

[49] Zor, İ. ve Korga, S. (2020). Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartlarının Kazanç Yönetimi Uygulamalarına Etkisi. Muhasebe ve Finansman Dergisi, (86), 1–24.

Makale id= 50

Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0001-7959-9535

Tedarikçi-Alıcı İlişkileri Literatürü Örgütler Arası Bağımlılık İlişkileri Hakkında Ne Söyler

Dr. Oğuzhan Öztürk[1] , Araştırmacı Kamile Şeyma Arslan[2]
[1]İzmir Bakırçay Üniversitesi
[2]Sakarya üniversitesi

*Corresponding author: Oğuzhan Öztürk

Özet: *Bu çalışmada, bağımlılığın ele alındığı kaynak bağımlılığı kuramı ve tedarikçi alıcı ilişkileri literatürleri arasındaki etkileşimi ortaya koymak adına tedarikçi alıcı ilişkileri literatüründeki bağımlılığı ele alan çalışmalar üzerinde bibliyometrik analiz ve içerik analizi gerçekleştirilmiştir. Ortak-kelime ve ortak-atıf analizleri sonucunda iki literatür arasındaki etkileşim daha dolaylı bir şekilde ortaya konabilmiştir. Bu doğrultuda ilgili literatürde en çok atıf alan çalışmaların başında KBK'yı temsil eden çalışmaların olması ve en çok kullanılan anahtar kelimelerin arasında kaynak bağımlılığı kuramının da olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İki literatür arasındaki etkileşimi daha doğrudan göstermek adına tedarikçi-alıcı ilişkileri literatüründe bağımlılık olgusuna yönelik geliştirilen operasyonel ölçütleri belirleyebilmek için ilgili çalışmaların içerikleri detaylı bir şekilde incelenmiştir. İlgili çalışmalara yönelik içerik analizi neticesinde bağımlılığın ele alınmasında kullanılan unsurlar ve operasyonel ölçütler tespit edilmiştir.*

Anahtar Kelimeler: *Bağımlılık, Tedarikçi-alıcı ilişkileri, Tedarik zinciri yönetimi, Kaynak Bağımlılığı Kuramı*

Abstract: *In this study, bibliometric analysis and content analysis were conducted on the studies dealing with dependence phenomenon in the supplier buyer relations literature in order to reveal the interaction between Resource Dependence Theory (RDT) and Supplier-Buyer Relations literatures. As a result of co-word and co-citation analyses, the interaction between the two literatures could be revealed more indirectly. In this direction, it was concluded that the most cited studies in the relevant literature were the studies representing RDT and that "resource dependence theory" was among the most used keywords. In order to show the interaction between the two literatures more directly, the contents of the related studies were analyzed in detail to determine the operational criteria developed for the dependence phenomenon in the supplier-buyer relationship literature. As a result of the content analysis of the related studies, the elements used to define dependence and operational criteria used in measuring or addressing dependence were identified.*

Keywords*: Dependence, Supplier-Buyer Relationship, Supply Chain Management, Resource Dependence Theory (RDT)*

1. GİRİŞ

Bağımlılık, Kaynak Bağımlılığı Kuramının (KBK) merkezi kavramlarından birisidir. Ancak, ana kavramlarından biri olmasına rağmen, KBK çerçevesinde bağımlılığın ampirik çalışmalara görece fazla konu edilmediği görülmektedir (Hillman vd., 2009; Öztürk, 2021a). Nitekim bir kuramın düşünsel arka planı (zihinsel çaba, mantıksal tutarlılık, varsayım setlerinin oluşturulması, varsayımların dayanak noktası vs.) ile bu arka planın sahada ampirik olarak nasıl karşılık bulduğu farklı şekillerde tezahür edebilmektedir. KBK'nın bağımlılığın mahiyetine yönelik açıklamalarında muğlaklık ve/veya eksikliğin olması, esasında KBK'da bağımlılığın ampirik çalışmalara göre az konu edilmesinin de bir sebebi olarak değerlendirilebilir (Wry vd., 2013; Coşkun ve Öztürk, 2021). Her ne kadar kuram bağımlılığı tanımlasa da "operasyonel ölçütler" geliştirme noktasında yetersiz kalmaktadır, bu da

ampirik olarak incelenmesi/incelenememesi hususunda belirleyici olmaktadır. Bağımlılık, ayrıca, tedarikçi-alıcı ilişkileri (tedarik zinciri yönetimi) literatüründe görece fazlaca ele alınan konulardan birisidir. Dolayısıyla, KBK ve tedarikçi-alıcı ilişkileri, bağımlılık olgusunun ele alındığı başlıca iki ayrı literatür olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışma, bağımlılık olgusu ile ilgili literatür hakkındaki bir tespite dayanmaktadır. Yazarlar tarafından yapılan okumalar neticesinde, tedarikçi-alıcı ilişkileri literatüründeki bağımlılık ile ilgili çalışmaların büyük bir kısmının[1], her ne kadar bağımlılık tanımını KBK'dan (Pfeffer ve Salancik, 2003) veya KBK'nın da beslendiği Sosyal Mübadele Kuramı'ndan (Emerson, 1962) alsalar da, ancak kimi zaman KBK'nın ismine atıfta bile bulunmadan, operasyonel ölçüt geliştirerek bağımlılığı somut göstergelerle ele aldıkları görülmüştür. İlgili literatürdeki çalışmaların tanım düzeyinde KBK'den yararlanıp (hatta bazen atıfta bile bulunmadan), ancak KBK açısından bir eksiklik olarak değerlendirilen operasyonel ölçüt geliştirme noktasındaki başarısı özelde KBK olmak üzere genelde örgüt kuramı araştırmacıları için potansiyel bir katkı olarak değerlendirilebilir. Tedarikçi-alıcı ilişkileri literatüründeki geliştirilen ölçütler, KBK literatürü açısından söz konusu muğlaklığın/eksikliğin giderilmesi ve dolayısıyla bağımlılığın ampirik çalışmalara daha fazla konu edilmesi noktasında bir katkı sağlayabilir.

Bu tespitler doğrultusunda, çalışmada öncelikle, iki literatür arasındaki etkileşimi ortaya çıkarmak adına tedarikçi alıcı ilişkileri literatüründeki bağımlılık ile ilgili çalışmalar üzerine bibliyometrik bir analiz gerçekleştirilmiştir. Bu sayede tedarikçi-alıcı ilişkileri literatürü kapsamındaki bağımlılık ile ilgili çalışmaların en çok atıf yaptığı çalışmalar ve en çok odaklandıkları kavramlar açısından ulaşılan görseller üzerinden bir değerlendirmede bulunulmuştur. Bibliyometrik analizler sonucunda elde edilen görseller ve tablolar ile İki literatür arasındaki etkileşime dair yüzeysel bir görünüm elde edilmiştir. Bu nedenle, ikinci bir aşama olarak, tedarikçi-alıcı ilişkileri literatüründeki bağımlılık ile ilgili çalışmalar içerik analizi tekniğiyle daha detaylı bir şekilde okunmuştur. Bu sayede ilgili literatürdeki çalışmaların bağımlılığı tanımlamada ve ölçmede KBK ile olan ilişkisine dair daha somut değerlendirmeler yapılmaya çalışılmıştır.

2. ARAŞTIRMANIN TASARIMI

Bu çalışma, bibliyometrik bir araştırma olarak tasarlanmıştır. Bu doğrultuda, tedarikçi-alıcı ilişkileri literatüründeki örgütler arası bağımlılık olgusunu ele alan çalışmalar üzerine bibliyometrik analizler gerçekleştirilmiştir. Bu analizler sayesinde KBK literatürü ile tedarikçi-alıcı literatürü arasındaki örgütler arası bağımlılık olgusu özelindeki etkileşime dair birtakım görsellere ulaşılması amaçlanmaktadır. Ancak bibliyometrik analiz herhangi bir literatürdeki genel eğilimlere, ilişki ve iş birliklerine yönelik daha yüzeysel bir görünüm sunar (Zupic ve Cater, 2015; Aria ve Cuccrullo, 2017). Bu nedenle çalışmada ayrıca tedarikçi-alıcı ilşkileri literatüründe bağımlılık olgusu ile ölçütler geliştiren ancak KBK'ya atıfta bulunmayan çalışmaların içeriğine yönelik inceleme yapılarak iki literatür arasındaki etkileşim için tespitler detaylandırılacaktır. Bu bağlamda çalışma bibliyometrik analiz ve içerik analizi birlikte kullanımı şeklinde kurgulanmıştır.

Bibliyometrik analiz, makale ve dergi performanslarında ortaya çıkan eğilimleri, iş birliği modellerini ve araştırma bileşenlerini ortaya çıkarmak ve mevcut literatürdeki belirli bir alanın entelektüel yapısını keşfetmek gibi nedenlerle kullanılmaktadır (Al ve Coştur, 2007; Gutierrez-Salcedo vd., 2018; Öztürk ve Gürler, 2021; Donthu vd., 2021). Bu araştırmada, tedarikçi-alıcı ilişkileri literatürünün bağımlılık olgusu ile ilgili olarak KBK ile olan etkileşimine dair kanıtlar aranmaktadır. Bu nedenle, burada öncelikle, bağımlılık kavramının ele alındığı tedarikçi-alıcı ilişkileri literatürünün bibliyometrik görünümü ortaya konulacaktır.

Bir bibliyometrik araştırmanın tasarımında başlıca iki aşama bulunmaktadır (Öztürk, 2021b): i) Literatürdeki ilgili çalışmaların belirlenmesi ve veri setinin indirilmesi ve ii) analizlerin gerçekleştirilmesi.

[1] Çalışmaların hepsini buraya yazmak zor olsa da birkaç örnek çalışma olarak bkz. Johnsen ve Ford, 2001; Gelderman ve Wheele, 2004; Roemer, 2004; Caniels ve Gelderman, 2007; Caniels ve Roevelend, 2009; Khoja vd., 2011; Lee ve Johnsen, 2012; Touboulic vd., 2014; Huo vd., 2017, 2019; Kim ve Fortado, 2020; Ma vd., 2021.

2.1. Literatürdeki İlgili Çalışmaların Belirlenmesi ve Veri Setinin İndirilmesi

Bu aşamada, incelenecek olan ilgili çalışmaların doğru bir şekilde belirlenmesi ve veri setinin oluşturulması amaçlanmaktadır. Bu aşamada sırasıyla takip edilen adımlar şu şekildedir:

2.1.1. Veri Tabanının Belirlenmesi

İncelenecek çalışmaların belirlenmesi ve veri setinin oluşturulması noktasında veri tabanı olarak WoS (Web of Science) seçilmiştir. Veri tabanı olarak WoS'un seçilmesinde, belirlenen çalışmaları veri seti olarak indirmeye imkân tanıması, indirilen veri setlerinin dosya tiplerinin paket programlara uygun olması, çok geniş bir çalışma havuzuna sahip olması gibi bibliyometrik araştırmalar için kolaylaştırıcı nitelikteki özellikleri (Öztürk ve Dil, 2022) etkili olmuştur.

2.1.2. İlk Arama Terimlerinin Belirlenmesi

Bir literatür incelemesi çalışmasının kalitesini belirleyen en önemli kriterlerden biri, incelemenin yapılacağı literatür ile ilgili çalışmaların doğru bir şekilde belirlenmesidir. Bunun için aramalar hangi kelimeler ve/veya anahtar kelimeler üzerinden yapılacağı belirleyicidir. Bu noktada, doğru arama terimleri kombinasyonu üzerinden yapılan aramalar literatürdeki ilgili çalışmaların belirlenmesi açısından önemli bir adımdır (Gürler, 2021). Bu bağlamda, araştırmanın amacı kapsamındaki herhangi bir çalışmayı kaçırmamak adına arama terimleri aşağıdaki belirlenmiştir.

Tablo 1: İlk Arama Terimleri Kombinasyonu

("dependenc*" OR "interdependenc*" OR "inter-dependenc*") AND ("supplier buyer" OR "supplier-buyer" OR "buyer supplier" OR "seller buyer" OR "seller-buyer" OR "buyer seller" OR "supply chain" OR "interfirm relation*" OR "inter-firm relation")

Tablo 1'de ifade edilen ilk arama terimleri, bağımlılık ve karşılıklı bağımlılık ile tedarikçi-alıcı ilişkilerini bir arada kullanan tüm çalışmaları belirleyebilecek şekilde kullanılmıştır.

2.1.3. Filtreleme İşlemi: Dahil Etme ve Hariç Tutma Kriterlerinin Belirlenmesi ve Uygulanması

Arama terimleri her ne kadar incelemenin yapılacağı tüm çalışmaların belirlenmesi açısından genel kapsamı belirlese de araştırma amacı ile doğrudan ilgili olmayan çalışmalar hala sonuçlarda çıkabilmektedir. Bunun için ilgili olmayan çalışmaların elenmesi gerekmektedir. Bu filtreleme işlemi ile incelemeye dahil edilecek ve kapsam dışında tutulacak çalışmaların belirlenmesi sağlanacaktır.

Yukarıdaki arama terimleri kombinasyonu kullanılarak Mayıs 2023 itibariyle yapılan ilk arama sonucunda 3435 çalışmaya ulaşılmıştır. İnceleme kapsamına alınacak çalışmalar açısından herhangi bir yıl kısıtı uygulanmamıştır. İnceleme kapsamına doküman tipi olarak sadece makaleler dahil edilmiş, bildiri, kitap bölümü, kitap, editöryel materyaller kapsam dışında tutulmuştur. Bunun yanı sıra, WoS'un araştırma alanı kategorilerinden sadece işletme, yönetim ve tedarikçi-alıcı ilişkileri literatürünün içinde yer aldığı üretim ve operasyon araştırması yönetim bilimi (operations research management science)[2] alanlarındaki dergilerde yayınlanan çalışmalar incelemeye dahil edilmiş diğer alanlar kapsam dışında tutulmuştur. Ayrıca, sadece İngilizce dilinde yayınlanan çalışmalar inceleme kapsamına dahil edilmiştir. Bu araştırmada filtreleme (dahil etme/hariç tutma) kriterlerinin uygulanması sonucunda geriye 1534 makale kalmıştır.

Sadece bu kriterlerin uygulanması da incelemenin gerçekten ilgili çalışmalar üzerinden yapılacağını garanti etmeyebilir. Bunun için, veri setindeki çalışmaların araştırmanın amacına gerçekten uygun olup olmadıkları doğrultusunda ayıklanmaları gerekmektedir (Linnenluecke vd., 2020). Nitekim, ilk aramada, potansiyel tüm çalışmaların inceleme kapsamına dahil edilebilmesi için arama terimleri kombinasyonu geniş bir yelpazeye karşılık gelecek şekilde belirlenmiştir. Bu nedenle, makalelerin

[2] Bu kategorilerin isimlendirilmesi ve çalışmaların hangi kategoriler altında yer alacağı WoS veri tabanı tarafından belirlenmektedir.

başlıkları ve özetleri okunarak örgütler arası bağımlılık ilişkileri ile ilgili olmadığı düşünülen çalışmalar elenmiştir. Bu adım, özellikle bu çalışma için çok anlamlı/gerekli kabul edilmiştir. Çünkü yapılan tarama sonucunda, bağımlılık (*dependence*) ve karşılıklı bağımlılık (*interdependence*) kavramlarının aynı zamanda çok kriterli karar vermek teknikleri, yapısal eşitlik modeli gibi analiz tekniklerinde faktörler/değişkenler arasındaki etkileşimi ifade etmek için de kullanılan özel yöntemsel terimler olması nedeniyle inceleme kapsamında ilgili olmayan çok sayıda çalışmanın da yer aldığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, bağımlılık ve karşılık bağımlılık kavramlarının herhangi bir olguya yönelik literatür incelemesi çalışmalarında yine faktörler arasındaki karşılıklı etkileşimi ifade etmek için kullanıldığı da görülmüştür. Bunun dışında, bazı mükerrer çalışmalara da rastlanmıştır. Bu tip makalelerin elenmesi sonucunda veri setinde 509 makale kalmıştır.

Daha sonra, yazarlar tarafından yapılan mevcut çalışmalar üzerinde yapılan değerlendirmeler sonucunda, örgütler arası bağımlılık konusunun araştırmanın ana odağında olmadığı bunun yerine başka olgular üzerine yürütülen çalışmalardan bağımlılığın o olguya yönelik anlayışı geliştirmede yardımcı bir rol üstlendiği veya bağımlılığın sadece araştırma bulguları/sonuçlarında tartışıldığı çalışmaların olduğu tespit edilmiştir. Bunu tespit etmede kararsız kalındığı durumlarda makalelerin tam metinleri incelenmiştir. Bağımlılığın araştırmanın amacı ve gerekçelendirmesinde, literatür kısmında veya hipotez ya da önermelerin geliştirilmesinde kullanıldığı çalışmalar incelemeye dahil edilmiş, bunun dışındaki çalışmalar kapsam dışında tutulmuştur. Bu eleme sonucunda incelenme ve analiz edilmek üzere nihai olarak 287 makale kalmıştır.

2.2. Bibliyometrik Analiz ve Sonuçları

Bibliyometrik analizlerin gerçekleştirilmesinde *VOSviewer 1.6.19* paket programı kullanılmıştır. Bu çalışmada herhangi bir literatürün genel görünümünün ortaya konması amaçlanmadığı için tipik bir bibliyometrik araştırmadaki "performans analizi (performance analysis)" ve "bilimsel alan haritalama (science mapping)" prosedürleri uygulanmamış; bunun yerine sadece bağımlılığı ele alan iki literatür arasındaki etkileşime kanıt olabilecek bibliyometrik analizler uygulanmıştır. Bu doğrultuda, ortak atıf (co-citation) ve ortak-kelime (co-word) analizlerinin sonuçları paylaşılmıştır.

2.2.1. Ortak-Atıf Analizinin Sonuçları

Atıf yoğunluğu açısından ortak atıf analizinin sonucu Şekil 1'deki gibidir. Şekildeki kırmızı alanlar en çok atıf alan çalışmaları göstermektedir. İnceleme kapsamındaki 287 çalışma tarafından en çok atıf yapılan çalışmalar sırasıyla 132 atıf ile Pfeffer ve Salancik (1978), 127 atıf ile Emerson (1962)'dir. Bu iki çalışmadan sonra pazarlama alanındaki çalışmaların öne çıktığı görülmektedir ve *Journal of Marketing* dergisindeki beş çalışma bu iki çalışmayı takip etmektedir. Sırasıyla 83 atıf ile Morgan ve Hunt (1994), 82 atıf ile Dwyer vd. (1987), 80 atıf ile Kumar vd. (1995), 76 atıf ile Heide ve John (1988) ve 75 atıf ile Anderson ve Narus (1990) en çok atıf alan çalışmalar olarak devam etmektedir.

Şekil 1: En Çok Atıf Alan Çalışmalara Yönelik Yoğunluk Haritası

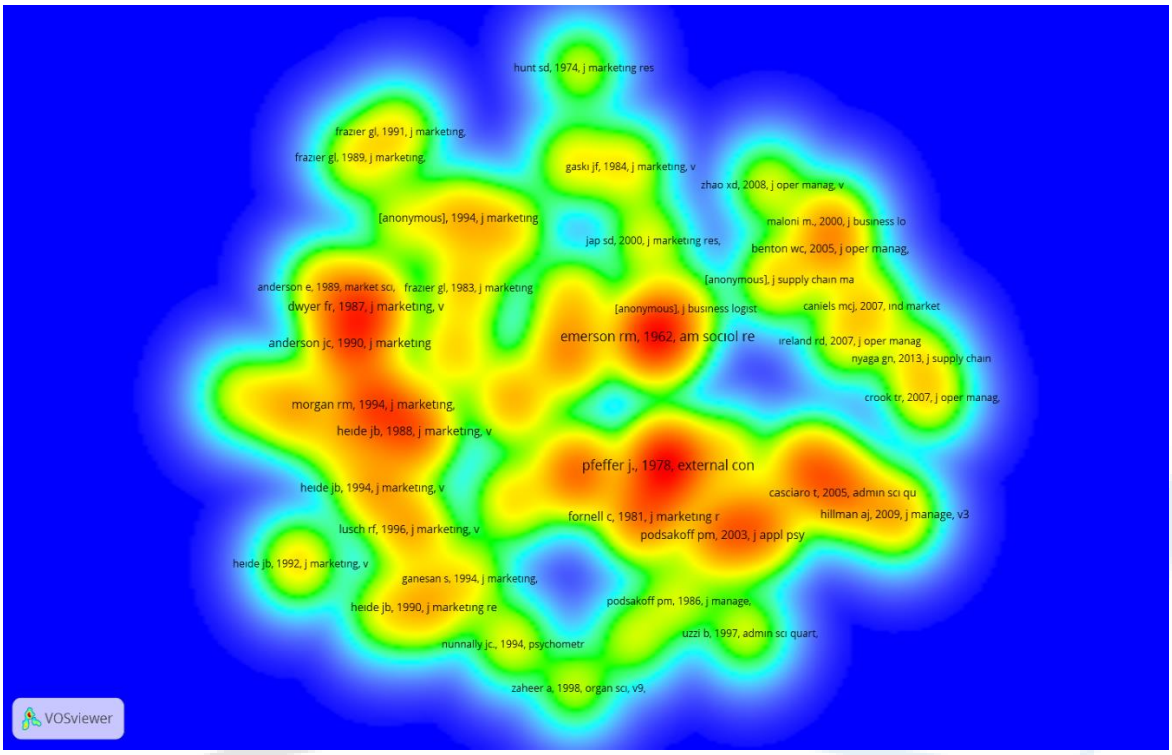

Yine şekilden de görülebileceği üzere, en çok atıf çalışmalar arasında KBK'nın bağımlılık açıklamaları açısından öne çıkan Casciaro ve Piskorski (2005) ve Hillmann vd. (2009) da bulunmaktadır. Ortak-atıf analizinin sonuçları, dolaylı da olsa, bağımlılık olgusu ile ilgili olan iki literatür arasındaki etkileşimin varlığına işaret etmektedir.

Şekil 2: Ortak Atıf Analizi Ağ Görseli

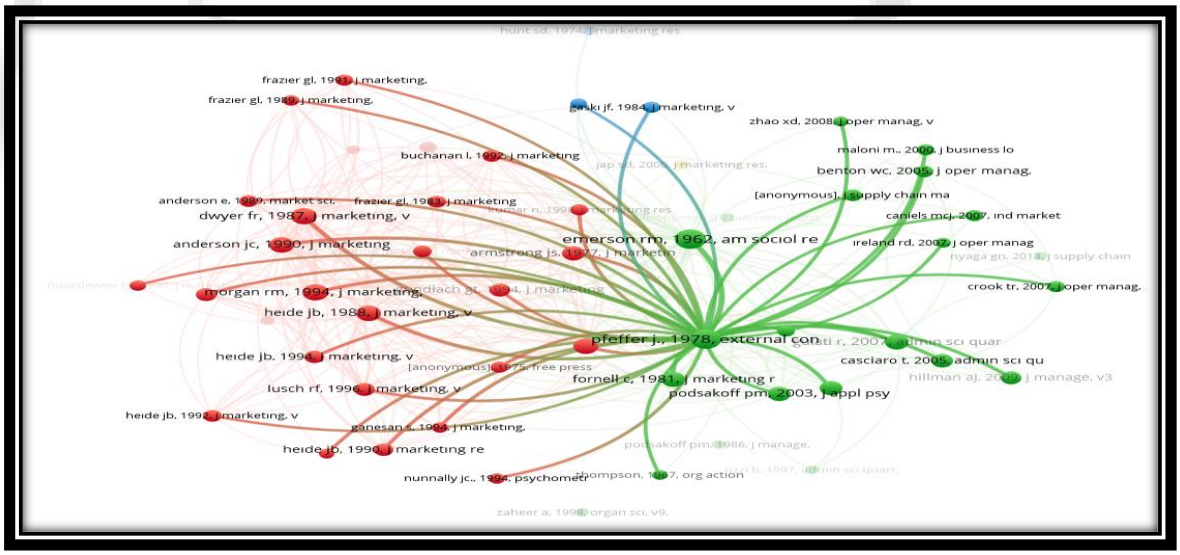

Aldıkları atıf sayıları dışında, ortak-atıf analizinin sonuçlarına göre, KBK'yı temsil eden çalışmaların toplam bağlantı güçleri açısından da öne çıktıkları görülmektedir. KBK'nın bağımlılık açıklamalarının temelini oluşturan Emerson (1962) ve Pfeffer ve Salancik (1978) veri setindeki 287 çalışmanın en çok birlikte atıf verdikleri çalışmalar arasındaki ilişki ağında merkezi bir konumda yer almaktadırlar.

2.2.2. Ortak-Kelime Analizinin Sonuçları

İnceleme kapsamındaki çalışmaların en çok kullandıkları anahtar kelimeleri belirlemek üzere yapılan ortak-kelime analizinin sonuçları Şekil 3'te paylaşılmıştır. Veri setindeki 287 çalışmada en çok kullanılan anahtar kelimeler sırasıyla 48 kullanım ile "*bağımlılık*", 32 kullanım ile "*tedarik zinciri yönetimi*", 20'şer kullanım ile *"güç*" ve "*kaynak bağımlılığı kuramı*", 19 kullanım ile "*güven*" ve 18 kullanım ile "*tedarikçi-alıcı ilişkileri*[3]" şeklindedir. *Karşılıklı bağımlılık, tedarikçi bağımlılığı, alıcı bağımlılığı, müşteri bağımlılığı, kaynak bağımlılığı, asimetrik bağımlılık* gibi bağımlılık kavramının türevlerinin de en çok kullanılan anahtar kelimeleri arasında yer aldığı da ayrıca görülmektedir.

İlk arama terimlerinde KBK'ya yer verilmemesine rağmen, sadece tedarikçi-alıcı ilişkileri literatüründeki bağımlılık ile ilgili çalışmalarda "Kaynak Bağımlılığı Kuramının" en çok kullanılan anahtar terimlerden birisi olması giriş bölümünde araştırmanın gerekçesi olarak ifade edilen tespiti destekleyen bir bulgu olarak değerlendirilebilir.

Şekil 3: En Çok Kullanılan Anahtar Kelimelere İlişkin Yoğunluk Haritası

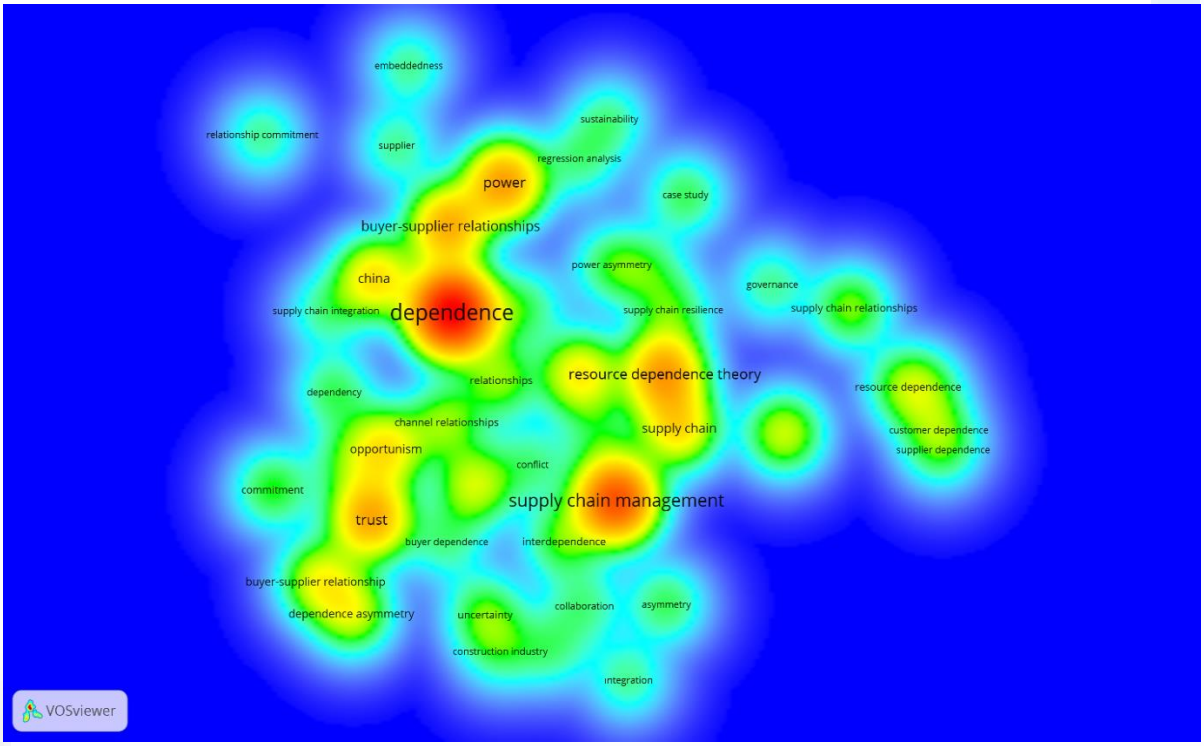

Ortak kelime analizinin ağ görseli Şekil 4'te verilmiştir. Bu şekil, anahtar kelimelerin birlikte kullanılmalarına göre aralarındaki ilişki ağının yanı sıra anahtar kelimelerinin yıl aralıklarına göre kullanım durumlarını da göstermektedir. Şeklin sağ alt köşesindeki yıl aralıklarını gösteren çizelgede anahtar kelimelerin kullanıldıkları yıllar renklerle kategorilere ayrılmıştır. Bu görselde, araştırmanın amacı açısından öne çıkan sonuç, tedarikçi-alıcı ilişkileri literatüründe Kaynak Bağımlılığı Kuramı'nın daha çok son yıllarda ele alınmaya başlanmasıdır. Yaklaşık 45-50 yıllık bir geçmişe sahip olan bir kuramın 2020'li yıllarda trende dönüşmesi çalışmanın gerekçesi olarak ifade edilen iki literatür arasındaki tespit üzerinden yorumlanabilir. Tedarikçi-alıcı ilişkileri literatüründeki ampirik çalışmalarda bağımlılığa yönelik operasyonel ölçütler geliştirildikçe, KBK kapsamında bağımlılığın operasyonelleştirilmesi noktasındaki muğlaklık/eksikliğin araştırmacılar tarafından kurama

[3] Esasında kavramın tekil hali olan "tedarikçi-alıcı ilişkisi" 10 farklı çalışmada ve farklı bir versiyonu olan "tedarikçi-satıcı ilişkileri" de 9 çalışmada kullanılmıştır. Böylece aynı anlama gelebilecek bu üç kavramın toplam kullanımı 37 olarak değerlendirilebilir.

başvurulmasının ve çalışmalarının KBK'ya dayandırılmasının önünde bir engel olmaktan yavaş yavaş vazgeçildiği söylenebilir. Ayrıca, ilgili literatürdeki araştırmacılar zaten zikretmeseler de bağımlılığı tanımlamada (ölçmede ya da operasyonelleştirmede değil) KBK'nın temsilcilerinden yararlanmışlardır. Ortak atıf analizinin sonuçları da bunu destekler nitelikteydi.

Şekil 4: Yıllar İtibariyle Anahtar Kelimelerin Birlikte Kullanımlarına İlişkin Ağ Görseli

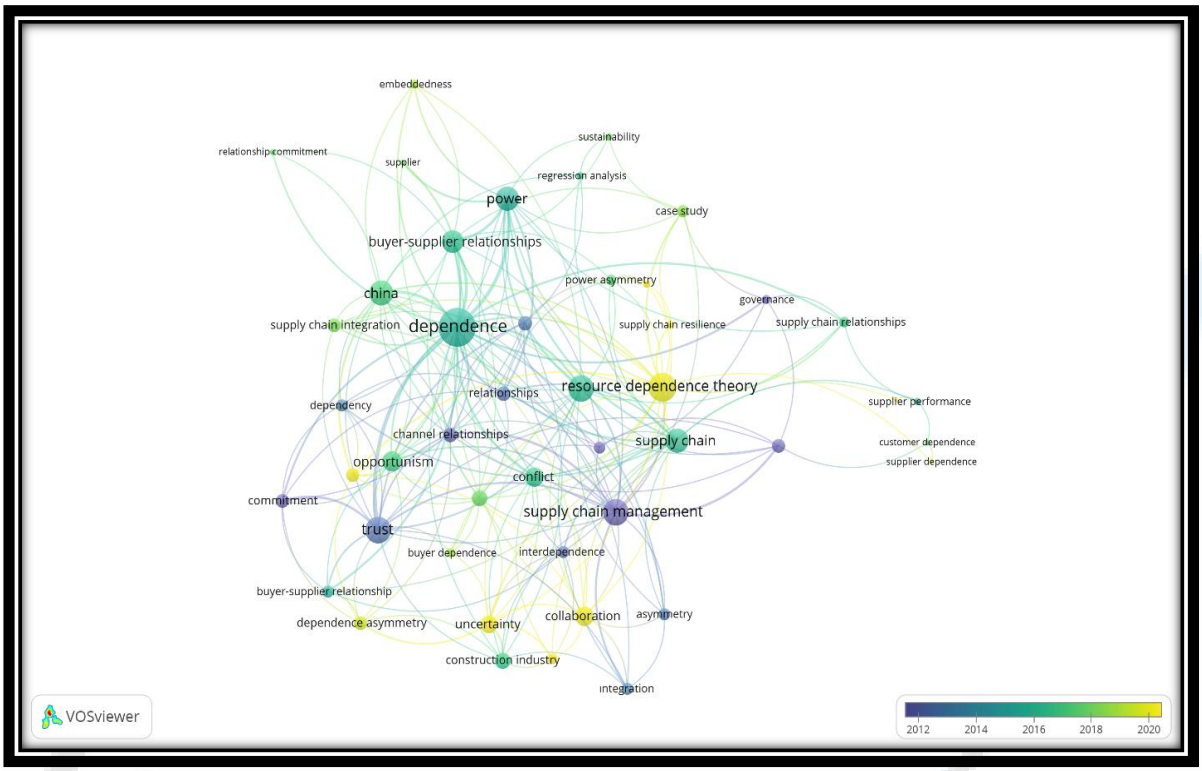

3. İÇERİK ANALİZİ: TEDARİKÇİ-ALICI İLİŞKİLERİ LİTERATÜRÜNÜN BAĞIMLILIK OLGUSUNUN OPERASYONELLEŞTİRİLMESİNE KATKILARI

Yukarıda gerçekleştirilen bibliyometrik analizler ile iki literatür arasındaki etkileşim dolaylı olarak görülebilmektedir. Bu nedenle veri setindeki 287 çalışmadan bağımlılık olgusuna yönelik operasyonel ölçüt geliştirilen çalışmaların içerikleri daha ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bu sayede KBK'nin açıklamalarına katkı sunma potansiyeli taşıyacak nitelikte olan operasyonelleştirme çabalarına ilişkin genel bir değerlendirme yapılabilecektir.

KBK bağımlılığı genel olarak onu oluşturan koşullar üzerinden tanımlamaktadır (Emerson, 1962; Pfeffer ve Salancik 1978, 2003; Casciaro ve Piskorski, 2005): kaynağın önemi ve alternatif kaynak sağlayıcılara ulaşılabilirlik. Genel olarak KBK çerçevesinde kaynağın önemi "ilgili kaynağın firmanın faaliyetleri içindeki oranı" ve "ilgili kaynağın kritikliği" şeklinde iki biçimde; alternatif kaynak sağlayıcılara ulaşılabilirlik de "alternatif tedarikçi-alıcı sayısı" olarak detaylandırılmıştır. Ancak veri setindeki ilgili çalışmaların içeriklerinin incelenmesi neticesinde, tedarikçi-alıcı ilişkileri literatüründeki çalışmaların bu ölçütleri daha da operasyonelleştirdiklerine dair birtakım tespitler yapılmıştır. Öncelikle bağımlılık tanımındaki alternatif kaynak sağlayıcılara ulaşılabilirlik kriteri için "değiştirme maliyeti" yeni bir ölçüt olarak öne çıkmaktadır. Bağımlılığı tanımlamada kullanılan unsurlar ve boyutlar açısından tespit edilen operasyonel ölçütler şu şekilde özetlenebilir.

- Kaynağın Önemi (Firmanın faaliyetleri içindeki oranı)
  - *Toplam satışların % kaçı tek bir alıcı firma tarafından yapılmaktadır* (tedarikçi için)
  - *Toplam alışların/harcamaların % kaçı tek bir tedarikçiden sağlanmaktadır?* (alıcı için)
  - *Alıcı firmanın cirodaki payı* (tedarikçi için)

- *Tedarikçi firmaya yapılan ödemelerin toplam harcamadaki payı* (alıcı için)
- *Tedarikçinin sunduğu ürün çeşidi*
- *Alıcının ihtiyaç duyduğu ürün çeşidi*

➢ Kaynağın Önemi (kritikliği)
- *İhtiyaç duyulan kaynağın ikame edilebilirliği (vazgeçilmezliği)*
- *Firmanın faaliyetlerinin devamlılığı için ihtiyaç duyulan spesifik bilgi düzeyi*

➢ Alternatif Kaynak Sağlayıcılara Ulaşılabilirlik
- *Kaynak alışverişi yapılan (bağımlı olunan) firmanın pazar payı*
- *Bağımlı olunan firmanın rakip sayısı*
- *Endüstrideki yoğunluk (hem alıcı hem tedarikçi için)*
- *Firmanın rakip sayısı*
- *Alternatif kaynak sağlayıcı (tedarikçi veya alıcı) sayısı*

➢ Değiştirme Maliyeti
- *Bağımlı olunan firma ile olan sözleşmelere özgü yatırımın toplam maliyeti*
- *İşleme (bağımlı olunan firmaya) özgü varlıkların hurda değeri*
- *İşleme özgü varlıkların ikinci en iyi alternatif kullanım değeri*

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Sonuç olarak bağımlılık olgusunun ele alındığı iki literatür arasında bir etkileşimin varlığından söz edilebilir. Ortak atıf analizinin sonuçlarına göre, tedarikçi alıcı literatüründeki çalışmalar en çok Emerson (1962) ve Pfeffer & Salancik'e (1978) atıf vermişlerdir. Ancak önceleri bu şekilde sadece KBK'yı temsil eden çalışmalara atıf verme şeklinde daha dolaylı bir şekilde olan bu etkileşim son yıllarda daha da belirgin hale gelme eğilimindedir. Nitekim ortak kelime analizinin sonuçlarına göre, ilgili literatürdeki çalışmalarda öne çıkan konu başlıklarının içerisinde kaynak bağımlılığı kuramı da yer almaktadır. Ortak-kelime analizinin diğer bir sonucu kaynak bağımlılığı kuramının ilgili literatürdeki çalışmalar tarafından son birkaç yılda kullanılmaya başlamasıdır. Bu, ilgili literatür açısından KBK'nin yeni bir trend olduğunu göstermektedir. Bu sonuç her iki literatürün de birbirine sunabilecekleri katkının devam edeceğine işaret etmektedir. Zira tedarikçi alıcı ilişkileri literatüründe bağımlılığa yönelik geliştirilen operasyonel ölçütler KBK araştırmacıları için önemli fırsatlar sunmaktadır. Çünkü bugüne dek, her ne kadar merkezi kavramı olsa da KBK literatüründeki ampirik çalışmalarda bağımlılığın görece az ele alınmıştır. Bunda kuramın bağımlılık açıklamalarında muğlaklıkların etkili olduğu düşünülmektedir. Tedarikçi-alıcı ilişkilerindeki gelişmeler bu eksikliği giderme potansiyeline sahiptir.

KAYNAKÇA

[1] AL, U., ve COŞTUR, R. (2007). Türk Psikoloji Dergisi'nin Bibliyometrik Profili. Türk Kütüphaneciliği, 21(2), 142–163

[2] ANDERSON, J. C., ve NARUS, J. A. (1990). "A model of distributor firm and manufacturer firm working partnerships". Journal of marketing, 54(1), 42-58.

[3] ARİA, M., ve CUCCURULLO, C. (2017). "bibliometrix: An R-tool for comprehensive science mapping analysis". Journal of informetrics, 11(4), 959-975.

[4] CANİËLS, M. C. J. ve A. ROELEVELD. (2009). "Power and Dependence Perspectives on Outsourcing Decisions." European Management Journal, 27.6, 402-417.

[5] CANİËLS, M. C. J. ve C. J. GELDERMAN. (2007). "Power and Interdependence in Buyer-Supplier Relationships: A Purchasing Portfolio Approach." Industrial Marketing Management, 36.2, 219-229.

[6] CASCİARO, T. ve PİSKORSKİ, M. J. (2005). "Power Imbalance, Mutual Dependence and Constraint Absorption: A Closer Look at Resource Dependence Theory", Administrative Science Quarterly, Cilt: 50, s. 167-199.

[7] COŞKUN, R. ve ÖZTÜRK, O. (2021). Örgüt Kuramlarında Bağımlılık Olgusu ve Kaynak Bağımlılığı Kuramı: Bir Araştırma Çerçevesi Önerisi. Sakarya Yayıncılık.

[8] DONTHU, N., KUMAR, S., MUKHERJEE, D., PANDEV, N., & LİM, W. M. (2021). How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. Journal of business research, 133, 285-296.

[9] DWYER, F. R., SCHURR, P. H., ve OH, S. (1987). Developing Buyer-Seller Relationships. Journal of Marketing, 51(2), 11–27. https://doi.org/10.1177/002224298705100202

[10] EMERSON, R. M. (1962). "Power-Depence Relations". American Sociological Review, 27 (1), 31-41.

[11] GELDERMAN, C. J. ve VAN WEELE, A. J. (2004). "Determinants of Dependence in Dyadic Buyer-supplier Relationships." 13th International IPSERA Conference. Catania, Italy.

[12] HEİDE, J. B., ve JOHN, G. (1988). "The role of dependence balancing in safeguarding transaction-specific assets in conventional channels." Journal of marketing, 52(1), 20-35.

[13] HİLLMAN, A. J., WİTHERS, M. C., ve Collins, B. J. (2009). R"esource dependence theory: A review." Journal of management, 35(6), 1404-1427.

[14] HUO, B., FLYNN, B. B. ve ZHAO, X. (2017). "Supply Chain Power Configurations and their Relationship with Performance." Journal of Supply Chain Management, 53.2, 88-111.

[15] HUO, B., TİAN, M., TİAN, Y. ve ZHANG, Q. (2019). "The dilemma of inter-organizational relationships: Dependence, use of power and their impacts on opportunism." International Journal of Operations & Production Management, 39(1), 2-23.

[16] JOHNSEN, R. E. VE FORD, D. (2001). "Asymmetrical and symmetrical customer-supplier relationships: contrasts, evolution and strategy." 17th Annual IMP Conference.

[17] KHOJA, F., J. ADAMS ve R. KAUFFMAN. (2011). "The Inside Story of Relationship Development: Power Asymmetry in A Buyer-Supplier Relationship." International Journal of Integrated Supply Management, 6.1, 73-91.

[18] KİM, D. Y., & FORTADO, B. (2021). Outcomes of supply chain dependence asymmetry: a systematic review of the statistical evidence. International Journal of Production Research, 59(19), 5844-5866.

[19] KUMAR, N., SCHEER, L. K., ve STEENKAMP, J. B. E. (1995). "The effects of perceived interdependence on dealer attitudes." Journal of marketing research, 32(3), 348-356.

[20] LEE, C. J. ve JOHNSEN, R. E. (2012). Asymmetric customer–supplier relationship development in Taiwanese electronics firms. Industrial Marketing Management, 41(4), 692-705.

[21] LİNNENLUECKE, M. K., MARRONE, M., & SİNGH, A. K. (2020). Conducting systematic literature reviews and bibliometric analyses. Australian Journal of Management, 45(2), 175-194.

[22] MA, L., WAN, M., & DU, Y. (2021). The Effect Mechanism of Tie Strength of Supply Networks on Risk Sharing: Based on the Empirical Data of China's Automobile Manufacturing Industry. Sustainability, 13(8), 4439.

[23] MORGAN, R. M., ve HUNT, S. D. (1994). "The commitment-trust theory of relationship marketing." Journal of marketing, 58(3), 20-38.

[24] ÖZTÜRK, O. (2021a). "Bibliometric review of resource dependence theory literature: an overview." Management Review Quarterly, 71(3), 525-552.

[25] ÖZTÜRK, O. (2021b). Bibliyometrik araştırmaların tasarımına ilişkin bir çerçeve. İçinde O. Öztürk ve G. Gürler (Eds.), Bir literatür incelemesi aracı olarak bibliyometrik analiz (ss. 33-53), Nobel Yayıncılık.

[26] ÖZTÜRK, O., ve DİL, E. (2022). "Bibliometric Analysis of Organizational Ecology Theory (OET): To Review Past for Directing the Future of the Field." Ege Academic Review, 22(2), 195-212.

[27] PFEFFER, J. ve SALANCİK, G. R. (1978, 2003). The External Control of Organizations: A Resource Dependence Perspective, Stanford Business Press, California.

[28] ROEMER, E. (2004). "Managing Asymmetric Resource Dependence and Environmental Risk in Relationships by Real Options." Management Revue, 15(1), 89-106.

[29] TOUBOULİC, A., CHİCKSAND, D., ve WALKER, H. W. (2014). "Managing Imbalanced Supply Chain Relationships for Sustainability: A Power Perspective." Decision Sciences, 45.4, 577-619.

[30] WRY, T., COBB, J. A., ve ALDRİCH, H. E. (2013). "More than a metaphor: Assessing the historical legacy of resource dependence and its contemporary promise as a theory of environmental complexity." Academy of Management annals, 7(1), 441-488.

[31] ZUPİC, I., ve ČATER, T. (2015). Bibliometric Methods in Management and Organization. Organizational Research Methods, 18(3), 429–472.

Makale id= 62

Sözlü Sunum

ORCID ID: 000-0001-7714-748X

Personnel Selection With Machine Learning Within the Scope of Person-Environment Theory

Dr. Yavuz Selim Balcıoğlu[1] , Arş.Gör. Melike Artar[1] , Prof.Dr. Oya Erdil[1]
[1]Gebze Technic University

*Corresponding author: . Yavuz Selim Balcıoğlu

Özet: *Kişi-çevre teorisi, bireyler ve çevreleri arasındaki dinamik ilişkiyi araştıran ilgi çekici bir kavramdır (Berkelaar ve Buzzanell, 2014). Teori, bir bireyin davranışının çevresinden etkilendiğini ve çevrenin gelişimini ve genel refahını şekillendirme gücüne sahip olduğunu varsayar. Çevremizin hayatlarımızı şekillendirmede oynadığı önemli rolü daha da vurgulayarak psikolojik, duygusal ve fiziksel sağlığı etkilediği söyleniyor (Ajayi ve diğerleri, 2021). Kavram ilk olarak 1970'lerde ünlü psikolog Urie Bronfenbrenner tarafından ortaya atıldı ve o zamandan beri modern psikolojinin temel taşı haline geldi (Bronfenbrenner, 1975). AI teknolojileri, işe alım görevlilerinin iş adaylarını seçme biçiminde devrim yarattı. İşe alım görevlileri, yapay zeka tabanlı algoritmalar kullanarak kişisel önyargıları ortadan kaldıran daha doğru ve verimli bir seçim süreci sağlayabilir. Yapay zeka algoritmaları dakikalar içinde binlerce özgeçmişi tarayabilir, verileri analiz edebilir ve verilen pozisyon için hangi adayın en uygun olduğunu doğru bir şekilde tahmin edebilir (König & Langer, 2022). Bu, İK ekiplerinin işe alım süreçleri hakkında bilinçli kararlar alırken önemli miktarda zaman ve kaynak tasarrufu yapmasına olanak tanır (Doan ve diğerleri, 2021). Ayrıca yapay zeka, işe alım görevlilerinin işyerinde cinsiyet ve ırk ayrımcılığını azaltmasını sağladı. Yapay zeka destekli işe alım sistemleri, ırk veya cinsiyet gibi kişisel faktörlerden bağımsız olarak tüm iş arayanlara eşit fırsat sunar (Van Vianen, 2017). Ayrıca, işverenlerin müşteri tabanlarını veya hedef kitlelerini daha iyi yansıtan çeşitli iş gücü yaratmalarına ve işyerindeki genel üretkenlik düzeylerini artırmalarına olanak sağlamıştır. Yapay zeka teknolojileri, işe alım görevlilerinin hızlı ve verimli bir şekilde daha bilinçli kararlar almasını sağlayarak İnsan Kaynakları alanında gerçek bir devrim yarattı (Jiang ve diğerleri, 2023). Araştırma kapsamında Kişi-çevre kuramı temel alınarak personel seçme ve yerleştirme süreçlerinde makine öğrenmesinin kullanımı literatür temelinde ele alınmıştır.*

Anahtar Kelimeler: *Personel Seçimi, Makine Öğrenimi, Kişi-Çevre Teorisi*

Kişi-Çevre Teorisi Kapsamında Makine Öğrenmesi ile Personel Seçimi

Abstract: *Person-environmental theory is an intriguing concept that explores the dynamic relationship between individuals and their environment (Berkelaar & Buzzanell, 2014). The theory posits that an individual's behavior is influenced by their environment, with the latter possessing the power to shape their development and overall well-being. It is said to impact psychological, emotional, and physical health, further highlighting the significant role that our surroundings play in shaping our lives (Ajayi et al., 2021). The notion was first coined by Urie Bronfenbrenner, eminent psychologist, in the 1970s, and has since become a cornerstone of modern psychology (Bronfenbrenner, 1975). AI technologies have revolutionized the way recruiters select job candidates. By deploying AI-based algorithms, recruiters can ensure a more accurate and efficient selection process that eliminates personal biases. AI algorithms are capable of scanning thousands of resumes within minutes, analyzing the data, and accurately predicting which candidate is most suitable for given position (König & Langer, 2022). This allows HR teams to save significant amounts of time and resources while making informed decisions about their recruitment processes (Doan et al., 2021). Furthermore, artificial intelligence has enabled recruiters to reduce gender and race discrimination in the workplace. AI-powered recruitment systems offer equal opportunity to all job seekers regardless of any personal factors such as race or gender (Van Vianen, 2017). Moreover, it has allowed employers to create diverse workforces that better reflect their customer base or target audience and*

increase overall productivity levels in the workplace. AI technologies have truly revolutionized the field of Human Resources by enabling recruiters to make more informed decisions quickly and efficiently (Jiang et al., 2023). Within the scope of the research, the use of machine learning in personnel selection and placement processes based on the Person-environment theory theory is discussed on the basis of the literature.

Keywords: *Personnel Selection, Machine Learning, Person-Environment Theory*

1. Introduction

Person-environment (P-E) fit is a widely used theory that seeks to understand how individuals interact with their environment. The theory suggests that there is an optimal level of fit between people and their environment which is important for success (Ajayi et al., 2021). It explains how people make decisions, including hiring decisions, based on what they view as an ideal match between themselves and the roles or company that they are looking to work for.

P-E fit has been around for decades, but its importance in personnel selection has grown significantly in recent years (Bowe, 2020). With the advent of ML technology, personnel selection professionals can now use P-E fit to more accurately evaluate applicants and match them with roles that best fit their skills and abilities. This helps to ensure better hiring decisions and more equitable outcomes for employers and job seekers alike (Shet & Nair, 2022).

AI technologies have revolutionized the way recruiters select job candidates. By deploying AI-based algorithms, recruiters can ensure a more accurate and efficient selection process that eliminates personal biases. AI algorithms are capable of scanning thousands of resumes within minutes, analyzing the data, and accurately predicting which candidate is most suitable for a given position (König & Langer, 2022). This allows HR teams to save significant amounts of time and resources while making informed decisions about their recruitment processes (Doan et al., 2021).

For organizations, it is important to measure person-job and person-organization fit to ensure employees are employed in roles that suit them. Assessing these factors during the recruitment process will help organizations make informed decisions about who to hire and how they can best utilize their talent (Chaudhury & Oswald, 2019).

Person-job (P-J) fit and person-organization (P-O) fit are essential for a successful long-term relationship between employers and employees (Ajayi et al., 2021). By recognizing these factors, employers can ensure that they are hiring the right people for the job and employees can feel like they are part of a team with shared values and goals. In both cases, this leads to an organization that is productive and thriving.

P-E fit is an invaluable tool for personnel selection professionals as they continue to explore the potential of ML technology to improve hiring decisions (Bowe, 2020). By leveraging the power of P-E fit and ML algorithms, organizations can make more accurate and equitable personnel selection decisions that will benefit their organization in the long run. With this in mind, it is clear why P-E fit has become so important for personnel selection professionals in recent years. Organizations must understand and be responsive to the important role that P-E fit plays in personnel selection (De Cooman & Vleugels, 2022).

P-E fit is an intriguing concept that explores the dynamic relationship between individuals and their environment. The theory posits that an individual's behavior is influenced by their environment, with the latter possessing the power to shape their development and overall well-being (Ugwu & Onyishi, 2020). Within the scope of the research, the use of machine learning in personnel selection and placement processes based on the P-E fit is discussed on the basis of the literature.

2. Literature Review

2.1. The Conceptualizations of Person-Environment (P-E) Fit

P-E fit is an intriguing concept that explores the dynamic relationship between individuals and their environment (Berkelaar & Buzzanell, 2014). The theory posits that an individual's behavior is influenced by their environment, with the latter possessing the power to shape their development and overall well-being. It is said to impact psychological, emotional, and physical health, further

highlighting the significant role that our surroundings play in shaping our lives (Bowe, 2020). The notion was first coined by Urie Bronfenbrenner, an eminent psychologist, in the 1970s, and has since become a cornerstone of modern psychology (Bronfenbrenner, 1975). Understanding the complex interplay between people and their surroundings is critical for developing insightful solutions to the myriad of environmental and social issues that we face today (Yu et al., 2023).

Urie Bronfenbrenner's P-E fit suggests that individuals are heavily influenced by their surroundings, leading to significant psychological, emotional, and physical health effects (Bronfenbrenner, 1975).

P-E fit has revolutionized the way we understand human behavior in various contexts. This theory postulates that an individual's relationship with the environment they find themselves in plays a crucial role in shaping their behavior (De Cooman & Vleugels, 2022). As a result, we have seen the rise of technologies that attempt to create an environment that is conducive to productivity, creativity and well-being.

P-E fit has two dimensions that should be emphasized P-J fit is the extent to which an employee's skills, abilities, and experience are in line with the requirements of a particular job role. It is important because it can improve an individual's job performance (Ajayi et al., 2021). On the other hand, P-O fit is the extent to which an employee's values, beliefs, and attitudes are congruent with those of the organization they are working for. It has been found that employees who identify strongly with their employer tend to stay longer in the organization and have higher job satisfaction.

Employees must possess the knowledge, skills and abilities that correspond with the job requirements to find P-J fit. For example, an employee who is working in a role that requires advanced programming skills must possess such qualifications or they will not be successful in the role (Sekiguchi, 2007).

P-O fit refers to how well an individual fits culturally with their organization. This is important because it ensures that employees are aligned with shared values, goals, and beliefs (Shet & Nair, 2022). A good example of P-O fit is a company that values customer service and has employees who prioritize customer satisfaction in their day-to-day tasks.

Overall, P-J fit and P-O fit are important factors for successful employee performance as they can help to increase job satisfaction, productivity, and efficiency. Being aware of these fit factors is beneficial for both employers and employees (Vleugels et al. 2023). Employers can use them to make sure that hiring decisions are based on the right criteria, while jobseekers can use them to assess if they are a good fit for a particular role or company (Sekiguchi, 2007). By understanding P-J fit and P-O fit, both parties can work together to ensure a successful working relationship.

2.2. Machine Learning in Personnel Selection

In recent years, a growing number of companies have turned to machine learning (ML) to facilitate personnel selection. This is because ML techniques can provide an efficient and cost-effective method for selecting qualified candidates. By leveraging data and algorithms, organizations are able to make informed decisions about applicants that would otherwise be difficult to make (Jiang et al., 2023).

The advantages of using ML in personnel selection can be broken down into several categories. First, by automating the process, organizations are able to save time and money when compared to traditional methods of recruitment and applicant screening (König & Langer, 2022). Additionally, ML algorithms can provide insights on applicant characteristics that would not be available with manual processes. This allows recruiters to focus their efforts on the most qualified candidates.

Furthermore, ML can be used to help uncover patterns in applicant data that may not have been apparent through manual analysis. For example, predictive analytics can be used to create models that accurately identify applicants likely to succeed in a particular role (Mujtaba & Mahapatra, 2019). This allows recruiters to make more informed hiring decisions and reduce their risk of making a bad hire.

Moreover, artificial intelligence has enabled recruiters to reduce gender and race discrimination in the workplace. AI-powered recruitment systems offer equal opportunity to all job seekers regardless of any personal factors such as race or gender (Van Vianen, 2017). Moreover, it has allowed employers to create diverse workforces that better reflect their customer base or target audience and increase overall productivity levels in the workplace. All in all, AI technologies have truly revolutionized the field of

Human Resources by enabling recruiters to make more informed decisions quickly and efficiently (Jiang et al., 2023).

Using ML techniques for personnel selection can also provide a more equitable recruitment process. By relying on data-driven decisions, organizations can reduce the risk of bias in hiring practices and create an environment that is fairer for all applicants (Shet & Nair, 2022).

Overall, ML is becoming increasingly popular in the field of personnel selection due to its ability to improve efficiency and accuracy (König & Langer, 2022). By leveraging data and algorithms, organizations can streamline recruitment processes, identify the best-suited candidates for a role, and reduce the risk of bias in hiring decisions. As such, ML is set to revolutionize the way we recruit and select personnel in the years to come.

In order to keep up with this trend, companies should consider investing in the latest ML technologies and tools. By doing so, they can ensure that their personnel selection process is efficient, cost-effective, and equitable (Mujtaba & Mahapatra, 2019). Additionally, organizations should strive to create a diverse team of employees by recruiting a wide range of candidates from different backgrounds. Doing so will not only improve the performance of the organization but also create an inclusive culture for all employees.

2.3. Person-Environment (P-E) Fit &ML

The use of Machine Learning (ML) in combination with P-E fit is becoming increasingly popular among personnel selection professionals. ML has the potential to make personnel selection more efficient, accurate, and equitable by providing a more comprehensive assessment of applicants and their fit for a given job within an organization (Chaudhury & Oswald, 2019).

P-E fit can also be used to match job seekers with organizations that have a culture and workplace environment that best fits their needs. By understanding the preferences of individuals, employers can ensure that job seekers are matched with roles in which they will thrive and contribute to organizational success (Ajayi et al., 2021). Moreover, research has shown that P-E fit is an effective tool for reducing turnover in organizations, as employees are more likely to remain in roles that fit their personalities and abilities. In short, P-E fit can help employers make better hiring decisions that will benefit the organization in the long run (Ugwu & Onyishi, 2020).

This is an important topic for any organization today, so it is essential for personnel selection professionals to stay up-to-date on the latest developments in AI and ML technology as they relate to P-E fit. By doing so, personnel selection professionals can ensure that their organization is leveraging these powerful technologies responsibly and ethically (De Cooman & Vleugels, 2022). With this in mind, organizations must remain aware of the potential benefits of P-E fit and ML algorithms in order to make informed hiring decisions and maximize the potential of these technologies for their organization.

P-E fit has been used for years to understand how the characteristics of work, such as its type and complexity, can be matched with certain personality traits (Vleugels et al. 2023). This allows employers to effectively match job seekers to positions in which they are likely to perform well and be successful. By combining P-E fit with ML technology, personnel selection professionals can improve their accuracy and efficiency in matching applicants with roles that fit them best (Ugwu & Onyishi, 2020).

As organizations continue to explore the potential of AI and ML technology in personnel selection, it's important that they understand the benefits that these tools can provide. With ongoing research into the use of P-E fit and ML algorithms in personnel selection, employers have access to powerful technologies that can help them make better hiring decisions (Mujtaba & Mahapatra, 2019). In order to get the most out of these technologies, it is important for organizations to understand how they can be used effectively and responsibly. By doing so, they can ensure that personnel selection processes are fair and equitable for all applicants.

Finally, it is important for personnel selection professionals to understand how AI and ML technologies have impacted the use of P-E fit in recent years. By leveraging the power of these technologies, employers can more accurately assess applicants and match them with roles that best fit their skills and

abilities (Ugwu & Onyishi, 2020). This helps to ensure better hiring decisions and improved outcomes for both employers and job seekers alike. With this in mind, AI and ML technology have become indispensable tools for personnel selection professionals over the past few years.

Personnel selection professionals must continue to explore ways in which they can use AI and ML technology responsibly and ethically (De Cooman & Vleugels, 2022). With advances in technology and data privacy, organizations can use these tools to efficiently analyze vast amounts of applicant data while also ensuring that their hiring decisions are fair and unbiased. By doing so, they can build a stronger organization with equitable outcomes for all applicants.

3. Discussion, Implications and Conclusion

By leveraging the power of ML technology in combination with P-E fit, employers can ensure better hiring results and improved outcomes for their organization overall (Ajayi et al., 2021). With the right approach, AI and ML technology can be invaluable tools for personnel selection professionals in the years to come.

Moreover, organizations must consider how ML algorithms can reduce bias in personnel selection processes. With ongoing research into the use of AI and ML technology for helping employers make fair and unbiased hiring decisions, organizations have access to powerful tools that can help them ensure more equitable outcomes for all applicants.

Finally, it is important to note the need for ongoing research into the use of P-E fit in combination with AI and ML technology. By understanding the impact of these technologies on personnel selection practices, researchers can develop best practices for using P-E fit in combination with AI and ML algorithms to ensure equitable outcomes for all applicants. With this in mind, organizations must continue to explore the potential benefits of P-E fit in order to make more informed hiring decisions and maximize the potential of AI and ML technology in personnel selection practices.

In conclusion, it is clear that the use of P-E fit in conjunction with ML algorithms has become an invaluable tool for personnel selection professionals in recent years. By leveraging the power of these technologies, personnel selection professionals can ensure better hiring decisions and improved outcomes for their organization overall. With this in mind, it is essential that organizations understand the potential benefits of P-E fit and ML technology in order to make informed hiring decisions. By doing so, they can be sure to maximize the potential of these powerful technologies in personnel selection practices.

Moreover, studies have found that ML has the potential to reduce bias in personnel selection. In recent years, there has been a lot of research into the use of AI and ML technology for helping employers make fair and unbiased hiring decisions. By using ML algorithms to evaluate applicants and match them to positions that best fit their skills and abilities, organizations can help ensure more equitable hiring outcomes.

This study is one of the outputs of the project numbered **2022-A-113-02** , financed by the **Gebze Technical University Research Fund.**

REFERENCES

[1] Ajayi, A. A., Mitchell, L. L., Nelson, S. C., Fish, J., Peissig, L. H., Causadias, J. M., & Syed, M. (2021). Person–environment fit and retention of racially minoritized college students: recommendations for faculty, support staff, and administrators. *Education Sciences*, *11*(6), 271.

[2] Berkelaar, B. L., & Buzzanell, P. M. (2014). Cybervetting, person–environment fit, and personnel selection: Employers' surveillance and sensemaking of job applicants' online information. *Journal of Applied Communication Research*, *42*(4), 456-476.

[3] Bowe, S. N. (2020). “Fit” has a broader meaning: recognizing the utility of person–environment fit theory in residency recruitment and selection. *Journal of graduate medical education*, *12*(5), 637-638.

[4] Bronfenbrenner, U. (1975). Reality and research in the ecology of human development. Proceedings of the American Philosophical Society, 119, 439–469.

[5] Chaudhury, H., & Oswald, F. (2019). Advancing understanding of person-environment interaction in later life: One step further. *Journal of aging studies*, *51*, 100821.

[6] De Cooman, R., & Vleugels, W. (2022). Person–environment fit: theoretical perspectives, conceptualizations, and outcomes. In *Oxford Research Encyclopedia of Business and Management*.

[7] Goetz, N., Wald, A., & Freisinger, E. (2021). A person-environment-fit-model for temporary organizations-Antecedents for temporary working settings. *International Journal of Project Management*, *39*(1), 1-9.

[8] Jiang, L., Qin, X., Yam, K. C., Dong, X., Liao, W., & Chen, C. (2023). Who should be first? How and when AI-human order influences procedural justice in a multistage decision-making process. *Plos one*, *18*(7), e0284840.

[9] König, C. J., & Langer, M. (2022). Machine learning in personnel selection. *Handbook of Research on Artificial Intelligence in Human Resource Management*, 149-167.

[10] Mujtaba, D. F., & Mahapatra, N. R. (2019, November). Ethical considerations in AI-based recruitment. In *2019 IEEE International Symposium on Technology and Society (ISTAS)* (pp. 1-7). IEEE.

[11] Sekiguchi, T. (2007). A contingency perspective of the importance of PJ fit and PO fit in employee selection. *Journal of managerial psychology*, *22*(2), 118-131.

[12] Shet, S. and Nair, B. (2022), "Quality of hire: expanding the multi-level fit employee selection using machine learning", *International Journal of Organizational Analysis*, Vol. ahead-of-print No. ahead-of-print.

[13] Ugwu, F. O., & Onyishi, I. E. (2020). The moderating role of person-environment fit on the relationship between perceived workload and work engagement among hospital nurses. *International Journal of Africa Nursing Sciences*, *13*, 100225.

[14] Van Vianen, A. E. (2017). A review of person—environment fit research: prospects for personnel selection. *The blackwell handbook of personnel selection*, 419-439.

[15] Vleugels, W., Verbruggen, M., De Cooman, R., & Billsberry, J. (2023). A systematic review of temporal person-environment fit research: Trends, developments, obstacles, and opportunities for future research. *Journal of Organizational behavior*, *44*(2), 376-398.

[16] Yu, L., Chen, Y., Zhang, S., Dai, B., & Liao, S. (2023). Excessive use of personal social media at work: antecedents and outcomes from dual-system and person-environment fit perspectives. *Internet Research*, *33*(3), 1202-1227.

Makale id= 64

Sözlü Sunum

ORCID ID: 000-0001-7714-748X

İnsan Kaynaklarında Personel Seçimi Uygulaması

Dr. Yavuz Selim Balcıoğlu [1] , Arş.Gör. Melike Artar[1] , Prof.Dr. Oya Erdil[1]
[1]Gebze Technic University

*Corresponding author: . Yavuz Selim Balcıoğlu

Özet: *Etkili işe almanın kurumsal başarıdaki kilit rolünü kabul eden araştırma, hem geleneksel hem de en ileri teknolojiye sahip çok çeşitli seçim metodolojilerini titizlikle inceliyor (Edwards ve diğerleri, 2022). Kapsamlı bir veri kümesinden yararlanan bu çalışma, mevcut uygulamalara, zorluklara ve personel seçiminin gelecekteki yönüne ışık tutmak için nitel vaka çalışmaları ve nicel veri analitiğinden yararlanan karma yöntemli bir yaklaşım kullanır (Avrahami ve diğerleri, 2022). Araştırma, işe alım uygulamalarında değişikliklere yol açan sosyo-teknolojik faktörleri daha da derinlemesine araştırıyor. Dijital platformların ortaya çıkışı, küreselleşen yetenek havuzları ve uzaktan çalışma uyumluluğuna duyulan acil ihtiyaç, İK profesyonellerini yenilik yapmaya ve uyum sağlamaya zorladı. Bu çalışma aynı zamanda adaylarda teknik yeterliliklerinin yanı sıra kültürel uyum, sosyal beceriler ve uyum sağlama yeteneğinin artan önemini vurgulamaktadır (Pessach ve diğerleri, 2020). Kuruluşlar coğrafi sınırları aşıp dijital alemin derinliklerine daldıkça, 'ideal aday' tanımı sürekli olarak yeniden tanımlanıyor ve bu da gelişmiş ve çeşitlendirilmiş seçim metodolojilerini garanti ediyor. Ayrıca araştırma, işe alım sürecinde geri bildirim döngülerinin önemini vurgulamaktadır. İşe alım stratejilerinde sürekli öğrenme ve yinelemeli iyileştirme fikri çok önemlidir. Kuruluşlar, işe alım sonrası verileri analiz ederek seçim metodolojilerinin etkililiğini belirleyebilir ve gelecekteki işe alımlar için gerekli ayarlamaları yapabilir. Bu, yalnızca işe alım sürecinin ilgili kalmasını sağlamakla kalmaz, aynı zamanda çalışan devrini azaltmaya yardımcı olur ve böylece kuruluş için önemli maliyet ve kaynak tasarrufu sağlar (Chowdhury ve diğerleri, 2023). Çalışma, İK profesyonellerine, yalnızca yetkin değil, aynı zamanda dirençli ve kurumsal değerlerle uyumlu bir işgücü oluşturmak için işe alımın hem teknolojik ilerlemelerini hem de insan merkezli yönlerini benimseyen sürekli öğrenmeye katılmaları için bir eylem çağrısı ile sona eriyor.*

Anahtar Kelimeler: *Personel Seçimi, Makine Öğrenimi, İnsan Kaynakları*

An Application On Personnel Selectıon in Human Resources

Abstract: *Recognizing the pivotal role of efficient hiring in organizational success, the research rigorously examines a wide array of selection methodologies, both traditional and cutting-edge (Edwards et al., 2022). Drawing from an extensive dataset, this study employs a mixed-method approach, utilizing qualitative case studies and quantitative data analytics to shed light on current practices, challenges, and the future direction of personnel selection (Avrahami et al., 2022). The research further probes into the socio-technological factors that have driven changes in hiring practices. The emergence of digital platforms, globalized talent pools, and the pressing need for remote work adaptability have compelled HR professionals to innovate and adapt. This study also highlights the growing importance of cultural fit, soft skills, and adaptability in candidates, alongside their technical competencies (Pessach et al., 2020). As organizations transcend geographical boundaries and dive deeper into the digital realm, the definition of an 'ideal candidate' is continually being redefined, warranting advanced and diversified selection methodologies. Moreover, the research emphasizes the significance of feedback loops in the hiring process. The idea of continuous learning and iterative improvement in recruitment strategies is paramount. By analyzing post-hiring data, organizations can ascertain the effectiveness of their selection methodologies, making necessary adjustments for future hires. This not only ensures that the hiring process remains relevant but also aids in reducing employee turnover, thereby saving considerable costs and resources for the organization (Chowdhury et al., 2023). The study concludes with a call to action for HR professionals to engage in perpetual*

learning, embracing both the technological advancements and human-centric aspects of recruitment, to build a workforce that is not just competent but also resilient and aligned with the organizational ethos.

Keywords: *Human Resources, Personnel Selection, Machine Learning*

1. Introduction

The evolution of the modern corporate landscape has ushered in significant transformations in organizational strategies and tools, especially within the sphere of human resources (HR) (Chowdhury et al., 2023). As businesses grapple with an ever-increasing pace of change, there is a mounting emphasis on the agility, efficiency, and precision of HR processes. One of the foundational aspects of HR, personnel selection, has been a focal point of innovation, given its profound impact on organizational success (Jha, Jha, & Gupta, 2020). The correct identification and recruitment of talent not only ensure optimal team compositions but also directly influence organizational productivity, culture, and growth.

Traditionally, HR personnel selection has been a manual, time-intensive process, often influenced by individual biases and constrained by the limitations of paper-based record-keeping. With the exponential growth of technology (Afshari, Nikolić, & Ćoćkalo, 2014), there has been a discernible shift towards digitizing HR processes, reflecting a broader trend in enterprise digital transformation. Mobile technologies, in particular, are emerging as game-changers, offering unparalleled accessibility, real-time data processing, and user-friendly interfaces.

In this context, the development of mobile applications tailored for HR functions is a natural progression. These applications not only cater to the modern workforce's reliance on mobile platforms but also promise improved efficiency (Li, He, & Wang, 2022), reduced error margins, and democratized access to HR data. This paper delves into the creation of such a mobile application, designed explicitly for personnel selection, charting its journey from conceptualization to prototype deployment, and examining its potential implications and benefits for the HR sector.

The subsequent sections will outline the design considerations for the application, the challenges encountered during its development, and the outcomes of preliminary tests and evaluations. Through this exploration, this study seeks to contribute to the burgeoning literature on digital HR tools and underscore the transformative potential of mobile applications in contemporary human resource management.

2. Literature Review

The domain of human resources management (HRM) has garnered significant scholarly attention over the years, leading to a rich tapestry of research that covers its diverse facets. This literature review seeks to cull pertinent insights from existing literature, especially those related to technological interventions in HRM, with a keen focus on mobile application-based solutions for personnel selection.

Digitalization in Human Resources: The onset of the 21st century saw a swift embrace of digital tools in HRM. Aust el al., (2020) delineates the transition from manual HR processes to software solutions (Aust, Matthews, & Muller-Camen, 2020), emphasizing the role of enterprise resource planning (ERP) systems. These systems, according to Majumder, and Mondal (2021), have revolutionized HR operations (Majumder & Mondal, 2021), offering increased efficiency and data accuracy. However, the rapid advancement of technology has meant that ERP systems are no longer the sole frontier of HRM digitalization.

Mobile Technologies in HRM: As the workforce became increasingly mobile, there was a parallel rise in mobile HR solutions. Marinagi et al., (2013) discusses the ubiquity of mobile devices and highlights their transformative potential in HRM (Marinagi, Skourlas, & Belsis, 2013), particularly in recruitment and personnel management. This sentiment is echoed by Jones and Hoell (2005), who detail the plethora of HR-specific applications available on app stores, reflecting a growing trend of mobile-based HR interventions (Jones & Hoell, 2005).

Challenges and Opportunities in Mobile HRM: While mobile platforms offer a plethora of advantages, they are not devoid of challenges. Data security concerns, highlighted by Khan et al., (2015), underline

the vulnerability of sensitive personnel data on mobile platforms. Conversely (Khan, Abbas, & Al-Muhtadi, 2015), Vázquez (2014) opine that mobile applications can foster greater engagement among employees, potentially reshaping organizational cultures (Vázquez-Cano, 2014).

Personnel Selection in the Digital Age: Specific to the realm of personnel selection, the literature emphasizes the centrality of data-driven decision-making. Kosmicki et al., (2015) elaborate on how algorithms and scoring systems can help streamline selection processes and reduce inherent biases (Kosmicki, Sochat, Duda, & Wall, 2015). Mobile platforms, as per de Leeuw et al., (2023), can bring this data-driven approach to the fingertips of HR professionals, ensuring prompt and informed decisions (de Leeuw, Heijboer, Verdonck, Knobbe, & Latré, 2023).

Usability and User Experience (UX) in HR Apps: The success of any application, as highlighted by Law (2011), is contingent on its usability and the user experience it offers (Law, 2011). For HR applications, this translates to intuitive interfaces, quick data retrieval, and efficient processing, all of which directly impact the efficacy of HR functions.

3. Methodology

This section outlines the research methodology employed to design, develop, and evaluate the mobile application for personnel selection in human resources. The methodology encapsulates both the developmental process and the evaluative process, ensuring a holistic understanding of the application's viability and efficiency.

3.1. Research Design

Given the practical nature of the project – creating a mobile application – a developmental research design was utilized. This approach allowed for iterative design, development, testing, and refinement processes.

3.2. Development Process

Needs Assessment: Before commencing the design phase, a comprehensive needs assessment was conducted. This involved:

- Interviews with HR professionals to understand the specific requirements of a mobile application tailored for personnel selection.
- Surveys distributed among potential users to capture desired features and identify current challenges in personnel selection.

Prototyping: Based on insights from the needs assessment, a prototype of the mobile application was created. This prototype featured basic functionalities and an initial user interface (UI).

Application Development

- Platform Selection: Given its widespread usage and development support, the Android platform was selected for the initial application development.
- Technical Development: Using Kotlin, the application was developed to include features like data import from Excel, score sorting, and real-time personnel ranking.
- UI/UX Design: A user-friendly interface was designed to ensure ease of navigation and clarity of data representation.

3.3. Evaluation Process

a. *Usability Testing:* A group of HR professionals and potential users were recruited to test the application's usability. Their interactions were monitored, and feedback was gathered on interface intuitiveness, feature utility, and overall experience.

b. *Functional Testing:* The application underwent rigorous functional testing to identify and rectify bugs or glitches. Test cases were developed to mimic real-world scenarios and ensure the application's robustness.

c. *Feedback and Iteration:* Post-testing, feedback was systematically categorized and analyzed. Necessary iterations were made to the application to rectify issues and incorporate suggestions.

3.4. Data Analysis

The data garnered from usability testing, including qualitative feedback and quantitative metrics (like task completion time), was analyzed using a mixed-methods approach. Descriptive statistics provided insights into the application's performance metrics, while thematic analysis was employed to extract themes from qualitative feedback.

4. Results

In this section, the culmination of our developmental and iterative design processes is presented in the form of the application interface and its key features. The resulting mobile application serves as a practical tool for personnel selection, facilitating a user-friendly, efficient, and streamlined HR experience.

4.1. Application Overview:

Upon launching the application, users are greeted with a clean, minimalist interface characterized by intuitive iconography and a cohesive color scheme. This design ensures that HR professionals, regardless of their technological familiarity, can navigate the application with ease.

4.2. Main Features and Interface Description:

Home Screen: The home screen (figure 1) offers a dashboard view, providing quick access to primary functions. Featured prominently is the 'Import Excel' button, allowing users to swiftly upload data. A summarized view of the latest personnel rankings, based on scores, is also displayed here.

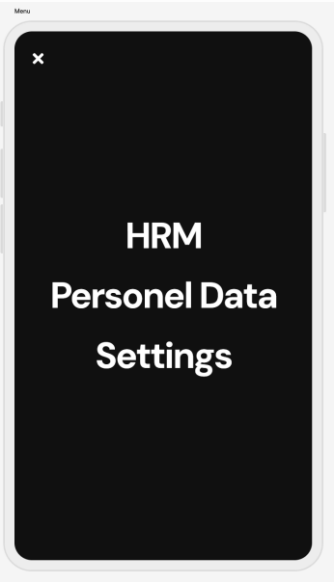

Figure 1. Home Screen

Personnel List: Tapping on the 'View All' button from the home screen takes users to a comprehensive list of all personnel, sorted by default based on their scores. A search bar at the top facilitates quick searches, while filter options allow users to sort and view personnel based on various criteria.

Individual Profile View: Selecting an individual from the list presents a detailed profile view. This section showcases the personnel's individual scores, skill metrics (figure 2), and other pertinent details. An interactive graph visually represents score distributions, offering users a quick overview of the personnel's performance relative to peers.

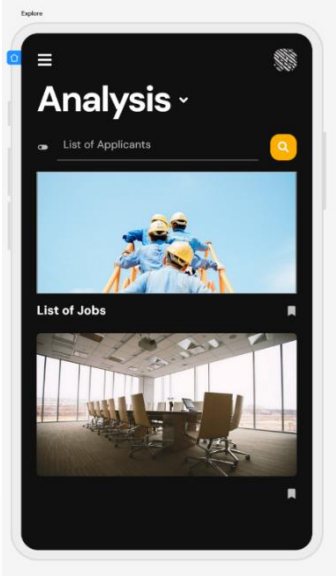

Figure 2. Analysis Screen

Highest Scorer Highlight: A dedicated section on the home screen, updated in real-time, highlights the personnel with the highest score. This feature ensures that top performers are easily identifiable at a glance.

Settings and Customizations: To cater to diverse organizational needs, the application offers a settings section. Here, users can customize scoring criteria, adjust data import settings, and modify visual elements like themes.

4.3. User Feedback Integration:

Throughout the application, design elements reflective of user feedback from the usability testing phase are evident. For instance, the decision to incorporate a quick-access 'Import Excel' button on the home screen was a direct response to users expressing the need for swift data uploads.

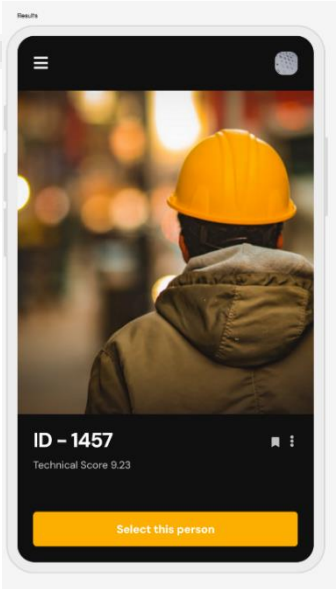

Figure 3. Result Screen

5. Conclusion

The digital era has redefined the paradigms of many professional sectors, and human resources management is no exception. As organizations grapple with evolving demands, the urgency for agile, efficient, and precise HR tools becomes increasingly palpable. This study embarked on the journey of conceptualizing, designing, and prototyping a mobile application (figure 3) tailored to enhance the process of personnel selection in HR.

Our exploration began by identifying a gap—a need for an accessible, real-time tool that streamlined the often cumbersome and manual process of personnel selection. Through meticulous needs assessments, iterative design phases, and comprehensive evaluations, what emerged was more than just a mobile application. It was a testament to the potential of technological intervention in transforming traditional HR practices.

The application's interface, as elucidated in the results, offers a perfect amalgamation of simplicity and functionality. Its design echoes the sentiments and feedback of its primary users—HR professionals—ensuring its alignment with real-world demands. With features ranging from swift Excel data uploads to real-time personnel ranking, the application aims to empower HR professionals, offering them a platform that is both intuitive and robust.

However, as with any pioneering endeavor, there is room for expansion and improvement. Future iterations of this application might delve into the realms of predictive analytics, AI-driven personnel recommendations, or even integration with larger HRM systems. There's also potential for cross-platform development, ensuring the application's accessibility across diverse device ecosystems.

In wrapping up, this research underscores a salient message: The fusion of technology and HR isn't just a trend—it's a transformative force. As organizations tread the path of digital transformation, tools like the mobile application developed in this study will play pivotal roles. They will redefine HR landscapes, ensuring that organizations aren't just keeping pace with change but are a step ahead, harnessing the power of digital innovation to shape the future of human resources.

This study is one of the outputs of the project numbered **2022-A-113-02** , financed by the **GebzeTechnical University Research Fund.**

REFERENCES

[1] Afshari, R. A., Nikolić, M., & Ćoćkalo, D. (2014). Applications of fuzzy decision making for personnel selection problem: A review. Journal of Engineering Management and Competitiveness (JEMC), 4(2), 68-77. https://doi.org/10.5937/jemc1402068A

[2] Aust, I., Matthews, B., & Muller-Camen, M. (2020). Common Good HRM: A paradigm shift in Sustainable HRM? Human Resource Management Review, 30(3), 100705. https://doi.org/10.1016/j.hrmr.2019.100705

[3] Chowdhury, S., Dey, P., Joel-Edgar, S., Bhattacharya, S., Rodriguez-Espindola, O., Abadie, A., & Truong, L. (2023). Unlocking the value of artificial intelligence in human resource management through AI capability framework. Human Resource Management Review, 33(1), 100899. https://doi.org/10.1016/j.hrmr.2022.100899

[4] de Leeuw, A.-W., Heijboer, M., Verdonck, T., Knobbe, A., & Latré, S. (2023). Exploiting sensor data in professional road cycling: Personalized data-driven approach for frequent fitness monitoring. Data Mining and Knowledge Discovery, 37(3), 1125-1153. https://doi.org/10.1007/s10618-022-00905-5

[5] Jha, S. K., Jha, S., & Gupta, M. K. (2020). Leveraging Artificial Intelligence for Effective Recruitment and Selection Processes. Içinde International Conference on Communication, Computing and Electronics Systems (ss. 287-293). Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-15-2612-1_27

[6] Jones, W. J., & Hoell, R. C. (2005). Human Resource Information System Courses: An Examination of Instructional Methods. Journal of Information Systems Education, 16(3), 321.

[7] Khan, J., Abbas, H., & Al-Muhtadi, J. (2015). Survey on Mobile User's Data Privacy Threats and Defense Mechanisms. Procedia Computer Science, 56, 376-383. https://doi.org/10.1016/j.procs.2015.07.223

[8] Kosmicki, J. A., Sochat, V., Duda, M., & Wall, D. P. (2015). Searching for a minimal set of behaviors for autism detection through feature selection-based machine learning. Translational Psychiatry, 5(2), e514-e514. https://doi.org/10.1038/tp.2015.7

[9] Law, E. L.-C. (2011). The measurability and predictability of user experience. Proceedings of the 3rd ACM SIGCHI symposium on Engineering interactive computing systems, 1-10. New York, NY, USA: Association for Computing Machinery. https://doi.org/10.1145/1996461.1996485

[10] Li, J., He, R., & Wang, T. (2022). A data-driven decision-making framework for personnel selection based on LGBWM and IFNs. Applied Soft Computing, 126, 109227. https://doi.org/10.1016/j.asoc.2022.109227

[11] Majumder, S., & Mondal, A. (2021). Are chatbots really useful for human resource management? International Journal of Speech Technology, 24(4), 969-977. https://doi.org/10.1007/s10772-021-09834-y

[12] Marinagi, C., Skourlas, C., & Belsis, P. (2013). Employing Ubiquitous Computing Devices and Technologies in the Higher Education Classroom of the Future. Procedia - Social and Behavioral Sciences, 73, 487-494. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.02.081

[13] Vázquez-Cano, E. (2014). Mobile Distance Learning with Smartphones and Apps in Higher Education. Educational Sciences: Theory and Practice, 14(4), 1505-1520.

Makale id= 123

Sözlü Sunum

ORCID ID:

Hazır Giyim Sektöründe Sürdürülebilirlik Performansı*

Öğr. Gör. Dr Mehmet Serhat Pancaroğlu[1] , Prof.Dr. Selçuk Perçin[2]
[1]Artvin Çoruh Üniversitesi
[2]Karadeniz Teknik Üniversitesi

*Corresponding author: . Mehmet Serhat Pancaroğlu

Özet: *Son yıllarda firmalar operasyon yapılarını şekillendirirken çevreye ve insana etkilerini daha fazla dikkate almaya başlamıştır. Bu durum gerçekleştirilen akademik çalışmalara da yansımıştır. Firma performansını sürdürülebilirlik bakış açısıyla değerlendiren araştırmaların sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Bu çalışmanın amacı sürdürülebilirlik performansı değişkeninin alt boyutları (ekonomik, çevresel ve sosyal) ile ele alındığı bir model önermektir. Bu yönüyle literatürde bir boşluğu dolduracağı ve sürdürülebilirlik performansını ele alacak sonraki çalışmalara ışık tutacağı düşünülmektedir. Bu amaçla söz konusu değişkenin ekonomik performans, çevresel performans ve sosyal performans değişkenleri ile ilişkilerine yer veren doğrulayıcı faktör analizi modeli oluşturulmuştur. Literatür yardımıyla elde edilen göstergeler anket haline getirilmiştir. Geliştirilen anket Türkiye'de faaliyetine devam eden 125 firma üst düzey yöneticisi ve sahibine uygulanmıştır. PLS-SEM ile modelin geçerlilik, güvenilirlik ve değişkenler arası ilişki analizleri gerçekleştirilmiştir. Elde edilen verilere göre sürdürülebilirlik performansını alt boyutları ile (ekonomik, çevresel ve sosyal performans) analiz etmenin istatistiksel açıdan bir sakıncası olmadığı tespit edilmiştir. Başka bir deyişle bir firmanın sürdürülebilir performansının bahsedebilmek için ekonomik, çevresel ve sosyal çıktıları incelenmelidir.*

Anahtar Kelimeler: *Sürdürülebilirlik Performansı, Hazır Giyim, Geçerlilik, Güvenilirlik.*

Sustainability Performance in the Garment Industry

Abstract: *In recent years, companies have started to consider their impact to the environment and humanaty while shaping their operational structures. This is also reflected in academic studies. The number of studies evaluating firm performance from a sustainability perspective is increasing day by day. The aim of this study is to propose a model in which the sustainability performance variable is considered with its sub-dimensions (economic, environmental and social). In this respect, it is thought to fill a gap in the literature and guide future studies that will address sustainability performance. For this purpose, a confirmatory factor analysis model that includes the relationships of the variable in question with economic performance, environmental performance and social performance variables was created. The indicators obtained with the help of the literature were transformed into a questionnaire. The developed questionnaire was applied to senior managers and owners of 125 companies operating in Turkey. Validity, reliability and relationship between variables were analyzed by PLS-SEM. According to the data obtained, it was determined that analyzing sustainability performance with its sub-dimensions (economic, environmental and social performance) has no statistical drawback. In other words, in order to talk about a firm's sustainable performance, its economic, environmental and social outputs should be analyzed.*

Keywords: *Sustainability Performance, Garment, Validity, Reliability.*

1. GİRİŞ

Şirketler bir yandan amaçlarına ulaşmaya çalışırken diğer yandan varlıkları sürdürebilir hale getirmeye çalışmaktadırlar. Bunun sağlanabilmesi için sürdürülebilirliğin tam ve doğru bir şekilde tanımlanması

gerektiği düşünülmektedir. Satışları artırarak, maliyetleri azaltarak karı maksimize etmek (Abbas ve Sağsan, 2019: 613) sürdürülebilirliği sağlamak açısından yeterli midir? Önceleri bunun yeterli olduğu görüşü zaman içerisinde değişerek günümüzdeki halini almıştır. Günümüzde ekonomik sürdürülebilirliğin tek başına firmaların sürdürülebilirliklerini sağladığı görüşü terk edilmiştir.

Zamanla insanların bilinçsizce davranmaları nedeniyle ekosisteme verdikleri zararlar ile ilgili farkındalık oluşmaya başlamıştır. Doğal çevreden elde edilen kaynaklar gün geçtikçe azalmakta ya da bozulmaktadır. Söz konusu kötüleşme insanlara olduğu kadar işletmelere de zarar vermektedir (Millennium Ecosystem Assessment, 2023: 2). Çevreye verilen önem çözülmesi gereken bir problem olmaktan çıkmış, rekabet avantajı kaynaklarından biri olarak görülmeye başlanmış ve stratejik yönetimin önemli bir unsuru haline gelmiştir (Lucas, 2010: 543). 1987 yılında Birleşmiş Milletler Brundtland Komisyonu'nun ekonomik sürdürülebilirlik yanında çevresel etkiler üzerine dikkat çekmesi ile Sürdürülebilirlik Performansı (SÜP) ele alınırken ekonomik çıktılar yanında çevresel konuların da dikkate alınması gerekliliğini ortaya koymuştur (Abbas ve Sağsan, 2019: 612; Foo vd., 2021: 4139). Bu bilgiler ışığında sürdürülebilirlik yeşil teori (green theory) ve Döngüsel Ekonomi (DE) ile yakından ilişkilidir. Yeşil teori, çevre dostu ürün ve hizmetler üretilebilmesi için yeşil yönetim stratejilerinin benimsenmesi ve modern teknolojiden yararlanılması gerektiğini savunan çok disiplinli bir yaklaşımdır (Abbas ve Sağsan, 2019: 612). DE ise kullanılan doğal kaynakların azaltılması ve geri dönüşüm uygulamaları ile sürdürülebilir bir ekonomik sistem oluşturulmasını temel almaktadır (Corona vd., 2019: 1). 1992 yılında çevresel çıktılar dışında sosyal çıktıların da dikkate alınması gerektiği üzerinde durulmuştur (Abbas ve Sağsan, 2019: 612; Munasinghe, 1993: 2). Söz konusu gelişmeler Elkington'nun (1998: 37) ve OECD'nin (OECD, 2011: 4) SÜP tanımıyla örtüşmektedir. Ekonomik Performans (EP) yanında önce Çevresel Performansın (ÇP) sonrasında ise Sosyal Performansın (SP) dikkate alınması sürdürülebilirlik anlayışına doğru genişlenmesini sağlamıştır (Perçin, 2022: 2).

Bilinçli müşteriler tercihlerini yaparken daha ucuza daha kalitelisini almak dışında üretici firmaların çevresel etkilerini ve sosyal tutumlarını da göz önünde bulundurmaya başlamışlardır. Bunun yanında yasalar ve sivil toplum kuruluşları sürdürülebilirlik uygulamalarında denetleyici ve destekleyici rol üstlenmektedir (Siems vd., 2022: 1). Bu bilgiler ışığında firma performanslarının sadece ekonomik verilere dayanarak yorumlanması doğru olmayacaktır. Tedarik zinciri boyunca çevresel etkiler (gereksiz kaynak kullanımı, salınım oranları, zararlı madde kullanımı, atık oranları vb.) ve sosyal unsurlar (çalışan hakları, toplum faydası, müşteri hakları vb.) göz önünde bulundurulmalıdır. Bu görüşe paralel olarak literatürde çok sayıda çalışmada performans ölçütü olarak SÜP değişkeni EP, ÇP ve SP değişkenleri (gizil değişkenler) ile ele alınmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde söz konusu çalışmalara yer verilmiştir. Üçüncü bölümünde ise SÜP için iki düzeyli bir model önerilmiş, söz konusu modelin geçerlilik ve güvenilirlik analizi gerçekleştirilmiştir. Son bölümde ise elde edilen veriler yorumlanarak sonraki çalışmalar için önerilerde bulunulmuştur.

2. LİTERATÜR

Literatürde incelendiğinde SÜP'ü firmaların performans değişkeni olarak ele alan çok sayıda çalışmaya rastlanmaktadır. Bu bölümde söz konusu çalışmaların bir kısmına ve bu çalışmada SÜP'ün alt faktörleri olarak ele alınacak EP, ÇP ve SP değişkenlerinin göstergelerine yer verilmiştir. Tablo 1'de araştırmada kullanılan tüm göstergelere ve kaynaklarına yer verilmiştir.

Tablo 1: Kullanılan Göstergeleri

Göstergeler	Açıklama	Kaynaklar
EP_1	Satışlarımız artmaktadır.	(Afum vd., 2020; Agrawal ve Singh, 2020; Arora vd., 2020; Dey vd., 2020a; 2020b; Foo vd., 2018; Silva vd., 2019; Yildiz Çankaya ve Sezen, 2019)
EP_2	Üretim maliyetlerimiz azalmaktadır.	(Agrawal ve Singh, 2020; Arora vd., 2020; Asadi vd., 2020; Dey vd., 2020a; 2020b; Foo vd., 2018; Kamble vd., 2020; Perçin, 2022; Silva vd., 2019; Wijethilake, 2017; Yildiz Çankaya ve Sezen, 2019)

Göstergeler	Açıklama	Kaynaklar
EP_3	Karlılık artmaktadır.	(Abdul-Rashid vd., 2017; Afum vd., 2020; Arora vd., 2020; Kamble vd., 2020; Silva vd., 2019; Yildiz Çankaya ve Sezen, 2019)
EP_4	Pazar payımız artmaktadır.	(Abdul-Rashid vd., 2017; Afum vd., 2020; Dey vd., 2020a; 2020b; Foo vd., 2018)
$ÇP_1$	Kaynakların (elektrik, su, hammadde, enerji vb.) etkin kullanımı artmaktadır.	(Abdul-Rashid vd., 2017; Afum vd., 2020; Agrawal ve Singh, 2020; Arora vd., 2020; Asadi vd., 2020; Dey vd., 2020a; 2020b; Dubey vd., 2019; Kamble vd., 2020; Perçin, 2022; Silva vd., 2019; Wijethilake, 2017)
$ÇP_2$	Zararlı madde salınımı ve emisyon oranları azalmaktadır.	(Abdul-Rashid vd., 2017; Afum vd., 2020; Arora vd., 2020; Asadi vd., 2020; Dubey vd., 2019; Foo vd., 2018; Kamble vd., 2020; Silva vd., 2019; Wijethilake, 2017; Yildiz Çankaya ve Sezen, 2019)
$ÇP_3$	Atık miktarları azalmaktadır.	(Abdul-Rashid vd., 2017; Agrawal ve Singh, 2020; Arora vd., 2020; Asadi vd., 2020; Dey vd., 2020a; 2020b; Dubey vd., 2019; Foo vd., 2018; Kamble vd., 2020; Silva vd., 2019; Wijethilake, 2017; Yildiz Çankaya ve Sezen, 2019)
$ÇP_4$	Çevre ile ilgili mevzuatlara (yasa, yönetmelik vb.) verilen önem artmaktadır.	(Abdul-Rashid vd., 2017; Afum vd., 2020; Arora vd., 2020; Asadi vd., 2020; Dubey vd., 2019; Foo vd., 2018; Kamble vd., 2020; Perçin, 2022; Silva vd., 2019; Wijethilake, 2017; Yildiz Çankaya ve Sezen, 2019)
SP_1	Çalışan haklarına verilen önem artmaktadır.	(Agrawal ve Singh, 2020; Dubey vd., 2019; Foo vd., 2018; Kamble vd., 2020; Perçin, 2022; Yildiz Çankaya ve Sezen, 2019)
SP_2	İş sağlığı ve güvenliğine yönelik tedbirler artırılmaktadır.	(Abdul-Rashid vd., 2017; Afum vd., 2020; Dey vd., 2020a; 2020b; Foo vd., 2018; Kamble vd., 2020; Silva vd., 2019; Yildiz Çankaya ve Sezen, 2019)
SP_3	Toplumsal ilişkilere verilen önem artmaktadır.	(Agrawal ve Singh, 2020; Arora vd., 2020; Asadi vd., 2020; Dey vd., 2020a; 2020b; Wijethilake, 2017; Yildiz Çankaya ve Sezen, 2019)
SP_4	Müşteri haklarına ve sağlığına verilen önem artmaktadır.	(Abdul-Rashid vd., 2017; Afum vd., 2020; Agrawal ve Singh, 2020; Arora vd., 2020; Asadi vd., 2020; Foo vd., 2018; Perçin, 2022; Silva vd., 2019; Wijethilake, 2017; Yildiz Çankaya ve Sezen, 2019)

Bu çalışmanın temel amacı SÜP'ün alt faktörleri ile analiz edilebileceği bir model önermektedir. Bu amaçla literatür yardımıyla alt faktörlerin (EP,ÇP ve SP) göstergeleri belirlenmiştir. Araştırmanın kalan bölümlerinde araştırma modeline, gerçekleştirilen analizlere ve diğer uygulama adımlarına yer verilmiştir.

3. UYGULAMA

Literatür yardımıyla elde edilen göstergeler anket haline getirilmiştir. Geliştirilen anket hazır giyim sektöründe faaliyet gösteren 125 firma yöneticisi ve sahibine uygulanmıştır. Elde edilen verilerin analizi için Partial Least Squares (Kısmi En Küçük Kareler) Yapısal Eşitlik Modellemesi (PLS-SEM) kullanılmıştır. Araştırma modelinde hem yansıtıcı hem şekillendirici değişkenler bulunması (Alpert vd., 2001: 177; Yıldız, 2020: 23), örneklem birim sayısının 125 olması (Fornell ve Bookstein, 1982: 449) ve verilerin normal dağılıma uymaması söz konusu yöntemin kullanılmasını gerekli kılmıştır. SmartPLS 3 (Ringle vd., 2015) programı kullanılarak analiz edilen Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) modeli Şekil 1'de gösterildiği gibidir.

Şekil 1: SÜP DFA Yapısı

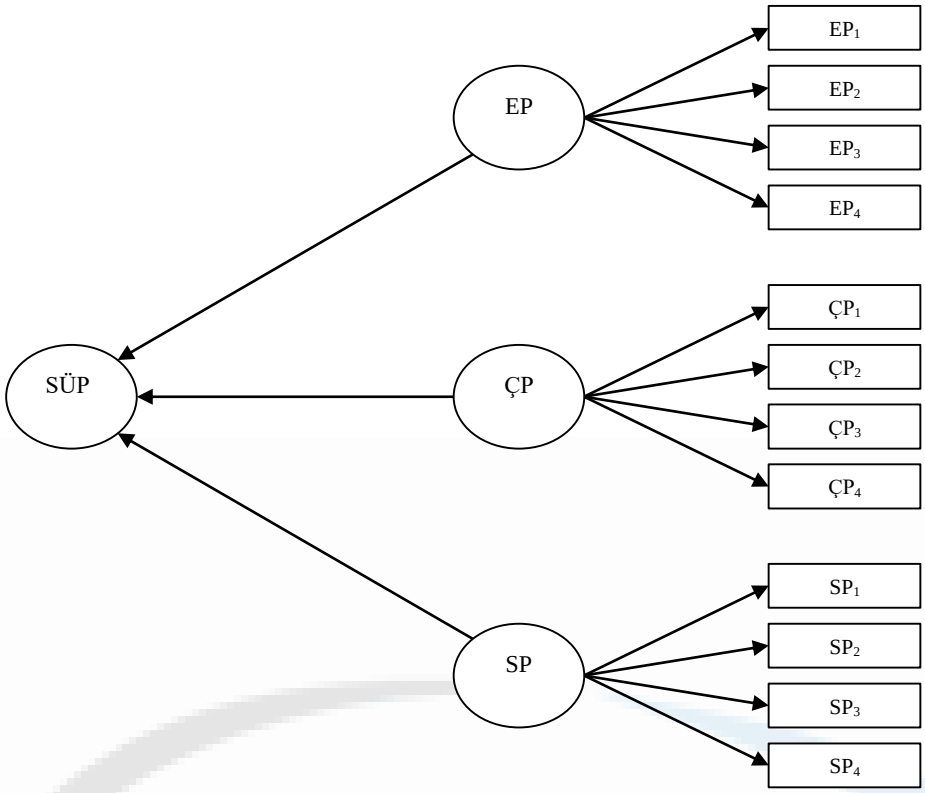

3.1 Geçerlilik ve Güvenilirlik Analizi

Öncelikle oluşturulan DFA modelinin geçerlilik ve güvenilirlik analizleri gerçekleştirilmiştir. Geçerlilik analizi için göstergelerin ilişkide bulundukları gizil değişken üzerindeki faktör yükleri, faktör ağırlıkları ve AVE değerleri incelenmiştir. Güvenilirlik analizi için ise gizil değişkenlerin Cronbach's Alpha, rho_A ve CR değerleri incelenmiştir. İlgili değerler Tablo 2'de gösterildiği gibidir.

Tablo 23: SÜP DFA Yapısı Geçerlilik ve Güvenilirlik Analizi Değerleri

Değişken ve Göstergeler	Standart Faktör Yükleri	Faktör Ağırlıkları	AVE	Cronbach's Alpha	Rho_A Değerleri	CR Değerleri
EP			**0,672**	**0,837**	**0,850**	**0,891**
EP_1	0,777	0,333				
EP_2	0,784	0,263				
EP_3	0,822	0,268				
EP_4	0,891	0,353				
ÇP			**0,760**	**0,892**	**0,901**	**0,926**
$ÇP_1$	0,735	0,250				
$ÇP_2$	0,922	0,292				
$ÇP_3$	0,913	0,298				
$ÇP_4$	0,904	0,304				

Tablo 2 (Devamı)4: SÜP DFA Yapısı Geçerlilik ve Güvenilirlik Analizi Değerleri

Değişken ve Göstergeler	Standart Faktör Yükleri	Faktör Ağırlıkları	AVE	Cronbach's Alpha	Rho_A Değerleri	CR Değerleri
SP			**0,810**	**0,922**	**0,922**	**0,945**
SP_1	0,892	0,274				
SP_2	0,935	0,285				
SP_3	0,888	0,280				
SP_4	0,884	0,272				
SÜP			**0,517**	**0,910**	**0,923**	**0,925**

En düşük faktör yüküne (0,735) ve faktör ağırlığına (0,250) sahip gösterge $ÇP_1$'dir. Faktör yüklerinin 0,70'den (Hair vd., 2011: 145; Hulland, 1999: 199), faktör ağırlıklarının ise "0"dan büyük (Hair vd., 2017: 280) olmaları sebebiyle gizil değişken göstergelerinin geçerliliğinden bahsedilebilmektedir. Ayrıca tüm değişkenlerin faktör yüklerinin ve ağırlıklarının gizil değişkenleri ile ilişkileri anlamlıdır. SÜP (0,517) en düşük AVE değerine sahiptir. AVE değerlerinin 0,50'den büyük ve her değişkenin AVE değerinin CR değerinden küçük olması sebebiyle (Alarcón ve Sánchez, 2015 : 5; Alhaddad, 2015: 4; Bagozzi ve Yi, 1988: 80; Hair vd., 2011: 145) model değişkenlerinin geçerliliğinden bahsedilmektedir.

Güvenilirlikten bahsedebilmek için ilgili Cronbach's Alpha ve rho_A değerlerinin 0,7'den büyük, CR değerinin ise 0,70 ve 0,95 aralığında (Cronbach, 1951: 311; Doğan, 2019: 45; Henseler vd., 2016: 10; Nunnally, 1975: 10) olmaları beklenmektedir. Değerler incelendiğinde kabul edilebilir referans aralıklarının sağlandığı görülmektedir. Dolayısıyla gizil değişken ölçümlerinden elde edilecek verilerin istatistiksel olarak güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

3.2 Ayrışma Geçerliliği Analizi

Ayrışma geçerliliği analizi için iki farklı inceleme gerçekleştirilmiştir. Öncelikle Fornell-Larcker kriteri gereği hesaplanan değerlerden oluşan bir matris oluşturulmuştur. Her gizil değişkenin kendisi üzerine hesaplanan ayrışma geçerliliği değerinin (değişkenlerin AVE değerlerinin kareköklerinin) diğer değişkenlerle aralarında olan korelasyondan daha büyük olması beklenmektedir (Fornell ve Larcker, 1981; Hair vd., 2017: 116). Tablo 3'te EP, ÇP ve SP değişkenlerinin ayrışma geçerliliği değerlerine yer verilmiştir.

Tablo 35: EP, ÇP, SP Fornell Larcker Kriteri

	EP	ÇP	SP
EP	**0,820**		
ÇP	0,479	**0,872**	
SP	0,329	0,733	**0,900**

Gizil değişkenlerin korelasyon verileri incelendiğinde Fornell-Larcker kriterinin sağlandığı görülmektedir. Ayrışma geçerliliği analizi için ikinci olarak göstergelerin gizil değişkenler üzerindeki çapraz yükleri (Cross Loadings) incelenmiştir. Her göstergenin temsil ettiği gizil değişken için hesaplanan çapraz yükün diğer gizil değişken üzerindeki çapraz yükten büyük olması beklenmektedir (Hair vd., 2011: 144; Sönmez Çakır, 2020: 70). Tablo 4'te tüm göstergelerin EP, ÇP ve SP üzerindeki yükleri sunulmaktadır. Her göstergenin temsil ettiği değişken üzerindeki yükün, çapraz yüklerinden daha büyük olduğu görülmektedir.

Tablo 46: EP, ÇP, SP Göstergelerinin Çapraz Yükleri

	EP	ÇP	SP
EP_1	**0,777**	0,432	0,352
EP_2	**0,784**	0,337	0,172
EP_3	**0,822**	0,332	0,172
EP_4	**0,891**	0,445	0,341
$ÇP_1$	0,592	**0,735**	0,434
$ÇP_2$	0,412	**0,922**	0,625
$ÇP_3$	0,339	**0,913**	0,719
$ÇP_4$	0,360	**0,904**	0,750
SP_1	0,273	0,662	**0,892**
SP_2	0,279	0,679	**0,935**
SP_3	0,332	0,660	**0,888**
SP_4	0,301	0,638	**0,884**

Ayrışma geçerliliği analizinde Fornell-Larcker ve çapraz yük kriterleri sağlanmaktadır. Şekillendirici yapıların göstergeleri arasında korelasyon olmaması nedeniyle (Jarvis vd., 2003: 202; MacKenzie vd., 2005: 728) HTMT değerleri incelenmemiştir. Sonuç olarak oluşturulan modelde ayrışma geçerliliğinin sağlandığı yorumu yapılmaktadır. SÜP yapısında ele alınan değişken ve göstergeler birbirlerinden farklı kavramları temsil etmektedirler.

3.3 Yapısal Model İlişkilerinin Analizi

Bootstrapping tekniği ile araştırma modelindeki tüm ilişkiler analiz edilmiştir. Dışsal değişkenlerin içsel değişkenleri hangi oranda açıklayabildikleri (İlişki Katsayıları), ilgili etkilerin "t" değerleri, "p" değerleri ve %95 güven aralığı (GA) alt ve üst değerleri Tablo 5'te gösterildiği gibidir.

Tablo 5: SÜP Yapısal Model "t", "p" ve GA Değerleri

İlişkiler	İlişki Katsayısı	t Değerleri	p Değerleri	GA Değerleri
EP → SÜP	0,287	10,440	0,000*	[0,230, 0,339]
ÇP → SÜP	0,450	20,601	0,000*	[0,413, 0,501]
SP → SÜP	0,451	20,505	0,000*	[0,412, 0,500]

İlişkilerin anlamlı olduğunu söyleyebilmek için "t" değerlerinin 1,96'dan büyük, "p" değerlerinin ise %95 güven aralığında 0,05'den küçük olması gerekmektedir (Hair vd., 2017: 153; Sönmez Çakır, 2020: 90). Ayrıca GA alt ve üst değerlerinin 0 sayısını kapsamaması gerekmektedir (Hair vd., 2017: 241; Henseler vd., 2009: 307; Shaffer, 1995: 575). EP'nin SÜP üzerindeki şekillendirici etkisinin t (10,440 > 1,96), p (0,000 < 0,05) ve GA değerleri ([0,230, 0,339]), etkinin anlamlı olduğunu göstermektedir. ÇP'nin SÜP üzerindeki şekillendirici etkisinin t (20,601 > 1,96), p (0,000 < 0,05) ve GA değerleri ([0,413, 0,501]) etkinin anlamlı olduğunu göstermektedir. Ayrıca SP'nin SÜP üzerindeki şekillendirici etkisinin t (20,505 > 1,96), p (0,000 < 0,05) ve GA değerleri ([0,412, 0,500]) etkinin anlamlı olduğunu göstermektedir. Buna göre EP, ÇP ve SP değişkenlerinin SÜP üzerinde pozitif yönde anlamlı etkileri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Başka bir ifade ile gerçekleştirilen DFA neticesinde SÜP gizil değişkeninin EP, ÇP ve SP gizil değişkenleri ile incelenebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Araştırma sonucunda elde edilen veriler ışığında SÜP'ün alt faktörleri olan EP, ÇP ve SP değişkenleri ile incelenmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda ulaşılan söz konusu sonuç literatür ve analizlerle desteklenmiştir. Bunun dışında alt faktörler için ele alınan göstergeler ile birlikte oluşturulan DFA modelinin geçerlilik güvenilirlik analizleri gerçekleştirilmiştir. Başka bir deyişle SÜP'ün şekillendirici bir yapı oluşturduğu EP, ÇP ve SP göstergeleri ile analiz edilebileceği bir DFA modeli önerilmiştir. Söz konusu modelin bundan sonra sürdürülebilirliği performans değişkeni olarak ele alacak çalışmalara ışık tutacağı düşünülmektedir.

Sürdürülebilirliği ele alan literatürdeki çalışmalar çoğunlukla sonuçların ölçülmesi için ekonomik, çevresel ve sosyal çıktıların incelenmesi gerektiğini öne sürmüştür. Ancak çalışmalar SÜP değişkeninin modele dahil edilişi yönünden farklılıklar göstermektedir. Hussain vd. (2018), Dubey vd. (2015), Dey vd. (2020a), Asadi vd. (2020), Arora vd. (2020), Agrawal vd. (2020), Afum vd. (2020) çalışmalarında SÜP'ü değişken olarak modele dahil etmemişlerdir. Bunun yerine EP, ÇP ve SP değişkenlerini ayrı ayrı performans değişkeni olarak ele almışlardır. Çalışmanın önceki bölümlerinde aktarıldığı gibi SÜP'ten bahsedebilmek için ilgili üç performans değişkenin de dikkate alınması gerekmektedir. Başka bir ifade ile modelin EP üzerindeki olumlu etkisi kabul ediliyor fakat ÇP ve SP üzerindeki etkiler anlamlı bulunmuyorsa, sadece ekonomik sürdürülebilirlikten bahsedebilmek mümkün olacaktır. Öte yandan SÜP değişkenini EP, ÇP ve SP göstergeleri ile ölçen ve modelin performans değişkeni olarak SÜP'ü ele alan çok sayıda çalışma mevcuttur. Bu çalışmalar SÜP yapısının oluşturulması bakımından iki çerçevede ele alınabilir. Birinci çerçevedeki çalışmalar (Dey vd., 2020b; Foo vd. 2018; Foo vd. 2021; Hariyani ve Mishra, 2022; Kamble vd., 2020) SÜP'ün EP, ÇP ve SP ile ilişkisinde yansıtıcı bir yapı oluşturmuşlardır. Yansıtıcı yapı, değişkenlerden bir tanesi elimine edildiği durumda dahi ölçümün yapılabileceği, ortak varyansın kabul edildiği anlamına gelmektedir. Örneğin SP modelden çıkarılsa bile analizin gerçekleştirilebileceğini ifade etmektedir. Ancak sadece EP ve ÇP ile temsil edilen bir değişken SÜP değil yeşil performans olacaktır. Bu araştırmanın da dahil olduğu ikinci çerçeve ise şekillendirici yapının tercih edildiği çalışmalardan (Abdul-Rashid vd., 2017; Ali vd., 2019) oluşmaktadır. SÜP'ün; ekonomik, çevresel ve sosyal performansın bir araya gelmesiyle ortaya çıkan bir performans değişkeni olduğu önceki bölümlerde ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Dolayısıyla bu çalışmada da ikinci çerçevede yer alan çalışmalarda olduğu gibi SÜP yansıtıcı bir yapı oluşturularak ele alınmıştır. Elde edilen sonuçlar (geçerlilik ve güvenilirlik analizleri) SÜP ile ilgili söz konusu uygulamanın hazır giyim sektörü açısından da istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla mevcut çalışma SÜP'ün ele alındığı çalışmaları hem teorik hem de uygulama yönüyle desteklemekte, SÜP değişkeni kullanılarak gerçekleştirilecek sonraki çalışmalara ışık tutmaktadır.

Bundan sonra gerçekleştirilecek çalışmalarda bu çalışmada önerilen model farklı sektörlerde uygulanabilir. Farklı göstergelerle ele alınacak bir SÜP modeli oluşturulup sonuçlar bu çalışma ile karşılaştırılabilir. Geçerlilik ve güvenilirlik verilerine dayanarak, performans değişkeni SÜP olan çalışmalarda bu çalışmada incelenen göstergeler kullanılabilir.

KAYNAKÇA

[1] Abbas, Jawad ve Sağsan, Mustafa (2019), "Impact of Knowledge Management Practices on Green Innovation and Corporate Sustainable Development: A Structural Analysis", Journal of Cleaner Production, 229, 611-620.

[2] Abdul-Rashid, Salwa Hanim vd. (2017), "The Impact of Sustainable Manufacturing Practices on Sustainability Performance: Empirical Evidence from Malaysia", International Journal of Operations & Production Management, 37(2), 182-204.

[3] Afum, Ebenezer vd. (2020), "Green Manufacturing Practices and Sustainable Performance Among Ghanaian Manufacturing SMES: The Explanatory Link of Green Supply Chain Integration", Management of Environmental Quality: An International Journal, 31(6), 1457-1475.

[4] Agrawal, Saurabh ve Singh, Rajesh Kumar (2020), "Outsourcing and Reverse Supply Chain Performance: A Triple Bottom Line Approach", Benchmarking: An International Journal, 28(4), 1146-1163.

[5] Alarcón, David vd. (2015), "Assessing Convergent and Discriminant Validity in the ADHD-R IV Rating Scale: User-Written Commands for Average Variance Extracted (AVE), Composite Reliability (CR), and Heterotrait-Monotrait Ratio Of Correlations (HTMT)", In Spanish STATA Meeting, Madrid, 1-39.

[6] Alhaddad, Abdullah (2015), "Perceived Quality, Brand Image and Brand Trust as Determinants of Brand Loyalty", Journal of Research in Business and Management, 3(4), 01-08.

[7] Ali, Mohd Helmi vd. (2019), "Impacts of Environmental Factors on Waste, Energy, and Resource Management and Sustainable Performance", Sustainability, 11(8), 2443.

[8] Alpert, Frank vd. (2001), "Retail Buyer Beliefs, Attitude and Behavior Toward Pioneer and Me-too Follower Brands: A Comparative Study of Japan and The USA", International Marketing Review, 18(2), 160-187.

[9] Arora, Amit vd. (2020), "Strategic Sustainable Purchasing, Environmental Collaboration, and Organizational Sustainability Performance: The Moderating Role of Supply Base Size", Supply Chain Management: An International Journal, 25(6), 709-728.

[10] Asadi, Shahla vd. (2020), "Investigating Influence of Green Innovation on Sustainability Performance: A Case on Malaysian Hotel Industry", Journal of Cleaner Production, 258, 120860.

[11] Bagozzi, Richard P. ve Yi, Youjae (1988), "On the Evaluation of Structural Equation Models", Journal of the Academy of Marketing Science, 16, 74-94.

[12] Corona, Blanca vd. (2019), "Towards Sustainable Development Through the Circular Economy-A Review and Critical Assessment on Current Circularity Metrics", Resources, Conservation and Recycling, 151, 104498.

[13] Cronbach, Lee J. (1951), "Coefficient Alpha and the Internal Structure of Tests", Psychometrika, 16(3), 297-334.

[14] Dey, Prasanta Kumar vd. (2020a), "Circular Economy to Enhance Sustainability of Small and Medium-Sized Enterprises", Business Strategy and the Environment, 29(6), 2145-2169.

[15] Dey, Prasanta Kumar vd (2020b), "The Impact of Lean Management Practices and Sustainably-Oriented Innovation on Sustainability Performance of Small and Medium-Sized Enterprises: Empirical Evidence from the UK", British Journal of Management, 31(1), 141-161.

[16] Doğan, Derya (2019), Smartpls ile Veri Analizi, 2. Baskı, Zet Yayınları, Ankara.

[17] Dubeyagra, Rameshwar vd. (2015), "World-Class Sustainable Manufacturing: Framework and a Performance Measurement System", International Journal of Production Research, 53(17), 5207-5223.

[18] Dubey, Rameshwar vd. (2019), "Can Big Data and Predictive Analytics Improve Social and Environmental Sustainability?", Technological Forecasting and Social Change, 144, 534-545.

[19] Elkington, John (1998), "Partnerships from Cannibals with Forks: The Triple Bottom Line of 21st-Century Business", Environmental Quality Management, 8(1), 37-51.

[20] Foo, Pik-Yin vd. (2018), "A Gateway to Realising Sustainability Performance via Green Supply Chain Management Practices: A PLS–ANN Approach", Expert Systems with Applications, 107, 1-14.

[21] Foo, Pik-Yin vd. (2021), "Unfolding the Impact of Leadership and Management on Sustainability Performance: Green and Lean Practices and Guanxi as the Dual Mediators", Business Strategy and the Environment, 30(8), 4136-4153.

[22] Fornell, Claes ve Bookstein, Fred L. (1982), "Two Structural Equation Models: LISREL and PLS Applied to Consumer Exit-Voice Theory", Journal of Marketing Research, 19(4), 440-452.

[23] Fornell, Claes ve Larcker, David F. (1981), "Evaluating Structural Equation Models with Unobservable Variables and Measurement Error", Journal of Marketing Research, 18(1), 39-50.

[24] Hair, Joe F. vd. (2011), "PLS-SEM: Indeed a Silver Bullet", Journal of Marketing Theory and Practice, 19(2), 139-152.

[25] Hair, Joseph F. Jr. vd. (2017), A Primer on Partial Least Squares Structural Equation Modeling (PLS-SEM), Second Edition, SAGE, Los Angeles.

[26] Hariyani, Dharmendra ve Mishra, Sanjeev (2022), "Drivers for the Adoption of Integrated Sustainable Green Lean Six Sigma Agile Manufacturing System (ISGLSAMS) and Research Directions", Cleaner Engineering and Technology, 7, 100449.

[27] Henseler, Jörg vd. (2009), "The Use of Partial Least Squares Path Modeling in International Marketing", Advances in International Marketing: New Challenges to International Marketing Volume 20, Emerald Group Publishing Limited.

[28] Henseler, Jörg vd. (2016), "Using PLS Path Modeling in New Technology Research: Updated Guidelines", Industrial Management & Data Systems, 116(1), 2-22.

[29] Hulland, John (1999), "Use of Partial Least Squares (PLS) in Strategic Management Research: A Review of Four Recent Studies", Strategic Management Journal, 20(2), 195-204.

[30] Hussain, Nazim vd. (2018), "Corporate Governance and Sustainability Performance: Analysis of Triple Bottom Line Performance", Journal of Business Ethics, 149, 411-432.

[31] Jarvis, Cherly Burke vd. (2003), "A Critical Review of Construct Indicators and Measurement Model Misspecification in Marketing and Consumer Research", Journal of Consumer Research, 30(2), 199-218.

[32] Kamble, Sachin vd. (2020), "Industry 4.0 and Lean Manufacturing Practices for Sustainable Organisational Performance in Indian Manufacturing Companies", International Journal of Production Research, 58(5), 1319-1337.

[33] Lucas, Marilyn T. (2010), "Understanding Environmental Management Practices: Integrating Views from Strategic Management and Ecological Economics", Business Strategy and The Environment, 19(8), 543-556.

[34] Mackenzie, Scott B. vd. (2005), "The Problem of Measurement Model Misspecification in Behavioral and Organizational Research and Some Recommended Solutions", Journal of Applied Psychology, 90(4), 710-730.

[35] Millennium Ecosystem Assestment (2023), Ecosystems and Human Well-Being: Oportunities and Challenges for Bussiness and Industry, https://www.millenniumassessment.org/ documents/document.353.aspx.pdf (03.05.2023).

[36] Munasinghe, M. (1993), Environmental Economics And Sustainable Development, Vol. 3, World Bank Publications, USA.

[37] Nunnally, Jum C. (1975), "Psychometric Theory-25 Years Ago and Now", Educational Researcher, 4(10), 7-21.

[38] OECD (2011), "The OECD Sustainable Manufacturing Toolkit", https://www.oecd.org/ innovation/ green/toolkit/48704993.pdf (24.03.2022).

[39] Perçin, Selçuk (2022), "Circular Supplier Selection Using Interval-Valued Intuitionistic Fuzzy Sets", Environment, Development and Sustainability, 24, 5551-5581.

[40] Ringle, Christian M. vd. (2015), SmartPLS 3, SmartPLS GmbH, Boenningstedt, http://www.smartpls.com.

[41] Shaffer, Juliet Popper (1995), "Multiple Hypothesis Testing". Annual Review of Psychology, 46(1), 561-584.

[42] Siems, Erik vd. (2022), "Stakeholder Roles in Sustainable Supply Chain Management: A Literature Review", Journal of Business Economics, 93, 1-29.

[43] Silva, Graça Miranda vd. (2019), "The Role of Innovation in the Implementation of Green Supply Chain Management Practices", Business Strategy and the Environment, 28(5), 819-832.

[44] Sönmez Çakır, Fatma (2020), Kısmi En Küçük Kareler Yapısal Eşitlik Modellemesi (PLS-SEM) Smartpls 3.2. Uygulamaları, 1. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara.

[45] Wijethilake, Charminda (2017), "Proactive Sustainability Strategy and Corporate Sustainability Performance: The Mediating Effect of Sustainability Control Systems", Journal Of Environmental Management, 196, 569-582.

[46] Yıldız, Erkan (2020), Smartpls ile Yapısal Eşitlik Modllemesi, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

[47] Yildiz Çankaya, Sibel ve Sezen, Bülent (2019), "Effects of Green Supply Chain Management Practices on Sustainability Performance", Journal of Manufacturing Technology Management, 30(1), 98-121.

Makale id= 126

Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0003-2027-030X

Tedarik Zinciri Yönetiminde Bulanık Modelleme ve Uygulama Alanları

Dr. Gülşah Şişman[1]
[1]Çukurova Üniversitesi

Özet: *Günlük hayatta karşılaşılan belirsizlikler, karmaşıklıklar ve bilgi yetersizlikleri işletmelerin objektif bir şekilde karar verme süreçlerini zorlaştırmaktadır. Karar verme adımlarını daha rasyonel hale getirebilmek adına yüz yıllar boyunca farklı yöntemler geliştirilmiş ve işletmelerde uygulanarak geçerlilikleri araştırılmıştır. Tedarik zinciri yönetimi bilgi akışının çift taraflı ilerlemesi sebebi ile karar verme süreçlerinde işletmelerde netlik gereksiniminin oldukça yüksek olduğu bir yönetim şeklidir. Tedarik zinciri yönetiminde, Aristo mantığına bir alternatif olarak Zadeh (1965) tarafından geliştirilen bulanık modelleme temelinde bilgi yetersizliği, belirsizlik, karmaşa gibi kavramların olduğu pek çok probleme çözüm bulunmasına olanak sağlamıştır. Bu çalışmada tedarik zinciri yönetiminde karşılaşılan belirsizlik temelli problemlerin çözümünde kullanılan bulanık modelleme yöntemi ile ilgili bilgi verilecek ve bu yöntemin literatürde hangi uygulamalarda kullanıldığını açıklayan bilimsel çalışmalardan örnek paylaşımlar yapılacaktır.*

Anahtar Kelimeler: *Tedarik Zinciri Yönetimi, Bulanık Modelleme*

Fuzzy Modelıng and Its Applıcatıons in Supply Chaın Management

Abstract: *In daily life, uncertainties, complexities, and inadequate information pose challenges to businesses in making objective decisions. Throughout centuries, various methods have been developed to make decision-making processes more rational, and their validity has been researched through implementation in businesses. Supply chain management is a form of management in which the need for clarity in decision-making processes is quite high in businesses due to the bilateral progress of information flow. In supply chain management, on the basis of fuzzy modeling developed by Zadeh (1965) as an alternative to Aristotelian logic, it has enabled solutions to many problems involving concepts such as lack of information, uncertainty and complexity. This study aims to provide information about the fuzzy modeling method used to solve uncertainty-based problems encountered in supply chain management. It will also share examples from scientific studies that explain the applications of this method in the literature.*

Keywords: *Supply Chain Management, Fuzzy Modeling*

GİRİŞ

Günlük hayatta karşılaşılan belirsizlikler, karmaşıklıklar ve bilgi yetersizlikleri işletmelerin objektif bir şekilde karar verme süreçlerini zorlaştırmaktadır (Şişman, 2012). Karar verme adımlarını daha rasyonel hale getirebilmek adına yüz yıllar boyunca farklı yöntemler geliştirilmiş ve işletme ortamlarında uygulanarak geçerlilikleri araştırılmıştır (Ayçın ve Özveri, 2015).

Bilgi; kesinlik ve netlik kazanmadıkça yönetilmesi zor bir kavramdır. Gelecekte bilginin nasıl yönetileceğini öğrenmek ve bilgiye kesinlik ve netlik kazandırmaya çalışmak daha da önem kazanacaktır (Ma ve Yan, 2010). Tedarik zinciri yönetimi bilgi akışının çift taraflı ilerlemesi sebebi ile karar verme süreçlerinde işletmelerde netlik gereksiniminin yüksek olduğu bir kavramdır (Sarıkaya, Çalışkan ve Türkbey, 2012). Kopezak (1997) tedarik zinciri yönetimini malzeme, ürün ve bilgi akışı

boyunca tedarikçiler, lojistik hizmet sağlayıcılar, imalatçılar, dağıtıcılar ve satıcıları içeren varlıklar kümesi olarak tanımlamıştır.

Tedarik zinciri yönetiminde, Aristo mantığına bir alternatif olarak 1965 yılında Zadeh tarafından geliştirilen bulanık modelleme temelinde bilgi yetersizliği, belirsizlik, karmaşa gibi kavramların olduğu pek çok probleme çözüm bulunmasına olanak sağlamıştır.

Bu çalışmada tedarik zinciri yönetiminde karşılaşılan belirsizlik temelli problemlerin çözümünde kullanılan bulanık modelleme yöntemi ile ilgili bilgi verilecek ve bu yöntemin literatürde hangi uygulamalarda kullanıldığını açıklayan bilimsel çalışmalardan örnek paylaşımlar yapılacaktır.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. BULANIK MANTIK KAVRAMI

İlk olarak 1930'larda ünlü Amerikan filozofu Max Black, belirsizliği açıklayan temel kavramlar geliştirmiş olsa da 1965'de Zadeh'in hazırladığı ve sunduğu akademik çalışma belirsizlik kavramının incelenmesinde tarihi bir adım olarak bilinir. Zadeh (1965), bu makalesinde "kesin olmayan sınırlara sahip nesnelerin oluşturduğu bulanık küme" teorisini açıklamıştır. Zadeh'in bu makalesi, hem ihtimaller teorisine karşı duruş sergilemesi hem de ihtimaller teorisinin temelini oluşturan Aristo mantığına meydan okuması sebebi ile dikkat çekmektedir (Kıyak ve Kahvecioğlu, 2003).

Bulanık mantık doğu dünyasının felsefi düşünme yapısını çağrıştıran bir şekilde "geçiş" ve "süreklilik" kavramları ile de açıklamaktadır. Klasik mantık çerçevesinde 0 veya 1 yani beyaz ya da siyah seklinde iki zıt ve sınırlı değer kabul edilmektedir. Ancak bulanık mantık sadece beyaz ve siyah renklerin olmadığını gri gibi ara renklere de ulaşılabileceğini söylemektedir (Keskenler ve Keskenler, 2017).

Bulanık mantık, insanların deneyimlerinden ve verilerinden faydalanarak elde edilen değerlerin algoritmalar ile işlenmesi, oluşturulan her bir kurala sadık kalınarak matematiksel fonksiyonlar yardımı ile sonuç değerlere ulaşılmasıdır (Keskenler ve Keskenler, 2017).

Klasik mantık ile bulanık mantık yaklaşımları farklıdır. Klasik mantık iki değere sahiptir: 0,1. Bulanık mantık ise (0-1) aralığında ikiden fazla değere sahiptir. Diğer bir deyişle, Aristo ikili değer mantığı dikkate alındığında sonuçlar nettir: 0 ya da 1. Bulanık mantık ise bu iki değer arasındaki değerleri de dikkate alarak çok değerli sonuçlar üretir. 0,4 ya da 0,62 gibi ara değerler ile işlem yapabilmeye olanak tanır. İki değerli üyeliği çok değerliliğe taşıyarak genelleme kabiliyeti kazandırır (Keskenler ve Keskenler, 2017). Diğer bir deyişle, bulanık mantık, problemleri daha esnek bir şekilde çözüme ulaştırmanın yanı sıra, günlük hayatta çoğunlukla kullanılan belirsiz sözel ifadeleri de sayılsa bir ifade ile tanımlamaya son derece uygundur. Örnek vermek gerekirse, "suyu ılıklaştır", "yemeği biraz pişir", "hava çok rüzgârlı" gibi ifadelerde belirtilen "ılık", "biraz", "çok" kelimeleri belirsiz ama rastgele olmayan kelimelerdir. Klasik mantık yaklaşımı ile bu belirsiz ifadeleri gerçeğe yansıtacak şekilde tanımlamak hiç kolay değildir. Ancak bulanık mantık ile bu kelimeler kolayca ve ekstra bilgiye ihtiyaç duyulmadan ifade edilebilir. Bu ve benzeri üstün özelliklerinden dolayı bulanık mantık yaklaşımı, otoriteler tarafından kabul görmüş ve bu yaklaşım ile çeşitli modeller geliştirilmiştir (Sarı, Murat ve Kırabalı, 2005).

Zadeh (1965), bulanık mantığın ilkelerini şöyle ifade eder. Bulanık mantık,

- Kesin belli olan değerler yerine yaklaşık değerler ile kullanılır.
- Bilginin çok az, az, küçük, büyük şeklinde sözel ifadeler ile tanımlanmasını sağlar.
- Değerlerin hepsinin [0-1] aralığında bir üyelik derecesi ile gösterilmesine olanak tanır.
- Her mantıksal ifadenin bulanık halde ifadeye dönüştürülmesine olanak sağlar.

1.2. BULANIKLIK KAVRAMI VE ÜYELİK FONKSİYONU

Bulanık mantık ve ilgili kavramların daha iyi anlaşılabilmesi için **bulanıklık** teriminin anlaşılması önemlidir. Bulanıklık kavramını açıklayan Şekil 1 de, renkler uzayında tanımlı yeşil, siyah, mavi ve değişik tonları görülmektedir. Soldan sağa doğru yeşilin renk tonu koyulaşır ve siyaha dönüşür. Şeklin tam ortasında renk tam siyahtır ve sağa doğru ilerlemenin devam etmesiyle siyahın renk tonu da açılarak

mavi olmaktadır. Şekil 1'den de görülebileceği gibi yeşilin bitip siyahın başladığı, siyahın bitip mavinin başladığı noktalar net bir ayrıma sahip değildir. İşte bu üç renk alanını birer bulanık küme ile ifade etmek gerekmektedir (Altaş, 1999).

Daha farklı bir ifade ile, insan faktörünü içeren gerçek dünyadaki karmaşık süreçlerde klasik sistem kuramının matematiksel yöntemlerinin yetersiz kalması sebebi ile bulanık küme kavramı açığa çıkmıştır (Kıyak ve Kahvecioğlu, 2003).

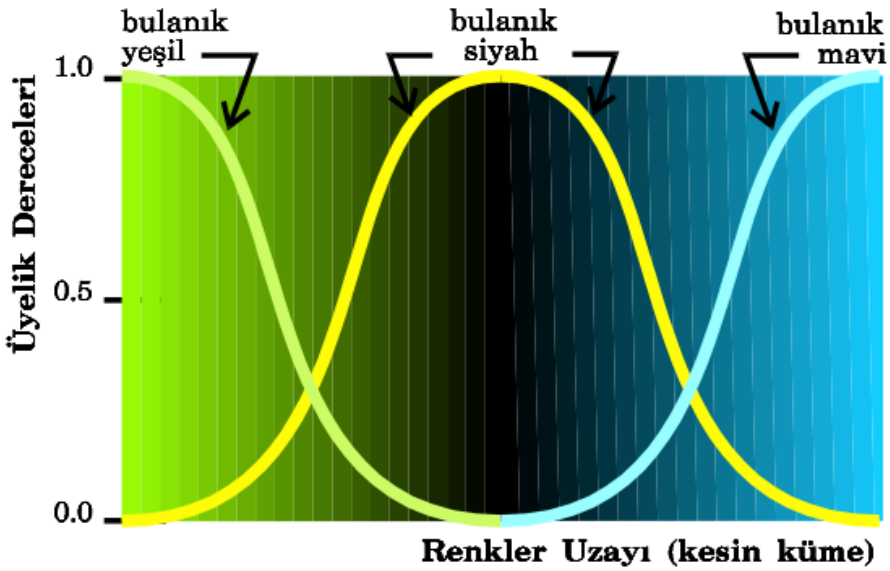

Şekil 1. Yeşil, siyah ve mavi bulanık renk kümeleri (Altaş, 1999)

Bulanık küme kavramının yeterince anlaşılması için "dilsel değişken" ve "üyelik fonksiyonu" kavramlarının da açıklanması önemlidir. Dilsel değişken, değişken değeri olarak bir dildeki sözcükleri alabilen değişkene denir. Bulanık mantığı diğer mantık sistemlerinden ayrıştıran en önemli özelliği dilsel değişkenlerin kullanımına olanak tanımasıdır. Klasik mantık; 0-1, büyük-küçük, genç-yaşlı, gibi kesin önermeleri içerirken; bulanık mantıkta günlük yaşantıda kullanılan ara değerler de (çok yaşlı, biraz küçük gibi) önemsenmektedir (Ayçın ve Özveri, 2015). Şekil 2'te bu konuya örnek olarak yaşlılar kümesinin kesin ve bulanık kümeler ile gösterimi yer almaktadır.

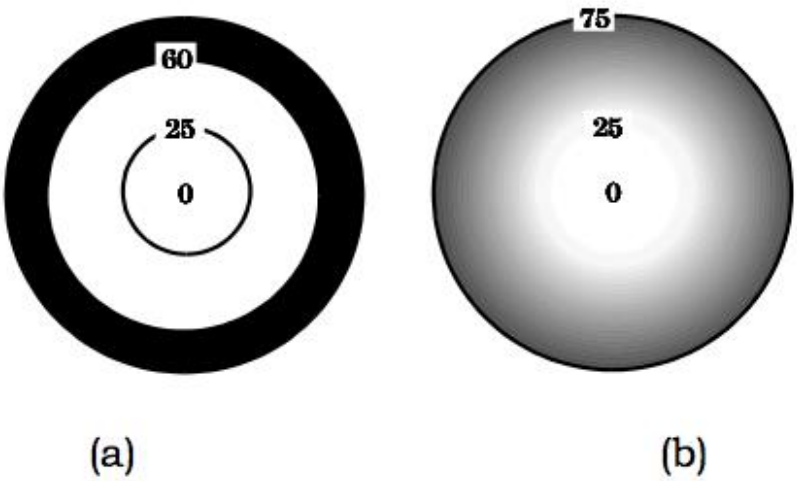

Şekil 2. Yaşlılar kümesinin kesin ve bulanık kümelerle gösterimi (Altaş, 1999)

Küme üyelerinin değerleri ile değişiklik gösteren eğri üyelik fonksiyonu olarak tanımlanmaktadır. Üyelik fonksiyonları μA(x) ile gösterilir ve aynı zamanda "karakteristik fonksiyon" olarak da adlandırılır. Girdilerin bulanıklaştırılması sürecinin en önemli basamağı üyelik fonksiyonlarının oluşturulması kısmıdır (Altaş, 1999). Üyelik fonksiyonlarının kullanılması, elemanların kümelere ait olma derecelerini 0 ile 1 arasında değişen rakamlar ile eşleştirme olanağı verir.

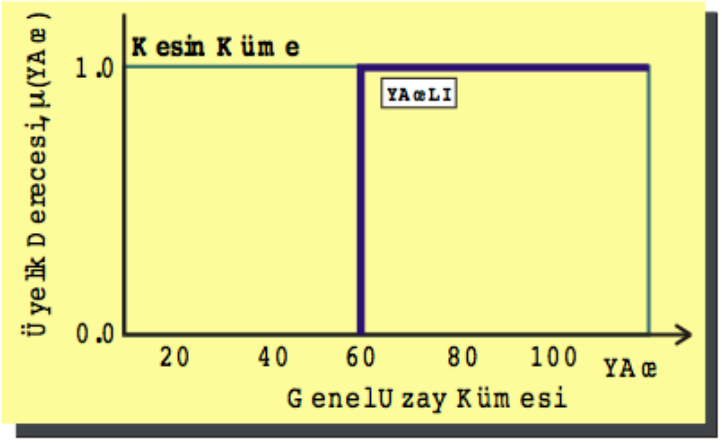

Şekil 3. Yaş genel uzayında tanımlı yaşlı kesin kümesi (Altaş, 1999)

Şekil 3'te ise yaşlı kesin kümesi üyelik fonksiyonlarının kullanılması ile gösterilmiştir. Bu gösterimde elemanların kümelere ait olma derecelerini 0 ile 1 arasında değişen sayılara atama olanağı verir. Böylece bu fonksiyon yaşı 60 ve daha büyük olanları yaşlı, yaşı 60'dan daha küçük olanları ise yaşlı değil olarak tanımlar. Diğer bir deyişle 59 yaşındaki biri yaşlı olarak değerlendirilmezken 60 yaşındaki biri yaşlı sayılmaktadır.

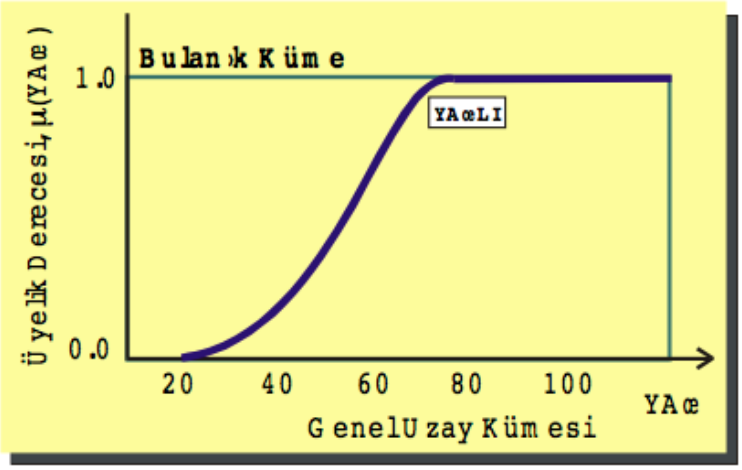

Şekil 4. Yaş genel uzayında tanımlı yaşlı bulanık kümesi (Altaş, 1999)

Şekil 4'te yaşlı insanlar bulanık bir küme ile gösterilmektedir. Bu küme 20 ile 75 yaş aralığını kapsar. Yaşı 20 ile 75 arasında olanlar belirli derecelerle bu kümenin elemanları olarak değerlendirilmektedir. Örnek vermek gerekirse, 23 yaşındaki birisinin yaşlı kümesindeki üyelik derecesi oldukça az iken, 67 yaşındaki birinin üyelik derecesi oldukça fazladır.

Üyelik fonksiyonları değişik biçimlere sahip olabilirler. En fazla rastlanan bulanık küme fonksiyonları, üçgen, yamuk, gaussian ve çan, fonksiyonu biçiminde olanlardır. Bunlara ilave olarak f sigmoid, sinüsoid ve cauchy türü fonksiyonlar da uygun durumlarda kullanılabilir. Şekil 3'te görülen yaşlı bulanık kümesi fonksiyonu da bir çeşit sigmoid fonksiyona örnektir (Kıyak ve Kahvecioğlu, 2003).

2. BULANIK MODELLEMENİN UYGULAMA ALANLARI

Bulanık mantık, farklı bilim alanlarında (matematik, fen, sosyoloji, mühendislik gibi) çeşitli konularda kullanılan ve araştırmacıların odağı haline gelen bir yöntem olmuştur. Özellikle zor ve karmaşık sorunların çözümü için geliştirilen kolay ve kullanışlı yaklaşım sayesinde geniş bir uygulama alanı bulmuştur. Her geçen gün ilginin arttığı bulanık mantık; tıp, sosyoloji, mühendislik, psikoloji, yapay zekâ, akıllı sistemler, robotik, sinyal işleme, kavşak ve ulaştırma problemleri gibi çok farklı alanlarda kullanılmaktadır (Keskenler ve Keskenler, 2017).

Özellikle 1980'den sonra bulanık modelin; elektrikli süpürgeler, çamaşır makineleri, asansörler, metro ve şirket yönetimi benzeri alanlarda uygulanması devrim niteliğindedir. Son dönemlerde ise pek çok mühendislik dallarında, veri tabanlarının ifadelere dökülmesinde, tele-sekreterlerin cevaplamasında ve benzeri konularda bulanık mantık tüm dünyada tercih edilmektedir. Ayrıca bulanık mantık, uzay biliminde ve havacılık sanayisinde de kullanılmakta ve TAI (Turkish Aerospace Industries)'de araştırma geliştirme kısmında bulanık mantık konusunda çalışmalar yapılmaktadır. Buna ek olarak, bir helikopter modelinin kontrolü, sözlü talimatla radyo kontrolü, yetersiz motor durumlarında otomatik rota girişi ve deniz kurtarmaları için insansız helikopterlerin kontrolünde de bulanım mantık tercih edilmektedir (Kıyak ve Kahvecioğlu, 2003).

Bulanık mantığın uygulandığı alanlara; el yazısı, karakter ve nesne tanıma, robot kontrolü, televizyon alıcılarının ayarlanması, kameraların odaklanma ayarlarının yapılması, füzelerin kontrol edilmesi, buzdolaplarının buzlanmasının engellenmesi, bilgisayar disklerinin kafalarının kontrol edilmesi, çimento ve harç makinelerinin kontrolü, metroların isleyişi, ayrıca çamaşır makinelerinin, asansörlerin, klimaların, emniyet firen sistemlerinin, trafik lambalarının, otomobil motorlarının programlanmasının elektrikli süpürgelerin ve araç, süspansiyonlarının kontrol edilmesi gibi örnekler verilebilir (Ertunç, 2012).

2.1. TEDARİK ZİNCİRİ YÖNETİMİNDE BULANIK MODEL UYGULAMALARI

Ayçın ve Özveri (2015) tarafından yapılan çalışmada 35 yıldır Türkiye'de çocuk ve büyük ayakkabıları ile tabanlarının üretimi alanında çalışan bir firmada bulanık mantık ile tedarik zinciri yönetimi performansının değerlendirildiği bir uygulama gerçekleşmiştir. Üretim sektöründe yer alan firma için her sezon doğru ürünlerin belirlenerek doğru zamanda sezona yetiştirilmesi oldukça önemlidir. Aksi durum firma için başarısızlık olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla firmanın tedarik zinciri yönetimi performansının değerlendirilmesi, üst yönetim tarafından verilen stratejik kararlara etki edebileceği için son derece önemlidir. Çalışmanın hedefi; bu firmanın **tedarik zinciri performansını** tahmin sürecinde SCOR modeli ve bulanık mantık entegrasyonuyla oluşturulan modelin kullanılmasını ve uygulanışını incelemektir.

Sarıkaya, Çalıkan ve Türkbey (2014) tarafından yapılan çalışmada; tedarikçiler, üretim fabrikaları, dağıtım merkezleri ve müşteri bölgelerinden oluşan çok aşamalı, çok dönemli bütünleşik bir tedarik zinciri ağında **tesis yeri seçimi** sorunu için malzeme ihtiyaç kısıtları ile üretim fabrikalarından gönderilen nihai ürünlerin kayıp oranlarını da göz önüne alan bulanık çok amaçlı doğrusal olmayan programlama modelinin tasarım ve optimizasyonu ele alınmıştır

Bir diğer tedarik zinciri yönetim problemi de belirsizlik kavramıdır. Tedarik zincirinin tüm aşamalarında (stratejik, taktiksel ve operasyonel) belirsizlik problemi ile bir şekilde karşılaşılmaktadır. Şişman (2012) tarafından yapılan çalışmada tedarik zinciri ağı tasarımında **taleplerin belirsiz olduğu durumlarda** bir yönetici veya karar verici bulanık modelleme sayesinde hangi güvenilirlik derecesinde neye katlanması gerektiğini daha net anlayabilmektedir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışmada tedarik zinciri yönetimi problemlerinin çözümünde sıklıkla tercih edilen bulanık mantık yaklaşımı ve bulanık modelleme yöntemi açıklanmıştır. Yöntemin hangi alanlarda ve uygulamalarda

daha çok tercih edildiği paylaşılmış, tedarik zinciri yönetimi uygulamalarını içeren çalışmalardan örnekler verilmiştir.

Keskenler ve Keskenler (2017), bulanık mantık ile modellemenin şu avantajlar sebebi ile tercih edildiğini paylaşmaktadırlar:

- Bulanık mantık kavramı kolay anlaşılırdır.
- İnsan düşünce tarzına benzer.
- Matematiksel bir model olmadan da uygulanabilir.
- Basit bir yazılım ile daha ekonomik koşullarda kurulabilir.
- Üyelik değerlerinin kullanımı, farklı kontrol tekniklerine göre daha esneklik sağlar
- Kesin olmayan bilgilerin kullanılma durumu söz konusudur.
- Doğrusal olmayan fonksiyonların modellenmesine olanak sağlar.
- Alanında uzman kişilerin deneyimlerinden yararlanılarak, bulanık mantığa dayalı bir modelleme kolay bir şekilde tasarlanabilir.
- Diğer kontrol teknikleriyle uyumludur.
- İletişimde kullanılan sözlü ifadelerin bulanık mantıkta kullanımı ile daha pozitif sonuçlara ulaşılabilir.

Bulanık mantık, yukarıda paylaşılan tüm bu avantajları sebebi ile farklı bilim alanlarında ve farklı konularda kullanılan bir yöntem olmuştur. İlerleyen dönemlerde de tedarik zinciri uygulamalarında tercih edilmesi beklenmektedir.

KAYNAKÇA

[1] Altaş, İ. H. (1999). Bulanık Mantık: Bulanıklık Kavramı. *Enerji, Elektrik, Elektromekanik*-3e, 62, 80-85.

[2] Ayçın, E., & Özveri, O. (2015). Bulanık Modelleme ile Tedarik Zinciri Performansının Değerlendirilmesi ve İmalat Sektöründe Bir Uygulama. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 17(1),* 51-60.

[3] Keskenler, M. F., & Keskenler, E. F. (2017). Bulanık Mantığın Tarihi Gelişimi. *Takvim-i Vekayi, 5(1),* 1-10.

[4] Kıyak, E., & Kahvecioğlu, A. (2003). Bulanık Mantık ve Uçuş Kontrol Problemine Uygulanması. *Journal of Aeronautics and Space Technologies, 1(2),* 63-72.

[5] Kopezak, L. R.,(1997). Logistic Partnership and Supply chain restructuring: survey results from the US Computer industry. *Production and Operation Management, 6(3),* 226-247.

[6] Ma, Z. M., & Yan, L. (2010). A Literature Overview of Fuzzy Conceptual Data Modeling. *J. Inf. Sci. Eng., 26(2),* 427-441.

[7] Sarı, M., Murat, Y. Ş., & Kırabalı, M. (2005). Fuzzy Modeling Approach And Its Applications. *Journal of Science and Technology of Dumlupınar University, (009),* 77-92.

[8] Sarıkaya, H. A., Çalıkan, E., & Türkbey, O. (2014). Bütünleşik Tedarik Zinciri Ağında Tesis Yeri Seçimi İçin Bulanık Çok Amaçlı Programlama Modeli. *Pamukkale University Journal of Engineering Sciences, 20(6),* 150-161.

[9] Şişman, B. (2012). Talebin Belirsiz Olduğu Tedarik Zinciri Tasarımında Bulanık En İyileme Yaklaşımı. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 8(17),* 27-44.

[10] Zadeh, L. A. (1965). Information and Control. *Fuzzy sets, 8(3),* 338-353.

Makale id= 127

Sözlü Sunum

ORCID ID:

Döviz Kurunun Yabancı Turist Sayısı Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği (2014-2023)

Arş.Gör.Dr. Kübra Akyol Özcan[1]
[1]Bayburt Üniversitesi

Özet: *Döviz kurunun turizm endüstrisi üzerindeki etkisi turizm ve ekonomi alanında ilgi çeken bir konudur. Turistlerin gelişlerini ve harcama davranışlarını etkileyen birçok faktör vardır. Turist gelişlerini etkilediği tutarlı bir şekilde tespit edilen kilit faktörlerden biri ise döviz kurudur. Bir ülkenin para birimi döviz kuru değer kaybettiğinde yani diğer para birimlerine göre zayıfladığında o ülkeye seyahat etmek yabancı turistler için daha uygun hale gelebilir. Öte yandan, döviz kuru değer kazandığında yani diğer para birimlerine göre daha güçlü hale geldiğinde o ülkeye seyahat etmek yabancı turistler için daha pahalı hale gelebilir. Yabancı turist sayısı ile döviz kuru arasındaki ilişkinin her zaman doğrudan olmadığını ve çeşitli faktörlerden etkilenebileceğini belirtmek önemlidir. Genel olarak, çalışmalar yabancı turist sayısı ile döviz kuru arasında pozitif bir ilişki olduğuna dair kanıtlar sunmaktadır. Döviz kurunun değer kazanması turist varışlarında artışa yol açma eğilimindeyken, döviz kurunun değer kaybetmesi turist varışları üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olabilir. Bu çalışmada Türkiye'ye ait 2014:01-2023:06 arası aylık verilerle döviz kurunun yabancı turist sayısı üzerindeki etkisi ARDL F sınır testi yardımıyla incelenmiştir. Elde edilen analiz sonuçlarına göre uzun ve kısa dönemde döviz kurunun değer kazanması turist sayının artmasına neden olmuştur.*

Anahtar Kelimeler: *Turizm, Döviz Kuru, Ardl*

The Effect of Exchange Rate On the Number of Foreign Tourists: Analysis of Turkey (2014-2023)

Abstract: *The impact of the exchange rate on the tourism industry is a topic of interest in tourism and economics. Many factors influence tourist arrivals and spending behavior. One of the key factors that has been consistently found to affect tourist arrivals is the exchange rate. When the exchange rate of a country's currency depreciates, i.e., weakens relative to other currencies, traveling to that country may become more convenient for foreign tourists. On the other hand, when the exchange rate appreciates, i.e., becomes stronger relative to other currencies, traveling to that country may become more expensive for foreign tourists. It is important to note that the relationship between the number of foreign tourists and the exchange rate is not always direct and can be influenced by various factors. In general, studies provide evidence of a positive relationship between the number of foreign tourists and the exchange rate. An appreciation of the exchange rate tends to lead to an increase in tourist arrivals, while a depreciation of the exchange rate can have a negative impact on tourist arrivals. In this study, the impact of the exchange rate on the number of foreign tourists is analyzed with the help of the ARDL F bounds test using monthly data for Turkey between 2014:01 and 2023:06. According to the results of the analysis, the appreciation of the exchange rate in the long and short run led to an increase in the number of tourists.*

Keywords: *Tourism, Exchange Rate, ARDL*

1. Giriş

Turizmin küresel ekonomiye önemli ölçüde katkı sağladığı bilinmektedir. Bundan dolayı turist hareketliliğini etkileyen faktörleri anlamak politika yapıcılar ve sektör paydaşları için büyük önem taşımaktadır. Bu faktörlerden biri, bir destinasyonun yabancı turistler için çekiciliğini şekillendirmede hayati bir rol oynayan döviz kurudur. Döviz kurundaki dalgalanmalar seyahat maliyetini etkileyerek bir destinasyonu turistler için daha uygun ya da daha az uygun hale getirebilir.

Turizm sektörü birçok ülke ekonomisinde önemli bir rol oynayarak ekonomik büyümeye, istihdama ve döviz gelirlerine katkıda bulunmaktadır (Lionetti ve Gonzalez, 2012:15). Küreselleşmedeki artış nedeniyle gelişmekte olan ülkeler turizm sektörlerinin gelişimine daha fazla önem vermektedir. Turizmdeki gelişmeler ekonomiyi hizmet odaklı büyümeye doğru yönlendirmektedir.(Munir ve Iftikhar, 2021:1) Daha kaliteli hizmetler ve daha iyi misafirperverlik daha fazla turist çekme, turizm endüstrisinden elde edilen geliri artırma ve bir bütün olarak ekonomiye katkıda bulunma eğilimindedir. (Satrovic ve Muslija, 2018:66)

Ampirik çalışmalar, döviz kurlarındaki değişikliklerin uluslararası varışlardaki değişikliklerle ilişkili olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla hedef ülkedeki devalüasyon turist girişlerini tetiklerken, menşe ülkedeki devalüasyon uluslararası turist çıkışlarını caydırmaktadır (Agiomirgianakis vd., 2014:702). Döviz kurları turist gelişlerini etkileyen önemli bir faktör olmakla birlikte turizmi etkileyebilecek diğer faktörleri de göz önünde bulundurmak önemlidir. Gelir düzeyleri, doğrudan yabancı yatırımlar, ham petrol fiyatları ve internet gibi faktörlerin gelen yabancı turist sayısını etkilediği tespit edilmiştir. (Millia vd., 2020: 285) Bir ülkeyi ziyaret eden yabancı turist sayısı ekonomik koşullar, seyahat maliyetleri, destinasyonun çekiciliği ve döviz kurları gibi çeşitli faktörlerden etkilenmektedir. Günümüzde turist sayısındaki artış turizm sektöründe faaliyet gösteren yöneticiler için açık bir başarı göstergesi olarak kabul edilmektedir. (Sanchez-Rivero ve Pulido-Fernández, 2020:2). Döviz kurunun oynaklığı, gelişmekte olan turizm piyasasında çok önemli bir konudur. Nitekim döviz kurundaki artış yabancı turist sayısını olumlu yönde etkilemekte ve turizm pazarının gelişmesine yardımcı olmaktadır. (Zhao, 2020:2) Birçok çalışma döviz kuru oynaklığının turizm üzerindeki etkisini incelemiştir (Santana-Gallego vd., 2010:26). McDowall & Wang (2009), Khoshnevis Yazdi ve Khanalizadeh (2017) ve Surugiu vd., (2011) çalışmalarında döviz kurundaki bir artışın turizmi pozitif etkilediğini ortaya koymuşlardır. Sari ve Oğuz, (2018), Tung ve Thang, (2022), Meo vd., (2018) ve Chaudhry vd., (2022) ise çalışmalarında döviz kurundaki bir artışın turizmi negatif etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Bu çalışma özellikle döviz kuru ve yabancı turist sayısının etkisine odaklanmaktadır. Çalışmada Türkiye'ye ait 2014:01-2023:06 arası aylık verilerle döviz kurunun yabancı turist sayısı üzerindeki etkisi ARDL F sınır testi yardımıyla incelenmiştir. Çalışmanın amacı son dönemde değer kaybına uğrayan TL'nin yabancı turist sayısına etkisinin belirlenmesidir.

Çalışmanın ilk bölümünde turizm ve döviz kuru ilişiklisi ele alınmıştır. Devam eden veri seti ve metodoloji bölümünde ise araştırma modeli, araştırma modelinde yer alan değişkenler ve araştırmada kullanılan istatistiksel tahmin yöntemlerine yer verilmiştir. Bulgular bölümü değişkenlere ait betimsel istatistikler ile normal dağılım testlerini, zaman seyir grafiklerini, değişkenlerin birim kök süreçlerinin ADF, PP ve yapısal kırılmalı ADF birim kök testleri ile incelenmesini içermektedir. (D.Dickey & W.A.Fuller, 1979, s. 427-431) (Phillips & P.Perron, 1988) (Mert & Çağlar, 2019, s. 135-136) Ayrıca bu bölümde değişkenlerin korelasyon ilişkileri saçılım grafiği ile incelenmiş ve ardından ARDL F Sınır Testi EşBütünleşme yöntemi ile değişkenler arasındaki ilişkiler tahmin edilmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise çalışma bulguları yorumlanmıştır.

2. Veri Seti ve Metodoloji

Araştırma kapsamında döviz kurunun turizm üzerindeki etkisini incelemek üzere denklem 1'deki ekonometrik modelin tahmini amaçlanmaktadır.

$$\mathrm{LNTOURIST}_t = \alpha + \beta \mathrm{LNUSD}_t + \emptyset_i \sum_{i=1}^{3} Q_i + \delta Y_{2020} + \omega Y_{2021} + \varepsilon_t \qquad (1)$$

Denklemde yer alan t alt imi zaman boyutunu ifade etmekte olup, 2014 yılı 1.ayı ile 2023 yılı 6.ayı arasındaki 114 adet gözlemi içermektedir. α sabit terim, ε hata terimleri ve β ise tahmin edilmek istenen katsayıdır. Denklemde yer alan TURİZM değişkeni yabancı turist sayısı ve USD aylık dolar kuru iken LN ön ekleri değişkenlerin logaritmik olduğunu göstermektedir. Bağımlı değişkenin yüksek derecede

mevsimsellik özelliği göstermesi üzerine tahmin modelinde 3 adet çeyrek dönem kuklası eklenmiştir.[61] Diğer yandan COVID-19 pandemi döneminin turizm üzerinde etkilerinin görüldüğü 2020 ve 2021 yılları için ise iki ayrı yıl kuklası oluşturularak modele eklenmiştir.[62] Araştırmada bağımsız değişken olarak Dolar/TL kuru kullanılmıştır. Turizm değişkeni ise ülkeye giriş yapan yabancı turist sayısı olarak tanımlanmıştır. Her iki değişkene ait gözlemler T.C. Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım (EVDS) sisteminden elde edilmiştir.

Araştırma modelinde kullanılan değişkenlerin farklı derecede tümleşik değişkenler olmasına (I(0) ve I(1)) ek olarak kısa ve uzun dönem katsayılar ile birlikte eşbütünleşme ilişkilerinin de test edebilmesi nedeniyle ARDL F Sınır Testi EşBütünleşme analizinden faydalanılmasına karar verilmiştir.

ARDL sınır testi yaklaşımı iki aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşamada değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkinin varlığı sınanır. İkinci aşamada ilk aşamada eş bütünleşik oldukları tespit edilen serilerin kısa ve uzun dönem katsayıları hesaplanır. Anlaşılabilirlik amacıyla iki değişkenli bir araştırma modeli için sınır testi yaklaşımında uzun dönemli ilişkinin sınanması amacıyla denklem 2 tahmin edilir. (Pesaran & Y.Shin, 2001)

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \beta_1 Y_{t-1} + \beta_2 X_{t-1} + \sum_{i=1}^{p} \delta_i \Delta Y_{t-1} + \sum_{i=0}^{q} \lambda_i \Delta X_{t-i} + \mu_t \qquad (2)$$

Denklemdeki p, bağımlı değişkendeki optimal gecikme sayısını; q, bağımsız değişkendeki optimal gecikme sayısını; β_0, β_1, β_2, $\delta_i$ve λ_i katsayıları ve Δ ise değişkenin farkını ifade eder.

Değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisi için sıfır hipotezi,

$$H_0: \beta_1 = \beta_2 = 0$$

şeklinde ifade edilir. Hesaplanan test istatistiği belirlenmiş alt kritik sınırdan küçük ise eşbütünleşme ilişkisinin olmadığını ifade eden sıfır hipotezi reddedilemez, test istatistiği belirlenmiş üst kritik sınırdan büyük ise eşbütünleşme ilişkisinin olmadığını ifade eden sıfır hipotezi reddedilerek eşbütünleşmenin olduğuna karar verilir. Test istatistiğinin alt ve üst sınır değerleri arasında olması durumunda ise eşbütünleşme konusunda karar verilemez.

Seriler arasında eşbütünleşme olduğu tespit edildikten sonra ARDL(p,q) modeli tahmin edilir. ARDL(p,q) modeli denklem 3'te gösterilmiştir.

$$Y_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^{p} \delta_i Y_{t-i} + \sum_{i=1}^{p} \lambda_i X_{t-i} + \mu_t \qquad (3)$$

[61] Literatürde mevsimsellik özelliği gösteren seriler için mevsimsel etkinin giderilmesi amacıyla mevsimsel düzeltme yöntemleri (X-12 ve X-13 Census) bulunmakla beraber, mevsim ortalamalarının bu çalışmadaki gibi aşırı fark gösterdiği serilerde söz konusu düzeltme yöntemleri fazlaca detay kaybettirmektedir. (Yamak & Erdem, 2017, s. 17-40) Bu sebeple mevsimselliğin sadece bağımlı değişkende görülmesi üzerine literatürde mevsimsel etkinin ortadan kaldırılması için kullanılan bir diğer yöntem olan mevsim etkilerinin açıklayıcı kukla değişkenler ile temsil edilmesine karar verilmiştir. (Gujarati & Porter, 2009, s. 290-295)

[62] Değişken zaman seyir grafiği incelendiğinde LNTOURIST değişkeninin 2020 yılında ortalama ve trendde yapısal kırılma seyri gösterdiği, söz konusu aşağı yönlü hareketin 2021 yılından itibaren eski ortalama ve trend yapısına döndüğü görülmüştür. (Grafik 1) COVID-19 pandemisinin etkili olduğu 2020 ve 2021 yılları için birer adet kukla değişken oluşturularak tahmin edilecek katsayıların daha istikrarlı hesaplanmasına çalışılmıştır.

ARDL(p,q) modelinde bağımsız değişken için uzun dönem katsayıları denklem 4'teki gibi tahmin edilir.

$$\theta_i = \frac{\lambda_0 + \lambda_p + \cdots . \lambda_p}{1 - \delta_1 + \delta_2 + \cdots \delta_q} \tag{4}$$

Uzun dönem katsayıların tahmin edilmesinden sonra hata düzeltme modeli kurularak kısa dönem katsayıları elde edilir.

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \beta_1 EC_{t-1} + \sum_{i=1}^{p} \delta_i \Delta Y_{t-i} + \sum_{i=1}^{q} \lambda_i \Delta X_{t-i} + \mu_t \tag{5}$$

Denklemdeki EC hata düzeltme terimini ifade eder. Bağımsız değişkenlerden bağımlı değişkene doğru nedensellik ilişkisinin varlığını test etmek için hata düzeltme teriminin anlamlı ve 0 ile -2 aralığında yer alması gerekir. [63]

3. Bulgular

Araştırmada yer alan değişkenlere ait betimsel istatistikler ile normal dağılım testleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 7: Değişken Betimsel İstatistikleri

İstatistik	LNTOURIST	LNUSD
Ortalama	14.599	1.670
Medyan	14.641	1.675
Maksimum	15.712	3.138
Minimum	10.096	0.738
Std. Sapma.	0.867	0.673
Çarpıklık	-1.434	0.542
Basıklık	12.887	2.264
Jarque-Bera Testi	χ^2(02)=576.966*** [0.000]	χ^2(02)=8.153** [0.017]
F Mevsimsellik Testi	F(11, 102)=12.634*** [0.000]	F(11, 102)=0.662 [0.779]
Gözlem Sayısı	114	114

* (%10), ** (%5) ve *** (%1) anlamlılık düzeyini ifade eder. χ^2: Ki-Kare test istatistiği, F: F-test istatistiği, (): Parantez içleri test serbestlik derecelerini içerir, []: Köşeli parantez içleri test anlamlılık değerlerini içerir.

LNTOURIST değişkeni minimum 10.096 ile maksimum 15.712 arasında 14.599 ortalama etrafında 0.867 standart sapma değeri ile normal değil fakat normale yakın dağılım göstermektedir.

[63] Genel hata düzeltme modellerinde -1 ile 0 aralığında olması beklenen hata düzeltme terimi için ARDL modelde 0 ile -2 aralığı kabul görmektedir. 0 ile -1 arasındaki hata düzeltme terimi denge sapmalarının periyodik olarak, 0 ile -2 arasındaki hata düzeltme terimi ise denge sapmalarının dalgalı bir şekilde düzeltildiğini göstermektedir. (Alam & M.Quazi, 2003, s. 16-17)

($\chi^2(02)=576.966$, $p<0.01$, $|S|<1.5$)[64] Ayrıca LNTOURIST değişkeninin %1 anlamlılık düzeyinde mevsimsel etkiye sahip olduğu görülmektedir. ($F(11, 102)=12.634$, $p<0.01$) LNUSD değişkeni minimum 0.738 ile maksimum 3.138 arasında 1.670 ortalama etrafında 0.673 standart sapma değeri ile normal değil fakat normale yakın dağılım göstermektedir. ($\chi^2(02)=8.153$ $p<0.05$, $|S|<1.5$) LNUSD değişkeni için istatistiksel olarak anlamlı bir mevsimsel etki görülmemektedir. ($F(11, 102)=0.662$, $p>0.10$) Değişkenlere ait Box-Plot ve Histogram grafikleri eklerde sunulmuştur. (EK2-EK3)

Değişkenlere ait zaman seyir grafikleri ise Grafik 1'de gösterilmiştir.

Grafik 1: Değişken Zaman Seyir Grafikleri

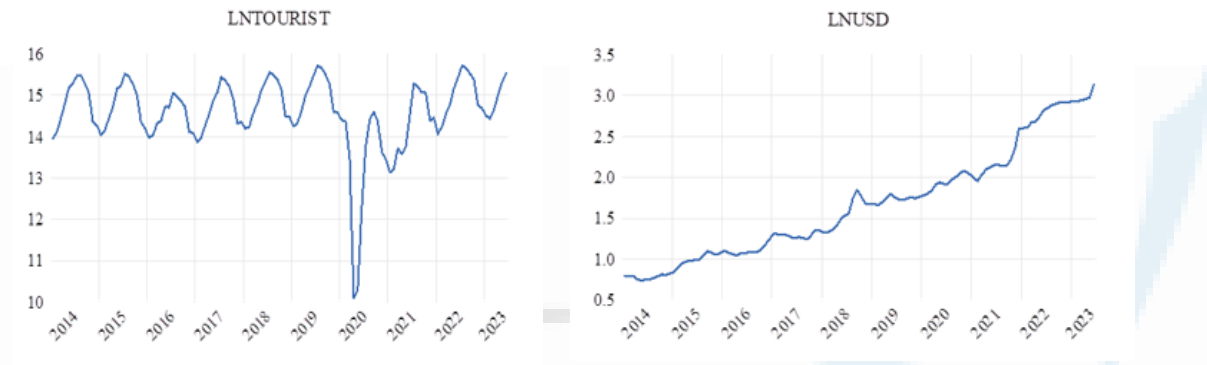

Grafik 1'de LNTOURIST değişkeni zaman seyri incelendiğinde değişkenin mevsimsel yapısı dikkat çekicidir. Söz konusu durum mevsimsel F sınaması ile de tespit edilmiştir. Diğer yandan serinin belirgin bir trendi olmamakla beraber COVID-19 etkisi olduğu düşünülen bir yapısal kırılma görülmektedir. Söz konusu yapısal kırılma serinin ortalama ve trendini değiştirmekle beraber 2020 ve 2021 yıllarının ardından seri yaklaşık olarak önceki dönem ortalamalarına dönmekte ve trendi benzer bir yapı izlemektedir. Diğer yandan LNUSD değişkeni ise yukarı yönlü trende sahip belirgin bir yapısal kırılma göstermeyen bir seri görünümündedir.

Değişkenlere uygulanan ADF ve PP birim kök testi bulguları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 8: ADF ve PP Birim Kök Testi Bulguları

Değişken	ADF		PP	
	Sabit	Sabit ve Trend	Sabit	Sabit ve Trend
LNTOURIST	-5.328(1)***	-5.310(1)***	-2.895{9}**	-2.881{9}
	[0.000]	[0.000]	[0.049]	[0.173]
ΔLNTOURIST	-7.383(1)***	-7.349(1)***	-7.444{32}***	-7.454{32}***
	[0.000]	[0.000]	[0.000]	[0.000]
LNUSD	1.558(2)	-1.229(2)	1.632{6}	-1.406{5}
	[0.999]	[0.899]	[0.999]	[0.854]

[64] Sosyal bilimlerde verilerin yapılan normal dağılım testleri ile normal dağılım göstermesinin ender görülen ideal bir durum olduğu bilinmektedir. Literatürde bu tarz veriler için çarpıklık katsayılarının incelenmesini ve manidar bir çarpıklık olmaması durumunda normal dağılım varsayımının sağlandığını düşünmenin doğru olacağını önerilmektedir. ($|S|<1.5$) (Hair, 2013)

Değişken	ADF		PP	
	Sabit	Sabit ve Trend	Sabit	Sabit ve Trend
ΔLNUSD	-7.242(1)*** [0.000]	-7.556(1)*** [0.000]	-6.095{10}*** [0.000]	-6.062{12}*** [0.000]

*** (%1), ** (%5), * (%1) anlamlılık düzeyinde H_0 hipotezinin reddedildiğini ifade etmektedir. Birim kök testleri için H_0 : Seri birim kök içermektedir. (Seri durağan değildir) Δ : Değişkenin birinci devresel farkını ifade eder. []:Köşeli parantez içindeki değerler test anlamlılık değerini içerir. (): Parantez içindeki değerler optimal gecikme (Lag) değerlerini içermekte olup maksimum 12 gecikmeye kadar olan gecikmeler arasından Schwarz Bilgi Kriteri doğrultusunda belirlenmiştir. {}: Küme parantezi içerisindeki değerler PP testi için optimal bant genişliğini içermekte olup Newey-West kriteri doğrultusunda belirlenmiştir.

Tabloda LNTOURIST değişkeni için düzey değerlerde yapılan ADF birim kök testi bulguları incelendiğinde serinin sabitli ile sabitli ve trendli birim kök spesifikasyonları için %1 anlamlılık düzeyinde düzeyde durağan bir değişken olduğu görülmektedir. ($p<0.01$) Diğer yandan PP birim kök testi sabitli birim kök spesifikasyonu %5 durağanlığa işaret ederken, ($p<0.05$) PP birim kök testi sabitli ve trendli birim kök spesifikasyonu serinin düzeyde durağan olmadığına işaret etmektedir. ($p>0.10$) Birim kök testleri ile spesifikasyonları arasında uyum olmaması üzerinde serinin birinci farkındaki birim kök süreçleri ile yapısal kırılmalı birim kök süreçlerinin incelenmesinin faydalı olacağı düşünülmüştür. Serinin birinci devresel farkı için yapılan ADF ve PP birim kök testleri sabitli ile sabitli ve trendli birim kök spesifikasyonlarının tamamı için serinin %1 anlamlılık düzeyinde durağan olduğu görülmektedir. ($p<0.01$) Yapısal kırılma özelliği gösteren söz konusu serinin durağanlık durumuna karar vermek amacıyla yapısal kırılmalı birim kök testlerinin de incelenmesi gerekmektedir.

LNUSD değişkeni düzey değerlerde yapılan ADF ve PP birim kök testleri sabitli ile sabitli ve trendli birim kök spesifikasyonlarının tamamı için serinin %10 anlamlılık düzeyinde durağan olmadığı görülmektedir. ($p>0.10$) Diğer yandan serinin birinci devresel farkı için ADF ve PP birim kök testleri sabitli ile sabitli ve trendli birim kök spesifikasyonlarının tamamı için serinin %1 anlamlılık düzeyinde durağan olduğu görülmektedir. ($p<0.01$) Bu durumda yapısal kırılma özelliği de göstermemesinden dolayı seri için birim kök süreci kararı düzeyde durağan olmayan fakat birinci devresel farkında durağanlaşan bir seri olduğu yönünde verilebilir. (LNUSD~I(1))

Yapısal kırılmalı birim kök testlerinin her iki seriye de uygulanmasına karar verilmiştir. Fakat ADF ve PP ile yapısal kırılmalı birim kök testleri arasında uyumsuzluk olması durumunda LNTOURIST değişkeni için yapısal kırılmalı, LNUSD değişkeni için ise ADF ve PP birim kök bulgularının daha doğru sonuç verdiği bilinmektedir.

Yapısal Kırılmalı ADF birim kök testi bulguları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 9: Yapısal Kırılmalı ADF Birim Kök Testi Bulguları

Değişken	Model Spesifikasyonları			
	Sabit	Sabit ve Trend Kırılma Spesifikasyonları		
		Sabit	Trend	Sabit Ve Trend
LNTOURİST	-5.645(1)*** [0.000]	-6.031(1)*** [0.000]	-5.927(1)*** [0.000]	-8.788(5)*** [0.000]
LNUSD	-0.858(2) [0.999]	-5.149(2)** [0.021]	-5.104(1)** [0.011]	-5.949(1)** [0.000]

Değişken	Model Spesifikasyonları			
	Sabit	Sabit ve Trend Kırılma Spesifikasyonları		
		Sabit	Trend	Sabit Ve Trend
ΔLNUSD	-8.998(1)*** [0.000]	-9.041(1)*** [0.000]	-7.742(1)*** [0.000]	-5.949(1)*** [0.000]

*** (%1), ** (%5), * (%1) anlamlılık düzeyinde H_0 hipotezinin reddedildiğini ifade etmektedir. Birim kök testleri için H_0: Seri birim kök içermektedir. (Seri durağan değildir) Δ: Değişkenin birinci devresel farkını ifade eder. []: Köşeli parantez içindeki değerler test anlamlılık değerini içerir. (): Parantez içindeki değerler optimal gecikme (Lag) değerlerini içermekte olup maksimum 12 gecikmeye kadar olan gecikmeler arasından Schwarz Bilgi Kriteri doğrultusunda belirlenmiştir. Kırılma dönemleri içsel olarak Dickey-Fuller Min-t istatistiği tarafından belirlenmektedir.

Tablo 3'te LNTOURIST değişkeni düzey değerleri için sabitli birim kök spesifikasyonu ve sabit kırılmalı model ile sabit ve trendli modele ait sabit kırılmalı trend kırılmalı, sabit ve trend kırılmalı modellerin tümü için %1 anlamlılık düzeyinde durağan dışılık hipotezinin reddedilemediği görülmektedir. ($p<0.01$). Diğer bir ifade ile yapısal kırılmalı ADF birim kök testi bulgularına göre değişken düzeyde durağan bir değişkendir. ADF, PP ve yapısal kırılmalı ADF testleri birlikte değerlendirildiğinde değişkenin düzeyde durağan bir değişken olduğuna karar verilmiştir. (LNTOURIST~I(0)) LNUSD değişkeni düzey değerleri için yapılan yapısal kırılmalı birim kök testi birim kök spesifikasyonları ve yapısal kırılma spesifikasyonları arasında uyum olmadığı görülmüş, değişkenin birinci devresel farkında ise söz konusu uyum olduğu ve değişkenin birinci farkında durağan olduğu görülmüştür. Diğer bir ifade ile ADF ve PP birim kök testlerinde olduğu değişkenin düzeyde durağan olmayan fakat birinci devresel farkında durağanlaşan bir değişken olduğuna karar verilmiştir.

Değişkenler arasındaki saçılım grafiği ve korelasyon katsayısı Grafik 2'de gösterilmiştir. ARDL F Sınır Testi EşBütünleşme Analizi otoregresif model optimal gecikme uzunluklarının seçimi için kullanılan Akaike Bilgi Kriteri karşılaştırmaları Grafik 3'te gösterilmiştir.

Grafik 2: Değişkenler Arası Saçılım Grafiği

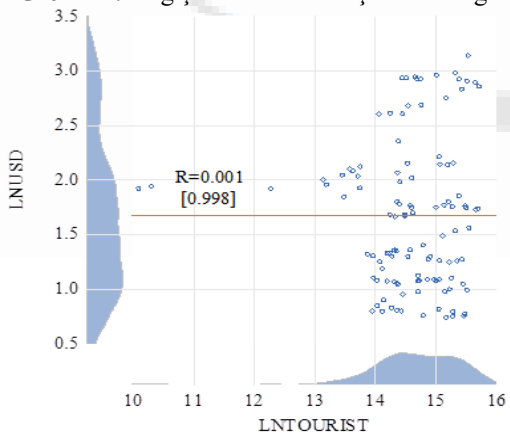

Grafik 3: Optimal Gecikmeler için Akaike Bilgi Kriteri Karşılaştırmaları

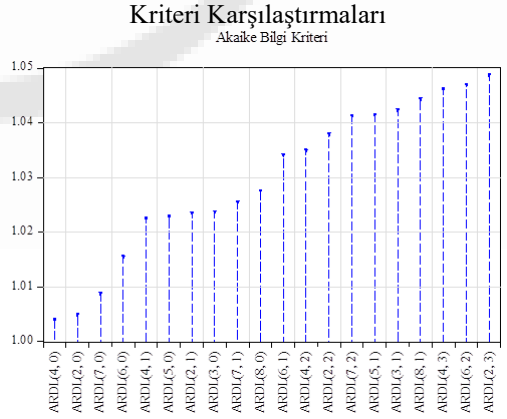

Grafik 2 incelendiğinde gerek şekilsel olarak gerekse korelasyon katsayısı bakımından değişkenler arasında korelasyonel bir ilişki gözlemlenememektedir. ($R=0.001$, $p>0.10$) Değişkenlerin koşullu dağılımları lineer regresyon çizgisinden uzak noktalarda yer almaktadır.

Grafik 3 incelendiğinde en iyi (en küçük) Akaike Bilgi Kriteri değeri ARDL (4, 0) model için hesaplanmıştır. Daha açık bir ifade ile seçilen ARDL modeli otoregresif denklemi bağımlı değişkenin 4 gecikmesini içerirken, bağımsız değişken gecikmesini içermemektedir.

ARDL (4, 0) modeli için tahmin bulguları Tablo 4'te raporlanmıştır.

Tablo 10: ARDL (4, 0) Model Bulguları

Otoregresif Model Bulguları				
Değişken	**β**	**S.H**	**t**	**p**
$LNTOURIST_{t-1}$	1.023	0.096	10.638***	[0.000]
$LNTOURIST_{t-2}$	-0.603	0.191	-3.161***	[0.002]
$LNTOURIST_{t-3}$	0.196	0.150	1.311	[0.193]
$LNTOURIST_{t-4}$	-0.186	0.110	-1.692*	[0.094]
$LNUSD_t$	0.106	0.040	2.668***	[0.009]
Q1	-0.162	0.133	-1.217	[0.227]
Q2	-0.064	0.196	-0.329	[0.743]
Q3	0.225	0.066	3.433***	[0.001]
Y2020	-0.912	0.369	-2.473**	[0.015]
Y2021	-0.383	0.162	-2.364**	[0.020]
Sabit Terim	8.287	2.306	3.594***	[0.001]

F Sınır Testi İstatistikleri H_0: EşBütünleşme Yoktur.			
	Anlamlılık	**I(0)**	**I(1)**
F=17.423***	**%1**	3.113	3.610
	%5	3.740	4.303
	%10	5.157	5.917

Uzun Dönem Bulguları				
Değişken	**β**	**S.H**	**t**	**p**
LNUSD	0.186	0.052	3.559***	[0.001]
Sabit Terim	14.537	0.193	75.361***	[0.000]

Hata Düzeltme Modeli ve Kısa Dönem Bulguları				
Değişken	**β**	**S.H**	**t**	**p**
$\Delta LNTOURIST_{t-1}$	0.593	0.084	7.020***	[0.000]
$\Delta LNTOURIST_{t-2}$	-0.011	0.095	-0.112	[0.911]
$\Delta LNTOURIST_{t-3}$	0.186	0.092	2.020**	[0.046]
ΔLNUSD	0.106	0.058	1.827*	[0.071]
Q1	-0.162	0.080	-2.017**	[0.046]
Q2	-0.064	0.079	-0.821	[0.413]
Q3	0.225	0.084	2.694***	[0.008]
Y2020	-0.912	0.154	-5.920***	[0.000]
Y2021	-0.383	0.125	-3.063***	[0.003]
ECT_{t-1}	-0.570	0.078	-7.302***	[0.000]

Tanısal Testler		
Test	**Test İstatistiği**	**p**
White Değişen Varyans Testi	F(56, 53)=595.115***	[0.000]
Breusch-Godfrey Otokorelasyon Testi	F(2, 97)=10.762***	[0.000]
Ramsey Reset Test	F(1, 98)=2.061	[0.000]

* (%10), ** (%5) ve *** (%1) anlamlılık düzeyinde anlamlılıkları ifade ederler, χ^2: Ki-Kare test istatistiği, F: F-test istatistiği, (): parantez içleri test serbestlik derecelerini içerir. []: köşeli parantez içleri test anlamlılık değerlerini içerir.

Tabloda model için temel varsayımlar incelendiğinde White Değişen Varyans Testi bulguları doğrultusunda %1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli değişen varyans sorunu olduğu (F(56, 53)=595.115, p<0.01), Breusch-Godfrey Otokorelasyon Testi doğrultusunda ise %1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli bir otokorelasyon sorunu olduğu (F(2, 97)=10.762, p<0.01) olduğu görülmüştür.[65] Model değişen varyans ve otokorelasyon sorunlarından kaynaklanabilecek etkinlik kayıplarının önlenmesi amacıyla HAC-NEWEY-WEST dirençli standart hatalar ile tahmin edilmiştir. Diğer yandan modelde %10 anlamlılık düzeyinde 1.dereceden fonksiyonel bir hata tespit edilmemiştir. (F(1, 98)=2.061, p>0.01)

Tahmin edilen model için hesaplanan F sınır testi istatistiği ile kritik değerler karşılaştırıldığında %1 anlamlılık düzeyinde eşbütünleşme olmadığı yönündeki sıfır hipotezinin reddedilip, eş bütünleşmenin olduğunu öne süren alternatif hipotezin kabul edildiği görülmektedir. (F=17.423>3.610) Diğer bir ifade ile değişkenlerin %1 anlamlılık düzeyinde uzun dönemde istatistiksel olarak önemli bir uzun dönem dengesine sahip olduğu söylenebilir.

Uzun dönem eşbütünleşme ilişkisinin tespit edilmesi üzerine uzun dönem katsayısı incelendiğinde %1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir katsayının hesaplandığı görülmektedir. (β=0.186, p<0.01) Daha açık bir ifade ile uzun dönemde dolar kurunda meydana gelen %1'lik bir artışın yabancı turist sayısında %0.186'lık bir artış ile karşılık bulduğu söylenebilir. Başka bir anlatım ile yerli paranın dolar karşısında %1'lik bir değer kaybı yabancı turist sayısında %0.186'lık bir artış ile karşılık bulmaktadır.

Modelde uzun dönem denge sapmalarının tekrar dengeye getirilip getirilmediğini ifade eden hata düzeltme modeli bulguları incelendiğinde hata düzeltme teriminin %1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı, negatif ve mutlak değerce 1'den küçük olduğu görülmektedir. (ETC_{t-1}=-0.570, p<0.01) Bu durumda hata düzeltme mekanizmasının işlevsel olduğu ve denge sapmalarının periyodik olarak dengelendiği söylenebilir. Uyarlama katsayısı olarak da adlandırılan hata düzeltme terimi katsayısı büyüklük bakımından incelendiğinde denge sapmalarının yaklaşık 2 dönemde tekrar dengeye geldiği söylenebilir. (1/0.570=1.75)

Hata düzeltme modelindeki LNUSD değişkeni birinci farkı için hesaplanan değişkenin söz konusu değişkenin kısa dönem etkisi olduğu bilinmektedir. Kısa dönem etkisi incelendiğinde %10 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir katsayısının hesaplandığı görülmektedir. (β=0.106, p>0.10) Cari dönemde dolar kurunda meydana gelen %1'lik bir artışın yabancı turist sayısında %0.106'lık bir artış ile karşılık bulduğu söylenebilir. Başka bir anlatım ile yerli paranın dolar karşısında % 1'lik bir değer kaybı yabancı turist sayısında %0.106'lık bir artış ile karşılık bulmaktadır.

Modelde katsayı istikrarı ve mevsimsel düzeltme amacıyla yer verilen tüm kukla değişkenlerin en az %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. (p<0.05)

Katsayı istikrarının test edilmesi amacıyla Cusum ve Cusum Kare testleri Grafik 4'te gösterilmiştir.

[65] Otokorelasyon sorunu 2. gecikmede tespit edilmiş olup, 36 gecikmeye kadar farklı gecikmelerde otokorelasyon sorunları görülmüştür. Otokorelasyon fonksiyonu eklerde sunulmuştur. (EK4)

Grafik 4: Cusum ve Cusum Kare Testleri

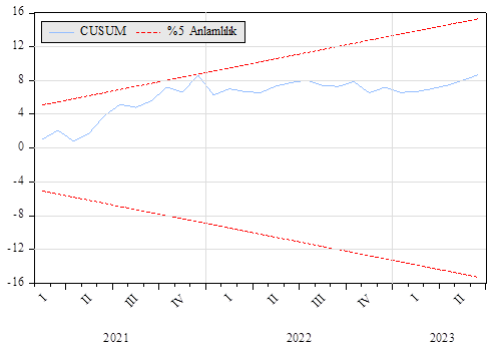

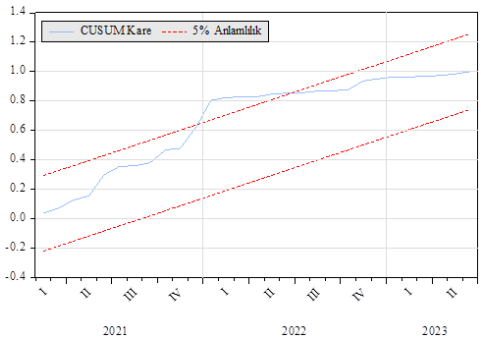

Grafikler incelendiğinde Cusum testi istatistiklerine göre %5, Cusum kare testi istatistiklerine göre ise %5 değil %10 anlamlılık düzeyinde istikrar koşullarının sağlandığı görülmektedir.

4. Sonuç

Turizm ekonomik büyümeye katkıda bulunarak ve birçok ülke için döviz geliri kaynağı olarak küresel ekonomide önemli bir rol oynamaktadır. Turizm ve döviz kuru arasındaki ilişki, döviz kuru dalgalanmalarının turizm talebi, turizm sektörü hisse senedi fiyatları, ekonomik büyüme ve diğer ilgili değişkenlerin turizm üzerindeki etkisini inceleyen birçok çalışma bulunmaktadır. Turizm ve döviz kuru birbiriyle yakından bağlantılıdır ve döviz kurlarındaki değişimlerin turizm sektörü üzerinde önemli etkileri vardır. Döviz kuru oynaklığı ve politikasının turistlerin destinasyon seçimlerini ve turizm talebini etkilemesi beklenmektedir. Döviz kurlarındaki değişiklikler turistik destinasyonların rekabet gücünü, uluslararası turistler için seyahat maliyetini ve turizm işletmelerinin kârlılığını etkileyebilir. Döviz kuru ile turist sayısı arasındaki ilişkinin belirlenmesi hem politika yapıcılar hem de sektör paydaşları için turizmin teşvik edilmesi ve elde edilecek ekonomik faydanın en üst düzeye çıkarılması açısından etkili stratejiler ortaya koymak adına önem arz etmektedir.

Çalışmada TCMB EVDS sisteminden elde edilen 01.2014-06.2023 dönemi arası aylık yabancı turist sayısı ve ABD Doları/TL kuru verileri kullanılmıştır ve verilere ARDL F Sınır testi eşbütünleşme analizi yapılmıştır. Analiz sonucuna göre değişkenlerin %1 anlamlılık düzeyinde uzun dönemde istatistiksel olarak önemli bir uzun dönem dengesine sahip olduğu söylenebilir. Uzun dönem katsayısı incelendiğinde diğer bütün koşullar sabit olmak şartıyla TL'de yaşanan %1'lik bir değer kaybının turist sayısında %0,186'lık artış sağladığını söylemek mümkündür. Uzun dönem hata düzeltme modeli sonuçlarına göre uzun dönem denge sapmalarının yaklaşık olarak 2 dönemde tekrar dengeye geldiği söylenebilir. Kısa dönem etkisi incelendiğinde ise %10 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir katsayısının hesaplandığı görülmektedir. Kısa dönemde diğer bütün koşullar sabit olmak şartıyla TL'nin dolar karşısında %1'lik değer kaybının turist sayısında %0,106'lık bir artış sağladığı söylenebilir.

Kaynakça

[1] AGIOMIRGIANAKIS, G., SERENIS, D., ve TSOUNIS, N. (2014). Exchange rate volatility and tourist flows into Turkey. Journal of Economic Integration, 700-725.

[2] CHAUDHRY, I. S., NAZAR, R., ALI, S., MEO, M. S., ve FAHEEM, M. (2022). Impact of environmental quality, real exchange rate and institutional performance on tourism receipts in East-Asia and Pacific region. Current Issues in Tourism, *25*(4), 611-631. https://doi.org/10.1080/13683500.2021.1894101

[3] D.DİCKEY, ve W.A.FULLER. (1979). Distribution of the Estimates for Autoregressive Time Series With a Unit Root. Journal of the American Statistical Association, 427-431.

[4] GUJARATİ, D., ve PORTER, D. C. (2009). Basic Econometrics (5th ed.). West Point: McGraw-Hill Education.

[5] KHOSHNEVIS YAZDI, S., ve KHANALIZADEH, B. (2017). Tourism demand: a panel data approach. Current Issues in Tourism, 20(8), 787-800. https://doi.org/10.1080/13683500.2016.1170772

[6] LIONETTI, S., ve GONZALEZ, O. (2012). On the relationship between tourism and growth in Latin America. Tourism and Hospitality Research, 12(1), 15-24.

[7] MCDOWALL, S., ve WANG, Y. (2009). An Analysis of International Tourism Development in Thailand: 1994–2007. Asia Pacific Journal of Tourism Research, 14(4), 351-370.

[8] MERT, M., ve ÇAĞLAR, A. E. (2019). Eviews ve Gaus Uygulamalı Zaman Serileri Analizi. Ankara: Detay Yayıncılık.

[9] MEO, M. S., CHOWDHURY, M. A. F., SHAIKH, G. M., ALI, M., ve MASOOD SHEIKH, S. (2018). Asymmetric impact of oil prices, exchange rate, and inflation on tourism demand in Pakistan: new evidence from nonlinear ARDL. Asia Pacific Journal of Tourism Research, 23(4), 408-422.

[10] MILLIA, H., ADAM, P., SAENONG, Z., BALAKA, M. Y., PASRUN, Y. P., SAIDI, L. O., ve RUMBIA, W. A. (2020). The Influence of Crude Oil Prices Volatility, the Internet and Exchange Rate on the Number of Foreign Tourist Arrivals in Indonesia. International Journal of Energy Economics and Policy.

[11] MUNIR, K., ve IFTIKHAR, M. (2021). Asymmetric Impact of FDI and Exchange Rate on Tourism: Evidence From Panel Linear and Nonlinear ARDL Model. SAGE Open, 11(3), 21582440211046589.

[12] PESARAN, M., ve Y.SHİN. (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. Econometrica, s. 289-326.

[13] PHİLLİPS, P. B., ve P.PERRON. (1988). Testing for unit Root in Time Series Regression. Biometrika, 335-346.

[14] SANCHEZ-RIVERO, M., ve PULIDO-FERNÁNDEZ, J. I. (2020). Global Estimation of the Elasticity of "International Tourist Arrivals/Income from Tourism". Sustainability, 12(20), 8707.

[15] SANTANA-GALLEGO, M., LEDESMA-RODRÍGUEZ, F. J., ve PÉREZ-RODRÍGUEZ, J. V. (2010). Exchange Rate Regimes and Tourism. Tourism Economics, 16(1), 25-43.

[16] Sari, Y., ve Oğuz, Y. (2018). Reel Döviz Kurlarinin Turizm Talebine Etkisi Üzerine Karşilaştirmali Nedensellik Analizi. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 17, 161-178.

[17] SATROVIC, E., ve MUSLIJA, A. (2018). Causality relationship between foreign direct investment and tourism. Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi(22), 65-76.

[18] SURUGIU, C., LEITÃO, N. C., ve SURUGIU, M. R. (2011). A Panel Data Modelling of International Tourism Demand: Evidences for Romania. Economic Research-Ekonomska Istraživanja, 24(1), 134-145.

[19] TUNG, L., ve THANG, P. (2022). Impact Of Exchange Rate On Foreign Tourist Demand: Evidence From Developing Countries. Geojournal of Tourism and Geosites, 45, 1579-1585.

[20] YAMAK, R., ve ERDEM, H. F. (2017). Uygulamalı Zaman Serileri Analizleri Eviews Uygulamalı. Trabzon: Celepler Matbaa Yayın Dağıtım A.Ş.

[21] ZHAO, Y. (2020). The influence and impact of the exchange rate on the economy. E3S Web of Conferences,

EKLER

EK 1: Değişken Mevsimsellik Grafikleri

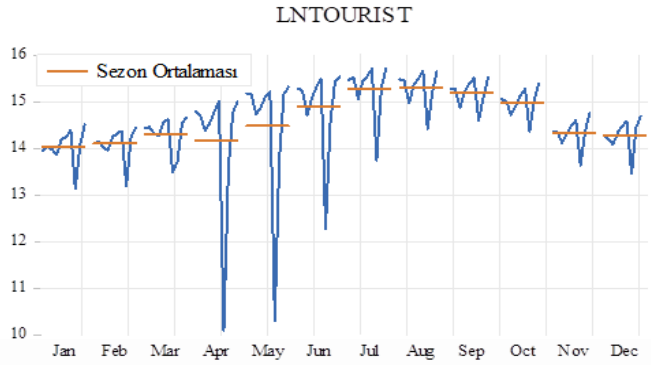

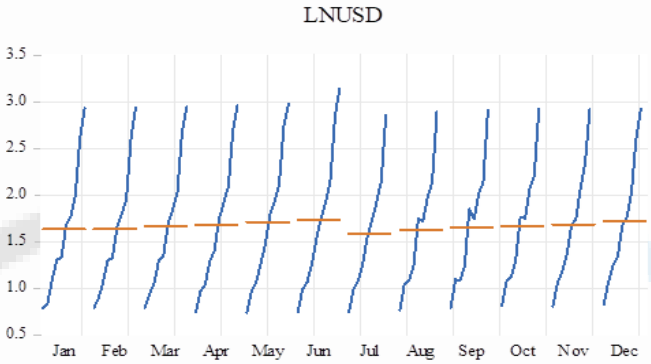

EK 2: Değişken Box-Plot Grafikleri

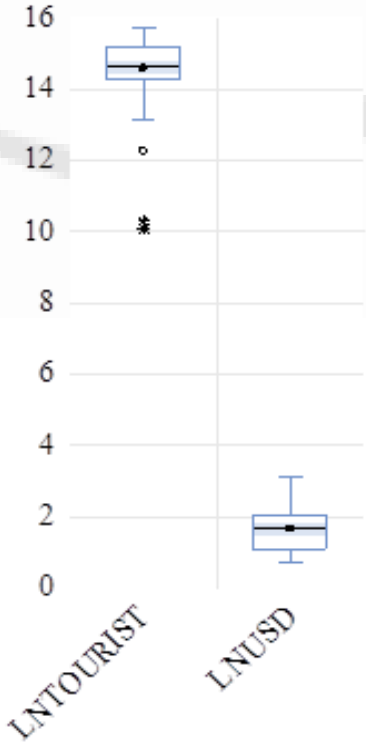

EK 3: Değişken Histogram Grafikleri

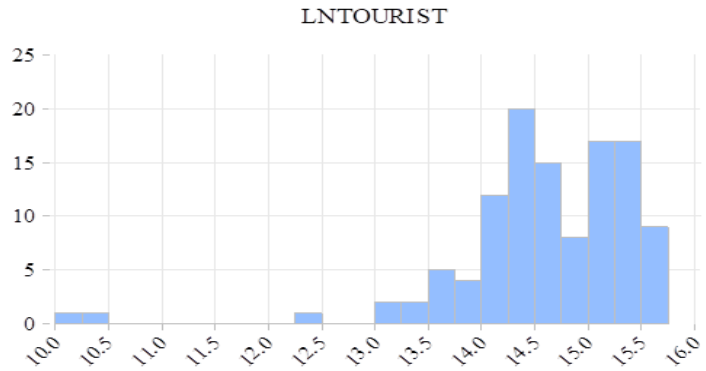

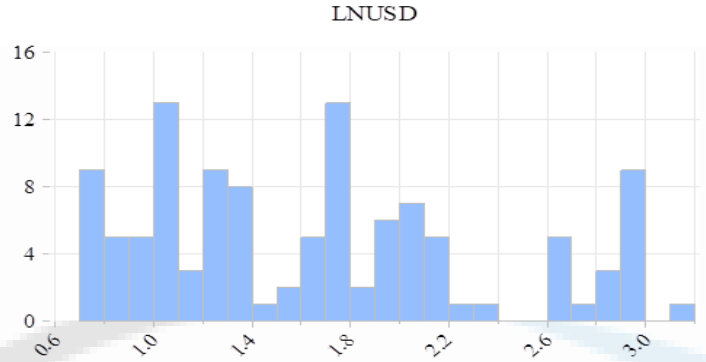

EK 4: ARDL Model Korelogramı

Autocorrelation	Partial Correlation		AC	PAC	Q-Stat	Prob*
		1	-0.080	-0.080	0.7199	0.396
		2	-0.162	-0.170	3.7161	0.156
		3	-0.123	-0.157	5.4672	0.141
		4	0.016	-0.044	5.4964	0.240
		5	0.173	0.129	8.9951	0.109
		6	-0.147	-0.146	11.557	0.073
		7	0.080	0.108	12.317	0.091
		8	-0.118	-0.122	14.011	0.081
		9	0.107	0.098	15.414	0.080
		10	0.049	0.021	15.705	0.108
		11	-0.110	-0.059	17.203	0.102
		12	0.272	0.283	26.486	0.009
		13	-0.096	-0.034	27.651	0.010
		14	-0.083	-0.089	28.525	0.012
		15	-0.072	0.006	29.191	0.015
		16	-0.032	-0.111	29.327	0.022
		17	0.111	0.001	30.947	0.020
		18	-0.175	-0.137	35.052	0.009
		19	0.075	-0.008	35.807	0.011
		20	-0.108	-0.081	37.405	0.010
		21	0.117	0.043	39.310	0.009
		22	-0.014	-0.102	39.336	0.013
		23	-0.103	0.015	40.850	0.012
		24	0.141	0.033	43.682	0.008
		25	-0.155	-0.107	47.167	0.005
		26	-0.019	-0.051	47.223	0.007
		27	-0.009	0.054	47.236	0.009
		28	-0.039	-0.120	47.469	0.012
		29	0.076	0.046	48.353	0.014
		30	-0.115	-0.061	50.392	0.011
		31	0.052	-0.041	50.809	0.014
		32	-0.035	0.031	51.001	0.018
		33	-0.030	-0.174	51.145	0.023
		34	-0.018	-0.060	51.200	0.029
		35	-0.111	-0.045	53.208	0.025
		36	0.090	-0.143	54.546	0.024

Makale id= 159

Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0003-1879-4382.

Örgütsel Adaletin İhbar Etme Niyeti (Whistleblowing) Üzerindeki Etkisinde Öğrenilmiş Çaresizliğin Aracılık Rolü

Dr. Öğretim Üyesi Fatma Gamze Bozkurt[1]
[1]Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İİBF, Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü

Özet: *Bu çalışma da çalışanların örgütsel adalet algılarının ihbar etme niyeti (whistleblowing) üzerindeki etkisinde öğrenilmiş çaresizliğin aracılık rolünün olup olmadığı sorusuna yanıt aranmıştır. Çalışmada veriler, bir devlet üniversitesinde çalışan yüz atmış yedi (167) araştırma görevlisinden anket tekniği kullanılarak elden toplanmıştır. Verilerin analizinde doğrusal etkilerin ölçülmesi amacıyla regresyon analizi uygulanmıştır. Çalışmanın bulguları örgütsel adaletin ihbar niyeti etkisi üzerinde etkisinde öğrenilmiş çaresizliğinin aracı rolü olmadığını göstermektedir. Öte yandan, örgütsel adaletin öğrenilmiş çaresizlik üzerinde olumsuz bir etkiye, ihbar etme niyeti üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Çalışmanın sonuçları mevcut yazını desteklemektedir.*

Anahtar Kelimeler: *İhbar, İhbar Etme Niyeti, Öğrenilmiş Çaresizlik, Örgütsel Adalet.*

The Effect of Organizational Justice On Whistleblowing Intensions: the Mediating Role of Learned Helplessness

Abstract: *The aim of this study is to inverstigate the mediating role of learned helplessness on the relationship between organizational justice and whistleblowing intentions. The data were colected using survey from 167 research assistant working at a state university. Regression analysis was applied to inverstigate the effect between variables. According to the regression analyses, learned helplessness had no mediating role on the relationship between organizational justice and learned helplessness. Besides, it was determined that organizational justice had a negative effect on the learned helplessness and a positive effect on the intenion of whistleblowing. In conclusion, the results of the study support the existing literature.*

Keywords: *Whistleblowing, Whistleblowing İntention , Learned Helplessness, Organizational Justice.*

1. GİRİŞ

Bu çalışmanın temel amacı, çalışanların örgütsel adalet algılarının ihbar etme niyeti üzerindeki etkisinde öğrenilmiş çaresizliğin rolü olup olmadığını belirlemektir. Örgütsel adalet çalışanların örgüt içerisindeki gelir ya da ödülün dağıtılmasında, işleyişin uygulanmasında ya da yönetsel davranışlarda kendilerine adil davranılıp davranılmadığına ilişkin algıyı ifade etmektedir (Folger ve Cropanzano, 1998; Colquitt, 2001; Colquitt, Conlon, Weeson, Porter ve Ng, 2001). Adalet teorisi, personel tedarik, seçim ve işe alım, performans değerlendirme, ücret sistemlerinden iş yerindeki çatışmalara kadar örgütsel davranışın tüm alanlarında hem maddesel hem de hem de psikolojik iyi oluş açısından rolü olan bir çerçeve sunmaktadır (Folger ve Cropanzano, 1998). Birey ve örgüt açısından önemli olduğundan dolayı örgütsel yaşamda örgütsel adalet algısı, boyutları, öncülleri ve sonuçları açısından tartışılmaktadır. 1900'lü yıllardan günümüze kadar örgütsel adalet konusu üzerine yapılan çok sayıda meta analiz çalışması da bu durumu desteklemektedir (Greenberg, 1990; Colquitt, Conlon, Wesson, Porter ve Ng, 2001; Colquitt, LePine, Piccolo, Zapata ve Rich, 2012; Colquitt, Scott, Rodell, Long, Zapata vd., 2013, Wolfe ve Lawson, 2020; Yalçın ve Yalçın, 2022).

Öte yandan, öğrenilmiş çaresizlik bireyin uzun bir süre kontrol edemediği durumla karşı karşıya kaldığı zaman, bunu yapma yeteneğine sahip olsa bile, koşullarını ve sonuçlarını değiştirmek için güçsüz hissedip, kayıtsızlık tepkisi gösterdiği pasif bir psikolojik durumu ifade etmektedir (Güler, 2006:10; Seligman 2007). Öğrenilmiş çaresizlik üzerine yapılan bireysel düzeyde çalışmalar (Hirito, 1974; Miller ve Seligman 1975; Gatchel ve Proctor; 1976) olmasına rağmen, sadece sınırlı sayıda çalışma (Martinko ve Gardner, 1982; Carlson ve Kacmar, 1994) örgütsel bağlama yoğunlaşmıştır. Örneğin, Martinko ve Gardner (1982) çalışmasında örgütsel bağlamda öğrenilmiş çaresizliğin oluşum sürecini ve sonuçlarını açıklayan bir model ileri sürülmektedir. Modelde öğrenilmiş çaresizliğin oluşumunda etkili olabilecek örgüt içi performans değerlendirme sistemi, liderin ve yöneticinin özellikleri, görevin zorluğu gibi örgütsel adalet kavramıyla yakın ilişkili olan öncüllere dikkat çekilmiştir. Ayrıca, model de olumsuz koşullara maruz kalarak çaresizlik hisseden bireyin daha düşük üretkenlik, devamsızlık, geri çekilme ya da çalışma ahlakının bozulması gibi örgütsel sorunlara da yol açabilecek tutum ve davranışlar gösterebileceğini ileri sürülmektedir. Benzer şekilde, Carlson ve Kacmar (1994)'in örgütlerde öğrenilmiş çaresizliğin nedenleri ve sonuçlarını açıklamak için geliştirdikleri modelde de bireylerin sahip olduğu iş yükünün ve rol belirsizliği gibi nedenlerin bireye çaresiz hissettirebileceği ve gösterilen performansı etkileyebileceği ileri sürülmektedir. Bu modelde de çaresiz hisseden bireylerin geri çekilme, düşük üretkenlik göstereceği ve işe olan bağlılıklarını da azalacağı iddia edilmektedir. Ancak, hem Martinko ve Gardner (1982)' in hem de Carlson ve Kacmar (1994)'ın modeli teorik bir model olarak ileri sürülmüş, örgütsel araştırmalarla doğrulanmamıştır. Her iki araştırmacı tarafından dikkate alınan iş yükü ve performans değerlendirme sistemleri, yönetici tutumları gibi örgütsel adalet ile doğrudan ilişkili olan öncüller ve geri çekilme gibi ihbar niyeti ile yakın ilişki olabileceği düşünen öncüller yer almaktadır. Dolayısıyla, bu çalışmalardan hareketle adil bir ödül, sistem ya da yönetici davranışı algılamayan bireylerin kendilerini çaresiz hissedebileceği, çaresizlik hisseden bireylerinde ihbar etme diğer bir ifadeyle kurallara, yasalara, iş ve meslek ahlakına uygun olmayan durumları yetkili kurumlara ya da kişilere bildirmeden kaçınma, bu durumlara kayıtsız kalma gibi çaresizlik belirtileri gösterebileceği düşünülmektedir. Nitekim, Pestonjee ve Desai (1993) çalışması örgütsel iklimin bir boyutu olarak alınan ödüllerin yönetiminde yaşanan sorunların öğrenilmiş çaresizliği arttırdığı görülmektedir. Türkiye'de yapılan bazı sınırlı sayıda ampirik çalışmaların (Karapınar, Camgöz ve Tayfur, 2014) bulguları da örgütsel adaletsizliğin boyutları olan işlemsel ve etkileşimsel adaletin çaresizliği arttırdığını desteklemektedir. Öğrenilmiş çaresizliğin sonuçları açısından incelendiğinde ise geri çekilme, iş ve meslek ahlakının bozulması gibi ihbar davranışının açıklanmasında kullanılan kavramlar dikkat çekmektedir.

İhbar etme niyeti, bir örgütte çalışmaya devam eden veya o örgütten ayrılmış bulunan bir çalışanın, örgüt içinde görülmeyen ya da önemsenmeyen bir kural ihlalini örgüt içerisindeki ya da örgütün dışındaki yetkiliye bildirilmesinin düşünülmesini ifade etmektedir (Zamantılı-Nayır, 2012: 28). İhbar etme kavramının Türkçeleştirilmesinde yazında bulunan tartışmalardan dolayı bu çalışmada, Zamantılı-Nayır (2012)'ın önerdiği "ihbar" ifadesi benimsenmiştir. İhbar etme niyeti ihbar davranışına dönüşme potansiyeli olduğundan önem arz etmektedir. Nitekim, Seifert (2006) çalışmasında örgütsel adalet algısının ihbar etme davranışını attırdığı belirlenmiştir. Benzer şekilde, Seifert, Stammerjohan ve Martin (2014) çalışmalarında da çalışanların ihbar etme davranışında bulunmalarının en muhtemel olduğu durumun örgütsel çıktıların, süreçlerin ve etkileşimlerin adil olarak algılandığı durumlar olduğu saptanmıştır. Türkiye'de yapılan sınırlı sayıda çalışmalarda da (Yürür ve Nart, 2016) örgütlerin adil algılayan çalışanların ihbar etme niyetlerini arttırdığı sonucu desteklenmektedir.

Bu çalışmada örgütsel adalet kavramının dayandığı temel kuramlardan biri Adams'ın (1963, 1965) Eşitlik Kuramı ve Blau (1964)'un Sosyal Mübadele Kuramı temel alınmıştır. Adams (1963, 1965)'in eşitlik kuramına göre bireyler kurdukları ilişkilerde birbirlerine verdikleri ile aldıklarını oranlamaktadırlar. Eğer kurulan ilişkide denge yoksa yani karşı taraftan alınan ve karşı tarafa verilen arasında katkı açısından adalet yok ise ilişkideki eşitlik ilkesi de ihmal edilmekte ve birey adaletsizliği algılayarak katkısını çekebilmektedir. Bu durumda bireylerin örgütsel ilişkideki eşitlik duygusu zarar göreceğinden, birey kendisini geri çekme davranışında bulunarak kayıtsızlık tepkisi gösterebilecek dolayısıyla çaresizlik hissedebilecektir. Sosyal mübadele ilişkisinde de birey kendisine yapılan tutum ya da davranışa karşılık vererek mübadele ilişkisini sürdürmektedir (Blau, 1964). Dolayısıyla, birey algılanan adaleti kendisine sunulan bir ödül olarak görecek ve bu duruma olumlu şekilde karşılık

verecektir. Diğer bir ifadeyle, örgütünü adil olarak algılayan çalışan iş ve meslek ahlakına aykırı, eşitlik ilkesini bozan, kural ihlali diyebileceğimiz davranışları görmezden gelmeyecektir.

Yukarıdaki tartışmalarda ifade edildiği üzere, çalışanların adalet algıları hem çaresizlik hem de ihbar etme niyeti ile, çaresizlik de ihbar etme niyeti de ilişkilidir. Bu çalışmalardan hareketle, çalışanların adalet algıları azaldıkça çaresizlik düzeylerinin artacağı ve ihbar etme niyetlerinin düşeceği tahmin edilmektedir. Çaresizliğin hem örgütsel adalet algısı hem de ihbar etme niyeti ile ilişkisi içerisinde olması, bu çalışmada örgütsel adalet ve ihbar etme niyetleri arasındaki ilişkide öğrenilmiş çaresizliğin aracı bir değişken olabileceğini düşündürmektedir. Diğer bir ifadeyle, örgütsel adalet algısının hissedilen çaresizlik aracılığıyla çalışanların ihbar etme niyetlerini olumlu yönde etkileyeceği öngörülmektedir. Dolayısıyla, ilgili yazından hareketle araştırmanın modeli (Şekil 1) ve temel hipotezlerine aşağıda yer verilmiştir.

Şekil 1. Araştırmanın Modeli

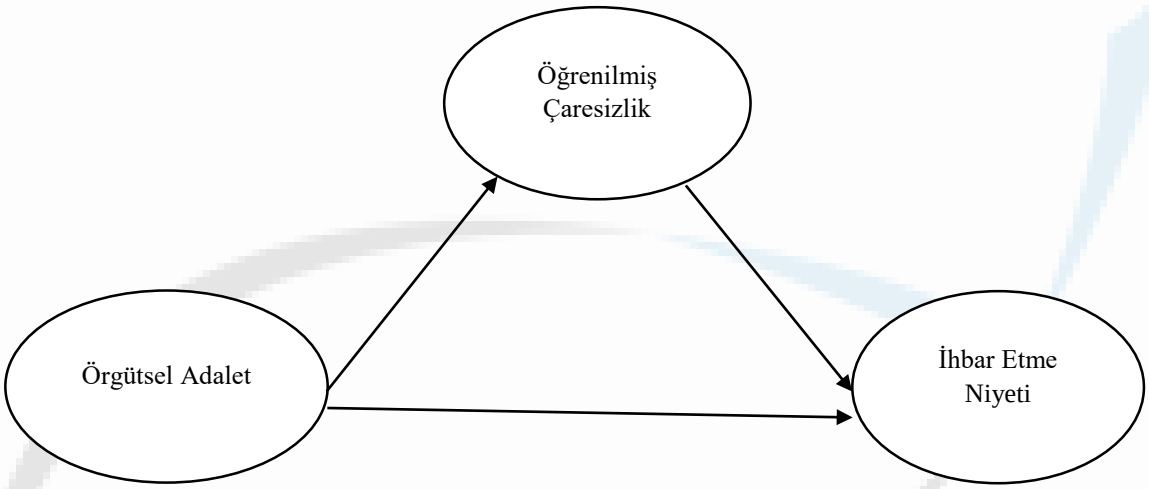

H_1: Örgütsel adalet algısı öğrenilmiş çaresizliği olumsuz yönde etkilemektedir.

H_2: Örgütsel adalet algısı ihbar etme niyetini olumlu yönde etkilemektedir.

H_3: Öğrenilmiş çaresizlik ihbar etme niyetini olumsuz yönde etkilemektedir.

H_4: Örgütsel adalet algısının ihbar niyeti üzerindeki etkisinde hissedilen çaresizliğin aracılık etkisi vardır.

2. YÖNTEM:

Araştırmanın örneklemini bir devlet üniversitesinde farklı fakültelerde çalışan araştırma görevlileri oluşturmaktadır. Üniversitelerin akademik örgüt hiyerarşinin en altında, astları olmayan Araştırma görevlileri yer almaktadır. Özellikle ihbar davranışlarının gösterilememe nedenleri arasında hiyerarşik düzen belirleyici bir rol oynayabilecektir. Bu nedenle, hem araştırma kurumları hem de eğitim kurumları olan üniversitelerde bu kademede yer alan bireylerin ihbar etme niyetinin öncüllerinin tespit edilmesi önem arz etmektedir. Araştırmada veriler anket aracılığıyla toplanmıştır. Anket formları zarf içerisinde toplam 300 kişiye dağıtılmış, 167 kişiden geri bildirim alınmıştır. Araştırmada kullanılan anket formları, demografik sorular ve araştırmanın değişkenlerine ait sorular olmak üzere iki ana bölüme ayrılmıştır. Araştırmanın anket formunda yer alan değişkenlere ait ölçekler çeşitli araştırmacılardan alınmıştır. Bunlar:

Örgütsel Adalet Ölçeği: Colquitt (2001)'un geliştirmiş olduğu örgütsel adalet algısı ölçeği, örgütsel adalet algısını ölçmek kullanılmıştır. Ölçek yirmi ifadeden oluşmaktadır. Bu çalışmada ifadeler, Özmen, Arbak ve Özer'in (2007) çalışmasında Türkçe'ye çevrilen şekliyle kullanılmıştır. İfadeler için 5'li Likert

tipi ölçek (1= kesinlikle katılmıyorum, 5= kesinlikle katılıyorum) kullanılarak derecelendirme yapılmıştır.

Öğrenilmiş Çaresizlik Ölçeği: Asforth (1989) tarafından geliştirilen 6 maddeden oluşan ölçek, öğrenilmiş çaresizlik ölçeği ölçmek için kullanılmıştır. İfadelerin Türkçe'ye çevirisi araştırmacı tarafından bir dil bilimi uzmanın yardımıyla geri çeviri tekniği kullanılarak yapılmıştır. Katılımcılar, cevaplarını "kesinlikle katılmıyorum"dan "kesinlikle katılıyorum"a uzanan 5'li Likert tipi ölçek kullanarak yapmışlardır. Ölçeğin, 1. ve 5. soruları ters kodlu sorulardan oluşmaktadır.

İhbar Etme Niyeti (Whistleblowing) Ölçeği: İhbar etme niyeti için Park, Rehg ve Donggi (2005) tarafından geliştirilen ve Zamantılı Nayır (2012)'ın çalışmasında Türkçe'ye çevrilen şekliyle ihbarı etme niyeti ölçeği kullanılmıştır. Yukarıdaki ölçeklere bezer şekilde tüm ifadeler, 5'li likert ölçeğine uygun olarak "1 kesinlikle katılmıyorum" ile "5 tamamen katılıyorum" şeklinde derecelendirilerek elde edilmiştir.

Bu çalışmada örgütsel adalet ölçeğinin içsel tutarlılığı (Cronbach alfa) 0.95, çaresizlik ölçeğin içsel tutarlılığı 0.80, ihbar etme niyeti ölçeğin içsel tutarlılığı 0.72 olarak bulunmuştur (Tablo 1).

3. BULGULAR

3.1. Katılımcılar

Bu araştırmaya toplam 167 araştırma görevlisi katılmıştır. Katılımcıların %61,7'si erkek, %38,3'ü kadın çalışanlardan oluşmaktadır. Katılımcıların aynı üniversitede; %62,3'ü 0-5 yıl arasında , % 20,4'ü 6-10 yıl arasında, %17,3'ü ise 10 yıl ve daha uzun süre çalışmaktadır.

3.2. Normal Dağılım

Çalışmada veri setinin normal dağılıma sahip olup olmadığı çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) katsayıları kullanılarak incelenmiştir. Yazında, normal dağılım için çarpıklık ve basıklık değerlerinin -3 ve +3 arasında olması gerektiği ifade edilmektedir (Kalaycı, 2008). Analiz sonucunda, çarpıklık değerlerinin -0.965 ile 1,701; basıklık değerlerinin ise -1.787 ile 2.175 aralığında olduğu bulunmuştur. Ayrıca, ifadelerin ortalamaların 3.54 ile 1.91; standart sapmalarının ise 0.88 ile 1.24 arasında değişmekte olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla, bu çalışma için değerler veri setinin normal dağılım gösterdiğine işaret etmektedir.

3.3. Keşfedici Faktör Analizi

Bu çalışmanın amacına uygun olarak seçilen ölçeklerin faktör yapısını incelemek amacıyla keşfedici faktör analizi uygulanmıştır. Aşağıda ölçeklere ilişkin bulgular yer almaktadır.

Örgütsel adalet ölçeği geliştirilen dört boyutlu yapısından farklı olarak, bu çalışmada özdeğeri 1'den yüksek üç boyut altında toplanmıştır. Türkiye örnekleminde yapılan çalışmalarda (Özmen, Arbak ve Özer, 2007; Yürür ve Nart, 2016) ise ölçeğin üç boyutlu bir yapı gösterdiği görülmektedir. Bu çalışmadan verilerin faktör analizine uygunluğunu gösteren Bartlett küresellik testi ($\chi2$ = 2763,705, df =190 ve $p < .001$) anlamlı bulunmuştur. Örneklem sayısı yeterliliği açısından değerlendiren Kaiser Meyer Olkin (KMO) değeri 0.93 olarak tespit edilerek, yeterli bulunmuştur. Ölçek faktör yükleri 0.82 ve 0.59 arasında değişmekte olup, faktörün açıkladığı toplam varyans ise % 70,242 olarak elde edilmiştir. Bu bulguların tümü örgütsel adalet ölçeğinin faktör yapısının desteklendiğini göstermektedir. Çaresizlik ölçeği geliştirilen tek boyutlu yapısına benzer şekilde bu çalışmada da tek bir boyut altında (özdeğeri 1'den yüksek) toplanmıştır. Bartlett küresellik testi bulguları ($\chi2$ = 298.405, df =15 ve $p < .001$) anlamlı, Kaiser Meyer Olkin değeri ise 0.81 olarak bulunmuştur. Ölçeğin faktör yükleri 0.56 ve 0.70 arasında değişmekte olup, açıklanan varyans ise % 51.210 olarak tespit edilmiştir. Bu veriler, öğrenilmiş çaresizlik ölçeğinin tek boyutlu faktör yapısının desteklendiğini göstermektedir. İhbar niyeti ölçeği geliştirilen altı boyutlu yapısından farklı olarak özdeğeri 1'den yüksek beş boyut altında toplanmıştır. Örgütsel adalet ölçeğindekine benzer şekilde, ihbar niyeti ölçeğinin daha önce Türkiye'de kullanıldığı araştırmaların bazılarında (Işık, Karaman ve Balas, 2020) beş boyutlu bir yapıya sahip olduğu belirlenmiştir. Öte yandan, Bartlett küresellik testi bulguları ($\chi2$ = 1010.059, df =91 ve $p < .001$) anlamlı olup, Kaiser Meyer Olkin değeri ise 0.81 olarak elde edilmiştir. Ölçek faktör yükleri 0.90 ve 0.58 arasında değişmektedir. Açıklanan varyans ise % 75.314 olarak tespit edilmiştir. Dolayısıyla, ihbar

etme niyetinin beş boyutlu faktör yapısının bu çalışma için desteklendiği görülmektedir. Bu çalışmanın amacı ve hipotezleri ile ilişkili olarak ölçekler tek boyutlu olarak analize alınmıştır.

3.4. Korelasyon Analizi Bulguları

Araştırma değişkenlerine ilişkin tanımlayıcı istatistikler (ortalama, standart sapma ve içsel tutarlılık) ve korelasyon analizi bulguları Tablo 1'de sunulmuştur. Tablo 1'de görüldüğü üzere, örgütsel adalet ölçeğinin toplam skorunun çaresizlik ölçeğinin toplam skoru ile negatif bir ilişki (r= -,309; p<0,01), ihbar etme niyeti ölçeğinin toplam skoru ile pozitif ilişki (r= ,248; p<0,01) gösterdiği tespit edilmiştir. Çaresizlik ve ihbar niyeti arasında ise istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki saptanmamıştır.

Tablo 1: Korelasyon Analizi Bulguları

Değişken	Ortalama	Standart Sapma	1	2	3
1. Örgütsel adalet	3,18	0,78	**(0,95)[a]**		
2. Çaresizlik	2,90	0,48	-,309**	**(0,80)[a]**	
3. İhbar niyeti	3,18	0, 78	,248**	,52	**(0,72)[a]**

**0,01, [a] Cronbach's Alpha Katsayısı

Korelasyon analizi sonucunda bağımsız değişken olan örgütsel adalet algısı ile bağımlı değişken olan çaresizlik arasında olumsuz bir ilişki bulunurken, örgütsel adaletin diğer bir bağımlı değişken olan ihbar etme niyeti ile olumlu bir ilişki içerisinde olduğu olduğu tespit edilmiştir. Ancak, çaresizlik ile ihbar niyeti arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bundan dolayı, H_3 ve H_4 hipotezleri regresyon analizinde test edilmemiştir.

3.5. Regresyon Analizi Bulguları

Bu çalışma da bağımsız değişken olan örgütsel adaletin, çaresizlik ve ihbar niyeti bağımlı değişkenleri üzerindeki etkisinin saptaması amacıyla basit doğrusal regresyon analizi kullanılmıştır. Analizi sonuçları aşağıdaki Tablo 2'de özetlenmiştir;

Tablo 2: Regresyon Analizi Bulguları

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken	R	R^2	Düzeltilmiş R^2	B	T	F	p
Örgütsel Adalet	**Çaresizlik**	,309	,095	,090	-.307	-4,173	17,411	**,000**
	İhbar Niyeti	,248	,062	,056	,152	3,289	10,818	**,001**

**0,01, *0,05

Tablo 2 incelendiğinde; örgütsel adalet değişkeni, çaresizliği olumsuz olarak (B= -,307; p<0,000) etkilemektedir. Dolaysıyla, H_1 hipotezi kabul edilmiştir. Örgütsel adalet değişkeni, ihbar niyetini ise olumlu (B= ,152; p<0,001) bir şekilde etkilemektedir. Bu nedenle, H_2 hipotezi kabul edilmiştir. Örgütsel adaletin en yüksek oranda açıklayabildiği bağımlı değişken yüzde dokuz (%9,0) oranı ile öğrenilmiş çaresizliktir. Örgütsel adalet, ihbar etme niyetini ise yüzde beş (%5,6) açıklamaktadır.

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu çalışmanın amacı bir devlet üniversitesinde çalışan araştırma görevlisi unvanına sahip bireylerde örgütsel adaletin öğrenilmiş çaresizlik aracılığıyla ihbar niyetini etkileyip etkilemediğini belirlemektir. Çalışmanın sonucunda örgütsel adaletin öğrenilmiş çaresizlik aracılığıyla ihbar niyetini etkilemediği belirlenmiştir. Dolayısıyla, örgütsel adalet ve ihbar niyeti arasında öğrenilmiş çaresizliğin aracı rolü bulunmamaktadır. Öte yandan, örgütsel adaletin öğrenilmiş çaresizlik üzerinde doğrudan olumsuz etkisi bulunduğu belirlenmiştir. Bu durum mevcut yazındaki çalışmaları (Pestonjee ve Reddy, 1993; Karapınar, Camgöz ve Tayfur, 2014) destekler niteliktedir. Çalışmanın bir diğer sonucu ise örgütsel adaletin ihbar etme niyeti üzerinde doğrudan olumlu bir etkisinin bulunduğunu ortaya koymaktadır. Elde edilen bu sonuçta daha önceki bazı çalışmaları (Seifert, 2006; Seifert, Sweeney, Joireman ve Thornton, 2010; Seifert, vd., 2014; Yürür ve Nart, 2016) desteklemektedir. Ayrıca, bu çalışma ile çaresizliğin ihbar niyeti ile bir ilişkisinin bulunmadığı da belirlenmiştir.

Sonuçlar, bu çalışmadaki katılımcıların örgütlerini adil algıladıkça, kendilerini çaresiz hissederek örgüt içinde tepkisiz kalmadıkları, geri çekilmedikleri, adaletli uygulamalara olumlu tepkilerle karşılık verdikleri şeklinde yorumlanabilir. Ancak, katılımcılar örgütlerinin adil olmadıklarını algıladıkları zaman ise kendilerini geri çekerek, kayıtsız kalabilecek ve pasif davranışlar gösterebilecektir. Bu durum çalışanların örgüte karşı olan inançlarını zayıflatarak, örgütsel performansın azalmasına yol açabilecektir. Çünkü adaletsizliğin hiçbir koşulda değişmeyeceğine dair inançları kuvvetlenecektir. Öte yandan, çalışmanın diğer bir sonucu örgüt içerisinde adaletin var olduğunu algılayan bireylerin fark edilmeyen ya da önemsenmeyen kural ihlallerini (Zamantılı-Nayır, 2012) gerekli mercilere bildirme niyetinde olacağını göstermektedir. Bu durum ise hem örgüt içerisinde çalışanlar hem de potansiyel iş gören adayları için bu örgütlerde adil bir sistem anlayışının benimsendiğinin, etik olmayan, iş ve meslek ahlakına aykırı davranışların örtbas edilmediğinin bir göstergesi olacaktır. Bu da örgütleri potansiyel adaylar için daha da çekici hale getirebilecektir.

Bu çalışma da araştırma görevlilerinde adalet algısının ihbar etme niyetine dönüşmesinde öğrenilmiş çaresizliğin rolü belirlenerek yazına katkı sağlanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın ana kısıtı sadece bir devlet üniversitesinde görev yapan araştırma görevlileri üzerine yapılmış olmasıdır. İleriki çalışmalarda farklı örneklemler üzerine yapılacak çalışmalar sonuçların genellenebilirliğini arttıracaktır.

5. KAYNAKÇA

[1] Adams, J. S. (1963). Towards an understanding of inequity. *The Journal of Abnormal and Social Psychology, 67*(5), 422–436. https://doi.org/10.1037/h0040968.

[2] Adams, J. S. (1965) Inequity in Social Exchange. Advances in experimental. *Social Psychology,* 2, 267-299. http://dx.doi.org/10.1016/S0065-2601(08)60108-2.

[3] Ashforth, B. E. (1989). The experience of powerlessness in organizations. *Organizational Behavior and Decision Processes,* 43(2), 207-242. https://doi.org/10.1016/0749-5978(89)90051-4.

[4] Ashforth, B. E., & Saks, A. M. (2000). Personal control in organizations: A longitudinal investigation with newcomers. *Human Relations,* 53, 31 1—339.

[5] Blau, P. M. (1964). *Exchange and Power in Social Life.* New York, NY: Wiley.

[6] Karapınar-B., P., Camgöz-M., S., Tayfur, Ö. (2014). Örgütsel adalet-öğrenilmiş çaresizlik ilişkisinde cinsiyetin rolü: Bankacılık sektöründe bir araştırma. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 41 , 2014, 1-24.

[7] Carlson, D. S. ve Kacmar, K. M. (1994), Learned helplessness as a predictor of employee outcomes: An Applied model, *Human Resource Management Review*, 4(3), 235-256.

[8] Colquitt, J. A. (2001). On the dimensionality of organizational justice: A construct validation of a measure. *Journal of Applied Psychology*, 86(3), 386–400. https://doi.org/10.1037/0021-9010.86.3.386.

[9] Colquitt, J. A., Conlon, D. E., Wesson, M. J., Porter, C. O. and Ng, K. Y. (2001) Justice at the Millennium: A Meta-Ana- lytic Review of 25 Years of Organizational Justice Research. *Journal of Applied Psychology*, 86(3), 425-445. http://dx.doi.org/10.1037/0021-9010.86.3.425.

[10] Colquitt, J. A., LePine, J. A., Piccolo, R. F., Zapata, C. P., & Rich, B. L. (2012). Explaining the justice–performance relationship: Trust as exchange deepener or trust as uncertainty reducer?. *Journal of Applied Psychology*, *97*(1), 1–15. https://doi.org/10.1037/a0025208.

[11] Colquitt, J. A., Scott, B. A., Rodell, J. B., Long, D. M., Zapata, C. P., Conlon, D. E., & Wesson, M. J. (2013). Justice at the millennium, a decade later: A meta-analytic test of social exchange and affect-based perspectives. *Journal of Applied Psychology*, *98*(2), 199–236. https://doi.org/10.1037/a0031757.

[12] Folger, R. G, & Cropanzano, R. (1998). *Organizational justice and human resource management*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

[13] Gatchel, R. J., & Proctor, J. D. (1976). Physiological correlates of learned helplessness in man. *Journal of Abnormal Psychology*, 85(1), 27-34. https://doi.org/10.1037/0021-843X.85.1.27.

[14] Greenberg, J. (1990) Organizational justice: Yesterday, today, and tomorrow. *Journal of Management*, 16(2), 399-432. http://dx.doi.org/10.1177/014920639001600208.

[15] Güler-Kümbül, B. (2006). *Çalışma hayatında öğrenilmiş çaresizlik,* Ankara: Liberte Yayınları.

[16] Hiroto, D. S. (1974). Locus of control and learned helplessness. *Journal of Experimental Psychology*, 102(2), 187-193. https://doi.org/10.1037/h0035910.

[17] Işık, O., Karaman S., Balas, S. (2020). Örgütsel güvenin ihbarcilik (whistleblowing) üzerine etkisi: Hemşireler üzerinde bir çalışma. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 29(6), 381-395.https://doi.org/10.17942/sted.862504.

[18] Kalaycı, Ş. (2008). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*. Asil Yayın Dağıtım: Ankara.

[19] Martinko, M. J., Gardner, W. L. (1982). Learned helplessness: An alternative explanation performance deficits. *Academy of Management Review*, 7(2), 195-204. https://doi.org/10.5465/amr.1982.4285559.

[20] Miller, W. R., Seligman, M. E. (1975). Depression and learned helplessness in man. *Journal of Abnormal Psychology*, 84(3), 228–238. https://doi.org/10.1037/h0076720.

[21] Özmen, Ö., N. ,T., Arbak, Y., Süral-Ozer, P. (2007). Adalete verilen değerin adalet algıları üzerindeki etkisinin sorgulanmasına ilişkin bir araştırma. *Ege Akademik Bakış*, 7(1), 19-35.

[22] Park, H., Rehg, M. T., Donggi, L. (2005). The ınfluence of confucian ethics and collectivism on whistleblowing intentions: A Study of South Korean public employees. *Journal of Business Ethics*, 58(4), 387-403.

[23] Pestonjee, D. M., Reddy, P. (1988). Development of a psychometric measure of learned helplessness (LH). Working paper No. 746, IIM Ahmedabad.

[24] Seifert D. L., Sweeney J. T., Joireman J., Thornton J. M. (2010), The influence of organizational justice on accountant whistleblowing. *Accounting, Organizations and Society*. 35, p. 707−717.

[25] Seifert, D. L. (2006). The influence of organizational justice on the perceived likelihood of whistle-blowing, Washington State University College of Business, Doctor of Philosophy.

[26] Seifert D. L, Sweeney J., T., Joireman J., Thornton J., M. (2010), The ınfluence of organizational justice on accountant whistleblowing. *Accounting, Organizations and Society*. 35, p. 707−717.

[27] Seifert, D. L., Stammerjohan, W. W., Martin, R. B. (2014). Trust, organizational justice, and whistleblowing: A research note. Behavioral *Research In Accounting*. 26(1), 157-168.

[28] Seligman, M. E. P. (2007). *What you can change and what you can't: The complete guide to successful self-ımprovement*, Vintage Books, New York.

[29] Wolfe, S. E., Lawson, S.,G. (2020). The organizational justice effect among criminal justice employees: A meta-analysis. *Criminology*.2020;58:619-644. https://doi.org/10.1111/1745-9125.12251.

[30] Yaçın, H., Yalçın Y. (2022). A meta analysis of the relationship between organizational justice and job satisfaction: the Case of Turkey. *Istanbul Business Research*, 51(2), 417-432 Doi: 10.26650/ibr.2022.51.894298.

[31] Yürür, Ş., Nart, S. (2016). Örgütsel adalet algısı kamu çalışanlarının ihbar etme niyetinin belirleyicisi midir. *Amme İdaresi Dergisi*, 49 (3),117-148.

[32] Zamantılı-Nayır, D. (2012). *Kurumsal etik ve whistleblowing*, 1. Basım, İstanbul: Pozitif Yayıncılık.

Makale id= 160

Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0002-2190-7838

Pazarlama Ders İçeriklerinin Konu Modelleme Analizi ile İncelenmesi

Dr. Öğretim Üyesi Aysel Kurnaz[1]
[1]Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi

Özet: *Son yıllarda gerçekleşen teknolojik gelişmeler dinamik bir yapıya sahip olan pazarlama fonksiyonunun da sürekli bir gelişim ve değişim içerisinde olmasını gerekli kılmaktadır. Bu değişime, pazarlama sektörünün gerekliliklerine, pazarlama uygulamacıları daha hızlı uyum sağlamaktadır. Bu nokta da pazarlama akademisi pazarlama pratiğinden uzak kalmakla eleştirilmektedir. Özellikle pazarlama mezunlarının yükseköğretim programlarında öğrendikleri bilgi ve beceriler ile uygulamada karşılaştıkları, onlardan istenen becerilerde farklılıklar oluşabilmektedir. Bu araştırma ile de, Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarındaki pazarlama derslerine ait içeriklerin incelenmesi, bu içeriklerde yer alan, ön plana çıkan temel konuların saptanarak akademideki pazarlamanın güncel durumu hakkında derinlemesine bir anlayış elde etmek amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda örnekleme dahil edilecek üniversitelerin pazarlama müfredatları R programlama dilinde konu modelleme analizi ile incelenecektir. Analiz ile örneklem dahilindeki pazarlama müfredatında ele alınan kavram, beceri veya çıktıların hangi konular etrafında kümelendiği saptanabilecektir. Bu araştırma, pazarlama alanındaki akademi ve sektör arasındaki farklılıkların görülebilmesi açısından oldukça önemlidir.*

Anahtar Kelimeler: *Pazarlama Ders İçerikleri, Pazarlama Eğitimi, Konu Modelleme*

Examination of Marketing Course Contents With Topic Modeling Analysis

Abstract: *Technological developments in recent years necessitate the marketing function, which has a dynamic structure, to be in a continuous development and change. Marketing practitioners adapt more quickly to this change, to the requirements of the marketing industry. At this point, the marketing academy is criticized for staying away from the marketing practice. In particular, there may be differences in the knowledge and skills that marketing graduates learn in higher education programs and the skills they encounter in practice. With this research, it is aimed to examine the contents of the marketing courses in higher education institutions in Turkey, to determine the main issues in these contents and to obtain an in-depth understanding of the current situation of marketing in the academy. For this purpose, the marketing curricula of the universities to be included in the sample will be examined with topic modeling analysis in the R programming language. With the analysis, it will be possible to determine around which topics the concepts, skills or outputs discussed in the marketing curriculum within the sample are clustered. This research is very important in terms of seeing the differences between the academy and the industry in the field of marketing.*

Keywords: *Marketing Course Contents, Marketing Education, Topic Modeling*

1.GİRİŞ

Pazarlama, iş dünyasının temel taşlarından biridir ve bu nedenle yükseköğretimde de önemli bir yere sahiptir. Pazarlama bilgisi pazarlama disiplininin temelini oluşturmakla birlikte pazarlama bilgisinin nasıl oluştuğuna dair genel bir tanım oluşturmada farklı yaklaşımlar vardır. Özellikle yeni işe alınanlardan istenen bilgi ve beceri türlerinin belirlenmesinde yaşanan zorluk, pazarlama profesyonellerinin işletmelerde çok çeşitli işlerde istihdam edilmesi nedeniyle daha da artmaktadır (Kelley ve Bridges, 2005). Temelde pazarlama eğitimi içsel ve araçsal olmak üzere iki farklı yaklaşıma dayanmaktadır. İçsel yaklaşımda, eğitimin kendisi bir değere sahip olup, kişisel potansiyellerin gelişimine odaklanılmaktadır. Araçsal yaklaşımda ise becerilere odaklanılır. Bu nedenle eğitim, amaca

giden bir yol olarak değerlendirilebilir. Araçsal bakış açısıyla işletme okullarının müfredatlarının iş dünyasına göre oluşturulması gerektiğine inanılır (Clark vd., 2006; Harrigan ve Hulbert, 2011; Helgesen vd., 2009). Joans'a (2008, akt. Saeed ve Rashidi, 2017: 305) göre de, pazarlama ile ilgili işler için gerekli olan yeterlilik ve beceriler genel ve pazarlama becerileri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Genel beceriler, birçok disiplinde profesyoneller için gerekli olan aktarılabilir becerilerdir. Pazarlama becerileri ise, bilgiye dayalı olan ve genellikle işletme eğitiminde öğretilen bilgilerdir (Schlee ve Harich, 2010). Pazarlama eğitimcilerinin teorik ve kavramsal bilgiyi müfredatlarında yer vermelerine ek olarak bu bilgiyi uygulamada nasıl kullanacaklarını da sağlamaları oldukça önemlidir (Walker, 2009). Bu noktada, pazarlama derslerinin öğrencilere sektörde ihtiyaç duyulan temel bilgi, teknik ve teknik olmayan becerileri kazandırmayı da amaçlaması oldukça önemlidir. Pazarlama eğitimi ile öğrencilere analitik düşünme, stratejik planlama, tüketici davranışları ve pazar araştırması gibi geniş bir yelpazede yeteneklerin kazandırılması amaçlanır. Pazarlama eğitimi öğrencilere iş yaşamı için gerekli olan etik ve sosyal sorumluluk konularında da bilgi ve farkındalık kazandırmanın yanı sıra toplumda da daha etkin ve sorumlu bireyler olmalarını sağlayabilir.

Türkiye'de pazarlama eğitimi, genellikle işletme fakültelerinde lisans ve lisansüstü düzeylerde verilmektedir. Bu eğitim programları, öğrencilere temel pazarlama kavramları, stratejileri ve uygulamaları hakkında bilgi ve beceri kazandırmayı amaçlar. Son yıllarda, teknolojinin hızlı gelişimi ve pazarlama sektöründeki dinamik değişimler, yükseköğretim kurumlarını da sürekli bir güncelleme ve adaptasyon sürecine itmektedir. Özellikle pazarlama eğitiminde, dijital ve sosyal medya pazarlamasının, yeni teknolojilerin ve kanalların büyümesi nedeniyle hızla değişen bir alanda akademik müfredatlarda sürekli iyileştirme ihtiyacı önemli hale gelmektedir (Harrigan ve Hulbert, 2011; McArthur vd., 2017). Bu süreçte, pazarlama derslerinin öğrenim çıktıları, yani öğrencilerin pazarlama eğitimi sonucunda kazanması beklenen bilgi ve beceriler çalışmalarda da ele alınmaktadır (Baker vd., 2003; Davis vd., 2002; Elhajjar, 2022; Mitchell ve Strauss, 2001). Öğrenim çıktıları, bir eğitim programının veya dersin amaçladığı bilgi, beceri ve yeteneklerin öğrenciler tarafından ne ölçüde kazanıldığını ölçen kritik göstergelerdir. Bu göstergeler, eğitim programlarının kalitesini ve etkinliğini değerlendirmek için sıklıkla kullanılır ve öğrencilerin bir ders veya program sonunda ne "bileceğini," ne "anlayacağını" ve ne "yapabileceğini" somut bir şekilde ifade eder. Öğrenim çıktıları, aynı zamanda müfredatın tasarımı ve değerlendirmesi için de bir temel oluşturur. Pazarlama dersinin öğrenim çıktıları, öğrencilerin pazar analizi yapabilme, tüketici davranışlarını anlama veya etik pazarlama kararları alabilme gibi yetenekler kazanmalarını hedefleyebilir ve bu çıktılar, dersin içeriğinin ve değerlendirme yöntemlerinin tasarlanmasında yol gösterici olabilir.

Bu araştırma, Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarında lisans düzeyinde verilen pazarlama derslerinin öğrenim çıktılarını analiz etmeyi ve değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle, örneklem dâhilinde seçilen üniversitelerin işletme bölümlerinde yer alan pazarlama derslerine ait içeriklerin derinlemesine incelenerek öğrenim çıktıları temelinde hangi konu ve becerilerin öne çıktığı belirlenmeye çalışılmaktadır. Müfredatta sıkça yer alan kavram ve becerilerin hangi konular etrafında kümelendiğinin saptanabilmesi için R programlama dilinde konu modellemesi analizi ile veriler analiz edilmiştir. Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarında verilen temel pazarlama dersleri ve bu derslerin öğrenim çıktılarının analiz edilmesi, akademik çevre için referans sağlayabilir. Öğrenim çıktıları, eğitimde başarıyı ölçen kritik faktörler olduğu için, bu çıktıların etkinliği, örnekleme dahil edilen üniversitelerin kalitesi ve pazarlama sektörüne katkısı açısından önem taşır.

2. METODOLOJİ

Bu araştırmada Türkiye'de yükseköğrenim kurumlarında lisans düzeyinde müfredatta yer alan pazarlama ders içerikleri konu modelleme analizi ile incelenmiştir. Araştırmaya dahil edilecek üniversitelerin belirlenmesinde 2022 YKS taban puan sıralaması (ÖSYM, 2022) dikkate alınmıştır. Üniversitelerin işletme bölümlerinde taban puana göre sıralamada ilk 11'e giren devlet üniversiteleri değerlendirmeye alınmıştır. İlgili üniversitelerin iktisadi ve idari bilimler fakültesi (İİBF), işletme fakültesi ve siyasal bilgiler fakültesinde yer alan işletme bölümlerine ait müfredatlar incelenmiş ve "pazarlama" adı geçen tüm derslerin ders izlenceleri ilgili web sayfalarından ayrıntılı olarak ele alınmıştır. 11 üniversitenin işletme bölümlerinde yer alan toplam 80 pazarlama dersi tespit edilmiştir.

Tablo 1: Örneklem Kapsamında İncelenen Üniversiteler

	Üniversite	Fakülte	Bölüm
1	Galatasaray Üniversitesi	İİBF	İşletme (Fransızca)
2	İstanbul Teknik Üniversitesi	İşletme Fakültesi	İşletme Mühendisliği (İngilizce)
3	Türk-Alman Üniversitesi	İİBF	İşletme (Almanca)
4	Yıldız Teknik Üniversitesi	İİBF	İşletme (İngilizce)
5	Marmara Üniversitesi	İşletme Fakültesi	İşletme (İngilizce)
6	Hacettepe Üniversitesi	İİBF	İşletme (İngilizce)
7	Ankara Üniversitesi	Siyasal Bilgiler Fakültesi	İşletme (İngilizce)
8	Dokuz Eylül Üniversitesi	İşletme Fakültesi	İşletme (İngilizce)

Pazarlama derslerine ait ders izlencelerinin birçoğunda dersin tanımı-amacı, dersin içeriği, haftalık ders konuları ve derse ait öğrenim çıktıları gibi temel bilgiler yer almakla birlikte her bir ders izlencesinde bu bilgilerin tamamı yer almamıştır. Bu araştırma için pazarlama derslerine ait sadece öğrenim çıktıları değerlendirmeye alınmıştır. Bu kapsamda pazarlama derslerine ait izlencelerde 11 üniversitenin 8'inde öğrenim çıktılarının tanımlandığı tespit edilmiştir. Bu 8 üniversitenin (bkz. Tablo 1) işletme bölümlerinin müfredatında yer alan toplam 59 pazarlama dersine ait öğrenim çıktılarından elde edilen veriler ile analiz gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında ele alınan devlet üniversitelerinin işletme bölümlerinin müfredatında yer alan 59 pazarlama dersinin listesi ise Tablo 2'de paylaşılmıştır.

Tablo 2: Araştırma Örnekleminde Yer Alan Pazarlama Derslerinin Listesi

Pazarlama Dersleri			
Galatasaray Üniversitesi		**Marmara Üniversitesi**	
1	Pazarlama İlkeleri	30	Stratejik Pazarlama Yönetimi
2	Bütünleşik Pazarlama İletişimi	31	Uluslararası Pazarlama
3	Pazarlama Yönetimi	32	Hizmet Pazarlaması
4	İleri Pazarlama	33	Pazarlamada Güncel Yaklaşımlar
5	Davranışsal Pazarlama	34	Pazarlama Yönetimi Seminerleri
6	Pazarlama Araştırmaları	35	Pazarlama Etiği
7	Endüstriyel Pazarlama	36	Moda Pazarlaması
İstanbul Teknik Üniversitesi		37	Sanat, Spor, Eğlence Pazarlaması
8	E-Pazarlama	**Hacettepe Üniversitesi**	
9	Pazarlama	38	Pazarlama Yönetimi I
Türk-Alman Üniversitesi		38	Pazarlama Yönetimi II
10	Pazarlamanın Temelleri	40	Pazarlamada Güncel Konular
11	Stratejik Pazarlama	41	Perakende Pazarlama Yönetimi
12	Pazar Araştırması	42	Endüstriyel Pazarlama
13	Dijital Pazarlama	43	E-Pazarlama
14	Hizmet Pazarlama	44	Uluslararası Pazarlama
Yıldız Teknik Üniversitesi		45	Pazarlama Araştırması
15	Pazarlama	46	Pazarlamada Uygulamalı Oyunlar
16	Uluslararası Pazarlama	47	Hizmet Pazarlaması
17	Pazarlama Araştırması	48	Pazarlama Modelleri
18	Sürdürülebilir Pazarlama	**Ankara Üniversitesi**	
19	Şehir Pazarlaması	49	Pazarlama İlkeleri
20	Sosyal Medya Pazarlama	50	Pazarlama Yönetimi
21	Pazarlama Analitiği	**Dokuz Eylül Üniversitesi**	
22	Mobil Pazarlama	51	Pazarlama İlkeleri
23	Hizmet Pazarlaması	52	Pazarlama Uygulamaları
Marmara Üniversitesi		53	Pazarlama Stratejileri
24	Pazarlama Yönetimi	54	Uluslararası Pazarlama Yönetimi
25	Pazarlama İlkeleri	55	Hizmet Pazarlaması
26	Dijital Pazarlama	56	Dijital Pazarlama

Pazarlama Dersleri			
27	Pazarlama Araştırması	57	Perakende Pazarlama
28	Pazarlama ve Toplum	58	Pazarlamada Karar Verme
29	Pazarlamada Halkla İlişkiler	59	Pazarlamada Güncel Konular

Toplam 59 pazarlama dersine ait öğrenim çıktılarından elde edilen veriler konu modelleme yöntemiyle analiz edilmiştir. Analizlerin gerçekleştirilmesinde R programa dili ve "topicmodels" paket programından faydalanılmış olup konu modelleme analizinde LDA yöntemi aracılığıyla bulgular değerlendirilmiştir. Verilerin analizinde faydalanılan konu modelleme analizi; metin madenciliği ve doğal dil işleme tekniklerini kullanarak büyük metin veri setlerinden ana temaları ve konuları belirlemeyi amaçlar (Jung ve Suh, 2019). Böylelikle araştırma metinlerinden hareketle potansiyel yeni kavramları veya yeni kavram ilişkilerinin keşfedilmesini sağlar (Schmiedel vd., 2019). R programlama dili bu analiz için temel araç olarak kullanılmaktadır. R, istatistiksel analiz ve veri görselleştirme konusunda oldukça güçlü bir programlama dili olmakla birlikte konu modelleme gibi karmaşık analizler için uygun kütüphanelere sahiptir (Grün ve Hornik, 2021).

Verilerin analizine geçilmeden önce; verilere ön süreç işlemi uygulanmıştır. Pazarlama derslerine ait öğrenim çıktılarından elde edilen metin verilerini bir veri çerçevesine dönüştürmek amacıyla: (1) Gereksiz karakterler, sayılar ve noktalama işaretleri kaldırılmıştır. (2) Türkçe stop-word listesi kullanarak analiz için gereksiz kelimeler metinden çıkarılmıştır. Sonraki adımda, belge-terim matrisi (DTM) oluşturulmuştur. LDA yönteminden faydalanılarak farklı konu sayıları için model optimizasyonu yapılmış ve en uygun konu sayısı belirlenmiştir. Konu modellemesi analizi sonucunda: (1) Her konu için en yüksek olasılığa sahip kelimeler sıralanmış ve konuların anahtar kelimeleri belirlenmiştir. (2) Anahtar kelimelerden hareketle her konuya anlamlı bir isim atanmıştır. (3) Ders içeriklerinin hangi konulara ne kadar odaklandığını belirlemek için belge-konu dağılımlarını incelenmiştir.

3. BULGULAR VE SONUÇ

Türkiye'de lisans düzeyinde verilen pazarlama derslerinin öğrenim çıktılarının konu modellemesi ile analizi sonucunda dört ana konu ortaya çıkmıştır. Bu dört konu; "*Stratejik Pazarlama*", "*Uluslararası Pazarlama ve Müşteri İlişkileri*", "*Müşteri Odaklı Yönetim ve Etik*" ve "*Dijital Pazarlama ve Veri Analizi*" olarak belirlenmiştir. Her bir "konu", pazarlama disiplini içerisinde farklı alt dalları ve yaklaşımları temsil etmektedir.

Konu modellemesi analizi sonrası oluşan "*konu*" dağılımları, içerdikleri "*kavramlardan*" hareketle aşağıdaki şekilde değerlendirilebilir (bkz. Tablo 3);

Konu 1: Stratejik Pazarlama: Konu 1, pazarlama stratejileri, ürün yönetimi ve dijital araştırmalar üzerine yoğunlaşmıştır. "Strateji", "pazar" ve "ürün" gibi kelimeler bu konunun ana odağını oluşturmaktadır. Ayrıca, "rekabet" ve "taktik" gibi kelimeler, stratejik düşünmenin ve rekabet analizinin de önemli olduğunu göstermektedir.

Konu 2: Uluslararası Pazarlama ve Müşteri İlişkileri: Bu konu, uluslararası pazarlama stratejileri, müşteri ilişkileri ve hizmet yönetimi üzerine eğilimi göstermektedir. "Uluslararası", "ürün" ve "küresel" kelimeleri, bu konunun global bir perspektife sahip olduğuna işaret etmektedir.

Konu 3: Müşteri Odaklı Yönetim ve Etik: Konu 3, hizmet yönetimi, tüketici davranışları ve etik konuları üzerine odaklanmaktadır. "Hizmet", "tüketici" ve "etik" kelimeleri bu konuda öne çıkan kavramlardır. "Sosyal Sorumluluk" ve "sektör" gibi kavramlar, etik ve sosyal sorumluluk konularının sektörel bir öneme sahip olduğunu göstermektedir.

Konu 4: Dijital Pazarlama ve Veri Analizi: Bu konu, dijital pazarlama, sosyal medya ve müşteri iletişimi üzerine yoğunlaşmaktadır. "Sosyal Medya", "veri" ve "data" gibi kelimeler, bu konunun dijital ve veri odaklı olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 3: Konu Modelleme Analizinde Ortaya Çıkan Konular

Konu 1: ***Stratejik Pazarlama ve Dijital Araştırma***	**Konu 2:** ***Uluslararası Pazarlama ve Müşteri İlişkileri***	**Konu 3:** ***Müşteri Odaklı Yönetim ve Etik***	**Konu 4:** ***Dijital Pazarlama ve Veri Analizi***
Strateji	Uluslararası	Hizmet	Sosyal Medya
Pazar	Ürün	Tüketici	Pazar
Ürün	Analiz	Analiz	Analiz
Bilgi	Hizmet	Yönetim	Veri
Araştırma	Strateji	Stratejik	Dijital
Analiz	Müşteri	İletişim	Uluslararası
Uluslararası	Dijital	Etik	Data
Dijital	İletişim	Müşteri	Müşteri
Kavram	Tutundurma	Veri	İletişim
Rekabet	Araştırma	Sosyal Sorumluluk	Tutundurma
Taktik	Küresel	Sektör	Stratejik

Tablo 3 incelendiğinde bazı kavramların birden fazla konuda yer aldığı görülmektedir. Pazarlama eğitimine ilişkin temel kavramların "analiz" ve "strateji" gibi birden fazla "konuda" yer alması, pazarlama eğitiminin çok yönlü, esnek ve iş hayatına uygun bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Hem stratejik hem de uluslararası pazarlama konularında yer alan "analiz" kavramının, birden fazla "konuda" geçmesi, öğrencilere farklı pazarlama konuları ve senaryoları arasında geçiş yapabilme esnekliği kazandırabilir.

Üç farklı "konuda" da yer alan, "dijital" ve "uluslararası" gibi kavramlar, pazarlama derslerinin günümüzün global ve teknolojik trendlerine uygun bir şekilde tasarlandığına ve eğitimin iş dünyasının güncel ihtiyaçlarına cevap verdiğine işaret edebilir. "Etik" ve "sosyal sorumluluk" gibi kavramlar ise pazarlama eğitiminin sadece teknik ve stratejik konuları değil, aynı zamanda etik ve sosyal sorumluluk konularını da kapsadığını göstermektedir.

Araştırma bulguları birlikte değerlendirildiğinde, Türkiye'deki lisans düzeyinde verilen pazarlama derslerinde, öğrencilere teorik bilginin yanında aynı zamanda pratik uygulamalar ve güncel trendler ile ilgili derslerin de verildiği görülmüştür. Ayrıca, pazarlama derslerinde pazarlama stratejileri, ürün yönetimi, müşteri ilişkileri gibi teknik ve stratejik konuların paylaşılmasının yanı sıra, iş etiği, sosyal sorumluluk ve sürdürülebilirlik gibi toplumsal ve etik öneme sahip konulara da yer verildiği görülmektedir.

Bu araştırmanın birtakım sınırlılıkları bulunmaktadır. Öncelikle, analizler belirli bir örneklem üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle, sonuçlar sadece bu örnekleme özgüdür ve tüm Türkiye'deki üniversiteleri kapsamamaktadır. Örneklem ile ilgili olarak, sadece işletme bölümlerine ait müfredatta da yer alan pazarlama derslerinin incelenmesi de bir kısıt oluşturmaktadır. Yine sadece "pazarlama" adı geçen derslerin örnekleme dahil edilmesi de pazarlama alanında yer alan diğer derslerin araştırma dışı kalmasına neden olmuştur. Önemli kısıtlardan bir tanesi de pazarlama ders izlencelerinde çeşitli bilgiler yer almasına rağmen sadece öğrenim çıktılarının ele alınmasıyla gerçekleşmiş olmasıdır. Ayrıca, analizler lisans düzeyindeki pazarlama derslerine ilişkin "öğrenim çıktılarının" paylaşıldığı üniversitelerin resmi web sitelerinden alınan müfredat bilgilerine dayanmaktadır. Bu nedenle, web sitelerinde yer almayan ya da güncellenmemiş bilgiler araştırma için önemli bir kısıt oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

[1] BAKER, S. M., KLEINE, S. S. ve BENNION, M. (2003). "What do they know? Integrating the core concept of customer value into the undergraduate marketing curriculum and its assessment", Journal of Marketing Education, 25: 79-89.

[2] CLARKE, P., GRAY, D. ve MEARMAN, A. (2006). "The marketing curriculum and educational aims: Towards a professional education?", Marketing Intelligence & Planning, 24: 189-201.

[3] DAVIS, R., MISRA, S. ve VAN AUKEN, S. (2002). "A gap analysis approach to marketing curriculum assessment: A study of skills and knowledge", Journal of Marketing Education, 24(3): 218-224.

[4] ELHAJJAR, S. (2022). "Digital marketing jobs: What are recruiters looking for?", Journal of Education for Business, 97(1): 29-35.

[5] GRUN, B. ve HORNIK, K. (2021). "Topic Models in R", Citeseer, 1-8.

[6] HARRIGAN, P. ve HULBERT, B. (2011). "How can marketing academics serve marketing practice? The new marketing DNA as a model for marketing education", Journal of Marketing Education, 33(3): 253-272.

[7] HELGESEN, O., NESSET, E. ve VOLDSUND, T. (2009). "Marketing perceptions and business performance: Implications for marketing education?", Marketing Intelligence & Planning, 27: 25-47.

[8] JUNG, Y. ve SUH, Y. (2019). "Mining the Voice of Employees: A Text Mining Approach to Identifying and Analyzing Job Satisfaction Factors from Online Employee Reviews", Decision Support Systems, 123, 113074: 1-12.

[9] KELLEY, C. ve BRIDGES, C. (2005). "Introducing professional and career development skills in the marketing curriculum", Journal of Marketing Education, 27(3): 212-218.

[10] MCARTHUR, E., KUBACKI, K., PANG, B. ve ALCARAZ, C. (2017). "The employers' view of "work-ready" graduates: A study of advertisements for marketing jobs in Australia", Journal of Marketing Education, 39(2): 82-93.

[11] MITCHELL, T. ve STRAUSS, J. (2001). "Practitioner and academic recommendations for internet marketing and e-commerce curricula", Journal of Marketing Education, 23: 91-102.

[12] ÖLÇME, SEÇME VE YERLEŞTİRME MERKEZİ (ÖSYM) (2022). "2022-Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu", https://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2022/YKS/TERC%C4%B0H/tkilavuz27072022.pdf, 22.07.2023.

[13] SAEED, K. ve RASHIDI, Z. (2017). "Essential employability skills for marketing careers: Gap analysis of education and profession", Pakistan Business Review, 19(2): 302-319.

[14] SCHLEE, R. P. ve HARICH, K. R. (2010). "Knowledge and skill requirements for marketing jobs in the 21st century", Journal of Marketing Education, 32(3): 341-352.

[15] SCHMIEDEL, T., MULLER, O. ve VOM BROCKE, J. (2019). "Topic Modeling as a Strategy of Inquiry in Organizational Research: A Tutorial with an Application Example on Organizational Culture", Organizational Research Methods, 22(4): 941-968.

[16] WALKER, I., TSARENKO, Y., WAGSTAFF, P., POWELL, I., STEEL, M. ve BRACE-GOVAN, J. (2009). "The development of competent marketing professionals", Journal of Marketing Education, 31(3): 253-263.

Makale id= 96

Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0001-8888-934X

Anadolu Sahası Türk Masallarında Ağaç Kültü

Dr. Öğretim Üyesi Azem Sevindik[1] , Araştırmacı Nursu Nida Kara[2]
[1]Selçuk Üniversitesi
[2]Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

*Corresponding author: Nursu Nida Kara

Özet: *Kült, bir topluluk veya grup insan tarafından takip edilen ve kendi inanç, değer ve anlayış sistemlerine dayanan, belirli kuralları ve ritüelleri olan dini veya ruhani bir organizasyondur. Kültler, insanların ortak değerleri, inançları ve gelenekleri üzerine kurulu, bir arada yaşamalarını sağlayan ve sosyal uyumu koruyan bir çerçevedir. Kültler aynı zamanda insanların doğayı, yaşamı, ölümü ve varoluşun anlamını kavrama çabalarını ve bunun sonucunda ortaya çıkan inançları, ritüelleri ve yasaları da içermektedir. Türk halk kültüründe ağaçları kutsal sayan bir kavram olan Ağaç Kültü, Anadolu'nun tarihi boyunca efsanevi dönemden günümüze kadar çeşitli masallarda karşımıza çıkmaktadır. Koruyucu ve bağışlayıcı ana tanrıçalar Umay ve Ülgen, ağaçları yeryüzüne getirmiştir ve ağaçların ataların ruhlarını barındırdığına inanılmaktadır. Ağaç kültü, bireylerin doğayla uyum içinde olmak, onun kutsamalarını ve yardımlarını almak ve hoş olmayan durumları olumluya dönüştürmek için çaba içeren olağanüstü bir hayat görüşüdür. Ağaç kültü, insanların ağaçların kutsallığını ve değerini kabul ettiği bir kavramdır. Bu araştırma günümüze kadar Anadolu'da derlenen masallar, Türk doğa kültlerinden biri olan ağaç kültünü ele alış biçimlerine göre işlevsel olarak gruplandırılmış ve mitik özelliklerine göndermelerde bulunulmuştur. Ağaç kültünün ne olduğu, Türk halk kültüründe nasıl algılandığı ile bu kültün masallardaki yeri ve öneminin üzerinde durulmuştur.*

Anahtar Kelimeler: *Ağaç Kültü, Türk Masalları, Mitoloji, Masallar, İnanışlar.*

The Cult Of Trees In Anatolıan Folk Tales

Abstract: *A cult is a religious or spiritual organization with specific rules and rituals, followed by a community or group of people and based on their own system of beliefs, values and understanding. Cults are a framework based on people's shared values, beliefs and traditions, enabling them to live together and maintaining social cohesion. Cults also include people's efforts to understand nature, life, death and the meaning of existence, and the resulting beliefs, rituals and laws. The Cult of the Tree, a concept that considers trees sacred in Turkish folk culture, appears in various tales throughout the history of Anatolia from the legendary period to the present day. The protective and forgiving mother goddesses Umay and Ulgen brought trees to the earth and trees harbor the spirits of ancestors. The tree cult is an extraordinary view of life in which individuals strive to be in harmony with nature, to receive its blessings and help, and to transform unpleasant situations into positive ones. Tree cult is a concept in which people recognize the sacredness and value of trees.In this research, the fairy tales collected in Anatolia until today are functionally grouped according to the way they deal with the tree cult, which is one of the Turkish nature cults, and references are made to their mythical features. It is emphasized what the tree cult is, how it is sheltered in Turkish folk culture and its place and importance in fairy tales.*

Keywords: *Tree Cult, Turkish Tales, Mythology, Fairy Tales, Beliefs.*

1. GİRİŞ

İnsanlar tarih boyunca doğaya ait unsurlara kutsallık atfetmiş ve doğaya saygı göstermişlerdir. Bu saygı, insanların doğayla uyumlu yaşamasını sağlamakta ve doğal alanların korunmasına katkıda bulunmaktadır.

Ağaçlar ve ormanlar hem nesne hem de imge olarak kültür tarihinde insanlar için özel bir anlam taşımış ve kutsal sayılmıştır. Ağaç, tahta beşiğinden tabutuna kadar insana doğumundan ölümüne eşlik etmektedir. İnsan deneyimi ve yaşamsal süreci pek çok açıdan bir ağacın küçük bir filizden başlayarak yıllar boyunca büyümesine ve sonunda aniden kuruyup ölmesine benzetilebilir. Bu nedenle Anadolu Türk kültüründe ağaç ve orman kültü önemli bir yere sahip olmuştur. Günümüzde ise insanlar, doğayla daha az etkileşim içinde olması ve ağaca ne türden anlamlar yüklendiğini kültürel aktarımla bilememesi/edinememesi nedeniyle, bu kutsal ilişkiyi kaybetme eğilimi göstermektedirler. Belki de bu nedenle, insanların doğayla bilinçli bir şekilde etkileşim içine girmesi ve dinsel ve manevi bağlara daha fazla önem vermeleri önemlidir. *Kutsal doğal alanlar* insanların tarihteki öykülerinde, halk hikayelerinde, masallarında ve destanlarında yer edinmiş ve sürdürülebilir bir insan-doğa ilişkisi sağlamaya katkıda bulunmuştur.

1.1. Kült Kavramı

Kült bazı sözlüklerde kelime anlamıyla, “tapma, dini tören” (TDK Türkçe Sözlük), “ayin, kutsal varlıklara gösterilen saygı” (Temel Türkçe Sözlük/Kamus-ı Türki), “kutsal nitelikli bir olgu etrafında teşekkül eden inanç, adet, saygı veya tapınmaya verilen ad” (Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü) şeklinde tanımlanır.

Kült, kelimenin gerçek anlamı olan "ibadet, tapınma, din, ritüel ve kutsal varlıklara hürmet" için kullanılan bir kavramdır. Kişinin Tanrı'ya veya doğaüstü varlıklara olan bağlılığını sözlü ve sözsüz saygı ve tapınma eylemleriyle gösterme pratiğidir. Bayat, kültü “Türk mitolojisinde doğaüstü varlıklar şeklinde tasarlanan yüce ve kutsal varlıklara gösterilen saygı, ihtiram ve bazen de tapınmadır” diye tanımlamıştır (Bayat, 2007:80). Belirli bir grubun Tanrı ya da Tanrılara ilişkin inançlarını ve ritüeller gibi dini davranışlarını ifade eden kült, en ilkelinden en gelişmişine, ilahi ya da beşerî her türlü inanç sisteminde bulunabilir.

“Kült kabul edilen varlıklar insanlarda korku veya ürperiş uyandıran, dolayısıyla tekin olmayan büyük, yüksek, karanlık ve ulaşılmaz niteliği haiz varlıklardır. Bu varlıklar dağ, orman veya ağaç, su, ateş ve taş gibi müşahhas varlıklardır. Bu varlıkların genel durumu ve insanlar üzerinde bıraktıkları etki ve etraflarında oluşan inanç neticesinde kült olarak telakki edilirler. Şamanlıkta bütün kâinat insanlara faydalı veya zararlı ruhlarla doludur” (Özarslan, 2003: 94).

E. Cassirer’e göre kült aynı zamanda, tüm kültür gelişimlerinin geçiş noktası ve taşıyıcısıdır: Çünkü kült, kültürün gelişiminde öyle bir anlayış kazandırır ki bu anlayış içinde kültür, doğanın teknik olarak yenilgiye uğraması etkinliğinden ayrılır ve bu anlayışın kendine özgü zihinsel niteliği kültüre damgalanır (Cassirer, 2016: 283).

Türk halk kültüründe atalara, Gök Tanrı'ya, toprağa-suya, ateşe, hayvanlara ve ölülere adanmış olanlar da dahil olmak üzere birçok farklı kült vardır. Atalara tapınma, önceki nesillerin katkılarını ve zaferlerini onurlandırmaya ve kutlamaya odaklanır. Doğa olaylarının kökenini anlamada ve insanların gelecekten haber verme girişimlerinde Gök Tanrı kültü hayati bir rol oynar. Dağlar, ormanlar ve su, toprak-su dini mensupları tarafından büyük saygı görür. Ateş kültünün taraftarları, ateşin insanın hayatta kalması için çok önemli olduğunu düşünmektedir. Hayvan kültü, insanların insan olmayan hayvanlarla etkileşimine ilişkin bir dizi inançtır. Ölü kültü, ölüleri onurlandırma ve onların hatıralarının unutulmamasını sağlama pratiğidir. Türk halk kültüründe önemli bir yere sahip olan bu kültlerin gelecek nesiller için korunması büyük önem taşımaktadır.

Açıklamalara göre kült, antik çağda yaşamış, halen büyük saygı gören ve modern toplum üzerinde olumlu ya da olumsuz etkileri olduğu düşünülen mitolojik figürlerden oluşan bir koleksiyondur. Tanrı'nın kutsallığının yeryüzündeki tezahürüdür; saygı görür, birçok inancın (Yahudilik, Hıristiyanlık, Budizm ve diğerleri dahil) yardımıyla gelişmiştir ve bugün bazı insanlar tarafından uygulanmaktadır.

Kültler, insanların hayatlarını anlamlandırmak, bağlılıklarını belirtmek ve kendilerini bir toplumun bir parçası olarak hissetmelerine yardımcı olmak için kullanılır. Kültler, insanların bir dini inanç veya düşünce sistemi etrafında bir araya gelerek, inançlarını ifade etme ve paylaşma yollarıdır.

Dünya dinlerinin ve kültürlerinin birçok yönünü araştıran Eliade’ye göre kültlerin insanların hayatlarını anlamlandırmak, bağlılıklarını belirtmek ve kendilerini bir toplumun bir parçası olarak hissetmelerine yardımcı olmak için kullanıldığını vurgulamıştır. Ayrıca Eliade, bir şeyin kült olması için, insanların bu

şeyi özel veya kutsal görmesi ve sembolize etmek için ritüeller yapması gerektiğini belirtir (Yıldırım, 2007). Bu ritüeller, insanların inançlarını ve değerlerini ifade etmek için kullanılan simgesel eylemlerdir. Bu ritüeller, insanların inançlarını ve değerlerini ifade etmek için kullanılan simgesel eylemlerdir ve bu ağacın kült olmasını sağlar.

Kültlerin ortaya çıkmasında ve yüceltilmelerinde beş ana etken vardır: İnanç, ihtiyaç-fayda, korunma, korku ve benzerlerinden farklılık. Bunların arasında bir hiyerarşi yoktur. Ama insan düşüncesindeki saygınlık düzeyini bağımlılık, ihtiyaç ve fayda belirler. Dolayısıyla kült, insanın kendini dünyaya zihinsel olarak değil, fiziksel olarak teslim etmesini sağlayan esas araç-gereçtir (Dilek, 2020: 50).

Toplumlarda kültlerin temel bazı anlam ve işlevleri vardır. Bunlar şunlardır: 1) İnançla olan bağı; Dinî işlev, 2) Mitik işlev, 3) Aklî-Rasyonel işlev, 4) Soy bilincini devam ettirme işlevi, 5) Töre ve geleneklere bağlılığı pekiştirme işlevi, 6) Yaşamsal güç kaynağı olarak ekonomik işlev, 7) Atalarla bağ kurma işlevi, 8) İnsan yaşamını anlamlandırma işlevi, 9) Tabiatla uyum ve etkileşimi gerçekleştirme işlevi, 10) Toplumsal uyumu ve bağları destekleme; Sosyolojik işlev, 11) Ahlakî işlev, 12) Pedagojik işlev, 13) Ritüellerde yaşam bulma işlevi, 14) Sanatsal yaratmalara ilham kaynağı olmaları bakımından sanatsal işlev. Bu işlevlerden hareketle denilebilir ki bilinçli ve aşamalı bir kült anlayışı ve külte bağımlı yaşam tarzı geliştirilmemiş olsaydı, insanla tanrı, evren, doğa ve dış gerçeklik arasında doldurulamayacak bir boşluk oluşurdu. Kültlerin biçim ve içerik bakımından bütünlük oluşturmaları ve işlevleri bakımından uyum içinde olmaları onların ardındaki nedenselliğin aynı şey olduğunu düşündürmektedir: İnancı insan hayatının ve faaliyetinin içine sokmak, inançla dünyevî olanı uzlaştırmak, birini diğerinin nedeni/ tamamlayıcısı kılmak; ruhsal olanla dünyevî olan arasındaki ayrımı ortadan kaldırmak. Kültler kişiye insanî yeteneklerin dışına çıkarak, doğanın ve nesnelerin gizemine katılma, onlarla iletişime geçme imkânı verir (Dilek, 2020: 52).

1.2. Türk Kültüründe Ağaç Kültü

Ağaçlar, zamanın başlangıcından bu yana Dünya'daki tüm yaşamın merkezinde yer almaktadır ve bu da onları hayatta kalmak için su, hava ve toprak kadar hayati hale getirmektedir.

"Ağaç, her şeyden önce varoluşu, hayatı, canlılığı, bereketi temsil eder. Türk ve Dünya kültüründe ağaca çağlar içinde birbirinden farklı pek çok rol verilmiştir: kozmik ağaç (dünya ağacı, hayat ağacı…), Tanrıyla iletişim aracı olarak ağaç, şeytan ya da kötü ruhları kovma törenlerinde ağaç, tabiat olaylarını yönlendirme törenlerinde ağaç, güneşin batışını engelleme ya da geciktirme törenlerinde ağaç, rüzgâr estirme ya da durdurma törenlerinde ağaç, ay tutulmasını engelleme ya da tutulan ayı kurtarma törenlerinde ağaç, yağmur yağdırma törenlerinde ağaç, sağaltma törenlerinde ağaç, defin törenlerinde ağaç, bereketi artırmaya yönelik mevsimlik törenlerde ağaç, şekil değiştirme ya da bitkilerin kökenleri ile ilgili mitlerde ağaç…" (Ergun, 2004: 17-66). Ağaçlar, kökenler, beslenme, Tanrı ile temas, cennete yükselme, sağlık ve dileklerin yerine getirilmesiyle ilgili olanlar da dahil olmak üzere birçok dini ve felsefi gelenekte aracı bir rol oynamaktadır. Bu yüzden birçok kültür ağaçlara kutsal ikonlar olarak saygı duyar.

Eski Türkler doğal dünyanın mistik potansiyelinin ve tüm canlıların cisimsiz özünün farkındaydı. Ruhani varlıklar iyi ya da kötü olarak sınıflandırılırdı. Hunlar, Göktürkler ve Uygurlar gibi Asya halkları yıl boyunca Gök Tanrı'ya, atalarına ve toprağın ruhlarına kurban olarak atlar ve kuzular sunardı. Ayrıca Tabgaçlar, atalarına bir saygı göstergesi olarak ilkbahar ve sonbaharda evin kurban etinin yakınına kayın ağaçları dikerlerdi. Bu uygulama kutsal ormanlık alanların oluşmasıyla sonuçlanmıştır.

"Yir-sub" kavramı ağaçların özel bir öneme sahip olduğu yönündeki eski Türk düşüncesinin merkezinde yer almaktadır. Bu inanca göre insanların evlerinin etrafındaki alanda "Yer-su" adı verilen bir yardımcı ruhlar topluluğu vardır. Bu fikirler ağaç kültünde ifadesini bulmaktadır. Örneğin Kara Kırgızlar arasında kısır kadınların bir elma ağacının altında yerde yuvarlanarak çocuk sahibi olabileceği söylenir. Bu uygulama ağaç dini ile ilişkilendirilmektedir.

Türk inanç sisteminde her ağaç kutsal olarak kabul edilmez. Kutsal olarak kabul edilen ağaçların birtakım vasıfları mevcuttur. Ağacın kutsal olarak kabul görülmesi için bu özelliklerinden en az biri ağaçta kendini göstermelidir. Bu özellikler şunlardır:

a. Yalnız ağaç olmalıdır.

b. Yapraklarını ya yaz kış dökmeyen ya da çok az döken bir ağaç olmalıdır.

c. Etrafındaki ağaçlardan ya daha uzun ya da daha heybetli, daha gösterişli olmalıdır.

d. Meyvesiz olmalıdır.

e. Etrafındaki ağaçlardan daha yaşlı olmalıdır.

f. Geniş ve koyu gölgeli olmalıdır (Ergun, 2000: 23-24).

Ağaçlara birçok eski dini gelenekte saygı gösterilir. Bu anlayış, ağaçların içsel özelliklerinin incelenmesine dayanmaktadır. Örneğin ağaçlar genellikle dayanıklılık ve tutarlılık gibi nitelikler sergilerler. Ayrıca ağaçlar sürekli olarak kendilerini yenilediklerı ve yapraklarını döktükleri için doğal düzeni sembolize ederler. Bu nedenle ağaçlar bugüne kadar gücü ve kutsallığı temsil etmeye devam etmiştir. Bazılarına göre ağaçlar kozmosu temsil eder çünkü onun doğal bir uzantısı oldukları düşünülür. Ataların ve babaların ruhlarının geniş su kütlelerinde, yüksek dağlarda ve ormanlık alanlarda yaşadıkları söylenir; bu nedenle mezar taşlarında ağaç tasvirlerinin yaygınlığı ve dileklerin izole ağaçların dallarına bağlanması uygulaması vardır. Çevrenin korunması adına ağaçlara zarar vermek ya da onları yok etmek, ormanları evi olarak gören kutsal varlıklara saygısızlık olacaktır. Sonuç olarak Türk kültüründe hem koruyucu ruhlara hem de orman sahibine kurbanlar sunulur.

Ağaç, Sibirya Türkleri tarafından kişinin ikinci benliği olarak görülür ve her insanın yaşamının özünde ağaca bağlı olduğu düşünülür. Her insanın, ağaçların sembolik olarak temsil edebileceği bir aile ağacına sahip olduğu varsayılır. Bir aile ağacının kökleri ataları, gövdesi şimdiki nesli ve dalları da geleceği temsil eder.

1.3. Türk Masallarında Ağaç Kültü

Bir toplumun tüm duygu ve düşüncelerini, maddi ve manevi kültürel değer depolarını, halk anlatıcılığının en çağdaş kaynakları olan masallarında bulmak mümkündür.

Geleneksel Türk masallarında ağaçlar koruyucu bir rol oynar, kötülükleri uzaklaştırır ve kahramanların güvenliğini sağlar. Ağaçlar peri masallarında sıklıkla sihirli yeteneklere sahip bilinçli varlıklar olarak tasvir edilir; bu ağaçlar genellikle kötülerle savaşmak için kahramanlarla birlikte hareket eder. Masallarda ağaçların biliş ve duygu gibi içsel süreçleri sembolize etmek için kullanılmasına dair uzun bir gelenek vardır. Örneğin kahramanın ıstırabı ya da kaybı, yaprakları solmaya ve dökülmeye başlayan bir ağaçla temsil edilebilir. Benzer şekilde, ağaçlar peri masallarında kahramanların kendilerini tanıma arayışlarında önemli bir rol oynar ve sıklıkla yapısal tasarımları aracılığıyla kahramanların kendi fiziksel ve psikolojik yapılarına dair iç görüler sağlar.

Özetle ağaçlar Türk masallarında ayrılmaz bir rol oynar ve çok çeşitli sembolik anlamlar ve özelliklerle doludur. Bu çalışmada ağaçların özel anlam ifade ettiği masalların tespiti yapılacak olup, uygun kategorilere açıklama yapılarak aktarılacaktır.

2. ANADOLU MASALLARINDA TESPİT EDİLEN AĞAÇ KÜLTLERİ

2.1. İnsanlara Yardımcı Olan Ağaç Kültü

Masallarda ağacın meyvesi, dalı, gölgesi, gövdesi ve tepesi insanoğlunun sıkıştığında yardımcısı olmaktadır. Umay ve Ülgen ile iş birliği içinde ortaya çıkan ağaç, Tanrı'dan yardım dileyen insanlar için bir yardım aracı olarak hizmet etmektedir.

Dağ gibi ağaç da soy üyelerinin yaşamları için son derece önemlidir. Tüm Sibirya sakinleri efsanelerine göre, ağaç çocukları besler ve onlara bakar. Yaşamın bir işareti ve kabile üyelerinin refahının garantisidir. Ağacı ortadan kaldırmak, onunla soy bağı olan herkesi öldürmek demektir (Taş, 2002: 110).

“Keloğlan ile Padişah Kızı” adlı masalda Keloğlan padişahın kızı ile evlenmek ister. Bunu duyan padişah, Keloğlan’a şart koşarak annesi ile babasının cennete olup olmadığını bulup araştırmasını ister. Bu noktada ağaçlar Keloğlan ile iletişim kurarak padişahın anne babasının hikâyesini çözmesine yardımcı olur.

“Karga ile o iki ağaca rastlamış. Bu ağaçlardan birinden yine o kısık ve boğuk ses gelmiş:

— Bir zamanlar, öteki dünyada biz iki ortak kuma idik. Bu karga da bizim kocamızdı. Önce benimle evlenmişti. Sonra da üstüme şu karşıdaki ağaç kılığındaki ortağımı aldı. Bana geldikçe ortağım sararır solar, kurur kavrulur; ona gidince de ben sararır solar, kurur kavrulurdum. Böylece kinle, hasetle, kıskançlıkla, birbirimize kötülükler ederek ömür sürdürürdük. Şimdi de burada kocamız karga, bizler de ağaç kılığına girdik. Bana gelip konunca ben yeşillenip göneniyorum, ortağım kuruyup kavruluyor. Ona konunca da ben burada kavrulup sararıyorum. Kocamız karga da 'gak gak, vah vah' diyerek aramızda dolaşıp duruyor…" (Alangu,2011: 185).

"Kardeşim Kardeşim Can Kardeşim" adlı derlenen masalda anneleri vefat eden abla-kardeşin üvey anneleri tarafından istenmediği, evden uzaklaştırıldığı anlatılır. Ormanda tek başlarına kalan çocuklar, yaşam sürmeye çalışmışlar. Bu süreçte geyik izi olduğu yerden su içen kardeş, geyiğe dönüşmüş. Ağaçlardan yardım dilemişler.

"O esnada su kabağının ormandaki bütün ağaçlara söylediği şu söz gelmiş:

— Ben bu ormandan ayrılamam. Artık çok yaşlandım. Çocukları size emanet ediyorum. Onlardan yardım elinizi esirgemeyin.

Güzel kız, ormandaki ağaçlara su kabağının söylediği bu sözü hatırlatmış. Yanındaki kavak ağacına:

— Görkemli kavak ağacı, bize yardım et. Kardeşim geyik oldu. Ben şimdi ne yapacağım.

Kavak ağacı, kardeşlerin bu haline çok üzülmüş. Onlara yardım edemediği için kendisini suçlu hissediyormuş. Bu yüzden nur yüzlü kıza:

— Kardeşini eski haline getiremem ama sen benim dallarımda yaşarsın. Kardeşin de benim yanımda yaşar. Böylece size kimse zarar veremez." (Öner, 2019: 44).

2.2. Koruyucu Rolünde Olan Ağaç Kültü

Ağaç masallarda zor durumda kalan insanlara koruma ve sığınma gibi imkanlar sunmaktadır. Ağaçlara çıkılması ve medet umulması Türk mitolojisiyle bağlantılıdır. Mitolojiye göre ağaç kutsaldır ve koruyucu ruhu olduğuna inanılır. Kahramanlar bilinçaltının kasvetli kısımlarından ağaç aracılığı ile kurtulurlar.

"Korumak kelimesinden türevlenen koru kelimesinin "av yasağı"nın bulunduğu, korunan ve dolayısıyla "kutsal" hayvanların bulunduğu yerleri belirlemek için kullanılmadan evvel de koru diye adlandırılan çok sayıda ağaçlıklar ve kutsal ormanlar mevcuttur." (Roux, 1994: 123).

"Devlerin Ölümü" adlı masalda devlerin ortaya çıkışında ağaçların da sığınma yeri olduğuna işaret edilmektedir:

"Onlara kaygısız ve rahat yaşamak imkânı veren ne cesaretleri ne de zekâları idi. Sadece dev yaratışlarına dayanarak etraflarını kasıp kavuruyorlardı. Bir yerde göründükleri zaman bütün canlılar oradan kaçışır, balıklar suyun derinliklerine, kuşlar göğün maviliklerine, öteki hayvanlar ağaç kovuklarına, inlere dalardı." (Ali, 1947: 130).

"Yük Treniyle Nasıl Yolcu Ettik?" masalında tren yolcuğundaki kahramanların aniden vagonların kopması ile olağanüstü durumlara karşı ağaçları saklanma yeri yaptığı görülmektedir:

"Bereket versin ki makinist kazayı görerek treni durdurmuştu. Biz bu esnada vagonlardan indik, ağaçların arkasına saklandık, bakalım, ne olacak diye beklemeye başladı." (Hikmet, 1991: 17).

"Merdane Coz" adlı derlenen masalda devlerden kurtulmak isteyen Merdane, ağaç parçası ile korunur:

"Merdane Coz'dan korkan devler onu misafir ederler. Ancak günün birinde onu yakarak öldürme kararı alırlar. Merdane Coz, devlerin kendisini yakacağını duyar ve yatağının içine ağaç parçasını yatırarak yanmaktan kurtulur." (Arslan, 2017: 231).

Son olarak "Mercan Kız" adlı masalda kız kendini güvence altına almak için ağaçtan faydalanmaktadır:

"Şehirden değil de yabancı bir kızı aldığı için kendisini bu yolla eleştireceklerine inandığı için kızı orada bırakmaya ve ona giysiler getirmeye karar verir. Ancak kıza onu şehre törensiz, karşılamasız sokmak

istemediğini söyleyerek kendisini orada beklemesini ister. Kız çaresiz kabul eder ama pınarın başındaki ağaca seslenir. Ağaç eğilince üzerine oturur ve doğrulmasını söyler. Kız böylece kendini güvenceye aldıktan sonra Beyoğlu, şehre doğru yola çıkar." (Ayan, 1998: 100).

2.3. Şifa Olarak Kabul Edilen Ağaç

Türk kültüründe belli ağaçlar, hastalıkları iyileştirme ve şifa verme özelliğine sahiptir. Günümüzde hâlâ Malatya'nın Onar Dede ve Sakız Dede türbelerinde bulunan kuru, koca bir ağacın gövdesinden kuru yonga çıkarılıp kaynatılıp hasta hayvanlara içirildiğinde şifa bulunacağına inanılır (Kalafat, 1990: 47).

İncelenen masallarda şifalı meyve ve ağaçlara rastlanılmaktadır.

"Öksüz Kız" isimli masalda, bir kadının birisi öz diğeri ise üvey olmak üzere iki kızı vardır. Bu kadın öz kızına iyi davranırken, üvey kızına işleri yığmaktadır. Üvey kız bir gün su doldurmaya giderken testiyi kırmıştır. Korkudan bayılıp kalmıştır. Fakat gördüğü rüya vasıtasıyla ağaçlardan düşürdüğü elmalar ve yardımcı olduğu insanlar kızcağıza güzellik nasip etmektedir:

"Ayıldığında kendisini bahçede bulmuş. Amma, öyle güzel bir bahçe ki, bütün ağaçlar, elmalarla, meyvelerle doluymuş. Gız ağaca bakınca elmalar dile gelmiş:

— Güzel gız, güzel gız, salla da elmalarımız yere düşsün. Ağırlıkdan hep dallarımız gırıldı.

Gız, bahçedeki elma ağaçlarının hepsini sallamaya başlamış, bütün yetmiş elmalar dibine inmiş." (Şimşek, 2001: 36).

"Mayıl ile Abı-ı Güneş" adlı masalda padişah ile vezirin bir türlü çocukları olmamaktadır. Daha sonra karşılarına çıkacak olan ihtiyar amca ile durum değişecektir:

"Bunnar yola çıkmışlar az getmişler, uz getmişler. Bunnarın garşılarından, bir ihdiyar amca çıkmış. Ağ sakallı bir adamımış. Demiş ki:

Yavrum, neriye gediyonuz? demiş. Padişah:

İkimizin de çocuğu heç yok. Çocuk aramaya gediyok demiş. İhdiyar:

Size ben bir alma veriyim. Yarısını hanımın yesin, yarısını da sen, demiş.

İhdiyar, iki alma çıkarmış, birini vezire vermiş, birini de padişaha vermiş:

Gabığını da gısırağınıza verin, demiş.

Bunnar, sevinerek eve gelmişler:

Hanım, böyle böyle, demiş padişah. Hanım da:

Amaan Allah'ın vermediğini gulu mu verici? Amma, gene de senin hatırın galmasın, yiyem o zaman, demiş.

Bunnar, elmayı bölüşüp yemişler. Yedikden sonra, aradan dokuz ay geçince, bunun bir oğlu olmuş." (Şimşek, 2001: 236).

"İyilik ve Kötülük" isimli Taşeli masalında, kör olan İyilik adlı masal kahramanı çınar ağacının başında oturur. Kurtların kendisini yeme ihtimaline karşı ağaca çıkar ve Allah'a dua etmeye başlar. Hızır ağacın dibine gelir. İyilik başından geçenleri anlatır. Bunun sonucunda Hızır, kahramana ağaçtan bir dal kopararak gözlerine sürmesini söyler. Bu sayede İyilik adlı kahramanın kör olan gözleri mucizevi şekilde açılır (Alptekin, 2002).

2.4. Kutsiyet Atfedilmiş Ağaç

Alevi-Tahtacı ve Yörük kültüründe saygı gören ağaçlar, İslamiyet öncesinden günümüze kalan birkaç simgeden biridir. Alevi kültüründe büyük ağaçlar kutsal sayılır ve bu yüzden saygı görür. Tahtacılar salı günleri ve Muharrem ayı boyunca ağaç kesmekten kaçınır ve işlerine başlamadan önce ağaçlara şükran duaları sunarlar. Mezar taşı işlemelerinde kutsal ağaç sembolleri sıklıkla kullanılır. Uzaktaki ağaçlara umut bağlama geleneği yaygındır. Türkler arasında atalarının ve dedelerinin ruhlarının ormanlarda, dağlarda ve ağaçların yeşerdiği diğer doğal ortamlarda yaşadığına dair yaygın bir inanış vardır. Aynı

zamanda her insanın bir soy ağacının olduğu varsayılır. Soy ağaçları sembolik biçimde kökleriyle ataları, gövdeleriyle yaşayan soyu, dallarıyla da gelecek nesilleri temsil eder (Bayat, 2007: 176-186).

Kutsal ağaçların zarar görmesi, o kültür veya din için önemli bir saygısızlık olarak algılanmaktadır. Bunun sonucunda zarar veren kişi muhakkak cezalandırılır.

"Yılan Peri ile Sihirli Ayna" masalında babasının sözünü dinlemeyerek ormanda tek duran büyük ağacı kesmeye kalkan kahraman hem başarısız olmuş hem de başına türlü kötülükler gelmiştir (Demir, 2018: 109).

"Gavak Ağacı" isimli masalda ağaçlara verilen saygı şu uyarı ile görülmektedir:

"Nene ertesi gün gene geleya ve gavak ağacının altına ağaç dikmeye çalışıya gız gene ağacın tepesinden sesleniya.

— Nene gavak ağacının altına ağaç dikilmez. Çünkü ağaç altına ağaç dikmek günahtır, deya." (Çalışoğlu, 2019: 129).

2.5. Türeme İşlevi Olan Ağaç

Altay Türkleri arasında yaratılış mitinin derlenmesinden başlayarak ağaç, Türklerin oluşumunda birincil faktör olarak kabul edilir ve bu nedenle "Hayat Ağacı" olarak adlandırılır. Yaratılış Efsanesindeki tanrı Ülgen, dalları olmayan bir ağacı gözlemler ve onu bakılması hoş olmayan bir şey olarak görür:

"Dalsız, budaksız bir ağaç bitmişti. Bu ağacı Tanrı gördü ve 'Dalları olmıyan ağaca bakmak hoş bir şey değil; buna dokuz tane dal bitsin!' dedi. Ağaçta dokuz dal bitti. Tanrı yine şöyle dedi: "Dokuz dalın kökünden dokuz kişi türesin ve bunlardan dokuz ulus olsun!" (İnan, 1995: 15).

Ağaçtan türemeyle ilgili efsanelerin en önemlisi Uygurların türeyiş efsanesidir. Bu efsanenin, Mani dinini kabul eden Böğü Kağan ile ilgili olduğu ileri sürülmüştür (Çoruhlu, 2020: 179).

"Bu iki nehir arasında birbirine yakın iki ağaç vardı. Birine, kışın selvi gibi yapraklarını dökmeyen ve çam ağacı şeklinde olan fesuk (Kasuk, Sibirya cedarı/sediri) ağacı dedikleri ağaç, diğeri ise, tur ağacıydı. Bu iki ağaç arasında büyük bir dağ oldu. Gökten o dağın üzerine günden güne büyüyen ışık saçılmaya başladı. O garip durumu gören Uygur halkı, dağa saygı ve tevazuyla yaklaştıkları zaman dağdan iç açıcı, sevinç verici sesler duymaya başladılar. O günden sonra dağın etrafında her gece doğurma sırasındaki hamile kadına benzeyen otuz ayak uzunluğunda bir ışık belirdi ve dağa bir kapı açıldı. İçinde ayrı ayrı kurulmuş çadır gibi beş ev vardı ve her birinin içinde, ağızlarında ihtiyaçlarına göre süt bulunan bir emzik olan oğlan çocuğu doğurmuştu. Çadırın üzerinde de gümüşten bir çatı vardı. Bu durumu öğrenen kabilenin reisleri bu garip manzarayı görmek için oraya geldiler ve saygı ifadesi olarak onların önünde diz çöktüler. Çocuklar, biraz büyüyüp yürüme gücü kazanınca bulundukları yerden çıktılar…" (Çev. M. Öztürk, 1998).

Bu efsanelerin etkileriyle, masallarda da türeme işlevi olan ağaçlar bulunmaktadır.

"Peri Kızı" isimli masalda da ağaçtan türeme söz konusudur:

"Kütük ortadan ikiye ayrılmış. İçerisinden on iki tane peri kızı çıkmış. Hepsi de birbirinden güzelmiş. Ama bir tanesi, diğerlerinden çok daha güzelmiş. O arkadaşlarına devamlı emirler veriyormuş. Evinden işe yine aynı şekilde gitmiş. On iki güzel peri kızı çıkmışlar, bu sefer evi, pembe atlaslarla döşemişler." (Emiroğlu, 1996: 291).

Türk mitolojisinde ağaçtan bir kız çıkması, sonrasında kahramanın bu kızla evlenmesi sıklıkla görülen bir durumdur.

"Oduncu ile Padişah" isimli masalda da bu durum görülmektedir. Oduncu balta ile odun keserken odunun içinden güzel bir kız çıkmıştır. Oduncu bu kız ile evlenmiştir (Doğramacıoğlu, 2002: 134).

2.6. Dönüşüme Uğrayan Ağaç

Türk mitolojisinde ve folklorunda 'ağaca dönüşme' teması önemli bir yer tutmaktadır. Bu tema, Türk halk hikâyelerinde, masallarında ve ritüellerinde sıklıkla yer alır. Ağaca dönüşme teması, insanların doğasını ve insan-doğa ilişkisini araştırmak için kullanılmıştır. Ağaca dönüşme teması, Türk mitolojisinde birçok tanrı ve tanrıça ile ilişkilidir. Örneğin, Türk mitolojisinde önemli bir yere sahip

olan Peri Kız tanrıçası, insanları ağaca dönüştürür. Aynı şekilde, Türk mitolojisinde yer alan sihirbazlar ve büyücüler de insanları ağaca dönüştürebilir.

Folklor ve masallarda ise ağaca dönüşme teması genellikle bir ceza olarak kullanılır. Örneğin, bir kişi kötü bir insan olduğu için ağaca dönüştürülür ve dönüşümün ardından iyi bir insan olmaya başlar.

Ağaca dönüşme teması, Türk mitolojisi ve folklorunda insanların karakterlerinin değişmesi veya kurtuluş yolunu sağlamak için kullanılmıştır. Bu tema aynı zamanda insanların hayatta kalmak için doğayla bütünleşmeyi öğrenmelerini sağlamak için de kullanılmıştır.

"Şah Mehemet" adlı masalda Şah Mehemet ve Padişah kızı annesinin ve teyzesinin elinden kaçarlar. Önce Şah Mehemet bir çeşme olur. Kızı da bir tas yapar. Böylece teyzesinin elinden kurtulur. Sonra da kızı bir tarla yapar, kendisi de onun üzerinde çalışan bir bahçıvan olur. Üçüncü seferde ise Şah Mehemet'i öldürmek için onun anası gelir. Bu sefer de Şah Mehemet bir yılan kılığına girer, kızı da bir ağaç yapar (Doğramacıoğlu, 2002: 99).

"Mercan Kız" masalında kız korunma amacıyla kendi rızası ile başta kuş olur, daha sonra ağaç kılığına girer. (Alangu, 2011: 244).

"Kelle" isimli masalda da devin akrabalarından kurtulmak için ağaç kılığına dönüştükleri görülmektedir:

"Kız tabi ağaç şeklinden oluyo. Oğlan da yılan şekline giriyo, ağaca iyice sarılıyo, orda duruyo. Aslında oğlan bunun geldiğini bildiği için, evden kaçmış. Annesi de oğlanı evlendirmek istiyo. Olayı da bildiği için annesi durmadan bunun peşine arattırıyo bunu. Ondan sonra guşlar geliyo. Ağacın üzerine gonuyo, aşşağı iniyolar, sağa sola gidiyolar, iki pır pır. Gerisin geri gidiyolar. Annesi soruyo tabi "Naptınız?" diyo. "Biz hiçbi şi göremedik" diyo. Biz diyo şu yana gittik, buraya baktık. "Ne gördünüz ?" diyo. Bi şi yoktu, diyolar. "Bizim dikkatimizi çeken bir tane ağacın üzerinde bir yılan sarılmış, ağaçta duruyodu. Başka bi şi yoktu" diyolar. "Salaklar" diyo. "O ağaç, gızın gendiydi. Yılan da benim oğlumdu" diyo. "Bi iğneyi yılanın arasından ağaca batırsaydınız gız ölürdü" diyo. "Onu da alır gelirdiniz buraya" diyo." (Arslan, 2017: 365).

2.7. Türlerine Bağlı Özelliği Bulunan Ağaç

Ağaç, eski Türk kültüründe medeniyetin kökeni olarak saygı görür ve Türklerin her zaman ağaçlara karşı bir zaafı olmuştur. Bu ağaçlar açısından hayat ağacı, kayın, çam, kavak, ardıç ve çınar özellikle önemli olarak öne çıkmaktadır.

Hayat Ağacı

Yeryüzünün merkezinden Tanrı katına yükselen bu ağaç, genellikle dokuz dallıdır. Dokuz dal, dokuz gök katını sembolize eder. Tanrı'nın göğün dokuzuncu katında oturduğu inancı, en yaygın olan inançtır (Ergun, 2004: 146).

Hayat ağacı bütünlüğün bir metaforudur ve dünyanın dağı ve hayat suyu gibi benzer anlamlara sahip diğer öğeler için bir model görevi görür. Diğer tüm mitolojik amblemlerin izi buna kadar sürülebilir.

"Ahmet ile Mehmet" isimli masalda, Küpeli Hanım tarafından sarhoş edilip denizin ortasında adada mahsur bırakılan Ahmet, denizin ortasında bulunan ağaçtan bir şeyler yer. Ağaçtan yediği şeyler sayesinde boynuzları çıkar ve denizin dibine dayanarak karaya ulaşır (Şimşek, 2001: 166).

Kahramanın kurtuluş yolu olan bu ağaç hayat ağacıdır. Kahraman hayat ağacından aldığı güç ile hem fiziksel hem de zihinsel dönüşüme uğrar.

Kayın

Türk mitolojisinde Kayın Ağacı, Tanrıların yeryüzündeki temsilcisi olarak görülür ve insanların koruyucusu olarak kabul edilir. Ayrıca Kayın Ağacı, insanların koruyucusu olarak görülen veya insanların hayatının merkezinde yer alan tarihi ve kültürel değerlere de atıfta bulunulur.

Kayın ağacı şaman törenlerinde, bayramlarda, ayinlerde özel bir yer tutardı. Şaman davulunun üzerinde resmedilmiş olan ağaçlar, Tanrılar tarafından takdis edilen kayını ifade edermiş (Gökyay, 2000: 294-298).

Türk'ün anlayışına göre kayına kadınların, anaların ana kutları sinmiştir. Onun için de kayını kesmek yasaktır. (Ergun, 2004: 196).

Kayın ağacı Anadolu'da bazı yerlerde de kutsal ağaç olarak nitelendirilmiş ve çeşitli nedenlerle ziyaret edilmiştir. Tokat'ın Niksar ilçesine bağlı Çolaklar Mezrası'nda bulunan ulu kayın ağacı halk tarafından kutsiyetine inanılan bir ağaçtır. Dilek sahipleri dua ettikten sonra üzerlerindeki giysilerden bir parça yırtarak ağaca nezir olarak bağlarlar (Ergun, 2004: 207).

Çam

Çam ağacı Türk mitolojisinde ve Anadolu masallarında birçok defa yer alır. Örneğin, çam ağacı, Türk masallarında genellikle güzellik, sadakat ve sevginin simgesi olarak kullanılır. Birçok Türk masalında çam ağacı bir kahramanın sadakatini ve dayanıklılığını test etmek için kullanılır.

Altay Tatarları her şeyin merkezinde yeryüzünün göbeği üzerinde dünyadaki ağaçların en büyüğü, tepesi Bay Ülgen'in (Göksel Tanrı) oturduğu yere değen devasa bir çam ağacı bulunmaktadır, demektedir. (Roux, 1999: 155).

Masallarda ağaçlara saygı gösterilerek, çevre koruma bilinci aşılanmaktadır. "Zilli Tilki" isimli masalda çobandan ağacı kesmesini isteyen tilkiye çoban:

"Yav durup duran çamın ne günahı var. Kesmem gencecik bir çam kesilir mi?" der (Alptekin, 2002: 475).

Kavak

Kavak yaşam, ölüm ve yeniden doğuş döngüsünü temsil eder. Kavak ölüp devrildiğinde ve kut artık orada olmadığında, ölümün bir sembolüdür; yeşilliğini geri kazandığında, kutun dirilişinin bir temsilidir.

Altay kam /şamanı ise ateş Tanrıya duasında şu şekilde seslenmektedir:

"Ey melikem ey annem ateş! Sen 'Gur Hatun Han' dağlarının tepesinde biten akkavak ağacından yaratılmışsın. Sema yerden ayrıldığı vakit doğmuşsun. Sen anamız Ötüken kademinde zuhur etmişsin; tanrılar padişahı tarafından halk olunmuşsun! Annem ateş! Senin baban sert ve çelik, annen çakmaktaş ve ulu cedlerin akkavak ağacıdır." (İnan, 1995: 394).

Ardıç

Türk ağaç kültüründe, ardıç veya arça kutsal kabul edilen ağaçlar arasındadır. Yaprağını dökmeyip daima yeşil kalması, meyvesinin olmaması, hatta odununun bile yakılmaması onun kutsanmasındaki bazı özelliklerdendir (Alptekin, 2007: 37).

Ardıç ağaçlarının yetiştiği yerde gürültü yapılmamalı, bağırılmamalı, kötü davranılmamalı, kavga edilmemeli, küfür sözü sarf edilmemelidir. Eğer bu kötü hareketler yapılacak olursa yapanların mutlaka hastalık ya da ölümle cezalandırılacağına inanılır (Ergun, 2004: 226).

Çınar

Çınar ağacı devleti irdelerken sıklıkla kullanılır. Kökü ve gövdesi dayanıklı, hoş yapraklı bir ağaçtır.

Rüyasında gördüğü evin ocağında büyüyen Çınar ağacı Manas'ın harika kadını, eşi Kanikey'in lütfuyla oğullarıyla yeniden bir araya geldi.

Geniş yaprakları, koyu gölgesi, heybetli görünüşü ve ak budaklarıyla Türk'ün kutsal ağaç vasıflandırmasına uygun düşen çınarlar "ulu ağaç", "gaba ağaç" unvanlarıyla anılır olmuşlardır. Masallarda şehzadelerin atlarını bağladıkları, dibindeki pınardan su içtikleri bu ağaçlar, nurun, aydınlığın, Tanrı kutunun sembolleridirler (Ergun, 2004: 232).

Söğüt

Söğüt, "Yiğitlerin gölgesinde oturdukları, çadır diktikleri kutlu ağaçlardandır." (Ergun, 2004: 240).

"Nar Adlı Kız" isimli masalda padişahın oğlu, üvey kızına kötülük yapan kadını kılıcı ile yaralar. Kadının kanının düştüğü yerde, görkemli bir söğüt ağacı biter. Bu ağaç sadece bir kişiyi asla istemez;

yere damlayan kanından meydana geldiği kadını. Kadın ne zaman ağacın altına gidecek olsa gölge üstünden çekilir (Şimşek. 2001: 162).

SONUÇ

Ağaç kültü Anadolu mitolojisinde efsanevi döneme kadar uzanan ve modern zamanlara kadar devam eden tekrarlayan bir temadır. Bu araştırmada, ağaçların merhametli ve koruyucu ana tanrıçalar Umay ve Ülgen tarafından dünyaya verildiği ve ağaçların ataların ruhlarını barındırdığı inancı da dahil olmak üzere, Türk kültüründe ağaçların kutsal olduğu fikri incelenmiştir.

Ağaçlar, takipçilerini doğayla uyum içinde yaşamaya, ondan bereket ve yardım istemeye ve olumsuz koşulları avantaja çevirmeye teşvik eden dikkate değer bir varlıklardır.

Bu araştırma, Anadolu'da derlenen masalların işlevsel bir gruplamasını kullanarak, ağaç kültünün Türk doğa kültleri arasındaki yerini ve önemini göstermekte ve mitolojik unsurlarına göndermeler yapmaktadır. Çalışma, genel ana hatlarıyla, ağaç kültünün Türk halk kültüründeki önemini ve Türk halk masalları üzerinde oynadığı rolü tartışarak son bulmuştur.

KAYNAKLAR

[1] Alangu, T. (2011). Billur Köşk Masalları. İstanbul: YKY.

[2] Alangu, T. (2011). Keloğlan Masalları. İstanbul: YKY.

[3] Ali, S. (1947). Sırça Köşk. İstanbul: Remzi Kitabevi.

[4] Alptekin, A.B. (2002). Taşeli Masalları. Ankara: Akçağ

[5] Alptekin, A.B. (2007). Türk Halk Hikayelerinde Ağaç Motifi Üzerine. Milli Folklor. 76: 33-39.

[6] Arslan, A.S. (2017). Çankırı Masalları. [Yayımlanmış/Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

[7] Ayan, Ç. (1998). Anadolu'da Kadın Masalları. [Yayımlanmış/Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

[8] Bayat, F. (2007). Türk Mitolojik Sistemi. İstanbul: Ötüken.

[9] Cassirer, E. (2016). Dil/Sembolik Formlar Felsefesi I. (Çev. Köktürk, M.) Ankara: Hece.

[10] Cüveyni. (1998). Tarih-i Cihan Güşa. (Çev. Öztürk, M.). Ankara: TTK.

[11] Çalışoğlu, S. (2019). Zonguldak Masalları (Araştırma-İnceleme-Metin). [Yayımlanmış/Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

[12] Çoruhlu, Y. (2020). Türk Mitolojisinin Ana Hatları. İstanbul: Ötüken.

[13] Demir, R. (2018). Anadolu Masallarında Suç ve Ceza Motifi. [Yayımlanmış/Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

[14] Dilek, İ. (2020). Kült Kavramı ve Söz Kültü. Bilig. 95: 47-77.

[15] Doğramacıoğlu, H. (2002). Kilis Masalları Derleme ve İnceleme. Ankara: Özbaran Ofset.

[16] Emiroğlu, S. (1996). Konya Masalları Üzerine Bir İnceleme. [Yayımlanmış/Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

[17] Ergun, P. (2004). Türk Kültüründe Ağaç Kültü. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.

[18] Gökyay, O.Ş. (2000). Dedem Korkudun Kitabı. İstanbul: MEB.

[19] Hikmet, N. (1991). Masallar. İstanbul: Adam.

[20] İnan, A. (1995). Tarihte ve Bugün Şamanizm. Ankara: TTK.

[21] Kalafat, Y. (1990). Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

[22] Kaya, D. (2010). Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü. Ankara: Akçağ.

[23] Öner, B. (2019). Elâzığ Masallarından Seçilmiş 15 Masalın Yeniden Yazımı ve Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi. [Yayımlanmış/Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

[24] Özarslan, M. (2003). Türk Kültüründe Ağaç ve Orman Kültü. Türkbilig. 5:94-102.

[25] Roux, J.P. (1994). Türklerin ve Moğolların Eski Dini. (Çev. Kazancıgil, A.) İstanbul: İşaret.

[26] Roux, J.P. (1999). Altay Türklerinde Ölüm. İstanbul: Kabalcı.

[27] Şimşek, E. (2001). Yukarıçukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması II. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.

[28] Taş, İ. (2002). Türk Düşüncesinde Kozmogoni- Kozmoloji. Konya: Kömen.

[29] Temel Türkçe Sözlük [Kamus-ı Türki]. (1985). İstanbul: Tercüman.

[30] Türkçe Sözlük. (1988). Yeni Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu.

[31] Yıldırım, M. (2007). Mircea Eliade ’de Kutsal ve Kutsal Zaman Kavramı. Dini Araştırmalar. 28: 59-82.

Makale id= 22

Sözlü Sunum

ORCID ID:

Sportif Eğitim Uzmanlarının İş Doyum Düzeylerinin Kariyer Planlama Tutumlarına Etkisi

Araştırmacı Mustafa Yılmaz[1] , Dr. Öğretim Üyesi Cemal Özman[2] , Doç. Dr. Serdar Ceyhun [2]
[1]Bartın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
[2]Bartın Üniversitesi - Spor Bilimleri Fakültesi

*Corresponding author: Mustafa Yılmaz

Özet: *Bu çalışmada, Sportif Eğitim Uzmanlarının iş doyum düzeylerinin kariyer planlama tutumlarına etkisinin bazı değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma modeli betimsel nitelikte, ilişkisel tarama modelinde nicel bir araştırmadır. Araştırmanın evrenini Gençlik ve Spor Bakanlığı merkez ve taşra teşkilatında görev yapan 1500 Sportif Eğitim Uzmanı, örneklem grubunu ise random yöntemi ile seçilmiş ve gönüllülük esası doğrultusunda ulaşılan 290 Sportif Eğitim Uzmanı oluşturmaktadır. Araştırmada üç bölümden oluşan ölçek formu kullanılmıştır. İlk bölümde örneklem grubunun demografik bilgilerini belirlemeye yönelik sorular sorulmuştur. İkinci bölümde Yavuz Eroğlu ve Eroğlu (2020) tarafından geliştirilen, ''Tamamen Katılıyorum, Katılıyorum, Kararsızım, Katılmıyorum, Hiç Katılmıyorum'' olmak üzere 5'li likertten oluşan Spor Bilimlerinde Öğrenim Gören Öğrencilerin Kariyer Planlama Ölçeği (KPÖ) kullanılmıştır. Söz konusu ölçek 5 alt boyut ve 23 maddeden oluşmaktadır. Üçüncü bölümde Weis ve Ark. (1967) tarafından geliştirilen ve Baycan (1985) tarafından Türkçeye uyarlanan ''1-Hiç memnun değilim ile 5-Tam memnunum'' arasında değişen 5' likert tipi Minnesota İş Doyum Ölçeği (MİDÖ) kullanılmıştır. Söz konusu ölçek içsel doyum ve dışsal doyum olmak üzere 2 alt boyut ve 20 maddeden oluşmaktadır. Verilerin analizinde SPSS 25 paket programı kullanılmıştır. . İlk olarak verilerin normallik dağılımına bakılmıştır. İstatistiki işlemlerin ardından ölçek boyutlarının basıklık çarpıklık değerlerinin +2 ile -2 sınırları içerisinde olduğu ve veri setinin normal dağılımdan geldiği kabul edilmiştir (George ve Mallery, 2010). Normal dağılım gösteren veri seti için parametrik testler kullanılmıştır. Bu doğrultuda ikili karşılaştırmalarda t-testi, çoklu karşılaştırmalarda One Way ANOVA testi kullanılmıştır. Ölçek boyutları ve arasındaki ilişkiye ait istatistiki işlemler için Pearson Corralations, ilişkiler arası yordayıcı rolü belirlemek amacıyla çoklu regression analizi uygulanmıştır. Araştırmanın sonucunda kariyer planlamanın iş doyumu üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı görülürken, iş doyumunun alt boyutlarından içsel doyumun kariyer planlama üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğu görülmüştür.*

Anahtar Kelimeler: *Eğitim, Gençlik ve Spor Bakanlığı, iş doyumu, kariyer planlama*

Abstract: *In this study, it is aimed to examine the effect of job satisfaction levels of Sportive Education Specialists on career planning attitudes in terms of some variables. The research model is descriptive, and it is a quantitative research in relational survey model. The population of the research consists of 1500 Sports Education Experts working in the central and provincial organizations of the Ministry of Youth and Sports, and the sample group consists of 290 Sports Education Experts selected by random method and reached on a voluntary basis. A scale form consisting of three parts was used in the study. In the first part, questions were asked to determine the demographic information of the sample group. In the second part, the Career Planning Scale of Students Studying in Sports Sciences (KPÖ), which was developed by Yavuz Eroğlu and Eroğlu (2020), consisting of 5 likerts "Totally Agree, Agree, Undecided, Disagree, Never Agree" was used. The said scale consists of 5 sub-dimensions and 23 items. In the third chapter, Weis et al. (1967) and adapted into Turkish by Baycan (1985), the 5-likert type Minnesota Job Satisfaction Scale (MIS) ranging from "1-Not at all satisfied to 5-Full satisfied" was used. The scale in question consists of 2 sub-dimensions, internal satisfaction and external satisfaction, and 20 items. SPSS 25 package program was used in the analysis of the data. . First, the normality distribution of the data was examined. After statistical procedures, it was accepted that the kurtosis skewness values of the scale dimensions were between +2 and -2 and the data set came from a normal distribution (George & Mallery, 2010). Parametric*

tests were used for the normally distributed data set. Accordingly, t-test was used for pairwise comparisons and One Way ANOVA test was used for multiple comparisons. Pearson Corralations were applied for the statistical operations of the scale dimensions and the relationship between them, and multiple regression analysis was used to determine the predictive role between the relationships. As a result of the research, it was seen that career planning did not have a significant effect on job satisfaction, while internal satisfaction, one of the sub-dimensions of job satisfaction, was a significant predictor on career planning.

Keywords: *Education, Ministry of Youth and Sports, job satisfaction, career planning*

1.GİRİŞ

Eğitim, insanın yaratılışı ile başlayan ve sistematik olarak hızla gelişen bir alandır. İlk çağ insanlarının yaşamlarını idame ettirme amacıyla yaptıkları balıkçılık ve avcılık faaliyetlerinden kazandıkları beceri ve tecrübeleri nesilden nesile aktardıkları bilinmektedir. Tecrübelerin paylaşımı ile başlanan eğitim faaliyetleri, yazının bulunmasıyla beraber hızla gelişmiş ve kurumsallaşmıştır (Güneş, 2014). Ergün ve Çoban (2020)'ye göre ise eğitim bireyde doğuştan gelen bilişsel gücü harekete geçirip bireyin hem amaçlarını belirlemesine, hem de bu amaçlar doğrultusunda hareket ederek hedefe ulaşmak için farklı alternatifler geliştirip değer yargılarına ve hayat biçimlerine uyarlanabilen yeni yolların bulunmasına imkân vermekte olduğunu dile getirmiş olup, bu süreçle beraber beden eğitimi faaliyetlerinin de eğitimin alt dalı olarak kabul edilmesinde 1700'lü yıllarda insanların yaşam standartlarını yükseltmeyi amaç edinen insansever grupların önemli rol oynadıklarını ifade etmiştir. (Hergüner, 1992) ise I.I. Rousseau, Pestalazzi ve Fröbel gibi eğitimcilerinde, çocuk eğitiminde doğal hareketlere bağlı olarak oyunun çok önemli bir değere sahip olduğunu belirttiklerini aktarmaktadır. Sporun ortaya çıkışına dair yer ve zaman söylemek mümkün değildir. Ancak sporun ortaya çıkış nedeninin, insanoğlunun doğa ile olan mücadelesinden kaynaklandığı genel kabul görmüş bir düşüncedir. İlk insanların hayatlarını sürdürebilmek için kaçmak – kovalamak olarak nitelendirilebilecek, savaşlarda ve tabiatın zorlukları ile mücadelelerinde kullandıkları aletler ve sergiledikleri hareketlerin, sporun temellerini oluşturduğu düşünülmektedir (Tekin ve Tekin, 2014).

Ülkeler, bireysel ve toplumsal kontrolü ellerinde tutabilmek amacıyla ahlaklı ve sağlıklı bireyler yetiştirerek sporu asırlardır çok önemli bir politika aracı haline getirmişlerdir. Sporun fair-play ruhu kişilerin bireysel ve sosyal yaşamın diğer yönlerini geliştirmesi, sosyal sorunları çözme noktasında fiziksel aktivitelerin desteklendiği kurum ve kuruluşlara olan ihtiyacı arttırmıştır (Özbey vd., 2019). Devecioğlu (2005) bireysel çıkar ve kazanımların elde edilmesi, ulusal ve uluslararası politikalarda ki siyasi önemi ve ülkelerin kalkınmasında ki ekonomik getirisinin büyüklüğü nedeniyle birçok ülkenin sporla ilgili kuruluşları desteklediğini, farklı alanlarda aynı amaç için çalışan spor otoriteleri oluşturduğunu ve bu sistemi yöneten bakanlıklar olduğunu belirtmiştir. Türkiye'de ise Gençlik ve Spor Bakanlığı bu sistemin tüm dişlileriyle işlemesini sağlayan kamu kuruluşudur.

Tarih boyunca dikkate alınan en öncelikli faktör insanı geliştirme, zenginleştirme, doyumlu kılma çabası olmuştur (Ünsal, 2001). Bireyin gelişmesini ve zenginleşmesini sağlamak suretiyle doyumunu arttırma çabası, en dikkate alınan konudur. İnsanın bilgi, beceri, iletişim kurma özellikleri ve genlerinde var olan yeteneklerinin geliştirilmesi; özel hayatının ve iş yaşamının kalitesini artıracak ve elde ettiği prestij daha değerli olduğu hissiyatını arttıracaktır (Telman ve Ünsal, 2004).

Genel çerçevede çalışanların yaptıkları işe olan duygusal tepkime olarak tanımlanan, ilk olarak 1920'lerde ortaya atıldığı bilinen iş doyum kavramının ehemmiyeti 1940'lı yıllarda tamamen kavranmıştır (Akşit Aşık, 2010). İş doyumunu önemli kılan iki nedenden birincisi, "bireyin fizik ve mental açıdan direk sağlığını etkileyen bir yaşam doyumu'' sağlıyor olması, ikinci neden ise "üretkenlik" ile ilgilidir. İş doyumunun sağlanamadığı durumlarda stres, tükenmişlik, uyumsuzluk, mutsuzluk gibi etkenler bireyin motivasyonunu düşürerek performansını olumsuz etkiler (Telman ve Ünsal, 2004).

Bireyin iş yaşam sürecinde yaptığı işte ilerleme ve gelişme derecesi; bununla beraber maddi anlamda daha çok sağlamak, sahip olduğu sorumlulukların daha çok olmasını istemek, buradan elde edeceği saygınlıkla toplumsal statüsünü yükselterek daha fazla prestij elde etmek gibi olgular kariyer kavramını meydana getirmektedir (Ünver, 2005). Gerçek anlamda 1970'li yıllarda incelenmeye başlanan kariyer kavramı, 16. Yüzyıl başlarında ortaya çıkmış olmasına rağmen, iş hayatında bilimsel anlamda

kullanılmaya başlanmasına, Anne Roe'nun 1956'da kaleme aldığı "Meslekler Psikolojisi" isimli eserinde karşılaşılmıştır (Altıntaş vd., 2021). Kariyer planlama; bireyin, belirlediği hedeflere ulaşmak içini kişisel olarak yaptığı değerlendirmeler neticesinde ortaya çıkardığı zayıf taraflarını ve güçlü yönlerini, edindiği tecrübe, bilgi, beceri ve kalıtsal olarak var olan yetenekleri doğrultusunda yaptığı planlama ile nitelendirilir (Altun, 2021; Solmaztürk, 2017).

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı; Sportif Eğitim Uzmanlarının almış oldukları eğitim ile iş doyum düzeylerinin mesleki bilgi edinme ve kariyer hedefine ulaşma da yeterli olup olmadığının, mesleki anlamda edinilen bilgi ve tecrübenin hiyerarşik olarak istenilen seviyeye ulaşılmasında yeterli olup olmadığının, kariyer hedefine ulaşma da varsa dış etkenlerin olumlu ve olumsuz etkilerinin araştırılmasının, bu personellerin iş doyumlarının sağlanarak kariyer hedeflerine ulaşmaları doğrultusunda ilgili bakanlık tarafından gerekli çalışmaların yapılmasına katkı sunmaktır.

1.2. Araştırmanın Hedefi

Çalışmanın hedefleri; Sportif Eğitim Uzmanlarının iş doyum düzeylerinin artmasını sağlayarak kariyer planlaması yaparken hiyerarşik olarak yükselmeleri konusunda ihtiyaç duydukları motivasyon, farkındalık, mesleki bilgi ve fırsata sahip olmaları için organizasyonun bu gereksinimleri karşılayıp karşılamadığı konusunda istatistiksel anlamda farklılıklar ve ilişkileri tespit ederek, mevcut çalışan personellerin kariyer hedeflerine ulaşmalarının yolunu açmak ve sportif eğitim veren fakültelerde eğitim gören öğrencilerin ulaşılabilir kariyer planlamaları yapmalarına katkı sunmaktır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu bölümde araştırmamızın modeli, evren ve örneklem, verilerin toplanması ve verilerin analizi ayrı başlıklar altında açıklanmaktadır.

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma modeli betimsel nitelikte ilişkisel tarama modelinde nicel bir araştırmadır. Araştırma modelimize göre Gençlik ve Spor Bakanlığı merkez ve taşra teşkilatında görev yapan Sportif Eğitim Uzmanlarının iş doyum düzeylerinin kariyer planlama tutumlarına etkisi araştırma modelinde ortaya koyulmaktadır.

2.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmada basit tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Burada örnekleme girme konusunda evrendeki tüm bireylerin eşit derecede şansa sahip olması için bu örneklem yöntemi kullanılmıştır (Özman, 2022).

Araştırmanın evrenini Gençlik ve Spor Bakanlığı merkez ve taşra teşkilatında görev yapan yaklaşık 1500 Sportif Eğitim Uzmanı oluşturmaktadır.

Araştırmanın örneklemini ise random yöntemi ile seçilmiş ve gönüllülük esası doğrultusunda ulaşılan 290 Sportif Eğitim Uzmanı oluşturmaktadır.

2.3. Verilerin Toplama Yöntemleri

Araştırmamızda veri toplamak için hazırlanan ölçekler online form şeklinde tasarlanmış ve kişisel verilerin korunması kanununa uygun şekilde mesaj gönderme yöntemiyle örneklem gruplarına ulaşılmaya çalışılmıştır. Mesajlarda ölçeğin nasıl doldurulacağı ile ilgili bilgilendirmeler yapılmıştır. Bu yöntemle 290 adet veri toplanmıştır.

2.4. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket tekniği kullanılmıştır. Ölçek formunun seçiminde ve tasarımında araştırmanın en iyi şekilde gerçekleşmesini sağlamak ve ortaya koyulan hipotezleri test edebilmek adına son derecede öz verili çalışılmıştır. Ölçek sorularının amaca uygun olarak yeterli sayıda olduğu görülmektedir.

Araştırmada üç bölümden oluşan ölçek formu kullanılmıştır. İlk bölümde örneklem grubunun demografik bilgilerini belirlemeye yönelik sorular sorulmuştur.

İkinci bölümde Yavuz Eroğlu ve Eroğlu (2020) tarafından geliştirilen Spor Bilimlerinde Öğrenim Gören Öğrencilerin Kariyer Planlama Ölçeği (KPÖ) kullanılmıştır. Söz konusu ölçek 5 alt boyut ve 23 maddeden oluşmaktadır. Kariyer Planlama Ölçeği (KPÖ) Tamamen Katılıyorum, Katılıyorum, Kararsızım, Katılmıyorum, Hiç Katılmıyorum olmak üzere 5'li likertten oluşmaktadır.

Üçüncü bölümde Weis ve Ark. (1967) tarafından geliştirilen ve Baycan (1985) tarafından Türkçeye uyarlanan Minnesota İş Doyum Ölçeği (MİDÖ) kullanılmıştır. İçsel doyum ve dışsal doyum olmak üzere 2 alt boyut ve 20 maddeden oluşan 5'li Likert tipi ölçekte cevaplar, 1-Hiç memnun değilim ile 5-Tam memnunum arasında değişmektedir.

2.4.1. Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgi formunda örneklem grubuna yöneltilen 6 soru bulunmaktadır. Kişisel bilgi formunda araştırmaya katılan katılımcıların yaşı, cinsiyeti, eğitim durumu, meslekteki görev süresi, medeni durumu ve görev yeri bilgilerini içeren sorular yöneltilmiştir.

2.4.2. Spor Bilimlerinde Öğrenim Gören Öğrencilerin Kariyer Planlama Ölçeği (KPÖ)

Kariyer Planlama Ölçeği;

- ♦ Kariyer Farkındalığı: (1, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 15),
- ♦ Mesleki Farkındalık: (12, 13, 14, 17),
- ♦ Kariyere Yönelik İnanç: (20, 21, 22, 23),
- ♦ Seçimin Doğruluğu: (2, 3, 6),
- ♦ Eğitimin Yeterliliğine: (16, 18, 19) yönelik sorulardan oluşmaktadır.

Bu ölçek çalışmamızın amaçlarına ulaşma konusunda tüm detayları içermektedir.

2.4.3. Minnesota İş Doyum Ölçeği (MİDÖ)

♦ İşin kendisi, yükselme, terfi ve başarı gibi içsel doyumu ifade eden niteliklere yönelik (1, 2, 3, 4, 7, 8, 9, 10, 11, 15, 16, 20) 12 soru,

♦ İşletme politikası, denetim, yönetim ve ücretle gibi dışsal doyumu ifade eden niteliklere yönelik (5, 6, 12, 13, 14, 17, 18, 19) 8 sorudan oluşmaktadır.

2.5. Verilerin Analiz Yöntemi

Verilerin analizinde SPSS 25 paket programı kullanılmıştır. İlk olarak verilerin normallik dağılımına bakılmıştır. İstatistiki işlemlerin ardından ölçek boyutlarının basıklık çarpıklık değerlerinin +2 ile -2 sınırları içerisinde olduğu ve veri setinin normal dağılımdan geldiği kabul edilmiştir (George ve Mallery, 2010). Normal dağılım gösteren veri seti için parametrik testler kullanılmıştır. Bu doğrultuda ikili karşılaştırmalarda t-testi, çoklu karşılaştırmalarda One Way ANOVA testi kullanılmıştır. Ölçek boyutları ve arasındaki ilişkiye ait istatistiki işlemler için Pearson Corralations, ilişkiler arası yordayıcı rolü belirlemek amacıyla çoklu regression analizi uygulanmıştır.

3. BULGULAR

Tablo 3.1: Araştırma grubuna ait demografik bilgiler (n=290 olacak)

Değişkenler		n	%
Cinsiyet	Kadın	74	25,5
	Erkek	216	74,5
Yaş	26-30 yaş	24	8,3
	31-35 yaş	86	29,7
	36-40 yaş	146	50,3

Değişkenler		n	%
	41 ve üzeri yaş	34	11,7
Eğitim Seviyesi	Lisans	244	84,1
	Yüksek Lisans	46	15,9
Meslekteki Görev Süresi	5-10 yıl	130	44,8
	11-15 yıl	141	48,6
	16 yıl ve üzeri	19	6,6
Medeni Durum	Evli	222	76,6
	Bekar	68	23,4
Görev Yeri	Merkez teşkilat	52	17,9
	Taşra teşkilatı	238	82,1

Tablo 3.1.'de araştırmaya konu olan katılımcıların demografik bilgilerine ait verilere yer verilmiştir. Buna göre katılımcıların 74 (%25,5)'ünün kadın, 216 (%74,5)'sının erkek olduğu; 24 (%8,3)'ünün 26-30 yaş, 86 (%29,7)'sının 31-35 yaş, 146 (%50,3)'sının 36-40 yaş ve 34 (%11,7)'ünün 41 yaş ve üzeri olduğu; 244(%84,1)'ünün lisans mezunu ve 46 (%15,9)'sının yüksek lisans mezunu olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların 130 (%44,8)'u 5-10 yıldır çalışmakta, 141(%48,6)'i 11-15 yıldır çalışmakta ve 19 (%6,6)'u 16 ve üzeri yıldır çalışmaktadır. Ayrıca, katılımcıların 222 (%76,6)'si evli, 68 (%23,4)'i bekârdır. Katılımcıların 52 (%17,9)'si merkez teşkilatta çalışırken, 238 (%82,1)'i taşra teşkilatında çalışmaktadır.

Tablo 3.2: Ölçek puan dağılımları (MİDÖ ve KPÖ) n=290

Ölçekler	Madde	Ort.	Ss.	Çarpıklık	Basıklık	Cronbach Alpha
İç Tatmin	12	3,27	0,78	-0,18	0,14	,906
Dış Tatmin	8	2,99	0,68	-0,03	0,99	,771
MİDÖ $_{toplam}$	20	3,16	0,71	-0,18	0,47	,925
Kariyer Farkındalığı	9	2,13	0,72	0,94	1,76	,880
Mesleki Farkındalık	4	1,99	0,83	1,18	1,84	,886
Kariyere Yönelik İnanç	4	2,30	0,86	0,66	0,39	,779
Seçimin Doğruluğu	3	2,45	0,96	0,61	-0,07	,783
Eğitimin Yeterliliği	3	2,41	0,95	0,56	-0,07	,749
KPÖ $_{toplam}$	23	2,21	0,71	0,83	1,64	,943

Tablo 3.2'de örneklem grubunun MİDÖ ve alt boyutları ve KPÖ ve alt boyutlarına ait ortalama puan, standart sapma, basıklık, çarpıklık ve iç tutarlık kat sayıları sunulmuştur. MİDÖ'de en yüksek ortalama puan iç tatminde görülmüşken (3,27±0,78), en düşük ortalama puan dış tatminde görülmüştür (2,99±0,68). KPÖ'de ise en yüksek ortalama puan kariyere yönelik inanç alt boyutunda (2,30±0,86), en düşük ortalama ise mesleki farkındalıktadır (1,99±0,83). Ayrıca, katılımcıların MİDÖ ve KPÖ'den elde ettikleri toplam puanlarının normallik varsayımını sağlayıp sağlamadığına ilişkin çarpıklık ve basıklık katsayıları hesaplanmıştır. Bu katsayılara ilişkin değerler Tablo 2'de görüldüğü üzere verilerin normal dağılım varsayımını sağlamaktadır. İç tutarlık katsayıları incelendiğinde ise yüksek düzeyde güvenilir olduğu görülmüştür.

Tablo 3.3: MİDÖ ve KPÖ Puanlarının cinsiyete göre t-testi sonuçları

Ölçekler	Cinsiyet	n	Ort.	Ss.	Sd.	t	p
İç Tatmin	Kadın	74	3,29	0,79	288	0,767	0,44
	Erkek	216	3,21	0,74			
Dış Tatmin	Kadın	74	3,00	0,69	288	0,470	0,64
	Erkek	216	2,96	0,67			
MİDÖ $_{toplam}$	Kadın	74	3,17	0,72	288	0,685	0,49
	Erkek	216	3,11	0,68			
Kariyer Farkındalığı	Kadın	74	2,13	0,75	288	0,352	0,73
	Erkek	216	2,10	0,63			
Mesleki Farkındalık	Kadın	74	1,99	0,88	288	0,008	0,99
	Erkek	216	1,99	0,66			
Kariyere Yönelik İnanç	Kadın	74	2,33	0,90	288	1,002	0,32
	Erkek	216	2,22	0,74			
Seçimin Doğruluğu	Kadın	74	2,44	0,97	288	-0,312	0,76
	Erkek	216	2,48	0,97			
Eğitimin Yeterliliği	Kadın	74	2,41	0,98	288	0,135	0,89
	Erkek	216	2,40	0,86			
KPÖ $_{toplam}$	Kadın	74	2,22	0,74	288	0,322	0,75
	Erkek	216	2,19	0,61			

Tablo 3.3'te görüldüğü üzere katılımcıların MİDÖ ve KPÖ puanları cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir (p>0,05). Diğer bir deyişle "kadın" ve "erkek" katılımcıların MİDÖ ve KPÖ ölçeklerinden aldıkları puanların ortalamaları arasındaki fark, istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır.

Tablo 3.4: MİDÖ ve KPÖ Puanlarının yaşa göre ANOVA test sonuçları

Ölçekler	Yaş	n	Ort.	Ss.	F	p	Fark
İç Tatmin	[a]26-30 yaş	24	3,70	0,72	2,833	**0,04***	a>b a>c
	[b]31-35 yaş	86	3,22	0,82			
	[c]36-40	146	3,24	0,77			
	[d]41 ve üzeri	34	3,21	0,65			
Dış Tatmin	26-30 yaş	24	3,45	0,83	4,305	**0,01***	a>b a>c a>d
	31-35 yaş	86	2,98	0,64			
	36-40 yaş	146	2,92	0,64			
	41 ve üzeri	34	2,95	0,75			
MİDÖ $_{toplam}$	26-30 yaş	24	3,60	0,73	3,577	**0,01***	a>b a>c a>d
	31-35 yaş	86	3,12	0,72			
	36-40 yaş	146	3,11	0,70			
	41 ve üzeri	34	3,11	0,65			

Ölçekler	Yaş	n	Ort.	Ss.	F	p	Fark
Kariyer Farkındalığı	26-30 yaş	24	1,66	0,56	6,868	**0,00****	c>a c>b
	31-35 yaş	86	2,01	0,66			
	36-40 yaş	146	2,28	0,76			
	41 ve üzeri yaş	34	2,08	0,61			
Mesleki Farkındalık	26-30 yaş	24	1,77	0,67	1,468	0,22	-
	31-35 yaş	86	1,97	0,76			
	36-40 yaş	146	2,07	0,91			
	41 ve üzeri yaş	34	1,84	0,70			
Kariyere Yönelik İnanç	26-30 yaş	24	1,63	0,58	8,963	**0,00****	b>a c>a d>a
	31-35 yaş	86	2,17	0,82			
	36-40 yaş	146	2,50	0,84			
	41 ve üzeri yaş	34	2,28	0,92			
Seçimin Doğruluğu	26-30 yaş	24	1,76	0,87	7,474	**0,00****	c>a d>a c>b
	31-35 yaş	86	2,29	0,89			
	36-40 yaş	146	2,65	0,95			
	41 ve üzeri yaş	34	2,50	1,01			
Eğitimin Yeterliliği	26-30 yaş	24	2,04	0,91	1,527	0,21	-
	31-35 yaş	86	2,39	0,91			
	36-40 yaş	146	2,45	0,97			
	41 ve üzeri yaş	34	2,54	0,93			
KPÖ $_{toplam}$	26-30 yaş	24	1,74	0,57	6,498	**0,00****	c>a
	31-35 yaş	86	2,12	0,66			
	36-40 yaş	146	2,35	0,73			
	41 ve üzeri yaş	34	2,19	0,62			

**p<0.01, *p<0.05

Tablo 3.4. incelendiğinde "yaş" değişkenine bağlı olarak, "iç tatmin" [$F_{(3-286)}$= 2,833, p<0,05], "dış tatmin" [$F_{(3-286)}$= 4,305, p<0,05] ve MİDÖ $_{toplam}$ [$F_{(3-286)}$= 3,577, p<0,05] gruplar arası puanı bakımından anlamlı bir farklılık belirlenmiştir. TUKEY HSD testi sonuçlarına göre bu farklılıkların iç tatmin, dış tatmin ve ölçek toplam puanları bakımından 26-30 yaş olanların lehine anlamlı olduğu görülmektedir.

"kariyer farkındalığı" [$F_{(3-286)}$=6,868, p<0,01], "kariyere yönelik inanç" [$F_{(3-286)}$= 8,963, p<0,01], "seçimin doğruluğu" [$F_{(3-286)}$= 7,474, p<0,01] ve KPÖ $_{toplam}$ [$F_{(3-286)}$= 6,498, p<0,01] gruplar arası puanı bakımından anlamlı bir farklılık belirlenmiştir. TUKEY HSD testi sonuçlarına göre kariyer farkındalığında 36-40 yaş lehine anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. Kariyere yönelik inançta, 31-35 yaş, 36-40 yaş, 41 ve üzeri yaş ortalama puanlarının 26-30 yaş olanlardan daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Seçimin doğruluğunda, 36-40 yaş, 41 ve üzeri yaş puanlarının 26-30 yaş olanlardan, 36-40 yaş olanların ise 31-35 yaş olanlardan yüksek olduğu görülmüştür. KPÖ toplamda ise, 36-40 yaş olanların lehine anlamlı farklılığın olduğu saptanmıştır.

Tablo 3.5: MİDÖ ve KPÖ Puanlarının eğitim seviyesine göre t-testi sonuçları

Ölçekler	Eğitim Seviyesi	n	Ort.	Ss.	Sd.	t	p
İç Tatmin	Lisans	244	3,30	0,80	288	1,479	0,14
	Yüksek Lisans	46	3,11	0,67			
Dış Tatmin	Lisans	244	3,00	0,68	288	0,637	0,52
	Yüksek Lisans	46	2,93	0,69			
MİDÖ $_{toplam}$	Lisans	244	3,18	0,72	288	1,217	0,22
	Yüksek Lisans	46	3,04	0,65			
Kariyer Farkındalığı	Lisans	244	2,10	0,73	288	-1,461	0,15
	Yüksek Lisans	46	2,27	0,68			
Mesleki Farkındalık	Lisans	244	1,98	0,82	288	-0,425	0,67
	Yüksek Lisans	46	2,04	0,89			
Kariyere Yönelik İnanç	Lisans	244	2,26	0,84	288	-2,037	**0,04***
	Yüksek Lisans	46	2,54	0,94			
Seçimin Doğruluğu	Lisans	244	2,37	0,93	288	-3,550	**0,00****
	Yüksek Lisans	46	2,91	1,04			
Eğitimin Yeterliliği	Lisans	244	2,39	0,94	288	-0,652	0,51
	Yüksek Lisans	46	2,49	0,98			
KPÖ $_{toplam}$	Lisans	244	2,18	0,71	288	-1,839	0,07
	Yüksek Lisans	46	2,39	0,69			

**p<0,01, *p<0,05

Katılımcıların eğitim seviyelerine ilişkin yapılan analizde, "Kariyere yönelik inanç" [t(288)=-2,037; p<0,05] ve "Seçimin doğruluğu" [t(288)=-3,550; p<0,01] puanları arasında anlamlı farklılık görülürken, diğer alt boyutlarda istatistiksel anlamlılık bulunamamıştır (p>0,05). Her iki boyutta da yüksek lisans mezunlarının ortalama puanlarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3.6: MİDÖ ve KPÖ Puanlarının görev süresine göre ANOVA test sonuçları

Ölçekler	Görev Süresi	n	Ort.	Ss.	F	p	Fark
İç Tatmin	5-10 yıl	130	3,33	0,81	1,363	0,26	-
	11-15 yıl	141	3,19	0,77			
	16 yıl ve üzeri	19	3,41	0,59			
Dış Tatmin	5-10 yıl	130	3,03	0,73	1,268	0,28	-
	11-15 yıl	141	2,93	0,64			
	16 yıl ve üzeri	19	3,14	0,62			
MİDÖ $_{toplam}$	5-10 yıl	130	3,21	0,74	1,433	0,24	-
	11-15 yıl	141	3,09	0,70			
	16 yıl ve üzeri	19	3,31	0,57			
Kariyer Farkındalığı	[a]5-10 yıl	130	1,94	0,60	8,229	**0,00****	b>a

Ölçekler	Görev Süresi	n	Ort.	Ss.	F	p	Fark
	[b]11-15 yıl	141	2,29	0,80			
	16 yıl ve üzeri	19	2,16	0,64			
Mesleki Farkındalık	5-10 yıl	130	1,92	0,72	1,338	0,26	-
	11-15 yıl	141	2,07	0,93			
	16 yıl ve üzeri	19	1,87	0,66			
Kariyere Yönelik İnanç	[a]5-10 yıl	130	2,03	0,74	12,592	**0,00****	b>a
	[b]11-15 yıl	141	2,53	0,87			
	16 yıl ve üzeri	19	2,47	1,06			
Seçimin Doğruluğu	[a]5-10 yıl	130	2,27	0,93	4,162	**0,02***	b>a
	[b]11-15 yıl	141	2,58	0,95			
	16 yıl ve üzeri	19	2,68	1,10			
Eğitimin Yeterliliği	5-10 yıl	130	2,37	0,89	0,661	0,52	-
	11-15 yıl	141	2,42	0,99			
	16 yıl ve üzeri	19	2,63	1,06			
KPÖ $_{toplam}$	[a]5-10 yıl	130	2,05	0,62	6,247	**0,00****	b>a
	[b]11-15 yıl	141	2,35	0,76			
	16 yıl ve üzeri	19	2,29	0,69			

**p<0,01, *p<0,05

Katılımcıların görev süreleri ile ölçek puanları arasında yapılan analizde, "kariyer farkındalığı" [$F_{(2-287)}$= 8,229, p<0,01], "kariyere yönelik inanç" [$F_{(2-287)}$= 12,592, p<0,01], "Seçimin doğruluğu" [$F_{(2-287)}$= 4,162, p<0,05] ve KPÖ $_{toplam}$ [$F_{(2-287)}$= 6,247, p<0,01] puanlarına göre "11-15 yıl" ve "5-10 yıl" arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Diğer alt boyutlarda anlamlı farklılık tespit edilmemiştir (p>0.05). Yapılan TUKEY HSD testi sonuçlarına göre çalışma süresi "11-15 yıl" olanların ortalama puanları "5-10 yıl" olanlardan daha yüksek bulunmuştur.

Tablo 3.7: MİDÖ ve KPÖ Puanlarının medeni duruma göre t-testi sonuçları

Ölçekler	Medeni durum	n	Ort.	Ss.	Sd.	t	p
İç Tatmin	Evli	222	3,25	0,76	288	-0,827	0,41
	Bekar	68	3,33	0,86			
Dış Tatmin	Evli	222	2,98	0,63	288	-0,337	0,74
	Bekar	68	3,01	0,84			
MİDÖ $_{toplam}$	Evli	222	3,14	0,68	288	-0,674	0,50
	Bekar	68	3,21	0,82			
Kariyer Farkındalığı	Evli	222	2,18	0,72	288	2,154	**0,03***
	Bekar	68	1,96	0,70			
Mesleki Farkındalık	Evli	222	2,00	0,86	288	0,353	0,72
	Bekar	68	1,96	0,72			
Kariyere Yönelik İnanç	Evli	222	2,40	0,87	288	3,506	**0,00****

	Bekar	68	1,99	0,74			
Seçimin Doğruluğu	Evli	222	2,53	0,96	288	2,620	**0,01***
	Bekar	68	2,19	0,94			
Eğitimin Yeterliliği	Evli	222	2,42	0,98	288	0,413	0,68
	Bekar	68	2,37	0,84			
KPÖ $_{toplam}$	Evli	222	2,26	0,71	288	2,203	**0,03***
	Bekar	68	2,05	0,67			

**p<0,01, *p<0,05

Katılımcıların medeni durumları ile ilgili yapılan analiz sonuçlarına göre, MİDÖ ve alt boyutlarında anlamlı farklılık bulunmazken (p>0.05), "kariyer farkındalığı" [t(288)=- 2,154, p<0,05], "kariyere yönelik inanç" [t(288)= 3,506, p<0,01], "Seçimin doğruluğu" [t(288)= 2,620, p<0,05] ve KPÖ $_{toplam}$ [t(288)= 2,203, p<0,05] puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar görülmektedir. Ortalamalar incelendiğinde, evli olanların bekar olanlara göre ortalama puanlarının yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3.8. MİDÖ ve KPÖ Puanlarının görev yerine göre t-testi sonuçları

Ölçekler	Görev Yeri	n	Ort.	Ss.	Sd.	t	p
İç Tatmin	Merkez teşkilat	52	3,33	0,80	288	0,686	0,49
	Taşra Teşkilatı	238	3,25	0,78			
Dış Tatmin	Merkez teşkilat	52	3,13	0,76	288	1,595	0,11
	Taşra Teşkilatı	238	2,96	0,67			
MİDÖ $_{toplam}$	Merkez teşkilat	52	3,25	0,75	288	1,063	0,29
	Taşra Teşkilatı	238	3,13	0,70			
Kariyer Farkındalığı	Merkez teşkilat	52	2,05	0,59	288	-0,826	0,41
	Taşra Teşkilatı	238	2,14	0,75			
Mesleki Farkındalık	Merkez teşkilat	52	1,99	0,78	288	-0,048	0,96
	Taşra Teşkilatı	238	1,99	0,84			
Kariyere Yönelik İnanç	Merkez teşkilat	52	2,12	0,82	288	-1,695	0,09
	Taşra Teşkilatı	238	2,34	0,87			
Seçimin Doğruluğu	Merkez teşkilat	52	2,28	0,90	288	-1,456	0,15
	Taşra Teşkilatı	238	2,49	0,98			
Eğitimin Yeterliliği	Merkez teşkilat	52	2,47	0,92	288	0,493	0,62
	Taşra Teşkilatı	238	2,40	0,95			
KPÖ $_{toplam}$	Merkez teşkilat	52	2,14	0,63	288	-0,869	0,39
	Taşra Teşkilatı	238	2,23	0,72			

Tablo 3.8'de görüldüğü üzere katılımcıların MİDÖ ve KPÖ puanları görev yeri değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir (p>0,05). Merkez teşkilatında çalışan ve taşra teşkilatında çalışan katılımcıların MİDÖ ve KPÖ ölçeklerinden aldıkları puanların ortalamaları arasındaki fark, istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır.

Tablo 3.9: MİDÖ ve KPÖ ortalama puanları arasında korelasyon sonuçları (n=290)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
İç Tatmin (1)	1								
Dış Tatmin (2)	,830**	1							
MİDÖ $_{toplam}$ (3)	,977**	,930**	1						
Kariyer Farkındalığı (4)	-,519**	-,419**	-,503**	1					
Mesleki Farkındalık (5)	-,421**	-,303**	-,393**	,768**	1				
Kariyere Yönelik İnanç (6)	-,493**	-,408**	-,481**	,788**	,587**	1			
Seçimin Doğruluğu (7)	-,516**	-,459**	-,516**	,661**	,451**	,633**	1		
Eğitimin Yeterliliği (8)	-,425**	-,371**	-,422**	,626**	,572**	,672**	,509**	1	
KPÖ $_{toplam}$ (9)	-,563**	-,462**	-,548**	,949**	,815**	,876**	,757**	,774**	1

**. p=0,01.

Araştırmada kullanılan ölçeklerin toplam puan ve alt boyut ortalamalarının birbirleri ile olan korelasyonu incelenmiştir. Yapılan analize göre KPÖ toplam ve alt boyutları ile MİDÖ toplam ve alt boyutları arasında negatif yönlü ilişkilerin olduğu belirlenmiştir. Özellikle en yüksek ilişkiler olarak, KPÖ $_{toplam}$ ile iç tatmin (r=-,563), KPÖ $_{toplam}$ ile MİDÖ $_{toplam}$ (r=-,548) ve kariyer farkındalığı ile iç tatmin arasında (r=-,519) orta düzeyde negatif ilişki olduğu görülmüştür.

Tablo 3.10: MİDÖ ve KPÖ arasındaki çoklu regresyon analizi sonuçları

Değişken	**B**	**Standart Hata $_B$**	**β**	**t**	**p**	**İkili r**	**Kısmi r**
Sabit	3,868	,158	-	24,434	.000	-	-
İç tatmin	-,523	,079	-,577	-6,604	.000	-,563	-,363
Dış tatmin	,018	,090	,017	,196	.844	-,462	,012
R= 0,563		R^2= 0.312					
$F_{(2, 287)}$= 66,633		P= .000					

İş doyumu ölçeği boyutlarına göre kariyer planlanmasının yordanmasına ilişkin Çoklu Doğrusal Regresyon analizi sonuçlarına göre, "iç tatmin" ile KPÖ arasında negatif ve orta düzeyde bir ilişkinin (r=-,563) olduğu, ancak diğer değişken kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki korelasyonun r=-0,363 olarak hesaplandığı görülmektedir. "dış tatmin" ve KPÖ arasında hesaplanan negatif ve orta ikili korelasyonun (r=-462) ise diğer değişken kontrol edildiğinde pozitif ve düşük düzeyde r=, 012 olduğu görülmektedir. İç tatmin ve dış tatmin değişkenleri birlikte KPÖ'deki toplam varyansın %31'ini açıklamaktadır. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise, iç tatminin KPÖ üzerinde önemli (anlamlı) bir yordayıcı olduğu görülmüş olup, dış tatmin değişkeni önemli bir etkiye sahip değildir. Regresyon analizi sonuçlarına göre KPÖ'nün yordanmasına ilişkin regresyon eşitliği (matematiksel model) aşağıda verilmiştir.

KPÖ=3,868-,523*iç tatmin*+,018*dış tatmin*

4.TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu bölümde, bulgular ışığında literatürde yer alan benzer çalışmalara ait sonuçlar tartışılmıştır.

Katılımcıların demografik bilgileri analiz edildiğinde 74 (%25,5)'ünün kadın, 216 (%74,5)'sının erkek olduğu; 24 (%8,3)'ünün 26-30 yaş, 86 (%29,7)'sının 31-35 yaş, 146 (%50,3)'sının 36-40 yaş ve 34 (%11,7)'ünün 41 yaş ve üzeri olduğu; 244(%84,1)'ünün lisans mezunu ve 46 (%15,9)'sının yüksek lisans mezunu olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların 130 (%44,8)'u 5-10 yıldır çalışmakta, 141(%48,6)'i 11-15 yıldır çalışmakta ve 19 (%6,6)'u 16 ve üzeri yıldır çalışmaktadır. Ayrıca, katılımcıların 222 (%76,6)'si evli, 68 (%23,4)'i bekârdır. Katılımcıların 52 (%17,9)'si merkez teşkilatta çalışırken, 238 (%82,1)'i taşra teşkilatında çalışmaktadır (Tablo 4.1).

Katılımcıların MİDÖ ile KPÖ ve alt boyutları puanları incelendiğinde MİDÖ'de en yüksek ortalama puan iç tatminde görülmüşken en düşük ortalama puan dış tatminde görülmüştür. KPÖ'de ise en yüksek ortalama puan kariyere yönelik inanç alt boyutunda, en düşük ortalama ise mesleki farkındalıktadır (Tablo 4.2).

Cinsiyet değişkeninin katılımcıların iş doyum düzeyleri ve kariyer planlama tutumları üzerinde anlamlı fark oluşturmadığı görülmektedir (Tablo 4.3).

Yaş değişkenine göre katılımcıların iş doyum düzeylerinde iç ve dış tatmin alt boyutlarında anlamlı fark olmadığı görülürken, iç tatmin, dış tatmin ve ölçek toplam puanlarına bakıldığında diğer yaş gruplarına göre 26-30 yaşın lehine anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Yaş değişkenine göre katılımcıların kariyer farkındalığı, kariyere yönelik inanç, seçimin doğruluğu alt boyutlarında anlamlı farklılık tespit edildiği görülmektedir. Kariyer farkındalığı alt boyutunda 36-40 yaş lehine anlamlı farklılık, kariyere yönelik inanç alt boyutunda diğer yaş değişkenlerinin 26-30 yaş olanlara göre daha yüksek olduğu, seçimin doğruluğu alt boyutunda 36-40 yaş, 41 ve üzeri yaş puanlarının 26-30 yaş olanlardan, 36-40 yaş olanların ise 31-35 yaş olanlardan yüksek olduğu görülmektedir. KPÖ'de ise toplamda 36-40 yaş olanların lehine anlamlı farklılık olduğu görülmektedir (Tablo 4.4).

Eğitim seviyesi değişkenine göre KPÖ ve MİDO puanlarına bakıldığında; KPÖ' de ''kariyere yönelik inanç'' ve ''seçimin doğruluğu'' alt boyutları ile MİDÖ ve alt boyutlarında yüksek lisans mezunları lehinde anlamlı farklılıklar tespit edilmiş, her iki boyutta da puanlar yüksek lisans mezunları lehinedir. (Tablo 4.5).

Görev süreleri değişkenine göre katılımcıların kariyer farkındalığı, kariyere yönelik inanç, seçimin doğruluğu alt boyutlarında "5-10 yıl" ile "11-15 yıl" yıl arasında anlamlı farklılık olduğu görülürken, diğer alt boyutlarda anlamlı bir farklılık olmayıp, çalışma süresi "11-15 yıl" olanların ortalama puanları "5-10 yıl" olanlardan daha yüksek olduğu görülmektedir (Tablo 4.6).

Medeni durum değişkenine göre katılımcıların MİDÖ ve alt boyutlarında anlamlı farklılık bulunmazken, kariyer farkındalığı, kariyere yönelik inanç, seçimin doğruluğu alt boyutlarında anlamlı farklılıklar görülmektedir. Evli olanların bekar olanlara göre bu alt boyutlarda ortalama puanlarının yüksek olduğu tespit edilmiştir. (Tablo 4.7).

Görev yeri değişkenine göre merkez teşkilatında çalışan ve taşra teşkilatında çalışan katılımcıların MİDÖ ve KPÖ puanları arasında anlamlı bir farklılık görülmemektedir. (Tablo 4.8).

Kariyer planlamanın iş doyumu üzerine etkisi incelendiğinde, en yüksek ilişkinin KPÖ ile MİDÖ'nün alt boyutu iç tatmin arasında olduğu, KPÖ ile MİDÖ ve kariyer farkındalığı ile iç tatmin arasında ise orta düzeyde negatif bir ilişki olduğu görülmekte ise de, KPÖ ile MİDÖ arasında anlamlı bir ilişki olmadığı, dolayısıyla kariyer planlamanın iş doyumu üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı görülmektedir (Tablo 4.9)

İş doyumunun kariyer planlaması üzerinde ki etkisine bakıldığında ise, dış tatmin düzeyinin KPÖ üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu görülmezken, iç tatmin düzeyinin KPÖ üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğu görülmektedir (Tablo 4.10)

Çalışmamızda verilerin analizi ile elde edilen bulgular, kariyer planlamanın iş doyumunun anlamlı derecede etkilemediği sonucunu ortaya koymaktadır. Literatüre bakıldığında altın çini işletmesinde örgütsel kariyer planlama ile iş tatmini etkileşimi üzerine bir araştırma yapan Gültekin (2010), bizim çalışmamızdan çıkan sonuca benzer bir sonuca ulaşmış, kariyer planlamanın iş tatminini etkilediğini,

bireyin ulaşılabilir kariyer hedefleriyle paralel olarak iş doyumunun da bu doğrultuda artacağını ifade etmiştir.

Çalışmamızın bir diğer sonucu ise, iş doyumunun kariyer planlama üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığıdır. Literatür taraması yapıldığında, iş doyumunun kariyer planlama etkisi üzerine yapılmış bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu yönüyle de çalışmamız özgün bir niteliktedir.

Öneriler:

Çalışmamızın amaçları doğrultusunda varılan sonuçlar ışığında, Sportif Eğitim Uzmanlarının kariyer hedeflerine ulaşmalarına ve iş doyumlarının artacağına inanılan şu öneriler oluşturulmuştur:

♦ Örgütlerin iş doyumunda dışsal doyumu ifade eden işletme politikaları, denetim, yönetim ve ücret hususlarında yapacakları iyileştirmeler, Sportif Eğitim Uzmanlarının iş doyumlarının artmasını sağlayabilir.

♦ Yaşın ilerlemesiyle paralel olarak azalan iş doyumu ve kariyer geleceğine yönelik inancın arttırılmasına yönelik, haftalık 40 saat çalışma süresinin azaltılması, görevde yükselme sınavlarının her yıl yapılması, ücret politikasının iyileştirilmesi ve mesleki saygınlığı arttıracak çalışmalar yapılması, Sportif Eğitim Uzmanlarının iş doyumlarını arttırarak kariyer geleceklerine pozitif bakmalarını sağlayabilir.

♦ Daha önceki uygulamalar neticesinde, iş doyumunu azaltan ve kariyer geleceğine yönelik umutsuzluğa neden olan uygulamaların kaldırılması, Sportif Eğitim Uzmanlarının iş doyumunu arttıracağı gibi kariyer planlamalarına da olumlu katkı sağlayabilir.

♦ Personelin akademik kariyer yapmaları teşvik edilmeli, kademe ilerlemesi dışında elde edebilecekleri teşviklerin şekil ve miktarlarının yükseltilmesi, Sportif Eğitim Uzmanlarının iş doyumunun artmasını sağlayabilir.

♦ Sportif Eğitim Uzmanlarının almış oldukları eğitim doğrultusunda, uzmanı oldukları birimlerde görevlendirilmeleri, iş doyumlarının artmasını sağlayabilir.

♦ Sportif Eğitim Uzmanlarının, sahip oldukları ‘’uzman’’ unvanları göz önünde bulundurularak uzman kadrosuna atanmaları, iş doyumlarının artmasını sağlayabilir.

♦ Görev yeri değişkeninin iş doyumu ve kariyer planlamaya olan etkilerinin ve iş doyumunun kariyer planlamaya olan etkilerinin araştırılacağı çalışmalara, çalışmamız ışık tutacaktır.

KAYNAKLAR

[1] Akşit Aşık, N. (2010). Çalışanların İş Doyumunu Etkileyen Bireysel Ve Örgütsel Faktörler İle Sonuçlarına İlişkin Kavramsal Bir Değerlendirme. Türk İdare Dergisi, 467: 31- 53.

[2] Altıntaş, C., Talas, S., Avşar, M. ve Sönmez, H. (2021). Kariyer Planlama. 1. Baskı. Bölüm 2. 18 s.

[3] Devecioğlu, S. (2005). Türkiye de Spor Sektörü Stratejilerinin Geliştirilmesi. Verimlilik Dergisi, 2: 117-134.

[4] Ergün, M. ve Çoban, A. (2020). Eğitim Felsefesi. Pegem Akademi. 2. Baskı. Ankara, 3 s.

[5] Hergüner, G. (1992). Eğitim-Spor İlişkisi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. (7):1 63 – 66.

[6] Özbey, Ö., Akoğlu, H.E. ve Polat, E. (2019). Sporda Sürdürülebilir Başarı İçin Gençlik ve Spor Bakanlığı Faaliyetlerinin İncelenmesi. International Journal of Social Science Research, 8 (2): 42-59.

[7] Tekin, A., Tekin, G. (2014). Antik Yunan Dönemi: Spor Ve Antik Olimpiyat Oyunları. Tarih Okulu Dergisi. (7):18, 121 – 140.

[8] Telman, N. ve Ünsal P. (2004). Çalışan Memnuniyeti, Epsilon Yayıncılık, İstanbul.

[9] Ünsal Y. (2001) Toplumdan Bireye Mutluluk Resimleri, Bağlam Yayınları, İstanbul, 163 s.

[10] Ünver, Y. (2005). İşletmelerde Kariyer Yönetimi Ve Performans Değerlendirme Sistemleri. Dönem Projesi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Kaynakları Yönetimi Ve Kariyer Danışmanlığı Anabilim Dalı. Ankara, s. 116.

Makale id= 140

Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0002-5827-9468

Nesnesi Satranç Olan Sanatçı Özneler: Saıto, Kusama, Ono, Kruger, Whiteread ve Emin

Dr. Öğretim Üyesi Derya Baran[1]
[1]Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Heykel Bölümü

Özet: *Sanatın kaynaklarından biri olarak oyun, birçok kuramcı ve sanatçı tarafından kabul görmektedir. Kendiliğinden var olan oyun dürtüsü yalnızca çocuk ya da çocukluk ile ilişkilendirilemez. Bu nedenle tarihçi Johan Huizinga insanı 'Oynayan İnsan (Homo Ludens)' olarak tanımlar ve oyunun kültürden daha eski olduğunu belirtir. İnsan ve hayvanlar ilk gelişim evrelerinden itibaren çevreleri ile ilişki ve iletişimi oyun vasıtasıyla kurarlar. İnsani faaliyetlerin tümünde mevcut olan bu dürtü değişerek yaratıcılığa da evrilir. İçinde cinsiyet unsurunu ayırt edici bir öge olarak barındırmayan oyun olgusu ile kurulmak istenen sanat/sanatçı bağlantısı, satranç oyunu ve bu oyunun unsurları aracılığıyla işlenecektir. Yüzyıllardır oynanan satranç içinde taşıdığı sessiz bir savaştan dolayı erkeklere ait bir oyun olarak algılanır. Dolayısıyla Takako Saito, Yayoi Kusama, Yoko Ono, Barbara Kruger, Rachel Whiteread ve Tracey Emin gibi postmodern 6 kadın sanatçı öznenin kendi eserleri için ürettikleri satranç setleri bu çalışmanın konusu olarak seçilmiştir. Oyun, oyuncu ve ekipman bağlamında oluşan kimlik değişimleri, eserlerinde tema olarak satranç oyununu seçen bu sanatçıların üretimlerinde ele alınacaktır.*

Anahtar Kelimeler: *Oyun, Satranç, Sanat, Kadın Sanatçı*

Artist Subjects Whose Object Is Chess: Saito, Kusama, Ono, Kruger, Whiteread and Emin

Abstract: *Play as one of the sources of art is recognized by many theorists and artists. The spontaneous urge to play cannot be associated only with children or childhood. For this reason, historian Johan Huizinga defines humans as 'Homo Ludens' and states that play is older than culture. From their earliest stages of development, humans and animals establish relationships and communication with their environment through play. This impulse, which is present in all human activities, changes and evolves into creativity. The art/artist connection to be established with the phenomenon of the game, which does not contain the gender issue as a distinctive element, will be processed through the game of chess and the elements of this game. Chess, which has been played for centuries, is perceived as a game belonging to men because of the silent war it carries within it. Therefore, the chess sets produced by 6 postmodern female artist subjects such as Takako Saito, Yayoi Kusama, Yoko Ono, Barbara Kruger, Rachel Whiteread and Tracey Emin for their own works have been chosen as the subject of this study. The identity changes that occur in the context of the game, the player and the equipment will be discussed in the works of these artists who chose the game of chess as the theme of their works.*

Keywords: *Play, Chess, Art, Woman Artist*

GİRİŞ

Oyun, sosyal bir kavram, oyun oynamak ise yaratıcı bir edimdir. İnsan kadar hayvan da oyun oynar. Bu belirti oyunun fizyolojik ve psikolojik dürtülerden açığa çıktığını gösterir. İnsan yaşamında oyun ile ilgili düşünceler dans, ayin, inanç ritüellerinden toplum kurallarına, günlük faaliyetlerden hukuk, ticaret, bilim, endüstri gibi alanların oluşturulmasına kadar gidebilir. Bu nedenle Hollandalı filozof ve tarih profesörü Johan Huizinga oyunun kültürden daha eski olduğunu belirtmiştir (Huizinga, 1995:16).

Aslında insan ve hayvanların tüm gelişim evrelerinde oyun/oyunsallık bulunur. İngiliz psikanalist D. W. Winnicott'a göre bebek için oyun, bir geçiş alanıdır. Geçiş alanında dış dünyadan seçtiği nesnelere iç dünyasında roller veren çocuk, ben ve öteki, iç dünya ve dış dünya gibi deneyimleri kavramsallaştırmaya başlar. Winnicott, bebeğin kullandığı geçiş alanını yaratıcılıkla ilişkilendirmektedir. Bu alanın daha sonra oyun alanına, gelişim evreleri içinde ve yetişkinlikte ise sanatsal yaratıcılık alanına dönüştüğünü belirtir (Güngörmüş, 2021:23).

Oyun sanatın kaynaklarından biridir. Hayal etmek/imgelemek, arzulamak, yerine koymak, anlamlandırmak ve eylemek üzerinden sanat eseri üretiminde ya da yaratımında oyun olgusu da birçok kuramcı ve sanatçı tarafından kabul görmektedir. Oyunun zihinsel bir uğraş, zorlamasız serbest yaşanan bir aktivite olması ayrıca yapısında haz duyma, sevinç, düzen, paylaşma, gerilim, ciddiyet, karşıtlık gibi dürtü, duygu ve kavramları barındırması oyun ve sanat bağlantısını kurmaktadır. Sanat üreticisi de bu kavramlarla karşılaşmakta, hesaplaşmakta ve çalışmaktadır. Alman felsefeci Hans Georg Gadamer oyunun kendine özgü bir yetkinliğe sahip olması dolayısıyla ancak sanatta gerçek yetkinliğini bulduğundan bahseder (Baran, 2006:29). Tıpkı oyun ve oyuncu gibi sanat ve sanatçı da kendine özgü ve özgürdür. Masal, rüya, düşlem ve fantezinin esin kaynağı olduğu 20. yüzyıl sanatçısı gelenekten kopmuştur. Yenilikçi, çeşitli olanakları keşfetmek ve değerlendirmek için hevesli avangard sanatçı için oyun-oyunsallık-oyuncak gibi tutum ve malzemeler de yeni düşünce ve deneyimler geliştireceği bir alandır artık. "Tüm çağlar içinde, yirminci yüzyıl kadar sanatçının oyun oynamasını isteyen bir dönem daha olmamıştır. Giderek sınırsız yaratım olanaklarına sahip olan sanatçı kendini oyun oynamakta özgür bırakmıştır (Baran, 2006:51)."

Mısır, Hindistan, Çin, Anadolu, İran ve buradan da Avrupa'ya yayılmış satranç, bir mücadele ve strateji oyunu aynı zamanda dünyaca kabul edilmiş bir spor dalıdır. Taşıdığı rekabet, hırs, savaş ve galip gelmek gibi duygular nedeniyle erkeklere ait bir oyun olarak görülen satranç, Avrupa'da soylular arasındaki popülerliği sebebiyle 'kraliyet oyunu' olarak da adlandırılmıştır. Yaklaşık olarak 1400'lü yılların sonunda fil ve vezir taşlarının icadıyla oyunun kuralları değişerek günümüzdeki şeklini almıştır (https://www.gokyaysatrancvakfi.org.tr/kutuphane/4000-yillik-oyun-satranc).

Sanat üretimlerinde satranç ile ilişki kurmayı tercih eden ve kendileri için satranç seti tasarlayan Salvador Dali, Man Ray, Max Ernst, Isamu Noguchi, John Cage gibi pek çok sanatçı mevcuttur. Örneğin; Dali'nin satranç takımındaki taşlar parmaklardan oluşur. Yine de sanat dünyasında satranç denilince akla gelen ilk isim Marcel Duchamp'dır. 40 yılı aşkın bir süre bu oyuna ilgi duyan, yanında bir cep satrancı taşıyan Duchamp'ın bu tutkusunun, sanat eyleminin (ya da görece eylemsizliğinin) yerine geçtiği düşünülmüştür. Duchamp için satranç bir seçimdir ve hareket unsuru dolayısıyla mekanik bir eylem olarak görmektedir (Eroğlu, 2022:9).

Çalışmada oyun ve sanat ilişkisi, satrancı tema olarak eserlerinde kullanarak, üretimlerinde hem oyuna hem de oyunun unsurlarına müdahalede bulunmuş 6 kadın sanatçı üzerinden ele alınmıştır. Bu sanatçılar Takako Saito, Yayoi Kusama, Yoko Ono, Barbara Kruger, Rachel Whiteread ve Tracey Emin olarak belirlenmiştir. Tasarlanan satranç setlerinin üç boyutlulukları onları heykel formuna dönüştürmüştür. Bunların çoğunda satranç oyununa ait unsurlar (satranç tahtası ve taşları) sanatçısı tarafından seçilmiş malzemelerle dönüştürülmüştür.

1. SANATIN KADIN ÖZNELERİ

Büyük yetenek=Deha'nın sadece erkek sanatçı olarak anlaşıldığı Sanat Tarihi içinde hiyerarşi gözetilmiş, kadın sanatçı bir sanat öznesi olarak kabul edilmemiştir. Böylelikle kadına ait üretim ve teknikler de nitelik olarak sanat kategorisi içinde yer bulamamıştır. Kadın dünyası tarifinin karşı cins tarafından yapıldığı bu eserlerde, kadın bir bakış nesnesi ya da bir obje olarak yerini almıştır. Modern Sanat Tarihi de kadın sanatçılara erkek sanatçılar kadar önem atfetmemiştir. Ancak feminist bakışın sorguladığı bu tür üretimler "özne ile temsil arasındaki ilişkinin ve cinsiyetçi görsel kodların yoğun bir biçimde irdelendiği postmodern dönemde çözülmeye (Antmen, 2014:34)" başlamıştır.

İlk dalga Feminizm, 19. yüzyılın başlarında kadınlık durumuna dikkat çeken kitlesel bir hareket olarak oluşmuştur. Kadınların ücret eşitliği, eğitim, seçme-seçilme, velayet hakkı gibi ekonomik, siyasal ve toplumsal alanda eşit haklar elde etme ve maruz kaldıkları farklılıkları azaltma çabaları olarak görülür. 1960'larda başlayan ikinci Feminist dalgayla kadının üreme hakkı, sosyal alanda (ki buna sanat alanı da dahildir) eşitlik ve temsil sorunu gündeme taşınmıştır. Bu aşamada karşı cinsle olan farklılıkları eritmek

yerine, bilakis bu farklılıkların altı çizilmiştir. Toplumsal cinsiyet rolleri, cinsellik, cinsiyetçi dayatmalar, bedene ilgi gibi yaklaşımlarla kadının özelde sanat, genelde günlük hayat konumuna görünürlük kazandırılmak istenmiştir. "Feminizm cinsiyete dayalı ayrımcılıkla mücadele eden bir anlayıştır, "feminist eleştiri" de cinsiyete dayalı her türlü ayrımcılığı ve buna bağlı görünümleri deşifre etmeyi, ayrımcılık karşıtı stratejiler geliştirmeyi hedefler (Belkıs, 2018:23)." Sanat tarihine, erkeklerin yazdığı bir tarih olarak bakmak/bakabilmek ise ancak ikinci dalga feminizmle mümkün olmuştur. Yine bu noktadan itibaren sanat disiplinlerinde bir kadın duyarlılığı, stili ve estetiğinden bahsedilebilmiştir.

Feminist hareketle kazanılmış haklar 20. yüzyıl kadınları için bir avantajdı. Bu kazanımlar çoğunluğunu erkeklerin oluşturduğu sanat dünyasında aradaki farkı kapatmak için yeterli olamadı. Örneğin kadın sanatçılar galeri, müze ve koleksiyonlarda erkek sanatçılar kadar temsil edilmiyorlardı.

> Feminist tarih anlayışı sanat alanında öncelikle iki önemli etki yaratmıştır. İlk etkisi bir yandan kadınları erkek yapımı tarihin içine nasıl ve neden gömüldüklerini araştırmaya, öte yandan "kayıp dişi cetlerini keşfetmeye yönlendirmiştir". Daha sonra oluşan etki ise temsiliyet ve kadınlara özgü bir üslup, içerik ve öz olup olmadığını keşfetme heyecanıdır. Kadın çalışmalarının disiplinler arası bir alan olarak akademideki varlığı güçlenip derinleştikçe bu bağlamdaki çalışmalar da yeni açılımlarla devam etmiştir. Bugün kadın çalışmalarının önceki dönemden aldığı güçlü ivme ile sanat ve tarihin kesiştiği alanda üç temel başlıkta ilerlediği görülüyor:
>
> -*Sanat tarihi kanonlarını deşifre etmek* amacıyla bilinen sanat tarihinin çeşitli nedenlerle dışında bırakılmış kadınların yaşamlarını ve yapıtlarını açığa çıkarmak, bilinir kılmak.
>
> -Özne olarak kadınları ve sanatlarını incelemek. *Sanat üreten kadınlar, kadınların ürettiği yapıtlar.*
>
> -Nesne olarak kadınları, yapıtlarda *kadın temsiliyetini* irdelemek (Belkıs, 2018:11).

Sanat yapıtının nasıl üretildiğinin, eser üretirken kullanılan malzeme ve tekniklerin cinsiyet farklılığıyla ilgisi yoktur. Avangard sanattan modern ötesine kadar sayabileceğimiz Hannah Höch, Sonia Delaunay, Natalia Goncharova, Georgia O'keeffe, Meret Oppenheim, Barbara Hepworth, Louise Bourgeois, Takako Saito, Yoko Ono, Yayoi Kusama, Carole Schneemann, Guerilla Girls, Judy Chicago, Marina Abramovic, Orlan, Rebecca Horn, Cindy Sherman, Barbara Kruger, Jenny Holzer, Mona Hatoum, Nancy Holt, Rachel Whiteread, Tracey Emin ve daha birçok sanatçının varlığı, uğraşı ve eylemleriyle kadın sanatçılara açılan alanlar yaygınlaşmıştır/yaygınlaşmaktadır. 1960'lı yıllardan sonra bu etkilerle genişlemeye başlayan sanat tanımlamaları pek çok tarz ve akım yaratır. Enstalasyon, nesne, fotoğraf, performans, video gibi yeni ifade biçimleri de geleneksel yaklaşımların yanında yerini almıştır. Bu yeni medyumlarla çalışan kadın sanatçılar farklı ifade biçimleri geliştirmiş, neticede sanat disiplinleri ve teknikler arasındaki sınırların azalması mümkün olmuştur. Postmodern sanatta esere, eser üretene ve eser üretim şekline bakış değişmiş, güzelin ya da "fallik büyüklüğün yerini yaratıcılık, ilginç, tahrik edici işler yapmak, etki bırakmak, kendi sesini duyurmak (Nochlin, 2022:101)" almıştır.

Her ne kadar kadın sanatçıların sayısı, üretimleri ve temsil edilme şansları zamanla artmış olsa da kadınlar sanat dünyasında konumlarını sağlamlaştırmak konusunda ısrarcı görünmekteler ve görünmeye devam etmelidirler. Bu anlamda günümüzde sayısı gittikçe artan sanatsal ve akademik kadın çalışmaları sanat üreten kadın özneleri vurgular durumdadır. Devam eden bölümde bu amaçla seçilmiş 6 sanatçı özne ele alınmaya çalışılacaktır.

2. NESNESİ SATRANÇ OLAN SANATÇI ÖZNELER

Dünya Satranç Federasyonu (FIDE) 1924 yılında kurulmuştur. Satranç turnuvalarının kurallarını ve setlerin düzenini bu federasyon belirlemektedir. Buna göre kullanılması gereken taşların malzemesinin plastik, ahşap veya bunların imitasyonlarından olması beklenmektedir. Taşlar rahat hareket ettirilebilmeli, stil olarak birbirinden ayrılmalı ve estetik olmalıdır. Taşların büyüklükleri ağırlık, boyut ve şekil olarak birbirleriyle dengelenmelidir. Her taş belirli bir boyutta yapılmalıdır.[1] Bu ölçüler hepsine uygulanması koşuluyla %10'luk bir değer üzerinden değişebilir (https://www.tsf.org.tr/teknik-canta/finish/77-teknik-canta/1063-fide-turnuvalari-icin-satranc-ekipmanlarinin-ve-turnuva-salonunun-standartlari).

[1] Federasyon tarafından tavsiye edilen ölçüler: Şah-9,5 cm., Vezir-8,5 cm., Fil-7 cm., At-6 cm., Kale-5,5 cm., Piyon-5 cm.

Satranç fikir yapılarını, geliştirilecek stratejileri ve yapılacak hamleleri tahmin etmeyi gerektiren bir oyundur. Oyuncunun hayal gücü işin içindedir. Günlük yaşamda satranç oynamak kişiliği olumlu yönde etkilemektedir. Çoklu bakış açısı kazanan oyuncunun imgelem gücü ve yaratıcılığı gelişmektedir. Kişinin konsantrasyon becerisi kazanması, sağlıklı ilişkiler kurması ve sosyalleşmesine de olumlu katkılar yapmaktadır. Tüm bu sayılanlar sanat alanında da doğrudan bulunur. Örneğin bu bölümde incelenen kadın sanatçıların imgelem güçleri eser olarak satranç seti üretmelerine neden olmuştur. Takako Saito, Yayoi Kusama, Yoko Ono, Barbara Kruger, Rachel Whiteread ve Tracey Emin'in eserlerinde satranç ile ilgili standartları (malzeme ve kuralları) bir hayli değiştirdikleri görülmektedir.

2.1. Takako Saito

Satranç, Japon sanatçı Takako Saito'nun (d. 1929) kullandığı ana temalarından biridir. Düsseldorf'ta yaşayan ve çalışan sanatçı sanatla buluşmadan önce Japonya Kadın Üniversitesi'nde (Nihon Joshi Daigaku) çocuk psikolojisi okumuştur. 1963 yılında New York'a giden Takako Saito burada Fluxus akımıyla karşılaşmış ve George Maciunas ile tanışmıştır. Maciunas, Saito'nun Japonya'ya özgü bir teknikle yaptığı (çivisiz) ahşap kutularından etkilenerek, kendisinden satış amaçlı satranç kutuları/setleri hazırlamasını istemiştir. Böylelikle Fluxus akımının kutulara ve kutulamaya olan ilgisi Saito'yu da etkisi altına almış olur. Sayısı 100'ü bulan bu kutuların çoğu 1964 yılından itibaren Flux kutularına dâhil edilmiştir.

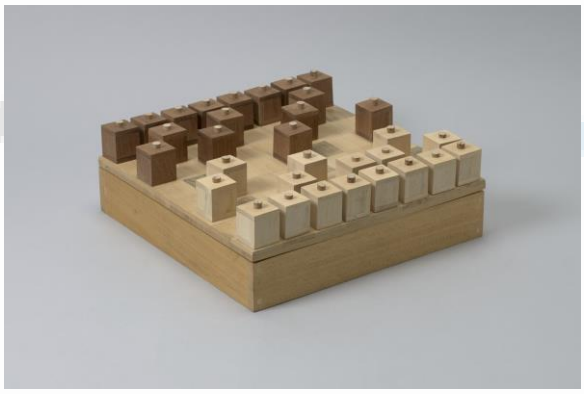

Görsel 1: Takako Saito, *Spice Chess (Baharat Satrancı)*, 1977

Takako Saito hepsi birbirinden farklı nesnelerle ürettiği bir dizi satranç takımıyla tanınmaktadır. Sanatçı sıvıdan baharata, somundan, cıvatadan matkap uçlarına, minyatür kitaplardan titreşim (rezonans) ve ağırlık gibi çeşitli malzemeden çok sayıda satranç takımı üretmiştir. Alışıldık satranç taşları, kuralları ve sistemini koku, tat alma vs. gibi duyulara doğru genişletip değiştirerek, bu takımların çeşitli varyasyonlarını da yapmıştır. "Takako daha sonra satranca geometrik unsurlar (Bauhaus Satrancı, Doğrusal Satranç, Spiral Satranç) ve aynı zamanda doğaya (Çiçek Satrancı, Dağ Satrancı) ya da gündelik hayata (Klozet Satrancı, İğne Yastığı Satrancı) göndermeler eklemiştir (https://takakosaito.com/sound-chess-set/)." Saito'nun tasarımlarında satranç taşları görsel açıdan aynı biçimde yapılmıştır. Taşlar kullanılan nesnenin biçimi, sesi, aroması-kokusu, tadı ve ağırlıklarından kaynaklı farklılıklar taşırlar. Oyuncular ilerlemek ve hamle yapabilmek için taşların bu özelliklerini bilmek durumunda bırakılmışlardır. Örneğin; taşları koklayarak belirlemeleri veyahut ayırt etmeleri gerekir. Şöyle ki, "her parçanın içinde farklı bir baharat vardır ve her biri çok belirgin bir kokuya sahiptir: hafif piyonlar tarçın kokar, kara piskoposlar kimyon kokar ve hafif şövalyeler zencefil kokar (https://www.moma.org/collection/works/131553)." Bu üretimlerde satrancın stratejiye bağlı önemi oyunsu unsurlarla yer değiştirir. Yani Saito oyunun strateji ile kurgulanan yanını değiştirmekte, bu hamleleri tamamıyla duyulara, dolayısıyla oyuncunun algısına açık hale getirmektedir.

Görsel 2: Takako Saito, Wine Chess-Version 2019, (Şarap Satrancı), 2019

Görsel 3: Takako Saito, *Sound Chess (Ses Satrancı)*, 1964-1975

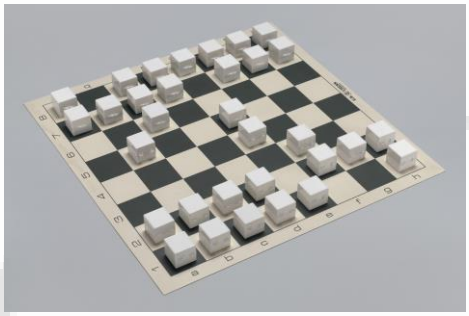

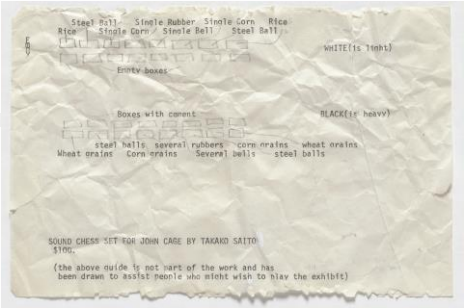

Görsel 4 / Görsel 5: Takako Saito, *Sound Chess and Guide* (*Ses Satrancı ve Kılavuzu)*, 1964-1977

'Baharat Satrancı (Spice Chess/1977)' adını verdiği eserde 32 adet ahşap kapaklı küçük kutu kullanmıştır. Bunlar tarçın, kimyon, zencefil gibi farklı baharatlarla doldurularak satranç tahtası üzerine yerleştirilmiştir. Hamle yapmak isteyen oyuncu benzer kutuları ayırt etmek için koklamak zorundadır. 'Şarap Satrancı (Wine Chess/2019)' ise birbirinin aynı kadehlerle oynanmaktadır. 6 farklı beyaz ya da kırmızı şarap satranç tahtasına dizilmiş ve taşların hareketiyle yudumlanarak oyuna devam edilmiştir. 'Ses Satrancı (Sound Chess/1964-1975)'nın piyonları açık ve koyu renk ahşaptan yapılıdır. Her birinin içinde birbirinden farklı ses çıkaran çeşitli materyal mevcuttur. Ayrıca "Baharat ve Ses Satrancında" oyun tahtası olarak kutunun kendisi kullanılmaktadır. Takako Saito bitmiş eserden çok yaratım sürecine odaklanır. Bu süreçte oyun, müzik ve izleyiciyle yaptığı iş birliği de onun için önemlidir. Neticede hem Fluxus akımı hem de sanatçının kişisel yaratım süreci satranç setleri özelinde dikkate alındığında, Saito'nun oyuncu, katılımcı ve haptik etki barındıran eserler ürettiği görülmektedir.

2.2. Yayoi Kusama

Yayoi Kusama'nın (d.1929) benekler, ağlar, çiçekler, balkabakları, makarnalar ve pullar vasıtasıyla kişisel geçmişiyle ilişki kurduğu bilinmektedir. Günlük eşya, mobilya, kumaş, ayna ve ışık gibi nesneleri çocukluk travmalarını sanata dönüştürdüğü malzemeler olarak ele alan sanatçının temaları ise obsesyonları (takıntı-saplantı) ve halüsinasyonlarıdır (sanrı). "Sanatçının daha sonra hatırladığı gibi: Her gün yaptığım tek şey çizmekti. İmgeler birbiri ardına, o kadar hızlı yükseliyordu ki hepsini yakalamakta zorlanıyordum. Altmış yılı aşkın bir süredir çizip boyadıktan sonra bugün de durum aynı. Asıl amacım her zaman imgeleri yok olmadan önce kaydetmek oldu (Frigeri, 2019:112)." Mutlu bir çocukluk ve gençlik geçiremeyen, ait olduğu kültürün tutuculuğundan bunalan Kusama, avangard sanata da olan ilgisi nedeniyle Amerika Birleşik Devletleri'ne yerleşir. Burada 16 yıl yaşadıktan sonra tekrar Japonya'ya geri döner, halen Tokyo'da yaşamakta ve üretmektedir. Resim, heykel, yerleştirme,

performans, happening, beden sanatı, film, şiir ve edebiyat gibi çok yönlü üretim tarzına sahiptir. Avangard tekniklerini kullandığı yığmaları ya da yumuşak heykelleri gibi yoğunlaştırılmış fallik unsurlar da içeren Kusama'nın sanatı savaşa, kadını küçük gören, ezen ataerkil düzene ve kapitalist sisteme bir karşı duruştur.

Görsel 6 / Görsel 7: Yayoi Kusama, Pumpkin Chess Set (Kabak Satranç Takımı), 2003

Yaklaşık 10 yaşından itibaren etkisi altında kaldığı sanrı ve saplantıları, yani psikolojik rahatsızlığı motif, şekil, doku, renk, malzeme ve mekân genelinde tüm bunların tekrarları ile Yayoi Kusama'nın tekniğini oluşturur. Bunu yapmasındaki amaç en başta kendini sağaltmaktır. Rahatsızlığını sanatının merkezine yerleştiren sanatçı "kendini yok etmek/geçersiz saymak" olarak nitelediği bu sağaltma aşamasını bir anlamda her şeyi çoğaltarak sağlamaktadır. Böylece insanlarla bütünleşmekte, insanları bütünleştirmekte ve dolayısıyla eser-izleyici arasındaki mesafeyi azaltmaktadır. Balkabağını ise korku ve saplantıları arasında sıcak, sevimli ve muzip formlar olarak algılar. Büyükbabasının fidanlığında tanışıp sıcak bir ilgi geliştirdiği balkabağı, Kusama'nın ilk açık alan heykellerinin de formu olmuştur. Sanatsal pratiğinde balkabağı, agresif ve siyasi içerik ürettiği erken dönem eserlerinden farklı olarak kitsch üretimlere kaydığının bir göstergesidir (https://www.theartstory.org/artist/kusama-yayoi/). Öze dönüş olarak yorumlanabilecek balkabağı eserlerin üretimi Japonya'ya döndüğü zamanlara aittir. Çalışmalarında Kabocha kabağını kullanmaktadır. Sapı kopsa bile bu balkabağı büyümeye ve olgunlaşmaya devam eder (https://www.artfulliving.com.tr/neler-oluyor/yayoi-kusamanin-bal-kabaklari-ingilteredei-i-14981). Buna bağlı olarak Yayoi Kusama'nın satranç takımının taşları el boyaması porselenden yapılmıştır. Deriden üretilmiş balkabağı, beyaz üzerine kırmızı beneklidir. İçine satranç tahtasının yerleştirildiği dilimlenmiş balkabağı hem takımın kutusu hem de bir nevi masa işlevini görmektedir. Takımın tahtası beyaz ve sarı zemin üzerine parlak kırmızı ve siyah beneklerle kaplanmıştır. Yine balkabağı formunda beyaz deriden yapılmış iki küçük minder takıma eşlik etmektedir.

2.3. Yoko Ono

Soyut, deneysel ve sezgisel çalışan Yoko Ono (d.1933) sınırsız karşılaşmalara açık, metafizik ağırlıklı projeleriyle tanınmaktadır. Resim, heykel, enstalasyon, performans, yazı, film ve müzik gibi pratikler sanatçının uğraşı alanları arasındadır. Günlük mevzu, eylem ve nesneleri içeren kavramsal boyuttaki işlerinin, 1950'lerden itibaren kolektif üretimi gösteren öncü yaklaşımlardan olduğu rahatlıkla söylenebilir. Onun izleyicisi sadece gözleyen konumunda olmamıştır. Aksine eyleyen ve eserin üretimine katılan, aktif bir seyirci yaratır Ono. Onun için önemli olan anda ve birlikte, katılarak ya da müdahale ederek bir şeyler yapıyor/yapılıyor olmasıdır. Bu anlamda yolu Fluxus ve Kavramsal Sanat ile erken vakitte zaten kesişmiştir. Fiziksel gerçeklikle ilgilenmez. Bunun yerine talimat ve yönlendirmelerle üretmek ve icra etmek üzere izleyicisini davet etmeyi yeğlemektedir. Böylelikle bilincin yönlendirildiği Zen düşüncesini vurgulamış olur. Savaş karşıtı Ono, sosyal ve politik bir aktivist olarak, sanatını doğrudan bu noktalarda temellendirmiştir.

> "1990'lar boyunca çalışmalarına yeni bir açıdan ışık tutulmasına yardımcı olan şey, sanatta Performans ve toplumsal cinsiyet üzerine yapılan tartışmalardı. Ünlü Fluxus filmlerinin yanı sıra Ono en çok, cinsiyet ve etnik farklılıkları tanımlamak için sözcüklerin ve eylemlerin nasıl

kullanıldığını araştırmak üzere örnek durumlar yarattığı etkinlik ve performanslarıyla tanınıyordu. Ono, kadın kimliğini ve beden farkındalığını her zaman karmaşık atıf süreçlerinin değişken bir ürünü olarak sunmuştur. Bu açıdan, toplumsal cinsiyet meselesini çalışmalarının merkezine yerleştiren ilk kadın sanatçılardan biri olmuştur (Becker, 2001:42)."

Yapıtlarında düşünce ve kavram üzerine odaklanan Ono'nun satranç takımı tek renktir, çelik üzerine emaye kaplama ve ahşaptan üretilmiştir. Tüm parçalar (masa, sandalyeler, satranç tahtası ve taşları) beyazdır. Böylece satranç oyununu, oynanma şeklini ve oyunun alegorik anlamını baştan sona değiştirmiş olmaktadır sanatçı. Stratejinin, hedefin ve rekabetin oyun esnasında kaybolduğu Ono'nun satranç takımı iş birliği, empati, güven gibi yeni amaçlar önermektedir. Eser, sanatçının hayatında barışa yönelik adanmışlığının en güzel örneklerinden biridir.

Görsel 8: Yoko Ono, Play It by Trust (Güvenle Oyna), 1968-87

Yoko Ono 'Güvenle Oyna' adlı eseri ilk olarak 1966'da Londra'da Indica Gallery'de sergilemiştir. Sanatçı bu tarihten sonra eserin üretimini farklı boyutlarda yenilemiştir. Çünkü çeşitli sebeplerle tekrarladığı temanın taşıdığı mesaj evrensel ve hâlâ günceldir. 'Güvenle Oyna'[1] nın Guggenheim Abu Dhabi koleksiyonunda yer alan versiyonu örneğin; 20 kişi için tasarlanmıştır. Metal ve ahşap lake kaplamadan oluşan masa ve sandalyelere aynı malzemelerden yapılmış 10 satranç takımı eşlik etmektedir. Ya da 2011 yılında yenilenen çalışmanın Contemporary Art Museum St. Louis'deki (ABD) büyük ölçekli bir enstalasyonundan da bahsedilebilir.

Görsel 9: Yoko Ono, Play It By Trust, Large Version for 20 Players (Güvenle Oyna, 20 Oyuncu İçin Büyük Versiyon), 1991

Görsel 10: Yoko Ono, *Play It By Trust (Güvenle Oyna)*, Enstalasyon, 1966/2011.

[1] Metal üzerine lake masa, ahşap üzerine lake 20 sandalye, ahşap üzerine lake 10 takım satranç taşı, 20 gümüş plaka. Masa: 72,4x736x84,5 cm. Sandalye: 137x46x50,1 cm. (her bir).

2.4. Barbara Kruger

Barbara Kruger (d. 1945), 'Hafıza Sizin Mükemmellik İmajınızdır (1982)', 'Alışveriş Yapıyorum Öyleyse Varım (1987)', 'Vücudunuz Bir Savaş Alanı (1989)' gibi doğrudan hitap dili kullandığı slogan ya da mesajların yaratıcısıdır. İmge, metin ve tipografi ile bütünleştirdiği çalışmalarında buluntu fotoğrafları işlemektedir. Tüketim, mizojini, toplumsal cinsiyet, cinsellik, ırk, güç, kontrol, para ilgilendiği konular olarak sıralanabilir. Barbara Kruger'ın görsel dili "litografi, serigrafi ve dijital baskıdan video ve büyük LED çalışmaları aracılığıyla hareketli görüntülerin gücünü kullanan anıtsal duvar ve zemin tabanlı enstalasyonlara kadar çok çeşitli formatlara uyarlanabilmektedir (https://www.davidzwirner.com/artists/barbara-kruger/biography)." Ayrıca fotoğraf, grafik tasarım, ses, resim, heykel gibi geniş mecralara ulaşarak eser üreten Kruger bunları yine makro bir yaklaşımla sergiler. Çalışmaları sergi salonu dışında tişört, kibrit kutusu, fincan, çanta gibi eşyaların üzerinde bulunabilir, tren istasyonları, toplu taşıma araçları, müze ve belediye binaları, alışveriş merkezleri, parklar, reklam panoları gibi kamuya açık alanlarda sergilenebilir. Ben, biz, sen gibi kişi zamirleri, kalın harfler, siyah, beyaz, koyu kırmızı renklerle Future Bold Oblique ve Helvetica Ultra Compressed fontları eserlerinin ayırt edici özelliklerindendir. Kruger, çalışmalarını imzalamaz. Fakat ajitprop/agitprop stili (ajitasyon ve propaganda terimlerinin kısaltılmış hali) Kruger'ın imzası haline gelmiştir. Genellikle 'İsimsiz' şeklinde başlayan ve ikinci bir isim verdiği eser adlarına sahiptir. Çalışmalarında yer verdiği görsel, yazı karakteri, simge ve kelimeleri kendine mal ederek kullanması postmodern üretim tekniğini benimsediğini göstermektedir. "Barbara Kruger, yerleştirmelerinde imgelerin, metinlerin ve seslerin katmanlaştırılmasının açık örneklerini sunmaktadır: katmanlaştırdığı imgeler ve kelimeler, kavramsal zıtlıklar, görsel, sözel ve işitsel söküm yoluyla bir diğerini karmaşıklaştırmaktadır (Barrett, 2019:312)." Sesli bir satranç seti ürettiği 'İsimsiz (Kaybetme Konusunda Rahatsınız)'[1] adlı eser bu tutumuna iyi bir örnektir. 1994 yılında Kruger "medya repertuarını genişleterek Mary Boone Gallery'deki bir enstalasyonda ilk kez ses (Becker, 2001:287)" kullanmıştır.

Görsel 11: Barbara Kruger, Untitled (You Feel Confortable Losing) (İsimsiz (Kaybetme Konusunda Rahatsınız), 2006

Bu setteki her taş küçük bir mikrofondur ve Kruger renklerine göre belirlenmiştir. Taşlar hareket ettikçe bir soru sormakta ya da bir soruyu cevaplamaktadır. "Josef Hartwing tarafından kırmızı ve siyah Corian'dan tasarlanan ünlü 1924 Bauhaus Satrancı'ndan esinlenerek tasarlanan her satranç taşı, "Saat kaç?" ve "Saçının nesi var?" gibi klasik Kruger sorularından "Kaybederken rahat hissediyorsun" veya "Ciddi olamazsın" gibi eşit derecede kışkırtıcı Kruger anonslarına kadar bir dizi farklı ses kaydı (https://tatintsian.com/publications/the-art-of-chess/)." içermektedir. Oyun esnasında gerçek seslerden oluşan bu taşlar ritme göre bir konuşma metni oluşturur. Setin kırmızı zemin üzerine siyah-beyaz metinle kaplanmış bir taşıma çantası mevcuttur.

[1] Şah: 17,9 cm. Piyon: 7,9 cm., Satranç Tahtası ve Kutusu: 101,9 cmx94,5 cmx23 cm.

Görsel 12 / Görsel 13: Barbara Kruger, *Untitled (You Feel Confortable Losing)*, 2006

2.5. Rachel Whiteread

İlk Turner ödüllü kadın sanatçı olan Rachel Whiteread (d. 1963), Genç İngiliz Sanatçıları Grubu üyelerindendir. İç ve dış formlar arasındaki ilişkiyi günlük nesneler ve mekânlar üzerinden araştırır. "Çizim, fotoğraf ve video alanlarında da çalışan Londralı sanatçı, 1988'den bu yana küvet, dolap, lavabo, tüm odalar ve evler gibi sıradan faydacı nesnelerin ve mekânların iç yaşamı temasına odaklanmıştır. Bu tür nesnelerin "içlerinin mükemmel bir kopyası" olarak adlandırdığı negatif bir formun üretilebildiği bir döküm süreci geliştirmiştir (Stange, 2001:548)." Yaşadığı yer Londra'nın kentsel gelişimi de sanatçıyı üretimlerinde tetiklemektedir. Whiteread kullandığı malzeme ve yöntemle geçmiş yaşantıları sahiplenir, anı ve bellek ilişkisiyle bunları görünür kılar. Negatif alanların dökümünü yaptığı eserlerinde reçine, kauçuk, sıva, beton, alçı ve metal malzeme kullanmaktadır. "İç ve dış formlar arasındaki bağlantı, sıvı maddenin katı bir forma dökülüp katılaşmaya bırakılmasıyla oluşan dökümler aracılığıyla geliştirilir. Böylece, mahremden anıtsala uzanan heykellerinde, çoğu zaman göze gizli kalanları açığa çıkarır (Frigeri, 2019:156)."

Görsel 14: Rachel Whiteread, Modern Chess Set (Modern Satranç Takımı), 2005

1950'lerin tarzına dayandırdığı 'Modern Satranç Takımı'[2] adlı eseri 2005 yılında üretmiştir. Çalışmada zeminde kullandığı halı, tahta ve muşamba üzerinde yer alan satranç taşları için bebek evi mobilyalarının kopyalarını kullanmıştır. Bunda sanatçının eski bebek evi koleksiyonu yapmasının önemi büyüktür. 2006-2008 yıllarında 'Place (Village)/(Yer (Köy))' enstalasyonunu da yüksekliği 1 metre olan 150

[2] Karışık Teknik. Halı, muşamba, kontrplak, kayın ağacı beraberinde kullanım kılavuzu. Şah: 10 cm., Piyon: 1 cm., Satranç Tahtası ve Kutusu: 24,5 x 75 x 41,5 cm.

bebek evinden oluşturmuştur (https://www.themodernhouse.com/journal/what-were-hearing-place-village-by-rachel-whiteread/) örneğin. Böylece Rachel Whiteread'in bir mekân olarak eve olan ilgisi buradan da okunabilmektedir.

> "Whiteread hevesli bir bebek evi koleksiyoncusu olarak tanınsa da, bu set nostaljiye bir övgüden daha fazlasıdır-tarihsel olarak "kadınlar için çalışma, erkekler için boş zaman alanı" olarak hizmet eden evdeki geleneksel cinsiyet rollerinin bir eleştirisidir. Toplumsal cinsiyet politikalarına oynayan minyatürler, bu ortamda kadınlara (lavabolar, ocaklar, ütü masaları, kovalar, çamaşır küvetleri, çöp sepetleri) ve erkeklere (koltuklar, elektrikli radyatörler, televizyonlar) tahsis edilen gündelik araç ve gereçleri temsil ediyor (https://www.architecturaldigest.com/story/rachel-whiteread-modern-chess-set-rent-free)."

Görsel 15 / Görsel 16: Rachel Whiteread, *Modern Chess Set*, 2005

Son olarak 'Modern Satranç Takımı' adlı eserde sanatçının eve karşı olan ilgisine toplumsal cinsiyet rollerini eklediği görülmektedir.

2.6. Tracey Emin

Genç İngiliz Sanatçılarından Tracey Emin (d. 1963) 'Gezici/Seyyar Satranç Seti'[3] adlı işini/satranç takımını 18. yüzyıl İngiliz sosyal hayatından esinlenerek taşınabilir-portatif tarzda üretmiştir (https://www.theguardian.com/artanddesign/2012/sep/07/saatchi-gallery-chess). Parkta veya açık alanda karşı cinsle satranç oynamak bu dönemin bir çeşit kur yapma yöntemi olarak bilinmektedir.

Görsel 17: Tracey Emin, Travelling Chess Set (Gezici-Seyyar Satranç Seti), 2008

[3] Yaklaşık ölçüler: Satranç Tahtası: 45x45 cm., Torba: 22x24x15 cm., Şah: 6 cm., Piyon: 2 cm.

Emin'in satranç tahtası kumaştır. Ayrıca mavi mürekkeple basılmış monotip çizim ve metin içeren çeşitli parçalar aplike yöntemiyle bu kumaş üzerine dikilmiştir. Taşların saklanması için bağcıklı ve büzgülü bir kese ile pamuklu kumaştan yapılmış taşıma çantasından oluşan oyun seti, ahşap ve camdan oluşan bir muhafaza/vitrin içinde sergilenmiştir. Büzgülü kese üzerinde, karşılıklı hoşlanma durumuna ilişkin bir sevgi mesajı içeren gümüş bir broş bulunur. Satranç takımının taşları bronz patinadır.

Görsel 18 / Görsel 19: Tracey Emin, *Travelling Chess Set*, 2008

"Sanatı ham bir itiraf biçiminde kullanarak umutlarını, aşağılanmalarını, başarısızlıklarını ve başarılarını eşit ölçüde mizah ve dokunaklılıkla (https://www.artfund.org/supporting-museums/art-weve-helped-buy/artwork/10564/travelling-chess-set)" açığa çıkardığı çalışmalarında Emin, fotoğraftan heykele birçok farklı medyumdan yararlanmaktadır. Tracey Emin'in malzemesi kendi hayatıdır. "Bireysel ve evrensel olan, mahrem ve kamusal olan, Emin'in çalışmalarında sürekli olarak iç içe geçmiştir (Stange, 2001:120)." Kadın kimliğini, gündelik rutinlerini ve bunlara bağlı travmalarını gözlemlediğimiz eserleri, kadını ve onun domestik rolünün temsili olan çok eski bir işareti, tekstil pratiğini içinde barındırır. Sarsıcı ve kışkırtıcı mahrem sonuçlara dönüştürerek sanat dünyasına taşıdığı projelerinde, sanatçı için kumaş, dikiş, nakış ve aplike tekniği, defalarca benimsediği/tercih ettiği malzeme ve yöntemlerdendir. Öte taraftan eserde kullanılan geleneksel teknikler, sanat-zanaat ayrışması ya da birleşmesi gibi sanatın kadim sorgulamasını da bile isteye yeniden hatırlatır görünmektedir.

SONUÇ

Şekillendirilebilir bir oyun olması, içinde hareket unsuru taşıması, imgesel düşünme odaklı olması, çözümleme yapılması, çeşitli ihtimallere açık olunması ve bu ihtimallerin değiştirilebilmesi satranç oyunu ile sanatı, satranç oynamak ile sanat üretmeyi birbirine yaklaştırır görünmektedir. Satranç oyuncusu için belki de en önemli özellik gelecek hamleleri tahmin etmek, bunları akılda canlandırmaktır. Tıpkı sanatçının eserini yaratırken tasavvur gücünü kullanması gibi.

Adı geçen sanatçılar eserlerinde tema, araç ve form olarak satranç oyununu ve oyunun unsurlarını kullanarak bunları dönüştürmüşlerdir. Satranç tahtası ve taşlarının standart stilden uzak, farklı malzeme ve biçimde üretilmesi, setlerin sanatsal ifade bulmuş/dönüştürülmüş olduklarını göstermektedir. Değişen yapı ve kimlikleriyle bu yeni setler çoksesli postmodern sanat içinde performans, kavramsal sanat, happening, enstalasyon, süreç sanatı gibi tekniklere de ulaşmaktadır. Takako Saito, Yayoi Kusama, Yoko Ono, Barbara Kruger, Rachel Whiteread ve Tracey Emin'in satranç setleri işlevseldir, karşılıklı oynama eylemi bizzat gerçekleştirilebilmektedir. Dolayısıyla modern sonrası sanatın ilişkisel olduğu ibaresiyle, bu eserler katılımcı sanatın bir unsuru haline gelmişlerdir. Eserlerin tümünde oyunun yapısı, düzeni ve hamlelerin stratejisi değişmiştir. Bu setlerde gerçek bir satranç takımından eksiltilmiş hiçbir şey yoktur, yani sanatçılar seçtikleri temayı sanatsal forma aktarırken temanın halihazırda mevcut yapısından yararlanmışlardır. Masa-sandalye-tahta-taş-taşıma çantası-oyun kılavuzu gibi olması gereken tüm unsurları koruyarak bunların niteliklerini değiştirmişlerdir. Satranç tahtası ile taşların malzemesi ve renklerini, satranç tahtasının yerini (masa, yer, portatif), ebatları, doku ve formları başka bir görünüme taşımışlardır. Kadın kimliği, mizojini, toplumsal cinsiyet, cinsellik, anı, bellek, kültür, tüketim, savaş, barış, empati gibi kavramlara dikkat çektikleri bu setlerde oyunun rekabet ve galip gelme

durumunu farklılaştırmış, seçtikleri, kullandıkları malzeme ve teknikle sanat üsluplarının ve kadın duyarlılıklarının altını çizmişlerdir.

KAYNAKÇA

[1] ANTMEN, A. (2014). Kimlikli Bedenler-Sanat, Kimlik, Cinsiyet, Sel, 2014, İstanbul.

[2] ArtDaily. "Tracey Emin, Travelling Chess Set". https://artdaily.cc/news/35801/Tracey-Emin-s-Chess-Set-Acquired-by-the-Whitworth-Art-Gallery (30.05.2023)

[3] Architectural Digest Magazine. "Rachel Whiteread". https://www.architecturaldigest.com/story/rachel-whiteread-modern-chess-set-rent-free (02.06.2023)

[4] Artful Living. "Yayoi Kusama". https://www.artfulliving.com.tr/neler-oluyor/yayoi-kusamanin-bal-kabaklari-ingilteredei-i-14981 (21.07.2023)

[5] Art Fund. "Tracey Emin". https://www.artfund.org/supporting-museums/art-weve-helped-buy/artwork/10564/travelling-chess-set (30.05.2023)

[6] Artists Books and Multiples. "Takako Saito/ Sound Chess". http://artistsbooksandmultiples.blogspot.com/2022/05/takako-saito-sound-chess.html (02.08.2023)

[7] Artists Books and Multiples. "Barbara Kruger, Untitled (You Feel Confortable Losing)". http://artistsbooksandmultiples.blogspot.com/2022/05/barbara-kruger-untitled-do-you-feel.html (02.08.2023)

[8] Artists Books and Multiples. "Rachel Whiteread, Modern Chess Set". http://artistsbooksandmultiples.blogspot.com/2022/05/rachel-whiteread-modern-chess-set.html (02.08.2023)

[9] BARAN, D. (2006). Heykel Üretiminde Oyun Olgusu ve Bir Sergi, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir.

[10] BARRETT, T. (2019). Neden Bu Sanat? Çağdaş Sanatta Estetik ve Eleştiri, (Çev.) ERMERT, E., Hayalperest Yayınları, İstanbul.

[11] BECKER, I. (2001). "Yoko Ono", s. 402-407, (Ed.) GROSENICK, U., WOMEN ARTISTS IN THE 20TH AND 21ST CENTURY, Taschen, Köln.

[12] BELKIS, Ö. (2018). "Sunuş: Kadınların Sanatı: Benim Sanatım Seninkinden Farklı", s. 7-29, (Der.) BELKIS, Ö.&KANKAYTSIN, D., Sanatın Gölgedeki Kadınları-Sanat ve Edebiyatta Tarih Dışında Bırakılanlar, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

[13] CAM. St. Louise. "Yoko Ono, Play It By Trust, 2011". https://camstl.org/exhibitions/yoko-ono-play-it-by-trust/ (06.07.2023)

[14] David Zwirner. "Barbara Kruger". https://www.davidzwirner.com/artists/barbara-kruger/biography (26.07.2023)."

[15] EROĞLU, Ö. (2022). Marcel Duchamp'dan Açıklamalar-"Görüşmelerinin Işığında" Okuma Çalışması, Tekhne, İstanbul.

[16] FRIGERİ, F., (2019). WOMEN ARTISTS, Thames & Hudson, London.

[17] Gary Tatintsian Gallery. "Barbara Kruger". Art of Chess Kataloğu https://tatintsian.com/publications/the-art-of-chess/ (07.06.2023)

[18] Gökyay Vakfı Satranç Müzesi. "4000 Yıllık Oyun: Satranç". https://www.gokyaysatrancvakfi.org.tr/kutuphane/4000-yillik-oyun-satranc (16.08.2023)

[19] Guggenheim. "Yoko Ono, Play It By Trust, Large Version for 20 Players". https://www.guggenheim.org/blogs/checklist/repairing-art-history-guggenheim-abu-dhabi-collection Erişim tarihi: 06.07.2023

[20] GÜNGÖRMÜŞ, N.E. (2021). Sanatçının Kendine Yolculuğu-Sanat ve Edebiyat Üzerine Psikanalitik Denemeler, Metis, İstanbul.

[21] HUIZINGA, J. (1995). Homo Ludens, (Çev.) KILIÇBAY, M.A., Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

[22] Ludwig Museum. "Yoko Ono, Play It by Trust". https://www.ludwigmuseum.hu/en/work/play-it-trust (11.07.2023)

[23] MOMA. "Takako Saito/Spice Chess". https://www.moma.org/collection/works/131553 (22.07.2023)

[24] NOCHLIN, L. (2022). Neden hiç büyük kadın sanatçı yok?, (Çev.) ANTMEN, A., Hayalperest Yayınları, İstanbul.

[25] Sotheby's. "Yayoi Kusama/Pumpkin Chess Set". https://www.sothebys.com/en/auctions/ecatalogue/2019/contemporary-art-day-n10150/lot.477.html (18.07.2023)

[26] STANGE, R. (2001). "Barbara Kruger", s. 282-287, (Ed.) GROSENICK, U., WOMEN ARTISTS IN THE 20TH AND 21ST CENTURY, Taschen, Köln.

[27] Takako Saito. "Takako Saito/Sound Chess". https://takakosaito.com/sound-chess-set/ (22.07.2023)

[28] Takao Saito. "Takako Saito/Wine Chess". https://takakosaito.com/wine-chess/ (22.07.2023)

[29] The Art Story. "Yayoi Kusama". https://www.theartstory.org/artist/kusama-yayoi/ (21.07.2023)

[30] The Guardian. "Tracey Emin". https://www.theguardian.com/artanddesign/2012/sep/07/saatchi-gallery-chess (30.05.2023)

[31] The Modern House Journal. "Rachel Whiteread". https://www.themodernhouse.com/journal/what-were-hearing-place-village-by-rachel-whiteread/ (13.06.2023)

[32] The Telegraph. "Yayoi Kusama/Pumpkin Chess Set". https://www.telegraph.co.uk/news/picturegalleries/howaboutthat/4806825/Damien-Hirst-Rachel-Whiteread-and-the-Chapman-Brothers-reinvent-chess.html 02.06.2023

[33] Türkiye Satranç Federasyonu. "FIDE Turnuvaları İçin Satranç Ekipmanlarının ve Turnuva Salonunun Standartları. https://www.tsf.org.tr/teknik-canta/finish/77-teknik-canta/1063-fide-turnuvalari-icin-satranc-ekipmanlarinin-ve-turnuva-salonunun-standartlari (11.08.2023)

[34] Widewalls. "Barbara Kruger". https://www.widewalls.ch/magazine/art-and-chess-christies-auction (30.05.2023)

[35] Widewalls. "Rachel Whiteread, Modern Chess Set". https://www.widewalls.ch/magazine/art-and-chess-christies-auction/modern-chess-set-rachel-whiteread (30.05.2023)

[36] Wound Gallery. "Tracey Emin, Travelling Chess Set". https://woundgallery.tumblr.com/post/640741935176466432/tracey-emin-chess-set-bronze-fabric-cotton (02.08.2023)

Makale id= 34

Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0001-9566-9898

Marcos Yöntemiyle Türkiye'nin Kültür İstatistiklerinin İncelenmesi

Dr. Öğretim Üyesi Serap Pelin Türkoğlu[1]
[1]Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Özet: *Kültür, ülkeler için önemli bir kavramdır ve ülkelerin kültür istatistikleri karşılaştırmalı analizler için analitik bir araçtır. Kültür ile ilgili politika önerilerinin geliştirilmesinde, ülkelerin kültürel farklılıklarının ortaya çıkarılmasında kültür istatistiklerinden faydalanılır. Bu çalışma, Türkiye'nin kültür istatistiklerine odaklanarak, kültür istatistikleri bağlamındaki performansını MARCOS (Measurement Alternatives and Ranking according to COmpromise Solution) yöntemi kullanarak analiz etmiştir. MARCOS, performans değerlendirmesi için kullanılan yeni birçok kriterli karar verme yöntemidir. Performansı değerlendirmek için Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) veri tabanında yer alan Türkiye'nin kültürle ilgili istatistiki verileri kriter olarak belirlenmiştir. Çalışmanın sonucunda Türkiye'nin incelenen dönemdeki kültürel performansı yıllar itibariyle elde edilmiştir ve performansın geliştirilmesi hususunda politika önerileri sunulmuştur.*

Anahtar Kelimeler: *Kültür İstatistikleri, Çok Kriterli Karar Verme, Marcos Yöntemi*

Analysis of Turkey's Cultural Statistics By The Marcos Method

Abstract: *Culture is an important concept for countries and cultural statistics of countries are an analytical tool for comparative analysis. Cultural statistics are used in the development of policy proposals related to culture and in revealing the cultural differences of countries. This study analyzes Turkey's performance in the context of cultural statistics, focusing on cultural statistics, using the MARCOS (Measurement Alternatives and Ranking according to COmpromise Solution) method. MARCOS is a new multi-criteria decision-making method used for performance evaluation. In order to evaluate the performance, Turkey's cultural statistics in the database of the Turkish Statistical Institute (TUIK) were determined as criteria. As a result of the study, Turkey's cultural performance in the examined period was obtained over the years and policy recommendations were presented to improve the performance.*

Keywords: *Culture Statistics, Multi-Criteria Decision Making, Marcos Method*

1. GİRİŞ

Reimann (2013) kültürü, bir grup insan tarafından paylaşılan ve eylemlerine, ilişkilerine, topluluklarına ve eserlerine yansıyan bir dizi bakış açısı olarak belirtmiştir. Oyserman (2017), kültürü bir grubun belirli bir zamanda ve yerde benimsediği veya geliştirdiği anlamlar bütünü olarak tanımlamıştır. Causadias (2020) kültürü; insanlar, yerler ve uygulamalar tarafından geliştirilen bir sistem, dinamik bir bütün olarak ifade etmiştir. Harris (2023) kültürü, belirli toplumsal grupların sahip olduğu değerler, normlar, gelenekler ve inançlar olarak ele almıştır.

Kültür ülkeler için geniş ve kapsamlı bir konudur. Ülkelerin kültür alanındaki performansının değerlendirilmesinde kültür istatistikleri kilit rol oynamaktadır. Kültür politikası analistleri ve araştırmacılar kültür istatistiklerinden yararlanarak, ülkelerin kültürel sektörlerini ve kültürel politikalarını düzenli olarak karşılaştırır, politika çıkarımları yapar ve ülkelerin deneyimlerine dayalı önerilerde bulunur (Madden, 2005: 299).

Türkiye'de kültürle ilgili istatistiki veriler TÜİK tarafından yayınlanmaktadır. TÜİK; kültür istatistiklerini sinema, gösteri sanatları, tiyatro, yazılı medya, kütüphane ve müze istatistikleri şeklinde sınıflandırmaktadır.

Bu çalışmada Türkiye'nin kültür istatistikleri çok kriterli karar verme yöntemlerinden biri olan MARCOS yöntemi ile değerlendirilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde kullanılan veri, çalışmanın amacı ve uygulanan yöntem anlatılmıştır. Üçüncü bölümünde, çalışmanın bulguları incelenmiştir. Son bölümde ise, sonuçlar değerlendirilmiş ve gelecekteki araştırmalar için öneriler sunulmuştur.

2. VERİ, AMAÇ VE YÖNTEM

Çalışmada Türkiye'nin kültür istatistikleri açısından performansı incelenmiştir. Performans analizi için MARCOS (Measurement Alternatives and Ranking according to COmpromise Solution) yöntemi kullanılmıştır. TÜİK kültür istatistikleri dikkate alınarak, 2013-2022 dönemi çalışmada analiz edilmiştir. İncelenen dönemin performansını değerlendirmek için TÜİK'in kültür istatistikleri dikkate alınarak 6 kriter belirlenmiştir. Çalışmada kullanılan kriterler ve kodları tablo 1'de verilmiştir. Kriterlere ait veriler TÜİK'in internet sitesinden elde edilmiştir. Çalışmanın sonraki bölümünde analizde kullanılan yöntem açıklanmıştır.

Tablo 1. Analizde Kullanılan Kriterler

Kriterler	Kodlama
Halk Kütüphanelerine Kayıtlı Üye Sayısı	K1
Örgün ve Yaygın Eğitim Kurumu Kütüphaneleri Sayısı	K2
Sinema Seyircisi Sayısı	K3
Tiyatro Seyircisi Sayısı	K4
Opera ve Bale Seyircisi Sayısı	K5
Yayınlanan Kitap Sayısı	K6

2.1. MARCOS Yöntemi

MARCOS yöntemi Stević vd. tarafından 2020 yılında önerilen çok kriterli karar verme yöntemlerinden biridir. Bu yöntemde alternatiflerin fayda fonksiyonları belirlenir, ideal ve anti-ideal çözümler açısından bir uzlaşma sıralaması oluşturulur.

MARCOS yöntemi aşağıdaki adımlardan oluşmaktadır (Stević vd., 2020: 4-5; Duc Trung, 2022: 2-3; Nguyen vd., 2022: 2-3; Yadav ve Kumar, 2023: 177-178):

Adım 1: MARCOS yönteminde ilk olarak, mevcut alternatiflerin değerlendirilmesi için ilgili kriterler belirlenir.

Adım 2: Bu adımda karar verme matrisi oluşturulur. Bu matriste yer alan her satır bir alternatifi ve her sütun ise bir kriteri ifade etmektedir.

Adım 3: Genişletilmiş başlangıç matrisi oluşturulur. Bu adımda ideal (*AI*) ve anti-ideal (*AAI*) çözüm tanımlanarak başlangıç matrisinin genişletilmesi gerçekleştirilir. *AAI* ve *AI*, eşitlik (1) ve (2) uygulanarak tanımlanır:

$$AAI = \min_i x_{ij} \text{ eğer } j \in B \text{ ve } \max_i x_{ij} \text{ eğer } j \in C \quad (1)$$

$$AI = \max_i x_{ij} \text{ eğer } j \in B \text{ ve } \min_i x_{ij} \text{ eğer } j \in C \quad (2)$$

B bir fayda kriteriyken, C bir maliyet kriterini temsil etmektedir.

Adım 4: Genişletilmiş başlangıç matrisi aşağıdaki eşitlikler kullanılarak normalize edilir:

$$n_{ij} = \frac{x_{ai}}{x_{ij}} \quad \text{, eğer} \quad j \in C \tag{3}$$

$$n_{ij} = \frac{x_{ij}}{x_{ai}} \quad \text{, eğer} \quad j \in B \tag{4}$$

Adım 5: Ağırlıklandırılmış matris oluşturulur. v_{ij}, normalize karar matrisi n_{ij}'nin, kriterlerin ağırlık katsayıları ile çarpılmasıyla elde edilir.

$$v_{ij} = n_{ij} * w_j \tag{5}$$

w_j, kriter ağırlıklarını ifade etmektedir.

Adım 6: Alternatiflerin fayda derecesi K_i hesaplanır. Eşitlik (6) ve (7) uygulanarak, bir alternatifin anti-ideal ve ideal çözüme göre fayda dereceleri bulunur.

$$K_i^- = \frac{S_i}{S_{aai}} \tag{6}$$

$$K_i^+ = \frac{S_i}{S_{ai}} \tag{7}$$

$$S_i = \sum_{i=1}^{n} v_{ij} \tag{8}$$

S_i, ağırlıklı matrisin elemanlarının toplamını temsil eder.

Adım 7: Alternatiflerinin fayda fonksiyonu $f(K_i)$ belirlenir. Fayda fonksiyonu, ideal ve anti-ideal çözüme göre gözlenen alternatifin uzlaşmasıdır. Alternatiflerin fayda fonksiyonu eşitlik (9) ile tanımlanır.

$$f(K_i) = \frac{K_i^+ + K_i^-}{1 + \frac{1-f(K_i^+)}{f(K_i^+)} + \frac{1-f(K_i^-)}{f(K_i^-)}} \tag{9}$$

$f(K_i^-)$, anti-ideal çözüme göre fayda fonksiyonunu temsil ederken, $f(K_i^+)$, ideal çözüme göre fayda fonksiyonunu temsil etmektedir.

İdeal ve anti-ideal çözüm için fayda fonksiyonları, aşağıdaki eşitlikler uygulanarak belirlenir:

$$f(K_i^-) = \frac{K_i^+}{K_i^+ + K_i^-} \tag{10}$$

$$f(K_i^+) = \frac{K_i^-}{K_i^+ + K_i^-} \tag{11}$$

Adım 8: Bu adımda alternatifler sıralanır. Sıralama yapılırken, alternatiflerin fayda fonksiyonlarının değerleri dikkate alınır. Bir alternatifin fayda fonksiyonunun yüksek değere sahip olması istenilir.

Bu çalışmada MARCOS yönteminin kullanılmasının sebebi, yeni bir yöntem olması ve bu yöntemin basit bir hesaplama prosedürü sunmasıdır.

3. BULGULAR

Çalışmada performans kriterleri eşit ağırlıklandırılmıştır. Performansın hesaplanabilmesi için öncelikle Tablo 2'de görüldüğü gibi genişletilmiş başlangıç matrisi oluşturulmuştur. Genişletilmiş başlangıç matrisinde yer alan tüm kriterler fayda kriterleridir.

Tablo 2. Genişletilmiş Başlangıç Matrisi

Yıllar	K1	K2	K3	K4	K5	K6
2013	1025846	30856	45077509	6244821	375223	42655
2014	1209766	27948	55378716	6076128	400420	44613
2015	1367139	27836	57148011	5853445	337007	49148
2016	1697090	27280	55260600	6016762	272578	51113
2017	2201039	26415	68482526	7006410	281069	58027
2018	2840504	29690	64772380	7841353	293002	61265
2019	3955908	30618	56479209	7899547	322189	61512
2020	4437954	32158	17226952	4492293	256063	68120
2021	4898744	32690	12418777	714864	14032	72052
2022	5568283	47654	35754644	5451627	211233	69211
AI	5568283	47654	68482526	7899547	400420	72052
AAI	1025846	26415	12418777	714864	14032	42655

Bir sonraki aşamada genişletilmiş karar matrisi eşitlik (3) ve (4) kullanılarak normalize edilmiştir. Normalizasyon sonucunda elde edilen normalize değerler Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. Normalize Edilmiş Karar Matrisi

Yıllar	K1	K2	K3	K4	K5	K6
2013	0,1842	0,6475	0,6582	0,7905	0,9370	0,5920
2014	0,2172	0,5864	0,8086	0,7691	1,0000	0,6191
2015	0,2455	0,5841	0,8344	0,7409	0,8416	0,6821
2016	0,3047	0,5724	0,8069	0,7616	0,6807	0,7093
2017	0,3952	0,5543	1,0000	0,8869	0,7019	0,8053
2018	0,5101	0,6230	0,9458	0,9926	0,7317	0,8502
2019	0,7104	0,6425	0,8247	1,0000	0,8046	0,8537
2020	0,7970	0,6748	0,2515	0,5686	0,6394	0,9454
2021	0,8797	0,6859	0,1813	0,0904	0,0350	1,0000
2022	1,0000	1,0000	0,5220	0,6901	0,5275	0,9605
AI	1,0000	1,0000	1,0000	1,0000	1,0000	1,0000
AAI	0,1842	0,5543	0,1813	0,0904	0,0350	0,5920

Normalize karar matrisinin her bir elemanı kriter ağırlıklarıyla çarpılarak ağırlıklandırılmış karar matrisi elde edilmiştir. Tablo 4'te ağırlıklandırılmış karar matrisi görülmektedir.

Tablo 4. Ağırlıklandırılmış Karar Matrisi

Yıllar	K1	K2	K3	K4	K5	K6
2013	0,0307	0,1079	0,1097	0,1317	0,1561	0,0986
2014	0,0362	0,0977	0,1347	0,1281	0,1666	0,1031
2015	0,0409	0,0973	0,1390	0,1234	0,1402	0,1136
2016	0,0507	0,0954	0,1344	0,1269	0,1134	0,1182
2017	0,0658	0,0923	0,1666	0,1478	0,1169	0,1342
2018	0,0850	0,1038	0,1576	0,1654	0,1219	0,1417
2019	0,1184	0,1070	0,1374	0,1666	0,1341	0,1422
2020	0,1328	0,1124	0,0419	0,0947	0,1065	0,1575
2021	0,1466	0,1143	0,0302	0,0150	0,0058	0,1666
2022	0,1666	0,1666	0,0870	0,1150	0,0879	0,1600
AI	0,1666	0,1666	0,1666	0,1666	0,1666	0,1666
AAI	0,0307	0,0923	0,0302	0,0150	0,0058	0,0986

MARCOS yönteminin işlem adımları uygulanarak yıllar itibariyle performans sıralaması bulunmuştur. MARCOS yönteminin sonuçları tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. Sonuçlar

Yıllar	Sonuçlar						
	S_i	K_i^-	K_i^+	$f(K^-)$	$f(K^+)$	$f(K)$	Sıralama
2013	0,6349	2,3265	0,6349	0,2143	0,7856	0,5998	9
2014	0,6667	2,4433	0,6667	0,2143	0,7856	0,6299	5
2015	0,6548	2,3994	0,6548	0,2143	0,7856	0,6186	6
2016	0,6393	2,3426	0,6393	0,2143	0,7856	0,6039	8
2017	0,7239	2,6528	0,7239	0,2143	0,7856	0,6839	4
2018	0,7756	2,8420	0,7756	0,2143	0,7856	0,7327	3
2019	0,8060	2,9534	0,8060	0,2143	0,7856	0,7614	1
2020	0,6461	2,3677	0,6461	0,2143	0,7856	0,6104	7
2021	0,4787	1,7543	0,4787	0,2143	0,7856	0,4523	10
2022	0,7833	2,8705	0,7833	0,2143	0,7856	0,7400	2
AI	1,0000						
AAI	0,2729						

Tablo 5'e göre en yüksek performansa sahip yıllar sırasıyla 2019, 2022 ve 2018'dir. En kötü performanslı yıllar ise 2016, 2013 ve 2021 olarak elde edilmiştir. İncelenen dönemin performansı genel

olarak yıllar itibariyle artış göstermiştir. 2020 ve 2021 yıllarının kötü performanslı olmasının nedeni, Covid-19 salgının etkilerindendir.

Tablo 6. Farklı Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri Sıralama Sonuçları Karşılaştırması

Yıllar	MARCOS	SAW	MAUT
2013	9	9	9
2014	5	5	7
2015	6	6	6
2016	8	8	8
2017	4	4	4
2018	3	3	3
2019	1	1	2
2020	7	7	5
2021	10	10	10
2022	2	2	1

MARCOS yönteminin sonuçlarının güvenilirliğini test etmek için SAW (Simple Additive Weighting) ve MAUT (Multi Attribute Utility Theory) yöntemleri kullanılarak incelenen dönemin sıralamaları bulunmuştur. Tablo 6'da yöntemlerin sıralama karşılaştırması verilmiştir. Sıralama sonuçlarına bakıldığında, SAW ve MARCOS yöntemlerinin aynı sıralamaya sahip olduğu görülmektedir. MAUT yöntemiyle de benzer sıralama sonucu elde edilmiştir.

Tablo 7. Sıralamalar Arasındaki Korelasyonlar

	MARCOS	SAW	MAUT
MARCOS	1,0000	1,0000	0,9393
SAW	1,0000	1,0000	0,9393
MAUT	0,9393	0,9393	1,0000

Tablo 7'de incelenen yöntemlerin sıralamaları arasındaki Spearman sıra korelasyonu sonuçları verilmiştir. Korelasyon sonuçları incelendiğinde karşılaştırılan yöntemlerin sıralamaları arasında güçlü bir ilişki olduğu bulunmuştur. Bulunan bu sonuç MARCOS yönteminin, Türkiye'nin kültür istatistikleri performansının hesaplanmasında güvenilir olduğunu göstermektedir.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çalışmada Türkiye'nin TÜİK kültür istatistikleri dikkate alınarak 2013-2022 dönemi için performansı çok kriterli karar verme yöntemlerinden biri olan MARCOS yöntemi ile incelenmiştir. Performansın değerlendirilmesi için 6 kriter belirlenmiştir ve bu kriterler eşit ağırlıklandırılmıştır.

Analiz sonuçlarına göre kültür istatistikleri kapsamında en iyi performansı gösteren yıllar 2019, 2022 ve 2018 olarak bulunmuştur. En kötü performans gösteren yıllar ise, 2016, 2013 ve 2021 olmuştur. 2020 ve 2021 yıllarının performans açsından kötü olmasının nedeni, Covid-19 salgınının kültür değişkenlerini negatif yönde etkilemesinden kaynaklanmaktadır. MARCOS yönteminin sonuçlarının güvenilirliğini değerlendirebilmek için SAW ve MAUT yöntemleri kullanılarak incelenen dönemin performans sıralamaları elde edilmiştir. Yöntemlerin sıralamaları dikkate alındığında MARCOS yönteminin

Türkiye'nin kültür istatistikleri performansının hesaplanmasında güvenilir sonuçlar verdiği bulunmuştur.

Çalışmanın sonuçlarına bakıldığında değerlendirilen kriterlere önem verilen yıllarda Türkiye'nin kültür istatistikleri performansının daha iyi bir durumunda olduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda Türkiye'nin kültür alanında stratejiler geliştirmesi ve bu alana kaynak tahsis etmesi gerekmektedir. Kültürel harcamaların optimal bir şekilde gerçekleştirilmesi de son derece önemlidir. Ayrıca kişiler kültürel faaliyetlere katılma hususunda da teşvik edilmelidirler ve bu konuda eğitilmelidirler. Bununla birlikte kültürel faaliyetlerin nicelik ve nitelik olarak geliştirilmesi sağlanmalıdır.

Gelecekteki çalışmalar için farklı çok kriterli karar verme yöntemleri kullanılarak karşılaştırma yapılabilir. İncelenen kriterler değiştirilebilir ve değerlendirilen dönem sayısı artırılabilir. Değerlendirilen ülke sayısı çoğaltılarak, ülkelerin kıyaslaması gerçekleştirilebilir.

5. KAYNAKÇA

[1] Causadias, J. M. (2020). "What is Culture? Systems of People, Places, and Practices", Applied Developmental Science, 24(4): 310-322.

[2] Duc Trung, D. (2022). "Multi-Criteria Decision Making under The MARCOS Method and The Weighting Methods: Applied to Milling, Grinding and Turning Processes", Manufacturing Review, 9, 3: 1-13.

[3] Harris, T. (2023). Literature Review: What Is Culture?. In: Competition Culture and Corporate Finance, Palgrave Macmillan, Cham, Switzerland.

[4] Madden, C. (2005). "Cross-Country Comparisons of Cultural Statistics: Issues and Good Practice", Cultural Trends, 14(4): 299-316.

[5] Nguyen, H. Q., Nguyen, V. T., Phan, D. P., Tran, Q. H. and Vu, N. P. (2022). "Multi-Criteria Decision Making in The PMEDM Process by Using MARCOS, TOPSIS, and MAIRCA Methods", Applied Sciences, 12(8): 1-11.

[6] Oyserman, D. (2017). "Culture Three Ways: Culture and Subcultures within Countries", Annual Review of Psychology, 68: 435-463.

[7] Reimann, A. (2013). Introduction to Culture Studies, Intergraphica Press, Tokyo, Japan.

[8] Stević, Ž., Pamučar, D., Puška, A. and Chatterjee, P. (2020). "Sustainable Supplier Selection in Healthcare Industries Using A New MCDM Method: Measurement of Alternatives and Ranking according to COmpromise Solution (MARCOS)", Computers & Industrial Engineering, 140: 1-15.

[9] TÜİK-Veri Portalı (tuik.gov.tr), 30.07.2023.

[10] Yadav, A. K. and Kumar, D. (2023). "A LAG-Based Framework to Overcome The Challenges of The Sustainable Vaccine Supply Chain: An Integrated BWM–MARCOS Approach", Journal of Humanitarian Logistics and Supply Chain Management, 13(2): 173-198.

Makale id= 42

Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0003-2641-3674

Merkezi Finans Birimi Olarak Maliye Bakanlığı ve Fonksiyonları: Türkiye Örneği

Dr. Hüseyin Ercan[1]
[1]İnönü Üniversitesi

Özet: *Birçok ülkede maliye bakanlığı, hükümetin temel mali işlevlerini formüle etmek ve bunların uygulanmasını sağlamaktan sorumlu kuruluşlardır. Maliye bakanlıklarına ek olarak, diğer kamu kurumları da hükümetin mali işlevlerini yerine getirmede sorumluluğu paylaşmaktadırlar. Bu bakanlıklar ve kurumlar, maliye bakanlığıyla birlikte toplu olarak bir ülkenin "merkezi finans kurumlarını" (CFA) oluşturmaktadır. Bir maliye bakanlığının evrensel geçerliliği veya uygulanabilirliği olan tek bir işlevleri veya organizasyonel modelleri yoktur. Ülkelerin ekonomik, siyasi ve kültürel özelliklerine göre farklılaştığı görülmektedir. Bu çalışmada maliye bakanlıklarının fonksiyonları, ülkelerde uygulanan organizasyon yapıları ele alınmıştır. Ayrıca Türkiye'de T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığının fonksiyonları, organizasyon yapısı uluslararası literatür göz önüne alınarak incelenmiştir. Sonuç bölümünde ise T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığını fonksiyonları ve organizasyon yapısı ile ilgili değerlendirmeler yapılmıştır. Değerlendirme sonucunda T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığının uluslararası gelişmeler doğrultusunda fonksiyonlarında ve organizasyon yapısında geleneksel modelden gelişen modele doğru kaydığı görülmektedir.*

Anahtar Kelimeler: *Merkezi Finans Kurumları, Maliye Bakanlığı, Kamu Mali Yönetim.*

Ministry of Finance and Its Functions As Central Finance Unit: the Case of Türkiye

Abstract: *In many countries, the finance ministry is the agency responsible for formulating the government's key fiscal functions and ensuring their implementation. In addition to the ministries of finance, other public institutions also share responsibility in carrying out the fiscal functions of the government. These ministries and agencies, together with the ministry of finance, sometimes collectively form a country's "central financial institutions" (CFA). A finance ministry does not have a single function or organizational model that has universal validity or applicability. It is observed that countries differ according to their economic, political and cultural characteristics. In this study, the functions of the ministries of finance and the organizational structures applied in the countries are discussed. In addition, the functions and organizational structure of the Ministry of Treasury and Finance in Turkey were examined by considering the international literature. In the conclusion part, evaluations were made about the functions and organizational structure of the Ministry of Treasury and Finance. As a result of the evaluation, it is seen that the Ministry of Treasury and Finance has shifted from the traditional model to the developing model in its functions and organizational structure in line with international developments.*

Keywords: *Central Finance Agency, Ministry of Finance, Public Financial Management.*

1.GİRİŞ

Maliye bakanlığı, hükümetin temel mali işlevlerini formüle etmek ve bunların uygulanmasını sağlamaktan sorumlu kuruluşlardır. Ayrıca ekonomik ve mali politikaların oluşturulmasında merkezi rol oynamaktadır. Bununla birlikte, kamu mali yönetimi (KMY) ile ilgili kapsamlı literatüre rağmen maliye bakanlıklarının işlevleri ve organizasyon yapısı hakkındaki literatür nispeten zayıf kalmaktadır. Devlet adına görev üstlenen yarı bağımsız ajanslar ve düzenleyici kurumlar hakkında da önemli bir literatür bulunmaktadır (Allen vd., 2015:3). Maliye bakanlığı kamu mali yönetimin yürütülmesinde en önemli rol oynayıcıdır. Kamu mali yönetimin makroekonomik tahmin ve planlama, mali planlama, bütçe hazırlık, bütçe işlemleri ve bütçe uygulama, nakit yönetimi, borç yönetimi, gelir yönetimi, kamu

personel yönetimi, varlık yönetimi, muhasebe ve mali raporlama, izleme ve değerlendirme, denetim fonksiyonlarının yerine getirilmesinde maliye bakanlığı etkin rol oynamaktadır.

İyi mali sonuçlar elde etmek için iyi organize olmuş ve etkili bir maliye bakanlığı ve onunla ilişkili merkezi finans kurumlarının varlığı şarttır. Birçok düşük gelirli ülkelerde yapılan son araştırmalara göre, bu kurumların örgütsel yapılarının büyük ölçüde değiştiğini ve kamu maliyesine ilişkin karar vermede politik ekonomik faktörlerinden güçlü bir şekilde etkilendiğini göstermektedir (Allen ve Grigoli, 2012:1). Günümüzde maliye bakanlıklarının görev ve yetkilerinin bir kısmını bağımsız otoritelere devrettikleri görülmektedir. Hiçbir bakanlık hükümetten ve onu çevreleyen kurumlardan bağımsız değildir (Krause vd., 2016:24). Maliye bakanlığı da diğer bakanlıklar gibi hükümet politikalarına doğrultusunda hareket etmektedir.

Kamu sektörü, çekirdek bakanlıklar ve merkezi kurumlar, sektör bakanlıkları dâhil olmak üzere alt düzey organlar ve yürütme yetkisi olmayan devlet kurumlarından oluşmaktadır. Yürütücü olmayan devlet kurumları arasında yargı, yasama organları ve Yüksek Denetim Kurumları gibi kurumlar yer almaktadır (World Bank, 2012:1). Kamu sektörü, özel sektörün finanse edemeyeceği veya özel sektörün tüm riskini üstlenmek istemeyeceği altyapı ve diğer kamu yatırımlarını yönetmektedir.

Maliye bakanlıklarına ek olarak, diğer kamu kurumları da hükümetin mali işlevlerini yerine getirmede sorumluluğu paylaşmaktadırlar. Bu bakanlıklar ve kurumlar, maliye bakanlığıyla birlikte toplu olarak bir ülkenin "merkezi finans kurumlarını" (CFA) oluşturmaktadır. Bu makale esas olarak merkezi finans kurumları arasında en önemli birim olan maliye bakanlığının rolü ve organizasyonuna odaklanmaktadır. 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile birlikte her bir kamu kurum ve kuruluşu harcamacı kuruluş niteliğindedir.

Maliye bakanlığının rolü, geçen yüzyılda devletin kamu maliyesine katılımının artmasıyla birlikte genişlemiştir. Genişlemenin büyük bir kısmı, kamu emekli maaşları, sağlık hizmetleri, eğitim, toplu konut, işsizlere ve ailelere destek ödemeleri, kamu ve özel teşebbüslere yapılan sübvansiyonlar ile yaşlılara, gençlere ve engellilere yardım gibi ek sübvansiyonlar ve bütçeden yapılan transferlerden kaynaklanmaktadır. 20. yüzyılın başında bu faaliyetlere yapılan kamu harcamaları neredeyse yok denecek kadar azdı (Allen vd., 2015:5-6). Devletin rolündeki genişleme, maliye bakanlığının işlevleri ve organizasyonu üzerinde de önemli etkilere yol açmıştır. İlk olarak, hem bütçe ve muhasebe/hazine birimlerinin rolünün (ve boyutunun) genişletilmesine hem de yeni politika analiz tekniklerinin geliştirilmesine neden olmuştur. İkincisi, maliye bakanlığının dâhil olduğu devlet faaliyetlerinin, özellikle refah politikaları, sanayi politikaları ve devlet teşebbüslerine ilişkin politikalar alanında genişlik ve hacim olarak büyük artışlarda etkili olmuştur. Ek genişleme alanları arasında uluslararası finans, yerel yönetim finansmanı ve daha sonra ticarileştirme ve özelleştirme politikaları yer almaktadır. Bazı ülkelerde maliye bakanlıklarının, devletin tüm faaliyetlerinin sorumluluğunu üstlenmesi veya en azından bu faaliyetlere güçlü bir ilgi göstermesi gerektiği görüşündedir. Çünkü bu tür faaliyetlerin maliye bakanlığının görmezden gelemeyeceği şu veya bu türden mali sonuçları olduğunu belirtmektedirler (Allen vd., 2016:6). Şekil 1'de görüldüğü gibi maliye bakanlığı birçok birimle etkileşim halindedir. Siyasi partilerden tutunda üniversitelere kadar birçok birimin faaliyetleri maliye bakanlığının faaliyetlerinden etkilenmektedir. Maliye bakanlığının yasama organıyla ilişkisine baktığımızda bütçenin yasalaşmasında ve kesin hesabın kabulünde ön plana çıkmaktadır. Ayrıca diğer mali konuların yasalaşmasında da yasama organı rol oynamaktadır. Mali konuda bir düzenlemenin çıkmasında sivil toplum kuruluşları da yasama organı üzerinde etkili olmaktadır. Maliye bakanlıkları resmi siyasi organlar, diğer kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları ile ilişki içerisindedir.

Şekil 1: KMY Döngüsü ve İlgili Kilit Aktörler

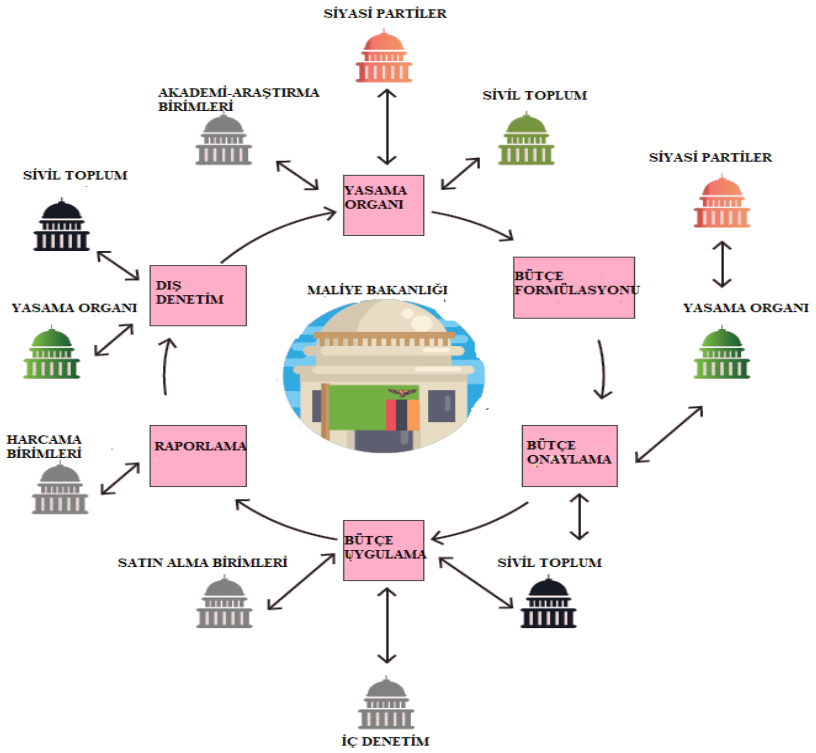

Kaynak: Lawson, 2015:1.

Bu çalışmada maliye bakanlıklarının fonksiyonları, ülkelerde uygulanan organizasyon yapıları ele alınmıştır. Ayrıca Türkiye'de T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığının fonksiyonları, organizasyon yapısı uluslararası literatür göz önüne alınarak incelenmiştir. Sonuç bölümünde ise T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığını fonksiyonları ve organizasyon yapısı ile ilgili değerlendirmeler yapılmıştır. Değerlendirme sonucunda T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığının uluslararası gelişmeler doğrultusunda fonksiyonlarında ve organizasyon yapısında geleneksel modelden gelişen modele doğru kaydığı görülmektedir.

2. MALİYE BAKANLIĞI VE İŞLEVLERİ

Maliye bakanlığının rolünün, devletin kamu maliyesine katılımının artmasıyla muazzam bir şekilde arttığı görülmektedir (Allen vd. 2016.6). Kamu harcamalarının milli gelir içindeki payının birçok sanayi ülkesinde 1900'lerin başında GSYİH'nın yaklaşık yüzde 10'unu oluştururken günümüzde bu oran yaklaşık yüzde 40'a ve hatta bazı Avrupa ülkelerinde daha da yüksek seviyelere çıktığı görülmektedir. Bu artışın büyük bir kısmı II. Dünya Savaşı sonrasında ve özellikle 1960 sonrasında gerçekleşmiştir. Ulusal bütçelerin büyüklüğündeki artışın sebebini, emekli maaşları, sağlık hizmetleri, eğitim, toplu konut, işsizlere ve ailelere destek gibi alanlarda ek sübvansiyonlar ve transferlerden oluşmaktadır. Sosyal devlet anlayışının gelişmesi kamu harcamalarının artmasında etkili olmuştur. Bu genişletilmiş rolü yerine getirmek için, hükümetlerin yeni gelir kaynakları bulması gerekmektedir. Yüksek harcamaları finanse etmek için devletler vergi oranlarını keskin bir şekilde arttırmışlardır. Büyük ölçüde artan kamu harcamalarının, maliye bakanlığının işlevleri ve organizasyonu üzerinde önemli etkileri olmuştur. Kamu harcamalarının ve vergi oranlarındaki bu artışlar, maliye bakanlığının hem bütçe ve muhasebe/hazine rolünün (ve boyutunun) genişlemesine hem de yeni politika analiz tekniklerini geliştirmesine neden olmuştur. Bu rollerdeki artışlar kamu harcamaları ve bütçe dışı işlemler üzerinde daha güçlü kontrol uygulanmasını gerektirmektedir.

Merkezi finans birimi olarak Maliye Bakanlığının fonksiyonları şu şekilde sıralanabilir (Allen ve Grigoli, 2012:1);

-Makroekonomik tahmin, analiz ve maliye politikası

-Vergi politikası

-Bütçe hazırlama ve analiz

-Kamu yatırım yönetimi

-Yardım ve borç yönetimi

-Finansal varlıklar ve yükümlülükler

-Hükümetler arası mali ilişkiler

-Hazine ve nakit yönetimi

-Muhasebe ve raporlama

-İç denetim

-Kamu alımları

-Kamu hizmeti ödemesi

-Finans sektörü düzenlemeleri

-Devlete ait işletmeleri yönetmek için mali çerçeve

-Vergi gelirleri ve gümrük idaresi

-Kamu mali yönetimi reformu koordinasyonu

2.1.Maliye bakanlıklarının Politika, Düzenleyici ve İşlemsel (Operasyonel) İşlevleri

Hükümetler, maliye bakanlığı veya diğer devlet kurumları aracılığıyla çok çeşitli mali işlevleri yerine getirmekten sorumludurlar. Bu işlevleri 4 grupta toplayabiliriz (Allen vd., 2015:7-8).

Politika İşlevi, maliye politikası kurallarının veya hedeflerinin belirlenmesi, mali risklerin yönetilmesi, bir borç stratejisinin geliştirilmesi, yıllık bütçenin ve orta vadeli bütçe çerçevesinin formüle edilmesi ve alternatif vergi politikası seçenekleri konusunda tavsiye sağlanması gibi politika işlevleri bulunmaktadır. Bu tür işlevler, maliye bakanlığının en temel görevleri arasında yer alır ve üst düzey yetkilileri ile bakanların zamanının önemli bir bölümünü işgal eder (Allen vd., 2016:3).

Düzenleme İşlevi, genellikle maliye bakanlığı veya bakanlığın bağımsız bir kurumu tarafından yürütülen düzenleyici işlevler vardır. Bu işlevler (bazen denetim işlevleri olarak adlandırılır) üç ana kategoriye ayrılır: (i) bütçeleme ve kamu maliyesi için yasal çerçevenin, uygulamadan sorumlu bakanlıklar ve kurumlar tarafından uygulanmasının sağlanması; (ii) bankaların ve diğer mali kuruluşların (örneğin, bankacılık düzenleme ve denetleme kurumları, borsa, sigorta şirketleri ve emeklilik fonları) denetimi; ve (iii) etkin rekabeti sağlamak, kartel oluşumunu önlemek ve tüketicilerin çıkarlarını korumak için belirli ekonomik sektörlerin (örneğin elektrik, telekomünikasyon, su) denetlenmesi. Bu işlevler genellikle merkez bankası veya bağımsız düzenleyici kurumlar tarafından paylaşılır veya bunlar tarafından yürütülür (Allen vd., 2015:7-8).

İşlemsel (veya operasyonel) işlevler, bütçe ödemelerinin işlenmesi, iç kontrolün uygulanması, devlet tahvillerinin çıkarılması, vergilerin ve diğer devlet gelirlerinin toplanması gibi işlemsel (veya operasyonel) işlevleri bulunmaktadır. Birçok işlemsel işlevlerin büyük bir bölümü bilişim sistemlerince yerine getirilmektedir. Çoğu gelişmiş ülkelerde, hazine operasyonları gibi işlemsel işlevler, ya icracı bakanlıklara ya da maliye bakanlığına mesafeli çalışan kurumlara devredilmiş ya da taşeronlaştırılmıştır. Politika ve işlemsel işlevlerin ayrılması, kamu yöneticilerinin genellikle politika konularına odaklanmayı ve operasyonel işleri bürokrasinin alt seviyelerine devretmeyi tercih ettikleri görülmektedir (Dunleavy, 1992:20).

Son olarak, bazı işlevler hem bir ilkeyi hem de işlemsel bir öğeyi birleştirmektedir. Örneğin, hükümetin borç stratejisi, maliye bakanlığı bünyesindeki bir borç yönetimi departmanı veya bir aracı kurum veya bazı durumlarda hükümetin temsilcisi olarak hareket eden merkez bankası tarafından hazine bono ve tahvil piyasalarındaki operasyonlar yoluyla yerine getirilmektedir. İşbirliğini kolaylaştıran süreçlerin oluşturulması, maliye bakanlıklarının hem bütçe planlama amacıyla hem de mali raporlama amacıyla çok çeşitli sektörlerden mali operasyonlar hakkında bilgi toplama ve konsolide etme konusundaki görevini yerine getirmede önem arz etmektedir. Etkili kararlar almak için, politika işlevleri üzerinde

çalışan birimler ile bu politikaların uygulanması arasında yeterli koordinasyon ve iletişimi gerektirir (Allen vd., 2016:8).

Tablo 1. Merkezi Finans Fonksiyonlarının Sınıflandırması

Politika Fonksiyonları	Düzenleyici Fonksiyonlar	İşlemsel Fonksiyonlar
1. Maliye Politikası		
Maliye politikası analizi ve formülasyonu, mali kuralların belirlenmesi.	Kurallara, harcama tavanlarına ve performans hedeflerine uygunluğun izlenmesi.	Makro mali tahminler yapılması.
Borç yönetimi stratejisi	Borç piyasalarının düzenlenmesi.	Borçlanma senetlerinin ihracı ve kayıtlarının tutulması
Vergilendirme ve diğer devlet gelirlerine ilişkin politika.	Vergi kanunlarının uygulanması.	Vergi, gümrük/tüketim vergileri ve diğer gelirlerin tahsili.
Mali riskler, garantiler vb. ile ilgili politika ve bunların yönetimi.	Risk yönetimi politikalarının uygulanmasının izlenmesi.	Teminatların ihracı
2. Bütçe Yönetimi		
Orta vadeli bütçe çerçevesinin / yıllık bütçenin oluşturulması.	Bütçe döngüsünün koordinasyonu	Bütçe maliyetlerinin tahmini
Kamu yatırım stratejisi ve planlaması, politikaları ve yönergeleri.	İzleme politikası uygulaması, ağ geçidi incelemeleri.	Yatırım değerlendirmesi de dâhil olmak üzere politikaların ve yönergelerin yürütülmesi.
Bütçe yürütme – politikalar, yönergeler, talimatlar.	Bütçe uygulamasının izlenmesi/denetimi, düzenlemelere uyum.	Bütçenin harcamacı kuruluşlar tarafından yürütülmesi.
Nakit tahmini/likidite yönetimi /Hazine Tek Hesabı.	Nakit Yönetimi Komitesi Aracılığıyla İzleme.	Devlet gözetimi altında merkez bankası tarafından yönetilen Hazine Tek Hesabı.
Kamu alımları ve kamu-özel işbirliklerine ilişkin politikalar	Politika uygulamasının izlenmesi, ağ geçidi incelemeleri.	Tedarik sözleşmelerinin ve Kamu-özel iştiraklerinin yürütülmesi.
3. Muhasebe ve Raporlama Politikaları, İç Kontrol ve Denetim.		
Muhasebe politikalarının, kurallarının ve yönergelerinin geliştirilmesi.	Muhasebe standartlarına uyumun koordinasyonu/izlenmesi	Mali raporların derlenmesi
Uluslararası standartların uygulanması (IPSAS, GFS)	Uluslararası karşılaştırılabilir mali veri ve istatistiklerin sağlanması.	Kamu sektörünün işlem, varlık ve yükümlülüklerinin standartlaştırılmış kaydı
İç kontrol ve iç denetime ilişkin politikalar	Standartlara uygunluğun izlenmesi	İç kontrollerin ve iç denetimin yürütülmesi
4. Diğer Merkezi Finans Fonksiyonları		
Hükümetler arası mali ilişkilere ilişkin politikalar	Yerel yönetim bütçesi / finans politikaları ve yasalarına uygunluğun izlenmesi	Yerel yönetim bütçesi / maliye politikaları ve yasalarının yürütülmesi
Devlet varlıklarının ve yükümlülüklerinin yönetimi	Yönetim çerçevesinin uygulanmasının izlenmesi	Verilerin harcamacı kuruluşlar tarafından sağlanması vb.
KİT'lerin mali yönetimine ilişkin politikalar	Politika çerçevesinin uygulanmasının izlenmesi	İlgili bakanlıklar ve KİT'ler tarafından veri sağlanması
Uluslararası finans kuruluşları ile ilişkiler	Uluslararası yükümlülüklere ve standartlara uygunluğun izlenmesi	Uluslararası finansal işlemlerin işlenmesi

Kaynak: Allen vd., 2015:9.

Yukarıda tablo 1'de belirtilen işlevlerle ilgili olarak maliye bakanlığının rolü ülkeden ülkeye büyük farklılıklar göstermektedir. Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri, siyasi ve kültürel yapılarının da maliye bakanlıklarının yapılanmasında etkili olmaktadır.

Tablo 2, seçilen temel finans fonksiyonlarının (yani, makroekonomik tahmin, uzun vadeli mali projeksiyonlar, vergi politikası, bütçe oluşturma, muhasebe politikaları ve bankaların ve diğer finansal kurumların düzenlenmesi) sorumluluğunun kamu ajanları arasında nasıl dağıtıldığına dair bir karşılaştırma sunmaktadır (Allen vd., 2015:10): Bu tabloya bakarak hangi fonksiyonun ağırlıklı olarak hangi kamu ajanınca yerene getirildiği görülmektedir. Tablo 2, işlevin tek veya birincil sorumluluğun hangi ajanda olduğu dört olası tahsis biçimini göstermektedir. (i) maliye bakanlığı; (ii) başka bir hükümet bakanlığı (örneğin, ekonomik işler veya kalkınma planlamasından sorumlu bakanlık); (iii) bağımsız bir kurum, düzenleyici kurum veya mali konsey; (iv) sorumluluğun iki veya daha fazla bakanlık veya kurum arasında paylaşılması durumunu ifade etmektedir.

Tablo 2: Seçilmiş Finans Fonksiyonları için Sorumlulukların Dağılımı (yüzde)

Finans Fonksiyonu	Maliye Bakanlığı	Diğer Bakanlık	Bağımsız Ajans	Ortak sorumluluk	Toplam
A. OECD Ülkeleri (34)					
Makroekonomik tahmin	47	38	11	4	100
Uzun vadeli mali projeksiyonlar	55	33	12	-	100
Vergi politikası	82	12	6	-	100
Bütçenin oluşturulması	91	9	-	-	100
Kamu yatırım planlaması	50	50	-	-	100
Muhasebe standartları ve politikaları	47	-	41	12	100
Finansal kurumların düzenlenmesi	15	6	56	23	100
B. Seçilmiş Gelişmekte Olan Ülkeler (25)[1]					
Makroekonomik tahmin	60	24	16	-	100
Vergi politikası	48	8	44	-	100
Bütçenin oluşturulması	48	8	-	44	100
Kamu yatırım planlaması	24	60	16	-	100
Muhasebe politikaları	84	8	8	-	100
Finansal kurumların düzenlenmesi	-	-	45	55	100

Kaynak: Allen vd., 2015.10.

Gelişmiş ülkeler söz konusu olduğunda, şaşırtıcı derecede karışık sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Tablo 2'de görüldüğü gibi maliye bakanlığı bütçe hazırlama ve vergi politikası gibi işlevlerde baskın bir oyuncudur. Ancak örneğin finansal kurumların düzenlenmesi ve muhasebe politikaları (birçok gelişmiş ülkenin bağımsız bir standart belirleme organı kurduğu) gibi diğer alanlarda çok daha az baskındır. Özellikle Avrupa'daki diğer bir eğilim, bazı durumlarda maliye bakanlığının makroekonomik ve mali tahminler ve uzun vadeli mali projeksiyonların hazırlanması alanındaki rolünü ortadan kaldıran veya azaltan bağımsız mali konseylerin kurulduğu görülmektedir. Buradan, hükümetin temel mali fonksiyonları ile maliye bakanlığının teşkilat yapısı arasında tam bir örtüşme olmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Bazı ülkelerde (örneğin, Avustralya, Brezilya, Kanada, İrlanda, Fransa, Filipinler, Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri) merkezi finans işlevleri, genellikle siyasi nedenlerle - maliye bakanının algılanan gücünü azaltmak veya koalisyon hükümetlerinde gücü siyasi partiler arasında paylaşmak için - iki veya üç bakanlık arasında bölünmüştür. Finlandiya'da ise tersine durum geçerlidir: 1990'ların

[1] Benin, Brezilya, Kamboçya, Kolombiya, Çin, Kıbrıs, Mısır, Gana, Endonezya, Ürdün, Kenya, Kırgız Cumhuriyeti, Malezya, Moğolistan, Moldova, Mozambik, Nikaragua, Panama, Peru, Filipinler, Ruanda, Güney Afrika, Togo, Yemen ve Zambiya.

ortalarından beri Maliye Bakanı aynı zamanda Başbakan Yardımcısı rolünü de üstlenmiştir ve "süper-bakan" statüsüne sahiptir. Bazı ülkelerde maliye bakanlığı, Finlandiya'da olduğu gibi kamu personel yönetimi ve yerel yönetim idaresi gibi finans dışı konulardan da sorumludur. Bazı ülkelerde, ulusal istatistiklerin toplanması ve dağıtılması maliye bakanlığının yetkisi altındadır ancak uluslararası eğilim bu tür ajansların yürütme organından bağımsız hale getirilmesi yönündedir (Allen vd., 2015:11). Hükümetin temel mali işlevleri ile maliye bakanlığının teşkilat yapısı arasında tam bir uygunluğunda olmadığı görülmektedir. Hem gelişmiş (örneğin, Avustralya, Kanada, İrlanda, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri) hem de gelişmekte olan (örneğin, Brezilya, Filipinler ve Türkiye) ülkelerde, bu işlevlerin bazıları iki veya üç bakanlık arasında bölünmüştür.

Birçok gelişmekte olan ülkede finans sektörü az gelişmiştir. Bu sektörün gözetimi ve denetimi büyük ölçüde merkez bankası tarafından yönetilmektedir (Allen vd., 2015:12). Merkez bankasının bir zamanlar önemli bir mali role sahip olduğu ve birçok ülkede hala bu rolünün devam ettiği görülmektedir. Hükümetler açısından bir mali aracı olan, merkez bankaları tahvil ve hazine bonosu ihalelerini yürütmede etkin rol oynamışlardır. Aynı zamanda hükümetin finansman politikalarının yürütülmesinde ve hatta hükümetin nakit ihtiyaçlarını doğrudan finanse ettikleri de olmuştur. Ayrıca merkez bankaları hükümetlerin, banka hesaplarını yönetmek, ödemeleri işleme koymak ve kamu borç yönetimi için kayıt tutma hizmeti sağlamak gibi bir dizi hizmet sunmuşlardır. Yemen'de birçok hazine işlevi Yemen Merkez Bankası tarafından sağlanmaktadır. Ek olarak, merkez bankası bazı ülkelerde hükümetin maliye politikası hedeflerini desteklemek için devlet teşebbüslerine ve özel sektöre faiz oranı sübvansiyonları sağlamak gibi yarı mali faaliyetleri yürütmeye devam etmektedir (Allen vd., 2015:13).

Tablo 3: Hazine Modelleri ve Organizasyon Yapıları-Ülke Örnekleri

Hazine Modelleri	**Maliye Bakanlığı Teşkilat Yapısı**			
	Ayrı Bakanlık	**Maliye Bakanlığı Daire Başkanlığı veya Müdürlüğü**	**Bütçe Dairesi Başkanlığı**	**Maliye Bakanlığına bağlı Özerk Ajans**
Merkezileştirilmiş model	Çin, Filipinler,	Mısır, İzlanda, Kenya, Malezya, Türkiye		
Merkezden yetki verilmiş model		Fransa, Endonezya, Hindistan, İran, Rusya, Sırbistan		Kıbrıs
Merkezi olmayan	Avustralya	Güney Afrika	Yeni Zelanda, İrlanda, Birleşik Krallık	Finlandiya, İsveç
Hibrit	Brezilya	Belçika		Estonya, İspanya

Kaynak: Allen vd., 2015:18.

Tablo 3'de görüldüğü gibi 4 tür hazine modeli yer almaktadır. Merkezileştirilmiş ve dağıtılmış modellerin, maliye bakanlığı tarafından genel mali kontrolü sağlamada ve mali bilgileri konsolide etmede etkili olması muhtemeldir. Merkezi olmayan modeller, verimli iş süreçlerini ve harcama kurumu

düzeyinde hesap verebilirliği teşvik etme açısından en verimli olanlardır. Ancak maliye bakanlığının kontrolünü zayıflatabilir ve bir ülkenin mali riske maruz kalmasını artırabilir (Allen vd., 2015:18). Türkiye'de hazine işlevini 2018 yılına kadar maliye bakanlığından ayrı bir kurum olan Hazine Müsteşarlığınca yerine getirilirken, 2018 yılından sonra maliye bakanlığı bünyesinde yerine getirilmektedir.

Maliye bakanlıklarının rol ve işlevlerinde son 30 yılda iki önemli eğilim ortaya çıkmıştır. İlk olarak, birçok ülkede, işlevlerin maliye bakanlığı içinde merkezileştirilmesinden, işlemsel veya operasyonel işlevlerin ilgili bakanlıklara ve kurumlara geniş tabanlı bir şekilde devredilmesine doğru aşamalı bir geçiş olmuştur. İkincisi, maliye bakanlıklarının rolü, politika oluşturma işlevlerine daha fazla vurgu yapılması yönünde gelişme göstermiştir. Bu eğilimler birbiriyle ilişkilidir ve daha az sayıda ve daha fazla uzmanlaşmış personelin istihdam edilmesiyle maliye bakanlıklarının kadroları üzerinde etkili olmuştur. Birçok ülke, maliye bakanlıklarının bazı (esas olarak işlemsel) işlev ve yetkilerinin devredildiği özerk veya yarı özerk kurumlar kurmuşlardır. Bu işlevler, makro-mali tahmin, borç yönetimi, gelir toplama ve kamu alımlarının yanı sıra sosyal refah yardımlarının ödenmesi gibi kamu hizmetlerinin doğrudan sunumunu içermektedir. Finlandiya'da da benzer şekilde birçok idari birim 1980'de maliye bakanlığının kontrolüne girmiş, ancak 30 yıl sonra şirketlere veya devlet teşebbüslerine dönüştürülerek özelleştirilmiştir. Benzer bir eğilim, maliye bakanlığı tarafından düzenleyici sorumlulukların belirli sektörleri denetlemekle görevli bağımsız kurumlara devredilmesinde de gözlenmektedir. 1970'lerin başından itibaren hükümetler, "hem yargıç hem de jüri" olarak görülmekten kaçınmak için belirli sektörleri düzenlemekten aşamalı olarak geri çekilmiştir. Bunun yerine, finansal piyasaları, enerjiyi, telekomünikasyonu ve toplu taşımayı düzenlemek için bağımsız kurumlar oluşturmuşlardır. Bazı hükümetler ayrıca, örneğin Avrupa rekabet politikalarını uygulamak için, yaptırım yetkilerine sahip özel ajanslar oluşturmuştur (Allen vd., 2015:14-15). Türkiye'de de uluslararası gelişmeler doğrultusunda bağısız düzenleyici ve denetleyici kurumlar oluşturulmuş, merkezi yönetime ait birçok yetki bağımsız kurumlara devredilmiştir.

Ülkelerde maliye bakanlıklarının yapılarının değişme sebepleri (Allen vd., 2015:22-23);

1-Siyasi veya Anayasal Ortamdaki Değişiklikler

2-Ekonomik ve Mali Krizlerin Etkisi

3-Hesap Verebilirliği ve Şeffaflığı Arttırmaya Yönelik Baskılar

2.2. Maliye Bakanlıklarının Yükselen Rolü ve Organizasyon Yapısı

Tablo 4, bir maliye bakanlığının örgütlenmesine ilişkin iki modeli (veya durumu) ortaya koymaktadır: "geleneksel" model ve "gelişmekte olan" model. Bu iki model veya durum, bir yelpazenin karşıt uçlarını temsil eder ve çoğu ülke orta yerde bir konum işgal etmektedir. Maliye bakanlığının geleneksel modeli, birçok gelişmekte olan ülkede ve bazı gelişmiş ekonomilerde hala bulunmaktadır (Allen vd., 2015:26). İlk olarak, birçok gelişmiş ülkede maliye bakanlıklarının rolü ve kültürü, "geleneksel" olarak adlandırdığımız modelden, daha fazla açıklık, daha esnek yönetim uygulamaları, daha geniş stratejik odaklanma ile karakterize edilen "gelişmekte olan" modele doğru yıllar içinde gelişmiştir. Bu evrime, katı bir bürokratik rejimden, daha az kurumsal yapıya, dış paydaşlarla daha güçlü bağlara ve daha iyi iletişime sahip daha esnek bir yapıya geçiş eşlik etmiştir. (Allen vd., 2015:45).

Tablo 4: Maliye Bakanlıklarının Yükselen Rolü ve Kültürü

Geleneksel Model	Gelişen Model
-Segmentalist kültür (Dağınık) Hiyerarşik, organizasyonel yapılar -Kapalı, içe dönük (bütçe gizliliği) Düşük hesap verebilirlik ve şeffaflık -Merkezi kontrol ortamı	-Bütünleştirici kültür Yatay koordinasyon mekanizmaları, karar verme yetki devri -Açık, iletişimsel ve istişari Daha fazla hesap verebilirlik ve şeffaflık -Dışa dönük, bakanlıklar arası işbirliği

Geleneksel Model	Gelişen Model
Harcamaların doğrudan kontrolü, kurallara dayalı organizasyon -Dar stratejik perspektif Merkezi yönetime öncelikli odaklanma Politika oluşturmaya kısa vadeli bakış açısı -süreç odaklı Maliye bakanlığı bünyesinde işlevlerin merkezileştirilmesi -Çoklu ve entegre olmayan finansal bilgi sistemleri Her fonksiyonun/ajansın sınırlı arayüzlerle kendi sistemi vardır.	-Merkezi olmayan kontrol ortamı Mali gelişmelerin ve risklerin izlenmesi Risk bazlı ve performans odaklı kontrol sistemlerinin uygulanması -Geniş stratejik bakış açısı Kamu maliyesine bütünsel bakış Politika oluşturmaya yönelik orta vadeli perspektif -Politika odaklı Bakanlıklara ve harcamacı kuruluşlara devredilen birçok görev -Entegre finansal bilgi sistemi (IFMIS) Diğer temel olmayan Bilişim sistemleriyle (ör. bordro yönetimi, satın alma) arayüz oluşturan temel finansal işlevlerin ve ajansların kapsama alınması.

Kaynak: Allen vd., 2015:26.

Tablo 4'de görüldüğü gibi geleneksel yapılar, zayıf yatay ve dikey koordinasyonla işlevlerini bölümlere ayıran bir örgütsel kültürle "segmentalist" olma eğilimindedir. Segmentalist kültüre sahip maliye bakanlıkları, iş planlamalarında genellikle kısa vadeli bir bakış açısına sahiptir. Yöneticiler temkinli, değişime dirençli ve riskten kaçınan, "hesap verebilirlik olmaksızın atalet" gösterme eğilimindedir. Türkiye'de 5018 sayılı Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu kabul edilmeden önce geleneksel model uygulanmaktaydı. Geleneksel model döneminde mali kontrollerin merkezde toplandığı, her bir harcamacı kuruluşun kendine ait mali bilişim sistemlerinin olduğu görülmektedir. 5018 sayılı kanunun kabul edilmesiyle yetki devrinin yapıldığı, hesap verebilirliğin artırıldığı, her bir harcamacı kuruluşun bütünleştirilmiş bilişim sistemlerini kullandığı Gelişen Modele geçtiği görülmektedir. Buna karşılık, "bütünleştirici" bir kültüre sahip maliye bakanlıkları, kurumsal birimler ve personel arasında işbirliğini teşvik etme eğilimindedir. Resmi kural ve prosedürlere bağlılığın önemini vurgulamak yerine sorunlara çözüm bulmaya çalışan esnek iş süreçlerine sahiptir (Allen vd. 2016:19). Türkiye'de 5018 sayılı kanunla birlikte birçok harcama yetkisi kendilerine ödenek aktarılan harcamacı kuruluşlara geçmiştir. Her bir harcamacı kuruluş hesap verebilirlik ilkesi doğrultusunda ödeneklerini kullanmaktadır. Ayrıca 2018 yılında birçok kamu kurumunca Bütünleşik Kamu Mali Yönetim Bilişim Sistemleri kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca kamu kurumları 5018 sayılı kanunla stratejik yönetim yapısına da geçmişlerdir.

Geleneksel maliye bakanlıkları içe dönük ve ketum olma eğilimindedirler. Birçoğu, dar bir stratejik perspektife sahip, esas olarak merkezi hükümet operasyonlarına odaklanmaktadır. Buna karşılık, gelişmekte olan modele geçen maliye bakanlıkları, daha geniş bir kamu sektörü perspektifiyle, orta-uzun vadeli oryantasyon ve mali yönetim yetkilerinin önemli ölçüde delegasyonu ile politika işlevlerine odaklanarak daha açık ve iletişimsel, daha küçük boyutlu olma eğilimindedir. Bu yeni modelle bakanlıklar, politikaların ve prosedürlerin hesap verebilirliği ve şeffaflığına, finansal girdilerden ziyade ekonomik ve sosyal sonuçlara ve bu sonuçları sağlamanın en etkili yollarını anlamak için analitik araçların ve becerilerin geliştirilmesine odaklanırlar (Allen vd. 2016:19). Bu yeni gelişen model, bilişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte uygulanması kolaylaşmıştır.

Maliye Bakanlığının Teşkilatlanmasına Yönelik Yol Gösterici İlkeler (Allen vd., 2015:36);

1- Üniter bir maliye bakanlığı; merkezi finans fonksiyonlarını yerine getirmekten sorumlu tek bir maliye bakanlığı olmalıdır.

2- Esnek Bürokrasi; Maliye bakanlıkları kendi altında yer alan birimlere yetki veren esnek bir bürokratik yapı geliştirmelidir: (i) organizasyonun farklı düzeylerinde etkili karar alma; (ii) kuruluş içinde hem dikey hem de yatay olarak etkili ve zamanında iletişim ve koordinasyonun sağlanması;

(iii) hükümetin diğer bölümleri ve dış paydaşlarla etkili ve zamanında iletişim ve koordinasyon kurulması.

3- Uzmanlaşmış finans fonksiyonlarını yöneten ajanslar; kendi içerisinde uzmanlaşmış birimlere sahip olmalıdır.

4- İşlemsel işlevlerin ilgili bakanlıklara devredilmesi; Maliye bakanlıkları, ödeme işlemleri, iç kontrol ve satın alma gibi rutin işlemsel işlevlerin sorumluluğunu aşamalı olarak ilgili bakanlıklara devretmelidir.

5- Temel politika ve düzenleyici işlevlere odaklanma;

6- Hükümet genelinde gündem belirleme ve politikayı şekillendirmede güçlü bir rol oynamak; Maliye bakanlığı, örneğin tarım, eğitim, enerji, çevre, sağlık vb. gibi ekonominin tüm sektörleriyle ilgili kesişen politika konularını analiz etmek için bilgi ve beceri geliştirmelidir.

Şekil 2'de görüldüğü gibi örgütsel yapı biçimleri, hiyerarşik bir bürokrasiyi, bir matris örgütlenmeyi, proje birimlerini veya ekiplerini içeren bir yapıyı, birbirine bağlı kuruluşlardan oluşan bir ağ etrafında inşa edilmiş organik bir yapıyı veya bu biçimlerin bir karışımını içermektedir (Allen vd., 2016:12). Geleneksel olarak çoğu maliye bakanlığı, bürokratik bir yapıya sahiptir. Böyle bir yapıda iş, iyi tanımlanmış ve uzmanlaşmış roller arasında bölünür ve departmanlar, bölümler ve birimlerden oluşan hiyerarşik bir yapı kurulur. Türkiye'de maliye bakanlığının organizasyon yapısı model 2'deki gibi bakan ve bakan yardımcılarının ve üst yönetimin yer aldığı yönetim ekibi ile bunların altında yer alan bürokratik yapı yer almaktadır.

Şekil 2: Organizasyon Yapısının Alternatif Modelleri

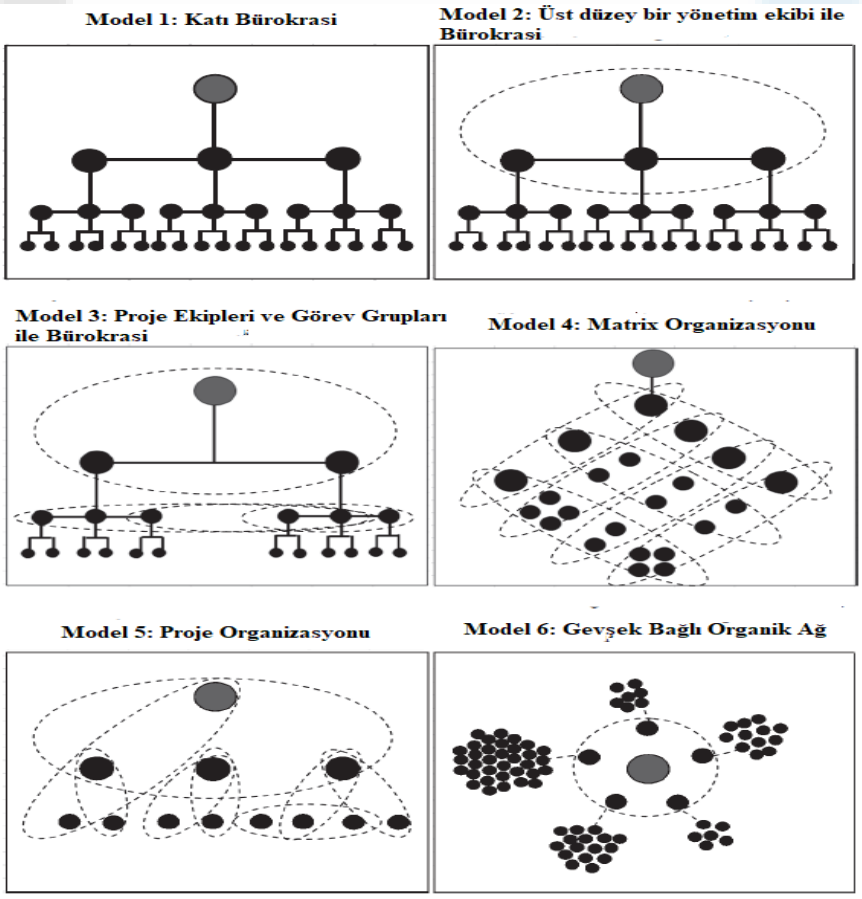

Kaynak: Allen vd., 2016:13.

3.TÜRKİYE'DE MALİYE BAKANLIĞI

Kamu hizmetlerinin ve yönetimle ilgili faaliyetlerin ülke genelinde yürütülebilmesi için kamu örgütlerine ihtiyaç vardır. Kamu hizmetlerinin tamamını başkentten yürütmek mümkün değildir. Verimlilik, etkinlik, yönetime katılma gibi ilke ve değerlere dayalı olarak, başkent kuruluşlarının yanında taşra yapılanmasına da ihtiyaç duyulmuştur (Eryılmaz, 2019:97). Maliye Bakanlığının idari teşkilat yapısı Osmanlıdan günümüze merkez ve taşra teşkilatı şeklinde ikili sınıflandırma şeklinde olmuştur (Uyanık:26).

3.1. Türkiye'de Maliye Bakanlığının Kısa Tarihçesi

Cumhuriyet sonrası çıkarılan 18 Mayıs 1929 tarih ve 1452 sayılı Kanunun ikinci maddesinde yer alan "Devlet devairi teşkilatına ait yeni kanun yapılıncaya kadar bu cetvel (2 numaralı cetvel) teşkilat kanunu hükmündedir." ifadesi gereğince Maliye Vekâleti, merkez memurları ve vilayet memurları olarak iki ana bölüme ayrılmış ve aşağıda belirlenen şekilde teşkilatlanmıştır (T.C. Muhasebat Genel Müdürlüğü 2006 Yılı Faaliyet Raporu:6-15).

Maliye Vekâleti

1- Maliye Vekili (Bakan)

2- Müsteşar

A- Merkez Memurlukları

1- Muhasebat Umum Müdürlüğü

2- Varidat Umum Müdürlüğü

3- Memurun Müdürlüğü

4- Muntazam Borçlar Müdürlüğü

5- Milli Emlak Müdürlüğü

6- İstatistik Müdürlüğü

7- Nakit İşleri Müdürlüğü

8- Merkez Muhasebeciliği

9- Hukuk Müşavirliği

10- Kalemi Mahsus

11- Evrak Müdürlüğü

12- Pul ve Kıymetli Evrak ve Levazım Müdürlüğü

13- Hesapları Tetkik ve Tasfiye Kalemi

14- Teftiş Heyeti

15- Darphane Müdürlüğü

16- Müessesat Muhasebeciliği

17- Askeri Muhasebeciler

18- İstanbul Damga Müdürlüğü

19- Tuz İnhisar İdaresi Umum Müdürlüğü

B- Vilayet Memurları

1- Defterdarlar

2- Muhasebe Müdürleri

3- Merkez Malmüdürleri

4- Kaza Malmüdürleri

5- Tahsil Heyeti

6- Varidat Müdürleri

7- Tuz İnhisar İdareleri

8- İstanbul Av Vergileri Müdürlüğü

9- Vilayet Av Vergileri Memurlukları

10- Pul Tetkik Memurları

Daha sonra çıkarılan, 29.5.1936 tarih ve 2996 sayılı, Maliye Vekâleti Teşkilat ve Vazifelerine Dair Kanun ile örgüt yapısı değiştirilmiş, merkez ve taşra teşkilatının görevleri açık bir şekilde belirtilmiştir.

2996 sayılı Kanunla kurulan Maliye Vekâletinin adı, 29.5.1946 tarih ve 4910 sayılı Kanunla "Maliye Bakanlığı“ olarak değiştirilmiş, teşkilat yapısı ise 10.8.1942 tarih ve 4286 sayılı Kanun ile 29.5.1946 tarih ve 4910 sayılı Kanunla değiştirilmiş ve 24.3.1950 tarih ve 5655 sayılı Kanunla aşağıdaki şekli almıştır (T.C. Muhasebat Genel Müdürlüğü 2006 Yılı Faaliyet Raporu:6-15).

Maliye Bakanlığı bir müsteşar ile aşağıda yazılı dairelerden oluşmuştur.

1- Özel Kalem Müdürlüğü

2- Maliye Tetkik Kurulu

3- Teftiş Kurulu

4- Hesap Uzmanları Kurulu

5- Başhukuk Müşavirliği ve Muhakemat Genel Müdürlüğü

6- Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü

7- Muhasebat Genel Müdürlüğü

8- Gelirler Genel Müdürlüğü

9- Hazine Genel Müdürlüğü

10- Milli Emlak Genel Müdürlüğü

11- Devlet Kâğıt ve Basım Müdürlüğü

12- Emekli İşleri Müdürlüğü

13- Özlük İşleri Müdürlüğü

14- Levazım ve Kıymetli Kâğıtlar Müdürlüğü

15- Darphane ve Damga Matbaası Müdürlüğü

Devlet Kâğıt ve Basım Müdürlüğü, 22.3.1954 tarih ve 6400 sayılı Kanunla kurulan Devlet Malzeme Ofisine devredilmiştir.

11.7.1960 tarih ve 13 sayılı Kanunla Hazine Genel Müdürlüğünün adı "Hazine Genel Müdürlüğü ve Milletlerarası İktisadi İşbirliği Teşkilatı" olarak değiştirilmiş, 30.1.1964 tarih ve 395 sayılı Kanunla da teşkilat yapısına "Bankalar Yeminli Murakıpları Kurulu" eklenmiştir (T.C. Muhasebat Genel Müdürlüğü 2006 Yılı Faaliyet Raporu:6-15).

3.2.Türkiye’de Hazine ve Maliye Bakanlığının Teşkilat Yapısı Ve Fonksiyonları

Türkiye’de kamu yönetimi alanında örgütlenme “merkezden yönetim” ve “yerinden yönetim” olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Bakanlıklar, devletin üstlendiği kamu hizmetlerinin konularına göre uzmanlaşmış ve örgütlenmiş bölümlerini oluşturmaktadır. Merkezi yönetim içerisinde kamu hizmetleri arasında bir işbölümü yapılmış ve bu iş bölümü dikkate alınarak her bir bakanlık, belli bir veya benzer kamu hizmetini yürütmek üzere oluşturulmuştur (Selçuk:89). T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı’nın teşkilatı; merkez, taşra ve yurt dışı teşkilâtı ile bağlı, ilgili ve İlişkili kuruluşlardan oluşmaktadır.

Bakanlık merkez teşkilatı, bakanlığın sorumluluğu altındaki hizmetlerin yürütülmesi, bu hizmetlerle ilgili amaç ve politikaların belirlenmesi, planlama, kaynakları tahsis etme ve sağlama, koordinasyon, gözetim ve takip, idareyi geliştirme ve denetim gibi görevlerin yerine getirilmesi amacıyla oluşturulan birimlerden meydana gelir (Yıldırım, 2018:10). Tablo 5'de görüldüğü gibi 21 tane genel müdürlükten oluşmaktadır.

Her bakanlıkta, bakana hiyerarşik olarak bağlı, yeteri kadar bakan yardımcılığı bulunur. Tıpkı bakanlarda olduğu gibi bakan yardımcılarını da Cumhurbaşkanı belirler (Yıldırım, 2018:10). T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığında 4 tane bakan yardımcısı bulunmaktadır.

Bağlı kuruluş; Cumhurbaşkanlığı veya bakanlığın ana hizmet ve görev alanına giren kamu hizmetlerini yerine getirmek amacıyla Cumhurbaşkanlığına veya bakanlığa bağlı olarak özel kanunla veya Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle kurulan kuruluşlara denir (Nohutçu, 2019:45). Tablo 5'de görüldüğü gibi T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığının 5 tane bağlı kuruluşu bulunmaktadır.

İlgili kuruluş; özel kanun veya Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile kurulan, tamamının kamu tüzelkişiliği bulunan, iktisadi devlet teşekkülleri ve kamu iktisadi kuruluşları ile bunların müessese ortaklık ve iştirakleri veya özel hukuki, mali ve idari statüye sahip, hizmet bakımından yerinden yönetim kuruluşları şeklinde kuruluşlardır (Nohutçu, 2019:47). Tablo 5'de görüldüğü gibi T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığının 10 tane ilgili kuruluşu bulunmaktadır.

İlişkili kuruluş; tamamının kamu tüzelkişiliği olan, çoğunluğu 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununun sonunda ekli (III) sayılı cetvelde yer alan düzenleyici ve denetleyici kurumlar ile Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçildikten sonra 5018 sayılı Kanuna ekli (III) sayılı cetvelde yer almamakla birlikte merkezle ilişkili kuruluşlardır (Nohutçu, 2019:47). Tablo 5'de görüldüğü gibi T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığının 3 tane ilişkili kuruluşu bulunmaktadır.

Taşra teşkilatı; bakanlığa verilmiş tüm hizmetlerin ülke düzeyinde yürütülmesini sağlamak üzere kurulmuştur; il ve ilçe müdürlükleri şeklindedir (Uyanık:26).

Yurtdışı Teşkilatı; kamu kurum ve kuruluşlarının yurtdışında devamlı veya geçici görev yapan, dış temsilcilik niteliği taşıyan veya taşımayan bütün kuruluşlarına denir (Nohutçu, 2019:45).

Tablo 5: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığının Teşkilat Yapısı

Teşkilat Birimi	Alt Birim
Bakanlık Merkez Teşkilâtı	-Başhukuk Müşavirliği ve Muhakemat Genel Müdürlüğü -Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği -Bilgi Teknolojileri Genel Müdürlüğü -Borçlanma Genel Müdürlüğü -Destek Hizmetleri Dairesi Başkanlığı -Dış Ekonomik İlişkiler Genel Müdürlüğü -Ekonomik Programlar ve Araştırmalar Genel Müdürlüğü -Finansal Piyasalar ve Kambiyo Genel Müdürlüğü -Hazine Kontrolörleri Kurulu Başkanlığı -İç Denetim Birimi Başkanlığı -Kamu Finansmanı Genel Müdürlüğü -Kamu Mali Yönetim ve Dönüşüm Genel Müdürlüğü -Kamu Sermayeli Kuruluş ve İşletmeler Genel Müdürlüğü -Malî Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı -Muhasebat Genel Müdürlüğü

Teşkilat Birimi	Alt Birim
	-Özel Kalem Müdürlüğü -Personel Genel Müdürlüğü -Risk Analizi Genel Müdürlüğü -Strateji Geliştirme Başkanlığı -Teftiş Başkanlığı -Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı
Bağlı Kuruluşları	-Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü -Gelir İdaresi Başkanlığı -Kefalet Sandığı Başkanlığı -Milli Piyango İdaresi Genel Müdürlüğü -Özelleştirme İdaresi Başkanlığı
İlgili Kuruluşları	-Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu -Devlet Malzeme Ofisi Genel Müdürlüğü -Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu -Merkezi Finans ve İhale Birimi -Sermaye Piyasası Kurulu Başkanlığı -Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası -Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Anonim Şirketi -Türkiye Halk Bankası Anonim Şirketi -Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası Anonim Şirketi -Türkiye Vakıflar Bankası Türk Anonim Ortaklığı
İlişkili Kuruluşları	-Kamu İhale Kurumu -Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu -Türkiye İstatistik Kurumu
Taşra Teşkilâtı	-Muhakemat Birimleri -Muhasebat Birimleri Muhasebe Müdürlükleri Saymanlık Müdürlükleri Malmüdürlükleri -Personel Müdürlükleri
Yurt Dışı Teşkilâtı	-Hazine ve Maliye Ataşeliği -Hazine ve Maliye Müşavirliği

Kaynak: T.C. Hazine Ve Maliye Bakanlığı 2022 Yılı Faaliyet Raporu:12-13.

Allen vd., (2015)'deki gibi T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığının fonksiyonlarını, politika, düzenleyici ve işlemsel fonksiyonlar şeklinde sınıflandırdığımızda tablo 6'daki gibi gruplara ayırabiliriz. Tablo 6'da görüldüğü gibi T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı politikaların düzenlenmesinde, uygulanmasında, geliştirilmesinde ve izlenmesinde rol oynamaktadır. Kamu mali yönetimin makroekonomik tahmin ve planlama, mali planlama, bütçe hazırlık, bütçe işlemleri ve bütçe uygulama, nakit yönetimi, borç yönetimi, gelir yönetimi, kamu personel yönetimi, varlık yönetimi, muhasebe ve mali raporlama, izleme

ve değerlendirme, denetim fonksiyonlarının yerine getirilmesinde T.C. Hazine Maliye Bakanlığı merkezi rol oynamaktadır.

Tablo 6: Türkiye'de Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın Fonksiyonlarına Göre Görev, yetki ve Sorumlulukları

Politika Fonksiyonları
-Maliye ve ekonomi politikalarının hazırlanmasına yardımcı olmak ve bu politikaları uygulamak, - Devlet gelirleri politikasının plan, program, genel ekonomik politika ve stratejiler çerçevesinde oluşturulmasına ilişkin çalışmaların koordinasyonunu sağlamak, uygulamayı izlemek, - Vergi incelemesi ve denetimine ilişkin temel politika ve stratejilerin belirlenmesi amacıyla çalışmalar yapmak ve belirlenen politikaların uygulanmasını sağlamak, - Kambiyo rejimine ilişkin faaliyetleri düzenlemek, uygulamak, uygulamanın izlenmesi ve geliştirilmesine ilişkin esasları tespit etmek, - Cumhurbaşkanı tarafından belirlenen temel hedef, ilke ve amaçlar çerçevesinde Kalkınma Planı, Cumhurbaşkanlığı Programı, Orta Vadeli Program, Orta Vadeli Mali Plan, Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı ile sektörel plan ve programları, ilgili kamu idareleri ile Cumhurbaşkanlığı bünyesinde bulunan Politika Kurullarının görüşlerini de almak suretiyle Strateji ve Bütçe Başkanlığı ile müştereken hazırlamak ve makro dengelerini oluşturmak, - Bakanlığın ilgili kuruluşlarının işletme ve yatırım programlarını inceleyerek onaylamak ve yıllık programlara göre faaliyetlerini takip etmek ve denetlemek, - Hazine işlemleri, kamu finansmanı, kamu sermayeli kuruluş ve işletmeler ve devlet iştirakleri, ikili ve çok taraflı dış ekonomik ilişkiler, uluslararası ve bölgesel ekonomik ve mali kuruluşlarla ilişkiler, yabancı ülke ve kuruluşlardan borç ve hibe alınması ve verilmesi ile ilgili işlemleri yapmak ve Hazinenin Cumhurbaşkanı kararı ile yurt içerisindeki ya da yurt dışındaki şirketlere iştirak etmesini sağlamak, - Uluslararası kuruluşlarla iletişim içerisinde çalışarak ileriye dönük stratejiler geliştirme amacıyla çalışmalar yapmak ve topluma perspektif sağlayan politika önerilerini katılımcı bir yaklaşımla belirleyerek özel kesim için orta ve uzun dönemde belirsizlikleri giderici genel bir yönlendirme görevini yerine getirmek,
Düzenleyici Fonksiyonlar
- Genel bütçe kapsamındaki kamu idareleri ve özel bütçeli idarelerin hukuk danışmanlığını ve muhakemat hizmetlerini talepleri halinde yerine getirmek, - Suç gelirlerinin aklanmasının önlenmesine ilişkin usul ve esasları belirlemek, - Kamu harcamalarında etkinlik, etkililik, ekonomiklik ve verimlilik sağlamak amacıyla gerekli standartları tespit etmek ve sınırlamalar koymak; bu hususlarda tüm kamu kurum ve kuruluşları için uyulması zorunlu düzenlemeleri yapmak ve tedbirleri almak, - Her türlü gider işlemlerine ait mevzuatın hazırlanmasına katkı sağlamak, - Ülkenin finansman politikaları çerçevesinde sermaye akımlarına ilişkin düzenleme ve işlemleri yapmak,
İşlemsel Fonksiyonlar
- Bölgesel, çok taraflı ve ikili kalkınma ve ekonomik ilişkilerin kalkınma planları ve Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programlarında belirtilen ilke, hedef ve politikalarla uyumlu ve etkili bir şekilde yürütülmesi için gerekli çalışmaları yapmak, - Vergi kayıp ve kaçağı ile kayıt dışı ekonomik faaliyetleri tespit etmek ve bunları önlemek amacıyla risk analizi yapmak - Devlet hesaplarını tutmak, saymanlık hizmetlerini yapmak, - Finansal piyasalara ilişkin yurt içi ve yurt dışı gelişmeleri izlemek, değerlendirmek, finansal sektörü geliştirici ve finansal istikrarı güçlendirici çalışmalar yapmak, - Bakanlıkların ve kamu kurum ve kuruluşlarının ekonomi politikalarını ilgilendiren faaliyetlerine katılım sağlamak,

- Faaliyet alanına giren konularda bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliği ve koordinasyonu sağlamak, - Malî saydamlığın izlenmesi, - Kamu yatırım projelerinin gerçekleşme ve uygulama sonuçlarının izlenmesi, - Kesin hesap kanunu teklifi, muhasebe kayıtları dikkate alınarak, merkezî yönetim bütçe kanununun şekline uygun olarak hazırlanması,

Kaynak: Allen vd., 2015:9; T.C. Hazine Ve Maliye Bakanlığı 2022 Yılı Faaliyet Raporu:10-11.

SONUÇ

İkinci Dünya Savaşından önce maliye bakanlıkları sadece devlet bütçesini kontrol eden kurumken günümüzde bu durum ekonomiyi kontrol etme şeklinde maliye bakanlıklarının rolünü genişletmiştir. Maliye bakanlıkları sadece kamu harcamalarını ve gelirlerini yönetmez ayrıca ekonominin genelini ilgilendiren daha geniş yetki ve sorumluluklara sahip bir örgüttür. Yapılan çalışmalarda maliye bakanlığının evrensel anlamda bir örgütlenme yapısının ve fonksiyonlarının olmadığı ortaya konulmuştur. Bu durum her ülkenin kendi siyasi, ekonomik ve kültürel yapısına göre değişmektedir. Ayrıca vurgulanması gereken önemli bir nokta da, bir maliye bakanlığının işlevleri ve teşkilat yapısının durağan olmadığı, ekonomik, mali ve siyasi ortamdaki değişikliklere ve mali işlevlerinin gelişen özelliklerine yanıt olarak zaman içinde geliştiği de görülmektedir.

Bir ülkede maliye bakanlığı tüm ülkeyi ilgilendiren mali konuların belirlenmesinde, uygulanmasında ve izlenmesinde etkin rol oynamaktadır. Aslında para ile alakalı birçok faaliyet maliye bakanlığının görev alanına girmektedir. Bütçenin hazırlık sürecinden kesin hesabın kabulüne kadarki süreçte aktif rol almaktadır. Teknolojik gelişmeler, özellikle bilişim teknolojileriyle birlikte, ödemelerin işlenmesi ve iç kontrollerin uygulanması gibi toplu işlemleri gerçekleştirmek daha kolay hale gelmiştir (Allen vd., 2016:11). Teknolojik gelişmelerin etkisiyle maliye bakanlıklarının işlevlerinde de kaymalar olmuştur. Operasyonel işlevlere ait iş yükü bilişim teknolojileri sayesinde azaldığı ve bir kısmının da başka birimlere devredildiği, artan zamanla da maliye bakanlıklarının politika ve düzenleme işlevlerine doğru kaydığı görülmektedir.

T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı düzenleme faaliyetleri, görüş verme işlemleri, muhasebe kayıtlarının tutulması ve ödemelerin kontrolü, mali istatistik ve raporlama faaliyetleri, kesin hesap, genel bütçe gelirlerinden pay aktarılması, inceleme ve izleme fonksiyonu, denetim faaliyeti, genel bütçe gelirlerinden, paylar ve hazine yardımlarının aktarılması, Sayıştay raporları izleme faaliyetleri, kanun, kanun hükmünde kararname, bakanlar kurulu kararı, yüksek planlama kurulu kararı ve yönetmelik oluşturma ve geliştirme, uygulamayla ilgili tebliğ, genelge, genel yazı, usul ve esas oluşturma ve geliştirme gibi görev ve yetkileri yerine getirmektedir. T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı bu görev ve sorumlulukları yerine getirirken kendi merkez ve taşra teşkilatındaki personelinden yararlanırken diğer taraftan yasama organı, Sayıştay, diğer kamu kurumları, yerel yönetim birimleri, sivil toplum kuruluşları ile etkileşim halindedir. Türkiye'de de maliye bakanlığının hem örgütsel hem de işlevsel gelişimi uluslararası gelişmeler doğrultusunda olduğu görülmektedir. Özellikle 5018 sayılı Kanunun kabulü ile gelişen model örgüt yapısına kaydığı görülmektedir. T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığının günlük işlemlere ait (operasyonel işleve ait) yetki ve sorumlulukları daha alt birimlere devretmesi, bakanlığın üst yönetimi ise politika ve düzenleme işlevlerine daha fazla odaklanılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

[1] Allen, R. ve Grigoli, F. (2012). Enhancing the Capability of Central Finance Agencies. The World Bank.

[2] Allen, R., Hurcan, Y., Queyranne, M. and Ylaoutinen, S. (2015). The Evolving Functions and Organization of Finance Ministries. IMF Working Paper (Vol. WP/15/232). Washington, DC: International Monetary Fund.

[3] Allen, R., Hurcan, Y. Ve Queyranne, M. (2016). The Evolving Functions and Organization of Finance Ministries.

[4] Dunleavy, P. (1992). Democracy, Bureaucracy, and Public Choice. Prentice Hall. New York.

[5] Eryılmaz, B. (2019). Kamu Yönetiminin Yapısı, T. Tuncay (Ed.), Kamu Yönetimi içinde (s. 96-127). Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını. Eskişehir.

[6] Krause P. vd., (2016). The capabilities of finance ministries. Overseas Development Institute.

[7] Nohutçu, A. (2019). İdari Teşkilat, Ş. Y. Akgül (Ed.), İdare Hukuku içinde (s. 37-79). Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını. Eskişehir.

[8] Selçuk, E. Kamu Yönetimi. İstanbul Üniversitesi Açık Ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları. İstanbul.

[9] T.C. Hazine Ve Maliye Bakanlığı 2022 Yılı Faaliyet Raporu.

[10] T.C. Muhasebat Genel Müdürlüğü 2006 Yılı Faaliyet Raporu.

[11] Uyanık, H. İdare Hukuku. İstanbul Üniversitesi Açık Ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları. İstanbul.

[12] Yıldırım, R. (2018). İdâre Teşkilatı, M. Avcı (Ed.), İdare Hukukuna Giriş içinde (s. 3-22). Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını. Eskişehir.

[13] World Bank, (2012), The World Bank's Approach to Public Sector Management, 2011–20: Better Results from Public Sector Institutions.

Makale id= 45

Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0002-5567-5916

Post-Fordist Türk Kamu Yönetiminde Toplumsal Cinsiyet

Araştırmacı Muhammed Hakan Çetinkaya[1]
[1]Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

Özet: *1980'li yıllarda bütün dünyaya yayılmaya başlayan Post-Fordist birikim rejimi ve düzenleme biçimiyle birlikte yönetim anlayışı değişmiş, esneklik temelli yeni uygulamalarla kadınlar işgücünün vazgeçilmez birer parçası haline gelmiştir. Ancak bu gelişme kadınların sermaye ve ataerkil kapitalist sistem tarafından ikili sömürüye maruz kalmasına yol açmıştır. Kadınların esnek çalışma uygulamaları ile sermaye tarafından ucuz işgücü kaynağı olarak kullanılması, kadın emeğinin iş yerindeki sömürüsüne sebep olmuştur. Kadınların esnek çalışma uygulamalarından kalan vakitlerini yeniden üretime ayırması ise kadın emeğinin kapitalist ataerki tarafından sömürülmesine yol açmıştır. Post-Fordist dönemde görülen bu gelişme, kamu yönetimi için de geçerli olmuş, devletler istihdam ve çalışma saatlerinde esnekliğe giderek küresel sermayeyi kendi sınırlarına çekmenin arayışı içerisine girmiştir. Bu çalışmanın amacı, Post-Fordist dönemde Türkiye kamu yönetiminde bulunan toplumsal cinsiyet ilişkilerini tespit etmektir. Bu amaca ulaşmak adına Türkiye'den seçilen iki kamu kurumundan 20 kişi ile yüz yüze derinlemesine mülakat yapılmıştır. Mülakatlara her iki cinsiyetten 657 sayılı DMK'ya bağlı kamu personeli eşit oranda dahil edilmiş ve eşit bir temsil sağlanarak iki cinsiyetin de toplumsal cinsiyet ilişkilerinden kaynaklı yaşadığı sorunlar ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda Türkiye kamu yönetiminde toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine sebebiyet veren, ataerkil bir kurumsal yapının olduğu anlaşılmıştır. Özellikle yükselme, hiyerarşik düzen ve kurumsal yapı içerisinde bulunan kimi uygulamalar ile hem kadın hem de erkek kamu personelinin cinsel ayrımcılığa maruz kaldığı ortaya çıkarılmıştır.*

Anahtar Kelimeler: *Post-Fordizm; Kamu Yönetimi; Toplumsal Cinsiyet; Türkiye*

Gender in Post-Fordist Turkish Public Administration

Abstract*: In the 1980s, along with the emergence of the regime of accumulation and mode of regulation of Post-Fordism spreading across the world, management approach underwent a transformation. Based on flexibility-oriented novel practices, women have become indispensable components of the workforce. Nevertheless, this development has led to dual exploitation of women by both the capitalistic and patriarchal systems. The utilization of women's flexible labor practices by capital as a source of cheap labor has contributed to the exploitation of female labor within workplaces. Moreover, the allocation of the remaining time of women engaged in flexible work practices to reproduction has led to the exploitation of female labor by the capitalist patriarchy. This trend observed in the Post-Fordist era has also affected public administration, prompting nations to pursue flexibility in employment and working hours to attract global capital within their boundaries. The objective of this study is to identify the gender relations prevailing in the realm of public administration in Turkey during the Post-Fordist era. To achieve this goal, in-depth face-to-face interviews were conducted with 20 individuals from two selected public institutions in Turkey. The interviews included an equal representation of personnel from both genders, affiliated with the Law No. 657 on Civil Servants, with an effort to reveal the issues stemming from gender relations for both sexes. As a result of the conducted research, it has been discerned that a patriarchal institutional structure exists within Turkey's public administration, contributing to gender inequalities. Particularly, certain practices within the hierarchical order and institutional framework, pertaining to advancement, have exposed both female and male public personnel to sexual discrimination.*

Keywords: *Post-Fordism; Public Administration; Gender; Turkey*

1. GİRİŞ

Fordist birikim rejimi, İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren, özellikle merkezde büyük bir gelişme göstermiş ve 1960'ların sonlarına gelindiğinde ilerlemenin doruklarına ulaşmıştır. Bu dönemden sonra hızlı bir düşüşe geçen Fordizm, 1970'ler boyunca süren kriz dönemi ile Fordist birikim rejimi ve düzenleme biçiminin potansiyelinin tükendiğini ve 1930 Büyük Buhranında olduğu gibi, krizden kurtulmak için yeni bir kapitalist birikim rejimine olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır (Lipietz, 1987, s. 34; Ritzer, 2012, s. 162). Fordizmin emek sürecinde ortaya çıkan verimsizlikle, katı ve standart yapı 1970'li yılların ortalarıyla birlikte kendini yeniden üretmeye girişmiş, 1980'lerle birlikte yeni bir birikim rejiminin ilk örnekleri ortaya çıkmıştır. Bu yeni kapitalist birikim rejimi, esnekliğin temel unsur olarak ele alındığı ve üretimden başlayarak bütün toplumsal yapıların yeniden biçimlendiği, sermayenin uluslararası alanda akışkanlık kazandığı ve tüm bunlarla birlikte eşitsizliğin derinleştiği Post-Fordizmdir (Gertler, 1988, s. 421; Özkalp & Sungur, 1997, s. 418).

Fordizmin krizi ile ortaya çıkan artık değer oranındaki düşüşü kapitalizm, Post-Fordist birikim rejimi ile engellemiştir. Bu yeni birikim rejimi altında firmalar esnek bir temelde örgütlenmeye başlamış, Fordist rejimin katılıkları devletin de teşvikiyle birlikte ortadan kaldırılmıştır. Düşen artık değer oranı, artan teknolojik gelişmelerle birlikte maliyetlerin düşmesi sonucu üretimin daha düşük ücretlerle gerçekleştirildiği ülkelere kaymasıyla arttırılmıştır. Emek sürecinde esnek çalışan ve üreten bir yapıya geçilmesi, sermayedeki rekabet baskısının azaltılması ve işçi direnişinin kırılmasıyla ücretlerin baskı altına alınabilmesi, artık değer oranını yükselten diğer unsurlar olmuştur (Aslan, 2019, s. 126; Sadioğlu & Altay, 2020, s. 330-331). Böylece Fordizmin krizi, Post-Fordist birikim rejimi ile aşılmış, esnekliğe ve eşitsizliğe dayalı, üretimin küreselleştiği yeni bir sisteme geçilmiştir.

Post-Fordist birikim rejimi açısından esnekliğin üzerinde ayrıca durmak gerekmektedir. Esneklik yaklaşımı, uluslararası ilişkilerin önem kazandığı yeni dünya düzeninde, hızla gelişen teknolojik gelişmelere, giderek öne çıkan küresel rekabete daha kolay ayak uydurmaya ve tüm bunların etkisiyle değişen sosyoekonomik şartlara hızlı bir şekilde tepki vermeyi ve uyum sağlamayı ifade etmektedir. Esneklik yalnızca üretim süreçlerinde değil, yönetimde de önem kazanmış, üretim süreçlerinde emeğin ve sermayenin esnekliğe uygun dönüşümlerine bağlı olarak devlet de yeniden düzenlenmiştir.

Post-Fordist birikim rejiminin temel olarak taşıdığı özellikler şöyledir: Otomasyon sürecindeki ilerlemeler; esnekliğe dayalı, adem-i merkeziyetçi üretim süreci ve işgücü biçimleri; bilgisayar temelli endüstrilerin kullanımı; seçim ve ürün farklılaşmasına, pazarlama, paketleme ve tasarıma, tüketicilerin sosyal sınıf kategorileri yerine yaşam tarzı, zevk ve kültüre göre belirlenmesi üzerinde daha fazla vurgu; vasıflı, erkeklerden oluşan ve kol gücüne dayalı işçi sınıfının sayısında azalma, hizmet sektöründe ve beyaz yakalı sınıflarda yükseliş ve işgücünün feminizasyonu; yeni uluslararası işbölümü ve çokuluslu şirketlerin hakim olduğu bir dünya ekonomisi; ve iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle yeni mali piyasaların küreselleşmesi (Hall, 1988, s. 24). Post-Fordizm bu özelliklerin dışında sosyal ve kültürel özelliklere ve değişime de sahiptir: Daha fazla parçalanma ve çoğulculuk, Fordist dayanışmacı yapının ve blok kimliklerin zayıflaması ve daha fazla iş esnekliği ile bağlantılı yeni kimliklerin ortaya çıkması, kişisel tüketim yoluyla bireysel seçimlerin maksimize edilmesi (Jessop, 2000, s. 258).

Kapitalist birikim rejiminin değişimiyle birlikte devlet düzeni de değişmiş, Post-Fordist değerlerle kurulan, piyasa odaklı bir devlet düzenine geçilmiştir. Post-Fordist devletin karakterini belirleyen üç unsur; teknolojik gelişmeler, uluslararası rekabetin öne çıkması ve toplumsal yeniden üretimin sağlanmasında esneklik uygulamalarıdır (Sadioğlu & Altay, 2020, s. 334). Fordizmin geniş faaliyet alanına sahip devlet anlayışının aksine Post-Fordist devlet, geleneksel görevlerle yetinen ve küçülme eğilimi içerisinde olan bir anlayışa sahiptir. Özellikle devletin ekonomik alandaki üretim, dağıtım ve düzenleme işlevleri piyasaya bırakılmış, kamu hizmetleri piyasa düzeni anlayışı içerisinde topluma devredilmiştir. Devletin topluma devredilmeyen diğer yetkileri, yerel yönetimlere ve sivil toplum kuruluşlarına devredilmiştir. Dolayısıyla kabuğuna çekilen Post-Fordist devletten boşalan alanlar, topluma ve sermayeye bırakılmıştır (Larsen, 1998, s. 32; Güler, 2016, s. 97-98). Fakat Post-Fordist dönemde devletin kabuğuna çekilmesi onu önemsiz hale getirmemektedir. Devletin birçok işlevini piyasa ve yerel aktörlere devrederek bütün bir serbestleşmeyi sağladığı gibi bir yorum toplumsal gerçekten ziyade neoliberal ve yanıltıcı bir yorum olacaktır. Post-Fordist dönemde devletin yapacağı düzenlemeler sayesinde küreselleşme anlamındaki ilerleme sağlanacaktır. Bu anlamda devlet, geçirdiği

değişikliklerle birlikte bağımsız bir unsur değil, Post-Fordist birikim rejimi ve düzenleme biçiminin tamamlayıcısı olmuştur (Hirsch, 2011, s. 145).

Post-Fordist devlete geçişle birlikte ilk olarak Fordist devletten kalan emeğin yeniden üretimi için düzenlenen sosyal yardımlar ve kamu hizmetleri piyasaya devredilmiştir. Bu hizmetlerin devletin elinden çıkarılıp piyasaya devredilmesi, aynı zamanda emeğin yeniden üretiminin metalaşması anlamına gelmektedir. Post-Fordist devlet düzenine geçişte ikinci adım özelleştirme olmuştur. Devlet işletmeleri Post-Fordist düzenle birlikte piyasaya devredilmeye başlanmış, devletin piyasa üzerindeki denetimi böylelikle sona ermiştir. Devletin piyasa üzerindeki kontrolünün tasfiyesi, emeğin doğrudan yeniden üretiminin bütünüyle sermayeye devretmesi anlamına gelmektedir. Devletin Fordist dönemde sağladığı hizmetlerin ve finans üzerinde kontrolü sağladığı işletmelerin piyasaya devri, devletin kendisinin de meta ilişkilerinin bir unsuru olmasını sağlamıştır. Özelleştirme politikalarıyla birlikte devlet, hizmeti sunan olmaktan çıkarak hizmet sunumunda denetleyici olmuştur (Aslan, 2019, s. 166-167; Tuncer & Usta, 2013, s. 188). Post-Fordist devlet eğitim, sağlık, altyapı gibi alanlarda doğrudan kâr sağlamayacak kurum ve düzenlemeleri "verimsiz" olarak kabul etmiş ve daha önce devletin düzenlemesi altında olan bu kurumlar sermayeye açılarak özelleştirilmiştir (Yeldan, 2016, s. 24).

Post-Fordist devlet, kendinden önceki kapitalist devlet düzenlerinden tamamen farklı bir yapıya sahiptir. Özellikle Fordist devlet düzeniyle kıyaslandığında her alanda değişiklikler yaşanmış, üretim sürecindekinden farklı olarak önceki kapitalist düzenden bütün bir kopuşa sahne olmuştur. Buna göre Post-Fordist devlet, toplumsal yaşamdaki müdahaleci ve düzenleyici konumundan çekilen ve çekildiği alanları piyasaya devreden bir yapıya sahiptir. Bununla birlikte, Post-Fordist devlet, sanayi politikasını ve sosyoekonomik alandaki devlet müdahalesini emeğin yeniden üretimi sürecinden çıkarmıştır. Bir diğer deyişle, Post-Fordist dönemde devlet aygıtının içi boşaltılmıştır (Jessop, 2009, s. 297-301; Hampson & Morgan, 1999, s. 757).

İşletme dilinde esneklik kavramına olumlu bir anlam atfedilmesine rağmen, temelinde kapitalizmin artık değer oranını yükselten bir araç olarak işin yoğunlaştırılmasını, işten çıkarılmaların kolaylaştırılmasını, işgücüne ayrılan maliyetlerin düşürülmesini sağlayan, geçici işleri ve taşeronlaşmayı süslü bir anlatımla görünmez kılan bir anlama sahiptir (Appay & Thebaud-Mony, 2021, s. 292). 20. yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkan esneklik kavramı, ilk olarak esnek fabrika, esnek üretim gibi işin ve üretimin farklılaşmasına gönderme yapmaktadır. Bunun dışında esnek istihdam biçimleriyle, işgücü piyasasında esneklik ve istihdam biçimlerinde esneklik olarak işgücü sürecinde esnekliğe göndermede bulunmaktadır. Üretim süreci ve işgücü konularında esneklik ve eğretilik birbirlerini destekler nitelikte bulunmasına rağmen uyum, zamanın verimli kullanılması, hem ev işi hem de ücretli işin birlikte götürülmesi gibi olumlu anlamlar yüklenilerek esnekliğin ardındaki ideoloji gizlenmektedir (Cattaneo & Hirata, 2021, s. 125).

1980'li yıllarla birlikte sermayenin işgücü üzerinde daha fazla kontrole sahip olmasını sağlamak ve artık değer oranını yükseltmek adına emeğin niteliksel ve mekânsal esnekliği gerçekleşmiş, niteliksel esneklik ile işçinin işe alınıp işten çıkartılması kolaylaşırken, mekanın esnekliği ile üretim alanları ucuz işgücünün bulunduğu farklı coğrafyalara taşınmıştır. Bu dönemdeki gelişmeler sonucunda sermaye, ekonomik taleplerde oluşan dalgalanmalardan, yasalar tarafından mecbur kılınan işgücü maliyetlerinden ve yüksek ücretlerden kaçmanın bir yolu olarak üretimlerini çevre bölgelerdeki ülkelere doğru kaydırmışlardır. Üretimin çevre ülkelere kaymasıyla sermaye ucuz, kuralsız ve kolayca yönetilebilecek bir işgücü havuzuna sahip olmuştur. Çevre ülkelerde oluşan bu işgücü havuzu çoğunlukla toplumdaki dezavantajlı gruplardan oluşmaktadır ve bu grupların başında kadınlar gelmektedir. Esnekleşmeyle yaygınlaşan geçici süreli, yarı zamanlı, mevsimlik, evden çalışma gibi istikrarsız ve güvencesiz istihdam biçimlerinin hedefi genellikle kadınlar olmuştur (Urhan, 2016, s. 143-145).

1970'li yıllarda uluslararası piyasalarda yaşanan büyük bunalımla kapitalist üretim biçimi sorgulanmaya başlanmış, krizden çıkış yolu olarak işgücü piyasalarında esneklik temelli değişimlere gidilmesi uygun görülmüştür. Üretimin parçalarına ayrılmasıyla, zamansal, mekânsal, işlevsel ve sayısal esnekliğe dayanan Post-Fordist birikim rejimi, işgücü piyasasında yaygın hale gelmiştir. Post-Fordist birikim rejimi işgücü piyasasına kadınların yoğun olarak katıldığı bir dönemdir. Bu dönemdeki esneklik uygulamalarıyla kadın istihdamı patriarkal kapitalist ilişkilere uygun bir biçimde yeniden düzenlenmiş,

sermayenin artık değer oranlarını yükseltmek için en uygun kaynaklardan birisi olarak kullanılmıştır (Erdoğan, 2021, s. 2864; Walby, 1994/1995, s. 76).

Post-Fordist birikim rejimiyle enformel ya da atipik istihdam biçimleri olarak anılmaya başlanan düzenlemelerin gelişmesiyle birlikte esnek istihdam, başlangıçta yarım gün, belirli süreli, geçici iş sözleşmelerinin ve taşeronlaşmanın gelişmesiyle ortaya çıkmıştır. Esnek istihdam kısa bir süre içerisinde yarı zamanlı çalışmaya olan taleple birlikte işverenler için yedek işgücü sağlama işlevinden, asli işgücünün sağlandığı istihdam biçimi halini almıştır. Esnek istihdam biçimleri ile sermayenin emekçiye ödediği ücret azalmış ve rekabet gücü artmıştır. Üretimin esnekleşmesiyle iş yerinin parçalanması mümkün hale gelmiş ve üretim birçok farklı mekandan gerçekleştirilebilir hale gelmiştir. Tüm bu gelişmeler esas olarak kadın işgücünü hedef almaktadır. Günümüzde esnek istihdam biçimlerinin çok büyük çoğunluğu kadınlar tarafından sağlanmaktadır ve esneklik uygulamaları cinsiyete dayalı iş bölümüne dayanmaktadır (Cattaneo & Hirata, 2021, s. 126).

Esnek istihdam biçimleri gibi 1980 sonrası artan kadın istihdamı da göründüğünün aksine olumsuz bir anlama sahiptir. Esnek istihdam biçimleri, kadınların ev işi ve bakım yükümlülüklerini kesintisiz biçimde sürdürmelerini sağlamaktadır ve bu tür işlerden erkeklerin yardımının da ortadan kalkmasına veya azalmasına yol açmaktadır. Ev içindeki bu tür karşılıksız işlerde erkeğin rol alabilmesi ve iş bölümünün değişebilmesi için kadının tam gün çalışması gerekmektedir. Fakat durum böyle olmamakta, kadınlar karşılıksız emeği sürdürebilmek adına işgücü piyasasında harcadıkları zamandan ve kazanacakları ücretten kesmektedirler. Dolayısıyla kadınlar, esnek işgücünün bir parçası olarak kapitalizmin sömürüsüne; ev içi karşılıksız emeğinin üstlenicileri olarak da patriarkanın sömürüsüne maruz kalmaktadırlar (Acar Savran, 2019, s. 40-41).

Bu çalışmanın amacı, Post-Fordist dönemde Türkiye kamu yönetiminde bulunan toplumsal cinsiyet ilişkilerini ortaya çıkarmaktır. Bu amaca ulaşmak için T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve Türkiye İstatistik Kurumu merkez teşkilatında çalışan 10 kadın ve 10 erkek kamu personeli ile yüz yüze derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Yapılan derinlemesine mülakatlar ile Post-Fordist kamu yönetiminde toplumsal cinsiyet ilişkilerinin nasıl bir etkisi vardır? sorusuna cevap verilmeye çalışılmıştır. Toplumsal cinsiyet konusu son zamanlarda literatürde çok sık çalışılmakla beraber, kamu yönetiminde toplumsal cinsiyet konusuna değinilmemektedir. Kamu yönetiminde toplumsal cinsiyet konusu üzerine yapılan çalışmaların ise daha çok ulusal ve uluslararası verilerden faydalanılarak hazırlandığı görülmekte, saha çalışmalarına yer verilmemektedir. Alanda yapılan araştırmaların bir diğer eksikliği ise kamu yönetiminin temel yapı taşı olan ve kamu yönetimindeki toplumsal cinsiyet ilişkilerinden doğrudan etkilenen kamu personelinin görüşlerinin alınmıyor oluşudur. Bu araştırmayla literatürdeki eksiklik giderilmeye çalışılmış ve kamu yönetimindeki toplumsal cinsiyet ilişkileri, doğrudan kamu personelinin görüşleri incelenerek ortaya konulmuştur.

3. YÖNTEM

Araştırmanın toplumsal cinsiyet gibi toplumda hassas olarak kabul edilmiş bir konuda yapılması, yöntem belirleme açısından belirleyici olmuştur. Buradan hareketle çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemi, bir sorunu bütün yönleriyle tanımlamak, anlamak ve yorumlamak için gereken teknikleri barındırmaktadır (Özdemir, 2010, s. 326). Nitel yöntemler özellikle sağlıklı ve ulaşılabilir verilerin bulunmadığı, farklı deneyimleri anlamayı hedefleyen araştırmacılar tarafından tercih edilen araştırma yöntemidir. Bu doğrultuda araştırmada nitel araştırma tekniklerinden derinlemesine mülakat tekniği kullanılmış, hazırlanan yarı yapılandırılmış soru formu ile görüşmeler yüz yüze olarak gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın örneklem grubu Türkiye'de T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve Türkiye İstatistik Kurumu'nda çalışan kamu personeli olarak belirlenmiştir. Bu iki kurumdan 10 kadın ve 10 erkek olmak üzere toplam 20 kişi ile yüz yüze derinlemesine mülakat gerçekleştirilmiştir. Araştırma 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'na tabii olarak çalışan kamu personelleri ile sınırlandırılmış, taşeron ve özelleştirmeler kapsamında çalışanlar araştırmanın kapsamı dışında kalmıştır. Saha çalışması sonrasında elde edilen veriler MAXQDA 2020 veri analizi programında kodlandıktan sonra yorumlanmıştır.

4. BULGULAR

Araştırma kapsamında katılımcılara istihdamdan ev içi sorumluluklara kadar geniş kapsamda sorular sorulmuş ve alınan cevaplar konu başlıklarına göre aşağıda sıralanmıştır.

4.1. İstihdam

Türkiye'de kamu hizmetine giriş 657 sayılı DMK'de düzenlenmiştir. DMK'ye göre kamu personeli atamalarında liyakat esas alınmaktadır. Türkiye'de kamu personeli memur, sözleşmeli personel, geçici personel ve işçi olarak dörde ayrılmakta ve memur statüsünde istihdam edilen personel, asli ve sürekli nitelikte atanmakta ve Türk kamu yönetiminin çekirdek kadrosunu oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında ele alınan ilk konu memurluğa giriştir. Katılımcıların verdikleri yanıtlar doğrultusunda memuriyete girişte cinsiyetin etkisinin pek olmadığı ancak bir katılımcının memuriyete girerken ayrımcılığa uğradığı anlaşılmıştır.

"Cinsiyetimden dolayı ayrımcılık yaşadım. KPSS sonucu açıklandı, 91'di puanım. O zaman 100 üzerindendi. Hep bankaları tercih ettim, X Bankası iki personel alıyordu, orayı tercih ettim. Sonra yazı geldi kazandınız diye, ben gittim evraklarımı Devlet Personel Dairesinden mektup gelmişti X Bankasına teslim ettim sonra haber bekliyorum. Babam dedi ki bu kadar uzun sürmez atama. Sonra gittim dediler ki biz sizin evraklarınızı Devlet Personele geri iade ettik çünkü biz kadın personelimiz çok erkek personel istiyoruz dediler. Sonra Devlet Personele gittim, onlar inceliyoruz dediler sonra ertesi hafta tekrar gittik, biz geri gönderdik çünkü bize bildirirken kadın erkek cinsiyet tercihi olduğunu bildirmemişlerdi, biz de sizi geri gönderdik demişlerdi. 89 Sonra mecbur benim atamamı yaptılar ama sanayinin içinde bir yere. Öyle başladım, sonra asalet tasdik olunca merkez şubeye geçmiştim." (Kadın, 44, Orta Düzey Yönetici)

4.2. Kurum İçi Durum

Kurum içerisindeki toplumsal cinsiyet ilişkilerini ve cinsiyetçi davranış kalıplarını tespit etmek adına katılımcılara sorular sorulmuştur. Bu doğrultuda katılımcılar, kadınların doğum izni, Türk toplumunun ataerkil yapısı ve yalnızca erkeklerin bulundukları ortamlarda kararların verilmesinden dolayı Türk kamu kurumlarında cinsiyetçi davranış kalıplarının olduğunu belirtmiştir.

"Bir işin sürekliliği gerekiyor, mesela ben bir işi öğrendim sürekli yapacağım süreklilik gerekeceği için bunu bir yöneticimden duydum çünkü bunu bir kadına verirsek doğum iznine çıkabilir, o iş yarım kalabilir onun için bir erkeğe vermemiz daha iyi olabilir. O da kendi açısından, işlerin yürümesi açısından onu düşünüyor ama tabii burada bir ayrım giriyor sonuçta yani." (Erkek, 38, Memur)

"Bir kalkınma planı sırasında kadın istihdamı konuşuyorduk, bir hocamız şöyle bir laf etmişti Türkiye siyaseti için; zamanında kadınların yükselmesi, işte iş yapılması falan erkeklerce bir takım eğlence masalarında konuşulurken, şimdi Cuma çıkışlarında konuşuluyor demişti. Konuşulan konunun, konuşulan mekanda olmamaktan dolayı dışında kaldığımız unsurlar olabiliyor diye düşünüyorum." (Kadın, 36, Memur)

4.3. Görev Paylaşımı

Görev paylaşımı başlığı altında katılımcılara amirlerin görev paylaşımı yaparken neye dikkat ettikleri ve görev paylaşımında cinsiyetin etkisinin olup olmadığı sorulmuştur. Katılımcılar görev paylaşımında cinsiyetin etkili olduğu, mesaiye kalma ve fiziksel güç gerektiren işlerde erkeklerin tercih edildiği; kadınların ev içi ve bakım sorumluluklarını yerine getirmeleri için evlerine gitmeleri gerekliliği hem yöneticiler hem de diğer memurlar tarafından savunulan bir görüş olmuştur.

"Merkez teşkilatında hiçbir şekilde pozitif ya da negatif ayrımcılığa uğramadım. Bölge müdürlüklerindeyken bazen ankete yönelik olarak anketlerimizde bazen çok uzak ya da kalmalı görevleri tercih ederken erkek personeli ya da bekar olanı tercih edilebiliyor. Çünkü bayanlar genelde çocukları olabiliyor, erken gitmeleri gerekebiliyor, kalmaları daha sıkıntılı olabiliyor, öyle zamanlarda erkek personel bazı durumlarda tercih edilebiliyor." (Kadın, 42, Orta Düzey Yönetici)

4.4. Çalışma Saatleri

Çalışma saatleri ve bu saatlerin esneklik temelli düzenlenmesi, Post-Fordist döneme ait ve bu dönemde kamu yönetimini de kapsayan bir uygulamadır. Katılımcılardan alınan yanıtlar doğrultusunda esnek

çalışma saati uygulamasına geçilmediği anlaşılmıştır. Bununla beraber katılımcılar, esnek çalışma saatlerinin hem ev içi sorumlulukları yerine getirmede hem de iş – yaşam dengesini kurmada olumlu bir etkisi olacağını düşünmekte ve hayata geçirilmesini istemektedir.

"Geleneksel anlamda özellikle çocuk bakımı anneye bırakılıyorsa, evin genel işleri anneye bırakılıyorsa özellikle kadın açısından ev - iş yaşam dengesini kurmada faydalı olabilir ama biraz daha dengeli bölünüyorsa işler hem kadın hem erkek açısından avantaj yaratabilecek bir potansiyeli var esnek çalışmanın. Özellikle bizim gibi esnek çalışma potansiyeli olan işlerde her ikisi açısından büyük avantajı olur." (Erkek, 34, Memur)

Bu görüşlere karşın Türkiye'deki üst ve orta düzey yöneticiler, personelin denetimi ve iletişimin kurulmasında sıkıntılar yaşanacağı veya COVID-19 pandemi döneminde uygulanan esnek çalışma uygulamalarında yaşanan aksaklıklardan yola çıkarak esnek çalışma saatlerine karşı bir tutuma sahiptirler.

"COVID zamanı bunu yaşadık aslında ama genelde yönetici olarak kapanmalarda biz yine de geldik çoğu zaman. (...) Esnek çalışma saatleri iyi evden çalışmak ama evde ev işleriyle birlikte o işleri yürütmek de aslında biraz daha zor oluyordu. Burada herkesi bir anda görmek de iyi bir anlamda. Öbür türlü mail gönderiyorsunuz telefon açıyorsunuz, telefonlarla da çok görüşüyorsunuz, hem mailleri yolluyorsunuz bir de altıdan sonra da çalışmaya başlıyorsunuz. Tamamen bir esneklik oluyor bu sefer de. Bazı insanlar da nasıl olsa evdeyim deyip alışveriş falan yapıyor, bu sefer de onu bekliyorsun." (Kadın, 52, Orta Düzey Yönetici)

4.5. Performans Ölçümü ve Performansa Göre Maaşlandırma

Post-Fordist dönemde uygulanmaya başlayan performans ölçümü ve performansa göre maaşlandırma araştırmada ele alınan konulardan bir diğeridir. Bu konu başlığı altında katılımcılardan, performans değerlendirmesinin adil bir şekilde gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği sorulmuştur. Katılımcılar performans değerlendirmesinde amirin kişisel görüşlerinin de etkili olduğunu ve bu sebeple objektif bir ölçümün gerçekleştirilemediğini belirtmiştir.

"Performansına göre maaş almak herkes ister ama iş uygulamaya geldiğinde her zaman bir adalet kaygısı vardır. Dolayısıyla günün sonunda kimsenin bunu tercih edeceğini düşünmem kamu sektörü için konuşuyorum. Objektif bir performans değerlendirme kriteri ortaya koyulabileceğini düşünmüyorum." (Erkek, 42, Orta Düzey Yönetici)

Post-Fordist döneme özgü performans göre maaşlandırma, Türkiye'de uygulanmamaktadır. Buna karşın katılımcıların kadro karşılığı maaş almaktan şikayetçi olduğu ve gösterdikleri performansa göre maaş almak istedikleri anlaşılmıştır. Kadro karşılığı maaşın az çalışan ile çok çalışan arasında eşitsizliğe yol açtığı ve performansa göre maaş verilirse bu eşitsizliğin ortadan kalkacağı ortak görüş olmuştur.

"İsterdim. Evet performansa yönelik olarak maaşların düzenlenmesi gerektiğini düşünüyorum açıkçası çünkü özellikle kamuda bazı personelde şöyle bir izlenim oluyor, çok da şahitlik ettim; o çalışmıyor hiç, ben çalışıyorum niye aynı maaşı alıyoruz gibi söylemler olabiliyor. O yüzden hani performansın gelmesi belki çalışmayan kesimi de çalışmaya teşvik edebilir diye düşünüyorum." (Kadın, 42, Orta Düzey Yönetici)

Bu başlık altında incelenen son konu, performans değerlendirmesinde cinsiyetin etkisi olmuştur. Türkiye'deki katılımcıların tamamı, performans değerlendirmesinde cinsiyetin etkisinin olmadığını ifade etmiştir.

4.6. Kamuda Yükselme ve Hiyerarşik Düzen

Araştırma kapsamında incelenen bir diğer konu başlığı, Post-Fordist kamu yönetiminde yükselme ve yükselmede cinsiyetin etkisidir. Kamu yönetiminde yükselme kriterleri Türkiye'de 657 sayılı DMK'de belirtilmiştir. Ancak mülakatlarda verilen cevaplardan anlaşılmaktadır ki Türkiye kamu yönetiminde yükselmede siyaset ve ikili ilişkiler etkili olmaktadır. Özellikle istisnai kadro atamaları ve görevde yükselme sınavlarının açılmıyor oluşu, katılımcıların en çok yakındığı konular olmaktadır.

"Çok derin bir konu, yani kamuda yükselmek için kriter yok ki. Mesela şeyler düzenli olmuyor görevde yükselme sınavları düzenli açılmıyor. (…) Üç yılda, dört yılda bir açılması lazım. Zaten görevde

yükselme çalışma motivasyonunu yükselten bir şeydir. Yoksa kişi sürekli aynı işi aynı unvanda çalışırsa ya da tabii görevde yükselme maaşı da yükselten bir şey. İnsanlar önce para için, maddi kaynak sağlayabilmek için çalışıyor, maddi kaynak da unvanın yükselmesiyle artıyor. Çok düzenli yapılmıyor bu işler." (Kadın, 44, Orta Düzey Yönetici)

"Siyasi tamamen. Siyaseten arkanız güçlüyse, siyasetle uğraşıyorsanız, kesinlikle kamuda yükselirsiniz. Bilgi ve birikimin hiçbir önemi yok." (Erkek, 59, Uzman)

Türk kamu yönetiminde yükselmede etkili olan bir diğer faktör ise cinsiyettir. Buna göre kadınların yöneticilik pozisyonlarını elde etmesi, erkeklere nazaran daha zor olmaktadır. Bunun ilk nedeni, Türk toplumunun ataerkil bir yapıya sahip olması ve erkeğin yönetici olarak daha baskın bir yapıda olduğu ön kabulüdür.

"Çalıştığım bölüm yabancılara çalışma izni veriyordu, masanızdaki işi yapıyordunuz, sistemden size gelen işi yapıyordunuz. Bu kadın mı erkek mi ona bakmıyordu. Yapılış şekline, yapılış hızına işi koparışına bakılıyordu. Ama mesela ben desem ki ben orada daire başkanı olmak istiyorum, başınıza basardı kadın olduğunuz için. Ama bant işlerinde, operasyonel işlerde kadın olmanın hatta bir değeri var sabırla yaparsınız o işi. Ama yönetici olmak istediğinizde orada bir dakika nereye gidiyorsun. E ben çok iyiydim hani işi çok iyi yapıyordum, eğitimim, tecrübem de çok iyi. Orada hayır." (Kadın, 61, Memur)

"Karakterden karaktere göre değiştiği için idarecilik başka bir şey yöneticilik başka bir şey. (…) Ataerkil bir toplum var. Erkek dediğin zaman bakış değişiyor. Daha otoriter olduğunu düşünüyorum. Kadınlarımız daha zaafları olan, daha duygusal oldukları için, erkekler de tabii ki duygusal insanlar ama bunu kadınlara kıyasla daha az hissettirdikleri için bu anlamda artıları oluyor erkek yöneticinin." (Erkek, 44, Memur)

4.7. Kadınların İş Hayatına Girmesi ve Yöneticilik

Araştırma kapsamında incelenen bir diğer konu, kadınların özellikle Post-Fordist dönemde işgücüne daha fazla dahil olması ve yöneticilik görevini üstlenmesidir. Türkiye'nin işgücüne katılım istatistikleri incelendiği zaman, merkez ülkelerin çok gerisinde kalan kadın işgücüne katılım oranına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Buna karşın Türkiye'deki katılımcılar, kadınların işgücüne daha fazla dahil olması gerektiğini savunmaktadır. Ancak bu görüş farklı açılardan ele alınmaktadır.

"Tabii ki kadınlar iş hayatında etkin olmasını isteriz, başarılı olmasını isteriz, ben kadına ahlak olarak bakıyorum. Anne olarak bakıyorum. Merhamet olarak bakıyorum. Kamuda da eksik kalan yerlerin bu boşlukta doldurulacağına inanıyorum. Aynı zamanda da toplumdaki kadınlarla kadınların iletişimi daha etkili olabileceğine inanıyorum. Türk toplumunda da kadın her zaman önemli bir değer, kamuda da görev alması Türk devleti için de yararlı olacağını düşünüyorum." (Erkek, 46, Üst Düzey Yönetici)

"Gelişmiş toplumlara baktığımızda kadının işgücüne katılma oranına baktığımızda Türkiye'nin neredeyse iki katı olduğunu görüyoruz. Sonuçta üretim toplumunda yaşıyorsak mümkün olduğu kadar bireyin üretime katılması gerekir." (Erkek, 42, Orta Düzey Yönetici)

Kadının iş hayatında bulunmasına yönelik incelenen konulardan bir tanesi de kadınların yönetici olması üzerine olmuştur. Buna göre Türkiye'deki katılımcılar kadın yöneticilerin görevlerini yerine getirdiğini, sayılarının artması gerektiğini savunmaktadırlar. Ancak cevaplar incelendiği zaman, Türkiye'deki katılımcıların kadınların yönetici olmasını toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında gerekçelendirerek savundukları anlaşılmaktadır. Buna göre, kadının yönetici olmasının evi derleyip toparlayan olmak, çocuk ve aileye yönelik işlerde başarılı olmak veya ev içi sorumluluklardan dolayı daha anlayışlı olmak gibi nedenlere bağlandığı da anlaşılmaktadır.

"O kadar evi çekip çeviren bayan, yöneticiliği de iyi yapar diye düşünüyorum." (Kadın, 42, Orta Düzey Yönetici)

"Bazen erkeklerin göremediği bazı detayları kadınlar fark edebiliyor. Erkekler biraz daha genel itibariyle belki genellenemez ama çalışırken biraz daha mesai kavramından sıyrılabiliyorlar, dar zamanda hızlı iş çıkarılması noktasında biraz daha iş bitirici olabiliyor erkekler. Ama kadınlar da erkeklerin göremediği ayrıntıları daha iyi fark edebiliyorlar. Onun için de harmonize bir şekilde ekip kurulması daha avantajlı oluyor. Biz çünkü diğer kurumlarla çalışıyoruz, çocuklara yönelik aileye

yönelik çalışmalarımız var, buralarda kadın yöneticiler daha verimli çalışıyorlar." (Erkek, 39, Üst Düzey Yönetici)

5. SONUÇ

Post-Fordist dönemde kadınlar işgücünün vazgeçilmez birer parçası haline gelmiştir. Kadınların Post-Fordist dönemde en sık istihdam edildiği alan ise kamu sektörü olmuştur. Ancak Türkiye'nin ataerkil bir toplumsal ve kurumsal yapıya sahip olması, kadınların dezavantajlı bir konumda kalmalarına yol açmıştır. Yapılan bu çalışma ile Türk kamu yönetiminde toplumsal eşitsizliklerinin bulunduğu ve bu eşitsizliklerin daha çok kadın kamu personellerini olumsuz olarak etkilediği, bizzat kamu personellerinin görüşleri aracılığıyla ortaya çıkarılmıştır. Kamu hizmetlerinin daha sağlıklı ve eşit bir biçimde vatandaşlara sunulması için ilk olarak kamu yönetiminin sağlıklı ve eşit olması gerekmektedir. Dolayısıyla Türkiye'deki hizmetlerin daha iyi hale getirilebilmesi için, kamu yönetimlerinin toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinden arındırılması ve cinsiyetler arasında eşit bir kurumsal yapının oluşturulması elzemdir.

KAYNAKÇA

[1] Acar Savran, G. (2019). Beden Emek Tarih Diyalektik Bir Feminizm İçin. Ankara: Dipnot Yayınları.

[2] Appay, B., & Thebaud-Mony, A. (2021). Toplumsal Eğretileşme. H. Hirata, F. Laborie, H. L. Doare, & D. Senotier içinde, Eleştirel Feminizm Sözlüğü (G. Acar-Savran, Çev., s. 291-296). Ankara: Dipnot Yayınları.

[3] Arın, T. (1986b). Kapitalist Düzenleme, Birikim Rejimi ve Kriz (II): Azgelişmiş Kapitalizm ve Türkiye. Onbirinci Tez Kitap Dizisi: 3, 86-125.

[4] Aslan, O. E. (2019). Devlet Bürokrasi ve Kamu Personel Rejimi. Ankara: İmge Kitabevi.

[5] Cattaneo, N., & Hirata, H. (2021). Esneklik. H. Hirata, F. Laborie, H. L. Doare, & D. Senotier içinde, Eleştirel Feminizm Sözlüğü (G. Acar-Savran, Çev., s. 125-129). Ankara: Dipnot Yayınları.

[6] Erdoğan, S. (2021). Toplumsal Cinsiyetin Esnek Üretim Sistemine Transferi: Mersin Kadın Konfeksiyon İşçileri Üzerine Nitel Bir Araştırma. Çalışma ve Toplum(4), 2863-2902.

[7] Gertler, M. (1988). The Limits of Flexibility: Comments on the Post-Fordist Vision of Production and Its Geography. Transaction of the Institute of British Geographers, 13(4), 419-432.

[8] Güler, B. A. (2016). Yeni Sağ ve Devletin Değişimi Yapısal Uyarlama Politikaları 1980-1995. Ankara: İmge Kitabevi.

[9] Hall, S. (1988). Brave New World. Marxism Today, 24-29.

[10] Hampson, I., & Morgan, D. E. (1999). Post-Fordism, Union Strategy, and the Rhetoric of Restructuring: The Case of Australia, 1980-1996. : Theory and Society, 28(5), 747-796.

[11] Hirsch, J. (2011). Materyalist Devlet Teorisi. İstanbul: Alan Yayıncılık.

[12] Jessop, B. (2000). Post-Fordism and the State. A. Amin içinde, Post-Fordism a reader (s. 251-279). Massachusetts: Blackwell Publishers.

[13] Jessop, B. (2009). Kapitalist Devletin Geleceği. (A. Özcan, Çev.) Ankara: Epos Yayınları.

[14] Larsen, C. A. (1998). Towards Post-fordist Welfare States: A comparison of Danish and Dutch labour market.

[15] Lipietz, A. (1987). Mirages and Miracles: The Crises of Global Fordism. Londra: Verso.

[16] Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(1), 323-343.

[17] Özkalp, E., & Sungur, Z. (1997). Esnek Üretim Sistemleri ve Post-Fordist Yaklaşımlar. Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13(1), 415-430.

[18] Persson, A., & Goldkuhl, G. (2010). Government Value Paradigms—Bureaucracy, New Public Management, and E-Government. Communications of the Association for Information Systems, 27(1), 45-62.

[19] Ritzer, G. (2012). Modern Sosyoloji Kuramları. (H. Hülür, Çev.) Ankara: De Ki Basım Yayım.

[20] Sadioğlu, U., & Altay, S. (2020). Post-Fordizm ve Kamu Yönetimine Yansımaları. Sosyoekonomi, 28(45), 327-352.

[21] Tuncer, A., & Usta, S. (2013). İki Kriz Arasında Yönetim: Yeni Kamu İşletmeciliği. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi(30), 181-195.

[22] Urhan, B. (2016). Kadın Emeği ve Toplumsal Cinsiyet. F. Saygılıgil içinde, Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları (s. 121-151). Ankara: Dipnot Yayınları.

[23] Walby, S. (1994/1995). Gender, Work, and Post-Fordism: The EC Context. International Journal of Sociology, 24(4), 67-82.

[24] Wallerstein, I. (2012b). Modern Dünya Sistemleri Cilt II - Merkantalizm ve Dünya Ekonomisinin Güçlendirilmesi, 1600-1750. (L. Boyacı, Çev.) İstanbul: Yarın Yayınları.

[25] Yeldan, E. (2016). Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi. İstanbul: İletişim Yayınları.

EKLER

Ek 1. Etik Kurul Onayı

Karar: 69672

KARAR(ISSUE NUMBER): 09.03.2023/

T.C.
ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ARAŞTIRMALARI
VE
BİLİMSEL YAYIN ETİK KURULU
(SOCIAL SCIENCES UNIVERSITY OF ANKARA
INSTITUTIONAL ETHICS COMMITTEE OF SOCIAL SCIENCES AND
HUMANITIES RESEARCH AND PUBLICATION)

ETİK ONAY BELGESİ
(CERTIFICATE OF ETHICS APPROVAL)

Araştırma Yöntemi (Research Method)	Anket Çalışması - Mülakat
Araştırmanın Adı (Study Title)	Post-Fordist Kamu Yönetiminde Kadın Memurlar: Türkiye ve Moğolistan Karşılaştırması
Sorumlu Araştırmacının Adı Soyadı (Principal Researcher Name Surname)	MUHAMMED HAKAN ÇETİNKAYA
Karar (Committee Decision)	UYGUNDUR

e-imzalıdır
Prof. Dr. M. Hakan TÜRKÇAPAR
Başkan (Chair)

e-imzalıdır
Prof. Dr. Sutay YAVUZ
Üye(Member)

e-imzalıdır
Prof. Dr. Aslı AKAY
Üye(Member)

e-imzalıdır
Prof. Dr. Mehmet Emin BİLGE
Üye(Member)

e-imzalıdır
Prof. Dr. Mustafa ÇEVİK
Üye(Member)

e-imzalıdır
Prof. Dr. Ejder OKUMUŞ
Üye(Member)

e-imzalıdır
Prof. Dr. İsmail ÇAKIR
Üye(Member)

Belge Takip Adresi : https://turkiye.gov.tr/ebd?eK=5451&eD=BSM3Y5A603&eS=69672

Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Makale id= 94

Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000 0002 8899 6775

Elazığ İli Özelinde Yoksulların Siyasal Reklamlardan Etkilenme Düzeylerine Yönelik Bir Alan Araştırması

Dr. Yeşim Argın[1]
[1]Malatya Turgut Özal Üniversitesi

Özet: *İletişim teknolojilerinin gelişmesine paralel olarak bir düşünceyi, bir malı, kurumu veya hizmeti tanıtmak, bilgi vermek ya da bir duruma ilişkin tutum oluşturmak amacıyla gerçekleştirilen reklam faaliyetleri siyasal iletişim sürecinin de önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Dolayısıyla aday ya da siyasi partiler, geleneksel ya da yeni medyada seçmenlerin tutum ve davranışlarını etkilemek amacıyla siyasal reklam faaliyetleriyle yakından ilgilenmektedirler. Çünkü siyasal reklamcılık, birçok siyasal partinin olduğu ve seçmenlere demokratik bir seçim hakkının verildiği bir sürecin uzantısı olarak değer görmektedir. Bu bakımdan siyasal reklamların seçmenlerin duygu, düşünce, istek ve beklentilerini etkileyerek onların siyasal tercihleri üzerinde önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Bununla birlikte seçmenlerin yaş, cinsiyet, ekonomik durum ve eğitim düzeyi gibi farklı şekillerde olması hangi seçmen kitlesinin siyasal reklam faaliyetlerinden nasıl etkilendiğini üzerinde de belirleyici bir role sahiptir. Bu çalışmanın amacı, siyasal reklamların yoksulların siyasal tercihi üzerindeki etkisini belirlemektir. Bu amaçla nicel araştırma desenlerinden tarama ve ilişkisel tarama modelinden hareketle anket tekniği kullanılmıştır. Elazığ ilinde yaşayan yoksulların örneklemi oluşturduğu bu çalışmada anket verileri SPSS 25. 0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Analizde yüzde, frekans tablolarına ve araştırma hipotezlerini test etmek amacıyla ki kare (x2) testlerine başvurulmuştur. Bu analiz sonucunda katılımcıların siyasal reklamları sıklıkla takip ettiği; en fazla internet ve sosyal medyadaki siyasal içerikli reklamlara maruz kaldığı görülmüştür. Ancak katılımcılar internet ve sosyal medyadaki siyasal reklam kampanyalarına sıklıkla maruz kalsa da buradaki paylaşımlara yönelik aktif bir katılım sergilemedikleri ortaya çıkan önemli bulgular arasındadır. Aynı zamanda sosyal yardımların katılımcıların siyasal tercihlerini etkilediği tespit edilmiştir. Bununla beraber katılımcılar, siyasal reklam faaliyetlerinden en fazla ekonomik vaatlerden etkilendiği ortaya çıkmıştır.*

Anahtar Kelimeler: *Siyasal Reklam, Yoksulluk, Seçmen, Siyasal Parti, Siyasal Katılım*

A Field Study On the Affected Levels of the Poor From Political Advertisements in the Province of Elazig

Abstract: *In parallel with the development of communication technologies, advertising activities carried out to promote an idea, a good, an institution or a service, to give information or to create an attitude about a situation, also constitute an important part of the political communication process. Therefore, candidates or political parties are closely involved in political advertising activities in order to influence the attitudes and behaviors of voters in traditional or new media. Because political advertising is valued as an extension of a process in which there are many political parties and voters are given a democratic right to vote. In this respect, it can be said that political advertisements play an important role on the political preferences of the voters by influencing their feelings, thoughts, wishes and expectations. In addition, the different forms of voters such as age, gender, economic status and education level have a decisive role on how the electorate is affected by political advertising activities. The aim of this study is to determine the effect of political advertisements on the political preferences of the poor. For this purpose, survey technique was used based on the quantitative research designs scanning and relational scanning model. In this study, in which the poor living in the province of Elazig constitute the sample, the survey data were analyzed using the SPSS 25. 0 program. In the analysis, percentage, frequency tables and chi-square (x2) tests were used to test the research hypotheses. As a result of this analysis, it was determined that the participants frequently followed the political advertisements; It has been observed that they are mostly exposed to advertisements with political content on the internet and social media. However, although the participants are frequently exposed to political advertising campaigns on the internet and social media, it is among the important*

findings that they do not actively participate in the shares there. At the same time, it has been determined that social assistance affects the political preferences of the participants. However, it was revealed that the participants were most affected by the economic promises from the political advertising activities.

Keywords: *Political Advertising, Poverty, Voter, Political Party, Political Participation*

GİRİŞ

Bir ülkenin yönetilmesi ve halkın belli kişileri yönetici olarak seçmesi için o kişiler hakkında yani siyasal aktörler hakkında bir fikre sahip olunması gerekmektedir. Siyasal parti ya da aktörler hakkında bilgi sahibi olmak için de çeşitli şekillerde yapılan iletişim faaliyetleriyle mümkündür. Bu doğrultuda kitle iletişim araçlarının henüz geniş bir alana yayılmamasından önceki ilk zamanlarda siyasal parti ya da aktörlerin, yüz yüze iletişim faaliyetlerini yoğun bir şekilde kullandığı bilinmektedir. Günümüzde ise siyasal reklamcılık faaliyetleri, tek mecra üzerinde yapılmamakta olup teknolojinin hızla ilerlemesi ve sosyal medyanın da ortaya çıkmasıyla birlik bambaşka bir boyuta geçmiştir. Çünkü sosyal ağlar seçmenlerin anında ve düşük maliyetler ulaştığı mecraların başında gelmektedir. Dolayısıyla sosyal ağların, siyasal reklamcılık konusunda da önemli bir konuma geldiği söylenebilir. Bununla beraber siyasal parti ya da adaylar geleneksel medyayı da kullanmaya devam etmektedirler. Bu çerçevede seçim dönemleri öncesinde televizyon, el broşürü, radyo, afiş, gazete, internet, sosyal medya gibi çeşitli iletişim araçlarıyla birlikte siyasal parti ya da aktörler, çeşitli vaatlerde bulunarak seçmenleri etkilemeyi hedeflemektedirler. Öte yandan seçmenlerin farklı yapılarda olması siyasal reklam kampanyalarındaki çeşitliliği de arttırmıştır. Bu bakımdan siyasal reklam faaliyetleri seçmenlerin özelliğine göre farklılık göstermekte ve ekonomik vaatler, eğitim, ulaşım, sağlık vb. gibi çeşitli konular seçmenlerin ihtiyacı, beklentisi ve isteği doğrultusunda onları şekillendirmektedir.

Genel bir anlatımla gerek yüz yüze mitingler olsun gerek reklamlar olsun gerekse farklı bir yoldan olsun her siyasi partiler, çeşitli politikalarını ve vaatlerini seçmen kitlere çeşitli yöntemlerle ulaştırma gayreti içindedirler. Ancak her seçmene ulaşmak oldukça zordur ve oldukça geniş ve dağınık kitleye ulaşmak kitle iletişim araçlarıyla artık çok kolay bir hal almıştır. Kitle iletişim araçlarının yaygın bir şekilde ortaya çıkması ve geniş kitlelere anında bilgilerin ulaşmasından dolayı siyasal aktörler için bu kitle iletişim araçlarının önemli bir unsur olduğu düşünülmektedir. Bu noktadan hareketle seçmenlerin algısını etkileyebilmek için siyasal parti ya da aktörler, kitle iletişim araçlarını seçim dönemlerinde sık sık kullanarak reklam kampanyalarına yer verdiği ileri sürülebilir. Dolayısıyla hedef kitleyi ikna etmek amacıyla kullanılan reklamcılık faaliyetleri, siyasal reklam kampanyalarının önemli bir unsuru haline gelmiştir. Zira seçmenler, siyasal reklamcılık faaliyetleriyle birlikte siyasal parti veya siyasal aktörler hakkında belirli bir fikre sahip olmaktadır. Böylece siyasal parti ya da adaylar, seçmenlerin oylarını alabilmek ve belirli politikalarını seçmenlere duyurmak amacıyla siyasi reklamlar başta olmak üzere çeşitli unsurları kullanmaktadır. Dolayısıyla siyasi partiler kendi mesajlarını iletmek için de siyasal reklam kampanyalarını seçim dönemlerinde yoğun bir şekilde kullanmaktadırlar. Siyasi reklam kampanyaları, bilindiği üzere genellikle seçmenleri ikna amacıyla hazırlanmakta ve seçmenlerin oy verme davranışı üzerinde önemli bir rol oynamaktadır. Ancak siyasal reklamlar, oy verme davranışı üzerinde tek başına etkili olmamakla birlikte güçlü bir etkisi olduğunu söylemek mümkündür.

Ekonomik politikalar ile siyaset konusuna yaklaşan bazı çalışmaların olmasıyla beraber, Türkiye'de yoksulluk ve siyasal reklamlar konusuna detaylı bir şekilde yaklaşan herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Benzer noktaya yaklaşan Okuroğlu (2011) Türkiye'deki yoksulluğun siyasal davranış ve siyasal katılmayı ne şekilde etkilediğini belirlemek amacıyla Sakarya ilinin Sedirvan ilçesindeki yoksulların örneklemi oluşturduğu bir çalışma yapmıştır. Doğan'ın (2016) çalışması ise, sosyal yardımların yoksulların siyasal tercihi üzerinde herhangi bir etkisinin olup olmadığını belirmeye yönelik yapılmıştır. Haydaroğlu ve Korkmaz (2020), oy verme davranışı ile ekonomi arasındaki çizgiye yaklaşmıştır. Ona göre seçimlerle iktidara gelen hükümetlerin genellikle ekonomi politikalarla çeşitli stratejiler uygulamakta ve seçmenleri etkilemeye çalışmaktadır.

Mevcut çalışmalara bakıldığında siyasal iletişim ile yoksulluk ya da ekonomik yapı arasında yakından bir ilişkinin olduğu; ancak siyasal reklamların yoksullar üzerinde ne gibi etkisinin olduğunu tespit etme amacında olmadıkları görülmüştür. Dolayısıyla söz konusu bu çalışma dar gelirli ve yoksul bireyler, siyasal reklam faaliyetlerinde en fazla hangi unsurlara önem verdiği, yoksulların siyasal reklamlardan

etkilenme düzeylerinin nasıl ve ne şekilde olduğunu belirlemek amacıyla yapılmaktadır. Bu bağlamda siyasal reklamların yoksulların siyasal tercihine nasıl bir etkide bulunduğunun belirlenmesi amacıyla yapılan bu çalışmanın sonraki dönemlerde yapılacak olan çalışmalara ışık tutacağı düşüncesi araştırmanın önemini oluşturmaktadır.

1. SİYASAL REKLAMLAR

Reklamlar, bir düşünceyi, bir malı, kurumu ya da hizmeti tanıtmak, onun hakkında herhangi bir bilgi vermek ve o duruma ilişkin eğilim ve tutum oluşturmak amacıyla gerçekleştirilen faaliyetlerdir (Çetin, 2014: 570-571). Türk Dil Kurumu'nda ise reklamın tanımına bakıldığında: herhangi bir şeyi hedef kitleye tanıtmak, beğendirmek amacıyla yapılan her türlü yol ya da bu amaç için kullanılan film, resim, yazı vs. şeklinde tanımlanmaktadır (https://sozluk.gov.tr/). Bu tanımlamalardan hareketle reklamın, bir mal veya hizmetin hedef kitleye tanıtılması ve ikna edilmesine yönelik birtakım araçların kullanılmasıyla gerçekleşen bir süreç olarak değerlendirilmesi mümkündür.

Siyasal reklam kavramının tanımına genel olarak bakıldığında, aday veya siyasal parti tarafından medyada yer ya da zaman satın alınarak, seçmenlerin tutum ve davranışlarını etkilemek amacıyla yapılan mesajların hazırlanması ve hedef kitlelere iletilmesiyle ilgili siyasal kampanya iletişim faaliyeti şeklinde tanımlanabilmektedir (Uztuğ, 2004: 315). Bu doğrultuda seçim kampanyalarında siyasal partilerin, seçmenlere hizmetin nasıl sunulacağı, hedef kitle tarafından nasıl anlaşılacağı konusundaki çabaları, siyasal reklam kavramını içerisine almakta ve siyasal reklamcılığın önem kazanmasına da yol açmaktadır. Dolayısıyla reklamcılık sektörünün, geniş kitlelere ulaşması konusundaki kazandığı tecrübeyi siyasal alana da kaydırmasıyla birlikte siyasal kampanyalar, reklamcılık faaliyetlerinde olduğu gibi profesyonel kişiler tarafından hazırlanan ve yönetilen bir faaliyet olarak işlev görmeye başlamıştır (Balcı, 2006: 140).

Hedef kitleye bilgi vermek, ikna etmek bir ürünü, durumu ya da konuyu hatırlatmak amacıyla yapılan reklamcılık (Kotler, 2003: 590-592) faaliyetleri siyasal sürecin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Çetin'in (2014: 565) ifadesiyle hedef kitleler reklamlardan yalnızca hangi ürünü tüketebileceğini değil; farkında olarak ya da olmayarak ne düşüneceğini, ne hissedeceğini veya nasıl bir tutuma sahip olacağını öğrenmektedirler. Dolayısıyla reklamlar insanların yalnızca temel ihtiyaçlarını satın aldırmaya dönük değil, bunun yanı sıra insanlara duruş, fikir, düşünce, tutum, davranış ve eğilim de satmaktadırlar. Her şeyden önce reklamcılar ürünlerin satılması için medya araçlarına ihtiyaç duymaktadırlar (Özdemir,1998: 42). Demokratik ülkelerde siyasi parti veya adaylar, seçmenlerden güven ve destek isterlerken; onlara bir takım ikna edici mesajlar da iletmek zorunda kalmaktadırlar. Çünkü demokrasinin önemli bir parçası olan özgür seçimlerle birlikte siyasi parti ya da adaylar kendilerini seçmenlere tanıtmak, diğerlerinden farklarını göstermek ve seçimleri kazanmak amacıyla çeşitli reklamcılık faaliyetlerinde bulunmaktadırlar (Balcı, 2006: 140-157). Dolayısıyla siyasal reklamcılığın siyasal seçim döneminde yoğun olarak yapıldığı söylenebilir. Çünkü siyasal reklam faaliyetlerinin seçmenlerin algısına hitap etmek için seçim sürecinin olmazsa olmaz bir parçasını oluşturduğu ileri sürülebilir.

Seçim dönemlerinde hemen her zaman siyasal reklamcılık faaliyetlerinde bulunan siyasal parti ya da adaylar: seçmenlerden destek istemekle beraber onlara bir takım ikna edici mesajlar da iletmektedirler. Buradaki temel amaç, bir siyasal parti veya adayını birçok sayıda seçmene tanıtmak, diğer parti veya adaylar arasındaki ayrımı göstermek ve seçimi kazanmak için en çok oyu elde edebilmektir (Balcı, 2006: 140-157). Bu noktadan hareketle demokratik bir toplumda rekabetçi bir ortam söz konusudur. Dolayısıyla siyasal iletişim, çeşitli iletişim sürecinde çeşitli teknikler kullanılarak seçmenlerin, tutum ve davranışlarının istenilen yönde şekillenmesi hedeflenmektedir (Vodinalı ve Çötok, 2015: 498). Bu durumun gerçekleşmesi amacıyla, özellikle seçim dönemlerinde veya seçimlere kısa bir süre kala siyasal reklam faaliyetlerinin sıklıkla yapıldığı söylenebilir.

Bu reklam kampanyalarının uygulamaları ülkelere göre farklılık göstermekle beraber siyasal reklamlar ülkemizde 1946 yıllarına dayanmaktadır. Türkiye'de profesyonel olarak siyasi reklam kampanyalarının kullanma süreci 1977'li yıllara dayanmaktadır. Seçim kampanyalarında reklam ajanslarının profesyonel anlamda ilk olarak kullanılması 1977 Milletvekili Genel Seçimlerine dayanmakla beraber Adalet Partisi (AP), siyasal reklamcılık anlayışında oldukça önemli bir tutum sergilemiştir. Örneğin AP, "Cen Ajans" ile anlaşmış ve seçim kampanyasını bu reklam ajansının aracılığıyla yürütmeye başlamıştır. Cen Ajans bu kampanyada 21 adet reklam vermiş bulunmaktadır. Ancak diğer partiler gerek büyük ekonomik

bütçeyi gerektirmesi gerekse de mevcut reklam şirketlerini siyasi reklamcılık konusunda yeterli görmeyişleri nedeniyle siyasi partilerin tümü tarafından siyasal reklamcılık anlayışı yeterince benimsenmemiştir (Aziz, 2007: 151-152). Öte yandan siyasal reklamcılık tek mecra üzerinde yapılmamaktadır.

Günümüzde geleneksel medya olan televizyon, gazete, radyo gibi kitle iletişim araçlarının yanı sıra teknolojinin hızla ilerlemesi ve sosyal medyanın ortaya çıkması siyasal reklamcılık faaliyetlerine de yeni bir kapı aralamıştır. Bunun yanı sıra elbette ki geleneksel iletişim mecraları olan gazete, radyo, televizyon gibi mecralarda da siyasi reklam olgusuna her seçim döneminde yer verilmekte ve hedef kitleye yani seçmen algısını yöneltmeye dönük birçok reklam kampanyalarının olduğu bilinmektedir. Eski döneme dayanan siyasal reklam olgusu, ilk olarak özel girişimin elinde bulunan gazetelerde yer alırken, elektronik bir ortamda ise televizyon kullanılarak ilk olarak ABD'de başlatılmıştır (Aziz, 2007: 120). Radyo, gazete, televizyon gibi mecraların kullanılmasıyla gerçekleştirilen siyasal reklamcılık faaliyetleri, yeni medyanın gelişmesi ve Web 2. 0 teknolojilerinin ortaya çıkmasıyla birlikte interaktif bir yapıya bürünmüş ve seçmenler, siyasal parti ya da aktörlerle çift yönlü iletişim kurmayı başardığı söylenebilir.

2. YOKSULLUK KAVRAMINA GENEL BİR BAKIŞ

Geçinmekte zorluk çeken ve temel ihtiyaçlarını bile istenilen düzeyde karşılayamayan (Odabaşı, 2010: 12-14), yeterince parası olmayan, yani ekonomik anlamda alt düzeyde olan ya da konforlu bir şekilde yaşamak için gerekli olan araçlara sahip olmayan bireyler olarak tanımlanmaktadır. Kelime olarak yoksulluk ise yaşamın gerektirdiği olanaklardan mahrum kalma durumunu ifade etmektedir (Aktan ve Vural, 2002:1-2). Bireylerin hayatını idame edebilmesi için yeterli kaynak ve gelir sahibi olamaması şeklinde tanımlanan yoksulluk kavramı: insanın yaşamını sürdürülebilmesi için gerekli olan gıda, su, elektrik, giyim, giyecek, barınacak ev, doğalgaz, sağlık hizmetlerinden yararlanma ve güvenlik gibi temel insani gereksinimlerden mahrum kalması şeklinde de tanımlanmaktadır (Oktik, 2008: 25).

Yoksulluk, bir bireyin yaşam standartlarının toplumdaki yaşam standartlarından daha aşağıda olması sonucunda ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla yoksullar: "*normal yaşamdan mahrum kalma", "*istenilen *düzeyde olamama*" durumlarıyla birlikte de ele alınmaktadırlar (Hız ve Hız, 2011:146). Yoksulluğa yol açan etkenlerin başında ise: gelir dağılımındaki eşitsizlik, işsizlik, nüfus artışı, istihdam yetersizliği, yerleşim yerlerindeki imkânsızlıklar ve ekonomideki kısa dönem dalgalanmaları gibi çeşitli unsurlar gelmektedir (Okuroğlu, 2011: 17). Öte yandan yoksulluğun çeşitlerine yönelik bilimsel araştırmalarda kullanılan popüler yaklaşımlardan biri yoksulluğun göreli bir yapıda ele alınmasıdır.

Göreli yoksulluk, bireyin gereksinimlerini karşılama durumunun toplumdaki diğer bireyler karşısındaki durumuna kıyaslanarak belirlenmesidir. Bu bakımdan ekonomik yapı çerçevesinde ortalama gelir düzeyinde bir sınır saptanarak bu sınırın altında gelire sahip olan bireyler yoksul olarak değerlendirilmektedir (Dağdemir, 2002: 2). Genel bir ifadeyle göreli yoksullar, temel ihtiyaçlarını kısmen karşılayabilen ancak kişisel kaynaklarının yetersizliği nedeniyle toplumun genel refah seviyesinin altında olan bireyleri kapsamaktadır (Şenses, 2006: 91-92). Türkiye'de göreli yoksulluk oranı 2021 yılında 0,6 puan azalarak %14,4 seviyesinde olmuştur (TÜİK, 2022).

Mutlak yoksulluk ise hane halkının biyolojik varlıklarını sürdürebilmek amacıyla ihtiyaç duydukları asgari gelir ve harcama düzeyini ifade etmektedir. Başka bir anlatımla bir bireyin yaşamı sürdürebilmek için gerekli olan asgari besine yeterince ulaşamamasıdır (Demiral vd., 2007:4). Birleşmiş Milletler, mutlak yoksulluk tanımında belirtilen insan hayatının devamını sağlayan temel fizyolojik göstergelerini beslenme, barınma, temiz içme suyu, temizlik ve hijyene ulaşma, sağlık, eğitim, bilgiye ve hizmetlere erişim şu şekilde ifade etmektedir (Bildirici, 2011:4-5).

Yoksulluk çeşitlerine genel olarak bakıldığında göreli ve mutlak yoksulluğun yanı sıra gelir yoksulluğu, insani yoksulluk gibi çeşitlerin de olduğu söylenebilir. Kişi veya hane halkının yaşamlarını sürdürmek veya asgari yaşam standardını karşılamak için ihtiyaç duyduğu temel gereksinimleri karşılayamaması durumu olarak tanımlanan gelir yoksulluğu: asgari yaşamı sağlamak için gerekli olan gelir sınırını tanımlamaktadır. Bu doğrultuda yoksulluk sınırının altında bir gelir-tüketim seviyesine sahip olan birey veya hane halkı, yoksul olarak ele alınmaktadır (Aktan ve Vural, 2002:6). Dolayısıyla gelir yoksulluğu hane halkının bir ürün veya hizmeti satın alma yoksunluğunu belirtmektedir.

Öznel yaklaşıma göreyse, yoksulluğu belirlemek amacıyla büyük ölçekli anketler yapılarak toplumun görüşü doğrultusunda yoksulluğun sınırlarını saptamaktır. Buradaki anketlerde katılımcılara: iyi bir gelir ya da yoksul olmamak gibi konularda çeşitli ifadeler sorulmakta ve bu anket sonuçlarından refah düzeyleri ile gelirler arasında bağlantı kurulmaktadır (Demiral vd., 2007:4). İnsani yoksulluk ise, eğitim imkânlarından eksiklik, yetersiz beslenme, işsizlik, sağlık imkânlarının yetersizliği, gelecekten korkma, özgürlüğün yetersizliği, güçsüzlük gibi temel insani faaliyetlerden eksik olma durumu ifade edilmektedir (Kaya, 2011: 37-38).

Objektif yoksulluk yaklaşımıysa, yoksulluğun neden ve niçin kaynaklandığı ve bireylerin yoksulluktan kurtulabilmeleri amacıyla ne gibi faaliyetlerde bulundukları yani nelerin gerekli olduğu konusunda uzmanlar tarafından belirlenen birtakım değerlendirmeleri içinde barındırmaktadırlar (Aktan ve Vural, 2002:6). Literatürde nesnel yoksulluk veya refah yaklaşımı şeklinde de isimlendirilen objektif yoksulluk: kalori miktarı, gelir ve tüketim harcamaları gibi somut ölçütler kullanılarak ölçülmektedir. Objektif yaklaşımda, belirli şekilde ele alınan ihtiyaçlar uzmanlar tarafından, mal ve hizmetlerin satın alınabilmesi için en düşük maliyeti yansıtan asgari ihtiyaç düzeyi göstermektedir. Burada kişiler, herhangi bir ürünü satın alırken neyi aldığı oldukça önemlidir. Çünkü kimine göre alınan bir ürün lüks, kimine göreyse temel ihtiyaçtır (Kaya, 2011: 34). Öte yandan yoksulluğun, siyasal bir arenada önemli bir role sahip olduğu da söylenebilir.

3. YOKSULLUK ve SİYASET ÜZERİNE

Yoksulların genellikle eğitim seviyelerinin düşük olması, bağımlı siyasal katılmalara neden olmaktadır. Özellikle sosyal ve ekonomik faktörler, siyasal sistem üzerinde oldukça etkilidir (Okuroğlu, 2011: 70-71). Zira ekonomi ve siyaset ilişkisi birbiriyle yakından ilişkili olan iki kavram olarak bilinmektedir. Özellikle ekonomik gidişat siyasetin de kaderini belirlemekte ve bu sürecin sarsıntıya uğraması ve olumsuz bir hal almasıyla beraber, yönetimlerin değişmesine kadar önemli bir etkide bulunmaktadır. Öte yandan siyasal parti veya adaylar, seçimlere kısa bir süre kala yoksullara yönelik politikalar izlemekte: kömür, gıda, giyim yardımı vb. gibi sosyal yardımlarla birlikte çeşitli politikalar söz konusu olmaktadır. Ayrıca nüfusun zenginler ve fakirler olarak ikiye ayrıldığı Türkiye'de nüfusun büyük bir bölümü yoksulluk sınırının altındadır. Bu durum Türkiye'deki siyasal politikaları yoksullar açısından sosyal yardımları, hayati derecede önemli bir konuma getirmektedir (Fidan, 2009: 44). Dolayısıyla siyasi partiler özellikle seçimlere kısa bir süre kala sosyal yardımlarla birlikte yoksullarla iletişime geçmektedir. Yoksulların bu politikalardan etkilenme durumunun ise değişkenlik gösterdiği düşünülse de gerek eğitim seviyesi gerekse de sosyal ve ekonomik açıdan alt tabakada olma durumu onların oy verme potansiyelini etkilediği ve siyasal katılım üzerinde önemli bir rol oynadığı ileri sürülebilir.

4. YÖNTEM

4.1. Araştırma Modeli

Nicel araştırma deseniyle desenlenen bu çalışmada, genel tarama modeli kullanılmıştır. Genel tarama modeli bilindiği üzere, bir konu ya da olay hakkında katılımcıların görüşlerinin belirlendiği ve genellikle büyük örneklemler üzerinde yapılan araştırmalardır (Haydarlı vd., 2016). Nicel araştırma yöntemlerinden genel tarama modeliyle desenlenen çalışmada aynı zamanda genel tarama modellerinin alt dalını oluşturan ilişkisel tarama modeli de kullanılarak iki değişken arasındaki ilişki de açığa çıkarılmıştır.

4.2. Evren ve Örneklem

Bu çalışmanın evrenini Elazığ merkezde ikamet eden ve oy kullanma hakkına sahip olan seçmenler oluşturmaktadır. YSK verilerine göre, Elazığ merkezdeki seçmen sayısı 324.235 kişidir (http://www.ysk.gov.tr). Ancak evrendeki her bireye ulaşılmasının gerek zaman gerekse de maliyet açısından oldukça zor olduğu söylenebilir. Dolayısıyla evrendeki 324. 235 kişi içerisinden evreni temsil edecek örneklem kitlesinin belirlenmesi gerekmektedir. Bu seçmen oranına göre çalışamaya dâhil edilecek örneklem sayısının minimum 384 olabileceği söylenebilir. Araştırmaya dâhil edilecek örneklem sayısına bakıldığında, "etikaraştırmaları.com" adlı sitede 324. 235 kişinin olduğu bir evrendeki örneklem sayısının %5 hata payı ekseninde ele alındığında 384 kişiye ulaşmanın yeterli olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada 384 sınırı dikkate alınmıştır. Ancak olası hatalara karşın 3'te 1 oranında daha fazla hedef kitleye ulaşılması düşünülmüştür. Çünkü eksik ya da hatalı

işaretlemelerin olması ihtimaliyle, 384 kişiden az olmamak şartıyla daha fazla hedef kitleye ulaşılması amaçlanmış ve bu doğrultuda 512 kişiyle sınırlandırılmıştır. Bu çalışmada katılımcıların sayısı mahallelerin yoksulluk oranına göre belirlenmiştir. Dolayısıyla bu çalışmanın evrenini Elazığ ilinde yaşayan yoksul ve oy kullanma hakkına sahip olan 512 seçmen oluşturmaktadır. Bu noktadan hareketle herkesin eşit seçilme olasılığına sahip olduğu basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 115-117) araştırmaya katılacak kişilere ulaşılmıştır. Dolayısıyla örneklemi oluşturan yoksulları tespit etmek amacıyla, yoksul görünen gecekondu mahallerinde ya da gerekli görüldüğü takdirde ulaşılan yardım kuruluşlarından adres tespiti yapılmış ve çalışmaya dâhil edilecek 512 kişiyle yüz yüze görüşülmüş ve veriler toplanmıştır.

4.3. Kapsam ve Sınırlılıklar

Araştırmanın kapsamını Elazığ ilinde yaşayan, 18 yaşını doldurmuş ve oy kullanma hakkına sahip ve yoksulluk sınırlarında olan seçmen kitlesi oluşturmaktadır. Bu kriterlere uygun seçmen kitlesi içerisinden 512 kişi araştırma kapsamına alınmış ve veriler Elazığ ilinde yaşayan ve yoksul olarak tanımlanan bireylerle sınırlandırılmıştır. Bu çalışmada veri toplama tekniği ise, anket formuyla sınırlandırılmıştır. Veri toplama sürecinin 1-15 Aralık 2022 tarihleriyle sınırlandırıldığı bu çalışmada, verileri toplamak amacıyla iki anketör ve araştırmacı olmak üzere toplamda 3 kişiyle sınırlandırılmıştır.

4.4. Araştırmanın Hipotezleri

1. Yoksullar, sosyal medyadaki siyasal reklam içeriklerinden etkilenmektedir.
2. Yoksullar siyasal reklam içerikli sosyal medya paylaşımlarına aktif katılamamaktadırlar.
3. Ekonomik içerikli siyasal reklamlar, yoksulların oy verme tercihini etkilemektedir.
4. Cinsiyet durumu ile seçim dönemlerinde yapılan siyasi reklamların katılımcıların tercihini etkileme durumu arasında anlamlı bir ilişki vardır.
5. Yoksulların aylık gelir düzeyi ile siyasete ilgi düzeyi arasında anlamlı bir ilişki vardır.
6. Yoksulların yaş durumu ile seçim dönemlerinde parti ya da adaylarla ilgili siyasal bilgiyi genellikle aldıkları kaynaklar arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Yukarıda belirlenen araştırma hipotezleri göz önünde bulundurularak anket soruları oluşturulmuş ve hipotezleri test etmek amacıyla nicel araştırma yöntemlerinden anket tekniği kullanılmıştır.

4.5. Veri Toplama Tekniği ve Verilerin Analizi

Çalışmada veri toplamak amacıyla hazırlanan anket formu, literatürden esinlenerek ve araştırma hipotezleri de göz önünde bulundurularak oluşturulmuştur. Anket formu uygulanmadan önce siyasal iletişim konusunda uzman görüşlerine başvurulmuştur. Daha sonrasında ise anket formu, ön test grubuna uygulanarak geçerliliğin ve güvenirliliğin sağlanması ve gözden kaçan hataların tespit edilmesi hedeflenmiştir. Böylece anket formu hazırlandıktan sonra 30 kişilik kontrol grubuna uygulanmış ve bu doğrultuda gerekli görülen düzenlemeler yapılmış ve sonrasında belirlenen anket soruları tüm örneklem grubuna uygulanmıştır.

Araştırmanın hipotezleri doğrultusunda hazırlanan anket sorularında yönlendirici ifadelerden kaçınılmış ve katılımcıların kendilerini güvende hissetmeleri amacıyla söz konusu araştırmanın bilimsel amaçla yapıldığı, herhangi kişisel bilgilere yer verilmeyeceği belirtilmiş ve katılımcıların daha rahat ve güvenilir bir biçimde anket sorularına yönelik bilgiler vermesi amaçlanmıştır. Veriler hazırlanan anket formuyla, 1-15 Aralık 2022 tarihini arasında iki anketör ve araştırmacı olmak üzere toplamda 3 kişi tarafından toplanmıştır. Katılımcılara uygulanan anketler SPSS 25. 0 programı kullanılarak analiz edilmiş ve gerekli verilere ulaşılmıştır.

5. BULGULAR ve YORUM

Tablo 1: Demografik Bulgular

		F	%
Cinsiyet	Kadın	199	38,9
	Erkek	313	61,1
	Toplam	512	100
Yaş	18-25 Yaş	9	1,8
	26-35 Yaş	131	25,6
	36-45 Yaş	93	18,2
	46-55 Yaş	83	16,2
	56 Yaş ve Üzeri	196	38,3
	Toplam	512	100
		F	%
Eğitim Düzeyi	Okuma Yazma Bilmiyorum	2	0,4
	Okuryazar	199	38,9
	İlkokul	121	23,6
	Ortaokul	5	1
	Lise	94	18,4
	Üniversite	91	17,8
	Lisansüstü (Yüksek Lisans/ Doktora vb.)	0	0
	Toplam	512	100
		F	%
Aylık Gelir Durumu	5.499 TL veya Daha Az	199	38,9
	5.500 TL-7.000 TL	93	18,2
	7.001 TL- 9.000 TL	211	41,2
	9.001 TL ve Üzeri	9	1,8
	Toplam	512	100

Katılımcıların cinsiyet durumuna bakıldığında erkeklerin daha fazla olduğu görülmektedir. Katılımcıların yaş durumuna bakıldığında en fazla 56 yaş ve üzeri katılımcıların ankete katıldığı görülmektedir. Ankete katılan katılımcıların yaş oranının 18-25 yaş arasında olduğu katılımcıların ise daha az olduğunun görülmesiyle birlikte gençlerin, yoksul mahallelerinde yeterince görülmediği söylenebilir. Ankete katılanların eğitim durumunu bakıldığında okuryazar ve ilkokul düzeyinde olan katılımcıların daha fazla olduğu görülmektedir. Okuryazar ve ilkokul eğitim seviyesine sahip katılımcıların (% 62. 5) oldukça fazla olması ankete katılanların eğitim seviyesinin oldukça düşük olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca hiç okuma yazma bilmeyenlerin (% 0. 4) en az olduğu, üniversite mezunlarının ise (%17. 8) oldukça düşük olduğu görülmektedir. Lisansüstü eğitim seviyesine sahip herhangi bir katılımcı ise söz konusu değildir. Katılımcıların aylık gelir durumuna bakıldığında ise 38. 9 oranıyla, katılımcıların asgari ücretin altında bir aylık gelire sahip olduğu görülmektedir. Bu

doğrultuda yukarıdaki tablodan hareketle ankete katılanların belirli bir kısmının gelir düzeyinin oldukça düşük olduğu ve seçenekler arasında en yüksek gelir olan 9.001 TL ve üzeri aylık gelire sahip olan katılımcıların ise oldukça düşük bir orana sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 2: Katılımcıların Bir İşte Çalışma Durumu

	F	%
Evet	304	59,4
İş Olursa Çalışıyorum	83	16,2
Hayır	125	24,4
Toplam	512	100

Ankete katılanların büyük bir kısmının bir işte çalıştığı görülmektedir. Ancak katılımcıların %16. 2'sinin düzenli bir işi olmamakla birlikte, katılımcıların vermiş olduğu cevaplar doğrultusunda katılımcıların yaklaşık dörtte birinin işsiz olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 3: Katılımcıların Oturdukları Evin Mülkiyet Durumu

	F	%
Kendi Evim	196	38,3
Kira	224	43,8
Akraba/Tanıdıklardan Birine Ait Kira Ödenmiyor	83	16,2
Apartman Bakımı Karşılığında Ücret Ödenmiyor	9	1,8
Toplam	512	100

Katılımcıların büyük bir kısmı ev sahibi olmadığı tespit edilmiştir. Bu bakımdan katılımcıların büyük bir oranının kirada oturduğu ve barınma sıkıntısının mevcut olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 4: Katılımcıların Hanelerinde Çalışan Kişi Sayısı

	F	%
1 Kişi	292	57
2 Kişi	140	27,3
3 kişi ve Üzeri Çalışıyor	80	15,6
Toplam	512	100

Yukarıdaki tablo doğrultusunda katılımcıların büyük bir oranında hanede tek kişinin çalıştığı görülmektedir. Katılımcıların hanelerinde üç veya üç kişiden daha fazla çalışan kişi sayısına bakıldığında %15. 6 oranı ile oldukça düşük olduğu görülmektedir. Dolayısıyla yoksullar üzerinde yapılan bu çalışmada, yoksulların hanelerinde genellikle tek kişinin çalışması ve varsa diğer bireylerin

çalışmaması işsizlik durumuna da dikkat çekmektedir. Çünkü aylık gelir düzeyine yönelik tabloya bakıldığında katılımcıların %38. 9 ile büyük bir oranının asgari ücretin altında bir gelire sahip olduğu görülmüştür. Bu noktaya paralel olarak çalışan kişi sayısının bir kişi olması bakımından, bu kişilerin ucuz işçiler olduğu yani asgari ücretin altında ücret aldıkları veya düzenli bir işlerinin olmadığı da söylenebilir.

Tablo 5: Katılımcıların Yardım Kuruluşlarından Yardım Alma Durumu

	F	%
Evet	163	31,8
Bazen	349	68,2
Hayır	0	0
Toplam	512	100

Katılımcıların yardım kuruluşlarından yardım alma durumuna bakıldığında herkesin yardım aldığı görülmektedir. Ancak bu yardımların genellikle düzensiz olduğu yani % 68. 2 oranı ile bu yardımların bazen alındığı tespit edilmiştir.

Tablo 6: Katılımcıların Yardım Kuruluşlarından Sosyal Yardım Alma Sıklığı

	F	%
Her Ay	199	38,9
Üç Ayda Bir	93	18,2
Altı Ayda Bir	9	1,8
Yılda Bir	131	25,6
Daha Seyrek	80	15,6
Toplam	512	100

Katılımcıların sosyal yardım kuruluşlarından yardım alma durumuna yönelik yukarıdaki tabloya bakıldığında katılımcıların büyük bir oranının her ay yardım aldıkları görülmektedir. Ancak yılda bir veya daha seyrek olarak sosyal yardım alma durumuna toplam olarak bakıldığında % 41. 2 oranında olduğu görülmektedir.

Tablo 7: Katılımcıların Siyasete İlgi Düzeyi

	F	%
Hiç İlgim Yok	0	0
Çok Az İlgiliyim	233	45,5
Biraz İlgiliyim	9	1,8
Oldukça İlgiliyim	182	35,5
Çok İlgiliyim	88	17,2
Toplam	512	100

Yukarıdaki tablolar doğrultusunda katılımcıların daha çok siyasete çok az ilgili olduklarını belirttiği görülmektedir. Ancak ankete katılanların büyük kısmı siyasete oldukça ilgili veya çok ilgili olduğu (% 52. 7) ortaya çıkmıştır. Katılımcıların vermiş olduğu yanıtlar çerçevesinde siyasete hiç ilgisi olmayan herhangi bir katılımcının ise söz konusu olmadığı görülmektedir.

Tablo 8: Katılımcıların Seçim Dönemlerinde Siyasal Bilgiyi Genellikle Aldıkları Kaynaklar

	F	%
Aile, Arkadaş ve/veya Komşu	83	16,2
Televizyon	116	22,7
Sosyal medya	182	35,5
İnternet	131	25,6
Radyo	0	0
Gazete	0	0
Toplam	512	100

Ankete katılanların büyük bir kısmı seçim dönemlerinde siyasi parti veya adaylarla ilgili bilgileri sosyal medyadan aldıkları doğrultuda bir cevap vermiştir. Dolayısıyla sosyal medyanın seçim dönemlerinde en önemli bilgilendirici araçlardan biri olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca ikinci olarak da ankete katılanların internet medyasındaki siyasal reklamların siyasal tercihlerini etkilediği yönünde vermiş oldukları cevaplara bakıldığında internet teknolojilerindeki siyasi reklamlar konusunda yoksullara ulaşan önemli bir mecra olduğu söylenebilir.

Bunun yanı sıra katılımcıların geleneksel bir medya aracı olan televizyondan da siyasal parti ya da adaylarla ilgili siyasal bilgileri oldukça fazla aldıkları söylenebilir (% 22. 7). Bununla beraber radyo ve gazete aracılığıyla katılımcıların siyasal parti ya da adaylarla ilgili herhangi bir bilgi almadıkları görülmektedir. Radyonun artık güncelliğini yitirdiği söylenebilir, bu bakımından bu seçeneği işaretleyen katılımcıların olmadığı söylenebilir. Aynı zamanda katılımcıların siyasal parti ya da adaylarla ilgili bilgileri gazeteden almadıkları da ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede yoksulların, siyasal bilgileri gazetelerde almadıkları ve gazetelerin yoksullar tarafından okunmadığı da ileri sürülebilir.

Tablo 9: Katılımcıların Siyasal Reklamları Takip Etme Durumu

	F	%
Evet	491	95,9
Hayır	21	4,1
Toplam	512	100

Ankete katılanların vermiş oldukları bu cevaplara bakıldığında seçim dönemlerinde yoksulların (katılımcılar çerçevesinde) siyasal reklamları takip ettiği ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla siyasal reklamları takip eden yoksulların, bu reklam içeriklerinden de etkilenmesinin mümkün olduğu söylenebilir. Ayrıca katılımcıların büyük bir oranının siyasal reklamları takip etmesiyle birlikte bu reklamların siyasi tercihi üzerinde ne düzeyde etkili olduğuna yönelik verilere aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 10: Siyasal Reklamların Katılımcıların Tercihini Etkileme Durumu

	F	%
Çok Etkili	6	1,2
Etkili	301	58,8
Kararsızım	111	21,7
Etkisiz	82	16
Çok Etkisiz	12	2,3
Toplam	512	100

Seçim dönemlerinde yapılan siyasal reklamcılığın etkili ve çok etkili olduğunu belirten katılımcıların oranının daha fazla olduğu görülmekte ve bu doğrultuda siyasal reklamların seçmen tercihleri üzerinde oldukça etkili olduğu ve oy verme davranışı üzerinde de önemli bir rol oynadığını söylemek mümkündür. Seçim dönemlerinde yapılan siyasi reklamların katılımcıların tercihini etkileme durumuna yönelik verilere bakıldığında katılımcıların tercihleri üzerinde siyasal reklamların etkisiz ya da çok etkisiz olduğuna yönelik verilerin oldukça düşük (%18. 3) olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda ankete katılımcılar doğrultusunda siyasal reklamların, yoksulların siyasal tercihi üzerinde oldukça etkili olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 11: Katılımcıların Siyasal Reklamlardan En Çok Etkilendiği Unsurlar

	F	%
Slogan	0	0
Ekonomik Vaatler	265	51,8
Müzik	0	0
Milli ve/veya Dini Göstergeler	116	22,7
Lider	131	25,6
Toplam	512	100

Katılımcıların siyasi reklamlarda en çok etkilendiği unsurlara bakıldığında ilk sırada ekonomik vaatlerin olduğu görülmektedir. Dolayısıyla siyasi reklamların içeriğinde var olan ekonomik vaatler, seçmeni etkileyen en önemli unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Katılımcıların yoksul olması onlar için ekonominin daha önemli olduğu ve siyasi tercihlerde bulunurken ekonomik çıkar gözlediklerini söylemek mümkündür. Ekonomik vaatlerden sonra en fazla tercih edilen seçenek ise, lider olduğu görülmektedir.

Tablo 12: Sosyal Yardımların Katılımcıların Siyasal Tercihlerini Etkileme Durumu

	F	%
Evet	301	58,8
Hayır	131	25,6
Kararsızım	80	15,6
Toplam	512	100

Katılımcıların büyük bir oranının (%58. 8) sosyal yardımların, siyasal tercihleri üzerinde önemli bir rol oynadığını belirttiği görülmektedir. Dolayısıyla elde edilen veriler doğrultusunda yoksulların, sosyal yardım alma durumuna paralel olarak siyasal tercihte bulundukları ileri sürülebilir. Yani yoksulların siyasal tercihi üzerinde, sosyal yardımların önemli bir rolü olduğunu ifade etmek mümkündür.

Tablo 13: Katılımcıların Siyasal Reklam İçerikli Sosyal Medya Paylaşımlarına Aktif Katılma Durumu

	F	%
Evet	9	1,8
Hayır	423	82,6
Kararsızım	80	15,6
Toplam	512	100

Katılımcıların sosyal medyadaki siyasal reklam içeriklerine aktif olarak katılmadıklarını belirttikleri görülmektedir. Katılımcıların sosyal medyadaki siyasal reklam içeriklerine yorum yapma yani herhangi bir görüşünü belirtme, beğenme ya da paylaşma gibi interaktif etkileşimi yapmadıklarının görülmesiyle birlikte, yoksulların siyasal süreçte sosyal medyaya pasif olarak katıldıklarını ileri sürmek mümkündür.

Tablo 14: Katılımcıların Vaat İçerikli Siyasal Reklam Kampanyalarına Aktif Katılma Durumu

	F	%
Evet	9	1,8
Hayır	330	64,5
Kararsızım	173	33,8
Toplam	512	100

Yukarıdaki tablo doğrultusunda katılımcıların, sosyal medyadaki ekonomik vaat içerikli siyasal reklam kampanyalarına genellikle aktif olarak katılmadıkları tespit edilmiştir. Önceki tablolarda yoksulların siyasal reklamlardan en fazla etkilendiği unsurun ekonomik vaatler olmasına rağmen, bu ekonomik vaatlere yönelik sosyal medyadaki paylaşımlara aktif olarak katılmaması durumu, yoksulların siyasal konularda pasif bir tutum sergilediklerini göstermektedir.

Tablo 15: Katılımcıların Yoksulluğa Çözüm Bulacak Siyasi Partiyi Tercih Etme Durumu

	F	%
Evet	372	72,7
Hayır	140	27,3
Toplam	512	100

Elde edilen veriler doğrultusunda katılımcıların yoksulluğu çözecek yani yoksulluk sorununa çözüm bulacak bir siyasi partiyi tercih edeceklerini belirttikleri görülmektedir.

Kİ Kare (X^2) Testi Sonuçları

Tablo 16: Cinsiyet Durumu Katılımcıların Tercihini Etkileme Durumuna Yönelik X^2 Testi Sonuçları

P=0,00 < 0.05			Seçim Dönemlerinde Yapılan Siyasi Reklamların Katılımcıların Tercihini Etkileme Durumu					Toplam
			Çok Etkili	Etkili	Kararsızım	Etkisiz	Çok Etkisiz	
Cinsiyet	**Kadın**	F	1	0	111	82	5	199
		%	,5%	,0%	55,8%	41,2%	2,5%	100,0%
	Erkek	F	5	301	0	0	7	313
		%	1,6%	96,2%	,0%	,0%	2,2%	100,0%
Toplam		F	6	301	111	82	12	512
		%	1,2%	58,8%	21,7%	16,0%	2,3%	100,0%

Cinsiyet durumu ile seçim dönemlerinde yapılan siyasi reklamların katılımcıların tercihini etkileme durumu arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını belirlemeye yönelik yapılan ki kare testi sonuçlarına göre, cinsiyet durumu ile seçim dönemlerinde yapılan siyasi reklamların katılımcıların tercihini etkileme durumu arasında anlamlı bir farkın olduğu tespit edilmiştir. (P=0.00< 0. 05). Yukarıdaki tablo doğrultusunda kadınların % 0. 5'i siyasi reklamların siyasal tercihleri üzerinde çok etkili ya da etkili olduğunu belirtirken, erkeklerin ise % 97. 8'inin siyasi reklamların siyasal tercihleri üzerinde çok etkili ya da etkili olduğunu belirtikleri görülmektedir. Bu doğrultuda siyasi reklamların kadınlara oranla erkekleri daha fazla etkilediği anlaşılmaktadır.

Tablo 17: Katılımcıların Aylık Gelir Düzeyi İle Siyasete İlgi Düzeyine Yönelik X^2 Testi

P= 0.00< 0.05			Katılımcıların Siyasete İlgi Düzeyi				Toplam
			Çok Az İlgiliyim	Biraz İlgiliyim	Oldukça İlgiliyim	Çok İlgiliyim	
Aylık Gelir Düzeyi	5.499 TL veya Daha Az	F	108	0	3	88	199
		%	54,3%	,0%	1,5%	44,2 %	100,0 %
	5.500 TL-7.000 TL	F	0	0	93	0	93
		%	,0%	,0%	100,0%	,0%	100,0 %
	7.001 TL-9.000 TL	F	125	0	86	0	211
		%	59,2%	,0%	40,8%	,0%	100,0 %
	9.001 TL ve Üzeri	F	0	9	0	0	9
		%	,0%	100,0%	,0%	,0%	100,0 %
	Toplam	F	233	9	182	88	512
		%	45,5%	1,8%	35,5%	17,2 %	100,0 %

Katılımcıların aylık gelir düzeyi ile siyasete ilgi düzeyine yönelik x^2 testi sonuçlarına göre iki unsur arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir (P= 0.00< 0.05). Yukarıdaki tabloya göre aylık gelir düzeyi 5.499 TL veya daha az olan katılımcıların siyasete çok ilgili olduğu (%44. 2) görülürken, aylık gelir düzeyi daha yüksek olan katılımcıların ise siyasete çok ilgili olmadıkları görülmektedir. Ayrıca en fazla aylık gelir kategorisini oluşturan 9. 001 TL ve üzeri aylık gelire sahip olan katılımcıların siyasete oldukça ya da çok ilgili olduğunu belirten herhangi bir katılımcının olmadığı görülmektedir.

Tablo 18: Yaş Durumu Siyasal Bilgiyi Aldıkları Kaynaklara Yönelik X^2 Testi

(P= 0.00< 0.05)			Seçim Dönemlerinde Parti ya da Adaylarla İlgili Siyasal Bilginin Genellikle Alındığı Kaynaklar				Toplam
			Aile, Arkadaş ve/veya Komşu	Televizyon	Sosyal medya	İnternet	
Yaş Durumu	18-25 Yaş	F	0	0	9	0	9
		%	,0%	,0%	100,0%	,0%	100,0%
	26-35 Yaş	F	0	0	0	131	131
		%	,0%	,0%	,0%	100,0%	100,0%
	36-45 Yaş	F	0	0	93	0	93
		%	,0%	,0%	100,0%	,0%	100,0%
	46-55 Yaş	F	83	0	0	0	83
		%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
	56 Yaş ve Üzeri	F	0	116	80	0	196
		%	,0%	59,2%	40,8%	,0%	100,0%
	Toplam	F	83	116	182	131	512
		%	16,2%	22,7%	35,5%	25,6%	100,0%

Katılımcıların yaş durumu ile seçim dönemlerinde parti ya da adaylarla ilgili siyasal bilgiyi genellikle aldıkları kaynaklara yönelik x2 testi sonuçlarına göre iki değişken arasında anlamlı bir farkın olduğu görülmektedir. Bu verilere göre, 18-25 yaş arasındaki katılımcıların seçim dönemlerinde parti ya da adaylarla ilgili siyasal bilgiyi sosyal medyadan aldıkları, 26-35 yaş arasındaki katılımcıların ise internetten aldıkları görülmüştür. Dolayısıyla genç katılımcıların, seçim dönemlerindeki siyasal bilgileri internet ve sosyal medyadan aldıkları görülmektedir. 46-55 yaş arası katılımcıların ise aile, arkadaş, akraba veya komşularından siyasal bilgileri genellikle aldıklarını belirtirken, 56 yaş ve üzeri katılımcıların ise en fazla televizyondan siyasal bilgileri aldıkları ortaya çıkmaktadır.

SONUÇ

Geleneksel ve yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesine paralel olarak bir düşünceyi, bir malı, kurumu veya hizmeti tanıtmak, bilgi vermek ya da bir duruma ilişkin tutum oluşturmak amacıyla gerçekleştirilen reklam faaliyetleri siyasal iletişim sürecinin de önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu noktadan hareketle seçmenlerin algısını etkileyebilmek için siyasal parti ya da aktörler, kitle iletişim araçlarını seçim dönemlerinde sık sık kullanarak reklam kampanyalarına yer verdiği söylenebilir.

Bu çalışma özellikle yoksul bireylerin, siyasal reklam faaliyetlerinden en fazla hangi unsurlara önem verdiği, yoksulların siyasal reklamlardan etkilenme düzeylerinin nasıl ve ne şekilde olduğu, siyasal reklam kampanyalarının yoksulların algısını nasıl etkilediği ve bireylerde nasıl bir fikir oluşturduğunu belirlemek amacıyla yapılmıştır. Bu çerçevede yoksulluk durumu ile siyasal reklam kampanyaları arasındaki ilişki üzerinde durularak siyasal reklamların yoksulların oy verme potansiyeli üzerindeki etkisinin anlaşılması hedefiyle anket soruları hazırlanmış ve örneklem grubuna uygulanmıştır.

Elde edilen verilere göre katılımcıların siyasi reklamlardan oldukça fazla etkilendiği ve içerik olarak en fazla ekonomik vaatleri olan siyasi partilerin seçmenin tercihini etkilediği ortaya çıkmıştır. Mevcut literatüre bakıldığında Doğan (2016) siyasi partilerden yardım alan yoksul bireyler, bu siyasi partilere oy verme potansiyelinin yüksek olduğu ve siyasal partilerin iş, istihdam ve ekonomik vaatlerinin yoksulların oy verme davranış üzerinde önemli bir etkisinin olduğu sonucuna varmıştır. Bu çalışmada da siyasal reklam içeriğindeki ekonomik vaatlerin katılımcıları etkileme açısından oldukça etkili olduğunun tespit edilmesi bakımından ilgili çalışmaya benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Küçükali (2015) ekonomik yardımların, sosyal ve ekonomik düzeyi düşük olan ve hanede yaşayan birey sayısının fazla olduğu seçmenleri oldukça etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışmada da ekonomik yardımların yoksul olarak değerlendirilen katılımcıların tercihlerini etkilediği görülmüştür. Bununla birlikte katılımcıların siyasal reklam kampanyalarından daha çok ekonomik içeriklere odaklandığı ve ekonomik vaatlerin oy verme davranışı üzerinde önemli bir rol oynadığı sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

[1] Aktan, C. C. ve Vural, İ. Y., (2002). Yoksulluk: Terminoloji Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri Yoksullukla Mücadele Stratejileri. Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.

[2] Aziz, A. (2007). Siyasal İletişim. Ankara: Nobel Yayınları

[3] Balcı, Ş. (2006). Seçmenleri Etkileme Sürecinde Siyasal Reklamcılık Olgusu 1999 Genel Seçimleri Örneği. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (16), 139-157.

[4] Bildirici, Z. (2011). Avrupa Birliği'nde Yoksullukla Mücadele ve Türkiye'nin Uyum Sürecindeki Yeni Uygulamalar. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

[5] Çetin, B. N. (2014). Yeniden Anlamlandırma Aracı Olarak Reklam. Electronic Turkish Studies, 9(5), 559-573.

[6] Çötok, N. A. (2015). Siyasal Propaganda Bağlamında Siyasal Reklamlar: 2015 Türkiye Genel Seçimlerinde Akp/Chp/Mhp Partileri Tv Reklamları Üzerine Bir Değerlendirme. Global Media Journal: Turkish Edition, 6(11).

[7] Dağdemir, Ö. (2002). Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk Sorunu ve Yoksulluğun Analizi: 1987–1994. Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Ed: C. C. Ankara: Aktan, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.

[8] Demiral, N., Evin H., ve Demiral, B., (2007). Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Küresel Yoksulluk. IV Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Küresel Yoksulluk, Ed: Ali Akdemir, Bestami Sadi Bilgiç, Hikmet Yavaş, Mustafa Görün, Abdurrahman Benli, Tanju Çolakoğlu, Pozitif Matbaacılık, Çanakkale.

[9] Doğan, A. (2016). Sosyal Yardımların Yoksulların Siyasal Tercihine Etkisi: Kent Yoksulları Üzerine Bir Araştırma. Selçuk İletişim, 9(3), 69-89

[10] Fidan, A. (2009). 2009 Yerel Seçimlerinde Siyasi Partilerin Sosyal Yardımlara İlişkin Yaklaşımları: Söylemler Ve Eylemler. Toplum ve Demokrasi Dergisi, 3(5), 39-56.

[11] Haydaroğlu, C., ve Korkmaz, F. (2020). Ekonomi Politikalarının Seçmen Davranışları Üzerindeki Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 7(12), 60-83.

[12] Hız, G. ve Hız, K (2011). Yoksulluk Ve Yoksunluk Penceresinden Tüketimi, Lüks Tüketimi Ve Tüketim Toplumunu İzleme. Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 1. Cilt, Ankara.

[13] Kaya, Z. (2011). Türkiye'de Yoksulluk Analizi: Bir Probit Model Uygulaması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

[14] Kotler, P. ve Nancy Lee (2006). Kurumsal Sosyal Sorumluluk. (Çev. S. Kaçamak), İstanbul: Mediacat Yayınları.

[15] Odabaşı, F. (2010). Yoksullukla Mücadelede İstihdamın Rolü. Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara.

[16] Oktik, N.(2008). Yoksulluk Olgusu Kavramsal ve Kurumsal Bakış Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları (s. 21-56). Der. Nurgün Oktik, İzmir: Yakın Kitabevi.

[17] Okuroğlu, H. (2011). Türkiye'de Yoksulluk ve Siyasal Davranış: Serdivan Merkezli Bir Çalışma. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

[18] Özdemir, S. (1998). Medya Emperyalizmi ve Küreselleşme. İstanbul: Timaş Yayınları.

[19] Şenses, F. (2006). Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk (4. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

[20] Uztuğ, F. (2004). Siyasal İletişim Yönetimi. İstanbul: Mediacat Yayınları.

[21] Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. (10. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

[22] İnternet Kaynakları

[23] Etik Araştırma (2022). Örneklem Sayısı Hesaplama. http://etikarastirma.com/tr/icerik/bilgi-merkezi/10.

[24] Haydarlı, M., M., Canbek, L., Küçük, Z. ve Akalın, N., (2016). Nicel Araştırmalar. Erişim Adresi: Https://Sedatsen.Files.Wordpress.Com/2016/03/Bc3b6lc3bcm-5-1.Pdf. Erişim Tarihi: 12.11.2022

[25] TUİK, Https://Data.Tuik.Gov.Tr/Bulten/Index?P=Gelir-Ve-Yasam-Kosullari- Arastirmasi-Bolgesel-Sonuclari -2021-45582. Erişim Tarihi: 02.12.2022

[26] Türk Dil Kurumu (2022). Reklam, https://sozluk.gov.tr/, 15.12.2022.

[27] Yüksek Seçim Kurulu (2023) Erişim Linki: https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/14Mayis2023/IL_ILCE_SECMEN_SANDIK_SAYILARI.pdf

Makale id= 99

Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0001-8021-9835

Makine-İnsana ve Yapay Zeka İle Sosyal Bilim İlişkisine Dair Bir Eleştiri Denemesi

Dr. Öğretim Üyesi Mihriban Şenses Aksu[1]
[1]Bursa Teknik Üniversitesi

Özet: *Bu çalışmanın konusu "makine insan"/"mekanik insan" anlayışı, yapay zeka, transhümanizm ve yapay zeka ile sosyal bilimler arasındaki ilişkidir. Günümüz dünyasının "süper akıllı toplum" ya da "Toplum 5.0" olarak tanımlanan toplum modeli olduğu ileri sürülmektedir. Bu dönemin ya da toplum modelinin beraberinde getirdiği kolaylıklar, avantajlar olduğu kadar ne yazık ki zorluklar, dezavantajlar ve problemler de bulunmaktadır. Bu nedenle çalışmanın amacı yukarıda sözü edilen, doğduğu günden bu yana sayısız eleştiriye tabi tutulan ve günümüzde halen geçerliliğini fazlasıyla koruyan makine-insan/mekanik insan anlayışına, yapay zeka ve transhümanizme ve yapay zekanın sosyal bilimlerde kullanımına yönelik eleştirel bir perspektif sunmaya çalışmaktır. Bu çalışmada literatür taraması adı verilen nitel araştırma yöntemine dayalı olarak birincil ve ikincil kaynaklardan veriler toplanmış, verilerin önemi vurgulanmaya ve konu/problem ile bağlantılar kurulmaya çalışılmıştır. Metinde yukarıda sözü edilen eleştirel perspektiften de hareketle makine insan yaklaşımına ya da anlayışına, yapay zekanın kullanımına, transhümanizme ve yapay zeka-sosyal bilim ilişkisine, etik kaygılar göz önünde bulundurularak, felsefi zeminden uzaklaşmadan, sosyal bilimleri ve sosyal bilimcileri bu konu ve alanlardaki tartışmalara daha fazla dahil ederek yaklaşılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.*

Anahtar Kelimeler: *Makine İnsan, Yapay Zeka, Transhümanizm, Sosyal Bilim.*

A Crıtıcal Essay On Machıne-Human and the Relationship of Artıfıcıal Intellıgence and Socıal Scıence

Abstract: *The subject of this study is the understanding of "machine man" / "mechanical man", artificial intelligence, transhumanism and the relationship between artificial intelligence and social sciences. It is claimed that today's world is a society model defined as "super smart society" or "Society 5.0". Unfortunately, as well as the conveniences and advantages brought by this period/era or the social model, there are difficulties, disadvantages and problems too.For this reason, the aim of the study is to try to present a critical perspective on the above mentioned machine-human/mechanical human understanding, artificial intelligence and transhumanism, and the use of artificial intelligence in social sciences, which has been criticised since the day it emerged. In this study, based on the qualitative research method called literature review is used, data were collected from primary and secondary sources, the importance of the data was emphasized and connections with the subject/problem were tried to be established. Moving from the critical perspective mentioned above in the text, considering the ethical concerns to the machine-human approach or understanding, the use of artificial intelligence, transhumanism and the artificial intelligence-social science relationship, It was concluded that it should be approached more by involving in social sciences and social scientists to the discussions on these subjects and fields, without departing from the philosophical ground.*

Keywords: *Machine Human, Artificial Intelligence, Transhumanism, Social Science.*

Giriş

Günümüz dünyasında, genel olarak "süper akıllı toplum" diye tanımlanan, "verimli" bir "insan-makine" ilişkisinin tesis edilmeye çalışıldığı "Toplum 5.0" olarak da adlandırılan bir toplum modelinde yaşadığımız savunulmaktadır. Bu nedenle sosyal bilim incelemelerinde de en önemli tartışma konuları "insan-makine" ilişkisi, yapay zeka, transhümanizm, bunların olumlu ve olumsuz etkileri, sonuçları

veya yapay zekanın sosyal bilimlere yansıması vb. olacak gibi görünmektedir. Bu nedenle bu çalışmada da genel hatlarıyla makine-insan, yapay zeka, transhümanizm kavramları, bunların olumlu ve olumsuz eleştirileri ve yapay zekanın sosyal bilimlerle ilişkisi eleştirel bir perspektiften hareketle ele alınmaya çalışılmıştır.

Bu eleştirel perspektif önemlidir, çünkü moderniteyle yeni olanın veya günümüzün neredeyse her alanda daha "iyi"yi, daha "gelişmiş"i, daha "ileri"yi temsil ettiği yönünde bir "mit" üretilmiştir. Bugün içinde yaşadığımız toplumda geçmişle mukayese yaparak her yönden daha gelişmiş, daha ileri, daha iyi olduğumuza inanma eğilimindeyiz. Bu eğilim hiç kuşkusuz yapay zeka alanındaki çalışmalar, gelişmeler vb. için de geçerlidir. Ancak genel olarak bilim ve teknolojiyi, özelde de makine-insan ilişkisini, yapay zekayı, transhümanizmi veyahut yapay zekanın sosyal bilimlere etkisini ya da sosyal bilimlerde kullanımını ele alırken herhangi bir dönemin, çağın, toplumun, teknolojinin toptan iyi, gelişmiş, ileri ya da kötü, gelişmemiş, geri vb. şeklinde etiketlenemeyeceğini akılda tutmak gerekir.

Bu çalışmada yukarıda sözünü ettiğimiz mitin veya bakış açısının eleştirisinden de hareketle öncelikle makine/mekanik insan, toplum ve evren anlayışının açmazlarına, yapay zekanın ve transhümanizmin negatif boyutlarına, daha sonrasında yapay zekanın doğa bilimlerinde ve sosyal bilimlerde kullanımına ve son olarak sosyal bilimlerde yapay zeka kullanımının problemlerine yer verilmiştir.

Makineler sosyal bilimlerde elverişli bir araç olarak kullanılmaktadır. Çoğu alanda olduğu gibi sosyal bilimlerde ve özelde sosyolojide de makineler veri toplamada, bilgi üretmede, işlemede kullanışlı hale gelmiştir. Şüphesiz makineler, bilgisayarlar hiç olmadığı kadar işimizi kolaylaştırmaktadır. Geçmişte çok uzun yılları alan bilgi toplama süreci artık dakikalara inmiştir. Bugün makineler ve bilgisayarlar olmadan bilim yapmak neredeyse imkansız hale gelmiştir. Bu nedenle sosyal bilimlerin geleceğini de makineler ve yapay zekanın belirleyeceği öngörülmektedir. Ancak hiç kuşkusuz ilerleyen yıllarda da karşımıza çıkması muhtemel birçok felsefi, metodolojik, politik, etik vb. sorun hala çözülmeyi beklemektedir.

1."Makine-İnsan", "Yapay Zeka" ve "Transhümanizm"

> "Kendinizi…bir siborg olarak görmek ne demektir? Bir anlamda siborg fikri, insana dair belli bir düşüne, kişiyi bilgi işleme mekanizması olarak gören bir modern insan resminden başka bir şey değildir. Gözlük takıyor musunuz? Ayakkabılarınızda tabanlık var mı? Kalp piliniz var mı? Bir nedenle akıllı telefonunuza giremediğinizde, şarjını bittiğinde, ekranınız bozulduğunda veya aleti diğer ceketinizin cebinde bıraktığınızda, yani şu veya bu mühim bilgiye ulaşamadığınızda, GPS kullanamadığınızda, dünyayı dolanan bir uydu olmadan yerinizi çıkaramadığınızda uzuvlarınızdan biri uyuşmuş gibi geliyor mu? Kayıp oluyor musunuz bu yüzden? Bu kayıp olma hali, bu kayıp, bedeninizin ve eklenen teknolojilerin, dışarıya doğru genişleyen karmaşık organizasyonunda arızaya, kendi bütünleşmiş homeostatik sisteminizde bir kesintiye işaret ediyor mu? Siborg, teknoloji sayesinde iyileştirilen ve genişletilen insan bedeniyse aslında hepimiz siborg değil miyiz?" (O'Connell,2021:157-158)
>
> "I can't be that set of organs called the body."
>
> René Descartes

Belki de hepimizin bir ölçüde siborg olduğu bir dünyada yaşıyoruz. Hiç kuşkusuz siborglaşma sürecinin kökleri makineleşmenin başladığı tarihlere, çok daha eski tekniklere veya anlayışlara kadar götürülebilir. Yine de makine/mekanik evren, makine/mekanik insan, makine/mekanik toplum anlayışlarının sistematik formuyla modern çağın ürünü olduğunu ileri sürmek mümkündür. Bu anlayışların en tipik örnekleri, insan ruhuna değil, yalnızca maddeye, insanın mekanik yasalarına (robotik insana) inanan Fransız materyalizminin öncü isimlerinden La Mettrie'nin 1747 tarihli *Makine İnsan*'ı, kozmos ve kesinlik fikrine veya saat metaforuna dayalı Kartezyen dünya görüşü[1], Newton'cı evren anlayışı, Thomas Hobbes'un akıl yürütmeyi toplama ve çıkarma işlemiyle eşitlediği *De*

[1] "Descartes'la birlikte ortaya çıkan, dünyanın öğeciklerden oluşan bir makine olduğu görüşüne o kadar alıştık ki, bunun bir metafor olduğunu unuttuk. Descartes gibi dünyanın saate *benzediğini* düşünmüyoruz artık; dünyanın saat *olduğunu* düşünüyoruz.'" Arslantunalı, Mustafa, *Teknopolis,* İletişim Yayınları, İstanbul, 2019, s.272.

Corpore'si vb.dir. Buna göre insan, toplum ve evren bir saat gibi yaratılmıştır (ya da oluşmuştur) ve işlemektedir. Bu "düzenli", "mekanik", "kusursuz" işleyişin "doğa"sına, mutlak yasalarına, kurallarına ulaşmak mümkündür. Fakat bu "doğa"ya, yasalara, kurallara [(ki aslında insanın bir doğası yoktur; Max Scheler'in (2012) de belirttiği üzere bir tarihi vardır); insan, toplum ve dünya kusursuz işleyen bir makine değildir ve onların mutlak yasaları, kuralları vb. yoktur] ulaşmak demek aynı zamanda insanı, toplumu ve dünyayı kontrol etmek demektir. Modern çağın genelde insan, toplum, dünya, özelde bilim ve teknoloji anlayışı "kontrol" ve "fayda" üzerine kuruludur. "Kontrol edebiliyorum/edilebiliyorum o halde varım." "Fayda sağladığı ölçüde iyidir."

İşte "yapay zeka" fikri de aslında büyük ölçüde yukarıda sözünü ettiğimiz bakış açılarından ve insan beyninin bir "makine" olduğu varsayımından doğmuştur. 1950'lerin başında Alan Turing'in "Makinalar Düşünebilir mi" sorusuyla başlayan makine öğrenmesi tartışması terimin ortaya çıkışını hazırlamıştır. Yapay zeka kavramı ilk kez 1956 yılında, aynı konulu Dartmouth Konferansı'nda John McCarty tarafından kullanılmıştır (Larson, 2022:48). Günümüzde insanların yapabileceği birçok görevi daha fazla veriye ulaşarak daha hızlı şekilde gerçekleştiren ya da gerçekleştirmemizi sağlayan, insanların yeteneklerini geliştiren bu "zeka" türü birçok alanda hayatımızı kolaylaştırmaktadır. Fakat aynı zamanda birçok zorluğu veya sorunu da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle günümüz dünyasında ve gelecekte yapay zeka ile ilgili çok daha fazla araştırmanın ve tartışmanın yürütüleceği aşikardır.

Terim genel olarak bilgisayarların veya onlara bağlı makinaların işleyişini tanımlamak için kullanılır. Yapay zeka, "akıllı" varlıklar gibi, "öğrenen", "akıl yürüten", "bilgi işleyen", "üreten", "anlamlandıran", "problem çözen", "genellemeler yapan", kısacası "doğal zeka"yı, bilişsel işlevlerimizi taklit eden bir "zeka" türüdür. Yüz tanıma, veri analizi, müzik tanıma, sesli yanıt sistemleri, öneri sistemleri, sanal asistanlar, navigasyon, e-ticaret, insansız hava aracı, sürücüsüz taşıtlar, sohbet ve destek yazılımları, video oyunları vb. gibi uygulamalar veya teknolojiler yapay zeka örnekleridir. Günümüzde YZ'nin kullanıldığı veya kullanılmak zorunda olduğu sayısız alan vardır: Sağlık, tıp, savunma, medya veya "sanal medya", hukuk, ekonomi, telekomünikasyon, otomotiv, bankacılık vb. (Faisal, Rasool ve Köse, 2021). Bugün bilgiyi işlemede kullanılan bilgisayarlar olmaksızın adım atmak neredeyse imkansız hale gelmiştir.

"Teknoloji üreten teknoloji" olarak da tanımlanan yapay zeka doğal afet, eğitimde başarı, ekonomide fiyat tahminlerinde, sağlıkta ilaç keşfinde, galaksilerin, gezegenlerin bilgisine ulaşmakta, kontrol ve optimizasyon alanlarında, bilgiyi hızlı ve "zekice" işlemede kullanılmakta, pek çok alanda maliyette düşüş ve verimlilik artışı sağlamaktadır. Gelecekte de erken teşhiste, ameliyatlarda, trafik kazalarının veya nükleer felaketlerin önlenmesinde, iklim değişikliklerinin etkilerinin azaltılmasında yapay zekadan daha fazla faydalanılacağı, "yapay insan"larla arkadaş olacağımız, evcil hayvanlar yerine dost robotlarla aynı evi paylaşabileceğimiz, daha fazla boş zamana sahip olabileceğimiz öngörülmektedir. Ancak yapay zekanın aynı zamanda işsizliği, ekonomik krizleri, kaynak kıtlığını, pahalı ürünleri, satın almada azalmayı ve teknolojinin bütün bunlar karşısında yetersizliğini beraberinde getirebileceği de ileri sürülmektedir (Faisal, Rasool ve Köse, 2021).

Bilindiği üzere yapay zekanın bizi götürdüğü/götüreceği yer transhümanizmdir. Çünkü yapay zeka uygulamaları ve çalışmalarıyla giderek insan bedenine ihtiyaç duyulmayacağı, bedenin bir makine haline getirilmeye çalışılacağı veya getirileceği, insanın "bedensiz" bir zihne ya da varlığa dönüştürüleceği öngörülmektedir.

Peki transhümanizm nedir? Kavram ilk olarak Julien Huxley (1887-1975) tarafından 1950'li yıllarda kullanılmıştır. Özellikle 1980'lerden itibaren bilim insanları ve sanatçılarca daha yaygın şekilde yürürlüğe sokulan kavram, insanın kendi "doğa"sının imkanlarını araştırarak ve geliştirerek kendini aşabileceği ya da kendi kaderini belirleyebileceği iddiasından yola çıkan ve gelecek için insan ötesi (post-human) bir varlık öngörüsünde bulunan bir akımı ya da anlayışı ifade eder. Daha açıklayıcı bir ifadeyle trans-hümanizme göre insan, bilim ve teknoloji yoluyla fiziksel ve bilişsel yeteneklerini arttırabilir, hastalıkları, "kusur"ları, insanda istenmeyen özellikleri, yaşlılığı, ölümü ortadan kaldırabilir ve büyük ölçüde "kusursuz" bir varlığa dönüşebilir. Transhümanizm biyolojiden büyük ölçüde sıyrılıp "teknolojinin hükümranlığı"na geçiştir. Transhümanizm "insanın elektro-mekanik akşamlarla geliştirilerek insan-sonrası evresine ulaştırılması", "insanın tanrılaştırılması" ya da "mekanize tanrı" haline getirilmesidir (Arslantunalı, 2019: 289-291).

> "Transhümanizm 'dinini yaymaya çalışanlar, teknolojinin mucizeleri marifetiyle sizlerin ve çocuklarınızın sonsuza kadar yaşayacağını iddia ediyor. Bununla da kalmıyorlar, çizgi romanvari süper yetilere sahip 'insan sonrası türlerin' gelişmesine neden olacak kendi yönlendirdiğimiz bir evrim sonucunda, birkaç asır içinde bedeninizi ve bilincinizi, sonsuz çeşitlilikte tasarımlara ve amaçlara dönüştürebileceğinizi söylüyorlar. Hatta bir gün Tanrı-gibi olacağımızı.'" (O'Connell, 2021: 176-177).

Yani bugün gelinen aşamada insanoğlunun ya da özelde bilim insanlarının, teknoloji uzmanlarının amacı insanı Tanrı'ya, "İnsan Tanrı'ya/Tanrı İnsan"a, "saf zihin"e veya "makine insan"a dönüştürmektir. Bu hiç kuşkusuz yalnızca günümüz dünyasının ya da insanının hedefi ya da hayali olarak görülemez. Transhümanizmin köklerini belki de çok daha eski tarihlerde aramak gerekir.

> "Kişinin özünün, bedenin çürüyen yapısından çıkarılması,.. en az Gılgamış'tan beri insanlığın görmeyi hayal ettiği şey…Trashümanizm zaman zaman kadim bir dini fikrin yarı bilimsel düzlemde yeniden tahayyül edilmesi gibi, gnostik sapkın fikirlerin günümüzde yeniden ortaya çıkması gibi görülüyor…John Gray'in dediği gibi, 'şu anda, kendilerini makine olarak gören insanların inancı gnostisizmdir.' Hıristiyanlığın ilk zamanlarından kalma bu heretik tarikatın savunucularına göre, maddi dünya ve bu dünyayı idame eden insanların maddi bedenleri, Tanrı'nın değil, demiurgos dedikleri ikinci derece, kötücül bir ilahın yaratımıydı. Gnostiklere göre biz insanlar, kötülüğün bizzat malzemesi olan ete hapsolmuş ilahi ruhlardık." (O'Connell, 2019:67).

Bu iktibastan da anlaşılabileceği gibi beden insanın zayıflığını, sınırlılığını, bozulmayı, çürümeyi ve nihai aşamada ölümü sembolize eder. David Le Breton'un etkileyici çalışması *Bedene Veda*'da (2019) da ortaya koyduğu üzere bu anlayış yalnızca gnostiklerin değil, aynı zamanda Platon ve Descartes gibi filozofların (ve genelde Aydınlanma düşüncesinin) ürünü olarak da görülebilir. Platon'a göre beden, ruh ve zihin karşısında tali bir konumdadır; idealar dünyasına değil, gölgeler/madde dünyasına aittir; yani bozulan ve çürüyen dünyaya. Yani Platon'un epistemolojisinde doğru/hakiki bilgi/episteme madde dünyasından koparılmış, matematiksel dünyaya/formlar dünyasına veyahut zihne hapsedilmiştir. Bu nedenle modern felsefede kristalize olan "düşünen hayvan" veya "saf zihin" olarak insan anlayışının kökleri Platon'a kadar götürülebilir.

"Aydınlanma modern paganizmin yükselişidir" der Peter Gay (1966). Descartes başta olmak üzere Aydınlanma filozofları pagan çağa dönmüşlerdir; yani bir genelleme yapacak olursak, Platon'un insan ve bilgi anlayışına. Descartes da Platon gibi düşünürlerin düalizmine sahip çıkmış, insanı ruh-beden, zihin-beden[2] olarak ayırmış ve insanın en temel özelliğinin "düşünmek" olduğunu ileri sürmüştür. Buna göre insan "düşünen hayvan"dır. İnsanı diğer canlılardan ayıran en asli meleke düşünme ya da akıl yürütme melekesidir. Bu melekesiyle insan aynı zamanda evrenin merkezidir. Modern çağda ortaçağ düşüncesinin aksine "her şey Tanrı'ya göre" değil, "her şey insana göre"dir. Bilindiği üzere bu anlayışın adı "hümanizm"dir; yani "insan-merkezcilik" ya da "insancılık". Aydınlanma düşünürlerinin sistematize ettikleri ve kökleri çok daha eski tarihlere kadar götürülebilecek bu düşünce sisteminde Tanrı'nın yerine Akıl ya da "saf zihin" olarak insan ikame edilmiştir. Saf zihin olarak insan "kusursuz", "sınırsız" ya da "Tanrı İnsan"dır. Bu kusursuzluğu, sınırsızlığı sağlayabilmek için yapılması gereken şey de bellidir: Bozulan ve çürüyen bedenden kurtulmak ya da onu her defasında yeniden "tamir edilebilecek" bir "makine"ye dönüştürmek. Günümüzde nano-bilim, genetik mühendisliği, yapay zeka vb. alanındaki çalışmaların amacı budur; "ölümsüz", "süper" ya da "ultra" "zeka"lı makineler yaratmak.

[2] Bu zihin-beden ayrımı günümüz simülasyon dünyasında da egemendir. "Simülasyon fikrinin temelinde tuhaf bir paradoks yatıyor: Mutlak bir materyalizmden doğuyor, zihni fiziksel şeyler arasındaki etkileşimlerden doğan bir nitelik olarak ele alıyor ama öte yandan, zihin ve maddenin ayrı veya ayrılabilir olduğu inancını besliyor. Yani, yeni bir düalizm, hatta mistisizm olarak ortaya çıkıyor." O,Connell, a.g.e., s.70.

Bu hayalin veya çabaların arka bahçesindeki en önemli isimlerden biri hiç kuşkusuz, modern çağda yeni bir "insanlık dini"nin, "teknobilim dini"nin geliştiğini/gelişeceğini ve bu din ile bir yeryüzü cenneti kurulacağını ileri süren Auguste Comte'tur (Larson, 2022:90).

> "Dostoyevski, Nietzsche ve diğerleri, kişinin yetkinleşmesi idealinden söz ederken, Comte bizim dışımızdaki bir şeyin -teknobilimin- yetkinleşmesi idealinden söz ediyordu. Ama sorun şu ki teknobilimsel gelecek vizyonu kişiliğin doğası hakkında da bir iddia barındırıyordu ve Comte bunu gayet iyi biliyordu. Aslında bakılırsa Comte geleneksel düşüncenin kişi olmaya yüklediği anlamın (örneğin Hıristiyanlığa göre insanın Tanrı suretinde yaratıldığı için biricik olduğu veya Yunan felsefesine göre insanın teknolojinin yanı sıra bilgeliğe de erişebildiği için benzersiz olduğu inancının) ulaşılan bilimsel ve teknolojik başarılar sonucunda önemini yitirdiğini, artık ıskartaya çıkarılması gereken bir fikir olduğunu savunuyordu. Dolayısıyla teknobilim felsefesi, insan doğasının, insanın özünün ve olanaklarının yeniden yorumlanması demekti ki bu anlamda radikal bir yaklaşımdı. Teknobilime körü körüne inanmayan düşünürler Comte'un -ve diğerlerinin- dolaşıma sokup yaydığı kavramlara meydan okumakta haklıydılar." (Larson, 2022:91-92).

Yukarıdaki iktibastan da anlaşılabileceği üzere teknobilimin gelişimi ve ona körü körüne bağlılık kişinin yetkinleşmesi idealinin ortadan kaldırılmasına, geleneksel kişi/kişilik anlayışlarının ıskartaya çıkarılmasına ve yeni bir insan "doğa"sı anlayışının doğuşuna neden olmuştur.

Modern çağda yukarıda da yer verdiğimiz üzere yetkinleşen "kişi" değil, teknobilim olmuştur. Bu teknobilim sürecinde de insan makineye ya da makine-insana indirgenmiştir. Yani makine-insan anlayışı teknobilim çağını hazırlarken, teknobilimin gelişimi ve ona bağlılık da makine-insan anlayışını takviye etmiş veya yeniden üretmiştir.

Makine-insan, makine/mekanik evren anlayışı ortaya çıktığı günden bu yana farklı birçok alanda (tıp, siyaset, sosyal bilimler vb.) ne kadar eleştirilmiş olursa olsun, günümüzde çok daha güçlü şekilde varlığını sürdürmektedir. Anlaşıldığı kadarıyla bu eleştiriler "teknopoli"de (Postman, 2006) pek de karşılık bulamamıştır. Mekanik insan/makine insan ve mekanik evren anlayışı eleştiri konusu olmuştur, çünkü Aydınlanma düşüncesinin, modern bilim ve teknolojinin gelişimi neredeyse her alanda (doğa bilimleri, sosyal bilimler, iş hayatı, politika, sağlık/tıp vb.) insana, topluma, doğaya ve dünyaya makine gibi muamele edilmesine, insanın ve dünyanın parçalara ayrılarak incelenmesine, bütünün, anlam ve değerler dünyasının, yani "ölçülemeyen", "hesaplanamayan" şeylerin göz ardı edilmesine neden olmuştur. Doğa bilimlerinde makine insan, makine evren anlayışı ve elbette materyalizm bir tür "doğa mühendisliği"ni, sosyal bilimlerde, özelde sosyolojide "toplum mühendisliği"ni (sosyal bilimlerde insan ve toplum istatistiğe, sayılara indirgenmiş ve sosyoloji de bu sayısal verileri siyasi iktidara sunan bir disiplin, ulus devletin bilimi haline gelmiştir), sağlık alanında bir tür "beden mühendisliği"ni (sürekli parçanın değil, bütünün önemli olduğu ileri sürülmesine rağmen tıp alanında da parçaya odaklanılmış, psikolojik, ekolojik, sosyo-kültürel vb. bütünlük göz ardı edilmiş ve insan, "yakılacak", "zehirlenecek" veya "kesilecek" bir varlığa indirgenmiştir), sosyo-politik hayatta bir tür "biyopolitika"yı, iş hayatında "makine dişlisi" haline gelen insanları doğurmuştur. İşte yapay zekanın ve transhümanizmin yükselişini de bütün bunlarla birlikte değerlendirmek gerekir.

Yapay zeka ve transhümanizm aynı zamanda yukarıda sözünü ettiğimiz mekanik insan ve evren anlayışında temellenir. Fakat ısrarla görmezden gelinen şey insanın, toplumun ve evrenin bir makine olmadığı gerçeğidir. Mekanik anlayışın/anlayışların ürünü olan yapay zeka terimi veya fikri aslında son derece tartışmalıdır, çünkü öncelikle burada kullanılan "zeka" kavramı üzerine bile derinlemesine düşünmek gerekir. İnsan zekasını taklit eden yapay zeka hakikaten "zeka" mıdır? Yapay zeka insan gibi "akıl yürütebilir", "çıkarım"da bulunabilir, davranabilir, duygulanıma sahip olabilir veya empati kurabilir mi? "..Sovyet kültürü eski fikirlerin yerlerine tehlikeli tekboyutlu soyutlamaları koyduysa, yapay zekacı dünya görüşü de bireyler ve toplumlar hakkında karmaşık ve zorlu tartışmaların yerine yüzeysel teknolojik hikayeleri koymaya çalışıyor" diyor Larson ve yapay zekanın aslında bir "mit" olduğunu ileri sürüyor (Larson, 2022: 87). Çünkü yöneltilen bütün eleştirilere rağmen tümevarımcı bir pencereden bakmaya devam eden yapay zeka savunucularının iddia ettiğinin aksine zeka, çözümlenecek verilerden ortaya çıkmaz; veriyi çözümlemenin kendisi zeka işidir. Yapay zeka bilgiyi kullanmada ve çıkarım yeteneği konusunda insan zekasına yaklaşamaz. İnsan aynı zamanda tümdengelimi kullanır ve

bu bizi doğru sonuçlara götürebilir, fakat bu yapay zekada pek de işe yaramaz ve bizi "saçma" sonuçlara götürebilir. Yani aslında Larson'un ileri sürmeye çalıştığı şey şudur: Yapay zeka akıl yürütemez. (Larson, 2022:108, 229, 248)[3] Ayrıca Larson'a göre,

> "Zeki düşünce açıkça gözlemleyebildiğimizin ötesine geçen bilgileri de barındırır ama bu bilgileri nasıl edindiğimiz, hatta karşımıza çıkan bir soruna doğru bilgiyi doğru zamanda nasıl uyguladığımız tam bir muammadır. İnsan zekasının temelinde yatan bu gizeme ne tümdengelim ne de tümevarım ışık tutabilmektedir."[4] (2022:248).

Şayet varsa da (!) tam anlamıyla çözülemeyen ve belki de çözülemeyecek "insan doğası"nı[5] çözdüklerine veya çözebileceklerine inanan yapay zeka ve transhümanizm savunucuları bu gizemin sırrını açığa çıkardıklarına veya çıkaracaklarına; "basit"leştirdikleri için beyin, akıl, zeka, zihin, bilinç vb.'nin tanımını, içeriğini, işleyişini mutlak surette bildiklerine ya da bilebileceklerine inanırlar. Aslında belki de odaklandıkları şey veya dayanak noktaları beyin[6], akıl, zeka, bilinç, zihin ya da bir bütün olarak insan değil, matematik, mantık, bilgisayarlar, semboller, makineler, elektrik vb'dir. Halbuki Postman'ın da ifade ettiği üzere,

> "Bilgisayar…somut semboller olmaksızın sadece bir hurda yığınıdır. İnsan zekasını kopya eden bir makine arayışı çok eskilere dayansa da ve dijital mantık devreleri bu arayışa bilimsel bir yapı kazandırmış olsa bile yapay zeka anlam-üreten, anlayan ve hisseden bir yaratığın (yani insan) ortaya çıkmasına yol açamaz."(Postman, 2006: 131)

İnsan bir makine değildir; insan yalnızca bir zihin varlığı da değildir; insan aynı zamanda bedeni, duyguları, duygulanımları, muhayyilesi olan bir varlıktır ve makine bunları yalnızca taklit edebilir. Gerçek anlamda bu bedene, duygulara veya duygulanımlara sahip olamaz. İnsanlar arası iletişimde, karar almada, öfke, sevinç, tercih, "yaratım" anlarında aynı zamanda insanı insan yapan bu duygulanımlar, empati, sempati, muhayyile, etik ve beden gibi hayati unsurlar devrededir. Halbuki bütün bunlar, makine için hiçbir zaman geçerli olamaz.

Transhümanistlerin teknoloji veyahut yapay zeka yoluyla aşmaya çalıştıkları beden aynı zamanda fenomenolojinin de ortaya koyduğu üzere insanı insan yapan en temel unsurlardan biridir. İnsan yalnızca bir zihin ya da düşünce varlığı değil, aynı zamanda bedensel bir varlıktır. İnsan aslında Aristoteles düşüncesinde olduğu gibi "bedenle bütünleşmiş bir düşüncedir, bedenin izini taşıyan bir düşünce değildir" (Sartre, 2009:95). Descartes'ın damgasını vurduğu modern çağda ise insan "bedensiz ve kibirli bir ruha", "katıksız bir düşünce"ye dönüşür. Beden, insanın sınırlı, zayıf, dolayısıyla etik yönüdür. (Çünkü Heidegger ve Levinas gibi düşünürlerin ortaya koyduğu üzere insan yalnızca sınırlı ve sonlu

---

[3] Ayrıca yapay zeka bazılarına göre "bir bedene sahip ve sadece belirli bir ortamda değil de genel olarak dünyada dolanabilecek bir derecede (bilince bağlı olan) benlik hissine ihtiyaç duyaca[ktır]."Dyer-Witheford, N., Kjosen, A.M. ve Steinhoff, J., *Yapay Zeka ve Kapitalizmin Geleceği/İnsandışı Bir Güç*, çev. Cezar, B., İletişim Yayınları, İstanbul, 2022, s.173.

[4] Tümevarım, çıkarım, karmaşık karar alma, etik, tercihte bulunma, nedensellik ilişkisi kurma, temaşa, hayal etme, kurgulama, farklı tercihleri düşünme, sağduyulu olma gibi özellikler aslında insana özgüdür. Ayrıca "…her türlü makine öğrenimi aslında geçmişten bir zaman kesiti almaktan ibaret. Buna karşın gelecek açık uçlu olduğundan, sistemin olası değişimlere ayak uydurması isteniyorsa her değişime göre yeniden eğitilmesi gerekiyor. Makine öğrenimi ancak bizim deneyimlerimizin dümen suyunda ilerlediğinde faydalı düzenlilikleri simüle edebiliyor…Dolayısıyla burada makine yolunu kendi bulmuyor, ona yine insan zihni yol gösteriyor." Larson, a.g.e., s.187. Larson bütün bunlardan hareketle yapay zekada tümevarımdan yola çıkılmasını, güvenilir olmayan tümevarımın veri merkezli yapay zeka yaklaşımlarında sorun olarak görür ve tümevarıma dayanarak dilden anlam çıkarılamayacağını, dildeki çoklu anlamları makinenin anlamasının mümkün olmadığını savunur. A.g.e, s. 272.

[5] Şayet insanın bir "doğa"sı yoksa, onu nasıl veriye dökebiliriz?

[6] Dünyanın önemli sinirbilimcilerinden biri olan Brezilyalı Miguel Nicolelis'in ifadesiyle "'beyin, bilgiden ibaret değildir…Veriden ibaret değildir. İşte bu yüzden, beynin nasıl çalıştığını, orada neler olup bittiğini anlamak için bilgisayarları kullanamıyoruz. Beyin, hesaplanamaz. Simüle edilemez.'"O,Connell, a.g.e., s.61.

bir varlık olduğu sürece sorumlu ve etik tavrı benimseyebilir) (Levinas, 2010; Heidegger, 1997; Hanley, 2000). "Düşünce, gücü ve saygınlığı; beden, zayıflığı temsil eder. Ve zayıflık olmaksızın saygınlık olamaz." (Şenses, 2018: 98; Sartre, 2009: 38, 39).

Yapay zeka ve transhümanizmin katı savunucuları için bunun çoğu zaman bir önemi yoktur; önemli olan teknik bir mesele olarak insan bedenine ait "bozukluğun", ölümün alt edilmesidir. Beden ve ölüm onlar için hayatı anlamlı kılan şeyler değil, kurtulunması gereken şeylerdir. Hayatın yegane "anlamı" makineleşmek ve teknolojik olarak daha fazla "mükemmelleşmek"tir. Fakat belki de Zima Mavi'sinde[7] olduğu gibi hakikat ve anlam mükemmelleşmede değil, "sadeleşme"de saklıdır.

Makine insana inananlar hakikati, anlamı, sorumluluk[8] ve etiği gözden kaçırırlar. Zira, daha da vahim olan şey, onların perspektifinden sözü edilen bu hakikatin, anlamın, sorumluluğun ve etiğin veriye dönüştürülebileceğine inancın kendisidir. Buna göre dil ve anlam veriye dökülebilir, mevcut çok sayıda etik tartışmaya rağmen "sözleşmeye dayalı etik" yoluyla etik yapay zeka geliştirilebilir, yapay zeka daha "rasyonel" kararlar alarak ahlaki ikilemleri, yasal yükümlülük problemlerini çözebilir.[9] Ancak bu, hiç kuşkusuz iyimser bir perspektifi temsil etmektedir. Çünkü yapay zekanın hakikati, anlamı çarpıtması, içeriğini boşaltması, sorumluluğu, etiği tahrip etmesi veyahut daha da karmaşıklaştırması da mümkündür. Ayrıca toplumun veya dünyanın birçok sorununu çözmesi, ahlaki ikilemleri, yasal yükümlülük problemlerini ortadan kaldırması bir yana dünyanın ve insanın sonunu getirmesi de ihtimal dahilindedir.

2.Yapay Zeka ile Sosyal Bilim İlişkisi

Yapay zeka genel olarak bilimde, özelde de sosyal bilimlerde kullanıldığı için günümüzün önemli tartışma konuları yapay zekanın, doğa bilimlerini, sosyal bilimleri, bilimsel faaliyeti, bilim adamlarını, dolayısıyla aynı zamanda toplumu ve insanı nasıl etkileyeceği veya etkilemesi gerektiği etrafında şekillenir. Yapay zekanın hayatta, bilimde, sosyal bilimlerde kullanımı "kaçınılmaz" hale geldiğine göre, bu kullanımdan elde edeceğimiz bilimsel, politik, ekonomik, sosyal faydalar ve zararlar üzerinde önemle durulması gerekir.

Yapay zeka bugün matematik, biyoloji, astronomi, fizik, kimya, jeoloji, tıp, genetik gibi birçok alanda kullanılmaktadır. YZ matematik alanında algoritmalar için hesaplamalar yapar (ki yapay zeka zaten sayılara dayanmaktadır), teoremleri kanıtlar veyahut yeni teoremler geliştirebilir. Yine YZ biyolojik veri tabanları oluşturur, sağlık alanında görüntü işleme teknikleriyle teşhis ve tedaviyi kolaylaştırabilir, protein yapısının ve onların birbirleriyle etkileşimlerinin anlaşılmasını, atom ve moleküllerin kontrolünü sağlayabilir, kimyasal reaksiyonların sonuçlarını tahmin edebilir, deprem tahminlerinde kullanılabilir vb. (Süslü,2019).

Psikoloji, sosyoloji, ekonomi, hukuk gibi alanlar veya sosyal bilimlerde de yapay zeka insan davranışlarıyla, eğilimleriyle, etkileşimleriyle, görüşleriyle ilgili veri ve bilgi toplamak, bunları analiz etmek, sosyal ve politik olayların sonuçlarına dair öngörüde bulunabilmek için kullanılır. Günümüz dünyasında ekonomi alanında, büyük finansal veriler yapay zeka ile analiz edilmekte, finans sektöründeki dijitalleşme merkez bankacılığını ve para politikalarını etkilemektedir (Kahyaoğlu, 2021). Psikoloji alanında yapay zeka vasıtasıyla, yıllar boyu toplanan verilerden hareketle tanılar daha kolay konulabilmekte, danışanların takibi daha rahat yapılabilmekte, anksiyete, fobi, bağımlılık, travma sonrası stres bozukluğu tedavilerinde sanal gerçeklik yoluyla simülasyonlar oluşturularak tedavi uygulanabilmekte, hastalıkların popülasyonundaki yaygınlık tespit edilebilmekte, buna bağlı olarak toplum sağlığını ve refahını arttırabilecek tedavi ve iyileştirme süreçleri geliştirilebilmektedir. Ayrıca

[7] Love, Death and Robots dizisinde yönetmenliğini Gabriele Pennaccihioli ve Robert Valley'in üstlendiği Zima Blue bölümü. https://www.imdb.com/title/tt9788510/

[8] Makineler ve bilgisayarlar insani sorumluluğu ortadan kaldırır. Çünkü yanlış giden şeylerin sorumluluğunu makineye, bilgisayarlara yüklemek çok daha kolaydır. Sistemde bir aksaklık varsa bunun sorumlusu insan değil, makinedir. Konuyla ilgili Postman şu çarpıcı cümleleri sarfeder: "Eğer Adolf Eichmann Yahudileri ölüm kamplarına sevk edenin kendisi değil de bilgisayarlar olduğunu söyleyebilseydi muhtemelen yaptıklarından ötürü sorguya çekilmeyecekti." Postman, a.g.e., s.133.

[9] Bu konudaki bazı tartışmalar için bkz. Turan, Tülay, "Ahlaki İkilemler ve Yapay Zeka", (Ed.)Utku Köse, *Yapay Zeka Etiği,* Nobel Yayınevi, Ankara, 2021, ss. 35-45.

"sanal terapi" veya "terapist"ler yoluyla çok daha fazla sayıda kişiye psikoterapi imkanı doğmaktadır. (Ancak bu, başka sorunları; psikologların, terapistlerin gelecekte varlıklarını sürdürüp sürdüremeyeceği sorununu veya misyonlarının ne olacağına dair soru ve sorunları da beraberinde getirmektedir.) (Derin ve Öztürk, 2020).

Sosyoloji alanında yapay zekadan istifade edilerek sosyal medya uygulamalarından kitlesel veriler elde edilebilmekte, siyasi eğilimler ölçülebilmekte ve analizler kolaylaşabilmektedir. Hukuk alanında doğal dil işleme ile veriler analiz edilebilmekte, daha fazla bilgiye daha hızlı şekilde ulaşılabilmekte, dosyalar tasniflenebilmekte, sözleşmelerin taslakları daha hızlı şekilde oluşturulabilmekte, dilekçe, rapor vb işlemler çok daha kısa sürede yapılabilmektedir (Turan, Kemaloğlu ve Küçüksille, 2020: 247). Ayrıca yine hukuk ve güvenlik alanında "veri madenciliği" yoluyla suç verileri analiz edilmekte, muhtemel yeni suçlar tahmin edilebilmekte ve güvenlik uygulamaları alanında gelişme kaydedilmektedir (Mete, 2023: 105). İlaveten büyük veri analizi ile suçlu profili belirlenebilmekte, suçun nedenleri veya suç mahalli ortaya çıkarılabilmektedir (Ateş, Bostancı ve Serdar, 2020).

Yapay zeka metodolojileri sosyal bilimlerde genel olarak çeşitli koşulların teşhisi ve öngörüsünde etkinlik artışını sağlamakta, insanın gelişiminin ve "işleyişi"nin anlaşılabilmesini kolaylaştırmakta, veri yönetimini geliştirmektedir (Mete, 2023: 106).

Sosyal bilimler de bir yandan insanı ve toplumu incelerken ve özellikle nicel araştırmalarda yapay zekadan faydalanırken diğer yandan da yapay zekanın sosyal etkileri, sonuçları, zararları vb. üzerinde durur. Genel olarak bilim, özelde de sosyal bilimler bu etkileri, sonuçları veya zararları ele alırken hiç kuşkusuz bunların bilimle ilişkisini, yapay zekanın bilime pozitif ve negatif etkilerini veya zararlarını da değerlendirmek zorundadır.

Yapay zeka hiç kuşkusuz bilim ve teknolojinin ürünüdür. Fakat aynı zamanda bilim ve teknolojiyi de yeniden biçimlendirmekte, yeni anlayışların, bilgilerin, kolaylıkların ortaya çıkmasını sağladığı gibi büyük sorunları da beraberinde getirmektedir. Kaldı ki yapay zeka tartışmalarından önce de hem doğa bilimleri hem de sosyal bilimler doğdukları günden bu yana çeşitli soru ve sorunlarla karşı karşıya kalmıştır.

Modern bilim gelişmeye başladığı zamandan beri bilimsel bilginin doğası, yöntemleri, misyonu, nesnelliği, kesinliği, bilimin doğa, kapitalizm, devlet, politika ve savaşla ilişkisi, sosyal bilimlerin doğa bilimleri anlamında bilim olup olmadığı, yöntemlerinin ne olması gerektiği, kullanılan yöntemlerin insan ve toplum açısından elverişli, açıklayıcı, anlamlı, etik vb. olup olmadığı, tarafsızlığı, veri toplama zorluğu, misyonunun ne olması gerektiği, ulus devlete hizmet edip etmedikleri vb. meseleleri tartışılagelmiştir.

Bu tartışmalar henüz son bulmamakla beraber bugün gelinen aşamada toplumun, dünyanın, doğa bilimlerinin ve sosyal bilimlerin sorunlarının büyük bir kısmının yapay zeka yoluyla ortaya çıkarılabileceği veyahut çözülebileceği de ileri sürülmektedir. Buna göre hastalıkların büyük bir kısmı ortadan kaldırılabilecek veya çok daha hızlı, efektif, kolay şekilde tedavi edilebilecek, ekonomik, bürokratik, kültürel, politik, hukuki vb. alanlarda ya da hayatın büyük bir kısmında halihazırda iyileştirilen ya da kolaylaştırılan şartlar daha da optimize edilecek, doğa bilimlerinde daha da büyük başarılara imza atılacak, sosyal bilimlerde yapay zeka yardımıyla toplumsal sorunlara, uzlaşmazlıklara, kararsızlıklara, belirsizliklere daha "kesin" çözümler üretilebilecek, tespit edilemeyen birçok neden-sonuç ilişkisine açıklık getirilebilecektir. Bu da aslında sosyal bilimlerin, sosyal bilim verilerinin, insanın ve toplumun büyük ölçüde matematize edilmesi vasıtasıyla gerçekleşecektir.

Bilindiği üzere yapay zeka sembollerle çalışır. Bu sembollerin de niceliksel olması gerekir. Sosyal bilimlerin matematize edilebileceğini ve edilmesi gerektiğini savunan araştırmacılar bunun, düşüncenin analitik şekilde dile getirilmesi veya işlenmesi ile mümkün olacağını ileri sürmektedir. Aslında sosyal bilimleri matematize etmeye çalışanlar modellemelerde, toplumsal hareketi neden-sonuç ilişkilerine göre açıklamakta, matematiksel ontolojilerde, ilişkilerarasılığı ölçmekte, öngörü ve kontrol sahasında yaşadığımız sorunlardan rahatsızlık duyarlar. Bu sorunlardan kurtuluşu da yapay zeka yoluyla geliştirilecek modellemelerde, sınıflandırmalarda, açıklamalarda, sosyal bilimlerin doğduğu dönemlerde olduğu gibi doğa bilimlerine yaklaşmasında veya Viyana Çevresi pozitivistlerinin tasarladığına benzer şekilde sosyal bilimlerin matematik ve mantık şemsiye altında toplanmasında bulurlar. Böylelikle çok farklı şekilde veya "ideolojik" bakış açılarıyla yorumlanan sosyal olgular ve

olaylar, bunlar arasındaki ilişkiler, insanlar, gruplar, kurumlar veya devletler arası ilişkiler vb. "matematiksel" ve "mantıksal" kesinlikle ortaya konulabilecek ve sorunlara net bir çözüm üretilebilecektir.[10]

Genelde toplum ve dünyanın, özelde sosyal bilimlerin yapay zekadan hareketle tasarlanan ya da sunulan bu tablosu başlangıçta çok iyimser ve sorunsuz görünmektedir. Ancak bütün bu taleplerle yola çıkan, yukarıda sözü edilen vaat ve umutlara bel bağlayan araştırmacılar genel olarak bilim ve teknolojiye, özelde de sosyal bilimlerin kendi içinde üretilen birçok eleştiriye gözlerini kapamışlardır.

Öncelikle yapay zeka dahil, bilim ve teknoloji daima insan, toplum, dünya yararına işlemez. Bunların aynı zamanda belirli zararları da bulunmaktadır. Bilim ve teknoloji insanın ve toplumun belirli sorunlarını çözdüğü, hayatını kolaylaştırdığı, yeni iş imkanları doğurduğu, hastalıklara çözüm ürettiği, yaşam süresini uzattığı, ekonomik büyüme sağladığı, refahı arttırdığı, dünyayı, olup biteni daha iyi anlamamızı sağladığı gibi aynı zamanda insanı ve toplumu bağımlı, kontrol ve manipüle edilebilir hale getirmekte, insanların işsiz kalmasına neden olmakta, toplumsal, politik, ekonomik, ekolojik, tıbbi vb. yeni problemler ve hastalıklar üretmekte, ürettiği bilgi ve teknoloji ile insanların ölümüne, yabancılaşmaya, medikalizasyona sebep olmakta, insana, topluma ve dünyaya dair bakış açılarımızı sınırlandırabilmektedir. Ayrıca nasıl her çağda ve her toplumda iktidar, reddedilemez bir realite olmuşsa günümüzde de bilim ve teknoloji bir iktidar formunu almıştır. Bütün iktidar formları sorgulanabilir olduğuna göre mevcut bilim ve teknoloji, bilim adamları, teknoloji uzmanları, teknokratlar, bilim-politika, bilim-devlet, bilim-savaş ilişkileri, bilim ve teknolojiye dair anlayışlar da sorgulanabilirdir ve sorgulanmak zorundadır.

Peki genel olarak yukarıda sözünü ettiğimiz sosyal bilimlere yönelik eleştiriler nelerdir ve yapay zekanın sosyal bilimlerde kullanımı ne tür handikaplarla, sorunlarla ya da açmazlarla karşı karşıyadır? Öncelikle sosyal bilimlerde yöntem alanında uzun uzadıya tartışılan iki gelenekle başlayalım.

Bilindiği üzere sosyal bilimlerde genel hatlarıyla açıklamacı/Platoncu/görme/göz merkezli/Anglo-Sakson/analitik gelenek ile yorumcu gelenek/anlam geleneği/Kıta Avrupası geleneği/Aristotelesçi gelenek/hermenötik gelenek olarak bilinen iki gelenek bulunmaktadır ve bu iki gelenek zımni ya da açık formlarıyla anlamlı bir mücadele içerisindedir. Bu iki geleneğin kavgasını şekillendiren şey de sosyal bilimlerin doğa bilimlerine benzeme veya benzetilme çabası, pozitivizmin dil, iktidar, anlam vb'ne körlüğü, olgu-değer, teori-gözlem tartışmaları (ve özne-nesne, doğa-kültür gibi diğer dikotomilere ilişkin tartışmalar), yöntemin hakikatin garantörü olmaması, pozitivizmin ve sosyal bilimlerin iktidarın ve ulus devletin hizmetine sunulması ve sosyal bilimlerdeki etik tartışmalardır (Hekman, 1999; Bauman, 2015; Baert, 2017).

Anglo-sakson/açıklamacı/analitik gelenek genel olarak sosyal bilimlerin büyük ölçüde doğa bilimlerine benzemesi/benzetilmesi, niceliksel, olgulara dayalı, matematiksel, mantıksal olması ve belirli ölçüde kesinlik içermesi gerektiği iddiasından yola çıkar. Bu, hiç kuşkusuz aynı zamanda bir "bilim ideolojisi" olarak pozitivizmin iddiasıdır. Pozitivizm için önemli olan yalnızca olgular; görülebilir, hesaplanabilir, ölçülebilir, sayılara dökülebilir olan şeylerdir. ("Ölçemiyorsanız, bilim yapmıyorsunuz demektir.") (Arslan, 1995). Fakat genel olarak sosyal bilimlerdeki, özelde bilim felsefesi, bilim sosyolojisi, bilim tarihi, bilim antropolojisi, hermenötik alanındaki tartışmalar bize insana, topluma, dünyaya dair her şeyin yalnızca pozitivizmden hareketle açıklanamayacağını, anlaşılamayacağını, insanı, toplumu ve dünyayı her zaman ölçmenin, sayılara dökmenin mümkün olmadığını, insanın bir dil ve anlam varlığı olduğunu göstermiştir: Dil anlamın taşıyıcısıdır ve anlam yorumlamaya açıktır; belirsizdir; matematize edilemez ve sayıya dökülemez.

Dil, anlamı, dünyaya bakış açılarını, ideolojileri, iktidar ilişkilerini ya da kalıplarını içinde barındırır. Bu nedenle pozitivizmin dile ve anlama körlüğü aynı zamanda iktidara körlüğüdür. Pozitivizm yalnızca olguları, hesaplanabilir, ölçülebilir olanı görebilir; dili, anlamı ve iktidarı bütünüyle göremez. Bu nedenle insanı, toplumu ve dünyayı "anlama" faaliyetinde kullanılan bir araç, kriter, anlayış olarak kısırdır. Pozitivizm için "değerli" ve "anlamlı" olan şey yalnızca olgulardır; çünkü yalnızca olgular ölçülebilirdir; geriye kalan, ölçülemeyen her şey "anlamsız" ve "saçma"dır (Hermenötik gelenek bize

[10] Bunun tipik örneklerinden biri için Aziz F.Zambak'ın "Sosyal Bilimler İçin Uygulamalı Ontolojiler ve Yapay Zeka Modellemeleri" başlıklı şu konuşmasına bakılabilir:https://www.youtube.com/watch?v=sRSeeM45BE0

anlamın ve hakikatin bilimsel yöntemle kanıtlanabilirliğe, pozitivizme, doğrulamacılığa, yanlışlamacılığa vb.ne bağlı olmadığını göstermiştir) Fakat pozitivizmin veya pozitivistlerin varsaydığının aksine insan ve toplum yalnızca ölçülebilir olgulardan oluşmaz; insan aynı zamanda "değer" (anlam) varlığıdır ve pozitivizm olguları ölçebilir, ancak değerleri bütünüyle ölçemez (kaldı ki olgu-değer ayrımının kendisi de problemli bir ayrımdır; çünkü "kendinde olgu"lar yoktur; daima yorumlanan, anlamlandırılan, teorilerle, paradigmalarla, gözlemcinin bakış açışıyla, kültür dünyasıyla ya da değerlerle şekillenen/şekillendirilen olgular vardır); bu nedenle günümüzde mutluluk, özgürlük, demokrasi gibi idealleri ya da değerleri ölçmeye çalışan araştırmalar, anketler yukarıda sözünü ettiğimiz körlükle maluldür.

Anglo-sakson/açıklamacı gelenek genel olarak bilimde, özelde sosyal bilimlerde yöntemi hakikat ile özdeşleştirmiştir. Buna göre yöntem olmadan hakikate ulaşılamaz.

> "[Ancak] bilimin yalnızca 'bilimsel yöntemler" ile icra edilebileceği, 'bilimsel' ve 'doğru' bilgiye yalnızca 'bilimsel yöntemlerle' ulaşılabileceği ve bilimi 'bilim' yapan şeyin 'bilimsel yöntem ya da yöntemler' olduğu fikrinin, Kıta Avrupası ve Anglo Sakson dünyada yapılan bilim incelemeleri (bilim felsefesi, bilim sosyolojisi vb.) ışığında, bir gelenek, bir dogma, bir mit, başka bir entelektüel geleneğin çerçevesinden bakıldığında yanlış, illüzyonik ve 'gerçek-dışı' olduğu anlaşılmıştır; genelde düşünce, özelde bilim yöntem'e değil, geleneğe dayanır; yöntemler düşünce geleneklerince şekillendirilmiş prosedürler ve işlemlerdir. Bilimsel yöntemler dahil, yöntemler geleneklerin ürünleri veya sonuçlarıdırlar; bilimin kendisi değil."[11]

Ayrıca hermenötik geleneğin önde gelen isimlerinden Hans Georg Gadamer'in de belirttiği üzere yöntemle özdeşleştirilen hakikat, epistemolojik bir mesele olmaktan ziyade ontolojik bir meseledir; özünde anlam/anlama/yoruma dayalı bir ifşa ve gizleme vardır. Hermenötik de anlamaya dayandığı için teknik bir mesele, bir yöntem sorunu değildir. Dünya ile her tür insani ilişkiyi içeren anlama "sorgulayan/araştıran bilincin seçtiği nesneye uyguladığı ve böylece onu objektif bilgiye dönüştürdüğü bir yöntem değildir" (Gadamer, 2009:66). Gadamer'e göre bilgide soru/sorun önceliklidir ve bu soruları/sorunları belirleyen şey yöntem değildir ve olamaz. Yöntem bu soruları/sorunları sormada, tespit etmede yetersizdir. Zira Sokrates örneği de bize "insanın bilmediğinin bilgisi"nin önemli olduğunu göstermiştir. Bu nedenle Gadamer "…bilimsel yöntemler kullanılarak ulaşılan kesinliğin, hakikati/doğruyu garantilemek için yeterli olmadığı"nı savunur (Gadamer, 2009: 146, 320).

Bilimsel yöntemler kullanılarak elde edilen "kesinliğin" (hakikatin değil!) kime, nereye hizmet ettiği de genelde bilim, özelde de sosyal bilimler açısından ayrı bir tartışma konusudur. Çünkü hem doğa bilimleri hem de sosyal bilimler doğduğu günden bu yana kapitalizm, siyasi iktidar, ulus devlet ya da politika ile iç içe olmuştur. Örneğin sosyal bilimcilerin, teorisyenlerin sıklıkla dile getirdiği üzere sosyoloji gibi disiplinler zaten ulus devletin bilimi olarak doğmuş ve ulus devlete hizmet etmiştir. Bu da bilimin ya da sosyal bilimlerin hangi anlamda özgürleştirici ve "etik" faaliyet alanları olduğu tartışmasını beraberinde getirmiştir.

Günümüzde de genel olarak yapay zeka veya yapay zeka-sosyal bilim ilişkisi kontekstinde dile getirilen eleştiriler büyük ölçüde özgürlük, eşitlik, iktidar ve etik gibi konular etrafında şekillenmektedir. Buna göre şu tür sorular sormak mümkündür: Yapay zeka insanı, toplumu veyahut bilimi nasıl özgürleştirecektir? Eşitsizlik, demokrasi problemlerini nasıl çözecektir? Yapay zeka iktidar ilişkilerini nasıl tam anlamıyla çözümleyebilecektir? Yapay zeka modern çağda tahribata uğradığı ileri sürülen etik ya da etik problemi için nasıl formülasyon üretebilecektir? Yapay zeka bilgide ideolojilerden, iktidar ilişkilerinden bağışıklığı ya da mutlak tarafsızlığı nasıl sağlayacaktır? Vb.

Yapay zekayı sosyal bilimlerde kullanarak matematiksel sonuçlara ulaşmak isteyenler, ortaya konulacak bilginin tarafsız, ideolojilerden bağışık, öngörülebilir, kontrol edilebilir, kesin vb. olmasını isterler. Hiç kuşkusuz bu bilgi talebi veya tanımı, aynı zamanda "ortodoks bilim" anlayışının ya da pozitivizmin bilgi talebi ve tanımıdır. Buna göre bilim sistematik, deneye, gözleme, doğrulamaya, olgulara ve akla dayalı bir faaliyettir; bilim adamı bu faaliyeti yürüten tarafsız, değer yargılarından, ideolojilerinden arınmış,

[11] Arslan, Hüsamettin, *Yöntemizm, Bilimizm ve Entelektüeller,* Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, s.12.

otoriteyi temsil eden veya etmesi gereken araştırmacıdır; bilimsel bilgi diğer bilgi türleri karşısında ayrıcalıklı ve en "anlamlı" bilgidir.

Bu bilim, bilim adamı veya bilgi tanımları sosyal bilimlerde yöntem tartışmaları, bilgi ve bilim sosyolojisi, bilim felsefesi gibi alanlarda ortaya konulan teoriler ve görüşlerle sarsıntıya uğramıştır. Çünkü bu teorilere ve görüşlere göre bilim yalnızca deneye, gözleme, olgulara ve akla dayalı bir faaliyet; bilim adamı bütünüyle tarafsız, değer yargılarından, ideolojilerinden arınmış (sosyal bilimleri matematize etmeye çalışanlar bilimin ideolojiden bağışık olduğunu veya olması gerektiğini savunurlar; ve bunu tam da kendi ideolojilerini bilime nasıl yansıttıklarını gizlemeye çalışarak yaparlar) ve otoritesi sorgulanamaz bir araştırmacı, bilimsel bilgi de hakikati tekelinde bulunduran ve eleştirilemez bilgi türü değildir.

Fakat günümüzde "makine-insan"ı, "makine-dünya"yı, yapay zeka yoluyla sosyal bilimlerin, dolayısıyla insanın, toplumun ve dünyanın matematizasyonunu savunanlar hala bu bilim, bilim adamı ve bilimsel bilgi tanımlarına, ortodoks bilim anlayışına, açıklamacı/Anglo-Sakson geleneğe bağlılıklarını sürdürmekte ısrarcıdır. Onlara göre insan, toplum ve dünya mutlak anlamda bilinebilirdir veya bilinebilir olmalıdır; bütün bilimler, tıpkı Viyana Çevresi pozitivistlerinin tasarladığı üzere matematiğin ve mantığın şemsiye altında birleştirilebilirdir veya birleştirilmelidir (Bütün bilimleri matematiğin ve mantığın şemsiyesi altında birleştirmenin literatürdeki adı "bilimlerin birliği ideali"dir ve bu ideal aynı zamanda ulus devlet mantığına tekabül eder; yani homojenleştirme, farklılıkları törpüleme zihniyetine. İlginçtir ki bu ideal, çoktandır eleştiriliyor olsa da günümüzde varlığını güçlü şekilde sürdürmeye devam etmektedir); genelde bilimin, özelde sosyal bilimlerin meşgul olması gereken şey iktidar, etik gibi aynı zamanda değer ve anlam alanıyla ilgili "soyut" şeyler değil, sayılabilir, matematize edilebilir şeylerdir. Yani sosyal bilimleri yapay zeka ile matematize etmeye çalışanlar, insanın ve toplumun anlam ve değer varlığı olduğunu ısrarla görmezden gelirler ve şu tür sorulara cevap vermeye yanaşmazlar: Toplum bir iktidar ilişkileri şebekesi ise genelde bütün bir ilişkiler ağını veya iktidar ilişkilerini veriye tam anlamıyla nasıl dökebiliriz? İnsan ve toplum bir anlam ve değer varlığı ise ve anlam aynı zamanda belirsizlik içeriyorsa bütün anlamı ve değerleri nasıl veriye veya sayıya dönüştürebiliriz? Etik yalnızca yasa, örf, adet, gelenek, kural vb. değilse, Levinas'ın ve Berdyaev'in belirttiği şekilde vicdan, muhayyile, başkasına sonsuz sorumluluk alanında ikamet ediyorsa (Levinas, 2010; Levinas, 2011; Berdyaev, 2012) etiği nasıl sembolik, sayısal hale getireceğiz? Hermenötik geleneğin de ortaya koyduğu üzere hakikat bir yöntem meselesi değilse, yapay zeka yoluyla hakikate nasıl ulaşacağız? Yukarıda sözü edilen iki gelenek (Anglo-sakson gelenek ve yorum geleneği) uzun süredir uzlaştırılmaya çalışılsa da (Giddens, Bourdieu vb.) günümüzde veya gelecekte yapay zekanın sosyal bilimlerdeki uygulamaları hermenötik gelenekle nasıl bağdaşacak/bağdaştırılacaktır? Anlam/yorum geleneği/hermenötik gelenek genel olarak yapay zekayı, özelde de yapay zekanın sosyal bilimlerdeki uygulamalarını doğuran veya savunan zihniyete ve onun açmazlarına tepki olarak doğduysa bu nasıl mümkün olabilir?

Kaldı ki yapay zeka ve sosyal bilimler alanında çalışan araştırmacılar çoktandır yapay zekanın kullanımı ile ilgili sınırlılıkların ve sorunların üzerinde durmaktadır. Sosyal bilimler alanında veri madenciliği projelerinde standartların olmaması, hız ve veri karmaşıklığı nedeniyle veri depolama, analiz ve görselleştirme zorlukları, insan eylemlerini davranışlara indirgeme ve tepkiselliği araştırmaktan kaçınma eğilimi, teknoloji merkezli yaklaşımların sosyal, kültürel ve etik boyutu göz ardı etmesi ya da edecek olması, makine yanlılığı, algoritmik ayrımcılık ve "önyargı"ların ortaya çıkması, sınırlı modellemeler, sınırlı yorumlanabilirlik, algoritmaların haksız avantaj ve dezavantajlara sebep olması gibi sorunlar bunlardan yalnızca birkaçıdır (Mete, 2023). Elbette bu sınırlılıkların ve sorunların giderilmesi yönünde çalışmalar yapılmaktadır. Ancak bu politik, ekonomik, kültürel, ekolojik olarak daha iyi bir dünya yaratacağımızın bir göstergesi veya garantisi olarak görülemez.

Yapay zeka veya yapay zekanın farklı alanlarda kullanımıyla toplumdaki veya dünyadaki birçok sorunun çözülebileceğine inanç, bazı araştırmacıların da dile getirdiği gibi sorunludur. Kurzweil "'süper zekanın çözemeyeceği ya da en azından bizim çözmemize yardım edemeyeceği herhangi bir problemi düşünmek zordur" dese de "hastalık, yoksulluk, çevrenin yok edilmesi, tüm türlerin gereksiz çektiği acı" vb. "zeka meselesi" değildir. Bunların en azından bazılarının çözümü bir ek zeka, süper zeka vb. olmadan da mümkündür (Arslantunalı, 2019: 292). Neil Postman'ın da ifade ettiği üzere,

> "[e]n ciddi problemlerimiz ne teknik şeylerdir ne de bilgi yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Eğer bir nükleer felaket gerçekleşecekse bu yetersiz bilgi yüzünden olmayacak. İnsanlar açlıktan ölüyorlarsa eğer bunun sebebi yetersiz bilgi değildir. Matematiksel eşitliklerin, anlık haberlerin ve çok büyük miktarda bilginin bu problemlerle baş edebilmek için yapabilecekleri bir şey yoktur. Ve bilgisayarlar bu problemlere hitap etmemektedir" (Postman, 2006:138).

Yapay zeka alanında daha çok bilgisayar bilimciler, yazılım mühendisleri, sinirbilimciler vb. çalışmaktadır. Bugün geldiğimiz aşamada yapay zekanın sosyal bilimciler tarafından yeniden değerlendirilmesine, eleştirilmesine hiç olmadığı kadar ihtiyaç vardır. Çünkü yapay zekanın etik, psikolojik, sosyolojik, felsefi vb. açılardan çok daha kapsamlı şekilde ele alınması ve gelecekte yapılacak düzenlemelerin sosyal bilimcilerin de değerlendirmeleri, eleştirileri ışığında yapılması gerekmektedir.

Yapay zeka gelişimi ile birçok iş kolunun, mesleğin, bilim dalının ortadan kalkacağı, birçok kişinin de işsiz kalacağı öngörülmektedir. Peki bu durumda sosyolojinin geleceği ne olacaktır? Giderek teknik bir alan haline geldikçe kuşkusuz yukarıda sözünü ettiğimiz öngörü sosyoloji için de geçerli olabilir. Bazı araştırmacılar yapay zeka alanındaki gelişmelerden etkilenmeyecek disiplinlerden birinin ise felsefe olduğunu ileri sürmektedir. Çünkü yapay zeka filozofların ürettiği türde teori üretemeyecek, soruşturma yapamayacak, varlığı, insanı veya dünyayı yorumlayamayacaktır. Yani yapay zekanın gelişimiyle sosyal bilimlerin de gereksiz hale gelebileceği veya ortadan kalkacağı öngörülüyor olsa bile belki de en azından bazı disiplinlere ve bunların içinde üretilecek fikirlere, tartışmalara, değerlendirmelere çok daha fazla ihtiyacımız olacaktır.

Sonuç Yerine

Makine-insan, yapay zeka, transhümanizm, bilim, sosyal bilimler gibi kavramlar merkeze alınarak yürütülen bu tartışmadan hareketle şu sonuçlara ulaşılabileceğini ileri sürmek mümkündür: Süratin aynı zamanda öldürücü olduğu, makine-insana, siborga ya da "Tanrı-İnsan"a doğru sonsuz süratle koşmakta olduğumuz dünyada bunların beraberinde getireceği problemlerin üzerinde daha fazla durulmak ya da düşünülmek zorundadır. Hız, randıman, kar, eğlence toplumunun şartları belki de bunlar üzerine felsefi, sosyolojik, tarihsel olarak düşünmeyi bir ölçüde engellemektedir. Çünkü düşünmek aynı zamanda yavaşlığı, sessizliği ve Varlık'ı, hakikati, anlamı sorgulamayı, kaygı duymayı ve etik tavrı gerektirir.

Bu tartışmalara angaje bazı sosyal bilimciler felsefenin ya da başka beşeri disiplinlerin toplumu ve insanı anlamada artık yetersiz kaldığını, kavram çerçevesinin yetmeyeceğini, sosyal bilimlerin yapay zeka ile neredeyse bütünüyle harmanlanması gerektiğini ileri sürüyor olsa bile gitmekte olduğumuz yolu, yönü ve bunların neden olacağı sonuçları ele alırken felsefeye ve diğer beşeri disiplinlere fazlasıyla ihtiyaç duyduğumuz açıktır.

Günümüzde bu disiplinlerin "kaçınılmazlık", "zorunluluk" iddiaları veya söylemleriyle bütünüyle yapay zeka ile şekillendirilmesi kolaylıkları olduğu kadar zorlukları, dezavantajları veya sorunları da beraberinde getirecektir. Çünkü metinde de belirtildiği üzere bu, aynı zamanda sosyal bilimlerin, insanın ve toplumun niceliğe indirgenmesi, makineleştirilmesi/mekanikleştirilmesi anlamına gelebilir. İlaveten bu, insanın ve toplumun daha kolay kontrol ve manipüle edilebilir hale gelme riskinin ortaya çıkmasına neden olabilir. Bu nedenle yapay zekanın kullanımının, sosyal bilim-yapay zeka ilişkisinin dikkatle ele alınması, bu alanlarda sözü edilen eleştiriler göz önünde bulundurularak uygulamalar veya düzenlemeler yapılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

[1] ARSLAN, H. (1995). "Pozitivizm/Bir Bilim İdeolojisinin Anatomisi," s. 541-583, (Ed.) Türk Aydını ve Kimlik Sorunu, Haz. Sebahattin Şen, Bağlam Yayınları, İstanbul 1995.

[2] ARSLAN, H.Yöntemizm, Bilimizm ve Entelektüeller, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi.

[3] ARSLANTUNALI, M.(2019). Teknopolis/Akıllı Makineler, Dağınık Zihinler/İnternet, Yapay Zeka ve Ütopyalar Üzerine Bir Kolaj Denemesi, İletişim Yayınları, İstanbul.

[4] ATEŞ, E. C., BOSTANCI, G. E. ve SERDAR, M. S. G. (2020). Big Data, Data Mining, Machine Learning and Deep Learning Concepts in Crime Data, Journal of Penal Law and Criminology 8(2), s.293-319. https://doi.org/10.26650/JPLC2020-813328

[5] Baert, P. (2017). Sosyal Bilimler Felsefesi/Pragmatizme Doğru, (Çev.Ümit Tatlıcan), Küre Yayınları, İstanbul.

[6] Bauman, Z. (2015). Hermenötik ve Sosyal Bilimler/Anlamaya Dair Yaklaşımlar, (Çev.ORUÇ, H.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

[7] BERDYAEV, N.(2012). İnsanın Yazgısı Yasa Etiği Kurtuluş Etiği Yaratıcılık/Özgürlük Etiği, (çev.) ARSLAN, H., Paradigma Yayınları, İstanbul.

[8] DERİN, G. ve ÖZTÜRK, E. (2020). "Yapay Zekâ Psikolojisi ve Sanal Gerçeklik Uygulamaları", (Ed.) ÖZTÜRK, E., Siber Psikoloji, Ankara:Türkiye Klinikleri, s.41-47. https://www.researchgate.net/publication/347660234_Yapay_Zeka_Psikolojisi_ve_Sanal_Gerceklik_Uygulamalari_Psychology_of_Artificial_Intelligence_and_Virtual_Reality_Applications,17.08.2023.

[9] DYER-WITHEFORD, N., KJOSEN, A.M. ve STEINHOFF, J.(2022). Yapay Zeka ve Kapitalizmin Geleceği/İnsandışı Bir Güç, (Çev.) CEZAR, B., İletişim Yayınları, İstanbul.

[10] FAISAL, M., RASOOL, O.H, KÖSE, U.(2021). "Etik Kuramlar ve Yapay Zeka", s.19-34, (Ed.) KÖSE, U., Yapay Zeka Etiği, Nobel Yayınevi, Ankara.

[11] GADAMER, H.G. (2008). Hakikat ve Yöntem 1.Cilt, (Çev.)ARSLAN, H. ve YAVUZCAN, İ., Paradigma Yayıncılık, İstanbul.

[12] GADAMER, H.G.(2009). Hakikat ve Yöntem 2.Cilt, (Çev.) ARSLAN, H. ve YAVUZCAN, İ., Paradigma Yayıncılık, İstanbul.

[13] HANLEY, C.(2000). Being and God in Aristotle and Heidegger: The Role of Method in Thinking the Infinite, Rowman&Littlefield Publishers.

[14] HEIDEGGER, M.(1997). The Question Concerning Technology, and Other Essays, Harper&Row.

[15] HEKMAN, S. (1999). Bilgi Sosyolojisi ve Hermeneutik, (Çev.ARSLAN, H.), Paradigma Yayınları, İstanbul.

[16] KAHYAOĞLU, H.(2021). The Impact of Artificial Intelligence on Central Banking and Monetary Policies, (Ed.)BOZKUŞ KAHYAOĞLU, S., The Impact of Artificial Intelligence on Governance, Economics and Finance, Volume I, Springer Singapore.

[17] KÖSE, U.(2021). "Yapay Zeka Kavramı", s.1-16, (Ed.) KÖSE, U., Yapay Zeka Etiği, Nobel Yayınevi, Ankara.

[18] LARSON, E.J.(2022). Yapay Zeka Miti/Bilgisayarlar Neden Bizim Gibi Düşünemez, (Çev.)US, K.Y., Fol Kitap, Ankara.

[19] LE BRETON, D.(2019). Bedene Veda, (Çev.)KILIÇ, A.U., Sel Yayıncılık, İstanbul.

[20] LEVINAS, E. (2010). Sonsuza Tanıklık, (Çev.) ATICI, M., Metis Yayıncılık, İstanbul.

[21] LEVINAS, E.(2011). Tanrı, Ölüm ve Zaman, (Çev.) ERGÜDEN, I., Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.

[22] METE, M.H.(2023). "Sosyal Bilimlerde Büyük Veri Analitiği, Yapay Zeka ve Makine Öğreniminin Kullanımı", Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 23(1) s.99-120. https://doi.org/10.18037/ausbd.1272565

[23] O'CONNELL, M.(2021). Makine Olmak/Mütevazı Sorunumuz Ölümlülük, (Çev.) KARAKAŞ, Ö., Domingo Yayınları, İstanbul.

[24] PENNACCHİOLİ, G. Ve VALLEY, R. "Zima Blue", (Yıl: 2019, https://www.imdb.com/title/tt9788510/)

[25] POSTMAN, N.(2006). Teknopoli, (Çev.)Yılmaz, M.E., Paradigma Yayıncılık, İstanbul.

[26] SARTRE, J.P.(2009). İmgelem, (Çev.) TÜMERTEKİN, A., İthaki Yayınları, İstanbul.

[27] SCHELER, M.(2012). İnsanın Kozmostaki Yeri, (Çev.) TEPE, H., Bilgesu Yayıncılık, İstanbul.

[28] SÜSLÜ, A. (2019). "Doğa ve İnsan Bilimlerinde Yapay Zekâ Uygulamaları", s.1-10, Akademia Doğa ve İnsan Bilimleri Dergisi. https://dergipark.org.tr/tr/pub/adibd/issue/56415/787597

[29] TURAN, T. (2021). "Ahlaki İkilemler ve Yapay Zeka", s.35-45, (Ed.)Utku Köse, *Yapay Zeka Etiği,* Nobel Kitap, Ankara.

[30] TURAN, T., KEMALOĞLU, N. ve KÜÇÜKSİLLE, E.U. (2020). "Hukukta Yapay Zeka: Çalışmalar ve Gelecek Öngörüleri", Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi 11(2), s.246-255. https://doi.org/10.29048/makufebed.748843

Makale id= 101

Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0003-2394-1447

Types of Nationalisms and Reflections in the Constitutions

Dr. Öğretim Üyesi Elif Gözler Çamur[1]
[1]İzmir Demokrasi Üniversitesi

Abstract: *As most of the nationalism theories indicated, modern societies require linguistic and cultural homogeneity as an operational necessity. During the age of nationalism, considering the linguistic and ethno-cultural diversity in the territories of many countries, states had to achieve the linguistic and cultural homogeneity. States needed to fulfil the space between the ideal of cultural homogeneity and the actual circumstances through strategies of including and excluding. Some states, which define nations ethnically, maintained an exclusionist strategy. However, many states adopted a civic conception and pursued an inclusive strategy. This study will start with the theories of civic and ethnic nationalisms and continue with its constitutional reflections. These reflections will be later exemplified through some cases from various constitutions. The main aim of this study is to show the relationship between types of nationalisms and constitutional provisions. This study will adopt general theoretical framework on nationalisms and analyse related constitutional articles to understand the impact of civic and ethnic nationalisms in constitutions. As a result, it is understood that times when nationalism rose coincided with more nationalistic provisions and general political climate is very much related to the characteristic of constitutions.*

Keywords: *Constitutions, Nationalism, Citizenship*

1.Civic and Ethnic Conceptions of Nationalism

As most of the nationalism theories indicated, modern societies require linguistic and cultural homogeneity as an operational necessity. For modern political societies, this homogeneity becomes a condition of economic, political, and social citizenship. Thus, as Gellner stated, a nationalist condition emerged through requiring the "marriage" of nation and the state (Gellner, 1997). During the age of nationalism, considering the linguistic and ethno-cultural diversity in the territories of many countries, states had to achieve the linguistic and cultural homogeneity. States needed to fulfil the space between the ideal of cultural homogeneity and the actual circumstances through strategies of including and excluding. Some states, which define nations ethnically, maintained an exclusionist strategy yet, many states pursued an inclusive strategy. They have tried to build a nation through creating a common culture and language; and spread that culture among the different ethnic and cultural groups existing in their territory (Tok, 2003:225). As a political reality, the concept of civic nation mostly emerged where the state developed prior to or coincided with the age of nationalism. It has such an administrative and institutional framework that supports the modern state, through equating nation and state. By contrast, ethnic nationhood based on the claim to a "shared culture, including a common religion, language, genealogical descent and shared history" (Zimmer, 2003:176).

Nations are reinvented through different ways. In case of civic model, state provides its legitimacy through laws and bureaucratic structures. Civic nations are, in this sense, accepted as artificial and individualist entities that rest on the political will of belonging without considering gender, ethnicity or class. As in terms of Ernest Renan's famous metaphor, civic nations can be seen as a kind of "daily plebiscite" (Renan, 1882). Civic nations are regarded artificial because they are the product of rational procedures among individuals (Winter, 2007:495). Thus, in the understanding of civic nationhood, nationalism is presented as a common culture independent from ethnicity. According to the integrationist dimension of this theory, the differences are attempted to be reduced through enabling the members of

different ethnic identities to have the same education and socialise in the same language and environment to prevent the discrimination and ethnic segregation (McGarry and O'Leary, 1993:17). Also, official national culture and identity includes everybody regardless of their religious, ethnic, linguistic, and cultural differences. While officially created identities are determinant in the public and political sphere; religious and ethno-cultural identities are enfranchised to act free in the private sphere. In other words, while states support the national identity and culture, it remains neutral about citizens' religious and ethno-cultural identities. However, as Kymlicka indicated, states cannot be entirely neutral to ethnic or cultural groups. Especially decisions about the language can be a good indicator of this debate. According to Kymlicka, "When the government decides the language of public schooling, it is providing what is probably the most important form of support needed by societal cultures, since it guarantees the passing on of the language and its associated traditions and conventions to the next generation. Refusing to provide public schooling in a minority language, by contrast, is almost inevitably condemning that language to ever–increasing marginalisation" (Kymlicka, 1995:11).

When civic state become assimilationist rather than integrationist, it attempts to transform ethnic identities into a previously established identity as in the French case or into a totally new identity as in the Soviet case through various policies (McGarry and O'Leary, 1993:17). These policies are generally about to determine the ethnic culture which covers other ethnic identities, while state is pretending to be neutral. The process involves the assimilation of other ethnic identities to a particular dominant national culture. In this sense, this nation building policy assimilates the ethno-cultural groups through imposing a part of dominant culture as the national identity.

Although it seems hard to achieve the state neutrality, state structures can be more inclusive for different identities. It may focus to "thin out" the majority's national identity in favour of minority cultures. However, in civic nationalism, state identity should be thick to support unity and to make people feel them as a part of the particular community, whilst trying to be inclusive. At first sight, civic identities can be seen in a favour of immigrants and national minorities, but most significant oppositions against assimilationist policies are coming from civic nation countries like France and United States (Tierney, 2008:7). As McGarry and O'Leary show,

> "In Canada, immigrant communities have acquired a Canadian civic identity on top of their original ethnic identity. The United States has proved a 'melting pot' in which some ethnic assimilation has taken place, although it would be better to say that white Protestants have assimilated (Swedes, Norwegians and Germans), and that white Catholics (Irish, Italians and Poles) have gradually assimilated. After 1945, both Canada and the USA have had some success in integrating Asian immigrants" (McGarry and O'Leary, 1993:18).

In civic nationalism model, state structures are regulated to provide coherence among the citizens through various nation-building strategies. In this regard, constitutions became the major tools to provide the inclusive civic principles of nationhood. In this conception of constitutionalism, people are treated in legal terms independent from particular social indicators such as language, gender, ethnicity, religion and so on. These values are strongly oriented by the rule of law and generally regarded as egalitarian and democratic. These principles are accepted as the foundation for common membership, and which unites citizens within a state (Lawson, 2004:521).

2. The Impact of Nationalisms in Constitutions

Since the French and American revolutions, constitutional states hold a particular identity as a "nation", an imaginary community to which people belong and in which they have equal dignity as citizens. Thus, nation produces a sense of allegiance and belonging through public symbols, nation's individual name and national historical narrative. According to Tully, "By naming the constitutional association and giving it a historical narrative, the nation and its citizens, who take on its name when they become members, possess a corporate identity or personality" (Tully, 1995:68). Especially in divided societies due to a history of conflicts or an absence of shared experiences, constitutions stand as a vehicle for establishing a common political identity to make the constitutional regime work (Choudhry, 2008:6). Hobsbawm's famous expression, "nations do not make states but the other way round" (Hobsbawm,

1990:10) can be comprehensive for understanding the role of constitutions in the nation building process. In this sense, as the definition of the state, constitutions can make the connection between nation and the state clearly by the conception of the constitutional nationalism.

As it is well known, constitutionalism is a liberal concept, established to protect the civil rights and liberties of citizens from states by limiting its excessive powers. This liberal foundation of constitutions may cause a tension with nationalism (Batory, 2010:33). Consequently, although nationalism and constitutionalism seem to be contrasting concepts, nationalist components are still common in modern constitutions around the world. The Western notion of constitutionalism gives rise to a problem of identities. This problem is especially apparent in the constitutions of nation states. In this system, a dominant national group is seen as the owner of the state and this group use the state to reinforce its identity, culture, language, religion, symbols and so on. They also define state as the representative of their ethnic group. Although, dominant groups constitute the majority in most cases; minorities may constitute dominance as happened in South Africa during the apartheid regime (Kymlicka, 2003:149).

This constitutional model represents the national ideals and shared views of political unity through explicit expressions emphasised in the preamble and in the other parts of the constitutions. Thus, nation state constitutions represent a 'thick' national identity of assumed homogenous people which is essential for constitutional legitimacy. In this way, constitutions stand as a very useful vehicle for homogenisation process. According to Lerner,

> "a nation state constitution attempts to reflect unique cultural, national, religious and linguistic characteristics through symbolic features and other particularistic practices and institutions. Such homogenising foundational elements include, for example: the French constitutional establishment of a national language (Article 2); the Danish, Icelandic and Norwegian constitutional provisions, which establish the Evangelical Lutheran Church as the official state religion, based on the strong Lutheran majorities; and Germany's privileged immigration laws for ethnic Germans (until 1999)"(Lerner, 2010:71).

Exclusion can be an indicator of ethno-nationalism in constitutions as well. In this respect, the state is accepted as it is owned by a particular nation and the existence of members of other ethnic or cultural group is assumed as an anomaly inherited from the history. Even if the drafters of the constitutions promise to tolerate diversities to a greater or lesser extent, exclusion may remain, as the state is described as a state of a particular nation in the constitution (Dimitrijević, 1993:50). This process is defined as constitutional nationalism, which means, "a constitutional and legal structure that privileges the members of one ethnically defined nation over other residents in a particular state" (Hayden, 1992:655). In the newborn states established according to the national self-determination right, a particular ethnic group have been privileged in many cases. Other identities are obliged to live as second-class citizens in these ethno-centric states. Thus, their political, civil and social rights are mutilated by the dominant nationalist arguments (Verdery, 1998:294).

Such an emphasis on nationalism in constitutions is mostly coincided with the age of nationalism. Older constitutions which have been developed before the wave of nationalism characterised by a political ideology and did not define citizenship and territory in national terms. However, constitutions, which was born in the rise of nation states, pointed such issues evidently (Kissane and Sitter, 2010:49). As Kissane and Sitter explain, the foundational components may differ from constitution to constitution (Kissane and Sitter 2010). Generally, foundational constitutions' provisions refer to the connection between state and religion; the fundamental rights of all citizens; the definition of those belong to "the people" and the state's symbols (Lerner, 2010:68).

Kissane and Sitter indicate four zones to explain the rise of nation state. In the first zone, after 1789 revolution, constitutions were the product of liberal demands for a limited government. In this zone, as the constitutions did not establish a new state, drafter did not pay much attention to national identity. In the second zone, in the mid 1800's, states were constituted through unifying territories with shared political histories and high cultures. In this period, although national identity was 'thicker' than the first zone, liberal approach was still dominant. In the third zone, following the First World War,

constitutional politics more evidently reflected nationalist state building policies. In this period, nearly all states in this period were new states. State building policies were both national and democratic and the major tension was between the liberal democratic principles and national imperatives. States attempt to deal with ethnic identity issues through the civic notion of political community, but this approach did not meet expectations at all. In zone four, most of the new democracies experienced political contests between membership of supranational organisations such as the EU and the demands for self-determination. Here, national identity became a contested issue in the competition between liberals and conservative nationalists (Kissane and Sitter, 2010:51).

3. Constitutional Nationalism Cases from Europe

Most of the constitutions that established in third zone as mentioned above has a nationalist character particularly within its preamble, on the definition of citizenship and scope of the cultural rights mainly on language and religion. Especially, in the Eastern Europe states, when they removed their old imperial constitutions, people who demanded political recognition redefined their cultures as "nations" (Tully, 1995:8). Most of East European states use the nationality in the same meaning with citizenship or define the state with a particular nation in their constitutions; additionally, the historical ties of the dominant ethnicity are emphasised to reinforce the national identity. Several constitutions clarify this conception with specific articles. According to the preamble of the 1990 Croatian constitution, "The Republic of Croatia is established as the national state of the Croat nation and a state of members of other nations and minorities, who are its citizens: Serbs, Muslims, Slovenes, Czechs, Slovaks, Italians, Hungarians, Jews and others" Here, "Croatian nation" has been defined ethnically rather than politically and thus excludes those who are not ethnically Croat (Hayden, 1992:657). Also, in the preamble of the 1991 constitution of Macedonia describe state as owned by Macedonian people: "national State of the Macedonian people, which guarantees ... permanent coexistence of the Macedonian people with Albanians, Turks, Wallachians, Roma and other nationalities living in the Republic of Macedonia". Similarly in the 1990 constitution of the Serbia, state is defined as "a democratic state of the Serbian people" (Dimitrijević, 1993:51). Some constitutions make a distinction between nation and citizens such as the constitution of Slovenia. According to 1989 amendments of Slovenian constitution, Slovenia is "the state of the sovereign Slovenian nation and citizens" and cultural rights granted only to Italian and Hungarian minorities, which have a small proportion among other minorities (Hayden, 1992:658). In many constitutions, drafters use various methods to emphasise the nationality in different senses. Kissane and Sitter indicate a good summary of these methods. According to their study,

> "The Polish preamble uses the phrase 'We the Polish Nation' and pays homage to their ancestors' struggle for independence, while trying to synthesise Catholic and secular values. The Baltic states' preambles claim continuity with the pre-war states, one using 10 the phrase the 'reborn state of Lithuania'. In the Balkans, the 1992 Yugoslav preamble mentioned the 'nation-building traditions' and the strong historical ties between Serbia and Montenegro, while the Croat 1990 constitution speaks of the 'millennial' identity of the Croat nation and the continuity of its statehood. The Bosnia-Herzegovina preamble of 1995 invoked only international principles of justice, and the Hungarian made no mention of the past" (Kissane and Sitter, 2010:59).

While some constitutions attempt to synthesise constitutional nationalism with European notion of democracy; some maintain the civic conception of nationalism. Also, in the constitutions of many nation states, the effort for connecting the nation with its ancient past is salient especially in the preambles. It can be both the result of the rights to self-determination or for the purpose of reinforcing the national identity through blessing it. As stated in the constitution of Macedonia: "national state of the Macedonian nation [narod] founded on the sovereignty of the nation." According to Hayden, "the statement included other references to the sovereign rights of the Macedonian nation but also defined Macedonia as a democratic state of citizens, thus setting up the inherent conflict of constitutional nationalism with current European views of democracy" (Hayden, 1992:659). This constitution also mentions about the cultural, historical and statehood heritage of Macedonians and refers to their long struggle for national freedom. On the other hand, Romania had the civic nationalism of the nation-state conception in its constitution, as in the first and second paragraphs of the Article 4: "(1) The State is

based on the unity of the Romanian people. (2) Romania is the common and indivisible country of all its citizens, without any discrimination on account of race, nationality, ethnic origin, language, religion, sex, opinion and political allegiance, wealth or social background." Likewise in the constitution of Lithuania, persons of other nationalities and persons that acquired citizenship according to the laws are considered as Lithuanian people as well as Lithuanian people, regardless of their ethnic origin. In the preamble of the draft constitution of the Ukraine, the inalienable self-determination rights of the Ukrainian people have been indicated by citing 'the thousand-year history of Ukrainian statehood going back to the Kievan State of Volodymyr the Great', referring the "countless victims and enormous sufferings of the times of loss of statehood and struggle for its restoration" previously mentioning to name of the state "the Blessed Ukraine" (Dimitrijević, 1993:51). As a notable example, the 1989 Hungarian Constitution includes both civic and ethnic conceptions of nationalism. It is civic when defining political community, in protection of minorities and creating rights and obligations between state and citizens. On the other hand, it is ethnic when defining nationhood in ethnic or cultural terms. The constitution grants excessive power to people (article 2), and evidently recognise that the state is multicultural in political and legal sense: "National and ethnic minorities living in the Republic of Hungary participate in the sovereign power of the People: they represent a constituent part of the State" (Article 68). Also, the constitution asserts a responsibility for the Hungarian living outside the borders of Hungary in such an ethnic sense: "The Republic of Hungary bears a sense of responsibility for the fate of Hungarians living outside of its borders and shall promote and foster their relations with Hungary" (Article 6) (Batory, 2010:37).

Interestingly, 1990 Serbian Constitutions do not define the Republic of Serbia in national or ethnic terms as "the democratic state of all citizens living within" (art. 1) in which 'sovereignty belongs to all citizens of the republic" (art. 2) and which recognizes the "national" and "cultural" rights of man and citizen (art. 3). By contrast with these articles, it attempts to mention "the centuries'-long struggle of the Serbian people and to their right to create a democratic State of the Serbian people." In this way, the Serbian constitution, as a republican one, differs from other constitutions because of its covert form of constitutional nationalism (Hayden, 1992:660).

Beside the East Europe, Spain is having dilemmas in constitutional issues as well. Although it is claimed that Spanish constitutional nationalism is based on purely civic notion of nationalism, Spanish patriotic arguments include a reference to culture, history and even language, which are supposed to be foundational components of the Spanish nation but legitimised through recognising of internal cultural plurality (Núňez, 2001:744). The efforts for recognition of historic nations such as Galicia, Catalonia and Basque country produce a great tension for the unity of Spain mentioned in the 1979 Constitution of Spain. Especially article two represents this challenge: "The Constitution is founded upon the indissoluble unity of the Spanish nation, the common and indivisible patria of all Spaniards, and recognizes and guarantees the right to autonomy of the nationalities and regions integrated in it and the solidarity among them." Even if full autonomy is achieved by all regions, the constitution does not make a distinction among the communities. Instead of this, it equalises these nationalities with a strong sense of identity which rests on a common past, culture and language with artificially and recently created communities (Guibernau, 1997:93).

Conclusion

In order to achieve the ideal of homogenous national community, state use various methods such as inclusion and exclusion. These methods can be understood with the help of ethnic and civic models of nationalism. Nations are developed through many ways depending on the historical background of the state. In civic model, states based their legitimacy upon the laws and bureaucratic foundations. In this model, nationality depends on political belonging as a civic identity without considering ethnicity, religion or cultural difference. Whereas in ethnic model, nationality is defined in terms of a particular ethnic or religious identity. This approach became widespread with the rise of nationalism can be explained by the constitutional nationalism concept.

Constitutional nationalism embodies the national values, ideals and supports political unity through specific expressions emphasised in the preamble and in the other parts of the constitutions. In this sense, constitutions act as a very useful tool on the way to achieve a homogeneous society.

This study adopted general theoretical framework on nationalisms and exemplified related constitutional articles in order to show the impact of civic and ethnic nationalisms in constitutions. As a result, it is understood that times when nationalism rose coincided with more nationalistic provisions and general political climate is very much related to the characteristics of constitutions.

Bibliography

[1] BATORY, A. (2010). Kin-state identity in the European context: citizenship, nationalism and constitutionalism in Hungary, Nations and Nationalism 16 (1), 2010, 31–48.

[2] BRUBAKER, R. (1992), Citizenship and Nationhood in France and Germany, Cambridge, MA: Harvard University Press.

[3] CHOUDHRY, S. (2008). 'Bridging Comparative Politics and Comparative Constitutional Law: Constitutional Design in Divided Societies' in S. Choudhry, Constitutional Design for Divided Societies: Integration or Assimilation, Oxford University Press.

[4] DIMITRIJEVIĆ, V. (1993). Ethnonationalism and the constitutions: The apotheosis of the nation-state, Journal of Contemporary European Studies, 1478-2790, Volume 1, Issue 3, 1993, Pages 50 – 56

[5] GELLNER, Ernest. (1997). Nationalism, Weidenfeld and Nicolson

[6] GUIBERNAU, M. (1997). Images of Catalonia, Nations and Nationalism 3 (l), 1997, 89-1 11. ASEN

[7] HAYDEN, R M. (1992). Constitutional Nationalism in the Formerly Yugoslav Republics , Slavic Review, Vol. 51, No. 4 (Winter, 1992), pp. 654-673 , The American Association for the Advancement of Slavic Studies

[8] HOBSBAWM, E.J. (1990). Nations and Nationalism Since 1780- Programme, Myth, Reality, Cambridge University Press.

[9] KISSANE, B. and SITTER, N. (2010). The marriage of state and nation in European constitutions, Nations and Nationalism 16 (1), 49–67

[10] KYMLICKA, W. (1995). Multicultural Citizenship: a Liberal Theory of Minority Rights, Oxford University Press

[11] KYMLICKA, W. (2003). Multicultural States and Intercultural Citizens, Theory and Research in Education 2003; 1; 147, Sage

[12] LAWSON, S. (2004). Nationalism versus constitutionalism in Fiji, Nations and Nationalism 10 (4), 2004, 519–538. ASEN

[13] LERNER, H. (2010), Constitution-writing in deeply divided societies: the incrementalist approach, 6 Nations and Nationalism 16 (1), 68–88.

[14] McGARRY, J. and O'LEARY (1993), 'Introduction: The Macro-Political Regulation of Ethnic Conflict' in McGarry and O'Leary, The Politics of Ethnic conglict Regulation, Routledge

[15] NÚÑEZ, X. (2001). 'What is Spanish nationalism today? From legitimacy crisis to unfulfilled renovation (1975-2000)', Ethnic and Racial Studies, 24: 5, 719 — 752

[16] RENAN, E. (1882). "What Is Nation?", in J. Hutchinson and A. Smith (eds), (1994), Nationalism, Oxford University Press.

[17] TIERNEY, S. (2008). Beyond the Ontological Question: Liberal Nationalism and the Task of Constitution-Building, European Law Journal, Vol. 14, No. 1, January 2008, pp. 128–137.

[18] TOK, N. (2003). Kültür, Kimlik ve Siyaset (Culture, Identity and Politics), Ayrıntı Yayınları

[19] TULLY, J. (1995). Strange Multiplicity: Constitutionalism In An Age Of Diversity, Cambridge University Press.

[20] VERDERY, K. (1998). Transnationalism, Nationalism, Citizenship, and Property: Eastern Europe Since 1989, American Ethnologist, Vol. 25, No. 2 (May, 1998), pp. 291-306, Blackwell Publishing on behalf of the American Anthropological Association

[21] WINTER, E. (2007). How does the nation become pluralist?, Ethnicities 2007; 7; 483

[22] ZIMMER, O. (2003). Boundary mechanisms and symbolic resources: towards a processoriented approach to national identity, Nations and Nationalism 9 (2), 2003, 173–193.

Makale id= 102

Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0003-2394-1447

How Did Neoliberalism Affect the Cıtızenship Rights in Latın America

Dr. Öğretim Üyesi Elif Gözler Çamur[1]
[1]İzmir Demokrasi Üniversitesi

Abstract: *Neoliberal reforms adopted across Latin America deeply affected region's political and economic structure. Despite neoliberals claim that the reforms would introduce a democratic atmosphere and make public services more efficient, in practice, these reforms had impacts to different degrees on citizenship rights. This study will start with a brief explanation of citizenship concept and will continue over describing the characteristics of neoliberalism. Then neoliberal reform implementations and their effect will be shown through referring to examples such as Chile and Brazil. In this study, main aim is to show how neoliberalism adversely affected the exercise of citizenship rights in terms of participation and access to public services. While doing this, policy transformation and results will be examined through examples using the relevant literature. As a result, it is understood that while neoliberalism is associated with freedom and liberties, it had an opposite effect on exercise of the citizenship rights in Latin America due to the lack of strong democratic tradition.*

Keywords: *Latin America, Citizenship Rights, Neoliberalism*

Citizenship Rights and Liberalism

The emergence of citizenship in ancient Greek coincided with the emergence of public and political sphere (Bookchin,1987: 32). Basically, the mutuality principle of rights and obligations between individual and society was more important than supplying societal equality. Through Solon Rules, citizenship created a superior belonging partially independent from class, family, and tribal concerns. Modern citizenship could be better interpreted with reference to ancient Greece in terms of equal participation to the public sphere independent from differences.

With the age of renaissance, citizenship evolved not only as the bearer of rights and status but as an entity with economic and social functions. Considering the state-centric concept of citizenship, as Hobbes referred, anybody who live in a particular political sovereignty is considered to have citizenship. Accordingly, every citizen should transform the power of self-administration and exercise this power in the *soveraigne* who has the power of governing in their name (Taylor 1998:19).

Marshall is the first to draw attention to citizenship and rights in the form we use today. For Marshall, the total expression of citizenship entails a liberal democratic welfare state. As Kymlicka states, "By guaranteeing civil, social and political rights to all, the welfare state ensures that every member of society feels like a full member of society able to participate in and enjoy the common life of society. Where any of these rights are withheld or violated, people will be marginalized and unable to participate" (Kymlicka, 2002). Marshall categorised modern citizenship rights into civil, political, and socio-economic rights. Following this categorization, civil and political rights affect everyone equally disregarding the conditions, however, social rights impact upon individuals unequally, even though they are for everyone to be enjoyed. As Taylor stated, "The role of the state in relation to the former is negative, being required only to uphold and protect them. Social rights on the other hand, require the state to actively intervene in the lives of its citizens, enhancing and equalizing the ability of the less powerful to enjoy their civil and political rights. These enabling rights are thus described as positive rights" (Taylor,1998:10).

Welfare state policies continued to be effective in almost all countries from the beginning of the 20th century. However, as the neoliberal wave started to rise in the 1980s, social and political rights became vulnerable especially in newly democratised countries. Among many definitions, Bourdieu's definition of neoliberalism may be best to define it clearly. According to Bourdieu, neoliberalism is "a programme for destroying collective structures which may impede the pure market logic" (Bourdieu, 1998). Thus, market-oriented reforms policies, will function as the following:

* diminish economic intervention of state

* support competition, so that efficiency is awarded, yet inefficiency is punished.

* encourage economic agents to agree with market forces

* Incorporate local and global markets

* delegate responsibility over private sector and investment

* exercise power over public sector to adopt rules and adjustments (Armijo and Faucher, 2002:2).

Deriving from these principles, socio-economic rights can be vulnerable in such conditions. In neoliberal concept, sovereignty seems to attach to the individuals, yet the idea of sovereignty is interpreted differently. While neoliberalism does not impede the citizen, through free choice, from participating with others who search for the same purpose or a purpose similar enough such that its freedom is not accorded. This participation takes place in the social space which, as the political space diminishes, has extended to integrate all the citizen's interaction with the rest of the world. As Taylor states, "The citizen enjoys full sovereignty not in a political but socio-economic manifestation and the power of sovereignty is wielded by the citizen as a producer and consumer" (Taylor, 1998:26). While consuming becomes an essential for citizenship, the majority of developing societies are attempting to answer to demands for enhancing citizen incorporation by depending on the market, that is, by encouraging "economic citizenship" through consumption (Hagopian, 1998:153). Consequently, it is realised that neoliberalism cripples the practice of citizenship in terms of social and participatory rights. It undermines representation, citizenship rights, and increases inequality. At the same time, state power decrease in favour of the public interest.

The Impact of Neoliberalism on Citizenship Rights in Latin America

In Latin America the development of citizenship emerged different from Europe, As Grugel stated, "Whereas social citizenship has been accepted in Europe and serves now to mediate political conflicts, elites in Latin America have opposed the idea that the state should take on social responsibilities for the well-being of its citizens. Consequently, social spending in Latin America has rarely been linked to universal notions of welfare or rights" (Grugel, 2007:248). There were many significant measures implemented in Latin America in order to achieve the neoliberal transformation such as trade liberalization, removing restrictions on foreign investment, privatization of state-owned enterprises, fiscal reform, social security reform (often implying full or partial privatization), stabilization, adopting export-oriented commercial strategy, reduction of subsidized pricing of strategic and basic goods, financial market liberalization (Armijo and Faucher,2002:2). For neoliberals these reforms supposed to improve the quality of democracy, but the reality was far more different because in Latin America economic liberalisation was realised without political liberalisation, so democracy with economic liberalism was not achieved completely. As Oxhorn and Ducatenzeiler concluded, "Conversely region's most impressive period of popular sector incorporation in terms of growing real per capita incomes, social mobility and social rights of citizenship, coincided with extensive and growing state intervention in the economy, considerable economic protectionism, and the region's previous wave of democracy. This was the period during which much of the Latin America followed a very illiberal development modal based on import-substituting industrialisation (ISI) first introduced during the 1930s and 1940s" (Oxhorn and Ducatenzeiler, 1999:16).

Economic liberalisation weakened civil society in various ways. First, structural adjustment programmes have exacerbated poverty and inequality in terms of reducing the role of state in public services. For instance, in Brazil, new reform proposals had implications for social equity. Some of them were to

reduce exclusive benefits and expand protections to all citizens but the reconfirmation of the contributive principle, especially in the form of pension privatisation, marginalised the poor, who cannot pay the full price for quality social protection. To combat the fiscal crisis and agree with requirements from the IMF project tried to reduce special benefits and rights in the new constitution and denationalise the parts of social insurance. As Brazil's social security system was never established on the principle of universal citizenship, it was always loaded of special privileges and discriminations (Weyland, 1996:86). The neoliberal reform offer was desirable for business, which wishes to reduce the high burden of taxes. Entrepreneurs encouraged the plan and some neo-liberal groups demanded radical privatisation (Weyland, 1996:146). As Weyland states, "External dependency hinders redistribution directly because Brazil has to attract foreign capital. Social reforms that reduce the privileges of business in order to give to the poor would scare off investors. The threat of "exit" gives foreign investors considerable political influence. Since they do not find an important market among the poor, they resist redistribution. The gulf between the formal and informal economy poses an additional obstacle to the collective action of the popular sector" (Weyland,1996:28). Beginning from selling the state investments that provide the infrastructure for development such as transport, communications, energy etc. the trend through concentration of economic resources is strengthen as such services become directed more towards pleasing the demands of the wealthiest economic actors. Similarly, the denationalisation of the key services such as social security, housing, and health care favours middle and upper classes which have the incomes necessary to afford. As Oxhorn and Ducatenzeiler emphasised, "Perhaps the most dramatic change has been in the area of education. In contrast to its historical role of providing an avenue for social mobility, education has become a mechanism for the reproduction of social inequality and the introduction of new elitist form in society" (Oxhorn and Ducatenzeiler, 1999:24).

Chile was in similar conditions as Brazil. As Taylor states "In spite of a period of economic growth in the half of 1980s, close to half of all Chileans remained under the poverty line while the deep cuts made by the dictatorship to public expenditures in health, education and social security had created widespread debilitation across the breadth of state welfare provision, particularly in the realm of the healthcare and pension provision. Moreover, the partial commodification of welfare services had created dual systems of competitive private and public service available, the reforms exacerbated inequalities between social classes" (Taylor M., 2006:174).

Neoliberalism's individualist characteristics also affects the social and political participation because individualism has an atomizing effect. It does not encourage social movements and promote the legitimate political activity in the form of voting. As Taylor exemplified, the citizens in Chile became subject to individualism and the trend of political participation transformed from mass mobilisation on the streets towards the more restrained activity of voting. Many citizens are happy to be relieved of the burden of political activity and are content to leave politics to professionals (Taylor, 1998:96). Neoliberalism also produces economic and social fragmentation. As Waisman concludes, "Its cumulative effect is likely to be the dualization of society into a "civic" pole, characterized by strong associations and capacity for self-regulation and a "disorganized" or a marginalized one, with a low level of autonomous group organization and a low capacity of sustained mobilization. These marginalized strata have lower rates of political participation and fewer resources that could be converted into the political influence. Political parties and government agencies will be more likely to interact and engage with the civic segment; therefore, democracy will become the game of that civic pole with its strong players" (Waisman 1999:55).

At this point Barrington Moore's theory would be helpful. According to Moore (1966) entrenchments and commercialisation of agriculture in England caused the exclusion of peasantry as a potential revolutionary class. In this case a citizen, whose social rights are undermined by structural reforms and who is economically weakened would avoid participating in political issues. In such circumstances bread and butter issues may have priority over political participation. According to Hagopian, the reason for citizens having become disjoined from traditional networks of political representation in Latin America is often attributed to public dissatisfaction with short term economic performance. Faced with rising inflation and declining living standards in 1980s, citizens in several countries, including Peru, Brazil, Argentine, Mexico, categorically rejected incumbents and their parties at the polls (Hagopian, 1998:105). Similarly in Chile, "the separation of political parties from society, manifested in Chileans'

lack of interest in politics. In order to follow neoliberal economic managing, informal urban sector had been reduced to approximately of the economically active population and a segment of the population remains excluded. Therefore, voting is likely to be the principal act of citizens" (Barrera,1999:84).

In Latin America, structural adjustments were not mere obstacle to participation of citizen; The macrosocial framework within labour relations were manipulated during military regime was identified by authoritarianism and structural adjustment. As Barrera stated, "The concurrence of these economic and political circumstances is what set the Chilean experience apart. Neoliberalism could never have been the pillar of a new social and economic model without authoritarianism, since it is unlikely that an unpressed society would have willingly bourn the costs that adjustment passed on to it, as the experience of other Latin American countries has demonstrated" (Barrera, 1998:137). The attraction of the neoliberal process for the authoritarian regime was not only that it has suitable reforms to hold in the economic crisis, but also these same measures were able to achieve a systematic depolitisation of Chilean society and in this way, resolve the political and social extents of crisis (Taylor M.,2006:40). In contrast, according to Brazilian theorist Evelina Dagnino, popular movements in Brazil see part of their political struggle as confronting an "authoritarian culture" at levels of society (Molyneux and Lazar, 2003:35).

In political life, in terms of labour relations, authoritarian regime ushered in systematic legal, administrative and police repression especially during years 1973-79 (Barrera, 1998:137). As an institution for defending poor and disadvantaged citizens, labour unions were weakened by deindustrialisation that followed by the crisis of ISI period and affected through state cutbacks, recession and unemployment have all combined to suppress wages, as have adjustment policies to "flexibilise" the labour market. As Green stated, "In practise, this has meant cracking down of trade unions and making it easier to hire and fire employees, shift to part time work and to cut costs by sub-contracting work to smaller companies, often little more than sweatshops" (Green, 1991:84). Thus, the mobilisation potential of labour movement significantly decrees. In fact, the adverse influences of neoliberalism can be still observed on labour unions. For instance, "In Chile one of the most salient characteristics of the democratic period following military rule has been the gradual decrease in the mobilization capacity of social movements and the disappearance of most of those movements from the social and political landscape. At present, only part of the labour movement has any mobilization capacity" (Barrera,1999:100).

Conclusion

The universal citizenship requires that all members of society have an equal chance of participating in community decisions; unfortunately, in Latin America social inequality prevent people from engaging in such participation. Even though in the latter half of the 1990s there had been rehabilitations in the economic and social spheres, the state still needed to be more distributive on public services and supply the genuine democratic environment to protect those who are socially and economically vulnerable and having already been shaken by the harsh reforms of neoliberalism. This study aims to show how neoliberalism affects adversely the exercise of citizenship rights in terms of participation and access to public services. While doing this, policy transformation and results are examined through examples using the relevant literature. As a result, it is understood that while neoliberalism is associated with freedom, it had an opposite effect on exercise of the citizenship rights in Latin America due to the lack of strong democratic tradition.

Bibliography

[1] ARMİJO, L. and FAUCHER, P. (2002). We Have a Consensus, Latin American Politics and Society, Vol. 44, No. 2 (Summer, 2002), pp. 1-40, Blackwell Publishing.

[2] BARRERA, M. (1998). "Macroeconomic Adjustment in Chile and the Politics of the Popular Sectors", in P. Oxhorn and G. Ducatenzeiler (eds), What kind of Democracy? What kind of Market?, pp 127-151, The Pennsylvania State University Press.

[3] BOOKCHIN, M. (1987). The Rise of Urbanisation and the Decline of Citizenship, San Fransisco:Sierra Club Books.

[4] BOURDIEU, P. (1998). The Essence of Neoliberalism, Le Monde Diplomatique, http://mondediplo.com/1998/12/08bourdieu, access date: 8/11/2009.

[5] CLARKE, C. and HOWARD, D. (1999). "Cities, Capitalism and Neoliberal Regimes", in R. Gwynne and C. Kay (eds), Latin America Transformed, pp 305-324, Oxford University Press.

[6] GREEN, D. (1991). Faces of Latin America, London: Latin America Bureau.

[7] GRUGEL, J. (2007). Latin America After the Third Wave, in Government and Opposition, Vol. 42, No. 2, pp. 242–257.

[8] HAGOPIAN, F. (1998). "Democracy and Poitical Representation in Latin America in the 1990s: Pause, Reorganization or Decline?" in F. Agüero and J. Stark (ed), Fault Lines of Democracy in Post-Transition Latin America, pp. 99-145, North-South Center Press at the University of Miami.

[9] KYMLICKA, W. (2002). Contemporary Political Philosophy, Oxford University Press.

[10] MOLYNEUX, M. and LAZAR, S. (2003). Doing the Rights Thing: Rights Based Deveplopment and Latin American NGOs, London: ITDG Publishing.

[11] MOORE, B. (1966). Social Origins of Dictatorship and Democracy : Lord and Peasant in the Making of the Modern World, Boston: Beacon Press.

[12] OXHORN, P. and DUCANTENZEİLER, G. (1999). The Problematic Relationship Between Economic and Political Liberalization: Some Theoretical Consideration, in P. Oxhorn and P. Starr (eds), Markets and Democracy in Latin America, pp 13-43, London: Lynne Rienner Publishers.

[13] TAYLOR, L. (1998). Citizenship, Participation and Democracy, London: Macmillan Press.

[14] TAYLOR, M. (2006). From Pinochet To the Third Way: Neolberalism and Social Transformation in Chile, London: Pluto Press.

[15] WAISMAN, C. (1999). Civil Society, State Capacity and Conflicting Logics of Economic and Political Change, in P. Oxhorn and P. Starr (eds), Markets and Democracy in Latin America, pp 43-61, London: Lynne Rienner Publishers.

[16] WEYLAND, K. (1996). Democracy without Equity: Failures of Reform in Brazil, University of Pittsburgh Press.

Makale id= 116

Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0003-3632-8131

Minyatür Sanatı ve Derviş Zaim Cenneti Beklerken Filmi Renk Kullanımı

Dr. Öğretim Üyesi Rahime Akikol[1]
[1]TC İstanbul Arel Üniversitesi

Özet: *Derviş Zaim Cenneti Beklerken filminde Türk geleneksel sanatlarından minyatür sanatıyla resim sanatını bir araya getirerek bir sentez yaratır. Araştırma iki farklı görsel sanat geleneğini buluşturan filmin renk kullanımını ortaya çıkarmayı amaçlayan biçimsel bir incelemedir. Çalışmada minyatür sanatında renklerin nasıl kullanıldığı, minyatür sanatına özel renk kullanımının var olup olmadığı; Cenneti Beklerken filminin Batı resim sanatı ve Doğu minyatür sanatı sentezini nasıl gerçekleştirdiği, filmde renklerin nasıl kullanıldığı incelenmiştir. Çalışmada sahnelere göre değişen renk kullanımları mizansen eleştiri yöntemiyle incelenmiştir. Mizansen analiz çerçeve içinde yer alan tüm unsurların bir seçim sonucu yer aldığını kabul eder ve tercihlerin yan anlamlarını ortaya çıkarmaya çalışır. Yönetmen filmin İstanbul sahnelerinde minyatür renk kullanım özelliklerine yer verirken, Anadolu sahnelerinde Batı tarzı renk ve ışık kullanımını tercih etmiştir. Çalışmanın sonucunda filmin tamamında minyatür sanatının özelliklerine yer verilmesinin filmi stilize bir yapıya sahip olmasına neden olacağından resim sanatı ve klasik sinema renk ve ışık kullanımlarının bir sentezi tercih edildiği ancak minyatür sanatına özgü renk kullanımının filmde daha fazla yer verilmesinin uygun olabileceği görülmüştür. Bununla birlikte minyatür sanatının öğelerinin filmde yer almasının filmin anlam yaratma olanaklarını zenginleştirdiği sonucuna ulaşılmıştır*

Anahtar Kelimeler: *Resim, Minyatür, Renk, Cenneti Beklerken, Mizansen Analiz.*

Miniature Art and Derviş Zaim Waiting for Heaven Film Color Usage

Abstract: *In his film Waiting for Heaven, Derviş Zaim creates a synthesis by bringing together the Turkish traditional art of miniature and painting. The research is a formal analysis that aims to reveal the use of color in the film that brings together two different visual art traditions. The study examines how colors are used in miniature art, whether there is a special use of color in miniature art, how the film Waiting for Heaven realizes the synthesis of Western painting and Eastern miniature art, and how colors are used in the film. In the study, the use of colors changing according to the scenes was examined with the mise-en-scene criticism method. Mise-en-scene analysis accepts that all the elements in the frame are the result of a choice and tries to reveal the connotations of the choices. While the director used miniature color in the Istanbul scenes of the film, he preferred the use of Western-style color and light in the Anatolian scenes. As a result of the study, it was seen that a synthesis of the use of color and light in painting and classical cinema was preferred, since the inclusion of the features of miniature art in the entire film would cause the film to have a stylized structure, but the use of color specific to the art of miniature art may be appropriate to be included more in the film. In addition, it was concluded that the inclusion of the elements of miniature art in the film enriches the possibilities of creating meaning in the film.*

Keywords: *Painting, Miniature, Color, Waiting for Heaven, Mise-En-Scene Analysis*

Giriş

Yüz yılının devirmiş olmakla birlikte görece yeni bir sanat dalı olan sinemanın hikaye anlatmasıyla roman-edebiyat ve tiyatroyla çok yakın olsa da dilinin görüntü olmasıyla resmin ve fotoğrafın çocuğudur demek yanlış olmayacaktır. Resim ve fotoğraf gibi sinema da Batı kaynaklıdır ve ülke sinemaları sinema tarihi boyunca ana akım sinema anlayışının baskınlığına karşı kendi özgün sinema dilini bulma sürecini yaşamış ve yaşamaktadırlar.

Üretilen film sayısı ve güçlü endüstrisiyle Hollywood tüm dünya sineması üzerindeki hegomonik yapısına karşı ayrışan, içinde yaşanılan kültürün desenini taşıyan filmlerin yapılması filmlerin biçim ve içeriğinin farklı kılınmasıyla mümkün olabilmektedir. Derviş Zaim *Cenneti Beklerken* filminde Türk geleneksel sanatlarından minyatür sanatıyla resim sanatını bir araya getirerek bir sentez yaratır. Bu sentez fikrini Zaim şöyle açıklar: "*Filmin biçimi bizim Osmanlı ve Türk kültürünün bizim Anadolu kültürünün kendisine dayanarak nasıl bir sinema dili oluşturulabilir diye bir kışkırtıcı sorunun üzerine oturuyor".*

Geleneksel sanatlardan yola çıkarak bir sinema dili oluşturma düşüncesiyle Zaim Osmanlı minyatürlerini Nakkaş Osman'ın Sürname eserini Matrakçı Nasuh gibi ressamların eserlerini inceleyerek bu estetiğe dayanan sinemasal zaman ve mekan yaratmanın yollarını araştırmış ve gerçekçi anlatımdan uzak olan minyatür sanatının tüm filme hâkim olduğu bir stil yerine stil günümüz seyircisinin izleme alışkanlığını bozmayacak bir senteze karar vermiştir. Biçim ve içerik arasında dengenin önemine değinen Zaim, seyirciyi zorlayan kullanımların filmi deneysel bir yapıya kaydırabileceğini ifade eder (Zaim, 2007:DVD.Kamera Arkası.Röp. 04.40).

Türkiye ile ilgili güncel tarihsel konuları filmlerinde yer vererek çağdaşı olan yönetmenlerden farklı bir yerde duran Zaim'in Cenneti Beklerken filmi Türk geleneksel sanatlarını sinemasıyla kaynaştırdığı tek filmi değildir. Zaim Filler ve Çimen (2000) filmiyle biçim ve içerik anlayışında farklı bir yol denemiş ve geleneksel sanatlara ilişkin ögelere yer vermiştir. Filler ve Çimen (2000)'de Ebru sanatı, Cenneti Beklerken (2006)'de Minyatür sanatı, Nokta (2008) filminde Hat sanatı konu edilir.

Araştırma iki farklı görsel sanat geleneğini buluşturan filmin renk kullanımını ortaya çıkarmayı amaçlayan biçimsel bir incelemedir. Minyatür sanatı renklerin katışıksız saf halleriyle kullanılmasından dolayı figürlerin renk lekeleri gibi göründüğü ve renklerin özgürce yer aldığı bir sanat. Bu çok özel renk tarzının filme nasıl yansıdığını ortaya koymaya amaçlayan çalışmada su soruların yanıtları aranmıştır:

- Minyatür sanatında renkler nasıl kullanılmıştır? Minyatür sanatına özel renk kullanımı var mıdır?
- Cenneti Beklerken filminin Batı resim sanatı ve Doğu minyatür sanatı sentezini nasıl gerçekleştirmiştir?
- Minyatürün kendine has özellikler taşıyan renk kullanımı filmde nasıl gerçekleşmiştir?

Çalışmada sahnelere göre değişen renk kullanımları mizansen eleştiri yöntemiyle incelenmiştir. Tiyatrodan sinemaya geçmiş bir kelime olan mizansen, 'sahneye koymak' anlamına gelir ve filmin herhangi bir karesinin içeriği ve bu içeriğin nasıl organize edildiğini ifade eder. Kamera, kamera hareketleri, lens seçimleri, , aydınlatma, kostüm, dekor, kullanılan renkler, oyuncuların çerçeve içindeki hareketlerinin tümünü kapsar (Gibbs, 2002: 5). Mizansen eleştiri ise çerçeve içindeki hiçbir unsur tesadüfi olarak orada bulunmadığı bilgisinden yola çıkarak tercihlerin yan anlamları ortaya çıkarmaya çalışır. (Elsaesser ve Buckland, 2002:81). Analizde mizansen eleştiriye konunun sınırlılıkları doğrultusunda renk ve ışık başlığı kapsamında başvurulmuştur.

1.Minyatür Sanatı ve Özellikleri

Minyatür, Latince kırmızıyla boyamak anlamına gelen miniare kelimesinin önce İtalyanca'ya (miniatura), oradan Fransızca ve Türkçe'ye girmesiyle dilimize yerleşmiştir. Osmanlıcada minyatüre "nakış", yapan ustasına da "nakkaş" denmiştir. Minyatürler el yazması metinleri açıklamak amacıyla yerleştirilen açıklayıcı resimlerdir. 11.yy'dan sonra Anadolu topraklarında önceleri Selçuklu emirleri sonra ise Osmanlı padişahları koruyuculuğunda gelişen bir kitap sanatıdır. Renda'ya göre Kuran'da kesin yasaklayıcı bir buyruk olmasa da farklı yorumlanan ayetler ve bazı hadisler nedeniyle İslam dininde canlıların suretlerinin yapıldığı tasvirlerin yasaklanması, duvar resmi sanatının gelişmesini engellemiştir. İslam toplumlarında tasvire ilişkin tutum dönem dönem değişmekle birlikte minyatür sanatı 19.yy'a kadar hâkim olan tek resim türüdür (Renda, 2008:1071).

Minyatürler Osmanlı'nın ekonomisi, eğlencesi tiyatrosu üzerine yazılmış devlet düzeninin biçimsel yansımasını oluşturan eşsiz belgelerdir. Resimlere konu olan olaylar padişah ya da paşaların katıldıkları savaşlar, ordu alayları, elçi kabulleri, padişahların şehzadelerin av ok atma gibi hünerleri, düğün şenlikleri, ölüm ve cenazeler, giysi albümleri, kent tasvirleri ve dini öykülerdir. Nakkaşlar diğer

Müslüman doğulu sanatçıların yaptığı gibi süslemelerle örülü masalsı bir dünya yerine, bir olayı haritaya benzer bir manzaraya yerleştirerek gerçekçi detaylar ekleyerek yazıyla anlatılamayan ayrıntıları verme yolunu seçmişlerdir. Resimler hayal edilen değil gerçek ortamda ve olması mümkün olayları canlandırmaktadır (Tanındı, 1996:32).

Öte yandan minyatür sanatçıları İslam öğretileri nedeniyle gördüklerini soyutlayarak resmetmişlerdir. Gerçeği göründüğü gibi resmetmeye yarayan ışık, gölge, perspektif gibi araçlar kullanmayıp nesneleri farklı dekoratif ögelerle, renkler ve şemalarla anlatmışlardır. Nesneler dik değil yan durabilir, atlar mavi, tepeler eflatun, gökyüzü altın yaldızlı olabilir. Kökeni Batı'da Antik Çağa, Doğu'da İslam öncesi dönemlere kadar uzanan Türk-İslam minyatür sanatında en eski eserleri 8-10. yy'da Uygur Dönemi'ne aittir. Osmanlı'daki uygulamaları dönem padişahının Batı'ya ya da Doğu'ya dönük tutumuna göre değişmiştir. Genç yaştan beri Batı kültürüne ilgi duyan Fatih Sultan Mehmet dönemin Bellini, Ferrara gibi İtalyan ressamları saraya çağırarak portresini yaptırmıştır. Fatih'in özendirdiği yağlıboya portrecilik Osmanlı nakkaşlarının elinde İslam minyatürcülüğüne özgü çizgiciliğin korunduğu minyatür portreciliğine dönüşmüş ve 19.yy'a kadar da varlığını sürdürmüştür. Bununla birlikte Yavuz Sultan Selim dönemindeki Doğu seferlerinden sonra saraya hizmete başlayan nakkaşlar topluluğu minyatür tarzını farklılaştırmıştır. Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'nde önem kazanıp yıllarca bu sanatın en kendine özgü dalını oluşturan gerçekçi ve belgeleyici bir anlatımın söz konusu olduğu tarihi konulu minyatürler yeni bir ikonografi ile var olmuştur. Bu eserlerde Doğu kökenli nakkaşların getirdiği yüzey bezemeciliğiyle Batı kaynaklı gölgeleme ve sınırlı perspektif uygulamaları bir aradadır. 16.yy'ın ikinci yarısından sonra III. Murad ve II. Selim'in koruyuculuğundaki minyatür sanatının kendine özgü estetik geliştirme kaygısına Nakkaş Osman ve okulu yön vermiştir. Başarılı kompozisyonlarıyla tanınan Nakkaş Osman döneminde Doğu etkisindeki yüzey bezemeciliği yerine sade zemin üzerine olayların en yalın ve en gerçekçi biçimde anlatıldığı bir üslup seçilmiştir. Nakkaş Osman ve ekibinin Osmanlı padişahlarının yaşamını ve hünerlerini anlattıkları "Hünername" minyatürleri farklı nakkaşların elinden çıksa da aynı hiyerarşik törensel düzenlemelere, yalın ve açık anlatımlara, topografik ayrıntılara, doğada ve mimari unsurlardaki pembe, yeşil ve eflatunun pastel tonlarına, giysilerde kırmızı, turuncu mavi ve kahverengilere sahiptirler. Osmanlı minyatürlerinin bu klasik özellikleri taşımakla birlikte nakkaşlar konularını resimlerken belli bir şablondan hareket etmezler. Dolaysıyla nakkaşlar eserlerini kendi gözlem gücü ve yaratıcılığını koruyarak en gerçekçi biçimde vermeye çalışmışlardır (Renda, 2008:1073-5).

17.yy'ın başından itibaren nakkaş Nakşi dönemiyle birlikte kompozisyon düzenlemelerinde geleneksel kalıplar devam ederken Osmanlı minyatür sanatının klasik üslubundan uzaklaşıldığı, figürlerin deforme edildiği, sahnelere hareket ve mizahi öğelerin katıldığı görülmekte özellikle bazı resimlerde Avrupa gravür etkisi hissedilmektedir. 18 ve 19.yy'lara gelindiğinde dünya devletleri arasında önemini kaybeden Osmanlı gücünü kaybetmemek adına yüzünü Batıya çevirmiş Batılılaşma hareketleri III. Ahmet'in hükümdarlığındaki Lale Devri'nde yoğunluk kazanmıştır. İlk Türk matbaasının 1727'de kurulması tasvir sanatını da etkilemiş geleneksel resim kalıplarını yeni bir anlayışla şekillendiren nakkaş Levni ise bu döneme damgasını vurmuş bir isim olmuştur. Levni eserlerinde kendisinden önce başlayan ışık ve gölge ve perspektif çalışmalarını ileriye taşımıştır. 18.yy'ın ikinci yarısına gelindiğinde tasvir geleneğindeki yavaş yavaş başlayan dönüşüm padişahların yağlıboya portrelerinden gözlemlenmektedir. Bu dönemde sarayın hizmetine giren Refail ve Kapıdağlı Konstantin Avrupa resim kurallarını dikkate almakla birlikte minyatür boyama tekniğini kullanmışlardır. Minyatür sanatı 18.yy sonundan itibaren geleneksel anlamda varlığını yitirirken yerini duvar resimleri ve padişah portreleriyle başlayan tuval resimleri almıştır (Mahir, 2005:77-94).

2. Renk Olgusu ve Minyatürlerdeki Renk Kullanımı

TDK'ya göre "Cisimler tarafından yansılanan ışığın gözde oluşturduğu duyum" olarak tanımlanan renk tüm hayatı kapsar; sakinleştirir, harekete geçirir, duygulandırır, güzelleştirir ve görsel sanatların önemli bir öğesidir. Fizik, kimya gibi birbirinden farklı disiplinlerin alanına giren rengi fiziksel olarak tanımlayan Hue (renk özü), value (değer), saturation-chroma (renk doygunluğu) gibi özelliklerin yanına rengin psikolojik yönünü de eklemek gerekir (Akikol, 2022:24). Hue rengin özü olup belli bir dalga boyuna göre aldığı isimdir. Value (değer) rengin siyah ya da beyazın eklenmesiyle daha açık ya da koyu olması yani derecelendirilmesidir. Saturation yani doygunluk ise rengin en canlı olarak göründüğü başka bir renk tonunun karışmadığı halidir (Block, 2008:141-2).

Renklerle yaratılan uyum kendi özünün basamaklarıyla yani değerleriyle ya da iki ya da daha fazla rengin bir arada kullanılmasıyla elde edilebilir. Renk tekerleğinde birbirine yakın olan renklerin benzer renkler uyumunu oluşturur: Örneğin mavi, mavi-yeşil ve yeşil. Tek rengin tonlarının yer aldığı şema monokromatik renk şeması olarak adlandırılırken birbirlerinin karşı konumlarında bulunan renkler ise kontrast renkler uyumunu oluşturur; kırmız/yeşil, sarı/mor gibi (Akikol, 2022:32).

Genel olarak parlak/mat canlı/yumuşak renklerin karşıtlığından yararlanılan minyatürlerde renk asla desenden daha az önemli değildir. Türk ressamların kullandıkları renkler anlatıma katkıda bulunur dikkat çekilmesi gereken yerleri belirtir. Resme, nakkaşın üslubuna göre değişmekle birlikte mavi, kırmızı, şarap kırmızısı, turuncu, sarı, firuze ve yeşil tonları, kızıl kahverengi, lila (eflatun) sıkça kullanılan renklerdir (Tanındı, 1996:32, 53). Boran'a göre minyatürlerde ne uyum yaratacak kadar yakın ne de kontrast yaratacak kadar uzak olan uygunsuz renkler sıkça kullanılmıştır. Renk tekerleğinde bir rengin kendisi ve komplementer yani tamamlayıcı rengi arasındaki mesafede yer alan renklerden ortada olanı seçilmiştir. Örneğin turuncu/mor uygunsuz renklerdir çünkü renk tekerleğinde ne armoni yaratacak kadar yakın ne de kontrast yaratacak kadar uzakta yer alırlar (Boran, 2000:25).

3. Derviş Zaim ve Cenneti Beklerken Filmi

Türk sinemasının anlatı, estetik ve felsefi yaklaşım bakımından dönüşüm geçirdiği 90'lı yıllarda film üretiminde bulunan dört isim ön plana çıkar: Nuri Bilge Ceylan, Zeki Demirkubuz, Yeşim Ustaoğlu ve Derviş Zaim. 1980'lerde Türk sinemasının girdiği filmsel üretim ve azalan seyirci sayısı krizi 90'larda aşılmaya başlanmış ve ilk kez olarak 1996'da Tavutta Rövaşata filmiyle ilk filmini gerçekleştirmiş genç bir yönetmene ödül verilmiştir (Atam, 2011:83).

Atam'ın kurucu yönetmenler olarak tanımladığı yönetmenler 2000'lerde başka bağımsız film yönetmenlerle film üretimine devam etmiş, özellikle yurtdışı festivallerde elde ettikleri başarılarla Türk sinemasında kötü günlerin geride kaldığını göstermişlerdir. Serpil Kırel, Zaim'in Semih Kaplanoğlu, Yeşim Ustaoğlu, Nuri Bilge Ceylan, Reha Erdem gibi çağdaşları arasında değerlendirildiğinde en öne çıkan özelliğinin yönetmenin Türkiye ile ilgili güncel ve tarihsel konuları seçmesi olduğunu ifade eder (Kırel, 2010:100).

Yönetmenin sinemasında iki motivasyonla hareket ettiği söylenebilir: Toplumda var olan güç ilişkilerini ortaya çıkarmak, bunları sorgulamak ve içinde bulunulan coğrafyanın sorunlarının yine onun temsil ve metafor araçlarını kullanarak filmler yapmaktır. (Er, 2011:59). Bunun gerekçesini Zaim şöyle açıklar:

Günümüz sineması Hollywood'un veya anaakım sinemanın hegemonyasından kurtulmak için kabaca iki tavır geliştirebilir: Amerikan kültürünün, Hollywood'un globalizmin sana dayattığı birörnekleşmeye karşı durmaya çalışıyorsan yapacağın alternatif işlerden biri, eserinin biçimiyle yapısıyla oynamaktır. Bir diğer altenatif de biçimde sadeleşmek yalınlaşmak şeklinde ifade edilebilir (Deniz, 2011:91)

Sinemasal anlatımda biçimle oynamada geleneğin tek yol olmasa da iyi bir rehber olacağını ifade eden Zaim'e göre kültürümüzde yüzyıllarca ince ince işlenerek günümüze ulaşan geleneksel sanat ürünleri sinemamız için de yaratıcı fikirler verebilir. Bunun için yönetmen, geleneğin sunduğu yapıları günümüz seyircisi için metaforlara dönüştürür. Böylece hem biçim hem de içerik açısından daha zengin filmler yapılabilecektir (Deniz, 2011:93)

Derviş Zaim film yapma pratiğinde sürekli denemeler yapmış biçimsel düzlemde filmlerini özgün bir temele oturtmak istemiştir. Klasik sinemanın normları tüm dünya sinemasında egemen durumdayken anaakımın dışında konumlanmanın gerçekçi olmayacağını yine de sağlıklı ve özgün bir sinema dili yaratmanın imkansız olmadığını ifade eder. Bir Türk anlatısı, ikonografisi oluşturmanın geleneklerle olan bağımızın zayıflığı, sinema endüstrisinin güçlü olmaması gibi bir sürü engele rağmen, verili şemalar dışına çıkıldığında yani taklitçilikten uzak kalındığında umut dahilinde olduğunu belirtir (Kırel & Duyal, 2011:12)

Yönetmen Cenneti Beklerken filmini yaparken Osmanlı kültür ve estetiğinden yola çıkarak yaşam/ölüm, doğu/batı, gerçek/gerçekdışı, geleneksel sanatlar ve sinema, Doğu-Batı, geleneksel-modern gibi ikilikleri tekrar tartışmaya açmış ve sinemaya yeni bir anlatım yolu kazandırmak istemiştir (Güngör, 2010:54).

Batılı anlamda gerçekçi anlatımdan uzak olan minyatür sanatının filmde kullanılmasıyla sağlanacak stil günümüz seyircisinin izleme alışkanlığını bozmayacak biçimde yapılanmıştır. Zaim'e göre biçim ve içerik birbirinden çok uzaklaşırsa denge sağlanamaz ve film içinde organik yapı kurulamaz. Filmin biçimi üzerine yapılan zorlayıcı müdahalelerin filmi deneysel bir yapıya kaydırabileceğini ifade eden Zaim, projesinin amaçlarını şöyle açıklar: " …*sürükleyici bir serüven çerçevesinde geleneksel Osmanlı kültürünü ve tarihini, seyircinin duygu ve düşüncelerini doyurarak beyazperdeye aktarmak biçiminde özetlenebilir*" Filmin minyatür estetiğinde Nakkaş Osman tarafından resimlenen Surname -i Humayun eserindeki görsellerden yararlanılırken Batı resim sanatının verilerinin de yer aldığı görülmektedir. Filmde Velazquez'in Nedimeler (Las Meninas) tablosuna yapılan göndermeler yönetmenin temsil ve iktidar ilişkisine yoğunlaşmasından kaynaklanır. Tabloda ressam İspanya kralı ve kraliçesinin resmini yaparken kendisini de resme eklemiştir. Ayrıca resimde yer alan nedimeler ve prensesin bakışı kafa karıştırıcıdır. Resim bakan-bakılan, temsil-rüya, ressam-model ikiliklerinde yeni sorular sordurur (Kırel & Duyal. 2011:67-9).

3.Bulgular

Film, 17.yy'da Osmanlı devletinde yaşayan Nakkaş Eflatun'un hikayesidir. Eflatun Efendi yakın zamanda karısı ve çocuğunu kaybetmiştir ve onlara olan özlemini gidermek için resimlerini yapar. Batı tarzı resim yapılması hoş karşılanmasa da Eflatun Efendi, Osmanlı soyundan geldiğini öne sürerek taht iddia eden Danyal ve oğlunun infaz edilmeden önce resmini yapmakla görevlendirilir. Eflatun bu zorlu görevi yerine getirmek üzere Vezirin adamlarıyla birlikte gönülsüzce Anadolu'ya doğru yola çıkar.

Duygusal-macera plotunda bir olay örgüsü ile yapılanmış film klasik anlatı ekseninde olup sürükleyici bir seyir sağlar. Film öykülemede klasik anlatı yapısında olsa da kullanılan çerçeve süsleri, animasyonlar ve geçiş efektleriyle açılış sahnesinden itibaren minyatür, resim sanatı ve sinemanın biçem özelliklerinin buluştuğu katmanlı yapısının ipuçlarını verir.

17.yy dünya haritasının Osmanlı topraklarını giderek yaklaşıldığı bir animasyon açılan film, imparatorluk başkenti İstanbul'u gösteren bir minyatürle tamamlanır. Devam eden planda minyatür görüntülerinin yerini gerçek görüntüler alır.

Şekil 1. Derviş Zaim, *Cenneti Beklerken* (2006) 1.40dak.

Filmin geneline bakıldığında yönetmenin renk konusunda iki farklı yaklaşım geliştirdiği gözlemlenmektedir. Eflatun ve diğerlerinin İstanbul'da geçen sahnelerinde özellikle kostümlerde farklı renk özlerinin yer aldığı görülmektedir.

> *Mesela minyatür sanatındaki ışık ve renk kullanımını ve o sanatın sinemadaki izdüşümlerini, Eflatun karakterinin yolculuğa çıkmasına kadar ve yolculuktan dönüşü sonrasında yoğun biçimde kullanacağız. Eflatunun yolculuğa başladığı noktadan itibaren filmin içinde Batı tarzı bir ışık ve renk kullanımı daha rahatlıkla yer alabilecektir (Zaim, Web: derviszaim.com "Cenneti Beklerken" 13 Ağustos 2023).*

Şekil 2. Derviş Zaim, *Cenneti Beklerken* (2006) 11.00-92.00 dak.

Osmanlı minyatürlerine bakıldığında renklerin başka renklerle ya da beyaz ya da siyahla karışarak değer almadığı saf halleriyle kullanıldığı görülür. Resimlerdeki figürler genellikle siyah kenar çizgisiyle belirginleştirilerek lokal renklerle yani rengin saf halleriyle boyanırlar. Yönetmen minyatür sanatının ev sahipliğini yaptığı İstanbul'da renkleri minyatür tekniğine uygun olarak kullanmış. Renklerin canlı ve parlak halleriyle görünmesinde ışığın her yönden geldiği karanlık alanların bırakılmadığı dolayısıyla gölgelerin yer almadığı düz aydınlatma tekniğinin kullanılmasının da rolü vardır.

Eflatun'un Anadolu yolculuğu sırasında bu renkler yerini daha solgun renklere, Anadolu bozkırlarının sarımtrak kahverengi tonlarına bırakmıştır. Ancak bu saptama yönetmenin de söyleşilerinde belirttiği üzere kesinlik içermez. Anadolu'ya yapılan yolculuk sahnelerinde de minyatür tarzı renk kullanımları bulunmaktadır.

Şekil 3. Derviş Zaim, *Cenneti Beklerken* (2006) 24.45-36.00 dak.

Filmdeki mekanları minyatürlerdeki mekanlara benzer mekanlar arasından seçmeye çalıştım. Minyatürlerde doğa birkaç tepe ya da düz bir ova biçiminde belirir. Bu yapıya en uygun yer İç Anadolu'da Kayseri ve Kapadokya çevresinde buldum. Ayrıca Osmanlı başkenti olması nedeni ile de İstanbul'da da ek çekimler gerçekleştirmeye çalıştım. İstanbul kısımlarında minyatürlerdeki renk anlayışına benzer biçimde daha saf renkler kullanıldı. Ancak Anadolu'ya yapılan yolculukta renkleri olabildiğince tek bir renge, sarı tonlarına, yaklaştırmaya çalıştık. Ne var ki Anadolu'da yapılan yolculuk esnasında baskın olan sarı rengi her zaman saf hali ile değil solgun biçimde ve ışık gölge oyunları ile birlikte ele aldık. Bu da Batı resminden yararlandığımız noktalardan birini teşkil etti. Bu saptama ihlal edilemez bir yasak olarak algılanmasın. Yolculuk içinde de gerekli yerlerde minyatür sanatının kimi izdüşümlerini sinemasal olarak ifade edebiliriz. Esneklik her zaman iyidir (Zaim, Web: derviszaim.com "Cenneti Beklerken" 13 Ağustos 2023)

Minyatür sanatı estetiği ve sinema estetiğinin kaynaşması sahne başlarında zaman geçişlerinde karşımıza çıkmaktadır. Yolcuları gösteren minyatür resminden hareketli görüntüye geçiş zincirleme tekniği ile verilmiş minyatür görüntülerinin yerini aynı kompozisyonda çekilmiş görüntü almıştır.

Şekil 4. Derviş Zaim, *Cenneti Beklerken* (2006) 14.39-14.40 dak.

Minyatür sanatında objeler göze göründükleri biçimde çizilmek zorunda değildir. Dağlar yan yatabilir, kayalar baş aşağı resmedilebilir. Görünenin bir kopyasını yaratan Batı resminde ve sinemada ise gerçekçi görünüm hedeflenir. Filmde Eflatun karakterinin duygusal ve fiziksel olarak zorlandığı anlarda nesneler minyatür sanatının gerçeküstü tasvirleriyle görüntülenmiştir.

Şekil 5. Derviş Zaim, *Cenneti Beklerken* (2006) 18.41 dak.

Minyatürlerde farklı mekanlarda ve zamanlarda meydana gelen olaylar, durumlar aynı çerçeve içinde resmedilebilirler. Yönetmen Surname minyatürlerinde gözlemleyip ilham aldığı zaman ve mekân oynamalarına olanak sağlayan bu kullanımı şöyle açıklar:

> *Mesela bazı minyatürlerde birbirinden çok uzak mekanlar sanki yan yana imişlercesine çizilir. Kimi minyatürlerde yer alan bir mekan, bir sonraki sayfada bulunan minyatürde yeniden çizilmişse, bir anda renk ve biçim değiştirebilir. Mekana bir sonraki çizimde yeni objeler katılabilir, fazlalıklar, eksiklikler giderilebilir. Ya da farklı zamanlarda ve farklı mekanlarda baş gösterdiği bilinen olaylar yan yana nakşedilebilir. (Zaim, Web: derviszaim.com "Cenneti Beklerken" 13 Ağustos 2023)*

Yönetmen minyatürün bu özelliğini uzun süren yolculuktaki farklı yerlere ilişkin görüntüleri müzik eşliğinde ard arda vererek montaj sekans olarak kullanır. Farklı zaman ve mekanları tek planda çekilmiş gibi kullanmak için kayalık görüntüsü ortak öge olarak kullanılır. Post prodüksiyonda maskeleme gibi işlemlerle kayaların referans alındığı bu işlemle geçişler bütünsel bir anlatım sağlamış olup minyatür sanatında farklı zaman ve mekanlardaki olayların tek çerçevede anlatılabilmesinin sinemasal karşılığı olmuştur. Planlarda Anadolu bozkırının sarı-kahverengi tonları ve minyatürlerde karşımıza çıkan belirgin mavi gökyüzü tonları ve pembe bulutlar dikkati çekmektedir.

Şekil 6. Derviş Zaim, *Cenneti Beklerken* (2006) 24.23 dak.

Filmde iç mekanlarda gerçekçi aydınlatma koşulları sağlanmış, güçlü kontrastlar, keskin, daha koyu gölgeler oluşturan chiaroscuro aydınlatılmasına başvurulmuştur. Yalnızca belli bölgelerini aydınlatıldığı gölgelerini kullanıldığı bu aydınlatma gerilim, şüphe, endişe, belirsizlik duygularını arttırır. Bu planların estetiğinde açıklı- koyuluk esas alınmakta renkler fark edilmez durumdadır.

Şekil 7. Derviş Zaim, *Cenneti Beklerken* (2006) 33.00-69.45 dak.

Anadolu sahnelerinin başındaki tanıtıcı planlarda minyatürden gerçeğin görüntüsüne geçişlerle filmin biçemine göndermeler yapılmakta üst açıdan çekilen nesneler ve mekanların görüntülerinde minyatür resimlerde kullanılan çoklu perspektif paralel perspektif uygulamaları yer almaktadır.

Şekil 8. Derviş Zaim, *Cenneti Beklerken* (2006) 38.07 dak.

Yolculuk sahnelerinde renkleri ve tekniği ile minyatür sanatı özellikleri gösteren planların yanında, minyatür ve hareketli çizgilerin yani animasyon film tekniğinin birleştiği kullanımlar planlar da yer almaktadır. Minyatürlerde önemli kişiler daha büyük önemsizler daha küçük resmedilmesi tekniğini yönetmen Şehzade Danyal'ın yandaşlarına seslendiği bir konuşmayı aynadan yansıtırken kullanmış. Danyal'ın adamı kendisinden çok daha kısa ve küçük olarak görüntülenmiştir.

Klasik Batı resmi gerçekçiliğini sağlayan araçlarla görünenin olduğu gibi resmedilmesi esasına dayanır. Minyatür ise görüneninin Nakkaşın gözüne göründüğü haliyle özgür biçimde resmetmesi olup soyutlamaya dayanır. Minyatür farklı zamanları mekanları alemleri aynı çerçeve içinde buluşturmaya yatkındır. Filmde bu iki farklı geleneği buluşturan Diego Velázquez'in Nedimeler (Las Meninas) tablosu önemli bir yer tutar. Nedimeler tablosunun önemi minyatür resmine benzer biçimde farklı zamanlar ve mekanların aynı resim içinde buluşmasıdır. Filmin son planlarından birinde Nedimeler tablosunun estetiğinin bir benzeri olarak Eflatun olan bitenler hakkında sorgulanırken Vezir sorgulamayı dinler, Danyal'ın ele geçirilmesini sağlayan adamı sağda beklemektedir. En arkada ise Nedimeler tablosunun Danyal ve oğlunun bulunduğu bir kopya bulunur. Resimdeki derinlik, ışık kullanımı Batı resmi özelliklerini taşırken figürlerin sıralanışı, kurgu ve hikayenin tasviri özelliği taşımasıyla da minyatür estetiğini duyumsatır.

Şekil 9. Derviş Zaim, *Cenneti Beklerken* (2006) 81.32-93.23 dak.

4. Sonuç

Cenneti Beklerken, Doğu'nun resim sanatı minyatürle, filmdeki adıyla Frenk resmi yani Batı resim sanatının yan yana geldiği sanatçının yaşadığı ikilemleri, sanatçı sorumluluğunu, iktidar karşısındaki durumunu anlatır. Gerçek/rüya, hayat/ölüm, iktidar/birey gibi önemli çatışmaları ve ayna, suret, temsil gibi doğu mistisizmine özgü kavramları dile getirir.

Film, Osmanlı tahtında hak iddia eden Şehzade Danyal'ın infaz edilmeden önce resmini yapmakla görevlendirilen Nakkaş Eflatun'un duygusal öğeler taşıyan macera öyküsü gibi görünse de resim sanatı, sinema ve minyatürün kesiştikleri noktaların açıkça görüldüğü biçemiyle Türk sinemasında pek de rastlanmayan özelliktedir.

Bu çalışmada önemli bir biçimsel denemenin yapıldığı filmin renk kullanımı analiz edildi. Minyatürün kendine has renklerinin izleri sürülmeye çalışıldı. İstanbul'da başlayan filmde karakterler Anadolu'ya yolculuk yapmış ve tekrar İstanbul'a geri gelmiştir. İstanbul sahnelerinde farklı renk özlerinin kullanıldığı bazı planlarda turuncu-mor gibi renk tekerleğinde uygunsuz renkler olarak tanımlanan renklerin bir arada bulunduğu, minyatür sanatı renk tercihlerinin filmde yer aldığı görülmektedir. Anadolu sahnelerinde sarı, sarımtırak ve kahverengi tonları monokromatik bir renk şemasını kullanıldığını işaret etmektedir. Monokromatik ya da benzer renkler şeması bağımsız yönetmenlerin kullandığı sıkça gözlemlenen şemalardır.

Filmin genelinde yönetmenin soluk sarı lokal hallerinde olmayan renklerin yer aldığı sahnelerle farklı renk özlerinin daha doygun halleriyle yer aldığı sahnelerin bir arada kullanması kontrastlık yaratmış filme özgü biçimsel yapıyı belirgin hale getirmiştir. Yolculuk sahnelerinde Anadolu bozkırı sarısı, sarımtırak renklerin, İstanbul sahnelerinde farklı renk özleri var olmakla birlikte gökyüzü ve denizi ifade eden mavi rengin öne çıkması mekanlara has simgesel renklerin kullanıldığını da göstermektedir.

Kostüm renklerinde yönetmenin de söyleşilerde belirttiği gibi farklı renk özleri doygun olarak kullanılırken Anadolu'da geçen sahnelerde kostümler pastel ve kahverengi tonlarda daha soluk renklerdedir. Bu sahnelerde yalnızca saray soyundan gelen Danyal farklı renklerde giydirilmiştir. Osmanlı asilzadeleri için minyatürlerde kullanılan mor, mavi (turkuaz) renkler filmde de karşımıza çıkmaktadır.

Filmin süre olarak yaklaşık üçte ikisini içeren Anadolu sahnelerindeki görüntüler, alan derinliğinin ve ışığın kullanılması bakımından Batı resim ilkelerine yaslanmaktadır. Filmde tercih edilen dramatik aydınlatmayla iç mekanlarda gerçekçi aydınlatma koşulları sağlanmış, güçlü kontrastlar, keskin daha koyu gölgeler oluşturan bir aydınlatmaya başvurulmuştur. Bu sahnelerde renkler farklı değer aralıklarıyla monokromatik bir şemada yer almıştır. Yönetmenin film üzerindeki biçimsel denemesinde çekincesi olan gerçekçi çizgiden uzaklaşmamak ve deneysele kaçmamak düşüncesi, kullanılan minyatürler ve animasyonlara rağmen minyatür sanatının karakteristik yapısının filmin içine geçmemesine neden olduğu söylenebilir. Minyatürün farklı hatta uygunsuz ve saf renkleriyle renk lekesi olma özelliği bir ölçüde kostümlerde ön plana çıkmakta bu da minyatürün belirgin renk kullanımını tam anlamıyla ifade edememektedir. Bununla birlikte geleneksel sanatlardan minyatürü sinema ile birleştirme cesaretini göstermiş film çok katmanlı yapısıyla derinlikli bir anlatım sunar. Türk sineması tarihinde geleneksele, Türk kültürüne içeriklerinde yer veren filmler olmuştur ancak biçimle içeriği kaynaştırarak özgün bir dil yaratma konusunda film öncü bir konumdadır.

Kaynakça

[1] AKİKOL, R. (2022). Renk ve Sinema. Doruk Yayınları. İstanbul

[2] ATAM, Z. (2011). Yakın Plan Türkiye Sineması, Cadde Yayınları, İstanbul

[3] BLOCK, B. (2008). The Visual Story Creating The Visual Structure of Film TV and Digital Media, Second Edition, Focal Press, USA

[4] BORAN, M. (2000). Türk Minyatür Sanatında Renk, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van

[5] ELSAESSER, T. BUCKLAND, W. (2002). Studying Contemporary American Film A Guide to Movie Analysis, Arnold Publishers, London

[6] ER, F. (2011). "Dünyalar Arasında: Cenneti Beklerken ve Nokta", s.57-74, (Ed). PAY, A. Küre Yayınları, İstanbul

[7] GIBBS, J. (2002) Mise-En-Scéne Film Style and Interpretation, A Wallflower Book, New York

[8] GÜNGÖR, A.C. (2010). "Derviş Zaim Sineması'nda Geleneksel Türk Sanatlarının Kullanılması: Filler ve Çimen-Ebru, Cenneti Beklerken-Minyatür, Nokta-Hat", İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi. 2010(1), Sayı 38:41-64

[9] KIREL, S. (2010). "Derviş Zaim'ler: Senaryo Yazarı Derviş Zaim ve Yönetmen Derviş Zaim". Derviş Zaim Sineması. s.94-133, (Ed). TOPÇU, A.D. DeKi Yayınları. Ankara

[10] KIREL, S. DUYAL, A.Ç. (2011). Derviş Zaim, Altın Koza Yayınları. Adana

[11] MAHİR, B.(2005). Osmanlı Minyatür Sanatı, Kabalcı Yayınları, İstanbul

[12] RENDA, G. (2008). Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, Cilt 2, Yem Yayınları İstanbul

[13] TANINDI, Z. (1996). Türk Minyatür Sanatı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara

[14] TDK. (2023). Renk nedir? https://sozluk.gov.tr/Z

[15] ZAİM, D. (2008). "Cenneti Beklerken" https://www.derviszaim.com/film/cenneti-beklerken/

[16] ZAİM, D. (2007). *Cenneti Beklerken* Film, DVD, Kamera Arkası, Röp.

Makale id= 121

Sözlü Sunum

ORCID ID: 0009-0002-9967-6299

İç Mekânda Güvenli Tahliyeye Yönelik Mekânsal Analiz ve Tahliye Stratejileri Değerlendirmesi

Araştırmacı İrfan Ülgen Küçükbezirci[1] , Doç.Dr. Betül Bilge Özdamar[1]
[1]Başkent Üniversitesi

*Corresponding author: İrfan Ülgen Küçükbezirci

Özet: *Yangın tehdidi gibi acil durum tahliyesi gerektiren durumlarda, bina iç mekânları hızlı ve güvenli tahliyeyi sağlayıcı mekânsal organizasyona sahip olmalıdır. Pasif güvenliğe yönelik stratejiler, kullanıcıların hem can güvenliğini sağlayıcı hem de olası yaralanmalara karşı risk düşürücü yönde tasarlanmalıdır. Mimarlar tarafından yapı tasarım aşamasında koridorların genişlikleri, acil çıkış kapılarının planlaması, malzemenin kullanımı gibi farklı tasarım unsurları planlanmakta ve uygulanmaktadır. Acil durum tahliyesi bakımından oldukça risk barındıran toplu kullanım amaçlı binalarda, kullanım amacı çeşitliliği ve farklı özelliklere sahip kullanıcı kimlikleri olması açısından, mekân içi organizasyon tahliyeyi önemli ölçüde etkilemektedir. Bu amaçla tasarım aşamasında acil durum senaryosu oluşturmak ve değerlendirmek önemlidir. Mekân içi farklı sanal kullanıcı kimlikleri oluşturarak akıcı tahliye sınamak üzere çalıştırılan farklı simülasyon yazılımları binalarda gerçekçi senaryolar oluşturarak, tahliye sırasında mekânsal ilişkileri sıkışıklık oluşturan alanları belirlemekte ve güvenli tahliye için belirleyici olmaktadır. Shen (2006) mekânsal analize yönelik bir hedef alan çalışması önermiştir. Bu sayede iç mekânda sıkışıklık yaşanabilecek hedef alanlar belirlenmektedir. Mekânsal ilişki analizi üzerinden belirlenen hedef alan çalışmasının, güvenli tahliye açısından iç mekânda pasif güvenlik gerekliliklerini sağlayan gerçekçi tasarım stratejilerinin oluşturulmasında yol gösterici olacağı düşünülmektedir. Bu çalışma, hedef alan çalışmasının geçerliliğini değerlendirmek üzere, toplu kullanım alanlarına yönelik bir değerlendirme çalışmasıdır. Örnek çalışma için bir yükseköğretim fakülte binası seçilmiştir. Eğitim yapısı; yüksek kullanıcı yükü, yoğun sirkülasyonun bulunması, iç mekân organizasyonunda laboratuvar, kantin, depo gibi farklı fonksiyonları içermesi, yangının çıkma ve yayılma riskinin yüksek olması nedeniyle seçilmiştir. Tahliye stratejilerinin oluşturulması açısından değerlendirmenin birinci aşamasında hedef alan çalışması yapılmıştır. İkinci aşamada aynı planlama üzerinden simülasyon programı çalıştırılmış ve sıkışıklık oluşabilecek potansiyel alanlar belirlenmiştir. Simülasyon çalışmasında planlar "Pathfinder" yazılımına "CAD" olarak aktarılmış, kullanıcı kimliği ve sayısı veri olarak programa işlenmiştir. Elde edilen veriler ile hedef alan analizi ve simülasyon yazılım sonuç verileri karşılaştırılmıştır. Yapılan karşılaştırma sonucunda; hedef alan çalışması verilerinin doğruluğu yüksek oranda bulunmuş ve yangın tahliyesi durumunda planlamada güçlü/zayıf alanlar ortaya çıkartılmıştır.*

Anahtar Kelimeler: *Yangın, İç Mekân, Acil Durum Tahliyesi, Hedef Alan, Pathfinder Simülasyonu,*

Spatıal Analysıs and Evaluatıon of Evacuatıon Strategıes for Safe Interıor Evacuatıon

Abstract: *In situations requiring emergency evacuation, such as fire threats, building interiors should be spatially organized to ensure rapid and safe evacuation. Strategies for passive safety should be designed in a way that ensures both the life safety of the occupants and reduces the risk of possible injuries. Contemporary buildings, which pose a significant risk for emergency evacuation, spatial organization, has a substantial impact on evacuation considering the diversity of intended use and user characteristics. Thus, it is crucial to create and evaluate emergency scenarios during the design phase. By developing realistic scenarios within designed buildings, some software programs identify areas that may become congested during evacuation and determine safe evacuation routes. Shen (2006) proposed a "target area" study for spatial analysis to identify potential congestion points within interior spaces. This study, derived from spatial relationship analysis, is expected to inform the creation of realistic design strategies that meet passive safety requirements for safe evacuation. The*

present study evaluates the validity of the target area study in public spaces. A higher education faculty building was chosen as the case study due to its high user occupancy, intense circulation, diverse functions (including laboratories, canteens, and warehouses), and elevated risk of fire outbreak and spread. The evaluation's first stage involved conducting a target area study to develop evacuation strategies. Subsequently, a simulation program was executed on the same floor plans to identify potential congestion areas. In this simulation, the floor plans were imported into the "Pathfinder" software as CAD files, and user IDs and numbers were inputted as data. The data obtained from the simulation were compared with the results of the target area analysis. This comparison revealed a high level of accuracy in the target area study data and highlighted strengths and weaknesses in the fire evacuation plan.

Keywords: *Fire, İnterior, Emergency Evacuation, Target Area, Pathfinder Simulation,*

1.Giriş

Eğitim yapıları gibi toplu kullanım amaçlı yapılarda kullanıcı yükünün fazla olması, yoğun kullanıma sahip olması, yapı içerisinde laboratuvar, kafe gibi farklı fonksiyona sahip ilişkili mekânların bulunması, acil tahliye gerektiren durumlarda yüksek oranda yaralanma ve can güvenliği riski oluşturmaktadır. Dünya genelinde artan nüfusun da etkisi ile kullanıcı yükünün fazla olduğu eğitim yapıları, alışveriş merkezleri, kültür merkezleri gibi yapılarda, yangın, deprem gibi acil durum anlarında tahliyenin güvenli bir şekilde gerçekleşmesi önemlidir.[1] Güvenli tahliyede, panik davranışı ile karşı karşıya kalabilen kişinin durumu yönetebilmesi, çevre koşullarının yanı sıra cinsiyeti, eğitim durumu, yaşı ve kişiliğine göre değişiklik gösterebilmektedir. Karar verebilmek için kişi çevreyi algılamakta, bilgilenmekte ve geçmiş deneyimlerini kullanmaktadır. Acil durumlar içinde karar vermek, günlük verilen kararlardan farklıdır.[2] Bu nedenle, acil tahliye anlarında insan davranışı dinamik olduğu için tamamen kontrol altına almak mümkün olamamaktadır. Özellikle yangın riskine karşı acil durum tahliyesi gerektiren durumlarda panik davranışı gösterebilen kullanıcılar, iç mekânın durumuna göre hızın yavaşlama etkisi oluşturabilmekte ve buna bağlı olarak ezilmeler yaşanmaktadır. Acil durum tahliyesinde bu tarz olumsuzlukların yaşanmaması için tasarım aşamasında ve tasarım sonrasında alınacak iç mekân ilişkili tedbirler büyük önem taşımaktadır.

Tasarım aşamasında yapının kullanım amacı, farklı kullanıcı profilleri, kullanıcı sayısı tasarımın şekillenmesine etki eden önemli unsurlardandır. Gelişmiş ülkelerde hükümetler, vatandaşlarının yangına karşı can güvenliğini sağlamak için gerekli düzenlemeleri mevzuatlar ve yönetmelikler ile belirlemekte ve uygulamaktadır. Türkiye'de 26 Temmuz 2002 yılında Bakanlar Kurulunda kabul edilen "Binaların Yangından Korunması Hakkında Yönetmelik (BYKHY[11])" ile ülke genelinde kamu, özel kurum, kuruluşlar ve kişilerce kullanılan her tip yapı bu yönetmelik kapsamına alınmıştır. Ulusal yangın yönetmeliği ile tasarım aşamasında koridorların genişlikleri, yangın çıkış kapılarının planlaması, yönlendirme sistemlerinin daha belirgin ve anlaşılır düzenlenmesi gibi hayati önem arz eden düzenlemeler belirli bir standart içerisine alınmış ve denetlenmesinin daha kolay hale getirilmesi amaçlanmıştır.

Bu kapsamda yükseköğretim eğitim yapıları da yönetmeliğe uygun, pasif ve aktif güvenlik önlemleri göz önünde bulundurularak tasarlanmaktadır. Yönetmelik kapsamında tasarım standartları belirli olsa da, kullanıcıların acil durum baskısı altındaki davranışlarını tasarımcının öngörmesi mümkün değildir. Bu amaca yönelik tasarlanan yapı için acil durum tahliye performansını ölçen simülasyon programları kullanılmaktadır. Bu simülasyon programları, acil durum anında tahliye edilen insanların davranışları hakkında yapılan araştırmaların sonuç verilerini kullanarak, yapının kritik noktalarını ve tahliye süresini hesaplamaktadır.

Yapılan akademik çalışmalar incelendiğinde; yangın simülasyonu gerçekleştirmek için "FDS+Evac", "Building EXODUS", "STEPS", "Pathfinder", "Gridflow" ve "Simulex" gibi yazılımlar kullanılmaktadır. Bu çalışmada tercih edilen "Pathfinder" yazılımı, aracı tabanlı bir tahliye ve insan hareketi simülatörüdür. Sonuç analizi için 2D ve 3D görselleştirme araçlarının yanı sıra simülasyon tasarımı ve yürütülmesi için grafik çıktıları sağlamaktadır. Yapı içerisindeki kullanıcılara yürüme hızı, boy, engellilik durumu gibi farklılık gösterebilecek değerler ayrı ayrı atanabilmektedir. Tahliye sürelerini simüle etmek için, bireysel yolcuların hareketine dayalı olarak büyük ölçekli kullanıcı davranışlarını, fiziksel kısıtlamaları kullanır. Bu programlar, günümüzde giderek daha karmaşık bir

planlamaya sahip olan binalar için yangın riskine karşı acil durum tahliye senaryolarını modeller. [3]

Bu tip yazılımların kullanımı ve yapı içi simülasyonları ayrı bir profesyonellik gerektirmekte, detaylı çalışılmakta ve değerlendirilmektedir. Tasarımcıların mekân içi güvenli tahliye yönelik hızlı bir ön çalışma ile iç mekân organizasyonlarını değerlendirmesi ve olası sıkışıklıkların yaşanabileceği mekânları belirlemesi önemlidir. Shen,[4] mekânsal analize yönelik bir hedef alan çalışması önermiştir. Bu sayede iç mekânda sıkışıklık yaşanabilecek hedef alanlar belirlenmektedir. Mekânsal ilişki analizi üzerinden belirlenen hedef alan çalışmasının, güvenli tahliye açısından iç mekânda pasif güvenlik gerekliliklerini sağlayan gerçekçi tasarım stratejilerinin oluşturulmasında yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışma, hedef alan çalışmasının geçerliliğini değerlendirmek üzere, toplu kullanım alanlarına yönelik bir değerlendirme çalışmasıdır. Alan çalışması için bir yükseköğretim fakülte binası seçilmiştir. Üç katlı ve üç bloktan oluşan fakülte binası üzerinde hedef alan ağ örgüsü çalışması yapılmıştır. Ön çalışma olarak sıkışıklık oluşmaması gerekli olan alanlar belirlenmiştir. Daha sonra aynı plan, ölçüler ve "Pathfinder" yazılımını kullanarak acil durum tahliye simülasyonu verileri elde edilmiştir. Yangının herhangi bir noktadan başlayarak sabit hızda ve yangını arttıran bir etken bulunmadan yayıldığı varsayılarak, yalnızca acil durum tahliyesi simüle edilmiştir. Elde edilen veriler ile hedef alan analizi ve similasyon yazılım sonuç verileri karşılaştırılmıştır. Alan çalışması verilerinden elde edilen sonuçları, tahliye esnasında oluşabilecek farklılıkları ve ortak noktaları belirleyici olacağı düşünülmektedir.

2.Hedef Alan Analizi

Pasif güvenlik önlemleri tüm disiplinler ile birlikte ve uyum içerisinde çalışarak zehirli gaz ve duman kontrolü, toplanma noktalarının belirlenmesi, yapı içerisinde yangın geçirimsiz bölümlerin oluşturulması, malzeme yönetimi, kullanıcı tarafından kolayca algılanabilen kaçış rotalarının planlanması gibi hedeflere yönelik yaklaşımları kapsar.[5] Bu çalışmanın çerçevesi, iç mekân tasarımında pasif güvenlik önlemlerine yönelik olarak kurgulanan planlama yaklaşımı çerçevesinde tutulmuş ve yangın riski açısından ele alınarak değerlendirilmiştir.

Tahliye sisteminin bir parçası olan hedef alan, sorunsuz ve etkili bir tahliyenin gerçekleşmesinde kritik etkiye sahip olan bir alan olarak tanımlanabilir. Ancak bu alan aynı zamanda duman kirliliğinin hedefi haline gelebilir ve tahliye sırasında insanların hareketini engelleyebilir. Hedef alan, mekân içi kullanıcıları binadan ayrılmadan veya alandan geçmeden önce savunmasız hale gelirse, tahliyede bina performansının zayıf olduğu kabul edilir. Tüm bina sakinleri duman kirliliğinden ve yangından önce hedef alandan geçebilirse, bina performansı yeterli kabul edilmektedir. İç mekân hedef alan belirlenmesinin amacı, tahliye güvenliğini analiz etmek için tahliye sistemini basitleştirmektir. [4; 2]

Bina içi fonksiyonları, hedef alan analizinde de değerlendirmeye alınmaktadır. Bu kapsamda, tasarlanacak olan ağ örgü sistemi ile planlamada yer alan alanlar / odalar arası ilişki sistemi kurgulanmalı ve iç mekânda kilit kesişim noktası görevi üstlenen alanlar ortaya çıkartılmalıdır.[6]

Shen[4] çalışmasında, hedef alanların belirlenmesi için iki farklı metot önermektedir. Önerilen metotlar ile yapıların hedef alanlarını tespit etmek daha mümkün hale gelecektir. Bir binanın büyüklüğü ya da kat planlarının karmaşıklığı, her alandaki kullanıcıların takibini zorlaştırmaktadır. Bu durumda çıkış yollarındaki kritik alanlarda yoğunlaşmalar çok önemli hale gelmektedir. Bu kritik bölmeleri hedef alan olarak düşünmek mümkündür. Hedef alanları belirlemek için kullanılan metotlar: ağ örgüsü sistemi (network) ve dizey (matrix) sistemidir.[2] Bu çalışmada alan çalışması yapılacak olan binanın hedef alanların belirlenmesi için "ağ örgüsü sistemi" kullanılacaktır.

2.1.Ağ örgüsü sistemi (Network)

Bir binanın kat planı basit olduğunda, hedef alanı seçmek daha kolay olmaktadır. Ancak binaların plan ölçeği ve karmaşıklığı değişiklik göstermektedir. Buna bağlı olarak yalnızca planlara bakarak hedef alan için uygun alanı belirlemek zor olmaktadır. Ağ örgüsü sistemi yöntemi ile bina içi alanların birbiriyle olan bağlantısını temsil eden bir diyagram kurarak hedef alanı belirlemek daha kolay hale gelmektedir. Shen,[4] iki katlı ve yedi odalı bir yapının şeması üzerinden örnek göstermektedir.

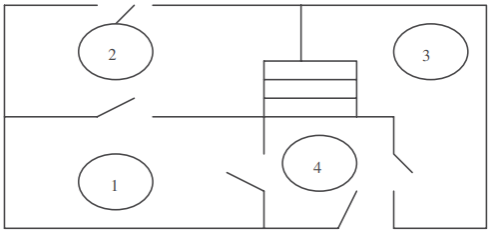

Şekil 1. Giriş Kat Şeması (Shen, 2006)

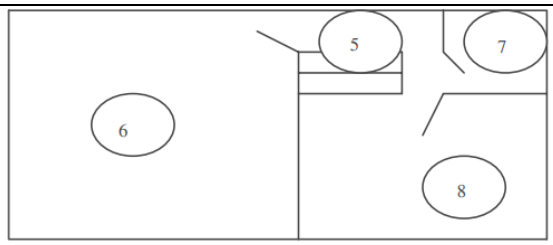

Şekil 2. Üst Kat Şeması (Shen, 2006)

Şekil 1 ve Şekil 2'de kat şemalarını görmekte olduğumuz yapı 7 odalı ve 2 katlıdır. Giriş katta bulunan 1 ve 2 numaralı oda hem birbirleri hem de 4 numaralı alan ile bağlantılıdır. 2 numaralı oda ek olarak dışarıya (çıkışa) bağlantılıdır. 3 numaralı oda 4 numaralı alana bağlanmaktadır. 4 numaralı alandan çıkışa ve 5 numaralı merdiven alanına bağlantı kurulmaktadır. 6, 7 ve 8 numaralı odalar 5 numaralı merdiven alanı ile bağlantılıdır. Tüm bu odalar arası bağlantı sistemi şematik olarak çizildiğinde Şekil 3'teki ilişki şeması ortaya çıkmaktadır.

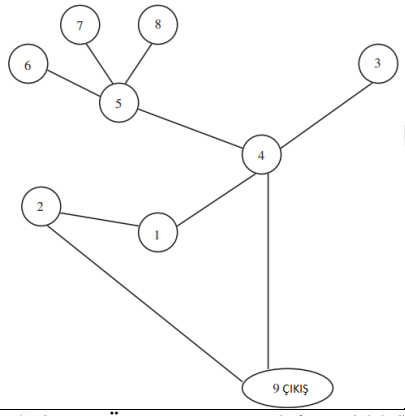

Şekil 3. Ağ Örgüsü Şeması (Shen, 2006)

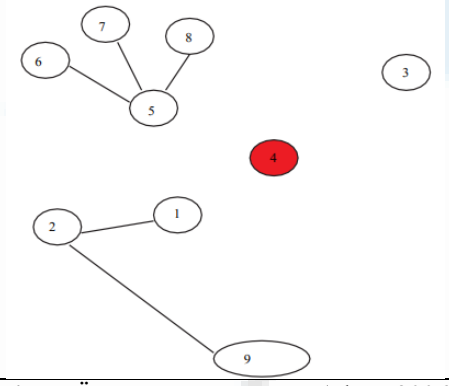

Şekil 4. Ağ Örgüsü Kopuş Şeması (Shen, 2006)

Ağ örgüsü şeması (Şekil 3) incelendiğinde 4 ya da 5 numaralı alanların hedef alan olarak belirleneceği düşünülebilir. 5 numaralı alandan çıkışa ulaşmak için 4 numaralı alanı kullanmak gerektiğinden; 4 numaralı alanda geçişi engelleyecek bir durum yaşanması durumunda giriş katta 3 numaralı oda; üst katta 5 numaralı ve bağlantısı olan 6,7,8 numaralı odalar çıkışa ulaşamayacak ve tahliye edilemeyecektir (Şekil 4). Bu durumda 4 numaralı alanın hedef alan olması gerekmektedir. Tahliyenin başarılı şekilde gerçekleşmesi için bu alan kritik öneme sahip olmaktadır.

3.Alan Çalışması

Alan çalışması yapılan yükseköğretim fakülte binasına, ana giriş cephesinden girildiğinde soldan sırayla C, B ve A olmak üzere üç blok yer almaktadır. C ve B bloklar derslikler, laboratuvarlar ve atölyeler için kullanılırken, A blok idari ve akademik birimler için kullanılmaktadır. 3750m2 zemin kat, 3600m2 birinci kat, 3600m2 ikinci kat olmak üzere toplamda üç kattan oluşmaktadır. İçerisinde yemek pişirme alanına ayrılan bölüm ve kafe haricinde, yangın tehlikesi yüksek olan alan bulunmamaktadır. Bu sebeple yangın tahliyesi simülasyonunda yangın sabit bir noktada, duman ve sıcaklık faktörü bulunmayan bir tahliyeye imkân sağlandığı varsayılmıştır. Yapı üç blok, üç kat olması ve farklı bölümlere hizmet vermesi nedeniyle tahliyenin sağlıklı şekilde yapılması kritik öneme sahiptir. Yapıda acil durumun haber verilmesi için yapı genelinde el ile tetiklenen acil durum butonları ve duman dedektörleri ile otomatik yangın alarm sistemi mevcuttur.

Yapının kat planları üzerinde numaralandırılmış alanlar birbiriyle olan ilişkilerini gösteren plan şeması ve oluşturulan ağ örgüsü şeması ile hedef alanlar belirlenmiştir. Yapılan simülasyon çalışması ile hedef alan analizi ile simülasyondan kat planları kullanım yoğunlukları karşılaştırılmış ve hedef alan analizi değerlendirilmiştir. Simülasyon çalışmasında tüm bina içi kullanıcıların acil durum bilgisini aynı anda

aldığı ve yaş aralığının benzer olması nedeniyle aynı anda tepki verdiği düşünülerek, bina tahliye süresi ortaya çıkartılmıştır.

3.1.Yapının Hedef Alan Analizi

Hedef alanların belirlenebilmesi için, Shen'in[4] uygulamış olduğu ağ örgüsü şeması; yapının zemin, birinci ve ikinci kat planları üzerinde uygulanmıştır. Zemin kat planı üzerinde tüm alanlar numaralandırılmış ve zemin kat şeması çıkartılmıştır (Şekil 5). Zemin kat şemasının çıkartılmasından sonra odalar arasında ilişki ve çıkışların belirlendiği ağ örgüsü şeması çizilmiştir (Şekil 6).

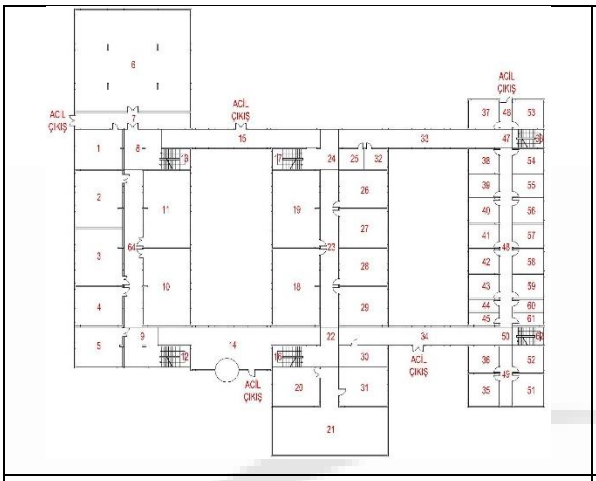

Şekil 5. Hedef alan analizi için düzenlenen zemin kat şeması.

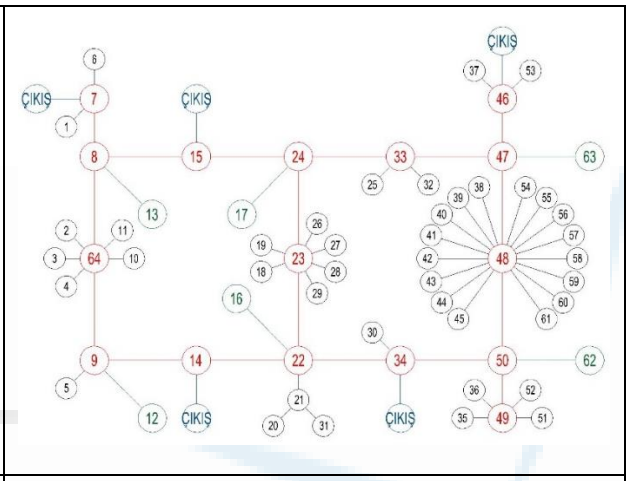

Şekil 6. Hedef alan analizi için düzenlenen zemin kat ağ örgüsü şeması

Birinci kat planı üzerinde tüm alanlar numaralandırılmış ve birinci kat şeması çıkartılmıştır (Şekil 7). Birinci kat şemasının çıkartılmasından sonra odalar arasında ilişkilerin belirlendiği ağ örgüsü şeması çizilmiştir (Şekil 8).

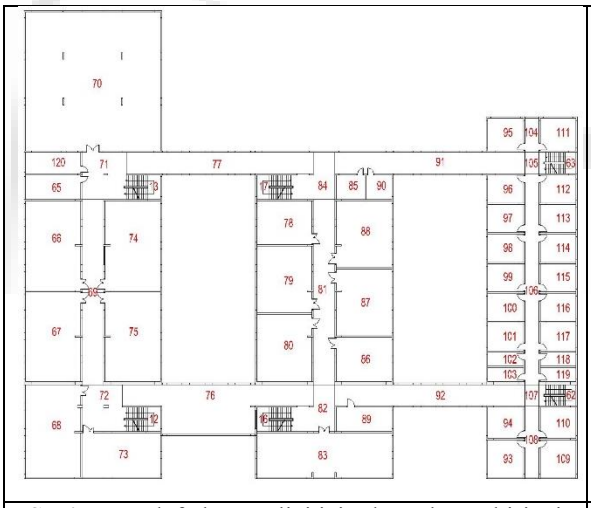

Şekil 7. Hedef alan analizi için düzenlenen birinci kat şeması

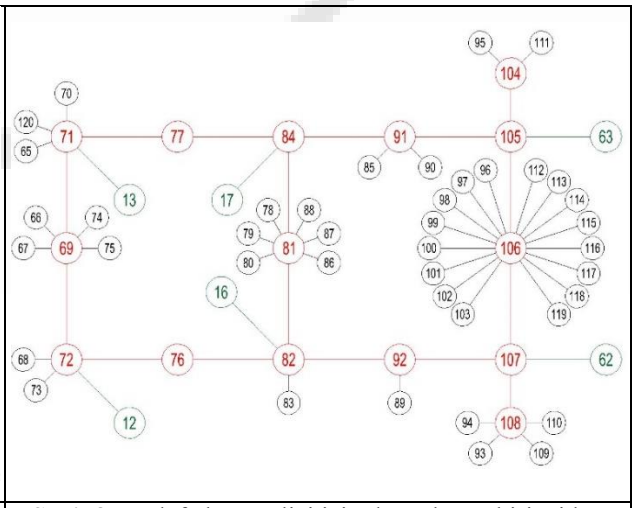

Şekil 8. Hedef alan analizi için düzenlenen birinci kat ağ örgüsü şeması

İkinci kat planı üzerinde tüm alanlar numaralandırılmış ve ikinci kat şeması çıkartılmıştır (Şekil 9). İkinci kat şemasının çıkartılmasından sonra odalar arasında ilişkilerin belirlendiği ağ örgüsü şeması çizilmiştir (Şekil 10).

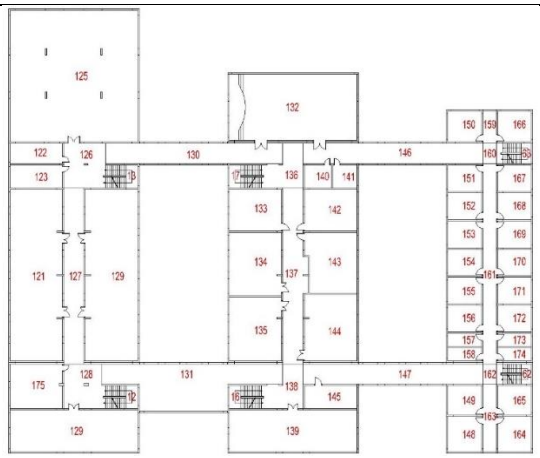

Şekil 9. Hedef alan analizi için düzenlenen ikinci kat şeması

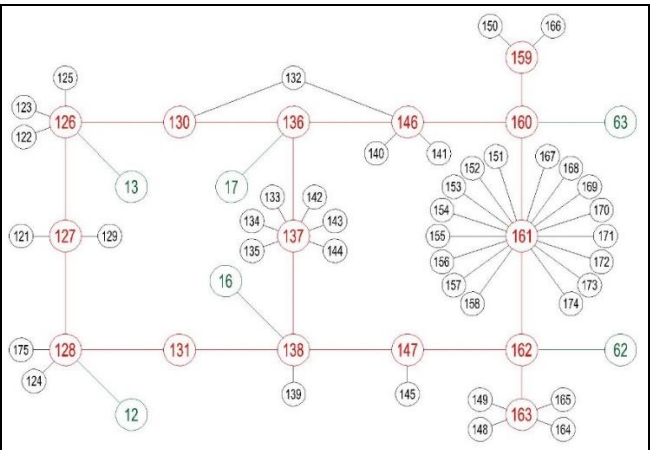

Şekil 10. Hedef alan analizi için düzenlenen ikinci kat ağ örgüsü şeması

Zemin kat ağ örgüsü şeması (Şekil 6) incelendiğinde zemin kat için; 7, 14, 15, 34, 46 numaralı alanlarda geçişi engelleyecek herhangi bir durum yaşanması durumunda, bu alanlara bağlı diğer alanlardaki kullanıcılar çıkışa ulaşamayacaktır. Bu alanlar tahliye için kritik öneme sahiptir ve hedef alan olarak belirlenmesi gerekmektedir. Hedef alan olarak belirlenen bu noktalarda, geçişi engelleyecek faktörlere önlem almak tahliye başarısı için önemlidir. Ağ örgüsü kopuş şeması çizilerek hedef alanların kritik önemi vurgulanabilir (Şekil 11).

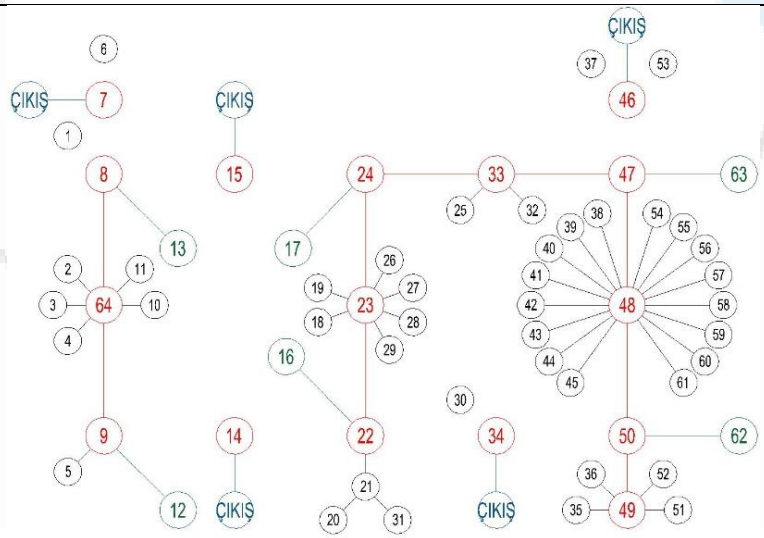

Şekil 11. Hedef alan analizi için düzenlenen, ağ örgüsü kopuş şeması

3.2.Yapının Tahliye Simülasyonu

BYKHY[11] kapsamında, eğitim yapıları için belirtilen kullanıcı yükü katsayısı (1,5 kişi/m2) ile hesaplandığında dersliklerdeki kullanıcı yükleri; zemin kat için 642 kişi, birinci kat için 805 kişi, ikinci kat için 1042 kişi; üç katın derslik kullanıcı yükü toplamı 2489 kişidir. Ancak fakültede bulunan öğrenci sayısı ortalama kullanıma göre 1200 kişi, akademisyen sayısı 100 kişi, görevli sayısı 16 kişi baz alınarak simülasyon gerçekleştirilmiştir.

Pathfinder, tahliye anında insan davranışlarını belirlemek üzere iki ayrı yönlendirme modu barındırmaktadır. Bu modlar: yönlendirme (Steering) ve Yangından Korunma Mühendisleri Derneği (SFPE) modudur. Yönlendirme (Steering) modunda, yolcular hareket etmek ve başkalarıyla etkileşim kurmak için bir yönlendirme sistemi kullanır. Bu mod, insan davranışını ve hareketini mümkün

olduğunca taklit etmeye çalışır. Bu modda mümkün olan en kısa sürede yapıdan tahliye olmaya çalışan kullanıcı; yoğunluğun ve sıkışmanın fazla olduğu kapıyı gördüğünde, daha az yoğunlukta olan kapıya yönelebilir. SFPE modu, Yangında İnsan Davranışı Mühendislik Kılavuzu'nda tanımlanan bir dizi varsayım ve elle hesaplama kullanır.[7] SFPE modunda, yolcular birbirlerinden kaçınmak için hiçbir girişimde bulunmazlar ve iç içe geçebilirler, ancak kapılar bir akış sınırı uygular ve hız yoğunluk tarafından kontrol edilir.[12] Bu çalışmadaki simülasyonlarda, insan davranışını ve hareketini mümkün olduğunca taklit eden; yönlendirme (Steering) modu tercih edilmiş ve simülasyondaki kullanıcıların davranışına tanımlanmıştır.

Qin ve diğerlerine göre, acil durumlarda yolcuların yürüme hızı 0,80 m/sn (çocuk), 1,10 m/sn (genç), 1,51 m/sn (genç erkek), 1,45 m/sn (genç kadın) ile 1,00 m/sn (yaşlı) arasında değişebilir.[8] Pathfinder yazılımında, varsayılan ortalama hız sağlıklı bir yetişkin için 1,19 m/sn olarak tanımlanmıştır, bu veri SFPE'nin Yangında İnsan Davranışı Mühendislik Kılavuzu'ndaki[7] verilere dayanmaktadır[12]. Alan çalışması uygulanan yapıdaki kullanıcıların yetişkin bireyler olması nedeniyle kullanıcı hızları varsayılan ayar olan 1,19 m/sn olarak tanımlanmıştır. Kullanıcılar düz alanlarda 1,19 m/sn ile hareket ederken, merdivenlerde eğime bağlı hız faktörüne göre hareket hızı değişiklik göstermektedir.

3.3.Tahliye Simülasyonu Sonucu Verileri

Tahliye simülasyonun, tahliye süresince tahliye edilen / kalan kullanıcı sayısı grafiği Şekil 12'de gösterilmektedir. 1316 kişi üzerinde gerçekleştirilen simülasyonda tüm binanın tahliyesi 269,3 saniyedir. Tahliyenin 100.saniyesinde yapıdaki kalan kullanıcı sayısı ile tahliye edilen kullanıcı sayısı eşittir.

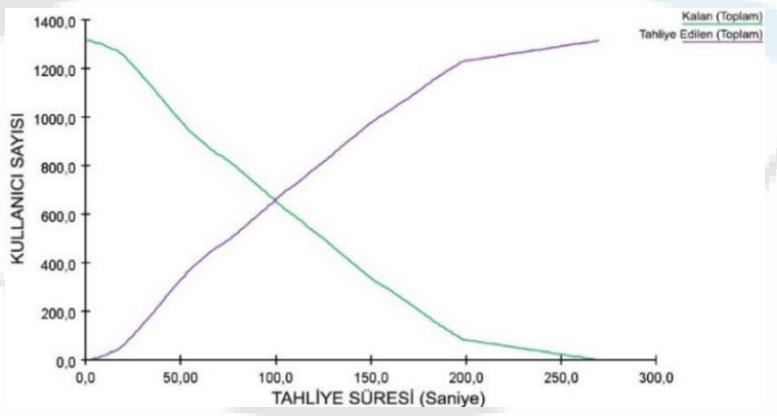

Şekil 12. Tahliye edilen sayısı ve kalan kullanıcı sayısı / zaman grafiği

Şekil 13'te, tahliyenin 10., 30., 90. ve 180.saniyesinde zemin katta yaşanan yoğunlukları göstermektedir. Tahliyenin 10.saniyesinde kullanıcı yükünün fazla olduğu derslik kapılarında, yoğunluğa bağlı sıkışıklık yaşandığı görülmektedir. Tahliyenin 30. saniyesine gelindiğinde bu sınıfların kapılarında yaşanan yoğunluğuna bağlı sıkışıklığın devam ettiği görülürken, merdivenlerde yoğunluk artmaya başlamaktadır. Tahliyenin 90.saniyesinde yapının giriş cephesindeki ve arka cephesindeki acil çıkış kapılarında yoğunluğa bağlı sıkışıklıkların yaşandığı görülmektedir. B blok merdivenlerinde yoğunluğun ara ara sıkışıklığa yol açtığı görülmektedir. Son olarak tahliyenin 180.saniyesinde B blok merdivenin yaşanan sıkışıklığın arttığını ve acil çıkış kapılarındaki yoğunluğa bağlı sıkışıklığın devam ettiği görülmektedir.

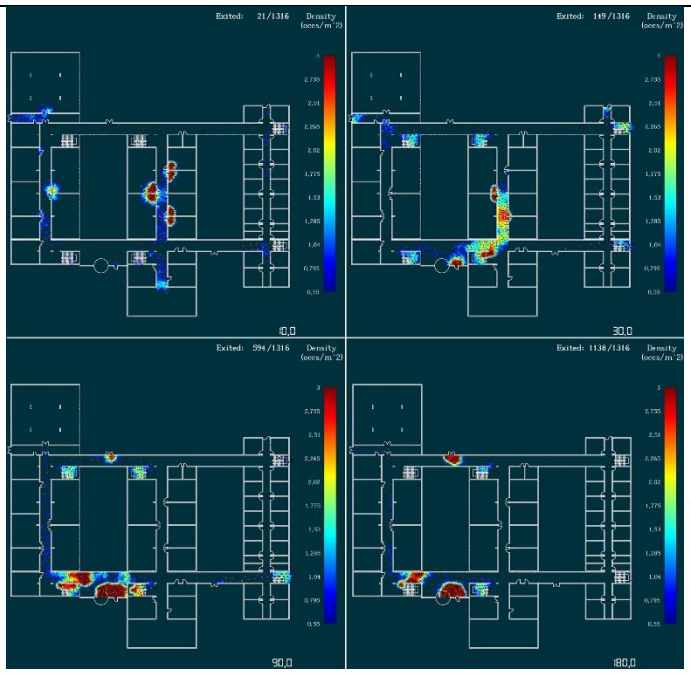

Şekil 13. Tahliyenin 10. / 30. / 90. / 180. saniyelerinde zemin kat yoğunluk haritası

Şekil 14'te, tahliyenin 10., 30., 90. ve 185. saniyesinde birinci katta yaşanan yoğunlukları göstermektedir. Tahliyenin 10. saniyesinde kullanıcı yükünün fazla olduğu derslik kapılarında, yoğunluğa bağlı sıkışıklık yaşandığı görülmektedir. Tahliyenin 30. saniyesinde C ve B blok merdivenlerinde çok ciddi yoğunluk ve sıkışıklık yaşandığı görülmektedir. Bu sırada A blok merdivenlerinde, kullanıcı yükünün A blokta daha az olması nedeniyle yoğunluk yaşanmamaktadır. Tahliyenin 90. saniyesinde C ve B blok merdivenlerinde yaşanan yoğunluk ve sıkışıklık devam etmeyken; kullanıcılardan bazılarının bu sıkışıklıktan dolayı A blok merdivenine yöneldiği görülmektedir. Tahliyenin 185.saniyesinde ikinci kat ve birinci katta kullanıcı kalmamıştır.

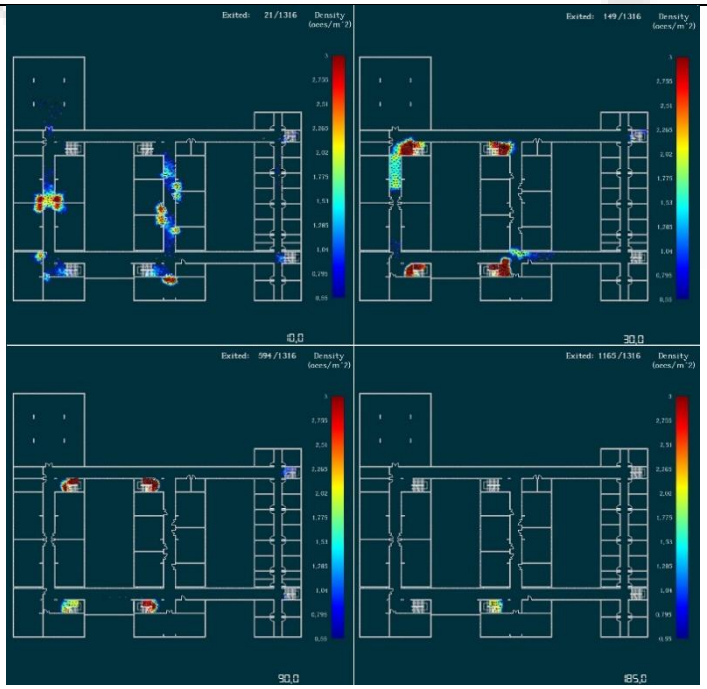

Şekil 14. Tahliyenin 10. / 30. / 90. / 185. saniyelerinde birinci kat yoğunluk haritası

Şekil 15'te, tahliyenin 10., 30., 90. ve 155. saniyesinde birinci katta yaşanan yoğunlukları göstermektedir. Tahliyenin 10.saniyesinde kullanıcı yükünün fazla olduğu derslik kapılarında, yoğunluğa bağlı sıkışıklık yaşandığı görülmektedir. Konferans salonu kapılarında çok ciddi yoğunluk ve sıkışıklık yaşanmaktadır. Tahliyenin 30. saniyesinde konferans salonu kapılarında, konferans salonu bağlandığı koridor ve B blok merdiveninde yoğunluğun ve sıkışıklığın çok yüksek seviyede olduğu görülmektedir. C ve B blok merdivenleri de benzer şekilde yoğunluğun ve sıkışıklığın fazla olduğu alanlar olarak görülmektedir. A blok tamamen tahliye edilmiş ve merdivenleri boştur. Tahliyenin 90. saniyesinde, B blok merdivenlerinde yoğunluk ve sıkışıklık görülmektedir. C blok merdivenlerinde yoğunluk azalmıştır. Tahliyenin 155. saniyesinde katta kullanıcı kalmamıştır.

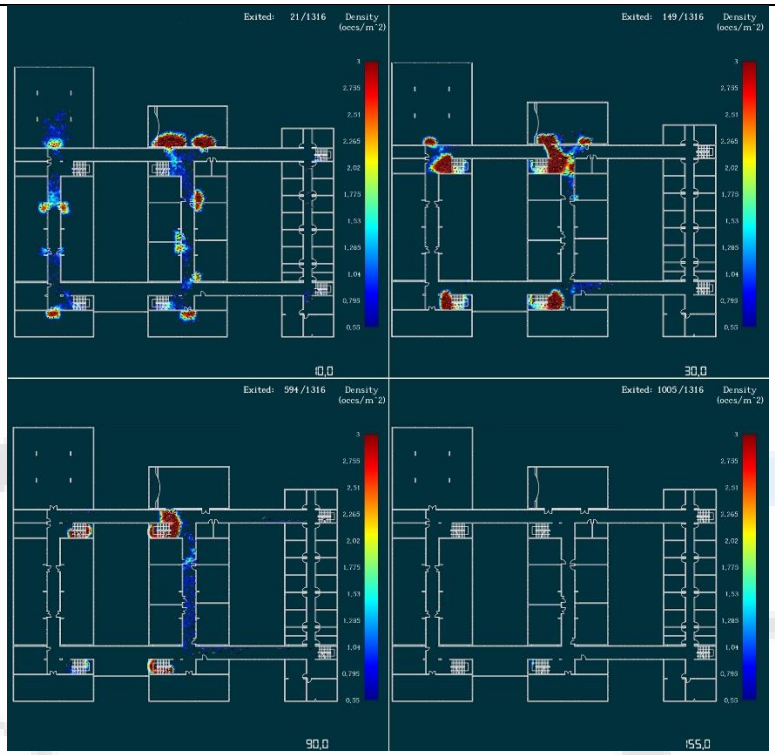

Şekil 15. Tahliyenin 10. / 30. / 90. / 155. saniyelerinde ikinci kat yoğunluk haritası

Tüm yapının 10, 30, 60, 90, 180, 240 ve 270. saniyede yapıdan tahliye edilen kullanıcı sayıları kullanıcı sayısı/zaman grafiği olarak Şekil 16'da görülmektedir. Bu grafikten yola çıkarak, tahliyenin ilk 90 saniyede tahliye edilen kullanıcı sayısı 594, ikinci 90 saniyede tahliye edilen kullanıcı sayısı 544, üçüncü 90 saniyede tahliye edilen kullanıcı sayısı 178'e düşmüştür. Bu verilerin ve yoğunluk haritalarının gösterdiği üzere tahliye sırasında yaşanan yoğunluğa bağlı sıkışmalar, tahliye süresini arttıran ve olumsuz durumların yaşanmasına yol açabilecek önemli bir faktördür. Yapıdaki kullanıcı sayısının yarısı ilk 100 saniyede tahliye edilirken diğer yarısı 170 saniyede tahliye edilmiştir.

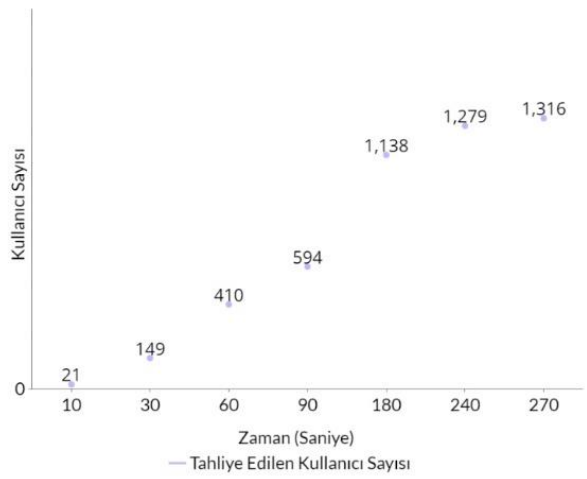

Şekil 16. Tahliye edilen kullanıcı sayısı / zaman grafiği

3.4.Tahliyede Güvenli Süre Belirleme

Yapılan simülasyonun sonuçlarının yorumlanabilmesi için Gerekli Güvenli Tahliye Süresi (T_{REST}) ile Mevcut Güvenli Tahliye Süresi (T_{ASET}) arasındaki ilişkiye bakılmalıdır. Bunun için "*Gerekli Güvenli Tahliye Süresi* (T_{REST}) $\leqq$ *Mevcut Güvenli Tahliye Süresi* (T_{ASET})" formülü kullanılmalıdır. Bu formül tutarlıysa kullanıcılar güvenli bir şekilde tahliye edilebilir, formülün aksi bir durum söz konusu ise tahliye başarısızlıkla sonuçlanabilir.

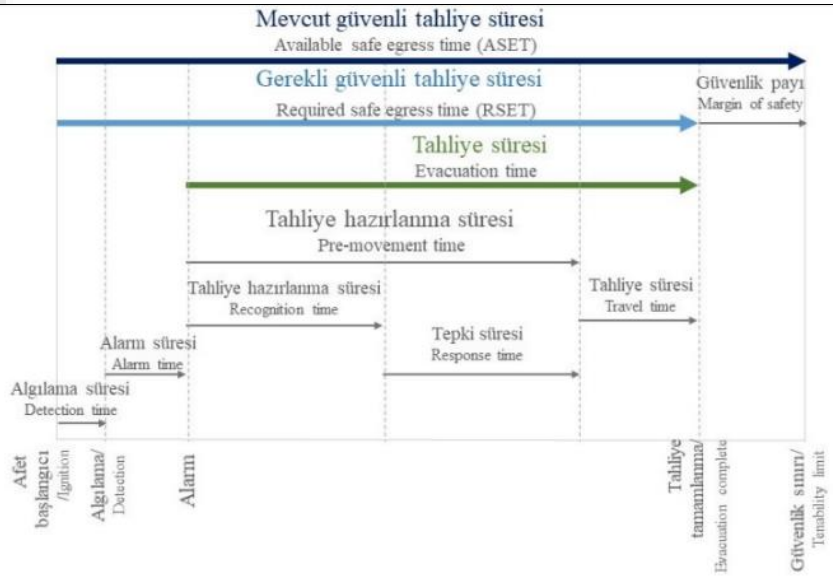

Şekil 17. Acil durumda kullanıcı güvenliği diyagramı şematik gösterimi [9; 1]

Uluslararası Yangın Mühendisliği Yönergeleri[9], Yangında İnsan Davranışı Mühendislik Kılavuzu'nda[7] tanımlanan, Topraklı vd.'nin[1] şematik hale getirdiği acil durumlarda kullanıcı güvenliği diyagramında: algılama süresi, afet başlangıcından, afetin tespit edildiği ana kadar geçen süredir. Alarm süresi, afetin algılandığı andan alarmın devreye girdiği ana kadar geçen süredir. Tahliye süresi, alarmın çalmasından ve kullanıcıların bina dışına tahliye edildiği ana kadar olan süredir. Xiao, Zhou, Han vd.'ne göre, ulusal (Çin) ve uluslararası ortalama T_{ASET} 5-7 dakika (300 saniye – 420 saniye) şeklindedir. Xiao, Zhou, Han vd. yaptıkları çalışmada, alarm süresi için 60 saniye, tepki süresi için 60 saniye tanımlamaktadır.[10]

Alan çalışması yapılan eğitim binasında, el ile alarm sistemine ek olarak, otomatik yangın algılama ve alarm sistemi bulunduğu için ve her katta görevliler bulunduğu için algılama ve alarm süresi 60 saniye, tepki süresi ve tahliye süresi insanların fiziksel, psikolojik ve çevresel etkilerine göre farklılık gösterebilmektedir. Bu çalışmada simülasyon sonucuna tepki süresi olarak 60 saniye eklenecek ve tahliye süresi (T_{evac}) verisi yerine kullanılacaktır.

$$\textit{Gerekli Güvenli Tahliye Süresi } (T_{REST}) = \textit{Algılama Süresi } (T_{det}) + \textit{Alarm Süresi } (T_{alarm}) + (\textit{Tepki Süresi } (T_{pre}) + \textit{Tahliye süresi } (T_{trav}))$$

Bu çalışma için, Gerekli Güvenli Tahliye Süresi (T_{REST}) = 60 + (60 + 269,3) = 389,3 saniye şeklinde bulunmuştur. Ortalama T_{ASET} aralığı 5-7 dakika - Xiao, Zhou, Han vd.'ne göre, ulusal (Çin) ve uluslararası ortalama mevcut güvenli tahliye (T_{aset}) süresi[10]- olduğu göz önünde bulundurulursa, incelenen fakülte binası için $T_{RSET} < T_{ASET}$'dir. Buna bağlı olarak yapının güvenli şekilde tahliyesi mümkün görünmektedir.

4. Hedef Alan Analizi ve Simülasyon Verileri Değerlendirmesi

Yapı üzerinde 1316 kişi ile gerçekleştirilen simülasyon sonucunda ortaya çıkan kullanım yoğunluğu haritası (Şekil 18) ile analiz edilen hedef alanlar (Şekil 19) karşılaştırılmıştır. Simülasyonda ana giriş cephesinde bulunan acil çıkış kapısında, yoğunluğun kritik seviyede olduğu görülmektedir. Arka cephede bulunan acil çıkış kapısı ve B blok merdivenlerinde de yoğunluk yaşandığı görülmektedir. Bu hedef alanlara göre (14 ve 15 nolu), diğer hedef alanların (46, 34 nolu) yoğunluğunun daha az olması A blokta kullanıcı yükünün daha az olmasından kaynaklanmaktadır. Simülasyon çalışması sonucu elde edilen kullanım yoğunluğu haritası ile yapı planlarına uygulanan hedef alan analiz sonuçlarının tutarlı olduğu söylenebilir.

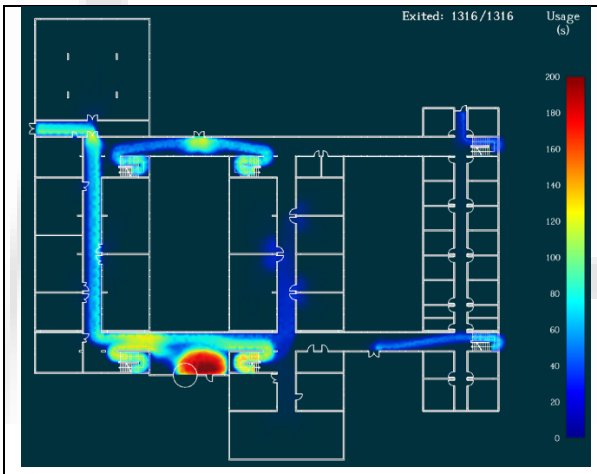

Şekil 18. Pathfinder simülasyon, zemin kat kullanım yoğunluğu haritası

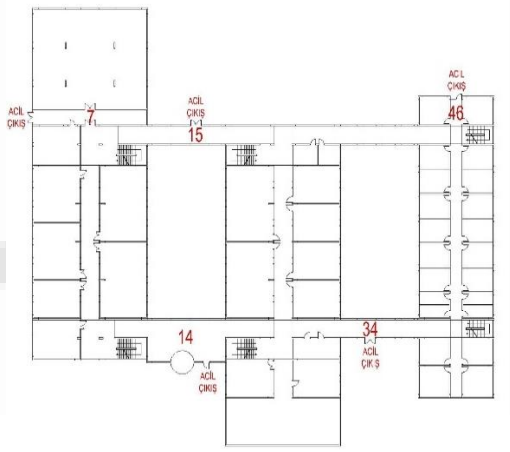

Şekil 19. Hedef alan analizi plan üzerinde gösterimi

5.SONUÇ

Bir yükseköğretim fakülte binası üzerinde gerçekleştirilen alan çalışması değerlendirmesinde, yapılan hedef alan analizi ve simülasyon çalışması sonucu elde edilen yoğun kullanım haritası göz önünde bulundurulduğunda; hedef alanlar plan üzerinde yapılan analizde belirlendiği gibi simülasyonda da kullanıcı faktörünün devreye girmesiyle hedef alan olarak çalıştığı gözlemlenmiştir. Simülasyon verileri ile hedef alan analizinin yüksek oranda benzer olması, hedef alan analizinin tutarlılığını destekler niteliktedir.

Ancak hedef alan analizi çalışması yapılmış ve BYKHY[11] göre iç kapı genişlikleri, koridor ve merdiven

genişlikleri, acil çıkış kapısı sayısı ve genişliği uygun olan bu yapının; iç kapılarında, koridorlarında, merdivenlerinde ve çıkış kapılarında yaşanan yoğunluk ve sıkışıklarla, "Tahliye simülasyonu uygulanmadan, yani kullanıcı faktörü dahil edilmeden, sadece yönetmeliğe dayandırılan hedef alan çalışması üzerinden tahliye sistematiklerini oluşturmak, kullanıcı faktörünün devreye girdiği tahliye anında olumsuzlukların ortaya çıkmasına neden olabilir" hipotezi doğrular niteliktedir.

Tüm bu veriler göz önünde bulundurulduğunda, yapıların tasarım aşamasında pasif güvenlik sistemi kurgulandıktan sonra simülasyon sistemi ile incelenerek olumsuzlukların tespit edilebilmesi ve buna uygun şekilde değişiklik yapılabilmesi mümkün görülmektedir. Bu olumsuzlukların tasarım aşamasında simülasyon ile tespit edilerek değiştirilmesi, yapının inşasından sonra değiştirilmesine nazaran daha masrafsız olacaktır. Ek olarak simülasyonda incelenen yapının acil durum tahliyesi sırasındaki kullanıcı güvenliği de sınanmış olacağından, yapının tahliyesi sırasında, hangi bölgelerinde yoğunluk oluşacağı bilinecek ve tahliyede görevli kişileri bu konuda bilgilendirebilecektir. Çalışmanın güvenli tasarıma yönelik tahliye stratejilerinin oluşturulmasında bir ön çalışma niteliği taşıdığı düşünülmektedir.

6. KAYNAKÇA

[1] Topraklı A. Y, Sedihemaiti S, Ağraz G. Osmanlı Klasik Dönem Tipi Modern Camilerin Tahliye Problemine İlişkin Değerlendirme. Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, 2019;34(4): 2261-2270. DOI: 10.17341/gazimmfd.490086

[2] Bilge B. İç Mekân Tasarım Kriterlerinin Belirlenmesinde Afet ve Acil Durum Risk Planlamasının Rolü. Sanatta Yeterlilik Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara; 2011.

[3] Thornton C, O'Konski R, Hardeman B, Swenson D. Pathfinder: An Agent-Based Egress Simulator. In: Peacock, R., Kuligowski, E., Averill, J. (eds) Pedestrian and Evacuation Dynamics. Springer, Boston, MA;2011. DOI: 10.1007/978-1-4419-9725-8_94

[4] Shen, T-S. Identifying The Target Spaces For Building Evacuation. Building and Environment, 2006;41:1600-1606. DOI: 10.1016/j.buildenv.2005.05.041

[5] Başdemir H, Demirel F. Binalarda Pasif Yangın Güvenlik Önlemleri Bağlamında Bir Literatür Araştırması. Politeknik Dergisi, 2010;13(2):101-109.

[6] Bilge B. Güvenli Tasarım Yaklaşımında Acil Durum Tahliye Sistemleri: Bir Kültür Yapısı Analizi. Sanat Yazıları. 2017; 36:15-31

[7] SFPE. SFPE Guide To Human Behavior in Fire, 2nd Ed. Springer International Publishing, 2019 DOI: 10.1007/978-3-319-94697-9

[8] Qin J, Liu C, Huang Q. Simulation On Fire Emergency Evacuation In Special Subway Station Based on Pathfinder. Case Studies in Thermal Engineering, 2020;21:1-7. DOI: 10.1016/j.csite.2020.100677

[9] ABCB. International Fire Engineering Guidelines Edition 2005. Australian Building Codes Board, Canberra, ACT;2005

[10] Xiao M, Zhou X, Han Y, Bai G, Wang J, Li X, Sunya S. Simulation and optimization of fire safety emergency evacuation in university library. AIP Advances, 2021;11(6). DOI: 10.1063/5.00560466.1.İnternet Kaynakları

[11] Resmî Gazete: BYKHY. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/12/20071219-2.htm (Son erişim tarihi: 22 Mayıs 2023)

[12] Thunderheadeng: Pathfinder Support. https://support.thunderheadeng.com/docs/pathfinder/2020-3/user-manual/ (Son erişim tarihi: 27 Mayıs 2023)

Makale id= 132

Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0003-3170-6076

Gıda İsrafını Önleme ve Azaltma Yolları: Türkiye'deki Turizm İşletmelerinden Örnek Uygulamalar

Dr. Öğretim Üyesi Derya Toksöz[1]
[1]Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi

Özet: *Dünyada üretilen gıdaların yaklaşık üçte biri her gün israf edilmektedir. İsraf edilen gıda, bu gıdanın üretilmesi için harcanan kaynakların (örneğin, yetiştirme, toplama, taşıma ve pişirme sırasında kullanılan enerji ve kaynakların) da israf edilmesine yol açmaktadır. Bu özellikleri ile gıda israfı, küresel sorunların en önemli sebeplerinden biri olarak gösterilmektedir. İsraf sorunu, tüm ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de önemli bir konu olarak değerlendirilmekte ve bunun önüne geçebilmek için çeşitli kampanyalar, projeler, sertifikasyon programları ve uygulamalar hayata geçirilmektedir. Turizm işletmelerinde gerçeklesen gıda israfı ve otel işletmelerinin gıda israfları, üzerinde durulan güncel konulardan biridir. Yürütülen araştırmanın amacı, gıda israfını ve gıda kaybını önlemeye ve/veya azaltmaya yönelik Türkiye'deki turizm işletmelerinin uygulamalarının/faaliyetlerinin neler olduğunu incelemektir. Ayrıca, söz konusu uygulamaların gıda israfını önleme bağlamındaki etkinliğini güncel verilerle değerlendirmek hedeflenmiştir. Çalışma, amacı doğrultusunda konuyla ilgili alan yazın incelenerek ikincil veri olan daha önceki çalışmalardan yararlanılarak derleme alandaki uygulamalar tespit edilmiştir. Elde edilen verilerin analizinde kavramsal analiz ve kelime bulutu analizi kullanılmıştır. Yürütülen bu kavramsal çalışma ile Türkiye'deki turizm işletmelerinin gıda israfını önlemeye yönelik uygulamaları eleştirel bakış açısı ile uluslararası benzer uygulamalarla karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonunda konu ile ilgili bazı önerilere yer verilmiştir.*

Anahtar Kelimeler: *Gıda İsrafı, Gıda Kaybı, İsraf Önleme Uygulamaları, Turizm İşletmeleri*

Causes of Food Waste and Ways to Prevent Waste: Examples from Tourism Enterprises in Turkey

Abstract: *Research shows that about one-third of the food produced globally is wasted every day. Wasted food causes the resources spent in the production process of these foods to be wasted without being utilized. The issue of food waste therefore stands before humanity as an important problem in global issues. The problem of food waste is considered an important issue in Turkey, as it is in all countries, and various campaigns, projects, certification programs and practices are implemented to prevent it. Food waste in tourism establishments and food waste in hotel establishments is one of the current issues emphasized. The aim of this research is to examine the causes of food waste and the practices/activities of tourism businesses in Turkey to prevent and/or reduce food loss. In addition, it is aimed to evaluate the effectiveness of these practices in the context of preventing food waste with current data. In line with its purpose, the study examined the relevant literature on the subject and the practices in the field were identified by compiling secondary data from previous studies. Conceptual analysis was used to analyze the data obtained. With this conceptual study, the practices of tourism enterprises in Turkey to prevent food waste were evaluated from a critical perspective by comparing them with similar international practices. At the end of the study, some suggestions on the subject are given.*

Keywords: *Food Waste, Food Loss, Waste Prevention Practices, Tourism Enterprises*

GİRİŞ

Küresel olarak, gıda atıkları son on yılda giderek daha fazla tanınan bir çevre sorunu haline gelmiştir. Geçen 800 milyon insanın açlıktan mustarip olduğu bir dünya düzeninden israf edilen gıda meselesine

dönüşmekle kalmadı, aynı zamanda atılan gıdaların üretilmesinin çevresel etkileri de artık göz ardı edilemez hale gelmiştir. Nüfus ve kentleşme arttıkça daha fazla gıda üretilmekte ve daha fazla gıda israf edilmektedir. Ayrıca, kentsel bağlamda israf edilen gıda, insan refahı ve çevre üzerinde olumsuz etkisi olan ciddi çevresel ve halk sağlığı sonuçları yaratmaktadır. İnsanlık tarihinde ilk kez, küresel nüfusun % 50'den fazlası şehirlerde yaşamakta ve 2050'de bu oran %70'in üzerine çıkacağı öngörülmektedir. Bu insan yoğunluğu, şehirlerin altyapısını muazzam bir baskı altına sokuyor- sürekli büyüyen şehirlerde temiz su, kanalizasyon arıtma, toplu taşıma sağlama, kentsel hijyen sağlama, atık arıtma tesisleri inşa etme, eğitim ve sağlık hizmetleri sağlama ihtiyacı çok büyük bir görevdir (World Biogas Association, 2018: 1). Gıda israfı ve kaybı, gıda güvenliğini ve beslenmeyi olumsuz etkilemekte sera gazı emisyonlarına, çevre kirliliğine, doğal ekosistemlerin bozulmasına ve biyolojik çeşitlilik kaybına önemli ölçüde etki etmekte ayrıca, gıda üretiminde kullanılan kaynakların israfını temsil etmektedir (Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2022). Küresel olarak, üretilen gıdanın yaklaşık yüzde 14'ü hasat, perakende ve satış sırasında kaybedilirken, toplam küresel gıda üretiminin tahminen yüzde 17'si israf edilmektedir (evlerde yüzde 11, yemek hizmetinde yüzde 5 ve perakende satışta yüzde 2) (https://www.un.org/).

Turizm işletmelerinde gıda israfının yoğun olduğu bilinen bir gerçektir. Turizm sektörü içerisinde yer alan konaklama işletmeleri gıda israfının oldukça fazla yaşandığı alanlar olarak ifade edilmektedir. Dünya Turizm Örgütü'nün verilerine göre yılda 1,4 milyar kişi seyahat hareketlerine katılmaktadır (UNWTO, 2019). Hızla büyümeye devam eden turizm sektöründe gıda israfı konusu gün geçtikçe önemini arttırmaktadır. Gıda israfının boyutu zamanla artış gösterirken konaklama işletmelerinde tüketiciye sayısız gıda ve içecek seçeneğini aynı anda sunan her şey dahil sistem ve açık büfe servis sisteminin gerekliliği ve uygulama biçimi ciddi eleştiriler almaya başlamıştır. Türkiye, her şey dahil sisteminin dünyada en yaygın uygulandığı ülkeler arasında yer almaktadır ve günümüzde de bu sistem yaygınlığını korumaktadır. Her şey dahil sistemde uygulanan açık büfelerde gıda israf miktarının fazla olduğu yapılan araştırmalarda belirtilerek bu sistemdeki üretim kontrolünün gerekliliğine dair araştırmalar alan yazında mevcuttur (Keskin, vd., 2019).

Bir servis sistemi olarak Fransa'dan tüm dünyaya yayılan açık büfe sistemi kahvaltı salonları, lokantalar ve genellikle konaklama sektöründe tercih edilmektedir. Bireylere geniş ve göz alıcı seçenekler sunan açık büfe (Silvennoinen, 2015) otel işletmelerin rağbet ettiği bir yiyecek servis türüdür. Ancak, yiyeceklerin turistler tarafından seçilmesi nedeniyle sınırsız alım yapılabilmesi, yiyecek çeşitliliğin fazlalığı ve tatilde olma gibi faktörler nedeniyle turistlerin tabaklarına ihtiyaçlarına ve göre değil de anlık duygularına göre alım yapmasına neden olmakta ve bu durumda gıda israfı ile sonuçlanmaktadır (Akmeşe ve İlyasov, 2022).

Turizm işletmelerinde yer alan çalışanları ve turistleri gıda israfına iten/yönelten nedenlerin belirlenmesi ve gıda israfının önlenmesi konusunda yönlendirilmesi oldukça önemli bir unsurdur. İsrafa yol açan davranışlar hakkında bilgi sahibi olma ve bireyler üzerinde tutum değişikliğinin olması birçok olumlu değişimleri de beraberinde getirerektir (Linder, vd., 2018). Yürütülen bu çalışma kavramsal bir araştırma olup alan yazında Türkiye'deki turizm işletmelerinin gıda israfını önlemek ve/veya azaltmak için kullanmış oldukları uygulamalar incelenmiştir. Böylece, turizm sektörüne öneriler geliştirilmiştir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Gıda, insan tüketimine yönelik işlenmiş, yarı işlenmiş veya ham herhangi bir madde olarak tanımlanır. Gıda, içecekler de dahil, imalatında, hazırlanmasında veya işlenmesinde kullanılmış olan herhangi bir maddeyi içermektedir. Bu nedenle, gıda israfı şunları içerir: • "yenilebilir kısımlar": yani gıdanın insan tüketimine yönelik kısımları ve • "yenmeyen kısımlar": insanlar tarafından tüketilmesi amaçlanmayan bir gıdayla ilişkili bileşenler. Yiyeceklerle ilişkili yenmeyen kısımlara örnek olarak kemikler, kabuklar ve saplar vs. örnek verilebilir (United Nations Environment Programme, 2021). Gıda israfı ile gıda kaybının literatürde sıklıkla beraber veya birbirinin yerine kullanıldığı görülmektedir. Ancak söz konusu kavramlar arasında süreç bağlamında anlamsal farklılıklar vardır. Gıda kaybı, gıda yaşam döngüsünün üretim, depolama, işleme ve dağıtım aşamalarındaki altyapı kısıtlamaları sonucu gıda dökülmeleri, bozulmaları, çürümeleri, solmaları veya benzeri diğer zararlar sonucu kalite veya miktarında istemeden bozulmaya uğrayan gıdayı ifade etmektedir. Gıda kaybı, başlangıçta insan tüketimi için amaçlanan gıdanın kütlesindeki (kuru madde) veya besin değerindeki (kalite) bir azalmayı ifade etmektedir. Bu

kayıplar temel olarak zayıf altyapı ve lojistik, teknoloji eksikliği, yetersiz beceri, bilgi ve tedarik zinciri aktörlerinin yönetim kapasitesi ve pazarlara erişim eksikliği gibi gıda tedarik zincirlerindeki verimsizliklerden kaynaklanmaktadır (Chirsanova ve Calcatiniuc, 2021: 131).

Gıda israfı, gıda tedarik zincirinden çıkarılan, geri kazanılabilen veya imha edilebilen herhangi bir gıda veya gıdanın yenmeyen kısımları, anlamına gelmektedir. Gıda israfı, insan tüketimine uygun gıdaların, son kullanma tarihi geçtikten sonra veya bozulmaya bırakılmış olsun olmasın, atılması anlamına gelir. Genellikle bunun nedeni yiyeceklerin bozulmasıdır, ancak pazarlar nedeniyle aşırı arz veya bireysel tüketici alışveriş/yeme alışkanlıkları gibi başka nedenlerle de olabilir (Grandhi, ve Singh, 2016). Gıda kaybı yenmemiş tarım, ormancılık ve balıkçılık ürünlerini ifade eder. Gıda üretim ve dağıtım aşamasında ortaya çıkar. Ayrıca, gıdanın miktarında veya kalitesinde bir azalmadan da kaynaklanır. Bu, çeşitli nedenlerle ortaya çıkabilir. Örneğin arz ve talepteki dalgalanmalar nedeniyle tedarik zincirinde aksamalar veya olumsuz hava koşullarından kaynaklanan bozulmalar olabilir (Buzby, Wells, ve Hyman, 2014).

Gıda israfı, insan tüketimine yönelik olan ancak bunun yerine atılan veya son kullanma tarihi geçen yenilebilir yiyecekleri ifade eder. Bu, hazırlık, satış veya yemek servisi sırasında birçok farklı durumda ortaya çıkabilir. Tabak atığını, bozulmuş yiyecekleri ve atılan kabukları içermektedir (https://greenly.earth/). Gıda tedarik zincirlerinde yer alan aktörler (tüketiciler de dahil olmak üzere insanlar ve şirketler), kayıp ve israfı azaltmak için yönetim uygulamalarını, teknolojilerini ve davranışlarını değiştirmelidir. Başlıca eylem alanları şunlardır:

- Pazarla uyumlu geliştirilmiş üretim planlaması;
- Kaynakları verimli kullanan üretim ve işleme uygulamalarının teşviki;
- Geliştirilmiş koruma ve paketleme teknolojileri;
- Geliştirilmiş nakliye ve lojistik yönetimi;
- Satın alma ve tüketim alışkanlıkları konusunda gelişmiş bilinç;
- Kadınlar ve küçük üreticiler de dahil olmak üzere tüm zincir aktörlerin faydalardan adil bir pay almasını sağlamak (Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2015).

Gıda İsrafının Nedenleri ve Sonuçları

Az gelişmiş ülkelerde gıda israfı, hasat teknikleri, depolama, nakliye, işleme, soğutma tesisleri, altyapı, paketleme ve pazarlama sistemlerindeki geniş kapsamlı yönetimsel ve teknik sınırlamalardan kaynaklanmaktadır. Değer zincirinin farklı aşamalarında erkeklerin ve kadınların oynadıkları farklı üretken ve sosyal roller gibi sosyal ve kültürel koşullar da genellikle gıda kaybının altında yatan nedenlerdir (Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2015). Gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerdeki gıda israfının nedenleri, esas olarak tüketici davranışı ve diğer sektörel öncelikleri ele almak için uygulamaya konan politikalar ve düzenlemelerle ilgilidir (Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2015).

Gıda kaybı ve israfı, kimsenin tüketmediği gıdayı üretmek için kullanılan su, toprak, enerji ve diğer doğal kaynaklar nedeniyle olumsuz çevresel etkilere sahiptir. Etkinin boyutu, gıda ürünlerinin işlenme ve rafine edilme düzeyi ve gıda tedarik zincirinde gıdanın kaybolduğu veya israf edildiği aşama (yukarı veya aşağı) ile artmaktadır. Gıda kaybı ve israfından kaynaklanan toprak ve su gibi doğal kaynakların verimsiz kullanımının, açlık ve yoksulluğun azaltılması, beslenme, gelir yaratma ve ekonomik büyüme üzerinde yansımaları vardır. Dar gelirli küçük çiftçilerin geçimlik tarım sistemlerinde, niceliksel kayıplar doğrudan daha az gıda bulunmasına neden olmakta ve bu nedenle gıda güvenliğini olumsuz yönde etki etmektedir (Chirsanova ve Calcatiniuc, 2021: 129).

Gıda kaybı ve israfı, besin sisteminin sürdürülebilirliğini baltalamaktadır. Gıda kayıpları yaşandığında veya israf edildiğinde, bu gıdayı üretmek için kullanılan tüm kaynaklar- su, toprak, enerji, emek ve sermaye dahil- boşa gitmektedir. Ayrıca, gıda kayıplarının ve atıkların düzenli depolama alanlarında bertaraf edilmesi, sera gazı emisyonlarına yol açarak iklim değişikliğine etki etmektedir (https://www.un.org/). Gıda israfının, tüketiciler de dahil olmak üzere gıda tedarik zincirlerindeki tüm aktörler için ekonomik kayıpları temsil etmektedir. Küresel düzeyde her yıl kaybedilen veya israf edilen

gıdanın değeri yaklaşık 1 trilyon ABD Doları'dır (Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2015).

Gıda israfı, kaynakların (örn. emek, su, enerji ve toprak) oldukça verimsiz bir şekilde kullanılmasını temsil eder, iklim değişikliği üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir ve tümü önlenebilir olan diğer olumsuz sosyal etkilere neden olmaktadır. Gıda tedarik zinciri boyunca tüm paydaşların iş birliği ve ortaklıkları, gıda kaybını ve israfını azaltmak için çok önemlidir. Gıda kaybını ve israfını azaltmanın olumlu etkilerini fark etmek ve en üst düzeye çıkarmak, yönetişim yapıları ve insan sermayesi gelişiminin yanı sıra altyapı, teknoloji ve inovasyona yapılan yatırımları gerekli kılmaktadır.

TURİZM İŞLETMELERİNDE GIDA İSRAFI VE İLGİLİ LİTERATÜR

Yemek, turizmde beslenmeden daha fazlasıdır ve ziyaretçi deneyimlerine, cazibe merkezlerine kadar uzanan yelpazede role sahiptir. Ancak, turizm faaliyetlerinden kaynaklanan gıda israfı önemli bir çevresel ve toplumsal sorundur. Büyük porsiyonlar, bol büfeler ve aşırı eğlence ile eşanlamlı olan şenlik havası ve tatil ruhları, gıda israfını şiddetlendirmektedir (Henderson, 2009; Gretzel, Murphy, Pesonen, ve Blanton, 2020). Filimonau ve De Coteau (2019), gıda israfını, bir bölgedeki turizm faaliyetiyle güçlü bir şekilde ilişkili olan en belirgin turizm işletmeleri israfı türü olarak tanımlamaktadır. Bu nedenle, turizmin karbon gıda izini azaltmak, turizmi daha sürdürülebilir hale getirme çabalarının ana hedefi haline gelmiştir. Turizmde gıda atıkları, misafir tabaklarından kalanlar ve yemek pişirme sırasında oluşan yemek hazırlığından kaynaklanan kabuklar gibi istenmeyen ve atılan yiyecekler olarak tanımlanmıştır (Pirani ve Arafat, 2016).

Turizm işletmelerinde gıda israfının boyutlarını işletme yöneticileri, çalışanları ve diğer bir boyutunu da turistler/tüketiciler temsil etmektedir. Turizmde gıda israfının büyüklüğüne ilişkin halkın yetersiz bilgisi ve bunun çevre ve toplum üzerindeki zararlı etkilerine ilişkin yetersiz tüketici anlayışı, sorumsuz davranış kalıplarına yol açmaktadır (Russell, vd., 2017). Toplumsal statü önyargıları ve sosyal normlar, tüketicilerin artık yiyecekler için paket servis kutuları gibi ürünleri talep etmesini engellemektedir (Sirieix, Lala ve Kocmanova, 2017).

Konaklama işletmelerinde oluşan gıda israfı, gıdaların başlangıç aşaması olan gıdaların satın alınma sürecinden turistlerin tüketimine kadarki geçen her aşamada meydana gelebilmektedir. Aynı zamanda bu israf, turistlerin yanlış tercihleri ya da fazla alımları sonucu tabakta ve masada âtıl kalan gıdalar şeklinde de oluşabilmektedir (Engstrom ve Carlsson-Kanyama, 2004). Turizm işletmelerinin temel yapı taşlarından olan konaklama işletmelerinde gıda israfı, birçok farklı nedene dayanmaktadır. Bunlardan ilki gıdaların depolanması esnasında yaşanan kayıplardır. İkinci olarak ise gıda işlenirken kullanılan sebze veya meyvelerin hazırlık aşamasında meydana gelen kayıplardır. Üçüncü aşamada, yiyeceklerin tüketiminden sonra tabaklarda kalan gıdalardır. Son süreçte ise, hazırlanmış ancak servis edilmeyen yiyeceklerden kaynaklanan atıklardır (Grandhi ve Singh, 2016). Türkiye'de gıda israfı ile mücadele konusunda önemli projelerden biri Gıda Dostu Turuncu Bayrak, çalışmasıdır.

Gıda Dostu Turuncu Bayrak: Türkiye'de uygulanan Gıda İsrafını Önleme ve Bilinçlendirme Programı Kapsamında düzenlenen Gıda Dostu Turuncu Bayrak, Türkiye'deki otellerde uygulanan israfı önleme projesidir. Turuncu bayrak ''afiyet olsun israf olmasın'' sloganıyla yola çıkarak ilk olarak oteller üzerinde uygulanmaya başlanmış daha sonrasında hastaneler, belediyeler gibi kamu kurumları da bu projeye eklenmiştir (http://turuncubayrak.org/). Turuncu bayrağın başlıca amacı israf konusundaki bilinç düzeyini geniş alanlara yayarak; gıda israfını büyük oranda azaltmak ve kaynakları önemli ölçüde korumak ve devamlılığını sağlamaktır (Çetinoğlu ve Ünlüönen, 2020).

Gıda atığı ve turizm kelimeleri için yapılan bir Google Akademik aramasında, konuyla ilgili en eski makalelerden biri olarak Youngs, Nobis ve Town tarafından 1983 yılında yapılan çalışma karşımıza çıkmaktadır. Konaklama işletmelerine ilişkin ilgili gıda israfı araştırması 1990'larda ortaya çıkmıştır, ancak alana ilişkin ilgi ancak son on yılda artış göstermiştir (Gretzel, vd., 2020). Ticari faaliyet gösteren turizm işletmeleri, çoğunlukla kârlılık üzerindeki etkisinden dolayı, tüketici öncesi ve sonrası gıda israfını, mutfak ve tabak israfını azaltmaya uzun süredir büyük önem vermektedir. Sektörün bu ilgisine uygun olarak, çoğu araştırma yemek servisi ve konaklama operasyonlarında yemek israfına yönelik yapıldığı tespit edilmiştir.

Girgin, Üzüm, Yılmaz ve Sünnetçioğlu, (2022) tarafından yapılan çalışmada Gökçeada'da faaliyet gösteren yiyecek içecek işletmelerinde gerçekleşen gıda israfı ve bu israfın nedenleri araştırılmıştır. Araştırma sonucunda gıda israfının nedenleri arasında en büyük etkenin tüketicilerin tutum ve davranışları olduğu, gıda israfının önlenmesinde en yaygın uygulamanın, gıda artıklarının ayrıştırılarak besi ve sokak hayvanlarının beslenmesine aktarıldığı belirlenmiştir. Şenel ve Çılgınoğlu, (2022) tarafından yapılan çalışmada Kastamonu Merkez'de bulunan konaklama işletmelerinde meydana gelen gıda atık miktarının, gıda atıklarının değerlendirilme şekillerinin belirlenmesi ve işletmelerin gıda israfını önleme uygulamalarının incelenmesi amaçlanmıştır. Yiyecek atıklarının personelin tüketimine sunulması, tekrar değerlendirme, hayvanlara verme gibi uygulamaların olduğu yağ atıklarının ise geri dönüşüme gönderme gibi uygulamalarının olduğu tespit edilmiştir. Güner ve Çirişoğlu'nun (2021) yürütmüş oldukları çalışmada birinci sınıf restoranlarda meydana gelen gıda atığının temel nedenleri ve bu atığın hangi aşamalarda oluştuğu araştırılmıştır. Araştırma sonucunda en çok atık ve kaybın ortaya çıktığı sürecin üretim aşaması olduğu ve ihtiyaçtan fazla üretim yapılması, yanlış porsiyonlama gibi nedenlerin gıda atığına sebep olan temel etkenler olduğu tespit edilmiştir. Çirişoğlu, ve Akoğlu (2021), tarafından yürütülen çalışmada restoranlarda oluşan gıda atıklarının nedenleri araştırılmıştır. İstanbul'da yer alan 29 restoran üzerinde yapılan çalışma sonucunda restoranlarda en çok atığın servis bölümünde meydana geldiği, en çok atık oluşturan gıda grubunun sebzeler olduğu, Mutfaklarda meydana gelen atıkların en çok müşteri beklentisi ve personelin dikkatsizliği nedeniyle kaynaklandığı ifade edilmiştir. Ceyhun Sezgin ve Ateş (2020) tarafından otel işletmelerindeki yiyecek içecek birimlerinde oluşan gıda israfının boyutları ve nedenleri araştırılmıştır. Araştırma sonucunda üretim sırasında hatalı pişirme yöntemleri ve personelin bilgi ve deneyim eksikliğinin, gıda israfına neden olan başlıca uygulamalar olduğu belirtilmiştir. Sebze kabuklarının sos yapımında kullanıldığı, 24 saat içinde bozulmayacak ürünlerin soğutma yöntemi ile şoklanıp ertesi gün tekrar kullanıldığı, hiçbir şekilde değerlendirilemeyen gıdaların hayvan barınaklarına gönderildiği belirtilmiştir.

YÖNTEM

Yürütülen araştırmanın temel amacı, gıda israfının nedenlerini ve gıda israfını önlemeye ve/veya azaltmaya yönelik Türkiye'deki turizm işletmelerinin uygulamalarının neler olduğunu incelemektir. Gerçekleştirilen bu araştırmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiştir. Araştırma amaca dayalı olarak yapılan sınıflamalardan betimleyici araştırma türünün özelliklerini içermektedir. Betimsel araştırma, gerçekliğin nasıl olduğunu açıklamakla ilgilidir (Lans ve Van der Voordt, 2002). Betimsel araştırmaların amacı, bireyleri, olayları veya durumları doğada olduğu gibi inceleyerek betimlemektir. Araştırmacı, değişkenlerin hiçbirini manipüle etmez, bunun yerine yalnızca olguları veya değişkenleri tanımlar (Siedlecki, 2020). Bu bağlamda, ulusal turizm literatüründe gıda israfı ile ilgili yürütülen uygulamalı çalışmalar 20.05.2023-10.06.2023 tarihleri arasında derlenmiş ve gıda israfının nedenlerine ve israfı önleme yollarına ilişkin tespit edilen bulgular derlenmiştir. Derlenen bulgular tablolar aracılığıyla görselleştirilmiştir.

BULGULAR

Tablo 1'de yiyecek-içecek işletmelerinde menü planlamasından başlayıp yemeklerin tüketim sonrasındaki sürecine kadarki aşamada yaşanan gıdaların israf edilme nedenleri gösterilmektedir. Tablo 1 dikkatli bir şekilde incelendiğinde gıda israfının her aşamada ortaya çıkabildiği ve çok yönlü gıda kayıplarının olduğu görülmektedir. Yiyecek içecek işletmelerinde gıda kayıpları ürünlerin pişirilmesi, depolanması (Betz vd., 2015), servis esnasında ve tüketim sonrasında (Heikkilä, vd., 2016) olduğu yapılan araştırmalarda belirtilmiştir.

Tablo 1. Yiyecek-içecek işletmelerinin gıda tedarik ve üretim sürecindeki israf nedenleri

Süreç	Gıda israfının nedenleri
Menü Planlama ve Satın alma	Yeterli ve nitelikli menü planlamasının olmaması Menü seçeneklerinin çok geniş olması Satışlardaki dalgalanmalar

Süreç	Gıda israfının nedenleri
	Yazılım eksikliği
Alma ve Depolama	Yanlış nakliye Yanlış kullanım Yanlış depolama Gıdanın uzun süre bekletilmesi
Ürün İşleme	Sık işleme Verimsiz gıda hazırlıkları Gıda güvenliği ve hijyen kaygıları
Yemek Hazırlama	Gıda güvenliği endişeleri Tüketici tarafından tercih edilmeyen kısımların çıkarılması Fazla parçaların çıkarılması Süsleme Porsiyonların arttırılması Pişirme hataları Verimsiz pişirme ekipmanları Verimsiz pişirme teknikleri Büyük miktarlarda hazırlama
Yemek Siparişi ve Servis	Aşırı menü seçenekleri Konuklar tarafından aşırı yemek siparişleri Yanlış siparişler Büyük porsiyonlar Büyük tabaklar Açık büfe servis sistemi
Tüketim	Açık büfe porsiyon Porsiyon miktarının tüketicinin tüketiminden daha fazla olması Güvenlik kuralları Hijyen ve sanitasyon ile ilgili konular
Tüketim Sonrası	İsrafa karşı olumsuz tüketici tutum ve davranışları

Kaynak: Okumus, 2020

Yapılan bazı araştırmalarda gıda israfının en çok tüketim aşamasında meydana geldiği tespit edilmiştir (Girgin, vd., 2022). Bu bağlamda tüketim aşaması oldukça üzerinde durulması ve çalışma yapılması gereken alan olarak ortaya çıkmaktadır. Bazı araştırmalarda ise otel mutfaklarında gıda israfının en çok yemeğin hazırlık aşamasında meydana geldiği belirtilmiştir (Ceyhun, vd., 2020). Farklı araştırmalarda gıda israfının gıdanın üretiminin farklı aşamalarında çıktığını belirten araştırmalar, çalışan ve tüketici kaynaklı israfın temel noktalar olduğu vurgulanmaktadır.

Tablo 2'de, gıda israfına yönelik tarama yapılan çalışmalardan elde edilen bilgilerin derlemesi yer almaktadır. Tablo 2'de de görüldüğü üzere gıda israfını etkileyen birçok unsur mevcuttur. Gıda israfını etkileyen faktörler; toplum, işletme yapısı, ürün geliştirme ve tedarik, yönetim, mesleki beceriler, müşteriler, rakipler ve iletişim'dir (Heikkilä, vd., 2016).

Tablo 2. Gıda İsrafının Nedenleri ve Gıda İsrafını Önleme ve Değerlendirme Yöntemleri

Gıda İsrafının Nedenleri	Gıda İsrafını Önleme ve Gıda Atıklarını Değerlendirme Yolları
▪ Üretim sırasında hatalı pişirme	▪ Sebze kabuklarının sos yapımında kullanılması
▪ Personelin bilgi ve deneyim eksikliği	▪ Kısa sürede bozulmayacak ürünlerin şoklanıp ertesi gün tekrar kullanılması
▪ Tüketicilerin tutum ve davranışları (Gereğinden fazla sipariş verilmesi, Doyumsuzluk, Açken sipariş verilmesi, Gösteriş arzusu)	▪ Gıda artıklarının ayrıştırılması
▪ İşletme kaynaklı israf (Servisi türü, Personelin tutumu, Ayıklama ile ilgili sorunlar, Tedarik sorunu)	▪ Gastronomik dönüşüm/Yeni bir üründe kullanma
▪ Geri Dönüşüm ile ilgili sorunlar	▪ Ambalaj atıklarının ayrıştırılması
▪ İhtiyaçtan fazla üretim yapılması	▪ Personel tüketimi/Personel ile paylaşma
▪ Yanlış porsiyonlama	▪ İhtiyaç sahiplerine ulaşım
▪ Gıdaya uygun olmayan işleme yöntemlerinin kullanılması	▪ Ölçeklendirme
▪ Müşteri beklentisi	▪ Ürün takibi
▪ Personelin dikkatsizliği	▪ Yağların biyodizel üretimi için biriktirilmesi
▪ İşletmelerin kullandıkları mutfak servis araç ve gereçleri	▪ Müşteride farkındalık oluşturma
▪ Bireylerin sosyo demografik özellikleri	▪ Atık takibinin yapılması
▪ Fazla miktarda yemek servis edilmesi, katı yönetim,	▪ Değerlendirilemeyen gıdaların hayvan barınaklarına gönderilmesi
▪ Fazla miktarda yemeğin hazırlanması,	▪ Besi ve sokak hayvanlarının beslenmesi
▪ Beklenmedik talep dalgalanmaları,	▪ Aşırı üretime karşı stratejilerin geliştirilmesi (örn. Dondurma
▪ Hazırlık hataları,	▪ Mikroorganizmaların büyümesini önlemek için yiyeceklerin hızlı soğutulması
▪ Gıda güvenliği endişeleri,	
▪ Yanlış kullanım ve depolama,	

Kaynak: Alandaki çalışmalardan yararlanılarak yazar tarafından derlenmiştir.

Tablo 2 incelendiğinde, israfın nedenlerinin işletme kaynaklı, çalışan kaynaklı ve tüketici kaynaklı gibi faktörlere dayandırıldığı görülmektedir. Yiyecek içecek israfının ilk nedenleri olarak belirtilen

işletmelerin tutumu, çalışan tutumu, yanlış ekipman kullanımı, menü planlamasındaki hatalar israfı meydana getiren etmenlerdir (Kozak, 2014). İşletmede çalışan personelin bilgi düzeyi, tutumu, geçmiş deneyimleri ve sosyal becerileri israfı doğrudan etkileyen unsurlar arasında yer almaktadır (David ve Stone, 1991). Yiyecek içecek işletmelerinde gıda israfı ile ilgili olarak yürütülen birçok çalışma, işletmelerde meydana gelen gıda israfının çoğunlukla müşteri kaynaklı olduğunu teyit etmektedir (Betz, vd., 2015; Aydoğdu & Koçoğlu 2017).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Küresel bazda yaşanan gıda kayıpları 21. yüzyılın önemli bir sorunu olarak dikkat çekmektedir. Yaşanan bu durum herkesi eşit derecede etkilemekte olup ulusal ve uluslararası seviyede tartışılmakta ve çözüm yolları aranmaktadır. Gıda kaybı ve israfı, gıda güvenliğini ve gıdaların devamlılığını olumsuz etkilemekte ve gıda maliyetinin artmasına etki etmektedir. Gıda kaybı, gıda tedarik zincirinin başlangıç aşamalarındaki kazara israfı tanımlarken, gıda israfı, insan tüketimi için amaçlanan ancak geri dönüştürülen, enerji geri kazanımı için işlenen, gübre haline getirilen veya çöplüklere gönderilen gıdaları ifade etmektedir. İşletmelerin israfın azaltılmasına yönelik yapacağı uygulamalarla kaynakların israfının da önüne geçilmiş olacak ve aynı zamanda yiyecek içeceklerin maliyetlerinin düşürülmesi konusunda ekonomik kalkınmayı olumlu yönde etkileyecektir. Blakeney (2019), küresel olarak üretilen gıdanın üçte birinin kaybolduğunu veya israf edildiğini belirtmektedir. Küresel bağlamda oldukça yüksek bir oran olan bu kayıp, araştırmacıların üzerinde durması gereken bir konudur.

Gıda kaybını ve israfını azaltmak için tasarlanmış entegre yaklaşımların benimsenmesine odaklanmak gerekmektedir. Üretilen gıdanın kullanımını en üst düzeye çıkarmak için küresel ve yerel olarak eylemler gerekmektedir. Teknolojilerin tanıtılması, yenilikçi çözümler (pazarlama için e-ticaret platformları, geri çekilebilir mobil gıda işleme sistemleri dahil), yeni çalışma yolları ve gıda kalitesini yönetmek ve gıda kayıp ve israfını azaltmak için iyi uygulamalar, bu dönüştürücü değişimin uygulanmasında kilit öneme sahiptir. Gıda israfının azaltılmasına dahil olmak, turizm işletmelerini gıda güvenliği ve güvensizliği, çevrenin korunması ve yoksulluğun azaltılması gibi küresel zorluklarla mücadele etmeyi amaçlayan iyi kurumsal vatandaşlar olarak gösterecektir (Thyberg ve Tonjes, 2016).

Mobil uygulamalar tarafından desteklenen dinamik fiyatlandırma ve alternatif dağıtım kanalları yoluyla gıda talebini tahmin etmeye, gıda stokunu proaktif bir şekilde yönetmeye ve talebi canlandırmaya yardımcı olmak için gelişen teknolojinin, gıda israfını azaltmada oldukça önemli bir rol üstlenmesi beklenmektedir. Müşteri bazlı nedenlerden kaynaklanan israfı ele almak için müşterilerin tüketim alışkanlıklarını, tercihlerini, ihtiyaçlarını ve isteklerini anlamak oldukça büyük bir önem taşımaktadır. Turizm sektöründe yaşanan israfın önemli nedenleri arasında yer alan tüketiciler üzerine araştırmacıların yoğunlaşması önerilmektedir.

Farklı ülkelerden ve kültürel geri plandan yabancı ülkelere gelen turistlerin yiyecek eğilim ve tutumlarını belirleyebilmek için servis sonrası oluşan gıda atıklarının analiz edilmesi ve doğrultuda konuk profiline uygun menülerin oluşturulması tavsiye edilmektedir. Böylece turistlerin damak tadına hitap eden menüler çıkartılarak gıdaların tabaklarda kalmasının önüne geçilebilecektir. Yabancı misafirleri için konaklama işletmeleri, büfelerde yer alan yiyeceklerin yanına tadımlık parçalar koyarak konukların büyük miktarlarda alıp yapmalarına gerek kalmadan yiyeceklerin tatlarına ilişkin bilgi sahibi olmaları sağlanabilir.

Tüketicilerin gıda israfını azaltmada başlıca motivasyon kaynaklarının fiyat olduğu tespit edilmiştir. (Neff, vd., 2015). Bu nedenle yiyecek fiyatlar belirlenirken tüketicilerin satın alma gücü ve talebi de otomatik belirlenmiş olmaktadır. Bu duruma ilaveten, tüketicilerin gıda israfı davranışından kaçınma nedenleri arasında sahi olduğu değerler ve zamanımızın önemli bir konusu olan çevresel meselelerin belirleyici olduğu ifade edilmektedir (Aschemann-Witzel vd., 2015). Bu nedenle, çevre konusu üzerinden tüketicilere mesajlar aktarılabilir, gıda israfının olumsuz etkilerine dair tüketicilere bilgilendirme yapılabilir. Literatürde, turizm işletmelerinin turistleri bilgilendirme bağlamında ve israfı azaltmaya yönelik, çalışmaların olduğu görülmektedir. Yapılan çalışmalarda, çevre koruma bilincini artırmaya yönelik bilgilendirici mesajların yanı sıra, içerikli açıklamaların (Bohner ve Schlüter, 2014) olduğu belirtilmiştir.

Otel işletmelerinin uyguladığı yiyecek-içecek servis şeklinin gıda israfını oluşmasında belirleyici bir rolü oynadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle turizm işletmecilerine önemli roller düşmektedir. Turizm

işletmeleri profesyonellerinin konaklama sektöründe karşılaşılan gıda israfı sorununu çözmenin faydalarını ve azaltmayı engelleyebilecek zorlukları kavraması zorunludur. Konaklama işletmeleri, gıda lojistiği, depolama ve hazırlamada daha etkili uygulamalar uygulayarak atık toplama ve bertaraf maliyetlerini en aza indirebilir.

KAYNAKÇA

[1] AKMEŞE, H., & İLYASOV, A. K. (2022). Açık büfe servis sisteminde gıda israfı: Rus misafirler üzerine bir inceleme. Journal of Global Tourism and Technology Research, 3(1), 1-1.

[2] ASCHEMANN-WITZEL, J., DE HOOGE, I., AMANI, P., BECH-LARSEN, T., & OOSTİNDJER, M. (2015). Consumer-related food waste: Causes and potential for action. Sustainability, 7(6), 6457-6477.

[3] AYDOĞDU, A. & KOÇOĞLU, C. M. (2017). Helal Konseptli Otellerde İsraf: Bir Örnek Olay İncelemesi. 1. International Halal Tourism Congress, 7-9 Nisan 2017, Alanya, Türkiye.

[4] BETZ, A., BUCHLİ, J., GÖBEL, C. AND MÜLLER, C. (2015). Food Waste in the Swiss Food Service Industry- Magnitude ans Potential for Reduction, Waste Management, 35: 218-226.

[5] BLAKENEY, M. (2019), Food Loss and Food Waste: Causes and Solutions. Edward Elgar Publishing, Cheltenham.

[6] BOHNER, G. & SCHLÜTER, L. E. (2014). A room with a viewpoint revisited: Descriptive norms and hotel guests' towel reuse behavior. PloS one, 9(8), e104086.

[7] BUZBY, J. C., WELLS, H. F., & HYMAN, J. (2014). The estimated amount, value and calories of postharvest food losses at the retail and consumer levels in the United States. Washington: United States Department of Agriculture, Economic Research Service.

[8] CEYHUN, SEZGİN, A. & ATEŞ, A. (2020). Otel İşletmelerinde Gıda İsraf Boyutunu Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 8(4), 3489-3507.

[9] CHİRSANOVA, A., & CALCATİNİUC, D. (2021). The impact of food waste and ways to minimize it. Journal of Social Sciences, 1(4), 128-139.

[10] ÇETİNOĞLU, D., & ÜNLÜÖNEN, K. (2020). Otel işletmelerinde gıda israfını önlemeye yönelik turuncu bayrak uygulaması üzerine bir araştırma. Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi, 3(5), 318-335.

[11] ÇİRİŞOĞLU, E., & AKOĞLU, A. (2021). Restoranlarda Oluşan Gıda Atıkları ve Yönetimi: İstanbul İli Örneği. Akademik Gıda, 19(1), 38-48.

[12] FİLİMONAU, V. & DE COTEAU, D.A. (2019). Food waste management in hospitality operations: a critical review. Tourism Management, 71, 234-245.

[13] FOOD AND AGRICULTURE ORGANIZATION OF THE UNITED NATIONS, (2015). Global Initiativeon Food Loss and Waste Reduction. https://www.fao.org/3/i4068e/i4068e.pdf, 26.02.2023 .

[14] FOOD AND AGRICULTURE ORGANIZATION OF THE UNITED NATIONS, (2022). Food Loss and Food Waste. https://www.fao.org/policy-support/policy-themes/food-loss-food-waste/en/ 13.01.2023.

[15] GİRGİN, C. A., ÜZÜM, Ş. N., YILMAZ, E., & SÜNNETÇİOĞLU, A. (2022). Yiyecek İçecek İşletmelerinde Gıda İsrafı. Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, 6(3), 744-764.

[16] GRANDHİ, B., & SİNGH, J. A. (2016). What a waste! a study of food wastage behaviour in Singapore. Journal of Food Products Marketing, 22(4), 471–485.

[17] GRETZEL, U., MURPHY, J., PESONEN, J., & BLANTON, C. (2020). Food waste in tourist households: a perspective article. Tourism Review, 75(1), 235-238.

[18] GÜNER, D., & ÇİRİŞOĞLU, E. (2021). Birinci sınıf restoranlarda oluşan gıda atıklarının oluşum süreci üzerine bir inceleme (Ankara-Çankaya örneği). ART/icle: Sanat ve Tasarım Dergisi, 1(1), 64-90.

[19] HEİKKİLÄ, L., REİNİKAİNEN, A., KATAJAJUURİ, J. M., SİLVENNOİNEN, K., & HARTİKAİNEN, H. (2016). Elements affecting food waste in the food service sector. Waste Management, 56, 446-453.

[20] HENDERSON, J.C. (2009), "Food tourism reviewed", British Food Journal, Vol. 111 No. 4, pp. 317-326.

[21] https://greenly.earth/en-us/blog/ecology-news/global-food-waste-in-2022, 19.01.2023.

[22] https://www.un.org/en/observances/end-food-waste-day , 10.01.2023.

[23] KESKİN, E., DİNÇER, F. İ., & DİNÇER, M. Z. (2019). Her şey dâhil konaklama işletmelerinde gıda israfı. (ss. 48-55). IV. International Gastronomy Tourism Studies Congress. (19-21 Eylül 2019). Nevşehir.

[24] KOZAK, M. (2014). Sürdürülebilir Turizm. Ankara: Detay Yayıncılık.

[25] LANS, W., & VAN DER VOORDT, D. J. M. (2002). Descriptive research. In Ways to study and research urban, architectural and technical design (pp. 53-60). DUP Science.

[26] LİNDER, N., LİNDAHL, T., & BORGSTRÖM, S. (2018). Using behavioural ınsights to promote food waste recycling in urban households-evidence from a longitudinal field experiment. Frontiers in Psychology, 9, 352.

[27] NEFF, R. A., SPİKER, M. L., & TRUANT, P. L. (2015). Wasted food: US consumers' reported awareness, attitudes, and behaviors. PloS one, e-10(6), 0127881.

[28] OKUMUS, B. (2020). How do hotels manage food waste? Evidence from hotels in Orlando, Florida. Journal of Hospitality Marketing & Management, 29(3), 291-309.

[29] PİRANİ, S. I., & ARAFAT, H. A. (2014). Solid waste management in the hospitality industry: A review. Journal of Environmental Management, 146, 320–336.

[30] SİEDLECKİ, S. L. (2020). Understanding descriptive research designs and methods. Clinical Nurse Specialist, 34(1), 8-12.

[31] SİLVENNOİNEN, K., HEİKKİLÄ, L., KATAJAJUURİ, J. M., & REİNİKAİNEN, A. (2015). Food waste volume and origin: Case studies in the Finnish food service sector. Waste Management, 46, 140-145.

[32] SİRİEİX, L., LALA, J., & KOCMANOVA, J. (2017). Understanding the antecedents of consumers' attitudes towards doggy bags in restaurants: Concern about food waste, culture, norms and emotions. Journal of Retailing and Consumer Services, 34, 153–158.

[33] ŞENEL, F. M., & ÇILGINOĞLU, H. (2022). Otel İşletmelerinin Gıda İsrafı Konusundaki Eğilimleri: Kastamonu Örneği. Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 10(2), 1088-1114.

[34] THYBERG, K. L., & TONJES, D. J. (2016). Drivers of food waste and their implications for sustainable policy development. Resources, Conservation and Recycling, 106, 110–12.

[35] TURUNCU BAYRAK FARKINDALIK, (T.b.). Gıda İsrafını Önleme & Bilinçlendirme Programı. https://turuncubayrak.org/sayfa-gida-israfini-onleme-bilinclendirme-programi-1, 03.02.2023

[36] UNITED NATIONS ENVIRONMENT PROGRAMME, (2021). Food Waste Index Report 2021. https://www.unep.org/resources/report/unep-food-waste-index-report-2021, 23.02.2023

[37] WORLD BIOGAS ASSOCIATION, (2018). Global Food Waste Management: An Implementation Guide For Cities, Full Report. https://www.worldbiogasassociation.org/wp-content/uploads/2018/05/Global-Food-Waste-Management-Full-report-pdf.pdf, 08.02.2023

[38] YOUNG, L. R., & NESTLE, M. (2002). The contribution of expanding portion sizes to the US obesity epidemic. American Journal of Public Health, 92(2), 246–249.

Makale id= 31

Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0002-3616-8193

Türkiye'nin Ulusal Katkı Beyanı Üzerine Bir Değerlendirme: Mevcut Durum ve Fırsatlar

Dr. Öğretim Üyesi Alkan Üstün[1] , Dr. Öğretim Üyesi Bahattin Cizreli[2]
[1]Bartın Üniversitesi
[2]Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

*Corresponding author: Alkan Üstün

Özet: *İklim değişikliği, etki kapasitesi ve yaygınlığı bağlamında takip eden yıllarda küresel gündemin önemli tartışmalarından biri olmaya devam edecektir. İklim değişikliğiyle karşı yürütülen mücadelede uygulanan azaltım ve uyum süreçlerini içeren stratejiler ülkelerin ulusal katkı beyanlarında (NDC) paylaşılmaktadır. Bu araştırmada, Türkiye'nin Mısır'da düzenlenen COP27 zirvesinde sunmuş olduğu yeni ulusal katkı beyanının bir çözümlemesi gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda araştırmanın temel hedefi, bağımsız raporlara, bilimsel verilere ve güncel değerlendirmeler çerçevesinde Türkiye'nin yeni ulusal katkı beyanını incelemektir. Bu çalışmada, fosil yakıtların azaltılması ve yenilenebilir enerji kaynaklarına geçişin olası faydaları vurgulanmaktadır. Bildiri metni, Türkiye'nin daha cesur bir ulusal katkı beyanı sunarak karbon salınımını azaltması gerektiğine dikkat çekmektedir. Türkiye'nin fosil yakıtlardan uzaklaşmayı somutlayan iddialı bir ulusal katkı beyanını deklare etmesi, uluslararası fonlara erişim sağlamada işlevsel olacaktır. Öte yandan Türkiye'nin karbonsuzlaşma yol haritasını oluşturmasına da önemli katkı sağlayacaktır. Çalışma, Türkiye'nin fosil yakıtlardan çıkış sürecini hızlandırarak ekonomik, sosyal ve çevresel faydalar elde etmesinin mümkün olduğunu çeşitli raporlar, bilimsel çalışmalar ve istatistiklere dayandırarak analiz etmektedir.*

Anahtar Kelimeler: *Türkiye, İklim Değişikliği, Ulusal Katkı Beyanı*

An Evaluation of Turkey's Nationally Determined Contribution: Current Situation and Opportunities

Abstract: *Climate change will continue to be one of the important agenda topics on the global scale in the following years in terms of its impact capacity and pervasiveness. Strategies that include mitigation and adaptation processes applied in the fight against climate change are shared in countries' nationally determined contributions (NDC). In this research, an analysis of Turkey's new NDC presented at COP27 held in Egypt was conducted. Accordingly, the main aim of the research is to examine Turkey's new NDC within the framework of independent reports, scientific data, and current assessments. This study emphasizes the potential benefits of reducing fossil fuels and transitioning to renewable energy sources. The paper draws attention to the necessity for Turkey to present a more ambitious NDC that addresses substant carbon emission reduction. Declaring a bolder NDC outlining Turkey's path to decarbonization will be instrumental in accessing international funds and creating a roadmap for Turkey's decarbonization. The study analyzes various reports, scientific studies, and statistics to demonstrate that accelerating Turkey's phase-out transition from fossil fuels is feasible and would yield economic, social, and environmental benefits.*

Keywords: *Turkey, Climate Change, Nationally Determined Contribution*

1. Giriş

İklim değişikliği, dünya gündeminin önemli maddelerinden biri olmaya devam ediyor. İnsan faaliyetinin bir sonucu olarak gezegendeki sera gazı emisyonlarındaki benzeri görülmemiş artış, marjinal hava

olaylarının sıklığında, yoğunluğunda ve süresinde artışa yol açmaktadır (IPCC, 2022). İklim değişikliği insanları, yerleşimleri ve altyapıyı küresel ölçekte olumsuz etkilemektedir. Sel, toprak kayması, fırtına, kuraklık gibi olayların sıklığında ve yoğunluğunda artış gözlenmektedir (IPCC, 2014, s. 10). Orman yangınları, tropik fırtınalar, artan şiddetli yağışlar ve yükselen deniz seviyeleri, insan kaynaklı iklim değişikliğinin sonuçlarıdır. Ayrıca tarım arazileri, tatlı su kaynakları, kıyı ve açık deniz ekosistemlerinde geri dönüşü olmayan kayıplara neden olmaktadır. Aşırı hava olaylarının sıklığı ve yoğunluğundaki artış, gıda ve su güvenliğine yönelik daha büyük tehditler de oluşturmaktadır (IPCC, 2014, s. 12). Bu bağlamda, ülkelerin öncelikle sera gazı emisyonlarını azaltmak için somut adımlar atması gerekmektedir. İklim değişikliği ile mücadelede yasal temelli önlemlerin alınması ve azaltım uygulamalarının hayata geçirilmesi kritik öneme sahiptir.

Ulusal katkı beyanları (bundan sonra NDC olarak anılacaktır), Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne (UNFCCC) katılan ülkelerin sera gazı emisyonlarını azaltmak ve iklim değişikliğiyle mücadele etmek amacıyla yapacakları işlemleri içeren taahhütlerdir. NDC'lerin amacı, ülkelerin iklim hedeflerine ulaşmalarına yardımcı olmak ve iklim değişikliğine karşı yürütülen küresel çabaya katkı sunmaktır. NDC'ler, emisyonları azaltmak, enerji verimliliğini artırmak, yenilenebilir enerji kullanımını artırmak, ormansızlaşmayı azaltmak ve iklim değişikliğinin etkilerine uyum sağlamak gibi bir dizi eylemi içerebilmektedir (UNFCCC, 2022). Sera gazı emisyonlarını azaltmak ve iklim değişikliğinin etkilerine uyum sağlamak amacıyla NDC'lerin zaman içinde güncellenmesi ve güçlendirilmesi amaçlanmaktadır (UNFCCC, 2022).

Bu çalışmanın amacı, ilgili raporlara, bilimsel değerlendirmelere, öngörülere ve güncel verilere dayanarak Türkiye'nin yeni NDC beyanını ve olası sonuçlarını analiz etmektir. Çalışma esas olarak, yenilenebilir enerjiye geçişe öncelik vermenin potansiyel faydalarını ve Türkiye'nin NDC beyanında açıkça yer alması halinde, kömür dahil fosil yakıtların kullanımının azaltılması için somut bir zaman çizelgesine sahip olmanın olumlu sonuçlarını vurgulamaktadır.

Bunun için ilgili literatürdeki en son değerlendirmeler ile bilimsel çalışmalar ve raporlar incelenmiştir. Literatürdeki kimi çalışmalar farklı ülkelerin NDC beyanlarına odaklansa da Türkiye'nin yeni NDC beyannamesine ilişkin güncel ve objektif bir değerlendirmenin ilgili literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Sonuç olarak, iklim değişikliği ile mücadele kapsamında emisyon salım hedeflerinde artıştan azalma yerine doğrudan mutlak azalmayı benimseyen bir uygulama yolunun, küresel finansal kaynaklarını çekmek açısından kayda değer olumlu sonuçları olacağı savunulmaktadır. Somut ve daha güçlü bir karbon nötralizasyon yol haritasını tanımlamanın potansiyel olumlu sonuçları da paylaşılmaktadır. Son olarak, karar vericilere öneriler sunulmaktadır.

2. Arka Plan

İnsan faaliyetlerinin küresel iklim değişikliği üzerinde açık bir etkisi vardır ve insan kaynaklı sera gazı emisyonları tarihin en yüksek seviyesindedir (IPCC, 2021). Ortalama sıcaklıklardaki artış, okyanusların ısınması, buzulların küçülmesi ve deniz seviyesindeki yükselme açıkça izlenebilmektedir (IPCC, 2014). Artan sera gazı emisyonu, iklim sisteminin tüm bileşenlerinde daha fazla ısınmaya neden olmaktadır. İklim değişikliği ile mücadelenin anahtarı, sürece uyum sağlamanın (adaptasyon) ötesinde, sera gazı emisyonlarını önemli ölçüde ve tutarlı bir şekilde azaltmaktır (mitigasyon). Sera gazı emisyonlarındaki artış, esas olarak fosil yakıtlardan kaynaklanmaktadır. Fosil yakıtların yakılması ve endüstriyel süreçlerden kaynaklanan CO2 emisyonları, 1970'ten 2010'a kadar sera gazı emisyonlarındaki toplam artışın %78'ine katkıda bulunmuştur (IPCC, 2014). Bu nedenle, başta kömür olmak üzere fosil yakıt kullanımının kademeli olarak sona erdirilmesi, iklim değişikliği ile mücadelede kritik öneme sahiptir.

Aşırı sıcak dalgaları 1992 ile 2013 yılları arasında küresel ekonomide yaklaşık 16 trilyon dolarlık hasara neden olurken, en zengin ülkeler kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasılalarının (GSYİH) yaklaşık %1,5'ini kaybederken) sıcak dalgaları nedeniyle, daha fakir ülkeler kişi başına düşen GSYİH'lerinin yaklaşık %6,7'sini kaybetti (Callahan & Mankin, 2022). İklim değişikliği konusunda ülkeler arasında eşitsizlikler gözlenmektedir. Ek olarak, daha yoksul ülkeler kendilerini aşırı sıcakların etkilerinden korumak için genellikle daha az kaynağa ve altyapıya sahiptirler ve bu durum da onları iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı daha savunmasız hale getirmektedir. En az gelişmiş ülkeler genellikle sıcaklıkların çoğunlukla daha yüksek olduğu tropikal bölgelere daha yakındır. Afrika, küresel sera gazı emisyonlarına oldukça küçük bir miktar katkıda bulunsa da iklim değişikliğinin etkilerine karşı

en savunmasız kıta olmaya devam etmektedir. Küresel ölçekte Sahra Altı Afrika, yağmura bağımlı tarımın %95'ini gerçekleştirmektedir. Tarımın bu bölgedeki GSYİH'e ve istihdama önemli katkısı, onu iklim değişikliğinin etkilerine ve ayrıca hayvancılık ve balıkçılık gibi diğer endüstrilerdeki kayıplara karşı da savunmasız hale getirmektedir. Bu güvenlik açığı, gelir kayıplarına ve artan gıda güvensizliğine yol açmaktadır. Benzer şekilde IPCC (2014), iklim değişikliğine en az katkıda bulunan ve en az karbon salan ülkelerin, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinden en çok etkilenen ülkeler olduğunun altını çizmiştir.

İklim değişikliği ile mücadelenin anahtarı, sera gazı emisyonlarını önemli ölçüde ve tutarlı bir şekilde azaltmaktır. Sera gazı emisyonlarındaki artış, esas olarak fosil yakıtlardan kaynaklanmaktadır. Fosil yakıtların yanması ve endüstriyel süreçlerden kaynaklanan CO2 emisyonları, 1970'ten 2010'a kadar sera gazı emisyonlarındaki toplam artışın %78'ine neden olmuştur (IPCC, 2014). Bu nedenle, başta kömür olmak üzere fosil yakıt kullanımının kademeli olarak sona erdirilmesi, iklim değişikliği ile mücadelede kritik öneme sahiptir. Bununla birlikte, küresel sera gazı emisyonlarının %46'sı ve elektrik sektörü emisyonlarının %72'si kömür kullanımından kaynaklanmaktadır (EBC, 2021, s. 11). Kömür, küresel sera gazı emisyonlarının yaklaşık yarısına neden olması sebebiyle iklim değişikliğine önemli bir katkıda sunmaktadır. İklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin daha şiddetli hale gelmesi ve bunlara yönelik uluslararası çabaların artmasıyla birlikte, kömürün enerji sektöründe kullanımı yeniden değerlendirilmektedir. Paris İklim Anlaşması çerçevesinde birçok ülke, 2030 yılına kadar veya daha erken bir tarihte kömür kullanımını aşamalı olarak sonlandırma hedefi belirlemiştir (EBC, 2021, s. 5). Kömür kullanımının olumsuz sonuçları, yenilenebilir enerji ve enerji depolamadaki maliyet düşüşleri ile küresel kömür kullanımının azalmasına yol açacak enerji piyasalarındaki esneklik ihtiyacı dikkate alındığında bu eğilimin devam etmesi beklenmektedir.

Bu kapsamda birçok Avrupa ülkesi elektrik üretimi için kömür kullanımına son vermiştir. Belçika 2016'da, İsveç 2020'de ve Portekiz 2021'de kömür kullanımına sonlandırmıştır (EBC, 2022a). Bununla birlikte, çok sayıda Avrupa ülkesi, kömür kullanımından kademeli olarak çıkmak için programlar belirlemiştir. Buna göre Fransa ve Avusturya 2023'te, Birleşik Krallık 2024'te, İtalya, İrlanda ve Macaristan 2025'te, İspanya ve Slovakya 2030'da, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti ve Slovenya 2033'te ve 2038'de Almanya kömür kullanımını sonlandıracağını beyan etmiştir (EBC, 2022a).

Küresel iklim hedeflerine ulaşmak için, kömürden kaynaklanan emisyonları önemli ölçüde azaltmak esastır. İklim değişikliğinin ciddi etkilerinden kaçınmayı amaçlayan tüm senaryolar, kömürle ilgili emisyonlarda erken ve önemli kesintiler içermektedir. Kömür, 2021'de 15 gigaton'a tekabül eden enerjiyle üretiminin bir sonucu olarak en büyük CO2 yayıcısıdır. Aynı zamanda 2021'de elektrik üretiminin %36'sını oluşturan kaynaktır ve endüstriyel üretimde de faydalanılan önemli bir yakıttır. Net sıfır emisyona ulaşmak için, petrol ve gaz da dahil olmak üzere tüm fosil yakıtlardan kaynaklanan emisyonları azaltmak gereklidir (IEA, 2022b, s. 13). Bununla birlikte, kömür kullanımında hızlı bir azalma, daha sürdürülebilir bir enerji sistemi yaratmaya yönelik planın çok önemli bir yönüdür.

2022 yılında Türkiye'nin kurulu elektrik kapasitesinin kaynaklara göre dağılımı %30,5 hidroelektrik, %24,4 doğal gaz, %21,1 kömür, %11,0 rüzgâr, %9,0 güneş, %1,6 jeotermal ve %2,4 diğer kaynaklardır (ETKB, 2022). Aynı yıl Türkiye elektrik üretiminin %30,9'u kömürden, %33,2'si doğalgazdan, %16,7'si hidroelektrikten, %9,4'ü rüzgârdan, %4,2'si güneşten, %3,2'si jeotermalden ve %2,4'ü diğer kaynaklardan sağlanmıştır (ETKB, 2022). Kömür ve doğal gaz birlikte değerlendirildiğinde, Türkiye'nin elektrik üretiminin yaklaşık üçte ikisinin halen fosil yakıtlara bağlı olduğu görülmektedir. Enerjisinin önemli bir kısmı fosil yakıtlardan elde edilirken, dikkat çeken bir diğer husus ise bu fosil kaynakların önemli bir kısmının ithal edilmesidir.

Türkiye, enerji üretimi için kullandığı kömürün %60'ını, petrolün %93'ünü ve doğal gazın %99'unu ithal etmektedir (ILO, 2022). Bu durum hem enerji güvenliğini olumsuz etkilemekte hem de Türkiye'yi enerji arzındaki dalgalanma ve şoklara karşı savunmasız hale getirmektedir. Ayrıca fosil yakıtların ithalatı için ödenen tutarlar artmaktadır ve bu durum ülke bütçesini olumsuz etkilemektedir. Ayrıca, Rusya-Ukrayna Savaşı küresel enerji fiyatlarında önemli artışları tetiklemekle beraber önümüzdeki dönemde enerji arzına ilişkin bir belirsizlik söz konusudur. Yenilenebilir enerji şu anda Türkiye'nin toplam nihai enerji talebinin yaklaşık %13'ünü karşılamaktadır (IICEC, 2022, s. 6). Yenilenebilir enerji kaynaklarına hızlı bir geçiş, Türkiye'nin iklim taahhütlerini yerine getirmesini kolaylaştırabilecektir. Yenilenebilir enerjiye

yatırım yapmanın sadece karbon emisyonları ile hava kirliliğini azaltmakla kalmayacağı, aynı zamanda enerji ithalatını ve harcamalarını da önemli ölçüde azaltacağı açıktır. Ayrıca, ülkenin küresel enerji piyasasındaki dalgalanmalara veya aksamalara karşı kırılganlığı da azalacaktır (Dünya Bankası, 2022, s. 5).

3. Türkiye'nin İklim Değişikliğine Yaklaşımı ve Yeni Ulusal Katkı Beyanı

Taraflar Konferansı (COP), Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne (UNFCCC) taraf olan ülkelerin her yıl düzenli olarak bir araya geldikleri uluslararası bir toplantıdır. Sözleşmeye taraf ülkeler COP zirvesinin doğal üyeleridir. Her yıl, katılımcı ülkeler iklim değişikliğiyle mücadele planlarını ve eylemlerini tartışmak ve kararlar almak için bir araya gelmektedir. Ayrıca, iklim değişikliğiyle mücadelede neler yapılabileceği uluslararası düzeyde tartışılmaktadır. 27. Taraflar Konferansı (COP27), Türkiye'nin yeni ulusal katkı beyanını (NDC) duyurduğu bir toplantı olduğu için ayrıca önemli görülmektedir. Türkiye'nin bundan önceki katkı beyanı ise bir niyet edilen (intended) beyan idi (INDC) ve 2015 yılında UNFCCC'ye sunulmuştu. Bu INDC, Türkiye'nin 2030 yılı için öngörülen yıllık CO2e emisyonunun 1.175 milyon ton olacağını belirtmekteydi ve 929 milyon tonluk yıllık hedefle referans senaryoya göre %21'lik bir azalmayı temsil ediyordu (UNFCCC, 2015). Öte yandan Türkiye, Paris Anlaşmasını Ekim 2021'de onaylamıştır ve 2053'te net sıfır emisyona ulaşma sözü vermiştir (İklim Değiştirme Başkanlığı, 2022a). Türkiye'nin bir diğer dikkat çekici adımı ise ilgili bakanlığın adının "Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı" olarak değiştirilmesi ve bu bakanlık bünyesinde "İklim Değişikliği Başkanlığı"nın kurulmasıdır. Şubat 2022'de Konya ilinde kapsamlı bir "İklim Şurası" zirvesi düzenlenmiştir. Ayrıca "İklim Yasası" ile ilgili çalışmalar da devam etmektedir. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanı tarafından açıklanan yeni ulusal katkı beyanına (NDC) göre, 2015'teki ilk niyet edilen beyanda (INDC) %21 olarak belirtilen emisyon azaltım oranı, 2030 için %41 olarak güncellenmiştir (İklim Değişikliği Başkanlığı, 2022). Açıklamada ayrıca, gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye'nin 2038'de en yüksek emisyon seviyesine ulaşacağı belirtilmiştir (İklim Değişiklikleri Başkanlığı, 2022b). Ayrıca Türkiye, 2026 yılında 31. Taraflar Konferansı'na (COP) ev sahipliği yapmak için başvuruda bulunacağını açıklamıştır (ÇŞİDB, 2022).

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) tarafından belirtildiği üzere Türkiye, 2021 yılında 564 milyon ton karbondioksit eşdeğeri emisyon üretmiştir (TÜİK, 2023). Sektörlere göre dağılıma bakıldığında ise %71,3 ile enerji kaynaklı emisyonlar başı çekerken geri kalan bileşenler arasında %13,3 endüstriyel prosesler, %12,8 tarım ve %2,6 atık sektörü emisyonları bulunmaktadır. Ayrıca son güncellenen verilere göre Türkiye'nin karbon salımı bir önceki yıla göre %7,7 artmıştır. Buna paralel olarak 2021 yılında kişi başına düşen emisyon miktarı (bir önceki yılın değeri olan 6,3 tondan) 6,7 tona yükselmiştir (TÜİK, 2023). Öte yandan iklim değişikliği ile kararlı mücadele için bugünden itibaren bir azaltım hedeflenmelidir. Yeni enerji yatırımlarının kömür ve doğal gaz gibi fosil yakıtlar yerine güneş ve rüzgar gibi yenilenebilir ve çevre dostu alternatiflere odaklanması hedeflenmelidir. Özetle, yeni NDC, Türkiye'nin emisyonlarında mutlak bir azalmadan ziyade bir artıştan bir azalmayı ortaya koymaktadır. Bu durum ise esasında açık bir artış anlamına gelmektedir. Ayrıca, Türkiye 2053'te net sıfır emisyon hedefi doğrultusunda 2038 ile 2053 arasında yılda %13'lük bir azaltım gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu durum ise maliyetleri önemli ölçüde artırmakla kalmayacak, daha önemlisi Türkiye'yi uluslararası finansman olanaklarından uzaklaştıracaktır.

Türkiye'nin 2015 yılında sunduğu ilk INDC'de, sera gazı emisyonlarını azaltacak herhangi bir önlemin olmaması durumunda, sera gazı emisyonlarının 2030 yılına kadar %21'lik artıştan azaltımla 929 milyon ton CO2e'ye düşürülmesi amaçlanmış idi. Kasım 2022'de yeni açıklanan NDC'de, 2030 projeksiyonunda Türkiye'nin emisyonlarının 1.175 MtCO2e'ye yükseleceği, alınan tedbirlerle ise %41'lik bir düşüşle yaklaşık 700 Milyon ton CO2e'ye düşürüleceği belirtilmiştir. Bu açıklama, emisyonların önümüzdeki yıllarda artmaya devam edeceği anlamına gelmektedir. Ayrıca yeni NDC'nin azaltım senaryosunda 2021 yılına göre %23'lük bir artış öngörüldüğü hesaplanabilmektedir. 2053 yılına kadar net sıfır hedefine ulaşmak için, 2038 ile 2053 yılları arasındaki 15 yıllık süreçte her yıl için ortalama %13'lük bir azaltım gerçekleştirilmelidir. Ancak, Türkiye'nin tarihsel olarak yıllık ortalama %3'lük bir emisyon artışı kaydettiği de belirtilmelidir. Bu nedenle, 2038-2053 dönemindeki yıllık %13'lük azaltım fazla iyimser görünmektedir.

4. Tartışma

Çalışmanın bu bölümü, Türkiye'nin daha yeşil bir bakış açısı benimsemesinin olası olumlu sonuçlarını değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Güncel bilimsel çalışmalar, raporlar, değerlendirmeler ve istatistikler bir araya getirilmiştir.

İstanbul Politikalar Merkezi tarafından yapılan bir projeksiyon çalışmasına göre, çeşitli sektörlerde enerji verimliliğinin ve elektrifikasyonun artırılmasının yanı sıra fosil yakıtlardan vazgeçilip yenilenebilir enerjiye geçilmesi ile 2050 yılına kadar net sıfır emisyona yaklaşmak mümkündür (Şahin, 2021, s. 28). Bu kapsamda Türkiye'nin karbonsuz yeşil teknolojilere yatırım yaparak, 2035 yılına kadar elektrik üretiminde kömürü, 2050 yılına kadar da doğal gazı terk ederek, yenilenebilir enerjinin payını artırıp 2050 yılında net sıfır emisyon hedefine büyük ölçüde yaklaşabileceği hesaplanmıştır. Bunun için kurulu elektrik gücü kapasitesinde güneş, rüzgar, biyokütle ve jeotermal gibi enerji kaynaklarının payının 2030 yılına kadar %50'ye çıkarılması ve elektrikli araçların tüm binek araçlar içindeki oranının 2030 yılına kadar %20'ye yükseltilmesi gerekli görülmektedir (Şahin, 2021, s. 28). Bu bağlamda, elektrik üretiminde kömürden kademeli olarak vazgeçilmesi, kömür enerjisine yönelik teşviklerin sona erdirilmesi, yenilenebilir kaynaklara yönelik yatırımların desteklenmesi ve ilgili sektörlerde kimsenin işsiz bırakılmadan kömür ve diğer fosil yakıtlardan yumuşak geçişin sağlanması kritik öneme sahiptir (EBC, 2021, s.11). 2035 yılına kadar kömürlü termik santrallerin kapatılması, elektrik üretiminden kaynaklanan emisyonlarda %82,8'lik önemli bir azalmanın elde edilmesini mümkün kılacaktır (EBC, 2021, s. 12). Ayrıca 2035 yılına kadar kömür kullanımına son verilir ve kömür yerine yenilenebilir enerji kaynakları kullanılmaya başlanabilirse, enerji kaynağındaki yerlilik oranı %73,6'ya kadar çıkabilecektir. Bu da enerji arz güvenliği açısından olumlu bir sonuç doğuracaktır. Ayrıca kömür kullanımından kaynaklanan çevre ve halk sağlığı maliyetlerinin de önüne geçilmiş olacaktır.

Benzer şekilde, iklimle ilgili konularda çalışan STK'ların yaptığı bir çalışmada belirtildiği gibi, Türkiye'nin 2030 yılında emisyonları %35 oranında azaltma hedefine ulaşması gerçekçi ve mümkündür. Bunun için 2030 yılına kadar kömüre dayalı elektrik üretiminin sona erdirilmesi, elektrik üretiminde yenilenebilir enerji kaynaklarının payının %75'e çıkarılması, elektrikli araçların payının binek araçlarda en az %20'ye ve yolcu ve yük taşıma araçlarında en az %10'a çıkarılması, enerji verimliliğinin artırılması, elektrifikasyon ve yenilenebilir enerjinin sanayide, hizmetlerde ve tarımda doğrudan kullanılması, binalarda kömür ve fosil yakıtların kullanımına son verilmesi ve büyük ölçüde elektrikli ısıtmaya geçilmesi işlevsel olacaktır (2030 İklimi, 2022).

Türkiye'deki termik santrallerin mevcut sahalarına güneş santralleri kurularak yenilenebilir enerjiye geçişe önemli katkı sağlanabileceği de öne sürülmektedir. Buna göre Türkiye'deki 22 adet kömürlü termik santralin kapatılarak yerlerine güneş enerjisi santrallerinin kurulması senaryosu simüle edilmiştir. Kanada, ABD, Almanya gibi ülkelerde eski termik santrallerin, özellikle artık kullanılmayan kül havuzlarının üzerine güneş panellerinin kurulduğu birçok örnek bulunmaktadır. Aynı şekilde Türkiye'deki 22 adet kömürlü termik santralin bulunduğu yerlere yaklaşık 6 milyar dolar maliyetle yeni güneş enerjisi santralleri kurulabilir. Bu yeni güneş enerjisi santrallerinde yılda 19 GW elektrik üretilebilir ve yılda 6,9 milyon hanenin elektrik ihtiyacı karşılanabilir. Ayrıca bu durumda yılda 12,4 milyon ton CO2 emisyonunun salımı da engellenebilecektir (EBC, 2022b, s. 12). Ayrıca 2010-2020 yılları arasında enerji ithalatına ayrılan yaklaşık 40 milyar doların da önüne geçilebilmiş olunacaktır (EBC, 2022b, s. 15).

SEFIA tarafından 2022 sonunda yapılan bir projeksiyon çalışmasında bildirildiği üzere, Türkiye'de rüzgar ve güneş enerjisinde 19 GW olan toplam kurulu gücün 36 GW'a çıkarılması durumunda elektrik fiyatı oldukça düşük olacaktır. Bu durumun enerji ithalatını azaltmanın yanı sıra enflasyon üzerinde de olumlu etkisi olacaktır. Ayrıca sera gazı emisyonları da çok daha düşük seyredecektir (SEFİA, 2022). Çalışma, kronik olarak yüksek enflasyonla mücadele eden Türkiye'de güneş ve rüzgarın payının artması halinde serbest piyasada elektrik fiyatının daha düşük olabileceğini gösteriyor. Buna göre yıllık enflasyon da 7 puan daha düşük olabilecektir. Artan yenilenebilir enerji üretimi, öncelikle pahalı ithal gaz ve kömür üretiminin yerini alabilecektir. Bu durumda ülkenin fosil yakıt ithalat faturasının 2021'de 3,1 milyar dolar, 2022'nin ilk yarısında ise 3,3 milyar dolar daha az olabileceği hesaplanmıştır (SEFİA, 2022). Enerji ithalatının azaltılması sadece enflasyonu olumlu etkilemekle kalmayacak, aynı zamanda sera gazı emisyonlarında da önemli bir azalmaya yol açabilecektir. Doğal gaz da dahil olmak üzere fosil

yakıtlar, Türkiye'de tüketici fiyatları enflasyonuna önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır. Son 12 ayda elektrik fiyatları %102, gaz fiyatları %145, ulaşım yakıtı (mazot ve benzin) fiyatları %182 artmıştır. Fosil yakıtlardaki bu fiyat artışları, Türkiye'nin %80'in üzerindeki mevcut yıllık enflasyon oranının yaklaşık %20'sini oluşturmaktadır (Cambridge Econometrics, 2022) . Türkiye, bu enerji fiyat artışlarının tüketicilere yansımasını önlemek için GSYİH'sının %2'sini veya 300 milyar TL'yi bu harcamaları telafi etmek için harcamıştır. Yeni rüzgar ve güneş enerjisi kapasitesi doğal gazdan daha ucuzdur, bu nedenle bu uygun maliyetli yenilenebilir enerji kaynaklarına uzun vadede yatırım yapmak sadece elektrik fiyatlarını düşürmekle kalmayacak, aynı zamanda hane halkının değişken küresel piyasa fiyatlarına maruz kalmasını da azaltacaktır. Türkiye'deki yüksek enerji maliyetleri orantısız bir şekilde hane bütçelerini etkilemektedir. Hanelerin en yoksul %20'si 2022'de 2021'e göre %25 daha fazla enerji harcamıştır ve 2022'de gelirlerinin %10'a yakınını enerji faturalarına harcamaları beklenmektedir. Yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırım ve ulaşım ile ısınmanın elektrifikasyonu, Türkiye'nin enerji ithalatına bağımlılığını azaltmasına ve hane halkının dalgalı fosil yakıt fiyatlarından korunmasına olanak sağlayacaktır (Cambridge Econometrics, 2022).

IICEC'in (2022) çalışmasında öne sürdüğü üzere yenilenebilir enerji yatırımlarına öncelik verilen bir senaryoda, Türkiye'nin kurulu güç kapasitesinin 2050'de 294 GW'a ulaşacağı ve yenilenebilir enerjinin toplam kurulu güç içindeki payının 2040'ta %80'e ve 2050'de %90'a ulaşacağı öngörülmektedir. Bu projeksiyonda yenilenebilir elektrik üretimine yapılan yıllık ortalama yatırımın 2050 yılına kadar olan dönemde yıllık 5,5 milyar dolar olacağı hesaplanmıştır (IICEC, 2022, s. 7). Böylelikle toplam elektrik yatırım ihtiyacındaki artışa kıyasla enerji güvenliği ve temiz enerji dönüşümüyle ilgili maliyetler açısından önemli katkılar sağlanabilir. Örneğin, yıllık 800 milyon dolarlık bir yatırım fazlası, enerji ithalat faturalarında yıllık 2 milyar dolarlık tasarruf sağlayabilir (IICEC, 2022, s. 8).

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) Türkiye'ye ilişkin hazırladığı özel bir raporda, yeni enerji yatırımlarında kömüre dayalı elektrik santralleri yerine yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırım yapılmasının birçok açıdan daha faydalı olabileceği ifade edilmiştir. Yeşil enerjiye geçiş, yalnızca karbon emisyonlarını azaltmakla kalmamakta, aynı zamanda GSYİH'i artırmakta ve yeni iş fırsatları oluşturmaktadır (ILO, 2022, s. 2). 2030 yılına kadar yenilenebilir enerji kaynaklarına yapılacak yatırımlarla birlikte Türkiye, fosil yakıt ithalatının mali yükünü önemli ölçüde azaltacaktır. Fosil yakıtlar için ödenen miktarın düşmesi, çevresel risklerin ve karbon emisyonlarının azaltılmasının yanı sıra ülke bütçesine de olumlu etki edecektir. Spesifik olarak, GSYİH'de yılda 30 ila 45 milyar Türk liralık bir artış olacağı tahmin edilmektedir (ILO, 2022, s. 8). Ayrıca yılda yaklaşık %8 daha az karbon salımı yapılabileceği ve Türkiye'nin 2053 yılına kadar net sıfır emisyon hedefine daha gerçekçi bir şekilde yaklaşabileceği tahmin edilmektedir. Kömür yerine yenilenebilir kaynakları seçmenin bir başka olumlu etkisi de 2030 yılına kadar 300.000 yeni istihdam fırsatının yaratılması olacaktır (ILO, 2022, s. 37).

Enerji düşünce kuruluşu Ember tarafından yayınlanan bir analize göre, Türkiye'nin şu anda enerji üretiminin yaklaşık %50'sini oluşturan ithal fosil yakıtlara olan bağımlılığı, rüzgâr ve güneş enerjisinin kullanılmasıyla 2030 yılına kadar %25'in altına düşürülebilir. Bunu başarmak için rüzgâr ve güneş kapasitesinde belirgin artışlar gereklidir (EMBER, 2022). Çalışma, Türkiye'nin rüzgâr ve güneş enerjisindeki iddialı genişleme sayesinde 2030 yılına kadar elektrik üretiminde ithal enerji kaynaklarına olan bağımlılığını yarı yarıya azaltabileceğini öne sürmektedir. Türkiye ithal kömür ve doğal gazdan ürettiği ve enerji üretiminin yaklaşık yarısını temsil eden oranı, sekiz yıl içinde %25'in altına düşürebilir. Bunun için rüzgâr ve güneş enerjisinin elektrik üretimindeki payının toplam kaynakların en az üçte birine çıkması gerekmektedir. 2021 itibariyle rüzgâr ve güneş, elektrik üretiminin %13,6'sını temsil etmektedir. İthal fosil yakıtların payını yarıya indirmek için 2030 yılına kadar Türkiye'deki güneş enerjisi kapasitesinin 40 GW'a ulaşması gerekmektedir. Yerli güneş paneli üretimine yatırım yapmak ve güneş enerjisi kapasitesini genişletmek de on binlerce yeni iş imkanı yaratabilir (EMBER, 2022).

Değerlendirilen çalışmalarda vurgulanan unsurların birlikte yeşil ekonomiye geçiş ve karbon yakıtlardan çıkış konusunda kararlı olunması, uluslararası fonların Türkiye'ye gelmesinde de etkili olacaktır. Bu doğrultuda kredi ve fonların Türkiye'ye sağlanması, fosil yakıtlardan tamamen vazgeçilmesi ve gerçekçi bir planlama ile mümkün olabilecektir. Bu noktada Güney Afrika ve Endonezya güncel örnekler olarak öne çıkmaktadır.

Kasım 2021'de Avrupa Komisyonu ile ABD ve Güney Afrika arasında bir anlaşma imzalanmıştır. Güney Afrika, yenilenen NDC beyanında kömür tüketimini kademeli olarak azaltma taahhüdünde bulunmuştur. Bu yeni taahhüdün ardından Avrupa Komisyonu ve ABD, Güney Afrika'ya dikkate değer bir ekonomik finansman sağlamaya yönelik bir adım atmıştır. İmzalanan anlaşma ile finansmanın ilk aşaması, Güney Afrika için 8,5 milyar dolarlık bir fon dahil olmak üzere hibeler, tercihli krediler, yatırımlar, risk paylaşım araçları etkinleştirilmesi yoluyla sağlanmıştır (Avrupa Komisyonu, 2021, s. 1). Güney Afrika, 2030 yılına kadar sera gazı emisyonlarını yarıya indirmeyi ve net sıfır emisyona ulaşmayı taahhüt etmiştir. Buna ek olarak Güney Afrika, enerji sistemlerini 2050 yılına kadar karbonsuz hale getirme, verimliliği artırma, kademeli olarak kömür enerjisini kullanımdan kaldırma ve yenilenebilir enerji kaynaklarının dağıtımını hızlandıracağını da beyan etmiştir (Avrupa Komisyonu, 2021, s. 3). Ayrıca anlaşma, adil bir geçişin önemini vurgulayarak, yenilenebilir enerjiye geçişten etkilenenlerin korunmasını ve iş fırsatlarının kimseyi geride bırakmadan tüm topluluklara açık olmasını içermektedir. Adil geçişin bir parçası olarak, yeniden beceri kazandırma, istihdam yaratma ve işgücüne gerekli desteği sağlamaya yönelik programlar da teşvik edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2021, s. 3). Anlaşma kapsamında gelişmiş ülkeler, Güney Afrika'nın kömürden çıkış sürecini desteklemek için ilk üç ila beş yıl içinde yaklaşık 8,5 milyar dolarlık bir fon sağlamayı taahhüt etmişlerdir (Avrupa Komisyonu, 2021, s. 4).

Kasım 2022'de Bali'de düzenlenen G20 Zirvesi'nde Endonezya ile ABD, Japonya, Kanada, Avrupa Birliği ve Birleşik Krallık arasında ortak bir bildiri imzalanmıştır. Bu anlaşma kapsamında Endonezya, kömürden çıkış sürecini belirli bir zaman çizelgesine bağlaması sonucunda gelişmiş ekonomilerden önemli miktarda fon alabilmiştir (White House, 2022, s.2). Anlaşma, Endonezya'nın karbon emisyonunun 2030'da zirve yapacağını ve bu noktadan itibaren 2050'ye kadar net sıfır emisyona ulaşılacağını belirtiyor. Anlaşma, enerji sektöründen kaynaklanan toplam karbon emisyonlarının 2030'da 290 milyon ton ile sınırlandırılmasını ve ayrıca kömür tüketiminin kademeli olarak azaltmasını taahhüt etmektedir. 2030 yılında enerji üretiminin en az %34'ü yenilenebilir kaynaklardan gelmesi ve kömürden yenilenebilir enerjiye geçiş için adil bir dönüşüm planlandığı belirtilmektedir (White House, 2022, s. 3). Başta kadınlar ve gençler olmak üzere kırılgan sosyal grupların kömürle ilgili sektörlerdeki geçiş sürecinden olumsuz etkilenmesini önleyecek sağlam bir planın uygulamaya koyulacağı da vurgulanmıştır. Katılımcı devletlerin, Endonezya'nın kömür enerjisinden çıkışını, yenilenebilir enerji yatırımlarındaki artışı ve emisyonlardaki önemli ölçüdeki azaltımı desteklemek için önümüzdeki 3 ila 5 yıl içinde 20 milyar dolarlık bir fon sağlaması konusunda anlaşmaya varılmıştır (White House, 2022, s.4).

5. Sonuç ve Öneriler

İlk önce ifade etmek gerekirse, Türkiye'nin 2053 yılına kadar net sıfır emisyona ulaşma hedefi ile yeni termik santrallerin inşası arasında bir tutarsızlık bulunmaktadır. Adana Yumurtalık'ta 2022 yazında ilk ünitesini işletmeye başlayan Hunutlu termik santrali gibi yatırımlar, fosil yakıtlardan çıkış yolunda alınması gereken kararlı duruşu baltalamaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti ortaklığı ile hayata geçirilen tesis, her biri 660 MW kapasiteli toplam 1.320 MW kapasiteli iki üniteden oluşmaktadır ve yakıt olarak yıllık 2,8 milyon ton ithal kömür kullanılmaktadır. Enerji üretiminde kömürden vazgeçilmesi, iklim değişikliği ile mücadelede atılan ilk ve en önemli adımlardan biridir. Bununla birlikte yenilenebilir enerji santrallerinin ilk yapım maliyetleri zaman geçtikçe azalmaktadır. Öte yandan, fosil yakıtlarla çalışan yeni enerji üretim tesisleri için uluslararası finansman bulmanın çok daha zor olduğu da bir gerçektir. Yerlilik ve milli bir enerji politikası ancak fosil yakıtların azaltılması başta olmak üzere enerjide dışa bağımlı olmamakla mümkün olabilir. Bu nedenle ithal fosil yakıtların kademeli olarak terk edilmesi ve başta güneş ve rüzgâr olmak üzere yenilenebilir kaynaklardan enerji üretimine öncelik verilmesi kritik öneme sahiptir.

Ayrıca, fosil yakıtlardan vazgeçme taahhütleri açıkça belirtilmeli ve bu doğrultuda cesur adımlar atılmalıdır. Güney Afrika ve Endonezya örneklerinde olduğu gibi kömürden çıkışı belirli bir zaman çizelgesine bağlayarak karbonsuz bir gelecek için somut bir yol haritası çizmek, uluslararası finansman ve desteği de beraberinde getirecektir. Bu sayede Türkiye, uluslararası fon desteklerinden yararlanabilecektir. Önemli miktarda kredi ve hibenin yanı sıra Türkiye teknik desteğe de ulaşabilecektir. Bu bağlamda, yeni bir enerji yol haritasının belirlenmesi ve 15 Kasım 2022 tarihinde açıklanan ulusal katkı beyanı (NDC) bildirisinin revize edilerek daha iddialı bir şekilde UNFCCC'ye

yeniden sunulması önemli bir adım olacaktır. Oldukça zengin miktarda yenilenebilir enerji kaynağına sahip olan Türkiye, enerji kaynaklarını daha sürdürülebilir ve yeşil bir şekilde dönüştürme fırsatını kaçırmamalıdır. Kömürle çalışan yeni termik santrallerin inşası, ithal fosil yakıtlara bağımlılığı sürdürmenin yanı sıra emisyon oranlarını da artıracaktır ve bu durum, ülkenin 2053 net sıfır emisyon hedefiyle çelişecektir. Türkiye, güneş ve rüzgâr başta olmak üzere yenilenebilir yerli enerji kaynaklarının kullanımına öncelik vermelidir ve yenilenebilir enerjinin toplam enerji karışımındaki payını artırmalıdır. Türkiye'nin yeni açıklanan NDC'sinde belirtildiği gibi emisyonları artırmak ve ardından azaltmak yerine, bu noktadan sonra somut bir mutlak azaltım yapılmalıdır. Bu durumu gerçekleştirmenin ilk adımı, yenilenebilir enerji kaynaklarına planlı ve hızlı bir geçiştir. Ayrıca, termik santral teşviklerinin kaldırılması doğrultusunda yeni termik santrallerin yapımından vazgeçilmesi ve enerji sektöründe fosil yakıtlardan çıkış takviminin belirlenmesi ile şu andan itibaren mutlak azaltım sağlanması, emisyonlarda kayda değer azalmayı beraberinde getirecektir.

Türkiye'nin enerji üretiminde fosil yakıtları kademeli olarak terk etmesi, önemli ekonomik, sosyal ve çevresel faydalar sağlayacaktır. Bu çalışmada sunulduğu üzere konunun farklı yönlerine odaklanan bir dizi araştırma, rapor ve çalışma ışığında, fosil yakıtlardan çıkış yoluyla yenilenebilir enerjiye somut geçişin kayda değer olumlu çıktıları olacağı öne sürülmektedir. Ekonomik bağlamda, fosil yakıtlara çok büyük oranda ithal bağımlılığı olan Türkiye'de, yenilenebilir enerji yatırımları enerji güvenliğinin artırılmasına da katkı sağlayacaktır. Ayrıca bunun Türkiye'nin küresel ölçekte rekabet edebilirliğine olumlu yansımaları olacaktır. Hem ekonomik açıdan hem de Türkiye'nin küresel arenadaki prestiji ve itibarı açısından güneş ve rüzgâr başta olmak üzere tamamen yerli ve yakıt bedeli olamayan kaynakların kullanılması enerji fiyatlarının da düşmesini sağlayabilecektir. Özellikle fosil yakıt ithalatından vazgeçilmesi ülke bütçesine net bir şekilde olumlu yansıyacak ve ithalatı önemli düzeyde azaltarak ekonomiye katkı sağlayacaktır. Enerji üretim maliyetlerindeki düşüş, enflasyonun kontrol altına alınmasında işlevsel olabilecektir. Fosil yakıt ithalatının azaltılması ülke bütçesine olumlu katkı sağlayacak ve ithalatı azaltarak belirgin bir olumlu ekonomik etki yaratacaktır.

Çevresel bağlamda, enerji karışımının daha sürdürülebilir bir yöne evrilmesi, hava ve su kirliliğinin azaltılması, doğal yaşam alanlarının ve biyolojik çeşitliliğin korunması ile sera gazı emisyonlarının azaltılması gibi belirleyici çevresel etkilere sahip olacaktır. Öne çıkan sonuçlardan biri azalan emisyonlar olacaktır. Emisyonların azaltılması, daha temiz ve sağlıklı bir çevrede yaşama hakkının tesis edilmesinde temel bir rol oynamaktadır. Karbon salımının azaltılması, gelecek nesillere olan sorumluluğumuzu yerine getirmek, geleceğe sağlıklı ve yaşanabilir bir çevre bırakmak için de önemlidir. Bu nedenle olgunun toplumsal-etik boyutu da gözden kaçırılmamalıdır. Temiz hava, su ve toprak, herkes için sağlıklı bir çevre yaratmanın temelini oluşturacaktır.

Toplumsal bağlamda ilk değinilmesi gereken konu, yeni alanlarda ortaya çıkacak istihdam olanaklarıdır. Yenilenebilir enerji için artan işgücü ihtiyacı, istihdama önemli katkı sağlayacaktır. Gelişmekte olan sektörlerin ihtiyaçlarını karşılayabilecek nitelikli işgücünün yetiştirilmesinin, bir diğer kritik unsur olacağı düşünülmektedir. Mevcut eğitim programlarının revize edilmesi ve yeni programların oluşturulmasının yanı sıra mesleki eğitim ve donanımın sağlanması da işgücünün niteliğinde iyileşme sağlayacaktır. Fosil yakıtların terk edilmesinin halk sağlığı üzerinde de gözle görülür etkileri olacaktır. Hava, su ve toprak kirliliğindeki azalma sonucunda başta solunum yolu ile ilgili olmak üzere birçok hastalıkta ve erken ölümlerde belirgin azalmalar olabilecektir. Öte yandan bu tablo, sağlık harcamalarında bir azalmanın da önünü açacaktır.

Son olarak, Kasım 2022'de COP27 Zirvesi'nde ilan edilen NDC'nin mevcut durumuyla yeşil ve döngüsel ekonomiye geçiş sürecindeki yüksek potansiyeli ortaya koyabileceğini söylemek güçtür. Bu nedenle Türkiye, daha iddialı bir NDC ortaya koymalı ve karbon emisyonlarını azaltmak için mutlak azaltım yolunu benimsemelidir. Türkiye, sera gazı emisyonları açısından zirve yıl olarak beyan ettiği 2038'i beklememeli, mutlak azaltımı bugünden hayata geçirecek önlemleri almalı ve fosil yakıtlardan çıkış gündemini somut bir plan dahilinde emin adımlarla gerçekleştirmelidir. Böylece, uluslararası fonları kendisine çekebilmenin yanı sıra, yukarıda sunulan ekonomik, sosyal ve çevresel bağlamlarda ileriye dönük atılımların temeli, güncellenmiş cesur bir NDC ile oluşturulabilecektir.

6. Kaynakça

[1] 2030 İklim Hedefi. (2022). Güvenli Geleceğimiz için Güçlü İklim Hedefi. https://birbucukderece.com/

[2] Afrika Kalkınma Bankası. (2022). Afrika'da İklim Değişikliği. Afrika Kalkınma Bankası. https://www.afdb.org/en/cop25/climate-change-africa

[3] Avrupa Komisyonu. (2021). Fransa, Almanya, Birleşik Krallık, ABD ve AB, Güney Afrika ile Çığır Açan Uluslararası Adil Enerji Geçiş Ortaklığı Başlattı. Avrupa Komisyonu. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_21_5768

[4] Avrupa Komisyonu. (2022). AB İklim Eylemi: Karbon Sınırı Ayarlama Mekanizması (CBAM) Konusunda Geçici Anlaşmaya Varıldı. Avrupa Komisyonu. https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/12/13/eu-climate-action-provisional-agreement-reached-on-carbon-border-adjustment-mechanism-cbam/

[5] Bryman, A. (2008). Sosyal Araştırma Yöntemleri (3. baskı). Oxford Üniversitesi Yayınları.

[6] Callahan, C. ve Mankin, J. (2022). Aşırı Sıcaklığın Ekonomik Büyüme Üzerinde Küresel Olarak Eşit Olmayan Etkisi. Bilim Gelişmeleri, 8 (43).

[7] Cambridge Ekonometrisi. (2022). Türkiye'de Fosil Yakıt Fiyatları ve Enflasyon. Cambridge Ekonometrisi. https://www.camecon.com/what/our-work/new-findings-reveal-fossil-fuels-are-key-drivers-of-recent-inflation-in-turkiye/

[8] Climate Transparency. (2022). İklim Şeffaflığı Raporu 2022. İklim Şeffaflığı. https://www.climate-transparency.org/g20-climate-performance/g20report2022

[9] Creswell, JW (2009). Araştırma Tasarımı: Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları (3. baskı). Bilge Yayınları.

[10] ÇŞİDB. (2022). Bakan Kurum: 2026 Yılında olan COP31 için Adayılığımızı İlan Ettik. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. https://csb.gov.tr/bakan-kurum-2026-yilinda-yapilacak-cop31-icin-adayligimizi-ilan-ettik-bakanlik-faaliyetleri-36299

[11] Dünya Bankası. (2022). Türkiye Ülke İklimi ve Kalkınma Raporu. Dünya Bankası. https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/37521

[12] EBC. (2021). Karbon Nötr Türkiye Yolunda İlk Adım: Kömürden Çıkış 2030. Kömürün Ötesinde Avrupa. https://caneurope.org/content/uploads/2021/11/komurden-cikis-2030-min.pdf

[13] EBC. (2022a). Avrupa'nın Kömür Çıkışı. Kömürün Ötesinde Avrupa. https://beyond-coal.eu/europes-coal-exit/

[14] EBC. (2022b). Kömür Sahalarının Güneş Potansiyeli. Kömürün Ötesinde Avrupa. https://caneurope.org/content/uploads/2022/03/DIJITAL-Komur-Sahalarinin-Gunes-Potansiyeli-.pdf

[15] EMBER. (2022). Enerji Bağımsızlığı yalnızca Temizlik ile Gelir. KOR. https://ember-climate.org/app/uploads/2022/10/Energy-independence-only-comes-with-clean.pdf

[16] ETKB. (2022). Elektrik Bilgi Merkezi. Türkiye Cumhuriyeti Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-elektrik#

[17] IEA. (2022a). Kömür 2022: 2025'e kadar analiz ve tahmin. Ulusal Enerji Ajansı. https://www.iea.org/reports/coal-2022

[18] IEA. (2022b). Net Sıfır Geçişlerinde Kömür: Hızlı, Güvenli ve İnsan Odaklı Değişim Stratejileri. Ulusal Enerji Ajansı. https://www.iea.org/reports/coal-in-net-zero-transitions

[19] IICEC. (2022). Türkiye Yenilenebilir Enerji Görünümü 2022. Sabancı Üniversitesi İstanbul Uluslararası Enerji ve İklim Merkezi. https://iicec.sabanciuniv.edu/treo

[20] IED. (2012). İklim Politikası Seçimlerinde Güneyli Sesler. Uluslararası Çevre ve Kalkınma Enstitüsü. https://www.iied.org/g03360

[21] İklim Değişikliği Başkanlığı. (2022a). 2053 Net Sıfır Emisyon Hedefi için Stratejimizi Hazırlıyoruz. İklim değişikliği Başkanlığı. https://iklim.gov.tr/2053-net-sifir-emisyon-hedefimize-giden-yolda-uzun-donemli-stratejimizi-hazirliyoruz-haber-33

[22] İklim Değişikliği Başkanlığı. (2022b). Türkiye Ulusal Katkı Beyanı'nı COP27'de Açıkladı . Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. https://iklim.gov.tr/turkiye-ulusal-katki-beyani-ni-cop27-de-acikladi-haber-84

[23] İklim Haber. (2022). AB'nin Sınırında Karbon Düzenleme Mekanizması 1 Ekim 2023'te Yürürlükte. İklim Haber. https://www.iklimhaber.org/abnin-sinirda-karbon-düzenleme-mekanizmasi-1-ekim-2023te-yururlukte/

[24] ILO. (2022). Türkiye'de İklim Değişikliği ve Yeşil Ekonomi Politikalarının Sosyal ve İstihdam Etkileri. Uluslararası Çalışma Örgütü. https://www.undp.org/tr/turkiye/publications/social-and-employment-impacts-climate-change-and-green-economy-policies-t%C3%BCrkiye

[25] IPCC. (2014). İklim Değişikliği 2014: Beşinci Değerlendirme Raporu. Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli. https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/AR5_SYR_FINAL_SPM.pdf

[26] IPCC. (2021). İklim Değişikliği 2021: Fizik Biliminin Temeli. Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli. https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/

[27] IPCC. (2022). İklim Değişikliği 2022: Etkiler, Uyum ve Hassasiyet. Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli. https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/

[28] Johnston, Milletvekili (2014). İkincil Veri Analizi: Zamanı Gelmiş Bir Yöntem. Kitaplıklarda Niteliksel ve Niceliksel Yöntemler, 3 , 619–626.

[29] Şahin, Ü. (2021). Türkiye'nin Karbonsuzlaşma Yol Haritası: 2050'de Net Sıfır. Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikalar Merkezi. https://ipc.sabanciuniv.edu/Content/Images/CKeditorImages/20211026-23105368.pdf

[30] Şahin, Ü., Tör, OB ve Kat, B. (2022). Türkiye'nin Karbonsuzlaşma Yol Haritası: Sektörel Fayda Maliyet Analizi (2020-2030). Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikalar Merkezi. https://ipc.sabanciuniv.edu/Content/Images/CKeditorImages/20221114-13111703.pdf

[31] SEFİA. (2022). Artan Elektrik Fiyatları ve Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Piyasaya Etkisi . Sürdürülebilir Ekonomi ve Finans Araştırmaları Derneği. https://sefia.org/arastirmalar/artan-elektrik-fiyatlari-ve-yenilenebilir-enerji-kaynakların-piyasaya-etkisi/

[32] Ticaret Bakanlığı. (2022). Yanı Başımızdaki Dev Pazar Avrupa Birliği. Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı. https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/avrupa-birligi/yani-basimizdaki-dev-pazar-avrupa-birligi

[33] TÜİK. (2023). Sera Gazi Emisyon İstatistikleri 1990-2021. Türkiye İstatistik Kurumu. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sera-Gazi-Emisyon-Istatistikleri-1990-2021-49672

[34] UNFCCC. (2015). Türkiye Cumhuriyeti Amaçlanan Ulusal Katkı Belirlenmiş. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi. https://unfccc.int/sites/default/files/NDC/2022-06/The_INDC_of_TURKEY_v.15.19.30.pdf

[35] UNFCCC. (2022). Ulusal Olarak Belirlenmiş Katkılar (NDC'ler). Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi. https://unfccc.int/ndc-information/nationally-determined-contributions-ndcs

[36] White House. (2022). Endonezya ve Uluslararası Ortaklar, Çığır Açan İklim Hedeflerini ve İlgili Finansmanı Güvence Altına Aldı. Beyaz Saray. https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/11/Joint-Statement-1.pdf

Makale id= 32

Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0002-3616-8193

Kömüre Bağımlı Yerleşim Alanlarına Adil Dönüşüm Perspektifinden Bakış

Dr. Öğretim Üyesi Alkan Üstün[1] , Dr. Öğretim Üyesi Bahattin Cizreli[2]
[1]Bartın Üniversitesi
[2]Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

*Corresponding author: Alkan Üstün

Özet: *Bu çalışmada 2020 ve 2022 yıllarında yürütülen iki saha araştırmasının bulgularına dayanarak iklim değişikliğiyle mücadele kapsamında belirlenen kömürden çıkış politikasının olası sosyal sonuçları ve kömüre bağımlı yerleşim alanlarında adil dönüşümün imkânı tartışılmaktadır. Girişte iklim değişikliği ve karbon yoğun sektörler arasındaki ilişki, enerji üretiminde kömür madenciliğinin rolü ve kömürden çıkış politikasının amaçları ele alınmaktadır. Devamında ise Türkiye'de kömürün enerji üretimindeki yeri ile ekonomik ve sosyal olarak kömüre bağımlı yerleşim alanları hakkında genel bilgiler sunulmaktadır. Devam eden bölümde ise saha araştırmaları olan Zonguldak ve Çayırhan araştırmalarının bulguları ile bunların analizleri paylaşılmıştır. İlgili araştırmalar sosyolojik fenomenoloji yöntemi esas alınarak nitel yönelimde tasarlanmıştır. Her iki yerleşim alanının önde gelen resmi kurum ve sivil toplum temsilcileriyle yüz yüze mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmalardan elde edilen teorik sonuçlar ile öneriler, çalışmanın sonunda aktarılmaktadır. Öneriler, adil dönüşüm kavramı ekseninde şekillendiği için son bölümlerde bu kavramın içeriğine ve hedeflerine de yer verilmektedir.*

Anahtar Kelimeler: *İklim Değişikliği, Kömürden Çıkış, Adil Dönüşüm*

A Just Transition Perspective On Coal-Dependent Settlements

Abstract: *In this study, based on the findings of two field studies conducted in 2020 and 2022, the possible social consequences of the coal exit policy determined within the scope of combating climate change and the possibility of a just transition in coal-dependent settlements are discussed. The first part demonstrates the relationship between climate change and carbon-intensive sectors, the role of coal mining in energy production, and the objectives of the coal exit policy. In the following, general information about the place of coal in energy production in Turkey and the settlement areas that are economically and socially dependent on coal is presented. In the following section, the main findings of the Zonguldak and Çayırhan research and their analyses are shared. Both studies were designed with a qualitative orientation based on the sociological phenomenology method. Face-to-face interviews were conducted with the leading official institutions and NGO representatives of both settlements. The theoretical results and recommendations obtained from these studies are displayed at the end of the study. Since the recommendations are shaped by the concept of just transition, the content, and objectives of this concept are also included in the last chapter.*

Keywords: *Climate Change, Coal-Exit, Just Transition*

1.Giriş

1.1. İklim Değişikliği Olgusu

Esasında iklimler dünya tarihi boyunca değişmekte, dünya belirli periyotlarla ısınma ve soğuma döngülerine girmektedir (Ersoy, 2009; Türkeş, 2008). Global ölçekteki ortalama sıcaklığın yükselmesi olgusu küresel ısınma olarak adlandırılmaktadır. İklim değişikliği ise Türkeş (2008, s. 27) tarafından

"iklimin ortalama durumunda ya da onun değişkenliğinde onlarca ya da daha uzun yıllar boyunca süren istatistiksel olarak anlamlı değişimler" şeklinde tarif edilmiştir. Ancak, çok uzun erimli tarihsel süreçlerde yaşanan sıcaklık değişimleri ile (günümüzde karşı karşıya kaldığımız) Yerküre'nin ortalama sıcaklık artışının hızla yükselmesini net bir biçimde ayıran temel nokta, ikincisinin tartışılmaz şekilde insan faaliyetlerinden kaynaklanmasıdır (IPCC, 2014, 2018, 2021). Yoğunlukla günlük rutinler bağlamında gerçekleştirilen ve çoğunlukla üzerine düşünülmeyen enerjiye ulaşma, gıda edinme ve beslenme, barınma, ulaşım, ısınma gibi her türlü üretim ve tüketim örüntüleri yüksek miktarlarda sera gazı emisyonuna neden olmaktadır. Sera gazlarının atmosferde birikmesi, güneş ışınlarının yeryüzüne çarpıp bir kısmı emildikten sonra geri yansıyan uzun dalgalı ışınımların oranını düşürmektedir ve böylece daha fazla miktarda ısı atmosferde hapsolmaktadır (Türkeş, 2008). Bu gazlar arasında en önde karbondioksit (CO2), gelmekle beraber metan (CH_4) ve nitröz oksit (N_2O) de sera etkisine neden olmaktadır. Sanayi devriminden bu yana çok yoğun bir şekilde tüketilmeye başlanan (kömür, petrol ve doğalgaz gibi) karbon bazlı fosil yakıtlar küresel ısınmanın önde gelen nedenini oluşturmaktadır. Bunların yakılmasıyla ortaya çıkan karbondioksit (okyanuslar ve ormanlar gibi yutak alanlarda belli oranlarda soğurulabilseler dahi) atmosferde tutulmakta ve sera etkisini artırmaktadır.

İklim değişikliğinin "etkilerini bilimsel olarak tespit etmek ve olguya karşı küresel düzeyde mücadele etmek" amaçlarıyla, 1988 yılında Birleşmiş Milletler bünyesinde Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli (*Intergovernmental Panel on Climate Change*-IPCC) kurulmuştur. IPCC'nin yayımladığı en güncel çalışma olan 6. Değerlendirme Raporu'nun Çalışma Grubu I Raporu'nda (AR6-WGI) 1850'li yıllardan günümüze kadar olan süreçte insan faaliyetleri nedenli sera gazı emisyonlarının küresel ortalama sıcaklığı yaklaşık 1,1°C artırdığı ifade edilmektedir (IPCC, 2021). İklim değişikliğinin gözlenen sonuçları ise çok çeşitli ve geniş kapsamlıdır. Seller, taşkınlar, fırtınalar, kuraklıklar, çok yüksek sıcaklıklar gibi aşırı hava olaylarıyla karşılaşılmakta ve bunların sıklığı, süresi ve şiddeti artmaktadır. Bu olaylar her yıl küresel çapta büyük kayıplara neden olmaktadır. Çevresel bozulma artmakta, biyoçeşitlilik azalmakta ve pek çok tür, neslinin tükenmesi tehlikesiyle karşılaşmaktadır (IPCC, 2021). Buzulların erimesi, deniz seviyelerinin yükselmesi ve okyanus asitlenmeleri de insan faaliyeti nedenli iklim değişikliğinin sonuçları arasındadır (IPCC, 2018).

1.2. İklim Değişikliğiyle Mücadelede Fosil Yakıtlardan Vazgeçmenin Önemi

Covid-19 pandemisi nedeniyle 2020 yılında yaklaşık %5'lik bir azalış kaydeden küresel sera gazı emisyonu, 2021'de hızlı bir sıçrama göstermiş ve yıllık 40,8 milyar tona ulaşmıştır (IEA, 2022). Bu artışta rol oynayan en büyük unsur ise enerji üretimi kaynaklı CO2 emisyonlarındaki yükselmedir. Sektörler bazındaki en büyük artış ise elektrik enerjisi üretimindedir. 2021'deki büyük artışın yaklaşık yarısı (%46) artan elektrik ihtiyacının kömür başta olmak üzere fosil yakıtlarla giderilmeye çalışılması ile ortaya çıkmıştır. Kömür tüketimi ise tek başına 2021'de küresel CO2 emisyonlarındaki hızlı büyümenin %40'ından fazlasına neden olmuştur (IEA, 2022).

İnsan faaliyeti kaynaklı iklim değişikliğiyle mücadelede en öne çıkan azaltım (*mitigation*) uygulaması, karbondioksit emisyonunu düşürmektir. Bu itibarla 2015 yılında Paris İklim Anlaşması'nın imzalanmasıyla birlikte çok sayıda ülke iklim değişikliğiyle mücadeleye katkı sunmak amacıyla başta kömür olmak üzere fosil yakıt kullanımını azaltacaklarına dair çeşitli taahhütlerde bulunmuşlardır. Bu kapsamda kömürden çıkışı, bir takvim dahilinde planlayanlar arasında Avrupa ülkeleri öne çıkmaktadır.

Kömürlü termik santralleri bırakan ilk ülkeler, süreci 2016'da tamamlayan Belçika ile 2020 senesinde kömürsüzleşen İsveç'tir. 2021 yılı sonunda enerji üretiminde kömür kullanmayı sonlandırmasıyla beraber kömürden çıkışı tamamlayan üçüncü ülke ise Portekiz olmuştur (EBC, 2022). Bununla beraber pek çok Avrupa ülkesi kömürü bırakma faaliyetlerini belirli bir ajandaya bağlamıştır. Avusturya ve Fransa 2023, Birleşik Krallık 2024, İrlanda Cumhuriyeti, İtalya ve Macaristan 2025, Danimarka ve Yunanistan 2028, Finlandiya ve Hollanda 2029, İspanya, Romanya ve Slovakya 2030, Çekya, Hırvatistan ve Slovenya 2033 ve Almanya 2038 yıllarında enerji üretiminde kömürden vazgeçeceğini taahhüt etmiştir (EBC, 2022).

Kömürden çıkış hedefi yalnız Avrupa'nın değil, diğer kıtalarda yer alan çok sayıda ülkenin de takip ettiği bir gündemdir. Kasım 2021'de İskoçya'nın Glasgow kentinde 26.sı düzenlenen Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Konferansında (COP26) daha önceden taahhütte bulunmamış 23 yeni ülke daha belirledikleri periyotlar dahilinde kömürden çıkış yapacaklarını vaat etmişlerdir. Bu ülkeler arasında

dünyanın en çok kömür kullanan ilk 20 ülkesinden beşi de (Güney Kore, Endonezya, Vietnam, Polonya ve Ukrayna) yer almaktadır. Bu büyük tüketicilerin yanı sıra Mısır, İspanya, Nepal, Singapur ve Şili de kömürden enerji üretimini kademeli olarak durduracaklarına dair yeni taahhütlerde bulunmuştur (UNFCCC, 2021). Öte yandan uluslararası finans kuruluşları ve bankaların giderek artan oranda yeni termik santrallerin kurulmasına kaynak sağlanmamaları, kömürden enerji üretimini karlı bir yatırım alanı olmaktan çıkarmaktadır. Bu çerçeveden Paris İklim Anlaşması'nın kabul edilmesinden Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi 26. Taraflar Konferansı'na (*Conference of the Parties*-COP26) kadar olan altı yıllık süreçte dünya üzerinde yeni açılması planlanan kömür santrallerinin sayısında %76'lık bir düşüş gözlenmiştir. Bu durum, toplamda 1000 GW'ı aşan kapasiteye sahip yeni santral yapımlarının iptal edildiği anlamına gelmektedir (UNFCCC, 2021).

1.3. Kömürün Türkiye'deki Yeri

Türkiye'deki tabloya bakıldığında fosil yakıtların elektrik üretiminde önemli yer işgal ettiği söylenebilmektedir. Türkiye Elektrik İletim Anonim Şirketinin (TEİAŞ) Santral Kurulu Güç Raporuna göre 2022 yılı ağustos ayı itibariyle toplam kurulu gücün %25'ini doğalgaz, %23'ünü barajlı hidroelektrik, %10,9'unu rüzgâr, %8,6'sını güneş, %10'unu linyit, %9,5'ini ise ithal kömür santralleri oluşturmaktadır (TEİAŞ, 2022a). Buna karşın somut üretim verilerine bakıldığında ise Türkiye'de günlük elektrik üretiminin kaynaklara göre dağılımında fosil yakıtların başı çektiği görülebilmektedir. TEİAŞ verilerine göre 2022 yılı ağustos ayı ortalaması olarak Türkiye'de üretilen elektrik enerjisinin %35'i (ithal kömür %21, linyit %13 ve taş kömürü %1 olmak üzere) kömürden elde edilmektedir (TEİAŞ, 2022b). Kömürün hemen ardından %28 ile doğalgaz gelmektedir. Kömür ve doğalgaz birlikte dikkate alındığında elektrik enerjisinin yaklaşık üçte ikisinin (%63) fosil yakıtlardan elde edildiğini söylemek mümkündür. Aynı dönemde yenilenebilir enerji kaynaklarından olan güneş enerjisinin elektrik üretimindeki payının %6,1, rüzgâr santrallerinin %4,2 ve jeotermal kaynakların ise %3 olduğu belirlenmiştir (TEİAŞ, 2022b).

TÜİK'in (Türkiye İstatistik Kurumu) sera gazı emisyonu verilerine göre, 2021 yılına ait toplam sera gazı salımı seviyesinin bir önceki yıla göre %7,7 artışla 564 milyon ton karbondioksit eşdeğer miktara ulaştığı hesaplanmıştır (TÜİK, 2023). Tüm sera gazları (karbondioksit, metan, nitröz oksit ve florlu gazlar) emisyonlarının sektörlere olan dağılımına bakıldığında ise ilk sırada %71,3 ile enerji sektörü bulunmaktadır. Enerji sektörünü %13,3'lük payla endüstriyel işlemler, %12,8'lik oranla tarım ve %2,6 ile atık sektörü izlemektedir (TÜİK, 2023). 2021 yılında kişi başına düşen emisyon miktarı da artış göstererek bir önceki yıla göre 6,3 tondan 6,7 tona yükselmiştir (TÜİK, 2023).

1.4. Türkiye'nin İklim Değişikliğine Yaklaşımı

Türkiye iklim değişikliğiyle mücadele çerçevesinde 2021 yılı Ekim ayında Paris İklim Anlaşması'na taraf olmuştur. Bu süreçle beraber ilgili bakanlığın ismi Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (ÇŞİDB) olarak yenilenmiştir ve bünyesinde İklim Değişikliği Başkanlığı faaliyete geçmiştir. Şubat 2022'de ulusal çaplı geniş kapsamlı bir istişare toplantısı olan "İklim Şurası" toplanmıştır ve burada "iklim değişikliğine uyum, yerelde iklim değişikliğinin etkilerini azaltabilmek adına projelerin yapılması, milli enerji politikası, ulaşımda mikro mobilitenin sağlanması, adil göç, sanayi ve teknoloji" başlıkları altında yürütülen çalışmaların çıkarılacağı ifade edilen iklim kanununa bir altlık oluşturacağı belirtilmiştir (TCCSB, 2022). Bununla beraber ilgili bakanlık tarafından, iklim kanununun 2023 senesi içinde çıkarılacağı da ifade edilmiştir (TCCSB, 2022).

Bir diğer dikkat çeken gelişme, 2053 yılına kadar net sıfır emisyona ulaşma hedefinin devlet yönetiminin üst kademesi tarafından sözlü olarak beyan edilmesi olmuştur. Bununla birlikte 2022 yılı Kasım ayında Türkiye Ulusal Katkı Beyanını (NDC: Nationally Determined Contribution) deklare etmiştir (İklim Değişikliği Başkanlığı, 2022). Ulusal katkı beyanları (NDC) ülkelerin iklim değişikliğine karşı yürüttükleri mücadelede gerçekleştirmeyi vaat ettikleri azaltım ve uyum süreçlerini kapsayan bir yol haritası niteliğindedir. Bu bağlamda ülkeler, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Sekreteryasına (BMİDÇS) sundukları ulusal katkı beyanlarında önlerindeki beş yıllık periyotta sera gazı emisyonlarını ne oranda ve nasıl azaltmayı planladıklarını ortaya koymaktadırlar.

ÇŞİDB tarafından açıklanan ulusal katkı beyanına göre belirlenen referans senaryoda 2030 yılında ulaşılacak emisyon miktarı 1 milyar 175 milyon ton olarak belirtilmiştir. Bu seviye referans alınarak 2015 yılında sunulan ilk niyet edilen ulusal katkı beyanında (INDC) belirlenen, emisyonların %21'lik

artıştan azaltım hedefi, Kasım 2022'de açıklanan yeni NDC'de %41'e yükseltilmiştir (İklim Değişikliği Başkanlığı, 2022). Bununla birlikte yeni NDC'de, gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye'nin emisyon salımının 2038'e kadar artışının sürerek zirve noktasına ulaşacağı belirtilmiştir. 2038 yılından itibaren emisyonların artık artıştan azalmayı temsil etmeyeceği, bunun yerine mutlak azalma olacağı belirtilmiştir (ÇŞİDB, 2022). Özetle, yeni ulusal katkı beyanı Türkiye'nin emisyonlarında mutlak bir azalmadan ziyade bir artıştan azalmayı ortaya koymaktadır. Dahası, 2022 yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programında "milli enerji ve maden politikası kapsamında, yerli kömürün kullanımının artırılmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir" ifadesi yer almaktadır (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2022, s. 211).

İklim değişikliğiyle mücadelede kararlı bir duruş belirleyebilmek ve karbon emisyonu azaltım sürecini somut bir gerçeklik olarak ortaya koyabilmek ancak enerji üretiminde kömür başta olmak üzere fosil yakıtlardan vazgeçmekle mümkündür. Ancak fosil yakıtlardan çıkış karbon yoğun sektörlere bağlı yerleşim yerlerinde radikal sosyal etkiler yaratabilir. Bu etkileri en aza indirmek için adil bir dönüşüm hedeflenmelidir. Aşağıda yer alan paragraflarda bu konuyla ilgili olarak yazarlar tarafından yürütülmüş iki araştırmanın sonuçları ve araştırmaların yürütüldüğü bölgelerde adil dönüşümün imkanları tartışılmıştır.

2. Metodoloji

Bu çalışmada araştırmacılar daha önce yürütmüş oldukları iki ayrı araştırmayı karşılaştırma amacıyla birleştirmektedir. Araştırmalardan ilki 2020 yılının Ocak-Ağustos ayları arasında Zonguldak ilinin Merkez ilçesinde gerçekleştirilmiştir. Diğer araştırma 2022 yılının Şubat-Ağustos aylarında Ankara ilinin Nallıhan ilçesi Çayırhan Mahallesi'nde yürütülmüştür. Her iki araştırma da yukarıda aktarıldığı üzere ortak bir amaca sahiptir. Araştırmacılar, iklim değişikliği kaynaklı çevresel bozulmalar karşısında alınması muhtemel önlemlerin karbon yoğun sektörlere bağımlı yerleşim yerlerini nasıl etkileyeceğini ve yerel sakinlerin böylesi bir dönüşüme dair farkındalık düzeylerini anlamayı amaçlamaktadır. Zonguldak araştırmasına başlandığı tarihlerde kimi Avrupa ülkelerinde kömürden çıkış politikası izlenmekteydi. O dönemde henüz Türkiye'de az sayıda çevreci sivil toplum kuruluşu dışında kimse kömürden çıkış politikasını tartışmıyordu. Ancak 2021 yılında iklim değişikliğinin etkilerinin daha ciddi biçimde resmî kurumların da gündemine girmesiyle Türkiye Cumhuriyeti hükümeti Paris İklim Anlaşmasına taraf oldu ve net sıfır emisyonu için 2053 yılını bir hedef olarak belirledi. Bu temelde karbon yoğun sektörlerin ekonomideki etkisinin azaltılması daha gerçekçi bir gündem olarak tartışılmaya başlandı. Bu bağlamda gerçekleştirilen Çayırhan araştırması da Zonguldak'ta olduğu gibi kömürden çıkış tartışmaları ile hem ekonomik hem de sosyal olarak kömüre bağımlı yerleşim alanlarında bu yönde bir değişimin bölgeyi nasıl etkileyeceğini, bölge sakinlerinin hazırlık durumunu ve beklentilerini anlamaya çalışmaktadır.

Her iki araştırmada da amaçlanan mevcut durumun genel bir betimlemesini yapmaktan çok kömür madenciliği ile var olmuş, kültürü ve gündelik hayatı kömür ve bağlı sektörlere göre şekillenmiş bölge sakinlerinin temsilciler düzeyinde konuyu ele alış biçimlerini farklı anlam katmanlarında keşfedebilmekti. Araştırmalar sosyolojik fenomenoloji yöntemine dayanarak nitel yönelimde tasarlandı. Sosyolojik fenomenoloji yaklaşımına göre toplumsal hayat anlam üreten aktörlerden bağımsız ve bitmiş bir gerçeklik değildir. Aktör bir yandan nesnel gerçekliklerin etkisi altında iken diğer taraftan içselleştirdiği nesnellikleri yorumlayarak toplumsal hayatın yeniden inşasını sağlamaktadır (Berger & Luckmann, 1991: 149). Tüm bireyler kendilerini dışarı yansıtmak ister. Bu süreçte anlamı dışarı taşır. Bu temelde sosyolojik fenomenoloji yöntemi toplumsal aktörlerin taşıyıcısı olduğu anlamlara odaklanmaktadır. Anlamın gömülü olduğu alan ise söylemdir (Ruiz, 2009: 4). Yazılı kayıtlardan gündelik hayatta kullanılan eşyalara, bir mekânın düzenlenmesinden törenlere kadar pek çok şey söylemin birer parçasıdır. Ancak söylemin gelişkin bir biçimde aktarılmasını sağlayan en güçlü araç dildir (Berger & Luckmann, 1991: 77-80). Bu bağlamda sosyologlar dilde taşınan anlam katmanlarına odaklanarak aktörün ne söylediği kadar hangi söylemin parçası olduğunu da analiz eder. Böylelikle bir toplumsal etkileşim alanında mevcut söylemin temel sütunları tespit edilir ve anlama imkânı doğar. Anlamaya odaklı araştırmalar doğası gereği nitel yönelimli tasarlanmaktadır. Bu çalışmada da hem derinlemesine mülakatlar hem de dokümanlar nitel araştırma esaslarına göre (Merriam, 2009: 139-149) toplanmıştır. Oluşturulan yarı-yapılandırılmış görüşme formlarıyla yerleşim yerlerinin öne çıkan resmi kurum ve sivil toplum kuruluş temsilcileri ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veri önce kodlara, ardından kategorilere ayrılarak tematik analize tabi tutulmuştur (Creswell, 2013: 179-187;

Merriam, 2009: 175-193). Bu temalara daha geniş araştırma raporlarında yer verilmiş, bu bölümde araştırma bulgularının kısaca aktarımı ve temel teorik tespitler yeterli görülmüştür. Bulguların aktarımında sadece isminin yer almasında bir sakınca görmeyen görüşmecilerin doğrudan beyanlarına yer verilmektedir.

Zonguldak araştırması 2020 yılının Ocak-Ağustos ayları arasında gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında yerel yönetim, sendika, meslek birliği, çevre örgütü, gazete temsilcileri, mühendisler ve akademisyenlerden oluşan yirmi bir kişiyle görüşülmüştür. Görüşmelerin yanı sıra odak grup görüşmesi niteliğinde bir çalıştay ve kapsamlı bir literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Zonguldak'ın örnek olarak seçilmesinin nedeni kömür madenciliği ile var olmuş bir yerleşim yeri olmasıdır. Kömür madeninin bölgede keşfinden önce bugün Zonguldak olarak bilinen şehir merkezi bir yerleşim alanı değildir (Yüksel, 2014: 106). 1829 yılında Zonguldak Ereğli'de kömür madeninin bulunması ve 1848 yılında uluslararası sermaye tarafından çıkarılmasıyla şehir göç almış ve giderek genişlemiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanıyla kömür madenciliği millileştirilmiş, hızlıca gelişmiş ve bu gelişimle birlikte şehrin alt yapısı inşa edilmiştir (Engin, 2004: 6-13). Zonguldak'ın hem ekonomik altyapısı hem de sosyal hayatı kömür madenciliği sayesinde gelişmiştir (Karaoğuz, 2017: 3-9). Öyle ki şehir karaaltın, emeğin başkenti, karaelmas biçimlerinde de adlandırılmaktadır.

90'lı yıllar boyunca şehirde Türkiye Taşkömürü Kurumunun (TTK) çıkardığı kömür kademeli olarak azaltılmış, maden yataklarının işletme hakkı özel kuruluşlara devredilmeye başlamıştır (Yılmaz E., 2019: 16-23). Buna rağmen kömür madenciliği halen Zonguldak'ın dinamo sektörüdür. Üstelik şehrin günümüz sosyal hayatında madencilik ve ona dair semboller hala çok güçlüdür. Tüm bu nedenlerle Türkiye'de olası bir kömürden çıkış politikasından şehrin radikal düzeyde etkileneceği öngörülmüş ve Zonguldak bu araştırma için örnek olarak belirlenmiştir.

Zonguldak araştırmasından yaklaşık bir yıl sonra dönemin Türkiye Cumhuriyeti hükümeti Paris İklim Anlaşmasına taraf olmuştur. Bu temelde benzer bir araştırmanın bir başka kömüre bağımlı şehirde yeniden tasarlanması gerekli görülmüştür. 2022 yılının Şubat-Temmuz aylarında Ankara'nın Nallıhan ilçesi Çayırhan Mahallesi'nde ikinci bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Çayırhan'da yer alan kömür madeni ve termik santralinin bölgeye etkileri hakkında bilgi sunabilecek yirmi resmi kurum ve sivil toplum kuruluşu temsilcisi ile görüşülmüştür. Görüşmeciler arasında konuyla ilgili uzmanlar, yerel yöneticiler, kent araştırmacıları, esnaflar, siyasi parti ve sendika temsilcileri bulunmaktadır.

Daha önceleri bir köy olan ancak linyit kömürü madenciliğinin başlamasıyla gelişen Çayırhan 1976 yılında belde belediyesine dönüştürülmüştür. 2012 yılında 6360 sayılı Büyükşehir Yasası kapsamında idari olarak mahalleye dönüştürülerek Nallıhan ilçesine bağlanmıştır (Yılmaz M., 2021: 79). Çayırhan'da madencilik sektöründe 1700, termik santralde 700 kişi çalışmaktadır. Çalışanlara bağımlı olan nüfus ve ilişkili sektörler düşünüldüğünde 9000 nüfuslu Çayırhan Mahallesi'nin kendisi başta olmak üzere komşu ilçeler Nallıhan ve Beypazarı için önemli bir ekonomik kaynak olduğu söylenebilir.

Zonguldak gibi Çayırhan'da özelleştirme politikalarından etkilenmiş bir bölgedir. Kömür dışında gelişkin bir ekonomik sektör bulunmamaktadır. Kömürden çıkış politikasının bölgede ciddi bir ekonomik daralma ve dış göç yaratacağı ifade edilebilir. Bu bağlamda Türkiye'nin net sıfır emisyon hedeflerine ulaşması için izlenecek politikaların özenle belirlenmesi ve altyapısının iyi planlanması gerekmektedir. Çalışma, bu probleme dair politika yapıcılara fikir ve yön verme konusunda özgün bir niteliğe sahiptir. Ayrıca ilgili Türkçe literatürde hem Zonguldak hem de Çayırhan için yukarıda anlatıldığı üzere tasarlanan bir saha çalışmasının bulunmadığı da görülmüştür.

3. Bulgular

3.1. Zonguldak Araştırmasının Temel Bulguları

Zonguldak'ın taş kömürü sayesinde var olduğu ve Türkiye'de kentleşme alanında pek çok ilke sahne olduğu konusunda görüşmecilerin hepsi ittifak etmektedir. Ülkedeki ilk tenis kortu, ilk vakıf lisesi, ilk maden mühendisi okulu gibi tesisler örnek verilerek yer altının gelişmesiyle yer üstünün de geliştiği vurgulanmaktadır. Hem dışarıdan gelen işçi göçü hem yerli halkın çeşitli uygulamalarla işçileştirilmesi şehirde bir işçi kültürü yaratmış, bu kültür ile şehrin çoğulcu yapısı demokratik siyasal değerlerin gelişmesine neden olmuştur. TEMA Zonguldak Şubesi'nden Berran Aydan, şehrin sosyal devlet uygulamaları için bir laboratuvar olduğunu belirtmiştir. Tüm görüşmeciler Zonguldak'ın geçmişinden

özlemle söz etmektedir. Zonguldak'ın eskiden bir Avrupa kenti, Türkiye'nin Almanya'sı gibi görüldüğü; caddelerinin İstanbul Beyoğlu gibi canlı olduğu ifade edilmektedir. TTK iş güvenliği uzmanı Kâmil Şenol, "TTK demek, Zonguldak demektir" ifadesiyle kömür madenciliği ile şehrin ayrıştırılamayacağını kastetmektedir.

Görüşmeciler Zonguldak'ın geçmişine özlem duydukları oranda bugünü hakkında dramatik bir betimleme gerçekleştirmektedir. Doksanlar itibari ile Zonguldak'a dair olumsuz bir izlenim oluşturulduğu ve bu gayrete eş bir biçimde madenciliğin zayıflatıldığı iddia edilmektedir. Gazeteci Bahaddin Arı, TTK'nın kimi tesislerinin kapatılarak kanatsız bir kuş gibi ortada bırakıldığını ifade etmektedir. Bülent Ecevit Üniversitesi Maden Mühendisliği Bölümünden akademisyen Erdoğan Kaymakçı Zonguldak'ın kaderine terk edildiğinden yakınmaktadır. TMMOB Maden Mühendisleri Odası Zonguldak Şube Başkanı Çağlar Öztürk, günübirlik politikalar ve faydasız projeler nedeniyle Zonguldak'ın zayıflatıldığını ileri sürmektedir.

Zonguldaklılar belirgin bir biçimde kentte zayıflayan ekonomik ve sosyal yaşamı yeniden canlandırmanın tek yolunun kömür madenciliğini merkeze alan sosyal devlet politikaları olduğuna inanmaktadır. Çatalağzı Belediye Başkanı Adnan Akgün'e göre merkezi hükümet kar odaklı düşünmemeli ve Zonguldak'ı kalkındırmak için gerekli yatırımı yapmalıdır. Madencilik dışındaki sektörlere dair ikili bir yaklaşım bulunmaktadır. Bu ikili yaklaşımın bir yanında geleceğe umutla diğer yanında kaygıyla bakanlar bulunmaktadır. Bir taraftan başta Filyos Vadisi Projesi olmak üzere tarım, turizm ve mobilyacılık birer alternatif olarak sunulmakta diğer taraftan bu girişimlerin Zonguldak'a katkısının ciddi düzeyde olmayacağı iddia edilmektedir. TTK Genel Müdürü taş kömürünün demir çelik endüstrisinde kullanılmasından dolayı stratejik nedenlerle vazgeçilemez bir kaynak olduğunu, maden çıkarma faaliyetlerinin belirli bir düzeyde devlet eliyle mutlaka sürdürülmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Alternatif sektörlere dair farklı açıklama ve argümanlar olsa da ortak görüş kömür madenciliğinin şehir için göz ardı edilemez olduğudur. Kömürsüz bir Zonguldak'ın "emekli şehri", "hayalet şehir" veya "köy" görünümünde olacağına inanılmaktadır.

Zonguldak merkez ilçe ve civarında süren kömür madenciliği ve Çatalağzı bölgesindeki termik santrallerin çevre ve insan sağlığına yönelik tehditler içerdiği kimi görüşmeciler tarafından ifade edilse de bu sorunlar baskın bir tema olarak öne çıkmamıştır. Çevre hassasiyeti yüksek sivil toplum kuruluşu temsilcilerinin bu yönde kaygıları bulunmakla birlikte genel eğilim, mevcut ekonomik olanakların korunmasıdır. Bu bağlamda katılımcılar kömürden çıkış politikalarına çoğunlukla eleştirel ve hatta şüpheci bakmaktadırlar.

3.2. Çayırhan Araştırmasının Temel Bulguları

Çayırhan'da kömür madenciliği yetmişlerde başlamış, ihtiyaç duyulan nitelikli emek çoğunlukla Zonguldak'tan sağlanmıştır. Bu nedenle Çayırhan, çoğunluğunu Zonguldaklıların oluşturduğu karma bir nüfusa sahiptir. Çayırhan'da yaşayanlar geçimini, ya kömür madeni ve termik santralden ya da karbon yoğun sektörün oluşturduğu canlılığa bağlı diğer iş kollarından sağlamaktadır. Ayrıca Çayırhan çevre ilçeler olan Beypazarı ve Nallıhan ile ekonomik ilişki içerisindedir. Tüm görüşmecilerin belirttiği üzere bölge, ekonomik açıdan madenciliğe ve termik santrale bağımlı konumdadır. Bu durum nedeniyle bölge sakinleri mevcut ekonomik yapıyı koruma, savunma eğilimindedir. Kimi görüşmeciler santral kaynaklı çevre sorunları olduğunu ifade etse de bu sorunlar öne çıkarılmamaktadır. Örneğin bölgede görev yapan bir tarım uzmanı kimi ürünlerin erkenden çürüdüğünü, zaman zaman asit yağmurlarının görülebildiğini ifade etmektedir. Buna karşın Çayırhan Mahallesi Muhtarı Mustafa Kara hiçbir sağlık ve çevre sorunu yaşanmadığını ileri sürmektedir.

Kendileriyle görüşülen TES-İŞ Çayırhan Şube Başkanı Sinan Türkel ve Maden-İş Orta Anadolu Şube Başkanı Talih Kocabıyık mevcut ekonomik kaynakların bölge halkı için önemli olduğunu, bu kaynakların kaybına yol açacak politikalara sıcak bakmadıklarını vurgulamaktadır. Var olan durumu sürdürme güdüsü bölge sakinlerinde milliyetçi bir söylemin egemen olmasına neden olmaktadır. Bu söylemin temel argümanlarından biri ülkenin ekonomik bağımsızlığı için enerji üretiminde yerli kaynaklara dönülmesi gerekliliği, diğeri ise Batı dünyasıyla girilen rekabette Türkiye'nin kalkınmasını engellemek isteyenlerin kömür karşıtı propaganda yürüttüğüdür. Hem termik santrali hem de maden işletmesini temsil eden kişilerle yapılan görüşmelerde karbon emisyonunun esas kaynağının bireysel tüketim olduğu, kömürün iddia edildiği gibi çevreye zarar vermediği ifade edilmektedir.

Zonguldaklılar gibi Çayırhanlıların arasında da kömür dışındaki ekonomik alanlara dair ikili bir yaklaşım söz konusudur. Nallıhan Belediye Başkanı İsmail Öntaş, turizmin bölge için gerçekçi bir alternatif olamayacağını beyan etmiştir. Çayırhan Mahallesi'nde bulunan S.S. Davutoğlan Su Ürünleri Kooperatifi Başkanı Hasan Kudu, Sarıyar Barajında devam eden balıkçılığın çok sınırlı bir nüfusun geçimini sağlayacağını ifade etmiştir. Kömür dışında önerilen sektörler yine sanayi alanındandır. 2000-2020 yılları arasında termik santral ve kömür madenlerinin özel bir firma tarafından işletildiği süreci deneyimleyen Çayırhanlılar hem yeniden bir özelleştirmeye hem de özel işletmelere sıcak bakmamaktadır. Bölgedeki iktisadi hayatın, merkezi otorite tarafından planlanması beklenmektedir. Olası bir kömürden çıkış sürecinin de merkezi otoritenin organize ettiği uzun vadeli bir program dahilinde gerçekleşmesi beklenmektedir.

4. Araştırmaların Çözümlenmesi

Hem madencilik faaliyetinin geçmişi hem havzanın genişliği hem de çıkan kömürün niteliği, madenciliğin ekonomik ve sosyal etkileri açısından Zonguldak ve Çayırhan'ın eş örnekler olarak karşılaştırılmasını mümkün kılmamaktadır. Buna karşın sosyolojik fenomenoloji yöntemi ekseninde tasarlanan bu araştırmalar, kömür madenciliğinin Zonguldaklıların ve Çayırhanlıların anlam dünyalarında yarattığı etkiler arasındaki benzerliklerin ve farklılıkların serimlenmesine imkân tanımaktadır. Öncelikle bu kıyasın hangi temelde yapıldığını göstermek gerekir.

Anlamlar, insanların bilincinde inşa edilir. Bilinç ise insana verili bir organ değildir, onun toplumsal hayata yönelmesiyle varlık kazanır. Toplumsal hayata yönelimler süreklileştiğinde bilinçte kavrayışlar meydana gelmeye başlar. Bu kavrayışlar bir açıklama derecesine ulaştığında deneyimler meydana gelir. Bilinç, eşitlikleri, benzerlikleri ve farklılıkları açısından deneyimleri karşılaştırarak aralarındaki ilişkileri yakalar. Anlam, tam olarak deneyimlere dönüşmüş toplumsal gerçeklikler arasında yakalanan bu ilişkilerdir (Berger & Luckmann, 1995: 9-12). Bu anlamlar arasındaki ilişkiler ise anlam haritalarını ya da bir diğer deyişle anlam dünyalarını meydana getirirler. Gerek formel gerek informel kültürel kurumsallaşmalar aracılığıyla işlenmiş bilinçler daha yüksek soyutlama kabiliyetine sahip oldukları için daha karmaşık ve geniş anlam haritalarını çıkarabilirken daha az işlenmiş bilinçlerde anlam haritasının daha zayıf veya az ilişkiler kurduğu gözlemlenebilir.

Hem Zonguldak hem de Çayırhanlılar için kömür madenciliği uzun zamana yayılan bir deneyim olduğu için anlam dünyalarını şekillendiren en önemli ögedir. Bölge sakinlerinin çoğunluğu geçimini kömür madenciliği veya ilişkili bir sektörle sağlamaktadır veya pek çok aile birkaç kuşaktır madencilikle uğraşmaktadır. Temel gelir kaynağının madencilik olmasının yanı sıra kömür madeni kent kimliğinin ve belleğinin oluşmasını sağlamıştır. Her iki yerleşim yerinin de merkezi otorite ve devlet kurumları eliyle yapılandırılması, sosyal tesislerin ve meslek örgütlerinin merkezde olduğu bir yerel kültürün oluşmasına zemin hazırlamıştır. Hem Zonguldak hem de Çayırhan'da 1990 öncesine duyulan özlem, bir yönüyle planlı ve kolektivist bir yerleşim modeline olan talebi göstermektedir. Zira bölge sakinlerine geleceğe dair beklentileri sorulduğunda bu talebi destekleyen önerilerde bulunmaktadırlar.

Gerek Türkiye'nin Paris İklim Anlaşmasına taraf olmasıyla birlikte ortaya koyduğu 2053 net sıfır emisyon hedefi doğrultusunda gerekse başka bir ekonomik planlama nedeniyle araştırmanın yürütüldüğü yerleşim alanlarında kömür madenciliğinin zayıflatılması veya tümüyle kömürden çıkış kararının alınması bu bölgelerde yaşayan insanlar tarafından büyük bir yıkım olarak görülecektir. Madenciliğin olmadığı bir geleceği bir tasarım olarak dahi konuşamamaktadırlar. Sakinlerin demokratik katılımına açık olmayan ve uzun vadeli bir planlamaya dayanmayan bir dönüşümün başta (yaşlılar, kadınlar, engelliler ve yoksullar gibi) kırılgan sosyal gruplar olmak üzere geniş bir nüfusu olumsuz yönde etkileyeceği açıktır. Olası bir dönüşümün adil bir temelde gerçekleştirilmesi bir gereklilik olarak belirmektedir. Bu yönde tartışmalar uluslararası kamuoyunun da gündeminde olduğu için adil dönüşüm, uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından bir talep olarak öne çıkarılmaktadır. Çalışmanın devamında adil dönüşüm sürecinin ne olduğu, temel alt başlıkları, sürecin nasıl işletilmesi gerektiği aktarılmaktadır. Ardından ise Zonguldak ve Çayırhan araştırmaları üzerinden Türkiye'de adil bir dönüşüme dair tespit ve öneriler paylaşılmaktadır.

5. Adil Dönüşüm

İklim değişikliğine karşı mücadelenin en önemli ayaklarından birini karbon emisyonlarının azaltılması oluşturmaktadır. Çalışmanın giriş bölümünde vurgulandığı üzere enerji sektörü ve daha spesifik olarak

elektrik üretiminde fosil yakıtların kullanılması, karbon emisyonunun küresel çapta çok önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Azaltım uygulamaları insan kaynaklı iklim değişikliğini önlemenin en verimli yoludur. Bununla birlikte elektrik enerjisi üretiminde kömür başta olmak üzere petrol ve doğalgaz gibi karbon içerikli yakıtlardan vazgeçmek, söz konusu azaltım faaliyetlerinin başında gelmektedir. Bu çerçevede ulusal katkı beyanlarında sera gazı emisyonu azaltımı sözü veren ülkelerin doğrudan, en pratik ve en verimli olarak gerçekleştirebildikleri taahhütleri ise temel kirleticilerden olan termik santrallerin kapatılması olmaktadır. Bu noktada kömür madenciliği ve termik santraller gibi karbon yoğun sektörlerde istihdam olanların, çalıştıkları tesislerin kapatılması sonrasında hayatlarını nasıl idame edecekleri önemli bir soru işareti olarak belirmektedir. İlgili literatürde yakın zamanda tartışılmaya başlanan bir kavram olan adil dönüşüm (just transition) bu problemlere verilebilecek cevapları kapsamaktadır.

Adil dönüşüm yalnızca iş gücü piyasası veya istihdam politikalarına ilişkin değildir. Yeni bir dönüşümün başlangıç noktasında bulunanın yalnızca enerji sektörü olduğu düşünülmemelidir. Aslında bütüncül bir perspektifle yeni bir sosyal organizasyon ve bunun temelini oluşturan bir ilkeler dizisinin ortaya konulması hedeflenmektedir. Öte yandan iklim değişikliğiyle mücadelede sadece yeni teknolojik gelişmelerin uygulanması yeterli ve etkili olamayacaktır. Bireysel tüketim örüntülerinden başlayarak daha büyük ölçekte toplumsal bir dönüşüme ihtiyaç duyulduğu düşünülmektedir. Bu noktada adil dönüşüm yaklaşımının öne sürdüğü ilkelerin, yeni şekillenecek toplumsal formların inşasında bir ana dayanak olması mümkün görülmektedir.

Detaylandırmak gerekirse adil dönüşüm yaklaşımı, teknolojik ilerleme doğrultusunda görece ulaşılabilir ve verimli olan temiz, yenilenebilir enerji kaynaklarının özendirilmesinin yanı sıra belirli prensipleri kuşatmaktadır. Karbon yoğun enerji üretim metotlarının yerini yenilenebilir enerjinin almasıyla beraber mevcut sektörlerde çalışanların yeni iş kollarında istihdam olmaları beklenmektedir. Adil dönüşüm, kimseyi geride bırakmayacak şekilde insana yaraşır iş imkanlarının oluşturulmasını elzem görmektedir (ILO, 2022; ITUC, 2009). Çevre dostu iş kollarının yayılması yeni istihdam alanlarını beraberinde getirecektir. Bunlar arasında yenilenebilir enerjiden elektrik üretimi başı çekmektedir. Yenilenebilir enerji ve ona bağlı yan sektörler önemli istihdam kapasitesini beraberinde getirmektedir. Yeşil enerjinin üretilmesi, aktarılması ve bakım yapılmasında ihtiyaç duyulan materyallerin geliştirilmesi, üretilmesi ve işler hale getirilmesinde pek çok yeni iş fırsatı doğacaktır. Her türden elektrikli araçlar, enerji verimliliğini yükseltecek aletler ile bunların üretimi ve uygulamaları da istihdam çeşitliliğini artıracaktır (ILO, 2018).

Tarım, turizm, sanayi ve ulaşım sektörlerinin karbon emisyonunu azaltacak şekilde yeşil bir biçime dönüştürülmesi pek çok yenilik ihtiyacını gerektirmektedir. Bununla birlikte hayvancılık, balıkçılık, sigortacılık, sağlık ve altyapı sektörlerinde de iklim değişikliğine uyum kapsamında yenilikçi uygulamaların ortaya çıkması kuvvetle muhtemeldir (ETUC, 2007). Bu alanlardaki çevreci yaklaşımlar da bir bütün olarak çok sayıda yenilikçi iş kolunun ortaya çıkmasını ve gelişmesini sağlayacaktır. ILO'nun yayımladığı bir rapora göre yeşil ve döngüsel ekonomiye geçiş süreciyle beraber küresel çapta 71 milyon iş kaybı yaşanabileceği; buna karşın 78 milyon yeni iş imkanının ise ortaya çıkacağı öngörülmüştür (ILO, 2019b). Bu işlerin 29 milyonu aynı ya da benzer sektörlerde belirecekken, 49 milyonunun ise yeni iş kollarında gerçekleşeceği savunulmuştur. Uluslararası Yenilenebilir Enerji Ajansı'nın projeksiyonuna göre ise yenilenebilir enerji sektörü ve yan sektörlerinde 2030 yılına kadar global ölçekte 43 milyon yeni istihdamın oluşacağı ileri sürülmüştür (IRENA, 2021).

Güncel olarak beliren ihtiyaçlar doğrultusunda yeni iş kollarına yönelik mesleki eğitimlerin verilmesi, böylelikle iş gücünün niteliğinin artırılması amaçlanmaktadır (IRENA, 2021; OECD, 2017). Yeşil ekonomiler eski karbon yoğun sektörlerde kaçınılmaz olarak istihdam kayıplarına neden olacaktır. Ancak çevre dostu yeni işlerin oluşmasıyla beraber, tasfiye edilen iş kollarında bulunanlar yeni oluşan alanlarda çalışabileceklerdir (ILO, 2019a). Bu durumda mesleki becerilerin geliştirilmesi kritik rolde olacaktır (ILO, 2019b). Örneğin uzun yıllar kömür madeninde çalışmış bir işçinin güneş enerjisi panellerine dair bilgiye ulaşması ve gerekli mesleki bilgileri edinmesi bu kapsamda değerlendirilebilir. Bu sürecin doğal bir uzantısı olarak doğa dostu yeşil teknolojilerin geliştirilmesinin teşvik edilmesi ve mevcut eğitim programlarının yeni gereklilikleri içerecek şekilde revize edilmesinin önemi de adil dönüşüm yaklaşımında vurgulanmaktadır (OECD, 2017). Bu noktada yeni istihdam alanlarına geçişte,

önceki hakların devamlılığının sağlanması ve herhangi bir kayba sebebiyet verilmemesi de göz önünde bulundurulmalıdır (ETUC, 2007).

Düşük karbonlu yenilikçi iş imkanlarının yaratılmasının çok önemli bir ayağı teknolojik gelişmedir. Güncel ihtiyaçlar doğrultusunda ortaya koyulan yeni teknolojilerin desteklenmesi ve teşvik edilmesi, adil dönüşümün içkin bir parçasını oluşturmaktadır (European Commission, 2020). Bu bağlamda gerekli mali desteğin, uygulanacak araştırma geliştirme çalışmalarına sağlanması ve bunların hem ekonomik hem de mevzuat bağlamlarında cesaretlendirilmesi faydalı olacaktır.

Adil dönüşüm salt yenilikçi teknolojiler ve bunlarla ilintili iş imkanlarını değil, toplumsal bağlamda da yeni ve eşitlikçi yaklaşımların gerekliliğini ön plana çıkarmaktadır. Toplumsal eşitsizlikleri gidermeyi ve özellikle kırılgan sosyal grupların desteklenmesini içermektedir (ILO, 2019b; ITUC, 2010). Üretim ve tüketime dair mevcut alışkanlıklar ve davranış örüntüleri, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini şiddetlendirmekte ve toplumsal eşitsizliği derinleştirmektedir (ITUC, 2010). Seller ve fırtınalar gibi aşırı hava olaylarından daha yoğun etkilenmekle birlikte, enerji ve gıda fiyatlarındaki hızlı artışın negatif sonuçları kırılgan gruplar için olumsuz durumlar doğurmaktadır. Bu doğrultuda sosyal alandaki yerleşik eşitsizlikler devam etmekte ve yoksulluk süreğen bir hale gelmektedir. Adil dönüşüm yaklaşımı özellikle kadınlar, engelliler, yaşlılar, azınlıklar, göçmenler gibi dezavantajlı sosyal kesimlerin desteklenmesini öncelemektedir. Karbonsuz bir toplumsal düzene geçişin sağlayacağı sosyal faydanın özellikle anılan grupların avantajına olacak şekilde sunulmasını içermektedir. Örneğin yeni beliren iş olanaklarına dair gereksinimler doğrultusunda yeni beceri kazandırma faaliyetlerinde veya eğitimlerinde söz konusu kırılgan kesimlere öncelik ya da katılmada kolaylıklar sağlanabilir. Böylelikle süreklileşmeye başlayan ve kırılması zorlaşan yoksulluk örüntülerinin sosyal hayattan bertaraf edilme ihtimali güçlenebilecektir. Bir başka deyişle adil dönüşüm, toplumsal eşitsizlikleri gidermede işlevsel bir role sahip olabilir (Climate Justice Alliance, 2018).

Yukarıda ifade edilenlerle birlikte çevre dostu bir toplumsal formasyona geçişte demokratik süreçleri desteklemek ve karar alma mekanizmalarına katılımı öncelemek adil dönüşümün bileşenleri arasındadır (Climate Justice Alliance, 2018; ILO, 2018). Geleceğe dair planlamalarda çoğulcu kararlar almak, çevresel bozulmanın önlenmesinin yanı sıra sürdürülebilir kalkınmanın tesis edilmesinde etkili olabilecektir. Adil dönüşüm, yönetişimi teşvik etmekle beraber toplumsal karar alma basamaklarını daha şeffaf ve katılımcı kılmayı da hedeflemektedir (ITUC, 2010). Böylelikle tüm sosyal bileşenlerin ortaklaşa baktığı bir geleceğin inşası mümkün kılınabilecektir. Toplumsal ve ekonomik bağlamda yeni fırsatların yaratılabilmesinde diyalog kanallarının kritik olduğu vurgulanmaktadır.

Son olarak tüm bu yenilikleri mümkün kılabilmek için gerekli finansmana ulaşmanın yollarının oluşturulması da yaklaşımın önemli bir parçasıdır (ITUC, 2010; Shue, 2014). Geçişten etkilenecek fertlere tahsis edilecek nakit transferleri ile işe alımları sağlamada ve süreci planlamada kamunun başat rol oynaması beklenmektedir.

6. Kaynakça

[1] 2030 İklim Hedefi. (2022). Güvenli Geleceğimiz için Güçlü İklim Hedefi. https://birbucukderece.com/

[2] Berger, P. L., & Luckmann, T. (1991). The Social Construction of Reality. Penguin Books.

[3] Berger, P. L., & Luckmann, T. (1995). Modernity, Pluralism and the Crisis of Meaning. Bertelsmann Foundation Publishers.

[4] Climate Justice Alliance. (2018). Just Transition Principles. https://climatejusticealliance.org/wp-content/uploads/2018/06/CJA_JustTransition_Principles_final_hi-rez.pdf

[5] Creswell, J. W. (2013). Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches. SAGE Publications.

[6] EBC. (2022). Europe’s Coal Exit. Europe Beyond Coal. https://beyond-coal.eu/europes-coal-exit/

[7] Engin, F. (2004). Zonguldak'ta Sanayileşme ve Sosyal Değişim (1923-2000) – Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

[8] Ersoy, Ş. (2009). İklimler İnsan Olmadan da Değişebilir. Jeoloji Mühendisleri Odası. https://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/d61ab143223efbc_ek.pdf?tipi=23

[9] ETUC. (2007). Climate Change and Employment. European Trade Union Confederation. http://www.unizar.es/gobierno/consejo_social/documents/070201ClimateChang-Employment.pdf

[10] European Commission. (2020). The Just Transition Mechanism: Making Sure No One is Left Behind.https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/finance-and-green-deal/just-transition-mechanism_en

[11] IEA. (2022). Global Energy Review: CO2 Emissions in 2021. International Energy Agency. https://www.iea.org/reports/global-energy-review-co2-emissions-in-2021-2

[12] İklim Değişikliği Başkanlığı. (2022). Türkiye Ulusal Katkı Beyanı'nı COP27'de Açıkladı. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. https://iklim.gov.tr/turkiye-ulusal-katki-beyani-ni-cop27-de-acikladi-haber-84

[13] ILO. (2018). The Employment Impact of Climate Change Adaptation. International Labour Organization. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/documents/publication/wcms_645572.pdf

[14] ILO. (2019a). Skills For a Greener Future: A Global View Based on 32 Country Studies. The International Labour Organization.

[15] ILO. (2019b). Skills for a Greener Future: Challenges and Enabling Factors to Achieve a Just Transition. The International Labour Organization. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/documents/publication/wcms_731957.pdf

[16] ILO. (2022). Frequently Asked Questions on Just Transition. The International Labour Organization. https://www.ilo.org/global/topics/green-jobs/WCMS_824102/lang--en/index.htm

[17] IPCC. (2014). Climate Change 2014: Fifth Assessment Report. Intergovernmental Panel on Climate Change. https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/AR5_SYR_FINAL_SPM.pdf

[18] IPCC. (2018). Global Warming of 1.5°C. Intergovernmental Panel on Climate Change. https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/sites/2/2019/06/SR15_Full_Report_High_Res.pdf

[19] IPCC. (2021). Climate Change 2021: The Physical Science Basis. Intergovernmental Panel on Climate Change. https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/

[20] IRENA. (2021). Renewable Energy and Jobs Annual Review 2021. https://www.irena.org/publications/2021/Oct/Renewable-Energy-and-Jobs-Annual-Review-2021

[21] ITUC. (2009). A Just Transition: A Fair Pathway to Protect to Climate. https://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/01-Depliant-Transition5.pdf

[22] ITUC. (2010). Resolution on Combating Climate Change Through Sustainable Development and Just Transition. International Trade Union Confederation. https://www.ituc-csi.org/resolution-on-combating-climate?lang=en

[23] Karaoğuz, D. (2017). Bir Zamanlar Zonguldak. Çaycuma Belediyesi Kent Kültürü Yayınları.

[24] Merriam, B. S. (2009). Qualitative Research: A Guide to Design and Implementation. Jossey-Bass.

[25] OECD. (2017). Just Transition A Report for the OECD. OECD. https://www.oecd.org/environment/cc/g20-climate/collapsecontents/Just-Transition-Centre-report-just-transition.pdf

[26] Ruiz, J. R. (2009, May). Sociological Discourse Analysis: Methods and Logic. Forum: Qualitative Social Research, 10(2), 1-30.

[27] Shue, H. (2014). Global Environment and International Inequality. İçinde Climate Justice: Vulnerability and Protection (ss. 180-194). Oxford University Press.

[28] Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2022). 2022 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/2022_Yili_Cumhurbaskanligi_Yillik_Programi.pdf

[29] TCCSB. (2022). İklim Kanunu Hazırlıklarının Büyük Kısmı Tamamlandı. Türkiye Cumhuriyeti Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. https://www.csb.gov.tr/bakan-murat-kurum-iklim-kanunu-hazirliklarinin-buyuk-kismi-tamamlandi-bakanlik-faaliyetleri-32072

[30] TEİAŞ. (2022a). Santral Kurulu Güç Raporları. Türkiye Elektrik İletim A.Ş. https://www.teias.gov.tr/kurulu-guc-raporlari

[31] TEİAŞ. (2022b). Yük Tevzi Bilgi Sistemi Günlük İstatistikler. Türkiye Elektrik İletim A.Ş. https://ytbsbilgi.teias.gov.tr/ytbsbilgi/frm_istatistikler.jsf

[32] TÜİK. (2023). Sera Gazı Emisyon İstatistikleri 1990-2021. Türkiye İstatistik Kurumu. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sera-Gazi-Emisyon-Istatistikleri-1990-2021-49672

[33] Türkeş, M. (2008). Küresel İklim Değişikliği Nedir? Temel Kavramlar, Nedenleri, Gözlenen ve Öngörülen Değişiklikler. İklim Değişikliği ve Çevre, 1, 26-37.

[34] UNFCCC. (2015). Republic of Turkey Intended Nationally Determined Contribution. https://unfccc.int/sites/default/files/NDC/2022-06/The_INDC_of_TURKEY_v.15.19.30.pdf

[35] UNFCCC. (2021). End of Coal in Sight at COP26. https://unfccc.int/news/end-of-coal-in-sight-at-cop26

[36] WEF. (2022). Global Risks Report 2022. World Economic Forum. https://www.weforum.org/reports/global-risks-report-2022

[37] Yılmaz, E. (2019). Bir Madenci Kentinde Simiyotik İlişkiler: Zonguldak'ta Değişen Maden İşçiliği, Sermaye ve Politik Kültür – Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

[38] Yılmaz, M. (2021). Kırsal Alanların Peyzaj Ekonomisi Bağlamında Değerlemesi: Ankara-Nallıhan İlçesi Örneği - Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

[39] Yüksel, Ö. (2014). Üretimi Azaltılmış Maden Kentlerinin Gelişim Süreci ve Geleceği: Zonguldak Örneği - Yayımlanmamış Doktora Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Makale id= 111

Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0003-2116-1105

Sağlık Sosyolojisi Bağlamında Boşanma ve Sağlık İlişkisi

Dr. Öğretim Üyesi Oya Eryiğit Günler[1]
[1]Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi

Özet: *Dünyanın birçok ülkesinde ve ülkemizde boşanma oranları giderek artmaktadır. Boşanma ekonomik, toplumsal ve sağlıkla ilgili çeşitli sorunların ortaya çıkmasına yol açabilmektedir. Boşanmadan her aile üyesi etkilenmekle birlikte etki düzeyi erkeklerde, kadınlarda ve çocuklarda farklılaşabilmektedir. Evlilikte sosyal kontrolün daha fazla olması, düzenli bir yaşama sahip olma, çocukların sorumluluğunu taşıma, beslenme olanaklarının iyileşmesi, hastalık durumunda bakım olanaklarının artması gibi faktörler sağlık üzerinde pozitif etkiyi beraberinde getirebilmektedir. Ancak boşanmayla sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının azalması ya da riskli sağlık davranışlarının artması ruhsal ve fiziksel sağlık düzeyinin kötüleşmesine yol açabilir. Boşanma sonucunda sosyal sermaye ve desteğin azalması, toplumsal dışlanma, yalnızlık, çocuklardan uzaklaşma, gelir kaybı gibi etkenler sağlık kaybına neden olabilir. Ayrıca boşanma ile birlikte özellikle kadınların sağlık sigortalarını kaybetmeleri sağlık hizmetlerine erişimlerini engelleyebilir. Boşanmanın stres düzeyini yükseltmesi sağlığı olumsuz etkileyen bir başka etmendir. Yapılan bazı çalışmalarda boşanma sonucunda aile üyelerinde depresyon, duygu durum bozuklukları, anksiyete, madde bağımlılığı, intihar girişimi, intihar düşüncesi, bağışıklık sisteminin zayıflaması, şiddet, travma sonrası stres bozukluğu gibi sağlık sorunlarında artış görüldüğü ifade edilmektedir. Ancak bu noktada evliliğin niteliğinin de önemli olduğu unutulmamalıdır. Bir başka deyişle sağlıksız bir evliliğin sona ermesi, sağlık üzerinde pozitif bir etkiyi de beraberinde getirebilir. Bu çalışmada boşanma ile birlikte ortaya çıkan sağlık riskleri sosyolojik bağlamda ele alınarak, risklere yönelik çeşitli çözüm önerilerinde bulunulmaya çalışılacaktır.*

Anahtar Kelimeler: *Sağlık Sosyolojisi, Sağlık, Hastalık, Boşanma, Parçalanmış Aile.*

The Relationship of Divorce and Health in the Context of Health Sociology

Abstract: *Divorce rates are increasing in many countries of the world and in Turkey. Divorce can lead to various economic, social and health-related problems. Although every family member is affected by divorce, the level of impact can be different in men, women and children. Factors such as greater social control in marriage, having a regular life, taking care of children, a more balanced and regular diet, and increased care opportunities in case of illness can have positive effects on health. However, divorce can lead to a decrease in healthy lifestyle behaviors or an increase in risky health behaviors. Therefore, divorce can play a role in worsening mental and physical health. After divorce, factors such as decreased social capital and support, social exclusion, loneliness, distance from children, loss of income can adversely affect health. In addition, the loss of health insurance, especially for women, with divorce may prevent them from accessing health services. The increase in the stress level of divorce is another factor that negatively affects health. Some studies show that divorce is associated with an increase in health problems such as depression, mood disorders, anxiety, substance abuse, suicide attempt, suicidal ideation, weakening of the immune system, violence, and post-traumatic stress disorder in family members. However, at this point, it should not be forgotten that the quality of marriage is also important. In other words, the end of an unhealthy marriage can also have a positive effect on health. In this study, the health risks that arise with divorce will be discussed in the sociological context, and various solutions for the risks will be tried to be put forward.*

Keywords: *Sociology of Health, Health, Illness, Divorce, Broken Family.*

Giriş

Sağlık ve hastalığın tıbbi ve biyolojik olduğu kadar toplumsal bağlamları da bulunmaktadır. Bireylerin sağlık ya da hastalık düzeylerini belirleyen faktörlerden biri de aile kurumuna ilişkindir. Geçmişten günümüze aile kurumunun yapısında ve işlevlerinde birtakım değişimler yaşanmakta ve aileye ilişkin çeşitli riskler ortaya çıkmaktadır. Bu risklerden biri de boşanmadır. Boşanmanın sağlık ve hastalık üzerine çeşitli etkileri söz konusudur.

Dünya üzerinde birçok ülkede ve ülkemizde evlenme oranları azalırken, boşanma oranları giderek artmaktadır. TÜİK'ten elde edilen verilere göre (2023) 2001 yılında kaba evlilik hızı binde 8.35 iken, 2022 yılında 6.76 oranına gerilemiştir. Aynı şekilde 2001 yılında kaba boşanma hızı binde 1.41 iken, 2022 yılına gelindiğinde binde 2.13'e yükselmiştir. Ülkemizde boşanmaların %32,7'si evliliğin ilk beş yılı içerisinde gerçekleşmiştir. 6-10 yılı arasında gerçekleşen boşanmaların oranı ise %21,6'dır. 2022 yılında kesinleşen boşanma davalarının sonucunda 180bin 954 çift boşanmış olup, 180 bin 592 çocuk velayete verilmiştir.

Aile içerisinde beklentilerin karşılanmaması, ilişkilerin başarılı bir şekilde yürütülememesi, çatışmaların artması gibi sorunlar evliliklerin sona ermesine neden olabilmektedir (Şentürk, 2008: 13). TÜİK'in yapmış olduğu Aile Yapısı Araştırmasına göre (2022) ülkemizde en önemli boşanma nedeni sorumsuz ve ilgisiz davranmadır. En az bir kez boşanmış kişilerin boşanma nedenleri incelendiğinde %32,2'sinin sorumsuz ve ilgisiz davranma nedeniyle boşandıkları görülmektedir. Bu nedeni %14,1 ile aldatma, %9,8 ile evin ekonomik olarak geçimini sağlayamama, %8,1 ile dayak ve kötü muamele izlemiştir. Araştırmaya göre erkek ve kadınların boşanma nedenleri farklılaşabilmektedir. Sorumsuzluk ve ilgisizlik nedeni ile boşanan kadınların oranı %24,2 iken, erkeklerde bu oran %41,2'dir. Erkekler sorumsuz ve ilgisiz davranmanın (%41,2) yanı sıra en çok aile büyüklerinin aile içi ilişkilere karışması (%11), evin ekonomik olarak geçimini sağlayamama (%9,7) nedeni ile boşandıklarını belirtmişlerdir. Kadınlar ise sorumsuz ve ilgisiz davranmanın (%24,2) yanı sıra en fazla aldatma (%19,3), dayak ve kötü muamele (%14,6) nedeniyle boşandıklarını ifade etmişlerdir.

Boşanma sonucunda tek ebeveynli ya da parçalanmış aile olarak nitelendirilebilen aile yapısı ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla çocuklar sadece anneleri ya da sadece babaları ile birlikte yaşamlarını sürdürmeye başlamaktadırlar. Boşanma sonucunda çocukların velayeti daha çok annelerine verilmektedir (Giddens, 2012: 206). TÜİK'ten elde edilen verilere göre (2023) ülkemizde de boşanma davaları sonucunda çocukların velayetinin %75,7 oranında annelerine verildiği görülmektedir.

Boşanma öncesinde, boşanma sürecinde ve boşanma sonrasında ebeveynler ve çocuklar psikolojik, toplumsal ve ekonomik sorunlar yaşayabilmektedirler. Yaşanan bu sorunların onların sağlıkları üzerinde etkisi olduğunu dile getiren çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Söz konusu çalışmalarda boşanmanın sağlık üzerindeki olumsuz yönleri daha çok vurgulanmaktadır. Ancak problemli ve şiddet içeren evliliklerde boşanmanın sağlığa olumlu etkilerinin de bulunabileceği göz ardı edilmemelidir (Damota, 2019: 9). Bu çalışmada boşanmanın sağlık üzerindeki olumsuz etkilerine odaklanarak ilk olarak boşanma sonucunda ortaya çıkabilen ve sağlık üzerinde etkisi bulunan çeşitli toplumsal faktörler ele alınmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda sosyal kontrolün, sosyal desteğin ve sosyal ilişkilerin azalması, ekonomik sorunların ortaya çıkması, stres düzeyinin yükselmesi ve sağlık hizmetlerine erişememe gibi problemlere değinilmiştir. İkinci olarak boşanma sonucunda ebeveynler ve çocuklarda ortaya çıkabilen fiziksel ve ruhsal problemlere ilişkin bilgiler verilerek, söz konusu sorunlara yönelik çeşitli çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

1.Boşanma ve Sağlık İlişkisini Etkileyen Toplumsal Faktörler

Boşanmayla birlikte aile üyeleri psikolojik, toplumsal ve ekonomik olarak çeşitli sorunlarla karşılaşabilmektedirler. Boşanma sonrasında sosyal kontrolün, sosyal ilişkilerin, sosyal desteğin, ekonomik olarak gelir kaybının, stres düzeyinin, riskli sağlık davranışlarının, sağlık hizmetlerine erişim düzeyinin değişmesi sağlık ve hastalık üzerinde etkili olabilmektedir.

Umberson (1992: 907), evli bireylerin ölüm oranlarının evli olmayanlara göre daha düşük düzeyde olmasını sosyal kontrole bağlamaktadır. Ona göre pek çok kadın eşlerinin üzerinde sosyal kontrol sağlayarak sağlıklarına yön verebilmektedir. Aile içerisinde sadece kadınlar değil, diğer üyeler de birbirleri üzerinde sosyal kontrol uygulayarak sağlık davranışlarını artırabilirler. Evlilik riskli

davranışları azaltarak, beslenme ve bakım olanaklarını iyileştirerek sağlığa olumlu etkilerde bulunabilir (Bronsealer, 2007:171; Lillard and Panis, 1996: 314). Ancak boşanma ile sigara içme, alkol kullanma, düzensiz uyuma ve beslenme gibi davranışlar artabildiği için (Bronselaer vd., 2008:168; Wang vd., 2015: 9) sağlık düzeyi düşebilir.

Bireylerin sağlık düzeylerini belirleyen önemli etkenlerden biri de kişilerarası ilişkilerde bulunmaktır. Çevresi ile niceliksel ve niteliksel olarak yeterli ilişkilerde bulunan bireyler daha sağlıklı olabilmektedirler. Ancak boşanma sonucunda yakın çevre ve aile içindeki ilişkilerin azalması sağlığı olumsuz yönde etkileyen faktörlerdendir (Eryiğit Günler, 2011: 44). Boşanma sonucunda sosyal sermaye ve iletişim sorunlarının nedenleri ve sonuçları anne, baba ve çocuklar arasında farklılaşabilmektedir. Boşanma sonucunda ebeveynlerin kendi sorunlarına odaklanmaları (Damota, 2019: 6) ya da rollerinin artması (Türkarslan, 2007:106) çocuklarla iletişimlerinin zayıflamasına yol açabilir. De Koker'e göre (2007: 201) boşanma ile birlikte ikametin değişmesi çocukların babaları ile iletişimlerinin azalmasını beraberinde getirebilmektedir. Babalarının varlığı ve ilgisiyle büyüyen çocuklar kabullenildiğini, sevildiğini, korunduğunu hissedebilirlerken, babası olmayan ya da babası tarafından yeterli ilgiyi göremeyen çocuklar kendilerini dışlanmış hissedebilirler (Şentürk, 2008:16). Benzer durum anneler için de geçerli olabilmektedir. Aile içi ilişkilerin azalması ya da yok olması sosyal desteğin azalmasına davetiye çıkarabilmektedir. Scourfield ve Evans'a göre (2014: 382-384) erkekler çok sayıda sosyal ağa sahip olsalar da bu ilişkilerin niteliği düşük olabilmektedir. Birçok erkek yakın ilişkilerinde ilgilenilmeyi beklemektedir, bu ilgi geri çekildiğinde ise psikolojik sıkıntılar ortaya çıkabilmektedir. Boşanma sonucunda çocuk ve eşten gelen sosyal desteğin azalması, erkeklerin sağlık düzeyini düşürebilir. Ayrıca boşanan kadınların toplum tarafından damgalanmaları ve dışlanmaları, sosyal desteğin azalmasının nedenlerindendir.

Sağlığın sosyal belirleyicilerinden biri gelir düzeyidir. Gelir düzeyinin düşmesi, hastalık oranının artmasına yol açabilir. Evlilik gelirlerin bir araya getirilmesine neden olduğu için ekonomik olarak da avantaj sağlayabilmektedir (Berntsen, 2011). Ancak boşanma sonucunda özellikle kadınlar ekonomik gerileme ile karşı karşıya kalabilmektedirler (Corijn, 2007: 204). Özellikle evli kadınların iş gücüne katılım oranlarının düşük olması, boşanma sonrasında ekonomik sorunlar yaşamalarına davetiye çıkarabilmektedir (Lavelle and Smock, 2012; Sbarra and Whisman, 2022). Ayrıca ebeveynin boşandıktan sonra çocukların bakımı için tam zamanlı şekilde çalışamaması ekonomik olarak gelir kaybına neden olabilir (Corijn, 2007:205). Boşanma sonucunda ortaya çıkan ekonomik gerileme ile ilgili çeşitli çalışmalar söz konusudur. Örneğin Aktaş ve Akoğlu tarafından boşanmış kişiler üzerinde yapılan çalışmada (2018:160- 162) boşandıktan sonra ekonomik sıkıntı yaşadıklarını ifade eden kadınların oranı %65.8 iken, erkeklerde bu oran % 26.8'dir. Çalışmada kadınların eğitim düzeyi yükseldikçe ekonomik sıkıntı yaşama oranlarının azaldığı ifade edilmektedir. Çocukların velayetini alan ebeveynin, velayeti almayana göre daha çok ekonomik sıkıntı yaşadığı görülmektedir. Araştırma sonucuna göre çocuğu olan katılımcıların %51'i ekonomik sıkıntı yaşadıklarını ifade ederlerken, çocuğu olmayanlarda bu oran %34,8'dir. Yeterli gelir düzeyine sahip olmak beslenme olanaklarını, yaşam koşullarını, sağlık hizmetlerine erişimi olumlu yönde etkileyebilmektedir. Dolayısıyla boşanmış kadınların ekonomik olarak gerilemeleri, sağlıkları üzerinde olumsuz etkilere neden olabilir.

Günümüzde hastalık üzerinde önemli etkilerde bulunan faktörlerden biri de strestir. Boşanma anne, baba ve çocukların stres düzeyini artıran etmenlerdendir. Boşanma sonucunda farklı etkenlere bağlı olarak stres düzeyi artabilmektedir. Örneğin küçük gruplara mensup boşanmış kişilerin sosyal izolasyon nedeniyle strese maruz kalma riskleri daha fazla olabilmektedir. Ancak yaşanılan toplumda boşanmanın normal karşılanması stres düzeyini azaltabilir.

Boşanma sonucunda taşınma ve konutla ilgili değişiklikler, ekonomik gerileme, yalnızlık, çocuklara bakmak ve dışarıda çalışmak zorunda olmaktan kaynaklanan aşırı görev yükü ile ilişkili rol gerilimi (Damota, 2019, 6) gibi etkenler ebeveynlerin stres düzeylerini artırabilmektedir. Özellikle kadınların finansal sıkıntı yaşamaları, sağlık sigortasından yoksun olmaları gibi sebepler onları daha stresli hale getirebilir (Lavelle and Smock, 2012). Ayrılık sonrasında çocukların bakımları ile ilgili anlaşmazlıklar, babaların çocukları ile yeterince görüşmemeleri erkeklerin stres düzeyini yükseltebilmektedir (Scourfield and Evans, 2014:383). Boşanma çocuklar için de önemli bir stres kaynağıdır (Damota, 2019: 6). Boşanma sürecinde çocuklar okul değiştirme, ev değiştirme (Haimi and Lerner, 2016: 2), anne ya da

babadan ayrılma gibi gelişmeler sonucunda strese maruz kalabilirler. Stresin artması ise kişileri fiziksel ve ruhsal hastalıklara yatkın hale getirebilir.

Boşanmanın sağlık üzerine bir başka etkisi sağlığa erişimle ilgilidir. Sağlık sigortası sağlık hizmetlerine erişimi kolaylaştırarak sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının artmasına neden olabilmektedir. Ancak boşanma sonucunda kadınların sağlık sigortalarını kaybetmeleri, sağlık düzeylerinin düşmesine yol açabilir (Lavelle and Smock, 2012). Sağlık sigortasının yanı sıra yeterli gelire sahip olamayan kadınların sağlık hizmetlerine erişme olanakları oldukça zordur.

2.Boşanmanın Fiziksel ve Ruhsal Sağlık Üzerindeki Etkileri

Yapılan bazı çalışmalarda evli çiftlerin fiziksel ve zihinsel sağlıklarının, yaşam beklentilerinin bekarlara oranla daha iyi düzeyde olduğu ifade edilmektedir (Bronsealer, 2007:171). Cheung tarafından (2000: 93) yapılan çalışmada bekar olmakla ölüm arasında anlamlı bir ilişki bulunurken, boşanmış ya da dul olmakla ölüm arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Ancak Goldman (1990) boşanmış kişilerin, özellikle boşanmış erkeklerin evli erkeklerle kıyaslandığında en yüksek ölüm oranına sahip olduklarını ifade etmektedir. Shor ve arkadaşları tarafından yapılan çalışmaya (2012:46) göre boşanmış ve ayrılmış kişilerin ölüm riski evlilere göre %30 daha yüksektir. Boşanmış erkekler, boşanmış kadınlara göre daha çok risk altındadırlar. Ancak kadınlarla erkekler arasındaki fark yaşla birlikte azalma eğilimi göstermektedir.

Boşanma kadın ve erkeklerin ruh sağlıkları üzerinde de etkili olabilir. Örneğin Aktaş ve Akoğlu tarafından boşanmış kişiler üzerine yapılan çalışmada (2018:162) çocuk sahibi olmayanların %98.5'i ruhsal sıkıntı yaşadıklarını ifade ederlerken, çocuğa sahip olanlarda bu oran %88.5'tir. İlişkilerin bozulması intihar düşüncesi için önemli bir risk faktörü oluşturabilmektedir. Kadın ve erkeklerin intihar girişimlerindeki farklılıklar konusunda kesin bir sonuca ulaşılamamıştır. Ancak birçok çalışmada erkeklerin boşanma ve ayrılık sonucunda intihar girişimi risklerinin arttığı ifade edilmektedir (Scourfield and Evans, 2014:380). Boşanma intihar düşüncesi ve intihar girişiminin yanı sıra travma sonrası stres bozukluğuna da davetiye çıkarabilmektedir (Wang vd., 2015:1).

Boşanmanın sebebi de sağlık üzerinde etkili olabilmektedir. Örneğin Çakır Parmaksızoğlu tarafından yapılan çalışmada (2011) aile içi şiddet mağduru 94 kadından 55'i yaşamları boyunca en az bir kez ölüm tehdidi ve ağır bir yaralanma geçirdiklerini ifade etmişlerdir. Çalışmaya katılan kadınların travmatik olayları hatırlatan uyaranlarla karşılaştıklarında %47'si psikolojik sıkıntı yaşadığını, %28,7'si ise fizyolojik tepki verdiğini ifade etmiştir. Kadınların %25,5'inde majör depresyon belirtileri bulunduğu saptanmıştır. Ayrıca bazı çalışmalarda boşanma sonrasında bağışıklık sisteminin önemli ölçüde zayıfladığı, mevcut hastalıkların boşanma sürecinin gerilimiyle birlikte daha da ağırlaştığı (Sakraida, 2005:226) dile getirilmektedir.

Boşanma süreci ebeveynlerin yanı sıra çocukların da sağlıklarını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Çocukların hangi gelişim döneminde oldukları, cinsiyetleri, aile içi çatışmanın varlığı gibi çeşitli etmenler boşanmanın çocuklar üzerindeki etkilerini farklılaştırabilmektedir. Carrette'ye göre (2007:62) ebeveyn davranışları, ebeveynlerin ruh sağlıkları, ekonomik yoksunluk gibi etkenler de göz önünde bulundurulmalıdır. Boşanma sonrasındaki dönemde çocukların ruh sağlığı problemleri yaşamalarının temelleri, boşanma öncesi dönemdeki çatışmalardan kaynağını alabilir. Boşanma süreci içerisinde ebeveynlerin birinin ya da ikisinin çocuklarıyla daha az zaman geçirmeleri, onlar için daha az çaba sarf etmeleri ihmale neden olabilir (Strohschein, 2005). Ayrıca boşanma sürecinde çocukların olumsuz tutum ve davranışlara tanık olmaları, çeşitli ruhsal hastalıklara ve ilerleyen süreçte telafisi mümkün olmayan kişilik bozukluklarına yol açabilmektedir (Öngören, 2017:77).

Ebeveynleri boşanan çocuklarda depresyon, anksiyete, duygu durum bozuklukları, intihar girişimi, intihar düşüncesi riskleri olduğunu dile getiren çalışmalar bulunmaktadır (Auersperg vd., 2019; Carrette, 2007:38; Haimi and Lerner, 2016:1). Boşanma çocukların fiziksel sağlıklarını da etkileyebilmektedir (Haimi and Lerner, 2016:1). Çocukların yaşadıkları stres mide, baş, göğüs ağrıları ve kramp gibi fiziksel tepkilere dönüşebilmektedir (Türkarslan, 2007:106). Çocukların boşanma sürecinde ebeveynleri arasında yaşanan çatışmalara maruz kalmaları kimi zaman hayatlarını kaybetmelerine yol açmaktadır (Haimi and Lerner, 2016: 2). Ayrıca bu çocuklar alkol, sigara kullanma (Auersperg vd., 2019) şiddet, internet bağımlılığı, uyku problemleri (Öngören, 2011:80; Türkarslan, 2007: 106), uyuşturucu madde kullanma (D'onofrio, 2019:100), öfke nöbeti, içe kapanıklık, aşırı duygusallık, sosyal yaşama uyum

sorunu (Alabay, 2020:857) bağlamında daha çok risk altındadırlar. Boşanmanın sağlıkla ilgili sonuçları kız ve erkek çocuklarında farklılaşabilmektedir. Boşanmadan sonraki ilk iki yılda erkek çocuklarda davranışsal sorunlar, kız çocuklarında ise duygusal sorunlar daha çok gözlenmektedir (Damota, 2019:7). Ayrıca boşanma sonrasında kız çocuklarında beslenme sorunları yaşanabilmektedir (Türkarslan, 2007:106). Boşanma sonrasında çocukların yaşadıkları sağlık sorunları gelecekteki yaşamlarına da yansıyabileceği için büyük bir öneme sahiptir.

Sonuç ve Öneriler

Günümüzde pek çok ülkede ve ülkemizde boşanma oranları giderek artmaktadır. Boşanma psikolojik, toplumsal ve ekonomik sorunlara yol açabilmektedir. Söz konusu sorunlar ise ebeveyn ve çocukların sağlıkları üzerinde etkili olabilmektedir. Boşanma sonucunda sosyal desteğin, sosyal ilişkilerin, sosyal kontrolün azalması, ekonomik gerilemeler, riskli sağlık davranışlarının ve stres düzeyinin artması, sağlık hizmetlerine erişim sorunlarının yaşanması gibi faktörler sağlık düzeyini düşürerek çeşitli hastalıklara davetiye çıkarabilmektedir. Bu bağlamda erkekler, kadınlar ve çocuklar için farklı risk faktörleri bulunmaktadır. Dolayısıyla boşanma sonucunda sağlığı olumsuz yönde etkileyen faktörlerin sosyolojik bağlamda ele alınarak risk faktörlerine yönelik çözümlerin üretilmesi zaruridir.

Boşanmanın sağlık üzerindeki olumsuz etkilerini önleyebilmek için öncelikle sağlıklı evliliklerin kurulması ve devam ettirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda evlenmeden önce erkeklere ve kadınlara sağlıklı bir evliliğin temellerini atabilmeleri için çeşitli eğitimler verilebilir. Çiftler çocuk sahibi olduklarında da annelik ve babalıkla, çocuk yetiştirme ile ilgili eğitimler verilebilir.

Boşanmaya karar verilirken, kararın çocuklar üzerindeki etkilerinin düşünülmesi gerekmektedir. Bazı kararlar duygusal stres altında çok hızlı verildiği için ileride pişmanlık duyulabilir (Öngören, 2011:78). Dolayısıyla çok hızlı bir şekilde hareket etmeden, aile danışmanlarına başvurarak kararların alınması daha sağlıklı olabilir.

Ebeveynler ve çocuklar boşanmanın olumsuz sonuçlarından daha az etkilenmeleri için boşanma sürecinde ve sonrasında uzman kişilerden profesyonel destek alabilirler. Boşanma sürecine uyum ya da stres yönetimi ile ilgili eğitimler verilebilir. Özellikle erkekler problemlerini başkalarına aktarma ve destek alma noktasında teşvik edilebilirler. Ayrıca bireylere boşanma sonrasında yaşayabilecekleri sağlık riskleri konusunda bilgiler verilerek, sağlıklı yaşam biçimi davranışları geliştirmelerine yönelik eğitimler verilebilir.

Boşanma sonrasında çocukların anne ya da babalarından ayrı kalmaları stres düzeylerini artırabileceği için, her iki ebeveynin de çocuğun hayatına aktif bir şekilde katılarak onları ihmal etmemeleri gerekmektedir (Eryiğit Günler, 2022:95). Ebeveynlerin de sağlık riskleri açısından aileleri ve yakın çevreleri tarafından yeterli sosyal desteği görmeleri son derece önemlidir.

Boşanma sonrasında bireylere destek için genel olarak topluma, eğitim ve sağlık kurumlarına da büyük görev düşmektedir. Sağlık çalışanlarının boşanmanın sağlık üzerindeki etkileri konusunda bilgiye ve duyarlılığa sahip olmaları gerekmektedir. Ayrıca Çakşen'e (2021) göre okullarda, kamplarda, sportif faaliyetlerde boşanmış aile çocuklarının desteklenmesi, ruh sağlıklarına önemli katkılar sağlayabilir.

Boşanma sonrasında yaşanan ekonomik gerileme sağlığı olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Dolayısıyla boşanma sonrası ekonomik sorun yaşayan kişiler sosyal ve ekonomik olarak desteklenmelidir. Özellikle kadınların ekonomik gerileme açısından dezavantajlı oldukları göz önünde tutularak çeşitli sosyal politikalar üretilebilir.

Boşanmadan sonra ortaya çıkan risklerin belirlenmesi, boşanmanın uzun dönemli toplumsal sonuçlarına karşı çözüm önerilerinin sunulmasına yardımcı olabilir. Dolayısıyla aile kurumu başta olmak üzere çocuklar ve ebeveynleri merkeze alan disiplinler arası çalışmalar yapılabilir.

Kaynakça

[1] AKTAŞ AKOĞLU, Ö. ve KÜÇÜKKARAGÖZ, H. (2018). "Boşanma Nedenleri ve Boşanma Sonrasında Karşılaşılan Güçlüklere İlişkin Bir Araştırma: İzmir İli Örneği", Toplum ve Hizmet Dergisi, 29(1):153-172.

[2] ALABAY, E. (2020). "Boşanma Sonrası Oluşan Tek Ebeveynli Aile Çocukları: Okul Öncesi Öğretmenlerinin Görüşleri", Journal of Social, Humanities and Administrative Science, 6(27): 852-863.

[3] AUERSPERG, F.; Vlasak, T. and PONOCNY, I. (2019). "Long- Term Effects of Parental Divorce on Mental Health- A Meta- Analysis", Journal of Psychiatric Research, Vol.119: 107-115.

[4] BERNTSEN, K. N. (2011). "Trends in Total and Cause- Specific Mortality by Marital Status Among Elderly Norwegian Men and Women", BMC Public Health, 11:537.

[5] BRONSELAER, J. (2007). "Impect op Het de Fysiekegezondheid Van Ex-Parents en Het Gebruik Van Formele Hulpverlening", p. 171-187, (Ed.) VAN PEER, C., De Impact Van Een (Echt)Scheiding op Kinderen en Ex-Partners, Brussel, SVR.

[6] BRONSELAER, J.L.J., DE KOKER, B.S.M., VAN PEER, C.M.A. (2008). "The Impect of Divorce on The Health Status of Ex-Partners", Arch Public Health, 66: 168-186.

[7] CARRETTE, V. (2007). "Impact op het psychologisch welbevinden van kinderen", p. 38-69, (Ed.) VAN PEER, C., De Impact Van Een (Echt)Scheiding op Kinderen en Ex-Partners, Brussel, SVR.

[8] CHEUNG, Y.B. (2000), "Marital Status and Mortality in British Women: A Longitudinal Study", International Journal of Epidemiology, 29: 93-99.

[9] CORIJN, M. (2007). "Impact op de Sociall-Economische Positie Van Ex-Partners", p. 204-214, (Ed.) VAN PEER, C. De Impact Van Een (Echt)Scheiding op Kinderen En Ex-Partners, Brussel, SVR.

[10] ÇAKIR PARMAKSIZOĞLU, A. (2011). "Aile İçi Şiddet Mağduru Olup Boşanma Sürecinde Bulunan Kadınlarda Travma Sonrası Stres Belirtileri ve İlişkili Özellikler", Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli.

[11] ÇAKSEN, H. (2021). "The Effects of Parental Divorce on Children", Psychiatriki, 33(1): 81-82.

[12] D'ONOFRIO, B. and EMERY, R. (2019). "Parental Divorce or Separation and Children's Mental Health", World Psychiatry, 18(1):100-101.

[13] DAMOTA, M. D. (2019). "The Effect on Divorce on Families'life. Journal of Culture", Society and Development, Vol:46:6-11.

[14] DE KOKER, B. (2007). "Impact op de Sociale Relaties Van Ex-Partners. Impect Op Het De Fysiekegezondheid Van Ex-Parents en Het Gebruik Van Formele Hulpverlening", p. 188-203 (Ed.) VAN PEER, C., De impact van een (echt)scheiding op kinderen en ex-partners, Brussel, SVR.

[15] ERYİĞİT GÜNLER, O. (2011). "Hemodiyaliz Hastalarında Hastalığa Bağlı Toplumsal Rol Değişimi Beklenti ve Sorunları: Bir Sağlık Sosyolojisi Çalışması", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

[16] ERYİĞİT GÜNLER, O. (2022). "Toplumsal Değişme Sürecinde Aile ve Sosyal Kontrol", s. 77-100, (Ed.) KIRBOĞA, Z. ve DAĞCI, T., Gelenek ve Modernite Arasında Sıkışmış Bir Kurum: Aile, Kitap dünyası, İstanbul.

[17] GIDDENS, A. (2012). Sosyoloji, (Yay. Haz.) GÜZEL, Kırmızı Yayınları, İstanbul.

[18] GOLDMAN, Y.R. H. (1990). "Mortality Differentials by Marital Status: An International Comparison", Demography, 27(2):233-250.

[19] HAIMI, M. and LERNER, A. (2016). "The Impact of Parental Separation and Divorce on the Health Status of Children, and the Ways to İmprove It", Journal of Clinical &Medical Genomics, 4(1): 1-7.

[20] LAVELLE, B. and SMOCK, P. (2012). "Divorce and Women's Risk of Health Insurance Loss", Journal of Health and Social Behavior, 53(4): 413-431.

[21] LILLARD, L. E. and PANIS, C. W. A. (1996). "Marital Status and Mortality: The Role of Health", Demography, 33(3): 313-327.

[22] ÖNGÖREN, S. (2017). "Boşanma ve Boşanmanın Erken Çocukluk Dönemi Çocuklar Üzerindeki Etkileri", Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi, 4(13): 73-87.

[23] SAKRAIDA, T. J. (2005). "Divorce Transition Differences of Midlife Women", Issues in Mental Health Nursing, 26: 225-249.

[24] SBARRA, D. A and WHISMAN, M. A. (2022). "Divorce, Health, and Socioeconomic Status: An Agenda for Psychological Science", Current Opinion in Psychology, Vol:43: 75-78.

[25] SCOURFIELD, J. and EVANS, R. (2014). "Why Might Men Be More at Risk of Suicide After A Relationship Breakdown? Sociological Insights", American Journal of Men's Health, 9(5):380-384.

[26] SHOR, E.; ROELFS, D., BUGYI, P. and SCHWARTZ, J. E. (2012). "Meta-Analysis of Marital Dissolution and Mortality: Reevaluating The Intersection of Gender And Age", Social science & Medicine. 75(1): 46-59.

[27] STROHSCHEIN, L. (2005). "Parental Divorce and Child Mental Health Trajectories", Journal of Marriage and Family, 67(5):1286-1300.

[28] ŞENTÜRK, Ü. (2008). "Aile Kurumuna Yönelik Güncel Riskler", Aile ve Toplum, 10(4):7-31.

[29] TÜİK (2022). "Türkiye Aile Yapısı Araştırması", Haber Bülteni, Sayı: 45813.

[30] TÜİK (2023). "Evlenme ve Boşanma İstatistikleri", Haber Bülteni, Sayı: 49437.

[31] TÜRKARSLAN, N. (2007). "Boşanmanın Çocuklar Üzerine Olumsuz Etkileri ve Bunlarla Baş etme Yolları", Aile ve Toplum, 3(11): 99-108.

[32] UMBERSON, D. (1992). "Gender, Marial Status and Social Control of Health Behavior", Social Science and Medicine, 34(8): 907-917.

[33] WANG, L.; SEELIG, A.; WADSWORTH, S. M., MCMASTER, H.; ALCARAZ, J. E., and CRUM-CI"ANFLONE, N. F. (2015). "Associations of Military Divorce With Mantal, Behavioral, and Physical Health Outcomes", BMC Psyhiatry, 15(128):1-12.

Makale id= 8

Sözlü Sunum

ORCID ID:

Cemal Gürsel'in Anadolu Seyahatleri (1960)

Dr. Dürdane Şahin[1]
[1]Kırşeh,r Ahi Evran Üniversitesi

Özet: *Cemal Gürsel, Birinci Dünya Savaşı'nda çeşitli cephelerde ve milli mücadele döneminde yapılan savaşlarda aktif olarak yer aldı. Harp Akademisini bitirdikten sonra ise çeşitli komutanlıklarda görevler yaptı. Demokrat Partinin son dönemlerinde yaşanan bazı olumsuz politikalardan huzursuz olan üst rütbeli bir kısım subaylar, bu partiye karşı bir darbe hazırlığına başladılar ve bir darbe komitesi oluşturdular. Kendilerine bir lider arayan komitenin Cemal Gürsel ile ilişkisi Gürsel'in Kara Kuvvetleri Komutanlığına atandığı esnada başladı. Fakat bu ilişki Gürsel'in emekliye ayrılmasıyla son buldu. Fakat 27 Mayıs 1960 tarihinde yapılan askeri darbenin başarılı olmasıyla bu ilişki tekrar başladı. Gürsel, darbeden sonra devlet ve hükümet başkanı olarak görev aldı. Gürsel, devlet ve hükümet başkanı olarak darbenin yapılmasından kısa bir süre sonra darbenin niçin yapıldığını halka anlatmak için yurt gezilerine çıktı. Seyahat ettiği yerler Doğu ve Güneydoğu Anadolu, Ege ve Karadeniz bölgelerinde bazı şehirler oldu. Gezileri esnasında halkın yoğun ilgisiyle karşılanan Gürsel, gittiği her yerde kısa bir süre kalmakla birlikte halka hitaben yaptığı konuşmalarında genel olarak Demokrat Partinin uyguladığı politikaları eleştirmesinin yanında darbenin neden yapıldığı, siyasi, sosyal ve ekonomik alanlarda ülkenin ve dünyanın geçirdiği süreçler hakkında bilgiler verdi.*

Anahtar Kelimeler: *Cemal Gürsel, 27 Mayıs 1960, Askeri Darbe*

Cemal Gursel's Travels in Anatolia (1960)

Abstract: *Cemal Gürsel took an active part in the wars fought on various fronts and during the period of the national struggle in the First World War. After graduating from the Military Academy, he served in various commands. Some high-ranking officers, who were uneasy about some of the negative policies experienced in the last period of the Democratic Party, started to prepare for a coup against this party and formed a coup committee. The committee, which was looking for a leader, started its relationship with Cemal Gürsel when Gürsel was appointed as the Land Forces Commander. However, this relationship ended with Gürsel's retirement. However, with the success of the military coup on May 27, 1960, this relationship started again. Gürsel served as the head of state and government after the coup. As the head of state and government, Gürsel went on country tours shortly after the coup to tell the public why the coup took place. The places he traveled were some cities in Eastern and Southeastern Anatolia, Aegean and Black Sea regions. Gürsel, who was met with great interest from the public during his travels, stayed for a short time wherever he went, and in his speeches to the public, he criticized the policies implemented by the Democratic Party in general, as well as gave information about why the coup took place and the processes the country and the world went through in the political, social and economic fields.*

Keywords: *Cemal Gürsel, 27 May 1960, Military Coup*

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulduktan sonra çok partili siyasi yaşama geçiş süreci ilk kez Mustafa Kemal Atatürk döneminde yaşanmış fakat çeşitli nedenlerden dolayı bu süreç başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Fakat Atatürk'ün ölümünden sonra yaşanan İkinci Dünya Savaşının sona ermesiyle birlikte çok partili yaşama geçiş düşüncesi tekrar gündeme geldi. Bu anlamda 1946 yılı Türkiye Devleti'nin çok partili hayata geçiş adımlarının atıldığı bir yıl oldu. Bu süreçte kurulan Demokrat Parti,

uzun yıllar tek partili yönetim anlayışıyla yönetilen Türkiye'de gerek muhalefette gerekse iktidarda olduğu yıllarda siyasi alanda ses getiren en güçlü parti oldu. İlk kez 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan genel seçimlerde büyük çoğunluğun oyuyla iktidara gelen Demokrat Parti'nin siyasi hayatı 27 Mayıs 1960 askeri darbesiyle birlikte sona erdi. Demokrat Parti, iktidarda kaldığı on yıllık süre zarfında birçok alanda önemli gelişmelere öncülük etmesine rağmen iktidarının son dönemlerinde gerek ekonomide gerekse siyasi alanda yaşanan birtakım olumsuzluklar özellikle subaylar arasında huzursuzluğa sebep oldu. Bu anlamda ülkenin milli savunmasından sorumlu ve önemli bir güç olan ordu içinde, ülkenin iç huzurunun sağlanmasından da kendisini sorumlu gören bazı subaylar gizli olarak faaliyetlere başladılar. Bu faaliyetlerin ilk adımı iktidar partisine karşı çeşitli gizli örgütler kurmakla başladı.[1]

Bu örgütler her ne kadar birbirlerinden ayrı olarak kurulmuşlarsa da zaman içinde güçlenerek darbe komitesini meydana getirdiler. Bu komite bir taraftan darbe hazırlıklarını sürdürürken bir taraftan da lider arayışına girildi. İşte böyle bir süreçte Orgeneral Cemal Gürsel Kara Kuvvetleri Komutanlığına atandı. Bunun üzerine komite üyeleri Cemal Gürsel ile irtibata geçerek kendisine liderlik teklifinde bulundular. Gürsel'in komite üyelerinin bu teklifine olumlu yanıt vermesiyle birlikte Gürsel'in komite ile ilişkisi başlamış oldu.[2]

Liderlik sorununu çözüme kavuşturan komite, darbe hazırlıklarına hız verdi. Fakat bu süreçte komite için beklenmedik bir durum yaşandı. Muhalefet lideri İsmet İnönü'nün Yeşilhisar'a sokulmaması için görevlendirilen iki binbaşı ve bir albay bu olay sonrasında onurlarının zedelendiğini düşünerek görevlerinden istifa ettiler. Bunun üzerine Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes bu iki asker hakkında tutuklama kararı aldılar. Bu yaşanan olaylar karşısında sessiz kalmayan ve bu subayların tutuklanmasının yasalara aykırı olduğunu savunan Gürsel, Edremit'te Tugayda yaşanan bir olayın yerinde incelenmesi bahanesiyle Ankara'dan uzaklaştırıldı. Bunun üzerine Gürsel, az kalan emeklilik süresini izinli doldurmak üzere Milli Savunma Bakanlığına izin dilekçesi verdi. Bakanlık tarafından izin dilekçesinin kabul edilmesiyle birlikte de ordudan ayrılarak İzmir'e yerleşti.[3] Tabi bu durum en çok darbe komitesi üzerinde olumsuz bir etki yarattı. Çünkü Gürsel'in ordudan ayrılması darbe komitesinin, lidersiz kalması demekti.[4] Her ne kadar komite üyeleri Gürsel'i komitenin başında kalması için ikna etme yoluna gittilerse de başarılı olamadılar.[5]

Böylelikle Gürsel'in darbe komitesi ile ilişkisi 27 Mayıs 1960 tarihine kadar kesilmiş oldu. 27 Mayıs 1960 sabahı Alparslan Türkeş tarafından Ankara radyosundan okunan bildiriyle Türk silahlı kuvvetlerinin idareyi ele aldığı tüm yurda duyurulurken[6] bir taraftan da darbeyi başarıyla gerçekleştiren subaylar tarafından Cemal Gürsel'le, yapılan harekâta liderlik etmesi irtibata geçildi ve Gürsel ikna edilerek uçakla Ankara'ya getirildi.[7] Ardından Cemal Gürsel başkanlığında 38 kişiden oluşan Milli Birlik Komitesi kuruldu. Darbenin ikinci günü ise yine Cemal Gürsel başkanlığında birinci Milli Birlik Komitesi hükümeti kuruldu.[8] Böylelikle Cemal Gürsel'in devlet ve hükümet başkanı olarak Türkiye'nin siyasi hayatında rolü başlamış oldu.

A - Cemal Gürsel'in Anadolu seyahatleri

1 - İstanbul ziyareti (02 - 07 Temmuz 1960)

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk kez yaşanan askeri darbeyle birlikte ülkede 27 Mayıs 1960 yılından itibaren siyasi, ekonomik ve her alanda yeni bir dönem başladı. Bu dönemde yeni bir anayasanın hazırlanması, Demokrat Parti mensuplarının yargılanma sürecinin başlaması gündemi meşgul eden en önemli konulardı. Tabi bunlara 27 Mayıs darbesini meşrulaştırma gayretleri de eklenince gerek siyasilere, gerekse darbeyi yapan ve Milli Birlik Komitesini oluşturan subaylara, dernekler ve gençlik

---

[1] Dündar Seyhan, Gölgedeki Adam, Nurettin Uycan Matbaası, İstanbul 1966, s.43.
[2] Ümit Özdağ, Menderes Döneminde Ordu- Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs, Boyut Yayınları, İstanbul 2004, s.121, Sadi Koçaş, Atatürk'ten 12 Marta, Cilt: 1, İstanbul 1977, s.423.
[3] Abdi İpekçi, Ömer Sami Coşar, İhtilalin İç Yüzü, Uygun Yayınevi, İstanbul 1965, s.150-151.
[4] Kâmil Karavelioğlu, Bir Devrim İki Darbe 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül, Gürer Yayınları, İstanbul 2007, s.20.
[5] Bedri Baykam, 27 Mayıs İlk Aşkımızdı, Ümit Yayıncılık, Ankara 1994, s.158.
[6] Şükran Özkaya, Adım Adım 27 Mayıs, İleri Yayınları, İstanbul 2005, s.206.
[7] Haydar Tunçkanat, 27 Mayıs 1960 Devrimi (Diktadan Demokrasiye), Çağdaş Yayınları, İstanbul 1996, s.268, Avni Elevli, Hürriyet İçin 27 Mayıs 1960 Devrimi, Yeni Desen Matbaası, Ankara 1960, s.32-38.
[8] Orhan Erkanlı, Anılar… Sorunlar… Sorumlular, Baha Matbaası, İstanbul 1972, s.18-31.

kuruluşları gibi çeşitli kuruluşlara ve sivil örgütlere büyük görevler düşmekteydi. Halka, darbenin yapılma sebeplerinin anlatılması ve bundan sonraki süreçte ülke yönetiminde nasıl bir yol izleneceği konularındaki bilgilendirmeler ilerleyen dönemlerde siyasi politikada atılacak adımlar için önemliydi. Bunun için de yapılacak en doğru yol memleketin her yerini gezmek ve vatandaş ile doğrudan temas kurmaktı. Bu durumun farkında olan Devlet ve Hükümet Başkanı Org. Cemal Gürsel, yurt gezilerine çıkma kararı aldı.

Gürsel, seyahatlerine başlamadan önce tüm bakanlıklara bir tamim yayınladı. Bu tamimde aynen şu ifadeler yer alıyordu. Devlet başkanı, Başbakan ve bakanlarla hükümet erkânının seyahatlerinde uğurlama ve karşılama törenleri kesinlikle yapılmayacaktır. Görevliler, normal mesailerine devam etmek suretiyle memleketin aksamış bulunan işlerini düzene sokulmalılar ve muhtaç olunan kalkınmaya hız verilmelidir. Uğurlama ve karşılama hususunda vatandaşlara hiçbir şekilde telkin, tesir, teşvik veya zorlama yapılmayacaktır. Resmi sıfatı haiz olanlara karşı samimiyetten uzak görünüş itibarıyla riya ve tabasbusu ifade eden el öpme, alkışlama ve çeşitli suretlerle tezahüratta bulunma hallerine son verilecektir. Büyük Türk Milleti'nin büyüklerine olan hürmet ve muhabbet hislerinin ifade ve tezahürü kendisine has vakar içinde cereyan etmelidir.[9]

Cemal Gürsel'in 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra ilk seyahat durağı İstanbul oldu. Burada beş gün kalan Gürsel, 2 Temmuz 1960 tarihinde 15.40 sularında Ankara Etimesgut Havaalanından yalnızca üç kişinin bulunduğu mütevazı bir törenle uğurlandıktan[10] sonra 17.05 sularında Türk Hava Kuvvetlerinin dört motorlu Çubuk 683 uçağı ile İstanbul'a geldi. Gürsel, Yeşilköy Havaalanında, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetlerini temsilen 81 kişilik üç bölükten oluşan merasim kıtası, 1. Ordu Komutanı Korg. Muzaffer Alankuş, İstanbul Valisi Tuğg. Refik Tulga, İstanbul Belediye Başkanı Alb. Şefik Erensü, garnizon ve merkez komutanları, İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıddık Sami Onar, öğrenci kuruluşları, gazeteciler cemiyeti, ticaret ve sanayi odası başkanları, cadde, sokak ve meydanları dolduran halk tarafından karşılandı ve 21 pare top atımı ile selamlandı. Gürsel, İstiklal Marşı'nın okunmasından sonra ise askeri kıtayı teftiş etti. Bu karşılama töreninin ardından halkın büyük sevgi gösterileri arasında 1954 model üstü açık, siyah renkte Dodge otomobil ile Topkapı, Aksaray, Beyazıt, Ankara caddesi, Galata Köprüsü, Tophane sahil yolu, Dolmabahçe ve Beşiktaş yolunu takip ederek kendisine ayrılan Şale köşküne geçti.[11]

Geceyi Şale Köşkü'nde geçiren Gürsel, ertesi gün MTTB tarafından Dolmabahçe stadında "*Cemal Gürsel kupası*" futbol turnuvasının son oyunu olan Fenerbahçe, Galatasaray maçını seyretti. Burada da yine yoğun ilgisi ve sevgi gösterileri karşısında halkı selamlayarak bir teşekkür konuşması yaptı.[12] 4 Temmuz günü ilk olarak sabah 9.30 sularında hükümet binasına gelerek burada Vali Tuğg. Refik Tulga ve Belediye Başkanı Kur. Alb. Şefik Erensü ile görüşmeler yaptı ve kendilerinden şehrin genel durumu hakkında bilgi aldı. Ardından gazete sahipleri, banka temsilcileri, ticaret ve sanayi odaları, ticaret borsası komiteleri ve işçi sendikaları temsilcileriyle bir araya gelerek bir toplantı yaptı. Toplantıda ülkenin genel durumu hakkında bilgi veren Gürsel: *"biz, ihtilal değil, inkılap hükümetiyiz ve muvakkatiz. Bir gün gelecek idareyi milli idareye terk edeceğiz. Ama bizim, milli bir şeyimiz vardır. Hiç ölmeyecek gibi çalış. Yarın ölçekmiş gibi temiz ol"* diyerek hem seçimlerin yakın dönemde yapılacak olmasının bilgisini hem de çalışma prensipleri hakkında bilgi verdi.

Bu toplantının ardından sırasıyla Birinci Ordu Müfettişi Korg. Muzaffer Alankuş'u ve İstanbul Üniversitesini ziyaret etti. Gürsel'in Siyah renkli Cadillac otomobili ile üniversitenin kapısından içeri girdiği anda rektörlük köşkü yanında bulunan şeref direğine cumhurbaşkanlığı forsu çekilmesi dikkat çekiciydi. Gürsel'i, üniversitenin kapısında İstanbul Üniversitesi rektörü Sıddık Sami Onar ve öğrenciler karşıladı. Öğrencilerin yoğun ilgisi karşısında duygulanan Gürsel, öğrencilere hitaben şu konuşmayı yaptı: *"Hareminize girmeye cüret ettiler. İmanlı ve cesur mücadelenizi cihana gösterdiniz. Sizin vasfınızı bilmeyen onlar bedbaht ve alçaktır, cahildir. İlim yuvalarına copla, tabancayla tecavüz edilmez. Türk tarihine kara sayfa yazdırıldı. Hürriyetinize, haysiyetinize el uzatanları yıkmalısınız. Bir ferdi, cemiyeti mahvetmek için onun hürriyetini alırlar. Hürriyetinize sıkı sarılın; ona uzanan elleri her*

[9] Hürriyet, Cumhuriyet, Milliyet, 30 Haziran 1960, s.1-5.
[10] Akis Dergisi, Cilt: XVIII, Sayı: 307, 6 Temmuz 1960, s.19.
[11] Hürriyet, Cumhuriyet, Milliyet, 3 Temmuz 1960, s.1-5, Akis Dergisi, Cilt: XVIII, Sayı: 307, 6 Temmuz 1960, s.19. Kim Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 104, 6 Temmuz 1960, s.6.
[12] Hürriyet, Cumhuriyet, 4 Temmuz 1960, s.1-5.

zaman kırın ve koparın. Hürriyetten sonra ikinci düşünceniz ilimdir. İlim ve hürriyet birbirine kardeştir. Hürriyetsiz insan olmayacağı gibi ilimsiz de insan olamaz." İstanbul Üniversitesi'nden öğrencilerin sevgi tezahüratları ile ayrıldıktan sonra İstanbul Teknik Üniversitesini ziyaret etti. [13]

Ziyaretlerine 5 Temmuz tarihinde de devam eden Cemal Gürsel, saat 10'da metris çiftliğinde 26. Piyade Alayı ve 3. Zırhlı Tugayın bir taburunu teftiş etti ve burada askerlerle bir süre sohbet ettikten sonra şerefine düzenlenen geçit resminde bulundu. Bu ziyaretin arkasından gazeteciler cemiyetine geldi ve cemiyetin idare heyetiyle görüştükten sonra defteri mahsusu imzalayarak buradan ayrıldı. Tabi her yerde olduğu gibi cemiyetten ayrılırken burada da halkın yoğun ilgisiyle karşılaştı. Halkın bu sevgisini *"bu alaka bana değil, mefkûremize ve tuttuğumuz temiz yoladır"* diyerek değerlendiriyordu. 12. 30'da Birinci Ordu Kumandanlığı şeref salonunda bir toplantı yaparak gazetecilerin sorularını cevapladı. Gürsel, saat 16.15'te ise Beyoğlu'nda şehir galerisinde 27-28 olaylarını[14] gösteren fotoğrafların sergilendiği "*hürriyet mücadelesinde 8 objektif"* fotoğraf sergisini gezdi ve sergi şeref defterine şu ifadeyi yazdı: *"feci şeyler unutulmamalı. Tanrı bir daha bu günleri göstermesin."* [15]

Gürsel'in ziyaretleri bunlarla da sınırlı kalmadı. Emekli Org. Kazım Orbay, Emekli Org. Abdurrahman Nafiz Gürmen, Emekli Org. Abdülkadir Seven ve sınıf arkadaşlarını ziyaret etti.[16] 7 Temmuz günü ise saat 10.05'te Hava Kuvvetlerinin C54 modeli, 4 motorlu Çubuk 683 uçağı ile Ankara'ya döndü.[17]

2 – Erzincan Ziyareti (18 Temmuz 1960)

Cemal Gürsel, İstanbul seyahatinden kısa bir süre sonra yurt içi seyahati yapma kararı aldı ve buna ilk olarak Erzincan'dan başladı. 18 Temmuz 1960 tarihinde Ankara'dan saat sabah saatlerinde askeri uçakla ayrılan Gürsel, Erzincan'a saat 10.30 sularında geldi. Gürsel'e beraberinde İçişleri Bakanı Tümg. Muharrem İhsan Kızıloğlu, Başbakanlık Müsteşarı Kur. Alb. Alparslan Türkeş ve dört Milli Birlik Komitesi üyesi Mucip Ataklı, Refet Aksoylu ve Fazıl Akkoyunlu refakat etti. Burada halkın yoğun ilgisiyle karşılanan Gürsel, hükümet meydanında toplanan halka hitaben bir konuşma yaptı. Gürsel konuşmasında 27 Mayıs darbesiyle ilgili olarak şunları söyledi: *" bu olaylar birkaç kişinin veya bir zümrenin saltanat kurma hevesiyle yapılmış bir hareket değildir. Bu hareket memleketin süratle felakete doğru gittiğini gösteren silahlı kuvvetlerin milletle beraber yaptığı bir harekettir. Eski idareciler yollarını şaşırmışlar, milletin varlığını keyfi, hesapsız, plansız, rastgele har vurup harman savurmuşlar ve devletin maliyesini tamtakır ettikleri gibi manevi alanda da millet varlığını çok kötü istikametlere götürmüşlerdir. Bundan başka milleti bir sürü de boyundan büyük borçlara sokmuşlardır. Türk maliyesi tam manasıyla fena bir halde bulunmuştur. Gidenlerin yaptıkları asıl fenalık oy avcılığı dolayısıyla kardeşi kardeşe vurmaya sebep olacak hırslı ve çok kötü yollara başvurmuş olmalarıdır."* Konuşmasının devamında ise hangi dinden olursa olsun, hangi fikre veya hangi partiye mensup olursa olsun herkesin Türk ve kardeş olduğunu ve ilim yolunda herkesin gayret sarf etmesi gerektiğini söyledi. Gürsel, yaptığı bu konuşmanın ardından yaptığı bir kısım ziyaretlerden sonra aynı gün öğleden sonra havayoluyla Erzincan'dan Erzurum'a hareket etti.[18]

3 – Erzurum Ziyareti (18 – 19 Temmuz 1960)

Gürsel'in Erzurum'a geleceğini haber alan Erzurum Valisi Kâmuran Cuhruk, karşılama töreni için hummalı bir hazırlık yaptı.[19] Ahali tarafından büyük bir heyecanla beklenen Gürsel, nihayet 18 Temmuz 1960'ta saat 15.10'da doğup, büyüdüğü yer olan Erzurum'a geldi. Gürsel, havaalanında Erzurum valisi ve askeri komutanlar tarafından askeri törenle karşılandı. Törende bando takımının çaldığı İstiklal Marşı'nın ardından 21 pare top atışı ile selamlandı. Havaalanından şehir merkezine otobüsle geldiği esnada halk, valinin tezahürat yapılmaması yönündeki beyanına ve hoparlör ile yapılan uyarılara rağmen Gürsel'i tezahüratlarla ve alkışlarla karşıladılar.

---

[13] Hürriyet, Cumhuriyet, Milliyet, 5 Temmuz 1960, s.1-5, Kim dergisi, Yıl: 3, Sayı: 104, 6 Temmuz 1960, s.9.
[14] Ayrıntılı olarak bakınız, Ali Fuad Başgil, Ali Fuad Başgil'in Hatıraları, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1990, s.69-70, Selahattin Tansel, 27 Mayıs İnkılabını Hazırlayan Sebepler, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1960, s.11.
[15] Hürriyet, Cumhuriyet, 6 Temmuz 1960, s.1-5.
[16] Hürriyet, Cumhuriyet, 7 Temmuz 1960, s.1-5.
[17] Hürriyet, 8 Temmuz 1960, s.1-5.
[18] Hürriyet, Milliyet, Cumhuriyet, Yeni İstanbul, Akşam, Tercüman, 19 Temmuz 1960, s.1-5.
[19] Doğu Ekspres, 18 Temmuz 1960, s.1.

Gürsel, *"hoş geldiniz ve Atatürk'ün izindeyiz.", "Gürsel'in sözündeyiz"* ibareleri yazılı vatandaşların elinde bulunan pankartların altından geçerek ordu kumandanlığına geldi. Ordu binasının balkonundan halka hitaben yaptığı konuşmada, 27 Mayıs askeri darbesini yapmanın milli mücadele hareketini kazanmaktan daha zor olduğunu söyleyen Gürsel, darbenin sebeplerini şu sözlerle anlattı: *"memleketi felaketten kurtarmak ameliyesi bizim için hem kolay hem zordu. Memleketi düşmandan kurtarmak 27 Mayıs İnkılabını yapmaktan çok daha kolaydı. Çünkü düşmanın cephesi vardır ve hedefi bellidir. Fakat bunlar bir ahtapot gibi memleketi baştanbaşa sarmışlar; ahlak, fazilet mefhumlarını ayaklar altına alarak aziz milletimizin fertlerini birbirine düşürerek kardeşi kardeşe vurdurma yoluna gitmişlerdir. Bu giden adamlar millet hazinesini yağma etmişler; Türk Milletini harice karşı dolandırıcı duruma düşürmüşlerdir. Onların başlıca gayesi ve hedefi vatandaşı vatandaşa kırdırmak olmuştur. Biraz daha geç kalınsa idi, memleket telafisi kâbil olmayacak uçurumlara sürüklenmiş olacaktı. Gayeleri milleti konuşturmamak, gazeteleri yazdırmamak, muhalefet mebuslarının haklı tenkitlerini mecliste dikkate almamak ve böylece acı gerçeklerin milletten saklanılması istenilmişti. İşte bunun içindir ki Türk Silahlı Kuvvetleri harekete geçti."*

Bundan başka Demokrat Parti'nin Kürtçülük, din ve mezhep ayrılıkları yaratarak ülkenin milli bütünlüğü bozduğunu ifade eden Gürsel, konuşmasını milli birlik ve beraberlik içinde yaşanması gerektiğini birlik olunmasının şart olduğunu ayrıca ülkenin kalkınması için çok çalışılması gerektiğini söyleyerek bitirdi. Bu konuşmanın ardından Erzurum'da görevli subaylarla bir araya gelerek onlarla sohbet etti. Akşam saatlerinde ise şerefine üçüncü ordu binası bahçesinde bir gösteri düzenlendi. Halkın da katıldığı bu gösteride ordu bando gösterisinin ardından halkoyunları derneğinin bar ekibi Gürsel'in çok sevdiği Erzurum havalarını oynadı.[20]

Geceyi Erzurum'da geçiren Gürsel, ertesi günü Erzurum'dan ayrılmadan önce halk eğitim salonunda 3. Orduya mensup silah arkadaşlarıyla görüştükten sonra Aziziye'ye tabyasına giderek burada incelemelerde bulundu ve şehitlerin kabirlerini ziyaret ederek kabirleri başında saygı duruşunda bulundu. Şehitler abidesine bir de çelenk koyduktan sonra 3. Ordu komutanı Danyal Yurdatapan'a Aziziye'nin kısa sürede restore edilmesi için talimat verdi. Ardından Nene Hatun mezarını ve Öğretmenler Derneğini ziyaret etti. Burada öğretmenlere hitaben Demokrat Parti liderlerini itham eden bir konuşma yaptı ve şunları söyledi: *"bir milleti idare etmek için birinci yol o memleketin hürriyet prensiplerine riayet etmektir. Hâlbuki onlar bu yolun dışına çıktılar. Konuşma, yazma ve yaşama hürriyetlerimizi elimizden aldılar. Milletin varını yoğunu har vurup harman savurdular. Bu gidiş milletimizin manevi varlığını, maddi varlığı kadar tahrip etti. Milletimizin hürriyetlerini, ahlaki faziletlerini hiçe saymak ve bununla oynamak hem ihanet hem de çok tehlikelidir. Bunları kaybedersek varlığımızı da kaybetmiş oluruz.*" Bu konuşmanın ardından öğretmenliğin bir milletin esas temeli olduğunu söyleyen Gürsel, milletin yükselmesi için maddi kısmını kendilerinin, manevi tahribatı ise öğretmenlerin düzelteceğini ancak bu şekilde memleketin yükseleceğini ve dünya milletlerine örnek olacağını söyledi.[21]

Bu ziyaretlerden sonra vilayet konağına giderek burada vali ve vilayet mensuplarıyla görüşmeler yaptı. Sonrasında ise Trabzon'a gitmek üzere saat 16.00'da havayolu ile hareket etti. Gürsel, havaalanında Erzurum valisi Kâmuran Çuhruk, ordu komutanı, emniyet müdürü ve yüksek rütbeli subaylar tarafından uğurlandı. [22]

4 – Trabzon Ziyareti (19 – 20 Temmuz 1960)

Erzurum'dan ayrılan Devlet Başkanı Cemal Gürsel, saat 16.25'te Trabzon'a ÇKP 59 numaralı askeri uçakla geldi. Gürsel, havaalanında Trabzon valisi, üçüncü ordu ve donanma komutanı, askeri erkân ve gazeteciler tarafından karşılandı ve donanmanın attığı 21 parça top atışıyla selamlandı. Karşılama esnasında askeri bandonun İstiklal Marşını çalmasının ardından selam resmi ve askeri teftiş yapıldı. Bu karşılama merasiminin sona ermesiyle birlikte Gürsel, kendisi için hazırlanan açık mavi renkte kapalı bir chevrolet arabayı lükse kaçtığı için binmeyi kabul etmedi ve yanındakilerle birlikte orduya ait üstü açık bir cipe binerek havaalanından ayrıldı. Trabzonlular, Gürsel'i büyük bir coşku ve sevinç

[20] Hürriyet, Milliyet, Doğu Ekspres, 19 Temmuz 1960, s.1-5. Akis Dergisi, Cilt: XVIII, Sayı: 310, 27 Temmuz 1960, s.15.
[21] Hürriyet, Cumhuriyet, Yeni İstanbul, 20 Temmuz 1960, s.1-5, Doğu Ekspres, 20 Temmuz 1960, s.1.
[22] Doğu Ekspres, 20 Temmuz 1960, s.1.

gösterileriyle karşıladı. Gürsel, halkın bu samimi tezahüratı arasında Trabzon belediyesine geldi. Belediye binasının önünde toplanan yaklaşık yirmi bini geçen kalabalık karşısında balkondan bir konuşma yaptı.[23]

Konuşmasında 27 Mayıs darbesi hakkında bilgiler verdi ve Demokrat Parti liderlerinin memlekette kürtçülük, din ve mezhep ayrılığı yarattığını söyledi ve bu konuda sözlerine şöyle devam etti: "*Bunlar milli vahdeti de ayaklar altına almak istemişlerdi. Rey avcılığı yüzünden bir taraftan Ticaniliği, diğer taraftan nurculuğu, bir başka yönden de aslı astarı olmayan kürtçülüğü alçakça tahrik etmek istemişlerdi.*" Gürsel, bu konuşmanın ardından belediye binasından ayrılacağı sırada bir grup Trabzonlunun yaptığı mahalli halk oyunları gösterisini izledi ve sonrasında üstü açık cipe binerek hükümet binasının önüne geldi.

Gürsel, burada yine kendisini bekleyen halkın sevgi tezahüratlarıyla karşılandı. Kalabalığa hitaben yaptığı konuşmada birlik ve beraberlik mesajı verdi.[24] Hükümet binasından ayrıldıktan sonra Trabzon Halk Eğitim binasına gelerek burada öğretmenlerle sohbet etti. Sohbet esnasında eğitimin önemine vurgu yaparak, çalışmanın milli görev olduğunu belirtti; bu konuda hep birlikte çalışılması ve mücadele edilmesi gerektiğini söyledi. Öğretmenlerle yapılan sohbetin ardından ise Vakfıkebir'den gelen horon ekibi ile diğer mahalli ekiplerin oyunlarını seyretti. Halkoyunlarını takiben Türk musiki cemiyetinin müzik programını izledi. Geceyi Trabzon'da geçiren Gürsel, Sivas'a gitmek üzere sabah saatlerinde Trabzon'dan ayrıldı.[25]

5 – Sivas Ziyareti (20 Temmuz 1960)

20 Temmuz'da Trabzon'dan sabah 09.10'da ayrılan Gürsel[26], saat 10.15'te Y.47 tipi bir askeri uçakla Sivas'a geldi. Gürsel, havaalanından üstü açık bir ciple hükümet binasının önüne geldi ve burada toplanan kalabalığa hitaben bir konuşma yaptı. Gürsel bu konuşmasında daha çok ülkenin ekonomik sorunlarına değinmekle birlikte Demokrat Parti liderlerinin, yasal olmayan yollardan devlet kasasını kendi şahsi ihtiyaçları için kullandıklarını söyledikten sonra *"eğer bunlar iktidarda on yıl daha kalmış olsalardı, memleketin tapusunu kendilerine vermekten başka yapılacak iş kalmayacaktı"* şeklinde bir ifade kullandı. Sivas Lisesi'nde öğretmenlere hitaben yaptığı konuşmada ise kendilerine büyük görevler düştüğünü söyleyen Gürsel, öğle yemeğini demiryolu fabrikasında yedikten sonra spor ve sergi sarayında subay ve astsubaylarla bir toplantı yaptı. Bu toplantının ardından ise saat 14.10'da havayolu ile Ankara'ya gitmek üzere hareket etti.[27]

6 – İskenderun Ziyareti (29 Temmuz 1960)

Gürsel, Ankara'da kısa bir süre kaldıktan sonra İskenderun'u ziyaret etme kararı aldı ve bu kararın ardından 29 Temmuz 1960 tarihinde saat 9.45'te Çubuk askeri uçağı ile İskenderun'a geldi. Gürsel'e bu seyahatinde Milli Savunma Bakanı Org. Fahri Özdilek, Başbakanlık Müsteşarı Alb. Alparslan Türkeş ve Milli Birlik Komitesi üyelerinden bir grup refakat etti. Gürsel, Havaalanında askeri ve mülki erkân 2. Ordu komutanı Korg. Celal Alkoç ve davullu zurnalı Kuvay-i Milliye ekiplerinin de içlerinde yer aldığı binlerce vatandaş tarafından sevgi tezahüratlarıyla karşılandı. Havaalanından üstü açık bir arabayla halkı selamlayarak ve yoğun ilgisi arasında orduevine geldi. Burada kendisini bekleyen yoğun kalabalık karşısında bir konuşma yaptı. Gürsel konuşmasında: *"Hatay vatan bütünlüğümüzün ayrılmaz bir cennet parçasıdır. Bir karışlık toprak için bir milleti mahvetmek hakkımızdır. Vatan verilmez. Şantajlar uğruna parçalanamaz. Şayet parçalanmak istenirse milletçe ölümü göze almak vazifemizdir"* dedi. Gürsel, bu konuşmanın ardından kendisi için hazırlanan şeref tribününe gelerek Kıbrıs birliği 2. Kumandanı Yb. Remzi Tırpan'a birliğin sancağını verdi ve birlikten "*bu sancağın alay yok olmadıkça yere düşürülmemesini*" istedi. Birliğin geçit törenini izledikten sonra saat 13.32'de Ankara'ya gitmek üzere İskenderun'dan ayrıldı.[28]

---

[23] Trabzon, 20 Temmuz, 1960, s.1-5. Akis Dergisi, Cilt: XVIII, Sayı: 310, 27 Temmuz 1960, s.15-16.
[24] Hürriyet, Milliyet, Cumhuriyet, 20 Temmuz 1960, s.5.
[25] Trabzon, 21 Temmuz 1960, s.1.
[26] Hürriyet, 21 Temmuz 1960, s.1.
[27] Hürriyet, Milliyet, Cumhuriyet, Akşam, Ülke, Haber, Ulaş, 21 Temmuz 1960, s.1-5.
[28] Hürriyet, Cumhuriyet, Milliyet, Tercüman, 30 Temmuz 1960, s.1-5.

7 – Eskişehir Ziyareti (11 Ağustos 1960)

Gürsel Ankara'ya geldiğinde ordunun gençleştirilmesi amacıyla Milli Savunma Bakanı Org. Fahri Özdilek de dâhil olmak üzere 235 general emekliye sevk edildi.[29] Generallerin emekliye ayrılmasının ardından 5 bine yakın subay daha emekliye sevk edildi.[30] Bu olayın ardından Cemal Gürsel, Ege Bölgesine seyahat etme kararı aldı ve bu seyahatte ilk gidilecek yer olarak Eskişehir seçildi.

Devlet ve Hükümet Başkanı Org. Cemal Gürsel, Eskişehir'e 11 Ağustos 1960 tarihinde erken saatlerde geldi. Gürsel'e bu seyahatinde başyaveri, Milli Birlik Komitesi üyelerinden Yzb. Rifat Baykal, yaverleri ve özel doktoru eşlik ettiler. Gürsel'in uçağına Bandırma havaalanından iki jet filosu refakat etti. Eskişehir'de Hava Kuvvetlerine ait bir alanda askeri bir törenle 1. Hava üssünde Eskişehir valisi, General Süleyman Tulgan, Cemal Gürsel'den önce Eskişehir'e gelen Tümg İrfan Tansel tarafından karşılandı Gürsel, havaalanında ilk olarak merasim kıtasını teftiş etti. Ardından şerefine tertiplenen akrotim uçuşlarını seyretti ve F-100 uçakları hakkında bilgi aldı. Hava subaylarının uçuşlarından sonra Birinci Üs Komutanlığının şeref defterini imzaladı ve deftere şunları yazdı: *"çok büyük güven hissi içindeyim. İçime yerini tayin edemediğim kaynaklardan gurur, ümit ve enerji hissi akmakta ve dolmaktadır. Bu kaynaklar herhalde mübarek ve yiğit havacılarımızın asil ruhu olacaktır. Onları sonsuz saygı ve muhabbetle selamlarım…"*

Gürsel, karşılama töreninin ardından Hava Kuvvetlerine ait 4. üs sinema salonunda bir konuşma yaptı. Gürsel, bu konuşmasında ordunun gençleştirilmesi amacıyla yapılan generallerin ve subayların neden emekliye sevk edildiği hususunda bilgi verdikten sonra *"bunu biz yapmasaydık gelecek hükümetler yapacaktı"*[31] dedi. Gürsel, ayrıca konuşmasında Demokrat Parti'nin memleketi kardeş kavgasına sürüklediğini, bir oy için vatandaşları parçaladıklarını, devletin birleştirici değil, ayrıştırıcı bir siyaset izlediğini söyledi. Gürsel, subaylara hitaben yaptığı konuşmadan sonra öğle yemeğini hava üssü subaylarıyla yedi ve saat 15.20'de vilayet binasına geldi. Gürsel, burada halkın yoğun ilgisiyle karşılandı. Kendisini sevgi tezahüratları ile karşılayan halkın bu ilgisi karşısında vilayet binasının balkonundan halka hitaben bir konuşma yaptı. Gürsel, konuşmasında halka birlik ve beraberlik içinde olmaları gerektiğini ve memleketin maddi ve manevi bakımdan kalkınması için hep birlikte çalışılması gerektiğini söyledi. Bu konuşmanın ardından ise saat 16.35'te yine halkın yoğun sevinç ve sevgi tezahüratları arasında vilayet binasından ayrılarak Ankara'ya hareket etti.[32]

8 – İzmir Ziyareti (18 – 21 Ağustos 1960)

Eskişehir'den döndükten sonra Ankara'da kısa bir süre kalan Cemal Gürsel, 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra İzmir'e ilk defa 18 Ağustos 1960 tarihinde askeri uçağıyla geldi. Bu seyahatin diğer sebebi de İzmir Uluslararası fuarının açılışına katılmaktı. Gürsel'in İzmir ziyareti bu açıdan önemliydi. Gürsel'e bu seyahatinde Milli Birlik Komitesi üyelerinden Yzb. Rifat Baykal, Ticaret Bakanı Dr. Cihat İren ve Dr. Alb. Mustafa Bilhan eşlik etti. Gürsel'i, havaalanında İzmir Valisi General Burhanettin Uluç, Belediye Başkanı Kur. Alb. Safa Poyraz ve İkinci Yurt İçi Bölge Komutan Vekili karşıladı. İzmir halkı Gürsel'i *"baba*", "*büyük kurtarıcımız*", "*hürriyet kahramanı*" ve "*ağamız*" tezahüratlarıyla karşıladı. Gürsel, devlet büyüklerini karşılama töreni düzenlenmesini yasaklamasına rağmen halk kendi istek ve çabalarıyla tüm cadde, sokak ve evlerini bayraklarla süsledi.

Cumaovası havaalanından bir otomobil ile ayrılan Gürsel'e, Eşrefpaşa'ya geldiği zaman kurbanlar kesildi. Saat 10.05'te Konak meydanına gelen Gürsel'i büyük bir kalabalık karşıladı. Halkın "ya ya ya, şa şa şa Cemal Gürsel çok yaşa", "daima sizlerle beraberiz", "İzmirliler her devirde hürriyet için çarpışmıştır" nidaları karşısında vilayet konağının balkonundan halka hitaben bir konuşma yaptı. Gürsel, konuşmasında 27 Mayıs darbesinin sebeplerini anlattıktan sonra ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durumu değerlendirdikten sonra bu konuda Demokrat Parti'yi itham ederek şunları söyledi: *"O devirde her şey politikaya dökülmüştü. Her vazife politikanındı. Her iş politikacınındı. Banka kredileri politikacınındı veya politika maksadına matuftu. Bu yüzden köylülerimizi, işin esasını pek*

[29] Hürriyet, 4 Ağustos 1960, s.1-5.
[30] Cumhuriyet, 5 Ağustos 1960, s.1-5.
[31] Terazi, 16 Ağustos 1960, s.1.
[32] Hürriyet, Milliyet, Yeni İstanbul, 12 Ağustos 1960, s.1-5. Türk Gücü, 12 Ağustos 1960, s.1-2. Yeni Hakimiyet, 11 Ağustos 1960, s.1-2.

kavrayamayan o masum vatandaşlarımızı kredilere boğmak suretiyle tahammül edemeyecekleri kadar borçlara sokmuşlardı" bu konuşmanın ardından vilayet konağından ayrıldı. Bu esnada halk her bir ağızdan "*düşüklere ölüm*" şeklinde bağırmaktaydı. Gündüz programı bu şekilde devam eden Gürsel'e akşam saatlerinde ise valilik tarafından Fuar'da Ada Gazinosu'nda bir şeref yemeği düzenlendi. [33]

Gürsel, İzmir'e geldiği günün ertesi günü Ege Üniversitesi rektörü Prof. Dr. Uluöz'ün daveti üzerine Ege Üniversitesini ziyaret etti. Öğleden sonra üniversite binasına gelen Gürsel, burada öğretim üyeleri ve öğrenciler tarafından karşılandı. Karşılama esnasında tıp fakültesi öğrencileri bir buket çiçek, ziraat fakültesi öğrencileri ise bir kabartma rozet hediye ettiler. Gürsel, burada öğretim üyelerine ve öğrencilere hitaben yaptığı konuşmada ülkenin en büyük dertlerinden birinin cehalet olduğunu, cehaletten kurtulmanın yolunun da çok çalışmakla mümkün olabileceğini ve bu konuda kendilerine büyük görevler düştüğünü dile getirdi. Ege Üniversitesini ziyaretinin ardından Türk Kültür Dernekleri'nin Türkiye'deki ilk şubesinin açılışına katıldı. Burada da halkın yoğun ilgisiyle karşılaşan Gürsel, Kültür Derneği'nin bayraklarla süslü balkonundan halka hitaben bir konuşma yaptıktan sonra şeref defterinin birinci sayfasına şu sözleri yazdı: *"Kültürsüz toplumlar bir sürü olmak kaderinden kurtulamazlar. Bu, insan haysiyeti için elim bir şeydir. Bu halden kurtulmalıyız. Kültür dernekleri bizi ışığa ulaştıracaktır. Bu gaye için çalışacakları tebcil ve takdir ederim."*

Gürsel, İzmir'de bulunduğu üçüncü gününde Urla iskelesinde inşa halinde bulunan Kemik Hastalıkları Hastanesini ve Matalürji fabrikasını gezdi. Bundan sonraki ziyaret yeri ise yirmi beş devletin katıldığı 29. İzmir Enternasyonal Fuarı oldu. Bu fuarın 27 Mayıs askeri darbesinden üç ay sonra yapılması gerek yabancı devletler gerekse Türk kamuoyu tarafından büyük bir ilgiyle takip edildi. Özellikle Amerika Birleşik Devleri Başbakanı Dwight Eisenhower'in fuar için gönderdiği mesaj bu açıdan gerçekten önemliydi. Eisenhower, gönderdiği mesajda şu ifadeleri kullandı. *"İzmir Milletlerarası Ticaret Fuarına iştirak edenleri selamlamak ve Amerikan poviyonunu ziyaret edenleri en kalbi duygularla karşılamak hususi bir zevktir. Geçen kış Türkiye'ye yaptığım ziyaret esnasında Türk halkı tarafından bana izhar edilen karşılamanın hararetini her zaman hatırlayacağım. Amerika'nın istiklali hareketinde büyük rol oynamış bir bölgemizi aksettiren Birleşik Devletler sergisinin ana fikri ve muhtevası ile geniş bir alaka ile tasvip uyandıracağını ümit ediyorum."* İzmir seyahatinin asıl amacı bu fuarı ziyaret etmek olan Devlet ve Hükümet başkanı Cemal Gürsel, fuar için bir mesaj gönderdi. Gürsel, mesajında bu fuarın milletlerin birbirlerine yaklaşmalarını sağlamak bakımından değerinin büyük olduğunu, NATO camiası içinde önemli bir yeri olan Türkiye'nin bu münasebetle aynı amaca bağlı olan milletleri bir araya getirmesi bakımından önemli olduğunu vurguladı.[34]

Saat 16.00'da fuara gelen Gürsel, burada Kıbrıs, Rusya ve Amerika gibi daha birçok yabancı devletlerin sergilerini ziyaret etti. Rusya sergisini ziyaret ettiği esnada Rusya temsilcileri tarafından kendisine bir füze modeli hediye edildi. Ayrıca Rusya temsilcileri Türkiye'ye her türlü malzeme vermeye hazır olduklarını bildirdiler. Bunun üzerine Gürsel, serginin hatıra defterine şu ifadeleri yazdı. *"Sovyet pavyonunu ziyaret etmekten memnun oldum. Gördüklerim çok güzel ve zarif. Sanayiin ileri bir merhalede olduğu görülüyor. Komşumuzun bu tekâmülü, bizim için mucibi memnuniyettir. Tertip edenleri tebrik ve takdir ederim."*[35] Gürsel, İzmir'de yaptığı bu faaliyetlerden sonra 21 Ağustos 1960 tarihinde saat 10.10'da Türk Hava Kuvvetlerine ait bir uçakla İstanbul'a gitmek üzere İzmir'den ayrıldı.[36]

9 – Malatya – Gaziantep- Diyarbakır ziyareti (24 - 25 Ekim 1960)

Gürsel'in bir sonraki seyahat edeceği yer Doğu Anadolu Bölgesi oldu. Gürsel, bu seyahate çıkmadan önce Türkiye'nin gündemini meşgul eden ve günlerce hazırlıkları ve soruşturmaları devam Demokrat Parti liderlerinin yargılandığı Yassıada mahkemeleri başladı.[37]

Yassıada mahkemeleri halkın büyük bir ilgi ve merakı ile devam ederken Cemal Gürsel, 24 Ekim 1960 tarihinde askeri bir uçakla Malatya'ya geldi. Gürsel'e Milli Birlik Komitesi üyelerinden Muzaffer

[33] Hürriyet, Cumhuriyet, Milliyet, 19 Ağustos 1960, s.1-5.
[34] Hürriyet, Cumhuriyet, Milliyet, 20 Ağustos 1960, s.1-5.
[35] Hürriyet, Cumhuriyet, 21 Ağustos 1960, s.1-5.
[36] Hürriyet, 22 Ağustos 1960, s.1.
[37] Milliyet, 14 Ekim 1960, s.1-5.

Özdağ, Ticaret Bakanı Mehmet Baydur ve Milli Eğitim Bakanı Prof. Bedrettin Tuncel refakat etti. Gürsel'i havaalanında Malatya valisi Cezmi Kartay, Belediye başkanı, ordu komutanı Korg. Refik Yılmaz, Kolordu Komutanı Tümg. Fikret Esen ve yoğun bir halk kitlesi, sevgi tezahüratlarıyla karşıladı. Gürsel, İstiklal Marşı'nın okunmasının ardından askeri kıtayı teftiş etti ve havaalanından şehir merkezine doğru üstü kapalı bir arabayla hareket etti.

Yol boyunca biriken halkın kendilerini görmelerini istemeleri üzerine üstü açık bir arabayla yola devam etti. Şehir merkezine geldiğinde ilk olarak garnizona gelerek burada silah arkadaşlarıyla görüştü. Bu görüşmenin ardından hükümet binasına geldi ve hükümet binasının balkonundan halka hitaben bir konuşma yaptı.[38] Gürsel, konuşmasında bir memleket partizan idare ve düşmanlıkla idare edilmez diyerek, birlik ve beraberlik mesajı verdi.[39]

Cemal Gürsel, konuşmanın ardından Malatya valisiyle bir görüşme yaptıktan sonra şehirde çok kalmadan saat 10.30'da Gaziantep'e hareket etti. Gaziantep'e gelişinde halka hitaben bir konuşma yapan Gürsel, Vatan Cephesi gibi bozguncu ve nifakçı bir cephe kurmanın vatana ihanet olduğunu, mezhep, inanç gibi ayrılıkların Türk Milletini bölmesine izin verilmemesi gerektiğini söyledi. Gaziantep'ten de çok kalmadan aynı gün sonra 16.20'de yine ÇBK 59 askeri uçakla Diyarbakır'a geldi. Halk burada da Gürsel'i büyük bir coşkuyla karşıladı. Öyle ki cadde, sokak ve evler adeta bir bayram havasını andırır şekilde bayraklarla donatıldı. Gürsel, halkın bu coşkusu karşısında halka hitaben kısa bir konuşma yaptı. Bu konuşmasında Türklük, Kürtlük diye bir ayrımının olmadığını vurgulayarak, birlik ve beraberlik içinde yaşanılması gerektiğini vurguladı. Bu konuşmadan sonra Diyarbakır valiliğini ve orduevini ziyaret etti. Geceyi burada geçirdikten sonra ise mütevazı bir uğurlama töreniyle Erzurum'a hareket etti.[40]

10 – Erzurum Ziyareti (25 Ekim 1960)

Cemal Gürsel, 25 Ekim 1960 tarihinde Diyarbakır'dan sabah saatlerinde ayrıldıktan sonra Erzurum'a geldi. Bu onun 27 Mayıs darbesinden sonra ikinci kez Erzurum'a gelişiydi. Bu ikinci ziyaretin asıl amacı ise Erzurum Atatürk Üniversitesinin akademik açılışına katmaktı. Havaalanındaki karşılama töreninin ardından öğle saatlerinde büyük bir konvoyla şehir merkezine geldi. Buradan ise üstü açık bir arabayla halkın sevgi gösterileri arasında hükümet meydanına gelen Gürsel, coşkulu kalabalığa yönelik bir konuşma yaptı. Konuşmasında Gürsel, ülkenin dünya milletlerine karşı çok geride kaldığını, bu mesafeyi kapatmanın yolunun ise ilim, sanat ve fen alanında ilerlemek ve bunun için de çok çalışmanın şart olduğunu söyledi. Gürsel, ayrıca birlik beraberlik içinde olunması gerektiğini ifade etti. Gürsel'den sonra bir konuşma yapan Milli Birlik Komitesi üyesi Muzaffer Özdağ ise 27 Mayıs darbesinin, iç savaşı önlemek, milli birliği sağlamak ve medeniyet yolundaki çağa ulaşmak için yapıldığını söyledi." [41]

Gürsel, Erzurum'da bulunduğu ikinci gün, 7 Haziran 1957 yılında kurulan Atatürk Üniversitesi'nin 1960-1961 ders yılı açılış törenine katıldı. Bu tören, 27 Mayıs darbesinden sonra üniversitenin, eğitim ve öğretime başlaması bakımından önemliydi. Bu amaçla Cemal Gürsel, törende bulunmak istedi. Saray sinemasında yapılan törene öğretim görevlileri, öğrenciler ve halk katıldı. Törene ilk olarak İstiklal Marşının söylenmesi ile başlandı ve askeri bando tarafından "dağ başını duman almış" marşının çalınmasıyla devam edildi. Marşların çalınmasının ardından Cemal Gürsel, bir konuşma yaptı. Gürsel konuşmasında Türk Milleti'nin kurtuluş yolunun Atatürk'ün izinden gitmekle mümkün olabileceğini aksi takdirde ise sonucun felaket olacağını söyledi. Törenin ardından Gürsel, 14.00'de Ankara'ya gitmek üzere Erzurum'dan ayrıldı.[42]

11 – Zonguldak Ziyareti (7 Kasım 1960)

Gürsel'in son seyahati ise Zonguldak, Bartın ve Amasra seyahati oldu. Cemal Gürsel, 7 Kasım 1960 tarihinde İstanbul'dan hareketle saat 08.10'da diğer seyahatlerinden farklı olarak bu sefer deniz yolunu tercih etti ve "Fevzi Çakmak" muhribi refakatindeki "Piyale Paşa" muhribi ile Zonguldak'a geldi. Gürsel'i iskelede Sanayi Bakanı Şahap Kocatopçu, Zonguldak Valisi Tevfik Sargut, askeri ve mülki

[38] Cumhuriyet, Ulus, 25 Ekim 1960, s.1-4, Malatya Postası, 25 Ekim 1960, s.1-2.
[39] Malatya Postası, Ufuk, 26 Ekim 1960, s.1-2.
[40] Cumhuriyet, Ulus, Milliyet, 25 Ekim 1960, s.1-4, Akis Dergisi, Cilt: XIX, Sayı: 325, 28 Ekim 1960, s.20-21.
[41] Cumhuriyet, Ulus, Milliyet, 26 Ekim 1960, s.1.
[42] Cumhuriyet, Ulus, Milliyet, 27 Ekim 1960, s.1-5.

erkân karşıladı. Gürsel, muhripten ayrılırken 21 pare top atılarak selamlandı ve iskeleden hükümet meydanına kadar yolu yaya olarak geldi. Yol boyunca ise halk kendisini "yaşa", "varol" gibi tezahüratlarla karşıladı.

Gürsel, halkın bu coşkusuna kayıtsız kalmadı ve hükümet binasının balkonundan halka hitaben bir konuşma yaptı. Gürsel, konuşmasında Türk Milletinin demokratik düzen içinde idare edileceğini ve bu düzen içerisinde gelişeceğini ve olgunlaşacağını söyledi. Bu konuşmanın ardından ise bazı heyetlerle görüştükten sonra 12.45'te Amasra'ya gitmek üzere Zonguldak'tan yine halkın sevgi tezahüratları ile ayrıldı. Amasra'ya geldiğinde Gürsel, Amasralıların sevgi gösterileriyle karşılandı. Gürsel, burada turizm derneğini ziyaret etti. Arkasından ise Amasralılara hitap eden bir konuşma yaptıktan sonra önce Bartın'a sonrasında ise İstanbul'a gitmek üzere hareket etti.[43]

Sonuç

Devlet başkanı bir ülkenin yönetiminden sorumlu devletin en yüksek kademesinde bulunan kişidir. Bu nedenle bir ülkede siyasi, ekonomik ve kültürel her alanda yaşanan gelişmeler karşısında o ülke liderinin sergileyeceği tutum her zaman halk tarafından ilgiyle takip edilmiştir. Aynı zamanda liderler, gelişen olayların ve gelişmelerin nedenlerini, sonuçlarını ve etkilerini halka anlatmakta en etkili şahıslardır. Liderler için, bunu yapmanın en etkili yolu ise yurt seyahatleri olmuştur.

Tarihe bu açıdan baktığımızda yeniliklerin ve gelişmelerin toplum tarafından kabul edilmesinde toplum üzerinde büyük etki yapmış büyük liderler vardır. Bu liderlerden biri Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'tür. Atatürk, milli mücadele hareketinin başarıyla sonuçlanmasının ardından Türkiye'nin her alanda gelişmesi ve muasır medeniyetler seviyesine yükselmesi için siyasi, sosyal ve ekonomik her alanda bir takım inkılaplar gerçekleştirmiş ve bu inkılapları gerçekleştirmeden önce de Anadolu'nun birçok yerine seyahatler yapmıştır. Bu seyahatlerin amacı ise inkılapları, önce halkın arasına girerek onlarla yakın temasta bulunarak halka tanıtmak öğretmek ve onların da bu konuda fikir ve düşüncelerini almak olmuştur. Bu seyahatlerden biri 1 Kasım 1928 tarihinde kabul edilen harf inkılabından önce Sinop'tan başlamak üzere yeni harfleri halka tanıtmak ve öğretmek için yapılan gezidir. 17 Kasım 1930 tarihinde Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılmasından sonra ise bu fırkanın halk üzerindeki olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak için yapılan gezi yine başka bir örnektir.

27 Mayıs 1960 askeri darbesinden sonra ise Devlet ve Hükümet Başkanı Org. Cemal Gürsel, Atatürk'ün seyahatler yoluyla, yeniliklerin ve gelişmelerin halk üzerindeki etkilerini görme yöntemini kendisine örnek alarak 27 Mayıs darbesinin niçin yapıldığını halka anlatmak için yurt gezilerine çıkmıştır. Seyahatleri boyunca halk tarafından sevgi ve saygı tezahüratları ile karşılanan Gürsel, her gittiği yerde halka hitaben yaptığı konuşmalarında birlik ve beraberlik mesajları vermekle birlikte, ülkenin kalkınması ve gelişmesi için her vatandaşın tüm gayreti ile çaba sarf etmesi gerektiğini vurgulamıştır.

KAYNAKÇA

[1] Akşam

[2] Cumhuriyet

[3] Doğu Ekspres

[4] Haber

[5] Halk Dostu

[6] Hürriyet

[7] Malatya Postası

[8] Milliyet

[9] Terazi

[10] Tercüman

[43] Cumhuriyet, 8 Kasım 1960, s.1-4, Halk Dostu, Yenises, 8 Kasım 1960, s.1-2.

[11] Trabzon

[12] Türk Gücü

[13] Ulaş

[14] Ufuk

[15] Ulus

[16] Ülke

[17] Yeni Hakimiyet

[18] Yeni İstanbul

[19] Yenises

[20] Akis Dergisi

[21] Kim Dergisi

[22] BAYKAM, Bedri, 27 Mayıs İlk Aşkımızdı, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1994.

[23] BAŞGİL, Ali Fuad, Ali Fuad Başgil'in Hatıraları, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1990.

[24] ELEVLİ, Avni, Hürriyet İçin 27 Mayıs 1960 Devrimi, Yeni Desen Matbaası, Ankara 1960.

[25] ERKANLI, Orhan, Anılar… Sorunlar… Sorumlular, Baha Matbaası, İstanbul, 1972.

[26] İPEKÇİ, Abdi, COŞAR, Ömer Sami, İhtilalin İç Yüzü, Uygun Yayınevi, İstanbul 1965.

[27] KARAVELİOĞLU, Kâmil, Bir Devrim İki Darbe 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül, Gürer Yayınları, İstanbul, 2007.

[28] KOÇAŞ, Sadi, Atatürk'ten 12 Marta, Cilt: 1, İstanbul, 1977.

[29] ÖZDAĞ, Ümit, Menderes Döneminde Ordu- Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs, Boyut Yayınları, İstanbul, 2004.

[30] ÖZKAYA, Şükran, Adım Adım 27 Mayıs, İleri Yayınları, İstanbul, 2005.

[31] SEYHAN, Dündar, Gölgedeki Adam, Nurettin Uycan Matbaası, İstanbul, 1966.

[32] TANSEL, Selahattin, 27 Mayıs İnkılabını Hazırlayan Sebepler, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1960.

[33] TUNÇKANAT, Haydar, 27 Mayıs 1960 Devrimi (Diktadan Demokrasiye), Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1996.

Makale id= 36

Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0003-0583-1084

Vukû'ât-i Cinâ'iye Cetvellerine Göre Sivas Vilayeti'nde Suç ve Suçlular (Temmuz-Ağustos 1912)

Araştırmacı Hatice Özkan[1]
[1]Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Özet: *Osmanlı Devleti'nde son dönemde bölgesel suç potansiyeli ve toplum yapısı hakkında bilgi sahibi olmak maksadıyla tutulan Vukâ'ât-ı Cinâ'iye ve Cerâim-i Umûmiye Cetvelleri, vilayetlerle vilayete bağlı sancak ve kazalarda vuku bulan olaylar, işlenen suçlar ve bu suçların failleri hakkında bilgileri ihtiva eden oldukça önemli kaynaklardır. Her ayın sonunda tutulan kayıtlar kazalardan livalara, livalardan merkez statüsündeki livaya, merkez livadan da Dahiliye Nezareti'ne gönderilmektedir. Daha ziyade o dönem cinayet olarak kategorize edilen suçların failleri, suç mahalli ve detayı hakkında bilgiler içeren, ilk örnekleri 1878 yılına tarihlenen Vukû'at-ı Cinâ'iye Cetvelleri'nde – son dönemde yaşanan olumsuz şartların da etkisiyle- her ay için kayıtlar düzenli tutulamamış ve eksiklikler yaşanmıştır. Araştırmamıza konu Osmanlı Arşivi'nde Dahiliye fonunda yer alan Emniyet Şubesi kayıtlarından Temmuz 1328 tarihli Sivas Vilayeti Vukâ'ât-ı Cinâ'iye Cetveli, bir ay boyunca vilayete bağlı sancak ve kazalarda vuku bulan cinayet ve asayişe müessir diğer olaylara, bu olayların failleri ile müştekilere dair bilgileri içermektedir. Bu kayıtlar ışığında Sivas Vilayeti dahilinde vuku bulan cinayet olayları konularına göre ayrılarak istatistiksel çıkarımlar elde edilmeye çalışılacaktır. Ayrıca suçların aydınlatılıp faillerinin firar ve yakalanma oranları tespit edilerek bölgenin güvenlik durumu ve suç profiline yönelik veriler ortaya konulacaktır.*

Anahtar Kelimeler: *Osmanlı, Sivas, Suç, Cinayet,*

1. GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin son döneminde yaşanan isyanlar, savaşlar, mali ve ekonomik buhranların etkisiyle toplumun geçirdiği değişim devlet yetkililerini çeşitli düzenlemeler yapmaya itmiştir. Esasen Tanzimat'tan itibaren belirgin şekilde yürütülen ve eşitlik vurgusuyla ve batı kaynakları temel alınarak birçok alanda başlatılan reform hareketleri devletin en temel yapı taşı olan hukuk alanında da görülmüştür. Sırayla 1840, 1851 ve 1858 yıllarında ceza kanunnameleri yürürlüğe konulmuştur. Devlet yıkılana değin yürürlükte kalan 1858 tarihli Ceza Kanunu'nda suçlar ceza süresi ve cezalandırma türüne göre *cinayet, cünha* ve *kabahat* olarak üç grupta toplanmıştır. Günümüzdeki anlamından farklı olarak cinayet kavramı kız kaçırma, eşkıyalık, çocuk düşürme gibi cezası ağır olan (ömür boyu hapis, idam, kalebentlik ve kürek cezası gibi) suçlar için kullanılmıştır[1]. Küçük suç anlamına gelen cünha[2], cinayete göre cezası daha hafif ve ıslah edici olan suçlar için kullanılmıştır. Cünhadan daha hafif suçlar için kullanılan kabahat[3] ise hapis cezası 24 saat ila bir hafta arasında değişen ve 100 kuruşa kadar idari yaptırımı içeren suçları kapsamaktadır[4].

---

[1] "Üçüncü Madde: *Cināyet, mücāzāt-ı terhībiyyeyi istilzām eden ef'āldir. Mücāzāt-ı terhībiyye; ḳatl ve ma'a't-teşhīr, mü'ebbeden yā muvaḳḳaten kürege ḳonmaḳ ve ḳal'abend olmaḳ māddeleriyle nefy-i ebed ve mü'ebbeden rütbe ve me'mūriyyetden maḥrūmiyyet ve ḥuḳūḳ-ı medeniyyeden isḳāṭ maddeleridir."* Senem Öner, *Çeviri Yoluyla Kanun Yapmak: 1858 Tarihli Osmanlı Ceza Kanunu'nun 1810 Tarihli Fransız Ceza Kanunu'ndan Çevrilmesi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2013 s. 35

[2] "*Dördüncü Madde: Cünḥa, mücāzāt-ı te'dībiyyeyi müstelzim olan ef'āldir. Mücāzāt-ı te'dībiyye bir haftadan ziyāde ḥabs ve muvaḳḳaten nefy ve me'mūriyyetden ṭard ve cezā-yı naḳdī māddeleridir."* Öner, *Çeviri Yoluyla Kanun Yapmak*, s. 36.

[3] **"***Beşinci Mādde: Ḳabāḥat, mu'āmele-i tekdīriyyeyi istilzām eden ef'āl ve ḥarekātdır. Mu'āmele-i tekdīriyye; yigirmi dört sā'atden bir haftaya ḳadar ḥabs ve nihāyet yüz ġuruşa ḳadar mücāzāt-ı naḳdiyyedir."* Öner, *Çeviri Yoluyla Kanun Yapmak*, s. 38.

[4] Zeki Yıldırım, "Türk Ceza Hukuku Açısından 1858 Tarihli Osmanlı Ceza Hukuku", *Suç ve Ceza*, S. 3, 2021, ss. 552-553.

Osmanlı Devleti'nde hukukun üstünlüğünü öne çıkaran önemli adımlar atılsa da II. Meşrutiyet döneminde vuku bulan Balkan Savaşları, I. Cihan Harbi ve bölgesel eşkıyalık faaliyetleri süreci olumsuz etkilemiştir. Buna bağlı olarak özellikle ülkenin huzur ve asayişini sağlamak üzere önlemler alan merkezi yönetim, devletin tüm vilayetlerinde güvenliği sıkı tutmak maksadıyla suç cetvellerinin tutulmasını istemiştir[5]. Bu cetvellerde cinayet olarak kategorize edilen suçlar *Vukû'at-ı Cinâ'iye Cetvelleri*'ne kaydedilmiştir. Bazı kayıtlarda cünha ve kabahat suçlarının da vukû'at-ı cinâ'iye cetvellerine kaydedildiği görülmüştür.

2. AMAÇ VE KAPSAM

Bu çalışma Temmuz-1328 (M. 14 Temmuz-13 Ağustos 1912) ayı zarfında Sivas Vilâyeti'nde vuku bulan cinayet suçlarını, müştekileri ve failleri konu edinmektedir. Belgelerdeki veriler ışığında belirtilen tarih aralığında Sivas Vilayeti'nin güvenlik ve asayiş durumu hakkında sayısal veriler ortaya konulmaya çalışılacaktır. Sivas Vilayeti merkezi ve ona bağlı sancak, kaza, nahiye, kasaba ve karyelerinde vuku bulan suçları, suçların faillerinin ve mağdurlarının isimlerini, faillerin tutuklanma bilgilerini yukarıda adı verilen cetvellerdeki veriler ışığında değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

3. KAYNAK VE YÖNTEM

1878 yılından itibaren tutulmaya başlanan Vukû'at-ı Cinâ'iye ve Cerâim-i Umûmiye Cetvelleri Osmanlı Devleti'nin son dönemi üzerine -özellikle güvenlik ve asayiş konularında- yapılan çalışmalarda araştırmacıların başvurduğu en önemli kaynaklar arasındadır. Çalışmanın ana kaynağını Osmanlı Arşivi'nde Dahiliye fonunda yer alan Emniyet Şubesi evraklarından Temmuz 1328 tarihli Sivas Vilayeti Vukû'at Cetvelleri oluşturmaktadır. Burada toplam 24 adet vukuat cetveli ve 5 adet resmi yazışmalara dair belge bulunmaktadır. Vukuatlar -özellikle 19. yüzyılda resmi yazışmamalarda hız kazandırdığı için bilhassa tercih edilen- rik'a hattıyla hazırlanmıştır. Fiziki olarak belgelerde herhangi bir deforme bulanmamaktadır ve oldukça iyi durumdadır.

Cetvellerin arka kısmında yer alan *ihtâr ve izâh*[6] bölümünde birtakım açıklama ve uyarılar yer almaktadır. Bu bilgilerden hareketle; her kaza dâhilinde bir ay boyunca vuku bulan cinayet suçlarının ay sonunda cetvellere işlenerek yeni ayın ilk haftasında kazalardan bağlı oldukları livalara, bu livalardan merkez statüsündeki livaya ve buradan da bir hafta içinde Dâhiliye Nezareti'ne gönderilmesi gerekmektedir. Cetvellerin tamamlanma hitamı jandarma kumandanları ile polis komiser ve müdürleri tarafından mühürlenmesi bildirilerek herhangi bir memurun kendi görev bölgesinde meydana gelen bir suçu gizlemesi halinde görevinden azledilecekleri ve lüzumu halinde cezalandırılacakları, yine mutasarrıf ve kaymakamların evrakları geciktirmesi/biriktirmesi ya da birbirine karıştırması[7] durumunda ilk seferinde maaş cezası alacakları, ikinci seferinde ise memuriyetten ihraç edilecekleri belirtilmiştir.

Vukû'at-ı Cinâ'iye Cetvelleri her liva ve kaza için ayrı olmak üzere matbu olan şablonların üzerine bilgilerin işlenmesi suretiyle hazırlanmıştır. Her sancak ve kaza için tutulan cetvellerin en üstünde "*Sivas Vilâyetine merbut ... sancağına tâbi' ... kazasında üç yüz yirmi sekiz senesinin temmuz ayı zarfında vuku' bulan cinâyât cedvelidir.*" başlığı yer almaktadır. Boş bırakılan yerler memurlar tarafından gönderildiği sancak ve kazanın ismiyle doldurulmuştur. Cetvellerde sütunlar halinde sırayla; her suça tarih sıralamasına göre olay sayısı verilen *numero,* suçun işlendiği tarihin girildiği *cürmün tarih-i vuku'*, suçun nerede işlendiği hakkında bilgilerin girildiği *mahal-i vuku'*, suçun konusu/kategorisi hakkında bilgi verilen *nev'-i cürm,* suçun fail/faillerinin veya şüphelilerin isimlerinin yer aldığı *mütea'ddi,* müştekilerin isimlerin yer aldığı *mütea'ddi-i aleyh,* fail veya şüphelilerin yakalanma tarihinin girildiği *fa'ilin ne vakit derdest edildiği,* ele geçirilemeyen şüphelilerin neden yakalanamadığı hakkında açıklamaların yer aldığı *fa'il firarda ise derdest edilememesi sebebi,* suçun faillerinin temini noktasında ihmali bulunan memurların isimlerinin yer aldığı *fa'il derdest edilememesinden dolayı mes'uliyetleri icâb iden me'murların esâmisi,* sorumlu memurların ne şekilde cezalandırıldığına dair bilgilerin yer aldığı *fa'ili derdest etmeyen me'murlar*

[5] Evren Gökçe, "1876-1880 Tarihli Suç Cetveline Göre Menteşe Sancağında Suç ve Suçlular", *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Dergisi*, S. 9, 2021 s.116.

[6] Temmuz-1328 yılına ait cetvellerin her birinin arkasında yer alan *İhzar ve İzah* kısmında vukuatlar hazırlanırken dikkat edilmesi gereken hususlar ve önemli bilgiler yer almaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. DH.EUM.12.4.4.

[7] Burada geçen *tedâhul* kelimesi bu anlamların hepsini içermektedir. *"...mutasarrıf ve kâ'im-makâmlardan bu jurnalleri tedâhulle devşirenler olur ise..."* DH.EUM.12.4.4.

hakkında icrâ olunan mu'amele ve suça konu olayın özetinin yer aldığı *mülâhazat* bölümleri yer almaktadır[8].

Cetvellerin en alt kısmında sancak veya kazada meydana gelen olay sayısı bir tutanağa bağlanarak imza altına alınmıştır. Buradaki tutanak kısmı farklılıklar gösterebilmektedir. Örneğin Sivas Vilayeti'ne ait cetvelin altında *"328 senesi şehr-i Temmuzunun birinci gününden nihâyetine kadar merkez-i vilâyeti ile doğrudan doğruya merkeze merbut kazâ ve nâhiyeler dâhilinde vuku'a gelen cinâyât ber-vech-i bâla telhis edilerek dâhil-i vilâyetteki vekâyi'-i cinâ'iyenin altmış bir adede bâliğ olmuş olduğunu ve bundan başka cinâyât olmadığını tasdikân işbu cedvel ba tanzim zîri tahtim kılındı. Fî 22 Ağustos 1328[9]"* şeklinde tutanak yer almaktadır ve dönemin jandarma kumandanı, polis müdürü ve valisi tarafından mühürlenerek tasdiklenmiştir. Diğer cetvellerde genellikle *"328 senesi şehr-i temmuzunun birinci gününden nihâyetine kadar ..... kazası dâhilinde bir ay zarfında vuku'a gelen cinâyât ber vech-i bâlâ .... adedden ibaret olub dâhil-i kazada müddet-i mezkûrede bundan başka cinâyet zuhur etmediği tasdikân işbu cedvel tahtîm kılındı"* şeklinde tutanak tutulmuş ve mühürlenmiştir.

Bildiride ilk olarak orijinalinde olduğu gibi birebir cetveller hazırlanarak günümüz harflerine çevrilmiştir. Ardından kazalarda ve livalarda işlenen suçlar konularına göre gruplandırılmıştır. Bazı belgelerde tarih atılırken ilk olaya gün/ay/yıl şeklinde tarih atılmış, ikinci olayda sadece gün bilgisi verilerek geri kalan ay ve yıl için *mezkûr* kelimesinin kısaltması olan *mim* ifadesi yazılmıştır[10]. Aynı şekilde suçun failleri birden fazla olduğunda ilk failin ismi yazarak diğerlerinin isimleri yazılmamış, *"... nefer refiki"* yazılarak kısaltılmıştır[11]. Bunların dışında cetvellerde aynı suçlar veya aynı bilgiler alt alta geldiğinde de *denden* işareti koyularak kısaltma yapılmıştır[12].

4. SİVAS VİLAYETİ DAHİLİNDE İŞLENEN SUÇLAR

1850 yılındaki düzenlemeler neticesinde vilâyet merkeziyle beraber Amasya, Çorum, Divriği ve Yeniil sancaklarıyla önemini korumaya devam etmiş, 1863 yılındaki nizamname ile Sivas Anadolu'nun en büyük vilayetlerinden biri haline gelmiştir[13]. Bu nizamnamede Sivas vilayet merkezi olma statüsünü korumuş, Sivas (merkez), Amasya, Tokat ve Karahisar-ı Şarki sancaklarıyla toplam dört sancağa ayrılmıştır[14].

Temmuz 1328 tarihli ceraim-i umumiye cetvellerine göre Sivas Vilayeti'nde toplam 61 olay kayıtlara geçmiştir. En fazla olay 21 kayıtla merkezde yani Sivas sancağında yaşanmıştır. Sancak dahilinde 11 katl/adam öldürme, 3 çocuk düşürme, 2 kundaklama, 1 fi'il-i şeni', 1 yaralama, 2 hırsızlık ve gasp ile 1 öldürmeye teşebbüs olayı kayıtlara yansımıştır. Divriği kazasında kayıtlara geçen herhangi bir olay vuku bulmamıştır[15].

Toblo:1

SİVAS (MERKEZ) SANCAĞI										
	Adam Öldürme	İhrak-Harik	Kız kaçırma ve Fi'il-i Şeni'	Darp ve Cerh	Iskat-ı Cenin	Hırsızlık ve Gasp	Kat'-ı Tarîk	Katle Teşebbüs	Diğer	Toplam
Sivas	1									1
Darende	1									1

[8] Bu matbu formlar tarih ve bölgelere göre farklılıklar gösterebilmektedir. Sivas Vilayeti dâhilindeki Temmuz-1328 tarihli tüm cetveller aynı matbu forma doldurulmuştur. DH.EUM.12.4.

[9] DH.EUM.EMN.12.04.04.

[10] DH.EUM.EMN.12.04.08.

[11] DH.EUM.EMN.12.04.12.

[12] DH.EUM.EMN.12.04.19.

[13] Hatice Özkan, *18. Yüzyıl Başlarında Şikâyet Defterlerine Göre Sivas* Eyaleti, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2019, s.13.

[14] Erol Genç, *Salnamelere Göre Sivas Vilayetinde Dini ve Sosyal Yapı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2009, s. 7.

[15] Ayrıca aynı dosya içirişinde yer alan Divriği kaymakamı imzalı bir belgede "*Sene-i hâliye şehr-i temmuzu zarfında dâhil-i kazada hiçbir cürm-i cina'iye vuku' bulmamış bulunmağla…"* bilgisine yer almaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. DHU.EUM.EMN.12.4.20.

Yenihan			1		1	1				3
Bünyan					1			1		2
Aziziye	1									1
Hafik	2									2
Zara	2	2								4
Kangal	2									2
Gürün						1				1
Tonus	2			1	1					4
Divriği										0
GENEL TOPLAM:21										

İkinci sırada ise 18 kayıtla Amasya Sancağı yer almıştır. Sancak dâhilinde 7 katl, 2 kundaklama, 3 cebren kız kaçırma, 4 darp ve yaralama, 1 hırsızlık ve gasp ile 1 yol kesme suçu kayıtlara geçmiştir ve Amasya Sancağı genelindeki suç kayıtları aşağıdaki tabloda işaretlenmiştir.

Tablo:2

AMASYA SANCAĞI										
	Adam Öldürme	İhrak-Harik	Kız kaçırma ve Fi'il-i Şeni'	Darp ve Cerh	Iskat-ı Cenin	Hırsızlık ve Gasp	Kat'-ı Tarîk	Katle Teşebbüs	Diğer	Toplam
Amasya	1			1						2
Havza	1		1							2
Merzifon		1								1
Mecitözü	3		2							5
Gümüşhacıköy						1	1			2
Vezirköprü	1			2						3
Lâdik	1	1		1						3
GENEL TOPLAM:18										

Suç sayısı itibariyla üçüncü sırada yer alan Tokat sancağında 12 olay kayıtlara geçmiştir. Sancak dahilinde toplam 4 katl, 2 kundaklama, 1 cebren kız kaçırma, 1 hırsızlık ve gasp, 1 yol kesme ve 1 katle teşebbüs olayı yaşanmıştır. Bunlar dışında 2 kayıp şahıs olayı hakkında alınan müracaatların da kaydı tutulmuştur ve aşağıdaki tabloda diğer kategorisinde işaretlenmiştir.

Tablo:3

TOKAT SANCAĞI										
	Adam Öldürme	İhrak-Harik	Kız kaçırma ve Fi'il-i Şeni'	Darp ve Cerh	Iskat-ı Cenin	Hırsızlık ve Gasp	Kat'ı Tarîk	Katle Teşebbüs	Diğer	Toplam
Tokat	2		1				1	1	1	6
Zile	1					1				2
Reşadiye									1	1

Niksar		2								2
Erbaa	1									1
										GENEL TOPLAM:12

Son olarak Karahisar-ı Şarkî sancağında inceleme dönemi içerisinde toplam 10 olay kaydedilmiştir. Sancak dahilinde 1 katl, 2 kundaklama, 2 kız kaçırma, 1 hırsızlık ve gasp, 1 yol kesme, 1 katle teşebbüs olayı vuku bulmuştur. Bunlar dışında 1 intihar vakası diğer kategorisinde işaretlenmiştir. Karahisar-ı Şarki sancak merkezinde, Divriği, Koyulhisar ve Suşehri'nde herhangi bir vukuat meydana gelmemiştir[16].

Tablo:4

KARAHİSAR-I ŞARKÎ SANCAĞI										
	Adam Öldürme	İhrak-Harik	Kız kaçırma ve Fi'il-i Şeni'	Darp ve Cerh	Iskat-ı Cenin	Hırsızlık ve Gasp	Kat'ı Tarîk	Katle Teşebbüs	Diğer	Toplam
K. Şarki										0
Mesudiye		1			1				1	3
Alucra	1	1	2			1	1	1		7
Suşehri										0
Koyulhisar										0
										GENEL TOPLAM:10

Grafik:1

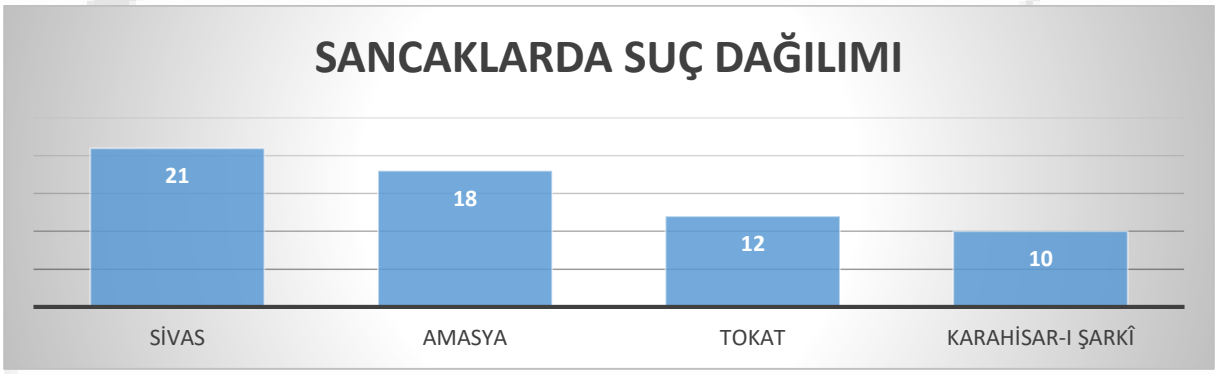

Grafik:2

[16] DHU.EUM.EMN.12.4.1; *"Sene-i hâliye temmuzu zarfında merkez livâ ile Suşehri ve Koyulhisar kazaları cerâ'im-i cinâ'iye vuku'atı olmayub…"* DH.EUM.EMN.12.04.17.

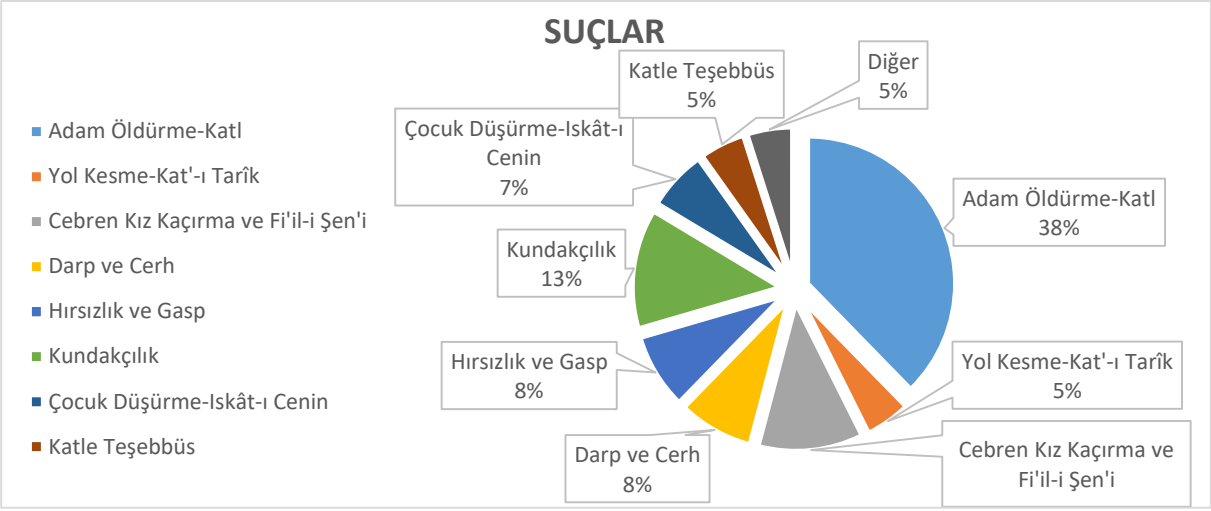

4.1. Katl-Adam Öldürme

1328 yılı Temmuz ayı kayıtları ışığında Sivas Vilayeti sınırları içerisinde en fazla görülen suç türü toplam 23 kayıtla kasten adam öldürmedir ve toplam olay sayısının %38'ini oluşturmaktadır. Cetvellere yansıyan kayıtlara göre adam öldürme suçu en fazla Sivas (merkez) sancağında meydana gelmiş, sancak dahilinde toplam 11 adam öldürme suçu işlenmiştir. Amasya sancağında 7, Tokat sancağında 4, Karahisar-ı Şarkî sancağında ise sadece 1 adam öldürme suçu vuku bulmuştur. Kayıtlarda suçun türü sadece "*katl"* seklinde geçtiği gibi daha ayrıntılı bir şekilde "*darben vefatına sebebiyet vermek", "kurşun ile katl, saçma ile katl", "â'mden katl", "cebren fi'il-i livâta ve katl"* ya da *mesmumen katl"* şeklinde de geçmektedir. Bu şekilde işlenen suçların kasten ve planlayarak mı yoksa esas amacın öldürme olup olmadığı ya da kaza sonucu gerçekleşip gerçekleşmediği konusunda bilgi verilmektedir. Bu ayrıntılar suçun ceza olarak karşılığının belirlenmesinde etkin olduğu için oldukça önemlidir. Çünkü kanunnameye göre planlayarak adam öldürmenin cezası ölümdür[17].

Şahıslar arası anlaşmazlıklar sonu adam öldürmeye varan seviyelere ulaşmış ve kayıtlara yansımıştır. Cetvellerdeki adam öldürme konulu kayıtların çoğunda ana sebep münazaadır[18]. Tokat'ta müftülük arazisine süprüntü atan Hüseyin'le bu duruma karşı çıkan Ali arasında münazaa çıkmış, Ali Hüseyin'i tüfekle vurarak katletmiştir. Ali'nin yakalanması yedi gün sonra mümkün olmuştur. Aynı cetvelde bir başka kayıtta Tokat'ta Çarıksız karyesinden Yusuf ve Mustafa arasında kavga çıkmış, Yusuf Mustafa'yı vurarak katletmiştir.[19]. Bir başka kayıtta Zile'de Kozdere karyesinden Halil ve İbrahim isimli kardeşler tütün tarlası sulama meselesinden ötürü aralarında tartışma çıkmış, İbrahim bıçağıyla kardeşi Halil'i yaralamıştır. Halil olaydan on iki saat sonra hayatını kaybetmiştir. Biraderi İbrahim ise firar ettiği için derdest edilememiştir[20]. Erbaa'da Yusuf ve Hasan arasında çıkan öküz yaylak etmek meselesinden çıkan kavgada Yusuf Hasan'ı sopayla darp edip başına taş atarak öldürmüş, ardından kaçmıştır[21]. Mecitözü kazasında Darma karyesinden Kadir aynı karyeden Mahmud isimli şahsı kurşunla katletmiştir fakat Kadir kayıplara karıştığı için yakalanması mümkün olmamıştır. Yine Mecitözü kazasının cetvelinde yer alan başka bir kayıtta da Hasan isimli şahıs Ali'yi tüfekle katletmiştir ancak Hasan'ın yakalanması mümkün olmamıştır ve her iki olayla ilgili araştırmaların devam ettiği belirtilmiştir[22].

İncelemeye konu kayıtlarda taksirle ölüme sebebiyet verme konulu kayıtlar da bulunmaktadır. Zara'da Eskidere karyesinden Hüseyin babası Ahmet'e tabancasını verirken tabancanın kazara ateş alması üzerine babası Ahmet'i başından vurarak öldürmüştür[23].

Cetvellerde adam öldürme kayıtlarında geçen *"cebren fi'il-i livâta ve katl"* ya da *"cebren fi'il-i şeni' ve katl"* ifadelerinden de anlaşıldığı üzere, tecavüz eylemi sonucunda ölümle neticelenen suç kayıtları

[17] Senem Özer, *Çeviri Yoluyla Kanun Yapmak*, ss. 69-70.
[18] "Tartışma" manasına gelen bu ifade cetvellerde kullanıldığı şekilde belirtilmiştir.
[19] DH.EUM.EMN.12.04.12.
[20] DH.EUM.EMN.12.04.13.
[21] DH.EUM.EMN.12.04.16.
[22] DH.EUM.EMN.12.04.07.
[23] DH.EUM.EMN.12.04.26.

mevcuttur. Hafik'te Dumanit karyesinden Mustafa isimli şahsa, Zara'nın Karacahisar karyesinden Hasan, Mehmet Ali, Mehmed ve sair kişiler cebren fiʿil-i livâta ederek tecavüz etmiş, ardından türlü işkenceler ederek Mustafa'nın ölümüne sebep olmuşlardır[24]. Tonus'ta Emin Çavuş isimli kişinin Fatıma isimli kadınla fi'il-i şeniʿ yaptığını Fatma'nın kayınvalidesinin görmesi üzerine Fatma kendisini asarak intihar etmiştir. Yapılan inceleme ve tahkikat sonunda olayın aslında zina değil tecavüz suçu olduğu, Fatma'nın Emin Çavuş tarafından tecavüze uğradığı anlaşılmış ve Emin Çavuş derdest edilmiştir[25].

Belgelere çocuklarla ilgili katl kayıtları da yansımıştır. Havza kazası civarında Kıpti Ali Fevzi ve Kerem isimli şahıslar Hasan ile kavga ettikleri esnada, Kerem'in bıçağını Hasan'a savururken o esnada Hasan'ın kucağındaki bebeği Ali'ye isabet etmesi sonucu Ali'nin ölmesi üzerine şahıslar yakalanarak adliyeye sevk edilmişlerdir[26]. Vezirköprü'de Şerife isimli kadın Osman adlı şahsın on iki yaşındaki oğlunu darb etmiş ve çocuk üç gün sonra ölmüştür. Ancak adliyece tahkikat devam ettiği için şüpheli Şerife'nin yakalaması yapılamamıştır[27]. Zara'da Karlaş karyesinden Hacı silahını duvara asarken düşürmesi sonucu çıkan merminin Güllük karyesinden Dursun'un kızı bir buçuk aylık Hamide'nin yüzüne isabet etmesi sonucu çocuk hayatını kaybetmiştir[28]. Yine başka bir kayıtta Kangal'da Hüyüklü Yurt karyesinden Osman, Ali ve zevcesi Emine aynı köyden Derviş'in 8 aylık oğlunun zehirlenerek ölmesine sebebiyet vermişlerdir[29]. Tonus'ta Anna isimli kadının on yaşındaki oğlu Kirkor'un müteessiren ölümüne sebebiyet veren Osman derdest edilerek adliyeye teslim edilmiştir[30].

Gayrimüslimlere dair kayıtlar da mevcuttur. Sivas'a bağlı Ulaş karyesinde Danis, Sarkis, Mihail, Manog, Vartan, Mıgırdiç ve Haçik isimli Ermeniler arazi meselesinden dolayı Manas isimli Ermeniyi katletmişlerdir[31]. Yine Mecitözü kazasında Abacı karyesinden Yorgi eşi Sofya'yı darp ederek vefatına sebebiyet vermiştir[32]. Ladik kazasında Alayurt gayrimüslim karyesinde Konstantin isimli Sofya isimli kadını katletmiştir ancak olaya dair mülahazat bilgisi girilmemiştir[33]. Amasya'da kayabaşında Arabacı oğlu Hanya kazaya geldiği esnada yolda iken Ali tarafından katledilmiştir[34]. Kangal'da Yarhisar karyesinden Mardıros tohum yüzünden tartıştığı amcasının oğlu Yafis'i rodlur kurşunuyla katletmiştir[35].

4.2. Adam Öldürmeye Teşebbüs

Osmanlı ceza hukukuna göre adam öldürme suçlarında ilk bakılan şey kasıt unsurudur. Suçun cezası belirlenirken de kastın olup olmadığı esas belirleyicidir[36]. 1858 yılı ceza kanunnamesine göre kasten öldürmeye teşebbüs olayları suçun gerçekleşmesine bakılmaksızın cinayet suçları kapsamında değerlendirilmiştir. Bu gibi olaylarda failin cezası -fiilin gerçekleşmesine göre- idam, müebbet kürek cezası veya 7 yıl kalebentlik olabilmektedir[37]. Sivas Vilayeti dâhilinde Temmuz 1328 tarihli cetvellerde toplam 3 adam öldürmeye teşebbüs vakası kayıtlara geçmiştir ve toplum suçlara oranı %5 olarak hesaplanmıştır. 3 olaydan biri Sivas sancağında, diğerleri ise Tokat ve Karahisar-ı Şarki sancaklarında kaydedilmiştir. Amasya sancağında belgelere yansımış herhangi bir adam öldürmeye teşebbüs suçu bulunmamaktadır. Belgelerde bu suç *"cebren katle teşebbu'", "katl kasdıyla teşhir-i silah"* ve *"katl kastıyla cerh"* şeklinde kaydedilmiştir.

Adam öldürmeye teşebbüs konulu olaylara dair kayıtlar incelendiğinde; Tokat'ta oldukça sarhoş durumda olan Hüseyin isimli şahıs tartıştığı Abdullah'a öldürme kastıyla ağzına silahıyla ateş etmiş ve yaralamıştır[38].

---

[24] DH.EUM.EMN.12.04.25.
[25] DH.EUM.EMN.12.04.29.
[26] DH.EUM.EMN.12.04.05.
[27] DH.EUM.EMN.12.04.17.
[28] DH.EUM.EMN.12.04.26.
[29] DH.EUM.EMN.12.04.27.
[30] DH.EUM.EMN.12.04.29.
[31] DH.EUM.EMN.12.04.04.
[32] DH.EUM.EMN.12.04.13.
[33] DH.EUM.EMN.12.04.19.
[34] DH.EUM.EMN.12.04.21.
[35] DH.EUM.EMN.12.04.27.
[36] Fatih Öztop, "Suç Cetvellerine Göre Osmanlı Devletinde "Adam Öldürme" Suçu: Aydın Vilayeti Örneği (1908-1916), *Türk ve İslam Dünyası Sosyal Araştırmaları Dergisi*, S. 3, 2015, s. 76
[37] Ülkü Yancı "Suç Cetvelleri Verilerine Göre Osmanlı Devleti'nde Suç ve Suçlular: Sivas Vilâyeti Örneği (R.1329/M.1913-1914), *Tarih ve Gelecek Dergisi, C.9, S. 2, 2023, ss. 292-293.*
[38] DH.EUM.EMN.12.04.12.

Başka bir kayıtta Alucra'da İskona karyesinden Durmuş, öldürme kastıyla Hasan'a silah doğrultmuştur[39]. Son olarak Bünyan'da Kale karyeli Kenan oğlu Ahmet ve Hanifi oğlu diğer Ahmet isimli şahıslar Şerife isimli kadını bahçesinde yatıyorken cebren katle teşebbüs ettikleri kaydedilmiştir[40].

4.3. Darp ve Cerh

1858 tarihli ceza kanunnamesinin 177. maddesi gereğince darp ve yaralama suçunun cezası -ayrıca suçun diyetini ödemekle birlikte- 3 yıl kürektir. Yine aynı kanunnamenin 178. maddesine göre bir kişinin 20 günü aşacak şekilde işinden alıkonulmasına sebebiyet verecek derecede darp etme ve yaralamanın cezası 2 aydan başlamak üzere 2 yıla varan hapis cezasıdır. Eğer fiilde kasıt varsa bu suçun cezasında ağırlaştırıcı etken olur ve hapis cezası üç aydan üç yıla kadar uzayabilir. Ayrıca suçun faili hastane masraflarını ve mağdurun zararını karşılamakla mükellef tutulmuştur[41]. Temmuz 1328 tarihli cinayet cetvellerindeki veriler ışığında Sivas Vilayeti dâhilinde toplam 5 darp ve yaralama konulu olay yaşanmıştır. Bu suçların toplam vaka sayısına oranı %8 olarak hesaplanmıştır. Darp ve yarama suçuna dair Amasya sancağında 4 olay kayıtlara yansımıştır. Sivas sancağında sadece 1 yaralama konulu olay meydana gelmiş, Tokat ve Karahisar-ı Şarkî sancaklarında bu suç türünde herhangi bir olay kaydedilmemiştir. *"darp ve sakat", "cerh"* Adam öldürmeye teşebbüs suçları ise ayrı bir başlık altında değerlendirilmesi uygun görülmüştür.

Yaralama konulu kayıtlar incelendiğinde; Lâdik'te Alayurt karyesinden Konstantin aynı karyeden Sofya isimli kadını yaralamış ve aynı gün derdest edilmiştir[42]. Amasya'nın Şeyhcui mahallesinde Ahmet isimli şahıs değirmenden evine giderken yolda Davut tarafından yaralanmıştır. Zanlı aynı gün derdest edilmiştir[43]. Tonus'ta Çepni karyesinden Mustafa ile aynı karyeden Mehmed ve oğlu Bekir arasında çıkan tartışmada Bekir bıçağıyla Mustafa'yı yaralamış ve aynı gün derdest edilerek adliyeye teslim edilmiştir[44]. Bir diğer kayıtta Vezirköprü'de Dindardibi karyesinden Çerkes Mirzabek ve Mahmud isimli kişiler Musacık karyesinden Mehmed'i kama ve kurşunla yaralamışlardır[45].

Kayıtlara geçen darp olayları incelendiğinde; Vezirköprü'de Çayırbaşı mahallesinden İsmail'in eşi ile Değirmenbaşı mahallesinden kadınlar hamamda kavga ederek İsmail'in eşini darp etmiş ve sakatlanmasına sebebiyet vermişlerdir[46].

4.4. Cebren Kız Kaçırma ve Fi'il-i Şeni'

1858 tarihli ceza kanunnamesinin 206. maddesine göre bir kişi ergenlik çağına gelmemiş bir kızı kaçırırsa muvakkaten kürek cezasına çarptırılır. Yine aynı maddeye göre kız kaçırıp tecavüzde bulunan kişiler en üst dereceden cezalandırılır[47]. Evli bir kadının kaçırılması halinde failler süresi bir yıla kadar değişen kürek cezasıyla cezalandırılır[48]. Sivas Vilayeti dâhilinde Temmuz 1328 yılı cetvellerine toplam 7 cebren kız kaçırma ve tecavüz konulu suç kaydı yansımıştır ve genel toplamdaki suç oranının %11'ini kapsamaktadır. Amasya sancağında 3, Karahisar-ı şarki sancağında 2, Sivas ve Tokat sancaklarında ise 1'er kıs kaçırma ve tecavüz konulu olay kaydedilmiştir. Kız kaçırma suçu cetvellerde *"cebren kız kaçırmak", "cebren kız kaldırmak", "cebren kız kaçırmak ve bekâretini izâle itmek"* şeklinde geçmekle beraber tecavüz suçları *"cebren fi'il-i şeni'"* ve *"cebren fi'il-i livâta ve katl"* şeklinde kaydedilmiştir.

Kız kaçırma vakalarını örneklendirecek olursak; Havza'da tarlada orak biçerken Güvercinlik karyesinden Molla Mehmet ve Taşkaracaviran karyesinden İzzet isimli kişiler gelerek Dere karyesinden Veli Çavuş'u darp edip yaralamış, kızı Hayriye'yi dağa kaçırmışlardır. Şahıslar derdest edilerek mahkemeye teslim edilmiştir[49]. Mecitözü'nde Kafalı karyesinden Osman aynı karyeden Hacı Ali'nin kızı Ayşe'yi kaçırmış ve tecavüz etmiştir. Olaydan on gün sonra Hacı Ali Ayşe'yle birlikte Kalecik karyesinde yakalanmıştır[50]. Tokat'ta Kağay karyesinden Rüştü beraberindeki dört kişiyle Emirseyit karyesinden Mustafa'nın kızı Hatice'yi kaçırmıştır. Olaydan iki gün sonra mezkûr Rüştü derdest edilmiş, diğerlerinin temini mümkün

---

[39] DH.EUM.EMN.12.04.19.
[40] DH.EUM.EMN.12.04.21.
[41] Senem Özer, *Çeviri Yoluyla Kanun Yapmak*, ss. 71-72.
[42] DH.EUM.EMN.12.04.10.
[43] DH.EUM.EMN.12.04.21.
[44] DH.EUM.EMN.12.04.29.
[45] DH.EUM.EMN.12.04.09.
[46] DH.EUM.EMN.12.04.09.
[47] Senem Özer, *Çeviri Yoluyla Kanun Yapmak*, s. 54.
[48] Ülkü Yancı, "Suç ve Suçlular", s. 283.
[49] DH.EUM.EMN.12.04.04.
[50] DH.EUM.EMN.12.04.07.

olmamıştır[51]. Alucra'da Parak karyesinden Osman Mezmek karyesinden Kara Molla Oğlu'nun kızı Hatice'yi kaçırmış ve olaydın on iki gün sonra derdest edilmiştir[52].

Tecavüz konulu olan ancak sonu ölümle biten olayların kayıtları adam öldürme suçları başlığı altında incelemeye tabi tutulmuş olmakla diğer tecavüz kayıtları incelendiğinde; Mecitözü'nde Ahmetoğlanı karyesinden Halil aynı karyeden Süleyman'a zorla tecavüz (fi'il-i livata) etmiştir[53]. Yenihan'da İğdecik karyesinden Mehmed ve Bostancı Hacı isimli kişiler aynı karyeden Mustafa'nın kızı Kezban'ı kaçırarak zorla tecavüz etmişlerdir[54].

4.5. Çocuk Düşürme - Iskât-ı Cenin

Kasıtlı olarak çocuk düşürme Osmanlı Devleti'nde cezası ağır olan suçlardan biridir. Kanuna göre hamile bir kadının çocuğunu düşürmesine sebep olanlardan cezasının diyeti alınır. Ancak kasıtlı olarak bir çocuk düşürme söz konusu ise cezası muvakkaten küreğe konulmaktır[55]. Sivas Vilayeti dâhilinde 1328 yılı Temmuz ayı boyunca tutulan cinayet cetvellerinde toplam 4 çocuk düşürme olayı kayıtlara geçmiştir ve toplam suç sayısına oranı %7 olarak hesaplanmıştır. Çocuk düşürme olaylarının 3'ü Sivas sancağında, 1'i Karahisar-ı Şarkî sancağında kaydedilmiştir. Amasya ve Tokat sancaklarında herhangi bir çocuk düşürme suçu kayıtlara yansımamıştır. Belgelerde çocuk düşürme vakaları *"ıskat-ı cenin"* şeklinde geçmektedir.

Çocuk düşürmeye dair kayıtlar incelendiğinde; Mesudiye'de Gökçekilise karyesinden Ayşe ile Medine arasında karyedeki çeşmeden su almak yüzünden çıkan kavgada Ayşe'nin darp etmesinden dolayı Medine dört aylık çocuğunu düşürmüştür[56]. Bünyan'da Deliler karyesinden Abbas alacak-verecek davası yüzünden tartışma yaşandığı esnada aynı karyeden İsmail'ın eşi Ayşe'nin müteessiren çocuğunu düşürdüğü kaydedilmiştir[57]. Yenihan'da Handal karyesinden Ahmed aynı karyeden Veli'nin eşi Emine'yi darp etmiş ve bunun sonucunda Emine çocuğunu düşürmüştür[58].

4.6. Kundaklama- Harik/İhrak

1858 tarihli ceza kanunnamesinin 163 maddesine göre; kendi malı olsun veya olmasın şehir, kasaba ve köylerde, insanların yaşadığı veya yaşamadığı her çeşit bina ve gemilerde kasten kundaklama yapan her şahsın cezası idamdır. Aynı kanunun 164. Maddesine göre; kendi malı olmadığı halde şehir, kasaba ve köylerin dışında bulunan ve kullanılmayan binalarda, gemilerde, ormanlarda ya da tarlada henüz biçilmemiş mahsulatta yangın çıkarıp başkalarına zarar veren şahıslara müebbet kürek cezası; kişiler kendi malını yakıp bu eylem sonucunda başkasına zarar getirirse muvakkaten kürek cezası verilir[59]. Temmuz 1328 tarihli cetvellerde Sivas Vilayeti dâhilinde kundaklama konulu toplam 8 olay kayıtlara geçmiştir ve bu suçun toplam suç sayısına oranı %13'tür. Tüm sancaklarda ikişer adet kundaklama suçu kayıtlara geçmiştir. Vilayete bağlı sancak ve kazalarda adam öldürme suçundan sonra en fazla kundaklama olayı meydana gelmiştir. Belgelerde kundaklama suçu *"kasden harîk", "harîk", "ihrak"* ve "*hane ihrakı"* şeklinde belirtilmiştir.

Kundaklama suçuyla ilgili kayıtları inceleyecek olursak; Merzifon'da Mıgırdiç isimli şahıs sigortadan faydalanmak için çarşıda kendi dükkânının yanında bulunan Şevki'nin dükkanını kasten kundaklamış ve bekçiler tarafından yakalanarak adliyeye teslim edilmiştir[60]. Mesudiye'de Halit isimli şahıs tüm ailesiyle yaylada bulunduğu esnada köyündeki evinin kundaklandığını öğrenmiştir. Fakat olayın faili tespit edilememiştir[61]. Alucra'da Ömer isimli şahsın yayladaki evi Hasan tarafından kundaklanmıştır. Hasan isimli şahıs firar ettiği için yakalanması mümkün olmamış ve hakkında yürütülen takibatın devam ettiği kaydedilmiştir[62]. Zara'da Zeyve köyünden Hasan ağılının Hacı, Derviş, Ahmet ve Mehmet isimli şahıslar tarafından kundaklandığını bildirmesi üzerine şahıslar derdest edilerek adliyeye teslim edilmiştir. Yine Zara'da Alakilise karyesinden Manuk kendisine mülkünü kundaklayan aynı karyeden Avak, Arsin ve Nişan

---

[51] DH.EUM.EMN.12.04.12.
[52] DH.EUM.EMN.12.04.19.
[53] DH.EUM.EMN.12.04.07.
[54] DH.EUM.EMN.12.04.23.
[55] Senem Öner, *Çeviri Yoluyla Kanun Yapmak,* s.78.
[56] DH.EUM.EMN.12.04.18.
[57] DH.EUM.EMN.12.04.21.
[58] DH.EUM.EMN.12.04.23.
[59] Senem Özer, *Çeviri Yoluyla Kanun Yapmak*, s. 45.
[60] DH.EUM.EMN.12.04.06.
[61] DH.EUM.EMN.12.04.18.
[62] DH.EUM.EMN.12.04.19.

isimli şahıslardan şikayetçi olmuştur[63]. Ladik'te 1[64] ve Niksar'da 2[65] yangın çıkarma ve kundaklama konulu olay vuku bulmuştur ancak mülahazat kısmında olay bilgisi yer almadığı için tam olarak neyin kundaklandığı anlaşılamamıştır.

4.7. Hırsızlık ve Gasp

Osmanlı hukukunda hırsızlık suçu için *çalma- çalınma- hırsızlık* manasına gelen sirkat kelimesi kullanılmıştır. Olayın gerçekleşme şekli ve yöntemine hırsızlık suçunun cinayet veya cünha olarak gruplandırılmasında etkendir. Gece vakti, iki ve daha fazla kişiyle, silahlı olarak, şahıslara ait mülke (bu bir hane, ağıl veya müştemilat olabilir), kapı kilidini açmak, kapısını kırmak, merdivenle çıkmak, duvarını delmek veya devlet görevlisi kılığına girmek suretiyle girip hane halkına zor kullanıp silah göstererek hırsızlık suçu işlerseler suç cinayet kategorisine girer ve cezası muvakkaten veya müebbet küreğe konulmak olur. Kişiler şayet kendi ailelerinden bir şey çalmışsalar cezalandırılmazlar. Aynı şekilde şahısların grup halinde -eşkıyalıktan farklı olarak- geceleyin yol üzerinden geçen kişileri gasp etmesi cinayet suçları arasındadır ve cezası müebbet kürektir[66]. Temmuz 1328 tarihinde Sivas Vilayeti'nde toplam 5 adet hırsızlık ve gasp konulu olay meydana gelmiştir ve toplam suç sayısına oranı %8'dir. Sivas sancağında 2; Tokat, Amasya ve Karahisar-ı Şarkî sancaklarında 1'er suç belgelere yansımıştır. Belgelerde Hırsızlık ve gasp suçları *"sirkat", "cebren tay kaçırmak"* ve *"gasb"* şeklinde kaydedilmiştir.

Hırsızlık konulu olayları örneklendirecek olursak; Zile'de Bade Mehmet, Memiş, Dursun, Osman ve Çerkes Hasan isimli kişiler Çeri Efendi'nin Dutlupınar mahallesindeki ambarından zahiresini çalmışlardır. Aynı zanlılar Mustafa Çavuş'un kendisi o esnada köydeyken kazadaki evinin kilidini kırıp çeşitli eşyalarını da çalarak Pazar nahiyesinde Kaledere karyesinden Hasan'a satmaları üzerine Bade Mehmet dışındaki şüpheliler yakalanarak adliyeye teslim edilmiştir. Bade Mehmet'in yakalanması için çalışmaların devam ettiği yönünde bilgi girilmiştir[67]. Hayvan hırsızlığı cezası 1 aydan 1 yıla kadar hapis cezası olduğu için esas itibariyle cünha suçları grubunda yer alırken incelenen cetvellerde bu suça dair bir örnek yer almaktadır: Alucra'da Yeniköy karyesinden Hamid, aynı karyeden Salih'in atını çalmış ve firar ettiği için yakalanamamıştır[68].

Gasp konulu olaylardan cetvellere yansıyan örneklere de bakacak olursak; Yenihan'da Halil isimli şahıs Caşkur karyesi civarında yolda iken Ali ve Kasım isimli şahısların önünü keserek eşyalarını ve kıyafetlerini gasp etmeleri üzerine failler derdest edilerek adliyeye teslim edilmiştir[69]. Gürün'de Acıyurt karyesi civarında Gülsun (?) ve Tirant (?) isimli şahıslar, eşkıyadan oldukları anlaşılan İskender ve beraberindeki dört adam tarafından gasp edilmiş, failler dağa kaçtıkları için yakalanmaları mümkün olmamıştır[70].

4.8. Eşkıyalık - Kat'-ı Tarîk

Eşkıya kelimesi, sözlük anlamı "âsi, günahkâr, talihsiz, bedbaht" gibi anlamlara gelen *şakî* kelimesinin çoğul halidir[71]. Kamu düzenini ve güvenliğini ihlal eden eşkıyalık, silahlı veya silahsız yol keserek cebir kullanılmak suretiyle cana ve mala zarar verme eylemidir. Osmanlı hukukunda eşkıyalık yapanlara -suçun nev'i ve failin durumuna göre- idam, sürgün, hapis ve kalebentlik gibi cezalar verilmiştir[72]. İncelemeye konu Temmuz 1328 tarihli cinayet cetvellerinde Sivas Vilayeti sınırları içerisinde toplam 3 yol kesme olayı kayıtlara geçmiştir ve toplam suç sayısına oranı %5'tir. Amasya, Tokat ve Karahisar-ı Şarki sancaklarında 1'er kayıt belgelere yansımıştır. Sivas sancağında ise herhangi bir katʿ-ı tarik olayı kaydedilmemiştir. Belgelerde yol kesme suçu *"kat'-ı tarik"* şeklinde ifade edilmiştir. Suçun nerede işlendiği konusunda ise yolculuk esnasında olduğunu belirtmek için *"esnâ-yı râhde"* veya *"tarik-i âmde"* ifadeleri kullanılmıştır.

Belgelerde geçen kayıtlarda yol kesme başlıklı suçları örneklendirecek olursak; Gümüşhacıköy'de İbrahim isimli şahsın yolculuk esnasında önünü kesen Çay mahallesinden Vahaf Efendi on gün sonra derdest

---

[63] DH.EUM.EMN.12.04.26.
[64] DH.EUM.EMN.12.04.10.
[65] DH.EUM.EMN.12.04.15.
[66] Fatih Öztop, Demet Karasu, "Ceraim-i Umumiye Cetvellerine Göre Kudüs Sancağında "Hırsızlık" Suçları ve Failleri (R.1329/ 1913-1914)", *Asia Minor Studies- İnternational Journal of Social Sicıens*, C. 5, S. 10, 2017, ss. 115-116.
[67] DH.EUM.EMN.12.04.13.
[68] DH.EUM.EMN.12.04.19.
[69] DH.EUM.EMN.12.04.23.
[70] DH.EUM.EMN.12.04.28.
[71] Ali Bardakoğlu, "Eşkıya", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* C.11, İstanbul 1995, s, 466.
[72] Ülkü Yancı, "Suç ve Suçlular", ss. 279-280.

edilmiştir[73]. Yine Tokat'ın Çay mahallesinden Salih ve üç nefer adamı Müezzin oğlu Hasan'ın yolunu kesmişler ve olaydan dört gün sonra derdest edilmişlerdir[74]. Son olarak Alucra'da İshaklı karyesinden Yalak oğlu Ali ve arkadaşı Taştemür karyesinden Topal oğlu Hamid ve arkadaşının dağda yolunu kesmişlerdir[75]. Yol kesme suçlarıyla ilgili tutulan kayıtlarda mülahazat kısmı boş bırakıldığı için olayların nasıl vuku bulduğu, eşkıyalık faaliyeti olup olmadığı hususlarında bilgi bulunmamaktadır. Bu da bölgedeki eşkıyalık faaliyetlerinin durumu hakkında bilgi sahibi olmamızı engellemektedir.

4.9. Diğer Suçlar

İncelemiş olduğumuz cinayet cetvelleri içerisinde yukarıda zikrettiğimiz olaylar arasına girmeyen ve olay örgüsü şüphe barındıran suçlar bu başlık altında toplanmıştır. Diğer suçlar arasında kategorize edilen toplam 3 olay kaydı bulunmaktadır toplam suç kaydına oranı %5'dir. Bu suçlar *"hayat ve memâtı nâ-bedid"* ve *"ga'ib"* olarak kaydedilmiştir.

Tokat'ta orman bekçisi Serkıs'ın ailesi, Agob, Bacak Ali ve Hüseyin isimli şahısların Serkıs'ı öldürerek ortadan kaldırdıklarını iddia etmesi üzerine şüpheliler derdest edilerek haklarında tahkikata başlanılmıştır[76]. Yine Reşadiye'de kaza dışındaki bağlarda Salih isimli kişinin kaybolduğu ve olay şüphelisi Cedid mahallesinden Mustafa'nın olaydan üç gün sonra derdest edildiği kaydedilmiştir[77]. Farklı bir kayıt ise bir intihar olayına aittir. Mesudiye'de Zile karyesinden on iki yaşındaki Yusuf, iki gün önce kaybolduğu için ailesi tarafından aranıyorken karyeye bir saat mesafede bir armut ağacında asılı vaziyette bulunması üzerine yapılan keşif ve tahkikat neticesinde kendi kendisini mi astığı yoksa biri tarafından mı öldürüldüğü anlaşılamamıştır[78].

5. OLAYLARIN AYDINLATILMASI VE ZANLILARIN DURUMU

Sivas Vilayeti'nde sancak ve kazalarında işlenen suçların kaydedildiği Temmuz 1328 tarihli cinayet cetvellerine yansıyan 61 olaydan 40'ının faili tespit edilerek kolluk tarafından yakalanmış ve gerekli işlemlerin yapılması için adliyeye teslim edilmiştir. Geri kalan 21 olayın failleri ya kaçtığı için derdest edilememiştir ya da kimin yaptığı belli olmadığı için meçhul kaydı girilmiştir. Bu bilgilerden hareketle faili yakalanan olay sayısı %66 olarak hesaplanmıştır.

Çeşitli sebeplerle failin elde olmadığı/yakalanamadığı olaylarda "*ifâ-yı cürme müte'akib gaybubet ederek gittiği şehr hünüz anlaşılamadığından taharri ettirilmektedir*[79]*."* veya "*Kâtil merkum Halil ta'kib-i vuku'da firâr eylemiş olduğundan elde edilemeyüb zabıtaca derdeste teharri bulunduğu*[80]*"* şeklinde bilgiler kaydedilmiştir.

İhzar ve izah bölümünde geçen uyarılara istinaden, zanlıların kaçmasında sorumluluğu bulunan memurların kim oldukları ve ne şekilde cezalandırıldıkları hakkında cetvellerden bilgi edinmek mümkündür. Tokat sancağında vuku bulan iki katl olayında faillerin yakalanamamasından mıntıka kumandanı nahiye müdürü sorumlu tutulmuş ve ceza kısmına *"tebligât-ı şerîf icrâ edilmiştir."* kaydı düşülmüştür. Diğer bir kasten adam öldürme olayında ise "*Mes'uliyetleri icâp iden me'mur yoktur."* şeklinde kayıt düşülerek olayda herhangi bir memur sorumlu tutulmamıştır ve cezalandırılmamıştır[81]. Faili meçhul olan veya kaçtığı için yakalanamayan çoğu suç kaydında ise olaydan sorumlu memur ismi ve hakkında tertip edilen cezaya dair bilgi verilmemiş, bu alanlar boş bırakılmıştır[82]. Bunun esas sebebinin sorumlu herhangi bir memurun bulunmamasına mı yoksa kayıtlarda yaşanan aksaklıklara mı bağlamak gerekir bilinmemekle beraber, birinci seçenek daha kuvvetle muhtemel görünmektedir.

Grafik:3

---

[73] DH.EUM.EMN.12.04.08.
[74] DH.EUM.EMN.12.04.12.
[75] DH.EUM.EMN.12.04.19.
[76] DH.EUM.EMN.12.04.12.
[77] DH.EUM.EMN.12.04.14.
[78] DH.EUM.EMN.12.04.18.
[79] DH.EUM.EMN.12.04.07.
[80] DH.EUM.EMN.12.04.13.
[81] Ayrıca memur hakkında icra olunan muamele kısmına da *"Bir güne mücâzât tertîb idilmemişdir"* kaydı girilmiştir. DH.EUM.EMN.12.04.22
[82] DH.EUM.EMN.12.04.16; DH.EUM.EMN.12.04.19; DH.EUM.EMN.12.04.27.

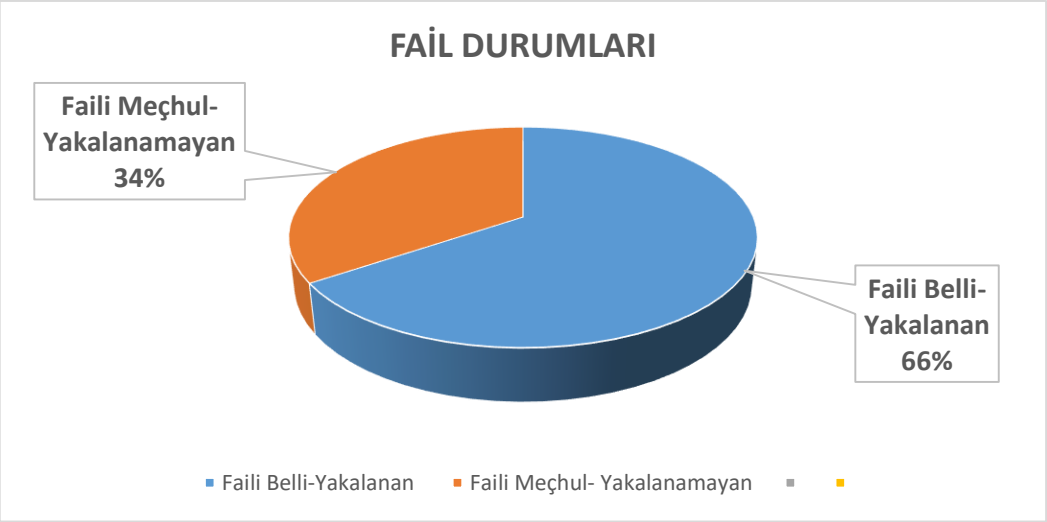

SONUÇ

Sivas Vilayeti'ne ait Vukû'at-ı Cinâ'iye Cetvelleri'nde Temmuz 1328 ayı zarfında olaylar kaydedilirken genellikle benzer usuller ve ifadeler kullanılmakla birlikte bazı cetvellerde olayın faili ve mağdurunun isimleri yanlış kısımlara kaydedilmiştir. Bu hata mülâhazat kısmında yer alan açıklamalardan anlaşılmaktadır. Ancak bazı cetvellerde olay örgüsüne dair açıklama verilmemiş ve boş bırakılmıştır. Bu durum da fail ve mağdurların kimliğinin belirlenmesi noktasında bilgilerin sağlamlığını şüpheye düşürmektedir. Dolayısıyla bu cetveller kullanılırken ihtiyatlı davranmakta fayda vardır. Hükümet ülke genelinde huzurun ve sakinliğin temini ve suçluların tespiti amacıyla bu kayıtların tutulmasına ehemmiyet verse de -ülkenin içinde bulunduğu zor şartların da etkisiyle- kayıtlarda aksaklıklar yaşanmıştır. Vukû'at-ı Cinâ'iye Cetvelleri toplumsal olayları konu edinen çalışmalar için önemli kaynaklar olmakla birlikte, arşivde yer alan diğer cetvellerden de istifade ederek geniş çaplı araştırma yapmak bilgilerin güvenilirliğinin denetlenmesi açısından daha faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

[1] BOA. DH.EUM.EMN.12.4

Referans Kaynaklar

[1] GENÇ, E. (2009). Salnamelere Göre Sivas Vilayetinde Dini ve Sosyal Yapı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

[2] GÖKÇE, E. (2021). "1876-1880 Tarihli Suç Cetveline Göre Menteşe Sancağında Suç ve Suçlular", Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Dergisi, S. 9, ss.115-158.

[3] ÖNER, S. (2013). Çeviri Yoluyla Kanun Yapmak: 1858 Tarihli Osmanlı Ceza Kanunu'nun 1810 Tarihli Fransız Ceza Kanunu'ndan Çevrilmesi, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

[4] ÖZTOP, F. (2015). "Suç Cetvellerine Göre Osmanlı Devletinde "Adam Öldürme" Suçu: Aydın Vilayeti Örneği (1908-1916), Türk ve İslam Dünyası Sosyal Araştırmaları Dergisi, S. 3, ss.75-85.

[5] ÖZTOP, F. KARASU, D. (2017). "Ceraim-i Umumiye Cetvellerine Göre Kudüs Sancağında "Hırsızlık" Suçları ve Failleri (R.1329/ 1913-1914)", Asia Minor Studies- İnternational Journal of Social Sicıens, C. 5, S. 10, ss. 114-131.

[6] YANCI, Ü. (2023). "Suç Cetvelleri Verilerine Göre Osmanlı Devleti'nde Suç ve Suçlular: Sivas Vilâyeti Örneği (R.1329/M.1913-1914), Tarih ve Gelecek Dergisi, C.9, S. 2, ss. 258-297.

[7] YILDIRIM, Z. (2022). "Türk Ceza Hukuku Açısından 1858 Tarihli Osmanlı Ceza Hukuku", Suç ve Ceza, C. 14, S. 3, ss. 529-572.

EKLER

Ek:1

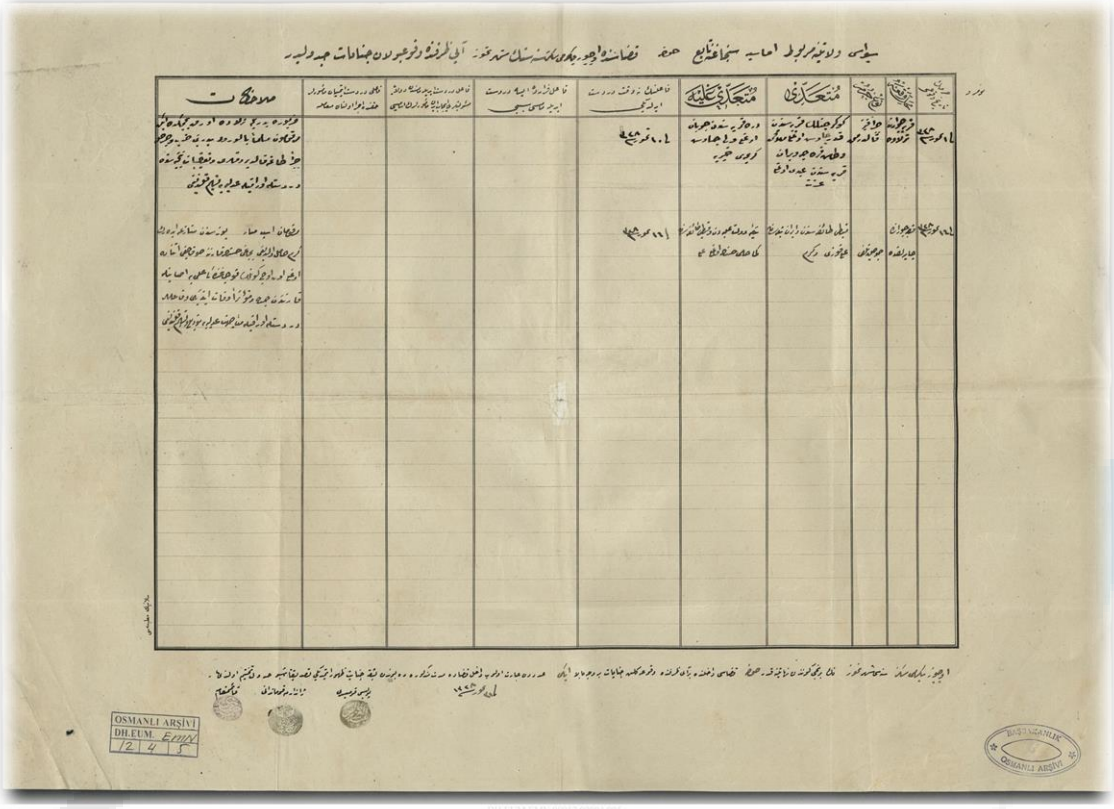

Ek:2

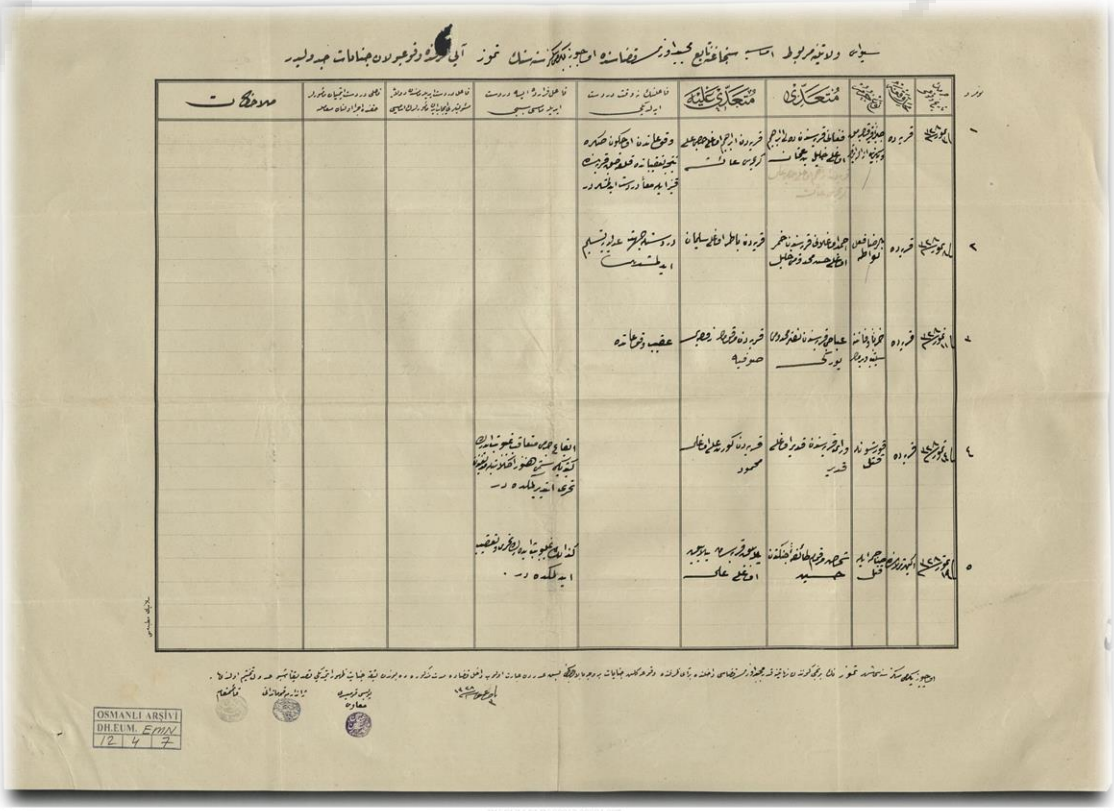

Ek:3

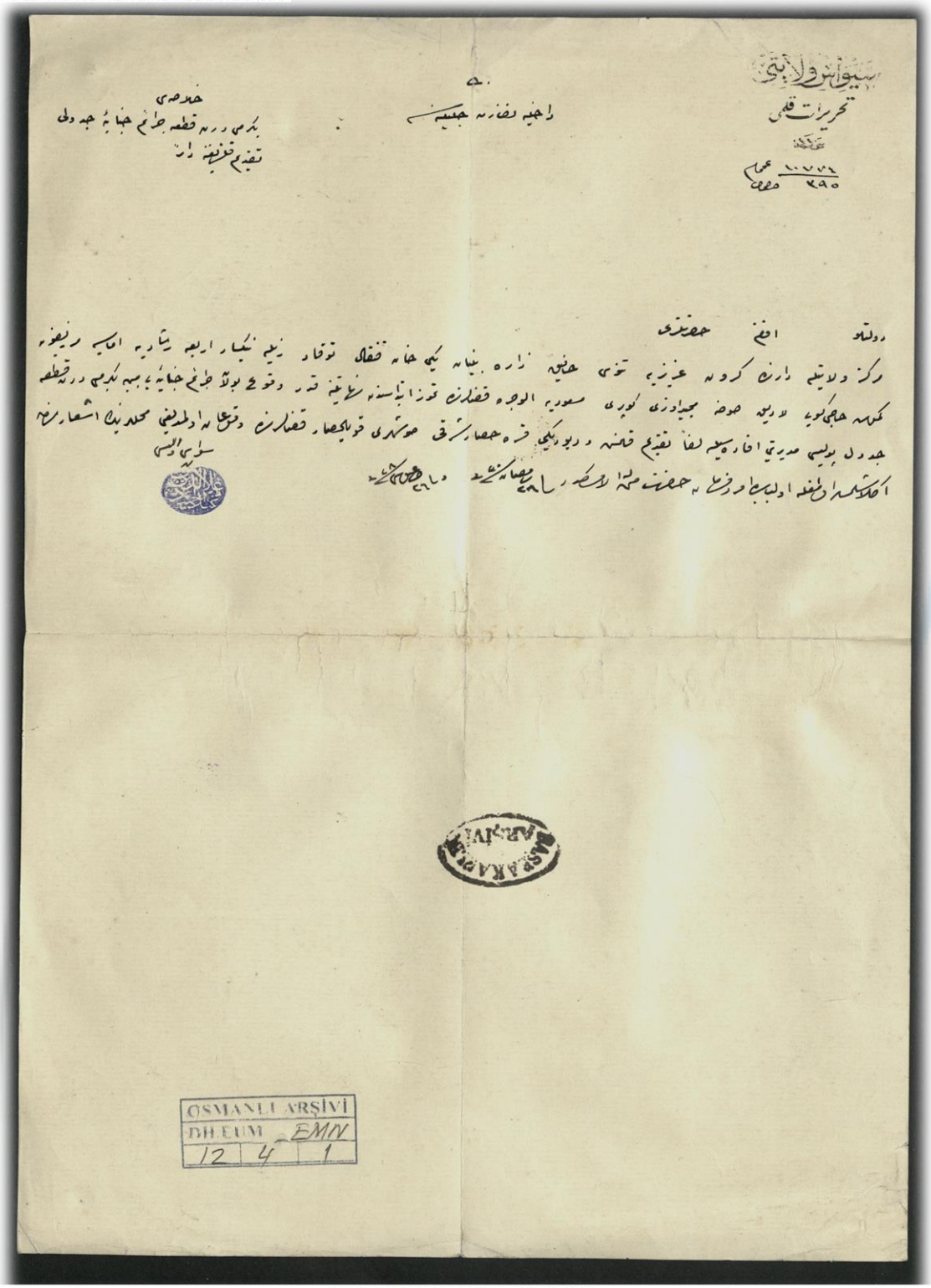

OSMANLI ARŞİVİ
DH.EUM EMN
12 4 1

DH.EUM.EMN.00012.00004.001

EK:4

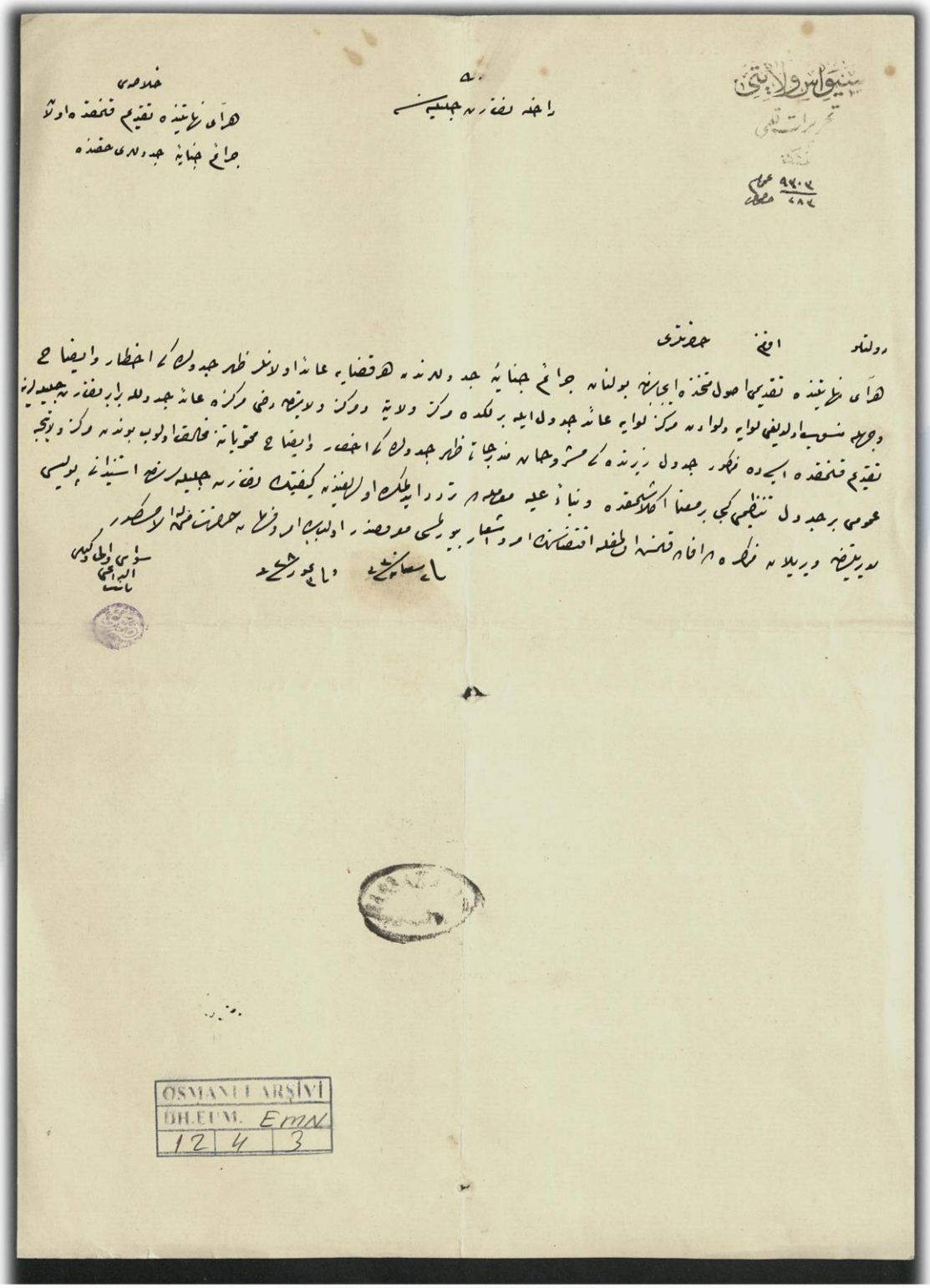

OSMANLI ARŞİVİ
DH.EUM. EMN
12 4 3

DH.EUM.EMN.00012.00004.003

Makale id= 97

Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0003-2768- 111X

Malazgirt Savaş Alanının Tespiti, Tarihi ve Arkeolojik Yüzey Araştırması: 2020 Yılı Ön Hazırlıkları

Arş.Gör.Dr. Tevfik Orkun Develi[1]
[1]Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Özet: *Türkiye'de savaş alanı arkeolojisine yönelik halihazırda devam eden en kapsamlı proje olan "Malazgirt Savaş Alanının Tespiti, Tarihi ve Arkeolojik Yüzey Araştırması", 2020 yılının mayıs ayından bu yana çalışmalarına devam etmektedir. Proje ekibi, Prof. Dr. Adnan Çevik'in bilimsel danışmanlığında 12 üniversiteden 40'ı aşkın akademisyenle sahayı etüt etmeye başlamıştır. Ekip, savaşın evrelerini ve büyük muharebenin izlerini 153 km²'lik geniş bir coğrafyada sürmektedir. Tarih, arkeoloji, sanat tarihi, coğrafya, jeoloji, antropoloji ve epigrafi gibi farklı disiplinlerden uzmanları bir araya getiren projede ordu ların büyüklükleri, lojistiği, savaşta kullandıkları taktikler, savaş aletleri ve insan kayıplarının yanı sıra Malazgirt şehrinin tarihsel kimliği ile ilgili sis perdesinde kalan noktaların aydınlatılması planlanmaktadır. Proje ekibi, arkeoloji açısından görece genç bir araştırma alanını ülkeye tanıtırken tarihçileri yalnızca arşivlerde değil sahada çalışmaya teşvik etmektedir. Daha önce Türkiye'de savaş alanı arkeolojisine yönelik bu çapta bilimsel bir çalışma yapılmadığı için alanda metodoloji, tecrübe ve uygulama açısından büyük bir boşluk bulunmaktadır. Bu çalışmada, ortadaki eksikliği gidermek ve gelecekteki bilimsel çalışmalara yol haritası teşkil edecek bir metodoloji ortaya koymayı amaçlayan projenin hazırlık ve başlangıç safhaları mercek altına alınmıştır. Bu doğrultuda 2020 yılında, üç etaplık saha araştırmalarının ön hazırlık mahiyetindeki ilk iki etabında gerçekleştirilen faaliyetler anlatılmıştır. Ayrıca aynı sene araziden elde edilen bulgulara da yer verilmiştir.*

Anahtar Kelimeler: *Malazgirt, Yüzey Araştırması, Savaş Alanı Arkeolojisi, Selçuklular, Bizans İmparatorluğu*

Detectıon, Hıstory, and Archaeologıcal Survey of the Battlefield of Malazgırt: Prelımınarıes in 2020

Abstract: *"Detection, History, and Archaeological Survey of the Battlefield of Malazgirt" currently the most comprehensive project in Turkey focusing on battlefield archaeology, has been ongoing since May 2020. Under the supervision of Prof. Adnan Çevik, the project team initiated field surveys with more than 40 scholars from 12 universities. The team traces the phases of the war and the great battle across a vast area of 153 km². Bringing together experts from a wide range of disciplines such as history, archaeology, art history, geography, geology, anthropology and epigraphy, the project aims to shed light on the size of armies, logistics, tactics used in warfare, weapons and human losses, as well as the historical identity of the city of Malazgirt. Not only introducing a relatively young field of archaeological research, but also the project team encourages historians to engage in fieldwork, not solely relying on archival sources. Since there has never been a scientific research in this scale on battlefield archeology in Turkey before, there is a huge gap in terms of methodology, experience and practice in the field. In this paper, the preparatory and initial stages of the project, which aims to address this gap and establish a methodology that will serve as a roadmap for future scientific research, have been examined closely. In line with this, the activities conducted in the first two stages of the three-stage survey in 2020, which are preliminary, are shown. In addition, the findings obtained from the field in the same year are also included.*

Keywords: *Malazgirt, Archaeological Survey, Battlefield Archaeology, the Seljuks, Byzantine Empire*

1. GİRİŞ

Malazgirt Platosu, Süphan Dağı'nın püskürmesi ve akabinde ortaya çıkan bazalt akıntıların oluşturduğu geniş bir düzlük ve bu düzlükler üzerinde irili ufaklı uzanan sırtlarla yer yer engebeli bir görünüm arz etmektedir. Bununla beraber, başta Murat Nehri olmak üzere, Badişan ve Çivikan derelerinden beslenen verimli sayılabilecek tarım arazilerine sahiptir. Buradaki su kaynakları, bölgede zirai faaliyetlerin,

hayvancılık ve yerleşimin sürdürülmesi için hayati öneme sahiptir. Buna rağmen, Malazgirt'in XI. yüzyıla kadar askerî hüviyetiyle ön plana çıktığı söylenebilir. Bu açıdan çevresinde bulunan engebeli araziler ve su yolları, bölgenin tarihî ve askerî öneminin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Böylece kente hem ordular hem de tüccarlar için doğal savunma ve hareket alanı açarak Malazgirt'i çevredeki bölgeleri kontrol eden stratejik bir üs haline getirmiştir (Eskikurt ve Ceylan, 2020, 68-71).

Selçuklular, Dandanakan Savaşı'nın ardından siyasi bir teşekkül olarak ortaya çıkarak kısa sürede Anadolu'nun sınırlarına dayandığında, Malazgirt de Bizans'ın sınır garnizonlarından biri haline gelmiştir. Dolayısıyla iki devlet, bu ordugâh şehir uğruna mücadeleye tutuşmuş ve Malazgirt, 1071 senesinde Türk hâkimiyetine girmiştir. Bu zaferle Anadolu'nun Türk-İslam yurdu olma süreci de başlamıştır. Türk tarihinin dönüm noktalarından biri olarak kabul edilen bu zafer sonunda Bizans İmparatorluğu'nun bütün imkanlarını seferber ederek kurduğu büyük ordu "darmadağın" edildiğinden, ilerleyen yıllarda Anadolu'nun iç kısımlarına doğru ilerleyen Türk akıncıları, hiçbir ciddi direnişle karşılaşmadan kısa zamanda Ege ve Marmara kıyılarını tutar hale gelmiştir. Öte yandan, Türklerin fethettikleri kasaba ve şehirlere yerleşmeleri dolayısıyla bunu bir istila hareketi olarak değerlendirmek doğru olmayacaktır. (Sevim, 2021: 79-80). Zira Anadolu, Türk tarihinde hiçbir zaman bir "fütuhat sahası" olarak kabul görmemiş, "doğrudan anavatan olarak" addolunmuştur. Eski Türklerin savaş becerileri, "sevk ve idare kabiliyeti, cesaret ve kahramanlık melekeleri Anadolu'ya geçişle birlikte yerleşik hayatın nimetleriyle birleştikten sonra eskisinden çok daha mukavim bir Türk karakteri ve Türk cemiyeti teşekkül etmiş, bu yeni biçim, yeni zaferlerin ve medeni ilerleyişin kaynağı olmuştur. (Kafesoğlu, 1959: 27-28). İslâmiyet'in kabulüyle Türkler tarafından fethedilen yerlerde "medreseler, camiler, tekkeler, imaretler, çarşılar, kütüphaneler" ve çeşitli idari birimlerin kurulmasından da anlaşılabileceği gibi Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'dan başlayarak Avrupa içlerine doğru hızla yayılan bu düzen, varlığını asırlar boyunca korumaya devam etmiştir. Bu açıdan savaş, sıradan bir tarihsel vaka olmayıp "yeni bir vatanda, yeni bir milletin ve medeniyetin" kuruluşunda sembolik öneme sahiptir (Kaplan, 1959: 14).

Savaş, Anadolu'nun sosyal ve siyasi kompozisyonunu değiştirmekle kalmayıp, Orta Çağ dünyasının güç dinamiklerinde de bir dönüm noktası olmuştur. Bu bağlamda Anadolu, Malazgirt sonrasında Bizans'ın yardım çağrısına cevap veren Katolik Batı dünyasının öncülük ettiği Haçlı Seferlerinin hedefi haline gelmiştir (Alican, 2020: 260-263). Böylelikle İslâm ve Hıristiyan dünyaları arasında sürekli ilişkiler tesis edilmiş, ilkin düşmanlık şeklinde başlayan temaslar, Eski Yunan ve Roma kültürüne yabancılaşmış Batı'ya bilimsel ve kültürel yeniliklerin aktarılmasına ön ayak olmuştur. Buradan hareketle Türk, İslâm ve dünya tarihi açısından büyük önemi haiz olan Malazgirt Savaşı'nın, yüzyılları aşan ve bugüne kadar uzanan sonuçları bulunduğundan söz edilebilir (Doğan, 1971: 52-56).

2. ŞİMDİYE DEK BİLİNENLERE KISA BİR BAKIŞ

Hem Türk tarihi hem Yakın Doğu hem de dolaylı yoldan Avrupa tarihinin seyrini etkileyen bu savaş, daha en başından İslâm tarihçilerinin ilgisine mazhar olmuş, Ebu'l Hasan Muhammed el-Hemedâni ve İbnü'l İmrânî gibi müellifler, savaşın İslâm tarihindeki önemini vurgularken, elde edilen zaferin Konstantiniyye'nin fethine giden sürecin ilk aşaması olduğuna ve Anadolu'nun Türk yurdu haline geleceğine işaret eden öngörülü değerlendirmelerde bulunmuşlardır. İslâm tarihçilerinin bu ilgisini, İbnü'l Ezrak, İbnü'l Cevzî, Bundarî ve İbnü'l Esîr gibi daha pek çok isimle örneklendirmek mümkündür (Çevik, 2021: 30-31). Tarihî kayıtlar bu kadarıyla sınırlı kalmamış, Selçuklu Sultanı Alp Arslan, İslâmiyet'in "en büyük gazi ve fâtihleri" payesine yükseltilmiş, hakkında "methiyeler, kasideler" yazılmış ve İslâm halifesi kendisini tebrik ederek, "İslâmiyet'e kazandırdığı büyük şeref" dolayısıyla ona teşekkür etmiştir (Kafesoğlu, 1959: 26).

Uzun vadeli sonuçları itibarıyla tarihin adeta makas değiştirdiği önemli bir hadise olan Malazgirt Savaşı gerek Bizans tarihine yönelik merak gerekse zemin hazırladığı Haçlı Seferleri'nin Batı dünyası üzerindeki dönüştürücü gücü dolayısıyla oldukça kapsamlı araştırmalara konu olmuştur. Claude Cahen (1972), Jean-Claude Cheynet (1980), Alfred Friendly (1981) ve Speros Vryonis (1992) gibi araştırmacılar tarafından yapılan çalışmalar bu bağlamda örnek olarak gösterilebilir. Türk tarihyazımında ise ilk örnekleri I. Meşrutiyet yıllarına uzanan ve Cumhuriyet devrinde tamamıyla benimsenen modern tarihçilik anlayışına uygun olarak Selçuklu tarihçiliğini toplam dört evrede incelemek mümkündür. Bunlardan ilki olan kuruluş evresinde, M. Fuad Köprülü ve Mükrimin H. Yinanç gibi isimlerin yaptığı öncü çalışmalar bulunmaktadır. İkinci olarak yükseliş evresinde, Zeki Velidî Togan, Osman Turan, Mehmet Altay Köymen, İbrahim Kafesoğlu ve Faruk Sümer'in adları zikredilebilir. Bu isimlerin ardından alanda yetişen pek çok uzmana rağmen Türkiye'de Selçuklu tarihçiliğinin eski ivmesini kaybettiği söylenebilir. Duraklama evresi olarak

adlandırılabilecek bu dönemde Abdülkerim Özaydın, Ahmet Yaşar Ocak, Ali Sevim, Aydın Taneri, Coşkun Alptekin, Erdoğan Merçil, Feda Şamil Arık, Işın Demirkent, Mikail Bayram, Nejat Kaymaz, Refik Turan, Salim Koca ve Tuncer Baykara gibi isimler alana yönelik ilgiyi canlı tutmuştur (Solmaz, 2016: 55-65). Ne var ki yerli veya yabancı olması fark etmeksizin Malazgirt Savaşı'nı konu alan onca yayına rağmen savaşın tam olarak nerede gerçekleştiği, orduların takip ettiği güzergâhlar, kamp alanları, asker sayıları, kullanılan taktikler, lojistik, diplomatik temaslar ve daha pek çok konu halen aydınlatılmayı beklemektedir (Kurat, 1971: 71; Eskikurt ve Ceylan, 2020: 57). Bu hususta, Feridun Dirimtekin (1936) ve Kadri Perk (1947) gibi Harp Akademisi çıkışlı tarihçiler tarafından harita üzerinde başlayıp ardından sahaya taşınan etütler, savaşı askerî strateji açısından ele alan meslektaşlarına (Karatamu, 1970; Ökse, 1977) 1980'li yılların başına dek ilham kaynağı olsa da Batı'da John Haldon (2001), Brian Todd Carey (2012) gibi araştırmacılar savaşı bütün yönleriyle mercek altına alan çalışmalara imza atmışlardır. Öte yandan, Batılı araştırmacılara ait bu eserlerin tamamında coğrafyayı tanımamaktan kaynaklanan topografik hatalar mevcuttur. Batılı araştırmacılar arasında savaşı yerinde gözlemleyen tek isim David Nicolle'dür (2013: 93). Ayrıca Orta Çağ Türk-İslâm tarihi üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Carole Hillenbrand da (2007: 4) artık Malazgirt Savaşı hakkında yeni bir şeyler söyleyebilmenin ancak "arazinin en ince ayrıntısına kadar incelenmesi ve topografik faktörlerin değerlendirilmesini içeren arkeolojik çalışmalarla" mümkün olabileceğine dikkat çekmektedir.

3. SAHADAN NOTLAR

Bu hususta, Malazgirt Savaşı'nın bilinmeyenlerini gün yüzüne çıkarmak üzere, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğünün 22.05.2020 tarih — 355540 sayılı izniyle Ahlat Müze Müdürlüğü başkanlığında, Prof. Dr. Adnan Çevik'in bilimsel danışmanlığında ve Muş Alparslan Üniversitesi'nin desteğiyle 12 üniversite 40'a yakın bilim insanıyla başlatılan "Malazgirt Savaş Alanının Tespiti, Tarihi ve Arkeolojik Yüzey Araştırması"[1], Türkiye'de savaş alanı arkeolojisi alanında halihazırda devam eden en kapsamlı çalışmadır.

Arkeolojinin alt disiplinlerinden biri olarak kendine yer edinen savaş alanı — çatışma arkeolojisi, savaşlardaki insan kayıpları, "askerî teknolojiler, taktikler, savunma mimarileri, kamp-eğitim-çatışma alanları ve savaşı etkileyen" buna benzer tüm "dış faktörler" ile ilgilenmektedir (Karaçetin, 2021: 35). Bununla birlikte, "çatışma ve savaşın bağlamsal yönlerini" değerlendirmek için arkeolojiyi kullanmak göründüğü kadar kolay değildir. Bu konu için halen "rafine bir arkeolojik kelime dağarcığı veya kavramsal envanter" yoktur. (Scott ve McFeathers, 2011: 104). Malazgirt Projesi, bu gibi bilinmezlerden doğabilecek potansiyel sorunları en aza indirebilmek amacıyla Türkiye'de savaş alanı arkeolojisine yönelik disiplinlerarası anlayışı somut biçimde pratiğe döken en geniş katılımlı çalışma olarak ön plana çıkmaktadır. Tarih, arkeoloji, coğrafya, antropoloji, sanat tarihi ve jeoloji gibi temel disiplinlerin yanı sıra bunların alt kollarını teşkil eden epigrafi, nümismatik ve dijital arkeoloji gibi yardımcı bilim dallarından yararlanan Malazgirt Projesi, Türkiye'de savaş alanı arkeolojisine yönelik bir metodoloji geliştirme hedefi koymuştur.

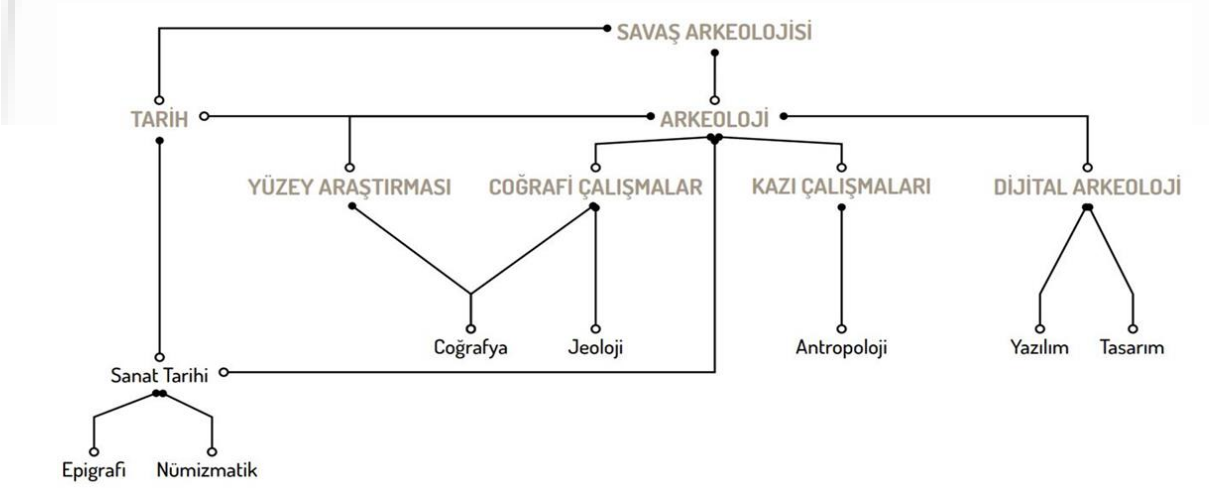

Şekil 1. Proje Metodolojisi – Disiplinlerarası Çalışmalar

[1] Bundan sonra kısaca "Malazgirt Projesi" adıyla anılacaktır.

Bu bağlamda projenin yıllarca süren saha çalışmalarında elde ettiği bilgi birikimi, alanda kendinden sonra üretilebilecek projeler için bir model teşkil edecektir. Bunun doğal bir sonucu olarak, ülkemizde savaş alanı arkeolojisinde bir ekol olma sorumluluğunu taşıyan Malazgirt Projesi, son dönemde başlatılması planlanan diğer saha çalışmalarına da ilham kaynağı olmuştur.

Tüm bunlardan hareketle, 2023 yılı itibarıyla dördüncü senesine giren Malazgirt Projesi'nin 2020'deki ilk iki etabında yapılan saha çalışmaları ve bunlardan elde edilen bulguların iyi bir başlangıç sunduğu söylenebilir. Bu kapsamda sunulan veriler, bir savaş alanı arkeolojisinin hazırlık ve başlangıç safhasında neler yapılabileceğine dair sahadan somut örnekleri içermektedir.

3.1. Arazi Çalışmaları (6-10 Temmuz 2020)

Çalışmalar, projenin başkanlığını üstlenen Ahlat Müzesine yapılan ekip ziyaretiyle başlamıştır. Öncelikle, müze envanterinde projeye katkı sunabileceğinden dolayı önceki yıllarda Malazgirt'te bulunmuş olan arkeolojik eserler tespit edilmiştir. Akabinde müzenin de içerisinde bulunduğu Ahlat Selçuklu Mezarlığında incelemelerde bulunulmuştur. Yetkililerle yapılan görüşmelerin ardından müze tarafından temin edilen proje ekipmanları teslim alınarak Malazgirt ilçesine hareket edilmiştir. Burada öncelikle Malazgirt iç kalesinde gözlemler yapılmış, kalenin yapım evreleri, sur duvarları ve burçlarıyla ilgili notlar alınmıştır. Bu ilk ziyarette, stratejik önem arz ettiği düşünülen noktalarda belgeleme ve fotoğraflama çalışmaları yapılarak GPS koordinatları işlenmiştir.

Projenin hazırlık safhasının önemli bir ayağı olarak, yerel halkı bilgilendirmek ve desteğini almak amacıyla, Malazgirt ilçesindeki Kültür Merkezinde projenin çalışma sahası içerisinde yer alan köylerin muhtarları ve ileri gelenleriyle toplantı yapılmıştır. Muhtarların yanı sıra Malazgirt Kaymakamı, Ahlat Müze Müdürü ve Malazgirt Belediye Başkanı da bu toplantıya teşrif etmişlerdir. Toplumsal farkındalık oluşturmaya yönelik atılan ilk adımlarla eş zamanlı olarak Malazgirt surları ve burçlarıyla ilgili çalışmalara devam edilmiştir. Bu kapsamda kent surlarının yayılımı, burçların yerleri ve kentin olası kapılarıyla ilgili yerinde incelemelerde bulunulmuş, gerekli görülen noktalarda belgeleme ve fotoğraflama çalışmaları yapılarak GPS koordinatları alınmıştır. Tarihî kayıtlardan elde edilen veriler hem kendi içlerinde hem de Malazgirt çevresindeki mekânsal karşılıklarıyla mukayese edilmiştir.

Bu bilgiler ışığında, Bizans ordusunun kamp kurabileceği olası alanlara yönelik ilk gözlemler yapılmıştır. Daha sonra Malazgirt ilçesinde yer alan eski mezarlık ziyaret edilmiş ve mezarlara dair bilgi sahibi olan yaşlı bireylerle birlikte buradaki mezar taşları incelenmiştir. Ardından, Malazgirt platosunda coğrafî özellikler ve orduların iaşesi bakımından savaşa sahne olabileceği düşünülen alanlar ziyaret edilmeye başlanmıştır. Bunlardan, Yaramış Köyü ve civarında yüzey araştırması yapılmış, köy sakinlerinden bilgiler toplanmaya çalışılmıştır. Daha sonra, Coğrafi Bilgi Sistemlerine (CBS) işlenmek üzere gerekli görülen noktalarda fotoğraflama yapılmış ve koordinatlar kayıt altına alınmıştır. Yine bu kapsamda tarihsel kayıtlarda savaş alanıyla doğrudan ilintili olduğu bilinen su kaynakları araştırılmaya başlanmış, bunlardan biri olabilecek Küfri Çayı çevresinde yüzey araştırmaları yapılmıştır.[2] Ayrıca savaşın gerçekleştiği düşünülen alana ve Selçuklu ordugâhının konumuna yönelik ilk çalışmalar başlatılmıştır. Bu çerçevede Kara Hasan, Sarı Davut ve Afşin köylerine ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Bu mevkilerde yüzey araştırmaları icra edilmiş, uygun görülen yerlerde fotoğraflama ve CBS girişleri yapılmıştır.

[2] Bu hususta, savaşın tek görgü tanığı durumundaki Michael Attaleiates'ten edinilen bilgiye göre (2012: 287), nihai çatışma öncesinde "yakınlardaki bir nehrin kontrolünü ellerine Türkler, Bizans ordusunu susuz bırakarak yıpratmak" istemiştir.

Fotoğraf 1. Yüzey Araştırmaları

Böylece, çalışmaların ilk etabı 10 Temmuz 2020 tarihinde sonlandırılmış olup, ikinci etap çalışmalarının ağustos ayı içerisinde yapılması planlanmıştır. Temmuz etabı boyunca her günün sonunda Muş Alparslan Üniversitesi Konuk Evi'nin toplantı salonunda çalışma ekibi ile Müze Temsilcisi gün sonu değerlendirme toplantıları gerçekleştirmiştir.

3.2. Arazi Çalışmaları (20-31 Ağustos 2020)

Ağustos etabı için üç farklı ekip oluşturulmuş ve çalışmalar üç farklı koldan sürdürülmüştür. Bunlar sırasıyla, arazi çalışmaları, surların incelenmesi ve jeofizik-jeoradar uygulamaları şeklindedir.

Sahaya inen ekip, öncelikle ilçe merkezindeki mahallelerden başlayarak kırsaldaki köy ve mahallelerde incelemelerde bulunmuştur. Araziye çıkmadan önce savaş ile alakalı tarihî metinler incelenmiş, daha sonra bu metinlerden ve uygun fizikî koşullardan yola çıkarak Selçuklu Sultanı Alparslan'ın ve Bizans İmparatoru Romanos'un ordugâhlarını kurabilecekleri bölgeler ile muharebelerin geçmiş olabileceği muhtemel alanlar arazide gözlemlenmiştir. Buna yönelik olarak öncelikle Malazgirt Anıtı ve eski tören alanında incelemeler yapılmıştır. Anıtın yanında üzeri bazalt taşlarla kaplı, kaleyi gören hâkim bir tepe bulunmaktadır. Anıtın yer aldığı nokta ve kayalık yükselti, Süphan Dağı'na ve platoya hâkim bir görünüm arz etmektedir. Bu yükselti kuzeybatıda Malazgirt iç kalesini, şehri ve önündeki mezarlık alanını doğrudan görmektedir. Kayalık yükselti, kıvrılan bir hat halinde, güneybatı-kuzeydoğu istikametinde Malazgirt şehrine paralel olarak uzanmaktadır.

Bununla beraber, şehir merkezinde Malazgirt Anıtı'nın güneybatısındaki mezarlık alan incelenmiştir. Burada modern ve daha erken dönemlere ait gömüler tespit edilmiştir. Mezarlığın güney tarafında, yola bitişik kısımda doğal olamayacak 15-20 m çapında en az üç tane 3-4 m yüksekliğinde kurganlar tespit edilmiştir. Mezarlığın güney köşesinde eski mezarlara ait işçilikli taşlar bulunmaktadır. Söz konusu kurgan mezarların defineciler tarafından tahrip edildiği göze çarpmaktadır.

Arazi çalışmaları bunun ardından su kaynağı ve taş ocağı olarak adlandırılan bölgeye kaydırılmıştır. Söz konusu bölgenin kale burçlarına uzaklığı 300 metredir. Su kaynağının hemen kenarında yapılan incelemelerde yoğun kil tabakasına rastlanmıştır. Şehirde üç tane su kaynağı olduğu bilgisi alınmıştır. Bunlar, Çıkrak Deresi ile Cumhuriyet Mahallesi ve Adalar mevkiinde yer almaktadır.

İncelemeler, daha sonra Yaramış Höyüğü'nde devam etmiştir. Bu yerleşim, Malazgirt ilçe merkezinin yaklaşık 14 km güney/güneydoğusunda, eski Ahlat yolu üzerinde, günümüz Yaramış köy merkezi sınırları içinde yer almaktadır. Höyüğün hemen kuzeydoğu yamacında günümüzde de kullanılan su kaynakları mevcuttur. Bölge halkı tarafından "Eski Kale" anlamındaki "Kele Hoş" olarak adlandırılan mevki, modern

köy yerleşiminin hemen doğusunda, doğal yayvan bir tepelik üzerinde konumlanmıştır. Kuzey-güney yönünde 130 m, doğu-batı yönünde ise 75 m ölçülerinde olan höyük, yaklaşık bir hektarlık alana yayılmıştır. Höyüğün ortalama 4-5 m yüksekliğe sahip olduğu ve hemen kuzeydoğu yamaçlarında su kaynaklarının bulunduğu gözlemlenmiştir. Yaramış Höyüğü üzerinde yapılan yüzey araştırmasında yoğun miktarda çanak-çömlek parçasına rastlanmıştır. İlk izlenimlere dayanarak, söz konusu bulguların çoğunluğu İlk Tunç Çağı ile Orta Demir Çağı'na, bir kısmı ise Orta Çağ'a tarihlendirilmiştir. Yaramış Höyüğü'nün yaklaşık 100 m doğu-kuzeydoğusunda gömülerin bulunduğu bir alan tespit edilmiştir. Söz konusu alanın kesitlerinde iki adet mezarın bulunduğu görülmektedir.

Fotoğraf 2. Çalışmalar Esnasında Ekipten Bir Görünüm

Yüzey araştırmasının bir diğer durağı Karahasan köyünün 2 km kuzeyinde bulunan Karahasan-Afşin köyleri arasındaki eski yolun güneybatısında yer alan Aydınlık mevkiidir. Karahasan köyünden Malazgirt'e doğru devam eden Küfri Çayı'nın batı yamacında gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında yaklaşık 350 m çapında bazalt taş bloklardan oluşturulmuş yapılar topluluğu tespit edilmiştir. Yerleşimde yer alan yapıların geneli, farklı boyutlarda ve az işçilikli, özensiz taşlardan meydana gelmektedir. Yerleşimin merkezinde bazalt taş bloklardan yapılmış dikdörtgen planlı anıtsal bir yapı görülmüştür. Muhtemelen Orta Çağ'a tarihlenen yerleşimin yakın tarihe kadar kullanılmakta olduğu düşünülmektedir. Dikdörtgen şekilli anıtsal yapının etrafında dairesel planlı yapılar mevcuttur. Yerleşimden, Küfri Çayı'nın yamacına doğru inildiğinde iki adet teraslanmış yapı ile iki adet yuvarlak planlı ve sarnıç olarak değerlendirilebilecek yapılar tespit edilmiştir. Çevredeki seramik buluntuların çoğunluğu Orta Çağ'a tarihlenmektedir. Karahasan köyünün batısındaki Boyundere (Demya, Çemberli Köyü) mevkiinde yapılan incelemelerde asıl yerleşmenin modern köyün altında kaldığı gözlemlenmiştir. Köyün çevresinde Urartu ve Selçuklu dönemine ait seramikler tespit edilmiştir. Buna ek olarak, Karahasan köyünün 2 km kuzeyinde, Küfri Çayı'nın 50 m doğusunda, platoya inen eğimli bir yamaçta kurgan mezarlar tespit edilmiştir. Yaklaşık 10 kadar kurgan, toprak yüzeyinde görünür durumdadır. Kurganlardan bir tanesi, oval planlı olup içten 5 x 7,10 m boyutlarındadır. Kurganın yönü doğu-batı doğrultulu, kuzeybatı köşesinde bir dromos giriş alanı bulunmaktadır. Dromosun genişliği 2,5 m dir. Köyün mezarlığında yapılan incelemelerde doğu-batı doğrultusunda yaklaşık 60 x 75 cm genişliğinde bazalt taşlardan örülmüş gömü alanı görülmüştür. Burada doğu-batı doğrultulu 6 m boyunda 135 cm eninde mezarlar tespit edilmiştir. Bu mezarlar işçiliksiz ya da az işçilikli taşlarla inşa edilmiştir. Mezarın duvar kalınlığı 100 cm'dir. Oval köşeli mezarın kurgan olabileceği

düşünülmektedir. Boyundere'nin batısında yer alan Molla Derman Köyü'nde yapılan incelemelerde ise Demir Çağ mezarlığı ve bu çağa ait çok sayıda çanak-çömlek parçası tespit edilmiştir.

Fotoğraf 3. Küfri Çayı

Yüzey araştırmalarının devamında Malazgirt kent merkezinin 2 km güneyinde bulunan Kız Köprüsü'nün 1,5 km güneydoğusunda, Küfri Çayı'nın 100 m güneyinde engebeli ve lav akıntılı bir alanda incelemeler yapılmıştır. Bölgenin tek dönem yerleşim görmüş olduğu tespit edilmiştir. Yüzeyde mimariye dair herhangi bir buluntuya rastlanmamakla birlikte bir miktar seramik ele geçirilmiştir. Bunların kaçak kazılar sonucu definecilerin tahrip ettiği mezar çukurlarından çıkmış olabileceği düşünülmektedir.

Karahasan köyünün 4 km kadar güneybatısındaki düzlükte, Küfri Çayı'nın hemen sağındaki bazalt kayalık üzerinde incelemeler yapılmıştır. Kayalık üzerinde işçilikli taşlardan yapılan dörtgen biçimli mekân izleri görülmektedir. Mekanların tek sıra taş duvarları ile toprak zemin duvarları, zemin yüzeyinde izlenebilmektedir. Bu alanının mevsimlik yerleşim olabileceği düşünülmektedir. Karahasan ile Gülkoru köyleri arasında yer alan ve Gülkoru'nun yaklaşık 1,5 km güneyine düşen Harabesor mevkiinde incelemeler yapılmıştır. Arazinin yüzeyinde az işçilikli taşlardan yapılmış duvar temelleri ve dörtgen mekân kalıntıları görülmüştür. Güneyindeki yükselti üzerinde ise kuzey-güney doğrultulu küçük ve orta büyüklükte işçiliksiz taşlardan yapılmış bir oda mezar tespit edilmiştir. Yüzeyde, Urartu dönemine ait kırmızı astarlı ve Orta Çağ'a tarihlenen sırlı çanak-çömleklere rastlanmış olup bu alanda iki döneme ait yerleşme olduğu düşünülmektedir.

Bunlara ek olarak, Örenşar'a 15 km uzaklıkta bulunan "Kelef" (Eski Harabe) mevkiinde incelemeler yapılmıştır. Yerel halktan edinilen bilgilerden hareketle, tarihsel kaynaklarda savaşın geçtiği alan olarak bilinen *Zahve* veya *Rahve*'nin bu bölge olup olmayacağı üzerine değerlendirmeler yapılmıştır. Bu bölge Patnos'tan Malazgirt'e uzanan eski yol hattının kenarında bulunmaktadır. Bazalt taş dizileri, buranın Orta Çağ'da bir köy yerleşimi olduğunu, daha sonraki dönemlerde Ermeniler tarafından kullanıldığını ve yakın tarihte ise terk edildiğini düşündürmektedir. Köyde geniş mera alanlarının olması, buranın Malazgirt Savaşı'nda iaşenin sağlandığı yerleşimlerden biri olabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Bu yerleşimin hemen doğusunda bazalt taşlardan yapılmış doğu-batı doğrultulu Müslüman bireylere ait olabileceği düşünülen mezarlar gözlemlenmiştir. Mezar alanının batı kısmında az işçilikli mimari yapı görünümünde eski bir köy izlenimi veren mekanlar tespit edilmiştir. Burada belli belirsiz taş dizileri görülmüştür.

2020 yılı arazi çalışmalarının en dikkat çekici kısmını teşkil eden "Ziyarettepe" – "Şehitler Tepesi" olarak adlandırılan yükselti, Badişan Çayı'nın güney-güneybatı kısmında, Patnos-Malazgirt arasında çevrenin tamamına hâkim konumda yer almaktadır. Kuzeyinde Örenşar ve Malazgirt, güneyinde Patnos bulunmaktadır. Tepelik alanın doğu eteklerinde paleo-göl deltası ve buna ait göl depoları gözlemlenmiştir. Yerel halk tarafından "Grebido" olarak adlandırılan bu tepede mezarlık olarak kullanılan bir alan tespit edilmiştir (Alican, 2021: 271). Alanın en yüksek noktasında farklı boyutlarda etrafı düzensiz volkanik

taşlarla çevrelenmiş beş adet kurgan-mezar yapısı yer almaktadır. Dairesel-oval görünümlü olan bu mezarlar yerel halk tarafından *Sultan Mezarı* olarak tanımlanmaktadır. Tepenin güney ve batısında 150'den fazla işçiliksiz, bazalt taşlarla yapılmış doğu-batı doğrultulu basit toprak mezarlar olabileceği tespit edilmiştir. Bunların, yön birliğinden dolayı Müslüman bireylere ait olduğu düşünülmektedir. Mezarların boyutları 2,20 x 1,20 şeklinde olup ölçüleri ve çevresindeki taşlar dikkate alındığında belli bir standart gösterdikleri düşünülmektedir. Bu durum, bireylerin aynı zamanda veya yakın zamanlarda gömüldüğüne işaret etmektedir. Tespit edilen mezarların tamamında baş ve ayak şâhideleri yer almaktadır. Standart uygulamanın olması, bireylerin sosyal bir statüye göre gömülmediği, dolayısıyla buranın bir şehitlik olabileceği düşüncesini akla getirmektedir. Aynı zamanda, mezarların çok derin açılmamış olması da bu düşünceyi desteklemektedir. Bu alanda, yakın bir geçmişe kadar askerî tatbikatlar yapılmış olduğundan, mezarların belli bir kısmı tahrip olmuştur. Buna ek olarak, definecilerin kaçak kazılarla mezarları tahrip ettiği tespit edilmiştir. Söz konusu çukurların çevresinde çok sayıda insan kemiğine rastlanmıştır. Alan yüzeyinde seramik ve mimari kalıntıların görülmemesi, buranın bir yerleşim yeri değil açıkça bir mezarlık alanı olduğunu göstermektedir.

Son olarak, Gülkoru köyünün yaklaşık 1,5 km uzağında bulunan Hacıhan mevkiinde, Patnos'tan Ahlat'a giden kervan yolu üzerinde Orta Çağ'a tarihlendirilen han yapısının kalıntıları tespit edilmiştir. Kalıntıların bulunduğu yüzeyde az miktarda seramik parçası ele geçmiştir.

3.3. Jeofizik-Jeoradar Çalışmaları

2020 yılında yapılan arazi çalışmaları kapsamında ayrıca Jeofizik-Jeoradar uygulamalarına yer verilmiştir. Bu bağlamda teknolojik imkanlardan faydalanarak muharebelerin geçtiği olası yerlerde taramalar yapılmıştır. Böylece, savaş ile alakalı araç-gereçlerin yanı sıra insan kayıplarının özellikle toplu olarak defnedilebileceği alanların tespit edilmesi amaçlanmıştır. Uydu fotoğraflarından elde edilen veriler ve arazide yapılan incelemelerde muharebeler için uygun görülen Çividüzü mevkiinin yanı sıra, proje ekibi tarafından Bizans ordugâhının konumlanabileceği alan olarak tahmin edilen Malazgirt İlçe Jandarma Komutanlığı'nda ve Malazgirt Kalesinin etrafında jeofizik-jeoradar çalışmaları yapılmıştır. Sürenin kısıtlı olmasından dolayı çalışmalar bu üç alanla sınırlandırılmıştır. 2020 yılının ikinci etabını oluşturan çalışmalar 31 Ağustos 2020 tarihinde tamamlanmıştır.

4. SONUÇ

Türkiye'deki savaş alanı arkeolojisinin sahip olduğu potansiyel, arkeoloji, tarih, antropoloji, askerî çalışmalar ve yer bilimleri gibi çeşitli alanlardan uzmanları bir araya getirerek, savaş alanlarının belirlenmesi, yorumlanması, araştırma sonuçlarının zenginleştirilmesi ve askerî tarihin kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını teşvik etmek için bütüncül yaklaşım fırsatları sunmaktadır. Bununla birlikte savaş alanlarının muazzam bir kültürel değer de taşıdığı da unutulmamalıdır.

Malazgirt Savaşı örneğinde savaş alanı arkeolojisi, disiplinlerarası yaklaşımların yardımıyla savaşa dair önceden var olan tarihsel anlatıları yeniden gözden geçirme ve daha önce bilinmeyenleri gün yüzüne çıkarma fırsatı sunmaktadır. Bu açıdan uzaktan algılama, LIDAR, CBS ve 3B modelleme gibi teknolojik gelişmeler, Türkiye'deki savaş alanı arkeolojisi için heyecan verici yeni imkanlar anlamına gelmektedir.

Buna ek olarak Malazgirt Projesi, Türkiye'deki savaş alanı arkeolojisinin gelişimi açısından yerel toplulukların sürece dahil edilmesi ve çalışmaların aktif birer paydaşı haline gelmesinde önemli roller üstlenmektedir. Bu bağlamda somut kültürel mirasın korunmasına yönelik farkındalığı artırmanın yanı sıra müzelerle, kültürel miras kuruluşlarıyla ve üniversitelerle iş birliklerini geliştirerek, Türkiye'nin savaş alanı mirasının sürdürülebilir bir şekilde korunup tanıtılmasına katkıda bulunmaktadır. Bu açıdan Malazgirt Projesi, Anadolu'nun Türk-İslâm dönemine odaklanan yüzey araştırmaları ve kazı trendinin yükselmesinde bir rol model haline gelmiştir. Proje kapsamında yapılan çalışmalar yalnızca savaşın geçtiği alanın noktasal olarak tespitiyle sınırlı olmayıp Malazgirt'in Antik Çağ'dan günümüze kadar devam eden tarihsel kimliğini de ortaya koyma gayesindedir.

Malazgirt Projesi'nin ardından ülkemizde savaş alanı arkeolojisine yönelik ilgide gözle görülür bir artıştan söz edilebilir. Öte yandan, ülkemizde Çanakkale'deki erken örnekleri dışında savaş alanı arkeolojisine yönelik Malazgirt Projesi kadar geniş kapsamlı bir çalışma henüz yapılmadığından, projenin hazırlık safhasında yöntembilimsel açıdan doğru tercihlerin yapılabilmesi adına istifade edilebilecek bir yol haritasının bulunduğu da söylenemez. Malazgirt Projesi yıllar içerisinde bu birikimi kendisi oluşturarak gelecekteki projelerin önüne çıkabilecek benzer problemleri bertaraf edebilmek adına bilim dünyasının istifadesine sunmaktadır. Aradan geçen dört yıla yakın sürede Malazgirt Projesi takdire değer bir gelişim

göstermiş, ilk yıllarıyla kıyaslanamayacak aşamalar kaydederek Türkiye'deki savaş alanı arkeolojisi alanında bir ekol oluşturma yoluna girmiştir.

KAYNAKÇA

[1] ALİCAN, M. (2020). "İslâm Tarihinin Dönüm Noktası: Malazgirt Zaferi", s. 249-263, (Ed.) ALİCAN, M., *Malazgirt Zaferi: Bin Yıllık Miras*, İstanbul, Kronik Kitap.

[2] ALİCAN, M. (2021). *Malazgirt Günlükleri*: *Kutlu Mirasın Peşinde*, Ketebe Yayınları, İstanbul.

[3] ATTALEIATES, M. (2012). *The History*, (Trans.) KALDELLIS, A. and KRALLIS, D., Harvard University Press, Massachusetts.

[4] CAREY, B. T. (2012). *Road to Manzikert: Byzantine and Islamic Warfare, 527–1071*, Pen & Sword, Barnsley.

[5] CHEYNET, J. C. (1980). "Manzikert: un desastre militaire?", *Byzantion*, (50): 410-438.

[6] ÇEVİK, A. (2021). "Malazgirt'i Aramak: Savaş Alanının Peşinde", *Aktüel Tarih*, (3): 30-37.

[7] DİRİMTEKİN, F. (1936). *Malazgirt Meydan Muharebesi: 26 Ağustos 1071*, Askerî Matbaa, İstanbul.

[8] DOĞAN, K. (1971). *Malazgirt Savaşı ve Anadolu'nun Türkleşmesi*, Kemal Matbaası, Adana.

[9] ESKİKURT, A. ve CEYLAN, M. A. (2020). "Malazgirt Savaşı'nın Mevkii ve Cereyanı Üzerine", s. 57-74, (Ed.) ALİCAN, M., *Malazgirt Zaferi: Bin Yıllık Miras*, İstanbul, Kronik Kitap.

[10] HALDON, John F. (2001). *The Byzantine Wars: Battles and Campaign of the Byzantine Era*, Tempus, Stroud.

[11] HILLENBRAND, C. (2007). *Turkish Myth and Muslim Symbol: The Battle of Manzikert*, EUP, Edinburgh.

[12] KADRİ, P. (1947). *Alparslan ve Malazgirt Meydan Muharebesi: Savaş Alanında Bir İnceleme*, Ülkü Yayınevi, İstanbul.

[13] KAFESOĞLU, İ. (1959). "Malazgirt Meydan Muharebesi", s. 15-29, *26 Ağustos 1071 Malazgirt Savaşı: 888. Yıldönümü Hâtırası*, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

[14] KAPLAN, M. (1959). "Malazgirt Savaşının Türk Medeniyet Tarihi Bakımından Mana ve Ehemmiyeti", s. 9-14, *26 Ağustos 1071 Malazgirt Savaşı: 888. Yıldönümü Hâtırası*, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

[15] KARAÇETİN, O. (2021). "Malazgirt'te Savaş Alanı Arkeolojisi," *Aktüel Arkeoloji*, (10): 35-45.

[16] KARATAMU, S. (1970). *Türk Silah Kuvvetleri Tarihi: II'nci Cilt Eki – Malazgirt Meydan Muharebesi (26 Ağustos 1071)*, Genelkurmay Basımevi, Ankara.

[17] KURAT, A. N. (1971). "Malazgirt Savaşına Ait Yazı ve Tetkikler", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi: Dün Bugün Yarın*, (47): 68-72.

[18] NICOLLE, D. (2013). *Manzikert 1071: The Breaking of Byzantium*, Osprey Publishing, New York.

[19] ÖKSE, N. (1977). "Malazgirt Meydan Muharebesi", s. 9-34, (Ed.) DEMİREL, B., *Konferanslar Serisi No: 3*, Genelkurmay Basımevi, Ankara.

[20] SCOTT, D. ve McFEATERS, A. P. (2011). "The Archaeology of Historic Battlefields: A History and Theoretical Development in Conflict Archaeology", *Journal of Archaeological Research*, (19): 103-132.

[21] SEVİM, A. (2021). *Malazgirt Meydan Savaşı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

[22] SOLMAZ, S. (2016). "Dünden Bugüne Türkiye'de Selçuklu Tarihçiliğinin Aşamaları ve Değişimler", *Türk Yurdu*, (105): 55-65.

[23] VRYONIS, S. J. (1992). "The Greek and Arabic Sources on The Battle of Manzikert (1071 A.D.)", s. 125-140, (Ed.) VRYONIS, S. J., *Byzantine Studies Essays on the Slavic World and the Eleventh Century*, Aristide D. Caratzas, New York.

Makale id= 117

Sözlü Sunum

ORCID ID: 0009-0006-4907-6032

Kayseri Yerel Basının Demokrat Parti İktidarına Bakışı

Researcher Harun Aksoy[1]
[1]Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Özet: *İkinci Dünya Savaşı'nda tek partili rejimlerin mağlup olması ile demokrasi idaresi bütün dünyayı etkisi altına almıştır. Türkiye de savaş sonrası oluşan bloklaşmada kendisinden toprak talebinde bulunan SSCB önderliğindeki sosyalist doğu bloğuna karşı demokrasi taraftarı ABD liderliğindeki batı bloğu saflarına katıldı ve ardından çok partili siyasi hayata geçti. 1946 yılında Demokrat Parti'nin kurulmuş ve 14 Mayıs 1950 seçimlerinde de iktidara gelmiştir. Demokrat Parti, bu tarihten sonra Adnan Menderes liderliğinde katıldığı her seçimden galip çıkmış ve Cumhuriyet Halk Partisi başta olmak tüm muhalefete rağmen on yıl boyunca kesintisiz iktidarda kalmıştır. Demokrat Parti iktidarı toplumun kamplara ayrılması ve demokrasinin tehlike altına düşmesini bahane olarak gören ordu içindeki bazı subaylar tarafından 27 Mayıs 1960'ta yapılan darbe ile sona ermiştir. Bu çalışma varlığı 1910 yılına kadar uzanan Kayseri basınının 1950-1960 seneleri arasında çıkan Yeni Kayseri, Erciyes Telgraf ve Anadolu gazetelerinin Demokrat Parti iktidarının faaliyetlerine bakışına ışık tutmaktadır. Dönemin Kayseri basını DP'li yıllarda Türkiye iç politikasına dair değerlendirmelerinde yakın geçmişte milyonların kaderini tesadüflere bırakan keyfi ölçüler içinde, "menfaat-i umumiye teranesiyle" DP öncesinde insan hakları ihlallerinin yaşandığı ve bu sebepten dolayı ekonomik kalkınmanın gerçekleşmediğini vurgulamaktadır. Ayrıca vesayet rejimi ile uzun yıllar memleketin gelişmesine mani olan, eski iktidarın baskıcı tavırlarının halka umursamazlıktan başka bir seçenek bırakmadığını ve bu tutumun da yöneticilerin işini kolaylaştırdığı ileri sürmektedir. Benzeri söylemlerle genel olarak CHP hükümetlerinin ülkeyi yönettiği dönemin şartlarını belirleyen 1929 Dünya Ekonomik Buhranı, totaliter rejimler, diktatörler ve İkinci Dünya Savaşı gibi cihanşümul gelişmeler dikkate alınmadan eski idare abartılı yorumlarla eleştirmiştir. Kayseri basını DP iktidarında yaşanan hızlı ilerlemeden dolayı CHP'nin hesap sorulacağı korkusu yaşadığı iddia edilerek DP iktidarını övmüştür. 14 Mayıs 1950 seçimlerinde DP'nin iktidara taşınmasını bir inkılâp olarak nitelendirmiştir. Hükümetin iyi niyetli çalışmalarını halkın gözlemleyerek ülke idaresine yardımcı olduğunu ve bu durumu vatandaşın parti kongrelerine katılımından anlaşıldığını sayfalarına taşımıştır. Ayrıca hükümetin halkın yanında olduğunu istek ve şikâyetlerini korkmadan rahatlıkla ilgili mercilere iletebildiğini, hükümet ile halk arasındaki duvarların yıkıldığını savunmuştur. Kayseri basını neredeyse tamamen DP hükümetlerinin bütün icraatlarını takdir ederken sadece Anadolu gazetesinin 1 Mart 1954 günkü sayısında yazar Dara Savaş Menderes hükümetlerini eleştiren bir yazı kaleme almıştır. Eleştirisinde DP iktidarının dört yılı tamamladığını, savaş sıkıntısı yaşamadığını ancak hala mali politikalar konusunda istenilen başarıya ulaşılamadığını, DP'nin ülke problemlerini çözmeye dair verdiği sözleri tutmadığını belirterek hükümetin istifasını istemiştir. Dönemin Kayseri basını DP döneminde Türk dış politikasına dair değerlendirmelerinde, Menderes hükümetlerinin dış politikadaki aktif tutumunu partiler üstü olarak görmüş ve ülke adına önemli bir kazanım ve medarı iftihar vesilesi saymıştır. Türkiye'nin dış siyasette "yurtta sulh cihanda sulh" sözünü şiar edinerek ülkemizin barış yanlısı tavrını dünyaya kanıtladığını savunmuştur. Dış politikada atılan adımların Ortadoğu ve dünyaya barış getirdiğini, bu başarının arkasında da Başbakan Adnan Menderes'in basiretli politikalarının olduğunu ifade ederek gelişmeleri kişiselleştirilmiştir. Yayınlarında Cumhuriyet Türkiye'sinin 1950'lere kadar kazandığı dış politika başarıları görmezden gelinerek tarihi gerçeklikle örtüşmeyen bilimsel dayanağı olmayan yorumlara yer verilmiştir.*

Anahtar Kelimeler: *Basın, Demokrasi, Dp, Adnan Menderes, Chp, Seçim*

Kayseri Local Press' Look On the Power of the Democratıve Party

Abstract: *With the defeat of the one-party regimes in the Second World War, the administration of democracy took the whole world under its influence. He joined the ranks of the pro-democracy US-led western bloc against the*

socialist eastern bloc led by the USSR, which demanded land from him in the post-war bloc, and then switched to a multi-party political life. The Democratic Party was founded in 1946 and came to power in the 14 May 1950 elections. After this date, the Democratic Party won every election it participated in under the leadership of Adnan Menderes and remained in power for ten years, despite all opposition, especially the Republican People's Party. The Democratic Party government ended with the coup on 27 May 1960 by some military officers who saw the separation of the society into camps and the endangerment of democracy as an excuse. This study sheds light on the view of the Kayseri press, whose existence dates back to 1910, to the activities of the Democrat Party government of Yeni Kayseri, Erciyes Telegraph and Anadolu newspapers, which were published between the years 1950-1960. The Kayseri press of the period, in its evaluations on Turkey's domestic policy during the DP years, emphasized that human rights violations were experienced before the DP "with the common interest", within the arbitrary scales that left the fate of millions to chance in the recent past, and therefore economic development did not take place. He also argues that the oppressive attitudes of the former government, which hindered the development of the country for many years with the tutelage regime, left the people with no choice but to ignore, and this attitude made the work of the rulers easier. With similar discourses, the 1929 World Economic Depression, which generally determined the conditions of the period when CHP governments ruled the country, criticized the old administration with exaggerated interpretations, without taking into account global developments such as totalitarian regimes, dictators and the Second World War. The Kayseri press praised the DP government, claiming that it feared that the CHP would be held accountable for the rapid progress experienced in the DP government. He described the DP's rise to power in the 14 May 1950 elections as a revolution. He has put on his pages that the government helps the country's administration by observing the well-intentioned works of the people and that this situation is understood from the participation of the citizens in the party congresses. He also argued that the government is on the side of the people and can easily convey their requests and complaints to the relevant authorities without fear, and that the walls between the government and the people have been demolished. While the Kayseri press almost completely appreciated all the actions of the DP governments, only in the issue of Anadolu newspaper on March 1, 1954, the writer wrote an article criticizing the governments of Dara Savaş Menderes. In his criticism, he demanded the resignation of the government, stating that the DP government has completed four years, that it has not experienced war problems, but that the desired success in financial policies has not been achieved yet, and that the DP has not kept its promises to solve the country's problems. The Kayseri press of the period, in their evaluations of Turkish foreign policy during the DP period, saw the active stance of the Menderes governments in foreign policy as supra-partisan and regarded it as an important achievement and source of pride for the country. He defended that by adopting the phrase "peace at home, peace in the world" in Turkey's foreign policy, our country proved its pro-peace attitude to the world. Expressing that the steps taken in foreign policy brought peace to the Middle East and the world, and that the prudent policies of Prime Minister Adnan Menderes were behind this success, he personalized his developments. In his publications, the foreign policy achievements of the Republic of Turkey until the 1950s were ignored, and the comments that did not coincide with the historical reality, which had no scientific basis, were included.

Keywords: *Press, Democracy, Dp, Adnan Menderes, Chp, Election*

1. Kayseri Yerel Basının DP İç Politikasına Bakışı

1.1.Tarım Politikalarına Bakışı

DP, iktidar oluşunun ilk aylarından itibaren tarım alanını geliştirmek için önemli kararlar almış ve bunları uygulamaya başlamıştır. Kendisi de çiftçi olan Menderes bu alanda tecrübeli olduğundan Türkiye tarımının açmazları ve çözüm yolları hakkında bilgiliydi. Menderes ilk başta ekilebilir arazilerin genişlemesi ve modern tarım tekniklerinin tatbik edilmesi işlerini çözmeye çalışmıştır. Ülke nüfusunun % 75'inin iş sahası olan çiftçilik milli gelirin yaklaşık yarısını alabiliyordu. Menderes hükümetleri boyunca devlet arazilerinin topraksız köylülere dağıtılmasına devam edilmiş; sulanabilen arazi miktarında büyümeler yaşanırken bataklıklar kurutularak tarlaya dönüştürülmüştür. Bununla birlikte DP iktidarı döneminde traktör, biçerdöver, ıslah edilmiş tohumluk, kimyasal gübre kullanımında da kayda değer artışlar yaşanmış; Ziraat Bankası'nın tarım kredileri de önemli oranda artırılmıştır. Ayrıca CHP yıllarında başlayan Marshall Yardımı DP'li yıllarda devam etmiş ve Türk tarımının gelişmesine mühim katkılar sağlamıştır.[1]

Yeni Kayseri gazetesinin 17 Mart 1952 günkü sayısının birinci sayfasında A müstear adlı bir yazar "Aradıkları İstikrar Nedir?" başlıklı yazısında DP iktidarının tarım politikalarını değerlendirmiş ve şöyle

[1] Mustafa Albayrak "DP Hükümetlerinin Politikaları (1950-1960)" Türkler Ansiklopedisi XVI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.857.

demiştir: "*Demokrat iktidarda, Türk milletine, hedefi belli devlet politikasının malum neticesi halinde, bu huzuru getirebilmiştir. Yakın mazide olmayan huzuru* denilerek CHP iktidarının devletçi kapitalist ekonomi uygulamaları eleştirilerek *Bugün böyle midir?* diye sorularak devamında tekrar önceki iktidar tenkit ederek cevap verilmeye çalışılmıştır. "*Vatanımızın saadet veya felaketini varlığına bağladığı mevzulardaki gelişmeye lütfen dikkat ediniz: Cumhuriyetten beri, hangi yıl bu memleket on milyon ton hububat istihsal etmiştir. İsmet Paşa, başvekil sıfatıyla pamuk müstahsilinden " 500 bin balya verin, size minnettar olurum" diyordu. Onun minneti ancak, Demokrat Parti'nin birinci iktidar senesinde tahakkuk edebilmiştir. Tütünde, fındıkta kısacası kaderini bunlara bağlamış milyonların istikrarlı hayatı için bütün ana sahalarda nereye gittiğini, ne yaptığını bilen hükümetin iş tecellileri içindeyken istikrar istemek, halkın hissi selimi ile alay etmekten başka nedir?"* sözleriyle yazar CHP hükümetleri ve İsmet Paşa'nın neredeyse hiçbir başarısından konu açmayarak hem eski iktidarı hem de DP muhaliflerini kıyasıya eleştirmeyi sürdürmektedir: *Yakın mazi milyonların kaderini tesadüflere bırakan keyfi ölçüler içinde, şahsi hak ve mülkiyetlere de "menfaat-i umumiye" teranesiyle el atarken, bugünkü tenkitçiler neredeydi? der*. Yazar, bu konuda eski iktidar eleştirilerini sona erdirip, *Türkiye'de ekilen arazi miktarı iki senede % 19 artmışsa bu, sadece memlekete giren traktör sayısının neticesi değildir. Maddi, manevi bütün emeklerin, sahipleri nezdinde tasallut ve taarruzdan masun olduğu hakikatin eseridir. Yeni iktidarın her sahada emniyet telkin eden adaletçi hüviyetiyle memleket baş başadır.*[2] yorumu ile DP iktidarının başarısını güven veren hakkaniyetli özelliklerine atfetmektedir.

Yeni Kayseri gazetesinin 22 Ekim 1952 tarihli sayısında "Türkiye Yeni Bir Hububat İstihsali Rekoru Kırıyor" yazısında şu ifadelere yer verilmiştir: *Tarım Bakanlığı eksperleri, Ziraat Bankası ve Toprak Mahsulleri Ofisi ile sıkı bir işbirliği halinde çalışan İstatistik Bürosu Tarım Şubesi, 1952 senesinde Türk çiftçilerinin 96.820.000 dönümü sürmüş ve buraya hububat ekmiş olduklarını tespit etmiştir. Bu rakam T.C. tarihinde erişilen en yüksek rakamdır. Bu rakam 1951 rakamlarına göre % 10, 1950 rakamlarına göre % 18 bir artış kaydedildiğini göstermektedir.* sözleri ile devlet kurumlarının ortak hareket etmeleri sonucu tarım üretiminde büyük başarı sağlandığı ifade edilmiştir. Yazının devamında ise: *Bu sene hububat istihsaline ayrılan toprak sathının artmasından daha mühimi, dönüm başına elde edilen istihsalin, tatbik edilen geliştirilmiş modern tarım sistemleri ile beklenmedik bir tempo ile artmış olmasıdır.(...) Ziraat Bankası'nın geniş kredileri ile Türk çiftçisi o zamana kadar görülmemiş bir yardıma kavuşmuştur. Hükümetin çiftçilik siyaseti de mükemmel olmuştur.* denilerek çağdaş ziraat metotları ve Ziraat Bankası'nın verdiği krediler ile ülke çiftçi önemli şekilde desteklenmiş DP hükümeti tarım politikalarında büyük başarı kazanmıştır görüşü anlatılmıştır. *Tarım Bakanlığı, yeni teknik ziraat servisleri ile çiftçilere düne kadar kullandıkları aynı topraklardan daha iyi mahsul elde etmenin çarelerini göstererek iyi iş yapmıştır. Tatbikine girişilmiş olan muhtelif projelerle Türkiye Hükümeti ile işbirliği yapmakta olan Marshall Planı tarım eksperleri, teknik ziraat servisleri personelinin heyecanla öğretim vazifesini ifa etmekte olduklarını, çiftçilerin de bu metotları öğrenmek için aynı heyecanı gösterdiklerini müşahede etmişlerdir.*[3] denilerek dış yardımın da ülke ziraatını geliştirdiği vurgulanmıştır.

Türkiye'de ziraat kredileri DP'li seneler boyunca devamlı aratan bir grafik çizmiştir.1950 yılında 412.197.000 Türk lirası olan tarım kredileri 1960'ta 2.392.000.000 liraya yükselerek neredeyse altı kat artmıştır. Ziraat Bankası zirai kalkınmanın önemli bir ayağını teşkil eden kredi yardımında Türk köylüsünün destekçisi olmuştur. DP'nin iktidarından bir yıl önce 350 milyon lira civarındaki zirai kredi miktarı 1958 yılında iki milyarı aşmıştır. DP, muhtelif sebeplerle istediği verimi elde edemeyen çiftçilerin borcunu tecil etmiş ve köylüleri büyük bir dertten kurtarmıştır.[4] Bu gerçekler ışığında Yeni Kayseri gazetesinin 25 Kasım 1956 günkü sayısında verilen bir haber DP'nin köylüyü kalkındırma sözünü tuttuğunu belirtmiştir. Yazı şu şekildedir: *DP iktidarı köylüyü kalkındırmak için verdiği sözün doğruluğunu ispat etmiştir. Ziraat Bankası 1956 Mayıs sonuna kadar 1.597.000.000 liralık kredi temin etti. Bankanın üzerinde ısrarla durduğu zirai kredilerin yalnız beş aylık artış miktarı 116 milyon liradır*.[5] denilmiştir.

---

[2] Yeni Kayseri 17 Mart 1952.
[3] Yeni Kayseri 22 Ekim 1952.
[4] Sevilay Özer, Demokrat Parti'nin Köy ve Köylü Politikaları 1946-1960), Berikan Yayınevi, Ankara, 2013, s.227-228.
[5] Yeni Kayseri 25 Kasım 1956.

1.2. Sosyal Politikalara Bakış

DP, 1949'da parti programında bir değişikliğe giderek işçilere grev hakkı ile ücretli haftalık ve yıllık izinler verilmesi gibi sosyal haklar tanınmasını CHP'nin karşı çıkmasına rağmen kabul etmiştir. On yıllık Menderes hükümetleri boyunca işçilere grev hakkı tanınmamakla beraber bazı iyileştirmelere gidilecektir. Ağustos 1951'de bir kanun ile işçilere bayram ve hafta sonu tatillerinde yarım günlük ödenmesi kabul edilmiştir. İşçi sendikalarının arttığı bu yıllarda Haziran 1952 tarihinde İş Kanunu'nda bir yenilik sonucu 4-9 işçi çalıştıran iş yerlerindeki çalışanların sosyal sigortalardan faydalanmasının önü açılmıştır.[6]

Yeni Kayseri gazetesinin 17 Mart 1952 günkü sayısının birinci sayfasında A müstear adlı bir yazar *"Aradıkları İstikrar Nedir?"* başlıklı yazısında DP iktidarının sosyal politikalarını şu şekilde değerlendirmiştir: "*Şimdi sıra sosyal ıslahata gelmiştir. İşçi hayatındaki reform ile başlayan bu ıslahat da, kısa zamanda meyvelerini vermeye başlayınca, iç hayatımızdaki emniyet ve istikrar, yine ancak bugünkü iktidarın düşünebildiği yabancı sermaye için huzur ve garanti tedbiriyle el ele vererek, sanayi sahasına da şümullenecek ve vatanın bakir imkânlarının feyizli neticeleriyle Büyük Türkiye ideali tahakkuk edecektir. Bütün bunlar olacaktır. Bütün bunlar olmak yolundadır."*denilerek toplumsal reformların endüstri kollarına da sirayet ederek vatanın el değmemiş imkânları ile yabancı sermayenin neredeyse ülkeye çağ atlatarak Büyük Türkiye hedefine ulaşılacağı gibi biraz abartılı, iyimser ve güzel gelecek hakkında kesin inanışlı bir görüş ifade edilmiştir. Köşe yazısının devamında dayazar *"Senelerce memleketi vesayet sisteminin tezahürleri içinde uyutanların gösterdikleri asabiyet de, hissettikleri aydınlık istikbalden, neden bunca zaman mahrum bırakıldığını milletin sorma korkusudur".*[7]fikirlerini belirterek yine vesayet rejimi ile uzun yıllar memleketi gelişmesine mani olan eski iktidarın, halkın CHP döneminde geri kalmışlığından veya DP iktidarında yaşanan hızlı ilerlemeden dolayı kendisinden hesap soracağı korkusu yaşadığını iddia etmiştir.

Yeni Kayseri gazetesinin 31 Mayıs 1952 günkü sayısında A müstear adlı bir yazar *"Acaba Yeni Bir Emeğe Lüzum Var Mı?"* başlıklı yazısında şu görüşlerini ifade etmiştir: "*Memlekette başarılmış olan büyük ve hayırlı işler meydandadır. Halk senelerce ihmal edilmiş vatan işlerinin ifası heyecanı içindedir. Her yerde bayındırlık eserleri yükseliyor, istihsal artıyor milli gelir onların hayal bile etmedikleri seviyeyi buluyor, iç nazarın iştirak kabiliyeti bıraktıklarından bir misli yükselmiştir. "*sözleriyle halkın uzun yıllar boyunca göz ardı edildiği Menderes hükümetleri döneminde ise ülkenin ve halkın kalkındığı iddiasını dile getirerek vatandaşın üretime katılım oranının bir katı yükseldiğini belirtmiştir. "*Yeni ekim sahaları, vatandaşlara açılan yeni iş sahalarını kül halinde tamamlıyor. Korku ve endişe devri bitmiştir. Huzur ve hürriyet devri başlamıştır. Türkler, vicdan ve insaf sahibi büyük bir milletin evlatları halinde, olup bitenlere karşı sadece şükran duyuyorlar. Manzara budur. Milletin saadetini, emin ve sağlam adımlarla boşuna harcanmış yılların kucağından alıp millete iade eden bu harekettir*."[8]yorumları ile vatandaşa yeni çalışma ortamlarının hazırlanılarak halkın artık huzurlu ve özgür olduğu ifade edilmiştir. DP iktidarının eski iktidarın yaptığı hataları tekrarlamayarak milleti ile mutlu şekilde geleceği inşa etmeye başladığı görüşünü paylaşmıştır.

Yeni Kayseri gazetesinin 31 Mayıs 1952 tarihli sayısında yazar Naci Topçuoğlu *"Neme Lazımcılık Artık Maziye Karışmaktadır"* adlı köşe yazısında şu görüşleri işlemiştir: "*Asırlardan beri gerek devlet gerekse mahalli işlerimizde vatandaşla hükümet arasında kalın bir perde geren "neme lazımcılık veya bananecilik" olmuştur."* Bu cümleleri vatandaşın ağzından sık duymalarının sebebini şu şekilde belirtmiştir: "*Onu (vatandaşı) bu yola sevk eden dünün tek taraflı müstebit idaresi idi. Çeşitli memleket meselelerinde vatandaş daima çekimser kalır ve hatta memleket zararına da olsa alıştığı bu cümleleri sarf ederdi. (...) İşte zamanla vatandaşlar arasında telkin edilen bu fikir, müstebitlerin ve despotik idarenin işlerine yaramış, bir mesuliyetsizlik içerisinde devlet işleri yürütülmeye başlanmıştı."* diyerek önceki ülke yöneticilerinin baskıcı tavırlarının halka başka bir seçenek bırakmadığını ve bu tutumunda yöneticilerin işini kolaylaştırdığını ifade etmiştir. Yazı şu şekilde sona ermektedir: "*14 Mayıs inkılâbından sonradır ki, kendi isteği ile iş başına getirdiği hükümetin hüsnüniyetle çalıştığını gören halk, demokrasinin tabii icaplarına uyarak bugün yer yer hükümete yardımcı olmaktadır. Halkın parti*

---

[6] Albayrak (2002) s.863.
[7] Yeni Kayseri 17 Mart 1952.
[8] Yeni Kayseri 31 Mayıs 1952.

kongrelerindeki tavırları ile anlaşılmaktadır ki kendi hükümetinin muvaffakiyetini yine kendi muvaffakiyeti saymaktadır. Halk artık banane demeyerek şikâyetlerini ilgili makamlara bildirmektedir".[9]sözleriyle yazar 14 Mayıs 1950 seçimlerinde DP'nin iktidara taşınmasını bir inkılâp olarak nitelendirmiş hükümetin de iyi niyetli çalışmalarını halkın gözlemleyerek ülke idaresine yardımcı olduğunu bu durumu vatandaşın parti kongrelerine takındığı tutumdan çıkardığını kısacası halkın hükümetle ortak hareket edip istek ve şikâyetlerini korkmadan ilgili mercilere bildirdiğini dile getirerek yine önceki iktidar dönemlerinin başarılarını tamamen görmezden gelerek DP iktidarını yüceltmiştir.

Yeni Kayseri gazetesinin 7 Haziran 1952 günkü sayısında yazarı belirsiz *"Yeni Bir Merhale"* isimli yazı neşredilmiştir yazı DP'nin sosyal politikalarına bakış açısından bünyesinde önemli yorumlar barındırmaktadır. Yazı şu şekildedir: *Onlar(CHP hükümetleri) hürriyeti, hareket ve karar hürriyetini tedbir telakki etmişlerdir. (...)Devlet ve vatandaş arasındaki münasebetleri soğuk, haşin hatta itimatsız kılan bu hava, oligarşik istibdat idareleri için hakimiyetlerinin devamı bakımından şart ve zaruri idi. Nitekim, mutlak hassasiyetle merkeziyetçi siyasetlerini devam ettirmişlerdir.(...)*[10]denilerek yazar önceki hükümetlerin halk ile devlet bütünleşmesinin önünün tıkadıklarını bu davranışı da ülkenin geleceği için değil kendi hükümranlıklarının sürmesi amacıyla yaptıklarını ve mutlak merkeziyetçi idarelerini iktidardan çekilene dek devam ettirdiklerini belirtmiştir.

Demokrat Parti iktidarı toplumsal alanda iyileştirmeler yapmaya devam etmiş ve büyük tepki gösterilen 1921 tarihli Yol Vergisini kaldırmıştır. Bu vergi 18 ile 60 yaş arasında bulunan erkek vatandaşların yol yapımı için devlete para vermelerini veya yol yapım çalışmalarında fiilen çalışmalarını mecburi kılıyordu.[11] 4 Mart 1952 tarihli Yeni Kayseri gazetesinde bahsi geçen verginin hükümetçe kaldırıldığı haberi yer almaktadır. Haber şu şekilde neşredilmiştir:*1 Mart 1952 tarihinden itibaren yol vergisi ve bakayaları tamamen kaldırılmıştır.(...) Yerinde verilen bu çok adilane karar, vatandaşlarımız tarafından sevinçle karşılanacağı ve 1 Mart 1952 tarihinden itibaren yol vergisi mevzuunun tamamen silinmesi Demokrat Parti iktidarının vaatlerini tahakkuk ettirmesi yolundaki en büyük hamlelerden biri olmuştur.*[12]denilerek iktidar partisi olan DP'nin seçim öncesi verdiği vaatleri gerçekleştirme babında önemli bir gelişmeye imza attığı ifade edilmiş ve halkın üzerinde yer alan bu yükün kaldırıldığı belirtilmiştir.

Yeni Kayseri gazetesinin 25 Temmuz 1953 tarihli sayısında Osman Nuri Deniz isimli yazar *"Milli Bir Varlık Olan Demokrat Parti'nin Muhafaza Ve Tekâmülü"* başlıklı yazısında Türk milletinin bolluk ve mutluluk içinde yaşaması için DP'nin sosyo-ekonomik problemleri çözüme kavuşturucu bir siyaset takip ettiğini, bu iyi gidişin devam etmesini sağlamak için Demokrat Partililerin partilerine sahip çıkmaları gerektiğini bu sahiplenişin de ulusal bir görev olduğunu belirttiği yazısı şu şekildedir: "*Türkiye'nin kalkınması Türk milletinin refah ve saadete kavuşması için Demokrat Parti, emin ve isabetli adımlarla yürüyüş halindedir. Gayeye doğru vakurane yükselirken dahilde müşahede ettiğimiz bozukluğun derecesine göre tamir veya amillerini ifna etmek, hariçten gelen tecavüzleri def eylemek, parti müntesiplerinin başlıca vazifesidir. Aksi takdirde milli vazifeden kaçınmış oluruz*."[13]

TBMM'de işçilere grev hakkı görüşülürken iktidar ağzından bu hakkın komünizmi tetikleyeceği sonuçta da Türk toplumunda sınıf çatışmalarına yol açacağı kaygısı ifade edilmiştir. İşçi kuruluşları endişeye gerek olmayıp kendilerinin de komünizm karşıtlığını belirttiler. Buna rağmen Başbakan Menderes grev hakkı tanınmasının erken olduğunu ilk hedefin hızlı kalkınma olduğunu söylemiştir. İşçiler pek çok kez grev haklarını talep edip bazen kanuna muhalif şekilde kendi başlarına grev başlatsalar da[14] iktidar bu isteği hiçbir zaman yerine getirmeyecektir. Erciyes Telgraf gazetesinin 27 Nisan 1959 tarihli sayısında *"Grev Hakkı"* başlıklı yazıda CHP'nin iktidar yıllarında işçilerin hayat seviyelerini iyileştirmek için çalışmadığını ve DP iktidarının ülkede demokrasi tam olarak aktif kıldığında grev hakkının hükümetçe kabul edileceğini belirten yazının tamamı aşağıdadır: "*Bilindiği gibi, eski CHP iktidarı uzun yıllar*

[9] Yeni Kayseri 31 Mayıs 1952.
[10] Yeni Kayseri 7 Haziran 1952
[11]Tanel Demirel, Türkiye'nin Uzun On Yılı, Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016, S.143.
[12] Yeni Kayseri 4 Mart 1952.
[13] Yeni Kayseri 25 Temmuz 1953.
[14] Cezmi Eraslan, Atatürk'ten Sonra Türkiye'nin İç Politikası, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ll, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2004, s.555-565.

işçilerin hayat seviyelerini yükseltecek hiçbir tedbir almamıştır ve işçi adedi o yıllarda bir türlü artmamıştır. Eski CHP iktidarı grev hakkında ise daima cephe almıştır. DP iktidarında ise, iktisadi kalkınma faaliyetleri dolayısıyla işçi adedi süratle yükselmiş ve işçi ücretleri, hayat seviyesini artıracak tarzda fazlalaşmıştır. Şimdi Türkiye'de büyük bir işçi kitlesi, memleketin istihsal, istihlak ve kalkınmasında ehemmiyetli bir mevki işgal etmektedir. Bu kitleye grev hakkı verilmeyecek midir? Elbette verilecektir. Fakat bu, demokrasinin ve demokratik müesseselerin tekâmül etmesi halinde tahakkuk edecektir. Forum dergisi ve CHP unsurları ise, demokrasinin tekâmül etmesinin ne demek olduğunu idrak edemezler".[15]

Erciyes Telgraf gazetesinin 26 Şubat 1960 günkü sayısında *"İnsan Hakları ve Kalkınma"* başlığı altında aşağıdaki düşünceler ifade edilmiştir: *Halk Partili mebuslardan Emin Soysal adındaki zat, Meclis'te yaptığı konuşması ile şu iddiayı ispat etmeye çalışmaktadır: "Demokrat Parti, insan haklarını ve demokratik rejimi kalkınmaya feda ediyor…" Memleketimizde girişilmiş olan iktisadi inkişaf faaliyetlerinin insan hakları ve demokratik rejim aleyhinde yürütülmekte bulunduğu iddiası nasıl ortaya atılabilir?* diyerek CHP milletvekillerinin DP'ye yönelik iddialarının mesnetten yoksun olduğu ifade edilmiş ve yazar şöyle devam etmiştir: *Böyle bir iddiayı ortaya atmak, hadiselere ve hakikatlere tamamen aykırıdır. Çünkü iktisadi inkişaf faaliyetleri, hakikatte insan haklarının ve demokratik rejimin eseridir. Eğer memlekette insan hakları olmasaydı ve eğer memlekette milli iradeye müstenit bir demokratik rejim mevcut bulunmasaydı, iktisadi inkişaf faaliyetleri asla başlayamazdı.* sözleriyle ülkede temel insan hak ve özgürlüklerinin geçerli olduğu zaten aksi bir durumda ekonomik gelişim sürecinin baltalanacağı iddia edilmiştir. *Nitekim Halk Partisi iktidarda iken, yani insan hakları çiğnenirken ve memlekette antidemokratik bir iktidar ekibi saltanat sürerken iktisadi kalkınma hareketi bir türlü başlatılamamıştır. Şimdi memleket ve milletçe kalkınmaktayız. Çünkü şimdi milletçe hürüz ve demokrasinin sağladığı haklardan doyasıya istifade etmekteyiz.*[16]düşünceleriyle aslında DP döneminde değil CHP hükümetleri zamanında insan hakları ihlallerinin yaşandığı bu sebepten dolayı ise ekonomik kalkınmanın yaşanmadığı ifade edilmiştir.

Erciyes Telgraf gazetesinin 1 Nisan 1960 tarihli sayısında *"Devlet İdaresi ve CHP"* başlıklı yazıda CHP ve DP hükümetlerinin toplumsal politikaları mukayese edilerek tartışılmıştır. Yazıda CHP'nin iktidar olduğu yıllarda temel insan hak ve özgürlüklerine değer vermediği keyfi uygulamalarla antidemokratik bir rejim tesis ettiği buna mukabil DP'nin ise devleti, halkın taleplerini göz önünde bulundurarak yönettiğini belirtmiştir. Yazı şu şekildedir: "*Halk Partisi on iki sene müddetle devleti demokrasi dışında idare etmiş, halkın hürriyetlerini tanımamış ve memleketi bir siyasi ekibin keyfine tabi tutmuştur. Halbuki Demokrat Parti iktidarı, millet iradesiyle iş başına gelen bir parti olarak derhal halkın taleplerini yerine getirmeye başlamış ve devleti milletin isteklerine göre idare etme devrini açmıştır. Bu yeni devir, bu demokrasi devri artık bu memleketten kalkmayacaktır. Bu sebepledir ki CHP propagandacıları kendilerini boş yere yormaktadır*."[17]denilerek muhalefetin boşuna kürek çektiği bundan sonra ülkenin hep demokratik usullerle idare edileceği söylenmiş fakat yazının yayımladığı günden yaklaşık iki ay sonra cunta yönetime el koyarak demokrasiyi rafa kaldıracaktır.

1.3.Ekonomik Liberalleşme Politikalarına Bakış

DP'nin programında devletçilik yer almakla birlikte bu anlayışın daha ılımlı olacağı belirtileri verilmiş, devlet teşebbüslerinin oldukça sınırlandırılacağı, devletin ekonomi sahasında koruyucu ve denetleyici olarak vazifeleneceği ağır yatırımlar haricinde *"işi normal ve serbest kurallara bırakmak"* anlayışı öngörülmüştü. Bu yıllarda özel teşebbüse önemli imtiyazlar ayrılmış bununla birlikte özel iş yerleri miktarında önceki dönemlere nazaran görülmedik bir artış sağlanmıştır.[18] Yeni Kayseri gazetesinin 7 Haziran 1952 günkü sayısında neşredilen *"Yeni Bir Merhale"* isimli yazı tam bu noktayı işaret etmiştir. Bahsedilen yazı şu şekildedir: CHP'nin tatbik ettiği ekonomi politikaları eleştirilerek *"Eğer, umumi devlet hizmetlerini liberal zihniyet içinde ele almış olsalardı, mesela dünya yüzünde demiryolları sökülür, yerini karayolları alırken kör bir inat uğruna demode bir nakil sistemi için fakir milletin milyonları harcanır mıydı? Büyük şehirlerimizin gelişme temposu, yabancıların dikkatini çekecek kadar*

[15] Erciyes Telgraf 27 Nisan 1959.
[16] Erciyes Telgraf 26 Şubat 1960.
[17] Erciyes Telgraf 1 Nisan 1960.
[18]Albayrak (2002), s.855-856.

*yavaş ve verimsiz olmuşsa bunun sebebi yine aynı som ve sert merkeziyetçiliktir. "*sözleriyle CHP hükümetlerinin ülkeyi yönettiği dönemin iktisadi şartlarını belirleyen 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve İkinci Dünya Savaşı gibi cihanşümul gelişmeleri dikkate almadan eski iktidarları yermektedir. *"Onların çeyrek asırda yapamadıklarını iki yılda hayal olmaktan çıkaran bir iktidar için hücum günü gelince Türk milleti sağduyusunu elbette kullanacaktır"*[19]sözleri dolayısıyla Milli Mücadele sonrası Türkiye ve çevresinin durumunu göz ardı ederek sadece abartılı yorumlarla DP iktidarını methedilmektedir. DP iktidarı ülkeyi geliştirmiştir fakat 1950 tarihinin öncesi yatırım ve başarıları yazar önemsiz saymaktadır.

1.4.Mali Politikalara Bakış

On yıllık DP iktidarının ilk üç yılı olan 1950-1953 seneleri arası DP'nin en parlak yıllarıdır. Bu zaman diliminde % 13'leri bulan ortalama gelişme hızı 1954'ten sonra düşmeye başlamıştır. Bu olumsuz gidişin sebepleri arasında tam anlamıyla planlanmamış yatırımlar bütçe açıklarına zaman içinde dikkat edilmemesi gösterilebilir. 1951'deki bütçe açığı 234.770.502 Türk lirası iken, 1952'de 199.470.401 liraya düşmüş, 1953'te 167.652.736 lira, 1955'te 151.667.277 TL'ye çekilmiş 1954, 1956, 1957, 1958, 1959 ve 1960 yılları bütçeleri denk olarak hazırlanmasına rağmen uygulamada açık verilmiştir. DP'nin genel olarak mali politikalarına göz atıldığında ilk dört senelik iktidar dönemi ekonomi politikası açısından tam liberal değildir. Özellikle 1955 yılından başlayarak giderek artan biçimde baş gösteren devlet müdahaleleri, İkinci Dünya Savaşı'nda çıkarılan Milli Korunma Kanunu, Kamu İktisadi Teşekküllerinin ağırlık kazanması bu durumun açık ispatlarıdır.[20] Yeni Kayseri gazetesinin 6 Kasım 1953 günkü sayısında yazar Mümtaz Faik Fenik, *"Denk Bütçe ve İktisadi Kalkınmamız"* başlıklı yazısında şunları dile getirmiştir: "*Bu defa bir mucize mi halk edilmiştir de bütçemiz denk bir hale gelmektedir? Üstelik Demokrat Parti iktidarı, vergilerde mühim indirimler yapmış ve yeni hiçbir vergi de koymamıştır. Denk bütçe nasıl tahakkuk etmektedir?"*1954 yılı bütçesinin gelir-gider bakımından denk olduğunu belirten yazar hükümetin vergilerden yeterince faydalanmamasına rağmen bu "mucize" durumun nasıl oluştuğunu sorarak devamında ise bunun cevabını vermeye çalışmıştır: "*Evet bu defa bir mucize olmuştur. Çünkü yeni iktidarın takip ettiği iktisadi politika, memlekette her sahada büyük bir kalkınma temin etmiştir. İstihsalimiz artmış, ihracatımız artmış, mahsulümüz değerlenmiştir. Kazanan vatandaşlar, vergilerini seve seve zamanında ödemektedirler. Köylerden artık tahsildar korkusu silinmiştir. 1950 senesinde umumi muvazenede ancak 1 milyar 300 milyon liraya baliğ olan gelir şimdi 2 milyar liraya yaklaşmaktadır. Sene başında yapılan tahminler tahakkuk etmiştir. Demek iktisadi kalkınma ile muvazi olarak, bütçemizde tam bir salah vardır.(...)"*diyerek DP'nin uyguladığı mali politikaların başarı getirdiğini bu durumdan vatandaşın özellikle de o yıllarda halkın büyük çoğunluğunu meydana getiren köylülerin memnuniyetini ifade ederek tozpembe bir Türkiye tablosu çizmiştir. "*DP iktidara geldiği zamandan itibaren gününü gün etmeye bakmamış, daima yarını hazırlamış ve böylece altın yumurtlayan tavuk tam manasıyla beslenmiştir".*[21]sözleriyle Menderes hükümetinin işleri akışına bırakmayarak sürekli çalıştığını, geleceği hazırladığını belirtmiştir.

Anadolu gazetesinin 1 Mart 1954 günkü sayısında yazar Dara Savaş *"Umduğumuz Bulduğumuz"* adlı köşe yazısında DP hükümetlerinin aradan yaklaşık dört yıl geçmesine, savaş sıkıntısının da yaşanmamasına karşın mali politikalar bahsinde istenilen başarıya hâlâ ulaşamadığını tenkit ederek aşağıdaki görüşleri dile getirmiştir: *"Uzun harp senelerinin zaruri sıkıntılarını omuzlarımızdan tamamen atarak iktisadi bir refahı ve hayat ucuzluğunu hâlâ bekliyoruz. Beri yanda paramızın kıymeti her gün biraz daha düşmekte devlet borçları ve döviz açığı artmakta ve hayat pahalılığı 950'dekinin 2-3 mislini bulmaktadır*."

"Şu hale göre eski iktidar değişmesi arzularımızın tahakkuku yolunda bize çok şeyler vaat etmiş fakat kayda değer bir şey vermemiştir. DP bir gaflet içerisinde kendi davasına ihanet etmekten kurtulamamıştır. Bu dört senelik iktidardan edinebileceğimiz kanaat, bundan sonra ancak muhalefet murakabesinden kurtulamayacak bir iktidara memleket işlerini tevdi etmemiz lazım geldiğinin açık

[19] Yeni Kayseri, 7 Haziran 1952.
[20]Albayrak (2002), s.857-859.

[21] Yeni Kayseri 6 Kasım 1953.

ifadesidir.[22]düşünceleriyle DP'nin ülke problemlerini çözmeye dair verdiği sözleri tutmadığını belirterek iktidarı bırakmasının icap ettiği ifade edilmiştir.

1.5.Sanayi Politikalarına Bakış

DP genel olarak seçim kampanyalarının ana omurgası ekonomik kalkınma üzerine oluşturmuştur. Özellikle büyük şehirlerde hayata geçirdiği imar faaliyetlerini propaganda malzemesi olarak kullanmıştır. Hayata geçirdiği yada geçireceği tesislerin kalabalık ve gösterişli temel atma ya da açılış törenleri DP'nin seçim kampanyası süresince kullandığı en etkin propaganda araçlarından birisi olmuştur.[23]DP, on yıllık iktidar devrinde daha çok küçük ve orta ölçekli sanayi işletmelerine önem vermiş, endüstri tesislerini organize etmek gayesiyle 1957 Nisan ayında Sanayi Sicil Kanunu çıkarmıştır. Bu yasa çerçevesinde sanayi kuruluşlarının tanımı yapılmış, sanayi siciline kayıt yaptırma, İktisat ve Ticaret Bakanlığı yetkililerinden belge alma mecburiyeti getirilmiştir. Bu durumun amacı hükümeti sanayi kollarında denetleyici ve gözlemci kılarak, özel teşebbüsün başına buyruk bırakılmasının önüne geçmektir. Menderes hükümetleri boyunca özel girişime çeşitli ayrıcalıklar tanınmış buna bağlı olarak da kişiye ait iş yerlerinde önceki dönemlere nazaran %200'lere ulaşan bir artış yaşanmıştır.[24] Yeni Kayseri gazetesinin 2 Kasım 1956 günkü sayısında *"Türkiye'nin İlk Motor Fabrikası Kuruluyor"* haberi manşetten neşredilmiştir. Haber şu şekildedir: "*Gümüş Şirketinin vücuda getirdiği fabrika sulama davamızı tamamen halledecek. Menderes hükümetinin kalkınma programında en büyük hamleyi vücuda getiren Gümüş Motor Anonim Şirketine devletin müzaheret göstereceğine kani bulunuyoruz. Zira bu asil milletin sinesine nakşolunan bu sanat abidesini korumak ve yaşatmak hepimize düşen ana vazifelerdir"*.[25]denilerek üretilen motorun tarım sektöründe kullanılacağı ve motoru devlet gözetiminde özel girişimin yapacağı ifade edilerek gelecekten ümitle bahsedilmiştir.

1.6.Eğitim Politikalarına Bakış

DP iktidarının eğitim politikaları bahsinde akılda kalan önemli gelişmelerden biri din derslerinin mecburi kılınarak İmam-hatip liselerinin artırılması ile Köy Enstitülerinin kapatılmasıdır. Bunun yanı sıra Menderes iktidarı eğitime yılı ayrı bir önem vermiş ve 1950 yılı bütçesinde milli eğitime ayrılan tahsisat 1960 bütçesinde % 470 civarında artırılmıştır. On yıl boyunca ilkokul sayısı 12.511'den 22.011'e, ilkokul öğretmeni sayısı 33.844'ten 23.174' yükselmiştir. Ortaokulların sayısı 343'ten 688'e, liseler ise 59 tane iken 138 sayısına yükselmişlerdir. 1950'de ortaöğretim öğretmeni miktarı 16.931 iken bu sayı 1960 yılında 306.851'e ulaşmıştır.1950 yılında Ankara, İstanbul ve İstanbul Teknik Üniversiteleri varken DP iktidarı boyunca dört üniversite daha kurdu. DP'nin iktidara geçtiği dönemde 24.919 tane üniversiteli varken bu rakam 1960'ta 56.718'e yükselmiştir.[26] Ülkemizde yükseköğretimde okullaşma miktarı %1,5'ten, %3,4'e çıkmıştır. Bu gerçekler doğrultusunda Erciyes Telgraf gazetesinin 25 Ağustos 1959 günkü sayısında "İki Devir" başlıklı yazıda Kim dergisinin DP iktidarını eğitim alanında eleştirmesine karşı şu cevap verilmiştir: *"Şimdiki iktidar, okumaya ehemmiyet vermesi bakımından eski CHP iktidarına nazaran çok ileridedir. Şimdiki iktidar 1944'te unutulan Doğu Anadolu'da üniversite kurmuş olan bir iktidardır"*.[27]

2.Dış Politikaya Bakış

İkinci Dünya Savaşı'nın zor yıllarında CHP iktidarlarının tarafsızlık politikaları ile ülke bütünlüğü korunmuştur, bu hükümetler Birinci Dünya Savaşı'nda ülkemizin yaşadığı felaket dolu yıllardan dersini alarak dış politika tutumu sergilemişlerdir. Konunun dikkatle araştırılmasında o dönemde uygulanabilecek tek politikanın bu olacağı ortaya çıkacaktır.[28] Fakat Erciyes Telgraf gazetesinin 19 Ocak 1960 günkü sayısında bu gerçekler görmezden gelinerek *"Türkiye ve Hür Dünya"* başlığı altında

---

[22] Anadolu 1 Mart 1954.
[23] Ali Çakırbaş, Demokrat Parti'nin Milletvekili Seçimlerinde Kullandığı Propaganda Çalışmaları Ve Propaganda Araçları, XVIII. Türk Tarih Kongresi, Cilt 9, Ankara 2022, s. 37.
[24]Albayrak (2002), s.856-857.
[25] Yeni Kayseri 2 Kasım 1956.
[26] M. Serhan Yücel, Menderes Dönemi (1950-1960),Türkler Ansiklopedisi XVI, Yeni Türkiye Yayınları, Ank., 2002, s. 848.
[27] Erciyes Telgraf 25 Ağustos 1959.
[28]Wayne Bowen "Türkiye ve İkinci Dünya Savaşı: Taraflı Fakat Savaşmayan Ülke" Türkler Ansiklopedisi XVI, Yeni Türkiye Yay., Ank., 2002, s.812.

şu ifadeler kullanılmıştır: Yazıda CHP'nin tarafsızlık politikası kıyasıya eleştirilerek "*Bugünkü Türkiye, kolay olanı değil zor olanı seçmiştir. Çünkü bugünkü Türkiye, dış politikasında kesif münasebetleri idare edebilecek bir seviyededir.*"[29]denilerek DP hükümetlerinin dış politika faaliyetleri bir bütün halinde övülmüştür.

2.1. Türk-Yunan İlişkileri

Türkiye ile Yunanistan'ın NATO'ya alınmalarının akabinde iki ülke ilişkilerinde başlayan yakınlık SSCB'nin dışladığı Yugoslavya'yla birlikte 1953'te Dostluk ve İş Birliği Antlaşmasının imzalanmasına zemin hazırlamıştır.[30]Bu gelişmeler ışığında Yeni Kayseri gazetesinin 5 Mayıs 1952 tarihli sayısında A müstear isimli bir yazar "Büyük Kıymetlerin Zaferi" adındaki yazısında DP iktidarının Kore Savaşı'ndaki tavrını ve dönemin Türk-Yunan münasebetlerine dair düşüncelerini ifade etmiştir: "*Nasıl ki Kore, cesur ve hamle yapmasını bilen müspet politikanın eseri olmuşsa Başbakanımızın Atina'da aldığı neticeler de Türk-Yunan dostluğu sahasında aynı başarılı sonuçların geçit resmidir. Bizim bağlandığımız prensiplerin milletler arası hadiselerde örnek değeri olması milli politikamızın övünülmeye değer, müstesna eseri olarak partiler üstü kıymet taşır. Vatandaş aklıselimi bu hakikati kavramıştır. Kore'ye ilk olarak silahlı birlik gönderen memleket biziz. Menderes hükümeti Kore'den sonra ikinci büyük dış zaferini temin etmiştir".*[31]sözleri ile Menderes iktidarının dış politikadaki aktif tutumunu partiler üstü olarak ülke adına bir değer ve medarı iftihar vesilesi saymış ve gerçekliğinde Türk vatandaşlarının gözünde anlaşıldığını dile getirmiştir.

Yeni Kayseri gazetesinin 11 Haziran 1952 günkü sayısının manşetinde Başvekil Menderes'in komşu ülke Yunanistan'ı ziyaretinden sonra da Yunanistan kral ve kraliçesinin Türkiye'ye yaptıkları iadeiziyaretleri dolayısıyla manşetten verilen haberde ise "*Türk-Yunan dostluğu bundan böyle mili bir siyaset olmuştur.*" Cümlesi yer alarak Türk-Yunan dostluğunun DP'nin dışında ülke gerçeği olduğu beyan edilmiştir. Yine aynı sayısındaki gazetenin köşe yazısında ismi verilmeyen bir yazar tarafından *"Muhterem Misafirlerimiz"* başlığı altında şu düşünlere yer verilmiştir: "*Samimiyetle inanıyoruz ki, yakın istikbalde iki devlet arasında en mesut ve müspet iktisadi yakınlaşma da başlayacaktır."* denilerek yaklaşık bir sene sonra Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında imzalanacak Dostluk ve İş Birliği Antlaşması'nın müjdesi verilmiştir. "*Denizci ve tüccar millet Yunanlılar, gün geçtikçe istihsalinin maddi manevi değeri artan ham ve yarı mamul maddeci Türkiye'nin ekonomik bünyesi içinde iki taraf için de kazanç ve refah imkânları açan işbirliğinin doğru yolunu bulabileceklerdir.(...)Cihan içinde yakın mazi hesaplaşmasına rağmen bu kadar kısa zamanda bu kadar mükemmel netice almış başkaca iki devlet gösterilemez.*[32] Yorumunda ise Milli Mücadele yıllarında düşman iki devletin kısa sürede dost olmalarının dünya çapında bir sonuç olduğu belirtilmiştir.

Yeni Kayseri gazetesinin 17 Haziran 1952 günkü sayısında Türk-Yunan dostluğunun önemli bir gündem yarattığı ortamda C.C. takma adlı bir yazar tarafından kaleme alınan "Hariciyemize Dair" isimli köşe yazısında şu fikirleri savunmuştur: *Bugünkü faal dış siyasete bakıp, bunda eskiden kalma dışişleri mekanizmasının bir rolü olduğunu sanmaya elbette yer yoktur. Bu başarı sadece demokrat hükümetin ve onun Dışişleri bakanının dış siyaset tutumunun bir neticesidir.(...) Osmanlı İmparatorluğu'ndan devralınan ananesiyle meşhur hariciye teşkilatının son otuz yıl içinde adam kayırma ve ahbap yerleştirme yüzünden işlemez hale geldiğini görmemek kabil değildir.*[33].

1954'ten itibaren Kıbrıs meselesi Türkiye gündeminde yer alamaya başladı. İngiltere egemenliğindeki Kıbrıs'ı hem Yunanistan hem de Türkiye topraklarına dahil etmek istiyordu. İngiltere'nin meseleyi görüştüğü Londra Konferansı esnasında Türkiye'de 6-7 Eylül olayları patlak verdi. Kıbrıs için Türkiye'de mitingler düzenlendi. Sonuç olarak Şubat 1959'da Zürih ve Londra antlaşmalarıyla Kıbrıs'ın bağımsız olması fakat Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin ada üzerinde bazı özel haklarının yanında adaya müdahale haklarının olması kararlaştırıldı.[34] Yeni Kayseri gazetesinin 6 Mart 1959 günkü sayısında Londra Antlaşması münasebetiyle atılan manşette şu yorum ifade edilmiştir: "*Büyük Millet*

---

[29]Erciye Telgraf 19 Ocak 1960.
[30] Eraslan, (2004), s.479.
[31] Yeni Kayseri 5 Mayıs 1952.
[32] Yeni Kayseri 11 Haziran 1952.
[33] Yeni Kayseri 17 Haziran 1952.
[34] Sina Akşin, Kısa Türkiye Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018, s.25-253.

Meclisi, Kıbrıs hakkındaki Londra Antlaşmalarını tasvip etti. 4 saat süren görüşmelerden sonra 138 aleyhte oya karşı 347 reyle kabul edilen antlaşmanın müzakeresi sırasında, CHP sözcüleri, antlaşmanın ehemmiyetini küçümsemek için muhtelif taktiklere tevessül ettiler."[35]denilerek muhalefetin imzalanan antlaşmayı benimsemediği söylenmiştir.

Yeni Kayseri gazetesinin 11 Mayıs 1959 tarihli sayısında Türk-Yunan ilişkilerinin Kıbrıs Meselesi dolayısıyla gerilmesine karşın iki ülke arasında yaşana ticaretin gelişerek devam ettiğini belirten bir habere yer verilmiştir: "*Türkiye-Yunan ticari münasebetleri gelişiyor. Yunanistan'ın memleketimizden başta balık olmak üzere havyar ve bakliyat satın alacağı, memleketimizin ise, Yunanistan'dan kimyevi madde ithal edeceği haber veriliyor*."[36]

2.2.Türkiye-Ortadoğu İlişkilerine Bakış

Türkiye ile Müslüman Ortadoğu ülkeleri ilişkilerinde ülkemizin 1948'de kurulan İsrail Devleti'ni kuruluşunun bir yıl sonrasında tanıması İslam devletleri ile Türkiye'nin arasına soğukluk girmesine yol açmıştır. Mısır, Irak ve Suriye'de SSCB yanlısı hükümetlerin kurulması da bu soğukluğun bir diğer sebebidir. Türkiye, Irak hükümeti ile ilişkilerini ABD ve İngiltere'nin menfaatleri yönünde "yeşil kuşak" projesi etrafında geliştirmiştir.[37] Mısır, Suriye ve Suudi Arabistan'ın şiddetle karşı çıkmalarına rağmen 24 Şubat 1955'te "Türkiye ve Irak Arasında Karşılıklı İş Birliği Antlaşması" imzalanarak Bağdat Paktı kurulmuştur. Ardından İngiltere, Pakistan ve İran Bağdat Paktı'na üye olmuşlardır.[38] Bu siyasi atmosfer içerisinde Yeni Kayseri gazetesinin 27 Kasım 1956 günkü sayısında manşetten şu yorumlara yer verilmiştir:

Türkiye harici siyasetindeki basireti ile sulhseverliği dünyaya ispat etmiş durumdadır. Orta şarkın şu karanlık günlerinde Başvekil Adnan Menderes'in geniş sezişi ve uzağıçok iyi görüşü dünyanın üzerine çökmekte olan karabulutların dağılmasına sebep olmuştur. Bu hizmeti Menderes'i her zaman hürmetle yad ettirecektir.[39] Denilerek Türkiye'nin dış siyasette "yurtta sulh cihanda sulh" sözünü şiar edinerek ülkemizin barış yanlısı tavrını dünyaya kanıtladığını, Ortadoğu ve dünyaya barış getirdiğini bu başarının arkasında da Başvekil Menderes'in basiretli politikalarının olduğunu ifade edilmiştir.

Anadolu gazetesinin 9 Eylül 1954 günkü sayısında yazar Mehmet M. Çapanoğlu "Ortadoğu ve Biz" isimli köşe yazısında aşağıdaki değerlendirmelerde bulunmuştur: Ortadoğu memleketleri ile münasebetlerimiz, senelerden beri hiç de iyi gitti denilemez. İki tarafı tatmin edecek dostluk havası ihmal edilmişti. Arap âlemi ile aramıza soğukluk girmesine en büyük amiller kanaatimizce şunlardır:

1. Hariciyemizin Ortadoğu dostluklarına icap eden ehemmiyeti vermemesi.

2. Bizim alakasızlığımızdan istifade eden müstemleke idarelerinin halkı avutmak için, Türk düşmanlığı yaymaya çalışması.

3. Komünizmin el altından yaptığı tahrikler.

Şimdi hükümetimizin Ortadoğu ile münasebetlerimizi tam bir anlayış içinde yeniden gözden geçirerek iyileştirmek için teşebbüse geçtiğini görmekteyiz.[40] Yorumunda bulunarak ülkemizin Müslüman Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerimizin DP'li yıllara kadar yeterince gelişmemesini Türkiye'nin ihmalkârlığına, sömürgeci güçlerin bu devletlerde uyguladığı Türk düşmanlığı politikasına ve komünizm unsuruna bağlamıştır.

14 Temmuz 1958'de yaşanan ihtilali sonucu Irak'ta Batı ve ABD taraftarı krallık idaresi yıkılarak yerine SSCB yanlısı bir dikta rejimi kurulmuştur. Devrik Irak kralı Faysal ve başbakanı Nuri Sait Menderes'in dostları olduklarından DP hükümeti Irak'a müdahale etmeyi dahi düşünmüştür. Irak darbesi Menderes'i iktidarı için endişeye düşürdüğü gibi[41] Bağdat Paktı'nı da işlevsiz hale getirmiştir. Bu darbenin

[35] Yeni Kayseri 6 Mart 1959.
[36] Yeni Kayseri 11 Mayı 1959.
[37] Mustafa Albayrak "DP Hükümetlerinin Politikaları (1950-1960)" Türkler Ansiklopedisi XVI, Yeni Türkiye Yay., Ank., 2002, s.871.
[38] Eraslan, (2004), s.481.
[39] Yeni Kayseri 27 Kasım 1956.
[40] Anadolu 9 Eylül 1954.
[41]Demirel, (2016), s.293.

gerçekleşmesinden sonra Erciyes Telgraf gazetesinin 13 Mart 1959 günkü sayısında ismi verilmeyen bir yazar "Irak İsyanı ve Türkiye" adlı bir yazı kaleme almış ve şu yorumlarda bulunmuştur:

Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin takip ettiği politikanın esas prensiplerinden biri meşru hükümetlerin mevcut dostluklarına riayet etmek ve hiçbir memleketin iç ilerine karışmamaktır. İfadesinde bulunulsa da Menderes'in bu şekilde düşünmediği bilinmektedir. *Bu umumi prensibin yanında Türkiye hükümeti, kendisine muhtelif vesilelerle dostluk göstermiş olduğu Irak hükümetine karşı takip ettiği siyasetle daima iki millet arasında kardeşlik hislerinden ilham almıştır*.[42] İfadeleri yazılarak Irak ile Türkiye'nin iki kardeş ülke olduğu belirtilmiştir.

2.3.Türk-İngiliz İlişkilerine Bakış

Türkiye, SSCB'nin komünist Doğu bloğuna karşı aralarında İngiltere'nin de yer aldığı demokrasi yanlısı Batı bloğu içinde yer almıştır. İngiltere'nin de üyesi olduğu NATO'ya dahil olan Türkiye, Ortadoğu'da komşusu olan İngiltere ile iyi ilişkiler kurmuştur. Daha sonrasında ise Kıbrıs, Bağdat Paktı, CENTO gibi pakt ve problemlerde İngiltere ile sürekli ilişki içinde olmuştur. Yeni Kayseri gazetesinin 20 Ekim 1952 tarihli sayısında manşetten verilen haberde *İngiliz Başbakanı Churchill Türkiye'ye geliyor. Menderes Hükümeti'nin büyük çapta muvaffakiyeti*[43]cümleleri ile Menderes hükümetinin İngiliz devleti ile münasebetleri sonucu Churchill'in Ankara ziyareti büyük bir başarı olarak açıklanmıştır.

SONUÇ

Demokrat Parti muhalefet konumunda iken basın özgürlüğünden yana tavır koyarak gazetecilerin desteğini kazanmıştır. Demokrat Parti iktidara geldiğinde basının eleştirilerine maruz kalınca çıkardığı kanunlar dolayısıyla basın dünyasını olumsuzluklarla karşı karşıya bırakmıştır. Demokrat Parti'nin 1954 genel seçimlerini kazanarak iktidarını koruduğu yıllardan itibaren ekonomik ve siyasi darboğazların artması basının DP iktidarına olan eleştirilerinin artmasına yol açmıştır. Bu durum karşısında DP iktidarı daha sert engellemelerle basının sesini kısmaya çalışmıştır. 1957 genel seçimlerinden 27 Mayıs darbesine kadar geçen sürede iktidar-basın ilişkileri aşırı derecede gerginleşmiş ve muhalif gazetelerin sayısında bir artma yaşanmıştır. İktidarın küçük yanlışları dahi abartılı yorumlarla habere dönüştürülmüş DP-CHP gerginlikleri savaş manzarasına dönüştürülmüştür. Bu durum son Menderes hükümetinin saygınlığını halkın gözünde azaltırken ülkeyi bir darbe atmosferine sürüklemiştir. Bu şartlarda Demokrat Parti hükümeti aldığı tedbirleri sertleştirirken darbe sonucu hayatı son bulmuştur.

1950'liler boyunca Kayseri basınında DP ile CHP tutumlarını tasvip veya tenkit eden yazılar kaleme alınmıştır. Özellikle Halk gazetesi CHP taraftarı bir yayın sürdürürken DP yanlısı tavır takınana Hâkimiyet gazeteleri arasında bazen yazı düelloları yaşanmıştır. DP iktidarının son senelerinde bu iki gazete arasında sözler sertleşmiş bu şartlardan Kayseri halkı da etkilenmiştir. DP iktidarı boyunca çıkarılan Kayseri gazeteleri dönemin sosyal ve ekonomik hayatının vazgeçilmezleriydi. Kayseri basını 1950'li yıllar sürecinde sayısal olarak yükselmiş bu durum okuyucu miktarını da tetiklemiştir. Gazete sayfalarında yerel, ulusal ve evrensel haberlere yer veriliyor, günlük hayattan kesitler bulunuyordu.

Çalışmamızda incelediğimiz gazetelerden biri Yeni Kayseri gazetesidir. Günlük, siyasi ve bağımsız gazete olarak il sayısı 1 Mart 1952'de çıkmıştır. Yeni Kayseri hiçbir parti taraftarı olmayıp bağımsızlığını iddia etse de birçok manşet ve köşe yazısında iktidar yanlısı olduğu görülmüştür. Gazetede yazısı neşredilen yazarlar arasında Ahmet Hilmi Güçlü, Muin Feyzioğlu'nu sıralayabiliriz.

Çalışmamızda kullandığımız bir diğer süreli yayı ise Anadolu gazetesidir. 9 Kasım 1953'te ilk sayısı okuyucuyla buluşan gazete halk ve demokrasinin koruyucusu sloganı ile yayın yapmıştır. Bağımsız, siyasi ve günlük gazete sözlerini kullanan bu yayın Demokrat Parti politikalarına muhalif, CHP'ye yakın bir tavır takınmıştır. En önemli yazarı Dara Savaş'tır.

Makalemizde kullandığımız son gazete ise Erciyes Telgraf gazetesidir. İlk sayısı 3 Ekim 1955 günü çıkmıştır. Günlük siyasi gazetedir. Hak ve hakikatin tercümanı olduğunu belirten gazete Demokrat Parti politikalarını müdafaa etmiştir. Önemli yazarları Aydın Nisari, Naci Topçuoğlu'dur. Kayseri'de demokrasinin yerleşmesinde 1950-1960 yıllarında basılan gazeteler büyük hisseye sahiptir çünkü

[42] Erciyes Telgraf 13 Mart 1959.
[43] Yeni Kayseri 20 Ekim 1952.

birbirine siyasi anlamda rakip olan gazeteler iktidar veya muhalefet yanlısı duygu ve düşüncelerini açıkça halka paylaşmışlar ve halkın siyasi tercihlerinin belirleyicisi olmuşlardır.

Kaynakça

[1] Akşin S, Kısa Türkiye Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018.

[2] Albayrak M, "DP Hükümetlerinin Politikaları (1950-1960)" Türkler Ansiklopedisi XVI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

[3] Anadolu 1 Mart 1954.

[4] Anadolu 9 Eylül 1954.

[5] Çakırbaş A, "Demokrat Parti'nin Milletvekili Seçimlerinde Kullandığı Propaganda Çalışmaları Ve Propaganda Araçları", XVIII. Türk Tarih Kongresi, Cilt 9, Ankara 2022.

[6] Demirel T, Türkiye'nin Uzun On Yılı, Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016.

[7] Eraslan C, Atatürk'ten Sonra Türkiye'nin İç Politikası, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ll, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2004.

[8] Özer S, Demokrat Parti'nin Köy ve Köylü Politikaları 1946-1960), Berikan Yayınevi, Ankara, 2013.

[9] Wayne B, "Türkiye ve İkinci Dünya Savaşı: Taraflı Fakat Savaşmayan Ülke" Türkler Ansiklopedisi XVI, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

[10] Erciyes Telgraf 1 Nisan 1960.

[11] Erciyes Telgraf 13 Mart 1959.

[12] Erciyes Telgraf 19 Ocak 1960.

[13] Erciyes Telgraf 25 Ağustos 1959.

[14] Erciyes Telgraf 26 Şubat 1960.

[15] Erciyes Telgraf 27 Nisan 1959.

[16] Yeni Kayseri 11 Mayıs 1959.

[17] Yeni Kayseri 17 Haziran 1952.

[18] Yeni Kayseri 17 Mart 1952.

[19] Yeni Kayseri 17 Mart 1952.

[20] Yeni Kayseri 2 Kasım 1956.

[21] Yeni Kayseri 20 Ekim 1952.

[22] Yeni Kayseri 22 Ekim 1952.

[23] Yeni Kayseri 25 Kasım 1956.

[24] Yeni Kayseri 25 Temmuz 1953.

[25] Yeni Kayseri 6 Kasım 1953.

[26] Yeni Kayseri 27 Kasım 1956.

[27] Yeni Kayseri 31 Mayıs 1952.

[28] Yeni Kayseri 31 Mayıs 1952.

[29] Yeni Kayseri 5 Mayıs 1952.

[30] Yeni Kayseri 6 Mart 1959.

[31] Yeni Kayseri 7 Haziran 1952

[32] Yeni Kayseri, 7 Haziran 1952.

[33] Yeni Kayseri 4 Mart 1952.

[34] Yeni Kayseri 11 Haziran 1952.

[35] Yücel M. S, Menderes Dönemi (1950-1960),Türkler Ansiklopedisi XVI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

Makale id= 134

Sözlü Sunum

ORCID ID: 1973 ELECTIONS AND THE MEDIA

1973 Genel Seçimleri ve Medya

Araştırmacı Hande Erbaş[1]
[1]Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Özet: *Türkiye 1973 genel seçimlerini 12 Mart 1971 Muhtırası gölgesinde gerçekleştirmiştir. 1973 seçimlerine gidilen süreçte Türkiye hem ekonomik hem de siyasal açıdan istikrarsız bir dönem geçirmektedir.1969 yılında Meclis'te yaşanan olaylar sonrasında getirilen milli bakiye sistemi neticesinde TİP'in meclise girememesi, zaten var olan öğrenci olayları sebebiyle gerilimi zirveye tırmandırmıştır. Sokaklarda düzenin bozulmasının yanı sıra Meclis'te de eski DP'lilere yönelik af kanununun tekrar gündeme getirilmesiyle birlikte ordu-hükümet arasında esen olumlu hava negatife dönmüştür. Ekonomik anlamda da ABD ile yaşanan afyon ekimi krizi neticesinde ABD, Türkiye'ye ambargo uygulamış ve Türkiye'de devalüasyon yapılmıştır.AP hükûmeti artık içeride ekonomideki kötü gidişatı ve sosyal gerilimi durdurmakta yetersiz kalmış, Ordu bu gidişata müdahale etmek için 1971 yılında bir muhtırayla Demirel hükûmetini devirmiştir. Süleyman Demirel yerine de Nihat Erim'e hükûmeti kurma görevi verilmiştir. Nihat Erim,göreve gelir gelmez sokaklarda yaşanan sağ sol çatışmasını durdurabilmek için sıkı yönetim ilan etmiştir. Bu olayların başı olarak bilinen üç öğrenci 1972 yılında idam edilmiştir. Önceki hükümetin on bir üyesi, vaat edilen reformların gerçekleştirilmemesini öne sürerek istifa etmiştir. Bu istifaların ardından Nihat Erim de istifa etmiş fakat Cumhurbaşkanı hükûmeti kurma görevini tekrardan Nihat Erim'e vermiştir.İstikrarlı bir yönetim sergileyemeyen Erim tekrar istifa etmiş, ardından Ürgüplü ve Melen hükümetleri kurulmuştur. Türkiye'de bu süreçte istikrarlı bir hükümet kurulamamıştır. İşte Türkiye bu şartlar altında 1973 genel seçimlerine gitmiştir. Seçimler öncesi Anayasa'da değişiklikler yapılmış ve Siyasi Partiler Kanunu ve Seçim Kanunu çıkarılmıştır. Seçime sekiz parti katılmıştır. Adalet Partisi seçimlere Demirel liderliğinde girerken CHP Ecevit, MSP Erbakan, DP Ferruh Bozbeyli,CGP Turhan Feyzioğlu, TBP Mustafa Timisi ve MP Cemal Tural liderliğinde seçime katılmıştır. Genel seçimle birlikte aynı gün Cumhuriyet Senatosu C Grubu üyeleri için de seçim yapılmıştır. İlk defa bu seçimlerde "tercihli oy" kullanılmış ve 1973 seçimlerine katılım yüzde 66.8 oranında olmuştur. Sekiz partinin katıldığı seçimlerde yedi parti milletvekilliği kazanmıştır. 1973 seçimleri sonucunda hükûmet kurulamamış ve 100 günlük hükûmet bunalımı dönemi yaşanmıştır. Bu bunalımın sonucunda CHP ve MSP koalisyon hükümeti kurmuştur.*

Anahtar Kelimeler: *Öğrenci Olayları,1971 Muhtırası, 1973 Seçimleri*

Abstract: *Türkiye held the 1973 general elections in the shadow of the 12 March 1971 Memorandum. In the process leading to the 1973 elections, Turkey was going through an unstable period both economically and politically. As a result of the national balance system introduced after the events in the Parliament in 1969, TİP's failure to enter the parliament increased the tension due to the already existing student events. In addition to the disruption of order in the streets, the positive atmosphere between the army and the government turned into a negative one with the reintroduction of the amnesty law against former DP members in the Parliament. In the economic sense, as a result of the opium cultivation crisis with the USA, the USA imposed an embargo on Turkey and a devaluation was made in Turkey. The AP government was no longer able to stop the bad course in the economy and social tension, and the Army sent the Demirel government with a memorandum in 1971 to intervene in this situation. overthrown. Instead of Süleyman Demirel, Nihat Erim was given the task of forming the government. As soon as Nihat Erim took office, he declared martial law in order to stop the right-left conflict in the streets. Three students known as the head of these events were executed in 1972. Eleven members of the previous government resigned, citing the lack of realization of the promised reforms. After these resignations, Nihat Erim also resigned, but the President gave the task of forming the government to Nihat Erim again. Erim, who could not display a stable administration, resigned again, and then the Ürgüplü and Melen governments were established. In this process, a stable government could not be established in Turkey. Under these conditions, Türkiye went to the 1973 general elections. Before the elections, the Constitution was amended and the Political*

Parties Law and the Election Law were enacted. Eight parties participated in the election.While the Justice Party entered the elections under the leadership of Demirel, the CHP participated in the elections under the leadership of Ecevit, MSP Erbakan, DP Ferruh Bozbeyli, CGP Turhan Feyzioğlu, TBP Mustafa Timisi and MP Cemal Tural. Along with the general election, elections were held for the members of the Republican Senate Group C on the same day. For the first time, "preferential votes" were used in these elections and turnout in the 1973 elections was 66.8 percent. In the elections in which eight parties participated, seven parties won parliamentary seats. As a result of the 1973 elections, the government could not be formed and a 100-day government crisis was experienced. As a result of this crisis, CHP and MSP formed a coalition government.

Keywords: *Student Events, 1971 Memorandum, 1973 Elections*

GİRİŞ

Osmanlı Devleti dünyada yaygınlaşan bir yönetim sistemiyle karşı karşıya kalmıştır. 1. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte var olan düzende köklü bir değişiklik başlamıştır. 1923'te hilafetin kaldırılması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla demokratik düzene geçilmiştir. Bu yönetim şeklinin hayatımıza girmesinden sonra 1923'te Mustafa Kemal Paşa Cumhuriyet Halk Partisi'ni kurmuştur.[1] CHP'nin tek parti olarak seçimlere katıldığı dönemde 1927, 1931, 1935, 1939 ve 1943 seçimleri yapılmıştır. Bu süreçte en önemli eksik bir muhalif partinin ortada olamamasıdır. Bundan dolayı bu yapılan seçimlere tam bağımsız demokratik seçimler demek mümkün değildir. Türkiye'de 1946 yılındaki seçimlerle birlikte çok partili döneme geçilmiştir. Demokrat Parti'nin kurulmasıyla tek parti dönemi kapanmıştır. 1950 seçimlerinde muhalefet olarak kurulan Demokrat Parti CHP'nin 27 yıllık iktidarını ortadan kaldırmıştır. 1950 seçimlerinin ardından Demokrat Parti'nin 10 yıllık dönemi başlamıştır.

27 Mayıs 1960 darbesinin ardından DP kapatılarak iktidardan uzaklaştırılmıştır. Yeni bir siyasal düzen yaratmak amacıyla bir Kurucu Meclis tarafından Anayasa hazırlıklarına başlanılmış ve 1961 Anayasası'nın yürürlüğe girmiştir.[2]

Darbeyle birlikte 1961 seçiminde ilk defa yurdumuzda senatör seçimleri yapılacak ve milletvekili seçimlerinde ilk defa olarak nispi temsil sistemi kullanılacaktır.[3] Böylece memlekette milletvekillerinden oluşan bir millet meclisi ve senatörlerden oluşan Cumhuriyet Senatosu adında iki meclis oluşacaktır. Bu iki meclisin birleşmesi sonucunda da TBMM meydana gelecektir.[4] Ancak 1965 seçimleri öncesinde yapılan değişiklikle Milli Bakiye Sistemi'ne geçilmiş, 306 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu'nun 32. maddesinde yapılan değişiklik ile seçim çevresi barajı da kaldırılmıştır. Cumhuriyet tarihinde milli bakiye sistemi ile yapılan tek seçim 1965 seçimleridir. 1969 yılında yapılan seçimin en belirgin özelliklerinden biri, seçim sistemindeki değişikliktir. 306 sayılı Milletvekili Seçim Kanununa bazı maddelerin eklenmesi hakkındaki 20.03.1969 tarihli ve 1036 sayılı Kanun kabul edilmiştir. Bu kanun , uygulanmakta olan Milli Bakiye Sistemi yerine barajlı D'Hont sistemi getirmiştir. Anayasa Mahkemesi bu kanunun 32/4. ve 5. fıkralarını Anayasaya aykırı bularak iptal etti. 1969 seçimleri, iptal kararı sonucunda, milli bakiyesiz ve barajsız D'Hondt sistemine göre yapılmıştır.[5]

1973 SEÇİMLERİ ÖNCESİ YAŞANAN GELİŞMELER

1971 Muhtırası

12 Mart Muhtırası Türk Demokrasi tarihinde önemli bir yere sahiptir. Muhtıra 1960 ve 1980 yılında yapılan darbelerden farklılık göstermektedir. 1960 ve 1980 de yapılan darbeler direkt müdahale olup 1971 Muhtırası dolaylı bir müdahaledir. 1971 yılında yapılan bu müdahale devletin sokak gerillasındaki

---

[1]TUNÇAY, Mete,"Cumhuriyet Halk Partisi(1923-1950)" CDTA, C.8, İstanbul,1986, s. 2019.
[2] ÇİFTÇİ. Oya, *Yerel Seçimler Panoraması 1963-1999*, Ankara, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayını, 2001., s.8.
[3] ÖZDEMİR Hikmet,"*Siyasal Tarih (1960-1980)", Türkiye Tarihi,* C.4, Çağdaş Türkiye , 6.Baskı, İstanbul 2000, s.249.
[4]Son Havadis Gazetesi, 15 Ekim 1961, Yıl:10, Sayı:440, s.1.
[5] EROĞLU, Cem, Çok Partili Düzenin Kuruluşu 1945-1971, Geçiş Sürecinde Türkiye, İstanbul 2003, s. 155.

mücadelede yetersiz kalması, hükümet-ordu arasındaki düşünce farklılıklarına dayanmaktadır. 1961 yılından sonra zirveye ulaşan sosyalist akımların savunucuları öğrencilerdi. Yön dergisinin yayımlanmasıyla ilk kez ortaya çıkan bu akımın savunucuları düzene istedikleri gibi müdahale edebileceklerini düşünüyorlardı. Sokaklarda örgütlenen sosyalizm savunucuları mecliste de bulunmak istemeleri sonucunda bir grup sendikacı tarafından Türkiye İşçi Partisi kurulmuştur.

Öğrenci Olayları

1968 yılına gelindiğinde dünyada gerçekleşen öğrenci olayları Türkiye'de de önemli gençlik hareketlerinin dönüm noktası olmuştur. Türkiye'nin bağımsızlığı ve kalkınmasının kendi çabasıyla gerçekleşeceğini düşünen öğrenciler marksist-leninist düşünceler etrafında toplanmıştır. Marksist görüşte ön plana çıkan örgütler Türkiye Halk Kurtuluş ordusu ve Türkiye Halk Kurtuluş Partisi'dir.[6] Bu örgütlerin ileri sürdüğü tez hükümetin Türkiye'yi ABD'nin kölesi yaptığıydı. Bu düşünceye sahip öğrencilerin ilk olayı ABD'nin yeni elçisinin ODTÜ ziyaretiyle gerçekleşmiştir. ABD'ye tepkileri olan öğrenciler ABD büyükelçisinin arabasını yakmış ve ters çevirmişlerdir. Bu olaylar üzerine ODTÜ kapatılmış ve arabayı yakan öğrenciler üniversiteden uzaklaştırılmıştır. Üniversitenin kapatılmasıyla olaylar artık kampüs dışına çıkmıştır. Olayların zirvede olduğu bu dönemlerde 6. Filo'nun İstanbul'a gelişini protesto etmek için Ankara, İzmir, Trabzon ve İstanbul'da öğrenciler "Emperyalizme Karşı Mustafa Kemal Yürüyüşü" çağrısıyla yürüyüş ve miting yapma kararı almıştır. 16 Şubat günü, 10 binden fazla kişi Taksim'e kadar yürümek için Beyazıt'ta toplanmıştır.

Protestonun başladığı sırada "komünistlere gereken dersi verme" çağrısına uyan sağ görüşlü kişiler de Taksim Meydanı 'na gelmiştir. Burada toplu kılınan namazın ardından taşlı ve sopalı bir biçimde beklerken Beyazıt Meydanı'nda toplanan gençlik örgütleri yürüyüşe geçmiştir. Sultanahmet, Sirkeci, Eminönü, Karaköy ve Dolmabahçe üzerinden Taksim Meydanı'na ulaşan göstericiler sağcıların sopalı, taşlı ve bıçaklı saldırısına uğradı.

Tekbir getiren saldırganlar, göstericileri şiddetli bir şekilde saldırıp "Kahrolsun komünistlere", "Komünistlere ölüm" sloganları atıldı. Olaylar sırasında 2 genç bıçaklanarak öldürüldü. 200'den fazla kişi yaralandı. Bu olaylara kanlı pazar adı verilmiştir.[7]

Hükümet-ordu arasındaki gerilimi zirveye taşıyan diğer bir olay da Siyasi Af meselesiydi. Süleyman Demirel 27 Mayıs'ta siyasetten men edilen siyasilere haklarını geri vermek istiyordu ve bu olayı da kuyudan adam kurtarma operasyonu olarak adlandırmıştı.[8] Fakat ordu buna kesinlikle karşıydı. Siyasi Af anayasa değişikliği gerektiriyordu.

Bunun için de CHP'ye ihtiyaç vardı. 1969 yılında Siyasi Af meselesini konuşmak için İnönü-Bayar zirvesi gerçekleşmiş ve görüşmenin sonunda İnönü açıklamasında siyasi af yasasını desteklediğini bildirmiştir. Demirel İnönü'nün de olumlu yaklaştığını görünce Siyasi Af meselesini meclise taşımıştı. Yapılan oylama neticesinde anayasa onaylanmış senatodan geçmesi bekleniyordu. Alınan bu karar orduyu huzursuz etmişti. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay 19 Mayıs Bayram'ı mesajında açıkça af için anayasa değişikliğine karşı olduğunu söyledi. Demirel gerilimin daha fazla artmaması için Af Kanunu'nu seçim sonrasına bırakmıştır. 1970 yılına gelindiğinde olaylar hızla tırmanmaya başlamış, işçi sendikasına mensup işçiler yürüyüşe geçmiştir. Bunun sebebi yasanın DİSK'in faaliyetlerini sınırlandırıyor olmasıydı. Bu sıralarda ABD ile Türkiye arasında haşhaş problemi patlak vermişti. 1968'de başkan seçilen Richard Nixon'un uyuşturucu maddelerine savaş açtığını söylemesi üzerine Türkiye'den gerekli önlemleri alması için baskı kuruyor, afyon ekiminin yasaklanmasını istiyordu. Dönemin başbakanının afyonu yasaklamamak istemesi ABD-Türkiye arasındaki gerginliği büyütmüştür. ABD tarafından uygulanan ambargolar neticesinde Türkiye ekonomik anlamda zor bir döneme girmiştir.[9]

---

[6] SÜMER, A., Tuncer, *Devrim, Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu ve Kısa Mücadelesi,* İstanbul 2017, s. 7-10.
[7] Cumhuriyet Gazetesi,1969
[8] BİRAND,DÜNDAR,ÇAPLI, *12 Mart İhtilalin Pençesinde Demokrasi,*İstanbul, İmge Kitapevi Yayınları,2007, s.190-200
[9] ALTINDAL, Aytunç, *Haşhaş ve Emperyalizm*, Destek Yayınları, Ankara 2003, s, 13.

9 Mart Cuntaları

Sokaklarda artan şiddet olayları, haşhaş krizinden sonra yaşanan ekonomik bunalımlar, sosyal huzursuzluk ordu içerisinde kıpırdanmalara yol açmıştı. Subaylar gidişatın müdahale gerektirdiğini düşündükleri için kendi içlerinde örgütlenmeye başlamışlardı. Ordudaki üst düzey komutanlarda Demirel'in olaylara müdahalede yetersiz kaldığını ve 27 Mayıs'ın getirdiği reformların uygulanmadığını bu yüzden huzursuzluğun ortadan kalkmadığını düşünüyorlardı.

30 Mayıs 1970 de Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na Faruk Gürler'in atanması bir kesmi mutlu etmişti. Çünkü müdahalenin başı olarak Faruk Gürler düşünülüyordu. Faruk Gürler ise müdahaleye son ana kadar karşıydı. Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç da bu düşüncedeydi. Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur ise ordu içinde gençliğin temsilcisi konumundaydı. Subaylarla toplantılar yapıyor, çareler arıyordu. Bu toplantıdan çıkan sonuçların bir kopyasını Demirel'e verdiğini ifade etmektedir. [10]Dönemin en iddialı bir diğer cuntası 27 Mayıs'ın önde gelen isimlerinden Cemal Madaroğlu'nun başında bulunduğu cuntadır. Bu cunta Mit mensubu Mahir Kaynak tarafında çökertilmiştir.[11]

1971 yılı başlarında ordu içerisinde Batur ve Gürler'in liderliğinde örgütlenmeler artmıştı. Bu grubun fikirlerini gazeteci yazar Doğan Avcıoğlu, İlhan Selçuk, İlhami Soysal ve Hasan Cemal çıkardıkları Devrim Gazetesi'nde yayınlayıp, gazete etrafında devrimcilerin toplanmasını sağlamışlardı.

Hatta Doğan Avcıoğlu'nun Türkiye'nin Düzeni isimli kitabı askerlere devrim hareketinde yön gösteren bir kitap haline gelmiştir.[12] 21 Kasım 1970 yılına gelindiğinde Batur Cumhurbaşkanı Sunay'a ülkenin içerisinde bulunduğu durumun ciddiyetini bildirdiği muhtıra havası taşıyan bir mektup yazmıştır. Süleyman Demirel bu duruma tepki göstermiş mecliste yaptığı konuşmada ordunun siyasete karışmaması gerektiğini söylemiştir.[13] 1971 yılının Mart ayında şiddet olaylarının artması, Amerikan Hava Üssü'nden dört Amerikalı askerin kaçırılması, ODTÜ'de yaşanan çatışma ordu içerisinde hareketlenmelerin artmasına sebep olmuş, gerginliği tırmandırmıştı. Memduh Tağmaç yaşanan olayları konuşmak için 7 Mart'da ordu komutanlarını toplantıya çağırmıştır. Aylardan beri örgütlenen subaylar bu toplantıdan müdahale kararı çıkacağını düşünüyorlardı. Fakat Faruk Gürler'in çekimser tavırları neticesinde ortak bir karar alınamamış, bir gün sonra yapılacak Genişletilmiş Komuta Konseyi'nde tekrar konuşmaya karar verilmişti. 10 Mart'da toplanılan konseyde müdahale ile ilgili konular ve silahlı kuvvetlerin alacağı tedbirler hakkında konuşulmuştur. 11 Mart'da Genel Kurmay Başkanlığında toplanılmış, müdahale ile ilgili son hazırlıklar yapılmıştı. Toplantı sonunda alınan karar Cumhurbaşkanı Sunay'a da bildirilmişti. 12 Mart günü düzenlenen bildiri hem başbakanlığa hem de TRT'ye gönderilmiştir.[14] Bu bildiri sonrası Demirel istifa etmiş yerine hükümet kurma görevi Nihat Erim'e verilmişti. Muhtıra sonrası yapılan ilk uygulama sıkı yönetimdir. Sıkıyönetim sürecinde devrimci gençlerin başı olarak bilinen üç öğrenci yakalanmış ve idam edilmiştir. Muhtıra sonrası olağanüstü yönetim 1973 seçimlerine kadar devam etmiştir. Bu süreçte 1. Erim, 2. Erim, Melen ve Talu hükümetleri kurulmuştur. 1973 Seçimlerine Talu Hükümeti'yle gidilmiştir. 12 Mart Muhtırası'yla Demirel'in düşürülmesinin sebebi reform hareketlerini uygulanmamasıydı. Bu yüzden yeni kurulan Erim hükümet'inin yayınladığı hükümet programında reformlara geniş yer verilmiştir.

Anayasal Değişiklikler

Muhtıra sonrası yürürlükte olan 1961 anayasasının da bazı maddeleri değiştirilmiştir. Bunlar: Bakanlar Kurulu'na kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi, üniversite özerkliğinin zayıflatılması, TRT'nin özerkliği kaldırılması, devlet memurlarının sendika kurma hakları kaldırılması ve Askeri Yüksek idare mahkemesi, Devlet Güvenlik Mahkemesi kurulmasıdır.[15]

---

[10] BATUR, Muhsin, *Anılar ve Görüşler"Üç Dönemin Perde Arkası"*, İstanbul 1985, s. 152-172.
[11] BİRAND,DÜNDAR,ÇAPLI, *12 Mart İhtilalin Pençesinde Demokrasi,*İstanbul, İmge Kitapevi Yayınları,2007, s.308
[12] BİRAND,DÜNDAR,ÇAPLI, *12 Mart İhtilalin Pençesinde Demokrasi,*İstanbul, İmge Kitapevi Yayınları,2007, s.205-206
[13] BATUR, Muhsin, *Anılar ve Görüşler"Üç Dönemin Perde Arkası"*, İstanbul 1985, s. 218-228
[14] DURSUN, Davut, *12 Mart Darbesi Hatıralar Gözlemler Düşünceler*, İstanbul, Şehir Yayınları, 2003, s. 47.
[15] TANÖR, Bülent, İki Anayasa1961-1982, İstanbul1986, s. 48.

Siyasi Partiler Kapatılması ve Seçim Kanunundaki Değişiklikler

1971 Muhtırası sonrasında anayasanın 57. maddesinin ilk fıkrası olan " partilerin tüzükleri programları ve faaliyetleri insan hak ve hürriyetine dayanan demokratik ve laik cumhuriyet ilkelerine ve devletin ülkesi ve milleti ile bölünmezliği temel hükmüne uygun olmak zorundadır. Bunlara uymayan partiler temelli kapatılır" maddesine uymadığı düşünülen partiler kapatılmıştır. Kapatılan ilk parti Milli Nizam Partisi olmuştur. 12 Mart döneminde kapatılan bir diğer parti Türkiye İşçi Partisi olmuştur. TİP'in 1970 Ekim 'de Ankara'da toplanan altıncı büyük kongresinde alınan kararın altıncı bölümünde "ülke bütünlüğüne ve azınlık yaratma yasası"na aykırı olduğu gerekçesiyle kapatma davası açılmış ve anayasa Mahkemesi söz konusu maddelerin koşulların oluştuğu görüşü ile 20 Temmuz 1971 günü TİP'in kapatılmasına karar vermiştir.[16]

1961 Anayasası'nda ise yapılan değişiklikler 30.06.1971 tarih ve 1421 sayılı kanun da anayasanın 56. maddesine eklenen fıkra son milletvekili genel seçimlerinde oy sayısının en az %5'ini alan veya bu seçimlerde millet Meclisi'nde grup teşkil edecek sayıda milletvekili kazanmış bulunan siyasi partilere devletçe yapılacak yardım kanunla düzenlenir maddesini getirdi. Bir diğer değişiklik siyasi partiler seçimi katıldıkları illeri itibari ile o seçim çevrelerini çıkaracağı Cumhuriyet Senatosu üyesi ve milletvekili toplamının yüzde beşini aşmamak üzere aday gösterebileceklerdi. Yapılan diğer bir diğer değişiklik ise partilerin radyoda propaganda konuşmalarının sayısı 7'den 12'ye çıkarılmış, tercihli oy sistemi kesinleşmiştir. Buna göre seçim çevresinde her partinin aldığı oylar o çevrenin milletvekili sayısına bölünerek tercih oyu hesaplanacaktır. 1783 sayılı kanunla birleşik oy pusulasının yapısını da değişiklik olmuştur. Bu değişiklik 14 Ekim milletvekili seçimlerinde ilk kez uygulanacak Yüksek Seçim Kurulu tarafından her il için ayrı ayrı ve tercihli oy kullanabilecek şekilde hazırlanmıştır. [17]

AP Seçim Beyannamesi

Adalet Partisi'nin Seçim Beyannamesi'nin giriş kısmında Adalet Partisi'nin geçmiş yıllarındaki faaliyetlerden bahsedilmektedir. İlerleyen bölümlerde ise son dönemde yaşanan ekonomik ve sosyal sıkıntılar ve şiddet olayların üzerinde durulmuştur. Ülkedeki AP'nin iktidar olduğu dönemde yaşanan olaylardan sorumlu tutulduğu ve bu durumun Adalet Partisi'nin iktidardan uzaklaştırılmasından bahsetmektedir. Beyanname'de Milli gelir ile ilgili ortaya çıkarılmış olan Yeşil Plan'dan bahsedilmektedir.

Bu planın temel hedefi tarımla uğraşan halkın gelir dengesini düzenlemektir. Son zamanlarda yaşanan iç çatışmalar neticesinde ortaya çıkan güvenlik problemine de değinmektedir. Adalet Partisi iktidardan uzaklaştırıldığı takdirde şiddet hareketlerinin azalacağı düşüncesinde olan muhtırayı düzenleyenlerin hedeflerine ulaşamadığından, bu düşüncenin yanlış olduğundan bahsedilmektedir. Beyannamede iç barışın eksiksiz bir şekilde tesis edilmesi hem hükümet açısından hem toplum düzeni açısından öneminden bahsedilmektedir. Ayrıca kamu düzeni genel af konusu ve vicdan hürriyeti kanunlar karşısında eşitlik gibi konulara geniş bir yer verilmiştir. Seçimler sonucunda kazanılırsa seçildikleri devletin nasıl idare edileceği hakkında bilgiler verilmiş, dış politikada Kıbrıs meselesine önemle değinilmiştir. Beyannamede çalışma ve işçi sorunları, orman politikaları, Doğu ve Güneydoğu bölgesinin kalkınması konularıyla da ilgilenileceğinden bahsedilmektedir. Beyannamede geçmişteki olaylara kızgınlık hissetmeden memleketin ilerisine odaklandıklarını büyük ve güçlü Türkiye'nin değişmez teminatı olarak millete duyulan güven ve neticesinde çıkan sonucun Adalet Partisi adına olumlu olacağının düşünüldüğü söylenmiştir.[18]

CHP Seçim Beyannamesi

Beyannamede 12 Mart öncesi olumsuzluklardan Adalet Partisi sorumlu tutulmuştur ve sert bir dille eleştirilmiştir. Grev haklarının Adalet Partisi yüzünden kaldırıldığını halkın temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırıldığını ve seçildikleri taktirde bu hakların geri verileceğinden bahsetmektedir. [19]

---

[16] TANÖR, Bülent, İki Anayasa1961-1982, İstanbul1986, s. 54-55, 58.
[17] PERİNÇEK, Doğu, *Anayasa ve Partiler Rejimi*, İstanbul1985, s.212.
[18] TBMM Devlet Arşivi, Adalet Partisi Seçim Beyannamesi
[19] TBMM Devlet Arşivi, CHP Seçim Beyannamesi

Bu beyannamede de diğer parti beyannamelerinde görüldüğü gibi sosyal devlet anlayışı konusu ön plana çıkmaktadır. Ekonomide yaşanan eşitsiz koşullara müdahale edileceği ve gelir dengesizliklerinin düzeltilmesi adına adımlar atılacağı belirtilmiştir. Kalkınmanın köylüden başlaması gerektiğini savunan CHP zaten kalkınmış olan üst katlarının değil asıl kalkınmaya ihtiyacı olan bölgenin kalkınmasını sağlayacaklarından bahsetmektedir. Bu kalkınmayı da kredilerle destekleyeceklerini söylemişlerdir.

Adalet Partisi'nin Seçim Beyannamesi'nde olduğu gibi CHP de Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne yatırımların artacağından bahsetmektedir. Bu kalkınmanın ancak CHP iktidarında gerçekleşebileceğini söylemektedir. Yeraltı kaynakları ,işçilerle alakalı konular, yurtdışındaki işçiler, din ve eğitimden detaylı bir şekilde bahsedilmiştir. Siyasal düzende ise demokrasi de özgürlükleri kısıtlanmaması gerektiği söylenmektedir.

Cumhuriyetçi Güven Partisi Seçim Beyannamesi

Cumhuriyetçi Güven Partisi beyannamesinde her türlü eşitsizliğe karşı olduklarını belirtmektedir. Sosyal devlet anlayışını benimsediklerini ve seçilmeleri halinde sosyal sınıf farklılıklarını kaldırmak üzere hamleler yapacaklarını belirtmişlerdir.

CGP Seçim Kanunu'nda yapılan değişikliklerin demokratik rejim yararına olması gerektiğini savunmaktadır. Ekonomi alanında da hem özel hem de devletin bulunduğu karma ekonomi görüşünü savunmaktadır. Komünizme karşı mücadele edilmesi fikri beyannamede geniş yer tutmaktadır. CGP af konusunu da insani bir mesele olarak değerlendirmekte ve af yasasının çıkması gerektiğini savunmaktadır. Türkiye'de geçmiş yıllarda yaşanan güvenlik probleminden dolayı NATO'ya üyeliği desteklemektedir. Çiftçiyi yoksulluktan kurtarmayı hedefleyen toprak reformuna da beyanname de geniş bir yer verilmiştir. Grevin son çare olarak kullanılması gerektiğini savunmaktadır. Milli eğitim politikasına önem verilmiştir.[20]

Demokratik Parti Seçim Beyannamesi

Beyannamenin giriş kısmında 1973 seçimlerinin önemi üzerinde durulmuştur. Demokratik nizamı yeniden kurmak, komünizmle mücadele milli birlik ve beraberliğin sağlanması gerektiğinden bahsedilmiştir.

Milli Eğitim politikasının amacı demokrasiye, manevi ve milli değerlere bağlı gençler yetiştirmek olduğundan bahsetmektedir. Genel Af çıkarılması konusuna genişçe yer vermiş ve cumhuriyetin 50. yılında genel af çıkarılmasının anlamlı bir hareket olacağından bahsedilmiştir. Demokrat partinin seçim beyannamesinde gecekondulaşmaya da yer verilmiştir. Tarımın kalkınmasının köy hayatının kalkınmasıyla olacağını savunan Demokratik Parti seçildikleri taktirde tarımı destekleyeceklerini belirtmiştir. Türkiye'nin savunma alanında yetersiz kaldığını, bu yüzden NATO'ya üyeliği desteklediklerini ifade etmiştir. Beyannamede sosyal devlet anlayışı, gelir eşitsizlikleri ve paralı eğitim konusuna da geniş yer verilmiştir.[21]

Milli Selamet Partisi

Giriş bölümünde partinin yakın tarihinden, milli görüş ve sağ görüşü temsil ettiğinden bahsedilmektedir. MSP seçim sisteminde yeni bir yöntem uygulamak istediklerini belirtmiştir. Bu sistem başkanlık sisteminin getirilmesi ve başbakanı tek dereceli olarak milletin seçmesi gerektiğiydi. MSP sağ bir parti olarak bilinmesine rağmen beyannamede tıpkı CHP gibi sağ sol ayrımına karşı olduklarını ve her türlü görüşün yanında olduklarına ve farklı görüşlerin hoşgörü içerisinde bir arada yaşayabileceklerini savunmaktadır. Beyanname de ulaşımla alakalı konulara da değinilmiş, ticari politika ve davamız olarak nitelendirdiği idealist millete materyalist eğitim yapılmaz adı altında milli eğitimin ne kadar önemli olduğundan bahsedilmiştir. Diğer partilerin seçim beyannamelerinde NATO'ya girmenin ortak pazara girmenin gerektirdiğini savunurken ülkemizin ortak pazara girmesini kesinlikle karşı olduklarını belirtmiştir. Bunun sebebi ortak Türk milliyetçiliğini yok edeceğini düşünmeleridir. Beyannamede Af Kanunu ve Orman Kanunu'na da değinilmiştir.[22]

---

[20] TBMM Devlet Arşivi, CGP Seçim Beyannamesi
[21] TBMM Devlet Arşivi, DP Seçim Beyannamesi
[22] TBMM Devlet Arşivi, MSP Seçim Beyannamesi

Milliyetçi Hareket Partisi Seçim Beyannamesi

Beyannamede Türk tarihinin ve dilinin öneminden, Türkçe'nin geliştirilmesi ve öneminin vurgulanması adına Türk Dil Akademisi'ni yeniden teşkilatlanmasının MHP'nin başlıca hedefi olduğundan, büyük Türkiye ülküsü ile gençleri yetiştirmeyi amaçladığından Milli ve İslami hisleri ön plana çıkararak tarihi geleneği uygun olan eğitim vakıflarının geliştirilmesini arzuladığından bahsetmektedir. Her tür Milli Kalkınma hareketinin destekçisi olduklarından bahsetmiştir. MHP'ye göre ortak pazar anlayışı Milli Kalkınma planına ters bir hareketti. Bu yüzden ortak pazara sert bir dille karşı çıkılmıştır.

Beyannamede Milli Savunmadaki eksikliklerin farkında olunduğunu bu yüzden NATO üyeliğinin düşünülebileceğini belirtmiştir. Birçok işçinin bulunduğu Almanya ve oradaki işçiler meseleleriyle ilgilenileceğini söylemektedir. Türkeş'in milli sağlık hizmeti teşkilatını kurmak öncelikli hedefleri arasındadır.

Türk köylüsünün problemiyle ilgilenmek ve tarımda ilerlemek hedefleri arasında olduğunu belirtmiştir. MHP' bildirisinde kominizim ve kapitalizm karşısında durulmuştur. Af Kanunu'na olumlu bakmakta fakat vatana ihanet suçuyla yargılananları af kapsamı dışında tutulması gerektiğini savunmaktadır.[23]

Türkiye Birlik Partisi Seçim Beyannamesi

Türkiye Birlik Partisi beyannamede seçim sonrası demokratik sol grupla parlamentoda temsil edilmesi Türk solunu ve demokrasi mücadelesinin büyük faydalar sağlayacağından bahsetmektedir. Parti 9 tane ilke benimsemiş ve yeniliklerini bu ilkeler etrafında düzenlemiştir. Devrimcilik, toplumculuk, Atatürkçülük, demokrasi, halkçılık, devletçilik, cumhuriyetçilik, bağımsızlık ,özgürlükçülük, din, eşitlik ve yurtseverliktir. Kalkınma ve sanayileşmenin desteklenmesi gerektiğini özellikle halktan yana olunması gerektiğini eğer halktan yana olunmazsa burjuvazi kesimin daha çok zenginleşeceği ve gelir dağılımında eşitsizliğe yol açacağından bahsedilmiştir. Türkiye Birlik Partisi çıkarılmak istenen paralı eğitime karşı olunduğunu, bunun yerine Köy Enstitüleri'nin açılması ve sanat okulu gibi üretime dönük diğer eğitim kurumlarının yaygınlaştırılmasını savunmaktadır. İşçi hakları, sağlık hizmetleri genel af hakkında da bilgiler verilmiş ve Af Kanunu savunulmuştur. Beyannamede tam bağımsız bir Türkiye'yi hedeflediklerini belirtmişlerdir. Kıbrıs sorununa da beyanname de değinilmiştir.[24]

Millet Partisi Seçim Beyannamesi

Millet Partisi seçim beyannamesinde eşit işe eşit ücret ilkesinin uygulanacağı açıklanmıştır. Emekli dul ve yetimlerin sıkıntıların giderilmesi köylü ve çiftçilerin ise ücretsiz tedavi edilmesini sağlanacağını vaat etmiştir.

Seçim Kampanya Hazırlıkları

Parti liderleri seçim kampanyalarında görsele önem vermişlerdir. Adalet Partisi Demirel'in üç değişik pozda fotoğrafını ve kırat afişlerini kullanmıştır. 1 milyon adet rozet hazırlanmış ve dağıtılmıştır. Bu rozetlerin yarısında Demirel yarısında ise kırat portresi bulunmaktadır. Yaklaşık 60 milyon afiş bastırılarak ücretli olarak dağıtılmıştır. Bunun yanı sıra yapışkanlı kağıtlar ve kadın kollarının hazırladığı genel başkan desenli ipek mendiller propaganda malzemesi olarak kullanılmıştır. Ayrıca Adalet Partisi kadın kolları tarafından hazırlanan mendillerin üzerinde sloganlar yer almaktadır. Bu sloganlardan biri "mutfağı aşk eşine iş çocuğuna istikbal"dir.[25]

CHP propaganda için Bülent Ecevit için renkli fotoğraflar hazırlanmış CHP'nin altı okunun yer aldığı tükenmez kalemler anahtarlıklar dağıtılmıştır. Bunların yanı sıra Ecevit'in çeşitli konulardaki görüşlerini açıkladığı "Ecevit diyor ki"adlı kitap seçim propaganda aracı olarak dağıtılmış, Ak Günler adıyla bir bildiri kitapçı hazırlanmıştır.[26]

---

[23] TBMM Devlet Arşivi, MHP Seçim Beyannamesi
[24] TBMM Devlet Arşivi, TBP Seçim Beyannamesi
[25] Milliyet Gazetesi, 25 Ağustos 1973.
[26] ABC Politika ve Aktüalite Mecmuası, 1 Ekim 1973.

Demokratik parti Cevat Önder liderliğinde Adalet Partisi aleyhinde propagandalar yürütmüştür. Bir broşüründe Demirel ile Yassıada eski Adalet Divanı üyesi olan Ferruh Adalı'nın birlikte gösterildiği broşürdür. Seçi beyannamesi de kitap olarak basılıp dağıtılmak istenmiştir.[27]

Milli Güven Partisi ise rozetlerde genel başkan resmi değil partinin amblemi olan koç resmini kullanmıştır. Genel başkan Turan Feyzioğlu'nun fotoğrafları ise yalnızca parti il ve ilçe merkezine dağıtılmak için hazırlanmıştır.

MSP propaganda gezileri için iki farklı bayrak, anahtar figürlü madeni ve kağıt rozetler hazırlatmıştır. MSP de seçim kampanyası için hazırlanan eşyalarda genel başkanın resmini kullanmamıştır. Diğer partiler seçim öncesinde çok fazla propagandaya katılamamıştır. Bunun sebebi ise maddi açıdan yetersiz kalmalarıdır.

1973 Seçimleri'nde meydanlarda göze çarpan iki sembol bulunmaktaydı. Bunlardan ilki Demirel'in fotür şapkası, ikincisi Ecevit'in mavi gömleğidir. Bu dönemde Ecevit için kullanılan ve tesadüfen ortaya çıkan karaoğlan lakabı da göze çarpan semboller arasındadır.

Seçim Kampanyalarında Kullanılan Sloganlar

Sekiz partinin katıldığı 1973 seçimlerinde partiler sloganlarıyla meydanlarda boy göstermişlerdir. Adalet Partisi'nin sloganlarından ilki 'Halkın derdini halktan olanlar anlar'dır. Adalet Partisi'nin amaçlarından biri halkı anlamak isteklerine ve şikayetlerine çözümler üretebilmekti. Partinin kullandığı ikinci slogan ise 'Demokrasinin bayrağı Adalet Partisi'dir. olarak açıklanmıştır. Üçüncüsü 'dirlik, düzenlik, kalkınma'dır.

Bu sloganın amacı halkın özlemini çektiği sokaklarda kavgaların, çatışmanın olmadığı sakin bir ülke ortamı yaratacaklarını iddiasıydı. Türkiye'nin bir diğer sorunu olan işsizliğe de '' işsizliğe, cahilliye, çaresizliği paydos sloganıyla değinmiştir. Diğer bir slogan ise "sıcak aşk dertsiz baş mutlu yurttaş"tır. Bu sloganda çalışanların yaşam standartlarını yükseltmeyi ve gelir düzeylerinin düzeltilmesine yönelik hamleler yapacağını belirtmektedir adalet Partisi kendisinin güçlü olduğu takdirde büyük Türkiye emellerine ulaşılabileceğini savunmaktaydı. Son olarak ise "birlik kuvvettir adalet partisinde birleşelim" sloganıyla meydanlara çıkmıştır. Bunun sebebi de sağ kesimde oluşan bölünmelerdir.[28]

Demokratik Parti'nin kullandığı en popüler sloganlardan bir tanesi "Her şeye rağmen söz milletindir."olmuştur.

Diğer bir sloganı ise "Komünizme, anarşiye, pahalılığa, işsizliğe, haksızlığa dur diyoruz"dur.[29] Bu sloganın ortaya çıkış noktasına bakacak olursak ülkedeki hiyerarşideki problem, hükümetlerdeki istikrarsızlık, sokaklardaki çatışmalar, öğrenci olayları, mecliste yaşanan problemler, dış politikada da yaşanan problemler ve bunun sonucunda ekonominin kötüye gitmesidir. Diğer önemli sloganı ise "Oylarınızın imanlı ve cesur bekçisi demokratik partidir. Demokratik Parti son olarak "Kardeşe, yoldaşa değil vatandaşa hizmet edeceğiz" sloganlıyla meydanlara çıkmıştır.[30]

MHP'nin sloganlardan ilki " Alın terine hürmet, millete hizmet"tir. Bu sloganıyla milletin hizmetinin karşılığının alınmadığını MHP ile bu karşılığa ulaşılabileceğini anlatmaktadır. MHP'nin diğer sloganları ise "İşsizlikten, hastalıktan, ihtiyarlıktan korkuyu biz yeneriz ve komşusu aç iken tok yatan bizden değildir." Bu sloganlarda ise günlük sıkıntılara çare bulma, işsizlik, sosyal güvence, mesleki ve sosyal risklere karşı vatandaşları koruyabileceğini vaad etmiştir. "Yalnız hakka hakikate dost yalancıya talancıya lükse israfa paydos" sloganı da yine MHP'nin kullandığı sloganlar arasındadır. Döneme en uygun bir diğer slogan ise "Anarşiyi okuldan, sokaktan devletten biz kovarız." olmuştur. 1970 li yıllarda seçimlere kadar süregelen anarşik olayları ancak MHP'nin çözebileceğinden bahsetmektedir. Komünizme karşı olduğunu belirten "Komünizme karşı set milliyetçi hareket" sloganını kullanmıştır. Son olarak " Kapılma hiç hayale ver oyunu hilale" sloganıyla meydanlarda boy göstermiştir.[31]

---

[27] Adalet Gazetesi, 11 Ağustos 1973.
[28] Sabah Gazetesi 16 Eylül 1973.
[29] Tercüman Gazetesi, 12 Eylül 1973.
[30] Milli Gazete,23 Eylül 1973.
[31] Cumhuriyet Gazetesi, 16 Eylül 1973.

Cumhuriyetçi Güven Partisi'nin kullandığı sloganların ilki "Huzur, güven ve refah için CGP'dir. İkincisi ise"Yıkıcılara karşı inançlı ve cesur mücadele" sloganıdır. Bu iki slogan da o dönemde var olan iç çatışmaları, halkın güveninin, huzurunun sağlanması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Diğer bir slogan ise "Dürüst devlet idaresi için Cumhuriyetçi Güven Partisi'dir. Bu sloganla halka sosyal adalet dengesini sağlamaya yönelik hareket edeceğini belirtmektedir. Cumhuriyetçi Güven Partisi yurdun her bölgesinde kalkınmayı savunmaktadır. Bunu da "Yurdun her köşesinde kalkınma" sloganıyla dile getirmiştir. "Hem anarşiye hem, yoksulluğu yenecek parti Cumhuriyetçi Güven Partisi" diyerek meydanlarda boy göstermiştir.[32]

Ortanın solu hareketiyle bilinen Bülent Ecevit "Sağın da solun da söz hakkını savunacağım" diyerek meydanlara çıkmıştır. Her kesimin yanında olacağını "Ne yoksulluk, ne baskı, ne ezilen, ne ezen, insanca, hakça bir düzen" sloganıyla ifade etmektedir. Halkçılık anlayışını her fırsatta dile getiren, devletin halk için olduğunu söyleyen Bülent Ecevit "Servet de halkın, devlet de halkın" sloganını kullanmıştır. Gelir eşitsizliklerine beyannamede de değinen Ecevit "Zenginlerden başlayan kalkınmayı tersine çevireceğiz" diyerek sosyal eşitsizliği ortadan kaldırmayı hedeflediğini dile getirmiştir. En çok tartışma yaratan sloganı ise "Adalet Partisi helal oylarıyla iktidara geldi haram yiyenlerin iktidarı oldu" sloganıydı. Köylünün yaşama çabası işgal değil" ifadesi ile de gerçekleştirmeye çalıştığı toprak reformunun öneminden bahsetmektedir. Son olarak komünizme karşı bir duruş sergileyeceğini "Komünizmi özgürlükle önleyeceğiz." sloganıyla ifade etmektedir.[33]

Sağ kesimin diğer bir temsilcisi olan Milliyetçi Selamet Partisi ''Ahlak ve maneviyat"," Haklı yol doğru yol MSP"," 14 Ekim 1973 milletin kararı evet bu sefer selamet seçeceğiz" gibi sloganlarla meydanlara çıkmıştır. Sanayi reformuna önem veren MSP "Sanayide milli hamle" sloganını da meydanlarda kullanmıştır. Diğer partilerde olduğu gibi sosyal eşitsizliğe "israfa, faize, istismara fakirden vergiye hayır" şeklinin de sloganıyla bu konuya değinmiştir. Demirel'le özleşen "Büyük Türkiye" sloganını kendi partisine uyarlayıp bu sloganı "Yeniden büyük Türkiye" olarak kullanmıştır. Son olarak da ortak pazar anlayışına karşı olduğunu ifade eden "Ortak pazara hayır" sloganını söylemiştir.[34]

Türkiye Birlik Partisi grev haklarının kısıtlanması ile birlikte ortaya çıkan problemi dile getirmek için "Fikir ve düşünceler zincire vurulamaz ve genel grev hakkı, serbest grev özgürlüğü" gibi sloganlar kullanmıştır. "Halkla beraber halkın demokratik iktidarı için mücadele" sloganıyla halkçılık görüşünü benimsediğini dile getirmiştir. Genel af konusuyla alakalı da düşüncelerini meydanlarda belirtmekten çekinmemiştir. Son olarak Türkiye'nin NATO üyeliğine karşı çıktığını "Üslerden arınmış bağımsız tarafsız bir Türkiye için mücadele" sloganıyla belirtmiştir.[35]

1973 Seçimleri

12 Mart askeri müdahalesinin ardından anayasaya geçici 12. madde eklenmiştir. Bu maddeye göre 10 Ekim 1973 tarihinde yapılması gereken Cumhuriyet Senatosu üçte bir yenileme seçimleri ve milletvekili ara seçimleri ertelenmişti. Ertelenen bu seçimlerin 12 Ekim 1973'te milletvekilleri genel seçimleri ile birlikte yapılacaktı. Ancak seçimler için öngörülen tarih olan 12 Ekim pazar gününe denk gelmiyordu. Bunun için Yüksek Seçim Kurulu'nun 10 Mart 1973 tarih ve 24 sayılı düzeltme kararı ile seçimler 14 Ekim'e ertelendi.[36] Seçime sekiz parti katılmıştır. Adalet Partisi seçimlere Demirel liderliğinde girerken CHP Ecevit, MSP Erbakan, DP Ferruh Bozbeyli,CGP Turhan Feyzioğlu, TBP Mustafa Timisi ve MP Cemal Tural liderliğinde seçime katılmıştır.

1973 seçimlerinde katılım oranı % 66,8'dir. Sekiz partinin katıldığı seçimlerde yedi parti milletvekilliği kazandı. Seçimin birinci partisi % 33 oy oranı ile 185 milletvekilliği kazanan Cumhuriyet Halk Partisidir. Adalet partisi %30 oy oranıyla 149 milletvekili çıkardı. Milli Selamet Partisi yüzde 11 oy ile 48 milletvekilliği, ve Demokratik Parti % 11 oy oranıyla 45 milletvekilliği aldı.

---

[32] Milliyet Gazetesi, 24 Temmuz 1973.
[33] Cumhuriyet Gazetesi, 20 Eylül 1973.
[34] Milliyet Gazetesi, 26 Eylül 1973.
[35] Milliyet Gazetesi, 29 Eylül 1973.
[36] Yeni Şafak Gazetesi

Diğer partilerden CGP % 5 ile 13, Milliyetçi Hareket Partisi % 3 ile 3 ve TBP % 1 ile 1 milletvekili çıkardı. MSP ise %12 ile 48 milletvekili çıkardı.[37]MSP, CHP'nin tek başına hükümet kuramamasından dolayı kurulacak koalisyon hükümetinde yer almıştır.

KAYNAKÇA

Gazeteler

[1] ABC Politika ve Aktüalite Mecmuası, 1973.

[2] Adalet Gazetesi, 1973.

[3] Cumhuriyet Gazetesi, 1973.

[4] Milli Gazete, 1973.

[5] Milliyet Gazetesi, 1973.

[6] Sabah Gazetesi, 1973

[7] Tercüman Gazetesi,1973.

[8] Yeni Şafak Gazetesi, 1973.

İnternet Yayınları

[1] https://acikerisim.tbmm.gov.tr/beyannameler

Kitaplar

[1] ALTINDAL, Aytunç, Haşhaş ve Emperyalizm, Destek Yayınları, Ankara 2003, s. 252.

[2] BATUR, Muhsin, Anılar ve Görüşler"Üç Dönemin Perde Arkası", İstanbul 1985, s. 616.

[3] BİRAND,DÜNDAR,ÇAPLI, 12 Mart İhtilalin Pençesinde Demokrasi,İstanbul, İmge Kitapevi Yayınları 2007, s.308

[4] BULUT, Sedef, Muhtıra Sonrası Demokratikleşme Hareketine Örnek Model Olarak 1973 Genel Seçimleri, Berikan Yayıncılık, Ankara 2017, s. 416

[5] DURSUN, Davut, 12 Mart Darbesi Hatıralar Gözlemler Düşünceler, İstanbul, Şehir Yayınları 2003, s. 256.

[6] PERİNÇEK, Doğu, Anayasa ve Partiler Rejimi, İstanbul 1985, s.212.

[7] TANÖR, Bülent, İki Anayasa1961-1982, İstanbul 1986, s. 225.

[8] SÜMER, A., Tuncer, Devrim, Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu ve Kısa Mücadelesi,Evrim Yayınları, İstanbul 2017, s. 618

[37] BULUT, Sedef, *Muhtıra Sonrası Demokratikleşme Hareketine Örnek Model Olarak 1973 Genel Seçimleri*, Berikan Yayıncılık, Ankara 2017, s. 332-333.

Makale id= 59

Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0003-0914-0838

Sanat Yoluyla 21. Yüzyıl Becerileri Eğitimi: 21. Yüzyıl Tasarımında Sanat & Bilim Tübitak 4005 Projesi Katılımcı Öğretmen ve Eğitmen Görüşleri

Doç.Dr. Hüda Sayın Yücel[1]
[1]Kırıkkale Üniversitesi

Özet: *Bu araştırmanın amacı, Bilim ve Sanat Merkezi öğretmenlerinin, sanatın ve sanatın diğer disiplinlerle etkileşimleri yoluyla 21. yüzyıl becerilerinin gelişimini destekleyen TÜBİTAK 4005 Bilim ve Toplum Yenilikçi Eğitim Uygulamaları kapsamındaki projenin değerlendirmesini yapmaktır. Bu hedefe yönelik olarak tasarlanan sanat yoluyla eğitimler, 21. yüzyıl becerilerini öğretmenlere kazandırmak ve özellikle mesleki bilgi, beceri ve yetkinliklerini artırmak için yenilikçi ve yaratıcı bir perspektifle sanatın diğer alanlarla etkileşimini kullanmayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda bu becerilerin öğretmenler tarafından çalıştıkları kurumlarda daha etkin bir şekilde uygulanabileceğine inanılmaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda, öğretmenler ve eğitmenler (uzmanlar) tarafından sunulan görüşler ve değerlendirmeler ışığında projenin etkisi incelenecektir. Günümüz, beceri ve yetkinliklerin büyük önem taşıdığı bir yüzyıldır. Bu bağlamda, sanat yoluyla eğitim, özgün ve yenilikçi bir bakış açısı sunması, farklı disiplinlerle etkileşimi teşvik etmesi, sınırsız yaratıcılığı desteklemesi, duyarlılığı artırması, estetik anlayışı geliştirmesi, sürdürülebilirliği vurgulaması ve sanatsal düşünme esnekliğini teşvik etmesi nedeniyle öğretmenler ve özellikle üstün yetenekli öğrenciler için eğitimde daha da önemli hale gelmiştir. Bu bağlamda, araştırmanın hedef kitlesi olarak, evrensel ve yerel etkiler gözetilerek, Bilim ve Sanat Merkezi'nde görev yapan Sınıf Öğretmenleri, Sosyal Bilgiler, Fen ve Teknoloji, Türkçe, Matematik, Görsel Sanatlar, Müzik ve Teknoloji Tasarım branşlarından üçer öğretmen seçilmiştir. Araştırma yöntemi olarak nitel görüşme anketleri kullanılacaktır. Veri toplama araçları, "Etkinliğe İlişkin Görüşlerini Belirleme Formu" ve "Katılımcı Görüşme Formu" olarak belirlenmiştir. Elde edilen veriler, Nvivo12 yazılımı kullanılarak nitel veri analizleri gerçekleştirilecektir. Analiz sonuçlarına dayanarak kodlar ve temalar belirlenecek ve sonuçlar ile öneriler sunulacaktır.*

Anahtar Kelimeler: *21. Yüzyıl Becerileri, Sanat Yoluyla Eğitim, Bilim ve Sanat Merkezi, Öğretmen Yeterliği, Tübitak 40005 Projesi*

21st Century Skills Education Through Art: Art & Science in 21st Century Design Tübitak 4005 Project Participating Teachers and Trainers Opinions

Abstract: *The purpose of this research is to evaluate the project within the scope of TÜBİTAK 4005 Science and Society Innovative Education Practices, which supports the development of 21st century skills through the interaction of art and art with other disciplines. Education through art, designed for this purpose, aims to use the interaction of art with other fields with an innovative and creative perspective in order to provide teachers with 21st century skills and especially to increase their professional knowledge, skills and competencies. At the same time, it is believed that these skills can be applied more effectively by teachers in the institutions where they work. In line with these aims, the impact of the project will be examined in the light of the opinions and assessments presented by the teachers and trainers. Today is a century in which skills and competencies are of great importance. In this context, education through art is more effective in education for teachers and especially gifted students as it offers an original and innovative perspective, encourages interaction with different disciplines, supports unlimited creativity, increases sensitivity, develops aesthetic understanding, emphasizes sustainability and encourages artistic thinking flexibility. has also become important. In this context, as the target audience of the research, three teachers each from the branches of Classroom Teachers, Social Studies, Science and Technology, Turkish, Mathematics, Visual Arts, Music and Technology Design, working at the Science and Art*

Center, were selected by considering the universal and local effects. Qualitative interview questionnaires will be used as the research method. Data collection tools were determined as "The Form for Determining Their Opinions on the Activity" and "Participant Interview Form". Qualitative data analyzes will be performed on the obtained data using Nvivo12 software. Based on the analysis results, codes and themes will be determined and results and recommendations will be presented.

Keywords: *21st Century Skills, Education Through Art, Science and Art Center, Teacher Qualification, Tübitak 40005 Project*

1. GİRİŞ

Eğitim politikasındaki son değişiklikler (Endüsti 4.0 devrimi, Eğitim 4.0, 11. Klkınma Planı ve 2023 Eğitim Vizyonu) eğitimcilerin eğitim-öğretim uygulamalarını yeniden değerlendirmesine neden olmuştur. Bu fırsat 21. Yüzyıl tasarımdaki yeni insan yetiştirme modelinde, yaşamda ihtiyaç duyulan 21. yüzyıl becerilerinin eğitimde sanat yoluyla eğitimi, dünyada yeni yeni, ön planına yerleştirmiştir. Günümüzde iş dünyası, sanat ve eğitim gibi alanlarda yeni görsellik algısının (dijital dünya) oluşması ve disiplinler arası sınır geçişinin (Grushka, Hope, Clement, Lawry ve Devine;2018) ortadan kalktığını görmekteyiz. Yıldızlararası (Interstellar) filmideki gibi bilimsel olgu, spekülasyon ve felsefenin sanata uyarlandığını, 2015 Tuzlu Su ve 2019 Yedinci Kıta İstanbul Sanat Bienal'lerinde (İKSV;2021) bilimin farklı dallarındaki (fizik, matemetik vb.) bilim insanların çizim veya tasarımların sanat eserleri olarak sergilenmesi, bilim ve sanattaki sınırların kaldığına dair sadece birkaç örnek olabilir. Sanatın doğasında olan özgür/sınırsız yaratıcılığın ve sanatsal düşünme süreçlerinin esnekliği bilim insanların ilgisini çekmesi aşikardır (Bıçakcı ve Baloğlu;2018). Bu yeniden bakma isteğinin eğitimdeki ip uçlarını, Endüstri 4.0 devrimi ile ortaya çıkan Eğitim 4.0 birlikte 11. Kalkınma planı ve 2023 Eğitim Vizyonu'nun da yer alan "21. yüzyıl becerileri" ve "sanat yoluyla eğitim" (tasarım ve beceri atölyeleri) ifadelerininde görebiliriz. "Özel yeteneklilere yönelik öğrenme ortamları, ders yapıları ve materyalleri geliştirilecek" maddesi aslında eğitimde özellikle özel/üstün yeteneklilerin eğitimdeki değişimin habercisidir. "Bilim ve sanat merkezleri yeniden yapılandırılarak, tasarım-beceri atölyeleri ile ilişkilendirilerek" ifadesi ise değişim için yol haritasının ip uclarını vermektedir. Ayrıca 21. yüzyıl becerileri diye adlandırılan ve bugün olmazsa olmaz küresel bir norm olarak görülen eğitim yaklaşımı; 4C, sanatın vazgeçilmez temel taşları olan, "yaratıcılık, iletişim, takım çalışması, eleştirel düşünce" becerilerin farkındalığına vurgu, duyarlılık, estetik ve el becerisi eğitimleri dikkat çekilmektedir. Özel yetenkli çocukların ilgi, yetenek ve mizaçları doğrultusunda yaşam becerileri kazanımlarına yönelik tasarım - beceri atölyelerinde eğitim verecek öğretmenlerin 21.yüzyıl becerilerinin farkında olmaları ve eğitim süreçleri hakkında mesleki bilgi, beceri ve deyim sağlamaları bu açıdan önem arz etmektedir. Çağımız değişişen eğitim paradikmalarını düşündüğümüzde, bu proje çalışması daha da önem kazanacaktır. Özellikle, endüstri 4.0 devrimi sonrası yenilikci öğrenmeye ve uygulamaya yönelik Eğitim 4.0 yaklaşımları bilim ve sanat merkezineki özel yetenekli öğrencilerin öğretmenlerin sanat yoluyla 21. yüzyıl beceri eğitimi ve mesleki bilgilerini ele almak yararlı olacaktır.

Yukarıdaki değinilen nedenlerden dolayı, TÜBİTAK 4005- Bilim ve Toplum- Yenilikçi Eğitim Uygulamaları kapsamında düşünülen "21.Yüzyıl Tasarımında Sanat&Bilim (21st Century's Design ARTscieNCE)" isimli proje çalışması ile bilim ve sanat merkezi öğretmenlerinin sanat yoluyla 21. yüzyıl beceri üzerine farkındalık oluşturmak ve öğretmenlerin mesleki gelişimini sağlamak açısından ele alınması, evrensel ve yerel olarak katkıları azımsanamayacak kadar çok olduğu düşünülmüştür. 21.yüzyılın tasarımında önemli rol alan özel yetenekli öğrencilerin öğretmenlerin ortak sanatsal ve bilimsel temaları (öz yönetim, yenilikçilik, iletişim, ifade ve özgünlük) nedeniyle, 21.yüzyıl becerilerini sanatın ve bilimin farklı dalları ile ilişkilendirilerek, yaratıcı sanat etkinlik ve atölyeleriyle, zenginleştirilmiş etkinlik planları, uygulama aşamaları ve değerlendirme boyutlarını içeren yenilikçi bilim ve sanat merkezi eğitim ve öğretimine uygun yöntem ve tekniklerin etkileşimli olarak kazandırılması, kullanılması ve yaygınlaştırılması hedeflenmesi önem taşımakatadır.

Eğitim 4.0 sanayi devrimi ile tüketim ile üretim eksenini tamamen değiştirerek yeni ve önemli bir anlayışın ortaya çıkmasını sağlamıştır (Schwab, 2016; Yıldız, 2018). Eğitim 4.0 sistemi; anlamayı düzenleyen, araştırmayı tetikleyen ve sonuç üretmeye dayalı öğrenme süreçlerini içerir (Gomaratat, 2015). Bu öğrenme süreçleri ile birlikte Eğitim 4.0; öğrenmenin her yerde olabileceğini ve uygulamalarda daha fazla yer almalarını ve bu kapsamda öğretim programlarının güncellenmesini de

önemsemektedir (Fisk, 2017). Dolayısıyla bireylerin eğitimden çok daha fazlasını içeren Eğitim 4.0 sistemine ve yaşanan sanayi devrimi ile birlikte değişen dünya düzenine uyum sağlayabilmeleri için 21. yüzyıl becerilerine sahip olması önemli ve gerekli görülmektedir (Hussin, 2018; Puncreobutr, 2016). Harvard Education Letter dergisi 21. Yüzyıl tasarımında ve yeni eğitim modeli için şu becerileri belirledi: **eleştirel düşünme, problem çözme, işbirliği, yazılı ve sözlü iletişim, yaratıcılık, öz-yönelim, liderlik, uyarlanabilirdik, sorumluluk ve küresel farkındalık** (Walser;2008). Bu becerileri kazandırmak için daha iyi yollar ve yöntemler denenmektedir. Eğitim program ve uygulamalarında bu becerilerin yerini alması uzun sürmeyecek ve zor olamayacaktır. Ki, Bilim ve sanat merkezi yönergesi ve programında yerini aldığı görülmektedir (MEB;2019). Bu yöntemlerden biriside bilim, teknoloji, mühendislik ve matematik eğitiminde, sanatın ayrılmaz bir alan olarak dahil edilmesiyle genişlemiştir (Gelen;2021) (Content knowledge and 21st century themes). Bu nedenle, sanat yoluyla 21.yüzyıl becerileri eğitimi tüm teknik yetenek (zanaat ve yaratıcılık-tasarım ve beceri atölyeleri) seviyeleri için erişilebilir olması açısından tercih edilecektir. Disiplinler arası bakış açısı ile öğrencilerin sanat yoluyla eğitim ve 21. yüzyıl becerilerini geliştirmesi 4C üzerinden bakıldığında (**creativity, critical thinking, collaboration, and communication**) sorunsuz bir şekilde entegrasyonunu sağlandığı görülmüştür (Montero ve Jormanainen;2017).

Gelecek neslin eğitimi için geleneksel eğitim modelleri yanında bilgi yönetimi (bilgi, medya ve teknoloji yönetimi), soyut akıl yürütme (öğrenme ve yenilik becerileri) ve kişisel hizmetler (yaşam ve kariyer becerileri) gerektiren iş kategorileri büyüyor gibi görünüyor. Ayrıca, çağımız işyeri çalışanların geniş bilişsel ve duyuşsal becerilere sahip olmasını bekleniyor. Genellikle "21. yüzyıl becerileri" olarak anılan bu beceriler, karmaşık sorunları çözebilmeyi, görevler hakkında eleştirel düşünebilmeyi, çeşitli farklı kültürlerden insanlarla etkin bir şekilde iletişim kurabilmeyi ve çeşitli farklı teknikleri kullanabilmeyi, diğer insanlarla işbirliği içinde çalışmayı içerir. Bunun dışında, görevlerini yerine getirmek için hızla değişen ortamlara ve koşullara uyum sağlamak, işini etkin bir şekilde yönetmek ve kendi başına yeni beceriler ve bilgiler edinmektir. Ulusal Araştırma Konseyi (NRC), 21. Yüzyıl Becerilerinin Değerlendirilmesi Komitesi'nden, 21. yüzyıl becerileri belirlediğinde, beş beceri alanını üç geniş kümeye ayırdı: Bilişsel beceriler: rutin olmayan problem çözme, eleştirel düşünme, sistemli düşünme, Kişilerarası beceriler: karmaşık iletişim, sosyal beceriler, takım çalışması, kültürel duyarlılık, çeşitlilikle başa çıkma, İçsel beceriler: öz-yönetim, zaman yönetimi, öz-gelişim, öz-düzenleme, uyarlanabilirlik, yürütücü işlevler (Altınpulluk ve Yıldırım;2021, Ecevit ve Kaptan;2021 ve Kalemkuş ve Bulut;2021).

Partnership for 21st Century Learning (2017) tarafından belirlenen bireyin sahip olması gereken beceriler ve yeterlikler ise; 1. **Öğrenme ve Yenilik (4C) Becerileri** (Eleştirel düşünme ve problem çözme becerileri (Critical thinking and problem solving), Yaratıcı düşünme ve yeniliği uygulama becerileri (creativity and innovation), İletişim becerileri: (Communication skills), İşbirliği becerileri (collaboration)), 2. **Bilgi, Medya ve Teknoloji Becerileri** (Teknoloji ve medyayla uyum, Bilgi okur-yazarlığı, Medya Okur-Yazarlığı (P21 Media Literacy, 2017), Bilgi ve iletişim teknolojileri (ICT) okur-yazarlığı) ve 3. **Yaşam ve Kariyer Becerileri** (Esneklik ve uyum (Flexibility & adaptability), Girişimcilik ve öz-yönelim (Initiative & self direction), Sosyal ve kültürlerarası beceriler (Social& cross-cultural skills), Üretkenlik ve mesuliyet (Productivity & accountability), Liderlik ve sorumluluk (Leadership & responsibility))(Gelen;2017).

Bu araştırmada, TÜBİTAK 4005 Bilim ve Toplum hibe programı kapsamında Bilim ve Sanat Merkezlerinde çalışan öğretmenlerle, sanat ve sanatın diğer disiplinlerle etkileşimleri yoluyla 21. yüzyıl becerilerinin gelişimlerinin desteklenmesi amaçlanan projenin değerlendirmesi yapmaktır. Bu amaç doğrultusunda planlanan eğitimde, sanat yoluyla eğitim yaklaşımı ile 21.yüzyıl becerileri, sanat ve bilimin temel olduğu yaratıcı, yenilikçi etkinlikler, uygulama ve değerlendirme süreçleri ile ilişkilendirilmiştir. Sanatın ve sanatın etkileşimde olduğu diğer alanlarda, yenilikçi ve yaratıcı bakış açısıyla tasarlanmış etkileşimli eğitimlerin, öğretmenlerin 21. yy. becerileri temelinde mesleki bilgi, beceri ve yetkinlerini güçlendireceği ve bunları çalıştıkları kurumlarda daha yetkin olarak kullanabileceğini öngörmekteyiz. 21. yy. beceri ve yeterliliklerin değerli olduğu bir yüzyıldır, bu bağlamda sanatın doğası, diğer disiplinlerle etkileşimli, özgün ve yenilikçi bakış açısı, öğretmenleri ve dolayısıyla üstün/özel yetenekli öğrencilerin eğitimlerini daha güçlü kılacaktır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Deseni

Araştırma deseni olarak nitel görüşme anketleri kullanılmıştır. Veri toplama araçları, "Etkinliğe İlişkin Görüşlerini Belirleme Formu" ve "Katılımcı Görüşme Formu" olarak belirlenmiştir. Elde edilen veriler, Nvivo14 yazılımı kullanılarak nitel veri analizleri gerçekleştirilecektir. Analiz sonuçlarına dayanarak kodlar ve temalar belirlenecek ve sonuçlar ile öneriler sunulacaktır.

2.2. Araştırmanın Önemi

Günümüz, beceri ve yetkinliklerin büyük önem taşıdığı bir yüzyıldır. Bu bağlamda, sanat yoluyla eğitim, özgün ve yenilikçi bir bakış açısı sunması, farklı disiplinlerle etkileşimi teşvik etmesi, sınırsız yaratıcılığı desteklemesi, duyarlılığı artırması, estetik anlayışı geliştirmesi, sürdürülebilirliği vurgulaması ve sanatsal düşünme esnekliğini teşvik etmesi nedeniyle öğretmenler ve özellikle üstün yetenekli öğrenciler için eğitimde daha da önemli hale gelmiştir.

Sanat, toplum içerisindeki "hiç"liği etkili bir biçimde ortaya koyarak ve en önemlisi dogmatik bilgilerin ötesine geçerek, içeriğin özgün bir "biçim" kazanmasını sağlar. Üstün yeteneklilerin eğitiminde önemli destek sağlayan nadide kurumlardan biri, Bilim ve Sanat Merkezleri'dir. Bu merkezler, sanatsal coşku aracılığıyla öğrenmeyi vurgulayan bir eğitim yaklaşımını benimserler ve bu da sanatın gücünü ön plana çıkarır. Bu tür bir eğitim modeli, birçok ülkede yeni yeni uygulanmaya başlanmış olup ülkemizde henüz yer bulmamıştır. Sanat, 21. yüzyıl becerilerini öğretirken öğretmen eğitimi mesleki deneyimlerini destekleme açısından yenilikçi bir adım olarak görülmektedir.

Ayrıca, çağımızın bilimsel ve teknolojik gelişmelerini sanatla birleştirerek disiplinlerarası bir yaklaşım sunan ve rol model olabilecek uzman akademisyenler, bilim insanları ve sanatçılar belirlenmiştir. Bu yaklaşım, yeni bir eğitmen modelini ortaya koymak adına projenin özgünlüğünü ve yenilikçiliğini desteklemektedir.

2.3. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, bilim ve sanat merkezi öğretmenlerinin, sanatın ve sanatın diğer disiplinlerle etkileşimleri yoluyla 21. Yüzyıl becerilerinin gelişimini destekleyen TÜBİTAK 4005 bilim ve toplum yenilikçi eğitim uygulamaları kapsamındaki projenin değerlendirmesini yapmaktır. Bu amaca yönelik olarak tasarlanan sanat yoluyla eğitimler, 21. yüzyıl becerilerini Bilim ve Sanat Merkezi öğretmenlerine kazandırmak ve özellikle mesleki bilgi, beceri ve yetkinliklerini artırmak için yenilikçi ve yaratıcı bir perspektifle sanatın diğer alanlarla etkileşimini kullanmayı amaçlanan öğretmen eğitimleri planlanmıştır.

2.4. Çalışma Grubu

Araştırma çalışma grubu, Bilim ve Sanat Merkezi öğretmenlerinden farklı branşlardan 24 birey, raslantısal örneklem yöntemiyle seçilmiştir. Öğretmenler, ilgili projenin internet sitesinde yayınlanan bir form aracılığıyla başvurularını gerçekleştirmiş ve bu form aracılığıyla kendi uzmanlık alanlarını ve yeterliliklerini ifade etmişlerdir. Başvurular tamamlandıktan sonra, proje internet sitesinde duyurulan form üzerinden yapılan ilan ile başvuran öğretmenler arasından seçim yapılmıştır. Seçim süreci, öğretmenlerin eğitim düzeyleri, önceki benzer projelerde yer alma deneyimleri, Bilim ve Sanat Merkezi'nde geçirdikleri çalışma süreleri gibi faktörler dikkate alınarak puanlama yapılarak gerçekleştirilmiş ve elde edilen puanlar doğrultusunda Bilim ve Sanat Merkezi'nde görev yapan Sınıf Öğretmenleri, Sosyal Bilgiler, Fen ve Teknoloji, Türkçe, Matematik, Görsel Sanatlar, Müzik ve Teknoloji Tasarım branşlarından öğretmenler en yüksek puandan en düşük puana doğru sıralanmıştır. Çalışma grubu 24 Bilim ve Sanat Merkezi öğretmenlerinden oluşmuştur. Çalışma grubunu oluşturan öğretmenlerin demografik özelliklerine ilişkin dağılımlar ise Tablo 2'de gözlemlenmektedir.

Tablo 2. Öğretmenlerin Demografik Özelliklerine Göre Frekans ve Yüzde Dağılımları

	Kategoriler	*f*	%
Cinsiyet	Erkek	14	58,3
	Kadın	10	41,7
Mezuniyet Durumu	Doktora	3	12,5
	Yüksek Lisans	19	79,2
	Lisans	2	8,3
Öğretmen Olmadan Önce Mesleki Deneyimi Olma Durumu	Evet	7	29,2
	Hayır	17	70,8
Katıldığınız Mesleki Gelişim Kurs, Seminer vb. Olma Durumu	Evet	21	87,5
	Hayır	3	12,5
TÜBİTAK Projelerine Katılma Durumu	Evet	19	79,2
	Hayır	5	20,8
Toplam		24	100,0

2.5. Veri Toplama Araçları ve Analizi

Veri toplama araçları, "Etkinliğe İlişkin Görüşlerini Belirleme Formu" ve "Katılımcı Görüşme Formu" olarak belirlenmiştir. Elde edilen veriler, Nvivo14 yazılımı kullanılarak nitel veri analizleri gerçekleştirilecektir. Analiz sonuçlarına dayanarak kodlar ve temalar belirlenecek ve sonuçlar ile öneriler sunulacaktır.

3. BULGULAR

Sanat yoluyla 21. yüzyıl becerilerini Bilim ve Sanat Merkezi öğretmenlerine bakış açısı kazandırmak amacıyla gerçekleşen projenin görüşme formlarının analiz sonucunda 5 ana tema oluşturulmuştur. Bunlar; 21. yüzyıl becerileri, sanatsal bakış açı, dijital dönüşüm, öğrenme ve öğretme deneyimleri ve tutum olarak belirlenmiştir.

Şekil 1: Araştırmanın 5 Ana Teması

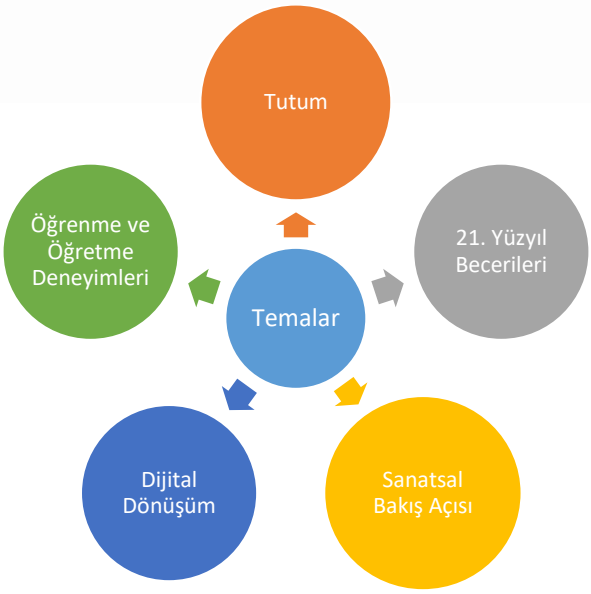

Sekil 2'de görüldüğü gibi araştırmanın 1. Ana Tema 21. Yüzyıl Becerileri: 21. yüzyıl becerilerini ana tema 3 alt temadan oluşmuştur. Bunlar; Bilişsel beceriler (kodlar; rutin olmayan problem çözme, eleştirel düşünme, sistemli düşünme, tasarım odaklı düşünme vb.), Kişilerarası beceriler (kodlar; işbirliği, karmaşık iletişim, sosyal beceriler, takım çalışması, kültürel duyarlılık, çeşitlilikle başa çıkma) ve İçsel beceriler (kodlar:öz-yönetim, öz yeterlik, zaman yönetimi, öz-düzenleme, empati, uyarlanabilirlik ve liderlik) oluşturulmuştur.

Şekil 2: 1. Tema 21. Yüzyıl becerilerin Alt Temaları

Bu tema ve kodlara referans olabilecek ifadelerin bazıları şöyledir:

"…21. yy. becerilerine sahip öğrencilerin ve eğitim sisteminin çıktılarının gerekli özelliklerle donatılmış olarak işgücü piyasasına veya yüksek öğretime dâhil olması gerekmektedir. Eğitimci olarak bizler, çocukların 21. yy. becerilerini kazanmaları gerektiğini vurgulamakta ve bu beceriler olmadan onların küresel eğitim ve işgücü piyasasına katılmada başarısız olabileceklerini unutmamalıyız. Bu yaklaşımla uyguladığımız yöntemleri gereklerine göre güncellemeliyiz. Bende uyguladığım bir çok yöntemin yanına bezerlik ve farklılıkları gözden geçirerek yenilerini ekledim." (306B17)

Bilişsel Beceriler alt temasının rutin olmayan problem çözme, eleştirel düşünme, sistemli düşünme, tasarım odaklı düşünme kodlarına ilişkin katılımcıların örnek referans ifadeleri aşağıdadır.

"…Üst düzey düşünme becerilerini geliştirmek için soruları nasıl sorabileceğimi; soruyu nasıl üst düzey düşünme becerisine göre uyarlayabileceğimi, yaratıcılığın ne olduğunu ve nasıl geliştirilebileceğini,

empatiyle sempatinin yanlış kullanılabileceğini, problem çözme becerilerini nasıl geliştirebileceğimi, çözüm üretirken hangi basamakların kullanılabileceğini…" (306B04)

"…eleştirel düşünme becerisi ve gününmüz teknolojisi hakkında farkındalık kaznadım. birçok alanda yeni bilgiler ve yöntemler öğrendim, uyguladım ve alanında uzman kişilerle tanıştım." (306B21)

"…21 yy.becerilerinin bence en önemlisinin teknolojik yeterlilik olduğunu zaten düşünüyordum. Bu düşüncemin doğruluğuna daha da inandım. Teknoloji her alanda yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Bundan sonra çizimden fotoğrafa, müzikten tiyatroya, ürün geliştirmeden çevremdeki sorunlara yenilikçi çözümler geliştirmeye kadar her alanda her yerde dijitalleşmeye daha çok ayak uydurmamız gerektiğini her yerde vurgulamayı-tavsiye etmeyi düşünüyorum. Her sey değişecek buna yetişmek zorundayız diye düşündüm, sanatla bilimin iç içe olduğu başka örnekler aklıma gelmeye başladı, ufkumun açıldığını hissediyorum. …çok iyi oldu bazı bilgileri pekiştirirken yeni ve mükemmel etkinlikler öğrendim." (306B20)

"…Yaratıcılık varsa sanattır fakat birey bunu artık teknolojiyi kullanarak da yapabilir ki zaten yapmalıdır. Bu beceriler çağımızın bilim ve sanat insanları için vazgeçilmez olacaktır." (306B24)

"… Geleneksel eğitim tekniklerinden temel farkı burdaki atölyeler düz anlatım içermemekteydi. Tüm anlatımlar örneklerle zenginleştirilmiş ve katılımcıya yönelik uygulama merkezli etkinlikler içermekteydi. Karşılıklı soru cevaplar, beyin fırtınası, ilişkilendirme, Benzerlikleri bulma, sorgulama, sonucu tahmin etme,analizleme, sentezleme gibi üst düzey düşünme becerilerini tüm atölye eğitmenleri eğitimlerinde uygulamışlardır. Bireyin sürece dahil edilmesi ve uygulama odaklı olması." (306B06)

" 21. Yüzyıl becerilerin eğitimde olması gerektiğini.... Toplumdaki bireylerin bir yöne yöneliminin yanlış olduğunu. Farklılıkların çok net olduğunu ama bu farklılıkların tüm bireylerde bilinmesi gerektiğini düşünüyorum. Sentez her zaman güzel ürünler çıkartır." (306B08)

"…Projedeki atölyelerle problem bulma ve çözme, ürün tasarımı, dijital sanat ile ilgili bilgi ve tecrübelerim arttı. Gelecekte yapmayı tasarladığım projelerle ilgili de ilham kaynağım oldular." (306B15)

Kişilerarası Beceriler alt temasının işbirliği, karmaşık iletişim, sosyal beceriler, takım çalışması, kültürel duyarlılık, çeşitlilikle başa çıkma kodlarına ilişkin katılımcıların örnek referans ifadeleri aşağıdadır.

"…Derslerimde sanatsal dokunuşları yapabileceğimi, sanatın farklı yönlerini daha yakından görebilmeyi, arkadaşlık , iletişim , farklı düşünme becerilerini daha detaylı görebilme, sanatsal uygulamaları etkin yapabilme."(306B23)

"…Çok değiştirdi çünkü dijital dünyanın zenginliklerini keşfettim. Yeni dünya düzeninde öğretmenlerin bu tarz bilgilere yani 21. Yüzyıl becerilerine sahip olmaları gerektiğini anladım." (306B01)

"…Bu yüzyılda farklı bir eğitimle ögrenci yetiştirmeyi zaten benimsemiş bir öğretmen olarak geleneksel kültürümüzle uyumlu bir çalışma yapacağım." (306B23)

"Bence grup üyeleri arasındaki uyum ve etkileşimimiz mükemmeldi. Projede A takımıydık. Çok verimli ve eğlenceli vakitler geçirdik. Projede ürettiğimiz ürünlerimizdeki içerik ve nitelik bana göre proje ile müsemma bir özellik göstermekteydi. Her bir grup üyesi anında ve senkronize bir şekilde sürece dahil oldu ve katkı sundu. Her birimizin alanı farklı olmasına rağmen işbirliği yaparak ve etkinlikleri zenginleştirerek bitirdik." (306B02)

"…Bunun nedeni kanaatimce şuydu: her bir grup üyesi atölye çalışmalarında, etkili ve güçlü olduğu özellik, beceri ve yeterliliğini ilgili yerde kullanma imkanı buldu ki buna bilhassa özen gösterildi. Eğlenceliydik; espri, ironi ve eğlenceyi dozunda yakaladık ve bunun zeminini iyi kurduk. Saygılıydık birbirimize, içimizden doğal liderler çıktı ve grup üyeleri onları kabul etti, ego patlaması yaşayanlarımız yoktu…" (306B08)

İçsel Beceriler alt temasının öz yönetim, öz yeterlik, öz- düzenleme, empati, zaman yönetimi, uyarlanabilirlik, liderlik kodlarına ilişkin katılımcıların örnek referans ifadeleri aşağıdadır.

"Bu proje sayesinde 21. yy. da öğretmen olmak bu devre ayak uydurmak gerektiğini bunun için de bazı dijital uygulamaları bilmek gerektiğini ve böylece evrensel bilgiye daha kolay ulaşılabileceğini öğrendim. Yeni uygulamalar, bakış açıları kazandım."(306B02)

"…Özellikle gelecekciliğe direnilmemesi gerektiği ve yeniliğe her insanın açık olması gerektiği bunun da özellikle insanın kendisinden başlaması gerektiği düşünüyorum. (306B12)

"…20. yüzyılda başlayan ve son yüzyılda devam eden yenilikler yaşamın her alanına etki etmektedir. Dünyadaki değişim ve yeniliklere uyum sağlayabilmek, yön verebilmek için bireylerin hayatlarının her aşamasında öğrenmeyi sürdürmeleri gerekmektedir. Bu eğitim ile ben de kendi adıma çok sey kattım." (306B04)

"…Üretkenlik, öz yönetim, liderlik problem çözme ve geliştiricilik yönlerimi geliştirmem konusunda bana yol gösterdiğini düşünüyorum. Yeni nesil öğrenme becerilerini, bilişsel süreçlerin aktarılması, kültürel farkındalık ve teknoloji ile kullanarak farklı sanatsal ve bilimsel etkinlikler tasarlayabileceğimi gördüm. Mesela okulda dekor tasarlamadan tutunda yeni bir endüstrşyal ürün geliştirmeye, insansal bir ihtiyacı ortadan kaldıracak inovatif çözüm ortaya koymaya kadar bana ışık olmuştur." (306B01)

"…21. Yüzyıl becerilerini öğrencilere kazandırmak için etkinlikler, uygulamalar teknoloji ve sanatla ilişkilendirilmelidir. Geleceğin neslini yetiştirirken, öğrenciler daha fazla kazanım/alan beceri eğitimi verilmelidir. Öğretim sürecinin doğru kurgulanması noktasında uygulamalı atölyeler olması nasıl yapmamız gerektiği konusunu içsellestirmemizi sağladı diyebilirim." (306B12)

"… Bu projedeki etkinliklerle ile 21.yüzyıl becerilerinin ve yöntemlerinin eğitim sistemindeki yerinin incelenmesinin önemini bir kez daha anladım. Bunu yaparken 21. yüzyıl becerilerinin ve alt boyutlarının neler olduğu, bu beceriler kapsamında öğrencilerin, öğretmenlerin ve eğitim ortamlarının sahip olması gereken özelliklerin neler olması gerektiği üzerinde de çokca düşünme fırsatı buldum." (306B13)

" 21. Yüzyıl becerilerin eğitimde olması gerektiğini.... Toplumdaki bireylerin bir yöne yöneliminin yanlış olduğunu. Farklılıkların çok net olduğunu ama bu farklılıkların tüm bireylerde bilinmesi gerektiğini düşünüyorum. Sentez her zaman güzel ürünler çıkartır." (306B08)

Sekil 3'de görüldüğü gibi araştırmanın 2. Ana Tema Sanatsal Bakış Açısı ana tema 4 alt temadan oluşmuştur. Bunlar; Sanat ve Bilim İlişkisini Kurma (bilim ve sanatın bütüncül/sarmal yapısı ve sanat ve teknolojinin bütüncül/sarmal yapısı), Sanatın Gerekliliği (özgünlük, yaratıcılık ve estetik), Görmeyi Öğrenme (tanımlama, sınıflandırma, analiz, aentez ve yaratıcılık/tasarım/ürün) ve Teknik Beceri (yeni media(medium/malzeme) bilgisi ve ekipman, araç-gereç ve teknik bilgisi) oluşturulmuştur.

Şekil 3: 2. Tema Sanatsal Bakış Açısı Alt Tema ve Kodları

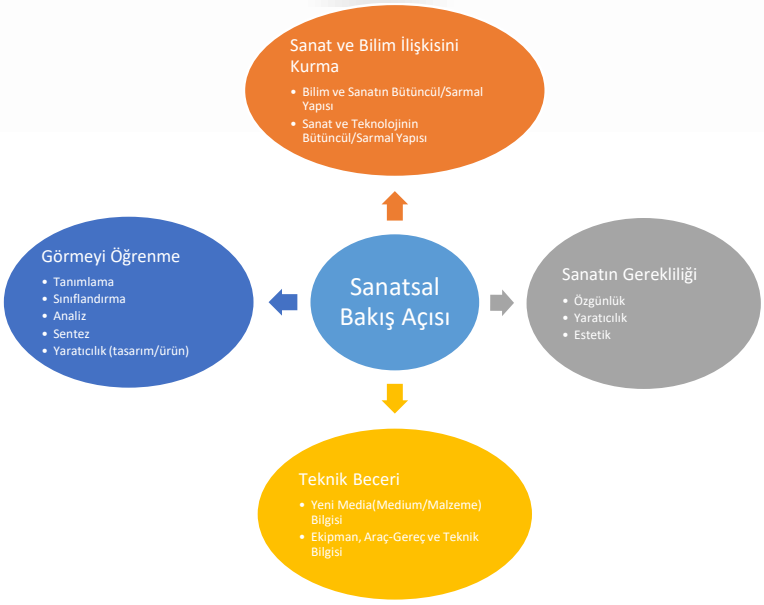

Sanat ve Bilim İlişkisini Kurma alt temasının bilim ve sanatın bütüncül/sarmal yapısı ve sanat ve teknolojinin bütüncül/sarmal yapısı kodlarına ilişkin katılımcıların örnek referans ifadeleri aşağıdadır.

"..Bu yüzyılda sanat ve zanaat bir bütüne doğru ilerlemesi gibi teknolojiyi kullanarak birçok düşünce beceri ve ulaşılamayacak kadar uzak olana çok rahat erişim, kullanma ve üretim toplumun her seviyesinde yapılabilecek olduğunu gördüm." (306B03)

" 21. Yüzyıl beceriler geliştirilmesin de disiplinler arası, bütünleşik ve işbirliğinin sağlanması gerekliğine inanıyor morum evet. Çünkü bu yüzyıl bütün disiplinlerin uyum içinde çalışması ile yeni ve yenilenebilir üretimi kazandırabilir." (306B19)

"Sanata olumlu ve farklı açıdan bakmamı sağladı." (306B01)

"…Bildiğimiz bazı gerçeklerin değiştiği. Sanat ve bilimin günümüzde içiçe girdiği…" (306B18)

"…Tasarım alanında bütün düşüncelerime yeni ufuklar açtığını düşünüyorum. Her alanda etkinlikler içerdiğinden hem fikir anlamında hem de uygulama açısından bakış açımı değiştirdi. Bu eğitimde Teknolojinin her alanda bilimde, sanatta, müzikte, resimde, tiyatroda, tasarımda yani her alanda giderek daha da geliştiğini gözlemlemiş olduk. Ayrıca çağın en önemli gerekliliğinin teknolojik yetkinliklerimizin arttırılması olduğunuda anlamış oldum…" (306B22)

Sanatın Gerekliliği alt temasının özgünlük, yaratıcılık ve estetik kodlarına ilişkin katılımcıların örnek referans ifadeleri aşağıdadır.

"…Sanat ve bilimi, estetik ve teknolojiyi sayenizde birleştirmeyi öğrendim…" (306B11)

"…sanat ve bilimin insanın zihinsel ve duyuşsal alan gelişimindeki yeri ve önemi ve birlikte kullanımının önemini ve bunun öğrencinin zihinsel gelişiminin yanında kişilik, karakter ve değer eğitimine yansımalarını ve önemini, disiplinler arası çalışmaların nasıl yapılabileceğini uygulamalı çalışmalarla sürece dahil olarak ve aktif katılarak öğrendiğimi düşünüyorum. Konu ve etkinliklere farklı gözle bakmamı sağladı…"(306B08)

"Bilim'in Sanat desteğine ihtiyacı olduğuna daha çok eminim. Problemi fark etme, problem çözme, yaratıcılık, tasarım ve ürün oluşturmada bilimsel sanatın da destek olduğunu atölye çalışmaları ile daha iyi anladım." (306B11)

Görmeyi Öğrenme alt temasının tanımlama, sınıflandırma, analiz, sentez ve yaratıcılık/tasarım/ürün kodlarına ilişkin katılımcıların örnek referans ifadeleri aşağıdadır.

"…Etkinliğe katılmadan önce gödel escher ba isminde bir kitap okumuştum ve yapay zekayla resim ve benzeri işler yapıyordum bu yaptığım işleri daha yararlı etkinlik tasarımım da kullanabilecek hale getirdiği için daha iyi oldu. Motivason sağladı. Yeni ufuklar açtı." (306B20)

Teknik Beceri alt temasının yeni media(medium/malzeme) bilgisi ve ekipman, araç-gereç ve teknik bilgisi kodlarına ilişkin katılımcıların örnek referans ifadeleri aşağıdadır.

"Öncelikle daha fazla açıdan bakmamı sağladı ve dijital açıdan gelişmemi sağladı." (306B06)

"Olaylara farklı bakmayı öğrendim ve mesleğime teknolojiyi kullanabileceğimi gördüm. Neleri yapmam ve neleri nasıl yapmamam gerektiğini detaylıca gösterdi. …eğitimlerimiz dolu doluydu ve tam da istediğim şekilde etkinlikler oldu kazandırdıkları ise zengin etkinlik tasarımım için heybeye bir sürü güzel kazanımlar doldurdum…" (306B10)

"..Yeni teknikler ve öğretim yöntemleri ile yapabileceğim ve yapmak istediğim şeyleri gerçekleştirme gücü kazandım. Atölyelerde uygulayabileceğim yeni fikirler, Çok daha doğru bakış açısı kazanmamı. Ayrıaca, Estetik ve sanatsal bakış açısı kazandırdı. Ayrıca dijital dünyada bilmediğimiz şeyler öğrendik. Evrende gördüklerimiz ayırt etme, sınıflandırma ve analizlerini bilim ve sanatta nasıl yapılacağının farkına vardım." (306B11)

"…Atölyelerinde tamamında uygulamalı olması kalıcı bir alt yapı bıraktı. Güncel uygulamalar, yöntem ve teknikler sunulduktan sonra uygulama yapılması öğrendiklerimizin kalıcı olmasını sağladı.(306B12)"

Sekil 4'de görüldüğü gibi araştırmanın 3. Ana Tema Dijital Dönüşüm ana tema 4 alt temadan oluşmuştur. Bunlar; Öğrenme ve Öğretmede Dijital Araçlar, Tasarımda Dijitalleşme, Dijital Programları Öğrenme ve Sanatta Dijitalleşme oluşturulmuştur.

Şekil 4: 3. Tema Dijital Dönüşüm Alt Tema ve Kodları

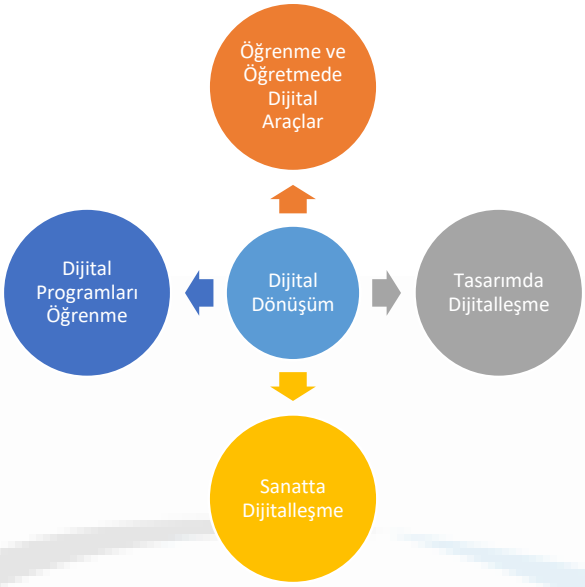

Dijital Dönüşüm ana temasının öğrenme ve öğretmede dijital araçlar, tasarımda dijitalleşme dijital program öğrenme ve sanatta dijitalleşme tema/kodlarına ilişkin katılımcıların örnek referans ifadeleri aşağıdadır.

"…Dijital tasarım ve sanat konusunda aynı zaman tasarım odaklı düşünme konusunda nasıl uygulanması gerektiğini gördüm. Çünkü eğitimler uygulamalı olarak yapıldı. Dijital ortamları araç ve gereçleri amaçlarına uygun aktif ve verimli kullanmayı öğrenip öğrencilerime aktarabildiğim takdirde çok farklı ufuklarda yol alabileceğimizi farkettim. Özel yetenekli öğrencilerin eğitiminde kullanacağım bir etkinliği, tasarım odaklı düşünmeye göre nasıl hazırlayacağımı deneyimledim." (306B14)

"…Yaratıcılığın güncel tanımında teknolojinin etkisin ne olabileceği. Aslında sanatın içinde bilimin zaten var oladuğu ve teknolojik gelişmelerin bu alanın neresinde durduğu. Gibi konular ve etkinliklerin çeşitliliği ufkumuzu açtı." (306B03)

"…Tasarım alanında bütün düşüncelerime yeni ufuklar açtığını düşünüyorum. Her alanda etkinlikler içerdiğinden hem fikir anlamında hem de uygulama açısından bakış açımı değiştirdi. Bu eğitimde Teknolojinin her alanda bilimde, sanatta, müzikte, resimde, tiyatroda, tasarımda yani her alanda giderek daha da geliştiğini gözlemlemiş olduk. Ayrıca çağın en önemli gerekliliğinin teknolojik yetkinliklerimizin arttırılması olduğunuda anlamış oldum…" (306B22)

"…Çok değiştirdi çünkü dijital dünyanın zenginliklerini keşfettim. Yeni dünya düzeninde öğretmenlerin bu tarz bilgilere yani 21. Yüzyıl becerilerine sahip olmaları gerektiğini anladım." (306B01)

"…Teknolojinin sanatta varlığını biliyordum. Ama bunun ne şekilde kullanabileceğimizi bilmiyordum. Bunları kullanmamız içinde doğru elektronik cihaz ve yazılımları kullanmamız gferektiğini düşündüm…" (306B16)

"…Disiplinlerarası çalışmanın önemi bir kez daha ortaya çıkmış oldu. Teknolojinin sanat eğitimi üzerindeki etkisinin bu denli etkili olduğunu bilmiyordum." (306B13)

"…Bilimin sanatla desteklenmesi ile ilerleme kaydedeceği fikrimi güçlendirdi. Atölyeler sonucundaki somut çıktılar nedeniyle, bu düşüncem pekişti." (306B09)

"…Dünyadaki hızlı değişim ve gelişim, her gün beraberinde yeni bilgiler, yeni teknolojiler ve yeni yaklaşım tarzları ortaya çıkarmaktadır. Sanat ve bilim birbirinden ayrılmaz iki önemli kavramdır. Dolayısıyla sanatçı ve bilim insanı da sürecin en önemli taşlarıdır ve onlara çok görev düşüyor. Biz sanat egitimcileride bu kapsamda öğretim yöntemleri geliştirmeliyiz. Aslında bunun zamanın ruhuyla nasıl uyumlu olabileceğini bir daha anlamış oldum." (306B15)

"…Kendimizi ve öğrencilerimizi sanatın inceliği ve teknolojinin hızı ve üretkenliği ile buluşturup doğru yollara yonlendirirsek çok hızlı, ekonomik ve üretici bireyler yetiştirip gelişebiliriz. Bakış açım değişti. Yaptığımız çalışmalara farklı gözlede bakılabileceğini anladık. Farklı uygulamalarla etkinlikler öğrenciler için zenginleştirilebileceğini gördük…."(306B22)

"…Akılda kalıcılık, akıcılık günümüz öğrenciler için yeni yöntemlerle teknolojik yöntemlerle günümüz teknoloji yöntemlerle birleştirilmelidir" (306B24)

"…Dijitalleşmenin etkililiği hakkında daha fazla farkındalık yaşadığımı düşünüyorum. Etkinlik planlaması yaparken çeşitliliğe, daha fazla dijital uygulamalara yer vermek gerekiyor." (306B11)

"… günün teknolojik gelişmeleriyle aslında öğrenmenin daha kolay ve süre açısından daha kullanılabilir olduğunu düşünüyorum." (306B23)

Sekil 5'de görüldüğü gibi araştırmanın 4. Ana Tema Öğrenme ve Öğretme Deneyimleri ana tema 5 alt temadan oluşmuştur. Bunlar; Öğrenme Deneyimleri (disiplenlerarası bağlantılar kurma, ders içeriğinin bütüncül (sanat ve bilim) düşünülmesi ve güncel ve özgün etkinlik/projeler oluşturulması), Öğretme Deneyimleri (mesleki kazanımlar, sosyal içeririkli temalar öğrenme), Önceki Deneyimler (önyargı/alışkanlıklar), Yönetimin Bakış Açısı ve Fiziksel ve Teknolojik Donanım oluşturulmuştur.

Şekil 5: 4. Tema Öğrenme ve Öğretme Deneyimleri Alt temaları ve Kodları

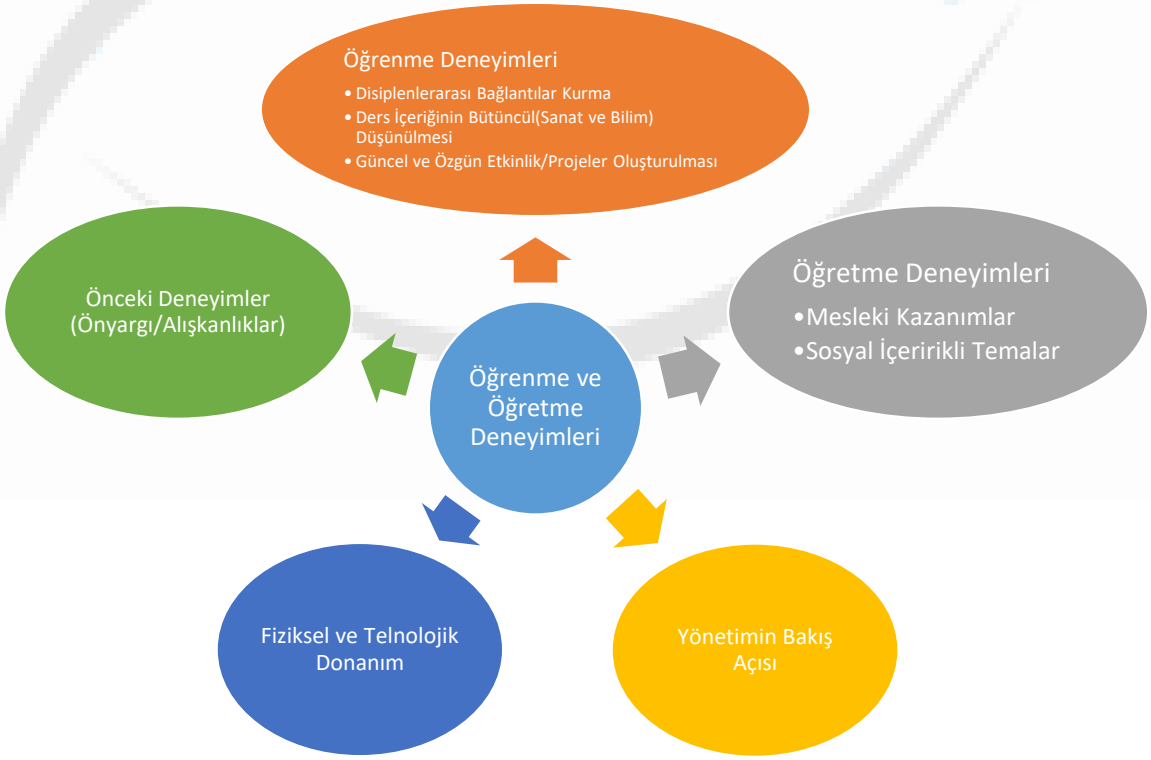

Öğrenme Deneyimleri alt temasının disiplenlerarası bağlantılar kurma, ders içeriğinin bütüncül (sanat ve bilim) düşünülmesi ve güncel ve özgün etkinlik/projeler oluşturulması kodlarına ilişkin katılımcıların örnek referans ifadeleri aşağıdadır.

“ 21. Yüzyıl beceriler geliştirilmesin de disiplinler arası, bütünleşik ve işbirliğinin sağlanması gerekliğine inanıyor morum evet. Çünkü bu yüzyıl bütün disiplinlerin uyum içinde çalışması ile yeni ve yenilenebilir üretimi kazandırabilir.” (306B19)

“…Sanat ve teknoloji birleşmelidir. Bu sayede özel yetenekli öğrencilere katkı sağlanacaktır. Farklı disiplinleri bütünleştirerek günlük yaşama uygun şekilde problem durumlarıyla öğretim sürecini gerçekleştirmek önemli ve öncelikli amacımız olmalıdır.” (306B17)

“…Evet, özellikle bilişim teknolojileri, resim ve teknoloji sanat dersleri ile işbirliği yapılması gerekiyor. Evet birlikden kuvvet doğar. (306B23)

“…Yaşadığımız sosyal yapı içerisinde her birey sahip olduğu özellikleri kullanarak dünyada bir yeri var ve bu özelliği ile dünyayı etkiliyorsa (olumlu ve olumsuz yönde) yaptığımız her üretimin içinde de diğer disiplinler vardır diye düşünüyorum. Bu disiplinler olaya göre ağırlıkliları değişiyordur. Sanatta yaşadığımız dünyadan ayrılamayacağına göre mutlaka diğer bilimsel argümanları barındırıyordur.” (306B06)

“…güzel bir etki oluşturdu. Çünkü farklı etkinlikler ile zenginlik kattı bize. Farklı eğitim yöntemlerini uygulama fırsatı verdi. Çevreye, doğaya bakış açım değişti. Gelişen olayları farklı açılarla inceleme farkındalığını sağladı. Disiplinlerarası çalışmaların önemini örneklerle ve uygulamalarla daha iyi anladım. Fen Bilimleri Öğretmeni olarak işin daha çok Bilim tarafında etkinlikler tasarlarken şu an sanat boyutunu da nasıl entegre edeceğim konusunda fikir sahibi oldum. Önünde bir çok yeni ve güzelliklere açılan pencereler oluştu, artık bu pencerelerin ardındaki dünyaları keşfedip çevremdeki kişilere de fark ettirip kullandırmam gerektiğini düşündürdü…” (306B02)

Öğretme Deneyimleri alt temasının mesleki kazanımlar, sosyal içeririkli temalar öğrenme kodlarına ilişkin katılımcıların örnek referans ifadeleri aşağıdadır.

“…Bütün etkinlikler çok güzeldi ama en çok Üst düzey düşünme becerileri ile okuduğunu anlama becerilerinin geliştirilmesi, Makerspace - Yaratıcı Sanat ve Tasarım ve Scenic Art atölyelerinden daha fazla keyif aldım. Çünkü mesleki kazanım sağladım. Lider bir eğitimci örneği gördüm. Farklı öğretme yöntem ve stratejelierini deneyimledim…” (306B22).

“…Çünkü eğitmenler anlaşılır, pratik ve öğretmenler için faydalı olan bilgi ve etkinliği net aktarabildi. Çok katkı sağladı. Atölyemde rahatlıkla uygulayabileceğim etkinliklerdi…” (306B02)

“… Geleneksel eğitim tekniklerinden temel farkı burdaki atölyeler düz anlatım içermemekteydi. Tüm anlatımlar örneklerle zenginleştirilmiş ve katılımcıya yönelik uygulama merkezli etkinlikler içermekteydi. Karşılıklı soru cevaplar, beyin fırtınası, ilişkilendirme, Benzerlikleri bulma, sorgulama, sonucu tahmin etme, analizleme, sentezleme gibi üst düzey düşünme becerilerini tüm atölye eğitmenleri eğitimlerinde uygulamışlardır. Bireyin sürece dahil edilmesi ve uygulama odaklı olması.” (306B06)

“…Geneksel boya yapmakdan dijital sanattan farklı açılardan konulara baktık. Hepsi güzeldi. Uygulamalı çalışmalardan ve bazı yazılımların kullanımıyla bazı ders etkinliklerinin zenginleştirilebileceği gördüm…” (306B09)

“…Aynısı olmasada benzerlerini uygulanabilir. Bu çalışmaları gördükten sonra uygulamak daha güzel olacaktır. Bu etkinliklerin birçoğu kullanılabilir. Özel yetenekli çocuklar bu birleşimi sevecektir. Ortam şartlarına uygun olarak rahatlıkla uygulanabilir…” (306B04)

“…Projedeki tüm eğitimlerin, atölye çalışmalarının Bilsem’de Destek, BYF, ÖYG ve Proje gruplarında öğrencilerin çok keyif alarak yapacağı etkinliklere dönüştürüleceğinden hiç şüphe duymuyorum. Sınıf öğretmeni olarak destek eğitimi birimindeki öğrencilerim için hazırlayacağım etkinlikleri şimdiden planlamaya başladım. Eğitimdeki etkinlik ve atölyeler Bilim ve Sanat Merkezlerinde uygulanabilir. Özellikle eTwinnig, Teknofest ve Tübitak projeleri için çok faydalı olduklarını düşünüyorum.” (306B23)

“…Bütün programlarda rahatlıkla uygulanabilir. Fen dersi için ışık ve renkler konusunda bir etkinlik tasarlarken gerek deneysel gerek de sanatsal yönünü entegre ederek uygulayabilirim. Uyum döneminde öğrencilerin yaşlarını dikkate alırsak komplike etkinlikler için biraz daha erteleme yapmam gerekebilir ama eleştirel düşünme, tasarım odaklı düşünme, renk deney ve gözlemleri, realizasyon calismalari,

düşünme becerisi etkinlikleri küçük yaş grubuna da uygulayabilecegim etkinliklerdi. Diğer etkinlikler BYF ve üzeri tüm gruplarımız da rahatlıkla uygulanabilir…"(306B02)

"…Bir çoğu uygulana bilir. … Bilsemlerde çok sayıda atölye olduğundan ve müfredat programı esnek olduğundan rahatlıkla etkinlikler uygulanabilir." (306B02)

"…Öğrendiğim etkinliklerin tamamı teknolojik araç gereçlerin yeterliliği ve öğretmen yetkinliği ölçüsünde bilim ve sanat merkezlerinde uygulanabilecek etkinlikler…" (306B19)

"… Bireysel çalışmalar ve okul uygulamalarında, sadece mesleki değil, akademik ve günlük yaşamımda da kullanıyor olacağıma emin olabilirsiniz." (306B01)

"… En çok eğlenerek öğrenme ve düşünme becerilerini geliştirmelerin de üç atelyeyi uygulayacam." (306B12)

"… Öncelikle kendimi dijital çizim alanında geliştirmeyi düşünüyorum. Sonra Makerspace dersinde yer alan Fusuion 360 alanında ilerletmeyi düşünüyorum. Birde foto-video editleme ile Yeni nesil kitap oluşturma uygulamalarında ustalaşmak istiyorum. Bunları hem kişisel gelişimim yani kendimi geliştirme olarak hemde okul etkinliklerimde daha yetkin kullanabilmek için istiyorum. Derslerimde okulumuzda yer alan dijital çizim tabletleri ile öğrencilerime yenilikçi ürün tasarımları yaptırıp, Türk Patent Enstitüsüne Tasarım tesciili başvurularında bulunmayı düşünüyorum. Hatta bu yenilikçi fikirlerle Tübitak,Teknofest gibi yarışmalara daha çok katılım sağlayabileceğimi sanıyorum." (306B23)

Önceki Deneyimler (önyargı/alışkanlıklar) alt temasına kodlarına ilişkin katılımcıların örnek referans ifadeleri aşağıdadır.

"…Açıkçası keyif almadan katıldığım hiç bir etkinlik olmadı. Hepsi kendi içerisinde keyifliydi. Çünkü yapılan etkinliklerin bizzat içerisindeydim…" (306B07).

"…tüm etkinlikler öğreticiydi. Hepsinden keyif aldım çünkü eğitmenler çok iyiydi ve eğitimler verimliydi. Ayrıca öğrencilerimle uygulayabileceğimi düşünüyorum…" (306B09)

"…Özellikle tek başıma ya da grupla ürün ortaya koyduğum etkinlikler çok hoşuma gitti ve bana bir çok şey kazandırdı hani Dewey'in lafı vardır ya yaparak yaşayarak öğrenme aynen öyle oldu…" (306B20)

"…Kendimizi ve öğrencilerimizi sanatın inceliği ve teknolojinin hızı ve üretkenliği ile buluşturup doğru yollara yonlendirirsek çok hızlı, ekonomik ve üretici bireyler yetiştirip gelişebiliriz. Bakış açım değişti. Yaptığımız çalışmalara farklı gözlede bakılabileceğini anladık. Farklı uygulamalarla etkinlikler öğrenciler için zenginleştirilebileceğini gördük…."(306B22)

Yönetimin Bakış Açısı ve Fiziksel ve Teknolojik Donanım alt temasına kodlarına ilişkin katılımcıların örnek referans ifadeleri aşağıdadır.

"…Çünkü eğitimler uygulamalı olarak yapıldı. Dijital ortamları araç ve gereçleri amaçlarına uygun aktif ve verimli kullanmayı öğrenip öğrencilerime aktarabildiğim takdirde çok farklı ufuklarda yol alabileceğimizi farkettim. Özel yetenekli öğrencilerin eğitiminde kullanacağım bir etkinliği, tasarım odaklı düşünmeye göre nasıl hazırlayacağımı deneyimledim." (306B14)

"…Projedeki tüm eğitimler ve atölye çalışmaları çok faydalı ve keyifliydi. Scenic Art(Realizasyon) ve Dijital Çizim Uygulamalarıyla Sanatsal Düşünme ve Çoklu Medya Becerisi eğitimlerinden daha fazla keyif aldığımı söyleyebilirim. Tüm atölye çalışmaları yaparak, yaşayarak öğrendim. Güncel ve sosyal içerikli konulara değinildi…" (306B03)

"…en çok ilk günkü renk etkinliklerinden keyif aldım. Görsel açıdan inanılmaz bir içerik vardı. ilizyon gibiydi. Bugüne kadar bildiğimiz renk düzeninin dışına çıktık. yeni bir dünyayı keşfetmek gibiydi. Daha sonra Yaratıcı düşünme etkinliği güzel ve keyifliydi. Sunumu ve anlatımı açısından, bilgi -deneyim ve tecrübelerinden faydalandık oluşturdu…" (306B01)

Sekil 6'de görüldüğü gibi araştırmanın 5. Ana Tema Tutum ana tema 2 alt temadan oluşmuştur. Bunlar; Olumlu Tutumlar (Çağı Yakalamak/Gelecek için Yeni Fikirler; sanataki değişim; bilim ve teknolojideki

gelişmeler, Bakış Açısını Sorgulama; geleceğin ütopyası, dünya görüşü ve Özgün ve Derin Düşünme;bir kavramın farklı alanlarla ile bütüncül düşünülmesi ve bir olguyu farklı disiplinler ile sarmal olarak boylamsal bakılması.) ve Olumsuz Tutumlar (Kalıp yargılar; ders planı,saati ve içeriklerine uygunsuzluk endişesi, sanatı bilmeme, alışkanlılarının davranışa dönüşmesi, Okul Yönetimi Bakış Açısı ve Teknolojiye Karşı Bakış Açısı) oluşturulmuştur.

Sekil 6: 5. Tema Tutum Alt Temaları ve Kodları

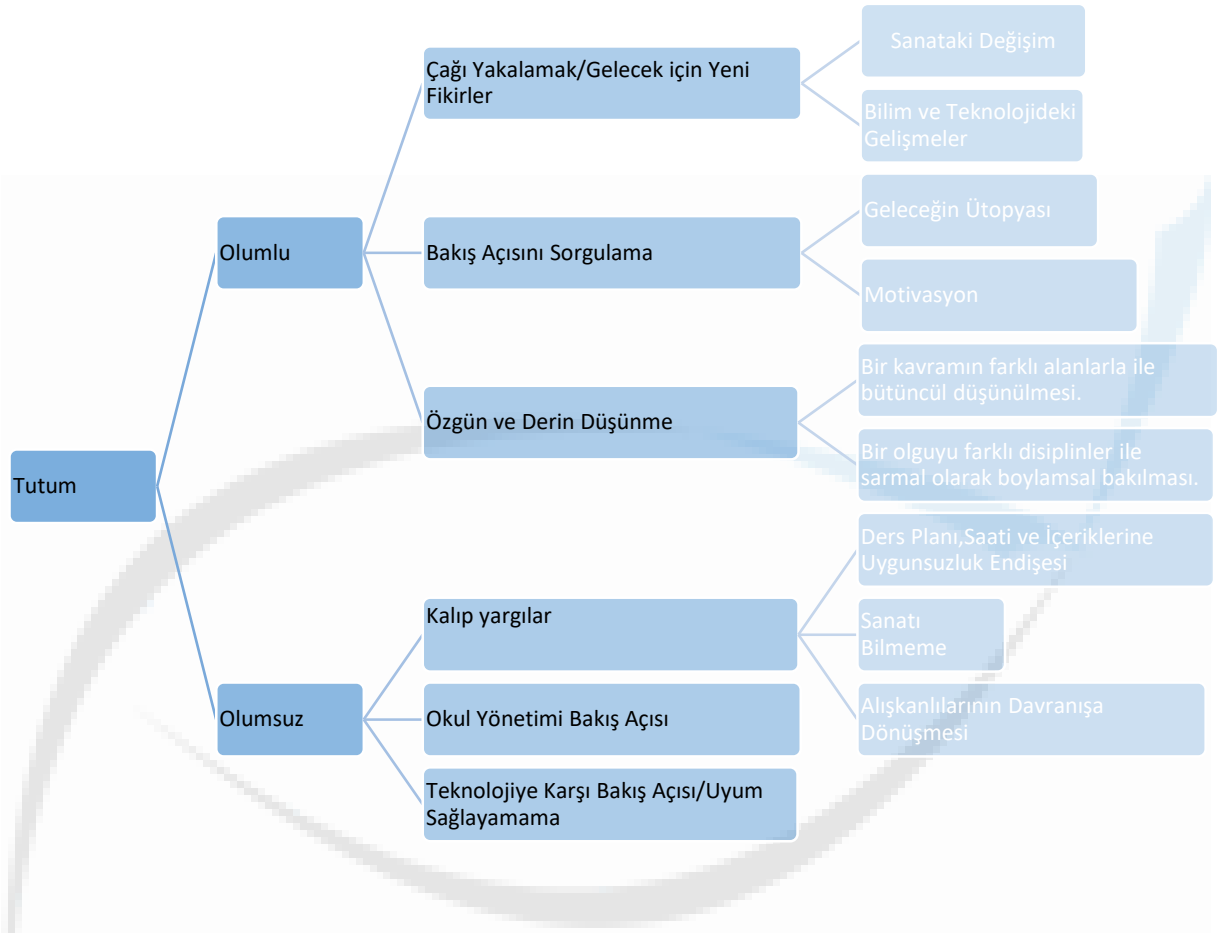

Tutum ana temanın olumlu tutumlar alt temasının çağı yakalamak/gelecek için yeni fikirler; sanataki değişim; bilim ve teknolojideki gelişmeler, bakış açısını sorgulama; geleceğin ütopyası, dünya görüşü ve özgün ve derin düşünme;bir kavramın farklı alanlarla ile bütüncül düşünülmesi ve bir olguyu farklı disiplinler ile sarmal olarak boylamsal bakılması kodlarına kodlarına ilişkin katılımcıların örnek referans ifadeleri aşağıdadır.

"…Bu projeyi çok merak ediyordum. İyi ki katılmışım dediğim dolu dolu bir projeydi. Proje yürütücüsünün ve eğiticilerin tutum ve davranışları, iletişim becerileri oldukça iyiydi. Projenin içeriği ve atölye çalışmaları bana pek çok açıdan yeni bakış açıları kazandırdı. Projeye katılan diğer öğretmenleri tanımak, onların deneyimlerinden öğrenmek de çok keyif vericiydi." (306B12)

"…Güzel dostluklar/ Kaliteli Çevre/ Farklı bakış açıları…" (306B24)

"…Tasarım alanında bütün düşüncelerime yeni ufuklar açtığını düşünüyorum. Her alanda etkinlikler içerdiğinden hem fikir anlamında hem de uygulama açısından bakış açımı değiştirdi. Bu eğitimde Teknolojinin her alanda bilimde, sanatta, müzikte, resimde, tiyatroda, tasarımda yani her alanda giderek daha da geliştiğini gözlemlemiş olduk. Ayrıca çağın en önemli gerekliliğinin teknolojik yetkinliklerimizin arttırılması olduğunuda anlamış oldum…" (306B22)

"…Atölyeler oldukça güncel, yaratıcı ve faydalıydı. Bolca ilham aldım. Bazı bildiğim konulara farklı açıdan bakmayı ve yeni bilgiler öğrendim…" (306B01)

"…Bilimin sanatla desteklenmesi ile ilerleme kaydedeceği fikrimi güçlendirdi. Atölyeler sonucundaki somut çıktılar nedeniyle, bu düşüncem pekişti." (306B09)

"…Dijital uygulamalarda Apple ürünlerinin kullanıldığı uygulamalar maalesef teknik veya maddi sebeplerle uygulanması zor . Onun dışında bir cok etkinlik rahatlıkla uygulanabilir." (306B21)

"… Derslerimde bilim ve sanatı birleştirerek konuları derinlemesine düşündürerek kullanmayı düşünüyorum Gerek proje üretme aşaması da gerek bilgiye ulaşma ve sunma aşamasında öğrendiğim yeni teknolojik öğrenmeleri özgün uygulamalarına derslerime katmayı düşünüyorum." (306B23)

"… Öncelikle kendimi dijital çizim alanında geliştirmeyi düşünüyorum. Sonra Makerspace dersinde yer alan Fusuion 360 alanında ilerletmeyi düşünüyorum. Birde foto-video editleme ile Yeni nesil kitap oluşturma uygulamalarında ustalaşmak istiyorum. Bunları hem kişisel gelişimim yani kendimi geliştirme olarak hemde okul etkinliklerimde daha yetkin kullanabilmek için istiyorum. Derslerimde okulumuzda yer alan dijital çizim tabletleri ile öğrencilerime yenilikçi ürün tasarımları yaptırıp, Türk Patent Enstitüsüne Tasarım tesciili başvurularında bulunmayı düşünüyorum. Hatta bu yenilikçi fikirlerle Tübitak,Teknofest gibi yarışmalara daha çok katılım sağlayabileceğimi sanıyorum." (306B23)

"…Bence her detay düşünülmüş, mükemmel bir iş çıkmış ortaya, emekleriniz için çok teşekkür ederim. Bence en önemlisi bu çalışmalarda güncelliği yakalamak, bizleri olumlu anlamda şaşırtmaktır, bu başarılmıstır, bir diğer önemli konu ise iyi niyet ve nezaket ki o da sizlerde vardır. Saygılar sunuyorum..." (306B07)

Tutum ana temanın olumsuz tutumlar alt temasının kalıp yargılar; ders planı,saati ve içeriklerine uygunsuzluk endişesi, sanatı bilmeme, alışkanlılarının davranışa dönüşmesi, okul yönetimi bakış açısı ve teknolojiye karşı bakış açısı kodlarına kodlarına ilişkin katılımcıların örnek referans ifadeleri aşağıdadır.

"… Müzik alanı ile ilgili uygulama yapmak için deneyim ve birikim gerekiyor." (306B02)

"…Straforla kabartma yapmak ta zorlandım." (306B01)

"…Yeni nesil kitap tasarımı atölyesinde uygulama için teknik altyapı gerekiyor. Tablet, tablet kalemi…vb. Kendime ait ekipmanın olmaması etkinlikten zevk almamı engelledi." (306B20)

"…Maker Space atölyesinde daha önceden Fusihon 360 program bilgisi gerektiği için ve 3D tasarım konusunda daha önce çok kullanmadığım Fusion 360'ta tasarım yapmakta zorlandım." (306B03)

"Kullanımını bilmediğim programları kullanmada zorluk yaşadım çünkü bu programları oturtabilmek için bolca ve adım adım uygulama deneme çalışma yapmam gerekiyordu. Adapte olamadım." (306B13)

"…bilgisayar getirmiş olmamam rağmen kullanamadım zira internete bağlanmada sorun yaşadım. Bulunduğumuz yerde internet erişimi sıkıntılıydı. Programı bilgisayara kurmakta zorlandım. Zaman kaybettim. Programı bilgisayarım kaldırmadı... Keyif alamadım." (306B24)

"…Üç renkten farklı renkler çıkarma etkinliğinde zorlandım. Resim ve boyamaya karşı biraz uzak duruyorum ama gene de yapmaya çalıştım. Yeteneğim yok…"(306B22)

"… Müzik, çünkü yeteneksizim…" (306B20)

"…Teknolojinin her alanın içine nüfus ettiğini, baskın tür olarak insan elini yapımını öldürdüğünü fark ettim." (306B24)

"…Öğrencilerle yapılacak dersler için süre sıkıntı olabilecektir. Eğer eğitim konuları yine bunlar olacak diye düşünürsek biraz daha zaman verilecek süre uzatılmalıdır" (306B04)

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu araştırmada; Sanat yoluyla 21. yüzyıl becerilerini Bilim ve Sanat Merkezi öğretmenlerine bakış açısı kazandırmak amacıyla gerçekleşen projenin görüşme formlarının analiz sonucunda; 21. yüzyıl

becerileri, sanatsal bakış açı, dijital dönüşüm, öğrenme ve öğretme deneyimleri ve tutum 5 ana temasında sonuçlara ulaşılmıştır.

1. Sanat aracılığıyla, 21. yüzyıl becerilerini içeren proje tabanlı eğitimde, katılımcıların özgün ve yaratıcı düşünme yeteneklerini deneyimlemeleri sağlanmıştır. İşbirlikçi grup etkinlikleri ve çok yönlü düşünme, yaratıcı çalışma ve tasarımların ortaya çıkmasını desteklemiştir.
2. Etkinlikler içinde, öz yönetim, öz yeterlik ve liderlik gibi 21. yüzyıl becerilerini bireyler deneyimleyerek, kendi bakış açılarından sorgulamalar yapma fırsatı bulmuşlardır.
3. Etkinlikler sırasında, dijital dönüşümün ve bilgilerin bilim ve sanat merkezinde nasıl uygulanabilir veya uyarlanabilir olduğuna dair düşünceler ortaya çıkmıştır.
4. Bilim ve Sanat merkezlerinin, diğer okullara göre daha az fiziksel koşul, ekipman ve donanım zorluklarına sahip olduğu belirlenmiştir.
5. Sanat, bilim ve teknoloji arasındaki ilişkinin spiral bir yapıya sahip olduğu ve 21. yüzyıl becerilerinin ve sanat aracılığıyla eğitimin tüm alanlarda ne kadar gerekli olduğu gözlemlenmiştir.
6. Bilim ve sanat merkezi öğretmenlerinin yenilikçi sanatsal yaklaşımı, 21. yüzyıl becerilerinin (P21, 2009) bilgi ve farkındalık gelişimini desteklediği tespit edilmiştir.
7. Sanat tabanlı eğitim ve öğretimle ilgili etkinliklerde, öğretmenler öğrencileri grup çalışmalarına yönlendirerek, sosyal becerilerinin, iletişim yeteneklerinin ve işbirliği becerilerinin gelişimini desteklemiştir.
8. Gerçek yaşam örneklerine dayalı olay incelemeleri yoluyla, adayların eleştirel düşünme, sorgulama, tartışma, üst düzey düşünme, analiz ve sentez yapma, ve problem çözme yetenekleri geliştirilmiştir.
9. Öğretmenlerin görev ve aktiviteleri sırasında empati kurma yeteneklerinin gelişimine destek olunmuştur.
10. Öğretmenlik mesleğine özgü yenilikçi yaklaşım, strateji, yöntem ve tekniklerin sanat aracılığıyla bilimsel süreç becerilerini geliştirmek için etkileşimli bir şekilde kullanıldığı ve etkili bir biçimde yaygınlaştığı gözlemlenmiştir.
11. Bilimsel araştırmalar yapan kurumlarla okullar arasında köprüler kurmak ve bilim, teknoloji, sanat, toplum, çevre ve birey arasındaki etkileşimi anlamak için çaba göstermek ve bilimsel deneyimlerin paylaşılmasını ve sanat yoluyla yeni içeriklerin geliştirilmesini amaçlayan etkinlikler yaygınlaştırılmıştır.

Araştırmanın sonucunda bazı öneriler yapılabilir. Bilim ve Sanat Merkezi öğretmenlerinin, sanatın ve sanatın diğer disiplinlerle etkileşimleri yoluyla 21. yüzyıl becerilerinin gelişimini destekleyen bu projenin farklı örneklemler üzerinden uygulanması önerilmektedir. Sanat, Bilim ve teknolojinin bütüncül/sarmal olan eğitim modelleri üzerine araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

[1] Altınpulluk, H. ve Yıldırım, Y. (2021). 2010-2019 yılları arasında yayınlanan 21. yüzyıl becerileri araştırmalarının incelenmesi. Anadolu Journal of Educational Sciences International, 11(1), 438-461. DOI:10.18039/ajesi.734426

[2] Delacruz, S., & Sohyun An. (2014). Lights, Camera, iPads, Action! How a Fourth Grade Class Learned 21st Century Literacies Through Various Arts Projects. New Waves - Educational Research & Development, 17(2), 12–24.

[3] Engin, A. O. ve Korucuk, M. (2021). Öğrencilerin 21. Yüzyıl Becerilerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 41(2), 1081–1119.

[4] Fisk, P. (2017). Education 4.0. the future of learning will be dramatically different, in school and throughout life. Retrieved from http://www.thegeniusworks.com/2017/01/future-education-young-everyone taught-together

[5] Gelen, İ. (2017) P21-Program ve Öğretimde 21. Yüzyıl Beceri Çerçeveleri (ABD Uygulamaları), Disiplinlerarası Eğitim Araştırmaları Dergisi (Journal of Interdisciplinary Educational Research), 1(2); 15-29.

[6] Grushka, K., Hope, A., Clement, N., Lawry, M., & Devine, A. (2018). New Visuality in Art/Science: A Pedagogy of Connection for Cognitive Growth and Creativity. Peabody Journal of Education, 93(3), 320–331.

[7] Herbert, D. (2006). Arts Education and the Creative Economy. Journal of Dance Education, 6(2), 37–40.

[8] Hussin, A. A. (2018). Education 4.0 made simple: Ideas for teaching. International Journal of Education & Literacy Studies, 6(3), 92-98. doi: 10.7575/aiac.ijels.v.6n.3p.92

[9] İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı, Bienal Arşivi, https://bienal.iksv.org/tr/arsiv/bienal-arsivi, Erişim Tarihi:19.10.2021.

[10] Leann F. Logsdon. (2013). Questioning the Role of "21st-Century Skills" in Arts Education Advocacy Discourse. Music Educators Journal, 100(1), 51–56.

[11] Milli Eğitim Bakanlığı, (2019), Bilim ve Sanat Merkezleri Yönergesi, T.C. Millî Eğitim BakanlığıTebliğler Dergisi, 82 (2747), 391-419.

[12] Montero, C.S. ve Jormanainen, İ. (2017), Theater Meets Robot – Toward Inclusive STEAM Education, Alimisis, D. ve diğerleri, (ed.), Educational Robotics in the Makers Era, Springer International Publishing. 34-40.

[13] Partnership for 21st Century Skills. (2009). P21 framework definitions. Retrieved from http://www.p21.org/storage/documents/P21_Framework_Definitions.pdf Erişim tarihi: 21.09.2021

[14] Schönau, D. W. (2012), 'Towards developmental self-assessment in the visual arts: Supporting new ways of artistic learning in school', International Journal of Education through Art 8: 1, pp. 49–58, doi: 10.1386/eta.8.1.49_1.

[15] Schwab K. (2016). Dördüncü sanayi devrimi [The fourth industrial revolution]. (Z. Dicleli, Çev.) İstanbul: Optimist Yayıncılık. (Orijinal kitabın yayım tarihi 2016)

[16] Uçak, S.,ve Erdem, H. H. (2020). Eğitimde Yeni Bir Yön Arayışı Bağlamında "21. Yüzyıl Becerileri ve Eğitim Felsefesi." https://doi.org/10.29065/usakead.690205

[17] Vasil, M. (2020). Using Popular Music Pedagogies to Foster 21st-Century Skills and Knowledge. General Music Today, 33(3), 46–51. https://doi.org/10.1177/1048371320902752

[18] Walser, N. [2008]. 21. yüzyıl becerilerini öğretmek. Harvard Education Letter, 24(5), 1–3.)

[19] Wang, C., Vemula, S., Trevino, J., & Frye, M. (2019). Improving High School Girls' 21st Century Skills: Design, Implementation, Assessment on megaGEMS Research Camp. 2019 IEEE International Conference on Engineering, Technology and Education (TALE), Engineering, Technology and Education (TALE), 2019 IEEE International Conference On, 1–5. https://doi.org/10.1109/TALE48000.2019.9225884

Makale id= 46

Poster Sunum

ORCID ID: 0009-0002-8081-9595

The Importance of Storytelling in Speaking Activities for Foreign Language Students

Assoc.prof.Dr Alnida Koroshi
University of Tirana

Abstract: *Storytelling plays a significant role in foreign language speaking activities for students due to its numerous benefits in language acquisition and communication skills development. An engaging and productive learning environment can be created by incorporating storytelling into foreign language speaking exercises. To accommodate varied learning styles and competence levels, teachers can use a variety of forms, including personal anecdotes, folktales, short stories, and role-playing situations. With the ability to organise the material they learn through the stories in their own unique ways based on their own experiences, storytelling offers students a variety of advantages, including authentic and enriched language input that ultimately results in an authentic language output.*

Keywords: *Storytelling, Foreign Language, Role Playing*

Abstract

Storytelling plays a significant role in foreign language speaking activities for students due to its numerous benefits in language acquisition and communication skills development. An engaging and productive learning environment can be created by incorporating storytelling into foreign language speaking exercises. To accommodate varied learning styles and competence levels, teachers can use a variety of forms, including personal anecdotes, folktales, short stories, and role-playing situations. With the ability to organise the material they learn through the stories in their own unique ways based on their own experiences, storytelling offers students a variety of advantages, including authentic and enriched language input that ultimately results in an authentic language output.

Storytelling provides students an array of benefits which include authentic and enriched language input which finally end up in an authentic language output due to the possibility to organize the information received through the stories in their own way using their own experiences. With the ability to organize the material they learn through the stories in their own unique ways based on their own experiences, storytelling offers pupils a variety of advantages, including authentic and enriched language input that ultimately results in an authentic language output.[1]

When it comes to teaching techniques, storytelling arouses a learner's capacity to take in information and navigate a piece using suggested information and contextual cues. Language usage is given a purposeful context through stories. Students can observe how language functions in actual contexts rather than memorizing isolated vocabulary words and grammar rules. This makes it easier to comprehend subtleties, idiomatic expressions, and how language components should be used. Contextual learning also improves logic and its use in real-world situations where the solution may not be obvious but the context hints point to a range of potential solutions. Contextual learning facilitates the practical application of language skills. Students can immediately apply what they've learned in

[1] https://www.englishcollege.com/what-is-storytelling-promote-language-learning-development#:~:text=It%20helps%20you%20create%20connections,adopting%20the%20patterns%20you%20notice.

stories to real-world scenarios, such as conversations, writing tasks, or even when traveling to a region where the language is spoken. This bridges the gap between classroom learning and real-life communication. Additionally, contextual learning helps foreign language students understand and internalize grammar rules in a practical manner. Instead of learning grammar in isolation, students see how different grammatical structures are used to convey specific meanings or actions within a narrative. This exposure aids in constructing grammatically accurate sentences and understanding how grammar influences effective communication. Once these ties have been binded in a new learner's logical flow, a foreign language becomes considerably easier to understand and use in different levels of conversing[2].

Fluency: The Rhythm of Natural Communication

Fluency is the hallmark of proficient communication. It encompasses the ability to express oneself smoothly and coherently, without unnecessary pauses or hesitations. Fluency extends beyond individual words and phrases; it involves stringing them together seamlessly to form sentences and paragraphs that convey ideas effortlessly. Storytelling serves as an exceptional vehicle for developing fluency.

Through storytelling activities, language learners are encouraged to engage in extended discourse. As they narrate stories or engage in discussions about narratives, they are compelled to maintain a continuous flow of speech[3]. This continuous discourse challenges learners to think on their feet, organize thoughts on the fly, and respond promptly – mimicking real-life conversational scenarios. As learners practice constructing sentences in real-time, they gradually internalize the patterns of speech, transitions, and the rhythm of the language. This, in turn, enhances their ability to engage in spontaneous conversations and presentations with confidence, while being able to maintain a logical flow of thought-speech coordination.

Pronunciation: The Art of Clear Expression

Pronunciation goes hand in hand with fluency, as clear and accurate pronunciation is essential for effective communication. In storytelling, pronunciation takes on a crucial role as learners strive to convey the emotions, nuances, and meaning embedded within narratives. Proper pronunciation ensures that words are understood correctly, preventing misinterpretation or confusion.

Storytelling activities encourage learners to pay close attention to phonetic nuances – the sounds, intonations, stress patterns, and rhythm that characterize the language[4]. By listening to and practicing the pronunciation of various characters' names, dialogue exchanges, and narrative descriptions, learners refine their ability to enunciate sounds accurately. This process not only leads to improved comprehension but also strengthens learners' ability to be understood by native speakers.

Additionally, pronunciation practice in storytelling allows learners to overcome phonetic challenges specific to their native language. For instance, languages may have distinct sounds that are absent in the target language. It also helps foreign language learners make clear distinctions between their native languages' sentence patterns, flow of logic etc. Through continuous practice and feedback, learners can gradually overcome these challenges, working towards clearer and more authentic pronunciation[5].

Nurturing Critical Thinking through Storytelling: Enriching Language Learning

In the realm of education, critical thinking stands as a cornerstone of intellectual development, equipping individuals with the ability to analyze, evaluate, and synthesize information to make informed decisions. When interwoven with the art of storytelling, critical thinking takes on new dimensions within the context of language learning. According to Sarah Flanagan, Senior lecturer, Institute of Childhood and

---

[2] https://www.fabulingua.com/blog/the-benefits-of-storytelling-for-language-learning

[3] https://core.ac.uk/download/pdf/82450422.pdf

[4] https://www.oposinet.com/temario-de-ingles-secundaria/temario-2-ingles-secundaria/topic-9-the-phonological-system-of-the-english-language-iii-stress-rhythm-and-intonation-comparison-with-the-language-of-your-community/

[5] https://www.oposinet.com/temario-de-ingles-secundaria/temario-2-ingles-secundaria/topic-9-the-phonological-system-of-the-english-language-iii-stress-rhythm-and-intonation-comparison-with-the-language-of-your-community/

Education[6], the fusion of narrative engagement and cognitive prowess not only enhances language proficiency but also nurtures cognitive skills essential for multifaceted problem-solving.

The allure of storytelling lies in its potential to ignite thought-provoking discussions and debates among language learners. Engaging in these dialogues nurtures critical thinking as learners construct logical arguments, actively listen to opposing viewpoints, and respond thoughtfully. The skills cultivated in these interactions – constructing coherent arguments, absorbing and critically evaluating information, and adapting responses – are essential for effective communication and comprehensive problem-solving[7].

Critical thinking acts as a magnifying glass, allowing language learners to delve deeper into the fabric of linguistic constructs. By engaging in thoughtful analysis, learners uncover the nuances of sentence structures, idiomatic expressions, and contextual meanings. As they meticulously dissect language components, learners grasp the intricate web that underpins effective communication. This depth of understanding paves the way for not only accurate interpretation but also enhanced language production, enabling learners to convey their thoughts with precision and clarity[8].

Communication Skills: The Cornerstone of Proficient Language Learning

Language serves as a link between people, cultures, and ideas rather than just being a means of communication. Grammar and vocabulary are only a small part of learning a language well; good communication skills are also developed. Communication abilities play a key role in transforming language learners into skilled communicators who can operate across linguistic barriers when they are included into the language acquisition process.

Effective communication hinges on the ability to convey thoughts, emotions, and intentions with precision. Communication skills honed during language learning enable learners to select the right words and phrases to articulate their ideas accurately. This precision ensures that messages are understood as intended, eliminating ambiguity and fostering clear exchange of information. Additionally, listening is an integral facet of communication, often underappreciated. Language learners who cultivate strong communication skills develop acute listening abilities, attuned to nuances in pronunciation, tone, and context. This active listening not only enhances comprehension but also nurtures empathy, allowing learners to engage in more meaningful interactions [9].

Storytelling is employed in reflective thinking as well as reflective writing, as highlighted by Mc Drury and Alterio (2002)[10]. In order to improve and inspire reflection, which in turn improves effective communication between peers and individuals, Mc Drury and Alterio recommend the use of pre-planned stories, ones that also help to lead the reader to the resolution which in turn helps to build strong bridges between language and contextual understanding/visual comprehension. Effective communication is a dynamic process that calls for self-assurance and self-expression in addition to adaptability and reactivity. Language learners with great communication skills are able to change their language use according to the situation, target audience, and communication goal with ease. They can participate in a variety of activities, from casual talks to serious presentations, thanks to their versatility. Gaining communicative proficiency builds learners' proficiency in the language. Language confidence in learners increases when they learn to communicate well and take part in deep conversations. This self-assurance can be applied to various spheres of life, enhancing total self-esteem.

The Art of Vocabulary Acquisition: Unveiling Language's Rich Tapestry

---

[6] Flanagan, S. (2015). How does storytelling within higher education contribute to the learning experience of early years students?. *The Journal of Practice Teaching and Learning*, *13*(2-3), 162- 184. https://doi.org/10.1921/jpts.v13i2-3.822

[7] http://unars.ac.id/ojs/index.php/pioneer/article/view/1685

[8] http://unars.ac.id/ojs/index.php/pioneer/article/view/1685

[9] https://www.universalclass.com/articles/self-help/using-storytelling-and-humor-in-effective-communication.htm

[10] Mc Drury, J. and Alterio, M. (2002) *Learning through storytelling: Using reflection and experience in higher education contexts*. Palmerston North New Zealand, The Dunmore Press

Vocabulary serves as the palette from which language springs to life. It is the repository of ideas, emotions, and concepts that allow communication to transcend mere words. In the intricate tapestry of language acquisition, vocabulary is the thread that weaves connections between learners and the world they seek to engage with.

The basic blocks of verbal expression are vocabulary. It enables students to effectively communicate their thoughts, feelings, and objectives. Language learners who have a larger vocabulary can better manage the intricacies of everyday communication by adapting their expressions to the subtleties of various contexts and interactions. Additionally, having a large vocabulary improves comprehension in all areas of language use. A strong vocabulary enables learners to infer meanings from new words in texts or discussions, which improves their comprehension of the overall content. This ability aids in understanding challenging texts and actively participating in discussions, ensuring that students stay interested and informed.

Additionally, words are vessels that carry cultural and emotional connotations. Vocabulary acquisition immerses learners in the cultural nuances of a language, enabling them to understand expressions that may not have direct translations. This connection to culture enhances cross-cultural understanding and facilitates empathetic communication.

Conclusion

In the intricate realm of language learning, where words weave connections, stories evoke emotions, and critical thinking ignites intellect, a symphony of skills and elements harmoniously converge. The fusion of storytelling, critical thinking, communication skills, vocabulary acquisition, and more transforms language acquisition from a mechanical endeavor into a rich cognitive journey.

Communication skills emerge as the backbone of this transformative process. Proficient language learners possess the ability to convey meaning precisely, listen actively, and adapt seamlessly to different contexts. These skills elevate them from learners to communicators who bridge cultural divides and contribute to dynamic discussions with confidence.

Vocabulary acquisition, a cornerstone of language, empowers learners to express thoughts with precision, comprehend intricate texts, and convey emotions with nuance. With every word added to their lexicon, learners unearth the cultural tapestry woven into language, and their capacity for cross-cultural understanding flourishes.

These elements, entwined and interdependent, culminate in learners who embrace language learning as a cognitive, emotional, and creative adventure. As they grasp the nuances of language, they transcend linguistic barriers, fostering connections with diverse individuals and cultures. Each word, each story analyzed, each critical thought pondered, contributes to their growth as not just language learners, but as global citizens poised to navigate the ever-evolving landscape of human communication.

References

[1] Flanagan, S. (2015). How does storytelling within higher education contribute to the learning experience of early years students?. *The Journal of Practice Teaching and Learning*, *13*(2-3), 162-184. https://doi.org/10.1921/jpts.v13i2-3.822

[2] Mc Drury, J. and Alterio, M. (2002) *Learning through storytelling: Using reflection and experience in higher education contexts*. Palmerston North New Zealand, The Dunmore Press

[3] https://www.englishcollege.com/what-is-storytelling-promote-language-learning-development#:~:text=It%20helps%20you%20create%20connections,adopting%20the%20patterns%20you%20notice

[4] http://unars.ac.id/ojs/index.php/pioneer/article/view/1685

[5] https://www.universalclass.com/articles/self-help/using-storytelling-and-humor-in-effective-communication.htm

[6] https://www.oposinet.com/temario-de-ingles-secundaria/temario-2-ingles-secundaria/topic-9-the-phonological-system-of-the-english-language-iii-stress-rhythm-and-intonation-comparison-with-the-language-of-your-community/

[7] http://unars.ac.id/ojs/index.php/pioneer/article/view/1685

[8] https://www.fabulingua.com/blog/the-benefits-of-storytelling-for-language-learning

Makale id= 47

Sözlü Sunum

ORCID ID: 0009-0008-3398-6909

Importance of Multilingualism and Small Languages

Dr Adelina Albrahimi
University of Tirana

Abstract: *Multilingualism, the ability to speak and understand multiple languages, holds significant importance in today's globalized world. It offers a wide range of benefits for individuals, communities, and societies as a whole. The European Union is founded on 'unity in diversity': diversity of cultures, customs and beliefs - and of languages. Multilingualism is one of the basic principles and key features of the European Union. It refers to both a person's ability to use several languages and the co-existence of different language communities in one geographical area. Bearing in mind that there are 23 official languages of the Union, and 60 or so other indigenous languages and a number of non-indigenous languages spoken by migrant communities, the importance of multilingualism in European Union cannot be understated .*

Keywords: *Multilingualism, European Union, Foreign Languages*

Introduction

Multilingualism is a guarantee of cultural and linguistic diversity, equal treatment between peoples and individuals in Europe, and the right of citizens and entities to interact with European Union institutions in any of its official languages. Formal confirmation of this can be found in Article 22 of the Charter of Fundamental Rights of the European Union2, which states that the Union shall respect cultural, religious and linguistic diversity. Article 21 of the same Charter prohibits discrimination based on a number of grounds, including language. Therefore, European Union has created special policies for linguistic diversity, aiming to create an environment that is encouraging to the full expression of all languages and in which the teaching and learning of a variety of languages flourishes. Moreover, in March 2002, the Heads of State or Government of the European Union meeting in Barcelona called for at least two foreign languages to be taught from a very early age. The activities aimed at achieving this ambitious goal are in the competence of the European Commission, but a major responsibility for making further progress also rests with Member States.

The Commission's multilingualism policy has three aims:

- to encourage language learning and promoting linguistic diversity in society;
- to promote a healthy multilingual economy, and
- to give citizens access to European Union legislation, procedures and information in their own languages.

The Commission's long-term objective is to increase individual multilingualism until every citizen has practical skills in at least two languages in addition to his or her mother tongue.

One of the major steps towards raising awareness on the importance of multilingualism has been taken already in 2001, when the European Year of Languages was jointly organized by the European Commission and the Council of Europe. It gave languages a higher profile than ever before. Since then, the European Day of Languages has been held on 26 September every year to help people appreciate the importance of language learning, raise awareness of all the languages spoken in Europe.

A strong expression of the principle and importance of multilingualism in the EU lies in the fact that it has 23 official languages. Each Member State, when it joins the Union, determines which language or languages it wants to have declared as official languages of the EU. This means that the official languages are those so determined by the national governments, not EU officials. This principle is embodied in Regulation 1/1958, which is amended every time a new country joins the Union.

Official multilingualism is an important feature of the Union. Since the Union passes legal acts that are directly binding on its citizens and companies, the need for every document to be available to the courts and citizens in a language they can understand is self-explanatory. However, the official multilingualism story does not end there. The European Union institutions also have to be as accessible and as open as possible to the general public. This is guaranteed by the provisions of Regulation 1/1958, which guarantee the right of residents of the Member States to communicate with the EU institutions in their own language.

The concept of multilingualism is also important before the European Court of Justice and the Court of First Instance, as well as before the recently constituted Civil Service Tribunal, institutions which resolve disputed between the parties and provides judicial protection of right guaranteed in the Community law. The European Court of Justice recognized by its Rules of Procedure the right to use all official languages. The applicant can choose the language. Usually, it is the language in which the action of the applicant has been submitted. In preliminary ruling procedures, the language of the case is the language that the national court must use according to its own national law. All passed judgments and court opinions are also translated in all official languages, in order to make the case law accessible and transparent for everyone.

When it comes to legislation, the initial proposals by the Commission are usually drafted and discussed internally in one or two languages. Once the texts are sent to Parliament, the Council and the Committees for further legislative debate, they have to be translated to all official languages, so that everyone involved could familiarize himself/herself with their content. Naturally, all finalized EU legislative documents have to be published in the Official Journal in all official languages before they can enter into force. Documents that are of major political importance are also translated into all official languages. It is therefore evident that the European Union needs to have a developed and well-structured translation service or services, in order to be able to supply versions of official texts in all official languages. However, since this is such an overwhelming task, and for purely practical reasons, some concessions have had to be made in order to reduce and seed up the translation.

On the other hand, correspondence with the authorities, associations, business and the public in Member states is translated only to the language or languages spoken by those to whom the correspondence is addressed. This so-called "variable geometry" approach to translation meets two objectives at the same time:

- it safeguards the right of every individual to be informed on the most important EU issues in his/her mother tongue and also the right to communicate with the EU in his/her own language;
- it avoids unnecessary translation and thus, unnecessary spending of taxpayers' money.

In as much as democratic and transparent this system is, it is not without its flaws. Since all versions of all documents are equally authentic in all languages, when reading and interpreting EU legal documents, particularly Regulations, it is recommendable to read its versions in more than one official language. Sometimes even different language versions of the same document differ in content – however, this seldom occurs.

This is why it is of paramount importance that those employed in EU translation services have perfect command of their mother language, have a very sound knowledge of English, French or German, as a compulsory source language for translation, and, in addition, have a thorough knowledge of a second source language. Each of the three languages must be official language of the EU. Moreover, the Court of Justice has a separate position of a lawyer-linguist. This means that the candidates for this post must hold a law degree awarded in the State or one of the States in which the language for which the

recruitment is being organized is spoken, and to meet the mentioned conditions for a translator. Engagement of a lawyer with a thorough knowledge of three official languages is an additional guarantee of consistency and, more importantly, legal accuracy of the translations provided.

Eurojargon

One additional peculiarity of the EU legal system is its so-called euro-jargon. Namely, since the law of the European Union includes a number of legal terms and notions that are very specific, and which sometimes even have a different meaning than they would have in national law, the wording of EU legal documents can be puzzling not only for the general public, but also for those more familiar with EU law. This is often true for the members of the press, particularly those coming from candidate countries and countries negotiating the SAA. This is why the European Union website has a page dedicated to plain language explanation of the eurojargon.[1] Eurojargon and the specific, autonomous meaning of certain terms in EU law present a specific challenge for translators. This is why it so important for those working on the translation of EU documents to have in-depth knowledge of the subject-matter of the document they are working on.

As it was explained previously, the languages of all member states are official and working languages in the European Union and there is a principle of equality between the languages. The EU *acquis* is drafted and published in all official languages. The equality of languages is also present before the European Court of Justice which guarantees the use of 23 languages.

In regard to the candidate countries the multilingualism has several repercussions. Firstly, it obliges a candidate country even before becoming a member to begin the process of translation in order to facilitate the accession process, but also to make EU *acquis* transparent for each nation-al. The incentive to translate the EU *acquis* also lies in the fact that after the accession all translated documents will become official documents in a new official language of the country in question.

Secondly, it obliges a candidate to recruit a considerable number of translators who will be able to work in the EU institutions as official translators once the candidate country becomes a member state. Finally, translating multilingual instruments places a burden on translators, requiring them to consult not only one but several official languages. The translators have to produce a coherent corpus of law, without misleading and unclear translations. Translations in English languages are mostly used in the process of translating the *acquis*.[2]

Translation of legal documents is a joint accession requirement, a requirement which is in quantitative and qualitative terms equal for all candidate countries. Legal translation is the key aspect of the process of approximation of national legislation, which entails the harmonization of the national legislation with the well know *acquis communautaire*[3]. The application of the EU *acquis* is one of the most difficult Copenhagen criteria.

For those working on the translation of EU documents to have in-depth knowledge of the subject-matter of the document they are working on.

However, this process can be endangered without the adequate legal translation. Each candidate country faces the translation of over 180,000 pages of the *acquis communautaire*.

The significance of the legal translation becomes even more important when confronted with the main principles of Community law - direct effect and direct applicability of Community law. Since certain EU legislation is directly applicable and at the same time has direct effect, the citizens of each member state must be able to read and understand the provisions in order to comply with them, but also to be able to control the extent of the transposition of the Community law by a member state.

The translation process is not a mechanical process of substation but is process which entails the knowledge of EU legislation, familiarity with the structure of EU texts and their application. The process

[1] http://europa.eu.int/abc/eurojargon/index_en.htm

[2] Some countries do fear that with the further enlargement of the EU, the English language will become the dominant and perhaps one of few official languages.

[3] The *acquis communautaire* contains the entire EU legal corpus divided into pri-mary and secondary legislation.

of translation is the responsibility of each applicant country, although the final approval is given by the EU institutions prior to the publication by the Office for Official Publications of the European Communities.

The translation of the Community law is a very difficult and tedious task. This was one of the problems that were common for all former candidate countries from Central and Eastern Europe. Many of them, such as Slovenia, which was generally a very successful story, in a short period of time, almost until the very end before joining the EU, had a backlog of untranslated community legislation.

It is also very important to mention a significant component of the legal translation, which is connected to the drafting of national legislation. The wording, expressions, phrases and even the single terms that translators choose in their daily's work today will be of immense importance for judges and lawmakers.13 The best example are directives which are binding, as to the result to be achieved, upon each Member State to which it is addressed, but shall leave to the national authorities the choice of form and methods. This means that a national legislator if, the issue is not already

Legal Translation in Albania – formal grounds

Albania and the EU have signed the Stabilisation and Association Agreement and the Interim Agreement on Trade and Trade-related Issues. Both agreements were ratified by the Albanian National Parliament.

The translation process officially began in Albania in 2008 with the mission of translating 16,000 pages of the *acquis*. At the very beginning it involved the translation of the primary legislation which was previously partially translated with the aim of properly translating the foundations of the EU corpus of law and facilitating the translation of all other sources of EU law. This process is still ongoing. However, due to the obligations deriving from the Stabilisation and Association Agreement the European Integration Office, that is, the Translation and Coordination Department, decided to start with the translation of the EU secondary legislation. Although there were concerns that this process will be significantly delayed due to the need to verify the priority legislation to be translated with the line ministries, the overall results so far are very promising.

One of the reasons is the fact that the list of EU legislation to be translated is prepared according to priorities established by the National Programme for Integration of the Republic of Albania with the European Union (NPI), based on the priorities contained in the Stabilisation and Association Agreement and on European Partnership recommendations. No less important is the commitment of the European Integration Office to the overall translation process and its efforts to overcome obstacles. This was evident when the Office prepared an interim list of priorities to be translated within the framework of the aforementioned EU project, although its obligation is only to annually prepare the Action Plan for the translation of the *Acquis Communautaire* in the Albanian language.

It is evident that the importance of languages in the functioning and development of the European Union cannot be understated; moreover, they is now more in focus than they were a decade ago.

Albania, as an aspiring candidate country, has embarked on a demanding and somewhat overwhelming task of translating the EU *acquis* into the Albanian. The approach to this task taken by Albanian authorities is founded on experiences and good practices of other countries.

The results accomplished so far are promising.

However, the project has once again brought attention to an important issue – lack of qualified human resources. The majority of translators currently working on the project have studied languages and have very little knowledge of law and legal language, with all its peculiarities, which often present an obstacle in understanding a legal text written in mother tongue, let alone a foreign language.

The Translation Manual and *Evrotermis* present an excellent but insufficient tool. Legal and expert review of all translated documents are well conceived, so as to ensure both legislative and subject-matter accuracy, but at least in the first phase of the project, have proven to be a somewhat more demanding task then initially anticipated.

However, this can be expected to change – as the project develops, the translators will adopt relevant legal and EU-related terminology. This is why it is of paramount importance that this pool of translators, once formed, be preserved throughout the project, hopefully reinforced by additional qualified staff.

It has also become evident that in Albania there is a general lack of professionals with the potential to qualify as jurist-linguist, a professional indispensable in EU institutions and agencies, particularly those with legislative powers. Given Albania's determination to become a member of the EU, foreign language learning should be given a more important role in legal studies. As already mentioned, the body of law to be translated into Albanian is ample and complex and this task will take years to be achieved.

At this stage of the association process, it is clear that the first priority is the translation of primary and secondary legislation into the Albanian language, but once Albania becomes an EU member state, it will have to take additional steps in order to ensure that EU legislation is accessible to all its citizens in a language they can understand. Given the number and structure of Albanian minorities, at least a part of this problem is already resolved, since the neighboring countries, from which many of the minorities originate, have already translated EU law, and it is easily accessible on the EU website. However, in the long term, TCD will have to consider finding and training translators for other minority languages, for individual cases and documents.

References

[1] Séguinot, C. (Ed) (1989). *The translation process*. Toronto: York University

[2] Seleskovitch, D. (1968), *L'interprète dans les conférences internationales: problèmes de langage et de communication*, Paris, Lettres Modernes.

[3] Shreve, G. (1997). *"Introduction".* In J Danks, G M. Shreve, S B Fontain, and M K McBeath (eds), Cognitive Processes in Translation and Interpreting. Thousand Oaks, London and New Delhi: Sage.

[4] www.mie.gov.al

[5] http://europa.eu.int/abc/eurojargon/index_en.htm

[6] http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/source/framework_en.pdf

[7] https://startalk.umd.edu/resources/NCSSFL_ACTFLCanDos.pdf

[8] http://www.coe.int/t/dg4/education/elp/elpreg/source/key_reference/overview_CEFRscales_EN.pdf

[9] http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/cadre1_en.asp

[10] www.ec.europe.eu/translation

Makale id= 16

Poster Sunum

ORCID ID: 0000-0001-8139-0781

Where Do Beliefs Come From and How Do They Impact Us

Assoc. Prof.Dr Ogerta Koruti Stroka
University of Tirana, Faculty of Foreign Languages

Abstract: *Beliefs are complex cognitive structures that develop as a result of individual experiences, interpersonal interactions, cultural influences, and educational experiences. Our views, decision-making procedures, behaviors, emotions, and social structures are all significantly impacted by them. Understanding the causes and effects of beliefs enables people and groups to critically evaluate their own beliefs, encourage open-mindedness, and build productive discourse for individual and group development. We can create a more inclusive, caring, and forward-thinking society by actively challenging limiting beliefs and increasing awareness. The success of coaching interventions depends heavily on the relationship between the coach and the client. It lays the groundwork for the development of the coach-client relationship and for trust, cooperation, and growth. The client's involvement, satisfaction, and overall results are all improved by a healthy and constructive coach-client connection. In order to determine how beliefs and perceptions affect coaching efficacy, this article will examine how they influence the coach-client relationship. We will shed light on the significance of key relationship characteristics and their impact on the coaching process by reviewing pertinent research findings.*

Keywords: *Beliefs, Coach, Community of Practice, Positive Beliefs, Negative Beliefs*

Introduction

Beliefs are a series of confessions that we believe to be true, usually ones without physical proof. This requires faith and trust to be present, and almost absolute confidence, that something you might have heard or encountered, is true. According to Merriam Webster dictionary[1], a belief is "a state or habit of mind in which trust or confidence is placed in some person or thing".

A belief is a special human trait. It lays far beyond the natural world and that of the animals. It is characterised by an artistic refinement and carries in itself optimism, an anticipation of good, that the world sometimes turns into delusion. It is something that makes a person motivated to move forward and it does not necessarily coincide with the morals of society, but mainly with the personal ones. Belief is related to how much we listen to ourselves and how consistent we are in our desire to advance our personal journey.

Where do beliefs come from?

If we look back in history, the concept of belief dates as early as ancient Greece, where in the context of Ancient Greek[2] thought, they related it to three other concepts: trust, opinion and acceptance. The reason why I think they related it to these three concepts is because beliefs are opinions in themselves, as they are highly subjective. They are thoughts that become sort of dogmas for us and thoughts that stay with us like a luggage we take everywhere we go. These thoughts eventually become beliefs, but it's through acceptance of another that one can have belief over these opinions. If one rejects an opinion and seeks for an absolute truth, then one can't have beliefs. The coexistence of many opinions form a belief, which is an intricate path we take. But we need acceptance, some sort of openness to another to

[1] https://www.merriam-webster.com/dictionary/belief
[2] Greek Philosophy, Socrates, Plato, & the Socratic Schools: https://www.ancient.eu/Greek_Philosophy/

establish it, and this acceptance comes from trust. Trust generates the possibility of acceptance. For example, when you repute someone trustworthy, you consider having belief in them. Plato[3], one of the most acclaimed philosophers in the history of menkind, said that "one should not simply repeat what one has learned from others, but, instead, examine what one believes, and how one's beliefs inform one's behavior, in order to know one's self truly." And that is how beliefs impact us. They impact our everyday behavior, the way we think, speak, and the way we take decisions. We allow ourselves to be affected by them as much as we want. Holding values, a certain sense of purpose and beliefs become a path towards which we orient our lives on. And sometimes, they become our lives. We live to fulfill them, and they guide us completely. If there is a discrepancy between one's actions and one's beliefs, that is when beliefs might impact us negatively.

For some, whose perceived beliefs are ultimately religiously, ethically, morally correct in their mind, at one point in their life they may come to understand that their actions are not in the neighborhood of doing the right things. And that is the moment when one's beliefs go from perceived to real. Once you determine what your real and perceived beliefs are, you will be able to live a more consistent life and achieve happiness. But there are many who say that "beliefs limit experience". In a way, this is not one sided. Beliefs limit experience, as much as restricted experiences limit beliefs. However, these limits lay mainly on self-identity and the world around us. Every so often we procrastinate, we create obstacles and shuttle our efforts towards goals or objectives we set for ourselves. These come as a result of the so-called self-sabotaging beliefs, where due to indecisiveness, biases, overthinking and even over analyzing, we begin to think that we are not doing the right thing.

However, another positive impact that beliefs have on is that they make us part of a **community of practice.** When you and others have joint ideas, opinions, views on life, you tend to share them with one another, to extend, grow, and maybe even learn from experiences, or knowledge exchanged. In these cases you create meetups, institutions, places to meet on a specific day of the week, month, or it could be annual, considering that some shared beliefs rest beyond physical borders. These beliefs vary from yoga classes, to religions or shared interpretations of a book. I believe that for many is of a very high importance to become part of a community and for some it could even be healing, as they refer to a place where people exchange and connect. We can take as an example, a person that has suffered a trauma and connection to a community has been recognized for ages as a protective element in overcoming trauma and when some people bind this with a certain belief, it becomes even stronger. Traumatic experiences can even damage a person's ability to connect with others, making healing even more difficult.

Psychologist Robert M. Williams (2013) published a research paper in the CAPA Quarterly[4], where he states that beliefs can be conscious and subconscious. "Conscious, in its ordinary sense, as awareness of the environment, and subconscious as awareness below the conscious level". Researches even suggest that people are more likely to engage in health-promoting behaviors if they have a greater sense of self-efficacy, if one believes of being capable to effectively perform these behaviors.

How do beliefs shape us?

Some of these beliefs have shaped us since early childhood. They blossom every time they are mentioned, and when a specific statement is repeated to you over and over, it is extremely likely that our mind will start believing that it is true. Beliefs are often adopted from family to family, or from generation to generation. To give an example, if your great grandmother believed that walking in the house with an open umbrella would result in bad luck, then this belief or superstition will be passed down to your grandmother, then to your mother, and finally, to you.

Each human being is only born with two fears: **the fear of falling and the fear of loud noises.** From an early age, we slowly begin to adopt and acquire other beliefs which we get from our parents, peers, teachers and what we see and hear. We believed things when we were children that will now seem silly. On the other hand, there will be things that we believe now that we never even thought about before. It is fascinating to realize how with age, we grow physically but more importantly mentally, and we realize

[3] Stanford Encyclopedia of Philosophy, Belief: https://plato.stanford.edu/entries/belief/
[4] https://psych-k.com/wp-content/uploads/2013/10/FanninWilliams.CQ-copy.pdf

how some of the things we swore by, are just white lies that we were exposed to in our early through late childhood. Beliefs are strongly impacted by the environment, state of mind, experiences from the past, and from our way of visualizing a specific event in our lives. When someone feels strongly about a specific event or something they believe in, it is a natural human instinct for them to try to convince others that what they believe is, in fact, the truth, which is why we often get frustrated and slightly angry when someone tries to challenge our beliefs or try to prove them wrong.

We often feel threatened by someone's negative approach to what we believe with all our hearts to be true, which can result in us creating a negative opinion regarding that specific person. If you are in a situation where you have to choose your own path, and you use your beliefs to guide you through the way, your beliefs would have contributed positively to your decision. If you found yourself in a situation where you forget your lines for a play or you forget one of the topics that you had to talk about in a presentation and since then be referred to as forgetful, you would eventually start believing that maybe you really are forgetful. You would grow up feeding your mind with the thought that remembering specific things is not your strong suit, and convincing yourself that you, in fact, are a forgetful person. This would be an example of beliefs having a negative impact on us. Usually, the main reason why people are so confident in specific beliefs is that they have been hearing them over and over since they were born and even before that. Beliefs are a sort of "escape" from reality, in the sense that even though you may not have accountable proof that something exists or is real, in our minds, there is no need for proof, because all that is needed to make something alive, is the belief that it is there.

The relationship between a coach and a client can be significantly impacted by limiting beliefs. It's crucial for you as a coach to be aware of and deal with any limiting beliefs you or your clients may have. Observe how the coaching dynamic may be impacted by limiting beliefs so they do not impede a client's development. A client may be reluctant to try out novel approaches or make the necessary efforts to reach their objectives if they have negative or constricting views about their capacities. Due to their fear of being judged or rejected, clients with limiting beliefs may be reluctant to fully open themselves to their coach. This could obstruct the growth of trust and open communication. Moreover, if the coach suggests novel perspectives or approaches that go against the client's limiting beliefs, the client may object. The coaching process includes dealing with opposition on a regular basis. Whenever coaches try to provide feedback clients may find it difficult to take constructive criticism due to their poor beliefs about oneself. To make sure that input is well-received, coaches must handle this sensitively.

Managing my fears and negative beliefs

According to Blackman (2018), self-limiting beliefs include assumptions or perceptions that you've got about yourself and about the way the world works. These assumptions are 'self-limiting' because in some way they're holding you back from achieving what you are capable of.

We are multi-dimensional human beings who are always perplexed and threatened by intrinsic and extrinsic factors not necessarily related or affected by us or the world we live in. Generally, we tend to behave accordingly with the rules set by society, although this behavior does not define us, neither gives us more pleasure to value our life, nor cherishes the personal fulfillment of a joyous life. I have always struggled with geography and developed a negative limiting belief that I was bad at that. This was reinforced through my feelings about anything to do with geography. My behavior served to reinforce my beliefs; I avoided any kind of work where I would have to use geography and consequently failed to create opportunities to improve my own performance.

Trying to unleash my full potential what I do daily is I start changing my beliefs so I can feel better with myself and I also tend to lead by the example for people that are around me (family members, close friends, students, clients etc.). I write a list of my limiting beliefs and I pick the ones I want to change/alter. I write the negative belief in the left side and I write a positive statement in the right side for ex.,

I am afraid I will fail – I will succeed

I'm not safe. – I am safe and secure

I always say the positive belief, out loud, again, and again and listen to whatever belief, or feeling comes up in response. After some time, I can feel my voice go stronger and stronger and at the very end I can feel vibes of positivity go through my body.

In a coach- client relationship beliefs overlap, meaning that each party brings their own set of beliefs in the relationship. It is incredibly important to establish a mutual feeling of understanding regarding positive or negatives beliefs between a coach and a client. Otherwise, the client will neither be able to achieve their ultimate goals nor find an answer to his problem.

Conclusion

In order for people to achieve enlightenment, they must find the divine within and not treat it as something separate from themselves, but rather as an identity, something that makes us stand out from the crowd. It is as spiritual as it is intellectual. This truth is most valuable where we feel it strongest, and sometimes when we feel it weakest. We often use it as portals to other worlds, our worlds. In situations where we might not have a clear answer on something we turn to our beliefs and do what we believe is right. They can impact us positively and negatively.

Beliefs are intricate cognitive structures that emerge through a person's experiences, relationships with others, exposure to different cultures, and educational experiences. They have a tremendous impact on our opinions, decision-making processes, behaviors, emotions, and social structures. People and communities can critically assess their own ideas, promote open-mindedness, and create useful dialogue for individual and collective development by understanding the causes and impacts of beliefs. By actively challenging limiting beliefs and raising awareness, we may develop a society that is more welcoming, compassionate, and forward-looking. When addressing a crowd, the great Ralph Waldo Emerson[5] once said: "Belief consists in accepting the affirmations of the soul; unbelief, in denying them". For this reason, I believe that this set of ideas guides us. It could be a religion, an ideal, a philosophical book that we always carry with ourselves, or lessons learned from personal experience. I would like to conclude with a quote from Goldsmith (2015) "*An excuse explains why we fell short of expectations after the fact. Our inner beliefs trigger failure before it happens. They sabotage lasting change by canceling its possibility. We employ these beliefs as articles of faith to justify our inaction and then wish away the result. I call them belief triggers.*"

References:

[1] Blackman, A. (2018). What are self-limiting beliefs? +How to overcome them successfully. Retrieved from https://business.tutsplus.com/tutorials/what-are-self-limiting-beliefs–cms-31607

[2] Fahrenkamp, P. (2001). Developing coaching in a consulting context. In L. West & M. Milan (Eds.), *The reflecting glass.* London: Palgrave.

[3] Ralph Waldo Emerson quotes: https://www.goodreads.com/quotes/559898-belief-consists-in-accepting-the-affirmations-of-the-soul-unbelief

[4] Stanford Encyclopedia of Philosophy, Belief: https://plato.stanford.edu/entries/belief/

[5] Greek Philosophy, Socrates, Plato, & the Socratic Schools: https://www.ancient.eu/Greek_Philosophy/

[6] 3 Ways Your Beliefs Can Shape Your Reality https://www.psychologytoday.com/us/blog/in-love-and-war/201508/3-ways-your-beliefs-can-shape-your-reality

[7] How Self-Limiting Beliefs Can Sabotage Our Success and Happiness

[8] https://raybwilliams.medium.com/how-self-limiting-beliefs-can-sabotage-our-success-and-happiness- dc38f2aded08

[5] Ralph Waldo Emerson quotes: https://www.goodreads.com/quotes/559898-belief-consists-in-accepting-the-affirmations-of-the-soul-unbelief

[9] Key Roles of Community Connectedness in Healing From Trauma https://www.researchgate.net/publication/290210427_Key_roles_of_community_connectedness_in_healing_from_trauma

[10] Mumford, J. (2007). Life Coaching For Dummies® Published by John Wiley & Sons, Ltd

[11] Marshall Goldsmith, (2015). Triggers: Creating Behavior That Lasts--Becoming the Person You Want to Be